

s/o
A 91 25
P 5 75 0

3130

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ पाणिनयेनमः ॥ मुनित्रयन्नमस्तुत्यतदुक्तौधरिभाष्ये च ॥ वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीयविरच्यते
 ॥ * ॥ अइउण् । ञटलृक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरह् । लण् । ममङ्णनम् । भ्रभञ् । घठधष् । जवगडदश् । ख
 फळठथचटतव् । कपय् । शषसर् । हल् । इतिमाहेश्वराणिस्त्राणि । अणादिसंज्ञार्थानि । एषामन्याइतः । लण्स्त्रेऽ
 कारश्च । हकारादिष्वकारउच्चारणार्थः ॥ हलन्त्यम् । १ । ३ । ३ । हलितिसूत्रेऽन्यमित्यात् ॥ आदिरन्त्येनसहेता । १
 । १ । ७१ । अन्येमेतासहितआदिर्मध्यगानांस्वस्थचसंज्ञास्यात् । इतिहल्संज्ञायां । हलन्त्यम् । उपदेशेऽन्यंहलित्यात् ।
 उपदेशाद्गोचाराणां । ततोऽणञ्जित्यादिसंज्ञासिद्धौ ॥ उपदेशेऽजनुनासिकइत् । १ । ३ । २ । उपदेशेऽनुनासिको
 ऽजित्संज्ञस्यात् । प्रतिज्ञानुनासिकीः पाणिनीयाः । लण्स्त्रस्थावर्हेनसहोच्चार्यमाणोरेफोरनयोस्संज्ञा । प्रत्याहारेष्विना
 न्नयह्रश्चम् । अनुनासिकइत्यादिनिर्देशात् । नह्यत्रककारेपरेऽव्कार्येन्दृश्यते । आदिरन्त्येनेत्येतसूत्रेणकृतासंज्ञाः प्रत्याहो
 रशब्देनव्यवह्रीयन्ते ॥ ऊकालोऽञ्जस्वदीर्घसुतः । १ । २ । २७ । उञ्जञ्जञ्जञ्जञ्जवाङ्काज्जव्कालोयस्यसोऽञ्जमा
 ङ्कस्वदीर्घसुतसंज्ञस्यात् । सप्रत्येकमुदात्तादिभेदेतन्निधा ॥ उचैरुदात्तः । १ । २ । २८ । तात्तादिवुसभागेषुस्थानेषूर्ध्वभा
 गेनिष्पन्नोऽनुदात्तसंज्ञस्यात् । आये ॥ नीचैरनुदात्तः । १ । २ । ३० । स्पष्टम् । अर्वाङ् । समाहारस्वरितः । १ । २ ।
 ३१ । उदात्ताऽनुदात्तत्वेवर्णधर्मेऽसमाहृयेतेयस्मिन्सोऽचस्वरितसंज्ञस्यात् ॥ तस्यादितउदात्तमर्जह्रस्वम् । १ । २ । ३२
 । ह्रस्वयह्रस्वमत्तन्त्रम् । स्वरितस्यादितोर्जमुदात्तस्योद्यम् । उत्रगर्जन्तुपरिशेषादनुदात्तम् । तस्यचोदात्तस्वरितपरत्वेअत्र
 संस्पष्टम् । अन्यवतूदात्तश्रुतिः प्रातिशाख्येप्रसिद्धा । क्वोश्चारथातानयेऽराः शतचक्रयोह्यइत्यादिष्वनुदात्तः । अग्निमौलेपुरे
 हितमित्यादावुदात्तश्रुतिः । स्ववचिधोपिप्रत्येकमनुनासिकोऽनुनासिकश्चाभ्यान्निधा ॥ मुख्यादिवाचनोऽनुनासिकः ।
 १ । १ । ५ । मुख्यादिवाचनोऽनुनासिकोऽनुनासिकश्चाभ्यान्निधा ॥ तदिसं । अइउण् एषामन्याइतः । तदिसं । अइउण् एषामन्याइतः । तदिसं ।

सिं०को०॥
॥सं० प्र०॥
॥ १ ॥

दाः । वृत्तस्य इन्द्र । नस्य दीर्घाभावात् । न चामपि । तेषां ह्रस्वभावात् ॥ त्र्यस्य प्रयत्नं भवत्येवम् । १ । १ । ७ ।
नास्मादिस्थानमाभ्यन्तरप्रयत्नस्येव प्रयत्नस्येव । ननु तत्र च स्वरसंज्ञास्यत् । अत्र विभर्जनीयानाङ्कठः । इत्युपशा
नान्तानु । ऋट्टरघाणामूर्द्धा । वृत्तुलसानान्दन्ताः । उपपध्मानीयानामोष्ठौ । जमडणनानान्नासिकाच । एतैतोः क
रुणानु । ओटैतोः करुणोष्ठं । वकारस्य दन्तौष्ठं । जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलं । नासिकानुस्वारस्य । इति स्थानानि ॥ * ॥
प्रथमो द्विधा । आभ्यन्तरोवाह्यश्च । आद्यश्चतुर्द्धा । स्पृष्टेषत्स्पृष्टविवृतसमृतभेदात् । तत्र स्पृष्टप्रयत्नं स्पर्शानां । ईषत्स्पृ
ष्टमन्तस्थानां । विवृतमूष्मणंस्वराणाञ्च । ह्रस्वस्यावर्णस्य प्रयोगे समृतं । प्रक्रियादशायान्तुविवृतमेव । एतच्च सूत्रका
रेण ज्ञापितं । तथाहि ॥ अत्र । ८ । ४ । ६८ । विवृतमनूद्यसमृतोऽनेन विधीयते । अस्य चाष्टाध्यायीसम्पूर्णाम्पत्यसिद्ध
त्वाच्छास्त्रदृष्ट्या विवृतत्वमस्येव । तथाच सूत्रं ॥ पूर्वत्राऽसिद्धं । ८ । २ । १ । अधिकारेऽयं । तेन सपादसप्ताध्यायीम्पतित्रि
पाद्यसिद्धात्रिपाद्यामपि पूर्वम्पतिपरंशास्त्रमसिद्धं स्यात् । बाह्यप्रयत्नस्त्वेकादशधा । विवार स्म्वार श्वासो नादो घोषो
ऽघोषोऽल्पप्राणो महाप्राण उद्गतोऽनुदात्त स्वरितश्चेति । खद्यंयमाः खयः कः पौविसर्गः शर एवच । एतेश्चासानुप्र
दानाश्चघोषाश्चविवृतवते । करुणमन्येतुघोषासुसमृतानादभागिनः । अयुग्मावर्गयमगायणश्चाल्पासवस्मृताः । वर्गेष्व
द्यानाच्चतुर्णां पञ्चमे परे मध्ये यमोनामपूर्वसदृशोवर्णः । प्रातिशाख्ये प्रसिद्धः । पलिक्रुतीः । चच्रवतुः । अग्रिः । घघ्रन्ती
व्यत्रक्रमेण कखंगघेभ्यः परे तत्सदृशा एव यमाः । तत्र वर्गाणाम्प्रथमद्वितीयाः खयस्तथातेषामेव यमाः । जिह्वामूलीयोपध्मा
नीयोविसर्गः श यसाश्चेत्येतेषाम्बिवार श्वासोऽघोषश्च । अन्येषानुस्मारेणादोघोषश्च । वर्गाणाम्प्रथमतृतीयपञ्चमाः प्र
थमतृतीययमौयरलवाश्चाल्पप्राणाः । अन्ये महाप्राणा इत्यर्थः । बाह्यप्रयत्नाश्चयद्यपिस्वरसंज्ञायामनुपयुक्तास्तथाप्यान्तर
तम्यपरीक्षायामुपयोक्ष्यन्त इति बोध्यं । कादयोमावसानास्पर्शाः । यरलवाश्चान्तस्थाः । अथ सहाऽप्याणः । अथ सहाऽप्याणः ।

पङ्क्तिपाभ्यां प्रागर्द्धे विसर्गसदृशैः जिह्वामूलीयोपध्मानोयौ । अङ्गः इत्यचः पशवनुस्वारविसर्गौ । इतिस्थानप्रयत्नविवे
 कः ॥ * ॥ ञ्चलृवर्णयोर्मिथः सावर्ण्येवाचं ॥ * ॥ अकारहकारयोरिकारशकारयोः ञ्चकारयकारयोः लृकारसकारयोश्चसावर्ण्ये
 प्राप्ते ॥ नाञ्जलौ । १ । १ । १० । आकारसहितोऽच्ञाच्सचहल्चेत्येतौमिथस्सवर्णौनस्तः । तेः इधीत्यस्यहरतिशीतलंघ
 षं सान्द्रमित्येतेषु यणादिकन्न । अन्यथादीर्घादीनामिवहकारादीनामपिग्रहणकशास्त्रवलादच्वंस्यात् । तथाहि ॥ अणु
 दित्सवर्णस्यचाऽप्रत्ययः । १ । १ । ६९ । प्रतीयतेविधोयतइतिप्रत्ययः । अविधीयमानोऽणुडिचसवर्णस्यसंज्ञसूयात् । अत्रा
 ण्परेणकारेण । तदेवमेत्यष्टादशानांसंज्ञा । तथेकारेकारौ । ञ्चकारस्त्रिंशत् । एवंलृकारोपि । एचोद्वादशानां । एदौ
 तोमेदौनोश्चनमिथःसावर्ण्ये । ऐञ्चौजितिस्त्रारम्भसामर्थ्यात् । तेनैचञ्चतुर्बिंशतेसंज्ञाःस्युरितिनापादनीयं । नाञ्जला
 विनिनिवेधोयद्युप्याक्षरसमान्नायिकानामेवतथापिहकारस्याकारेणसवर्णः । तत्राकारस्यप्रश्चिष्टत्वात् । तेनविञ्चपाभिरि
 त्यत्रहोळइतिठन्वन्नभवति । अनुनासिकाऽननुनासिकभेदेनयवलाद्विधा । तेनाऽनुनासिकाऽननुनासिकास्तेद्वयोर्द्वयोस्सं
 ज्ञा ॥ तपरस्तत्कालस्य । १ । १ । ७० । तःपरोयस्मान्चतात्परश्चोच्चार्यमाणसमकालस्यैवसंज्ञास्यात् । तेनादिदुद्वित्यादय
 ष्यसंज्ञासंज्ञा । ञ्चदितिद्वादशानां ॥ वृद्धिरादैच् । १ । १ । १ । आदैच्चवृद्धिसंज्ञसूयात् ॥ अदेङ्गुणः । १ । १ । २ । अ
 त्पुङ्गुचगुणसंज्ञसूयात् ॥ भूवादयोधातवः । १ । ३ । १ । क्रियावाचिनोभ्यादयोधातुसंज्ञास्युः ॥ प्राथीञ्चरन्निपाताः । १ ।
 ४ । ५६ । इत्यधिकृत्य ॥ चादयोऽसत्वे । १ । ४ । ५७ । अद्रव्यार्थाश्चादयोनिपातसंज्ञास्युः । प्रादयः । १ । ५ । ५८
 । अद्रव्यार्थाभ्यादयस्तथा ॥ उपसर्गाःक्रियायोगे । १ । ४ । ५९ । गतिञ्च । १ । ४ । ६० । प्रादयःक्रियायोगेउपसर्ग
 संज्ञाःगतिसंज्ञास्युः । प्रपराअप.सम् अनु अव निस् तिर दुस् टुर् वि आङ् नि अघि अपि अति च उत अमि अति
 परि उप । स्तेप्रादयः ॥ नन्वेतिविभाषा । १ । १ । ४४ । निषेधविकल्पयोर्विभाषासंज्ञासूयात् ॥ संज्ञासंज्ञाऽनन्वयः

॥सि०कौ०॥ चं। पात्रं ॥ अचो रहाभ्यां द्वे । ८। ४। ४६। अचः परभ्यां रेफ हकारभ्यां परस्य यरो द्वे वास्तः ॥ ह्यनुभवः । नं ह्यस्ति ॥ हलोय
 ॥प० भा०॥ मांयमिलोपः । ८। ४। ६४। हंलः परस्य यमेलोपस्त्वाद्यायमि। इतिलोपपक्षे द्वित्वाभावपक्षे चैकयं रूपन्तुल्यं पारम्भुफ
 ॥ ३ ॥ लन्तु अदि न्यो देवता ऽस्येति अदि त्वं हविः । यमांयमीतियथासंख्यविज्ञानान्नेह । माहीन्धं ॥ एचोयवायावः । ६। १।
 ७८। एचः क्रमादय् अच् अय् अच् एतेस्य रचि ॥ तस्य लोपः । १। ३। ७। तस्येतोपलोपः स्यात् इति यवयो
 लोपोन । उच्चारणसामर्थ्यात् । एवञ्चेत्संज्ञापीहन भवति । हरये । विघ्नवे । नायकः । पावकः ॥ वान्तोयिप्रत्यये । ६
 । १। ७७। यकारदौ प्रत्यये परे औदौ तोरव् अच् एतौस्तः । गोर्विकारो गव्यं । गोपयसोर्यत् । नावातार्यन्नाव्यं । नौ
 वयोधर्मव्यादिनायत् । गोर्यौ तौ छन्दस्युपसंख्यानं ॥ * ॥ अधपरिमाणे च ॥ * ॥ गव्यूतिः । ऊतियूतीत्यादिनायूतिशब्दो
 निपातितः । वान्तइत्यत्र वकारान्तगोर्यौतावित्यत्र वकारद्वारपूर्वभागे लोपो व्योरिति लोपेन वकारः प्रश्निष्यते । तेन श्रूयमाणव
 कारान्त आदेशस्यात् । वकारेन लुप्यत इति यावत् ॥ धातोस्तन्निमित्तस्यैव । ६। १। ८०। यादौ प्रत्यये परे धातोरे च श्च
 द्वान्तादेशस्तर्हि तन्निमित्तस्यैव नान्यस्य । लव्यं । अवश्यलव्यं । तन्निमित्तस्यैवेति किं । औयते । औयत् ॥ क्षय्यजय्यौश
 क्यर्थे । ६। १। ८१। यान्तादेशनिपातनार्थमिदं । क्षेतुं शक्यं क्षय्यं । जेतुं शक्यं जय्यं । शक्यार्थे किं । क्षेतुञ्जेतुम्योग्यं क्षेयं पा
 पञ्जेयम्भनः ॥ क्यस्तदर्थे । ६। १। ८२। तस्मै प्रकृत्यर्थे दन्तदर्थे त्केतारः कीणीयुरिति बुद्ध्या आपणे प्रसारितङ्क्यं । के
 यमन्यत् । क्यणार्हमित्यर्थः ॥ लोपः शाकल्यस्य । ८। ३। १७। अवर्णपूर्वयोः पदान्तयोर्धवयोर्बलोपो ऽशिपरे । पू
 र्वत्रासिद्धमितिलोपशास्त्रस्यासिद्धत्वात्तस्वरसन्धिः । हररहि । हरयेहि । विघ्नइह । विघ्नविह । श्रियाउद्युतः ।
 श्रियायुद्युतः । गुग्गुत्कः । गुग्गुवत्कः । कानिसन्तिकौस्तइत्यत्र स्तेरञ्जोपस्य स्थानिवत्त्वेन यणावादेशौ प्राप्नौनपदान्तेति
 सूत्रेण पदान्तविधौ तन्निषेधान्नस्तः ॥ एकः पूर्वपरयोः । ६। १। ८४। इत्यधिकृत्य ॥ आद्गुणः । ६। १। ८७।

॥सि०कौ॥ मैजलेच ॥ उपसर्गादृतिधातौ । ६ । १ । ७१ । अर्णान्तादुपसर्गादृकारदौधातौ परेवृद्धिरेकादेशः स्यात् । उपार्कति
 ॥प०भा०॥ ॥ अन्तादिवच । ६ । १ । ८५ । योयमेकादेशस्य पूर्वस्यान्तत्परस्यादिवत्स्यादितिरेफस्यपदान्तत्वे ॥ खरवसामयोर्विसर्ज
 ॥ ४ ॥ नीयः । ८ । ३ । १५ । खरिश्चवसानेचरेफस्यविसर्जनीयस्यात्पदान्ते । इतिविसर्गेप्राप्ते । अन्तवद्भावेनपदान्तस्य
 न्विसर्गः । उभयथर्क्षुर्कर्त्तरिचरिथदेवतयोरित्यादितिर्द्देशात् । उपसर्गेशैवधातोर्गक्षेपेसिद्धेधातावितियोगविभागेनपुन
 र्वृद्धिविधानार्थं । तेनचतृकइतिपाक्षिकोपिप्रकृतिभावेऽत्रनभवति ॥ वासुप्यापिशलेः । ६ । १ । ७२ । अर्णान्तादुपस
 र्गादृकारदौसुधातौवृद्धिर्वास्यात् । आपिशलियहणम्पूजार्थं । प्रयभीयति । प्रयभीयति । सावर्ण्यल्लृवर्णस्यग्रहणं । प्रल्ल
 रीयतिप्राल्लारीयति । तपरत्वाद्दीर्घेन । उपचकारीयति । उपकरीयति ॥ सङ्घिपररूपं । ६ । १ । ७४ । आदुप
 सर्गादेडादौधातौपररूपमेकादेशस्यात् । प्रेजते । उपोषति । इहवास्तुपीत्यनुवर्त्यवाक्यभेदेनव्याख्येयन्तेनसंज्ञासुधा
 तौवा । उपेडकीयति । उपैडकीयति ॥ एवेचानियोगे ॥*॥ नियोगोऽवधारणं । केवभोध्यसे । अनवकृप्तावेवशब्दः । अ
 न्तर्योगेकिन्तवैव ॥ अचोन्त्यादिति । १ । १ । ६४ । अचान्मध्येयोन्यःसञ्जादिर्यस्यतद्विसंज्ञंस्यात् । शकन्ध्वादिषुपररूपं
 ताचं ॥*॥ तच्चटेः । शकन्धुः । कर्कन्धुः । कुलटा । सीमन्तःकेशवेशे ॥*॥ सीमान्नोन्यः । मनीषा । लाङ्गलीषा । पतञ्जलिः
 । सारङ्गः । पशुपक्षिणोस्माराङ्गोन्यः । आकृतिगणोयम् । मार्तण्डः । ओम्बोष्ठयोस्समासेवा ॥*॥ स्थूलोतुः । स्थूलौतुः ।
 विम्बोष्ठः । विम्बौष्ठः । समासेकिं । तवौष्ठः ॥ ओमाङ्गोश्च । ६ । १ । ७५ । ओमिञ्चाङ्घ्रिचपररूपमेकादेशस्यात् । शिवा
 योन्नमः । शिवसहि । शिवेहि ॥ अथक्कानुकरणस्यातइतौ । ६ । १ । ७८ । धनेरनुकरणस्ययोऽच्छदस्सस्मादि
 तौपरपररूपमेकादेशः स्यात् । पटत्इति । पटिति । एकाचेन ॥ * ॥ अटिति ॥ नाम्नेडितस्यान्यस्यतुवा । ६ । १ ।
 ७७ । अम्नेडितस्यप्रागुक्तन्नस्यात् । अन्यस्यतुत्कारमात्रस्यवास्यात् । डाचिवृद्धलन्ध्रेभवतइतिवृद्धलवचनाद्विष्वं ॥ त

स्यपरमाश्रेडितम् । ८ । १ । २ । द्विरुक्तस्यपरंरूपमाश्रेडितसंज्ञंस्यात् । पटव्यटेति ॥ ऋलाञ्जशोन्ते । ८ । २ । ३७ ।
 पदान्तेऋलाञ्जशस्युः । पटव्यटदिति ॥ अकःसवर्णेदीर्घः । ६ । १ । १०१ । अकःसवर्णेऽचिपरेदीर्घस्यकादेशस्या
 न् । दैत्यारिः । श्रीशः । विष्णूदयः । अचिकिं । कुमारीशोन्ते । नाञ्जलावितिसावर्ण्यनिषेधस्तुनदीर्घशकारयोः । ग्रह
 णकशास्त्रस्यसावर्ण्यविधनिषेधाभ्याम्प्रागनिघ्यन्तेः । अकःकिं । हरये । अकोकिदीर्घइत्येवसुत्रं । ऋतिसवर्णेऋवा
 ॥ * ॥ होतृकारः । होतृकारः । लृत्तिसवर्णेऋवा ॥ * ॥ होलृकारः । होलृकारः । पक्षेऋकारःसावर्ण्यात् । ऋतिऋवा
 लृत्तिलृवेत्युभयत्रापिनिषेधयंवर्यद्वयन्दिमात्रं । आद्यस्यमध्येद्वैरेफौतयोरेकामात्राअभिनोऽज्भक्तेरपग । द्वितीयस्यतुमध्ये
 द्वौलकारौ । शेषम्यागवत् । इहोभयत्रापिऋत्यकइतिपाक्षिकःप्रकृतिभावोवक्ष्यते ॥ एङःपदान्तादिति । ६ । १ ।
 १०७ । पदान्तादेङोऽतिपरेपूर्वरूपमेकादेशस्यात् । हरेऽव । विष्णोऽव ॥ सर्वत्रविभाषागोः । ६ । १ । १२२ । लो
 केवेदेचैङन्तस्यगोरतिवाप्रकृतिभावस्यान्पदान्ते । गोअग्रम् । गोयम् । एङन्तस्यकिं । चित्रग्वयम् । पदान्तेकिं । गोः
 ॥ अवङ्स्फोटायनस्य । ६ । १ । १२३ । अतीतिनिवृत्तम् । अचिपरेपदान्तेगोरवङ्वास्यात् । गवायं । पदान्तेकिं । गवि
 । व्यवस्थितविभाषयागवाक्षः ॥ इन्द्रेच । ६ । १ । १२४ । गोरवङ्स्यादिन्द्रे । गवेन्द्रः ॥ अथप्रकृतिवद्भावः ॥ स्रुतप्रगृ
 ह्याअचिनित्यं । ६ । १ । १२५ । स्रुताःप्रगृह्याअबध्यन्तेतेऽचिनित्यम्प्रकृत्यास्युः ॥ एहिक्कळाइअत्रगौश्चरति । हरीएतौ
 । नित्यमितिकिं । हरीएतावित्यादावयमेवप्रकृतिभावोयथास्यात् । इकोऽसवर्णेइतिह्रस्वसमुच्चितोमाभूत् ॥ इकोऽसवर्णे
 शाकल्यस्यह्रस्वश्च । ६ । १ । १२७ । पदान्ताइकोऽसवर्णेऽचिपरेप्रकृत्यास्युर्ह्रस्वश्चवा । अत्रह्रस्वविधिसामर्थ्यादेव
 प्रकृतिभावंसिद्धेतदनुकर्षणार्थंअकारेणकर्त्तव्यइतिभाष्येऽस्ति । चक्रिअत्र । चक्रीअत्र । चक्यत्र । पदान्ताइतिकिंगौ
 र्यौ । इत्यमासे ॥ * ॥ वाप्यश्चः । सितिच ॥ * ॥ पार्श्वे ॥ ऋत्यकः । ६ । १ । १२८ । ऋतिपरेऽकःप्रागवत् । ब्रह्म

॥सि०कौ०॥
॥अ०सं०॥
॥ ५ ॥

चक्षुः । ब्रह्मर्षिः । पदान्ताइत्येव आर्क्षत् । समासेप्ययंप्रकृतिभावः । सप्तचक्षुःशोसप्तर्षीणां ॥ वाक्यस्यटेःसुतःसुतः ।
८ । २ । ८२ । इत्यधिकृत्य ॥ प्रत्यभिवादेऽम्पूरे । ८ । २ । ८३ । अप्पूरे विषये प्रत्यभिवादे यद्वाक्यन्तस्यटेःसुतःसुता
त् । अभिवादेदेवदत्तोहं । भो आयुष्मानेधि देवदत्ता ३ । स्त्रियान्न । अभिवादे गार्ग्यहं । भो आयुष्मती भवगार्गि । नाम
गृत्रिन्मायत्रप्रत्यभिवाद्वाक्यान्ते प्रयुज्यते तत्रैव सुत इत्यते । नेह आयुष्मानेधि । भो राजन्यविशाम्बेति वाचं ॥*॥ आयुष्माने
धिभो । आयुष्मानेधीन्द्रवर्म्मन् । आयुष्मानेधीन्द्रपालिता ३ ॥ दूग्दूतेच । ८ । २ । ८४ । दूग्दूते यद्वाक्यन्तस्य
टेःसुतःसुतात् । सक्तून्निवदेवदत्ता ३ ॥ हैहे प्रयोगे हैहयोः । ८ । २ । ८५ । एतयोः प्रयोगे दूग्दूते यद्वाक्यन्तत्र हैहयोरे
वसुतःसुतात् । हेऽगम । राम है ३ ॥ गुरोरन्तेऽनन्यस्याप्येकैकस्य प्राचां । ८ । २ । ८६ । दूग्दूते यद्वाक्यन्तस्य च द्वित्रस्य
ऽनन्यस्यापि गुरोर्वासुतःसुतात् । देऽवदत्त । देवदा ३ त्त । देवदत्ता ३ । गुरोःकिं । वकारान्परस्याकारस्यमाभूत् । अन्तेः
किं । कृष्णा ३ । एकैकग्रहणम्पर्यायार्थं । इह प्राचामितियोगो विभज्यते । तेन सर्वःसुतो विकल्प्यते ॥ असुतवटुपस्थिते । ६ ।
१ । १२९ । उपस्थितोऽनार्थ इति शब्दस्तस्मिन्परे सुतोऽसुतवद्वति । असुतकार्ययणादिकङ्करोति । सुश्लोका इति । सु
श्लोकेति । वत्किं । असुत इत्युक्तेऽसुत एव निविधेत् । तथाच प्रगृह्याश्रये प्रकृतिभावे सुतस्य अवगन्तव्यं । अशी ३ इति ॥ ईचा
कवर्मणस्य । ६ । १ । ३० । ईसुतोऽचिपरेऽसुतवद्वस्यत् । चिनुहीति चिनुहि ३ इति । चिनुही इदं चिनुहीदं । उभय
त्र विभाषेयं । ईदूदे द्विवचनं प्रगृह्यं । १ । १ । ११ । ईदूदे दन्तद्विवचनम्प्रगृह्य संज्ञं स्यात् । हरी एतौ । विष्णु इमौ । ग
ङ्गे इमू । पचेते इमौ । मणीवो ष्टस्येति तु इवार्थं वशदो वा शदो वा बोध्यः ॥ अदसोमात् । १ । १ । १२ । अस्मात्परावीदूतौ प्र
गृह्यौस्तः । अमी ईशाः । रामकृष्णावमूआसाते । माकिं । अमुकेऽत्र । असतिमाद्गहणे एकारेप्यनुवर्त्तेत ॥ शे । १ । १ । १३
। अयम्प्रगृह्यः स्यात् । अस्मे इन्द्रावृहस्पती । मिपात एकाजनाद् । १ । १ । १४ । एकोऽज्जिपात आङ्वर्जः प्रगृह्यः स्यात् ।

। इविस्मये । इइन्द्रः उउमेशः । अनाडियुक्तेरडिंदाकारः प्रगृह्यएव । आएवनुमन्यसे । आएवङ्किलतत् । डितुनप्रगृ
 ह्यः । ईषटुष्णं । ओष्णं । वाक्यस्मरणयोरडित् । अन्यत्रडिदितिविवेकः ॥ ओत् । १ । १ । १५ । ओदन्नोनिपातः प्रगृह्यः
 स्यात् । अहोईशः ॥ सम्बुद्धौशाकल्यस्येतावनार्थे । १ । १ । १६ । सम्बुद्धिनिमित्तकञ्चोकारोवाप्रगृह्योऽवैदिकेइतौपरे ।
 विष्णोडिति । विष्णुडिति विष्णुविति । अनार्थइतिकिं । ब्रह्मवन्धवित्यब्रवौत् ॥ उजः । १ । १ । १७ । उजइतौबाप्रगुक्तम् ।
 उडिति । विति ॥ ऊँ । १ । १ । १८ । उजइतौदीर्घेऽनुनासिकः प्रगृह्यञ्च ऊँइत्ययमादेशोवास्यात् । ऊँइति ॥ मयउ
 जोबोवा । ८ । ३ । ३३ । मयः परस्य उजोबोवास्यादचि । किमुउक्तं । किम्बुक्तम् । वस्यासिद्धत्वान्नानुस्वारः ॥ ईदूतौच
 सप्तम्यर्थे । १ । १ । १९ । सप्तम्यर्थपर्यवसन्नमीदूदन्तम्प्रगृह्यंस्यात् । सोमोगौरीञ्चुधिश्रितः । मामकीतनूडिति । सुपांसु
 लुगिर्मतसप्तम्यालुक् । अर्थग्रहणङ्किं । वृत्तावर्थान्तरोपसंक्रान्तेमाभूत् । वाप्यामञ्चोवाप्यञ्च ॥ अणोप्रगृह्यस्थानुनासिकः ।
 ८ । ४ । ५७ । अप्रगृह्यस्थानोऽवसानेऽनुनासिकोवास्यात् । दधिं । दधि । अप्रगृह्यस्यकिं । अग्नी ॥ * ॥ इत्यच्सन्धिः ॥ * ॥
 स्तोऽनुनाञ्चुः । ८ । ४ । ४० । सकारतवर्गयोश्शकारचवर्गोभ्यायोगेशकारचवर्गौस्तः । हरिश्शेते । रमश्चिनेति । सच्चित् ।
 शार्डिञ्जयः ॥ शात् । ८ । ४ । ४४ । शान्परस्यतवर्गस्यचुत्वन्नस्यात् । विञ्जः । प्रञ्जः ॥ षुनाष्टुः । ८ । ४ । ४१ । स्तोः षुना
 योगेष्टुस्यात् । रमघ्यष्टुः । रमष्टीकते । पेष्टा । तट्टीका । चक्रिण्छौकसे ॥ नपदान्ताङ्गेरनाम् । ८ । ४ । ४२ । अनामि
 त्तिलुप्रयष्टीकम्पदं । पदान्ताङ्गवर्गात्परस्याऽनामः स्तोः षुर्नस्यात् । षट्सन्तः । षट्ते । पदान्तात्किं । ईहे । टोः किं । सर्पि
 ष्टमं । अलाम्नवतिनगरीणामितिवाच्यं ॥ * ॥ षसां । षस्ववतिः । षस्वगर्धः ॥ तोः षि । ८ । ४ । ४३ । तवर्गस्थषकारेपरे
 नष्टुत्वं । सन्वष्टुः ॥ जलाञ्जशेन्ते । ८ । २ । ३९ । वागीशः चिद्रूपं ॥ यरोऽनुनासिकेऽनुनासिकोवा । ८ । ४ । ४५ । य
 रः पदान्ताङ्गस्याऽनुनासिकेपरेऽनुनासिकोवास्यात् । एतन्नुगरिः । एतद्वुगरिः । स्थानप्रयत्नाभ्यामन्तरतसेस्पर्शे अरितार्थो

॥सि०कौ०॥ विधिरयरेफेनप्रचर्जते । चतुर्मुखः । प्रत्ययेभाषायान्नित्यम् ॥*॥ तन्मात्रं । कथन्तर्हि मदीदृशाःककुद्मन्तइतियत्नादिगणे
 ॥ह०सं०॥ दकारनिपातनात् ॥ तोर्लि । ८ । ४ । ६० । तवर्गस्यलकारेपरेपरसवर्णस्यात् । तल्लयः । विद्धंल्लिखति । नकारस्याऽ
 ॥ ६० ॥ नुनासिकैलिकारः । उदस्थस्त्रमोःपूर्वस्य । ८ । ४ । ६१ । उदःपरयोस्तथास्त्रमोःपूर्वसवर्णस्यात् । अट्टेघरस्य । उ
 त्थानं । उत्तम्भनं । अत्राऽघोषस्यमहाप्राणस्यसस्यतादृशएवथकारः । तस्यरुगेरुगीतिपाक्षिकोलोपः । लोपाभावपक्षेतुंघ
 कारस्यैवअवणन्ननुखरिचेतिचर्त्तुच्चर्त्तुत्प्रतिथकारस्याऽसिद्धत्वात् । उत्थानं । उत्तम्भनम् ॥ ऊयोहोन्यतरस्यां । ८ । ४ ।
 ६२ । ऊयःपरस्यहस्यपूर्वसवर्णावास्यात् । घोषवतोनादवतोमहाप्राणस्यसम्भृतकण्ठस्यहस्यतादृशोवर्गचतुर्थएवादेशः
 । वाग्घरिः । वाग्हरिः ॥ शच्छेऽटि । ८ । ४ । ६३ । ऊयःपरस्यशस्यकोवास्यादटि । दस्यचुत्वेनजकारेकते ॥ खरिच । ८ । ४ ।
 ५५ । खरिऊलाञ्चरःस्युः इतिजकारस्यचकारः । तच्शिवः । तच्छिवः । छत्वममीतिवाचं ॥*॥ तच्श्लोकेन । तच्छ्लोकेन । अ
 मिकिं । वाक्श्लोतति ॥ मोनुस्वारः । ८ । ३ । २३ । मान्तस्यपदस्याऽनुस्वारस्याद्धलि । अलोन्वयस्य । हरिम्बन्धे । पद
 स्येतिकिंगम्यते ॥ नञ्चापदान्तस्यऊलि । ८ । ३ । २४ । नस्यमस्यचापदान्तस्यऊल्यऽनुस्वारः । यशांसि । आकंस्यते । ऊ
 लिकिंमन्नासे ॥ अनुस्वारस्यययिपरसवर्णः । ८ । ४ । ५८ । स्पष्टम् । अङ्कितः । अञ्चितः । कुण्ठितः । शान्तः । गुम्फि
 तः । कुर्वन्तीत्यत्रणत्वेप्राप्ते । तस्यासिद्धत्वादनुस्वारेपरसवर्णेतस्यासिद्धत्वाद्गणत्वं ॥ वापदान्तस्य । ८ । ४ । ५९ । प
 दान्तस्याऽनुस्वारस्यययिपरेपरसवर्णावास्यात् । त्वङ्गोषिवंकरेषि । संव्यन्तासंव्यन्ता । सम्बन्सरः । संबन्सरः । यत्नो
 कम् । यंलोकम् । अत्राऽनुस्वारस्यपक्षेऽनुनासिकायवलाः ॥ मेराजिसमःकौ । ८ । ३ । २५ । क्विनोरजतौपरेसमो
 मस्यमएवस्यात् । सम्राट् ॥ हेमपरेवा । ८ । ३ । २६ । मपरेहकारेमस्यमएवस्याद्वा । ह्वलह्वलसञ्चलने । किम
 ह्वलयति । किंह्वलयति । यवलपरेयवलावेतिवक्तव्यम् ॥*॥ यथासंख्यमनुदेशस्तमानाम् । १ । ३ । १० । समसंख्यन्धी

निधिर्यथासंख्यं स्यात् । किं ह्य । किं च ह्यः । किं ह्यलयति । किं ह्यलयति । किं ह्यल्यति । किं ह्यल्यति ॥ नपरेणः । ८
 । ३ । २७ । नपरे हकारे मस्य न स्याद्वा । किं ह्यते । किं ह्यते ॥ इङोः कुक्कुटक्षरि । ८ । ३ । २८ । उकारणकार
 योः कुक्कुटकावागमौ वास्तः शरि । कुक्कुटकोरसिद्धत्वाज्ज्जल्यन्न । चयोद्वितीयाः शरिपौष्करसादेरिति वाच्यम् ॥ * ॥ प्राङ्
 षष्ठः प्राङ्खषष्ठः प्राङ्क्षष्ठः । सुगण्यष्ठः । सुगण्ठषष्ठः । सुगण्ड्षष्ठः ॥ डः सिधुइ । ८ । ३ । २९ । डान्परस्य स
 स्यधुङ्गा स्यात् । षइसन्तः । षइसन्तः ॥ नञ्च । ८ । ३ । ३० । नकारान्तात्स्यधुङ्गा । सन्त्सः । सन्त्सः ॥ शितुक् । ८ । ३ ।
 ३१ । नस्यपदान्तस्य शेपरे तु ग्वान्यात् । शश्छोटोतिक्त्वविकल्पः । पक्षे ऋरोरुइति चलोपः । सञ्चम्भुः । सञ्चम्भुः ।
 सञ्चशम्भुः सञ्चशम्भुः । जच्चैत्रचक्षत्रचशात्रशत्रित्तिचतुष्टयम् । रूपाणामिह तुक्त्वचलोपानाम्बिकल्पनात् ॥ डमो
 ह्रस्वात् चिडमुग्नित्यम् । ८ । ३ । ३२ । ह्रस्वात्परेयोडमत्तदन्तयत्तदन्तस्मात्परस्याऽचोनिव्यं डमुडागमस्य्यात् । प्रत्य
 ङ्ङात्मा । सुगशीशः । मन्नच्युतः ॥ समः सुटि । ८ । ३ । ५ । समोरुस्य्यात् सुटि । अलोन्यस्य ॥ अत्राऽनुनासिकः पूर्वस्य
 तुवा । ८ । ३ । २ । अत्ररूपकरणोः पूर्वस्याऽनुनासिकस्य्यात् ॥ अनुनासिकात्परेऽनुस्वारः । ८ । ३ । ४ । अनुनासिक
 म्बिहायरोः पूर्वस्मात्परेऽनुस्वारगमस्य्यात् ॥ खरवसानयोर्विसर्जनीयः ॥ विसर्जनीयस्यसः । ८ । ३ । ३४ । खरिविस
 र्जनीयस्य सस्य्यात् । एतदपवादेनवाशरीतिपाक्षिके विसर्गे प्राप्ते । सम्पुङ्कानां सेवकव्यः ॥ * ॥ संस्कर्त्ता । संस्कर्त्ता । स
 मोवालोपमेके इति भाष्यं । लोपस्यापिरूपकरणस्थत्वात् अनुस्वारानुनासिकाभ्यामेकसकारं । रूपद्वयन्द्विसकारान्कमेव । त
 त्रानचिचेति सकारस्यद्वित्वपक्षेत्रिसकारमपिरूपद्वयम् । अनुस्वारविसर्गजिह्वामूलीयोपध्मानियानामकारोपरिशर्षुचपा
 ठस्योपसंख्यातत्वेनानुस्वारस्याप्यचंचान् । अनुनासिकवतान्त्रयाणां शरः स्वयइतिकद्विन्वेष्ट । अनुस्वारवतामनुस्वारस्या
 इन्वेष्टादश । एषामष्टादशानान्तकारस्यद्वित्वेवचनान्तरेण पुनर्द्वित्वे तु एकतन्द्वित्वित्तिमित्तिचतुष्टयञ्चाशः । अणोऽनु

॥सि०कौ०॥ नासिकन्वेऽष्टोत्तरशतम् ॥ पुमःखद्यम्परे । ८ । ३ । ६ । अम्परेखयिपुमश्हस्यरुःस्वात् । व्युत्पत्तिपक्षेऽप्रत्ययस्येतिथत्वं
 ॥ह० सं०॥ पर्युदासात्कःपयोःप्राप्नौ । व्युत्पत्तिपक्षेतुषत्वप्राप्नौ । संपुङ्गानामितिसः । पुंस्कोकिलः । पुंस्कोकिलः । पुंस्पुत्रः । पुंस्पुत्रः ।
 ॥ ७ ॥ अम्परेकिं । पुंक्षीरं । खयिकिं । पुंदासः । ख्याजादेशेन । पुंस्थाने ॥ नञ्चव्यप्रशान् । ८ । ३ । ७ । अम्परेहविनकारा
 न्तस्यपदस्यरुस्यात् । नतुप्रशान्शहस्य । विसर्गः । सत्वं । शुभं । शार्ङ्गिश्चिन्धि । शार्ङ्गिश्चिन्धि । चकिंस्त्रायस्व । चकिं
 स्त्रायस्व । पदस्यकिं । हन्ति । अम्परेकिं । सन्त्सरुः । खड्गमुष्टिः । अप्रशान्किं । प्रशान्तनोति ॥ नृन्वे । ८ । ३ । १० ।
 नृनिव्यस्यरुस्याद्वापकारेपरे ॥ कुप्पोःकःपौच । ८ । ३ । ३७ । कवर्गपवर्गचपरे विसर्जनीयस्यकमाज्जिह्वामूलीयोप
 ध्यानीयौस्त्वः । चाद्विसर्गः । येननाप्राप्तिन्यायेनविसर्जनीयस्यसङ्घस्यपवादोयं । नतुशर्परे विसर्जनीयइत्यस्य । तेनवा
 सःक्षौममिद्यादौविसर्गएव । नृःपाहि । नृःपाहि । नृःपाहि । नृःपाहि । नृन्पाहि ॥ कानाम्नेडिते । ८ । ३ । १२
 । कान्नकारस्यरुस्यादांनेडितेपरे । संपुङ्गानामितिसः । यद्वा ॥ कस्काटियुच । ८ । ३ । ४८ । एष्विणउत्तरस्य
 विसर्गस्यस्यस्यदन्यत्रनुसःकःपयोःपवादइतिसः । कस्कान्कांस्कात् । कस्कः । कौतस्कुतः । सर्पिष्कुण्डिका । धनु
 ष्कपालं । आहतिगणोयं ॥ संहितायां । ६ । १ । ७२ । इत्यधिकृत्य ॥ छेच । ६ । १ । ७३ । ह्रस्वस्यछेपरेतुगा
 गमस्यासंहितायाम् । चुक्स्यासिद्धत्वाज्जश्वेनटः । ततश्चर्त्वासिद्धत्वात्पूर्वसुत्वेनजः । तस्यचर्त्वेनचःचत्वस्यासिद्ध
 त्वाच्चेःकुरितिकुवन्न । शिवच्छाया । स्वच्छाया ॥ डाड्माडोश्च । ६ । १ । ७४ । एतयोश्छेपरेतुक्स्यात्पदान्ताद्धेतिवि
 कल्पापवादः । आच्छादयति । माच्छिदत् ॥ दीर्घात् । ६ । १ । ७५ । दीर्घाच्चेपरेतुक्स्यात् । दीर्घस्यायन्तुक्नतुक्
 स्य । सेनासुहाद्येतिज्ञापकात् । चेच्छिदृते ॥ पदान्ताद्वा । ६ । १ । ७६ । दीर्घात्पदान्ताद्धेपरेतुग्वास्यात् । लश्मी
 छाया । लश्मीच्छाया ॥ * ॥ इतिइल्सन्धिः ॥ * ॥ विसर्जनीयस्यः । विद्वुस्त्राता ॥ शर्परे विसर्जनीयः । ८ । ३ । ३५

। शर्परेखरिविसर्जनीयस्यविसर्जनीयोनत्वच्यत् । कःसरः । घनाघनःशोभणः । इहयथायथंसत्वंजिह्वामूलीयश्चन ॥
 वाशरि । ८ । ३ । ३६ । शरिपरेविसर्जनीयस्यविसर्जनीयएववास्यात् । हरिःशेते । हरिश्शेते । खर्परेशरिवाविसर्ग
 लोपोवक्तव्यः ॥ * ॥ गमस्याता । गमःस्थाना । हरिस्फुरति । हरिःस्फुरति । पक्षेविसर्गसत्वेचत्रैरूप्यम् ॥ कुप्वोः*कःपौच ।
 कःकरोति । कःकरोति । कःखनति । कःखनति । कःपचति । कःपचति ॥ सोपदादौ । ८ । ३ । ३८ । विसर्जनीयस्यसः
 स्यादपदाद्गोःकुप्वोःपरयोः । पाशकल्पककाम्येष्वितिवाचम् ॥ * ॥ पयस्याशं । यशस्कल्पम् । यशस्कम् । यशस्काम्यति ।
 अनव्ययस्येतिवाचम् ॥ * ॥ प्रातःकल्पम् । काम्येरेवेतिवाचम् ॥ * ॥ नेह । गीःकाम्यति ॥ इणःयः । ८ । ३ । ३९
 । इणःपरस्यविसर्गस्यघकारस्यापूर्वविषये । सर्पिष्याशं । सर्पिष्कल्पम् । सर्पिष्कं । सर्पिष्काम्यति ॥ नमस्पुरसोर्ग
 त्योः । ८ । ३ । ४० । गतिसंज्ञयोरनयोर्विसर्गस्यसःकुप्वोःपरयोः । नमस्करोति । साक्षात्प्रभृतित्वात्कृजोयोगेविभा
 यागतिसंज्ञा । तद्भावेनमःकरोति । पुरोऽव्ययमितिनित्यङ्गितिसंज्ञा । पुरस्करोति । अगतिवृत्तेह । पूः । पुरै । पु
 रः । प्रष्टव्याः ॥ इटुटुपधस्यचाऽप्रच्ययस्य । ८ । ३ । ४१ । इकारेकारेपधस्याऽप्रच्ययस्यविसर्गस्ययःस्यात्कुप्वोः । नि
 य्प्रवृहं । अविष्कृतम् । टुष्कृतम् । अप्रच्यस्यकिं । अग्रिःकरोति । वायुःकरोति । एकादेशशास्त्रनिमित्तकस्यनयत्व
 म् । कस्काटिषुभ्रानुष्युत्रशदस्यपाठात् । तेनेहन । मानुःकृपा । मुहुसःप्रतिषेधः ॥ * ॥ मुहुःकामा ॥ तिरसोऽन्यतर
 स्यां । ८ । ३ । ४२ । तिरसःसोवास्यात्कुप्वोः । तिरस्कृता । तिरःकर्ता ॥ द्विञ्चिश्चतुरितिकृत्वोर्थे । ८ । ३ । ४३ ।
 कृत्वोर्थेवर्तमानानामेयांविस्र्गस्यघकारेवास्यात्कुप्वोः । द्विष्करोति । द्विःकरोतिइत्यादि । कृत्वोर्थेकिम् । चतुष्कपालः ॥
 इत्सुसोस्सामर्थे । ८ । ३ । ४४ । एतयोर्विसर्गस्यघस्याद्वाकुप्वोः । सर्पिष्करोति । सर्पिःकरोति । धनुष्करोति । धनुः
 करोति । सामर्थ्यमिहव्यपेक्षा । सामर्थ्येकिं । तिष्ठतुसर्पिःपिबत्वमुदकम् ॥ नित्यंसमासेऽनुत्तरपदस्यस्य । ८ । ३ । ४५

॥सि०कौ०॥

॥वि० सं०॥

॥ ८ ॥

॥स्वा० सं०॥

। इत्सुसोर्विसर्गस्याऽनुत्तरपदस्थस्यसमासेनित्यं वक्ष्यात् कुचोऽपरयोः । सर्पिकुण्डिका । अनुत्तरपदस्थस्यस्यिकं । परम
सर्पिकुण्डिका । कक्कादिभ्युसर्पिष्कुण्डिकाशब्दोऽसमासेव्यपेक्षाविरहेपिषत्वार्थः । व्यपेक्षायानित्यार्थश्च ॥ इतःककमिकं
सकुम्भपात्रकुशाकर्णौष्यऽनव्ययस्य । ८ । ३ । ४६ । अकारादनुत्तरस्यानव्ययस्यविसर्गस्यसमासेनित्यंसकारादेशस्यात्करोत्या
दियुपरेद्युनतनुत्तरपदस्थस्य । अयस्कारः । अयस्कामः । अयस्कंसः । अयस्कुम्भः । अयस्पात्रं । अयस्सहिताकुशाश्च
यस्कुशा । अयस्कर्णौ अतःकिकं । गीःकारः । अनव्ययस्यिकं । स्रःकामः । समासेकिकं । यशःकरोति । अनुत्तरपदस्थ
स्यिकं । परमयशःकारः ॥ अधःशिरसीपदे । ८ । ३ । ४७ । एतयोर्विसर्गस्यसादेशस्यात्पदशब्देपरे । अधघ्यदं ।
शिरस्यदं । समासइत्येच । अधःपदं । शिरःपदं । अनुत्तरपदस्थस्येव । परमशिरःपदं ॥ कक्कादियुच ।
भास्करः ॥ * ॥ इतिविसर्गसंधिः ॥ * ॥ स्वौजसमौडितिसुप्रत्ययेशिवस्त्र्यर्चइतिस्थिते ॥ ससञ्जुषोरुः । ८ ।
९ । ६६ । पदान्तस्यसस्यसञ्जुषदस्यचरुस्यात् । जश्ल्वापवादः ॥ अतोशेरल्लुतादल्लुते । ६ । १ । ११३ । अल्लता
दतप्परस्यजेरुस्यादल्लुतेऽति । भोभगोअघोइतिप्राप्प्रत्ययत्वस्याऽपवादः उत्वम्प्रतिरुत्वस्याऽसिद्धत्वन्तुनभवति । रुत्व
मनूद्युत्वाविधेस्मामर्थान् ॥ प्रथमयोःपूर्वसवर्णः । ६ । १ । १०२ । अकःप्रथमाद्वितीययोरचिपरेपूर्वसवर्णदीर्घस्य
कादेशस्यात्इतिप्राप्ते ॥ नादिचि । ६ । १ । १०४ । अवर्णादिचिपरेनपूर्वसवर्णदीर्घः । आङ्गुणः । एङःपदान्तादति ।
शिवोर्च्छः । अतइतितपरःकिम् । देवाश्च । अतीतितपरःकिं । अत्रागन्ता । अल्लुतात्किम् । सहिसुश्रोताऽअत्रसाहि
। ल्लुतस्याऽसिद्धत्वात्तःपरोयम् । अल्लुतादिति विशेषणेतुतन्मार्थान्नासिद्धत्वम् । तपरकरणस्यतुनसामर्थ्यन्दीर्घनि
वृत्त्याचरितार्थत्वात् । अल्लुतेकिम् । तिष्ठतुपयश्चाग्रिटत् । गुरोरन्तइतिल्लुतः ॥ हशिच । ६ । १ । ११४ । अल्लुतादतः
परस्यरोरुस्याद्दशि । शिवोवन्द्युः । रोरित्युकारानुबन्धयहणन्नेह । प्रातरत्र । धातर्गच्छ । देवास्इहइतिस्थिते । रु

त्वम् ॥ भोभगोञ्घोञ्चवर्णपूर्वस्योऽशि । ८ । ३ । १७ । एतत्पूर्वस्योऽर्यादेशस्यादशिपरे । अस्मिन्सौत्रः । लोपश्शाक
 ल्यस्य । देवाइह । देवायिह । अशिकिम् । देवास्सन्ति । यद्यपीहयत्वस्याऽसिद्धत्वाद्विसर्गो लभ्यते । तथापि विसर्गस्य
 स्थानिवद्भावेनरत्वाद्यत्वंस्यात् । नह्ययमल्लिधिः । शेरितिसमुदायरूपाश्रयणात् । भोस् । भगोस् । अघोम् । इति स
 कारान्तानिपाताः । तेषांशेर्यत्वेकते ॥ व्योर्लघुप्रयत्नतरश्शाकटायनस्य । ८ । ३ । १८ । पदान्तयोर्वकारयकारयोर्ल
 घूच्चारणौवयौवास्तोऽशिपरे । यस्योच्चारणो जिह्वाग्रोपाग्रमध्यमूलानां शैथिल्यं स लघूच्चारणः ॥ ओतो गार्ग्यस्य । ८ । ३
 । २० । ओकारपरस्यपदान्तस्याऽलघुप्रयत्नस्ययकारस्यनित्यंलोपस्यात् । गार्ग्यग्रहणम्पूजार्थम् । भोञ्च्युत । लघुप्र
 यत्नघक्षेभोयच्युत । पदान्तस्यिकिम् । तोयम् ॥ उञ्चिचपदे । ८ । ३ । २१ । अर्वाणपूर्वयोःपदान्तयोर्वयोर्बालोपञ्
 चिपरे । सञ्चकारिः । पदेकिम् । तन्नयुतम् । वेजस्सप्रसारणेरूपं । यदितुप्रतिपदोक्तोनिपातञ्चितिगृह्यते । न
 हि उन्नगर्थम्पदग्रहणम् ॥ हलिसर्वेषाम् । ८ । ३ । २२ । भोभगोञ्घोञ्चपूर्वस्यलघ्वऽलघूच्चारणस्ययकारस्यलोपस्या
 ङ्गलिसर्वेषामतेन । भोदेवाः । भोलश्चिम् । भोबिद्धहृन्द । भगोनमस्ते । अघोयाहि । देवानम्याः । देवायान्ति । हलि
 किम् । देवायिह ॥ शेऽसुपि । ८ । २ । ६७ । अहोरेफादेशस्यादसुपि । शेरपवादः । अहरहः । अहर्गणः । अ
 सुपिकिम् । अहोभ्याम् । अत्राहन्नितिरुत्वम् । रूपशत्रिरथन्तरेयुरुत्वन्वाच्यम् ॥ * ॥ अहोरूपं । गतमहोशत्रिरेषा । ए
 कदेशविहतस्यानन्यत्वात् । अहोशत्रः । अहोरथन्तरम् । अहर्गदीनामप्यादिषुवारेफः । विसर्गापवादः । अहर्षतिः ।
 गोर्षतिः । धूर्षतिः । पक्षेविसर्गोपध्मानीयौ ॥ शेरि । ८ । ३ । १४ । रेफस्यरेफेपरेलोपस्यात् ॥ द्वलोपेपूर्वस्यदीर्घाऽ
 णः । ६ । ३ । ११९ । ङरेफौलोपयतीति तथा तस्मिन्वर्णे अर्थाङ्काररेफात्मकेपरेपूर्वस्याऽणोदीर्घस्यात् । पुनारमते ।
 हरीरम्यः । शम्भूगजते । अणःकिम् । नृढः । वृढः । नृहृहिसायाम् । वृहृङ्गमने । पूर्वग्रहणमनुत्तरपदेपिपूर्वमा

E

3730

॥सि०कौ०॥

॥स्वा०सं०॥

॥ ७ ॥

॥अ०पु०॥

त्रस्यैवदीर्घार्थम् । अजर्घाः । लीढः । मनस्त्रयइत्यत्रत्वेकतेहशिचेत्युत्तरेरीतिलोपेचप्राप्ते ॥ विप्रतिषेधेपरङ्कार्यम् ।
१। ४। २। तुल्यबलविरोधेपरङ्कार्यस्यात् । इतिलोपेप्राप्तेपूर्वत्रासिद्धमितिरोरीत्यस्याऽसिद्धत्वाटुत्वमेव । मनोरथः ॥
एतच्चदोःसुलोपोऽकोरनञ्समासेहलि । ६। १। १३२। अकारयोरेतत्तदोर्थःसुसंस्थलोपस्याद्धलिनतुनञ्समासे ।
सुषविष्णुः । सशम्भुः । अकोःकिम् । एषकोरुद्रः । अनञ्समासेकिम् । असश्शिवः । हलिकिम् । एषोत्र ॥ सोऽचिलोपे
चेत्यादपूरणम् । ६। १। १३४। सइत्येतस्यसोर्लोपस्यादचिपादञ्चेल्लोपेसत्येवपूर्येत । सेमामविष्णुप्रभृतिम् । इहच
कपादएवगृह्यातइतिवामनः । अविशेषाङ्कोकपादोपीत्यपरे । सैवदाशरथीरामः । लोपेचेदितिकिम् । सइत्क्षेति । सए
वमुक्ता । सत्येवेत्यबधारणान्तस्यश्चन्दसिवङ्गलमितिपूर्वस्त्राद्धङ्गलयहणाऽनुवृत्त्यालभ्यते । तेनेहन । सोहमाजन्मशु
द्धानां ॥ * ॥ इतिस्वादिसन्धिः ॥ * ॥ अर्थवदधानुरप्रत्ययःप्रातिपदिकम् । १। २। ४५। धातुप्रत्ययप्रत्ययान्तञ्चव
र्जयित्वाऽर्थवच्छरूपमप्रातिपदिकसंज्ञंस्यात् ॥ कृत्तद्धितसमासाश्च । १। २। ४६। कृत्तद्धितानौसमासश्चप्रातिपदिकसं
ज्ञास्त्युः । पूर्वस्त्रेणसिद्धेसमासग्रहणत्रियमार्थम् । यत्रसङ्घातेपूर्वाभागःपटन्तस्यचेद्भवतिर्हिसमासस्यैवेति । तेनञ
क्यस्यन ॥ प्रत्ययः । ३। १। १। आपञ्चमपरिसमाप्तेरधिकारोयम् ॥ परञ्च । ३। १। २। अयमपितथा ॥ ड्याप्प्रा
तिपदिकात् । ४। १। १। ड्यन्तादाबन्तात्प्रातिपदिकाचेत्यापञ्चमपरिसमाप्तेरधिकारः । प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशि
ष्टस्यापिग्रहणमित्येवसिद्धेड्याप्यहणंङ्यावन्तात्तद्धितेत्वंतिर्यथास्यात् । ड्याब्भ्याम्प्राङ्भाभूदित्येवमर्थम् ॥ सौजसमौ
इकृष्टाभ्याम्भिसङ्भ्याम्भ्यस्डसिभ्याम्भ्यस्डसोसामङ्गोस्सुप् । ४। १। २। ड्यन्तादाबन्तात्प्रातिपदिकाच्चपरेस्वादयः
प्रत्ययास्त्युः । सुडस्योरुकारेकारौजशटडपाञ्चेतः ॥ विभक्तिश्च । १। ४। १०४। सुप्तिडौविभक्तिसंज्ञौस्तुः । तत्र
सुसौजसिन्यादीनांसप्रानान्त्रिकाणाम्प्रथमादयःसप्तम्यन्ताःप्राचांसंज्ञास्ताभिरिहापिचवहारः ॥ सुपः । १। ४। १०३।

सुपस्वीणित्रीणिवचनानिसकैकशकवचनद्विवचनवहुवचनसंज्ञानिस्युः ॥ श्लोकयोर्द्विवचनैकवचने । १ । ४ । २२ ।
 द्विवैकत्वयोरेतौस्तः ॥ बहुवचनम् । १ । ४ । २१ । बहुवचनतन्मात् । रुत्वविसर्गा । रामः ॥ सरूपाणामेकशे
 षकविभक्तौ । १ । २ । ६४ । एकविभक्तौयानिसरूपाण्येवदृष्टानितेधामेकएवशिष्यते । प्रथमयोःपूर्वसर्णः ॥ ना
 दिचि । वृद्धिरेचि । रामौ ॥ चुटू । १ । ३ । ७ । प्रत्ययाद्यौचुटूइतौस्तः । इतिजस्यइत्संज्ञा ॥ तद्विभक्तौतुस्माः ।
 १ । ३ । ४ । विभक्तिस्थास्तवर्गसकारमकारादितेनस्युः । इतिसकारस्यनेत्वं ॥ अतोगुणे । ६ । १ । ६७ । अपदा
 नादकारद्गुणेपरतःपररूपमेकादेशस्यात् । इतिप्राप्तेपरत्वात्पूर्वसवर्णदीर्घः । अतोगुणेइतिहिपुरस्तादपवादाअन
 न्तसन्धिन्वाधन्तेनोत्तरानितिन्यायेनाकःसवर्णदीर्घइत्यस्यैवापवादोनतुप्रथमयोरित्यस्यापि । रामाः ॥ एकवचनंसम्बु
 द्धिः । २ । ३ । ४७ । सम्बोधनेप्रथमायाएकवचनंसम्बुद्धिसंज्ञस्यात् ॥ एङ् ह्रस्वात्सम्बुद्धेः । ६ । १ । ६७ । एङ्ना
 द्भ्रसान्ताच्चाङ्ङिण्यवेसम्बुद्धेश्चेत् । सम्बुद्ध्याक्षिप्तस्याङ्ङस्यैङ् ह्रस्वाभ्यांविशेषणान्नेह । हेकतरत्कुलेति । हेराम । हे
 रामौ । हेरामाः । एङ्ङ्यहणङ्ङिम् । हेहरे । हेविष्णो । अत्रहिपरत्वान्नित्यत्वाच्चसम्बुद्धिगुणेकतेह्रस्वात्परत्वन्नास्ति ॥
 अमिपूर्वः । ६ । १ । १०७ । अकोम्यचिपरतःपूर्वरूपमेकादेशस्यात् । रामं । रामौ ॥ लशक्तऽतद्धिते । १ । ३ । ८ ।
 तद्धितवर्जप्रत्ययाद्यालशकवर्गाइतस्युः । इतिशस्यस्येत्संज्ञा ॥ तस्माच्छसेनःपुंसि । ६ । १ । १०३ । पूर्वसवर्णदीर्घान्य
 शेषसस्कारस्तस्यनस्त्यापुंसि ॥ अट्कुष्ठाङ्ङुन्यवायेपि । ८ । ४ । २ । अट्कवर्गपवर्गाङ्ङुम्सतैर्व्यस्यैर्यथासम्भ
 वमिलितैश्चव्यवधानेपिरषाभ्याम्परस्यनस्यणस्त्यात्समानपदे । पदव्यवायेपीतिनिषेधन्वाधयितुमाङ्ङ्यहणम् । नुम्यहण
 मनुस्वारोपलक्षणार्थम् । तच्चाक्रुत्तुशक्यम् । अयोगवाहानामट्स्त्वपदेशस्योक्तत्वात् । इतिणत्वेप्राप्ते ॥ पदान्तस्य । ८ ।
 ४ । ३७ । पदान्तस्यनस्यणत्वनस्यात् । रामान् ॥ यस्मान्प्रत्ययविधिसूदादिप्रत्ययेऽङ्गम् । १ । ४ । १३ । यःप्रत्ययेऽयस्मान्

॥सि०कौ०॥

॥अ० पु०॥

॥ १० ॥

क्रियतेतदादिशब्दरूपन्तस्मिन्प्रत्ययेपरेऽङ्गसंज्ञंस्यात् । भवामिभविद्यामीत्यादौ विकरणविशिष्टस्याऽङ्गसंज्ञार्थेनादादियहण
म् । विधिरितिकिम् । स्त्रीइयती । प्रत्ययेकिम् । प्रत्ययविशिष्टस्यततोप्यधिकस्यवामाभूत् ॥ अङ्गस्य । ६ । ४ । १ । इत्य
धिकृत्य ॥ टाडसिडसामिनात्याः । ७ । १ । १२ । अकारान्तादङ्गाद्वादीनाङ्गमादिनादयश्चादेशस्त्युः । णत्वं । रामेण ॥
सुपिच । ७ । ३ । १०२ । यजादौसुपिपरे अतोङ्गस्यदीर्घस्यात् । रामाम्याम् ॥ अतोभिस्सेम् । ७ । १ । १५ । अका
रान्तादङ्गाद्विस्सेस्य्यात् । अनेकाल्त्वात्सर्वादेशः ॥ डेर्यः । ७ । १ । १३ । अतोङ्गात्परस्यडेरित्यस्ययादेशस्यात् । रामा
य । इहस्थानिवद्भावेनयादेशस्यसुप्प्राप्तुपिचेतिदीर्घः । सन्निपातलक्षणोविधिरनिमित्ततद्विधातस्येतिपरिभाषातुनेहप्र
वर्तते । कष्टायकर्मणाङ्गितिनिर्देशेनतस्याऽनित्यत्वज्ञापनात् । रामाभ्यां ॥ वङ्गवचनेरुल्येत् । ७ । ३ । १०२ । रुलादौवङ्ग
वचनेसुपिपरे अतोङ्गस्यएकारस्यात् । रामेभ्यः । वङ्गवचनेकिं । रामः । रामस्य । रुलिकिं । रामाणो । सुपिकिं । पच
ध्वं । जीश्वंती । धवसाने । ८ । ४ । ५६ । अवसानेरुलांचरोवास्युः । रामात् । रामाट् । द्वित्वेरूपचतुष्टयं । रामाभ्यां । रा
मेभ्यः । रामस्य । सस्यद्वित्वपक्षेखरिचेतिचर्त्विष्यांतरतम्यात्सएव । ननुतकारः । अल्पप्राणतयाप्रयत्नभेदान् । अतएवसःसी
तितादेशश्चारभ्यते ॥ ओसिच । ७ । ३ । १०४ । ओसिपरे अतोङ्गस्यएकारस्यात् । रामयोः ॥ ह्रस्वनद्यापेनुइ । ७ । १ ।
५४ । ह्रस्वान्नान्नद्यान्नादावन्ताच्चाङ्गात्परस्यामोनुडागमस्यात् ॥ नामि । ६ । ४ । ३ । नामिपरेऽजन्ताङ्गस्यदीर्घस्यात् । रा
माणां । सुपिचेतिदीर्घायद्युपिपरस्तथापीहनप्रवर्तते । सन्निपातपरिभाषाविशेषात् । नामीत्यनेनत्वारम्भसामर्थ्या
त्परिभाषावाध्यते । रामे । रामयोः । सुपिसत्वेकृते ॥ अषदान्तस्यमूर्द्धन्याः । ८ । ३ । ५५ । आषाटपरिसमाप्तेरधि
कारेण ॥ इण्कोः । ८ । ३ । ५७ । इत्यधिकृत्य ॥ आदेशप्रत्यययोः । ८ । ३ । ५७ । सहेःसाठसइतिस्त्रात्सइतिषष्णन्त
म्पदमनुवर्तते । इण्कवर्गाभ्याम्परस्याऽपदान्तस्यादेशस्यप्रत्ययावयवस्यचयःसकारस्तस्यमूर्द्धन्यादेशस्यात् । विवृताघो

यस्यस्य । नादृशएवयः । रामेधु । इण्कोःकिं । रामस्य । आदेशप्रथययोःकिं । सुपीः । सुपिसौ । सुपिसः । अपदान्तस्यकिं ।
 हरिस्तत्र । एवंकृष्णमुकुन्दादयः ॥ सर्वादीनि सर्वनामानि । १ । १ । २७ । सर्वादीनि शब्दरूपाणि सर्वनामसंज्ञानिस्युः
 । तदन्तस्यापीयंसंज्ञा । द्वन्द्वेचेतिज्ञापकात् । तेनपरमसर्वत्रेतित्रल् । परमभवकानित्यत्राकचसिद्धति ॥ जसशी । ७-1
 १ । १७ । अदन्तात्सर्वनाम्नःपरस्यजसशीस्यात् । अमेकाल्त्वात्सर्वदेशः । नचाऽर्वणस्तु इत्यादाविवनाऽनुबन्धकृतम
 नेकाल्त्वमितिवाच्यं । सर्वादेशत्वात्प्रागित्संज्ञादास्यवाऽभावात् । सर्वे ॥ सर्वनाम्नःस्यै । ७ । १ । १४ । अतस्सर्वनाम्नोडेइ
 त्यस्यस्यैस्यात् । सर्वस्यै ॥ डसिङ्योःस्मान्स्मिनौ । ७ । १ । १५ । अतस्सर्वनाम्नोडसिङ्योरेतौस्तः । सर्वस्मात् ॥ आ
 मिसर्वनाम्नसुट् । ७ । १ । ५२ । अवर्णान्तात्सर्वनाम्नोविहितस्यामःसुडागमस्यात् । एत्त्वघत्वे । सर्वेषां । सर्वस्मि
 न् । शेषंगमवत् । एवंविश्वाद्योष्यदन्ताः । सर्वादयश्चपञ्चत्रिंशत् । सर्वे विश्व उभ उभय उतर डतम अन्य
 अन्यतर इतर त्वन् त्व नेम सम सिम । पूर्वपशवरदक्षिणोत्तरपराधराणिव्यवस्थायामसंज्ञायां । स्वमज्ञातिधनाख्यायां ।
 अन्तरम्बहिर्योगोपसंव्यानयोः । तद्यत् तद् यद् एतद् इदम् अदस् एक द्वि युष्मद् अस्मद् भवतु किम् इति । उभश्
 चोद्वित्वविशिष्टस्यवाचकः । अतएवनिव्यं द्विवचनान्तः । तस्येहपाठस्तु उभकावित्यकजर्यः । नचकप्रत्ययेनेष्टसिद्धिः । द्वि
 वचनपरत्वाभावेनोभयत उभयत्रेत्यादाविवायच्प्रसङ्गात् । तदुक्तं । उभयोन्यत्रेति । अन्यत्रेतिद्विवचनपरत्वाभावे । उभ
 यशब्दस्यद्विवचननास्तीतिकैयटः । अस्तीतिहरदत्तः । तस्माज्जस्यऽयजादेशस्यस्थानिवद्भावेनतयप्प्रत्ययान्ततयाप्रथमच
 रमेतिविकल्पेप्राप्तेविभक्तिनिरपेक्षत्वेनाऽन्तरङ्गत्वान्नित्यैवसंज्ञाभवति । उभये । उतरडतमौप्रत्ययौ । यद्यपिसंज्ञाविधौप्रत्य
 यग्रहणे तदन्तग्रहणास्ति । सुप्तिङन्तमितिज्ञापकात् । तथापीहतदन्तग्रहणं । केवलयोःसंज्ञायाःप्रयोजनाभावात् । अन्य
 तर्गऽन्यतमशब्दाव्युत्पन्नैः । स्वभावाद्द्विवक्तृविषयेनिर्द्धारणोवर्तते । तत्राऽन्यतमशब्दस्यगणेपाठाभावान्नसंज्ञा । त्वत्त्वइति

॥सि०कौ०॥ द्वावप्यऽदन्तावऽन्यपर्यायौ । एकउदान्नोऽपरोऽनुदान्द्वयेके । एकस्तान्द्वयपरे । नेमद्वयर्द्धे । समस्सर्वपर्यायः ।
 ॥अ० पु०॥ तुल्यपर्यायस्तुनेहगृह्याते । यथासंख्यमनुदेशःसमानामितिज्ञापकात् । अन्तरम्बहिर्योगेतिगणसूत्रेऽपुरीतिवक्तव्यं ॥*॥ अ
 ॥ ११ ॥ न्नगयाम्पुरि ॥ पूर्वपराऽवरदक्षिणोत्तराऽपराऽधराण्यवस्थायामसंज्ञायां । १ । १ । ३४ । एतेषां व्यवस्थायामसंज्ञायां स
 र्वनामसंज्ञागणपाठान्सर्वत्रयाप्राप्तासाजसिवास्यात् । पूर्वे । पूर्वाः । स्वाभिधेयापेक्षोऽवधिनियमोव्यवस्था । व्यवस्थायां
 किं । दक्षिणागाथकाःकुशलादित्यर्थः । असंज्ञायांकिं । उत्तराःकुरवः ॥ स्वमज्ञानिधनाख्यायां । १ । १ । ३५ । ज्ञानि
 धनान्यवाचिनःस्वशब्दस्ययाप्राप्तासंज्ञासाजसिवास्यात् । स्वे । स्वाः । आत्मीयादित्यर्थः । आत्मानइतिवा । ज्ञानिधनवाचिन
 स्तुस्वाःज्ञानयोऽर्थावा ॥ अन्तरम्बहिर्योगोपसंख्यानयोः । १ । १ । ३६ । बाह्योपरिधानीयेचार्थेऽन्तरशब्दस्ययाप्राप्तासं
 ज्ञासाजसिवास्यात् । अन्तरे । अन्तर्वा । गृहाःबाह्यादित्यर्थः । अन्तरेअन्तर्वाशाब्दकाः । परिधानीयादित्यर्थः ॥ पूर्वादि
 भ्योनवभ्योवा । ७ । १ । १६ । एभ्योऽसिद्धोःस्मात्स्मिन्नौवासुः । पूर्वस्मात् । पूर्वात् । पूर्वस्मिन् । पूर्वे । एवम्प
 रादीनामपि । शेषंसर्ववत् । एकशब्दःसंख्यायान्नित्यैकवचनान्तः ॥ नवऽब्रवीहौ । १ । १ । २७ । वऽब्रवीहौचिकीर्षि
 तेसर्वनामसंज्ञानस्यात् । त्वकम्पितायस्यसत्त्वत्कपितृकः । अहकम्पितायस्यसमत्त्वपितृकः । इहसमासात्प्रागेवाऽलौकिके
 प्रक्रियावाक्येसर्वनामसंज्ञानिषिध्यते । अन्यथालौकिकेविग्रहवाक्येइवतत्राप्यकच्प्रवर्त्ततसचसमासेपिश्रूयेत । अतिका
 न्तोभवकन्तमतिभवकानितिवत् । भाष्यकारस्तुत्वकत्पितृकोमकत्पितृकइतिरूपेऽष्टापत्तिङ्कृतैतत्सूत्रमप्यन्याचख्यौ । य
 थोत्तरंमुनीनांप्रामाण्यं । संज्ञोपसृजनीभूतास्तुनसर्वादयः । महासंज्ञाकरणेनतदनुगुणानामेवगणेसन्निवेशात् । अतः
 संज्ञाकार्यमन्तर्गणकार्यञ्चतेषान्नभवति । सर्वानामकश्चित्समैसर्वायदेहि । अतिक्रान्तःसर्वमतिस्वस्तस्मैअतिसर्वाय ।
 अतिक्रतरङ्गुलं । अतितत् ॥ तृतीयासमासे । १ । १ । ३० । अत्रसर्वनामतानस्यात् । मासपूर्वाय । तृतीयासमासार्थे

वाक्येपिन । मासेनपूर्वाय ॥ द्वन्द्वेच । १ । १ । ३१ । द्वन्द्वेउक्तासंज्ञान । वर्णाश्रमेतराणां । समुदायस्याऽयंनिषेधोऽनन्व
ऽवयवानां । पूर्णापरऽवराणां । नचैवन्तदन्तविधिनासुदप्रसङ्गः । सर्वनाम्नोविहितस्यामःसुडितिव्याख्यातत्वात् ॥ विभाषा
जसि । १ । १ । ३२ । जसाधारंयत्कार्यंशीभावाख्यन्तत्रकर्तव्येद्वन्द्वेउक्तासंज्ञावास्यात् । वर्णाश्रमेतरे । वर्णाश्रमेतरः ।
शीभावम्पत्येवविभाषेत्युक्तं । अतोनाकच् । किन्तुकप्रत्ययएव । वर्णाश्रमेतरकाः ॥ प्रथमचरमतयः । पार्श्वकतिपयनमाश्च
। १ । १ । ३३ । एतेजसःकार्यम्प्रत्युक्तसंज्ञावास्युः । प्रथमे । प्रथमाः । इत्यादिशेषंगमवत् । तयप्प्रत्ययस्तत्तदन्ता
याह्याः । द्वितये । द्वितयाः । नेमे । नेमाः । शेषंसर्ववत् । विभाषाप्रकरणेतीयस्यङित्सूपसंख्यानं ॥ * ॥ द्वितीयस्मै । द्वि
तीयायेत्यादि । एवन्तृतीयः । अर्थवद्गहणान्नेह । पटुजातोयाय ॥ जरायाजरसऽन्यतरस्यां । ७ । २ । १०१ । जराशब्दस्य
जरस्वास्यादजादौविभक्तौ । पदाङ्गाधिकारेतस्यतदन्तस्यच । अनेकाल्वात्सर्वादेशेप्राप्तेनिर्दिश्यमानस्यादेशाभवन्ति । ए
कदेशविकृतस्यानन्यत्वात्जरशब्दस्यजरस् । निर्जरसौ । निर्जरसः । इनादीन्वाधित्वापरत्वाज्जरस् । निर्जरसा । नि
र्जरसे । निर्जरसः । पक्षेहलादौचरामवत् । वृत्तिकृतातुपूर्वविप्रतिषेधेनइनातोःकृतयोःसन्निपातपरिभाषायाश्चनित्यत्वमाश्रि
त्यजरसिकृतेनिर्जरसिननिर्जरसादितिरूपंनतुनिर्जरसानिर्जरसइतिकेचिदित्युक्तं । तथाभिसिनिर्जरसैरितिरूपान्तरमुक्तं
। तदनुसारिभिश्चषष्ठ्येकवचनेनिर्जरस्येत्येवरूपमितिस्वीकृतमेतच्चभाष्यविरुद्धं ॥ पदन्नेमासूहृन्निशऽसन्धूयन्दे।घन्यक
ञ्ककन्नृटन्नासञ्चस्पृभृतिषु । ६ । १ । ६३ । पाददन्तनासिकामासहृदयनिशाश्चसूज्युषदोषयकत्शकत्उदकञ्चास्य
एषांपदःदयञ्चादेशःस्युःशसादौवा । यत्तुञ्चासनशब्दस्यञ्चासन्नादेशइतिकाशिकायामुक्तन्त्रामादिकं । पादः । पादौ । पा
दाः । पादं । पादौ । पदः । पादान् । पादेन । पदाइत्यादि ॥ सुडऽनपुंसकस्य । १ । १ । ४३ । सुदप्रत्याहारः । स्वादिपञ्च
वचनानिसर्वनामस्थानसंज्ञानिस्युरङ्गीवस्य ॥ स्वादिष्वसर्वनामस्थाने । १ । ४ । १७ । कप्रत्ययावधियुस्वादिष्वसर्वना

॥सि० कौ०॥

॥३० पु०॥

॥ १२ ॥

मस्थानेषु परतः पूर्वम्पदसंज्ञं स्यात् ॥ यच्चिभं । १ । ४ । १८ । यकारदिष्वऽजादियुचकप्रत्ययावधियुखादिष्वसर्वनाम
स्थानेषु परतः पूर्वम्पदसंज्ञं स्यात् ॥ आकृडाण्येकासंज्ञा । १ । ४ । १९ । इतउर्द्धङ्कडागः कर्मधारयइत्यतः प्रागेकस्यैकैवसंज्ञाज्ञे
या । याप्प्राऽनवकाशाच । तेनशसादावचिभसंज्ञैवनपदत्वम् । अतो जश्चन । दतः । दता । जश्चं दङ्गामित्यादि । मासः ।
भासा । भ्यामिरुत्वे यत्वे च यलोपः । माभ्यां । माभिरित्यादि ॥ अलोपोऽनः । ६ । ४ । १३४ । अङ्गावयवोऽसर्वनामस्थानयजा
दिस्वादिपरोयोऽन्तस्याकारस्यलोपस्स्यात् ॥ रघाभ्यान्नोणः समानपदे । ८ । ४ । १ । एकपदस्थाभ्यां रेफकाराभ्याम्परस्य
नस्यणः स्यात् । यूष्मः । यूष्मा । पूर्वस्मादपि विधौ स्थानिवद्भावइति पक्षे तु अड्यवायइत्येषाऽत्रण्यं । पूर्वत्रासिद्धे न स्थानि
वदिति तु इह नास्ति । तस्य दोषः संयोगादिलोपलक्षणत्वेऽपि निषेधात् ॥ नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य । ८ । २ । ७ । नेति
प्रातिपदिकेति च लुप्तघृष्टीकेपदे । प्रातिपदिकसंज्ञकं यत्पदं न दन्तस्य नकारस्यलोपस्स्यात् । नलोपस्याऽसिद्धत्वादीर्घमेत्वमै
स्त्वञ्चन । यूषभ्यां । यूषभिः । यूषभ्यः । इत्यादि ॥ विभाषाडिश्योः । ६ । ४ । १३६ । अङ्गावयवोऽसर्वनामस्थानपरोयो
ऽन्तस्याऽकारस्यलोपो वा स्यात् । डिश्योः परयोः । यूष्मि । यूष्मिणि । पक्षेणमवत् । पद्वन्निति सूत्रे प्रभृतिग्रहणभ्यकार्थं । तथा
च । औऽऽश्यामपि दोषनादेशोभाष्ये ककुद्दोषणीत्युदाहृतः । तेनपदंघ्रिश्चरणोऽस्त्रियांस्वान्तं हन्मानसम्मनइति सङ्गच्छते
। आसन्यम्प्राणमूडुरिति च । आस्येभवः आसन्यः । दोषश्चस्यनपुंसकत्वमतएवभाष्यात् । तेन दक्षिणन्तेर्निशाचरइति
सङ्गच्छते । भुजवाहूप्रवेष्टोदोरिति साहचर्यात्पुंस्त्वमपि । दोषन्तस्य तथाविधस्य भजतइति । द्वयोरहोर्भवेद्वहः ॥ संख्याविसा
यपूर्वस्याहस्याऽहनऽन्यतरस्यां डौ । ६ । ३ । ११० । संख्यादिपूर्वस्याहस्याऽहनादेशो वा स्यात् डौ । द्यह्नि । द्यहनि । द्यह्ने । वि
गतमह । बहः । बह्नि । बहनि । बह्ने । अहः सायः । सायाहः । सायाह्नि । सायाहनि । सायाह्ने । इत्यदन्ताः । विश्वपाः ॥
दीर्घाज्जसिच । ६ । १ । १०५ । दीर्घाज्जसिच्चिचपरेप्रथमयोः पूर्वसवर्षदीर्घानस्यात् । वृद्धिः । विश्वपौ । सवर्षदीर्घः ।

विश्वपाः । यद्यपीह श्रौडिनादिचीत्येव सिद्धञ्जसिनुसन्त्यपि पूर्वसवर्णदीर्घक्षतिर्नास्ति । तथापि गौर्यौ गौर्ये इत्याद्यर्थे सूत्रमि
 हापिन्याय्यत्वाटुपन्यसं ॥ आतोधातोः । ६ । ४ । १४० । आकारन्तोयोधातुस्तदन्तस्य भस्याऽङ्गस्य लोपस्यात् । अलो
 न्यस्य । विश्वपः । विश्वपाभ्यामित्यादि । एवंशङ्खध्मादयः । धातोः किं । हाहान् । टा । सवर्णदीर्घः । हाहा । डे । वृ
 द्धिः । हाहै । डसिडसोर्दीर्घः । हाहाः २ । ओसिवृद्धिः । हाहौ । डौ । आद्गुणः । हाहे । शंयं विश्वपावत् । आतइति
 योगविभागादधातो रप्याऽऽकारलोपः क्वचित् । क्लः । अः । इत्यादन्ताः । हरिः । प्रथमयोः पूर्वसवर्णः । हरी ॥ जसिच ।
 ७ । ३ । १०७ । ह्रस्वान्तस्याऽङ्गस्य गुणस्याज्जसिपरे । हरयः ॥ ह्रस्वस्य गुणः । ७ । ३ । १०८ । ह्रस्वस्य गुणः स्या
 त्सम्बुद्धौ । एडह्रस्वादिति सम्बुद्धिलोपः । हेहरे । हरिं । हरी । हरीन् ॥ शेषोऽसखि । १ । ४ । ७ । अनदीसंज्ञौ
 ह्रस्वौ वाविवर्णोऽन्तदन्तं सखिवर्जं घिसंज्ञं स्यात् । शेषः किं । मत्तै । एकसंज्ञाधिकारान्तिद्धे शेषग्रहणं स्पष्टार्थं । ह्र
 स्वौ किं । वातप्रभ्ये । यू किं । मात्रे ॥ आडोनाऽस्त्रियां । ७ । ३ । १२० । घेः परस्याऽऽडोनास्यादस्त्रियां । आडिति टां सं
 ज्ञा प्राचां । हरिणा । अस्त्रियाङ्किं । मत्तया ॥ घेर्ङिति । ७ । ३ । १११ । घिसंज्ञस्यङिति सुपिगुणस्यात् । हरये । घेः किं
 । सख्ये । डिति किं । हरिभ्यां । सुपिकिं । पट्ठी । घेर्ङितीतिगुणे कृते ॥ डसिडसोश्च । ६ । १ । ११० । एडोडसिडसो
 रतिपरे पूर्वरूपमेकादेशस्यात् । हरेः । हरेः । हय्येः । हरीणां ॥ अचघेः । ७ । ३ । ११७ । इटुङ्गामुत्तरस्य डेरै
 न्त्यात्घेरन्तादेशश्चाऽकारः । हरै । हय्येः । हरिषु । एवंश्रीपत्यग्रिरविकव्यादयः ॥ अनड्सौ । ७ । १ । ७३ । स
 ख्युरङ्गस्याऽनडाऽऽदेशस्यादसम्बुद्धौ सौपरे । डिचेत्यन्तादेशः ॥ अलो न्यात्पूर्वउपधा । १ । १ । ६५ । अन्यादलः पू
 र्वीवर्णः उपधासंज्ञस्यात् ॥ सर्वनामस्थाने चाऽसम्बुद्धौ । ६ । ४ । ८ । नान्तस्योपधायादीर्घस्यादसम्बुद्धौ सर्वनामस्था
 नेपरे ॥ अपृक्तसंकालप्रत्ययः । १ । २ । ४९ । एकाल्प्रत्ययो यः सोऽपृक्तसंज्ञस्यात् ॥ हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घान्त्सुतिस्य

॥सि०कौ०॥

॥अ० पु०॥

॥ ५३ ॥

पृक्तं हल् । ६ । १ । ६८ । हलन्तात्परन्दीर्घायौङ्गापौतदन्ताच्चपरं सुतिसीत्येतदपृक्तं हल्लुप्यते । हलङ्गावभ्यः किं ।
यामणीः । दीर्घात्किं । निष्कौशम्भिः । अतिखट्वः । सुतिर्सीतिकिं । अभैत्सीत् । तिपासहचरितस्यग्रहणात्सिचोयह
णनास्ति । अपृक्तमितिकिं । विभर्त्ति । हल्किं । विभेद । प्रथमहल्किम् । राजा । नलोपोनस्यात् । संयोगान्तलोपस्याऽ
सिद्धत्वात् । सखा । हेसखे ॥ सख्युरसम्बुद्धौ । ७ । १ । ७२ । सख्युरङ्गात्परं सम्बुद्धिर्वर्जं सर्वनामस्थानं णिद्धत्वात्
॥ अचोऽङ्गिति । ७ । २ । ११५ । अतिशक्तिचपरेऽजन्ताऽङ्गस्यवृद्धिस्त्यात् । सखायौ । सखायः । सखायं । सखायौ ।
घिसंज्ञाऽभावात्तत्कार्यं । सख्या । सख्ये । खत्वारत्पत्य । ६ । १ । ११२ । खितिशब्दाभ्यांखीतीशब्दाभ्यां कृतयणादेशाभ्याम्पर
स्यडसिडसोरतउक्त्यात् । सख्युः । सख्युः ॥ औत् । ७ । ३ । ११८ । इदुङ्गात्परस्यडेऽरौक्त्यात् । उकारऽनुवृत्तिरुत्तरार्था । सख्यौ
। शेषंहरिवत् । शोभनस्सखासुसखा । सुसखायौ । सुसखायः । अनङ्गिद्धद्वाबयोराङ्गत्वात्तदन्तेपिप्रवृत्तिः । समुदायस्य
सखिरूपत्वाऽभावात्सखीतिनिषेधाऽप्रवृत्तेर्घिसंज्ञा । सुसखिना । सुसखये । डसिडसोर्गुणे कृते कृतयणादेशत्वाऽभावात्ख
व्यादिभ्यन्त । सुसखेः । सुसखौ । इत्यादि । एवमतिशयितः सखा । अतिसखा । परमः सखायस्येतिविग्रहे । परमसखा । घ
रमसखायावित्यादि । गौणत्वेऽप्यनङ्गित्वे प्रवर्त्ततेसखीमतिक्रान्तोऽतिसखिः । लिङ्गविशिष्टपरिभाषायाञ्चनित्यत्वाद्नुद् ।
हरिवत् । इहाऽनङ्गित्वेनभवतः । गोस्त्रियोरितिह्रस्वत्वेनसखिशब्दस्यलाक्षणात्कत्वात् । लक्षणाप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्त
स्यैवग्रहणात् ॥ पतिःसमासएव । १ । ४ । ८ । पतिशब्दःसमासएवघिसंज्ञः । पत्या । पत्ये । पत्युः२पत्यौ । शेषंहरिवत् ।
समासेतु । भूपतिना । भूपतये । कतिशब्दोऽनित्यंबहुवचनान्तः ॥ बहुगणवतुडतिसंख्या । १ । १ । २३ । एतेसंख्यासंज्ञ
स्युः ॥ डतिच । १ । १ । २५ । उच्यन्तासंख्याघट्टसंज्ञास्यात् ॥ प्रत्ययस्यलुक्श्लुपः । १ । १ । ६९ । लुक्श्लुपस्यैशब्दः
कृतं प्रत्ययादर्शनं क्रमात्तत्संज्ञं स्यात् ॥ षड्भ्योलुक् । ७ । १ । २२ । षड्भ्यःपरयोर्ज्ज्श्लुक् स्यात् ॥ प्रत्ययलोपेऽ

अथलक्षणं । १ । १ । ६२ । प्रथयलुप्तेपितदाश्रितंकार्यंस्यात् । इतिजसिचेतिगुणेप्राप्ते ॥ नलुमताऽङ्गस्य । १ । १ ।
 ६३ । लुक्शुलुप्तेलुमन्तः । लुमताश्चेनलुप्तेतन्निमित्तमङ्गकार्यंनस्यात् । कति२ । कतिभिः । कतिभ्यः२ । कती
 नां । कतिषु । अस्मद्युष्मद्यद्संज्ञास्त्रिषुसरूपाः । त्रिश्चेतिव्यं बहुवचनान्तः । त्रयः । त्रीन् । त्रिभिः । त्रिभ्यः ॥ त्रेस्तु
 यः । ७ । १ । ५३ । त्रिश्चस्यत्रयादेशस्यादामि । त्रयाणां । परमत्रयाणां । गौणत्वेतुनेतिकेचि । प्रियत्रीणां । वस्तुतस्तु
 प्रियत्रयाणां । त्रिषु । द्विश्चेद्विवचनान्तः ॥ तदादीनामः । ७ । २ । १०२ । एषामकारेन्तादेशस्याद्विभक्तौ । द्विपर्य्य
 न्तानामेवेष्टिः । द्वौ२ । द्वाभ्यां३ । द्वयोः२ । द्विपर्य्यन्तानामितिकं । भवान् । भवन्तौ । भवन्तः । संज्ञायामुपसर्जनत्वेच
 नात्वस् । सर्वाद्यन्तर्गणकार्यत्वात् । द्विर्नामकश्चित् । द्विः । द्वौ । द्वयः । द्वावतिक्तान्तोऽतिद्विः । हरिवत् । प्राधान्येन
 परमद्वौ । इत्यादि । औडुलोमिः । औडुलोमी । उडुलोमाः । लोम्नोऽपत्येषु बहुष्वकारेवक्तव्यः ॥ * ॥ वाह्वादीजोऽपवा
 दः । औडुलोमिं । औडुलोमी । उडुलोमान् । इतीदन्ताः । वातप्रमीरितिउणादिसूत्रेणमाङ्ङिप्रथयःकित् । वात
 म्प्रमिमीनेइतिवातप्रमीः । दीर्घाज्जसिच । वातप्रम्यौ । वातप्रम्यः । हेवातप्रमीः । अमिपूर्वः । वातप्रमीम् । वातप्र
 म्यौ । वातप्रमीन् । वातप्रम्या । वातप्रमीभ्यां३ । वातप्रम्ये । वातप्रम्यः२ । वातप्रम्योः२ । वातप्रम्यां । दीर्घत्वान्ननुट्
 । डौतुसवर्षदीर्घः । वातप्रमी । वातप्रमीषु । एवंययीपप्यादयः । यान्यनेनेतिययीर्मार्गः । पातिलोकमितिपपीःसूर्यः
 । यापोःकिङ्केचेतिङ्प्रथयः । क्विन्तवातप्रमीश्चस्यतुअमिशसिडौचविशेषः । वातप्रम्यं । वातप्रम्यः । वातप्रम्यि । एर
 नेकाचंइतिवक्ष्यमाणोयण्प्रधीवत् । बहुश्च्रेयस्योयस्यसबहुश्च्रेयसी । दीर्घाद्यन्तत्वाद्बहुष्वकारेवक्तव्यः ॥ यूस्याऽऽख्यौ
 नदी । १ । ४ । ३ । ईदूदनौनिधिस्लीलिङ्गैर्नदीसंज्ञैस्तः । प्रथमलिङ्गग्रहणञ्च ॥ * ॥ पूर्वस्वाख्यस्योपसर्जनत्वेपिन
 दीत्वम्बक्तव्यमित्त्वर्थः ॥ अन्वार्थनद्वोर्ह्रस्वः । ७ । ३ । १०७ । अन्वार्थानान्नद्यन्तानाञ्चह्रस्वःसंमुद्धौ । हेबहुश्च्रेयसि । श

॥सि०कौ०॥

॥३० पु०॥

॥ १४ ॥

सिवङ्गश्रेयसीन् ॥ आण्नादाः । नद्यन्तात्परे वाङ्ङितामाडागमुस्यात् ॥ आटञ्च । ६ । १ । ६० । आटोऽचिपरेवृद्धि
रेकादेशस्यात् । वङ्गश्रेयस्यै । वङ्गश्रेयस्याः । नद्यन्तात्परत्वाद्नेह । वङ्गश्रेयसीनां ॥ डेरान्नद्याम्नीभ्यः । ७ । ३ । ११६
। नद्यन्तादावन्तान्नीशद्वाचडेगमुस्यात् । इहपरत्वादाटानुद्वाध्यते । वङ्गश्रेयस्यां । श्रेयमीप्रत्ययान्तवातप्रमीवत् ।
वृद्ध्यन्तत्वात्सुलोपः । अमिलक्ष्मीः । श्रेयम्बङ्गश्रेयसीवत् । कुमारीमिच्छन्कुमारीवाचन्वाब्राह्मणः । कुमारी । क्वजन्तादा
चारक्विबन्ताद्वाकर्त्तरिक्विप् । हल्ङ्गाविति सुलोपः ॥ अचिञ्चुधातुभ्रुवांघोरियडुवडौ । ६ । ४ । ७७ । अचिञ्चुधातुभ्रुवांघोरियडुवडौ । इ
र्णावर्णान्तधातोर्भ्रुवत्यस्यचाऽङ्गस्येयडुवडौसोऽजादौप्रत्ययेपरे । डिच्चेत्यन्तादेशः । अन्तरतम्यादेरियङ्घोरुवड् । इ
तीयङिप्राप्ते ॥ एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य । ६ । ४ । ८२ । धात्ववयवसंयोगपूर्वानभवन्तियङ्वर्णस्तदन्तोद्योधातुस्तद
न्तस्याऽनेकाचोऽङ्गस्ययणस्यादजादौप्रत्ययेपरे । इतियण् । कुमार्थ्यैः । कुमार्थ्यः । हेकुमारि । अमिशसिच । कुमार्थ्यैः ।
कुमार्थ्यः । कुमार्थ्याः । कुमार्थ्यैः । कुमार्थ्याः । कुमारीणां । कुमार्थ्याः । कुमार्थ्याः । प्रधीः । प्रधौ । प्रध्यः । प्रध्यं । प्रध्यः । उ
न्नयतीत्युन्नीः । धातुनासंयोगस्यविशेषणादिहस्यादेवयण् । उन्नौ । उन्न्यः । हेउन्नीः । उन्न्यं । डेरम् । उन्न्यां । ए
वंयामणीः । अनेकाचः किं । नीः । नियौ । नियः । अमिशसिचपरत्वादियङ् । नियं । नियः । डेरम् । नियं । असं
योगपूर्वस्यकिं । सुश्रियौ । यवक्रियौ । गतिकारकेतरपूर्वपदस्ययण्नेष्यते ॥ * ॥ शुद्धधियौ । परमधियौ । कथ
नार्हिदुर्धियोवृश्चिकभियेत्यादि । उच्यते । दुस्स्थिताधीर्यैषामिति वियहेदुरित्यस्यधीश्चम्प्रतिगतिवमेवनास्ति । य
न्क्रियायुक्ताः प्रादयस्तम्पत्येवगत्युपसर्गसंज्ञा । वृश्चिकशब्दस्यबुद्धिकृतमपादानत्वाद्नेहविवक्षितं । वृश्चिकसम्बन्धिनीभीः
वृश्चिकभीरित्युत्तरपदलोपोवा ॥ नभूसुधियोः । ६ । ४ । ८५ । एतयोर्द्व्यण्तस्यादचिसुपि । सुधियौ । सुधियङ्
न्यादि । सखायमिच्छतिसखीयति । ततःक्विप् । अल्लोपयलोपौ । अल्लोपस्यस्थानिवत्वाद्युणिप्राप्ते । कौलुपन्नस्थानिव

त् । एकदेशविकृतस्याऽनन्यतयाऽनङ्गित्वे । सखा । सखायौ । सखायः । हेसखीः । अमिपूर्वरूपात्परत्वात्प्राप्ते
 । ततोऽपिपरत्वात्सख्युरसम्बुद्धावितिप्रवर्तते । सखायं । सखायौ । शसियण् । सख्यः । सहखेनवर्ततइतिसखः । तमि
 च्छतीति । सखीः । सुखामिच्छतीति । सुखीः । सुतमिच्छतीति । सुतोः । सख्यौ । सुख्यौ । सुख्यौ । ख्यादितिदीर्घस्याऽ
 पियहणादुकारः । सख्युः । सुख्युः । सुख्युः । लूनमिच्छतीतिलूनीः । क्षाममिच्छतीतिक्षामीः । प्रस्तीमिच्छतीतिप्रस्तीमीः
 । रयांडसिडसोर्यण् । नत्वमत्वयोरसिद्धत्वात्ख्यादित्युक्त्वं । लून्युः । क्षाम्युः । प्रस्तीम्युः । शुष्कीयते । शुष्कीः । पक्कीः
 । इयङ् । शुष्क्यौ । शुष्क्यः । डसिडसोःशुष्क्यइत्यादि । इतिर्दन्ताः । शम्भुर्हरिवत् । एवम्विष्णुवायुभान्वा
 दयः ॥ तृज्वत्कोष्ठः । ७ । १ । ७५ । कोष्ठस्यजन्तेनतुल्यंवर्तते । असम्बुद्धौसर्वनामस्थानेपरेकोष्ठस्यस्थानेकोष्ठ
 प्रयोक्तव्यइत्यर्थः ॥ ऋतोडिसर्वनामस्थानयोः । ७ । ३ । ११० । डैःसर्वनामस्थानेचपरेऋदन्ताऽङ्गस्यगुणस्स्यात् । इ
 तिप्राप्ते ॥ ऋदशनस्सुर्दंशोऽनेहसाञ्च । ७ । १ । ७४ । ऋदन्तानामुशनसादीनाञ्चाऽनङ्स्यादसम्बुद्धौसौपरे ॥ अ
 मृतृचस्सहृनृनेष्टृत्वष्टृक्षृत्तृहोतृपोतृप्रशास्त्रृणां । ६ । ४ । १११ । अवादीनामुपधायादीर्घस्यादसम्बुद्धौसर्वनामस्था
 नेपर । नप्राट्प्रहणंशुत्पत्तिपक्षेनियमार्थं । तेनपितृभ्रातृप्रभृतीनाम् । उद्गातृशृङ्गस्यभवत्येव । समर्थस्त्रेउद्गातारइ
 तिभाष्यप्रयोगात् । कोष्ठा । कोष्ठारौ । कोष्ठारः । कोष्ठारं । कोष्ठारौ । कोष्ठून् ॥ विभाषातृतीयादिष्वचि । ७ । १ ।
 ७७ । अजादियुतृतीयादियुकोष्ठुर्वतृज्वत् । कोष्ठा । कोष्ठे ॥ ऋतउत् । ६ । १ । १११ । ऋदन्तात्डसिडसोर
 तिपरेउकार एकादेशस्स्यात् । रपरत्वं ॥ रत्वस्य । ८ । २ । २४ । रेफात्संयोगान्तस्यसस्यैवलोपोनान्यस्यरेफस्यविसर्गः
 । कोष्ठुः । अमिपरत्वात्तृज्वद्भावेप्राप्ते । नुमचिरतृज्वद्भावेभ्योनुपूर्वविप्रतियेधेन ॥ * ॥ कोष्ठूनां । कोष्ठरि । कोष्ठेः
 । पक्षेहलादैर्चशम्भुवत् । इत्युदन्ताः । ह्रह्रः । ह्रह्रौ । ह्रह्रः । ह्रह्रं । ह्रह्रौ । ह्रह्रनित्यादि । इतिचमूशृद्वेतुनदी

॥सि०कौ॥ काट्यम्बिशेषः । शेषन्नुक्त्वन्तवातप्रमीवत् । हे अतिचमु । अतिचम्बै । अतिचम्बाः । अतिचमूनां । अतिचम्बां । खलपूः
 ॥अ० पु०॥ ॥ ओःसुपि । ६ । ४ । ८३ । धात्ववयवसंयोगपूर्वानभवतियउवर्णस्तदन्तोयोधातुस्तदन्तस्याऽनेकाचोऽङ्गस्ययण्म्यः
 ॥ १५ ॥ दजादौसुपि । गतिकारकेतरपूर्वपदस्ययण्नेघ्यते । खलपौ । खलघइत्यादि । एवंसुल्वादयः । अनेकाचःकिं । लूः ।
 लुवौ । लुवः । धात्ववयवेतिकिम् । उल्लूः । उल्लौ । उल्ल्वः । असंयोगपूर्वस्यकिम् । कटपुवौ । कटपुवः । गतीत्यादि
 किम् । परमलुवौ । सुपिकिम् । लुलुवतुः । स्वभूः ॥ नभूसुधियोः । स्वभुवौ । स्वभुवः ॥ वर्षाभश्च । ६ । ४ । ८३
 । अस्योवर्णस्ययणस्यादचिसुपि । वर्षाभौ । वर्षाभः । दृभतीतिदृभूः । अन्दूदृभूजम्बूकफेजूककम्बूदिधिप्रितु
 णादिसूत्रेणव्युत्पादितः । दृभौ । दृभः । दृभू । दृभौ । दृभून् । शेषंहूवत् । दृभितिनान्तेहिंसार्थेऽव्येभुवःहि
 प् । दृभूः । दृभृत्पुनःपूर्वस्यभुवोयण्वक्तव्यः ॥ * ॥ दृभृत् । दृभृत्इत्यादि । खलपूवत् । करभृत् । करभृत् । दीर्घ
 पाठेतुकरएवकारः । स्वार्थिकःप्रज्ञाद्यण् । कारभौ । कारभः । पुनर्भूयैगिकःपुंसि । पुनर्भावित्यादि । दृग्भूकारभूष्
 हौस्वयंभूवत् । इत्यूदन्ताः । धाता । हेधातः । धातारौ । धातारः । ऋवर्णाद्भ्रस्यण्वंवाचं ॥*॥ धातृणां । इत्यादि । एवं
 नप्रादयः । उद्गातारौ । पिता । व्युत्पत्तिपक्षेपिनप्रादियहणस्यनियमार्थत्वाद्दीर्घः । पितरौ । पितरः । पितरम् । पित
 रौ । शेषन्धातृवत् । एवञ्जामातृभ्रात्रादयः । ना । नरौ । नरः । हेनः ॥ नृच । ६ । ४ । ६ । नृत्वेतस्यनामिवादीर्घ
 स्स्यात् । नृणां । नृणां । इतिचट्टदन्ताः । कृत् अन्तोरनुकरणेप्रकृतिवदनुकरणमितिबैकल्पिकाऽतिदेशादित्वेपरत्वं ।
 कीः । किरौ । किरः । तीः । तिरौ । तिरः । इत्यादिगीर्वत् । इत्वाभावपक्षेतुचट्टदुशनइतिचट्टोडीतिचर्तपरकरणादनङ्ग
 शौन । कृः । कौ । क्रः । कृं । कौ । कृन् । क्रा । के । इत्यादि । इतिचट्टदन्ताः । गम्भृशङ्कृअन्तोरनुकरणेऽनङ् । गमा
 । शका । गुणविषयेतुलपरत्वं । गमलौ । गमलः । गमलम् । गमलौ । गमून् । गम्हा । गम्हे । डसिडसोस्तु । चट्ट

उदित्यन्ते लपरत्वे संयोगान्तस्य लोपः । गमुल् । शकुल् । इत्यादि । इति लृट् दन्ताः । सेः । स्यौ । सयः । स्मृतेः । स्मृ
 तयौ । स्मृतयः । इत्येदन्ताः ॥ गोतोणिन् । ७ । १ । १०० । गोशब्दात्परं सर्वनामस्थानं णिद्धत्स्यात् । गैः । गावौ । गा
 वः ॥ औतोऽमृशसोः । ६ । १ । १०३ । औतोऽमृशसोः रचिपरे औकार एकादेशः स्यात् । शसासाह
 चर्थात्सुवेव अमृगृह्यतेनेह । अचिनवं । असुनवम् । गाम् । गावौ । गाः । गवा । गवे । गोः । इत्यादि । औतोणिदि तिवा
 चं ॥ * ॥ विहितविशेषणञ्च । तेन । सुद्वौः । सुद्वौवौ । औकारान्ताद्विहितं सर्वनामस्थानमिति व्याख्यानान्नेह । हेभा
 नो । भानवः । उःशम्भुः स्मृतेयेनसः । स्मृतैः । स्मृतावौ । स्मृतावः । स्मृताम् । स्मृतावौ । स्मृताः । इत्यादि । इत्येद
 न्ताः ॥ शयोहलि । ७ । २ । ८५ । रैशब्दस्याऽऽकारान्तादेशः स्याद्भ्रूलिविभक्तौ । अचिञ्चायादेशः । राः । रायौ । रायः ।
 रायं । रायौ । रायः । राया । राभ्यामित्यादि । इत्येदन्ताः । ग्वाः । ग्वावौ । ग्वावः । ग्वावम् । ग्वावौ । ग्वावः । इत्यादि
 । औतोऽमृशसोरिति हतप्रवर्तते । ऐ औ च्स्त्रेण औदौतोः सावर्ण्याभावज्ञापनात् ॥ * ॥ इत्यजन्ताः पुंस्त्रिङ्गाः ॥ * ॥ रमा ॥
 औडिञ्चापः । ७ । १ । १८ । आवन्तादङ्गात्परस्यौडिञ्शोऽस्यात् । औडिञ्चौकारविभक्तेः संज्ञा प्राचाम् । रमे । रमः ॥ सम्बुद्धौ ।
 च । ७ । ३ । १०६ । आपएकारस्यात्सम्बुद्धौ । एङ् ह्रस्वादिति सम्बुद्धिलोपः । हेरमे । २ । हेरमाः । रमां । रमे । रमः
 । स्त्रीत्वान्नन्वाभावः ॥ औडिञ्चापः । ७ । ३ । १०५ । औडिञ्चौसिचपरे आवन्तस्याऽङ्गस्य एकारस्यात् । रमया । रमाभ्यां
 रमाभिः ॥ याडापः । ७ । ३ । ११३ । आपः परस्यङ्गिद्धचनस्य याडागमस्यात् । वृद्धिरेचि । रमायै । स्वरदीर्घः
 । रमायाः । रमयोः । रमाणां । रमायां । रमयोः । रमासु । एवन्दुर्गादयः ॥ सर्वनाम्नस्याङ्गुस्त्वञ्च । ७ । ३ । ११४ । आ
 वन्तात्सर्वनाम्नः परस्यङ्गितः स्यादस्यादापञ्च ह्रस्वः । याटोऽपवादः । सर्वस्यै । सर्वस्याः २ । एकादेशस्यपूर्वऽन्तत्वेन ग्रहणा
 दामिसर्वनाम्नङ्गितिसुट् । सर्वासां । सर्वस्यां । सर्वयोः । सर्वासु । एवञ्चिञ्चादयश्चावन्ताः ॥ विभाधेः दिवहनासेव कुट्टो

॥सि०को०॥ हौ । १ । १ । २८ । अत्र सर्वनामतावास्यात् । उत्तरपूर्वस्यै उत्तरपूर्वयै । टिङ्गामान्यन्तराले इति प्रक्षिपदेत्तस्यटिक्त्वा
 ॥अ०स्त्री०॥ सस्यग्रहणात्नेह । योत्तरसापूर्वायस्याउन्मुधायस्तस्यै उत्तरपूर्वयै । वङ्गव्रीहियहणं स्पष्टार्थं । अन्तरस्यै । शालायै ।
 ॥ १६ ॥ वाह्यायै इत्यर्थः । अपूरीत्युक्तेर्नेहं । अन्तरयै । नगर्यै ॥ विभाधाद्वितीयातृतीयाभ्यां । ७ । ३ । ११५ । अभ्यांङितस्या
 ङापञ्चह्रस्वः । इदं सूत्रन्यतुं षक्यम् । तीयस्यङित्मूपसंख्यानात् । द्वितीयस्यै । द्वितीयायै । द्वितीयस्याः २ । द्विती
 यायाः २ । द्वितीयस्यां । द्वितीयायां । शंयंरमावत् । एबन्तृतीया ॥ अन्वार्थनद्योर्ह्रस्वः । हेअम्ब । हेअक् । हेअल्ल ।
 असंयुक्ताथेडलकास्तद्वतान्नह्रस्वः । हेअम्बाले । हेअम्बाडे । हेअम्बिके । जग । जरसौ । शीभावात्परत्वाञ्जरस् । अमि
 नुटःपरत्वाञ्जरस् । जरसामित्यादि । पक्षेहलाटौ चरमावत् । इहपूर्वविप्रतियेधेनशीभावं कृत्वासन्निपातपरिभाषायाञ्चिनि
 घ्यताञ्चाश्रित्यजरसीङितिकेचिटाङ्गसन्निर्मूलम् । यद्युषिजरसादेशस्यस्थानिवद्भाषेनावन्ततामाश्रित्य औङापः । आङि
 चापः । याडापः । ह्रस्वनद्यापः । डेरमङ्गितिपञ्चाऽपि विधयः प्राप्ताः एवंतस्निष्पृत्सु तथाऽप्यनन्विधावित्युक्तेर्न भवन्ति । आ
 आङितिप्रसिध्यन्तकाररूपस्यैवाऽऽपः सर्वत्रग्रहणात् । एवंहलङ्गादिस्तूत्रेऽपि आङाप्ङीर्ङ्ङितिप्रस्येघादतिखट्वः निष्कौ
 शाम्बिरित्यादिसिद्धेर्दीर्घग्रहणम्प्रत्याख्येयं । नचैवमप्यतिखट्वायेत्यत्रस्वाश्रयमाकारत्वं स्थानिवद्भावेनाप्लञ्चाश्रित्ययाइत्या
 दितिवाच्यं । आवन्तंयदङ्गन्तःपरस्ययाड्विधानात् । उपसर्जनस्त्रीप्रत्ययेतदादिनियमात् । पदन्नितिनास्तिकायानस्
 । नसः । नसा । नोभ्यामित्यादि । पक्षेसुटिचरमावत् । निशायाःनिष् । निशः । निशा ॥ वृश्चभ्रस्जहृजमृजयजरज
 भ्राजह्रशांघः । ८ । २ । ३६ । वृश्चादीनांसपानांङशानयोश्चकारेऽन्तादेशस्याङ्गलिपदान्तेच । यस्यजश्वेनडका
 रः । निङ्गां । निङ्भिः । सुपिडःसीतिपक्षेधुट्चर्त्वे । चर्त्वेस्याऽसिद्धत्वाच्चयोद्वितीयाइतिटतयोमृथौन । नपदान्ताङ्गेरि
 तिनष्टुत्वं । निङ्त्सु । निङ्त्सु ॥ यटोःकस्मि । ८ । २ । ४९ । यस्यठस्यचकस्यान्कारेपरे । इतितुनभवति । ज

श्वं प्रत्यसिद्धत्वात् । केचित्तु ब्रह्मादिस्त्वन्नेदादेर्धातो रितिस्त्वन्नाङ्गातो रित्यनुवर्तयन्ति । तन्मते जश्वेन जकारे । निज्भ्यां । नि
 जिभः । जश्वं श्रुत्वं चर्त्वं । निच्प्रु । चोः कुरितिकुत्वं न भवति । जश्वस्याऽसिद्धत्वात् । मांसपृतनासानूनां मांसपृत्तवो वाच्याः
 ॥ * ॥ शसादौ वा । पृतः । पृता । पृङ्गां । पक्षेऽमुटि चरमावत् । गोपाविश्वपावत् । मतिः प्रायेण हरिवत् । स्त्रीत्वान्नत्वाऽभावः
 । मनीः । नात्तन्न । मद्या ॥ डिति ह्रस्वश्च । १ । ४ । ६ । इयडुवड्स्थानौ स्त्रीश्च भिन्नैर्नित्यस्त्रीलिङ्गावीटूतौ ह्रस्वौ च इव
 र्णौ वर्णौ स्त्रियां वानटीसंज्ञौ स्तोडिति परे । आग्नट्टाः । मयै । मतये । मद्याः । मतेः । नदीत्वपक्षे द्वौटिति डेरौत्वे प्राप्ते ॥
 इटुङ्गां । ७ । ३ । ११७ । नदीसंज्ञकाभ्यामिडुङ्गां परस्यङ्गेरम्स्यात् । पक्षे । अचघेः । मद्यां । मतौ । एवंश्रुतिस्मृ
 तिवुद्धादेयः ॥ त्रिचतुरेः स्त्रियान्तिस्त्वचतस्त्व । ७ । २ । ११७ । स्त्रीलिङ्गयोरेतयोरेतावादेशौ स्तो विभक्तौ परतः ॥ अचि
 रचतः । ७ । २ । १०० । तिस्त्वचतस्त्व एतयोर्चर्त्कारस्य रेफादेशस्यादचि । गुणदीर्घात्वानामपवादः । तिस्त्वः २ । ति
 स्त्वभिः । तिस्त्वभ्यः ३ । आमिनुमचिरेतिनुइ ॥ नतिस्त्वचतस्त्व । ६ । ४ । ४ । एतयोर्नामिदीर्घानस्यात् । तिस्त्वणां ।
 तिस्त्वेषु । स्त्रियामिति त्रिचतुरेर्विशेषणान्नेह । प्रियास्त्रयस्त्रीणि वायस्याम्साप्रियत्रिः । इत्यादि मतिवत् । आमिप्रिय
 त्रयाणामिति विशेषः । प्रियास्त्रिस्रोयस्येति विद्यहेतु । प्रियतिस्त्वा । प्रियतिस्त्रौ । प्रियतिस्त्रः । प्रियतिस्त्रमित्यादि । प्रि
 यास्त्रिस्रोयस्यतत्कुलं । प्रियत्रि । स्वमोर्लुकालुप्लवेन प्रत्ययलक्षणाऽभावान्नतिस्त्वादेशः । ननु मतेति निघेधस्याऽनित्यत्वात्
 क्षेप्रियतिस्त्व । रदेशान्तूर्त्विप्रतिघेधेननुम् । प्रियतिस्त्रणी । प्रियतिस्त्रुणि । तृतीयादिषु वक्ष्यमाणपुम्बद्भावविकल्पात्
 र्य्ययेणानुम्भावौ । प्रियतिस्त्वा । प्रियतिस्त्रुणा इत्यादि । द्वेरत्वे सत्याप् । द्वे २ । द्वाभ्यां ३ । द्वयोः २ । गौरी । गौर्य्यौ
 । गौर्य्यः । नदीकार्य्यै । हेगौरि । गौर्य्यै । इत्यादि । स्वम्बाणीनद्यादयः । प्रातिपदिकग्रहणे निङ्गविशिष्टस्याऽपियह
 णादनङ्गिणद्वावेचप्राप्ते विभक्तौ लिङ्गविशिष्टाऽग्रहणं । सखी । सख्यौ । सख्यइत्यादि गौरीवत् । अङ्गुन्तत्वात्तसुलोपः ।

॥सि०कौ०॥ लक्ष्मीः । शेषङ्गैरीवत् । एवन्तरीतंश्चादयः ॥ स्त्री । हेस्त्रि ॥ स्त्रियः । ६ । ४ । ७६ । स्त्रीशब्दस्येयङ्स्यादजादौप्र
 ॥अ०स्त्री०॥ त्ययेपरे । स्त्रियौ । स्त्रियः ॥ वाम्शसोः । ६ । ४ । ८० । अमिशसिचस्त्रियाइयङ्वास्यात् । स्त्री । स्त्रियं । स्त्रियौ । स्त्रि
 ॥ १७ ॥ यः । स्त्रीः । स्त्रिया । स्त्रियै । स्त्रियाः २ । स्त्रियोः । परत्वाद्नुट् । स्त्रीणां । स्त्रियां । स्त्रियोः । स्त्रीयु । स्त्रियमतिक्रान्तः ।
 अतिस्त्रिः । अतिस्त्रियौ । गुणनाभावौत्वनुङ्घिः परत्वात्पुंमिवाध्यते । क्लीवेनुमाचस्त्रीशब्दस्येयङ्वास्यादजादौप्र
 च् । अतिस्त्रियः । हे अतिस्त्रिये । अतिस्त्रियौ । अतिस्त्रियः । वाम्शसोः । अतिस्त्रिः । अतिस्त्रियं । अतिस्त्रियौ । अतिस्त्रियः । अ
 तिस्त्रीन् । अतिस्त्रिणा । घेर्ङिति । अतिस्त्रिये । अतिस्त्रियेः २ । अतिस्त्रियोः २ । अतिस्त्रीणां । अचघेः । अतिस्त्री । ओम्यैका
 रेचनित्यंस्यादम्शसोस्तुविभाषया । इयादेशोऽचिनाऽन्यत्रस्त्रियाःपुंस्युपसर्जने । क्लीवेनुनुम् । अतिस्त्रि । अतिस्त्रिणी
 । अतिस्त्रीणि । अतिस्त्रिणा । अतिस्त्रिणे । डेप्रभृतावजादौवक्ष्यमाणपुम्बद्वावात्पक्षेप्राग्वद्रूपं । अतिस्त्रिये । अतिस्त्रिणे
 । अतिस्त्रियेः ॥ २ ॥ अतिस्त्रियेः । अतिस्त्रियोरित्यादि । स्त्रियान्तुप्रायेणपुम्बत् । शसि । अतिस्त्रीः । अतिस्त्रिया । डिनि
 ह्रस्वश्चेतिह्रस्वान्तत्वप्रयुक्तोविकल्पः । अस्त्रोतितु इयङुवङ्स्थानावित्यस्यैवपर्युदासः । तस्मिन्मध्यस्थैवचानुवृत्तेः । दीर्घ
 स्यायंनिघेधोनतुह्रस्वस्य । अतिस्त्रियै । अतिस्त्रिये । अतिस्त्रियः २ । अतिस्त्रीणां । अतिस्त्रियां । अतिस्त्री । श्रीः । श्रियौ
 । श्रियः ॥ नेयङुवङ्स्थानावऽस्त्री । १ । ४ । ४ । इयङुवङोःस्थितिर्ययोस्त्वावीदूतौनदीसंज्ञौनस्तोनतुस्त्री । हे श्रीः । श्रि
 यौ । श्रियै । श्रिये । श्रियाः । श्रियः ॥ वामि । १ । ४ । ५ । इयङुवङ्स्थानौस्त्र्याख्यौयूष्मिवावदीसंज्ञौस्तोनतुस्त्री ।
 श्रीणां । श्रियां । श्रियि । श्रियां । प्रधीशब्दाद्यनुवृत्तिकारदीनंमतेलक्ष्मीवद्रूपं । पदान्तरंविनापिस्त्रियांवर्तमानत्वंनित्यस्त्री
 त्वमितिस्त्रीकारात् । लिङ्गान्तरानभिधायकत्वन्तदितिकैयटमतेपुम्बद्रूपं । प्रकृष्टाधीरिति वियहेतुलक्ष्मीवत् । अमिशसि
 च् । प्रध्यम्प्रध्यः इति विशेषः । सुष्टुधीर्त्यग्याः सुष्टुध्यायतिवेतिवियहेवृत्तिकारमतेसुधीत्रीवत् । मतान्तरेपुम्बत् । सुष्टुधी

रिनिविद्यहेतुश्रीवदेव । ग्रामणीःपुम्बत् । ग्रामनयनस्योत्सर्गतःपुन्धर्मतयापदान्तरम्बिनापिस्त्रियामप्रवृत्तेः । एवङ्गुल
 चादेरपिपुन्धर्मत्वमौत्सर्गिकम्बोध्यं । धेनुर्मतिवत् ॥ स्त्रियाञ्च । ७ । १ । ७६ । स्त्रीवाचीकोष्ठुश्रृत्स्त्वजन्तवद्रूपं
 लभते ॥ ऋन्नेभ्योङीप् । ४ । १ । ५ । ऋदन्नेभ्यो नान्तेभ्यश्चस्त्रियांङीप्स्यात् । कोष्ठी । कोष्ठ्यै । कोष्ठ्यः । वधूर्गीरोव
 त् । भूःश्रीवत् । हेतुभूः । कथन्तर्हिहापितःक्वासिहेतुभ्रुङ्तिभक्तिः । प्रमादएवायमितिबहवः । खलपूःपुम्बत् । पुन
 र्भूः । टून्करेतियण । उवडोवाधनान्नेयडुवडित्तिनिषेधेन । हेपुनर्भु । पुनर्भ्व । पुनर्भौ । पुनर्भः ॥ एकाजुत्तरपदे
 णः । ८ । ४ । १२ । एकाऽजुत्तरपदंयस्यतस्मिन्समासेपूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्यप्रातिपदिकान्तनुम्बिभक्तिस्थस्यनस्य
 नित्यंणत्वंस्यात् । आरम्भसामर्थ्यान्नित्यत्वेसिद्धेपुनर्भ्यहणंस्पष्टार्थं । यणम्बाधित्वापरत्वान्नुङ् । पुनर्भूणां । वर्धाभूः । भे
 कजनौनित्यस्त्रीत्वाऽभावात् । हेवर्धाभूः । कैयटमते । मतान्तरेतुहेवर्धाभु । पुनर्नवायान्तुहेवर्धाभु । भेक्याम्पुनर्नवायां
 स्त्रीवर्धाभूर्द्धुरेपुमानिं । ऋवः । वर्धाभ्वश्च । वर्धाभौ । वर्धाभवः । स्वयम्भूःपुम्बत् ॥ नयट्स्वस्त्रादिभ्यः । ४ । १ । १०
 । यत्संज्ञकेभ्यःस्वस्त्रादिभ्यश्चङीष्ठापौनस्तः । स्वसातिस्त्रश्चतस्त्रश्चनन्दाटुहितातथा । यातामानेतिस्त्रैतेस्वस्त्रादय
 ऋट्कृतः ॥ १ ॥ अपृन्नितिटीर्थः । स्वसा । स्वसागै । स्वसारः । मातापितृवत् । शस्तिमातृः । द्वौर्गीवत् । राःपुम्बत् ।
 नैर्गीवत् ॥ * ॥ इत्यजन्ताःस्त्रीलिङ्गाः ॥ * ॥ अतोऽम् । ७ । १ । २४ । अतोऽङ्गात्स्त्रीवाक्त्वमोरम्यात् । अमिपूर्वः । ज्ञानं ।
 सङ्ग्रहस्त्रादितिहल्मात्रलोपः । हेज्ञान ॥ नपुंसकाच्च । ७ । १ । १७ । क्लीवात्परस्यौङ्गीस्यात् । भसंज्ञायां ॥ यस्येतिच
 । ६ । ४ । १४८ । भस्येवर्णाऽवर्णयोर्लोपस्याटीकारेत्तद्धितेचपरे । इत्यकारलोपेप्राप्ते । औङ्ग्याम्प्रतियेधोवक्तव्यः ॥
 * ॥ ज्ञाने ॥ जश्शसोश्शः । ७ । १ । २० । क्लीवादनयोश्शिस्यात् ॥ शिसर्वनामस्थानं । १ । १ । ४२ । शिडत्येनदुक्तसं
 जंस्यात् ॥ नपुंसकम्यंरुलचः । ७ । १ । ७२ । रुलन्तस्याऽजन्तस्यचक्लोवस्यनुमागमस्यात्सर्वनामस्थानेपरे । उपधा

॥सि०कै०॥
॥अ० न०॥
॥ १८ ॥

दीर्घः । ज्ञानानि । पुनस्तद्वत् । श्रेयंगमवत् । एवमधनवनफलादयः ॥ अट् डुतर्ऽऽदिभ्यःपञ्चम्यः । ७ । १ । २५ । ए
भ्याः क्रीवेभ्यःस्वमोरट् डादेशस्स्यात् ॥ देः । ६ । ४ । १४३ । डितिपरेभ्यटेर्लोपस्स्यात् । वावसाने । कतरत् । कतरट् ।
कतरे । कतराणि । भस्येतिकिं । पञ्चमः । टेर्नुप्लवात्प्रथमयोरितिपूर्वसवर्णदीर्घश्ङ् ह्रस्वादिति सम्बुद्धिलोपञ्चनभवति ।
हेकैतरत् । पुनस्तद्वत् । श्रेयम्पुम्वत् । कतमत् । इतरत् । अन्यत् । अन्यतरत् । अन्यतमशब्दस्यतु । अन्यतममित्येव ।
एकतरत्प्रतिषेधोक्तव्यः ॥ * ॥ एकतरं । सोरमादेशेकतेसन्निपातपरिभाषयानजगस् । अजरं । अजरसी । अजरे
। परत्वाज्जरसि कते क्तन्तत्वाद्गुम् ॥ सान्तमहतस्संयोगस्य । ६ । ४ । १० । सान्तसंयोगस्य महतश्चयोनकारस्स्योपधा
यादीर्घस्स्यादमञ्जुद्धौसर्वनामस्थानेपरे । अजरंसि । अजराणि । अमिनुकोऽपवाटमन्वाधत्वापरत्वाज्जरस् । त
तस्सन्निपातपरिभाषयाननुक् । अजरसं । अजरं । अजरसी । अजरे । अजरंसि । अजराणि । श्रेयम्पुम्वत् । पद्वन्नि
तिहृदयोदकास्यानांहृद् उदन् आसन् । हृन्दि । हृदा । हृद्गामित्यादि । उदानि । उद्गा । उदभ्यामित्यादि । आसा
नि । आसं । आसभ्यामित्यादि । मांसि । मांसा । मांभ्यामित्यादि । वस्तुतस्तु प्रभृतियहणम्प्रकारार्थमित्युक्तं । अतस्त्वभा
ष्येमांसचन्या उघायाइत्युदाहृतं । अयस्मयादिद्यनेनभवात्संयोगान्तलोपोन । पद्वन्निव्यत्रहिच्छन्दसीत्यनुवर्तितंवृत्तौ । त
थाप्यपोभिरित्यत्रमासच्छन्दसीतिवार्तिकेच्छन्दोयहणसामर्थ्याद्धेकेपिकचिदिति कैयटे। क्तरीत्याप्रयोगमनुहृत्यपटादयः प्र
योक्तव्याइतिबोधम् ॥ ह्रस्वेनपुंसकेप्रातिपटिकस्य । १ । २ । ४७ । क्रीवेप्रातिपटिकस्याऽजन्तस्य ह्रस्वस्स्यात् । श्री
पंज्ञानवत् । श्रीपाय । अत्रसन्निपातपरिभाषयाअतोधातेरित्याकारलोपोन ॥ स्वमोर्नपुंसकात् । ७ । १ । २३ । क्रीवा
दङ्गात्परयोःस्वमोर्लुक्स्यात् । वारि ॥ इकोऽचिविभक्तौ । ७ । १ । ७३ । इगन्तस्यक्रीवस्यनुमागमस्यादचिविभक्तौ ।
वारिणी । वारीणि । ननुमतेतिनिषेधस्यानित्यत्वात्पक्षे सम्बुद्धिनिमित्तो गुणः । हेवारि । हेवारे । आडेना । वारिणा । घे

किंतीतिगुणेप्राप्ते । वृद्धौचतृज्वद्वावगुणेभ्योनुम्पूर्वविप्रतिषेधेन ॥ * ॥ वारिणे । वारिणः । वारिणोः । नुमचिरेतिनु
 क्नामीतिदीर्घः । वारीणां । वारिणि । वारिणोः । हलादौहरिवत् ॥ तृतीयादिषुभाषितपुंस्कम्पुम्बद्वाखवस्य ॥ ७ । ९
 । ७४ । प्रवृत्तिनिमित्तैष्येभाषितपुंस्कमिगन्तंज्ञीवंपुम्बद्वास्याङ्वादावचि । अनादये । अमादिने । इत्यादि । शेषम्वारिवत्
 । पीलुर्वृक्षस्तत्फलम्पीलुतस्मैपीलुने । अत्रनपुम्बत् । प्रवृत्तिनिमित्तभेदान् ॥ अस्थिरदधिसक्थ्यऽश्नामऽनडुदात्तः । ७
 । ९ । ७५ । एषामनङ्स्याङ्वादावचिसचेदात्तः ॥ अस्त्रेणोक्तः । दध्ना । दध्ने । दध्नः । दध्नोः २ । दध्नां । दध्नि । दध
 नि । शेषम्वारिवत् । एवमस्थिरसक्थ्यक्षि । तदन्तस्याप्यनङ् । अतिदध्ना । सुधि । सुधिनो । सुधीनि । हेसुधे । हे
 सुधि । सुधिया । सुधिना । सुधियां । सुधीनां । प्रध्या । प्रधिमा । मधु । मधुनी । मधूनि । हेमधो । हेमधु । एव
 मम्बद्वादयः । सानुशब्दस्यसुर्वा । सुनि । सानूनि । प्रियकोष्ट । प्रियकोष्टनी । तृज्वद्वावात्पूर्वविप्रतिषेधेननुम् । प्रियको
 ष्टूनि । टादौपुम्बत्प्रथे प्रियकोष्टा । प्रियकोष्टमा । प्रियकोष्टे । प्रियकोष्टवे । अन्यत्रतृज्वद्वावात्पूर्वविप्रतिषेधेननुमेव
 । प्रियकोष्टना । प्रियकोष्टने । नुमचिरेतिनुङ् । प्रियकोष्टूनां । सुबु । सुबुनी । सुबूनि । पुनस्तद्वात् । सुबुना । सु
 ल्वा । धातु । धातृणी । धातृणि । हेधातः । हेधातु । धात्रा । धातृणा । एषंज्ञातृकर्त्रादयः ॥ एचङ्गघ्रस्वादेशे । ९ ।
 ९ । ४८ । आदिश्यमानेषुह्रस्वेषुमध्येएचङ्गेवस्यान् । प्रद्यु । प्रद्युनी । प्रद्यूनि । प्रद्युनेत्यादि । इहनपुम्बत् । यदि
 गन्तम्प्रद्युङ् इति तस्यभाषितपुंस्कत्वाऽभावात् । एवमग्रेपि । प्ररि । प्ररिणी । प्ररीणि । प्ररिणा । एकदेशविकृतस्याऽनन्य
 त्वाद्वायोहलीत्यात्वं । प्ररभ्यां । प्ररभिः । नुमचिरेतिनुङ्वात्वेप्ररसामितिमाधवः । वस्तुतस्तुसन्निपातपरिभाषयानुक्त्यात्वं
 न्न । नामीतिदीर्घस्त्वारम्भसामर्थ्यात्परिभाषावाध्यतइत्युक्तं । प्ररीणां । सुनु । सुनुनी । सुनूनि । सुनुना । सुनुने ।
 इत्यादि ॥ * ॥ इत्यजन्तानपुंसकलिङ्गाः ॥ * ॥ होः । रु । २ । ३९ । हस्यत्स्याज्जलिपदान्तेच । हल्ङ्वावि

॥सि०कौ०॥ तिसुलोपः। पदान्तात्वाद्भवस्यः। जश्चर्त्वे। लिट्। लिङ्। लिहौ। लिहः। लिहं। लिहौ। लिहः। लिहा। लि
 ॥ह०पु०॥ झां। लिट्सु। लिट्सु ॥ दादेर्द्धातोर्घः। ८। २। ३२। उपदेशेदादेर्धातोर्हस्यघस्याञ्जलिपदान्तेच। उपदे
 ॥ १७ ॥ शेकिं। अधोगिन्यत्रयथास्यात्। दामलिहमात्मानमिच्छतिदामलिह्यति। ततःकिपिदामलिह। अत्रमाभूत् ॥ एकाचोव
 शोभर्ग्यन्तस्यसध्वोः। ८। २। ३७। धातोरवयवोयएकाच्ग्यन्तस्यदवयवस्यवशःस्थानेभयस्यात्सकारेध्वशद्वेपदा
 ज्ञेच। एकाचोधातेरितिसामानाधिकरस्येनाऽन्वयेतुङ्हनस्यात्। गर्हभमाऽऽचष्टेगर्हभयति। ततःकिपिणिलोपोगर्ह
 प्। ग्लीतिनिवृत्तम्। सध्वोर्ग्रहणसामर्थ्यात्तेनेहन। दुग्धं। दोग्धा। व्यपदेशिवद्भावेनधात्ववयवत्वाद्भवभावःजश्चर्त्वे
 धुक्। धुग्। दुहौ। दुहः। धत्वचर्त्वे। धुक्षु ॥ वाद्दुहमुद्दुह्मुह्मिहं। ८। २। ३३। एयांहस्यवाघस्याञ्जलिपदान्तेच
 पक्षेः। धुक्। धुग्। धुट्। धुङ्। दुहौ। दुहः। धुग्भ्यां। धुङ्गां। धुक्षु। धुङ्सु। धुङ्सु। एवंमुह्मुह्मिहं ॥ इ
 यणःसम्प्रसारणं। १। १। ४५। यणःस्थानेप्रयुज्यमानोयद्क्ससम्प्रसारणसंज्ञस्यात् ॥ बाहजत्। ६। ४। १३२। भ
 स्यवाहसम्प्रसारणमूठस्यात् ॥ सम्प्रसारणाच्च। ६। १। १०८। सम्प्रसारणादचिपूर्वरूपमेकादेशस्यात्। एत्थेधमूठसु
 विश्वौहः। विश्वौहेत्यादि। कन्दस्येवशिवरितिपक्षेणजन्ताद्विच् ॥ चतुरनडुहोरसऽमुदात्तः। ७। १। १८८। अनयेरा
 ऽऽमस्यात्सर्वनामस्थानेपरेसचोदात्तः ॥ सावऽनडुहः। ७। १। ८२। अम्यनुमस्यात्सौपरे। आदित्यधिकारादवर्णात्प्रेयं
 नुम्। अतोविशेषविहितेनाऽपिनुमाऽऽम्यवाध्यते। आमाचनुमवाध्यते। सोर्लोपः। नुमविधिसामर्थ्याद्दसुसंस्तिदत्त्वं। सं
 योगान्तलोपस्यऽसिद्धत्वात्तलोपोन। अनड्वान् ॥ अम्यसमुद्धौ। ७। १। १९९। चतुरनडुहोरमस्यात्समुद्धौ। आमोऽनव
 दः। हेअनड्वन्। अनड्वहौ। अनड्वहः। अनडुहः। अनडुहा ॥ वसुसंसुध्वंसनडुहान्दः। ८। २। ७२। सान्तव
 सन्तस्यसंसादेश्चदस्यात्पदान्ते। अनडुह्यामित्यादि। सान्तेतिक्विद्वान्। पदान्तेतिक्। सस्त्वं। ध्वस्त्वं ॥ सहेःसाङ्ःसः

॥ ८॥ ३॥ ५६॥ साङ्गुपस्यसहेस्तस्यमूर्द्धन्यादेशः। नुराघाड्। नुराघाड्। नुरासाहौ। नुरासाहः। नुराघाङ्गामित्यादि
 ॥ नुरंसहनेइव्यर्थेकत्सिसहइतिशिवः। लोकेतुसाहयनेःक्लिप्। अन्येषामपीतिपूर्वपदस्यदीर्घः॥ दिवञ्चैत्। ७। १।
 ८४। दिवितिप्रातिपदिकस्यैत्यात्सौपरे। अल्विधित्वेनस्थानिवत्त्वाऽभावाद्गलङ्गादिलोपोन। सुद्यौः। सुदिषौ। सुदि
 वः। सुदिवं। सुदिवौ॥ दिवउत्। ६। १। १३१। दिवोनादेशउकारस्यात्पदान्ते। सुद्युभ्यं। सुद्युभिः। चत्वा
 रः। चतुरः। चतुर्भिः२॥ षट्चतुर्भ्यश्च। ७। १। ५५। षट्संज्ञकेभ्यश्चतुरश्चपरस्यसोनुडात्मस्य्यात्। श्वत्वंद्वित्व
 च्च॥ शेःसुपि। ८। ३। १६। सप्रमीवज्जबचनेरोरेवविसर्जनीयोनान्यरेफस्य। यत्वंयस्यद्वित्वेप्राप्ते॥ शरेऽचि। ८
 । ४। ४७। अचिपरेशरेनद्वेस्तः। चतुर्थु। प्रियचत्वाः। हेप्रियचत्वाः। प्रियचत्वारौ। गौणत्वेतुनुण्नेच्छते। प्रियच
 नुरां। प्राधान्येनुस्यादेव। परमचतुर्षी। कमलङ्कमलाम्नाञ्चक्षणाः। कमल्। कमलौ। कमलः। यत्त्वङ्कमल्यु॥ मो
 नोधातोः। ८। २। ६४। धातोर्मस्यनस्य्यात्पदान्ते। नत्वस्याऽसिद्धत्वाद्गलोपोन। प्रशाम्यतीति। प्रशाम्। प्रशामौ। प्र
 शामः। प्रशान्भ्यामित्यादि॥ किमःकः। ७। २। १०३। किमःकःस्याद्विभक्तौ। अकच्सहितस्याप्ययमादेशः। कः।
 कौ। के। कं। कौ। कान्। इत्यादि। सर्ववत्॥ इदमोमः। ७। २। १०८। इदमोमस्यमस्य्यात्सौपरे। व्यदाद्यु
 त्वाऽपवादः॥ इदोऽयपुंसि। ७। २। १११। इदमइदःस्थानेऽयस्यात्सौपुंसिसौलोपः। अयं। व्यदाद्युत्वम्पररूपत्वञ्च
 ॥ दञ्च। ७। २। १०७। इदमोदस्यमस्य्याद्विभक्तौ। इमौ। इमे। व्यदादेःसम्बोधनंतास्त्रोत्युत्सर्गः॥ अनाप्यऽकः
 । ७। २। ११२। अकारस्येदमइदोऽनस्यादापिविभक्तौ। अत्रितिटाइत्यारभ्यसुपःपकारेणप्रत्याहारः। अनेन॥
 हलिलोपः। ७। २। ११३। अकारस्येदमइदोलोपस्यादापिहलादौ। नानर्थकेऽलोन्वविधिरनभ्यासविकारे॥
 आद्यन्तवदेकस्मिन्। १। १। २१। एकस्मिन्क्रियमाणङ्कार्यमादाविवाऽन्तइवस्यात्। आभ्यां॥ नेदमऽदसोरकोः।

॥सि०कौ॥ । ७ । १ । ११ । अकारबोरिदमडं दसोर्भिसरेस्नस्यात् । एत्वं । एभिः । अन्वित्यन्वात्डेस्मैपञ्चाद्धिलोपः । अस्मै ।
 ॥ह० पु०॥ आभ्यां । एभ्यः । अस्यात् । आभ्यां । एभ्यः । अस्य । अनयोः । एषां । अस्मिन् । अनयोः । एषु । ककारयोगेत्तुत्रयकं
 ॥ २० ॥ । इमकौ । इमके । इमकं । इमकौ । इमकान् । इमकेन । इमकाभ्यां । इमकैः ॥ इदमोऽन्वादेशेऽशनुदात्तस्य
 नौयादौ । २ । ४ । ३२ । अन्वादेशविषयस्येदमोऽनुदात्तोऽम्वादेशस्यात्तृतीयादौ । अश्वचनंसाकच्कार्थं ॥ द्वि-
 तीयादौस्तेनः । २ । ४ । ३४ । द्वितीयायां टौसोश्चपरतइदमेतदोरेनादेशस्यादन्वादेशे । किञ्चिन्कार्थ्यन्विधानमुपा-
 त्तस्यकार्थ्यान्तरन्विधानुम्पुनरुपादानमन्वादेशः । यथाऽनेनयाकरणाधीतं । अनंछन्दोऽध्यापयेति । अनयोःपवित्रंकुलं
 । एनयोःप्रभूवंस्मिति । एनं । एनौ । एनान् । एनेन । एनयोः । एनयोः । गणयतेर्विच् । सुगण् । सुगणौ । सु-
 गणाः । सुगणह्त्सु । सुगणह्त्सु । क्विप् । अनुनासिकस्यक्विप्बलेरितिदीर्घः । सुगण् । सुगणौ । सुगणाः । सु-
 गणसु । परन्वाटुपधादीर्घः । हलङ्गादीर्घतिलोपः । ततोन्लोपः । राज्ञ ॥ नडिसम्बुद्धोः । ८ । २ । ८ । नस्यलो-
 पोन्स्यत्तडौसम्बुद्धौच । हेराजन् । डौतुच्छन्दस्यदाहरणं । सुपंसुबुगितिडेर्लुक् । निषेधसामर्थ्यात्प्रत्ययलक्षणं । प-
 रमेव्योमन् । डानुत्तरपदेप्रतिषेधोवक्तव्यः ॥ * ॥ चर्मणित्वाअस्यचर्मतिलः । ब्रह्मनिष्ठः । राज्ञान् । राजानं । र-
 जानौ । अह्नोपेनः । सुबुवं । नन्वह्नोपःस्थानिवत् । पूर्ववाऽसिद्धेत्तन्निषेधात् । नापिबहिरङ्गतवाऽसिद्धः । यथोद्देश-
 पक्षेवाहोपरिभाषाप्रतिशुद्धस्यासिद्धतयाऽन्तरङ्गभावेपरिभाषायाअप्रवृत्तेः । जज्ञोर्ज्ञः । राज्ञः । राज्ञ ॥ नलोपःसु-
 प्स्तरसंज्ञानुगिर्वाधयुद्धति । ८ । २ । २ । सुप्विधौ स्वरविधौ संज्ञाविधौ हतितुगिर्वाधेच नलोपोऽसिद्धो नान्यत्र
 । राजाअइव्यादौन । इव्यसिद्धत्वादानमेन्मैस्त्वञ्जन । राजभिः । राज्ञे । राजभ्यां । राजभ्यः । राज्ञः । राज्ञो । राज्ञि ।
 राज्ञि । प्रतिदोव्यनीतिप्रतिदिवा । प्रतिदिवानौ । प्रतिदिवानः । अस्यभविषयेऽह्नोपेकते ॥ हलिच । ८ । २ । ७७

। रेफवकारान्तस्थधातोर्पधायाद्कोटीर्घस्याङ्गलि । नचाऽल्लोपस्यस्थानिवन्दीर्घविधौतन्निषेधात् । बहिरङ्गपरिभा
 धातूक्तन्यायेननप्रवर्तते । प्रतिदीर्घः । प्रतिदीर्घेत्यादि । यज्वा । यज्वानौ । यज्वानः ॥ नसंयोगाद्दमन्तात् । ६ । ४ ।
 १३७ । वकारमकारान्तसंयोगात्परस्याऽनोऽकारस्यलोपोनस्थात् । यज्वनः । यज्वना । यज्वभ्यामित्यादि । ब्रह्मणः । ब्र
 ह्मणा । ब्रह्मभ्यामित्यादि ॥ इन्हन्पूर्वार्थशांशौ । ६ । ४ । १२ । एकांशवेवोपधायादीर्घानान्यत्र । इतिनिषेधेप्राप्ते ॥ सौच
 । ६ । ४ । १३ । इन्नादीनामुपधायादीर्घस्यादसम्बुद्धौसौपरे । वृत्रहा । हेवृत्रहन् । एकाजुत्तरपदेतिणत्वं । वृत्रहणौ ।
 वृत्रहणः । वृत्रहणं । वृत्रहणौ ॥ होहर्नोर्णिनेषु । ७ । ३ । ५४ । त्रितिशित्प्रत्ययेनकारेचपरेहन्तेर्हकारस्यकुलं
 स्यात् ॥ हन्तेः । ८ । ४ । २३ । उपसर्गास्थान्निमित्तात्परस्यहन्तेर्नस्यणत्वंस्यात् । प्रहणत् ॥ अत्पूर्वस्य । ८ । ४ ।
 २२ । हन्तेर्त्पूर्वस्यैवनस्यणत्वंनान्यस्य । प्रघ्नन्ति । योगविभागसामर्थ्यादनन्तरस्यविधिर्वाप्रतिषेधेवेतिन्यायम्बाधित्वा
 एकाजुत्तरपदेतिणत्वंमपिनिवर्तते । नकारेपरेकुलविधिसामर्थ्यादल्लोपोनस्थानिवत् । वृत्रघ्नः । वृत्रघ्ना । इत्यादि
 । यनुवृत्रघ्नइत्यादौवैकल्पिकंणत्वंमाधवेनोक्तं । तद्वाच्यवार्तिकविरुद्धं । एवंसाङ्गिन्यशस्विन्नर्थमन्युघन् । यशस्वि
 न्नितिनिप्रत्ययेइनोऽनर्थकेपिइन्हन्नित्यत्रग्रहणम्भवत्येव । अनिनस्यन्यग्रहणानार्थवताचानर्थकेनचतदन्तविधिम्प्रयोज
 यन्तीतिवचनात् । अर्थमिण । अर्थमणि । पूष्णि । पूयणि ॥ मघवावङ्गलं । ६ । ४ । १२८ । मघवन्शहस्यवातृ
 इत्यन्तादेशस्यात् । ऋइत् ॥ उगिदचांसर्वनामस्थानेऽधातोः । ७ । १ । ७० । अधातोर्गितोनलोपिनोऽञ्चतेञ्चनु
 मागमस्यात्सर्वनामस्थानेपरे । उपधादीर्घः । मघवान् । इहदीर्घकर्तव्येसंयोगान्तलोपस्याऽसिद्धत्वंभवति । वङ्गल
 यहणात् । तथाच । अङ्गुक्षन्नितिनिपातमान्मघशहान्मनुपाचभाषाया मपिशहद्वयसिद्धिमाश्रित्यैतत्सूत्रम्प्रत्याख्यातमा
 करे । हविर्जिह्वितिनिशङ्कोमखेषुमघवानसावितिभङ्गिः । मघवन्तौ । मघवन्तः । हेमघवन् । मघवन्तं । मघवन्तौ ।

सि०कौ॥ मघवतः । मघवता । मघवद्भ्यामित्यादि । नृत्वाऽभावे । मघवा । इन्द्रसीवनिपौचेतिवनिवन्तम्मध्येदात्तच्छन्दस्येव । अ
 ॥ ६० पु० ॥ न्नोद्रात्तन्तुलोकेपीतिविशेषः । मघवानौ । मघवानः । सुटिगजवत् ॥ अयुवमघोनामतद्धिते । ६ । ४ । १३३ । अ
 ॥ २१ ॥ न्नानानाम्भसंज्ञकानामेषामतद्धितैपरेसम्प्रसारणं स्यात् । सम्प्रसारणाच्च । आद्गुणः । मघोनः । अन्नानानाङ्गि । मघ
 वतः । मघवता । स्त्रियामघवती । अतद्धितेकिं । माघवनं । मघोना । मघवभ्यामित्यादि । श्रुतः । श्रुता । अभ्यामित्या
 दि । युवन्श्चेवस्योच्चेकृते ॥ नसम्प्रसारणेसम्प्रसारणं । ६ । १ । ३७ । सम्प्रसारणेपरतःपूर्वस्ययणःसम्प्रसारणंन
 स्यात् । इति यकारस्यनेत्वं । अतएवज्ञापकादन्यस्ययणःपूर्वसम्प्रसारणं । यूनः । यूना । युवभ्यामित्यादि । अर्बु । हे
 अर्बुन् ॥ अर्बुणस्त्रसावऽनञः । ६ । ४ । १२७ । नञारहितस्याऽर्बुन्नन्तस्याऽङ्गस्यनृद्व्यन्तादेशस्यान्ननुसौ । उगित्वा
 न्नुम् । अर्बुनौ । अर्बुन्तः । अर्बुन्तं । अर्बुनौ । अर्बुतः । अर्बुता । अर्बुद्भ्यामित्यादि । अनञःकिंअनर्वायज्ववन् ॥ पथिम
 थ्यभुक्षानात् । ७ । १ । ८५ । एषामाकारेन्तादेशस्यात्सौपरे । आत्तादितिप्रसङ्गेणश्रुद्धायाएवयत्तेर्विधानान्नानुनासि
 कः ॥ इतोऽत्सर्वनामस्थाने । ७ । १ । ८६ । पथादेरिकारस्याऽकारस्यात्सर्वनामस्थानेपरे ॥ थोन्थः । ७ । १ । ८७
 । पथिमथोस्थस्यन्यादेशस्यात्सर्वनामस्थानेपरे । पन्थाः । पन्थानौ । पन्थानः । पन्थानं । पन्थानौ ॥ भस्यटेलोपः । ७
 । १ । ८८ । भसंज्ञस्यपथादेष्टेलोपस्यात् । पथः । पथा । पथिभ्यामित्यादि । एवम्पन्थाः । ऋभुक्षाः । स्त्रियान्नान्तल
 क्षणेडीपिभत्वाङ्गिलोपः । सुपथीनगरी । अन्वभुक्षोसेना । आत्वङ्गपुंसकेनभवति । ननुमतेतिप्रत्ययलक्षणनिषेधात् ।
 सुपथिवनं । सम्बुद्धौनपुंसकानाम्नलोपोवावाच्च ॥ * ॥ हेसुपथिन् । हेसुपथि । नलोपस्सुप्स्वरेतिनलोपस्याऽसिद्ध
 त्वाङ्गस्वस्यगुणेनद्विवचनेभत्वाङ्गिलोपः । सुपथी । शौसर्वनामस्थानत्वात् । सुपन्थानि । पुनरपि । सुपथि । सुप
 थी । सुपन्थानि । सुपथा । सुपथे । सुपथिभ्यामित्यादि ॥ छान्तावट् । १ । १ । २४ । यान्तानान्ताचसंख्याषट्

सज्ञास्यात् । षड्गोलुक् । पञ्च २ । संख्याकिं । विष्णुषः । पामानः । शतानिसहस्राणीत्यत्रसंनिपातपरिभाषयानलुक् । सर्वना
 मस्थानसंनिपातेनकृतस्यनुमस्तद्विघातकत्वात् । पञ्चभिः । पञ्चभ्यः २ । षड्चतुर्भ्यश्चेतिनुट् ॥ नोपधयाः । ६ । ४ । ७ ।
 नान्तस्योपधायादीर्घस्यान्नामिपरे । नलोपः । पञ्चानां । पञ्चसु । परमपञ्चानां । गौणत्वेतुनलुक्नुटौ । प्रियपञ्चा । प्रिय
 पञ्चानौ । प्रियपञ्चानः । प्रियपञ्चा । एवंसप्तन् नवन् दशन् ॥ अष्टनञ्जाविभक्तौ । ७ । २ । ८४ । अष्टनञ्जात्वंस्या
 ज्जलादौविभक्तौ ॥ अष्टाभ्यश्चैश् ॥ ७ । १ । २१ । कृताकारदष्टनःपरयोर्जस्शसोरैश्स्यात् । अष्टभ्यइतिवक्तव्येकृता
 त्वनिर्देशेजस्शसोर्विषयेञ्जात्वंज्ञापयति । वैकल्पिकंवेदमष्टनञ्जात्वंअष्टनोदीर्घादितिस्त्रेदीर्घग्रहणाज्जापिकात् ।
 अष्टौ २ । परमाष्टौ । अष्टाभिः । अष्टाभ्यः २ । अष्टानां । अष्टासु । अन्वाऽभावे । अष्ट २ । इत्यादिपञ्चवत् । गौणत्वे
 न्वात्वाऽभावेराजवत् । शसिप्रियाष्ः । इहपूर्वस्मादपिविधाबल्लोपस्यस्थानिवद्वावाप्तृत्वम् । कार्यकालपक्षेवहिरङ्गस्था
 ऽल्लोपस्याऽसिद्धत्वाद्वा । प्रियाष्वा । इत्यादि । जश्शसोरनुमीयमानमात्वंप्राधान्यएव ननुगौणतायां । तेनाप्रियाष्टनो
 हजादावेववैकल्पिकमात्वं । प्रियाष्टाभ्यां । प्रियाष्टाभिः । प्रियाष्टाभ्यः २ । प्रियाष्टासु । प्रियाष्णेराजवत्सर्वहाहावच्चाप
 रंहलि । भष्भावः । जश्चत्वे । भुत् । भुद् । बुधौ । बुधः । बुधा । भुङ्गां । भुञ्जु ॥ ऋत्विग्दधृक्स्त्रिगुस्त्रिगुञ्जुयुजि
 कृञ्चाञ्च । ३ । २ । ५७ । एभ्यःकिन्स्यात् । अलाक्षणि कमपिकिंचित्कार्यनिपातनाल्लभ्यतेनिरूपपदाद्युजेःकिन्स्यात्कना
 वितौ ॥ कदतिङ् । ३ । १ । ७३ । संनिहितेधात्वधिकारेतिङ्भिन्नःप्रत्ययःकृत्संज्ञस्यात् ॥ वेरऽपृक्तस्य । ६ । १ । ६७ ।
 ङ्पृक्तस्यवस्यलोपस्यात् । कृत्तद्धितेतिप्रातिपदिकत्वात्त्वादयः ॥ युजेरऽसमासे । ७ । १ । ७१ । युजेःसर्वनामस्थानेनु
 म्स्मात्समासे । सुलोपः । संयोगान्तस्यलोपः ॥ किन्प्रत्ययस्यकुं । ८ । २ । ६२ । किन्प्रत्ययोयस्मात्तस्यकवर्गीऽन्तादेश
 स्यात्पदान्ते । नस्यकुत्वेनानुनासिकोडकारः । युङ् । नञ्चापदान्तस्येतिनुभोऽनुस्वारःपरसवर्षः । तस्याऽसिद्धत्वाच्चेष्कुं

॥सि०कौ०॥ रि तिकुचन्न । युञ्जौ । युञ्जः । युञ्जं । युञ्जौ । युजः । युजा । इत्यादि । असमासे किं ॥ चोःकुः । ८ । २ । ३० । चवर्ग
 ॥ह० पु०॥ स्यकवर्गस्याज्झलिपदान्तेच । इतिकुचं । किन्प्रत्ययस्येतिकुचस्याऽसिद्धत्वात् । सुयुक् । सुयुग् । सुयुजौ । सुयुजः ।
 ॥ २२ ॥ युजेरितिधातुपाठपठितेकारविशिष्टस्याऽनुकरणंनत्विकानिर्देशः । तेनेहनयुज्यतेसमाधत्ते । इतियुक् । युजसमाधौदै
 वार्तिकञ्चात्मनेपदोसंयोगान्तलोपः । खन् । खञ्जौ । खञ्जः । इत्यादि । ब्रञ्चेतिषत्वं । जश्चर्त्वं । गड् । गड् । गजौ । ग
 जः । गड्सु । गड्सु । खन्निभ्राड् । देवेड् । देवेजौ । विश्वसृड् । इहयजिसृज्योःकुचंनेतिङ्गीवेवक्ष्यते । परिमृड् ।
 यत्त्वविधौगजिसाहचर्यात्तुभ्राजृदीप्रावितिक्रियादिरेवगृह्यते । यस्तुएजृभ्राजृदीप्रावितितस्यकुत्वमेव । विभ्राक् । विभ्रा
 ग्भ्यामित्यादि ॥ परैव्रजेःषःपदान्ते ॥ * ॥ * ॥ * ॥ परवुपपदेव्रजेःक्विप्स्यादीर्घश्चपदान्तविषयेषत्वञ्च । परित्यज्दस
 र्वैव्रजतीतिपरिव्राड् । परिव्राजौ । परिव्राजः ॥ विश्वस्यवसुराटोः । ६ । ३ । १२८ । विश्वशब्दस्यदीर्घस्याद्दसौराड्शब्दे
 चपरे । विश्वं वसुर्यस्य विश्वावसुः । राटितिपदान्तोपलक्षणार्थं । चर्त्वंमविवक्षितम् । विश्वराड् । विश्वराजौ । विश्वरा
 जः । विश्वराङ्गामित्यादि ॥ स्तोःसंयोगाद्योरन्तेच । ८ । २ । २९ । पदान्तेऽलिचपरेयःसंयोगस्तदाद्योःसकारकका
 रयोर्लिपस्यात् । भृड् । भृड् । सस्यचुत्वेनशः । तस्य जश्चर्त्वेनजः । भृज्जौ । भृज्जः । चट्विगित्यादिनाचटतावुपपदेयुजे
 किन्किन्नन्तत्वात्कुचं । चट्विक् । चट्विग् । चट्विजौ । चट्विजः । रात्स्येतिनियमान्नसंयोगान्तस्यलोपः । ऊर्क् । ऊ
 र्गं । ऊर्जौ । ऊर्जः । तदाद्युत्पररूपत्वञ्च ॥ तदोःसःसावनन्त्ययोः । ७ । २ । १०६ । तदादीनान्तकारदकारयो
 रनन्त्ययोःसःस्यात्सौ । स्यः । स्यौ । त्ये । त्यं । त्यौ । त्यान् । सः । तौ । ते । परमसः । परमतौ । परमते । द्विपर्यन्ताना
 मित्येव । नेह । चं । नचतकारोच्चारणसामर्थ्यान्नेतिवाच्यं । अतिव्यतिगौणेचरितार्थत्वात् । संज्ञायङ्गीणत्वेचात्वसत्त्वेन । त्व
 ष्ट् । त्वदौ । त्वदः । अतिव्यष्ट् । अतिव्यदौ । अतिव्यदः । यः । यौ । ये । एषः । एतौ । एते । अन्वादेशेत्तु । एनं । एनौ

१. एनान् । एनेन । एनयोः २ ॥ डेप्रथमयोरम् । ७ । १ । २८ । युष्मदस्मद्गाम्परस्यडेइत्येतस्यप्रथमाद्वितीययोश्चा
 मादेशस्स्यात् ॥ मपर्यन्तस्य । ७ । २ । ११ । इत्यधिकृत्य ॥ त्वाहैसौ । ७ । २ । १४ । युष्मदस्मदोर्मपर्यन्तस्यत्वञ्चहइ
 त्येताषादेशैस्तःसौपरे ॥ शेषेलोपः । ७ । २ । १० । आत्वयन्निमित्तेतरविभक्तौपरतोयुष्मदस्मदोरन्यस्यलोपस्स्यात्
 ॥ अतोगुणे । अमिपूर्वः । त्वं । अहं । ननुत्वंस्त्रीअहंस्त्रीइत्यत्रत्वञ्चम्अहञ्चम्इतिस्थिते । अमिपूर्वरूपत्वंपरमपवाधित्वा
 ऽन्तरङ्गत्वाङ्गाप्प्राप्नोति । सत्यं । अलिङ्गेयुष्मदस्मदीतेनस्त्रीत्वाऽभावान्नटाप् । यद्वाशेषइतिसप्तमीस्थानितेऽधिकर
 णत्वविवक्षयातेनमपर्यन्ताच्छेषस्यअदइत्यस्यलोपस्स्यात् । सचपरोयन्तरङ्गेअतोगुणेकृतेप्रवर्तते । अदन्त्वाऽभावा
 न्नटाप् । परमत्वं । परमाहं । अतित्वं । अत्यहं ॥ युवावौद्विवचने । ७ । २ । १२ । द्वयोरुक्तौयुष्मदस्मदोर्मपर्यन्त
 स्ययुवावौस्तोविभक्तौ ॥ प्रथमायाश्चद्विवचनेभाषायां । ७ । २ । ८८ । इहयुष्मदस्मदोरकारेऽन्तादेशस्स्यात् । औडी
 त्येवसुवचं । भाषायांकिं । युवम्बस्त्राणि । युवां । आवां । मपर्यन्तस्यकिं । साकचक्रस्यमाभूत् । युवकां । आवकां । त्वया
 मयेत्यत्रचत्वाम्येतिमाभूत् । युवकाभ्यामुवकाभ्यामितिचनसिद्धेत् ॥ यूयवयौजसि । ७ । २ । १३ । स्पष्टं । यूयं । वयं
 । परमयूयं । परमवयं । अतियूयं । अतिवयं । इहशेषेलोपोऽन्यलोपइतिपक्षेजसःशीप्राप्तः । अङ्गकार्येकृतेपुनर्नाऽ
 ङ्गकार्यमितिभवति । डेप्रथमयोरित्यत्रमकारान्तरम्प्रश्न्यञ्चम्मान्तएवावशिष्यते । ननुविक्रियतइतिव्याख्यानाद्वा ॥
 लृमावेकवचने । ७ । २ । १७ । एकवचनस्योक्तौयुष्मदस्मदोर्मपर्यन्तस्यत्वमौस्तोविभक्तौ ॥ द्वितीयायाञ्च । ७ । २ ।
 ८७ । युष्मदस्मदोरकारस्स्यात् । त्वां । मां । युवां । आवां ॥ शसेन । ७ । १ । २९ । नेत्यविभक्तिकं । युष्मदस्मद्गां
 परस्यशसेनकारस्स्यादमोऽपवादः । आदेःपरस्य । संयोगान्तस्यलोपः । युष्मान् । अस्मान् ॥ योऽचि । ७ । २ । ८९ ।
 अनयोर्त्यकारदेशस्स्यादनादेशेऽजादौपरतः । त्वया । मया ॥ युष्मदस्मदोरनादेशे । ७ । २ । ८६ । अनयोर्कारस्स्या

॥सि०कौ०॥ दनादेशेहलादौविभक्तौ । युवाभ्यां । आवाभ्यां । युष्माभिः । अस्माभिः ॥ तुभ्यमह्यौडयि । ७ । २ । ७५ । अनयोर्म
 ॥ह०पु०॥ पर्यन्तस्यतुभ्यमह्यौसौडयि । अमादेशः । शेषेलोपः । तुभ्यं । मह्यं । परमतुभ्यं । परममह्यं । अतितुभ्यं । अतिमह्यं ।
 ॥ २३ ॥ युवाभ्यां । आवाभ्यां ॥ भ्यसोभ्यम् । ७ । १ । ३० । भ्यसोभ्यम्अभ्यम्वाअदेशस्यात् । आद्येशेषेलोपस्याऽन्यलोपएव ।
 तत्राऽङ्गवृत्तपरिभाषयारत्नम् । अभ्यमत्पक्षद्वयेपिसाधुः । युष्मभ्यं । अस्मभ्यं ॥ एकवचनस्यच । ७ । १ । ३२ । आभ्यां
 अस्म्येकवचनस्यअत्यात् । त्वत् । मत् । डसेञ्चेतिस्त्वचं । युवाभ्यां । आवाभ्यां ॥ पञ्चम्याअत् । ७ । १ । ३१ । आभ्यां
 पञ्चम्याभ्यसोऽत्यात् । युष्मत् । अस्मत् ॥ तवममौडसि । ७ । २ । ७६ । अनयोर्मपर्यन्तस्यतवममौसौडसि ॥ युष्मद्
 स्मद्गांसोऽप् । ७ । १ । २७ । तव । मम । युवयोः । आवयोः ॥ सामञ्जाकम् । ७ । १ । ३३ । आभ्याम्परस्यसामञ्जा
 कम्स्यात् । भाविनस्सुटोनिवृत्त्यर्थससुट्कनिर्देशः । युष्माकं । अस्माकं । त्वयि । मयि । युवयोः । आवयोः । युष्मासु । अ
 स्मासु । समस्यमानेह्येकत्ववाचिनीयुष्मद्स्मदी । समासार्थोऽन्यसंख्यञ्चेत्सोयुवावौत्वमावपि ॥ १ ॥ सुजस्डेडसुपरतः
 आदेशाभ्युस्सुदैवते । त्वाहौयूयवयौतुभ्यमह्यौतवममावपि२ । एतेपरत्वाद्वाधन्तेयुवावौविषयेस्त्वके । त्वमावपिप्रवाधन्तेपू
 र्वविप्रतिषेधतः ३ । ह्येकसंख्यस्समासार्थोवह्वर्थेयुष्मद्स्मदी । तयोरह्येकतार्थत्वान्नयुवावौत्वमौनच ४ । त्वामाम्बाअतिक्ता
 क्तइतिविग्रहे । अतित्वं । अत्यहं । अतित्वां । अतिमां । अतियूयं । अतिवयं । अतित्वां२ । अतिमां२ । अतित्वान् । अति
 मान् । अतित्वया । अतिमया । अतित्वाभ्यां३ । अतिमाभ्यां३ । अतित्वाभिः । अतिमाभिः । अतितुभ्यं । अतिमह्यं । अतित्वा
 भ्यां । अतिमाभ्यां । अतित्वभ्यं । अतिमभ्यं । डसिभ्यसोः । अतित्वत्२ । अतिमत्२ । भ्यामिप्राग्वत् । अतित्व । अतिमम ।
 अतित्वयोः । अतिमयोः । अतित्वाकं । अतिमाकं । अतित्वयि । अतिमयि । अतित्वयोः । अतिमयोः । अतित्वासु । अतिमा
 सु । युवाञ्चावाञ्चाअतिक्तान्इतिविग्रहे ! सुजस्डेडसुप्राग्वत् । औअम्औइसुअतियुवां ३ । अत्यावां ३ । अतियुवान् ।

इत्यावान् । अतियुवया । अत्यावया । अतियुवाभ्यां । अत्यावाभ्यां ३ । अतियुवाभिः । अत्यावाभिः । भ्यसि अतियुवभ्यं । अ
 त्यावभ्यं । इतिभ्यसोः । अतियुवत् २ । अत्यावत् २ । ओसि । अतियुवयोः । अत्यावयोः २ । अतियुवाकं । अत्यावाकं । अति
 युवयि । अत्यावयि । अतियुवासु । अत्यावासु । युष्मानऽस्मान्वाऽतिक्नान् इतिवियहे । सुजसुडेऽसुप्राग्वत् । औअ
 मौइसु । अतियुष्मां ३ । अत्यस्मां ३ । अत्रियुष्मान् । अत्यस्मान् । अतियुष्मया । अत्यस्मया । अतियुष्माभ्यां ३ । अत्यस्मा
 भ्यां ३ । अतियुष्माभिः । अत्यस्माभिः । भ्यसि । अतियुष्मभ्यं । अत्यस्मभ्यं । इतिभ्यसोः । अतियुष्मत् । अत्यस्मत् । ओसि ।
 अतियुष्मयोः २ । अत्यस्मयोः २ । अतियुष्माकं । अत्यस्माकं । अतियुष्मयि । अत्यस्मयि । अतियुष्मासु । अत्यस्मासु ॥ प
 दस्य । ८ । १ । १६ । पदान् । ८ । १ । १७ । अनुदान्तं सर्वमपादादौ । ८ । १ । १८ । इत्यधिकृत्य ॥ युष्मदस्म
 दोः षष्ठीचतुर्थी द्वितीयास्थयोर्बान्नावौ । ८ । १ । २० । पदान्तरयो रपादादौ स्थितयो रनयोः षष्ठादि विशिष्टयोर्बान्नावित्या
 देशौ स्तसौ चानुदानौ ॥ बहुवचनस्य वस्नसौ । ८ । १ । २१ । उक्तविधयो रनयोः षष्ठादि बहुवचनान्तयोर्बस्नसौ स्तः । वान्ना
 वोरपवादः ॥ तेमयात्रेकवचनस्य । ८ । १ । २२ । उक्तविधयो रनयोः षष्ठीचतुर्थीकवचनान्तयोस्तेमेएतौ स्तः ॥ त्वामौ
 द्वितीयायाः । ८ । १ । २३ । द्वितीयैकवचनान्तयोस्त्वामाएतौ स्तः । श्रीशस्त्वाऽक्तुमापीह दत्तात्तेमेपिशर्मसः । स्वा
 मीतेमेपिसहरिः पातुवामपिनौविभुः । १ । सुखम्बान्नौ ददात्कोशः पतिर्बामपिनौ हरिः । सोव्याद्वेनः शिवम्बोनो दद्यात्सेव्यो
 ङ्गवःसनः । २ । पदान्तरयोः किं । वाक्यादौ माभूत् । त्वाम्पातुमाम्पातु । अपादादौ किं । वेदै रशेयैः सम्बेद्योऽस्मान् कृष्णः स
 र्वदाऽवनु । स्थग्रहणाच्छ्रूयमाणविभक्तिकयोरेव । नेह । इतियुष्मत्पुत्रो ब्रवीति । इत्यस्मत्पुत्रो ब्रवीति । समानवाक्ये निघा
 तयुष्मदस्मदादेशवक्तव्याः ॥*॥ एकतिङ्वाक्यन्तेनेहन । ओदनम्यचतवभविष्यति । इहतुस्यादेव । शालीनान्ते ओद
 नन्दास्यामीति । एतेवांनावाद्यञ्जादेशान्वादेशे वा वक्तव्याः ॥*॥ अन्वादेशे तु निघन्तुः । धातातेभक्तोस्ति । धातातवभ

॥सि०कौ०॥
॥ह० पु०॥
॥ २४ ॥

कोस्तीतिवा । तंस्मैतेनमइत्येव ॥ नचवाहाऽहैवयुक्ते । ८ । १ । २४ । चादिपञ्चकयोगेनैते आदेशास्त्युः । हरिस्त्वांमाञ्च
रक्षतु । कथंत्वांमांवानरक्षेदित्यादि । युक्तग्रहणात्साक्षाद्भोगेऽयंनिषेधः । परम्परसम्बन्धेतु । आदेशस्त्यादेवहरोहरि
श्चमेस्वामी ॥ पश्याथैश्चाऽनालोचने । ८ । १ । २५ । अचाश्रुषज्ञानार्थैर्द्वातुभिर्योगेर्णते आदेशानस्त्युः । चेतसात्वांसमी
क्षते । परम्परसम्बन्धेऽयंनिषेधः । भक्तस्त्वव्रूपंध्यायति । आलोचनेतुभक्तस्त्वापश्यतिचश्रुषा ॥ सपूर्वायाःप्रथमाद्या
विभेषा । ८ । १ । २६ । विद्यमानपूर्वात्प्रथमान्तात्परयोरनयो रन्वादेशेऽप्येते आदेशावास्त्युः । भक्तस्त्वमप्यहन्तेन । ह
रिस्त्वान्नायतेसमांत्वामेतिवा ॥ सामन्त्रितं । २ । ३ । ४८ । सम्बोधनेयाप्रथमातदन्तमामन्त्रितसंज्ञंस्यात् ॥ आमन्त्रित
मूर्ध्वमविद्यमानवत् । ८ । १ । ७२ । स्पष्टं । अग्नेतवदेवास्मान्याहि । अग्नेनयअग्नेइन्द्रवरुण । इहयुष्मदस्म
द्गोशदेशस्तिङन्तनिघातआमन्त्रितनिघातश्चनसर्वदारक्षदेवन इत्यत्रतुदेवेत्यस्याविद्यमानवद्भावेपिततः प्राचीनरक्षेये
वतदाश्रित्यादेशः । एवंइमंमेगङ्गेयमुनेइतिमन्त्रेयमुनइत्यादिभ्यः प्राचीनामन्त्रिताविद्यमानवद्भावेपिमेशद्वमेवाश्रित्यसर्वे
घान्तिघातः ॥ नामन्त्रितेसमानाधिकरणेसामान्यवचनं । ८ । १ । ७३ । विशेष्यंसमानाधिकरणेविशेषणं आमन्त्रिते
परेनाऽविद्यमानवत्स्यात् । हरेदयालोतःपाहिअग्नेतेयस्मिन् । सुपात् । सुपाद् । सुपादौ । सुपादः । सुपादं । सु
पादौ ॥ पादःपत् । ६ । ४ । १३० । पाच्छदान्तंयदङ्गमन्तदवयवस्यपाच्छदस्यपदादेशस्त्यात् । सुपदः । सुपदा
। सुपाङ्गामित्यादि । अग्रिमम्यतिइत्यग्रिमत् । अग्रिमद् । अग्रिमथौ । अग्रिमथः । अग्रिमङ्गामित्यादि । चत्विगादि
स्त्वन्नेणाञ्जेःसुप्युपपदेकिन् ॥ अनिदितांहलउपधायाःक्विति । ६ । ४ । २४ । हलन्तानामनिदितामङ्गानामुपधा
यानस्यञोपस्त्याक्वितिङितिच । उमित्चामितिनुम् ॥ संयोगान्तस्यलोपः । नुमोनकारस्यक्विन्प्रत्ययस्यकुरितिकुत्वेनङका
रःप्राङ् । अनुस्वारपरसवर्णा । प्राञ्चौ । प्राञ्चः । प्राञ्चं । प्राञ्चौ ॥ अचः । ६ । ४ । १३८ । लुप्तनकारस्याञ्चतेर्भस्याक्व

रस्यलोपस्यात् ॥ चौ । ६ । ३ । १३८ । लुप्ताऽकारनकारेऽञ्चतौपरेपूर्वस्याऽणोदीर्घस्यात् । प्राचः । प्राचा । प्राग्भ्या
 मित्यादि । प्रत्यङ् । प्रत्यञ्चौ । प्रत्यञ्चः । प्रत्यञ्चं । प्रत्यञ्चौ । अचइतिलोपस्यविषयेऽन्तरङ्गोऽपियण्प्रवर्त्तने । अहृत
 ब्रूहाइतिपरिभाषया । प्रतीचः । प्रतीचा । अमुमञ्चतीतिविग्रहे । अदस्अञ्चइतिस्थिते ॥ विश्वग्देवयोश्चटेरञ्चता
 वप्रत्यये । ६ । ३ । १३२ । अनयोस्सर्वनाम्नश्चटेरञ्चादेशस्यादप्रत्ययान्तेऽञ्चतौपरे । अदद्विअच्इतिस्थितेऽण् ॥ अ
 दसेऽहेर्दीदुदेमः । ८ । २ । ८० । अदसेऽसान्तस्यदात्परस्यउटूतौसोदस्यमञ्च । उइतिह्रस्वदीर्घयोस्समाहा
 रद्वंद्वः । आन्तरतम्याद्भ्रस्वञ्जनयोर्ह्रस्वोदीर्घस्यचदीर्घः । अमुमुयङ् । अमुमुयञ्चौ । अमुमुयञ्चः । अमुमुयञ्चं । अ
 मुमुयञ्चौ । अमुमुर्चः । अमुमुर्चा । अमुमुयग्भ्यामित्यादि । मुत्वस्यऽसिद्धत्वाद्भ्रयण् । अन्यत्राधेऽन्यसदेशस्येतिपरिभा
 षामाश्रित्यपरस्यैवमुत्वम्बदतांमते । अदमुयङ् । असेःसकारस्यस्थानेयस्यसः । असेरितिवाख्यानान् । तदाद्युत्वविषयस्य
 वमुत्वं । नान्यत्रेतिपक्षेअदञ्चङ् । उक्तञ्च । अदसेऽद्रेःपृथङ्मुत्वंकेचिदिच्छन्तिजत्ववत् । केचिदन्यसदेशस्यनेत्येकेऽसेर्हि
 दृश्यतइति । विश्वग्देवयोःकिं । अश्वाचो । अञ्चतौकिं । विश्वग्युक् । अप्रत्ययेकिंविश्वगञ्चनं । अप्रत्ययग्रहणंज्ञापयति ।
 अन्यत्रधातुग्रहणेनदादिविधिरिति । तेनाऽयस्कारः । अतःकृकमीतिसः । उदङ् । उदञ्चौ । उदञ्चः । शसादावचि ॥ उ
 दईत् । ६ । ४ । १३७ । उच्छदात्परस्यलुप्ताकारस्याऽञ्चतेर्भस्याऽकारस्यईत्यात् । उदीचः । उदीचा । उदग्भ्यामित्या
 दि ॥ समःसमि । ६ । ३ । १३३ । अप्रत्ययान्तेऽञ्चतौपरे । सन्यङ् । सम्यञ्चौ । सम्यञ्चः । समीचः । समीचा ॥ सहस्यसधिः
 । ६ । ३ । १३५ । अप्रत्ययान्तेऽञ्चतौपरे । सध्रङ् ॥ तिरसस्तिर्य्यलोपे । ६ । ३ । १३४ । अलुप्ताऽकारेऽञ्चतावप्रत्ययान्तेपरेति
 रसस्तिर्यादेशस्यात् । तिर्यङ् । तिर्यञ्चौ । तिर्यञ्चः । तिर्यञ्चं । तिर्यञ्चौ । तिरश्चः । तिरश्चा । तिर्यग्भ्यामित्यादि ॥ नाङ्गैः
 पूजायां । ६ । ४ । ३० । पूजार्थस्याऽञ्चतेरुपधायानस्यलोपोनम्यात् । अलुप्ताकारत्वाद्भ्रनुम् । प्राङ् । प्राञ्चौ । प्राञ्चः । न

॥सि०कौ०॥

॥ ह० पु० ॥

॥ २५ ॥

लोपाऽभावात्कारलोपोन । प्राञ्चः । प्राञ्चा । प्राङ्भ्यां । प्राङ्क्षु । प्राङ्षु । एवम्पूजार्थेप्रत्यङ्गादयः । कुञ्चकौटिल्याल्पी
भावयोः । अस्यत्रहृत्विगादिनानलोपाभावोऽपिनिपात्यते । कुङ् । कुञ्चौ । कुञ्चः । कुङ्भ्यामित्यादि । चोःकुः । पयोमुक् । प
योमुग् । पयोमुचै । पयोमुचः । ब्रञ्चेतिषत्त्वं । स्कोरितिसलोपः । जश्चर्त्वे । सुवृद् । सुवृङ् । सुवृञ्चै । सुवृञ्चः । सु
वृङ्सु । सुवृङ्सु । महपूजायां ॥ वर्तमानेपृषन्महदृहज्जगच्छतृवच्च ॥ * ॥ * ॥ एतेनिपात्यन्तेशतृवच्चैयाङ्कार्यस्यात्
। उगित्त्वानुम् । सान्तमहतइतिदीर्घः । मह्यतेपूज्यते । महान् । महानौ । महान्तः । हेमहन् । महतः । महता । मह
ङ्गामित्यादि ॥ अन्वसन्तस्यचाऽधातोः । ६ । ४ । १४ । अन्वसन्तोपधायादीर्घस्त्वाङ्गात्तुभिन्नाऽसन्तस्यचाऽसम्बुद्धौसौपरे
। परन्निव्यञ्चनुमन्वाधित्वावचनसामर्थ्यादादौदीर्घः । ततोनुम् । धीमान् । धीमनौ । धीमन्तः । हेधीमन् । शसादौमह
ङ्त् । धातेरप्यन्वसन्तस्यदीर्घः । गोमन्तमिच्छति । गोमातिवाचरतिवाक्यजन्तादाचारक्विन्ताद्वाकर्त्तरिक्विप् । उगि
दचामितिस्त्रेऽज्यहणन्नियमार्थे । धातोश्चेदुगित्कार्यन्तर्ह्यञ्चतेरेवेति । तेनस्तद्धन् इत्यादौन । अधातेरितिनुञ्
धातुभूतपूर्वस्याऽपिनुमर्थे । गोमान् । गोमनौ । गोमन्तः । इत्यादि । भातेर्द्वितुप् । भवान् । भवन्तौ । भवन्तः । शत्र
न्तस्यन्वन्तत्वाऽभावान्नदीर्घः । भवतीतिभवन् ॥ उभेऽभ्यस्तं । ६ । १ । ५ । याष्टद्वित्वप्रकरणेयेद्वेविहितेतेऽभेस्
मुदिनेऽभ्यस्तसंज्ञेस्तः ॥ नाभ्यस्ताच्छतुः । ७ । १ । ७८ । अभ्यस्तात्परस्यशतुर्नुमनस्यात् । ददत् । ददत् । द
दतौ । ददतः ॥ जक्षित्यादयःषट् । ६ । १ । ६ । षड्धातवोऽन्येजक्षितिञ्चसप्तमएतेऽभ्यस्तसंज्ञास्युः । जक्षत् । ज
क्षद् । जक्षतौ । जक्षतः । एवञ्जायत् । दरिद्रत् । शसत् । चकासत् । दीधीवेद्यौर्द्वित्वेऽपिछान्दसत्वाङ्गाद्येनपरस्मै
पदं । दीध्यत् । वेद्यत् । गुप् । गुब् । गुपौ । गुपः । गुब्भ्यामित्यादि ॥ व्यदादिषुदृशेऽनालोचनेकञ्च । ३ । २ । ६०
। व्यदादिषूपपदेष्वज्ञानार्थाद्दृशेर्जातोःकञ्स्याच्चात्किन् ॥ आसर्वनाम्नः । ६ । ३ । ७१ । सर्वनाम्नञ्कारोऽनादे

शस्त्राद्गृहशवतुषु । कुत्वस्याऽसिद्धत्वाद्भ्रञ्चेति यः । तस्य जश्त्वेन डस्तस्य कुत्वेनङः । तस्य चर्त्वेन पक्षेकः । तादृक् । तादृ
 ङ् । तादृशौ । तादृशः । यत्वाऽपवाट्वात्कुत्वेन खकार इति कैयटमते । हरट्तादिमते तु चर्त्वाऽभावपक्षे खएव श्रूयते । न
 तुगः । जश्त्वं प्रतिकुत्वस्याऽसिद्धत्वाद्दिगादिभ्यो यदि तितिर्देशान्नाऽसिद्धत्वमिति बोध्यं । ब्रञ्चेति यत्वं । जश्त्वचर्त्वे । विट् ।
 विड् । विशौ । विशः । विशं ॥ नशेर्वा । ८ । २ । ६३ । नशेः कवर्गौऽन्तादेशो वास्यात्पदान्ते । नक् । नग् । नह । न
 इ । नशौ । नशः । नग्भ्यान्नड्भ्यामित्यादि ॥ स्पृशेऽनुदके किन् । ३ । २ । ५८ । अनुदकेऽप्युपपदे स्पृशेः किन्स्यात् ।
 घृतस्पृक् । घृतस्पृग् । घृतस्पृशौ । घृतस्पृशः । किन्प्रत्ययो यस्माद्ब्रवीत्याश्रयणात् । किप्यपिकुत्वं । स्पृक् । घडगकाः प्रा
 ग्वन् । त्रिधुषा प्रागल्भ्ये । अस्मादृन्विगादिना किन् । द्वित्वमन्तोदान्तत्वञ्च निपात्यते । कुत्वात्पूर्वञ्जश्त्वेनङः कः धृष्णोतीति । द
 धृक् । दधृग् । दधृशौ । दधृशः । दधृग्भ्यामित्यादि । रत्नानिमुष्मतीति रत्नमुद् । रत्नमुड् । रत्नमुयौ । रत्नमुयः । षड्भ्यो
 लुक् । यद् । षड् । षड्भिः । षड्भिः २ । षड्चतुर्भ्यञ्चेति नुद् । अनामिति पर्युदासान्नष्टुत्वनियेधः । यरेनुनासिक इति विकल्प
 म्नाधित्वा प्रत्ययेनित्यमिति नित्यवचनान्नित्यमनुनासिकः । षष्ठां । षड्सु । षड्सु । तदन्तविधिः । परमषड् । परमषष्ठां
 । गौणत्वे तु प्रियषयः । प्रियषयां । रूत्वम्प्रतिषत्वस्याऽसिद्धत्वात्सजुषोरुरिति रूत्वं ॥ द्वौ रूपधायादीर्घइकः । ८ । २ ।
 ७६ । रेफवान्तस्य धातो रूपधायाइकोदीर्घस्यात्पदान्ते । पिपठीः । पिपठीशौ । पिपठीशः । पिपठीर्भ्यौ । वाशरीतिवावि
 र्जनीयः ॥ नुम्बिसर्जनीयशर्वावायेऽपि । ८ । ३ । ५८ । एतैः प्रत्येकं व्यवधाने पिङ्गुभ्याम्परस्यस्य मूर्द्धन्यादेशस्या
 त् । ष्टुत्वेन पूर्वस्य षत्वम् । पिपठीःषु । प्रत्येकमिति व्याख्यानादनेकव्यवधाने यत्त्वं । निंस्त्व । निंस्ते । नुम्यहणन्नुमस्थानिका
 ऽनुस्वरेपक्षेणार्थमिति व्याख्यानात्तेनेहन । सुहिन्सु । पुंसु । अतएव नश्यहणेन गतार्थता । रत्नस्थेति सलोपे विसर्गः
 । चिकीः । चिकीर्षौ । चिकीर्षः । रोःसुप्रीतिनियमान्न विसर्गः । चिकीर्षु । दमेर्डीऽडित्वसामर्थ्याद्विलोपः । यत्त्वस्याऽसिद्ध

॥सि०के०॥

॥ह० पु०॥

॥ ३६ ॥

त्वाडुत्वविसेर्गौ । दोः । दोषौ । दोषः । पद्वन्नितिवादोषन् । दोषः । दोषा । दोषः । दोषा । विष्प्रवेशने । सन्नन्तात्
क्विप् । षत्वस्याऽसिद्धत्वात्संयोगान्तलोपः । ब्रश्चेतिषः । जप्श्चचर्त्वे । विविड् । विविड् । विविक्षौ । विविक्षः । स्केरितिक्रुलो
पः । तड् । तड् । तक्षौ । तक्षः । गोरड् । गोरड् । गोरक्षौ । गोरक्षः । तक्षिर्क्षिभ्यां ग्यन्ताभ्यां क्विपितुस्केरितिनप्रवर्तते
। णिलोपस्यस्थानिवद्भावात् । पूर्वत्रासिद्धेन स्यानिवर्तितु इहनास्ति । तस्यदोषः संयोगादिलोपत्वणत्वेष्वितिनिधिद्धं ।
तस्यात्संयोगान्तलोपस्यव । तक् । तग् । गोरक् । गोरग् । स्केरितिक्रुलोपस्यतिक्रुत्वस्याऽसिद्धत्वात् । संयोगान्तलोपः । पिप
क् । पिपग् । एवम्बिबक्त्विधक् । पिसगत्तौ । सुष्टुपेसतीति सुपीः । सुपिसौ । सुपिसः । सुपिसा । सुपीभ्यः । सुपी
भ्यु । सुपीभ्यु । एवं सुतूः । तुसखण्डने । विद्वान् । विद्धांसौ । विद्धांसः । हेविद्वन् । विद्धांसं । विद्धांसौ ॥ वसोःसम्प्रसा
रणं । ६ । ४ । १३१ । वस्वन्तस्यभस्यसम्प्रसारणं स्यात् । पूर्वरूपत्वत्वम् । विदुवः । विदुषा । वसुसंस्त्रितित्त्वम् । विद्व
ज्ञानित्यादि । सेदिवान् । सेदिवांसौ । सेदिवांसः । सेदिवांसं । अन्नरङ्गोपीडागमःसम्प्रसारणदिययेनप्रवर्तते । इह
व्यूहादितिपरिभाषया । सेदुषः । सेदुषा । सेदिविद्वामित्यादि । सान्तमहतइत्यत्रसान्तसंयोगोऽपिप्रातिपदिकस्यैवगृह्य
तेनतुधातोः । महकटसाहचर्यात् । सुष्टुहिनस्तीति । सुहिन् । सुहिंसौ । सुहिंसः । सुहिन्भ्यां । सुहिन्त्सु । ध्वत्
। ध्वत् । ध्वसौ । ध्वसः । ध्वङ्गां । एवं सत् ॥ पुंसोऽसुड् । ७ । १ । ८७ । सर्वनामस्थानेविविधितेऽसुड् स्यात् । उ
कारउच्चारणार्थः । वङ्गपुंसोइत्यत्रउगितश्चेतिङोवर्धकतेनपूजोडुम्सुनितिप्रत्ययस्योगितत्वेनैवतुम्सिद्धेः । पुमान् ।
हेपुमन् । पुमांसौ । पुमांसः । पुंसः । पुंसा । पुभ्यः । पुभिः । पुंसु । ऋदुसनेत्यनड् । उशना । उशनसौ । उशन
सः । अश्वसमुद्धौवाऽनड् नलोपश्चवावाच्यः ॥ * ॥ हे उशनन् । है उशन् । हे उशनः । उशनोभ्यामित्यादि । अनेहा ।
अनेहसौ । अनेहसः । हेऽनेहः । अनेहोभ्यामित्यादि । वेधाः । वेधसौ । वेधसः । हेवेधः । वेधोभ्यामित्यादि । अधातो

रिपुक्तेर्नदीर्घः । सुष्टुवस्ते । सुवः । सुवसौ । सुवसः । पिण्डग्रसते । पिण्डग्रः । पिण्डग्वः । यस्तुग्वस्तुञ्चदने ॥ अद
 सञ्चौसुलोपञ्च । ७ । २ । १०७ । अदसञ्चौकारेऽन्तादेशस्त्यात्सौपरेऽसुलोपञ्च । तदोस्सस्सावितिदस्यसः । असौ ।
 औत्वप्रतिषेधस्साकच्कस्यवावक्तव्यस्साटुत्वञ्च ॥ * ॥ प्रतिषेधसन्नियोगशिष्टमुत्बन्तदभावेनप्रवर्तते । असुकौ । असुकः
 । त्वदाद्यत्वम्पररूपमृद्धिः । अदसोसेरितिमत्वेत्वे । अमू । जसशी । आद्गुणः ॥ एतर्द्द्वज्जवचने । ८ । २ । ८१ ।
 अदसोदात्परस्यैतर्द्दित्यादस्यचमोवह्वर्यौत्तौ । अमी । पूर्वत्रासिद्धमिति विभक्तिकार्यम्प्राक्पञ्चाटुत्वमेव । अमुम् । अमू
 । अमून् । मुत्वेकतेघिसंज्ञायान्नाभावः ॥ नमुने । ८ । २ । ३ । नाभावेकर्तव्येकतेचमुभावोनाऽसिद्धस्त्यात् । अमुना । अमूभ्यां
 ३ । अमीभिः । अमुष्मै । अमीभ्यः । अमुष्मात् । अमुष्य । अमुयोः २ । अमीषां । अमुष्मिन् । अमीषु ॥ * ॥ इतिहलन्ताः
 पुद्भिर्ज्ञाः ॥ * ॥ नहोधः । ८ । २ । ३४ । नहोहस्यधस्त्याञ्जलिपदान्तेच । उपानत् । उपानद् । उपानहौ । उपानहः
 । उपानद्वा । उपान्तु । उत्पूर्वात् । स्त्रिहप्रोतावित्यस्मादृन्विगादिनाकिन्निपातनात्तलोपघत्वे । किन्नन्तत्वात्कुत्वेनहस्य
 यः । जश्चर्त्वे । उष्मिक् । उष्मिग् । उष्मिहौ । उष्मिहः । उष्मिग्भ्याम् । उष्मिष्तु । द्यौः । दिवौ । दिवः । द्यु
 षु । गीः । गिरौ । गिरः । एवंपूः । चतुरञ्चतस्रादेशः । चतस्रः २ । चतस्र्णां । किमःकादेशेटाप् । का । के । काः । सर्वावत्
 ॥ यस्सौ । ७ । २ । ११० । इदमोदस्ययस्त्यात्सौ । इदमोमः । इयं । त्वदाद्यत्वण्णप् । दञ्चेतिमः । इमे । इमाः । इमां ।
 इमे । इमाः । अनया । हलिलोपः । आभ्याम् ३ । आभिः । अस्यै । अस्याः । अनयोः २ । आसां । अस्यां । आस्तु । अन्वा
 देशेत्तु । एनां । एने । एनाः । एनया । एनयोः २ । ऋन्विगादिनास्त्वजेःकिन् । अमागमञ्चनिपातितः । स्वक् । स्वग् । स्व
 जौ । स्वजः । स्वग्भ्यां । स्वक्षु । त्वदाद्यत्वण्णप् । स्या । त्ये । त्याः । एवन्तद्यद्सन्तद् । वाक् । वाग् । वाचौ । वाचः । वा
 ग्भ्याम् । वाक्षु । अप्शद्वेनित्यंबङ्गवचनान्तः । अपृन्नितिदीर्घः । आपः । अपः ॥ अपोभि । ७ । ४ । ४८ । अपस्तकारस्त्या

॥सि०कौ॥ झादौप्रत्ययेपरे । अद्भिः । अद्भिः२ । अपां । अप्तु । दिक् । दिग् । दिशौ । दिशः । दिग्भ्याम् । दिक्षु । तदादिष्विति
 ॥ह०स्त्री०॥ दृशेःकिन्विधानादन्यत्रापिकुल्लङ्क् । दृग् । दृशौ । दृशः । त्विद् । त्विद् । त्विधौ । त्विधः । त्विद्भ्यां । त्विदसु । त्विदसु
 ॥ २७ ॥ । सहजुषतेइतिसजूः । सजुधौ । सजुषः । सजूर्भ्यां । सजूष्यु । सजूषु । घत्वस्याऽसिद्धत्वाद्बुलं । आशीः । आशियौ ।
 आशिवः । आशीर्भ्यां । असौ । तदाद्युत्वंटाप् । औडःशी । उत्तमत्वे । अमू । अमूः । अमूम् । अमू । अमूः । अमुया । अंमू
 भ्यां । अमूभिः । अमुधौ । अमूभ्यां । अमूभ्यः । अमुघ्याः२ । अमुयोः२ । अमूघां । अमूघ्यां । अमूषु ॥*॥ इतिहलन्ताः
 ॥ह०न०॥ स्त्रीलिङ्गाः ॥ * ॥ समोर्लुक् । दत्तं । स्वनडुत् । स्वनडुद् । स्वनडुही२ । चतुरनडुहोरित्याम् । स्वनडुंहि । पुनस्तद्वत्
 । शेषम्पुम्बत् । दिवउत् । विमलद्वु अहः । अन्तर्वर्तिनीम्बिभक्तिमाश्रित्यपूर्वपदस्येवोत्तरखण्डस्याऽपिपदसंज्ञायाम्प्राप्ता
 यां । उत्तरपदत्वेचाऽपदादिविधौप्रतिषेधइतिप्रत्ययलक्षणम् । विमलदिवी । विमलदिवि । अपदादिविधौकिं । दधिसे
 चौ । दृहयन्निषेधेकर्त्तव्येपदत्वमस्येव । चकारस्यकुत्वेतुन । वाः । वारी । अजलन्तत्वाद्ब्रह्मनुम् । वारि । चत्वारि । नलुमते
 तिकादेशेन । किं । के । कानि । इदं । इमे । इमानि । अन्वादेशेनपुंसकेएनद्वक्तव्यः ॥*॥ एनत् । एने । एनानि । ए
 नेन । एनयोः२ । ब्रह्म । सम्बुद्धौनपुंसकानान्नलोपोवावाच्यः ॥*॥ हेब्रह्मन् । हेब्रह्म । हेब्रह्मणी । हेब्रह्मणि । रेऽसुपि ।
 अहर्भति । विभाषाङिश्योः । अह्नी । अहनौ । अहानि ॥ अहन् । ण । २ । ६८ । अहन्नित्यस्यरुस्त्यात्पदान्ते । अहोभ्यां । अ
 होभिः । इहअहः । अहोभ्यामित्यादौ । रत्वरुत्वयोरसिद्धत्वाद्ब्रह्मलोपेप्राप्ते । अहन्नित्यावर्चनलोपाभावद्विपात्यद्वितीयेनरु
 द्विधेयः । तदन्तस्याऽपिरत्वरुत्वेदीर्घाण्यहानियस्मिन्दीर्घाहानिदाघः । इहहल्ङ्यादिलोपेप्रत्ययलक्षणेनाऽसुपीति
 निषेधाद्रत्वाभावेरुस्तस्याऽसिद्धत्वाद्ब्रह्मलोपेप्राप्ते । सम्बुद्धौतुहेदीर्घाहोनिदाघः । दीर्घाहाणौ । दीर्घाहा
 णः । दीर्घाहा । दीर्घाहोभ्याम् । दण्डि । दण्डिनी । दण्डीनि । सग्वि । सग्विणी । सग्वीणि । वाग्मि । वाग्मिनी ।

वाग्मीनि । वङ्गवृत्रह । वङ्गवृत्रघ्नी । वङ्गवृत्रह्वाणि । वङ्गपूषाणि । वङ्गवृत्र्यमाणि । असृजःपदान्तेकुत्वंसृजेःक्तिनो
 विधानात् । विश्वसृडादौन । सृजिदृशेरितिस्त्रेरेरज्जुसृजामितिभाष्यप्रयोगात् । यद्वा । ब्रह्मादिस्त्रेसृजियज्योःप
 दान्तेष्वंक्त्वाऽपवादः । स्रगृत्विक्षद्वयोस्तुनिपातनादैवकुत्वं । असृक्शदस्तु अस्यतेरैणादिकचटज्प्रत्ययेबोधः । अ
 सृक् । असृग् । असृजी । असृज्जि । पदन्निवा । असन् । असानि । असृजा । अस्रा । असृग्भ्याम् । असभ्यामित्या
 दि । ऊर्क् । ऊर्ग् । उर्ज्जी । उर्ज्जि । नरजानांसंयोगः । बहूर्ज्जिनुम्प्रतिषेधः ॥*॥ अन्यात्पूर्वावानुम् ॥*॥ बहूर्ज्जि
 । बहूर्ज्जिवा । कुलानि । त्यत् । त्यद् । त्ये । त्यानि । तन् । तद् । ते । तानि । यद् । यत् । ये । यानि । एतत् । एतद् ।
 एते । एतानि । अन्वादेशेतुएतत् । बेभिद्युतेःकिप् । बेभित् । बेभिद् । बेभिदो । शावल्नेपस्यस्थानिवत्वाद्गलन्तत्वाद्ग
 नुम् । अजन्तलक्षणस्तुनुस्त्रविधौस्थानिवत्वाऽभावात् । बेभिदि । ब्राह्मणकुलानिचेच्छिदि । गवाक्शदस्यरूपाणिक्त्री
 वेऽर्चगतिभेदतः । असंध्यवङ्पूर्वरूपैर्नवाऽधिकशतमंतं ॥ १ ॥ स्वम्सुप्तुनववदभादौषद्वेस्यस्त्रीणिजशशसोः । चत्वारिंशे
 षेदशकैरूपाणीतिविभावय ॥ १ ॥ तथाहि । गामञ्चतीतिविग्रहे । चत्वारिंशदिनाक्किन् । गतौनलोपः । अवङ्स्फोटायन
 स्येत्यवङ् । गवाक् । गवाग् । सर्वत्रविभाषेतिप्रकृतिभावे । गोञ्चक् । गोञ्चग् । पूर्वरूपे । गोक् । गोग् । पूजायान्नस्यकुत्वे
 नङ् । गवाङ् । गोञ्चङ् । गोङ् । अम्यपि । एतान्येवनव । औङ्शोभत्वाद्चङ्त्वलोपः । गोची । पूजायान्तु । गवाञ्ची ।
 गोञ्चञ्ची । गोञ्ची । जशशसोःशःशेःसर्वनामस्थानत्वाद्गुम् । गवाञ्चि । गोञ्चञ्चि । गोञ्चि । गतिपूजनयोस्त्रीण्येव । गो
 चा । गवाञ्चा । गोञ्चा । गोञ्चञ्चा । गवाग्भ्याम् । गोञ्चग्भ्याम् । गोग्भ्याम् । गवाङ्भ्याम् । गोञ्चङ्भ्याम् । गोङ्भ्याम्
 । इत्यादि । सुपितुडान्तानांपक्षेन ङ्गोःकुगितिकुक् । गवाङ्क्षु । गोञ्चङ्क्षु । गोङ्क्षु । गवाङ्क्षु । गोञ्चङ्क्षु । गो
 ङ्क्षु । गवाङ्क्षु । गोञ्चक्षु । गोङ्क्षु । नचेहचयोद्वितीयाङ्तिपक्षे । ककारस्यखकारेणघस्यामाधिक्यंशङ्गा । चर्त्तस्याऽसिद्ध

॥सि०कौ०॥ वात् । कुक्पक्षेतुं । तस्याऽसिद्धत्वाज्जश्लाऽभावः । पक्षेचयोद्वितीयादेशाच्चीणि रूपाणि वर्ज्जनाएव । ऊह्यमेधां द्विर्वच
 ॥ह०न०॥ नानुनासिकविकल्पनात् । रूपाण्यश्वाऽक्षिभूतानि २७ भवन्तीति मनीषिभिः ॥१॥ तिर्य्यक् । तिरच्ची । तिर्य्यच्चि । पूजाया
 ॥ २१६ ॥ -न्तु । तिर्य्यङ् । तिर्य्यञ्ची । तिर्य्यञ्चि । यक्तु । यक्तुती । यक्तुन्ति । पद्मन्निति वायकन् । यकानि । यक्ता । यक्तता । शक्तु
 शक्तुती । शक्तुन्ति । शकानि । शक्ता । शक्तता । ददत् । ददती ॥ वानपुंसकस्य ७ । १ । ७६ । अभ्यस्तात्परोयः शतानंद
 न्तस्यञ्जीवस्यनुम्वास्यात्सर्ज्जनामस्थाने । ददन्ति । ददति । तुदत् ॥ आच्छीनद्योर्नुम् ७ । १ । ८० । अवर्क्षान्ता दङ्गात्प
 रोयश्शतुरवयवस्त दन्तस्याङ्गस्यनुम्वास्याच्छीनद्योः परतः । तुदन्ती । तुदती । तुदन्ति । भात् । भान्ती । भाती । भान्ति
 । पचत् ॥ श्पश्यनेर्नुम् ७ । १ । ८१ । श्पश्यनेरात्परोयश्शतुरवयवस्त दन्तस्यनुम्वास्याच्छीनद्योः परतः । पचन्ती ।
 पचन्ति । दीव्यत् । दीव्यन्ती । दीव्यन्ति । स्वप् । स्वप् । स्वपी । निव्यात्परादपिनुमः प्राक् । अप्पन्निति दीर्घः प्रतियदोक्तात्वा
 त् । स्वाम्पि । निरवकाशत्वम्प्रतिपदोक्तात्त्वमिति पक्षेतुप्रकृतेतद्विरहान्नुमेव । स्वम्पि । स्वपा । अपोभि । स्वङ्गा । स्वङ्गिः । अ
 ऋत्यादिनाधनेरुस्त्वं । धनुः । धनुषी । सान्तेति दीर्घः । नुम्बिसर्जनीयेति घञ् । धनूंषि । धनुषा । भनुर्भ्या । एवञ्चक्षुर्ह
 विरादयः । पिपठिषतेः क्विर्पूर्वैरिति दीर्घः । पिपठोः । पिपठिषं । अल्लोपस्य स्थानि वत्वाज्जलन्तलक्षणोऽनुन्नस्वविधौस्था
 निवत्वाऽभावाद् जन्तलक्षणोऽपिनुम् । पिपठिषि । पिपठोर्भ्यामित्यादि । पयः । पयसी । पयांसि । पयसा । पयोभ्यामि
 त्यादि । सुपुम् । सुपुंसी । सुपुमांसि । अदः विभक्तिकार्य्यं । उत्वमत्वे । अमू । अमूनि । शेषंपुम्बत् ॥ * ॥ इतिहल
 न्तानपुंसकलिङ्गाः ॥ * ॥ स्वरादिनिपातमव्ययं १ । १ । ३७ । स्वरादयोनिपाताच्चाऽव्ययसंज्ञास्त्युः । स्वर अन्तर
 प्रातर पुनर् सनुतर् उच्चैस् नीचैस् शनैस् च्छधक् च्छते युगपत् आरात् पृषक् ह्यस् अस् दिवा रात्रौ सायं चिरं
 मनाक् ईषत् जोषं तूष्णीं बहिस् अवस् समयां निकषा स्वयं वृथा नक्तं नञ् हेतौ इद्वा अद्वा सामिवत् ब्राह्मण

॥ ३० ॥

वत् क्षत्रियवत् सता उपधा सनत् सनात् तिरस् अन्तरं अन्तरेण ज्योक् कं शं सहसा विना नाना स्वस्ति स्वधा
 अलं वषट् औषट् वैषट् अन्यत् अस्ति उपांशु क्षमा विहायसा दोषा मृषा मिथ्या मुधा पुग मिथो मिथस् प्राय
 स् मुहुस् प्रवाहुकं प्रवाहिका आर्यहलं अभीक्षां सार्कं सार्द्धं नमस् हिरुक् धिक् अथ अम् अाम् प्रताम् प्रशान्
 प्रतान् मा माङ् आकृतिगणोयं । च वा ह अह एव एवं नूनं शश्वत् युगपत् भूयस् कूपत् कुवित् स्तूपत् नेत् चेत्
 षण् कच्चित् यत्र तत्र नेह हन्त माकिं मार्कीं नकिं नकीं आकीं माङ् नञ् यावत् तावत् त्वै द्वै रै औषट् वैषट्
 स्वाहा स्वधा वषट् ओम् तथाहि खलु किल अथ सुष्टु स्म आदह उपसर्गस्वरविभक्तिप्रतिरूपकाश्च । अवदन्तं अहं
 युः अस्ति क्षीरं अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ पशु शुकम् यथा कथाच प्याट् पाट् अङ्ग है हे भोः अये द्यु वि
 यु एकपदे । युन । आतः । चादिरप्याकृतिगणः ॥ तद्धितश्चाऽसर्वविभक्तिः । १।१। ३८ । यस्मात्सर्वाविभक्तिर्नैतद्गृतेस
 षड्दितान्तोऽव्ययं स्यात् । परिगणनं कर्तव्यं । तसिलादयः प्राक्पाशपः । शस्प्रभृतयः प्राक्समासान्तेभ्यः । अम् । आ
 म् । क्तोर्थाः । तसिवती । नानात्राविति । तेनेहन । पचतिकल्पम्पचतिरूपं ॥ कन्मेजन्तः । १।१। ३९ । कंदोमान्त
 रजन्तश्चतदन्तमव्ययं स्यात् । स्मारं । स्मारं । जीवसे । पिवथ्यै ॥ क्वातो सुनृकसुनः । १।१। ४० । स्तदन्तमव्ययं स्यात् ।
 क्त्वा । उदेतोः । विहृपः ॥ अव्ययोभावश्च । १।१। ४१ । अधिहरि ॥ अव्ययादाप्सुपः । २।४। ८२ । अव्ययाद्वि
 हितस्यापस्सुपश्चलुक् स्यात् । तत्रशालायां । अथ । विहितविशेषणान्नेह । अव्युच्चैसौ । अव्ययसंज्ञायां यद्गपितदन्तवि
 धिरस्ति । तथापि । नगौणे । आव्यहणं व्यर्थमलिङ्गत्वात् । सदृशन्निषुलिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु । वचनेषु च सर्वेषु य
 न्नव्येति तदव्ययमिति श्रुतिः । लिङ्गकारकसंख्याभावपरम् । वष्टिभागुरिरह्लोपमवाप्योरुयसर्गयोः । आपञ्चैव हलन्तानां
 यथावाचानिशादिशः ॥ १ ॥ दगाहः । अवगाहः । पिधानं । अपिधानं ॥ * ॥ इत्यव्ययानि ॥ * ॥ स्त्रियां । ४।१। ३

श्वेदवर्णनेति कृतेऽपिष्णान्ता षडिति षडसंज्ञाम्प्रतिनलोपः सुप्सुरेतिनलोपस्याऽसिद्धत्वाद्द्वयसंज्ञादिभ्यङ्तिनटाप् ॥ म
 नः । ४ । ११ । मन्नन्तान्नीप् । सीमा । सीमानौ ॥ अनोबहुब्रीहेः । ४ । १ । १२ । अन्नन्तान्नीहेर्नङीप् ।
 बहुयज्वा । बहुयज्वानौ ॥ डाबुभाभ्यामन्यतरस्यां । ४ । १ । १३ । सूत्रद्वयोपात्ताभ्याण्डाव्वास्यात् । सीमा । सीमे ।
 सीमानौ । दामा । दामानौ । दामे । नपुंसिदामेचमरः । बहुयज्वा । बहुयज्वानौ । बहुयज्वे ॥ अन्तउपधेः ऋपिनोऽ
 न्यतरस्यां । ४ । १ । २८ । अन्नन्तान्नीहेरुपधालोपिनोवाङीप्स्यात् । पक्षेडाप्ङीव्रिषेधौ । बहुगङ्गो । बहुग
 ङ्ग्यौ । बहुगङ्गे । बहुगङ्गानौ ॥ प्रत्ययस्थात्कारपूर्वस्याऽतद्दाऽऽप्यऽसुपः । ७ । ३ । ४४ । प्रत्ययस्थात्कारपूर्व
 स्याऽकारस्येकारस्यादापिपरेसञ्ज्ञापसुपःपरोनचेत् । सर्बिका । कारिका । अतःकिंनौका । प्रत्ययस्थात्किं । शक्नोतीतिशका
 । असुपःकिं । बहुपरिव्राजकानगरी । कात्किं । नन्दना । पूर्वस्यकिं । परस्यमाभृत् । कटुका । तपरःकिं । रका । आपि
 किं । कारकः । मामकनरकयोरुपसंख्यानं ॥*॥ मामिका । नगन्कायतीतिनरिका । त्यक्त्यपोश्च ॥*॥ दाक्षिणात्यिका ।
 इहत्तिका ॥ नयास्योः । ७ । ३ । ४५ । यत्रदोरस्येन्नस्यात् । यका । सका । यकां । सकां । त्यक्तनञ्निघेधः ॥*॥ अधि
 त्यका । उपत्यका । आशिपिवुनञ्चन ॥ * ॥ जीवका । भवका । उत्तरपदलोपेन ॥ * ॥ देवदत्तिका । देवका । धि
 पकादीनाञ्चन ॥ * ॥ क्षिपका । ध्रुवका । कन्यका । चटका । तारकाज्योतिषि ॥ * ॥ अन्यत्रतारिका । वर्णकान्तान्तवे
 ॥ * ॥ अन्यत्रवर्णिका । वर्तकाशकुनौप्राचां ॥ * ॥ उदितान्तुवर्तिका । अष्टकापितृदैवत्ये ॥ * ॥ अष्टिकान्या । सू
 तिकापुत्रिकावृन्दारिकाणाम्बेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ इहवाङ्ङितिच्छेदः । कात्पूर्वस्यवाऽकारादेश्च इत्यर्थः । तेनपुत्रिकाशब्देऽङी
 नङवर्णस्यपक्षेऽकारः । अन्यत्रेत्वदाधनार्थमकारस्यैवपक्षेऽकारः । सूतिका । सूतकेत्यादि ॥ उदीचामातःस्थानेयक
 पूर्वायाः । ७ । ३ । ४६ । यत्पूर्वस्यस्योप्रत्ययाकारस्य स्थानेयोऽकारस्तस्यकात्पूर्वस्येद्रास्यदापिपरे । केणङ्ङितिह्रस्वः

।सि०कौ०॥ । आर्यका । आर्यिका । चटकका । चटकिका । आतःकिंसाङ्काशयेभवा । साङ्काशिका । यकेतिकं । अश्विका । स्त्रीप्रत्य
 ॥स्त्री०प्र०॥ येतिकं । शुभंयातीतिशुभंयाः । अज्ञाताशुभंयाः । शुभंयिका । धावन्तयकोस्तुनित्यं ॥ * ॥ सुनायिका । सुपाकिका ॥
 ॥ ३५ ॥ भस्त्रैयाजाज्ञाद्वाम्भानत्पूर्वाणामपि । ७ । ३ । ४७ । स्वेत्यन्तुपप्रथोक्तम्पदं । ग्यामतद्द्वयात् । तदन्तविधिनै
 वसिद्धेनत्पूर्वाणामपीतिस्पष्टार्थं । भस्त्रायहणमुपसर्जनार्थं । अन्यस्यत्तरस्त्रेणसिद्धं । एषाद्वास्तयोस्तुसपूर्वयो
 न्नेत्वं । अन्तर्वर्तिनीम्बिभक्तिमाश्रित्याऽसुपइतिनिषेधात् । अनैयका । परमैयका । अद्वके । परमद्वके । स्वशब्दयहणं
 संज्ञोपसर्जनार्थं । इहहि । आतःस्थानेइत्यनुवृत्तं । स्वशब्दस्यातोविशेषणं । नतुद्वैययोरसम्भवात् । नाप्यन्येषामव्य
 भिचारात् । स्वशब्दस्त्वमुपसर्जनमात्मीयवाचो । अकजर्हः । अर्थान्तरेतुनस्त्री । संज्ञोपसर्जनीभूतस्तुकप्रत्ययान्ताद्वा
 वव्युदाहरणं । एवञ्चात्मीयायां । स्त्रिका । परमस्त्रिकेतिनित्यमेवेत्वं । निर्भस्त्रिका । निर्भस्त्रका । एषका । एषिका । क
 षत्वनिर्देशान्नेहविकल्पः । एतिके । एतिकाः । अजका । अजिका । जका । जिका । द्विके । द्वके । निःस्त्रिका । निःस्त्र
 का ॥ अभाषितपुंस्काच्च । ७ । ३ । ४८ । एतस्माद्विहितस्त्रातःस्थानेऽतद्द्वयात् । गङ्गाका । गङ्गिका । वज्रवीहेर्भा
 वितपुंस्कत्वात्ततोविहितस्यनित्यं । अज्ञाताखट्वा । अखट्वा । शैषिकेकपितुविकल्पएव ॥ आदाचार्याणां । ७ । ३ ।
 ४९ । पूर्वस्त्रविषयेऽद्वास्यात् । गङ्गाका । उक्तपुंस्कात् । शुभ्रिका ॥ अनुपसर्जनात् । ४ । १ । १४ । अधिकारेऽयं
 । यूनस्तिरित्यभिव्याप्य । अयमेवस्त्रीप्रत्ययेषुतदन्तविधिंज्ञापयति ॥ टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नमात्रत्तयपठकृत्कञ्
 करपः । ४ । १ । १५ । अनुपसर्जनंयद्विदादितदन्तंयददनाम्यातिर्पादकन्ततःस्त्रीयांङीप्स्यात् । कुरुचरी । उपस
 र्जनत्वाद्नेह । वज्रकुरुचरा । नदहनदी । वक्ष्यमाणेत्यत्रटिड्ढादुगित्वाच्चङीप्प्राप्तः । यास्तुटोडित्वेनलाश्रयमनुबन्धका
 र्थान्नादेशान्मितिज्ञापनान्नभवति । अश्वानचश्श्वेनकचिदनुबन्धकार्येणनल्विधावितिनिषेधज्ञापनाद्वा । सौपर्णीयी

/ लोकोत्तरी । ऊरुद्वयसी । ऊरुद्वी । ऊरुमात्री । पञ्चतयी । आक्षिकी । लावणिकी । यादृशी ।
 स्त्रीविशेषः । चैरी । नञ्स्त्रीककृष्यस्तरुणतलुनानामुपसंख्यानं ॥ * ॥ खैली । पौली । शाक्तीकी । आढ्यङ्कर
 णी । तरुणी । तलुनी ॥ यञञ्च । ४ । १ । १६ । यञन्तात्स्त्रियाङ्गीप्स्यात् । अकारलोपेकृते ॥ हलस्तद्धितस्य । ६ ।
 ४ । १५० । हलउत्तरस्यतद्धितयकारस्योपधाभूतस्यलोपस्त्रियादीपरे । गार्गी । अनपत्याधिकारस्थान्नाङ्गीप् । द्वीपेभवाद्धै
 ष्या । अधिकारग्रहणाद्गोह देवस्याऽपत्यद्वैष्या । देवाद्युज्ज्वलितिहियञ्प्राग्दीव्यतीयेनत्वपत्याधिकारपठितः ॥ प्राचांष्फ
 स्तद्धितः । ४ । १ । १७ । यञन्तात्स्त्रियाङ्गीप्स्यात् । यः प्रत्ययस्य । १ । ३ । ६ । प्रत्ययस्यादिः षड्भ्या
 म् ॥ आयनेयीनीयियः ऋः खः घः म्प्रत्ययादीनां । ७ । १ । २ । प्रत्ययादिभूतानाम्फादीनां क्रमादायद्वाद्यञ्देशस्यु
 स्तद्धितान्तत्वात्प्रतिपदिकत्वं । यित्वसामर्थ्यात्स्त्रियोक्तेऽपिस्त्रीत्वेषुद्वैरेतिबध्यमाणोङ्गीष् । गार्गीयणी ॥ सर्वत्रलोहिता
 दिकतन्तेभ्यः । ४ । १ । १८ । लोहितादिभ्यः कतश्चान्तेभ्योयञन्तेभ्येतिव्यंष्फस्स्यात् । लौहित्यायनी । कात्यायनी
 ॥ कौरव्यमाण्डुकाभ्याञ्च । ४ । १ । १९ । आभ्यांष्फस्स्यात् । क्रमेणटाप्ङीघोरपवादः ॥ कुर्वादिभ्योऽण्यः । कौरवाय
 नी । ङ्क्च्मण्डुकादित्यण् । माण्डुकायनी । आसुरेरूपसंख्यानं ॥ * ॥ आसुरायणी ॥ वयसिप्रथमे । ४ । १ । २० ।
 प्रथमवयोवाचिनोऽदन्तात्स्त्रियाङ्गीप्स्यात् । कुमारी । वयस्यचरमइतिवाच्यं ॥ * ॥ बधूटी । चिरण्टी । बधूटचिर
 ण्टश्रैयैवनवाचिनौ । अतः किं । शिशुः । कन्यायाः न । कन्यायाः कनीनचेतिनिर्देशात् ॥ द्विगोः । ४ । १ । २१ । अद
 न्ताद्विगोङ्गीप्स्यात् । त्रिलोकी । अजादित्वात्त्रिफला । त्र्यनीका । सेना ॥ अपरिमाणविस्रावितकम्बल्येभ्यो नतद्धितलुकि
 । ४ । १ । २२ । अपरिमाणान्ताद्विस्रावन्ताच्चद्विगोङ्गीप्नस्यात्तद्धितलुकि सति । पञ्चभिरश्वैः कीता । पञ्चाऽश्वः । आ
 र्हीयुक् । अर्ध्वर्हेतिलुक् । द्वौविस्रौपचतिद्विविस्रा । द्वाचित्वा । द्विकम्बल्या । परिमाणान्तु । द्वाळकी । तद्धितलुकि किं

॥सि०कौ०॥ । समाहारेपञ्चाऽश्वी ॥ काण्डान्ताक्षेत्रे । ४ । १ । २३ । क्षेत्रेयःकाण्डान्ताद्विगुस्ततो नडीपतद्धितलुकि । द्विकाण्डेप्रमाण
 ॥स्त्री०प्र०॥ मस्याःद्विकाण्डाक्षेत्रभक्तिः । प्रमाणेद्वयसृजितिर्वहितस्यमात्रचःप्रमाणेलोर्द्विगोर्नित्यमितिलुक् । क्षेत्रेकिंद्विकाण्डीरज्जुः ॥
 ॥ ३० ॥ पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्यां । ४ । १ । २४ । प्रमाणेयःपुरुषस्तदन्ताद्विगोर्डीव्वास्यात्तद्धितलुकि । द्वौपुरुषौप्रमाणमस्या
 स्ताद्विपुरुषौद्विपुरुषावापरिखा ॥ ऊधसोऽनङ् । ५ । ४ । १३१ । ऊधोन्तस्यवङ्ब्रीहेरनडादेशस्यात्स्त्रियां । इत्यनङिङ्क
 तैडाप्डीप्निषेधेषुप्राप्तेषु ॥ वङ्ब्रीहेरूधसोऽङीष् । ४ । १ । २५ । ऊधोन्ताद्वङ्ब्रीहेर्डीव्वास्यात्स्त्रियां । कुण्डोष्ठी । स्त्रियां
 किं । कुण्डोष्ठीधैनुकं । इहाऽनङिपिन । तद्विधौस्त्रियामित्युपसंख्यानान् ॥ संख्याऽव्ययादेर्डीप् । ४ । १ । २६ । डीवोऽप
 वादः । झुष्ठी । अन्युष्ठी । वङ्ब्रीहेरित्येवऊधोऽतिक्रान्ताश्चतुष्ठीः ॥ दामहायनान्ताच्च । ४ । १ । २७ । संख्यादेर्वङ्ब्रीहे
 र्दामान्ताद्दामहायनान्ताच्चडीप्स्यात् । दामान्तेडाप्प्रतिषेधयोःप्राप्तेः । हायनान्तेटापिप्राप्तेवचनं । द्विदाम्नी । अथययह
 णाऽननुवृत्तेरुद्दामावडवेत्यत्रडाप्प्रतिषेधावपिपक्षेस्तः । द्विहायनीवाला । त्रिचतुर्भ्यांहायनस्यणत्वंचं ॥ * ॥ वयोवाचक
 स्यैवहायनस्यडीप्णत्वञ्चैद्यते । त्रिहायणी । चतुर्हायणी । वयसोऽन्यत्र । द्विहायना । त्रिहायना । चतुर्हायनाशला ॥
 नित्यंसंज्ञाकन्दसोः । ४ । १ । २८ । अन्नन्ताद्वङ्ब्रीहेरूपधालोपिनोऽङीप् । सुराज्ञीनामनगरी । अन्यत्रपूर्वेणविकल्पस्य
 व । वेदेशतमूर्ध्नी ॥ केवलमामकभागधेयपापाऽपरसमानाऽऽर्यकृतसुमङ्गलभेषजाच्च । ४ । १ । ३० । एभ्योनवभ्योनि
 त्यङीप्स्यात्संज्ञाकन्दसोः । अथोतइन्द्रकेवलीर्विशः । भागधेयी । पापी । अपरी । समनी । आर्यकृती । सुमङ्गली । भे
 षजी । अन्यत्रकेवलाइत्यादि । मामकग्रहणन्नियमार्थं । अणन्तादेवसिद्धेर्डीप् । तेनलोकेऽसंज्ञायां । मामिका ॥ अन्तर्द्ध
 त्यतिवतोर्नुक् । ४ । १ । ३२ । एनयोःस्त्रियान्नुक्स्यात् । ऋन्नेभ्योऽङीप् । गर्भिण्याङ्गीवङ्गृकायाञ्चप्रकृतिभागौनिपाद्येते । त
 षोऽन्तरस्यस्याङ्गर्भइतिवियहेअन्तश्शब्दस्याऽधिकरणशक्तिप्रधानतयाऽस्तिसामानाधिकरण्याऽभावात्प्राप्तेःसनुप्तिपात्त्वं

३ । पतिवन्नीत्यत्रतुवन्निपात्यन्ते । अन्तर्वन्नी । पतिवन्नी । प्रत्युदाहरणन्तुअन्तरस्यस्यांशलायाङ्घटःपतिमती । पृथिवी
 ॥ पत्युर्नौयज्ञसंयोगे । ४ । १ । ३३ । पतिशब्दस्यनकारदेशस्याद्वाज्ञेनसम्बन्धे । वसिष्ठस्यपत्नीतत्कर्तृकयज्ञस्यफलभोक्त्री
 त्थः । दम्पत्योस्सहाऽधिकारात् ॥ विभाषासपूर्वस्य । ४ । १ । ३४ । पतिशब्दान्तस्यसपूर्वस्यप्रातिपदिकस्यनोवास्यात् ।
 गृहस्यपतिः । गृहपतिः । गृहपत्नी । अनुपसर्जनस्येतीहोत्तरार्थमनुवृत्तमपिनपत्युर्विशेषणं । किन्तुतदन्तस्य । तेनब
 ऊव्रीहावपि । दृढपत्नी । दृढपतिः । वृषलपत्नी । वृषलपतिः । अथवृषलस्यपत्नीतिव्यस्येकश्चमितिचेत् । पत्नीवपत्नीत्युप
 चारात् । यद्वा । आचारक्विवन्तात्कर्त्तरिक्विप् । अस्मिँश्चपक्षे । पत्नियौ । पत्नियः । इतीयङ्घिषयेविशेषः । सपूर्वस्यकिं ।
 गवाम्पतिःस्त्री ॥ नित्यंसपत्न्यादिषु । ४ । १ । ३५ । पूर्वविकल्पाऽपवादः । समानस्यसभावेऽपिनिपात्यतेसमानःपतिर्य
 स्यात्सांसपत्नी । एकपत्नी । वीरपत्नी ॥ पूतकतोरैच । ४ । १ । ३६ । अस्यस्त्रियामैत्रादेशोऽङीप् । इयन्त्रिस्त्रुत्तुपुंयोग
 एवेच्छते । पूतकतोःस्त्री । पूतकतायी । ययानुक्तवःपूतःपूतकतुरेवसा ॥ वृषाकप्यग्निःकुसितकुसिदानामुदान्तः । ४ ।
 १ । ३७ । एवामुदान्तरेऽत्रादेशस्यात्ऽङीप्च । वृषाकपेःस्त्रीवृषाकपायी । हरविष्णुवृषाकपोइत्यमरः । वृषाकपायीश्री
 गौर्य्यावितिच । अग्रायी । कुसितायी । कुसिदायी । कुसिदशब्दोह्रस्वमध्येनतुदीर्घमध्यः ॥ मनोरैवा । ४ । १ । ३८ ।
 मनुशब्दस्यौकारदेशस्यादुदान्तैकारश्चवा । ताभ्यांसन्नियोगशिष्टोऽङीप्च । मनोःस्त्रीमनावी । मनायी । मनुः ॥ वर्ष्वाऽदनु
 दात्तातोपधात्तोः । ४ । १ । ३९ । वर्ष्वाचीयोनुदान्तान्तस्योपधस्तदन्तादनुपसर्जनात्प्रातिपदिकाद्वाङीप्स्यात्तकार
 स्यनकारदेशश्च । एनी । एता । रेहिता । रेहिणी । वर्णानान्तणतितन्तानामितिफिट्स्त्रुत्रेणाद्युदान्तः । त्रेण्याच
 शल्लयेतिगृह्यं । त्रीण्येतान्यस्याङ्तिव ऊव्रीहिः । अनुदान्तात्किं । श्वेता । घृतादीनाञ्चेत्यन्तोदान्तायं । अतइत्येव । शितिः
 स्त्री । पिशङ्गादुपसंख्यानं ॥ * ॥ पिशङ्गी । असितपलितयोर्न ॥ * ॥ असिता । पलिता । छन्दसिक्रमेके ॥ * ॥ असि

॥सि०कौ०॥ क्री । पलिक्री । अवदानशस्त्रस्तुनवर्णवाचीकिन्नुविशुद्धवाची । तेनअवदानाइत्येव ॥ अन्यतोडीय् । ४ । १ । ४० । तोप
 ॥स्त्री०प्र०॥ धभिन्नद्विर्णवाचिनोऽनुदात्तान्नात्प्रतिपदिकात्स्त्रियंङीयस्यात् । कल्माषी । सारङ्गी । लघावन्नेद्वयोश्चवह्वयोगुरुरितिम
 ॥ ३२ ॥ ध्योदात्तावतौ । अनुदात्तान्तात्किं । छष्ठा । कपिला ॥ घिद्धौगौरादिभ्यश्च । ४ । १ । ४१ । घिद्धौगौरादिभ्यश्चङीयस्यात् । न
 र्नीकी । गौरी । अनडुही । अनड्वाही ॥ पिप्पल्यादयश्च ॥ * ॥ * ॥ आकृतिगणोयं ॥ सूर्य्यतिघ्यागस्यमत्स्यानांय
 उपधादाः । ६ । ४ । १४७ । अङ्गस्योपधायायस्यलोपस्यात्सचेद्व्यःसूर्य्याद्यवयवः । मत्स्यस्यङ्गां ॥ * ॥ सूर्य्यागस्य
 योश्चेचङ्गाश्च ॥ * ॥ तिघ्यपुष्ययेर्नक्षत्राण्यलोपइतिवाचं ॥ * ॥ मत्सी । मातरिघिचेतिघित्वादेवसिद्धेगौरादिषुमाता
 महीशदृषाठानित्यःघितंङीय् । दंष्ट्रा ॥ जानपदकुण्डगोणस्थलभाजनागकालनीलकशकामुककवगद्वृच्यमत्रावप
 नाकृत्रिमाश्राणस्यौत्थवर्णनाच्छादनोऽयोविकारमैथुनेच्छाकेशवेषेषु । ४ । १ । ४२ । एकादशभ्यःप्रतिपदिकेभ्यः
 क्रमावृत्त्यादिष्वर्थेषुङीयस्यात् । जानपदीवृत्तिश्चेत् । अन्यानुजानपदा । उत्सादित्वादनन्तत्वेनटिङ्ङेतिङीप्याद्युदात्तः ।
 कुण्डी । अमत्रश्चेत् । कुण्डान्या । कुडिदाहे । गुणेश्चहलइत्यप्रत्ययः । यस्तुअमृतेजारजःकुण्डइतिमनुष्यजातिवाचिन
 स्तोजातिलक्षणोङीय्भवत्येव । अमत्रेहिस्त्रीविषयत्वाभावात्प्राप्तेऽङीष्वधीयते । नतुनियम्यते । गोणीआवपनश्चेत् । गो
 णाऽन्या । स्थलीअकृत्रिमाचेत् । स्थलाऽन्या । भाजीश्राणाचेत् । भाजाऽन्या । नागीस्थूलाचेत् । नागाऽन्या । गजवाची
 नागशब्दःस्थौन्यगुणयोगादन्यत्रप्रयुक्तउदाहरणं । सूर्यवाचीतुद्वैर्घ्यगुणयोगादन्यत्रप्रयुक्तःप्रत्युदाहरणं । कालीवर्ण
 श्चेत् । कालीवर्णाऽन्या । नीलीअनाछादनश्चेत् । नीलाऽन्या । नील्यारक्ताशटीत्यर्थः । नील्याअन्वक्तव्यइत्यन् । अनाच्छादने
 पिमूर्धेवर्णकिन्नु । नीलादोषधौ ॥ * ॥ नीली । प्राणिनिच ॥ * ॥ नीलीगौः । संज्ञायाम्बा ॥ * ॥ नीली । नीला । कु
 ण्डीइतिवर्णश्चेत् । कुशाऽन्या । कामुकीमैथुनेच्छाचेत् । कामुकाऽन्या । कवरीकेशानांसन्निवेशविशेषः । कवराऽन्याचित्रे

शोणाम्प्राचां । ४ । १ । ४३ । शोणी । शोणा ॥ वेतो गुणवचनात् । ४ । १ । ४४ । उदन्ताद्गुणवाचिनोवाडी
 ष्स्वीत् । मृद्धी । मृटुः । उतः किं । श्रुचिः । गुणेति किं । श्रुखुः । खरुसंयोगोपधान् ॥ * ॥ खरुः । पतिस्वरकन्या । पारुडुः
 ॥ ब्रह्मादिभ्यश्च । ४ । १ । ४५ । सभ्योवाडीयस्यात् । बह्वी । वऊः ॥ कृदिकारदत्तिनः ॥ * ॥ * ॥ रत्रिः । रत्री ॥
 सर्वतोक्तिद्वयार्थद्वयेके ॥ * ॥ * ॥ शकटी । शकटिः । अक्तिद्वयार्थकिं । अजननिः । क्तिद्वन्तत्वात्प्राप्तेविध्यर्थम्यङ्कतिश्च
 द्योगणेपठ्यते । हिमकाधिहतिषुचेतिपङ्कावः ॥ पुंयोगादाख्यायां । ४ । १ । ४८ । यापुमाख्यापुंयोगात्स्त्रियांर्त्तनेततो
 डीयस्यात् । गोपस्यस्त्रीगोपी । पालकान्ताम्नि ॥ * ॥ गोपालिका । अश्वपालिका । स्वर्य्यादेवतायाश्चाङ्गाच्यः ॥ * ॥ स्वर्य्यस्य
 स्त्रीदेवता । स्वर्य्या । देवतायाङ्किं । स्मूरी । कुन्ती । मानुषीयं ॥ इन्द्रवरुणभवशर्द्धरुद्रमृडहिमाऽरण्ययवयवत्तमातुला
 चार्थ्याणामानुक् । ४ । १ । ४९ । एषामानुगागमस्यात्डीष्च । इन्द्रादीनांघस्याम्मातुलाचार्थ्ययोश्चपुंयोगस्यवेद्येते ।
 तत्रडीर्षिसिद्धेऽनुगागममात्रम्विधीयते । इतरेषाञ्चतुर्णामुभयं । इन्द्राणी । हिमाऽरण्ययोर्महत्वे ॥ * ॥ महद्दिमं ।
 हिमानी । अरण्यानी । यवाद्देवे ॥ * ॥ टुष्टोयवोयवानी । यवनाङ्घ्रियां ॥ * ॥ यवनानांलिपिर्य्यवतानी । मातुलो
 पाध्याययोरनुक्त्वा ॥ * ॥ मातुलानी । मातुली । उपाध्यायानी । उपाध्यायो । यातुम्वयमेवाध्यापिका । तत्रवाडीष्वा
 च्यः । उपाध्यायी । उपाध्याया । आचार्य्यादणत्वञ्च ॥ * ॥ आचार्य्यस्यस्त्रीआचार्य्यानी । पुंयोगइत्येवआचार्य्या । स्य
 यं व्याख्यात्री । अर्य्यक्षत्रियाभ्याम्बा ॥ * ॥ स्वार्य्ये । अर्य्याणी । अर्य्या । स्वामिनोवैश्यावेत्यर्थः । क्षत्रियाणी । क्षत्रिया ।
 पुंयोगेत्तु । अर्य्या । क्षत्रियी । कथंब्रह्माणीति । ब्रह्माणमानयतिजीवयतीतिकर्मण्यण् ॥ कीतात्करणपूर्वात् । ४ । १ ।
 ५० । कीतात्ताददन्तात्करणदेःस्त्रियांडीयस्यात् । वस्त्रकीती । क्वचिन्न । धजकोता ॥ कादल्पाख्यायां । ४ । १ । ५१ । क
 रणादेःकान्ताददन्तात्स्त्रियांडीयस्यादल्पत्वेद्योत्ये । अभ्रलिप्तीद्यौः ॥ वऊबीहेश्चान्तोदात्तात् । ४ । १ । ५२ । वऊबी

॥सि०कौ०॥ हेःकान्तादन्तोदात्ताददन्तात्स्त्रियां डीष्स्यात् । जातिपूर्वादिनिवक्तव्यं ॥ * ॥ तेनवज्जनत्सुकालसुधादिपूर्वान्न । उ
 ॥स्त्री०प्र०॥ रुभिनीनेहवज्जकीता । जानान्तान्न ॥ * ॥ दन्तजाता । पाणिगृहीतीभार्यायां ॥ * ॥ पाणिगृहीताऽन्या ॥ अस्वाङ्ग
 ॥ ३३ ॥ पूर्वपदाद्वा । ४ । १ । ५३ । पूर्वेणनियेप्राप्तेविकल्पोऽयं । सुरपीती । सुरपीता । अन्तोदात्तात्किं । वस्त्रवन्ना । अनाहाद
 नादित्युदात्तनियेधः । अतएवपूर्वेणाऽपिनडीष् ॥ स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् । ४ । १ । ५४ । असंयोगोपधमं
 पसर्जनंयत्स्वाङ्गन्तदन्ताददन्तात्प्रातिपदिकाद्वाडीष् । केशानतिक्रान्ता । अतिकेशी । अतिकेशा । चन्द्रमुखी । चन्द्रमु
 खा । संयोगोपधात्सुगुल्फा । उपसर्जनात्किं । शिखा । शोभनाशिखा । सुशिखा । स्वाङ्गत्रिधा । अद्रवन्मूर्तिमत्स्वा
 ङ्गप्राणिस्थमधिकारजं । सुस्वेदा । द्रवत्वात् । सुज्ञाना । अमूर्तत्वात् । सुमुखाशाला । अप्राणिस्थत्वात् । सुशोफावि
 कारजत्वात् । अतन्त्यन्तवदृष्टञ्च । सुकेशी । सुकेशाबारथा । अप्राणिस्थस्याऽपिप्राणिनिदृष्टत्वात् । तेनचेत्तथायुतं
 । सुसनी । सुसनावाप्रतिमा । प्राणिवत्प्राणिसदृशेस्थितत्वात् ॥ नासिकोदसेष्ठजङ्घादन्तकर्षप्रवृत्ताच्च । ४ । १ ।
 ५५ । संभोवाडीष्स्यात् । आद्ययोर्बहुज्जक्षणेनिषेधोबाध्यतेपुरस्तादपवादन्यायात् । ओष्ठादीनामप्यज्ञानान्तुअसंयो
 गोपधादितिपर्युदासेप्राप्तेवचनंमध्येपवादन्यायात् । सहनत्रलक्षणस्तुप्रतिषेधःपरत्वादस्यबाधकः । तुङ्गनासिकी । तु
 ङ्गनासिका । इत्यादि । नेह । सहनासिका । अनासिका । अत्रवृत्तिः । अङ्गात्रकण्ठेभ्योवक्तव्यं ॥ * ॥ स्वङ्गी । स्वङ्गेत्या
 दि । एतच्चानुक्तसमुच्चयार्थेनचकारेणसंघाह्यमितिकेचित् । भाष्याद्यनुक्त्वात्प्रमाणमितिप्रामाणिकाः । अत्रवार्तिकानि ।
 पूर्वाच्च ॥ * ॥ सुपुष्ठी । सुपुष्ठा । कवरमणिविषशरेभ्योनिव्यं ॥ * ॥ कवरश्चित्रंपुष्कंयस्यास्ताकवरपुष्ठीमयूरीइत्यादि
 । उपमानात्पक्षाच्चपुष्ठाच्च ॥ * ॥ निव्यमित्येव । उलूकपक्षीशाला । उलूकपुष्ठीसेना ॥ नकोडादिवह्वचः । ४ । १ ।
 ५६ । कोडादेर्वह्वचश्चसंगान्नडीष् । कल्याणकोडा । अश्वानामुरःकोडा । आकृतिगणोऽयं । सुजघना ॥ सहनम्बिद्व

मानपूर्वाच्च । ४ । १ । ५७ । सहेत्यादित्रिकपूर्वाद्गण्डीष् । सकेश । अकेश । विद्युमाननासिका ॥ नखमुखान्त्रंजायां । ४
 १ । ५८ । डीघनस्यात् । सूर्यणखा । गौरमुखा । संज्ञायांकिं । ताम्रनखी । कन्या ॥ दिग्पूर्वपदान्डीष् । ४ । १ । ६०
 । दिक्पूर्वपदान्त्रांगान्नात्प्रातिपदिकात्परस्य डीघोडीवादेश्स्यात् । प्राङ्मुखी । आद्युदात्तम्पदं ॥ बाहः । ४ । १ । ६१
 । बौहन्नात्प्रातिपदिकात्डीष्स्यात् । डीघेवाऽनुवर्ततेनडीष् । दिव्यवाङ्चमे । दिव्यौहीचमे ॥ सख्यशिश्वीतिभाषायां । ४ ।
 १ । ६२ । इतिशब्दः प्रकारेभाषायामिवस्याऽनन्तरं द्रष्टव्यः । कन्दस्यपिक्वचित् । सखी । अशिश्वी । आधेनबोधुनयन्ताम
 शिश्वी ॥ जातेरस्त्रीविषयादयोपधात् ॥ ४ । १ । ६३ । जातिवाचिद्यन्नस्त्रियानियतमयोपधन्ततःस्त्रियांडीष्स्यात् ।
 आकृतियहणाजातिः । अनुगतसंस्थानव्यंग्येत्यर्थः । तदी । लिङ्गानाञ्जनसर्वभाक् । सहंदाख्यातनिर्ग्राह्या । असर्वलिङ्ग
 त्वेसत्येकसंख्याव्यक्तौ कथनाद्वाक्यन्तरे कथनम्बिनापिसुग्रहाजातिरिति लक्षणान्तरं । वृषली । सव्यन्तङ्किं । श्रुक्ता । सक्त्वि
 न्यादिकिं । देवदत्ता । गोत्रञ्चरणैस्सह ॥ * ॥ अपत्यप्रत्ययान्तःशाखाध्येतृवाचीचशब्दे जातिकाट्यै लभतइत्यर्थः । औ
 पगवी । कठी । वह्वृची । ब्राह्मणीत्यत्रतुशार्ङ्गरवादिपाठान्डीष्वाध्यते । जातेःकिं । मुण्डा । अस्त्रीविषयान्किं । वलाका
 । अयोपधान्किं । क्षत्रिया । योपधप्रतिषेधे ह्यगवयमुकयमनुघ्यमत्स्यानामप्रतिषेधः ॥ * ॥ हयी । गवयी । मुक
 यी । हलसृजितस्येतिलोपः । मनुधी । मत्स्यस्यङ्गां ॥ * ॥ मत्सी ॥ पाककर्षपर्षपुष्पफलमूलवालोत्तरपदाच्च । ४ ।
 १ । ६४ । पाकाद्युत्तरपदाज्जातिवाचिनःस्त्रीविषयादपिडीष्स्यात् । ओदनपाकी । शङ्कुकर्णी । शालपर्णी । शङ्कुपु
 ंघी । दासीफली । दर्भमूली । गोवाली । ओषधि विशेषेरूढाएते ॥ इतोमनुघ्यजातेः । ४ । १ । ६५ । डीष्स्यात् ।
 दाक्षी । योपधादपि ॥ * ॥ उदमेयस्याऽपत्यं । औदमेयी । मनुघ्येति किं । तित्तिरिः ॥ ऊडुतः । ४ । १ । ६६ । उ
 कारान्नादयोपधान्मनुघ्यजातिवाचिनःस्त्रियामूङ्स्यात् । कुरूः ॥ कुरूणादिभ्योरण्यः । तस्यस्त्रियामवन्तीत्यादिनालुक् । अ

॥सि०कौ०॥

॥ का० ॥

॥ इ० ॥

भावः क्रि०

पयः । बलिंयाचतेवसुधां । अविनीतम्विनयंयाचते । तण्डुलानोदनम्पचति । गर्गान्शतन्दण्डयति । व्रजमवरुणद्विगं
। माणवकम्पन्धानम्पृच्छति । वृक्षमवचिनोतिफलानि । माणवकन्धर्मवृत्तेर्शास्तिवा । शतञ्जयतिदेवदत्तं । सुधांक्षीरनिधि
म्पृच्छति । देवदत्तंशतंमुञ्जाति । ग्राममजानयति । हरति । कर्षति । वहतिवा । अर्थनिबन्धनेयंसंज्ञा । बलिम्भक्षतेव
सुधां । माणवकन्धर्मम्भायते । अभिधत्तेवक्तव्यादि । कारकङ्कं । माणवकस्यपितरम्पन्धानम्पृच्छति । अकर्मकधातु
भिर्योगेदेशःकालोभावो गन्तव्योऽध्वाचकर्मसंज्ञकइतिवाच्यं ॥*॥ कुरुन्स्वपिति । मासमास्ते । गोदोहमास्ते । कोशमास्ते
॥ गतिवुद्धिप्रत्यवसानार्थंशृङ्कर्मकाणामणि कर्त्तासणौ । १ । ४ । ५२ । गत्याद्युर्थानांशृङ्कर्मकाणामकर्मका
णाञ्जाणौयःकर्त्तासणौकर्मसंज्ञस्यात् । शत्रून्गमयन्सर्गजेदार्थंस्वानवेदयत् । आशयच्चा मृतन्देवान्नेदमध्यापयद्विधिं ॥१
॥ आसयत्सलिलेपृथ्वीयःसमेश्रीहरिर्गतिः ॥ १ ॥ गतीत्यादिकिं । पाचयत्योदनन्देवदत्तेन । अण्यन्तानाङ्कं । गमयतिदे
वदत्तेनयज्ञदत्तन्तमपरःप्रयुङ्केगमयतिदेवदत्तेनयज्ञदत्तञ्चिष्णुमित्रः । नीवह्योर्न ॥ * ॥ नाययति । बाहयतिक्वभास्
मृत्येन । नियन्तृकर्त्तृकस्यवहेरनिषेधः ॥*॥ बाहयतिरथम्बाहान्स्त्रतः । आदिखाद्योर्न ॥*॥ आदयतिखादयतिवाऽन्नम
दुना । भक्षेरहिंसार्थस्य ॥*॥ भक्षयत्यन्नम्वदुना । अहिंसार्थस्यकिं । भक्षयतिवजोवह्नेन्सस्यं । जल्पतिप्रभृतीनामुपसं
ख्यानं ॥*॥ जल्पयतिभाषयतिपुत्रन्देवदत्तः । दृशेच्च ॥*॥ दर्शयतिहरिभक्तान् । सूत्रेज्ञानसामान्यार्थानामेवग्रहणन्नतु
द्विशेषार्थानामित्यनेनज्ञाप्यते । तेनस्मारतिजिघृषीत्यादीनाम् । स्मारयतिघ्रापयतिदेवदत्तेन । शृण्वयतेर्न ॥*॥ शृण्वय
यतिदेवदत्तेन । धात्वर्थसंगृहीतकर्मत्वेनाऽकर्मकत्वात्प्रुप्तिः । येषान्देशकालादिभिन्नकर्मनसम्भवतितेऽत्राऽकर्मकाः ।
अत्रिदंशिवत्कर्मणोऽपि । तेनमासमासयतिदेवदत्तमित्यादौकर्मत्वम्भवति । देवदत्तेनपाचयतीत्यादौतुन ॥ हृत्कोरन्यत
रस्ते ॥ ३ । हृत्कोरणौकर्त्तासणौवाकर्मसंज्ञस्यात् । हारयतिकारयतिवाभृत्यमृत्येनकटं । अभिवादिदृशेणानेपदे

वेतिवाचं ॥ * ॥ अभिवाद्यते । दर्शयते । देवभक्तं भक्तेनवा ॥ अधिशीङ्स्थासाङ्कर्म । १ । ४ । ४६ । अधिपूर्वाणामेषामाधा
 रः कर्मस्यात् । अधिशेते । अधितिष्ठति । अध्यास्तेवावैकुण्ठं हरिः ॥ अभिनिविशञ्च । १ । ४ । ४७ । अभिनीयेतसङ्घात
 पूर्वस्यविशनेरधारः कर्मस्यात् । अभिनिविशते सन्मार्गं । परिक्रयणे सम्प्रदानमिति सूत्रादिह मण्डुकलुत्याऽन्यतरस्यां ग्रह
 णमनुवर्चव्यवस्थितविभाषाश्रयणात्कचिन्न । पापेऽभिनिवेशः ॥ उपाऽन्वध्याङ्कसः । १ । ४ । ४८ । उपादि पूर्वस्यवसने
 रधारः कर्मस्यात् । उपवसति । अनुवसति । अधिवसति । आवसतिवावैकुण्ठं हरिः । अभुक्त्यर्थस्य न ॥ * ॥ वने उप
 वसति । उभसर्वतसोः कार्योधिगुपर्यादिषु त्रिषु । द्वितीयाग्नेडितान्नेषु ततोऽन्यत्राऽपि दृश्यते ॥ १ ॥ उभयतः कृष्णज्ञोपाः
 । सर्वतः कृष्णं । धिक्कृष्णाऽभक्तं । उपर्युपरिलोकं हरिः । अध्यधिलोकं । अधोऽधोलोकं । अभितः परितस्समथानिकषाहा
 प्रतियेगेऽपि । अभितः कृष्णं । परितः कृष्णं । ग्रामं समया । निकषा । हाकृष्णाऽभक्तं । तस्यशोच्यतइत्यर्थः ॥ बुभुक्षितन्नप्रतिभा
 किञ्चित् ॥ अन्तरऽन्तरेणयुक्ते । २ । ३ । ४ । आभ्यांयोगेद्वितीयास्यात् । अन्तरान्वाभ्यां हरिः । अन्तरेण हरिन्नसुखं ॥
 कर्मप्रवचनीयाः । १ । ४ । ८३ । इत्यधिकृत्य ॥ अनुर्लक्षणे । १ । ४ । ८४ । लक्षणेद्योत्येऽनुरुक्तसंज्ञस्यात् । गत्यु
 पसर्गसंज्ञाऽपवादः ॥ कर्मप्रवचनीययुक्तेद्वितीया । २ । ३ । ८ । एतेनयोगेद्वितीयास्यात् । जपमनुप्रावर्षत् । हेतु
 भूतजपोपलक्षितम्वर्षणमित्यर्थः । परऽपिहेतौ तृतीयाऽनेनवाधते । लक्षणेऽभ्युत्थेत्यादिनासिद्धेपुनसंज्ञाविधानसाम
 र्थात् ॥ तृतीयार्थे । १ । ४ । ८५ । अस्मिन्द्योत्येऽनुरुक्तसंज्ञस्यात् । नदीमन्ववसितासेना । नद्यासहसम्बद्धेत्यर्थः ।
 षिन्वन्धनेक्तः ॥ हीने । २ । ३ । २३ । हीनेद्योत्येऽनुः प्राग्वत् । अनुहरिंसुगः । हरेर्हीनाइत्यर्थः ॥ उपोऽधिकेच ।
 १ । ४ । ८७ । अधिकेहीनेचद्योत्येऽपेत्थव्ययम्प्राक्संज्ञस्यात् । अधिकेऽप्यमीवक्ष्यते । हीने उपहरिंसुगः ॥ लक्षणेऽभ्यु
 ताख्यानभागवीप्सासुप्रतिपर्ययनवः । १ । ४ । ९० । एष्वर्थेषुविषयभूतेषुप्रत्यादयउक्तसंज्ञाःस्युः । लक्षणे । वृक्षमप्रतिप

॥सि०कौ॥ व्युनुवाविद्योततेविद्युत् । इत्यम्भूताख्याने । भक्तेविष्णुम्यतिपर्य्यनुवा । भागे । लक्ष्मीर्हरिम्यतिपर्य्यनुवा । हरेर्भागइत्य
 ॥ का० ॥ र्थः । बीसायां । वृक्षंवृक्षम्यतिपर्य्यनुवासिञ्चति । अत्रोपसर्गान्वाऽभावान्नघत्वम् । एयुकिं । परिषिञ्चति ॥ अभिरभागे ।
 ॥ ३६ ॥ १। ४। ७१। भागवज्जैलक्षणादावभिरुक्तसंज्ञस्यात् । हरिमभिवर्तते । भक्तोहरिमभि । देवन्देवमभिसिञ्चति । अ
 भागेकिं । यदत्रममाभिघ्यात्तद्दीयतां ॥ अधिपरीअनर्थकौ । १। ४। ७३। उक्तसंज्ञैस्तः । कुतोऽध्यागच्छति । कुतःप
 र्यागच्छति । गतिसंज्ञावाधाद्गतिर्गतावितिनिघातेन ॥ सुःपुजायां । १। ४। ७४। सुसिक्तं । सुस्तुतं । अनुपसर्गान्वा
 न्नयः । पूजायांकिं । सुसिक्तंकिन्तवाऽत्र । क्षेपोऽयं ॥ अतिरतिक्रमणेच । १। ४। ७५। अतिक्रमणेपूजायाञ्चातिकर्म
 प्रवचनीयसंज्ञस्यात् । अतिदेवान्कृत्स्नः ॥ अपिःपदार्थसम्भावनाऽन्ववसर्गागर्हासमुच्चयेषु । १। ४। ७६। एयुद्योन्धेष्वपि
 रुक्तसंज्ञस्यात् । सर्पिषोऽपिस्यात् । अनुपसर्गान्वान्नघःसम्भावनायांलिङ् । तस्याएवविषयभूतेभवनेकर्तृदौर्लभ्यप्रयुक्तन्दौ
 र्लभ्यंद्योतयन्नपिशब्दस्यादित्यनेनसम्बध्यते । सर्पिषइतिषष्ठीतुअपिशब्दबलेनगम्यमानस्यविन्दोरवयवावयविभावसम्ब
 धे । इयमेवह्यपिशब्दस्यपदार्थद्योतकतानाम । द्वितीयातुनेहप्रवर्तते । सर्पिषोविन्दुनायोगोऽनल्पिनेत्युक्तत्वात् । अपि
 स्तुयाद्विष्णुम् । सम्भावनंशक्त्युत्कर्षमाविःकर्तुमत्युक्तिः । अपिस्तुहि । अन्ववसर्गाःकामचारानुज्ञा । धिग्देवदत्तमपिस्तुयाद्
 यत् । गर्हा । अपिसिञ्चअपिस्तुहिसमुच्चये ॥ कालाऽध्वनोरत्यन्तसंयोगे । २। ३। ५। इहद्वितीयास्यात् । मासङ्कल्या
 षी । असमधीते । मासंगुडधानाः । कोशंकुटिलानदी । कोशमधीते । कोशंगिरिः । अत्यन्तसंयोगेकिं । मासस्यद्विरधी
 ते । कोशस्यैकदेशेपर्वतः ॥ स्वतन्त्रःकर्ता । १। ४। ५५। क्रियायांस्वातंत्र्येणविवक्षितोऽर्थःकर्तास्यात् ॥ साधकतमङ्क
 रणं । १। ४। ४२। क्रियासिद्धौप्रकृत्योपकारकङ्करणसंज्ञस्यात् । तमप्यहणङ्किं । गङ्गायाद्घोषः ॥ कर्तृकरणयोस्तृ
 तीया । २। ३। १८। अनभिहितेकर्तृरिकरणेचतृतीयास्यात् । रामेणवाणेनहतेलाली । प्रकृत्यादिभ्यउपसंख्यानं ॥*

ब्रह्म्याचारः । प्रायेणयाज्ञिकः । गोत्रेणगार्ग्यः । समेनैतिविधमेवैति । द्विद्वेणेनधान्यंकीर्णाति । सुखेनदुःखेनयाती
 ष्यादि ॥ दिवःकर्मैव । १। ४। ४३ । दिवस्साधकतमङ्गुर्म्मसंज्ञस्याच्चाकरणसंज्ञं । अक्षैरक्षान्वादीव्यति ॥ अपवर्गो
 तृतीया । २। ३। ६ । अपवर्गःफलप्राप्तिस्तस्याद्योव्यायाङ्गाबाधनोरत्यन्तसंयोगेतृतीयास्यात् । अज्ञाकोशेनवाऽनुवा
 कोऽधीतः । फलप्राप्तिःकिं । मासमधीतोनायातः ॥ सहयुक्तेऽप्रधाने । २। ३। १०७ । तृतीयास्यात् । पुत्रेणसहागतः
 पिता । एवंसाकंसाङ्गैसंयोगेऽपि । विनाऽपितद्योगनृतीया । वृद्धोयूनेत्यादिदर्शनात् ॥ येनाङ्गविकारः । २। ३।
 २० । येनाङ्गेनबिहतेनाङ्गिनोविकारो लक्ष्यतेतत्तृतीयास्यात् । अक्षणाकाणः । अक्षिसम्बन्धिकाणत्वविशिष्टइत्यर्थः । अ
 ङ्गविकारःकिं । अक्षिकाणमस्य ॥ इत्यभूतलक्षणे । २। ३। २१ । कञ्चित्प्रकारम्याप्तस्यलक्षणे तृतीयास्यात् । जटाभि
 स्नापसः । जटाज्ञाप्यतापसंत्वविशिष्टइत्यर्थः ॥ संज्ञोऽन्यतरस्यां कर्मणि । २। ३। २२ । सम्पूर्वस्यजानातेःकर्मणि तृ
 तीयावास्यात् । पित्रापितरम्बासञ्जानोते ॥ हेतौ । २। ३। २३ । हेत्वर्थेतृतीयास्यात् । द्रवादिसाधारणंनिर्व्यापारसा
 धारणञ्चहेतुत्वं । करणत्वन्तुक्रियामात्रविषयव्यापारनियतञ्च । दखेनघटः । पुण्येनदृष्टोहरिः । फलमपीहहेतुः । अ
 ध्ययनेनवसति । गम्यमानाऽपिक्रियाविभक्तौप्रयोजिका ॥ * ॥ अलंश्रमेण । श्रमेणसाध्यन्नास्तीत्यर्थः । इहसाधनक्रिया
 म्यतिश्रमःकरणम् । शतेनशतेनवत्सान्पाययतिपयः । शतेनपरिच्छिद्येत्यर्थः । अशिष्टव्यवहारेदाणःप्रयोगेचतुर्थ्यर्थेतृती
 या ॥ * ॥ दास्यासंयङ्कतेकामुकः । धर्म्मैतुभार्यायैसंयङ्कति ॥ कर्मणायमभिप्रैतिससम्प्रदानं । १। ४। ३२ । दानस्यकर्म
 णायमभिप्रैतिससम्प्रदानसंज्ञस्यात् ॥ चतुर्थीसम्प्रदाने । २। ३। १३ । विप्रायगान्ददाति । अनभिहितइत्येव । दानी
 योविप्रः । क्रिययायमभिप्रैतिसोऽपिसम्प्रदानं ॥ * ॥ पत्येते । कर्मणःकरणसंज्ञासम्प्रदानस्यचकर्मसंज्ञा । पशुनारु
 द्रंयजते । पशुरुद्रायददातीत्यर्थः ॥ रुच्यर्थानाम्प्रीयमाणः । १। ४। ३३ । रुच्यर्थानाम्प्रीयमाणेप्रीयमाणेर्धन्नु

॥ सि० कै० ॥ स्मदानं स्यात् । हरये रोचते भक्तिः अन्यकर्तृकोऽभिलाषो रूचिः । हरिनिष्ठप्रोतेर्भक्तिः कर्त्री । प्रीयमाणः किं । देवदत्ताय
 ॥ का० ॥ रोचते मोदकः पथि ॥ श्लाघहृड्स्थाशपांजीश्र्यमानः । १। ४। ३४ । स्यात्प्रयोगे बोधाद्यनुमिष्टस्मदानं स्यात् । गोपी
 ॥ ३७ ॥ स्मरत्कृष्णाय श्लाघते । हृते । तिष्ठते । शपते वा । शीश्र्यमानः किं । देवदत्ताय श्लाघते पथि ॥ धारेरुत्तमर्णः । १। ४। ३५।
 ३५ । धारयतेः प्रयोगे उत्तमर्ण उक्तसंज्ञ स्यात् । भक्त्या धारयति मोक्षं हरिः । उत्तमर्णः किं । देवदत्ताय शतम्भारयति या
 मे ॥ स्पृहेरीक्षितः । १। ४। ३६ । स्पृहयतेः प्रयोगे इष्टस्मदानं स्यात् । पुष्पेभ्यः स्पृहयति । ईप्सितः किं । पुष्पेभ्यो व
 ने स्पृहयति । ईप्सितमात्रे इयं संज्ञा । प्रकर्षविवक्षायान्तु परत्वात्कर्मसंज्ञा । पुष्पाणि स्पृहयति ॥ कुधद्रुहेर्घ्यास्त्रयार्थानां
 यम्प्रतिकोपः । १। ४। ३७ । कुधात्कार्यानाम्प्रयोगे यम्प्रतिकोपस्य उक्तसंज्ञ स्यात् । हरये कुध्यति । द्रुह्यति । ईर्ष्यति ।
 अह्वयति । यम्प्रतिकोपः किं । भाव्यामीर्ष्यति । मैनामन्योऽद्राक्षीदिति । क्रोधोऽमर्षः । द्वेहोऽपकारः । ईर्ष्याऽक्षमा ।
 अह्वयागुणे युद्धोष्वाविःकरणं । द्रुहादेयोऽपिकोपप्रभवात्सर्वगृह्यन्तेऽतो विशेषणं सामान्येन यम्प्रतिकोप इति ॥ कुधद्रुहे
 रूपदृष्टयोः कर्म । १। ४। ३८ । सोपसर्गयो रनयो र्यम्प्रतिकोपस्तत्कारकङ्कर्मसंज्ञं स्यात् । क्रूरमभिकुध्यति अत्रिभि
 द्रुह्यति ॥ शधीथ्योर्त्यस्य विप्रश्नः । १। ४। ३९ । सतयोः कारकं स्मदानं स्यात् । यदीयो विविधः प्रश्नः क्रियते । क
 ष्णाय राध्यति ईक्षते वा । पृष्टो गर्गः शुभाऽशुभम्पृष्ट्या लोचयतीत्यर्थः ॥ प्रत्याङ्भ्यांश्रुवः पूर्वस्य कर्त्ता । १। ४। ४० । आभ्या
 म्प्रस्यश्रुणोतेत्येगे पूर्वस्य प्रवर्त्तनरूपव्यापारस्य कर्त्ता सन्प्रदानं स्यात् । विप्राय गाम्प्रतिश्रुणोति । आश्रुणोति वा । विप्रे
 ण मह्यन्दे हीति प्रवर्त्तितस्तत्प्रतिजानीत इत्यर्थः ॥ अनुप्रतिगृणश्च । १। ४। ४१ । आभ्यां गृणतेः कारकं पूर्वव्यापार
 स्य कर्त्तृभूतमुक्तसंज्ञं स्यात् । होत्रेऽनुगृणाति प्रतिगृणाति होत्रप्रथमं संसतितमध्वर्युः प्रोत्साहयतीत्यर्थः ॥ परिक्रयणे सम्प्र
 दानमन्यतरस्यां । १। ४। ४४ । नियतकालमभूत्यास्वीकरश्च परिक्रयणान्तिस्मिन्साधकतमङ्कारकं स्मदानं संज्ञं वा स्यात्

। शनेनशनायवापरिकीतः । तादर्थ्यचतुर्थीवाच्या ॥ * ॥ मुक्तयेहरिभ्रजति । कृपिसम्पद्यमानेच ॥ * ॥ भक्तिज्ञानाय
 कल्पतेसम्पद्यते । जायते । इत्यादि । उत्पातेनज्ञापितेच ॥ * ॥ वातायकपिलाविद्युत् । हितयोगेच ॥ * ॥ ब्राह्मणायहिनं
 क्रियार्थीपपदस्यचकर्मणिस्थानिनः । २ । ३ । १४ । क्रियार्थीक्रियाउपपदंयस्यतस्यस्थानिनोऽप्रयुज्यमानस्यनुमुनः
 कर्मणिचतुर्थीस्यात् । फलेभ्योयाति । फलान्याहर्तुयानीत्यर्थः । नमस्कुर्मैन्दसिंहाय । न्दसिंहमनुकूलयितुमित्यर्थः । ए
 वंस्वयम्भुवेनमस्कृत्येत्यादावपि ॥ तुमर्थाच्चभाववचनात् । २ । ३ । १५ । भाववचनाच्चेतिस्त्रेणयोविहितस्तदन्ताचतु
 र्थीस्यात् । यागाययाति । यष्टुंयातीत्यर्थः ॥ नमःस्वस्तिस्त्राहास्वधाऽलम्बयद्धोगाच्च । २ । ३ । १६ । एभिव्येगंचतुर्थी
 स्यात् । हरयेनमः । उपपदविभक्तेःकारकविभक्तिर्वलीयसी । नमस्करेतिदेवान् । प्रजाभ्यःस्वस्ति । अग्रयेस्त्राहा । पि
 तृभ्यःस्वधा । अलमितिपर्याप्रर्थयहणं । तेनदैत्येभ्योहरिरलम्बुभुस्समर्थश्शक्तइत्यादि । प्रभादियोगेषच्छापिसाधुः । न
 स्मैप्रभवति । मरुघंयामणीरितिनिर्देशात् । तेनप्रभुर्बुभूषुर्बुवनत्रयस्येतिसिद्धं । वषट्इन्द्राय । चकारःपुनर्विधाना
 र्थः । तेनाशीर्विवक्षायाम्परमपि । चतुर्थीचाशिधीतिषष्ठीम्वाधित्वाचतुर्थेवभवति । स्वस्तिगोभ्योभूयात् ॥ मन्यकर्मण्यनाद
 रेविभाषाऽप्राणिषु । २ । ३ । १७ । प्राणिवर्जंमन्यतेःकर्मणिचतुर्थीवास्थानिरस्कारे । नत्वान्तृणंमन्येऽवृणायवा । इय
 नानिर्देशात्तानादिकयोगेन । नत्वान्तृणमन्ये । अप्राणिष्वित्यपनीयनौकाकाऽन्नश्रुक्श्रुगालवर्जेष्वितिवाच्यं ॥ * ॥ तेननवा
 द्वावंअन्नंमन्येइत्यत्राप्राणित्वेऽपिचतुर्थीन । नत्वांश्रुनेऽनन्वामन्येइत्यत्रप्राणित्वेऽपिभवत्येव ॥ गत्यर्थकर्मणिद्वितीया
 चतुर्थीचेष्टायामनध्वनि । २ । ३ । १८ । अध्वभिन्नेगत्यर्थानाङ्कर्मणिरतेस्तश्चेष्टायां । ग्रामंग्रामायवागच्छति । चेष्टा
 याङ्किं । मनसाहरिंब्रजति । अनध्वनीतिकं । पन्थानङ्कति । गन्त्राधिष्ठितअध्वन्येवायन्निषेधःयदातूत्पथात्पन्थानमेवा
 क्रामितुमिच्छतेतदाचतुर्थीभवत्येव । उत्पथेनपथेगच्छति ॥ ध्रुवमपायेऽपादानं । १ । ४ । २४ । अपायोविश्लेषस्वस्ति

॥सि०कौ०॥ न्साध्येयद्बुद्धमवधिभूतङ्कारकत्तदपादानं स्यात् ॥ अपादानेपञ्चमी । २ । ३ । २८ । यामादायाति । धावतोऽश्वात्पत
 ॥ का० ॥ ति । कारकङ्किं । वृक्षस्यपर्णम्पतति । जुगुप्साविरमप्रमादार्थानामुपसंख्यानं ॥ * ॥ फपाञ्जुगुप्सतेविरमति । धर्म्मा
 ॥ ३८ ॥ त्प्रमाद्यति ॥ भीत्रार्थानाम्भयहेतुः । १ । ४ । २५ । भयार्थानान्त्राणार्थानाम्प्रयोगेभयहेतुरपादानं स्यात् । चौराद्विभेति ।
 चौराच्चायते । भयहेतुः किं । अरण्येविभेतित्रायतेवा ॥ परजेरसोढः । १ । ४ । २६ । परजेःप्रयोगेऽसह्योर्थोऽपादा
 नं स्यात् । अध्ययनात्परजयते । ग्लायतीत्यर्थः । असोढः किं । शत्रून्परजयते । अभिभवतीत्यर्थः ॥ वारणार्थानामीप्ति
 तः । १ । ४ । २७ । प्रवृत्तिविधातोवारणम्वारणार्थानाम्प्रयोगे ईप्सितेः ईप्सितेः ईप्सितेः ईप्सितेः ईप्सितेः ईप्सितेः
 तः किं । यवेभ्योगाम्भारयतिशेत्रे ॥ अन्तर्द्धायेनाऽदर्शनमिच्छति । १ । ४ । २८ । व्यवधानेसतियत्कर्तृकस्यात्मनोदर्शन
 स्याभावमिच्छतितदपादानं स्यात् । मातुर्निजीयतेकृष्णः । अन्तर्द्धायेनाऽदर्शनमिच्छति । १ । ४ । २८ । व्यवधानेसतियत्कर्तृकस्यात्मनोदर्शन
 च्छायं सत्यां सत्यपिदर्शनेयथास्यात् ॥ आख्यातोपयोगे । १ । ४ । २९ । नियमपूर्वकविद्यास्वीकारेवक्ताप्राक्संज्ञस्यात् ।
 उपाध्यायादधीते । उपयोगेकिं । नटस्यगाथांश्रुणेति ॥ जनिकर्तुःप्रकृतिः । १ । ४ । ३० । जायमानस्यहेतुरपादानं
 स्यात् । ब्रह्मणःप्रजाःप्रजायन्ते ॥ भुवःप्रभवः । १ । ४ । ३१ । भवनम्भूः । भूकर्तुःप्रभवस्त्वया । हिमवतो गङ्गाप्रभवति
 । तत्रप्रकाशतइत्यर्थः । ल्यङ्गोपेकर्मण्यधिकरणेच ॥ * ॥ प्रासादात्प्रेक्षते । आसनात्प्रेक्षते । प्रासादमारुह्य आसनेउ
 पविश्यप्रेक्षतइत्यर्थः । अश्रुगञ्जिह्वेति । अश्रुरम्बीक्ष्येत्यर्थः । गम्यमानाऽपिक्तियाकारकविभक्तीनान्निमित्तमित्युक्तं । क
 म्यावन्नडाः । यतश्चाध्वकालनिर्माणन्तत्रपञ्चमीतद्युक्तादध्वनःप्रथमासप्तम्यौकालान्सप्तमीचवक्तव्या ॥ * ॥ वनात्प्रा
 मोयोजनंयोजनेवा । कार्त्तिकेवात्रायहायणीमासे ॥ अन्यारादितरर्त्तदिक्कृद्वाऽञ्चूत्तरपदाजाहियुक्ते । २ । ३ । २९ । स
 तैर्योगेपञ्चमीस्यात् । अन्यइत्यर्थग्रहणं । इतरग्रहणम्प्रपञ्चार्थं । अन्योभिन्नइतरोवाकृष्णात् । आगद्वनात् । चतनेकृष्णा

त् । पूर्वोयामात् । दिशिदृष्टशब्दोदिग्द्धः । तेनसम्प्रतिर्वैशकालवृत्तिनायोगेऽपिभवति । चैत्रात्पूर्वःफाल्गुनः । अब
 यववाचियोगेन । तस्यपरमाश्रेडितमितिनिर्देशात् । पूर्वोयस्य । अचूत्तरपदस्यतुदिक्कृत्वेऽपिषष्ठ्यतसर्थेतिपद्युं
 बाधितुम्पृथग्रहणं । प्राक्प्रत्यगवायामात् । आच्छदक्षिणायामात् । आहिदक्षिणाहियामात् । अपादानेपञ्चमीतिस्त्रेकार्ति
 क्वाःप्रभृतीतिभाष्यप्रयोगात् । प्रभृतियोगेपञ्चमी । भवात्प्रभृतिआरभ्यवासेव्योहरिः । अपिपरिवहिरितिसमासविधाना
 ज्ञापकाद्द्विर्गोपञ्चमी । यामाद्द्विः ॥ अपपरीवर्जने । १ । ४ । ८८ । एतौवर्जनेकर्मप्रवचनीयोरुः ॥ आङ्
 मर्त्यादावचने । १ । ४ । ८९ । आङ्मर्त्यादायामुक्तसंज्ञस्यात् । वचनयहृणादभिविधावपि ॥ पञ्चम्यपाङ्परिभिः ।
 एतैःकर्मप्रवचनीयैर्योगेपञ्चमीस्यात् । अपहरेः । परिहरेः । संसारः । परिरत्रवर्जने । लक्षणादौतुहरिम्परि । आ
 मुक्तेसंसारः । आसकलाद्द्विः ॥ प्रतिःप्रतिनिधिप्रतिदानयोः । १ । ४ । ९२ । एतयोरर्थयोःप्रतिरुक्तसंज्ञस्यात् ॥ प्रति
 निधिप्रतिदानेचयस्मात् । २ । ३ । ११ । अत्रकर्मप्रवचनीयैर्योगेपञ्चमीस्यात् । प्रद्युम्नःकञ्जाप्रति । तिलेभ्युःप्रतियच्छति
 माषान् ॥ अकर्तृवृत्तेपञ्चमी । २ । ३ । २४ । कर्तृवर्जितयदृशंहेतुभूतन्तःपञ्चमीस्यात् । शताद्द्विः । अकर्त्तरिकिं ।
 शतेनबन्धितः ॥ विभाषागुणेऽस्त्रियां । २ । ३ । २५ । गुणेहेतावस्त्रीलिङ्गेपञ्चमीवास्यात् । जाङ्घाज्जाङ्घेनवाङ्घ्रिः । गुणेकिं
 । धनेनकुलं । अस्त्रियाङ्किं । बुद्ध्यामुक्तः । विभाषेतियोगविभाषादगुणेस्त्रियाञ्चकचित् । धूमादग्निमान् । नास्तिघटोपच
 धेः ॥ पृथग्विनानानाभिस्तृतीयाऽन्यतरस्यां । २ । ३ । ३२ । एभिर्व्योगेनृतीयास्यात्पञ्चमीद्वितीयेच । अन्यतरस्याग्रह
 णंसमुच्चयार्थम्पञ्चमीद्वितीयेचाऽनुवर्तिते । पृथक्समेण । रामात् । राम्या । एवम्बिनानाना ॥ करशेचस्तोकाऽल्पकृत्क
 तिपयस्याऽसन्ववचनस्य । २ । ३ । ३३ । एभ्योऽद्रव्यवचनेभ्यःकरशेतृतीयापञ्चम्यौस्तः । स्तोकेनस्तोकाद्दामुक्तः । द्रव्ये
 तुस्तोकेनविशेषाहतः ॥ दूषण्तिकार्थेभ्योद्वितीयाच । २ । ३ । ३५ । एभ्योद्वितीयास्याच्चात्पञ्चमीतृतीयेस्तः । प्रातिप

॥सि०कौ०॥ दिकार्थमात्रेविधिरयं । ग्रामस्यदूरन्दूरान्तदूरेणवा । अन्तिकं । अन्तिकात् । अन्तिकेनवा । असत्त्वबचनस्येत्यनुवृत्तेर्नेह
 ॥ का० ॥ । दूरःपद्याः ॥ षष्ठीशेषे । २।३। ५० । कारकप्रातिपदिकार्थव्यतिरिक्तःस्वस्वामिभाकदिस्सम्बन्धशेषस्तत्रषष्ठीस्यात् ।
 ॥ ३९ ॥ । राज्ञःपुरुषः ॥ कर्मादीनामपिसम्बन्धमात्रविवक्षायांषष्ठीव । सताङ्गतं । सर्पिषोजानोते । मातुःस्मरति । एधोदकस्येप
 स्फुरते । भजेश्मोश्चरणयोः । फलानान्तृप्नः ॥ षष्ठीहेतुप्रयोगे । २।३। २६ । हेतुशब्दप्रयोगहेतौद्योत्येषष्ठीस्या
 त् । अन्नस्यहेतेर्वसति ॥ सर्वनाम्नस्तृतीयाच । २।३। २७ । सर्वनाम्नोहेतुशब्दप्रयोगेहेतौद्योत्येतृतीयास्यात्षष्ठीच । केनहे
 तुनाबसति । कस्यहेतोः । निमित्तपर्यायप्रयोगेसर्वासाम्प्रायोदर्शनं ॥*॥ किन्निमित्तम्बसति । केननिमित्तेने । कस्यैनिमि
 त्तायेत्यादि । एवङ्ङकारसं । कोहेतुः । किम्प्रयोजनमित्यादि । प्रायग्रहणादसर्वनाम्नःप्रथमाद्वितीयेनस्तः । ज्ञानेननिमि
 त्तेनहरिस्सेव्यःज्ञानाद्यनिमित्तायेत्यादि ॥ षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन । २।३। ३० । एतद्योगेषष्ठीस्यात् । दिक्बर्हेतिपञ्चम्याऽप
 षादः । ग्रामस्यदक्षिणतः । पुरःपुरस्तात् । उपरिउपरिष्ठात् ॥ एनपाद्वितीया । २।३। ३१ । एनवन्तेनयोगेद्वितीया
 स्यात् । एनपेतियोगविभागात्षष्ठीपि । दक्षिणेनग्रामंग्रामस्यवा । एवमुत्तरेण ॥ दूरान्तिकार्थःषष्ठीन्यत्ररसं । २।३।
 ३४ । एतैर्योगेषष्ठीस्यात्षष्ठीच । दूरान्तिकटंग्रामस्यग्रामाद्वा ॥ ज्ञेविदर्थस्यकरणे । २।३। ५१ । जानातेरज्ञानार्थ
 स्यकरणेऽशेषत्वेनविवक्षितेषष्ठीस्यात् । सर्पिषोज्ञानं ॥ अधोगर्थदयेशङ्कर्मणि । २।३। ५२ । एषाङ्कर्मणिशेषेषष्ठी
 स्यात् । मातुःस्मरणं । सर्पिषोदयनंईशन्मा ॥ हजःप्रतियत्ने । २।३। ५३ । हजःकर्मणिशेषेषष्ठीगुणाधाने । ए
 धोदकस्येपस्करसं ॥ रुजार्थानाम्भाववचनानामज्वरे । २।३। ५४ । भावकर्त्तृकाणांज्वरिर्वर्जितानांरुजार्थानां कर्म
 णिशेषेषष्ठीस्यात् । चौरस्यरोगस्यरुजा । अज्वरिसन्ताप्यैरितिवाचं ॥*॥ रोगस्यचौरज्वरः । चौरसन्तापोवा । रोगकर्त्तृक
 चौरसम्बन्धिज्वरादिकमित्यर्थः ॥ आशिविनाथः । २।३। ५५ ॥ आशिरर्थस्यनाथतेशेषेकर्मणिषष्ठीस्यात् । सर्पिषोनाथतं ।

आशिषीतिकिं । माणवकनाथनं । तन्सम्बन्धिनीयाञ्चेत्यर्थः ॥ जासिनिप्रहणनाटकाथपिषां हिंसायां । २ । ३ । ५६ । हिं
 सार्थानामेषां शेषे कर्मणि षष्ठी स्यात् । चौरस्यो ज्जासनं । निद्रासंहतौ विपर्ययसौ व्यसौ वा । चौरस्यनिप्रहणनं । प्रणिहननं ।
 निहननं । प्रहणनम्बा । नटञ्च वस्यन्दने चुरादिः । चौरस्यो न्नाटनञ्चौरस्यकाथनम्बृषलस्यपेषणं । हिंसायाङ्किं । धानापेष
 णं ॥ व्यवहृपणोऽस्ममर्थयोः । २ । ३ । ५७ । शेषे कर्मणि षष्ठी स्यात् । द्यूते कयविक्रयव्यवहारे चानयोस्तुल्यार्थता । श
 तस्य व्यवहरणं । पणनम्बा । समर्थयोः किं । शलाकाव्यवहारः । गणनेत्यर्थः । ब्राह्मणपणनंस्तुतिरित्यर्थः ॥ त्वि वस्तुदर्थ
 स्य । २ । ३ । ५८ । द्यूतार्थकयविक्रयरूपव्यवहारार्थस्य चट्टिवः कर्मणि षष्ठी स्यात् । शतस्य दीव्यति । तदर्थम्यकिं । ब्राह्म
 णन्दीव्यतिस्तौतीत्यर्थः ॥ विभाषोपसर्गे । २ । ३ । ५९ । पूर्वयोगाऽपवादः । शतस्य शतम्बा प्रतिदीव्यति ॥ प्रेष्यब्रुवोर्ह
 वियो देवतासम्प्रदाने । २ । ३ । ६१ । देवतासम्प्रदानकर्तृवर्तमानयोः प्रेष्यब्रुवोः कर्मणो हर्षिर्विशेषस्य वा विकारश्च द्वाङ्गुष्ठी
 स्यात् । अग्रयेद्वागस्य हर्षिवो वपायाः मेदसः प्रेष्य अनुब्रूहि वा ॥ कृत्वर्थप्रयोगे कालेऽधिकरणे । २ । ३ । ६४ । कृत्वर्थ
 नाम्प्रयोगे कालवाचिन्याधिकरणे शेषे षष्ठी स्यात् । पञ्चकृत्वो ह्येभोजनं । द्विरह्येभोजनं । शेषे किं । द्विरहन्यर्थात् ॥ क
 र्तृकर्मणोः कृतिः । २ । ३ । ६५ । कृत्वोः कर्तृकर्मणि च षष्ठी स्यात् । कृत्वस्य कृतिः । जगतः कर्तृकृत्वः । गुणकर्मणि
 वेद्यते ॥ * ॥ तेनाऽश्वस्य सुघ्नं । सुघ्नस्य वा । कृतिकिं । तद्धिते माभूत् । कृतपूर्विकटं ॥ उभयप्राप्तौ कर्मणि । २ । ३ ।
 ६६ । उभयोः प्राप्तिर्यस्मिन् कृतितत्र कर्मण्येव षष्ठी स्यात् । आश्वर्यो गबान्दो होऽगोपेन । स्त्रीप्रत्यययोरकाकारयोर्ना
 यन्नियमः ॥ * ॥ भेटिका विभिन्ना वारुद्रस्य जगतः । शेषे विभाषा ॥ * ॥ स्त्रीप्रत्ययइत्येके । विचित्रा जगतः कृतिर्हरेर्ह
 रिणा वा । केचिद्विशेषणविभाषामिच्छन्ति । शृद्धानामनुशासनमाचार्य्येणाचार्य्यस्य वा ॥ कस्य च वर्तमाने । २ । ३ ।
 ६७ । वर्तमानार्थस्य कस्ययोगे षष्ठी स्यात् । नलो कस्येति निषेधस्याऽपवादः । राज्ञाम्मनोबुद्धः पूजितो वा ॥ अधिकरण

• ॥सि०कौ०॥ वाचिनश्च । २ । ३ । ६८ । ऋस्ययोगेषुसीत्यात् । इदमेवांशयितं ॥ नलोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनां । २ । ३ । ६९ ।
 ॥ का० ॥ एषाम्प्रयोगेषुसीनस्यात् । लादेशः । कुर्वन्कुर्वणः सृष्टिं हरिः । उ । हरिर्न्दृष्टुः अलङ्कारिष्णुर्वी । उक् । दैत्यान्घातु
 ॥ ४० ॥ कोहरिः । कमेरनिषेधः । लक्ष्याः कामुकोहरिः । अव्ययं । जगत्सृष्ट्या । सुखङ्कर्तुम् । निष्ठा । विष्णुनाहमादैत्याः ।
 दैत्यान् हतवान् विष्णुः । खलर्थः । ईषत्करः प्रपञ्चे हरिणा । नृन्निति प्रघाहारः शतृशानचावितितृशदादारभ्यतृन्मेन
 कासत् । शानन् । सोमम्पवमानः । चानश् । आत्मानमग्रण्डयमानः । शतृ । वेदमधीयन् । वृत् । कर्त्तृलोकान् । द्वि
 यशतुर्वी ॥ * ॥ मुरस्यमुरम्बाद्विषन् । सर्व्वीयङ्कारकषष्ठाः प्रतिषेधः । शेषेषुसीतुस्यादेव । ब्राह्मणस्य कुर्वन् । चक्रस्य
 जिष्णुः ॥ अकेनोर्भविष्यदाधमर्षयोः । २ । ३ । ७० । भविष्यत्यकस्य भविष्यदाधमर्ष्यैर्न चयेषुसीनसाम् । स
 तः पालकोऽवतरति । ब्रजङ्गामी । शतन्दायी ॥ कृत्यानाङ्कर्त्तरिवा । २ । ३ । ७१ । षष्ठीवास्यात् । मयाममवासेष्योह
 रिः । कर्त्तरीतिकिं । गेयोमाणावकस्मान्नां । भव्यगेयेतिकर्त्तरि यद्विधानादनभिहितङ्कर्म । अत्रयोगो विभक्त्यते । कृत्यानां
 उभयप्राप्तावितिनेतिचानुवर्त्तते । तेननेतव्या ब्रजङ्गावः कृष्णेन । ततः कर्त्तरिवा उक्तोर्थः ॥ तुल्यार्थैरनुलोपमाभ्यां तृतीया
 ऽन्यतरस्यां । २ । ३ । ७२ । तुल्यार्थैर्योगे तृतीयावास्यात्पक्षेषु । तुल्यस्मदृशस्समोवा कृष्णस्य । कृष्णेनवा । अनुलो
 पमाभ्यां किं । तुला उपमावा कृष्णस्य नास्ति ॥ चतुर्थी चाशियायुच्यमद्रभद्रकुशलसुखार्थहितैः । २ । ३ । ७३ । एतद
 र्थैर्योगे चतुर्थीवास्यात्पक्षेषु आशिषि । आयुश्चिच्चिरञ्जीवितं । कृष्णाय । कृष्णस्यवाभूयात् । एवमद्रभद्रं कुशलं चिन्न
 मयं सुखं शं अर्थः प्रयोजनं हितम्पथ्यम्भूयात् । आशिविकिं । देवदत्तस्यायुच्यमस्ति । व्याख्यानात्सर्व्वत्रार्थग्रहणं मद्रभद्र
 पर्यायत्वादन्यतरोनपठनीयः ॥ आधारेऽधिकरणं । १ । ४ । ४५ । कर्त्तृकर्मद्वारात्तन्निष्ठक्रियाया आधारः कारकमधिक
 रणसंज्ञस्यात् ॥ सप्रत्यधिकरणे च । २ । ३ । ३६ । अधिकरणो सप्रतीत्यात् । चकाराद्गुरान्तिकार्थेभ्यः औपश्लेषि

कोवैषयिकोऽभिव्यापकश्चेत्याधारस्त्रिधा । कटेऽत्रास्ते । स्थान्याम्यर्चति । मोक्षेऽच्छास्ति । सर्वस्मिन्नात्मास्ति । वनस्यदुरेऽ
 न्तिकेवा । दूरान्तिकार्थेभ्य इति विभक्तित्रयेण सहचतस्रोऽत्र विभक्तयः फलिताः । तस्येन्विषयस्य कर्मण्युपसंख्यानं ॥ * ॥ अधी
 तीव्याकरणे । अधीतमनेनेति विग्रहे । इष्टादिभ्यश्चेत्कर्त्तरीति । साधुसाधुप्रयोगे च ॥ * ॥ साधुः कृष्णो मातरि । अ
 साधुर्मातुले । निमित्तात्कर्मयोगे ॥ * ॥ निमित्तमिहफलं योगसंयोगसमवायात्मकः । चर्मणि द्वीपिनं हन्ति दन्तयोर्ह
 न्ति कुञ्जरं । केशेषु च मरीं हन्ति सीम्नि पुष्कलको हतः ॥ १ ॥ हेतौ तृतीयाऽत्र प्राप्ता तन्निवारणार्थं । सीमाऽगडकोऽंशु
 ष्कलको गन्धमृगः । योगविशेषे किं । वेतनेन धान्यं लुनाति ॥ यस्य च भावेन भाव लक्षणं । २ । ३ । ३७ । यस्य किं यदा कि
 यान्तरं लक्ष्यते ततस्सप्तमी स्यात् । गोयुदुह्यमाना सुगतः । अर्हाणां कर्तृत्वेऽनर्हाणां कर्तृत्वे तद्वैपरीत्ये च ॥ * ॥ सत्सु त
 रन्सु असन्त आसते । असत्सु तिष्ठन्सु सन्त स्तरन्ति । सत्सु तिष्ठन्सु असन्त स्तरन्ति । असत्सु तरन्सु सन्ति स्तिष्ठन्ति ॥ व
 ष्ठी चानादरे । २ । ३ । ३८ । अनादरेऽधिके भाव लक्षणे षष्ठी सप्तम्यौ स्तः । रुदति रुदतो वा प्राब्रजौ । रुदन्तम्यत्रा
 दिकमनादृत्य सन्त्यस्तवानित्यर्थः ॥ स्वामी श्वरधिपति दायारसाक्षि प्रतिभूप्रसूतैश्च । २ । ३ । ३९ । एतेऽसुभित्यर्थो
 गे षष्ठी सप्तम्यौ स्तः । यच्छामेव प्राप्ता याम्पाक्षिकसप्तम्यर्थवचनं । गवाङ्गो युवा स्वामी । गवाङ्गो युवा प्रसूतः । गवाङ्गो युवा भवितु
 ज्ञात इत्यर्थः ॥ आयुक्तकुशलाभ्याञ्च सेवायां । २ । ३ । ४० । आभ्यां योगे षष्ठी सप्तम्यौ स्तस्त्वात्यर्थे ॥ आयुक्तो व्यापारितः ।
 आयुक्तः कुशलो वा हरिपूजने हरिपूजनस्य वा । आसेवायाङ्किं । आयुक्तो गौशकटे ईषद्गुक्त इत्यर्थः ॥ यतश्च निर्द्धारणं । २ ।
 ३ । ४१ । जातिगुणक्रियासंज्ञाभिस्समुदायादे कटेऽस्य पृथक्करणं यतस्ततः षष्ठी सप्तम्यौ स्तः । नृणां नृयुवा वाह्यं श्रेष्ठः ।
 गवाङ्गो युवा कृष्णाव कुक्षीर । गच्छताङ्गच्छन्सु वाधावन्शीघ्रः । छात्राणाञ्छात्रेषु वा मैत्रः पटुः ॥ पञ्चमी विभक्ते । २ । ३ । ४२ ।
 विभक्तिविभक्तिर्द्धार्यमाणस्य यत्र भेद एव तत्र पञ्चमी स्यात् । माथुरः पाटलिपुत्रकेभ्य आढ्यतरः ॥ साधुनिपुणः ॥ मच्चौयं

॥सि०कौ०॥

॥ का० ॥

॥ ४९ ॥

सप्तम्यप्रतेः । २।३।४३। आभ्यांयोगे सप्तमी स्यादूर्ध्वायान्नतु प्रतेः प्रयोगे । मातरिसाधुर्निपुणोवा । अर्ध्यायाङ्किं । निपुणोरा
ज्ञोभृत्यः । इह तन्वकथनेतात्पर्यं । अप्रत्यादिभिरिति वक्तव्यं ॥ * ॥ साधुर्निपुणो वामातरम्प्रतिपर्यनुवा ॥ प्रसितोऽस्तु काभ्या
नृतीयाच । २।३।४४। आभ्यांयोगे नृतीयास्याच्चात्सप्तमी । प्रसित उऽस्तुकोवा हरिणा हरौवा ॥ नक्षत्रेचतुपि । २।३।४५
। नक्षत्रे प्रकृत्यर्थे येषु संज्ञया लुप्यमानस्य प्रत्ययस्यार्थे सत्रवर्तमानानृतीया सप्तम्यौस्तोऽधिकरणे । मूलेनावाहयेद्देवीं अक
शेन विसर्जयेत् । मूले अवणे इति वा । लुपिकिं । पुष्ये शनिः ॥ सप्तमी पञ्चम्यौकारकमध्ये । २।३।७। शक्तिद्वयमध्ये
यौकालाध्वानैताभ्यामेतेस्तः । अद्यभुक्त्वायं ह्येह हाहाभोक्तुः कर्तृशक्त्योर्मध्येऽयङ्कालः । इह स्थेयङ्के शेषेणाद्वा लक्ष्य
न्मध्येत् । कर्तृकर्मशक्त्योर्मध्येऽयन्देशः । अधिकशब्देन योगे सप्तमी पञ्चम्या विद्येते । तदस्मिन्नधिकमितियस्यैतदधिक
मिति च सूत्रनिर्देशात् । लोके लोकाद्वाऽधिको हरिः ॥ अधिरौश्वरे । १।४।६७। स्वस्वामिसम्बन्धेऽधिककर्मप्रवचनी
यसंज्ञस्यात् ॥ यस्मादधिकं यस्य चेश्वरवचनन्तत्र सप्तमी । २।३।६। अत्र कर्मप्रवचनीययुक्ते सप्तमी स्यात् । उपपार्ज
हरेर्गुणाः परार्जादधिका इत्यर्थः । ऐश्वर्य्यैतु स्वस्वामिभ्याम्पर्यायेण सप्तमी । अधिभुविगमः । अधिगमेभूः । सप्तमी शौण्डैरि
तिसमासपक्षे तु । रमाधीना । अथ डक्षेत्यादिनास्वः ॥ विभाषाकृत्ति । १।४।६८। अधिःकरोतौ प्राक्संज्ञोवास्याटीश्वरार्थे ।
यदत्र मामधिकरिष्यति विनियोष्यत इत्यर्थः । इह विनियोक्तुरीश्वरत्वङ्गम्यते । अगतिवृत्तिर्दिचोदात्तवतीति निघातो न ॥ * ॥
इति विभक्त्यर्थाः ॥ * ॥ समर्थः पटविधिः । २।१।१। पटसम्बन्धीयो विधिः समर्थश्चितो बोध्यः ॥ प्राकडारत्समासः । २।१
। ३। कडारः कर्मधारय इत्यतः प्राक्समास इत्यधिक्रियते ॥ सहसुपा । २।१।४। सहेतियोगो विभज्यते । सुवन्तं स
मर्थेन सह समस्यते । योगविभागस्येष्टसिध्यर्थत्वात्कतिपयेति डन्तोत्तरपदोयं समासस्त्वचन्द्रस्येव । पर्यभूषत् । अनुव्यच
बत् ॥ सुपा । २।१।४। सुसुपासहसमस्यते । समासत्वात्प्रातिपदिकत्वं ॥ सुपोधातुप्रातिपदिकयोः । २।४।७९

॥सं०अ०॥

एतयोरवयवस्यसुपोलुक्स्यात् । भूतपूर्वचरडितिनिर्देशात्पूर्वनिपातः । पूर्वभूतः । भूतपूर्वः । इवेनसमासेविभक्त्यलोपे
 च ॥ * ॥ जीमूतस्येव ॥ अव्ययीभावः । २ । १ । ५ । अधिकारेऽयं ॥ अव्ययम्बिभक्तिसमीपसमृद्धिवृद्ध्याभावात्तया
 सम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपञ्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसम्प्रतिसाकल्यान्तवचनेषु । २ । १ । ६ । अव्ययमितियोगोविभज्य
 ते । अव्ययंसमर्थेनसहसमस्यतेसोऽव्ययीभावः ॥ प्रथमानिर्दिष्टंसमासउपसर्जनं । १ । २ । ४३ । समासशास्त्रेप्रथमानि
 र्दिष्टंउपसर्जनसंज्ञंस्यात् ॥ उपसर्जनम्पूर्वं । २ । २ । ३० । समासउपसर्जनम्प्राक्प्रयोञ्जं ॥ एकविभक्तिचाऽपूर्वनिपा
 ते । १ । २ । ४४ । विग्रहेयन्नियतविभक्तिकन्तदुपसर्जनसंज्ञंस्यात् । नतुतस्यपूर्वनिपातः ॥ गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य । १
 । २ । ४८ । उपसर्जनंयोगोशब्दःस्त्रीप्रत्ययान्तञ्चतदन्तस्यप्रातिपदिकस्यह्रस्वस्यात् । अव्ययीभावश्चेत्यव्ययत्वं ॥ ना
 व्ययीभावादतोऽम्लषञ्ज्याः । २ । ४ । ८३ । अदन्तादव्ययीभावात्सुपोनलुक्त्तस्यतुपञ्चमीम्बिनाऽमदिशश्चेत्यात् ।
 दिशयोर्मध्यमपदिशं । क्लीवाद्ययन्त्वपदिशंदिशोर्मध्यम्बिदिक्स्त्रियामित्यमरः ॥ तृतीयासप्तम्योर्बहुलं । २ । ४ । ८४ ।
 अदन्तादव्ययीभावान्तृतीयासप्तम्योर्बहुलमम्भावस्यात् । अपदिशं । अपदिशेन । अपदिशं । अपदिशं । बहुलं
 ह्रस्वात्सुमद्रमुन्मत्तगङ्गमित्यादौसप्तम्यान्त्यमम्भावः । विभक्तौत्यादेरयमर्थः । विभक्त्यर्थोदितेषुवर्तमानमव्ययंभुवन्तेनस
 हसमस्यतेसोऽव्ययीभावः । विभक्तौतावत् । हरौइत्यधिहरि । सप्तम्यर्थस्यैवात्रद्योतकोऽधिःहरिडिअधिइत्यलौकिकविय
 ह्वाक्यं । अत्रनिपातेनाभिहितेप्यधिकरणेवचनसामर्थ्यात्सप्तमी ॥ अव्ययीभावश्च । अयंनपुंसकंस्यात् । ह्रस्वेनपुंसकेप्रा
 तिपदिकस्य । गोपायतीतिगाःपातीतिवागोपाः । तस्मिन्नित्यधिगोपं । समीपे । कृष्णस्यसमीपमुपकृष्णं । समयग्रामं । नि
 कषालङ्गं । आशदनादित्यत्रनुनाऽव्ययीभावः । अभितःपरितःअन्याशदितिद्वितीयापञ्चम्योर्द्विधानसामर्थ्यात् । मद्राणांसमृ
 द्धिः । सुमद्रं । यवनानांबृद्धिः । दुर्व्यवनं । विगताःबृद्धिः । बृद्धिः । मक्षिकाणामभावोनिर्मक्षिकं । हिमस्यात्यलोऽतिहि

सि०कौ०॥

॥स० ३०॥

॥ ४२ ॥

मं। अन्वयोर्ध्वंसः। निद्रासम्प्रतिनयुज्यते। इत्युत्तिनिद्रं। हरिशब्दस्य प्रकाश इति हरिः। विष्णोः पञ्चादनुविष्णु। पञ्चाच्छब्द
स्यनुनायंसमासः ततः पञ्चात्संस्तइतिभाष्यप्रयोगात्। योग्यतावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्यानियथार्थः। अनुरूपं। रूप
स्ययोग्यमित्यर्थः। अर्थे अर्थम्प्रतिप्रत्यर्थे। प्रतिशब्दस्य वीप्सायाङ्कर्मप्रवचनीयसंज्ञाविधानसामर्थ्यात्तद्योगे द्वितीयागर्भम्वाक्य
मपि। शक्तिमनतिक्रम्ययथाशक्ति। हरेः सादृश्यं सहरिः। वक्ष्यमाणेन सहस्यसः। ज्येष्ठस्यनुपूर्व्येणेत्यनुज्येष्ठं। चक्रेणयुगपदि
तिवियहे ॥ अव्ययीभावेचाकाले। ६। ३। ८१। सहस्यसंख्यादव्ययीभावेनतुकाले। सचक्रं। कालेतु। सहपूर्वाहं।
सदृशसंख्याससखि। यथार्थत्वेनैवसिद्धे। पुनस्सादृश्यग्रहणंगुणभूतेपिसादृश्येयथास्यादित्येवमर्थे। क्षत्राणां समन्तिः।
सक्षत्रं। ऋद्धेरधिक्यं। समृद्धिः। अनुरूपज्ञानभावस्सम्प्रतिरितिभेदः। तृणमप्यपरित्यज्यसतृणमन्तिमाकल्येनेत्यर्थः। अ
नेअग्निग्रन्थपठ्यन्तमधीतेसाग्नि ॥ यथाऽसादृश्ये। २। १। ७। असादृश्येएवयथाशब्दस्समस्यते। तेनेहत्वं। यथाह
रिस्रयाहरः। हरेरूपमानत्वंयथाशब्दोद्योतयति। तेनसादृश्येइतिवायथार्थेइतिवाप्राप्तिनिविध्यते ॥ एवद्वधरणे।
२। १। ८। यावन्तःश्लोकास्तावन्तोऽच्युतप्रणामायावच्छ्लोकं ॥ सुप्प्रतिनामात्रार्थे। २। १। ९। शकस्यलेशशकप्रति
। मात्रार्थेकिं। वृक्षम्प्रतिविद्योतनेविद्युत् ॥ अक्षशलाकासंख्याःपरिणा। २। १। १०। द्युतव्यवहारेपरजयेएवायंसमा
सः। अक्षेणविपरीतम्भूतं। अक्षपरि। शलाकापरि। एकपरि ॥ विभाषा। २। १। ११। अधिकारेऽयं। एतन्नाम
र्थोदेवप्राचीनानान्नित्यसमासत्वं। सुप्सुपेतिनुनित्यसमासः। अव्ययमित्यादिसमांसविधानानुज्ञापकात् ॥ अपपरिवहि
रञ्चवःपञ्चम्या। २। १। १२। अपविष्णुसंसारः। अपविष्णोः। परिविष्णु। परिविष्णोः। बहिर्वनं। बहिर्वनात्। प्रा
ग्वनं। प्राग्वनात् ॥ आङ्ग्य्यादाऽभिविध्योः। २। १। १३। एतयोराङ्पञ्चम्यन्तेनवासमस्यतेसोऽव्ययीभावः। आमुक्ति
संसारःआमुक्तेः। आबालंहरिभक्तिः। आबालेभ्यः ॥ लक्षणेनाभिप्रती आभिमुख्ये। २। १। १४। आभिमुख्यद्योतकौञ्च

भिप्रतीचिह्नवाचिनासह प्राग्वत् । अर्धग्रिणलभाःपतन्ति । अग्रिमभिप्रत्यग्रि । अग्रिम्यति ॥ अनुव्यंत्समया । २ । १ । १५
 । यम्पदार्थसमयाद्योच्यतेतेन लक्षणभूतेनाऽनुस्मस्यतेसौऽव्ययीभावः । अनुवनमशनिर्गतः । वनस्यसमीपङ्गतइत्य
 र्थः ॥ यस्यचायामः । २ । १ । १६ । यस्यदैर्घ्यमनुनाद्योच्यतेतेन लक्षणभूतेनाऽनुस्मस्यते । अनुगङ्गम्बाराणसी । गङ्गा
 याञ्चनु । गङ्गादैर्घ्यसदृशदैर्घ्यापलक्षितेत्यर्थः ॥ तिष्ठद्गुप्रभृतीनिच । २ । १ । १७ । एतानिनिपात्यन्ते । तिष्ठन्तिगावो
 यस्मिन्कालेसतिष्ठद्गुदोहनकालः । आयतीगवं । इहशत्रादेशःपुम्बङ्गावविरहःसमासान्तञ्चनिपात्यते ॥ पारेमध्येष
 ष्वावा । २ । १ । १८ । पारमध्येषश्चैष्यन्तेनसहवासमस्येते । एदन्तन्वञ्चानयोर्निपात्यते । पक्षेष्टंनत्पुरुषः ।
 पारेगङ्गादानेयं । गङ्गापारात् । मध्येगङ्गात् । गङ्गामध्यात् । महाविकल्पेनवाक्यमपि । गङ्गायाःपारात् । गङ्गायामध्या
 त् ॥ संख्यावंशयेन । २ । १ । १९ । वंशोद्धिधाविद्युयाजन्मनाचतत्रभवोवंश्यःतद्वाचिनासहसंख्यावासमस्यते । द्वैमुनीवं
 श्यैद्विमुनि । व्याकरणस्यत्रिमुनि । विद्यातद्वतामभेदविवक्षायां । त्रिमुनिव्याकरणं । एकविंशतिभारद्वाजीनदीभि
 ष्व । २ । १ । २० । नदीभिस्संख्याप्राग्वत् । समाहारेचायमिष्यते । सप्तगङ्गं । द्वियमुनं ॥ अन्यपदार्थचसंज्ञायां । २ ।
 १ । २१ । अन्यपदार्थविद्यमानं सुवन्तन्नदीभिस्सहनित्यंसमस्यतेसंज्ञायां । विभाषाऽधिकारेऽपिवाक्येनसंज्ञाऽनन्वयमादि
 हनित्यसमासः । उन्मत्तगङ्गानामदेशः । लोहितगङ्गं ॥ समासान्ताः । ५ । ४ । ६८ । इत्यधिकृत्य ॥ अव्ययीभावेशरत्प्र
 भृतिभ्यः । ५ । ४ । १०७ । शरदादिभ्यश्चस्यात्समासान्तोऽव्ययीभावे । शरदस्समीपमुपशरदं । प्रतिविपाशं । शर
 द् । विपाश्र् । अनस् । मनस् । उपानस् । दिव् । हिमवत् । अनडुह । दिष् । दृष् । विष् । चेतस् । चतुर् । ल्य
 द् । तद् । यद् । कियत् । जरायाजरस्च । उपजरसं । प्रतिपरसमनुभ्योऽक्षाः । यस्येतिच । प्रत्यक्षं । अक्षाःपर
 मितिविग्रहे । समासान्तविधानसामर्थ्यादव्ययीभावः । परोक्षेलिङितिनिपातनात्परस्योकारदेशः । परोक्षं । परोक्षान्तिव्यादि

॥सि०कौ॥ तुअर्शञ्जाद्युचि। समक्षं। अन्वक्षं ॥ अनञ्च। ५। ४। १०८। अन्ननादव्ययीभावाद्वाच्यत्वात् ॥ नस्तद्धिते। ६। ४। १४४
 ॥स० अ०॥ । नान्तस्यभस्यटेलीपस्यान्तद्धिते। उपराजं। अध्यात्मं ॥ नपुंसकादन्यतरस्यां। ५। ४। १०९। अन्ननयत्क्रीवन्तदन्ता
 ॥ ४२ ॥ दव्ययीभावाद्वाच्यत्वात्। उपचर्मं। उपचर्मं ॥ नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः। ५। ४। ११०। वाट्चस्यात्। उपनदं
 । उपनदि। उपपौर्णमासं। उपपौर्णमासि। उपाग्रहायणं। उपाग्रहायणि ॥ ऋयः। ५। ४। १११। ऋयन्तादव्ययीभावा
 द्वाच्यत्वात्। उपसमिधं। उपसमित् ॥ गिरेश्चसेनकस्य। ५। ४। ११२। गिर्यन्तादव्ययीभावाद्वाच्यत्वात्। सेनकथ
 ॥स० त०॥ हणम्पूजार्थं। उपगिरं। उपगिरि ॥*॥ इत्यव्ययीभावः ॥*॥ तत्पुरुषः। २। १। २२। अधिकारेऽयं। प्रोग्नेज्जर्हेः ॥
 द्विगुञ्च। २। १। २३। द्विगुरपितपुरुषसंज्ञस्यात्। इदंस्त्वन्त्यक्तुंशक्यं। संख्यापूर्वद्विगुञ्चेतिपठित्वाचकारबलेनसंज्ञा समा
 वेशस्यसुवचत्वात्। समासान्तःप्रयेःजनं। पञ्चराजं ॥ द्वितीयाश्रितातीतपतितगताव्यस्तप्राप्तापन्नैः। २। १। २४। द्वितीया
 न्नाश्रितादिप्रकृतिकैःसुवन्तैःसहसमस्यतेवासतपुरुषः। क्खञ्श्रितः। क्खञ्श्रितः। टुःखमतीतः। टुःखातीतः। गम्यादीनामुप
 संख्यानं ॥*॥ यामङ्गमी। यामगमी। अन्नम्बुभुक्षुः। अन्नबुभुक्षुः ॥ स्वयङ्केन। २। १। २५। द्वितीयेतिनसम्बध्यतेऽयोग्यत्वा
 त्। स्वयङ्कृतस्थाऽपत्यं। स्वायंकृतिः ॥ खड्वाक्षेपे। २। १। २६। खड्वाप्रकृतिकंद्वितीयान्तं कान्तं प्रकृतिकेन सुवन्तेनसमस्य
 तेनिन्दायां। खड्वाखुठोजाल्मः। नित्यसमासेऽयं। नहिवाक्येननिन्दागम्यते ॥ सामि। २। १। २७। सामिकृतं ॥ कालः। २
 । १। २८। केनेत्येव। अनत्यन्तसंयोगार्थम्वचनं। मासप्रमितःप्रतिपञ्चन्द्रः। मासम्परिच्छेत्तुमारब्धवानित्यर्थः ॥ अत्यन्तसंयो
 गेच। २। १। २९। कालाइत्येव। अकान्तार्थवचनं। मुहूर्त्तसुखंमुहूर्त्तसुखं ॥ तृतीयातत्कृतार्थनगुणवचनेन। २। १।
 ३०। तत्कृतेतिलुप्ततृतीयाकृतृतीयान्तनृतीयार्थगुणवचनेनार्थशब्देनचसहप्राग्वत्। शंकुलयाखण्डः। शंकुलाखण्डः।
 धान्येनार्थान्यार्थः। तत्कृतेतिकिं। अक्षणाकाणः ॥ पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रक्ष्णौः। २। १। ३१। तृतीया

न्निभैः प्राग्वत् । मासपूर्वः । मातृसदृशः । पितृसमः । अनर्थः । माघेनङ्कार्यापणं । माघविकलं । वाक्कलहः । आचारेनिपुणः ।
 गुडमिश्रः । आचारश्लक्ष्णः । मिश्रग्रहणेसेपसर्गस्याऽपिग्रहणं । मिश्रञ्चानुपसर्गमसन्धावित्यत्रानुऽपसर्गग्रहणात् ।
 गुडसंमिश्राधानाः । अवरस्थोपसंख्यानं ॥ * ॥ मासेनावरोमासावरः ॥ कर्तृकरणेकतावज्जलं । २ । १ । ३२ । कर्त्तरिकरणेच
 तृतीयाकृदन्तेनवज्जलम्प्राग्वत् । हरिणात्रातोहरित्रातः । नखभिन्नो नखभिन्नः । कर्त्तृहणेगतिकारकपूर्वस्याऽपिग्रहणं ।
 नखनिभिन्नः । कर्त्तृकरणेतिक् । भिक्षाभिरुघितः । हेतावेधातृतीया । वज्जलयहणेसेवीपाधिव्यभिचारार्थं । तेनशात्रे
 णलूनवानित्यादौन । कृताकिं । काष्ठैःपचतितगं ॥ ह्यैरधिकार्थवचने । २ । १ । ३३ । स्तुतिनिन्दाफलकमर्थवादवच
 नमधिकार्थवचनन्त्रकर्त्तृकरणेचतृतीयाकृत्यैस्तहप्राग्वत् । वातछेद्यन्तृणं । काकपेयानदी ॥ अन्नेनव्यञ्जनं । २ । १
 । ३४ । संस्कारद्रव्यवाचकतृतीयान्तमन्नेनप्राग्वत् । दध्नाऽदनोदध्यादनः । इहान्तभूतोपसेकाक्रियाद्वागसामर्थ्यं ॥
 मध्येणमिश्रीकरणं । २ । १ । ३५ । गुडेनधानाः । गुडधानाः । मिश्रणक्रियाद्वागसामर्थ्यं ॥ चतुर्थीतदूर्ध्वानुलहि
 तसुखरक्षितैः । २ । १ । ३६ । चतुर्थ्यन्तार्थाययत्नद्वाचिनाऽर्थादिभिश्चचतुर्थ्यन्तम्प्राग्वत् । तदर्थेनप्रकृतिविकृतिभा
 वएवबलिरक्षितग्रहणाज्ज्ञापकात् । यूपायदारु । यूपदारु । नेहरन्धनायस्थाली । अश्वघासादयस्तुषष्ठीसमासाः । अ
 र्थेननित्यसमसेविशेष्यलिङ्गताचेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ द्विजायायद्विजार्थःसूपः । द्विजार्थायवागूः । द्विजार्थम्पयः । भूतबलिः
 । गोहितं । गोसुखं । गोरक्षितं ॥ पञ्चमीभयेन । २ । १ । ३७ । चौरद्वयं । चौरभयं । भयभीतभीतिभीभिरितिवा
 च्यं ॥ * ॥ वृकभीतः ॥ अपेतापोठमुक्तपतितापत्रसैरल्पशः । २ । १ । ३८ । एतैस्तहाऽल्पम्पञ्चम्यन्तंसमस्यतेसतम्पुरु
 षः । सुखापेतः । कल्पनापोठः । चक्रमुक्तः । स्वर्गपतितः । तुरङ्गापत्रस्तः । अल्पशःकिं । प्रासादात्पतितः ॥ स्लोकान्ति
 कदूर्गर्थकच्छाणिकेन । २ । १ । ३९ । स्लोकान्मुक्तः । अल्पान्मुक्तः । अन्तिकादागतः । अभ्यासादागतः । दूर्गादागतः । क

॥सि०कौ०॥

॥स०त०॥

॥ ४४ ॥

छादागतः । पञ्चम्यास्तोकादिभ्यश्चलुक् ॥ षष्ठी । २ । २ । ८ । राजःपुरुषः । राजपुरुषः ॥ याजकादिभिश्च । २ ।
२ । ९ । सभिःषष्ठान्तंसमस्यते । नृजकाभ्याङ्कर्त्तरीत्यस्यप्रतिप्रसवोऽयं । ब्राह्मणयाजकः । देवपूजकः । गुणान्तरेणत
रलोपश्चेतिवक्तव्यंतरवन्तयद्गुणतेनसहसमासस्तरलोपश्चननिर्द्धारणइतिपूरणगुणेतिचनिषेधस्यप्रतिप्रसवोयं । सर्वेषां
श्वेततरः । सर्वश्वेतः । सर्वेषाम्नात्तरः । सर्वमहान् । ऋद्योगाघष्ठीसमस्यतइतिवाच्यं ॥*॥ इध्नोब्रश्चनः । इध्नवश्चनः ॥
ननिर्द्धारणे । २ । २ । १० । निर्द्धारणोयाघष्ठीसानसमस्यते । नृणांद्विजःश्रेष्ठः । प्रतिपदविधानाघष्ठीनसमस्यतइतिवाच्यं
॥*॥ सर्पियोज्ञानं ॥ पूरणगुणसुहितार्थसदव्ययत्वसमानाधिकरणेन । २ । २ । ११ । पूरणद्वयैःसदादिभिश्चघष्ठीन
समस्यते । पूरणेसतांघष्ठः । गुणोकाकस्यकार्त्तरी । ब्राह्मणस्यशुक्लाः । यदाप्रकरणादिनादन्ताइतिविशेष्यंज्ञातन्तदेदमुदा
हरणं । अनियोऽयंगुणेननिषेधः । तदशिष्यंसंज्ञाप्रमाणत्वादिन्यादिनिर्देशात् । तेनार्थगौरवम्बुद्धिमांशुभिर्द्विविद्धं ।
सुहितार्थासृष्ट्यर्थाः । फलानांसुहितः । तृतीयासमासस्तुस्यादेवसुरेविशेषः । सत् । द्विजस्यकुर्वन् । कुर्वणोवाकिङ्करइत्य
र्थः । अव्ययं । ब्राह्मणस्यकृत्वा । पूर्वोत्तरसाहचर्यात्कृदव्ययमेवगृह्यते । तेनतटुपरीत्यादिसिद्धमितिरक्षितः । तव्यः ।
ब्राह्मणस्यकर्त्तव्यं । तव्यताभवत्येव । स्वकर्त्तव्यंस्वरेभेदः । समानाधिकरणे । तक्षकस्यसर्पस्य । विशेषणसमासस्त्वहवङ्
लयहणान्नगोर्धेनोरित्यादिषुपोटायुवतोव्यादीनांविभक्त्यन्तरेचरितार्थानाम्परत्वाद्वाधकघष्ठीसमासःप्राप्तस्तेषामनेनवार्थ्य
ते ॥ क्तेनचपूजायां । २ । २ । १२ । मतिबुद्धीतिस्त्रेणविहितोयःक्लृप्तेनघष्ठीनसमस्यते । राज्ञामतोबुद्धःपूजितोवा ।
राजपूजितइत्यादौतुभूतेक्लृप्तेनसहतृतीयान्तस्यसमासः ॥ अधिकरणवाचिनाच । २ । २ । १३ । क्तेनघष्ठीनसमस्यते ।
इदमेवामासितंगतभुक्तम्वा ॥ कर्मणिच । २ । २ । १४ । उभयप्राप्तौकर्मणीतियाघष्ठीसानसमस्यते । आश्वर्य्यागवा
देहोऽगोपेन ॥ नृजकाभ्याङ्कर्त्तरि । २ । २ । १५ । कर्त्तृर्धनृजकाभ्यांषष्ठानसमासः । अपांसृष्टा । व्रजस्यभर्त्ता । औ

दनेत्यपाचकः । कर्त्तरिकिं । इक्षूणाम्क्षणिभिक्षिका । पयर्थभर्तृशब्दस्ययाजकादित्वात्समासः । भूभर्ता । कंधनोर्हि
 घटानान्निर्मानुस्त्रिभुवनविधानुश्चकलहङ्गि । शेषयच्छासमासइतिकैयटः ॥ कर्त्तरिच । २ । २ । १६ । कर्त्तरिघञ्छा
 केननसमासः । भवतश्शायिका । नेहृजनुवर्त्तने । तद्वोःगेकर्त्तरिभिहितत्वेनकर्त्तृष्यञ्छाअभावात् ॥ नित्यङ्गीडाजीविकयोः
 । २ । २ । १७ । एतयोरर्थयोरकेननित्यंघञीसमस्यते । उद्दालकपुष्पभङ्गिका । कीडाविशेषस्यसंज्ञा । संज्ञायामितिभा
 वेगुल् । जीविकायान्दन्तलेखकः । तत्रकीडायाम्बिकल्पेजीविकायान्तृजकाभ्याङ्कर्त्तरीतिनिवैधेप्राप्तेवचनं ॥ पूर्वाऽपरधरे
 त्रमेकदेशिनैकाधिकरणे । २ । २ । १८ । अवयविनासहपूर्वाद्यस्मस्यन्तेएकत्वसंख्याविशिष्टश्चेदवयवी । घञीसमा
 साऽपवादः । पूर्वङ्कायस्य । पूर्वकायः । अपरकायः । एकदेशिनाकिं । पूर्वनाभेःकायस्य । एकाधिकरणेकिं । पूर्वश्चा
 चाणां । सर्वेद्येकदेशोह्वासमस्यतेसंख्यादिसायेतिज्ञापकात् । मध्याह्नः । सायाह्नः । केचित्तुसर्वेएकदेशःकालेनसमस्यते
 नत्वहैवज्ञापकस्यसामान्यापेक्षत्वात् । तेनमध्यरात्रःउषारताःपश्चिभरात्रगोचरादित्यादिसिद्धमित्याहुः ॥ अर्द्धपुंसकं
 । २ । २ । २ । समांशवाच्यर्द्धशब्दोऽनित्यंक्वीदेप्राग्वत् । एकविभक्तावयव्यन्तवचनं । एकदेशिसमासविषयकोथमुपसर्जन
 नसंज्ञानिषेधः । तेनपञ्चखट्वीङ्ग्यादिसिध्यति । अर्द्धम्पिप्ल्याः । अर्द्धपिप्ली । क्लीबेकिं । ग्रामार्द्धः । द्वयैक्यएव । अ
 र्द्धम्पिप्लीनां ॥ द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्य्याण्यन्यतरस्याम् । २ । २ । ३ । एतान्येकदेशिनासहप्राग्वद्वा । द्वितीयम्भि
 क्षायाद्वितीयभिक्षा । एकदेशिनाकिं । द्वितीयम्भिक्षायाभिश्चुकस्य । अन्यतरस्याग्रहणसामर्थ्यात्पूरणगुणेतिनिषेधम्वा
 धित्वापक्षेघञीसमासः । भिक्षाद्वितीयं ॥ प्राप्तापन्नेचद्वितीयया । २ । २ । ४ । पक्षेद्वितीयाश्रितेतिस्मासः । प्राप्तेजी
 विकाम् । प्राप्तजीविकः । जीविकाम्प्राप्तः । जीविकाप्राप्तः । आपन्नजीविकः । जीविकपन्नः । इहसूत्रेद्वितीययाश्चइ
 तिङित्वाअकारेऽपिबिधीयते । तेनजीविकाम्प्राप्तास्त्रीप्राप्तजीविका । आपन्नजीविका ॥ कालाःपरिमाणना । २ । २ । ५

• ॥ सि० कौ० ॥ । परिच्छेदावाचिनासुबन्तेनसहकालास्समस्यन्ते । मासोजातस्ययस्यसमासजातः । झहजातः । द्वयोरहोःसमाहारेझहः
 ॥ सं० १० ॥ । झहोजातस्येतिवियहे । उत्तरपदेनपरिमाणिनाद्विगेस्सिद्धयेवहूनान्तत्पुरुषस्योपसंख्यानम् ॥ * ॥ द्वेअहनीजातस्य
 ॥ ४५ ॥ । यस्यझहजातः । अहोहोतिवक्ष्यमाणोह्लादेशः । पूर्वत्रतुनसंख्यादेशसंमाहारइतितन्निषेधः ॥ सप्तमीशौण्डैः । २ । १ । ४०
 । सप्तम्यन्तंशौण्डादिभिःप्राग्वद्वा । अक्षेयुशौण्डः । अक्षशौण्डः । अधिशहोऽत्रपठ्यते । अद्युत्तरपदादितिलः । ईश्व
 रधीनः ॥ सिद्धश्रुष्कपक्वन्धैश्च । २ । १ । ४१ । एतैसप्तम्यन्तंप्राग्वत् । साङ्क्ष्यसिद्धः । आतपश्रुष्कः । स्थालीपक्वः ।
 चक्वन्धः ॥ ध्वांक्षेणक्षेपे । २ । १ । ४२ । ध्वांक्षवाचिनासहसप्तम्यन्तंसमस्यतेनिन्दायां । तीर्थेध्वांक्षइव । तीर्थेध्वाङ्कः
 । तीर्थेकाकइत्यर्थः ॥ क्त्यैर्चरणे । २ । १ । ४३ । सप्तम्यन्तंकृत्यप्रत्ययानैःसहप्राग्वत्आवश्यकैः । मासेदेयमृणं । चक्षय
 हणन्नियोगोपलक्षणार्थम्पूर्वाह्नेगेयंसाम ॥ संज्ञायां । २ । १ । ४४ । सप्तम्यन्तंसुपाप्राग्वत्संज्ञायां । वाक्येनसंज्ञानवगमा
 न्नित्यसमासोऽयं । अरण्येतिलकाः । वनेकसेरुकाः । हलदन्तात्सप्तम्याइत्यलुक् ॥ केनाहोरात्रावयवाः । २ । १ । ४५
 । अहोरात्रेश्चावयवाःसप्तम्यन्ताक्तान्तेनसहप्राग्वत् । पूर्वाह्लकृतं । अपररात्रकृतं । अवयवयहणंकिं । अह्निदृष्टं ॥ तत्र ।
 २ । १ । ४६ । तत्रेतत्सप्तम्यन्तंक्तान्तेनसहप्राग्वत् । तत्रभुक्तं ॥ क्षेपे । २ । १ । ४७ । सप्तम्यन्तङ्कान्तेनप्राग्वन्निन्दा
 यां । अबतप्तेनकुलस्थितंतस्तत् ॥ पात्रेसमितादयश्च । २ । १ । ४८ । एतेनिपात्यन्तेक्षेपे । पात्रेसमिता । भोजनसमये
 एवसङ्गताः । ननुकार्ये । गेहेश्रूरः । गेहेनर्ही । आकृतिगणोऽयं । चकारोऽवधारणार्थः । तेनैषांसमासान्तरेघटकतया
 प्रवेशेन । परमाःपात्रेसमिताः ॥ पूर्वकालैरुसर्वजरत्पुर्णनवकेवलास्समानाधिकरणेन । २ । १ । ४९ । विशेषण
 म्निशेष्येणेति सिद्धेपूर्वनिपातनियमार्थेसूत्रं । एकशब्दस्यदिकसंख्येसंज्ञायामिति नियमबाधनार्थश्च । पूर्वस्नातः । पञ्चा
 दनुलिप्तः । स्नातानुलिप्तः । एकनाथः । सर्वयाज्ञिकाः । जरन्नैयायिकाः । पुर्णमीमांसकाः । नवपाठकाः । केवलै

याकेरणाः ॥ दिक्संख्येसंज्ञायां । २ । १ । ५० । समानाधिकरणेनेद्वापादपरिसमाप्तेरधिकारः । संज्ञायामेवेतिनियेमाद्ये
 सूत्रं । पूर्वेषुकामशमी । सप्तर्षयः । नेहउत्तरवृक्षाः । पञ्चब्राह्मणाः ॥ तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारेच । २ । १ । ५१ ।
 तद्धितार्थेविषयेउत्तरपदेचपरतःसमाहारेचवाचेदिक्संख्येप्राग्बद्धा । पूर्वसंशालायाम्भवः । पौर्वशालः । समासेकते । दि
 कपूर्वपदादसंज्ञायाञ्जइतिञः । सर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपुम्बद्वावः ॥ * ॥ अपरशालः । पूर्वशालाप्रियायस्येतित्रिपदेवङ्गुब्रीहौक
 तेप्रियाशब्देउत्तरपदेपूर्वयोस्तत्पुरुषः । तेनशालाशब्देञ्कारउदात्तः । पूर्वशालाप्रियः । दिक्षुसमाहारेनास्यनभिधानात्
 । संख्यायास्तद्धितार्थे । षष्णामाहृणामपद्यं । षण्मातुरः । पञ्चगावोधनयस्येतित्रिपदेवङ्गुब्रीहववान्तरतत्पुरुषस्यविक
 ल्पेप्राप्तेद्वन्द्वतत्पुरुषयोरुत्तरपदेनिव्यसमासबचनं ॥ गोरतद्धितलुकि । ५ । ४ । ६२ । गोन्तात्तत्पुरुषादृत्स्यात्समा
 सान्नोन्तद्धितलुकि । पञ्चगवधनः । पञ्चानाङ्गवांसमाहारः ॥ संख्यापूर्वाद्दिगुः । २ । १ । ५२ । तद्धितार्थेव्यत्रोक्तः
 संख्यापूर्वाद्दिगुस्त्यात् ॥ द्विगुरेकवचनं । २ । ४ । ९ । द्विग्वर्थस्समाहारएकवत्स्यात् । सनपुंसकमितिनपुंसकत्वं । प
 ञ्चगवम् ॥ कुत्सितानिकुत्सनैः । २ । १ । ५३ । कुत्स्यमानानिकुत्सनैस्सहप्राग्वत् । वैयाकरणखसूचिः । मीमांसकदु
 र्दुरुटः ॥ पापाणकेकुत्सिनैः । २ । १ । ५४ । पूर्वसूत्राऽपवादः । पापनापितः । अणककुलालः ॥ उपमानानिसामान्य
 वचनैः । २ । १ । ५५ । घनइवश्यामः । घनश्यामः । इहपूर्वपदन्तत्सदृशेलाक्षणिकमितिसूचयितुं । लौकिकविग्र
 हेइवशब्दःप्रयुज्यते । पूर्वनिपातनियमार्थसूत्रं ॥ उपमितंवाघ्रादिभिस्सामान्याऽप्रयोगे । २ । १ । ५६ । उपमेयंवा
 घ्रादिभिःसहप्राग्वत्साधारणधर्मस्थाऽप्रयोगेसति । विशेष्यस्यपूर्वनिपातार्थसूत्रं । पुरुषवाघ्रः । न्तसोमः । वाघ्रादि
 राकृतिगणः । सामान्याऽप्रयोगेकिं । पुरुषोवाघ्रइवप्रूरः ॥ विशेषणम्बिशेष्येणवङ्गलं । २ । १ । ५७ । भेदकंसमा
 नाधिकरणेनभेदोन्नवङ्गलप्राग्वत् । नीलमुत्पलं । नीलोत्पलं । वङ्गलयहणात्कचिन्नित्यं । कञ्जसर्पः । कचिन्न । रमो

॥सि०कौ०॥
॥स०म०॥
॥४६॥

जामदग्न्यः ॥ पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यमध्यमवीरश्च । २ । १ । ५८ । पूर्वनिपातनियमार्थमिदं । पूर्ववै
याकरणः । अपराऽध्यापकः । अपरस्याऽर्द्धे पञ्चभावोवक्तव्यः ॥*॥ अपरञ्चासावर्द्धश्च । पञ्चार्द्धः । कथमेकवीरइति
। पूर्वकालैकेतिबाधित्वापरत्वात्नेनसमासेवीरैकइतिहिस्थाङ्गलघुहणाद्भविष्यति ॥ श्रेण्यादयःकृतादिभिः । २ । १
। ५९ । श्रेण्यादिषुच्यर्थवचनङ्कर्तव्यं । अश्रेणयःश्रेणयःकृताः । श्रेणिकृताः ॥ केननन्विशिष्टेनानञ् । २ । १ । ६० ।
नञ्विशिष्टेनकान्तेनानञ्कान्तंसमस्यते । कृतञ्चतदकृतञ्चकृताकृतं । शाकपार्थिवादीनांसिद्धयेउत्तरपदलोपस्योपसं
ख्यानं ॥ * ॥ शाकप्रियःपार्थिवः । शाकपार्थिवः । देवब्राह्मणः ॥ सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाःपूज्यमानैः । २ । १ । ६१
। सदैव्यः । वक्ष्यमाणेनमहतश्चाकारः । महावैयाकरणः । पूज्यमानैःकिं । उत्कृष्टोऽगौः । पङ्कादुद्धृतइत्यर्थः ॥ वृन्द्या
रकनागकुञ्जरैःपूज्यमानम् । २ । १ । ६२ । गोवृन्द्यारकः । व्याघ्रादेरकृतिगणत्वादेवसिद्धेसामान्यप्रयोगार्थम्वचनं ॥ क
त्तरकतमौजातिपरिप्रश्ने । २ । १ । ६३ । कतरकठः । कतमकलापः । गोत्रञ्चचरस्यैस्सहेतिजातित्वं ॥ किंक्षेपे । २ । १
। ६४ । कुत्सितोराजाकिंराजायेनरक्षति ॥ पोटायुवतिस्तोककनिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्वष्कयणीप्रवक्तृश्रोत्रियाध्यापक
धूर्त्तजातिः । २ । १ । ६५ ॥ तत्पुरुषस्समानाधिकरणःकर्मधारयः । १ । २ । ४२ ॥ पुम्बत्कर्मधारयजातीयदेशीये
षु । ६ । ३ । ४२ । कर्मधारयेजातीयदेशीययोश्चपरतोभाषितपुंस्कात्परऊङ्भावोयस्मिन्तथाभूतम्पूर्वम्पुम्बत् । पूर
णीप्रियादिष्वप्राप्तःपुम्बद्भावोविधीयते । महानवमी । कृष्णचतुर्दशे । महाप्रिया । तथाकोपधादेःप्रतिषिद्धःपुम्बद्भावः
कर्मधारयादौप्रतिप्रसूयते । पाचकस्त्री । दत्तभार्या । पञ्चमभार्या । सौघ्नभार्या । सुकेशभार्या । ब्राह्मणभार्या
। सुवम्पाचकजातीयापाचकदेशीयेत्यादि । इभपोटा । पोटास्त्रीपुंसलक्षणा । इभयुवतिः । अग्निस्तोकः । उदञ्चिङ्कति
पयंगृष्टिः । सहस्रप्रसूता । गोगृष्टिः । धेनुर्नवप्रसूतिका । गोधेनुः । वशावंध्या । गोवशा । बेहद्भ्रमघातिनी । गोवेदेत् ।

बष्कयशीतरुसवत्सा । गोबष्कयशी । कंठप्रवक्ता । कठश्रोत्रियः । कठाऽध्यापकः । कठधूर्तः ॥ प्रशंसावचनैश्च ॥ २१ ॥ ६६ ॥
 एनैस्सहजातिः प्राग्वत् । गोमतल्लिका । गोमचर्चिका । गोप्रकाण्डं । गवोद्घः । गोतल्लजः । प्रशस्तागौरित्यर्थः । मवल्लि
 काटयो नियतलिङ्गानतु विशेष्यनिघ्नाः । जातेः किं । कुमारीमतल्लिका ॥ युवाखलतिपलितवलिनजरतीभिः ॥ २१ ॥ ६७ ॥
 पूर्वनिपातनियमार्थे सूत्रं । लिङ्गविशिष्टपरिभाषया युवतिशब्देऽपिसमस्यते । युवाखलतिः । युवखलतिः । युवतिः खलती । यु
 वखलती । युवजरती । युवत्यामेव जरती धर्म्मोपलम्भेन तद्वृत्तौ पापोपात्सामानाधिकरण्यं ॥ कृत्यतुल्याख्याञ्च जात्या ॥ २१ ॥ ६८ ॥
 भोज्योष्णं । तुल्यश्चेतः । सदृशश्चेतः । अजात्या किं । भोज्यश्चेदनः । प्रतिषेधसामर्थ्याद्विशेषणसमासोऽपि ॥ वर्णो वर्णेन ।
 २१ ॥ ६९ ॥ समानाधिकरणेन सह प्राग्वत् । कृष्णसारङ्गः ॥ कडागः कर्मधारये । २१ ॥ ७० ॥ कडागदयश्शब्दाः क
 र्मधारयेवापूर्वप्रयोज्याः । कडारजैमिनिः । जैमिनिकडारः ॥ कुमारश्चमणादिभिः । २१ ॥ ७१ ॥ कुमारीश्चमणा
 । कुमारश्चमणा । इहगणेश्चमणाप्रव्रजितागर्भिणीत्यादयः स्त्रीलिङ्गाः पठ्यन्ते । लिङ्गविशिष्टपरिभाषया एतदेवज्ञाप
 कम्बोध्यं ॥ चतुष्पादोगर्भिण्या । २१ ॥ ७२ ॥ चतुष्पाज्जातिवाचिनोगर्भिणीशब्देन सह प्राग्वत् । गोगर्भिणी । चतुष्पा
 ज्जातिरिति वक्तव्यम् ॥ * ॥ नेह । स्वस्तिमतीगर्भिणी ॥ मयूरव्यंसकादयश्च । २१ ॥ ७३ ॥ एतेनिपात्यन्ते । मयूरे
 व्यंसकः । मयूरव्यंसकः । व्यंसकोधूर्तः । उदक्काऽवाक् । उच्चावचं । निश्चितञ्चप्रचितञ्च । निश्चप्रचं । नास्तिकिञ्चनयं
 स्यसः । अकिञ्चनः । नास्तिकुतोभयंयस्य । कुतोभयं । अन्योराजराजान्तरं । चिदेवचिन्मात्रं ॥ आख्यातमाख्यातेन क्रियासा
 तये ॥ * ॥ * ॥ अग्नीतपिबतेत्येवंसततंयत्राभिधीयतेसा । अग्नीतपिबता । पचतभृज्जताखादतमोदता ॥ एहीडादयो
 ऽन्यपदार्थे ॥ * ॥ * ॥ एहीडइतियस्मिन्कर्मणि तदेहीडं । एहियवं । उद्धरकोष्ठादुत्सृजदेहीतियस्यां क्रियायां
 सा उद्धरोत्सृजा । उद्धमविधमा । असातद्यार्थमिहपाठः ॥ जहिकर्मणावहुलमाभीक्ष्ण्येकर्तारश्चाभिदधाति ॥ *

॥सि०कौ०॥ ॥*॥ जहीयेतकर्मणोवहुलंसमस्यतेआभीक्ष्ण्येगम्येसभासेनचेत्कर्त्ताऽभिधीयतइत्यर्थः । जहिजोडः । जहिस्रन्वः
 ॥स१त०॥ ॥ईषदकृता । २ । २ । ७ । ईषत्पिङ्गलः । ईषद्गुणवचनेनेतिवाच्यं ॥*॥ ईषद्रक्तं ॥ नञ् । २ । २ । ६ । नञ्सुपासहस
 ॥ ४७ ॥ मस्यते ॥ नलोपोनञः । ६ । ३ । ७३ । नञोनस्यलोपःस्याटुत्तरपदे । नब्राह्मणः । अब्राह्मणः ॥ तस्मान्नुडचि । ६ । ३ । ७४
 । लुप्तनकारान्नञउत्तरपदस्याऽजादेर्नुडागमस्यात् । अनञ्चः । अर्थाभावेऽव्ययीभावेनसहाऽयम्बिकल्पते । रक्षोहागम
 लघ्वसन्देहाःप्रयोजनमिति । अद्रुतायामसंहितमितिचभाष्यवार्त्तिकप्रयोगात् । तेनाऽनुपलब्धिरविवाटोऽविघ्नमित्यादि
 सिद्धं ॥ नञोनलोपस्तिडिक्षेपे ॥ * ॥ * ॥ अपचसिन्वञ्जात्म । नैकधेत्यादौदुनशब्देनसहसुपेतिसमासः ॥ नम्राध्वनंपा
 न्नवेदानासत्यानमुचिनकुलनखनपुंसकनक्षत्रनक्तनादेषुप्रकृत्या । ६ । ३ । ७५ । पादितिशत्रन्तः । वेदाइत्यसुध्रन्तः
 । नसत्याअसत्या । नञसत्या । नासत्या । नमुञ्चतीतिनमुचिः । नकुलमस्य । नखमस्य । नस्त्रीपुमान् । स्त्रीपुंसयोःपुंसक
 भावोनिपातनात् । नक्षरतीतिनक्षत्रम् । क्षीयतेःक्षरतेर्वाक्षत्रमितिनिपात्यते । नक्तामतीति । नक्तः । क्रमेर्डेः । राञ्चकम
 स्मिन्नितिनाकः ॥ नगोप्राणिष्वन्यतरस्यां । ६ । ३ । ७७ । नगइत्यत्रनञ्प्रकृत्यावा । नगाः । अगाः । पर्वताः । अप्राणि
 ष्वितिकिं । अगोवृषलःशीतेन । नित्यंकीडेत्यतेनित्यमित्यनुवर्त्तमाने ॥ कुगतिप्रादयः । २ । २ । १८ । एतेसमर्थेननि
 त्यंसमस्यन्ते । कुत्सितःपुरुषः । कुपुरुषः । गतिञ्चेत्यनुवर्त्तमाने ॥ ऊर्ध्यादिच्चिडाचञ्च । १ । ४ । ६१ । एतेक्रियायो
 गेगतिसंज्ञास्युः । उरीकृत्य । श्रुक्कीकृत्य । पटपटाकृत्य । कारिकाशब्दस्योपसंख्यानम् ॥ * ॥ कारिकाक्रिया । कारिका
 कृत्य ॥ अनुकरणञ्चानितिपरं । १ । ४ । ६२ । खाइकृत्य । अनितिपरंकिं । खाडितिक्त्वानिरष्टीवत् ॥ आदगनादरयो
 स्सदसती । १ । ४ । ६२ । सत्कृत्य । असत्कृत्य ॥ भूयणेऽलं । १ । ४ । ६४ । अलंकृत्य । भूयणेकिं । अलंकृत्यौदनञ्चः ।
 षर्थाप्रमित्यर्थः । अनुकरणमित्यादित्रिभूत्रीस्वभावात्कञ्विषया ॥ अन्तरपरिग्रहे । १ । ४ । ६५ । अन्तर्हृत्य । यथेह

ज्ञेयर्थः । अपरिग्रहे किं । अन्तर्ह्लागतः । हतम्परिगृह्यगतइत्यर्थः ॥ कणे मनसी अद्वा प्रतीघाते । १ । ४ । ६६ । कणे
 ह्य । पयः पिबति । मनो ह्य । कणेश्चस्सप्मी प्रतिरूपको निपातो ऽभिलाया ऽतिशये वर्तते । मनश्शब्दोप्यत्रैव ॥ पुरे ऽख्यं ।
 १ । ४ । ६७ । पुरस्कृत्य ॥ अस्तञ्च । १ । ४ । ६८ । अस्तमितिमान्तमव्ययङ्गति संज्ञं स्यात् । अस्तङ्गत्वं ॥ अच्ङ्गत्वर्थवदे
 षु । १ । ४ । ६९ । अव्ययमित्येव । अच्ङ्गत्वं । अच्कोट्यु । अभिमुखङ्गत्वा । उक्ताचेत्यर्थः । अव्ययं किं । जलमच्छङ्गच्छ
 ति ॥ अदो ऽनुपदेशे । १ । ४ । ७० । अदः कृत्वा दः कृतं । परम्पत्युपदेशे प्रत्युदाहरणं । अदः कृत्वा ॥ तिरो ऽन्तर्द्धौ । १ ।
 ४ । ७१ । तिरो भूय ॥ विभाषा कृत्वा । १ । ४ । ७२ । तिरः कृत्य । तिरस्कृत्य । तिरः कृत्वा ॥ उपाजे ऽन्वाजे । १ । ४ । ७३
 । एतौ कृत्वा गतिसंज्ञौ स्तः । उपाजे कृत्य । उपाजे कृत्वा । अन्वाजे कृत्य । अन्वाजे कृत्वा । दुर्बलस्य बलमाधयेत्यर्थः ॥ सा
 क्षात्प्रमृतीनिच । १ । ४ । ७४ । कृत्वा गतिसंज्ञानिस्युः । च्यर्थ इति वाचं ॥ * ॥ साक्षात्कृत्य । साक्षात्कृत्वा । लवणं
 कृत्य । लवणं कृत्वा । मान्तलनिपातनात् ॥ अनव्याधान उरसि मनसी । १ । ४ । ७५ । उरसि कृत्य । उरसि कृत्वा ।
 अभ्युपगम्येत्यर्थः । मनसि कृत्य । मनसि कृत्वा । निश्चिद्येत्यर्थः । अनव्याधानमुपश्लेषणान्नत्रन । उरसि कृत्वा पांशुं शेते ॥
 मध्येपदे निवचने च । १ । ४ । ७६ । एते कृत्वा गतिसंज्ञास्युरनव्याधाने । मध्ये कृत्य । मध्ये कृत्वा । पदे कृत्य । पदे कृत्वा
 । निवचने कृत्य । निवचने कृत्वा । वाचन्नियम्येत्यर्थः ॥ नित्यं हस्ते पाणावुपयमने । १ । ४ । ७७ । कृत्वा । उपयमनन्वि
 वाहः । स्त्रीकारमात्रमित्यन्ये । हस्ते कृत्य । पाणौ कृत्य ॥ प्राध्वम्बन्धने । १ । ४ । ७८ । प्राध्वमित्यव्ययं । प्राध्वं कृत्य । बन्ध
 ने नानुकूल्यं कृत्वेत्यर्थः । प्रार्थनादिनात्नानुकूल्यकरणे । प्राध्वङ्कृत्वा ॥ जीविकोपनिषदावौपम्ये । १ । ४ । ७९ । जीविका
 मिव कृत्वा । जीविका कृत्य । उपनिषदमिव कृत्वा । उपनिषदकृत्य । औपम्ये किं । जीविकां कृत्वा । प्रादिग्रहणमगत्यर्थः । सु
 पुरुषः । अत्र्वार्त्तिकानि । प्रादयोगताद्वृथे प्रथमया ॥ * ॥ प्रहतञ्चाचार्य्यः । प्राचार्य्यः । अत्यादयः कान्ताद्वृथे द्वितीयया

॥ सि० कौ० ॥
॥ स० त० ॥
॥ ४५ ॥

॥ * ॥ अतिज्ञानोमालोमतिमालः । अवाद्यःकुष्टाद्यर्थे तृतीयया ॥ * ॥ अवकुष्टःकोकिलया । अवकोकिलः । पर्या
दयोगानाद्यर्थेचतुर्थ्या ॥ * ॥ परिग्लानोऽध्ययनायपर्यध्ययनः । निराद्यःकान्ताद्यर्थेपञ्चम्या ॥ * ॥ निष्क्रान्तःकौशाम्या
। निष्कौशाम्बिः । कर्मप्रवचनीयानाम्प्रतिषेधः ॥ * ॥ वृक्षम्प्रति ॥ तत्रोपपदं सप्तमीस्थं । ३ । १ । ७२ । सप्तम्यन्तेपदेकर्म
शीत्यादौवाच्येनस्थितंकुम्भादितद्वाचकम्पदमुपपदं संज्ञं स्यात् । तस्मिँश्चसत्येववक्ष्यमाणःप्रत्ययस्यात् ॥ उपपदम
तिङ् । २ । २ । १७ । उपपदंसुबन्तंसमर्थेननित्यंसमस्यते । अतिङन्तश्चाऽयंसमासः । कुम्भङ्करोतीति । कुम्भकारः ।
इहकुम्भश्चस्कारइत्यलौकिकम्प्रक्रियावाक्यं । अतिङ्किं । माभावान्भूत् । माङ्ङितिसप्तमीनिर्देशान्माङ्ङुपपदं । अति
ङ्ग्रहणंज्ञापयति । सुपेत्येतन्नेहाऽनुवर्ततइतिपूर्वसूत्रेऽपिगतियहणंपृथक्कृत्याऽतिङ्ग्रहणन्त्रापह्यतेसुपेतिचनित्यं ।
तथाचगतिकारकोपपदानां ह्रस्वःसहसमासवचनंप्राक्सुबुत्पत्तेरिति सिद्धं । व्याघ्री । अश्वक्रीती । कच्छपी ॥ अमैवाऽव्य
येन । २ । २ । २० । अमैवतुल्यविधानंयदुपपदंतदेवाऽव्ययेनसहसमस्यते । स्वादुङ्कारं । नेहकालसमयवेलासुतुमुन् ।
कालस्समयोवेलावाभक्तुम् । अमैवेतिकं । अग्नेभोजं । अग्नेभुक्त्वा । विभाषायेप्रथमपूर्वेष्वितिक्लाणमुलौ । अमाचान्येनच
तुल्यविधानमेतत् ॥ तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतरस्यां । २ । २ । २१ । उपदंशसृतीयायामित्यादीन्युपपदान्यमन्तेनाऽव्ययेन
सहवासमस्यन्ते । मूलकेनोपदंशम्भुक्ते । मूलकोपदंशं ॥ क्लाच । २ । २ । २२ । तृतीयाप्रभृतीन्युपपदानिक्लान्तेनसह
वासमस्यन्ते । उच्चैःकृत्य । उच्चैःकृत्वा । अव्ययेयथाभिप्रेतेतिक्ला । तृतीयाप्रभृतीनीतिकं । अलंकृत्वा । खलुकृत्वा ॥ तत्प
रुपस्याऽङ्गुलेःसंख्यावयादेः । ५ । ४ । ८६ । संख्यावयादेरङ्गुल्यन्तस्यतत्पुरुषस्यसमासांतोऽच्स्यात् । हेअङ्गुलीप्रमाण
मस्यङ्गुलन्दारु । निर्गतमङ्गुलिभ्योनिरङ्गुलम् ॥ अहस्सर्वैकदेशसंख्यातपुरणाच्चरत्रेः । ५ । ४ । ८७ । रभ्योऽत्रे
रच्स्याच्चात्संख्यावयादेः । अहर्यहणं ह्रद्वर्थं । अहश्चरत्रिश्चाऽहोरत्रः । सर्वात्रिः । सर्वरत्रः । पूर्वरत्रेः । पूर्वगतः । सं

स्यात्सत्रः । पुण्यसत्रः । द्वयोरश्वोस्समाहारः । द्विसत्रम् । अतिक्रान्तोरश्विं । अतिसत्रः ॥ राजाहस्सखिभ्यष्टचं । ५ । ४ ।
 ६९ । एतदन्तान्तरुषादृचस्यात् । परमराजः । अतिराजी । कृष्णसखः ॥ अह्णष्टखोरेव । ६ । ४ । १४५ । टिलोप
 कृत्यान्मान्यत्र । उत्तमाहः । द्वेअहनीभृतोद्धहीनःकतुः । तद्धितार्थेद्विगुःतमधीष्टइत्यधिकारेद्विगोर्वैत्यनुवृत्तौ । रात्र्यहः
 सभ्रत्सगचेतिखः । लिङ्गविशिष्टपरिभाषायाअनिच्छत्वान्नेह । मद्राणांराज्ञी । मद्रराज्ञी ॥ अहोऽह्णएतेभ्यः । ५ । ४ । ८८ ।
 सर्वादिभ्यःपरस्याऽहन्शष्टस्याह्लादेशस्यात्समासान्तेपरे ॥ अहोऽदन्तात् । ८ । ४ । ७ । अदन्तपूर्वपदस्याद्रेफात्प
 रस्याऽहोऽह्लादेशस्यनस्यणस्यात् । सर्वाह्लः । पूर्वाह्लः । संख्याताहः । द्वयोरहोर्भवः । काकादृम् । द्विगोर्लुगनपत्यइति
 ऋमोलुक् । इहः । स्त्रियामदन्तत्वाच्चाप् । इहः । इहप्रयः । अत्यहः ॥ श्चुभ्रादिषुच । ८ । ४ । ३७ । एदुरुत्त
 स्यात् । हीर्घाहोप्रावृह । एवञ्चैतदर्थमह्णइत्यदन्ताऽनुकरणकेशेनकर्तव्यः । प्रातिपदिकान्तेतिरात्ववारणावश्चुभ्रा
 दिपाठस्यावस्यकत्वात् । अदन्तादितितपरकरणात्नेह । परगतमहःपराहः ॥ नसंख्यादेस्समाहारे । ५ । ४ । ८९ ।
 समाहारेवर्तमानस्यसंख्यादेरह्लादेशेनस्यात् । संख्यादेरितिस्पष्टार्थः । द्वयोरहोस्समाहारः । इहः । अहः ॥ उत्तमैका
 भ्याच्च । ५ । ४ । ९० । आभ्यामह्लादेशेन । उत्तमशब्दोऽन्यार्थःपुण्यशब्दमाह । पुण्यैकाभ्यामित्येवत्त्रयितुमुचितं
 । पुण्याहं । सुदिनार्हं । सुदिनशब्दःप्रशस्तवाची । एकाहः । उत्तमग्रहणमुपान्त्यस्याऽपिसंग्रहार्थमित्येके । संख्याताहः
 ॥ अयाख्याथामुरमः । ५ । ४ । ९३ । टच्स्यात् । अश्वानामुरइव । अश्वोरसं । मुख्योऽश्वइत्यर्थः ॥ अनोऽश्मायस्सरसा
 ज्ञातिसंज्ञयोः । ५ । ४ । ९४ । टच्स्याज्ज्ञतौसंज्ञायाच्च । उपानसं । अमृताश्मः । कालायसं । मण्डूकसरसमितिजातिः ।
 महानसं । पिण्डाश्मः । लोहितायसं । जलसरसमितिसंज्ञा ॥ ग्रामकौटाभ्याञ्चतक्ष्णाः । ५ । ४ । ९५ । ग्रामस्यतक्षा । ग्रामतक्षः
 । साधारणइत्यर्थः । कुट्याम्भवःकौटः । स्वतन्त्रः । सचासौतक्षाच । कौटतक्षः ॥ अन्तेऽनुतः । ५ । ४ । ९६ । अतिश्रोवस

॥सि०कौ०॥

॥स०त०॥

॥ ४६ ॥

हः । अतिश्रीस्वा ॥ उपमानादप्राणिवु । ५ । ४ । ९७ । अप्राणिविषयकोपमानवाचिनःश्रुनष्ट्स्यात् । आकर्षःश्वे
व । आकर्षश्वः । अप्राणिवुकिं । वानरःश्वेव । वानरश्वा ॥ उत्तरमृगपूर्वाच्चसंक्षुः । ५ । ४ । ९८ । चाटुपमानात् । उत्तर
सक्यं । मृगसक्यं । पूर्वसक्यं । फलकमिवसक्य । फलकसक्यं ॥ नावोद्विगोः । ५ । ४ । ९९ । नौशदान्ताद्विगोष्ट्स्यान्न
नुतद्धितलुकि । द्वाभ्यान्नैभ्यामागतः । द्विनावरूप्यः । द्विगोर्लुगनपत्यङ्त्वाच्चचीत्यस्याऽपकर्षणाद्गलादेर्नलुक् । पञ्चना
वप्रियः । द्विनावं । त्रिनावं । अतद्धितलुकंतिकिं । पञ्चभिर्नैभिःकीतः । पञ्चनैः ॥ अर्द्धाच्च । ५ । ४ । १०० । अर्द्धी
नावष्ट्स्यात् । नावोऽर्द्धी । अर्द्धीनावं । क्लीक्त्वंलोकात् ॥ खार्याःप्राचाम् । ५ । ४ । १०१ । द्विगोरर्द्धाच्चखार्याष्ट्ज्वा
स्यात् । द्विखारं । द्विखारि । अर्द्धखारं । अर्द्धखारि ॥ द्विभ्यामञ्जलेः । ५ । ४ । १०२ । टज्वास्याद्विगौ । इञ्जलंइञ्जलि
। अतद्धितलुकीत्येवद्वाभ्यामञ्जलिभ्यांकीतः । इञ्जलिः ॥ ब्रह्मणोजानपदाख्यायां । ५ । ४ । १०४ । ब्रह्मान्तात्तत्पुरुषा
दृष्ट्यात्समासेनजानपदत्वमाख्यायतेचेत् । सुरष्टेब्रह्मा । सुरष्टब्रह्मः ॥ कुमहद्भ्यामन्यतरस्यां । ५ । ४ । १०५ । आ
भ्यांब्रह्मणोवाट्स्यात्तत्पुरुषे । कुत्सिनोब्रह्मा । कुब्रह्मः । कुब्रह्मा ॥ अन्महतस्मानाधिकरणजातीययोः । ६ । ३ ।
४६ । महतश्चाकारोऽन्तादेशस्यात्समानाधिकरणेउत्तरपदेजातीयेचपरे । महाब्रह्मः । महाब्रह्मा । महादेवः । महा
जातीयः । समानाधिकरणिकं । महतस्सेवा । महत्सेवा । लाक्षणिकम्बिहायप्रतिपदोक्तस्सन्महदिति समासेयहीयत्इ
तिचेत् । महाबाहुर्नस्यात् । तस्मान्नक्षत्रप्रतिपदोक्तयोःप्रतिपदोक्तस्येतिपरिभाषानेहप्रवर्ततेसमानाधिकरणयहणसा
मर्थ्यात् । आदितियोगविभागादात्वंप्रागेकादशभ्यङ्तिनिर्देशाद्वा । एकादश । महतीशब्दस्यपुत्रकभेदेऽप्येतिपुत्र
इवेकतेऽत्वं । महाजातीया । महदात्वेधासकरविशिष्टेषूपसंख्यानंपुत्रकवद्वावच्च ॥ * ॥ असामानाधिकरणेऽर्द्धमि
दं । महतोमहत्यावाघासः । महाघासः । महाकरः । महाविशिष्टः ॥ अष्टनःकपालेहविधि ॥ * ॥ अष्टनःकपालः ।

गविचयुक्ते ॥ * ॥ गोशब्दे परे युक्त इत्यर्थगम्येः । अत्रान्वस्यत् । अष्टागवंशकटं । अत्रप्रत्यन्ववेत्यत्राऽजितिः ।
 वज्रव्रीहावप्यच् । अष्टानाङ्गवांसमाहारः । अत्रान्वस्यत् । अत्रान्वस्यत् । अत्रान्वस्यत् । अत्रान्वस्यत् । अत्रान्वस्यत् ।
 ह्यऽशीत्योः । ६ । ३ । ४७ । आत्स्यात् । दौः । द्वादश । द्वाविंशतिः । अत्रान्वस्यत् । अत्रान्वस्यत् । अत्रान्वस्यत् ।
 विंशतिः । अवज्रव्रीह्यशीत्योः किं । द्वित्राः । द्विशतं । प्राक्शतादन्वयं ॥ * ॥ नेहद्विशतं । द्विसहस्रं ॥ त्रैस्रयः ।
 ६ । ३ । ४८ । त्रिशदस्य त्रयस्यात्पूर्वविषये । त्रयोविंशतिः । वज्रव्रीहौतु । त्रिदश । त्रिदशाः । सुजर्थे
 वज्रव्रीहिः । अशीतौतुत्र्यशीतिः । प्राक्शतादित्येव । त्रिसहस्रं ॥ विभाषाचत्वारिंशत् प्रभृतौसर्वेषाम् । ६ । ३ ।
 ४९ । द्वाष्टनोस्त्रेऽप्रागुक्तम्बास्याच्चत्वारिंशदादौपरि । द्वाचत्वारिंशत् । द्वाचत्वारिंशत् । अष्टचत्वारिंशत् । अष्टाचत्वा
 रिंशद् । त्रिचत्वारिंशत् । त्रयश्चत्वारिंशत् । सप्तचत्वारिंशत् । सप्तचत्वारिंशत् । सप्तचत्वारिंशत् । सप्तचत्वारिंशत् । सप्तचत्वारिंशत् ।
 । ७६ । एकादिर्नम्प्रकृत्यास्यादेकस्यचाऽदुक् । ६ । ३ ।
 त्समासः अनुनासिकविकल्पः । एकेननविंशतिः । एकान्वस्यत् । एकाद्विंशत्यासमासेऽङ्गतेऽकशब्देन सह नृतीयेतियोगविभागा
 त्वन्तृदशधासूत्ररपदादेः ष्टुत्वञ्चधासुवेतिवाच्यं ॥ * ॥ योडन् । योडश । योडा । षड्धा ॥ परवलिङ्गं द्रं द्रतपु
 रुषयोः । २ । ४ । २६ । एतयोः परपदस्येवलिङ्गं स्यात् । कुकुटमयूर्याविमे । मयूरीकुकुटाविमौ । अर्द्धपिप्पली ।
 द्विगुप्राप्तापन्नालम्पूर्वगतिसमासेषुप्रतिषेधोवाच्यः ॥ * ॥ पञ्चसुकपालेषुसंस्कृतः । पञ्चकपालः । पुणेडाशः । प्राप्नोजी
 विकं । प्राप्नोजीविकः । आपन्नजीविकः । अलंकुमार्यैः । अलंकुमारि । अतएवज्ञापकान्समासः । निष्कौशम्बिः ॥ पूर्वव
 दश्ववडवौ । २ । ४ । २७ । द्विवचनमत्तन्त्रम् । अश्ववडवौ । अश्ववडवान् । अश्ववडवैः ॥ रात्राह्लाहाःपुंसि । २ । ४
 । २८ । एतदन्तौद्वंद्वतपुरुषौपुंस्येव । अनन्तरत्वात्परवलिङ्गतापवादेऽप्ययम्परत्वात्समाहारनपुंसकताम्बाधते । अहो

शंसिकौ॥
॥ स० त०॥
॥ ५० ॥

शत्रुः । शत्रुः पूर्वभागः । पूर्वशत्रुः । पूर्वाह्नः । द्युहः । संख्यापूर्वशत्रुं क्लीवं ॥ * ॥ द्विशत्रुं । त्रिशत्रुं । गणशत्रुं ॥ अपथन्न
पुंसकं । २ । ४ । ३० । तत्पुरुषइत्येव । अन्यत्रतु । अपथोदेशः । कृतसंमासान्तनिर्देशान्नेह । अपथ्याः ॥ अर्द्धर्चाः पुं
सिच । २ । ४ । ३१ । अर्द्धर्चादयश्शब्दाः पुंसिक्लीवेचस्युः । अर्द्धर्चः । अर्द्धर्चः । ध्वजः । ध्वजं । एवन्तीर्थशरीरमण्ड
पयूषदेह अङ्कुशकलशेत्यादि ॥ जाव्याख्यायामेकस्मिन्बहुवचनमन्यतरस्यां । १ । २ । ५८ । एकोप्यर्थावाबहुवचन
नि । ब्राह्मणाः । पूज्यः । ब्राह्मणः । पूज्यः ॥ अस्मदोद्दयोश्च । १ । २ । ५९ । एकत्वेद्वित्वेचविवक्षितेऽस्मदोबहुवचन
न्वास्यात् । वयंब्रूमः । पक्षेऽहंब्रवीमि । आवांब्रूवइतिवा । सविशेषणस्यप्रतिषेधः ॥ * ॥ पटुरहंब्रवीमि ॥ फल्गुनी
प्रोष्ठपदानाञ्चनक्षत्रे । १ । २ । ६० । द्वित्वेबहुत्वप्रयुक्तेऽप्यैवास्यात् । पूर्वेफल्गुन्यौ । पूर्वाःफल्गुन्यः । पूर्वेप्रोष्ठपदे
। पूर्वाःप्रोष्ठपदाः । नक्षत्रेकिं । पूर्वेफल्गुन्यौमाणविके ॥ तिथ्यपुनर्वस्वेर्नक्षत्रद्वन्द्वेबहुवचनस्यद्विवचनन्नित्यं । १ । २ ।
६३ । बहुत्वद्वित्वबहुवति । तिथ्यञ्चपुनर्वसूच । तिथ्यपुनर्वसू । तिथ्योतिकिं । विशाघाऽनुग्धाः । नक्षत्रेकिं । तिथ्यपुन
र्वसवोमाणवकाः ॥ सनपुंसकं । २ । ४ । १७ । समाहारेद्विगुर्द्वेद्वञ्चनपुंसकंस्यात् । परवृद्धिर्ज्ञाऽपवादः । पञ्चगवं ।
दन्तोष्ठं ॥ अकारान्तोत्तरपदोद्विगुःस्त्रियामिष्टः ॥ * ॥ पञ्चमूली । आवन्तोवा ॥ * ॥ पञ्चखट्वी । पञ्चखट्वं । अनोनलो
पञ्चवाद्विगुःस्त्रियाम् ॥ * ॥ पञ्चतक्षी । पञ्चतक्षं । प्रात्राद्यन्तस्यन ॥ * ॥ पञ्चपात्रम् । त्रिभुवनं । चतुर्थ्युगं । पुण्यसु
दिनाभ्यामङ्गः क्लीवतेष्टा ॥ * ॥ पूण्याहं । सुदिनहं । पथःसंख्याव्ययादेः ॥ * ॥ संख्याव्ययादेःपथः कृतसंमासान्तःपथ
शब्दः क्लीवमित्यर्थः । त्रयाणां पथ्यास्त्रिपथं । विरूपपथ्याः । विपथं । कृतसंमासान्तनिर्देशान्नेह । अतिपथ्याः ।
सामान्येनपुंसकम् ॥ * ॥ मृदुपचति । प्रातःकमर्तं यो ॥ तत्पुरुषोऽनङ्कर्मधारयः । २ । ४ । १६ । अधिकारऽयं ॥ सं
ज्ञायाङ्गोशीनरेषु । २ । ४ । २० । कन्यान्तस्तत्पुरुषः क्लीवंस्यात्साचेदुशीनरदेशोत्पत्त्याः कन्यायाः संज्ञा । अस्याऽ

पद्यानिशैशमयः । तेषाङ्गन्यासैशमिकन्धं । संज्ञायाम्किं । वीरणकन्या । उशीतरेषुकिं । दक्षिकन्या ॥ उपज्ञान्त
 दाद्याचिख्यासायां । २ । ४ । २१ । उपज्ञान्त उपकन्यान्तश्चतत्पुरुषेणपुंसकंस्यात्तः रूपज्ञायमानोपक्रम्यमानोपराट् ।
 प्राथम्यञ्चेदाख्यानुमिष्यते । पाणिनेरूपज्ञा । पाणिन्युपइ ग्रन्थः । नन्दोपकमः राणः ॥ * ॥ वाङ्मये । २ । ४ । २२ । अ
 यान्तस्तत्पुरुषेणपुंसकंस्यात्पूर्वपदार्थवाङ्मये । इक्षुणाः काया । इक्षुकायं । विभावासेनातविकल्पस्याऽयःपवादः । इ
 क्षुकायानिवादिन्यइ तितुञ्चासमन्तान्निवादिन्यइ न्याङ्ङेऽङ्गोवोध्यः ॥ सभाराजाऽमनुष्यपूर्वा । २ । ४ । २३ । सजप
 र्थ्यायपूर्वाऽमनुष्यपूर्वाश्चसभान्तस्तत्पुरुषेणपुंसकंस्यात् । इनसभं । ईश्वरसभं । पर्यायस्थवेद्यते । नेहरजसभा ।
 चन्द्रगुप्तसभा । अमनुष्यशब्दोरुठ्यारक्षःपिशाचादीनाह । रक्षःसभं । पिशाचसभं ॥ अशालाच । २ । ४ । २४ । स
 ज्ञानार्थायासभतदन्तस्तत्पुरुषःस्त्रीवस्यात् । स्त्रीसभं । स्त्रीसङ्घातइत्यर्थः । अशालाकिं । धर्मसभा । धर्मशालेत्यर्थः ॥
 विभावासेनासुरच्छायाशालानिशानां । २ । ४ । २५ । एतदन्तस्तत्पुरुषःस्त्रीवन्मास्यात् । ब्राह्मणसेनं । ब्राह्मणसेना । य
 वसुरं । यवसुरा । कुड्यच्छायं । कुड्यच्छाया । गोशालं । गोशाला । अग्निशं । अग्निशा । तत्पुरुषेणनञ्कर्मधारयइत्य
 नुवृत्तेर्नेह । दृढसेनोराजा । असेना । परमसेना ॥ * ॥ इतितत्पुरुषः ॥ * ॥ शेषोवङ्ङीहिः । २ । २ । २३ । अधिक
 रोऽयं । द्वितीयाश्रितेत्यादिनायस्यत्रिकस्यविशिष्यसमासेनोक्तःसशेषःप्रथमान्तमित्यर्थः ॥ अनेकमन्यपदार्थं । २ । २ ।
 २४ । अनेकप्रथमान्तमन्यपदार्थंवर्तमानम्वासमस्यतेसबङ्ङीहिः । अप्रथमाविभक्त्यर्थेवङ्ङीहिरितिसमानाधिकः
 नामितिचफलितं । प्राप्तमुदकंययामं । प्राप्नोदकोयामः । ऊरथोऽनङ्गान् । उपहतपशूरुद्रः । उद्धृतौदनास्थालो ।
 पीताम्बरोहरिः । वीरपुरुषोयामः । प्रथमार्थेतुन । वृष्टेदेवेगतः । व्यधिकरणानामपिन । पञ्चभिर्भुक्तमस्य । प्रादिभ्यो
 धातुजस्यावाचोवाचोत्तरपदलोपः ॥ * ॥ प्रपतितपर्शुः । प्रपर्शुः ॥ नञोऽस्त्यर्धानाम्वाचोवाचोत्तरपदलोपः ॥ * ॥

॥ सि० के० ॥
॥ स० व० ॥
॥ ५९ ॥

अविद्यमानः पुत्रः । अपुत्रः । अस्तीतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं । अस्तिक्षीरगैः ॥ स्त्रियाः पुम्बद्भावितपुंस्कादनूङ्समाना
धिकरणेस्त्रियामपूरणीप्रियादिवु । ६ । ३ । ३४ । भाषितपुंस्कादनूङ्ऊडोभावोऽस्यामितिवङ्गव्रीहिर्निपातनात्पुं
म्याञ्जलुक्षष्ठाञ्जलुक् । तुल्येप्रवृत्तिनिमित्तेयदुक्तपुंस्कात्परा उडभावोयत्रतथाभूतस्यस्त्रीवाचकस्यशब्दस्यपुम्बाच्च
कस्येवरूपस्यान्वमानाधिकरणेस्त्रीलिङ्गेउत्तरपदेनतुपूरण्याम्प्रियादौचपरतः । गोस्त्रियोरितिह्रस्वः । चित्रागावोयस्येति
लौकिकविग्रहे । चित्राञ्जलुङ्कृत्यलौकिकविग्रहे । चित्रगुः । रूपवद्भाष्यः । चित्राजरतीगौर्यस्येतिविग्रहे । अनेको
त्तेर्वहनामपिवङ्गव्रीहिः । अत्रकेचित् । चित्राजगतीगुः । जरतीचित्रागुर्वे । एवन्दीर्घानन्वीजङ्घः । तन्वीदीर्घानजङ्घः
। त्रिपदेवङ्गव्रीहौप्रथमत्रपुम्बत् । उत्तरपदस्य । द्वितीयमपिनपुम्बत् । पूर्वपदत्वाऽभावात् । उत्तर
रपदशब्दोहिंसास्यचरमाऽवयवेरूढः । पूर्वपदस्येववदन्ति । वस्तुतस्तुनेहपूर्वपदमाक्षिप्यते ।
आनङ्कृतइत्यत्रयथा । तेनोपान्तस्यपुम्बदेव । चित्राजगतीगुर्वे । अतएवचित्राजरतीगौवोयस्येतिद्वंद्वगर्भेऽपिचि
त्राजरङ्गुरितिभाष्यं । कर्मधारयपूर्वपदेतुद्वयेऽपिपुम्बत् । अत्र । चित्रगुः । कर्मधारयोत्तरपदेतुचित्राजरङ्गुर्वीकः । स्त्रि
याः किं । यामणि कुलंतत्रदृष्टिरस्य । यामणिदृष्ट । भाषितपुंस्कात्किं । गङ्गाभाष्यः । अनूङ्किं । वामोरुभाष्यः । समा
नाधिकरणेकिं । कल्याण्याःमाता । कल्याणीमान् । स्त्रियाः किं । कल्याणीप्रधानंयस्यर्त्ते । कल्याणीप्रधानः । पूरण्यान्तु ॥ अ
ण्यं । पूरणीप्रमाणोः । ५ । ४ । १९६ । पूरणार्थप्रदानान्तिहेतिह्रस्वोऽन्तदन्तात्प्रामाण्यन्ताच्चवङ्गव्रीहेरपस्य । कल्याणीप
ञ्चमीयासंश्रुतीणान्ताः कल्याणीपञ्चमार्त्रयः । स्त्रीप्रमाणोः । स्त्रीप्रमाणः । पुम्बद्भावप्रतिवेधोऽप्युपपन्नप्रधानपू
रणामेव । शत्रिः पूरणीवाच्याचेत्तुकोदाहरणेऽप्युपपन्न । तद्वृत्तश्च । ५ । ४ । १९३ । तद्वृत्तपदद्वयं । तद्वृत्तपदद्वय
वङ्गव्रीहेः कस्यात्पुम्बद्भावः ॥ केऽणः । ७ । ४ । १९३ । उपरेऽणोह्रस्वस्यात् । इतिप्राप्ते ॥ तकपि ।

कापिपरे ह्रस्वो न स्यात् । कल्याणपञ्चमीकः पक्षः । अतिरोहितावयवभेदस्य पक्षस्याऽन्यपदार्थतयाः ।
 कर्तृकः । अप्रियादिषुकिं । कल्याणीप्रियः । प्रिया । कल्याणी । सुभगा । दुर्भगा । भक्तिः । सविता ।
 न्ता । क्षान्ता । समा । चपला । दुहिता । वामा । अवलम्बिता । समान्येनपुंसकं । दृढभक्तियस्य ।
 विवक्षायाः नुदृढाभक्तिः ॥ तसिद्धादिष्वाऽऽकृत्वसुचः । ६ । ३५ । तसिद्धादिषु कृत्वसुजनेषु परेषु स्त्रियः पुंस्यन्त्यत् ।
 गगनङ्कर्त्तव्यं । अथाप्यतिव्याप्तिपरिहारय । ततसौ । तस्यै । चरद्जातीयरौ । कल्पदेशीयरौ । रूपव्याप्ये ।
 तिल्यनौ । बह्वीयु । वज्रत्र । वज्रतः । दर्शनीयतश्च । घरूपेतिवक्ष्यमाणो ह्रस्वः परत्वात्पुंस्यन्त्याधते ।
 पद्वित्तम् । पद्वित्तमा । पटुचरी । पटुजातोया । दर्शनीयतश्च । दर्शनीयदेशीया । दर्शनीयरूपा । दर्शनीयपाशा ।
 वज्रया । प्रशस्ता । वृकि । वृकतिः । अजाभ्योहिता । असिबह्वल्पार्थस्य पुंस्यन्त्यावोवक्तव्यः ॥ * ॥ बह्वीभ्योदेहि ।
 वज्रशः । अल्पाभ्योदेहि अल्पशः ॥ त्वत्त्वोर्गुणवचनस्य । अजाभावाभावः । शुक्लत्वं । गुणवचनस्यकिं । कर्त्रीभावः कर्त्री
 त्वं । शरदः कृतार्थतेत्यादौ तु सामान्येनपुंसकं । भस्याः । हस्तिनीनां समूहो हासिकं । अठेकिं । रौहिणेयः ।
 स्त्रीभ्योऽङ्गितिठोऽत्रगृह्यते । अग्रेऽङ्गितिठुकिनुपुंस्यदेव । अजायोदेवताऽस्यस्थालीपाकस्याग्नेवः । सपत्नीशदस्त्रिधा । शत्रु
 पर्यायात्सपत्नशदच्छर्ङ्गैरवादिवाङ्डीन्येकः । समानः पतिर्यस्याइतिविग्रहे विवाहनिबन्धनम्पतिशदमाश्रित्यनित्यस्त्रीलिङ्गो
 द्वितीयः । स्वामिपर्यायपतिशब्देनभाषितपुंस्त्वसृतीयः । आद्ययोः । शिवाद्युण् । सपत्न्याऽअपत्यंसापत्नः । तृतीयात्तुलिङ्ग
 विशिष्टपरिभाषयापच्युत्तरपदलक्षणोऽयमवतन्वण् । शिवाद्यौरूढयोरेवग्रहणात्सापत्यः ॥ ठक्कसोश्च ॥ * ॥ भवत्या
 क्त्राभावत्वाः । भवदीयाः । एतद्वार्तिकमेकतद्धितेचेतिस्त्रुत्तञ्जनकर्त्तव्यं । सर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेइतिभाष्यकारेऽप्यागतार्थ
 त्वात् । सर्वमयः । सर्वकाम्यति । सर्विकाभार्यायस्य । सर्वकभार्य्यः । सर्वप्रियइत्यादि । पूर्वस्यैवेदंभस्त्रैवादेतिलिङ्गात् ।

॥सि०कौ॥

॥स०ब०॥

॥ ५२ ॥

तेनाकचिएकशेषवृत्तौचन । सर्विकासर्वाः । कुक्कुट्यादीनामण्डादियु । कुक्कुट्याङ्गण्डं । कुक्कुटाण्डं । मृग्याःपदं । मृगपदं । मृं
गक्षीरं । काकशवः ॥ क्वड्मानिनोश्च । ६ । ३ । ३६ । एतयोःपरतःपुम्बत् । एनीवाचरति एतायते । श्येनीवाचरति ।
श्येनायते । स्वभिन्नाङ्गाच्चिद्दर्शनीयामन्यते । दर्शनीयमानिनी । दर्शनीयंस्त्रियंमन्यते दर्शनीयमानीचैत्रः ॥ नकोपधायाः
- । ६ । ३ । ३७ । कोपधायाःस्त्रियाःनपुम्बवत् । पाचिकाभार्य्यः । रसिकाभार्य्यः । मद्रिकायते । मद्रिकामानिनी । कोपध
प्रतिषेधेनद्धितवुयहसं ॥*॥ नेहपाकाभार्य्यायस्यसपाकभार्य्यः ॥ संज्ञापूरणोश्च । ६ । ३ । ३८ । अनयोर्नपुम्बत् । द
त्ताभार्य्यः । दत्तामानिनी । दानक्रियानिमित्तःस्त्रियांपुंसिचसंज्ञाभूतोयमितिभाषितपुंस्त्वमस्ति । पञ्चमीभार्य्यः । पञ्चमी
पाशा ॥ वृद्धिनिमित्तस्यचतद्धितस्याऽरक्तविकारे । ६ । ३ । ३९ । वृद्धिशब्देनविहितायावृद्धिस्तद्धेतुर्यस्तद्धितोऽरक्तवि
कार्थस्तदन्तात्स्वीनपुम्बत् । सौघ्रीभार्य्यः । मा । ६ । ३ । ४० । निनी । वृद्धिनिमित्तस्यकिं । मध्यमभार्य्यः । तद्धित
स्यकिं । काण्डलावभार्य्यः । वृद्धिशब्देनकिं । ता । ६ । ३ । ४१ । षायीकन्यायस्यसकषायकन्यः । विकारेतुहैमोमुद्रि
कायस्येतिहैममुद्रिकः । वृद्धिशब्देनवृद्धिंप्रतिष्ठापयित्वा । ६ । ३ । ४२ । वैयाकरणभार्य्यः । सौवश्वभार्य्यः ॥ स्वाङ्गा
चेतः । ६ । ३ । ४० । स्वाङ्गाद्व्यङ्कारस्तदन्तः । सुकेशीभार्य्यः । स्वाङ्गात्किम्पटुभार्य्यः । ईतःकिं । अकेश
भार्य्यः । अमानिनीतिवक्तव्यं ॥ * ॥ सुकेशभार्य्यः । सुकेशीमानिनी ॥ जातेश्च । ६ । ३ । ४१ । जातेःपरोयःस्त्रीप्रथम्य
स्तदन्तान्नपुम्बत् । श्रूङ्गाभार्य्यः । ब्राह्मणीभार्य्यः । श्रूङ्गात्किम्पटुभार्य्यः । तेनहस्तिनीनांसमूहोहास्तिकमित्यत्रभस्या
छडितुभवत्येव ॥ संख्ययाऽव्ययासन्नादूर्गादिभ्यश्च । ६ । ३ । ४२ । संख्येयार्थयासंख्ययाऽव्ययादथसमस्यन्तेस
वज्जब्रीहिः । दशानांसमीपेयेसन्ति । उप । ६ । ३ । ४३ । दशवेत्यर्थः । वज्जब्रीहौसंख्येयेइतिवक्ष्यमाणोडच् । तेविंश
तेर्डिति । ६ । ४ । १४२ । विंशतेर्भस्त्रात् । विंशति । असन्नविंशाः । विंशतेरासन्नाइत्यर्थः । अटूरवभाः ।

अधिकचत्वारिंशः । द्वौवात्रयोवाद्द्वित्रः । द्विदशः । विंशतिरित्यर्थः ॥ दिङ्नामान्यन्तराले । २
 । दिशोनामान्यन्तरालेवाचेप्राग्वत् । दक्षिणश्चदिशोऽन्तरालंदिक् । दक्षिणपूर्वा । नामग्रहणानि
 म् । ऐंश्चाश्चकौवेर्याश्चाऽन्तरालन्दिक् ॥ तत्रतेनेऽस्यसुरूषे । २ । २ । २७ । सप्तम्यन्तेग्रहणविधयेऽप्युपदेतृती
 यान्तेचप्रहरणविषयेइदंयुद्धंप्रवृत्तमित्यर्थेसमस्येऽप्युपदेतृतीत्येवप्रतिहारेद्योत्येसबद्धब्रीहिः । इतिशब्दादयंविषयःपशोःलोभ्यते
 । अन्येषामपिदृश्यते ॥ * ॥ दीर्घइत्यनुवर्त्ततेइच्चिः । इतिहारेवद्धब्रीहौपूर्वपदान्तस्यदीर्घः । इच्समास नोवक्ष्यते ।
 तिष्ठद्गुप्रभृतिष्विचपत्यस्यपाठादव्ययीभावत्वमन्वयः । केशेषुकेशेषुगृहीत्वेदंयुद्धंप्रवृत्तं । केशकेशिः । दण्डैश्चदण्डै
 श्चप्रहृत्येदंयुद्धंप्रवृत्तं । दण्डादण्डि । मुष्टीमुष्टिः । ६ । ४ । १४६ । उवर्त्मान्तस्यभस्यगुणस्यात्तद्धिते । अवा
 देशः । बाहू । बाह्वि । ओरोदितिबक्तव्येगुणोक्तिःसंज्ञात् । परनित्यइतिज्ञापयितुन्नेनस्वायम्भुवमित्यादिसिद्धं । सरू
 पेतिकं । हलेनमुशलेन ॥ तेनसहेतितुल्ययोगे । २ । २ । २७ । तुल्ययोगेवर्त्तमानंसहेत्येतद्वृत्तीयान्तेनप्राग्वत् ॥ वोपसर्ज
 नस्य । ६ । ३ । ८२ । बद्धब्रीह्यावयवस्यसहस्यसहस्रं पुत्रेणसह । सपुत्रः । सहपुत्रोवाच्चागतः । तुल्ययोगवचनमप्रा
 यिकं । सकर्मकः । सलोभकः ॥ प्रकृत्याऽऽशिषि । २ । ८३ । सहशब्दःप्रकृत्यास्यादाशिषि । स्वस्तिराज्ञेसहपुत्राय
 सहामात्याय । अगोवत्सहलेष्वितिवाच्यं ॥ * ॥ सगवे । सवत्साय । सहलाय ॥ बद्धब्रीहौसंख्येयेडजबद्धगणात् । ५ । ४ ।
 ७३ । संख्येयेयोबद्धब्रीहिस्तस्माद्बुच्स्यात् । अपदशाः । अबद्धगणात्किं । उपबहवः । उपगणाः । अत्रस्वरेविशेषः । सं
 ख्यायास्तत्पुरुषस्यवाच्यः ॥ * ॥ निर्गतानिर्त्रिंशतोनिस्त्रिंशानिवर्धाणिचैत्रस्य । निर्गतस्त्रिंशतोङ्गुलिभ्योनिस्त्रिंशःखःङ्गः ॥ बद्ध
 ब्रीहौसक्थक्षोःस्वाङ्गात्त्वच् । ५ । ४ । ११३ । व्यत्ययेनषष्ठी । स्वाङ्गवाचिसक्थऽध्यन्ताद्बद्धब्रीहेःषच्स्यात् । दीर्घस
 क्थनीयस्य । सदीर्घसक्थः । जलजाक्षी । स्वाङ्गात्किं । दीर्घसक्थशकटं । स्थूलाक्षावेणुयष्टिः । अक्षोदर्शनादित्यच् ॥

॥सि०॥
॥स० ब०॥
॥ ५३ ॥

अङ्गुलेर्द्वारुणि । ५ । ४ । ११४ । अङ्गुल्यन्ताद्द्वीहोः षच्स्याद्दारुण्यर्थे । पञ्चाङ्गुलयोर्व्यस्य । तत्पञ्चाङ्गुलं दारु । अङ्गुलि
सदृशावयवधान्यादिविक्षेपणं काष्ठमुच्यते । वङ्गुलीहोः किं । द्वे अङ्गुलीप्रमाणं मस्याः । द्व्यङ्गुलायष्टिः । तद्धितार्थे तत्पुरुषे ।
तत्पुरुषस्याङ्गुलेरित्यच् । दारुणिकिं । पञ्चाङ्गुलिर्हस्तः ॥ द्वित्रिभ्यां यमूङ् । ५ । ४ । ११५ । आभ्यां मूङ् षस्स्याद्द्वी
होः । द्विमूर्द्धः । त्रिमूर्द्धः । नेतुर्नक्षत्रेष्वपवक्तव्यः ॥ * ॥ मृगोनेतायासान्ताः । मृगनेत्रात्रयः । पुष्यनेत्राः ॥ अन्तर्द्वे
हिर्भ्याञ्चलोमः । ५ । ४ । ११७ । आभ्यां लोमोऽस्याद्द्वीहोः । अन्तर्लोमः । वहिर्लोमः ॥ अज्ञानासिकायास्संज्ञाया
नसञ्चास्थूलत्वात् । ५ । ४ । ११८ । नासिकान्ताद्द्वीहोः रच्स्यात्नासिकासदृशानसम्प्राप्नोति तनुस्थूलपूर्वात् ॥ पूर्वप
दात्संज्ञायामगः । ८ । ४ । ३ । पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्य नस्यणस्स्यात्संज्ञायान्तुगकारव्यवधाने । दुरिवनासिकाऽस्य
दुरणसः । खरणसः । अगः किम् । इत्त्वामयनं । ऋगधनं । अणुगयं नादिभ्य इति निपातनात्णत्वाभावमाश्रित्य अग
इति प्रत्याख्यातं भाष्ये । अस्थूलत्किं । स्थूलनासिकः ॥ खुरखगभ्याम्भानस् ॥ * ॥ * ॥ खुरणाः । खरणाः । पक्षे अजपी
यते । खरणसः । खरणसः ॥ उपसर्गाच्च । ५ । ४ । ११९ । प्रादेर्व्यैनासिकाशब्दस्तदन्ताद्द्वीहोः रच्नासिकायान
सादेशश्च । असंज्ञार्थं च चनं । उन्नतानासिकायस्य । उन्नसः । उपसर्गादनोत्पर इति सूत्रन्तङ्गं भाष्यकार आह ॥ उ
पसर्गाद्द्वीहोः । ८ । ४ । २८ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य नस्यणस्स्याद्द्वीहोः । प्रणसः । वेर्वो वक्तव्यः ॥ * ॥ विग
तानासिकाऽस्य । वियः । स्थश्च ॥ * ॥ विख्यः । कथन्मर्हविनसाहतवान्धवेति भट्टिः । विगतयानासिकयोपलक्षितेति व्याख्ये
यः ॥ सुप्रातसुश्वसुदिवशरिकुक्षिचतुरस्रैणीपदाऽनपदप्रोष्ठपदाः । ५ । ४ । १२० । एते वङ्गुलीहयो रच्प्रत्ययान्तानि
पात्यन्ते । शोभनम्प्रातरस्य । सुप्रातः । शोभनं श्वेऽस्य । सुश्वः । शोभनन्दिवाऽस्य । सुदिवः । शारेरिवकुक्षिः । शारि
कुक्षः । चतस्रोऽस्योऽस्य । चतुरस्रः । एण्याद्द्वीहोः । एणीपदः । अजपदः । प्रोष्ठोगौः । तस्यैवपादेवस्य

प्रोष्ठपदः ॥ नञ्दुःसुभ्योहलिसक्थोरन्तरम्योः । ५ । ४ । १२१ । अच्स्यात् । अहलः । अहलिः । असह्यः । असीः ।
 । एवंसुदुर्भ्या । शक्थोरितिपाठाऽन्तरं । अहलः । अहलिः ॥ नित्यमसिच्प्रजामेधयोः । ५ । ४ । १२२ । अहलसुभ्य
 इत्येव । अप्रजाः । दुःप्रजाःसुप्रजाः । अमेधः । अमेधाः । अमेधाः ॥ धर्मादनिच्केवलात् । ५ । ४ । १२३ । अहलात्पूर्व
 पदान्तरोयोधर्मशब्दस्तदन्ताद्ब्रह्मव्रीहेरनिच् । अहलः । अहलिः । केवलात्किं । परमःसोधर्मायस्येतिविपदेवब्रह्मव्रीहौ
 माभूत् । स्वशब्दोहीहनकेवलम्पूर्वपदं । किन्तुअहलमन्वयात् । सन्दिग्धसाध्यधर्मैत्यादैः । कर्मधारयपूर्वपदेवब्रह्मव्री
 हिः । एवन्तुपरमस्वधर्मैत्यपिसाध्येव । निवृत्तिधर्मैः । अन्तेतिधर्मैत्यादिवत् । पूर्वपदन्तुब्रह्मव्रीहिणाक्षिप्यते ॥ जम्भा
 सुहरितनृणसोमेभ्यः । ५ । ४ । १२५ । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः । जम्भोः ।
 जम्भा । हरितजम्भा । नृणाम्भ्यंयस्यनृणमिवदन्तायस्येतिवा । नृणजम्भा । सोमजम्भा । स्वादिभ्यःकिं । पतितजम्भः
 ॥ दक्षिणेर्मातुभ्ययोगे । ५ । ४ । १२६ । दक्षिणेर्दर्मैर्ब्रह्मव्रीहेः । दक्षिणेर्मातृगः । व्याधेनक्तव्रह्मव्रीहेत्यर्थः ॥ इच्कर्मव्यति
 हारे । ५ । ४ । १२७ । कर्मव्यतिहारेयोवब्रह्मव्रीहिस्तस्मात् । अस्यात्समासान्तः । केशकेशि । मुश्लामुशलि ॥ द्विटण्डादिभ्य
 च् । ५ । ४ । १२८ । तादर्थ्येचतुर्थ्येष्वा । एवंसिद्धार्थमिच्प्रत्ययस्यात् । द्वैदण्डौयस्मिन्प्रहरणेत् । द्विटण्डिप्रहरणं
 । द्विमुशलि । उभाहस्ति । उभयाहस्ति ॥ प्रसंभ्याज्जानुनोर्दुः । ५ । ४ । १२९ । अभ्याम्परयोर्ज्जानुशब्दयोर्दुर्गदेशस्याद्ब्रह्म
 व्रीहौ । प्रगतेजानुनीयस्य । प्रजुः । संजुः ॥ ऊर्ध्वद्विभाषा । ५ । ४ । १३० । ऊर्ध्वजुः । ऊर्ध्वजानुः ॥ धनुषश्च । ५ । ४ । १३२
 । धनुरन्तस्यवब्रह्मव्रीहेरनडादेशस्यात् । शार्ङ्गधन्वा ॥ वासंज्ञायां । ५ । ४ । १३३ । शतधन्वा । शतधनुः ॥ जायायानिङ्
 । ५ । ४ । १३४ । जायान्तस्यवब्रह्मव्रीहेर्निडादेशस्यात् ॥ लोपोव्योर्ध्वलि । ६ । १ । ६६ । वकारयकारयोर्लोपस्याद्वलि । पु
 ष्पञ्जावः । युवतिर्ज्जायाऽस्य । युवजानिः ॥ गन्धस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः । ५ । ४ । १३५ । एभ्योगन्धस्यइकारेऽन्तादेश

॥ सि० का० ॥
॥ स० व० ॥
॥ ५४ ॥

स्थान् । उद्गन्धिः । पूतिगन्धिः । सुगन्धिः । सुरभिगन्धिः । गन्धस्येत्तेतदेकान्तग्रहणं । एकान्त एकदेश इव । अविभागे
नलक्ष्यमाण इत्यर्थः । सुगन्धिपुष्पं । सलिलञ्च । सुगन्धिर्वायुः । नेहशोभनागन्धाः द्रव्याण्यस्य । सुगन्धञ्चापणिकः ॥ अ
ल्पाख्यायां । ५ । ४ । १३६ । रूपस्यगन्धेशोयस्मिन्तत् । रूपगन्धिभोजनं । घृतगन्धि । गन्धोगन्धकञ्चामोदेलेशेसम्ब
न्धगर्भयोरिति विश्वं ॥ उपमानाच्च । ५ । ४ । १३७ । पद्मस्येवगन्धोऽस्य । पद्मगन्धिः ॥ पादस्यलोपोऽहस्यादिभ्यः । ५
। ४ । १३८ । हस्यादिर्द्विर्जिताटुपमानात्परस्यपादशब्दस्यलोपस्याद्ब्रवीहौ । स्थानिद्वारेणाऽयंसमासान्तः । व्याघ्रस्ये
वपादावस्य । व्याघ्रपात् । अहस्यादिभ्यः किं । हस्तिपादः । कुसूलपादः ॥ कुम्भपदीषुच । ५ । ४ । १३९ । कुम्भपद्मा
दिषुपादस्यलोपोडीप्चनिपाद्यतेस्त्रियां । पादःपत् । कुम्भपदी । स्त्रियां किं । कुम्भपादः ॥ संख्यासु पूर्वस्य । ५ । ४ । १४०
। पादस्यलोपस्यात्समासान्तोवद्ब्रवीहौ । द्विपात् । सुपात् ॥ वयसिदन्तस्यदत् । ५ । ४ । १४१ । संख्यासु पूर्वस्यदन्तस्यदत्
इत्यादेशस्याद्वयसि । द्विदन् । चतुर्दन् । षट्दन्ताञ्चस्य । षोडन् । सुदन् । सुदन्ती । वयसि किं । द्विदन्तः करी । सु
दन्तो नटः ॥ स्त्रियां संज्ञायां । ५ । ४ । १४३ । दन्तस्यदत्स्यात्समासान्तोवद्ब्रवीहौ । त्रयोदन्ती । फालदन्ती । संज्ञायां किं
सप्तदन्ती ॥ विभाषाश्यावारेकाभ्याम् । ५ । ४ । १४४ । दन्तस्यदत्तुवद्ब्रवीहौ । श्यावदन् । श्यावदन्तः । अशोकदन् । अ
शोकदन्तः ॥ अयान्तशुद्धशुभ्रवृषवरहेभ्यश्च । ५ । ४ । १४५ । एभ्योदन्तस्यदत्तुवा । कुड्मलाग्रदन् । कुड्मलाग्रदन्तः ॥
कंकुदस्याऽवस्थायांलोपः । ५ । ४ । १४६ । अजातककुत् । पूर्णककुत् ॥ त्रिककुत्पर्वते । ५ । ४ । १४७ । त्रिणिककुदा
न्यस्य । त्रिककुत् । संज्ञैषापर्वतविशेषस्य । त्रिककुदोऽन्यः ॥ उद्भिभ्याङ्काकुदस्य । ५ । ४ । १४८ । लोपःस्थान् । उक्ताकु
त् । विकाकुत् । काकुदन्तालु ॥ पूर्णाद्विभाषा । ५ । ४ । १४९ । पूर्वकाकुत् । पूर्वकाकुदः ॥ सुहृद्दुर्हृदौ मित्रो मित्रयोः ।
५ । ४ । १५० । सुदुर्भ्याहृदयस्यहृद्भावोनिपाद्यते । सुहृन्मित्रं । दुर्हृमिदत्रः । अन्यत्रसुहृदयः । दुर्हृदयः ॥ उर

*प्रभृतिभ्यः*कप् । ५ । ४ । १५१ । व्यङ्गोरस्तः । प्रियस्यिन् । इहपुमान् । अनङ्गान् । पयः । नैः । लङ्गोरिति एकवचना
 नानिपठ्यन्ते । द्विवचनवङ्गवचनान्तेभ्यस्तु शेषाद्विभाषेति विकल्पेन कप् । द्विपुमान् । द्विपुंस्कः । अथान्नजः ॥ * ॥ अनर्थकं
 । नजः किं । अपार्थं । अपार्थकं ॥ इनः स्त्रियां । ५ । ४ । १५२ । वङ्गदण्डिकानगरी । अनिनस्मिन्ग्रहान्यर्थवताचा
 नर्थकेनाऽपि तदन्तविधिम्ययोजयन्ति । वङ्गवागिमका । स्त्रियां किं । वङ्गदण्डी । वङ्गदण्डिको ग्रामः ॥ शेषाद्विभाषा । ५
 । ४ । १५४ । अनुक्तसमासान्ताच्छेयाधिकारस्याङ्गव्रीहेः कप्वास्यात् । महायशस्तः । मत्तयशः । अनुक्तेनादिकिं ।
 व्याघ्रपात् । सुगन्धिः । प्रियपथः । शेषाधिकारस्तुकिं । उपवहवः । अन्नरपूर्वा । सपुत्रः । तन्नादिनाशेषाद्दोऽर्थद्व
 यपरः ॥ आपोऽन्यतरस्यां । ७ । ४ । १५ । कष्यावन्तस्य ह्रस्वोवास्यात् । वङ्गमालकः । वङ्गमालकः । कवभावेवङ्गमा
 लः ॥ नसंज्ञायां । ५ । ४ । १५५ । शेषादिति प्राप्नः कप्नस्यात्संज्ञायां । विश्वेदेवाश्चस्य । विश्वेदेवः ॥ ईयसश्च । ५ । ४
 । १५६ । ईयसन्नोत्तरपदान्नकप् । वहवः श्रेयांसोऽस्य । वङ्गश्रेयान् । गोस्त्रियोरिति ह्रस्वत्वे प्राप्ते । ईयसो वङ्गव्रीहेर्निति
 वाच्यं ॥ * ॥ वहवः श्रेयस्योऽस्य । वङ्गश्रेयसो । वङ्गव्रीहेः किं । अतिश्रेयसिः ॥ वन्दितेभ्रातुः । ५ । ४ । १५७ । पूजिते
 र्थयोभ्रातृशब्दस्तदन्तान्नकप्स्यात् । प्रशस्तेभ्रातायस्य । प्रशस्तभ्राता । नपूजनादिति निषेधस्तु वङ्गव्रीहौ सक्थश्चो रित्य
 तः प्रागेवेति वक्ष्यते । वन्दिते किं । मूर्खभ्रातृकः ॥ नाडीतन्त्रोस्त्वाङ्गे । ५ । ४ । १५८ । स्वाङ्गेयौ नाडीतन्त्रीशब्दौ तदन्तात्वर
 प्तस्तार् । वङ्गनाडिकायः । वङ्गतन्त्रीर्थावा । वङ्गतन्त्रीर्धमनी । स्त्रीप्रत्ययान्तत्वाभावाद्भ्रस्वोऽन । स्वाङ्गे किं । वङ्गनाडीकस्त
 म्भः । वङ्गतन्त्रीकावीणा ॥ निष्प्रवाणिश्च । ५ । ४ । १६० । कवभावोऽत्र निपात्यते । प्रपूर्वाद्द्वयतेर्लुट् । प्रवाणीतन्नुवायशला
 का । निर्गताप्रवाण्यऽस्य । निष्प्रवाणिः पटः । समाप्तवानः । नवइत्यर्थः ॥ सप्तमीविशेषणे वङ्गव्रीहौ । २ । २ । ३५ । स
 प्तम्यन्तं विशेषणं च वङ्गव्रीहौ पूर्वम्ययोज्यं । कण्ठेकालः । अत्र एव ज्ञापकाद्वाधिकरणपदे वङ्गव्रीहिः । चित्रगुः । सर्वनामसं

॥सि०कै॥

॥स० व०॥

॥ ५५ ॥

॥स०द्व०॥

ख्योरूपसंख्यानं ॥ * ॥ सर्वश्वेतः । द्विशुक्लः । मिथोनयोस्समासेसंख्यापूर्वेश्चपरविप्रतिषेधात् ॥ * ॥ द्विन्यः ॥ संख्यः
याञ्चल्पीयस्याः । द्वित्राः । द्वंद्वेऽपिद्वादश । वाप्रियस्य ॥ * ॥ गुडप्रियः । प्रियगुडः ॥ गंडादिभ्यःपरसप्तमी ॥ * ॥ ग
डुकण्ठः । कचिन्न । वहेगडुः ॥ निष्ठा । २ । २ । ३६ । निष्ठान्तम्बुद्धीहौपूर्वेस्यात् । कृतकृत्यः । जातिकालसुखा
दिभ्यःपरनिष्ठावाच्चा ॥ * ॥ सारङ्गजग्धी । मासजाता । सुखजाता । प्रायिकञ्चेदं । कृतकटः । पीतोदकः ॥ बाहिताग्न्या
दिषु । २ । २ । ३७ । आहिताग्निः । अग्न्याहितः । आकृतिगणोयं । प्रहरणार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौ ॥ * ॥ अस्युद्युतः । दू
गडपाणिः । कचिन्नविवृतासिः ॥ * ॥ इतिवङ्गुद्धीहिः ॥ * ॥ चार्थेद्वन्द्वः । २ । २ । २७ । अनेकंसुबन्तञ्चार्थेवर्तमानम्वास
मस्यतेसद्वन्द्वः । समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहारञ्चार्थाः । परस्परनिरपेक्षस्याऽनेकस्य एकस्मिन्नन्वयःसमुच्चयः ।
अन्यतरस्याऽनुषङ्गकत्वेऽन्वाचयः । मिलितानामन्वयइतरेतरयोगः । समूहःसमाहारः । तत्रेश्वरंगुरुञ्चभजस्वेतिस
मुच्चये । भिक्षामटगाञ्चानयेत्यन्वाचयेचनसमासोऽसामर्थ्यात् । धवखटिरौ । संज्ञापरिभाषं । अनेकोक्तेः । होतृपोतृनेष्टो
द्गातारः । द्वयोर्द्वयोर्द्वंद्वं कृत्वापुनर्द्वंद्वेत् । होतापोतानेष्टोद्गातारः ॥ राजदन्तादियुपरं । २ । २ । ३९ । एषुपूर्वप्रयो
गार्हम्परंस्यात् । दन्तानां राजा । राजदन्तः । धर्मादिष्वनियमः । अर्थधर्मौ । धर्मार्थौ । दम्पती । जम्पती । जायापती ।
जायाशब्दस्यजम्भावोदम्भावश्चानिपात्यते । आकृतिगणोयं ॥ द्वन्द्वेधि । २ । २ । ३२ । द्वंद्वेधिसंज्ञपूर्वस्यात् । हरिश्च
हरश्च । हरिहरौ । अनेकप्राप्तावेकत्रनियमोऽनियमश्शेषे ॥ * ॥ हरिगुरुहंसः । हरिहरगुरव् ॥ अजाद्युद्धन्तं ।
२ । २ । ३३ । इदं द्वंद्वेपूर्वस्यात् । ईशकृष्णौ । वङ्गुष्वनियमः । अश्वरथेन्द्राः । इन्द्राश्वरथाः । घनदजाद्युद्धन्त
म्बिप्रतिषेधेन । इन्द्राग्नी ॥ अल्पात्तरं । २ । २ । ३४ । शिवकेशवौ । ऋतुनक्षत्राणांसमाऽक्षरणामानुपूर्व्येण ॥ * ॥
हेमन्तशिशिरवसन्ताः । कृतिकारोहिण्यौ । समाऽक्षरणांकिं । ग्रीष्मवसन्तौ । लघ्वक्षरम्पूर्वम् ॥ * ॥ कुशकार्शं ॥ अभ्यर्त्ति

तच्च ॥ * ॥ नापसपर्वतौ । वर्ष्मनामानुपूर्वैण ॥ * ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविद्विभूद्राः । भ्रातुर्ज्यायसः ॥ * ॥ युधिष्ठिराज्यु
 नौ ॥ इन्द्रश्चप्राणितूर्यसेनाज्ञानाम् । २ । ४ । २ । एषां द्वंद्वकवत्स्यात् । प्राणिपादं । मार्दङ्गिकपाणविकं । स्थिकाऽ
 श्वारोहं । समाहारस्यैकत्वादेकत्वेसिद्धेनियमार्थम्प्रकरणं । प्राण्यङ्गादीनां समाहार एव यथास्यात् ॥ अनुवाकेचरणा
 नाम् । २ । ४ । ३ । चरणानां द्वंद्वकवत्स्यात्सिद्धस्योपन्यासे । स्थेणोर्लुङीतिवक्तव्यं ॥ * ॥ उदथात्कठकालापं । प्र
 त्यष्टात्कठकौद्युमं ॥ अध्वर्युक्तुरनपुंसकम् । २ । ४ । ४ । यजुर्वेदेविहितोयः कतुस्तद्वाचिः । मनपुंसकलिङ्गां द्वंद्वक
 कवत्स्यात् । अर्काऽश्वमेधं । अध्वर्युक्तुः किं । इयुवज्जैः । सामवेदेविहितौ । अनपुंसकङ्किं । राजसूयवाजपेयैः । अर्द्धर्ची
 दी ॥ अध्वयनेनोऽविप्रकृष्टाख्यानाम् । २ । ४ । ५ । अध्वयनेन प्रयासनाञ्जाख्यायेषान्तेषां द्वंद्वकवत् । पदकक्रमकं ॥
 जातिरप्राणिनाम् । २ । ४ । ६ । प्राणिवर्जं जातिवाचिनां द्वंद्वकवत् । धनाशष्कुलि । प्राणिनान्तु । विद्विभूद्राः । द्रव्य
 जातीनामेवनेह । रूपरसौ । गमनाकुञ्चने । जातिप्राधान्येवायमेकवद्भावः । द्रव्यविशेषविवक्षायान्तु । बटग्रमलकानि
 ॥ विशिष्टलिङ्गेनदीदेशोऽग्रामाः । २ । ४ । ७ । ग्रामवर्जनदीदेशवाचिनाभिन्नलिङ्गां समाहारे द्वंद्वस्यात् । उच्च
 अड्स्वतीच । उच्चोस्वति । गङ्गाचशोणश्च । गङ्गाशोणं । कुरवश्चकुरुक्षेत्रं । कुरुक्षेत्रं । भिन्नलिङ्गां किं । ग
 ङ्गायमुने । मद्रकेकयाः । अग्रामाः किं । जाम्बवन्नगरं । शालूकिनीग्रामः । जाम्बवशालूकिन्यौ ॥ क्षुद्रजन्तवः । २ । ४
 । ८ । एषां समाहारे द्वंद्वस्यात् । यूकालिखं । आनकुलात्क्षुद्रजन्तवः ॥ येषाञ्चविरोधश्शाश्वतिकः । २ । ४ । ९ । ए
 षां प्राग्वन् । अहिनकुलं । गोव्याघ्रं । काकोलूकमित्यादौ परत्वाद्धिभाषा । वृक्षमृगेतिप्रःपञ्चकारेणवाध्यते ॥ शूद्राणाम
 निरवस्थितानाम् । २ । ४ । १० । अर्वाहृक्तानां शूद्राणाम्प्राग्वन् । तक्षायस्कारं । पात्राद्धिः कृतानान्तु । चण्डालमृत
 मः ॥ गवाऽश्वप्रभृतीनिच । २ । ४ । ११ । यथोच्चरितानिसाधूनिस्तुः । गवाश्च । दासीदासमित्यादि ॥ विभाषावृक्षमृगान्तु

॥ सि० कौ० ॥

॥ स० ह० ॥

॥ ५६ ॥-

एधान्यव्यञ्जनपशुकुन्यश्ववडवपूर्वापरऽधरोत्तराणाम् । २ । ४ । १२ । वृक्षादीनां सप्तानां द्वन्द्वः । अश्ववडवेत्यादिद्वन्द्वत्रयञ्च प्राग्वद्वावृक्षादौ विशेषाणामेवग्रहणं । लक्षन्ययोधं । लक्षन्ययोधः । रुरुपृथतं । रुरुपृथताः । कुशकाशं । कुशकाशाः । व्रीहियवं । व्रीहियवाः । दधिघृतं । दधिघृते । गोमहिषं । गोमहिषाः । शुकवकं । शुकवकाः । अश्ववडवं । अश्ववडवौ । पूर्वाऽपरं । पूर्वाऽपरे । अधरोत्तरं । अधरोत्तरे ॥ फलसेनावनस्पतिमृगशुकनिक्षुद्रजन्तुधान्यतृणानां वङ्गप्रकृतिरेवद्वन्द्वएकवदितिवाच्यं ॥ * ॥ वदराणि चाऽऽमलकानि च । वदरमलकं ॥ जातिरप्राणिनामित्येकवद्भावेनेह । वदरमलके । रथिकाश्चरोहै । लक्षन्ययोधौ । इत्यादि । विभाषावृक्षेति सूत्रेणैऽप्राणिनस्तेषां ग्रहणम् । जातिरप्राणिनामितिनित्ये प्राप्ते विकल्पार्थः । पशुग्रहणं हस्यश्वादिषु सेनाङ्गत्वान्नित्ये प्राप्ते । मृगाणां मृगैरेव शुकनीनान्तैरेवोभयवद्वन्द्वः । अन्यैस्तु सहेतरेतरयोगस्येति नियमार्थं मृगशुकनियग्रहणं । एवम्पूर्वैः परमधरोत्तरमित्यपि । अश्ववडवग्रहणं तु पक्षेन पुंसस्यैवार्थः । अन्यथा परत्वात्पूर्ववदश्ववडवाविति स्यात् ॥ विप्रतिषिद्धज्ञानधिकरणवाचि । २ । ४ । १३ । विरुद्धार्थानामद्रव्यवाचिनां द्वन्द्वएकवद्भास्यात् । शीतोष्णं । शीतोष्णे । वैकल्पिकसमाहारद्वन्द्वश्चार्थे इति सूत्रेण प्राप्ताः । सविरुद्धार्थानां यदि भवति तर्हि अद्रव्यवाचिनामेवेति नियमार्थमिदं । तेन द्रव्यवाचिनामितरेतरयोगस्य । शीतोष्णे उदके स्तः । विप्रतिषिद्धिं । नन्दकपाञ्चजन्यौ । इह पाक्षिकसमाहारद्वन्द्वो भवत्येव ॥ नदधिपयञ्चादीनि । २ । ४ । १४ । एतानि नैकवन्त्यः । दधिपयसी । इध्मावर्हिषी । निपातनादीर्घः । ऋक्सामे । वाङ्मन्त्रे ॥ अधिकरौतावत्त्वे च । २ । ४ । १५ । इत्यसंख्यावगमे एकवदेवेति नियमो न स्यात् । दशदन्तोष्णः ॥ विभाषासमीपे । २ । ४ । १६ । अधिकरौतावत्वस्य समीपेन परिच्छेदे समाहारस्येते वरूपेणैति नियमो न स्यात् । उपदशं । दन्तोष्णं । उपदशः । दन्तोष्णः ॥ ज्ञानवृत्तेर्द्वन्द्वे । ६ । ३ । २५ । विज्ञानेनिसम्बन्धवाचिनामृदन्तानां द्वन्द्वे ज्ञानइत्यादुत्तरपदे परे । होतापीतारौ । हो

तृपोतृनेष्टोद्गातारः । मातापितरौ । पुत्रेऽन्यतरस्यामित्यतोमण्डुकलुन्यापुत्रइत्यनुवृत्तेः । पितापुत्रौ ॥ देवताद्वन्द्वे च । ६ ।
 ३ । २६ । इ होत्ररपदे परेऽनङ् । मित्रावरुणौ । वायुश्च प्रयोगे प्रतिषेधः ॥ * ॥ अग्निवापू । वाय्वग्नी । पुनर्द्वे द्वयंहं ।
 प्रसिद्धसाहचर्यस्य परिग्रहार्थं । तेन ब्रह्म प्रजापतीत्यादौ नानङ् । एतद्धिनैकहविर्भागित्वेन श्रुतन्नापिलोके प्रसिद्धं साह
 चर्यं ॥ ईदग्नेऽसोमवरुणयोः । ६ । ३ । २७ । देवताद्वन्द्वे इत्येव ॥ अग्नेस्तुत्सोमसोमाः । ८ । ३ । ८२ । अग्नेः प
 रेषामेषां सस्यस्यत्समासे । अग्निष्टुन् । अग्निष्टोमः । अग्नीषोमौ । अग्नीवरुणौ ॥ इद्वृद्धौ । ६ । ३ । २८ । वृद्धमत्यु
 त्तरपदे अग्नेरिदादेशस्त्वाद्देवताद्वन्द्वे । अग्निरुतैतेऽस्य । अग्निमारुतं कर्म । अग्नीवरुणौ देवतेऽस्याः । अग्निवारुणं
 । देवताद्वन्द्वे चेत्युभयपदवृद्धिः । अलौकिकवाक्येऽनङ्मीलञ्चवाधिन्वा । इद्वृद्धौ किं । अग्नेन्द्रः । नेन्द्रस्य परस्त्वित्युत्तरपदं
 वृद्धिर्निषेधः । विष्णौ न ॥ * ॥ अग्नौ वैष्णवं ॥ दिवोद्वावा । ६ । ३ । २९ । देवताद्वन्द्वे उत्तरपदे । द्यावाभूमौ । द्यावाक्षमे ॥
 दिवसश्च पृथिव्याम् । ६ । ३ । ३० । दिव इत्येव चात्द्वावा । आदेशेऽकारोच्चारणं । सकारस्य रुत्वं माभूदित्येतदर्थं । द्यौ
 च्च पृथिवी च । दिवस्पृथिव्यौ । द्यावापृथिव्यौ । इन्द्रसिद्ध्यानुविधिः । द्यावाचिदस्मै पृथिवी । दिवस्पृथिव्यौ । ररतिरित्य
 त्रपदकारविसर्गमपठति ॥ उवासोषसः । ६ । ३ । ३१ । उषसश्च स्योषासादेशो देवताद्वन्द्वे । उवासास्युत्थं ॥ मात
 रपितरवुदीचाम् । ६ । ३ । ३२ । मातरपितरौ । उदीचाङ्गि । मातापितरौ ॥ द्वन्द्वच्चुदघहान्तात्समाहारे । ५ । ४ । १०६ ।
 चवर्गान्ताद्घहान्ताच्च द्वन्द्वदृच्स्यात्समाहारे । वाक्कल्वक् । वाक्कचं । लक्स्तजं । शमीदृयदं । वाक्कियं । कत्रोपानहं ।
 समाहारे किं । प्रावृद्धशरदौ ॥ * ॥ इति द्वन्द्वः ॥ * ॥ अथैकशेषः । सरूपाणां । रमौ । रमाः । विरूपाणामपि समानां
 र्यानां ॥ * ॥ वक्रदण्डश्च कुटिलदण्डश्च । वक्रदण्डौ । कुटिलदण्डौ ॥ वृद्धोयूनातस्त्रक्षणश्चेदेव विशेषः । १ । २ ।
 ६५ । यूनासहोक्तौ गोत्रं शिष्यते गोत्रयुवप्रत्ययमात्रकृतञ्चेत्तयोः क्वत्तन्मैरुप्यं स्यात् । गार्गीश्च गार्गीयश्च गार्गीयः । वृद्धः

॥संको॥

॥सं०॥

॥ ५७ ॥

किं । गर्गगाग्घायणौ । यूनाकिं । गर्गगाग्घौ । तल्लक्षणं किं । भागविति । भागवित्किं । कृत्तं किं । गाग्घवात्स्याय
नौ ॥ स्त्रीपुंवच्च । १ । २ । ६६ । यूनासहोक्तौ बृद्धास्त्रीशिष्यतेतदर्थश्चपुंवत् । गार्गीचगाग्घायणौच । गर्गाः । अस्त्रि
यामित्यनुवर्तमानेयज्जोश्चेतिबुक् । दाक्षीचदाक्षायणश्च । दाक्षी ॥ पुमान्स्त्रिया । १ । २ । ६७ । स्त्रियासहोक्तौपुमा
न्शिष्यतेतल्लक्षणएवविशेषश्चेत् । हंसीचहंसश्च । हंसौ ॥ भ्रातृपुत्रौस्त्वदहितृभ्याम् । १ । २ । ६८ । भ्राताचस्त्व
साच । भ्रातरौ । पुत्रश्चदुहिताच । पुत्रौ ॥ तपुंसकमनपुंसकेनैकवचास्याऽन्यतरस्याम् । १ । २ । ६९ । अङ्गीवेनस
होक्तौङ्गीवंशिष्यतेतच्चवाएकवक्त्यात्तल्लक्षणएवविशेषश्चेत् । शुक्लःपटः । शुक्लापटी । शुक्लंवस्त्रं । तदिदंशुक्लं । ता
नीमानिशुक्लानि ॥ पितामात्रा । १ । २ । ७० । मात्रासहोक्तौपितावाशिष्यते । माताचपिताच । पितरौ । मातापितरौवा ॥
अश्वरश्श्वश्चा । १ । २ । ७१ । अश्वसहोक्तौअश्वश्वरेवाशिष्यतेतल्लक्षणएवविशेषश्चेत् । अश्वरौ । अश्वश्वश्वरौ ॥ त्व
दादीनि सर्वैर्नित्यम् । १ । २ । ७२ । सर्वैस्सहोक्तौत्वदादीनिनिर्णयंशिष्यन्ते । सचदेवदत्तश्च । तौ । त्वदादीनामिथ
स्सहोक्तौयत्परन्तच्छिष्यते । सचयश्च । यौ । पूर्वशेषोपिदृश्यते । इतिभाष्यं । सचयश्च । तौ । त्वदादितःशेषेषुपुंस
कतो लिङ्गवचनानि ॥ * ॥ साचदेवदत्तश्च । तौ । त्वदेवदत्ताचयज्ञदत्ताच । तानि । पुंसपुंसकयोस्तुपरत्वात्पुंसकं
शिष्यते । त्वदेवदत्तश्च । ते । अद्वन्द्वतत्पुरुषविषयानामिति वक्तव्यं ॥ * ॥ कुक्कुटमयूर्याविमे । मयूरीकुक्कुटाविमौ ।
तच्चसाच अर्द्धपिष्यन्तौते ॥ ग्राम्यपशुसङ्घेष्वतरुणेषुस्त्री । १ । २ । ७३ । एषुसहविवक्षायांस्त्रीशिष्यते । पुमान्स्त्रिये
त्यस्यापवादः । गावइमाः । ग्राम्येति किं । सरवइमे । पशुग्रहणं किं । ब्राह्मणाः । संघेषु किं । एतौगावौ । अतरुणेषु किं ।
वंत्साइमे । अनेकशफोष्वितिवाचं ॥ * ॥ अश्वइमे । इहसर्वत्रएकशेषेकतेनेकसुबन्ताभावाद्द्वन्द्वेन । तेनाश्वरसौ
शिर्गंसीत्यादौसमासस्येत्यन्तोदात्तःप्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावश्चन । पश्यातौ । पश्यान्इत्यादौसमासान्तो ॥ * ॥ इत्येकशेषः

॥*॥ कृतञ्जितसमासैकशेषसनाद्यन्तधातुरूपाः । पञ्चवृत्तयः । परार्थाभिधानंवृत्तिः । वृत्त्यर्थावबोधकम्भाक्यंविग्रहः । ख
 द्विधा । लौकिकोऽलौकिकश्च । परिनिष्ठितत्वात्साधुर्लौकिकः । प्रयोगानर्होऽसाधुरलौकिकः यथा । राज्ञःपुरुषः । राजन्ञ्
 सपुरुषसु इत्यविग्रहेनित्यसमासः । अस्वपटवियहोवा । समासश्चतुर्विधइतिप्रायोवाटः । अव्ययीभावतत्पुरुषवङ्ग्रीहि
 द्वन्द्वाधिकारवद्भिर्भूतानामपिसहसुपेतिविधानात् । पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावः । उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्पुरुषः । अन्य
 पदार्थप्रधानोवङ्ग्रीहिः । उभयपदार्थप्रधानोद्वन्द्वः । इत्यपिप्राचाम्प्रवादः प्रायोभिप्रायः । स्तूपण्यति । उन्मत्तगङ्गमित्या
 द्यव्ययीभावे । अतिमालादैतत्पुरुषे । द्वित्रा इत्यादिभङ्ग्रीहौ । दनोष्ठमित्यादिद्वन्द्वेचाभावात् । तत्पुरुषविशेषः कर्मधा
 रयः । तद्विशेषोद्विगुः । अनेकपदत्वंद्वन्द्ववङ्ग्रीह्योरेवतत्पुरुषस्यक्वचिदेवेत्युक्तं । किञ्च । सुपांसुपातिङानाम्नाधातुना
 ऽद्यतडान्तिडा । सुबन्तेनेतिविज्ञेयस्समासः षड्विधोबुधैः ॥ १ ॥ सुपांसुपा । राजपुरुषः । तिङा । पर्यभूषत् । नाम्ना । कु
 म्भकारः । धातुना । कटपूः । अजस्रं । तिङान्तिडापि । बतरखादता । खादतमोदता । तिङांसुपाकृन्तविचक्षणेतियस्यां
 क्रियायांसाकृन्तविचक्षणा । एहीडादयेन्यपदार्थाचेतिमयूरव्यंसकादौपाठान्समासः ॥*॥ इति सर्वसमासशेषः ॥*॥ चट
 क्पूरश्चःपद्यामानक्षे । ५ । ४ । ७४ । अञ्जनक्षेइतिच्छेदः । चटगाद्यन्तस्य समासस्य अप्रत्ययोऽन्तावयवस्त्यात् । अक्षेया
 धूः । तदन्तस्थतुन । अर्द्धर्चः । अन्तचवह्वृचावध्येतर्त्येवनेह । अन्तक्सा । बद्धृक्स्तुक्तं । विष्णोःपूः । विष्णुपुरं । क्लीवत्वं
 लोकात् । विमलापंसुरः ॥ इत्यन्तरूपसर्गोभ्योऽपईत् । ६ । ३ । ७७ । अपइतिकृतसमासान्तस्यानुकरणं । षष्ठ्यर्थेप्र
 थमासंभ्योऽपस्यईत्यात् । द्विर्गताञ्जापोयस्मिन्निति । द्वीपं । अन्तरीपं । प्रतीपं । समीपं । समापोदेवयजनमितितु । स
 माञ्जापोयस्मिन्नितिबोधं । कृतसमासान्तग्रहणान्नेह । स्वप्स्वपी ॥ अवर्हान्नाद्वा ॥*॥ श्रेपं । परेपं । प्रापं । परापं ॥ ऊ
 दनोर्द्विशे । ६ । ३ । ७८ । अर्नोःपरस्यापस्यऊत्यादेशे । अनूपोदेशः । राजधुर । अक्षेतु । अक्षधूः । दृढधूरक्षः ।

॥सि०कौ०॥ सखिपथोरभ्यपथोदेशः ॥ अचप्रथमवपूर्वात्सामलोमः । ५ । ४ । ७५ । एतत्पूर्वात्सामलोमान्तात्समासादचस्यात् । प्र
 ॥स०स०॥ तिसामं । अनुसामं । अवसामं । प्रतिलोमं । अनुलोमं । ह्योदक्पाण्डुसंख्यापूर्वायाभूमेरजिघ्यते ॥ * ॥ ह्यभूमः ।
 ॥ ५८ ॥ उदभूमः । पाण्डुभूमः । द्विभूमः प्रासादः ॥ संख्यायानदीगोदावरीभ्याञ्च ॥ * ॥ * ॥ पञ्चनदं । सप्तगोदावरं । अजि
 तियोगविभागादन्यत्रापि । पद्मनाभः ॥ अक्षोऽदर्शनात् । ५ । ४ । ७६ । अचक्षुःपर्यायादक्षोऽचस्यात्समासा
 न्तः । गवामक्षीव । गवाक्षः ॥ अचतुरविचतुरसुचतुरस्त्रीपुंसधेन्वनडुहर्षामवाङ्मनसाक्षिभुवदारगवोर्व्विष्टीवपदष्टी
 बनक्तन्दिवर्गत्रिन्दिवाहर्द्दिवसरजसनिश्च्रेयसपुरुषायुषज्ञायुष्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमहोक्षवृद्धोक्षोपश्रुनगोष्ठश्वाः ।
 ५ । ४ । ७७ । एतेपञ्चविंशतिरजन्तानिपात्यन्ते । आद्यास्त्रयोवङ्ग्वीहयः । अविद्यमानानिचत्वार्यस्य । अचतु
 रः । विचतुरः । सुचतुरः । त्र्युपाभ्याञ्चतुरेजिघ्यते । त्रिचतुरः । चतुर्सीसमीपे । उपचतुरः । ततस्कादशद्वन्द्वः ।
 स्त्रीपुंसौ । धेन्वनडुहौ । चक्षुसामे । वाङ्मनसे । अक्षिणीचभ्रुवौच । अक्षिभुवं । दाराश्चगावश्च । दारगवं । उरूचश्च
 ष्टीवनौच । उर्व्विष्टीवं । निपातनाङ्गिलोपः । पदष्टीवं । निपातनात्पादशब्दस्यपङ्कावः । नक्तञ्चदिवाच । नक्तन्दिवं । रा
 त्रौचदिवाच । रात्रिदिवं । रात्रेर्मान्तत्त्रिपात्यन्ते । अहनिचदिवाच । अहर्दिवं । वीप्सायांद्वन्द्वेनिपात्यन्ते । अहन्यहनी
 त्थः । सरजसमितिसाकल्येऽव्ययीभावः । वङ्ग्वीहौतु । सरजःपङ्कजं । निश्चितंश्रेयः । निश्च्रेयसं । तत्पुरुषसवनेह
 । निश्च्रेयान्पुरुषः । पुरुषस्यायुः । पुरुषायुषं । ततोद्विगुः । द्वायुषं । त्र्यायुषं । ततोद्वन्द्वः । चक्षुष्यजुषं । ततस्त्रयः क
 र्मधारयाः । जातोक्षः । महोक्षः । वृद्धोक्षः । श्रुनःसमीपं । उपश्रुनं । टिलोपाभावःसम्प्रसारणञ्चनिपात्यन्ते । गोष्ठेऽ
 श्वा । गोष्ठश्च ॥ ब्रह्महस्तिभ्यांवर्चसः । ५ । ४ । ७८ । अचस्यात् । ब्रह्मवर्चसं । हस्तिवर्चसं । पल्यराजभ्याञ्चेतिवक्तव्यं
 ॥*॥ पल्यवर्चसं ॥ अवसमन्धेभ्यस्तमसः । ५ । ४ । ७९ । अवतमसं । सन्नमसं । अन्धयतीत्यन्धं । पचाद्यच् । अन्ध

जमः । अधतमसं ॥ अशोवसीयश्चेथसं । ५।४।८०। वसुशब्दप्रशस्तवाचौ । ततः ईयस्तुनिवसीयः । अशुशब्द
 न्नरपदार्थप्रशंसामाशोर्विवयतामाह । मयूरव्यंसकाद्विवात्समासः । श्रोवसीयसं । अश्रेयसन्तेभूयान् ॥ अन्ववतप्राद्रहसः ।
 ५।४।८१। अनुरंहसं । अवरहसं । तन्नरहसं ॥ प्रतेरुरसस्सप्तमीस्थान् । ५।४।८२। उरसिप्रति । प्रत्युर
 सं । विभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः ॥ अनुगवमायामे । ५।४।८३। एतन्निपात्यतेदीर्घत्वे । अनुगवंयानं । शंस्यचायामइ
 तिसमासः ॥ द्विस्तावात्रिस्तावावेदिः । ५।४।८४। अच्प्रत्ययस्यलोपः समासश्चनिपात्यते । यावतीप्रकृतौवेदिः । त
 तोद्विगुणात्रिगुणावाऽश्वमेधादौतत्रेदन्निपातनं । वेदिरितिकं । द्विस्तावती । त्रिस्तावतीरज्जुः ॥ उपसर्गादधनः । ५।४
 । ८५। प्रगतोध्वानं । प्राध्वोरधः ॥ नपूजनार्त् । ५।४।८६। पूजनार्थत्परेभ्यस्समासान्तानस्युः । सुरजा । अति
 रजा । स्वतिभ्यामेव ॥*॥ नेह । परमराजः । पूजनात्किं । गामतिक्रान्तोऽतिगवः । वज्रव्रीहौसक्थक्षोरित्यतः प्रागे
 वायंनिषेधः । नेह । सुसक्थः । स्वक्षः ॥ किमःक्षेपे । ५।४।९०। क्षेपेयःकिमशुशब्दस्ततःपरंयत्तदन्तात्समासान्तानस्युः । कु
 न्दितोरजा । किंराजा । किंसखा । किंगौः । क्षेपेकिं । किंराजः । किंसखः । किंगवः ॥ नजस्तत्पुरुषात् । ५।४।९१। समासा
 न्त्तान् । अराजा । असखा । तत्पुरुषात्किं । अधुरंशकटं ॥ पयोविभक्त्या । ५।४।९२। नन्पूर्वात्पयोवासमासान्ताः । अप
 थम् । अपम्याः । तत्पुरुषादित्येव । अपयोदेशः । अपथम्बर्त्तते ॥*॥ इतिसमासान्ताः ॥*॥ अलुगुत्तरपदे । ६।३।१।
 अनुगधिकारः । प्रागानङः उत्तरपदाधिकारत्वापादसमाप्तेः ॥ पञ्चम्यास्लोकान्तिभ्यः । ६।३।२। एभ्यःपञ्चम्याञ्जु
 क्स्यादुत्तरपदे । स्लोकान्मुक्तः । स्वमन्तिकार्थदूगर्थकच्छेभ्यः । उत्तरपदेकिं । निःक्रान्तस्लोकान्तिस्लोकः । ब्राह्मणार्थसि
 नःउपसंख्यानम् ॥ * ॥ ब्राह्मणेविहितानिशस्त्राणिउपचारात् । ब्राह्मणानितानिशंसतीति । ब्राह्मणाच्छंसीतिचट्विग्विशे
 षः । द्वितीयार्थेपञ्चम्युपसंख्यानदेव ॥ ओजसुहोऽम्भस्समसृष्टतीयायाः । ६।३।३। ओजसाकृतमित्यादि । अ

॥सि०कौ०॥ अत्र उपसंख्यानं ॥ * ॥ अत्र साकृतं । अर्जवेन कृतमित्यर्थः । पुंसानुजोऽजनुषाभइति च ॥ * ॥ यस्याग्रजः पुमान् । सपुंसा
 ॥स०अ०॥ नुजः । अनुषाभो जात्यभः ॥ मनसस्संज्ञायाम् । ६ । ३ । ४ । मनसागुप्तं ॥ आज्ञायिति च । ६ । ३ । ५ । मनसइ
 ॥ ५७ ॥ त्येव । मनसाज्ञातुंशीलमस्य । मनसाज्ञायी ॥ आत्मनश्च । ६ । ३ । ६ । आत्मनस्तृतीयाया अलुक्स्यात् । पूरणइतिव
 ऋष्यं ॥ * ॥ पूरणप्रत्ययान्तेऽत्ररपदेइत्यर्थः । आत्मनापञ्चमः । जनार्दनस्त्वात्मचतुर्थेऽवेतिवऽङ्ग्रीहिर्वीध्यः । पूरणे
 किं । आत्मकृतं ॥ वैयाकरणाख्यायाञ्चतुर्थ्याः । ६ । ३ । ७ । आत्मनइत्येव । आत्मनेपदं । आत्मनेभाषा । तादर्थ्यंचतु
 र्थी । चतुर्थीतियोगविभागात्समासः ॥ परस्यच । ६ । ३ । ८ । परस्मैपदं । परस्मैभाषा ॥ हलऽदन्तात्सप्तम्यास्संज्ञा
 याम् । ६ । ३ । ९ । हलन्ताददन्ताच्चसप्तम्या अलुक्संज्ञायां । त्वचिसारः ॥ गवियुधिभ्यांस्थिरः । ८ । ३ । १० । आ
 भ्यांस्थिरस्यसस्यवस्यात् । गविष्ठिरः । अत्रगवीतिवचनादेवाऽलुक् । युधिष्ठिरः । अरण्येतिलकः । अत्रसंज्ञायामितिसप्त
 मीसमासः । हृद्युभ्याञ्च ॥ * ॥ हृदिस्पृक् । दिविस्पृक् ॥ कारनाम्निचप्राचां हलादौ । ६ । ३ । ११ । प्राचान्देशेयत्कार
 नामतत्रहलादावुत्तरपदे हलदन्तात्सप्तम्या अलुक् । मुकुटेकार्षापणं । हृषदिमाषकः । पूर्वेणसिद्धेनियमार्थं । कारना
 म्येवप्राचामेव । हलादावेवेति । कारनाम्निकिं । अभ्याहितपशुः । कारदन्त्यस्यैतद्देयस्यनाम । प्राचङ्किं । यूथपशुः । ह
 लादौकिं । अविकटोरणः । हलदन्तात्किं । नद्यान्दोहः । नदीदोहः ॥ मध्याद्गुरौ । ६ । ३ । १२ । मध्येगुरुः ॥ अन्ता
 च ॥ * ॥ अन्तेगुरुः ॥ अमूर्द्धमस्तकात्वाङ्गादऽकामे । ६ । ३ । १३ । कण्ठेकालः । उरसिलोमा । अमूर्द्धमस्तकात्किं
 । मूर्द्धशिखः । मस्तकशिखः । अकामेकिं । मुखेकामोऽस्य । मुखकामः ॥ बन्धेचविभाषा । ६ । ३ । १४ । हलदन्तात्स
 प्तम्या अलुक् । हस्तेबन्धः । हलदन्तोत्किं । गुप्तिबन्धः ॥ तत्पुरुषेकतिवङ्गलम् । ६ । ३ । १५ । स्तम्भेरमः । तम्बरमः
 । कर्णजपः । कर्णजपः । क्वचिन्न । कुरुधरः ॥ प्रावृष्टशरत्कालदिवाङ्गे । ६ । ३ । १६ । प्रावृष्टिजः । शरदिजः । का

लेजः । दिविजः । पूर्वस्यायम्पञ्च ॥ विभाषावर्षक्षरशरवरात् । ६ । ३ । १६ । सभ्यसप्तम्याञ्जलुक्जे । वर्षेजः । वर्षे
 जः । क्षरेजः । क्षरजः । शरेजः । शरजः । वरेजः । वरजः ॥ घकालतनेषुकालनाम्नः । ६ । ३ । १७ । सप्तम्यावि
 भाषालुक्स्यात् । घ । पूर्वाह्नेतरे । पूर्वाह्नतरे । पूर्वाह्नेतमे । पूर्वाह्नतमे । काल । पूर्वाह्नेकाले । पूर्वाह्नकाले । तन । पूर्वा
 ह्नेतने । पूर्वाह्नतने ॥ शयवासवासिष्वऽकालात् । ६ । ३ । १८ । खेशयः । खशयः । ग्रामेवासः । ग्रामवसः । ग्रामेवा
 सी । ग्रामवासी । हलदन्तादित्येव । भूमिशयः । अपोयोनियन्तुषु ॥ * ॥ अप्तुये निरुत्पत्तिर्यस्य । सोप्तुयेनिः
 । अप्तुभवेप्तव्यः । अप्तुमन्तावाऽऽज्यभागौ ॥ नेन्निद्धवध्नातिषुच । ६ । ३ । १९ । इन्नन्तादियुसप्तम्याञ्जलुग्न । स्थ
 गिडलशायी । साङ्काशयसिद्धः । चक्रवद्धः ॥ स्थेचभाषायाम् । ६ । ३ । २० । सप्तम्याञ्जलुग्न । समस्थः । भाषायां
 किं । ऋञ्जोऽस्यावरेष्टः ॥ षष्ठाञ्जाकोशे । ६ । ३ । २१ । चौरस्यकुलं । आकोशेकिं । ब्राह्मणकुलं ॥ वाग्दिकपश्यद्भ्यो
 युक्तिदृग्दहरेषु ॥ * ॥ वाचोयुक्तिः । दिशोदृग्दः । पश्यतोहरः । आमुष्यायणाऽऽमुष्यपुत्रिकाऽऽमुखकुलिकेति
 च ॥ * ॥ आमुष्यापत्यं । आमुष्यायणाः । नडादित्वात्फक् । आमुष्यपुत्रस्यभावः । आमुष्यपुत्रिका । मनोज्ञादित्वाहुत् ।
 एवमामुष्यकुलिका । देवानाम्प्रियङ्गुतिरुमूर्खे ॥ * ॥ अन्यत्रदेवप्रियः । शेषपुच्छलाङ्गुलेषुश्रुनः ॥ * ॥ श्रुनश्शेषः । श्रु
 नःपुच्छः । श्रुनोलाङ्गुलः । दिवश्चदासे ॥ * ॥ दिवोदासः ॥ पुत्रेऽन्यतरस्याम् । ६ । ३ । २२ । षष्ठाःपुत्रेपरेऽलुवा
 निन्दायां । दास्याःपुत्रः । दासीपुत्रः । निन्दायांकिं । ब्राह्मणीपुत्रः ॥ ऋतोविद्यायोनिस्मन्धेभ्यः । ६ । ३ । २३ । विद्या
 स्मन्धयोनिस्मन्धवाचिनश्चदन्तात्षष्ठाञ्जलुक् । होतुरन्नेवासी । होतुःपुत्रः । पितुरन्नेवासी । पितुःपुत्रः । विद्यायो
 निस्मन्धेभ्यस्तत्पूर्वात्तरपटग्रहणं ॥ * ॥ नेह । होतृधनं ॥ विभाषास्वप्नयोः । ६ । ३ । २४ । षट्दन्तात्षष्ठाञ्जलु
 ग्वास्वप्नयोःपरयोः ॥ मातुर्नपतुर्भ्यामन्यतरस्याम् । ८ । ३ । ८५ । आभ्यांस्वप्नस्ययोवास्यात्समासे । मातुःष्व

॥सि०कौ॥
॥स०स०॥
॥ ६० ॥

सा । मातुःस्वसा । पितुःष्वसा । पितुःस्वसा । लुक्पक्षेत् ॥ मातृपितृभ्यांस्वसा । ८। ३। ८४ । आभ्याम्परस्यस्वसुस्वस्य
यस्यात्समासे । मातृष्वसा । पितृष्वसा । असमासेत् । मातुस्वसा । पितुस्वसा ॥ * ॥ इत्युलुक्समांसः ॥ * ॥ घरूपकल्पचे
लड्बुवगोत्रमतहतेषुड्योऽनेकाचोह्रस्वः । ६। ३। ४३ । भाषितपुंस्काद्योडीएतदन्तस्याऽनेकाचोह्रस्वस्याद्वुरूपकल्प
प्रत्ययेषुचे लडादिषुत्रोत्तरपदेषुपरेषु । ब्राह्मणितरा । ब्राह्मणितमा । ब्राह्मणिरूपा । ब्राह्मणिकल्पा । ब्राह्मणिचेली
। ब्राह्मणिवुवा । ब्राह्मणिगोत्रेयादि । वृजःपचाद्युचिवव्यादेशगुणयोरभावोपनिपात्यते । चेलडादीनिवृत्तिविषयेकुल्लन
वाचीनि । तैःकुस्मितानिकुसनेरिति समासः । ड्यःकिं । दत्तातरा । भाषितपुंस्कात्किं । आमलकीतरा । कुवलीतरा ॥ नद्याश्चे
षस्याऽन्यतरस्याम् । ६। ३। ४४ । अङ्यन्तनद्याःङ्यन्तस्त्रैकाचश्चघादिषुह्रस्वोवास्यात् । ब्रह्मवन्धुतरा । ब्रह्मवन्धुतरा । स्त्री
तरा । स्त्रितरा । कन्नद्यान ॥ * ॥ लक्ष्मीतरा ॥ उगितश्च । ४। १। ६ । उगितःपशयानदीतदन्तस्यघादिषुह्रस्वोवास्या
त् । विदुषितरा । ह्रस्वाभावंपक्षेतसिलादिष्वितिपुञ्जत् । विद्वत्तरा । वृच्यादिषुविदुषीतरेत्यप्युदाहृतं तन्निर्मूलं ॥ हृदयस्य
ह्रस्वोऽन्यतरस्याम् । ६। ३। ५० । हृदयंलिखतीतिह्रस्वोऽन्यतरस्याम् । हृदयस्यप्रियं । हृद्यं । हृदयस्येदं । हार्दं । ह्रस्वाः
। लेखेत्पणन्तस्यग्रहणं । घञिनु । हृदयलेखः । लेखग्रहणमेवज्ञापकं । उत्तरपदाधिकारेतदन्तविधिर्नास्तीति ॥ वाशो
कथ्यन्नरोगेषु । ६। ३। ५१ । हृच्छोकः । हृदयशोकः । सौहार्दं । सौहृदय्यं । हृद्रोगः । हृदयरोगः । हृदयशब्दप
र्यायोहृच्छोऽप्यस्ति । तेनसिद्धेप्रपञ्चार्थमिदं ॥ पादस्यपदाऽऽज्यातिगोपहतेषु । ६। ३। ५२ । एतत्तरपदेषुपाद
स्यपदइत्यदन्तञ्जादेशस्यात् । पादाभ्यामजतीति । पदाजिः । पदातिः । अज्यतिभ्याम्पादेचेतीण्प्रत्ययः । अजेर्व्यभावो
निपातनात् । पदगः । पदोपहतः ॥ पद्युत्यऽतदर्थे । ६। ३। ५३ । पादस्यपत्न्यादतदर्थेयतिपरे । पादौविध्यन्ति । पद्याः
शर्करा । अतदर्थेकिं । पादार्थमुदकम्पाद्यं । पादार्थाभ्याञ्चेति यत् । इकेचरतावुपसंख्यानम् ॥ * ॥ पादाभ्याञ्चरति । पदिकः ।

प्रथ्यादिन्वात्ष्टम् ॥ हिमकाषिहतिषुच । ६ । ३ । ५४ । पद्धिमं । पक्कायी । पद्धतिः ॥ ऋचश्रे । ६ । ३ । ५५ । ऋचः पा
 दस्यपत्याच्छेपरे । गायत्रीम्पच्छःशंसति । पादम्पदमित्यर्थः । ऋचःकिं । पादशःकार्वापणन्ददाति ॥ वाघोषमिश्रशब्देयु
 । ६ । ३ । ५६ । पादस्यपत् । पद्दोषः । पादघोषः । पन्मिश्रः । पादमिश्रः । पच्छदः । पादशदः । निष्कोत्तेतिवाच्यं ॥ *
 ॥ पन्मिष्कः । पादनिष्कः ॥ उदकस्योदसंज्ञायाम् । ६ । ३ । ५७ । उदमेघः । उत्तरपदस्यचेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ क्षी
 रोदः ॥ पेषंवासवाहनधिवुच । ६ । ५ । ५८ । उदपेषमिनष्टि । उदवासं । उदवाहनः । उदधिर्घदः । ममुद्रेतपूर्व
 णसिद्धं ॥ एकहलादौ पूरयितव्येऽन्यतरस्याम् । ६ । ३ । ५९ । उदकुम्भः । उदककुम्भः । एकेतिकिं । उदकस्थाली
 । पूरयितव्येतिकिं । उदकपर्वतः ॥ मन्थौदनसक्तुविन्दुवज्रभारहारंबोधगाहेषुच । ६ । ३ । ६० । उदमन्थः । उद
 कमन्थः । उदौदनः ॥ इकोह्रस्वोऽङ्गो गालवस्य । ६ । ३ । ६१ । इगन्तस्याङ्गन्तस्य ह्रस्वोवाटुत्तरपदे । अमण्योपुत्रः ।
 अमण्योपुत्रः । इकःकिं । रमापतिः । अङ्गइतिकिं । गौरीपतिः । गालवग्रहणंपूजार्थं । अन्वतरस्यामित्यनुबृतेः । इयडुवड्
 भाविनामऽवयानाञ्चनेतिवाच्यं ॥ * ॥ श्रीमदः । भ्रूभङ्गः । श्रुक्तीभावः । अश्रुकुंसादीनामितिवक्तव्यं ॥ * ॥ भ्रुकुंसः । भ्रुकुटिः
 । भ्रुकुंसः । भ्रुकुटिः । अक्षरोऽनेनविधीयतइतिव्याघ्यानतरं ॥ * ॥ भ्रुकुंसः । भ्रुकुटिः । भ्रुवाकुंसाभाषणंशोभावायस्य ।
 स्त्रीवेषधारीनर्तकः । भ्रुवाकुटिः । कौटिल्यं ॥ एकतद्धितेच । ६ । ३ । ६२ । एकशब्दस्यह्रस्वःस्यात्तद्धितेऽन्तरपदे
 । एकस्याञ्जागतं । एकरूप्यं । एकक्षीरं ॥ ड्यापोसंज्ञाकन्दसेर्विज्जलं । ६ । ३ । ६३ । रेवतिपुत्रः । अजक्षीरं ॥ वे
 च । ६ । ३ । ६४ । लप्रत्ययेड्यापोर्वाह्रस्वः । अजत्वं । अजान्वं । रोहिणित्वं । रोहिणीत्वं ॥ घडस्सम्प्रसारणमुत्रपद्योस्त
 प्यरुये । ६ । १ । १३ । घडन्तस्यपूर्वपदस्यसम्प्रसारणस्याप्युत्रपद्योरुत्तरपदयोस्तत्पुरुये ॥ सम्प्रसारणस्य । ६ । ३ ।
 १३९ । सम्प्रसारणस्यदीर्घस्याटुत्तरपदे । कौमुदगंध्यायाःपुत्रः । कौमुदंगन्धीपुत्रः । कौमुदगन्धीपतिः । व्यवस्थितवि

॥सि०कौ०॥

॥स०स०॥

॥ ६१ ॥

भावयाह्रस्वेन । स्त्रीप्रत्ययेचानुपसर्जनेनेतितदादि नियमप्रतिषेधात् । परमकारीषगन्धीपुत्रः । उपसर्जनेनुतदादि
नियमान्नेह । अतिकारीषगंध्यापुत्रः ॥ बन्धुनिबद्धब्रीहौ । ६ । १ । १४ । बन्धुशब्देऽन्तरपदे घञ्स्त्वस्य सारणं स्याद्ब्र
ब्रीहौ । कारीषगंध्यावन्धुरस्येति । कारीषगन्धीवन्धुः । बद्धब्रीहावितिकिं । कारीषगंध्यायावन्धुः । कारीषगंध्यावन्धुः । ब्रौ
वनिर्देशस्तु शब्दस्वरूपापेक्षया ॥ मातृत्मानृकमातृषुवा ॥ * ॥ कारीषगन्धीमातः । कारीषगंध्यामातः । कारीषगन्धीमातृ
कः । कारीषगंध्यामातृकः । कारीषगन्धीमाता । कारीषगंध्यामाता । अस्मादेवनिपातनान्मातृशब्दस्य मातृजादेशेऽन्तस्त्वृत्
श्चेतिकविकल्पश्च बद्धब्रीहावेवेदम् । नेह । कारीषगंध्यायाम्माता । कारीषगंध्यामाता । चित्तसामर्थ्याच्चित्तरेव बद्धब्रीहिस्व
रन्वाध्यते ॥ इष्टकेषीकामालानाञ्चिततूलभारिषु । ६ । ३ । ६५ । इष्टकादीनाम्बदन्तानाञ्चपूर्वपदानाञ्चितदियुक्त
मादुत्तरपदेषु ह्रस्वस्य्यात् । इष्टकचितं । पक्वेष्टकचितं । इषीकतूलं । मुञ्जेषीकतूलं । मालभारी । उष्णमालभारी ॥
कारेसत्याऽगदस्य । ६ । ३ । ७० । मुस्य्यात् । सत्यङ्कारः । अगदङ्कारः । अस्तोश्चेति वक्तव्यम् ॥ * ॥ अस्तुङ्कारः । धे
नोर्भव्यायाम् ॥ * ॥ धेनुभ्रव्या । लोकस्यपृष्णे ॥ * ॥ लोकम्पृष्णः । पृष्णइति मूलविभुजादित्वात्कः । इत्येऽनभ्यासस्य
॥ * ॥ अनभ्यासमित्यः । दूरतःपरिहर्तव्यइत्यर्थः । भ्राष्ट्रान्योरित्ये ॥ * ॥ भ्राष्ट्रमित्यः । अग्रिमित्यः । गिलेऽगिलस्य
॥ * ॥ तिमिङ्गिलः । अगिलस्यकिं । गिलगिलः । गिलगिलेच ॥ * ॥ तिमिङ्गिलगिलः । उष्णभद्रयोःकरणे ॥ * ॥
उष्णङ्करणं । भद्रङ्करणं ॥ सत्रेःकृतिविभाषा । ६ । ३ । ७२ । सत्रिञ्चरः । सत्रिचरः । सत्रिमटः । सत्रिचटः । अखि
दर्धमिदं सूत्रं । खितितु । इरुर्द्विर्वादिनिनियमेव वक्ष्यते । सत्रिमन्यः ॥ सहस्यससंज्ञायाम् । ६ । ३ । ७८ । उत्त
रपदे । सपलाशं । संज्ञायाम्किं । सहयुध्या ॥ यन्मान्ताऽधिकेच । ६ । ३ । ७९ । अनयोःपरयोःसहस्यसस्य्यादुत्तरपदे
। समुहूर्त्तज्योतिषमधीते । सद्रोणाखारी ॥ द्वितीयेचाऽनुपाख्ये । ६ । ३ । ८० । अनुमेयेद्वितीयेसहस्यसस्य्यात् । स

रक्षसीकानिशा । रक्षसीसाक्षादनुपलभ्यमानानिशयानुमीयते ॥ समानस्यस्यस्यऽमूर्द्धप्रभृत्यदूर्कैषु । ६ । ३ । ८४ ।
 समानस्यसस्यादुत्तरपदेनतुमूर्द्धादिषु । अनुभ्रतासगार्थः । अनुसखा । सयूथः । योनःसनुथः । तत्रभवद्व्यर्थेसगर्भस
 यूथसनुताद्यत् । अमूर्द्धादिषुकिं । समानमूर्द्धा । समानमूर्द्धतयः । समानोदूर्काः । समानस्येतियोगोविभज्यते । तेनस
 पक्षः । साधर्म्यं । सजानीयमित्यादिसिद्धमितिकाशिका । अथवासहृशदस्सदृशवचनोस्ति । सदृशस्सख्याससखीनियथा
 तेनायमस्वपदविग्रहोवक्तुर्ब्रूहिः । समानःपक्षोयस्येत्यादि ॥ ज्योतिर्जनपदमन्त्रिनाभिनासः । वरूपस्थानपश्चवयोपचन
 वभुषु । ६ । ३ । ८५ । एषुद्वादशस्वत्तरपदेषुसमानस्यसस्यात् । सज्येतिः । सजनपदइत्यादि ॥ चरखेब्रह्मचारि
 णि । ६ । ३ । ८६ । ब्रह्मचारिण्युत्तरपदेसमानस्यसस्याच्चरणेसमानत्वेनगम्यमाने । चरणशशाखाब्रह्मवेदः । तदंध्यय
 नार्थेव्रतमपिब्रह्म । तच्चरतीतिब्रह्मचारी । समानस्सः । सब्रह्मचारी ॥ तीर्थेये । ६ । ३ । ८७ । तीर्थेउत्तरपदेयादौप्र
 त्ययेविवक्षितेसमानस्यसस्यात् । सतीर्थः । एकगुरुकः । समानतीर्थेवासीतिवत्प्रत्ययः ॥ विभायोदरे । ६ । ३ । ८८ ।
 यादौप्रत्ययेविवक्षिते । इत्येव । समानोदर्थ्यः । सोदर्थ्यः ॥ दृग्दृश्वतुषु । ६ । ३ । ८९ । सदृक् । सदृशः । दृक्षेवेति
 वक्तव्यं ॥ * ॥ सदृक्षः । वतुरुत्तरार्थः ॥ इदृङ्कीमोरीश्रुकी । ६ । ३ । ९० । दृग्दृश्वतुषुइदमईशकीमकीस्यात् । ईदृ
 क् । ईदृशः । कीदृक् । कीदृशः । वतूदाहरणं वक्ष्यते । दृक्षेवेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ ईदृक्षः । कीदृक्षः ॥ आसर्वनाम्नः । दृक्षे
 च । तादृक् । तादृशः । तावान् । तादृक्षः । दीर्घःमत्वेत्वे । अमूदृशः । अमूदृक् । अमूदृक्षः ॥ समासेङ्गुलेस्सङ्गः । ८ ।
 ३ । ९० । अङ्गुलिशब्दान्स्सङ्गस्यमूर्द्धन्यस्यात्समासे । अङ्गुलिवङ्गः । समासेकिं । अङ्गुलेस्सङ्गः ॥ भीरेःस्थानम् । ८ । ३ ।
 ९१ । भिरुशब्दान्स्थानस्यस्यमूर्द्धन्यस्यात्समासे । भीरुस्थानं । असमासेतु । भीरेस्स्थानं ॥ ज्योतिरयुषस्तोमः । ८ । ३ ।
 ९२ । आभ्यांस्तोमस्यस्यमूर्द्धन्यस्यात्समासे । ज्योतिष्टोमः । आयुष्टोमः । समासेकिं । ज्योतिषःस्तोमः ॥ सुषामादिषुच । ८

॥सि०कौ०॥
॥स०स०॥
॥ ६२ ॥

। ३। ७८। सस्यमूर्द्धन्यः । शोभनंसामयस्य । सुधामा । सुधन्धिः ॥ एतिसंज्ञायामगात् । ८। ३। ७९। सस्यमूर्द्धन्यः
हरिवेणः । एतिकिं । हरिसक्थं । संज्ञायाम्किं । पृथुसेनः । अगकारत्किं । विष्वक्सेनः । इण्कोरित्येव । सर्वसेनः ॥ नक्षत्रा
द्वा । ८। ३। १००। एतिसस्यसंज्ञायामगकारान्मूर्द्धन्योवा । रोहिणीवेणः । रोहिणीसेनः । अगकारत्किं । शतभिषक्से
नः । आहतिगणोयं ॥ अषष्ठाऽनृतीयास्थस्याऽन्यस्यदुगाशीरशास्थमस्थितोक्तुकोत्तिकारकसगच्छेषु । ६। ३। ७९। अ
न्यशब्दस्यदुगागमसंज्ञादाशीरद्विषुपरेषु । अन्यदाशीः । अन्यदाशा । अन्यदास्था । अन्यदास्थितः । अन्यदुक्तुः । अ
न्यदूतिः । अन्यद्रागः । अन्यदीयः । अषष्ठीत्यादिकिं । अन्यस्याऽन्येनवाशीः । अन्याशीः । कारकेच्छेचनायन्निषेधः । अन्य
स्यकारकः । अन्यत्कारकः । अन्यस्यायं । अन्यदीयः । गहादेशकतिगणत्वाच्छः ॥ अर्थविभाषा । ६। ३। १००। अन्यदर्थः
। अन्यार्थः ॥ कोऽकत्तत्पुरुषेऽचि । ६। ३। १०१। अजादावुत्तरपदे । कुत्सितोऽश्वः । कदश्वः । कदन्नं । तत्पुरुषेकिं । कू
ष्टोरजा । त्रैच ॥ * ॥ कुत्सितास्त्रयः । कत्रयः ॥ रथवदयोश्च । ६। ३। १०२। कद्रथः । कद्रदः ॥ तृणेचजातौ । ६।
३। १०३। कत्रुणं ॥ कापथ्यक्षयोः । ६। ३। १०४। कापथः । काक्षः । अक्षशब्देनतत्पुरुषः । अक्षिशब्देनवज्रहीहिर्वा ॥
ईषदर्थे । ६। ३। १०५। ईषज्जलं । काजलं । अजादावपिपरत्वात्कादेशः । कास्त्रः ॥ विभाषापुरुषे । ६। ३। १०६
। कापुरुषः । कुपुरुषः । अप्राप्तविभाषेयं । ईषदर्थेहिपूर्वविप्रतिषेधान्नित्यमेव । इषत्पुरुषः । कापुरुषः ॥ क्वंचो
क्षे । उल्लशब्देउत्तरपदेकवङ्काचवास्यात् । कवोक्षं । कोक्षं । कटुक्षं ॥ पृषोदरादीनियथोपदिष्टम् । ६। ३। १०७
। पृषोदरप्रकारणिशिष्टैर्यथोच्चारितानितथैवसाधूनिस्युः । पृषत्उदरं । पृषोदरं । तलोपः । वारिवाहकोबलाहकः ।
पूर्वपदस्यवःउत्तरपदादेश्चलत्वम् । भवेद्दृणागमाङ्गं सःसिंहोवर्ष्वविपर्ययात् । गूळोन्मावर्ष्वविकृतेवर्ष्वनाशात्पृषोदरम्
॥ १॥ दिक्शब्देभ्यस्तीरस्यतारभावोवा ॥ * ॥ दक्षिणतारं । दक्षिणतीरं । उत्तरतारं । उत्तरतीरं । दुरोदाशनाशद

भध्येयून्मुत्तरपदादेष्टुञ्च ॥ * ॥ टुःखेनदाशयते । दूडाशः । टुःखेननाशयते । दूणाशः । टुःखेनदभ्यते । दूडभः । खलत्
 भ्यः । दम्भेर्नलोपोनिपाद्यते । टुष्टं ध्यायतीति । दूद्यः । आतश्चेतिकः । व्रुवन्नोस्यांसीदन्तीति । वृधी । व्रुवच्छदस्यवृत्रादेशः
 । सदेरधिकरणेडइ । आकृतिगणोयं ॥ संहितायाम् । ६ । ३ । ११४ । अधिकारेयं ॥ कर्म्मलक्षणस्याऽविष्टाऽष्टपञ्चमणिभिन्न
 किन्नकिद्रसुवस्त्विकस्य । ६ । ३ । ११५ । कर्म्मशब्देपरेलक्षणवाचकस्यटीर्घः । द्विगुणाकर्णः । लक्षणस्यकिं । शोभनकं
 र्णः । अविष्टादीनाङ्किं । विष्टकर्म्मः । अष्टकर्म्मः । पञ्चकर्म्मः । मणिकर्म्मः । भिन्नकर्म्मः । किद्रकर्म्मः । किद्रकः । सुव
 कर्म्मः । स्वस्तिकर्म्मः ॥ नहिवृत्तिवृषिद्यधिरुचिसहिननिष्ठकौ । ६ । ३ । ११६ । क्विबन्तेयुपरेयुपूर्वपदस्यदीर्घः । उपानत् ।
 नीवृत् । प्रावृत् । मर्मावित् । नीरुक् । अभीरुक् । ऋतोषट् । परीतत् । क्वावित्किं । परीनहनं । विभाषापुरुषइत्यतो
 अण्डुकञ्जुव्याविभाषानुवर्तते । साचव्यवस्थिता । तेनगतिकारकयोरेवनेह । पटुरुक् । तिग्मरुक् ॥ वनगित्यैस्संज्ञायाङ्को
 टरकिंश्रुलुकादीनाम् । ६ । ३ । ११७ । कोटरादीनाम्नेपरेकिंश्रुलुकादीनाङ्गिरैपरेदीर्घस्यात्संज्ञायां ॥ वनम्पुरगामिश्र
 कासिध्रकाशारिकाकोटरग्रेभ्यः । ८ । ४ । ४ । वनशब्दस्येत्तरपदस्यस्यवणत्वन्नान्येभ्यः । इहकोटरान्ताःपञ्चदीर्घविधौ
 कोटरदयोवोध्याः । तेषांकृतदीर्घाणांणत्वविधौनिर्देशोनियमार्थः । अयेशब्दस्यतुविध्यर्थः । पुरगावणं । मिश्रकावणं । सि
 ध्रकावणं । सारिकावणं । कोटरवणं । सभ्यस्येति किं । असिपञ्चवनं । वनस्याग्रे । अयेवणं । राजदन्तादियुनिपातनात्सप्त
 म्याञ्जुक्प्रतिपदिकार्थमात्रेप्रथमा । किंश्रुलुकागिरिः ॥ वले । ६ । ३ । ११८ । बलप्रत्ययेपरेदीर्घस्यात्संज्ञायां । क्वी
 वलः ॥ मतौवह्वचोऽनजिरादीनाम् । ६ । ३ । ११९ । अमरावती । अनजिरादीनाङ्किं । अजिरवती । वह्वचःकिं । व्रीहि
 मती । संज्ञायामित्येव । नेह । वलयवती ॥ शरादीनाञ्च । ६ । ३ । १२० । शरावती ॥ इकोवहेऽपीलोः । ६ । ३ । २१
 । इगन्तस्यदीर्घस्याहहे । ऋधीवहं । कपीवहं । इकःकिं । पिण्डवहं । अपीलोःकिं । पीलुवहं । अपील्लादीनामित्तिवाच्यं

॥सि०कौ०॥ ॥*॥ दारुवहं ॥ उपसर्गस्य धञ्च मनुष्येवङ्गलम् । ६ । ३ । १२२ । उपसर्गस्य वङ्गलन्दीर्घस्याद्वुज्जन्तेपरेनतुम
 ॥स०स०॥ नुष्ये । परीपाकः । परिपाकः । अमनुष्येकिं । निषाटः ॥ इकःकाशे । ६ । ३ । १२३ । इगन्तस्योपसर्गस्यदीर्घस्याक्ता
 ॥ ६३ ॥ शे । वीकाशः । नोकाशः । इकःकिं । प्रकाशः ॥ अष्टनसंज्ञायाम् । ६ । ३ । १२५ । उत्तरपदेदीर्घः । अष्टापदं । सं
 ज्ञायङ्किं । अष्टपुत्रः ॥ चित्तेकपि । ६ । ३ । १२७ । एकचित्तीकः ॥ नरेसंज्ञायाम् । ६ । ३ । १२९ । विश्वानरः ॥
 मित्रेचैषी । ६ । ३ । १३० । विश्वामित्रः । ऋषौकिं । विश्वामित्रोमाणवकः । श्रुनोदन्तदंष्ट्राकर्षुकुन्दवसहपुच्छपदे
 सुदीर्घावाच्यः ॥*॥ आदन्तः । इत्यादि ॥ प्रनिरन्तश्शरेक्षुक्षामकार्घ्यखदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि । ८ । ४ । ५ ।
 एभ्योवनस्यणत्वंस्यात् । प्रवणं । कार्घ्यवणं । इहघात्परत्वात्णत्वं ॥ विभाषौघधिवनस्फतिभ्यः । ८ । ४ । ६ । एभ्योव
 नस्यणत्वंवास्यात् । दूर्धावणं । दूर्धावनं । शिरीषवनं । शिरीषवणं । झृच्ञ्यच्भ्यामेव ॥*॥ नेह । देवदारुवनं । इंस्का
 भ्यःप्रतिघेधोवक्तव्यः ॥*॥ डरिकावनं । मिरिकावनं ॥ वाहनमाहितात् । ८ । ४ । ८ । आसेप्ययटुह्यतेतद्वाचिस्थान्नि
 मितात्परस्यवाहननकारस्यणत्वंस्यात् । इक्षुवाहणं । आहितान्किं । इन्द्रवाहनं । इन्द्रस्वामिकम्बाहनमिद्यर्थः । वहते
 ल्युटिवृद्धिरिहैवसूत्रेनिपातनात् ॥ पानन्देशे । ८ । ४ । ९ । पूर्वपदस्थान्निमितात्परस्यपानस्यनस्यणत्वंस्याद्देशेगम्ये
 । क्षीरम्पानंयेषां । तेषोरपाणाः उशीनरः । सुरपाणाः । प्राचाः । पीयतेइतिपानं । कर्मणिल्युट् ॥ वाभावकरणयोः
 । ८ । ४ । १० । पानस्येव । क्षीरपानं । क्षीरपाणं । गिरिनद्यादीनाम्बा ॥*॥ गिरिनदी । गिरिणदी । चक्रनितम्बा ।
 चक्रणितम्बा ॥ प्रातिपदिकान्तनुम्बिभक्तिषुच ॥ ८ । ४ । ११ । पूर्वपदस्थान्निमितात्परस्यएषुस्थितस्यनस्यणोवास्यात् ।
 प्रातिपदिकान्ते । माघवापिणौ । नुमि । ब्रीहिवापाणि । विभक्तौ । माघवापेण । पक्षेमाघवापिनाविद्यादि । उत्तरपदंयत्प्राति
 पदिकन्तदन्तस्यैवणत्वं । नेह । गर्गाणाम्भगिनी । गर्गाभगिनी । अतएवनुम्यहणंहृतं । अङ्गस्यनुम्बिधानात्तद्भक्तोहिनु

मन्तूत्तरपदस्य । किञ्च । प्रहिरवन्नित्यादौ । हिवेर्नुमोः सत्त्वाऽर्थमपि नुमग्रहणं । प्रेन्वनमित्यादौ तु ध्रुव्वादिच्चात् । युवादेर्न
 ॥ * ॥ रम्ययूना । परिपक्वानि । एकाजुत्तरपदेणः । नित्यमित्युक्तं । वृत्रहणौ । हरीम्मानयतीति । हरिमाखौ । नु
 मि । क्षीरपाणि । विभक्तौ । क्षीरपेण । रम्यविणा ॥ कुमतिच । ८ । ४ । १३ । कवर्गावत्युत्तरपदे प्राग्वत् । हरिका
 मिणौ । हरिकामाणि । हरिकामेण ॥ षट्त्ववायेपि । ८ । ४ । ३८ । पदेन व्यवधानेपि ण्वन्तस्यात् । माषकुम्भवापेन । चतु
 रङ्गयोगेन । अतद्भित्तिवाच्यम् ॥ * ॥ आर्द्रगोमयेण । शुष्कगोमयेण ॥ कुस्तुम्बुरुणिजातिः । ६ । १ । १४३ । अत्र
 सुणिनपात्यते । कुस्तुम्बुरुर्धन्याकं । ज्नीवत्वमन्त्रं । जातिः किं । कुस्तुम्बुरुणि । कुस्तितानित्स्फुकीफलानीत्यर्थः ॥ अपर
 स्पर्शः क्रियासांतये । ६ । १ । १४४ । सुणिनपात्यते । अपरस्पर्शस्यार्थागच्छन्ति । सतत्रमविच्छेदेन गच्छन्तीत्यर्थः । कि
 येति किम् । अपरपरागच्छन्ति । अपरेचपरेचसहदेवगच्छन्तीत्यर्थः ॥ गोष्यदंसेवितसेवितप्रमाणेषु । ६ । १ । १४५
 । सुदसस्यधत्वञ्चनिपात्यते । गावःपद्वन्तेस्मिन्देसे । समोभिःसेवितेगोष्यदः । असेविते । अगोष्यदान्यरण्यानि । प्रमा
 णे । गोष्यदमात्रंक्षेत्रं । सेवितेत्यादिकिं । गोःपदं । गोपदम् ॥ आस्पदम्प्रविष्टायाम् । ६ । १ । १४६ । आत्मयाऽपनाय
 स्थानेसुदनिपात्यते । आस्पदं । प्रेतिकिं । आपदापदं ॥ आश्चर्यमनित्ये । ६ । १ । १४७ । अद्भुतेसुद । आश्चर्य्य
 दिसभुञ्जीत । अनित्येकिं । आचर्य्यकर्मशोभनं ॥ वर्चस्केऽवस्करः । ६ । १ । १४८ । कुस्तितम्बर्चः । वर्चस्कमन्नमलं
 । तस्मिन्सुद । अवकीर्य्यतइति । अवस्करः । वर्चस्केकिम् । अवकरः ॥ अपस्करेरथाङ्गम् । ६ । १ । १४९ । अपकरो
 न्यः ॥ विष्किरश्शकुनिर्विकिरोवा । ६ । १ । १५० । पक्षेविकिरः । वावचनेनैवसुद्धिकल्पेसिद्धेविकिरग्रहणन्तस्यापिशकुने
 रन्यत्रप्रयोगोमाभूदितिबृत्तिस्तन्नभाष्यविरोधात् ॥ प्रतिष्कशश्चकशेः । ६ । १ । १५२ । कशगतिशासनयोरित्यस्यप्रति
 पूर्वैर्भाष्येचाद्युचिसुदनिपात्यतेष्वञ्च । सहायः । पुगेयायीवाप्रतिष्कशइत्युच्यते । कशेःकिं । प्रतिगतःकशः । प्रतिक

॥सि०कौ०॥
॥स०स०॥
॥ ६४ ॥

शेणः । यद्यपिकशेरेवकशा । तथापिकशेरितिधातोर्ग्रहणमुपसर्गस्यप्रतेर्ग्रहणार्थं । तेनधात्वन्तरेपसर्गान्न ॥ प्रकृ
खहरिञ्चन्द्रावृषी । ६ । १ । १५३ । हरिञ्चन्द्रयहणमन्त्रार्थम् । चट्ठीतिक् । प्रकरोदेशः । हरिचन्द्रोमाणवकः
॥ मस्करमस्करिणौवेणुपरिब्राजकयोः । ६ । १ । १५४ । मकरशब्दोऽव्युत्पन्नःतस्यसुडिनिञ्चनिपात्यते । वेणिवति
किं । मकरोग्राहः । मकरीसमुद्रः ॥ कास्तीरजस्तुन्देनगरे । ६ । १ । १५५ । ईयतीरमस्यास्तीति । कास्तीरं नामनग
रं । अजस्येवतुन्दमस्येति । अजस्तुन्दनामनगरम् । नगरेकिं । कातीरं । अजवुन्दम् । कारस्करेवृक्षः । कारङ्कसेतीति
॥ कारस्करेवृक्षः । ६ । १ । १५६ । अन्यत्रकारकरः । केचित्तुक्कादिष्विदम्पठन्तिनसूत्रेषु ॥ पारस्करप्रभृती
निचसंज्ञायाम् । ६ । १ । १५७ । एतानिससुडकानिनिपात्यन्तेनाम्नि । पारस्करः । किष्किभ्या ॥ तद्वृहतोःकरपत्योश्चो
रदेवतयोःसुटत्तलोपश्च ॥ * ॥ * ॥ तात्पूर्वचर्चनदकारेवोध्यः । तद्वृहतोर्दकारतकारैलुप्यते । करपत्योस्तुसुट् । चो
रदेवतयोरितिसमुदायोपाधिः । तस्करः । वृहस्पतिः । प्रायस्यचित्तिचित्तयोः ॥ * ॥ प्रायश्चित्ति । प्रायश्चित्तम् । क्वनस्य
तिरित्यादि । आकृतिगणोयं ॥ * ॥ इतिसमासाश्रयाविधयः ॥ * ॥ समर्थानाम्यथमाह । ४ । १ । ८२ । इदम्यद्द्व
यमधिक्रियते । प्राग्दिशइतियावत् । सामर्थ्यम्परिनिष्ठितत्वं । कृतसन्धिकार्यन्वमितियावत् ॥ प्राग्दीव्यतोऽण् । ४ ।
१ । ८३ । तेनदीव्यतीव्यतःप्रागणधिक्रियते ॥ अश्वपत्यादिभ्यश्च । ४ । १ । ८४ । एभ्योऽणस्यात् । प्राग्दीव्यतीयेष्व
र्थेषुवक्ष्यमाणसगणस्यापवादः ॥ तद्धितेष्वचामादेः । ७ । २ । १९७ । जित्तिशित्तिचतद्धितेपरेऽचामादेरचोवृद्धिस्या
त् ॥ कितिच । ७ । २ । १९८ । कितितद्धितेचतथा । अश्वपतेरपत्यादि । आश्वपतं । गाणपतं । गाणयत्योमन्त्रइति
तुप्रामादिकमेव ॥ दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्यः । ४ । १ । ८५ । दित्यादित्यःपत्युत्तरपदाच्चप्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुवक्ष्य
स्यादणोऽपवादः । दैव्यः । अदितेर्दित्यस्यवा । आदित्यः । प्राजापत्यः । यमाच्चेतिकाशिकायां । याम्यः । पृथिव्याजाभौ

॥ * ॥ पार्थिवा । पार्थिवी ॥ देवाद्गुञ्जौ ॥ * ॥ दैव्यं । दैवं । बहिषष्टिलोपोयञ्च ॥ * ॥ बाह्यः । ईकक् ॥ * ॥ बा
 हीकः ॥ स्थान्नाऽकारः ॥ * ॥ अश्वत्थामः । पृषोदरदित्वात्स्यतः । भवार्थेतुलुग्वाच्यः ॥ * ॥ अश्वत्थामां ॥ लोम्ना
 ऽपत्येषुबहुषकारः ॥ * ॥ बाह्यादीन्नेऽपवादः । उडुलोमाः । उडुलोमान् । बहुषुकिं । औडुलोमिः । गोरजां
 दिप्रसङ्गेयत् ॥ * ॥ गव्यं । अजादिप्रसङ्गेकिं । गोभ्योहेतुभ्यञ्जागतं । गोरूप्यं । गोमयं ॥ उत्सादिभ्योऽञ् । ४ ।
 १ । ८६ । औत्सः ॥ अग्निकलिभ्यांठग्वक्तव्यः ॥ * ॥ अग्नेरपत्यादि । अग्नेयं । कालेयम् ॥ * ॥ इत्यपत्यादिविकार
 न्तार्थसाधारणाःप्रत्ययाः ॥ * ॥ स्त्रीपुंसाभ्यान्नञ्स्त्रौभवनात् । ४ । १ । ८७ । धान्यानाम्भवनइत्यतःप्रागर्थेषुस्त्री
 पुंसाभ्याङ्गमान्नञ्स्त्रौस्तः । स्त्रीणः । पौस्तः । वच्यर्थेन । स्त्रीपुम्बचेतिज्ञापकात् । स्त्रीवत् । पुम्बत् ॥ द्विगोर्लुगन्तप
 त्ये । ४ । १ । ८८ । द्विगोर्निमित्तयस्तद्धितेजादिरनपत्यार्थःप्राग्दीव्यतीयस्तस्यलुक्स्यात् । पञ्चसुकपालेषुसंस्त्रतः ।
 पुरेडाशः । पञ्चकपालः । द्विगुनिमित्तस्येतिकिं । पञ्चकपालस्येदङ्गण्डम् । पाञ्चकपालं । अजादिःकिं । पञ्चगर्गरूप्यं ।
 अनपत्येकिं । द्वयोर्मित्रयोरपत्यं । द्वैमित्रिः ॥ गोत्रेऽलुगचि । ४ । १ । ८९ । अजादौप्राग्दीव्यतीयेविवक्षितेगोत्रप्रत्यय
 स्याऽलुक्स्यात् । गर्गानाञ्छात्राः । वृद्धाच्छः ॥ आपत्यस्यचतद्धितेऽनाति । ६ । ४ । १५१ । हलःपरस्यापत्ययकारस्यलो
 पःस्यात्तद्धितेनत्वाकारे । गर्गीयाः । प्राग्दीव्यतीयेकिं । गर्गीभ्योहितं । गार्गीयं । अचिकिं । गर्गीभ्यञ्जागतं । गर्गरूप्यं ॥
 यूनिलुक् । ४ । १ । ९० । प्राग्दीव्यतीये अजादौप्रत्ययेविवक्षितेषुवप्रत्ययस्यलुक्स्यात् । ग्लुचुकस्यगोत्रापत्यं । ग्लुचुका
 यनिः । वक्ष्यमाणःफिन्तनोयून्यण् । ग्लौचुकायनः । तस्यहात्रोपि । ग्लौचुकायनः । अणोलुकिवृद्धत्वाभावाच्छेन ॥ पै
 लादिभ्यश्च । २ । ४ । ५९ । एभ्योयुवप्रत्ययस्यलुक् । पीलायावेत्यण् । तस्मादणोद्यच्चइतिफिन्तस्यलुक् । पैलःपि
 तापुत्रश्च ॥ तद्राजाच्चाणः । इन्मंगध्येत्यणन्तादाङ्गशब्दादणोद्यच्चइतिफिन्तेलुक् । आङ्गःपितापुत्रश्च ॥ इन्ःप्राचा

सिं०कै०॥

॥ त० अ० ॥

॥ ६५ ॥

म् ४ । ६० । गोत्रेयइत्तदन्ताद्युवप्रत्ययस्यलुक्स्यात् । तच्चेद्गोत्रम्याचाम्भवति । पन्नागारस्यापत्यं । अतइत्
। यन्निजोश्चेतिफक् । पान्नागारिःपितापुत्रश्च । प्राचाङ्किं । दाक्षिःपिता । दांक्षायणःपुत्रः ॥ नतौल्ललिभ्यः । २ । ४
। ६१ । तौल्लल्यादिभ्यःपरस्ययुवप्रत्ययस्यलुक्नस्यात् । पूर्व्वेणप्राप्तःतुल्ललः । ततइत्निफक् । तौल्ललिःपिता । तौल्ल
लायनःपुत्रः ॥ फक्फिजोरन्यतरस्याम् । ४ । ९ । ६१ । यूनिलुगितिनिद्येलुकिप्राप्तेविकल्पार्थेऽसूत्रं । कात्यायनस्यद्वा
त्राः । कानीयाः । कात्यायनीयाः । यस्त्स्यापत्यं । यास्क्तः । शिवाद्यण् । तस्यापत्यंयुवा । यास्कायनिः । अणोद्युचइतिफि
क् । तस्यद्वात्राः । यास्कीयाः । यास्कायनीयाः ॥ तस्यापत्यम् । ४ । ९ । ६२ । षष्मन्तात्कृतसन्धेस्समर्थदपत्येथे
उक्तावक्ष्यमाणाश्चप्रत्ययावास्युः । उपगोरपत्यं । औपगवः । आदिवृद्धिरन्योपधावृद्धिम्बाधते । तस्येदमित्यपत्येऽपि
बाधनार्थेकृतम्भवेत् । उत्सर्गश्लेषस्वसौवृहान्यम्यप्रयोजनम् ॥ ९ ॥ योगविभागस्तु । भानोरपत्यम् । भानवः । कृत्स
न्धेकिं । शैथितिः । अकृतवृहपरिभाषयासावृथितिर्माभूत् । समर्थपरिभाषयानेह । वस्त्वमुपगोरपत्यञ्चैत्रस्य । प्रथमा
त्किं । अपत्यत्राचकान्यश्चर्थेमाभूत् । वाग्रहणाद्वाक्यमपि । दैवयज्ञीतिसूत्रादन्यतरस्याग्रहणानुवृत्तेःसमासेपि । उपव
पत्यं । जातिव्यान्ङीय् । औपगवी । आश्वपतः । दैत्यः । औत्सः । स्वैणः । पौत्सः ॥ अपत्यम्पौत्रप्रवृत्तिगोत्रम् । ४ । ९ ।
१६२ । अपत्यत्वेनविवक्षितम्पौत्रादिगोत्रसंज्ञस्यात् ॥ जीवतिनुवंश्येयुवा । ४ । ९ । १६३ । वंश्येपित्रादौजीवतिपौत्रादे
र्यदपत्यंचतुर्थदितद्युवसंज्ञमेवस्यान्नतुगोत्रसंज्ञं ॥ भ्रातरिचज्यायसि । ४ । ९ । १६४ । ज्येष्ठेभ्रातरिजीवतिकनीयान्
चतुर्थदित्युवसंज्ञंवास्यात् ॥ वान्यस्मिन्सपिण्डेस्थविरतरेजीवति । ४ । ९ । १६५ । भ्रातुरन्यस्मिन्सपिण्डेस्थविरतरेजीव
तिपौत्रप्रभृतेरपत्यंजीवदेवयुवसंज्ञंवास्यात् । एकज्जीवतिग्रहणमपत्यस्यविशेषणं । द्वितीयंसपिण्डस्य । तर्पोनिर्देशरुभये
हत्कार्यार्थः । स्थानेनवयसाचोत्कृष्टेपितृव्येमातामहेभ्रातरिवाजीवति । गार्ग्यस्यापत्यं । गार्ग्यायणः । गार्ग्यावा । स्थवि

रेतिकं। स्थानवयोन्यूनेगागर्ग्येव । जीवतिकं । मृतेमृतेवागागर्ग्येव ॥ वृद्धस्यचपूजायामितिवाच्यम् ॥*॥ गोत्रस्यैव
 वृद्धसंज्ञाप्राचाम् । गोत्रस्ययुवसंज्ञापूजायाङ्गम्यमानायां । तत्रभवान्गागर्ग्यायणः । पूजेतिकं । गागर्ग्यः । यून्ञ्कुत्सायां ।
 गोत्रसंज्ञेतिवाच्यं ॥*॥ गार्ग्यैजाल्मः । कुन्सेतिकिंगार्ग्यायणः ॥ एकोगोत्रे । ४ । १ । ७३ । गोत्रेएकएवाऽपत्यप्रत्ययस्त्वां
 त् । उपगोर्गोत्रापत्यं । औपगवः । गागर्ग्यः । नाडायनः । गोत्रस्यैकोनसंख्यानांप्रत्ययानाम्परम्पर । यद्वास्वष्टुनसंख्येभ्योनिष्ठे ।
 त्पत्तिःप्रसज्यते ॥१॥ अपत्यम्पितुरेवस्यात्ततःप्राचामपीतिच । मतभेदेनतद्वान्येस्त्वमेतत्तथोत्तर ॥२॥ पितुरेवापत्यमिति
 पक्षेहि । उपगोस्त्वृतीयेवाचे औपगवादिज्स्यात् । चतुर्थेत्वजीवज्ज्येष्ठेमृतवंश्ये औपगवेःफक् । इत्थम्फगिजोःपरम्परयां
 । मूलाच्छतमेगोत्रे । एकोनंशतम्प्रत्ययास्त्युः । पितामहादीनामपीतिमुख्यपक्षेतुतृतीयेवाचे । उपगोरणाइष्टेतिष्ठेपि । अ
 नन्तादिअपिस्यात् । चतुर्थेफगिति । ततःफगिजोः । परम्परयांशतमेगोत्रेऽष्टनवतेरनिष्टप्रत्ययास्त्युः । अतो नियमार्थमि
 दंस्त्वत्रं । एवमुत्तरस्त्रेण्युह्यं ॥ गोत्राद्यून्यस्त्रियां । ४ । १ । ७४ । यूच्यपत्येगोत्रप्रत्ययान्तादेवप्रत्ययस्स्यात् । स्त्रियान्तुनयु
 वसंज्ञा । गर्गस्ययुवऽपत्यम् । गागर्ग्यायणः । स्त्रियाङ्गोत्रत्वादेकएवप्रत्ययः ॥ अतइत् । ४ । १ । ७५ । अटन्तंयत्प्रातिपदि
 कन्तत्प्रकृतिकात्प्रश्नानादिज्स्यात् । अपत्येऽर्थे । दाक्षिः ॥ बाह्वादिभ्यश्च । ४ । १ । ७५ । बाह्विः । औडुलोमिः । आर्कतिग
 शोयं ॥ सुधातुरकङ्क । ४ । १ । ७७ । चादिज् । सुधातुरपत्यम् । सौधातकिः । व्यासवरुडनिषाट्चाण्डालविम्बानाञ्चेतिव
 क्तव्यं ॥*॥ नद्याभ्याम्पदान्ताभ्याम्पूर्वतुताभ्यामैच् । ७ । ३ । ३ । पदान्ताभ्यांयकारवकारभ्याम्परस्यनवृद्धिःकिन्तुताभ्या
 म्पूर्वोक्तामैच्वागमौस्तः । वैयासकिः । वारुडकिरित्यादि ॥ गोत्रेकुञ्जादिभ्यःऋञ् । ४ । १ । ७८ । व्रातःचक्रोरस्त्रि
 याम् । व्रातवाचिभ्यःचक्रन्तेभ्यश्चस्वार्थेज्स्यान्नतुस्त्रियां । कौञ्जायन्यः । वृद्ध्वेतद्वाजत्वात्स्त्वञ्च्यते । व्राधायन्यः । स्त्रिया
 ङ्कौञ्जयनीगोत्रत्वेनजातित्वान्डीष् । अनन्तरपत्ये । कौञ्जिः ॥ नडादिभ्यःफक् । ४ । १ । ७९ । गोत्रइत्येव । नाडायनः । च

॥ सि० कौ० ॥

॥ त० अ० ॥

॥ ६६ ॥

रादेः । अनन्तरेनाडिः ॥ हरित्वादिभ्योऽञः । ४ । १ । १०० । एभ्योऽनन्तेभ्योऽनन्तफक् । हरितायनः । इहगोत्राधि
कारेपिसामर्थ्याद्युन्ययं । नहिगोत्रादपरोगोत्रप्रत्ययः । विदाद्यन्तर्गणोहरितादिः ॥ यञिञोश्च । ४ । १ । १०१ । गोत्रे
यौयञिञौतदन्तात्फक्स्यात् । अनातीत्युक्तेरपत्यस्येति यलोपोन । गार्ग्यायणः । दाक्षायणः ॥ शरद्वच्छुनकदर्भाङ्गुवत्सा
यायणेषु । ४ । १ । १०२ । गोत्रेफक् । अञिञोरपवादः । आद्यौविद्वदीशरद्वतायनोभार्गवश्चेत् । शरद्वतोऽन्यः । शौन
कायनोवाङ्म्यश्चेत् । शौनकेन्यः । दार्भायणः आयायणश्चेत् । दार्भिरन्यः ॥ द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् । ४ । १ ।
१०३ । एभ्योगोत्रेफक् । द्रौणायणः । द्रौणिः । पार्वतायनः । पार्वतिः । जैवन्तायनः । जैवन्तिः । अनादिरिहद्रोणः
। अश्वत्थाम्यनन्तरेतूपचारात् ॥ अन्वष्टानन्तर्येविदादिभ्योऽञ् । ४ । १ । १०४ । एभ्योऽनगोत्रेयेत्वत्राऽन्वययस्तेभ्यश्च
नन्तर्येस्त्वत्रेस्वार्थेघड् । विदस्यगोत्रं । वैदः । अनन्तरेवैदिः । बाह्वदेरकृतिगणत्वादित् । पुत्रस्यापत्यं । पौत्रः । दौ
हित्रः ॥ गर्गादिभ्योऽञ् । ४ । १ । १०५ । गोत्रइत्येव । गार्ग्यः । वाङ्म्यः ॥ यञिञोश्च । २ । ४ । ६४ । गोत्रेयद्युञ्जन्तम
अन्तश्चतदवयवयोरेतयोर्लुक्स्यात्तत्कृतेवङ्गत्वेनतुस्त्रियां । गर्गाः । वत्साः । विदाः । उर्वाः । तत्कृतेकिं । प्रियङ्गुर्गर्गाः
। स्त्रियान्तुगार्ग्यःस्त्रियः । गोत्रेकिं । द्वैप्याः । औत्साः । प्रवराध्यायप्रसिद्धमिहगोत्रं । तेनेहन । पौत्राः । दौहित्राः ॥
मधुवभ्रोर्वाङ्म्यकौशिकयोः । ४ । १ । १०६ । गोत्रेयञ् । माधवोवाङ्म्यः । माधवोऽन्यः । वाभ्रव्यः कौशिकत्रयः ।
वाभ्रवोऽन्यः । वभ्रुश्चस्यगर्गादिपाठात्सिद्धेतिनियमार्थमिदं । गर्गादिपाठफलन्तुलोहितादिकार्यार्थं । वाभ्रव्यायस्त्री
॥ कपिवोधादाङ्गिरसे । ४ । १ । १०७ । गोत्रेयञ्स्यात् । काप्यः । बोध्यः । आङ्गिरसेकिं । कापेयः । बौधिः ॥ वतगडा
श्च । ४ । १ । १०८ । आङ्गिरसइत्येव । वतगडाः । अनाङ्गिरसेतुगर्गादौशिवादौचपाठाच्छ्रुणौ । वतगडाः । वतगडः
। लुक्स्त्रियाम् । ४ । १ । १०९ । वतगडाच्चेतिविहितस्यलुक्स्यात्स्त्रियाम् । शार्ङ्गरवादित्वान्डीन् । वतगडी । अना

१. ११०. गोत्रे । आश्वायनः । पुंसिजाने ॥ * ॥ पुंसीतितु प्रकृतिविशेषणं । जातस्यगोत्रं । जातयनः । पुंसीतिकिं । जाता
 याञ्चपत्यं । जातेयः ॥ भार्गवैर्गर्तैः । ४ । १ । १११ । गोत्रेफत् । भार्गवणस्वैर्गर्तैः । भार्गिरन्यः ॥ शिवोदिभ्योऽण् । ४
 । १ । ११२ । गोत्रइतिनिवृत्तं । शिवस्याऽपत्यं । शैवः । गाङ्गः । पक्षेतिकादित्वात्फिच् । गाङ्गायनिः । शुभ्रादित्वात्ठुक् । गाङ्गे
 यः ॥ अबृद्धाभ्योनदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः । ४ । १ । ११३ । अबृद्धेभ्योनदीमानुषीनामभ्योऽणस्यात्ठकोपवादः । या
 मुनः । नार्मुदः । चिन्तितायाञ्चपत्यम् । चैन्तितः । अबृद्धेभ्यःकिं । वासवदत्तेयः । नदीत्यादिकिं । वैनतेयः । तन्नामिका
 भ्यःकिं । शोभनायाञ्चपत्यं । शौभनेयः ॥ ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च । ४ । १ । ११४ । ऋषयोमन्त्रद्रष्टारः । वासिष्ठः ।
 वैश्वामित्रः । अश्वकेभ्यः । श्वाफल्कः । वृष्णिभ्यः । वासुदेवः । अनिरुद्धः । शौरिरितितुवाह्वादित्वादिच् । कुरुभ्यः ।
 माकुलः । साहदेवः । इजएवायमपवादोमध्येपवादन्यायात् । अत्रिशृङ्गापरत्वात्ठुक् । आत्रेयः ॥ मानुरुत्संख्यासम्भ
 द्द्रपूर्वायाः । ४ । १ । ११५ । संख्यादिपूर्वस्यमानुशृङ्गस्योदादेशस्यादणप्रत्ययश्च । द्वैमातुरः । वारमातुरः । साम्मा
 तुरः । भाद्रमातुरः । आदेशार्थम्वचनम्प्रत्ययः । उत्सर्गेणसिद्धः । स्त्रीलिङ्गनिर्देशोर्थापेक्षः । तेनधान्यमातुर्न । संख्येति
 किं । सौमात्रः । शुभ्रादित्वात् । वैमात्रेयः ॥ कन्यायाःकनीनच । ४ । १ । ११६ । ठकोपवादोऽण् । तत्सन्नियोगेनकनीना
 देशश्च । कानीनोव्यासःकर्त्तुश्च । अनूढायाएवापत्यमित्यर्थः ॥ विकर्त्तुश्चगलाद्वत्सभरद्वाजात्रियु । ४ । १ । ११७
 । अपत्येऽण् । वैकर्त्तुवात्स्यः । वैकर्त्तुरन्यः । शौङ्गेभारद्वाजः । शौङ्गिरन्यः । कागलआत्रेयः । कागलिरन्यः । केचि
 तुशुङ्गेत्यावन्तम्पठन्तिनेघागढक्प्रत्युदाहरणं । शौङ्गेयः ॥ पीलायावा । ४ । १ । ११८ । तन्नामिकाणाम्बाधित्वाच्चइ
 तिक्प्रिप्राप्तेपक्षेऽण्निधीयते । पीलायाञ्चपत्यम् । पैलः । पैलेयः ॥ ढक्कमण्डूकात् । ४ । १ । ११९ । चादणपक्षेइज ।

॥सि०कौ०॥

॥त०३०॥

॥६७॥

मैकेयः । माण्डूकः । माण्डूकिः ॥ स्त्रीभ्योऽठक् । ४ । १ । १२० । स्त्रीप्रत्ययान्तेभ्योऽठक्स्यात् । वैनतेयः । वाह्यादित्वात् ।
सैमित्रिः । शिवादित्वात्सापत्नः ॥ झञ्चः । ४ । १ । १२१ । स्त्रीप्रत्ययान्तात्पत्येऽठक्त्तन्नामिकाऽणोपवादः । दान्तेयः । पार्थङ्
चत्रतुतस्येदमित्यण् ॥ इतश्चाऽनित्तः । ४ । १ । १२२ । इकारान्ताञ्चोऽपत्येऽठक्स्यात्तन्निजन्तात् । दौलेयः । नैधेयः ॥
शुभ्रादिभ्यश्च । ४ । १ । १२३ । ठक्स्यात् । शुभ्रस्याऽपत्यम् । शौभ्रेयः ॥ विकर्षकुषीतकात्काश्यपे । ४ । १ । १२४ । ञ्
पत्येऽठक् । वैकर्षेयः । कौषीतकेयः । अन्योवैकर्षिः । कौषीतकिः ॥ भुवोवृक् । ४ । १ । १२५ । चात्ठक् । भ्रुवेयः ॥ प्रवा
हणस्यठे । ७ । ३ । २८ । प्रवाहणशब्दस्योत्तरपदस्याऽचामादेरचोवृद्धिः पूर्वपदस्यनुवाडेपरे । प्रवाहणस्याऽपत्यम् । प्रा
वाहणेयः । प्रवाहणेयः ॥ तत्प्रत्ययस्यच । ७ । ३ । २९ । तस्यप्रवाहणस्योत्तरपदस्यादेरचोवृद्धिः पूर्वपदस्यनुवा- । प्रवाह
णेयस्याऽपत्यम् । प्रावाहणेयिः । प्रवाहणेयिः । वाह्यात्तद्धितनिमित्तावृद्धिः । ङाश्रयेणविकल्पेनवाधितुन्नशक्वतइतिस्त्रा
रम्भः ॥ कल्याण्यादीनामिन्द्रु । ४ । १ । १२६ । एषामिनडादेशस्यात्ठक् । काल्याणिनेयः । बान्धुकिनेयः ॥ कुलटा
षावा । ४ । १ । १२७ । इन्द्रात्रम्बिकल्पनेऽठक्त्तुनित्यः पूर्वणैव । कौलटिनेयः । कौलटेयः । सतीभिश्चुक्चकुञ्च
। यानुव्यभिचारार्थकुलान्यटतितस्याः । क्षुद्राभ्योवेतिपक्षेऽठक् । कौलटेरः ॥ हृद्गसिध्वन्तेपूर्वपदस्यच । ७ । ३ ।
१९ । हृदाद्यन्तेपूर्वात्तरपदयोरचामादेरचोवृद्धिः । ञ्णितिकितिच । सुहृदोपत्यम् । सौहार्दः । सुभगायाञ्चपत्यम् । सौ
भागिनेयः । सक्तुप्रधानाःसिन्धवः । सक्तुसिन्धवः । तेषुभवः । साक्तुसैन्धवः ॥ चटकायाएरक् । ४ । १ । १२८ । चटकस्येति
वाच्यम् ॥*॥ लिङ्गविशिष्टपरिभाषयास्त्रियाञ्चपि । चटकस्यचटकायावाञ्चपत्यम् । चाटकैरः । स्त्रियामपत्येऽणुग्वक्तव्यः ॥*
॥ तयोरेवस्त्र्यपत्यम् । चटका । अजादित्वाद्वाप् ॥ गोधायाद्ठक् । ४ । १ । १२९ । गौधेरः । शुभ्रादित्वात्पक्षेऽठक् । गौधेयः
॥ आरगुदीचाम् । ४ । १ । १३० । गौधारः । रकासिद्धेऽकारोच्चारणमन्यतोविधानार्थं । जङ्गस्याऽपत्यम् । जाडारः । पण्ड

स्याऽपद्यं । पाण्डारः ॥ श्रुद्राभ्योवा । ४ । १ । १३१ । अङ्गहीनाश्चश्रुद्राःताभ्योद्धक् । पक्षेळक् । काणेरः । काण्येयः । दासे
 रीः । दासेयः ॥ पितृष्वसुञ्छण् । ४ । १ । १३२ । अणोपवादः । पैतृष्वस्त्रीयः ॥ ङकिलोपः । ४ । १ । १३३ । पितृष्वसु
 रन्तलोपस्याळुकि । अतएवज्ञापकात्ळक् । पैतृष्वसेयः ॥ मातृष्वसुञ्च । ४ । १ । १३४ । पैतृष्वस्त्रीर्य्यदुक्तन्तदस्यापि
 स्यात् । मातृष्वस्त्रीयः । मातृष्वसेयः ॥ चतुर्घ्याङ्गोळञ् । ४ । १ । १३५ । ङेलोपोकऽद्वाः । ६ । ४ । १४७ । कद्रुभिन्नस्योव
 र्णान्तस्यमस्यलोपस्यात्तेपरे । कामण्डलेयः । किंमण्डलुश्चश्चतुःपाञ्जातिविशेषः ॥ गृष्यादभ्यञ्च । ४ । १ । १३६ ।
 एभ्योळञस्यात् । अण्ळकोरपवादः । गार्ष्टेयः । मित्रयोरपद्यं । च्छद्याणिप्राप्तेळञ् ॥ केकयमित्रयुप्रलयानैःयादेरियः ।
 ७ । ३ । २ । एयांयकारादेरिय्श्चादेशः । त्रिर्तिणिक्तिचित्तद्धितेपरे । इतिइयादेशेप्राप्ते ॥ दाण्डिनाबनहास्तिनाय
 नाऽथर्द्धाणिकजैह्माशिनेयवासिनायनिम्रौणहृद्यधैवद्यसारवैश्वकमैत्रेयहिरण्मयानि । ६ । ४ । १७४ । एतानिनिपा
 त्यन्ते । इतियुलोपः । मैत्रेयः । मैत्रेयौ ॥ यस्कादिभ्योगोत्रे । २ । ४ । ६३ । एभ्योगोत्रप्रत्ययस्यलुक्स्यात्तत्तत्तेवङ्
 त्वे । अत्रयः । भृगवः । कुन्साः । वसिष्ठाः । गोतमाः । अङ्गिरसः ॥ बह्वृचइजःप्राच्यभरतेषु । २ । ४ । ६६ । बह्वृचःप
 रोयइत्प्राच्यगोत्रेभरतगोत्रेचवर्तमानस्यलुक्स्यात् । पद्मागारः । युधिष्ठिरः ॥ नगोपवनादिभ्यः । २ । ४ । ६७ ।
 एभ्योगोत्रप्रत्ययस्यलुक्नस्यात् । विदाद्यन्तर्गणोयं । गौपवनाः । शैयवाः ॥ तिककितवादिभ्योद्धन्दे । २ । ४ । ६८ ।
 एभ्योगोत्रप्रत्ययस्यवङ्त्वेलुक्स्याद्धन्दे । तैकायनयश्चकैतावायनयश्च । तिकादिभ्यःफिञ् । तस्यलुक् । तिककितवाः ॥
 उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्धन्दे । २ । ४ । ६९ । एभ्योगोत्रप्रत्ययस्यवङ्त्वेलुग्वास्याद्धन्देच । औपकायनाश्चलामका
 यनाश्च । नडादिभ्यःफक् । तस्यलुक् । उपकलमकाः । औपकायनलामकायनाः । भ्रष्टककपिष्ठलाः । भ्राष्ट्रिकिकापि
 ष्टलयः । लमकाः । लमकायनाः ॥ आगस्यकौण्डिन्ययोरगस्तिकुण्डिनच् । २ । ४ । ७० । एतयोरवयवस्यगोत्रप्रत्य

॥ सि० कौ० ॥

॥ त० अ० ॥

॥ ६८ ॥

यस्याऽशोयत्रश्चक्रुषुलुक्स्याद्द्विशिष्टस्थप्रकृतिभागस्ययथासंख्यमगस्तिकुण्डिनचूर्णतावादेशैस्तः । अगस्तयः । कुण्डि
नाः ॥ राजश्वसुरद्वान् । ४ । १ । १३७ । राज्ञोजाताघेवेतिवाच्यम् ॥ * ॥ येचाऽभावकर्मणोः । ६ । ४ । १६८ । यादौ
तद्धितेपरेऽन्यकृत्यास्यान्नतुभावकर्मणोः । राजन्यः । अश्रुत्यः । जातियहणाच्छुद्रादावुत्पन्नोराजनः ॥ अन् । ६ । ४
। १६७ । अणिअन्यकृत्यास्यादितिटिलोपोन । अभावकर्मणोःकिं । राज्ञःकर्मभावेवा । राज्ञ्यं ॥ संयोगादिश्च । ६ ।
४ । १६६ । इत्यन्यकृत्याअणिपरे । चक्रिणोपत्यं । चक्रिणः ॥ नमपूर्वोऽपत्येऽवर्मणः । ६ । ४ । १७० । मपूर्वोऽन्य
कृत्यानस्यादपत्येऽणि । भाद्रसामः । मपूर्वःकिं । सौत्वनः । अपत्येकिं । चर्मणापरिवृतः । चर्मणोरथः । अवर्मणःकिं । च
क्रवर्मणोपत्यं । चाक्रवर्मणः । वाहितनाम्नइतिवाच्यम् ॥ * ॥ हितनाम्नोपत्यं । हैतनामः । हैतनामनः ॥ ब्राह्मोऽजातौ ।
६ । ४ । १७१ । योगविभागोक्तकर्तव्यः । ब्राह्मइतिनिपात्यते । अनपत्येऽणि । ब्राह्मंहविः । ततोजातौ । अपत्येजातावणिब्रह्म
ण्टिलोपोनस्यात् । ब्रह्मणोऽपत्यं । ब्रह्मणः । अपत्येकिं । ब्राह्मीश्रौषधिः ॥ श्रौक्षमऽनपत्ये । ६ । ४ । १७३ । अण्टिलो
पोनिपात्यते । श्रौक्षम्पदं । अनपत्येकिं । उक्ष्णोपत्यम् । श्रौक्ष्णाः ॥ षपूर्वहभृतराज्ञामणि । ६ । ४ । १७५ । षपूर्वोऽ
नपत्यहनादेश्चभस्यातेलोपोऽणि । श्रौक्ष्णाः । नाक्ष्णाः । भ्रौणघ्नः । धृतराज्ञोपत्यम् । धार्तराज्ञः । षपूर्वितिकिं । साम्नो
ऽपत्यं । सामनः । अणिकिं । लाक्षण्यः ॥ क्षत्रादुः । ४ । १ । १३८ । क्षत्रियः । जातावित्येव । क्षात्रिरन्यः ॥ कुलात्त्वः । ४ । १
। १३९ । कुलीनः । तदन्तादपि । उत्तरसूत्रेऽपूर्वपदादितिलिङ्गात् । आढ्यकुलीनः ॥ अपूर्वपदादन्यतरस्यायङ्कु
त्रौ । ४ । १ । १४० । कुलादित्येवपक्षेखः । कुल्यः । कौलेयकः । कुलीनः । पदग्रहणंकिं । वङ्कुल्यः । बाङ्कुलेयकः
। वङ्कुलीनः ॥ महाकुलादन्त्रखत्रौ । ४ । १ । १४१ । अन्यतरस्यामित्यनुवर्तते । पक्षेखः । महाकुलीनः । महाकुलः ।
महाकुलीनः ॥ दुष्कुलाङ्कु । ४ । १ । १४२ । पूर्ववत्पक्षेखः । दौष्कुलेयः । दुष्कुलीनः ॥ स्वसुश्चः । ४ । १ । १४३ ।

भ्रातृव्यः ॥ भ्रातृव्ये च । ४ । १ । १४४ । चाच्छः । अणोपवादः । भ्रातृव्यः । भ्रातृव्यः ॥ व्यन्सपत्ने । ४ । १ । १४५ । भ्रातृ
 व्यन्स्यादपत्ये । प्रकृतिप्रत्ययसमुदायेन शत्रैवाचे । भ्रातृव्यश्शत्रुः । पाप्मनाभ्रातृव्येणेति तूपचासत् ॥ रेदव्यादिभ्यश्चक् ।
 ४ । १ । १४६ ॥ ठस्येकः । ७ । ३ । ५० । अङ्गात्परस्यठस्येकादेशस्यात् । रैवतिकः ॥ गोत्रस्त्रियाः कुत्सनेण च । ४ । १ ।
 १४७ । गोत्रंयास्त्रीतद्वाचकाच्छद्वादण्ठकौस्तः कुत्सायां । सामर्थ्याद्गुनि । गार्ग्याश्चपत्यं । गार्गीगार्गिकोवाजाल्मः । भस्याढे
 तद्धिते । इतिपुम्बद्वावाद्गार्ग्यश्द्वादण्ठकौ । दस्येतिलोपः । आपत्यस्येतियलोपः ॥ वृद्धाट्टक्सैः शीरेषुवङ्गलम् । ४ । १ ।
 १४८ । सुवीरदेशेद्वाः । सौवीरः । वृद्धात्सौवीरगोत्राद्गुनिवङ्गलण्ठकस्यात् कुत्सायां । भागवित्तेर्भागवित्त्रिकः । पक्षेफ
 क् । भागवित्तायनः ॥ फेश्च च । ४ । १ । १४९ । फिज्जन्तात्सौवीरगोत्राऽपत्येच्छः ठक्कुत्सनेगम्ये । यमुन्दस्याऽपत्यं । यामु
 न्दायनिः । तिकादिन्वात्फिज् । तस्यापत्यं । यामुन्दायनीयः । यामुन्दायनिकः । कुत्सनेकिं । यामुन्दायनिः । औत्सर्गिक
 स्याऽणोण्यक्षत्रियेतिलुक् । सौवीरेतिकिं । तैकायनिः ॥ फाण्टाहृतिमिमताभ्यांणफिज् । ४ । १ । १५० । सौवीरेषुनेह ।
 यथासंख्यमल्पाचरस्यपरनिपाताद्भिज्जाटितिवृत्तिकारः । भाष्येतुयथासंख्यमेवेतिस्थितम् । फाण्टाहृतः । फाण्टाहृताय
 निः । मैमतः । मैमतायनिः ॥ कुर्वादिभ्योण्यः । ४ । १ । १५१ । अपत्ये । कौरव्याः । ब्राह्मणाः । दावटूक्याः । सम्राजःक्ष
 त्रिये ॥ * ॥ साम्राज्यः । साम्राजोन्यः ॥ सेनान्तलक्षणकारिभ्यश्च । ४ । १ । १५२ । सभ्योण्यः । एतिसंज्ञायामितिस
 स्थयः । हारियेण्यः । लाक्षण्यः । कारिःशिल्पी । तस्मात् । तान्तुवाय्यः । कौम्भकार्य्यः । नापित्यः ॥ उदीचामिज् । ४ । १
 । १५३ । हारियेणिः । लाक्षणिः । तान्तुवायिः । कौम्भकारिः । नापितान्तुपरत्वात्फिजेव । नापितापिनिः । तक्ष्णोऽणउप
 संख्यानम् ॥ * ॥ ताक्ष्णाः । पक्षेताक्षण्यः ॥ तिकादिभ्यःफिज् । ४ । १ । १५४ । तैकायनिः ॥ कौशल्यकार्म्य्याभ्याञ्च । ४
 । १ । १५५ । अपत्येफिज् । इज्जोपवादः । परमप्रकृतेरेवायमिद्यते । प्रत्ययसन्नियोगेन प्रकृतिरूपन्निपात्यते । कोश ल

॥सि०कौ०॥

॥त०अ०॥

॥६७॥

स्याऽपत्यं । कौशल्यायनिः । कर्मारस्याऽपत्यं । कार्मार्यायनिः । ऋगवृषयोरपि ॥*॥ ऋग्यायनिः । बार्घ्यायनिः ॥ अ
गोह्यचः । ४ । १ । १५६ । अपत्येफिञ् । इजोपवादः । कार्त्रायणिः । अण्डेतिकिं । दाक्षायणः । झुचःकिं । औपग
विः । त्वदादीनाम्फिञ्वावाच्यः । त्वदायनिः । त्वदः ॥ उदीचामृद्धादगोत्रात् । ४ । १ । १५७ । आम्रगुप्तायनिः । प्रा
चान्तु । आम्रगुप्तिः । वृद्धात्किं । दाक्षिः । अगोत्रात्किं । औपगविः ॥ वाकिनादीनाङ्कुक् । ४ । १ । १५८ । अपत्येफिञ्चा
। वाकिनस्याऽपत्यम् । वाकिनकायनिः । वाकिनिः ॥ पुत्रान्तादन्यतरस्याम् । ४ । १ । १५९ । अस्माद्वाफिञ्सिद्धस्त
स्मिन्परेपुत्रान्तस्यवाकुक्बिधीयते । गार्गीपुत्रकायणिः । गार्गीपुत्रायणिः । गार्गीपुत्रिः ॥ प्राचामवृद्धान्फिञ्चल
म् । ४ । १ । १६० । ग्लुचकायनिः ॥ मनोज्जातावच्यतौषुक् । ४ । १ । १६१ । समुदायार्थीजातिः । मानुषः । मनु
ष्यः ॥ जनपदशब्दाक्षत्रियादञ् । ४ । १ । १६२ । जनपदक्षत्रिययोर्वाचकादञ्स्यादपत्ये । दागिडनायनेतिस्त्रुत्रे
निपातनाङ्ङिषोपः । ऐश्वाकः । ऐश्वाकौ । क्षत्रियसमानशब्दाज्जनपदान्तस्यराजन्यपत्यवत् ॥ * ॥ तद्राजमाचक्ष्णाण
स्तद्राजइत्यन्वर्थसंज्ञासामर्थ्यात् । पञ्चालानांराजा । पाञ्चालः । पूगेरण्वक्तव्यः ॥ * ॥ पौरवः । पाण्डोर्ङ्गण् ॥ * ॥ पा
ण्डुः ॥ साल्वेयगान्धारिभ्याञ्च । ४ । १ । १६३ । अभ्यामपत्येऽञ् । वृद्धेदितिच्यडोपवादः । साल्वेयः । गान्धारः । त
स्यराजन्यपत्येवं ॥ ह्यञ्मगधकलिङ्गस्त्ररमसादण् । ४ । १ । १६४ । अजोपवादः । झुच् । अङ्गः । बाङ्गः । सौह्यः । मागधा
कालिङ्गः । सौरमसः । तस्यराजन्यपत्येवं ॥ वृद्धेत्कोसलाजादान्च्यङ् । ४ । १ । १६५ । वृद्धात् । आम्वळ्यः । सौवीर्यः ।
इत् । आवन्यः । कौसन्यः । अजादस्याऽपत्यं । अजाद्युः ॥ कुरुनादिभ्योऽण्यः । ४ । १ । १६६ । कौरव्यः । नैषध्यः । सनैष
धस्याऽर्थपतेरित्यादौतुशैविकोऽण् ॥ साल्वावयवप्रत्यग्रथकलकूटाग्नकादिञ् । ४ । १ । १६७ । साल्वोजनपदस्तदवय
वाङ्ङिदुम्बरादयस्तेभ्यः प्रत्यग्रथादिभ्यस्त्रिभ्यश्चइञ् । अजोपवादः । औदुम्बरीः । प्रात्यग्रथिः । कालकूटिः । आश्रुकिः । सु

ननु च ॥ तेतद्राजाः । ४ । १ । १७४ । अत्रादयस्सत्संज्ञाःस्युः ॥ तद्राजस्यवज्जुषुतैनेवाऽस्त्रियाम् । २ । ४ । ६२
 । वज्जुषुषुतद्राजस्यलुक्स्यात्तदर्थकतेवज्जुषुतेनतुस्त्रियं । इच्छाकवः । पञ्चाला इत्यादि । कथन्तर्हि कौरव्याः पशवः ।
 तस्यामेवरघोः पाण्ड्या इति । कौरव्ये पाण्ड्ये च साधव इति समाधेयं । रघूणामन्वयम्बन्धेनिरुध्यमानायदुभिः । कथञ्चिदि
 तिनुरघुयदुशब्दयोस्तदपत्ये लक्षणया ॥ कम्बोजा ल्लुक् । ४ । १ । १७५ । अस्मात्तद्राजस्यलुक् । कम्बोजः । कम्बोजौ ।
 कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्यम् ॥ * ॥ चोलः । शकः । द्रुचक्षणास्याणोलुक् । केरलः । यवनः । अजोलुक् । कम्बोजा
 समरे इति पाठः सुगमः । दीर्घपाठे तु । कम्बोजो भिजनेयेषामित्यर्थः । सिन्धुतक्षणादिभ्यो णञ्जावित्यण् ॥ स्त्रियामव
 न्तिकुन्तिकुरुभ्यश्च । ४ । १ । १७६ । तद्राजस्यलुक्स्यात् । अवन्ती । कुन्ती ॥ अतश्च । ४ । १ । १७७ । तद्राजस्याकां
 रस्यस्त्रियं लुक्स्यात् । अरसेनी । मदी । कथम्माद्रीसुतार्तिह्रस्ववपाठ इति हरदत्तः । भर्गादित्वम्बाकथ्यम् ॥ न प्रा
 च्यभर्गादियैधेयादिभ्यः । ४ । १ । १७८ । एभ्यस्तद्राजस्यलुक् । पाञ्चाली । वैदर्भी । अङ्गी । वाङ्गी । मगधी ।
 एते प्राच्याः । भार्गी । कारुशी । कैकेयी । केकयोत्तनुजन्यजनकभावलक्षणेपुंयोगे डीष् । युधाशुक्राभ्यां च इति ठ
 क् । ततस्त्वार्थेपञ्चदियैधेयादिभ्यामणञ्जावित्यण् । शर्ङ्गरवाद्यत्र इति डीन् । अतश्चेतिलुकि तुळगन्तत्वात् डीप्युदात्तनि
 वृत्तिस्वर स्यात् । यौधेयी । शौकेयी ॥ अण्णोरे नार्थयोर्गुरूपोत्तमयोः घञ्जेने । ४ । १ । ७८ । त्रादीनामन्वमुत्तम
 न्तस्य समीपमुपोत्तमङ्गे त्रेयावण्णौ विहितावनार्थान्तदन्तयोर्गुरूपोत्तमयोः प्रातिपदिकयोः स्त्रियं घञ्देश स्यात् । नि
 र्दिश्यमानस्यादेशो भवति । अण्णोरेव । यडावितौ । यडश्चाप् । कुमुदगन्धेरपत्यं स्त्री । कौमुदगंध्या । वाराह्या । अं
 नार्थयोः किं । वाशिष्ठी । वैश्वामित्री । गुरूपोत्तमयोः किम् । औपगवी । जार्जिलक्षणो डीष् । गोत्रे किम् । अहिच्छत्रे जा
 ता । अहिच्छत्री ॥ गोत्रावयवान् । ४ । १ । ७९ । गोत्रावयवागोत्राभिमतः कुलाख्यास्तुतो गोत्रे विहितयो रण्णौ

॥सि०कै०॥ खियांघडादेशस्यादगुरुपोत्तमार्थश्चारम्भः । पौणिक्या । भौणिक्या ॥ कौड्यादिभ्यश्च । ४ । १ । ८० । खियांघड्
 ॥ त० ३० ॥ प्रत्ययस्यात् । अगुरुपोत्तमार्थोऽनणित्थश्चारम्भः । कौड्या । व्याड्या । स्वर्युवत्याम् । स्तूत्यां । भोजक्षत्रिये । भोज्या
 ॥ ७० ॥ ॥ दैवयज्ञिशैचिवृक्षिसात्यमुत्रिकागृहेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम् । ४ । १ । ८१ । गृभ्यश्चतुर्भ्यः घड्वाऽगोत्रार्थमिदं । गोत्रेपि
 ॥ त० चा० ॥ प्रत्वात्प्रवर्त्तते । पक्षेइतोमनुष्येतिडीष् । दैवयज्ञ्या । दैवयज्ञी ॥ * ॥ इत्यपत्याधिकारः ॥ * ॥ तेनरक्तंरगात् । ४ ।
 २ । १ । रज्यतेऽनेनेतिरगः । काषायेणरक्तम्ब्रह्मं । काषायं । माञ्जिष्ठं । रगात्किं । देवदत्तेनरक्तम्ब्रह्मं ॥ लाक्षारेच
 नाट्ट् । ४ । २ । २ । लाक्षिकः । रौचनिकः । शकलकर्द्दमाभ्यामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ शकलिकः । कार्दमिकः । आ
 भ्यामणपीतिवृत्तिकारः । शकलः । कार्दमः । नील्याञ्चन् ॥ * ॥ नील्यारक्तं । नीलम् ॥ पीताक्तन् ॥ * ॥ पीतकं ॥
 हरिद्रामहारजनाभ्यामञ् ॥ * ॥ हारिद्रं । महारजनं ॥ नक्षत्रेणयुक्तःकालः । ४ । २ । ३ । पुष्येणयुक्तम् । पौषम
 हः । पौषीरात्रिः ॥ लुत्रविशेषे । ४ । २ । ४ । पूर्वेषुविहितस्यलुस्यात् । षष्ठिदण्डात्मकस्यकालस्यावान्तरविशेषश्चेन्नग
 म्यते । अत्रपुष्यः । कथन्तर्हिपुष्ययुक्तापौर्णमासीपौषीति । विभाषाफाल्गुनीश्रवणाकार्त्तिकीचैत्रीभ्यङ्तिनिर्द्देशेनपौर्ण
 मास्यामयंलुत्रेतिज्ञापितत्वात् । श्रवणशष्टान्तुअतएवलुप् । युक्तवद्वावाभावश्चाऽवाधकान्यपिनिपातनानिश्रावणी ॥ संज्ञा
 यांश्रवणाऽश्रवणाभ्याम् । ४ । २ । ५ । विशेषार्थोयमारम्भः । श्रवणारात्रिः । अश्रवणोमुहूर्तः । संज्ञायांकिं । श्रावणी । अ
 श्रवणी ॥ इन्द्राक्कः । ४ । २ । ६ । नक्षत्रद्वन्द्वाद्युक्तेकालेच्छस्यात् । विशेषेसत्यसतिच । तिष्यपूनर्ब्रह्मसवीयमहः । रधाऽनु
 राधीयारात्रिः ॥ दृष्टंसाम । ४ । २ । ७ । तेनेत्येव । वसिष्ठेनदृष्टं । वसिष्ठंसाम । अस्मिन्नर्थेऽण्डिङ्वावक्तव्यः ॥ * ॥ उश्
 नसादृष्टं । उश्नसं । औश्नं ॥ कलेर्लुक् । ४ । २ । ८ । कलिनादृष्टंसाम । कालेयंसाम ॥ वामदेवात्क्यात्क्यौ । ४ । २ ।
 ९ । वामदेवेनदृष्टंसाम । वामदेव्यं । सिद्धेयस्येतिलोपेनकिमर्थेययतौडितौ । ग्रहणंमातदर्थेभूद्दामदेव्यस्यनञ्स्वरे ॥ १ ॥

४।२।१०। वस्त्रैःपरिवृतोवास्त्रोरथः । रथःकिं । वस्त्रेणपरिवृतःकायः । समन्ताद्दृष्टितःपरिवृतःउच्यते
 । तेनेहन । वस्त्रैःपरिवृतोरथः ॥ पाण्डुकम्बलादिनिः । ४।२।११। पाण्डुकम्बलेनपरिवृतः । पाण्डुकम्बली । पाण्डुकम्ब
 लेशद्वेराजास्तरणकम्बलस्यवाचकः । मत्वर्थीयेनैवसिद्धेवचनमणोनिवृत्त्यर्थम् ॥ द्वैपवैयाघ्रादञ् । ४।२।१२। द्वी
 पिनेविकारः । द्वैपम् । तेनपरिवृतः । द्वैपोरथः । एवं । वैयाघ्रः ॥ कौमारपूर्ववचने । ४।२।१३। कौमारेत्यविभक्तिकोनिर्द्दे
 शः । अपूर्वत्वेनिपातनमिदं । अपूर्वपतिंकुमारीम्पतिरूपपन्नः । कौमारःपतिः । यद्वा । अपूर्वपतिः । कुमारीपतिमुपपन्ना । कौ
 मारीभार्या ॥ तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः । ४।२।१४। शश्वउद्धृतः । शश्वञ्चोदनः । उद्धरतिरिहोद्धरणपूर्वकेनिधाने
 वर्त्तते । तेनसप्तमीउद्धृत्यनिहितइत्यर्थः ॥ स्थण्डिलाच्छयितरिव्रते । ४।२।१५। तत्रेभ्येवसमुदायेनचेद्धतङ्गम्यते ।
 स्थण्डिलेशेते । स्थण्डिलोभिक्षुः ॥ संस्कृतम्भक्षाः । ४।२।१६। सप्तम्यन्तादणस्यात्संस्कृतेऽर्थेयत्संस्कृतम्भक्षाश्चेते
 स्युः । भ्राष्ट्रेसंस्कृताः । भ्राष्ट्राः । अष्टसुकपालेषुसंस्कृतः । अष्टाकपालः । पुरोडाशः ॥ श्रूलोखाद्यत् । ४।२।१७। अणोप
 वादः । श्रूलोसंस्कृतं । श्रूल्वंमांसं । उखापात्रविशेषः । तस्यंसंस्कृतं । उख्यम् ॥ दध्नष्टक् । ४।२।१८। दध्निसंस्कृ
 तं । दाधिकं ॥ उदश्वितोऽन्यतरस्याम् । ४।२।१९। ठक्स्यात्पक्षेऽण ॥ इत्सुत्सुक्तान्ताक् । ७।३।५१। इस
 उसउकतएतदन्तात्परस्यठस्यकस्य्यात् । उदकेनश्वयतिवर्द्धतेइत्युदश्वित् । तत्रसंस्कृतः । औदश्विन्कः । औदश्वि
 तः । इत्सुसोःप्रतिपदोक्तयोर्ग्रहणात्नेह । आशिषाचरति । आशिषिकः । उषाचरति । औषिकः । दोषउपसंख्यानम् ॥ *
 ॥ दोर्भ्याश्चरति । दोष्कः ॥ क्षीराङ्गुम् । ४।२।२०। अत्रसंस्कृतमित्येवसम्बध्यतेननुभक्षाइति । तेनयवाग्वामपिभ
 वति । क्षैरेयो ॥ सास्मिन्पौर्णमासीति । ४।२।२१। इतिशब्दात्संज्ञायामितिलभ्यते । पौषीपौर्णमासीअस्मिन् । पौ
 षीमासः ॥ आयहायण्यश्वत्याङ्क । ४।२।२२। अयेहायनमस्याइति । आयहायणी । प्रज्ञादेराकृतिगणत्वादण् । पू

॥ सि० कौ० ॥
॥ त० चा० ॥
॥ ७१ ॥

वृषं देवं संज्ञायामितिणत्वं । आयहायणीपौरुषमासी अस्मिन् । आयहायणिकोमासः । अश्विनयुक्तापौरुषमासी । अश्विनः
१ निपातनात्पौरुषमास्यामपिलुक् । आश्विनिकः ॥ विभाषाफाल्गुनीश्रवणकार्तिकीचैत्रीभ्यः । ४ । २ । २३ । एभ्यश्च
पक्षेऽण् । फाल्गुनिकः । फाल्गुनोमासः । आश्विनिकः । श्रवणः । कार्तिकिकः । कार्तिकः । चैत्रिकः । चैत्रः ॥ सास्यदेव
ता । ४ । २ । २४ । इन्द्रो देवताऽस्येति । सेन्द्रं हविः । पाश्रुपतं । बार्हस्पतं । त्वज्यमानद्रव्ये उद्देश्यविशेषो देवता । म
व्रस्तुत्याच । सेन्द्रो मन्त्रः । आग्नेयो वैवाह्यो देवतयेतितु शैषिकेऽर्थे सर्वत्राग्नीतिठक् ॥ कस्येत् । ४ । २ । २५ । कशदस्य
इकादेशस्यात्प्रत्ययसन्नियोगेन । यस्येतिलोपात्परत्वादादिवृद्धिः । कोब्रह्मा देवताऽस्य । कायं हविः । श्रीदेवताऽस्य । आयं
॥ शुक्राद्वन् । ४ । २ । २६ । शुक्रियं ॥ अपो न प्रपान्नपृथ्याङ् । ४ । २ । २७ । अपो न प्रियम् । अपान्नप्रियं । अपो न
यात् अपान्नपादेवता । प्रत्ययसन्नियोगेन तूक्तं रूपं निपात्यते अतएवापो न पाते । अपान्नपातेनुब्रूहीति प्रैषः ॥ छच । ४ ।
२ । २८ । योगविभागेयथासंख्यनिवृत्त्यर्थः । अपो न द्रीयं । शतरुद्राद्वच्च ॥ * ॥ चाच्छः । शतरुद्रादेवताऽस्य । श
तरुद्रीयं । घञ्योर्विधानसामर्थ्याद्दिगोर्लुगनपकेऽतिनलुक् ॥ महेन्द्राद्वाणौ च । ४ । २ । २९ । चाच्छः । महेन्द्रियं हविः
। महेन्द्रं । महेन्द्रीयं ॥ सोमाद्व्यण् । ४ । २ । ३० । सौम्यं । टित्वात्ङीप् । सौमोऽवृक् ॥ वाय्वृतुपित्रुषसेयत् । ४ ।
२ । ३१ । वायव्यं । ऋतव्यं ॥ रोडृतः । ७ । ४ । २७ । अकृञ्कारेऽसार्वाधातुकेयकारेचौचपरेऽवृत्तान्ताङ्गस्यरीडादेश
स्यात् । यस्येति च । पित्र्यं । उषस्ये ॥ द्यावापृथिवी मुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छर्च । ४ । २ । ३२ ।
चाद्वत् । द्यावापृथिवीयं । द्यावापृथिव्यं । मुनासीरीयं । मुनासिर्व्यं ॥ अग्नेर्लुक् । ४ । २ । ३३ । आग्नेयः ॥ कालेभ्योभ
ववत् । ४ । २ । ३४ । मासिकं । प्रावृषेण्यं ॥ माह्वरजप्रोष्ठपदाद्वन् । ४ । २ । ३५ । माहारजिकं । प्रौष्ठपदिकं ॥
देवताद्वन्द्वे च । ७ । ३ । २९ । अत्रपूर्वात्तरपदयोराद्वौचोवृद्धिस्यात् । जितिणितिकितिचपरे । आग्निमारुतं ॥ नेन्द्रस्य

७।३।२२। परसेन्द्रस्यवृद्धिर्नस्यात्। सेमेन्द्रः। परस्यकिं। सेन्द्रायः॥ दीर्घाच्चवरुणस्य। ७।३।२३
 । दीर्घात्परस्यवरुणस्यनवृद्धिः। सेन्द्रावरुणं। दीर्घात्किं। अग्निमारुणीमनङ्गाहीमालभेत्। तदस्मिन्वर्त्ततेइति। नचय
 हादिभ्यउपसंख्यानं॥*॥ नावयज्ञिकःकालः। पाकयज्ञिकः। पूर्णमासादण्वक्तव्यः॥*॥ पूर्वमासेऽस्याम्वर्त्ततेइति। पै
 र्णमासीतिथिः॥ पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः। ४।२।३६। एतेनिपत्यन्ते। पितुर्भ्रातरिव्यत्॥*॥ पितुर्भ्राता
 । पितृव्यः। मातुर्दुलच्॥*॥ मातुर्भ्राता। मातुलः। मातृपितृभ्याभितरिडामहच्॥*॥ मातुर्भ्राता। मातामहः। पितुर्पि
 ता। पितामहः। मातरिषिच्॥*॥ मातामही। पितामही। अबेर्दुग्धेसोढदूसमरीसचोवक्तव्याः॥*॥ सफारपाठसा
 मर्थान्नयः। अविसेढं। अविदूसं। अविमरीसं। तिलन्निष्फलात्पिञ्जपेजौ॥*॥ तिलपिञ्जः। तिलपेजः। बन्धस्तिल
 इत्यर्थः। पिञ्जश्चन्दसिडिच्॥*॥ तिल्पिञ्जः। तस्यसमूहः। ४।२।३७। काकानांसमूहः। काकम्। वाकं॥ भि
 क्षादिभ्योऽण्। ४।२।३८। भिक्षाणांसमूहेभिक्षं। गर्भिणीनांसमूहः। गर्भिणं। इहभस्याढइतिपुम्बद्वावेकते॥
 इनऽण्यऽनपत्ये। ६।४।१६४। अनपत्यर्थेऽणिपरेइन्प्रकृत्यास्यात्। तेननस्तद्धितइतिटिलोपोन। युवतीनांसमू
 हः। यौवनं। शत्रान्तादनुदात्तादेरञि। यौवनं॥ गोत्रेशोऽष्टोरभ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाहुञ्। ४।२।३९
 । राभ्यःसमूहेवुञ्स्यात्। लौकिकमिहगोत्रं। तच्चापत्यमात्रं॥ युवोरनाकौ। ७।१।११। युवराजयोरनुनासिकयोःकमा
 देनअकण्ठावादेशैस्तः। ग्लुचुकयनीनांसमूहः। ग्लौचुकायनकं। औक्षकमित्यादि। आपत्यस्यचेतिलोपेप्राप्ते॥ प्रकृत्या
 अके॥*॥ राजन्यमनुष्ययुवानः। राजन्यकं। मानुष्यकं। वृद्धाच्चेतिवक्तव्यम्॥*॥ ब्राह्मिकं॥ कैदारश्च। ४।
 २।४०। चाहुञ्। कैदार्यं। कैदारकं। गणिकायायजितिवक्तव्यम्॥*॥ गणिक्यं॥ ठञ्कवचिनश्च। ४।२।४१
 । चाक्रेदारदपि। कवचिनांसमूहः। कावचिकं। कैदारिकं॥ ब्रह्मणमाणववाडवाङ्मन्। ४।२।४२। कवचिनांसमूहः।

॥सि०कौ०॥

॥ त०चा०॥

॥ ७२ ॥

मांशेयं । वाडयं । पृष्ठाटुपसंख्यानम् ॥ * ॥ पृष्ठ्यम् ॥ ग्रामजनवन्धुभ्यस्तु ॥ ४ । २ । ४३ । ग्रामता । जनता ॥
भुता । गजसहाय्याश्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ गजता । साहायता ॥ अहःखक्तौ ॥ * ॥ अहीमः । अहर्गणसाध्यस
त्याकःकनुरित्यर्थः । क्तौकिं । आहः । इहखण्डिकादिवाटम् । अहष्टखोरेष्वेतिनित्यमाहिलोपोन । पश्चात्तस्यवक्तव्यः
॥ * ॥ सितिच । १ । ४ । १६ । सितिपरेपूर्वम्यदसंज्ञस्याम् । अभवादेर्गुणोत् । पश्चूनासमूहः । पार्श्वे ॥ अनुदात्ता
देरज । ४ । २ । ४४ । काषोतं । मायूरं ॥ खण्डिकादिभ्यश्च । ४ । २ । ४५ । अजस्यात् । खण्डिकानांसमूहः । खण्डिकं
॥ चरहेभ्योधर्मवत् । ४ । २ । ४६ । काठकं । छान्दोग्यं ॥ अचित्तहस्तिधेनोसृक् । ४ । २ । ४७ । सानुकं । हास्तिकं
। धेनुकं ॥ केशाश्चाभ्यायच्छावन्यतरस्याम् । ४ । २ । ४८ । पक्षेठगणौ । कैश्यं । कैशिकं । अश्वीयं । आश्वं ॥ पाशा
दिभ्योयः । ४ । २ । ४९ । पाश्या । नृथ्या । धूम्या । वन्या । वात्या ॥ खलगोरघात् । ४ । २ । ५० । खत्या । गत्या । स्थ्या
॥ इन्निककत्यचश्च । ४ । २ । ५१ । खलादिभ्यःकमान्त्युः । खलिनी । गोत्रा । रथकत्या । खलादिभ्यइनिर्वृक्तव्यः ॥ * ॥
डाकिनी । कुटुम्बिनी । आकृतिगणोयं ॥ विषयोदेशे । ४ । २ । ५२ । यच्छन्तादशादथस्युरत्वनपरिशीलितेऽर्थेस
चेद्देशः । शिवीनाम्बिषयोदेशः । शैवः । देशेकिं । देवदत्तस्यविषयोऽनुवाकः ॥ राजन्यादिभ्योवुञ् । ४ । २ । ५३ । रं
जन्यकः ॥ भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्योविधस्मक्तलौ । ४ । २ । ५४ । भौरिकीणांम्बिषयोदेशः । भौरिकिर्विधं । भौलिकि
विधम् । ऐषुकारिभक्तं । सारसायनभक्तम् ॥ सोऽस्यादिरितिइन्दसःप्रगाथेषु । ४ । २ । ५५ । अण् । पङ्क्तिरदिर
स्येति । पाङ्क्तःप्रगाथः । स्वार्थउपसंख्यानम् ॥ * ॥ त्रिष्टुबेव । त्रैष्टभं ॥ संयामेप्रयोजनयोद्धृभ्यः । ४ । २ । ५६ । सो
स्येत्यनुवर्तते । सुभद्राप्रयोजनमस्यसंयामस्येति । सौभद्रः । भरतायोद्धारेऽस्यसंयामस्य । भारतः ॥ तदस्याम्प्रहरं
शामितिकोडायांणः । ४ । २ । ५७ । दण्डःप्रहरणमस्यांकोडायां । दाण्डा । मौष्टा ॥ घञस्सास्याङ्कियेतिजः । ४ । २ ।

घञन्ताक्रियावाचिनः प्रथमान्तादस्यामितिसप्तम्यर्थे स्त्रीलिङ्गप्रत्ययस्य्यात् । घञइति कङ्क हणाद्गुणितकारकपूर्वस्या
 धियहणं ॥ श्येनतिलस्यपातेत्रे । ६ । ३ । ७९ । श्येनतिलस्यतयोर्मुमागमस्य्यात्प्रत्ययेपरेपातश्चेत्त्ररपदे । श्ये
 मपातोऽस्याम्बर्त्तने श्येनम्पातामृगया । तिलपातोस्याम्बर्त्तने तैलम्पातास्वधा । श्येनतिलस्यकिम् । दण्डपातोस्यान्तिथौव
 र्त्तने दण्डपातातिथिः ॥ तदधीतेतद्वेद । ४ । २ । ५७ । व्याकरणमधीतेवेदवा वैयाकरणः ॥ क्तूष्वादिस्त्रुत्रान्ताद्
 क् । ४ । २ । ६० । क्तुविशेषवाचिनामेवेह्येहणम् । तेभ्योमुख्यार्थेभ्योवेदितरितत्प्रतिपादकग्रन्थेपरेभ्यस्त्वधीतेरि
 । आग्निष्टोमिकः । वाजपेयिकः । उक्थं सामविशेषस्तल्लक्षणपरोग्रन्थविशेषो लक्षणयोक्थम् । तदधीतेवेदवा औक्थि
 कः । मुख्यार्थान्क्थश्चाद्गुणैनेष्येते ॥ * ॥ न्यायं । नैयायिकः । वृत्तिं । वार्त्तिकः । लौकायतं । लौकायतिक इत्यादि ।
 स्त्रुत्रान्तात्त्रकल्पादेरेवेद्यते ॥ * ॥ सांयहसूत्रिकः । अकल्पादेः किम् । काल्पसूत्रः । विद्यालक्षणकल्पान्ताच्चेतिवक्त
 व्यम् ॥ * ॥ वायसविद्युः । गौलक्षणिकः । आश्वलक्षणिकः । पाशशरकल्पिकः । अङ्गक्षत्रधर्म्मत्रिपूर्वाद्द्विद्यान्तान्नेति
 वक्तव्यम् ॥ * ॥ आङ्गविद्युः । त्रिविधाविद्यात्रिविद्या । नामधीतेवेदवात्रैविद्युः । आख्यानास्यायिकेतिहासपुराणेभ्यश्च
 ॥ * ॥ यावक्तीतमधिकृत्यकृतमाख्यानमुपचारात् यावक्तीतन्तदधीतेवेत्तिवा यावक्तीतिकः । वासवदत्तामधिकृत्यकृता आ
 स्यायिका वासवदत्ता । अधिकृत्यकृतेग्रन्थे इत्यर्थे । बृहज्जः । तस्यलुवाख्यायिकाभ्योबहुलमितिलुप् । ततोऽनेनठक् ।
 र्वीसवदत्तिकः । ऐतिहासिकः । पौराणिकः । सर्वादेस्सादेऽलुग्वक्तव्यः ॥ * ॥ सर्व्ववेदानधीते सर्व्ववेदः । सर्व्वतन्त्रः ।
 सर्वांत्तिकः । द्विगोर्लुक्इतिलुक् । द्वितन्त्रः । इकन्पदोत्तरपदान् ॥ * ॥ शतषष्ठेऽधिकन्यथः ॥ * ॥ पूर्व्वपदिकः ।
 अत्ररपदिकः । शतपथिकः । शतपथिकी । षष्टिपथिकः । षष्टिपथिकी ॥ क्रमादिभ्योबुन् । ४ । २ । ६९ । क्रमकः
 । क्रमपदशिक्षामोमांसाक्रमादिः ॥ अनुब्राह्मणादिनिः । ४ । २ । ६२ । तदधीतेतद्वेदेत्यर्थे । ब्राह्मणसदृशोयन्योऽनु

॥सिंका॥ ब्राह्मणम् । तदधीते अनुब्राह्मणी । मन्वरीयेनैव सिद्धे ऋणबाधनार्थमिदम् ॥ वसन्तादिभ्यस्त्वक् । ४ । २ । ६३ । वा
 ॥ त०चा॥ सन्निकः । अथर्वाणमधीते अथर्वशिः । दागिडनायनसूत्रेनिपातनाद्विलोपोन ॥ प्रोक्तास्त्वक् । ४ । २ । ६४ । प्रो
 ॥ ७३ ॥ . कार्यकप्रत्ययात्परस्याऽध्येतृवेदितृप्रत्ययस्यलुक्स्यात् । पणनम्पणः घञर्थकविधानमिदिकः । सोस्यास्तीतिपणो तस्य
 गोत्राऽप्यं पाणिनः ॥ गार्थविदथिकेशिगणिपणिनश्च । ६ । ४ । १६५ । एतेऽग्निप्रहत्याःस्युः । इतिटिलोपोन । त
 तोयूनेइञ् । पाणिनिः ॥ ग्यक्षत्रियार्थजितोयूनिलुगणिजोः । २ । ४ । ५८ । ग्यप्रत्ययान्ताश्चत्रियगोत्रप्रत्ययान्ताह
 यभिधायिनोगोत्रप्रत्ययान्तात्जितश्चपरयोर्त्युवाभिधायिनोरणिजोर्लुक्स्यात् । कौरव्यःपिता । कौरव्यःपुत्रः । श्वाफ
 ल्कःपिता । श्वाफल्कःपुत्रः । वासिष्ठःपिता । वासिष्ठःपुत्रः । तैकायनिःपिता । तैकायनिःपुत्रः । एभ्यःकं । शिवाद्युण्
 कौहडःपिता । ततइञ्कौहडिःपुत्रः । यूनिकिम् । वामरथस्यङ्गात्राः वामरथाः । इतिञ्शोलुक्तुनभवति । आर्य्यह
 णेनप्रतिपदोक्तस्यचद्व्यणएवग्रहणात् । पाणिनिनाप्रोक्तम् पाणिनीयं । वृद्धाच्छः । इञ्श्वेत्यण्तुनगोत्रेयइञ्त्तदन्ता
 दितिबक्ष्यमाणत्वात् । ततोध्येतृवेदितृणोलुक्स्यात् । स्वरेस्त्रियाञ्चविशेषः । पाणिनीयः । पाणिनीया ॥ सूत्राचकोपधा
 त् । ४ । २ । ६५ । सूत्रवाचिनःककारोपधादध्येतृवेदितृप्रत्ययस्यलुक्स्यात् । अप्रोक्तार्थश्चरम्भः । अष्टाब्रध्यायाःपरि
 माणमस्य अष्टकम्पाणिनेसूत्रम् । तदधीयतेविदन्तिवा अष्टकाः ॥ छन्दोब्राह्मणानिचतद्विषयाणि । ४ । २ । ६६
 । छन्दांसिब्राह्मणानिचप्रोक्तप्रत्ययान्तानितद्विषयाणिस्युः । अध्येतृवेदितृप्रत्ययम्बिनानप्रयोज्यानीर्त्थः । कठेनप्रोक्तम
 धीयते कठाः । वैशम्पायनान्तेवासिन्वास्मिनिः । तस्यकठचरकादितिलुक् । ततोऽण् । तस्यप्रोक्तास्त्वक् ॥ तदस्मिन्न
 स्तीतिदेशेत्तन्नाम्नि । ४ । २ । ६७ । उदुम्बरस्मिन्देशे औदुम्बरः ॥ तेननिर्वृत्तम् । ४ । २ । ६८ । कुशाम्बेन
 निर्भृता कौशाम्बीनगरी ॥ तस्यनिवासः । ४ । २ । ६९ । शिवीनान्निवासेदेशः शैवः ॥ अदूरभवश्च । ४ । २ ।

१०० । विदिशायाश्चटूरभवन्नगरं वैदिशं । चकारेणप्रागुक्तास्त्रयोर्थाःसन्निधाप्यन्तेनेनवक्ष्यमाणप्रत्ययानाञ्चानुरर्थिकत्वं
 सिद्ध्यति ॥ ओरञ् । ४ । २ । ७१ । अणोपवादः । कक्षुत् । काक्षतवं । नञान्तुपरत्वान्मनुप् । इक्षुमनी ॥ मणिश्च
 बह्वजङ्गान् । ४ । २ । ७२ । बह्वच्अङ्गयस्यमतुपस्तदन्तादन्नाऽण् । सैध्रकावतं । बह्वजितिकं । आहिमतम् । अ
 ङ्गयहणं बह्वजितितद्विशेषणं यथास्यान्मत्वन्तविशेषणं माभूत् ॥ बह्वचःकूपेषु । ४ । २ । ७३ । अणोपवादः । दीर्घ
 नरत्रेणनिर्वृत्ते दीर्घवरत्रःकूपः ॥ उदक्त्रविपाशः । ४ । २ । ७४ । विपाश उत्ररेकूलेयेकूपास्तेष्वञ् । अबह्वजयेश्च
 रम्भः । दन्तेननिर्वृत्तःकूपो दान्तः । उदक्किम् । दक्षिणतः । कूपेष्वणेव ॥ सङ्कलादिभ्यश्च । ४ । २ । ७५ । कू
 पेष्वादिनिवृत्तं । सङ्कलेननिर्वृत्तं साङ्कलम् । पौष्कलं ॥ स्त्रीयुसौवीरसाल्वप्राश्च । ४ । २ । ७६ । स्त्रीजिङ्गिषुण्युदेसे
 युवाच्चेष्वञ् । सौवीरेदन्तामित्रेणनिर्वृत्ता दान्तामित्रोनगरी । साल्वे । वैधूमाश्री । प्राचि । माकन्दी ॥ सुवास्त्रादिभ्यो
 ऽण् । ४ । २ । ७७ । अणोपवादः । सुवास्तोरटूरभवंसौवास्तवम् । वर्सु । वार्सवम् । अण्यहणन्नञान्तुपोबाध
 नार्थं । सौवास्तवी ॥ रेणी । ४ । २ । ७८ । रेणीश्च दान्तदन्ताच्चअण् । कूपाणोपवादः । रौणः । आजकरौणः ॥ कोप
 धाच्च । ४ । २ । ७९ । अण् । अणोपवादः । कार्मिच्छिद्रकःकूपः । कार्कीवाकवं । त्रैशङ्कवं ॥ बुच्छण्कठजिलसेनिरठञ्
 गययफर्कफिञ्च्यककठकोऽरीहणकशाश्चर्ष्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसङ्काशबलपक्षकर्मसुतङ्गमप्रगदिन्वराह
 कुमुदादिभ्यः । ४ । २ । ८० । सप्तदशभ्यःसप्तदशक्रमात्स्युःचतुर्थी ॥ अरीहणादिभ्योबुञ् ॥ अरीहणेननिर्वृत्तं ॥ आ
 रीहणकं ॥ कशाश्चादिभ्यश्छण् ॥ कार्शीञ्चीयम् ॥ चटश्यादिभ्यःकः ॥ चटश्यकं ॥ कुमुदादिभ्यश्छच् ॥ कुमुदिकं ॥ काशा
 दिभ्यश्छलः ॥ काशिलः ॥ नृणादिभ्यस्सः ॥ नृणसं ॥ प्रेक्षादिभ्यश्छितिः ॥ प्रेक्षी ॥ अश्मादिभ्योरः ॥ अश्मरः ॥ सखादि
 भ्योठञ् ॥ साखेयं ॥ सङ्काशादिभ्योरण्यः ॥ साङ्काश्यं ॥ बलादिभ्योयः ॥ बल्यं ॥ पक्षादिभ्यःफक् ॥ पाक्षायणः ॥ पथःपन्थ

॥सि०कौ०॥

॥त०चा०॥

॥ ७४ ॥

च॥ पाश्यायनः ॥ कर्णादिभ्यःर्लिञ् ॥ कार्णायनिः ॥ सुतङ्गमादिभ्यइञ् ॥ सौतङ्गमिः ॥ प्रगङ्गादिभ्योञ्चः ॥ प्राग्ङ्गा-
वराहादिभ्यःकक् । वाराहकः ॥ कुमुदादिभ्यष्ठक् ॥ कौमुदिकः ॥ जनपदेलुप् । ४ । २ । ८१ । जनपदेवार्थे चातुर
र्थिकस्यलुस्यात् ॥ लुपियुक्तवद्भक्तिवचने । १ । २ । ५९ । लुपिसतिप्रकृतिवस्तिङ्गवचनेस्तः । पञ्चालानान्निवासो जनप
दः पञ्चालाःकुरवः । अङ्गाः । वङ्गाः । कलिङ्गाः ॥ तदशिष्यं संज्ञोप्रमाणत्वात् । १ । २ । ५३ । युक्तवद्भचनन्नकर्तव्यं सं
ज्ञानां प्रमाणत्वात् ॥ लुद्योगाऽप्रख्यानात् । १ । २ । ५४ । लुवपिनकर्तव्योऽवयवार्थस्येताप्रतीतेः ॥ योगप्रमाणेचतदभावे
ऽदर्शनंस्यात् । १ । २ । ५५ । यदिहियोगस्यावयवार्थस्येदम्बोधकंस्यात्तदातदभावेनदृश्येत् ॥ प्रधानप्रत्ययार्थवचनम
र्थस्याऽन्यप्रमाणत्वात् । १ । २ । ५६ । प्रत्ययार्थःप्रधानमित्येवंरूपम्बचनमप्यशिष्यं कुतश्चर्थस्यलोकतएवसिद्धेः ॥ का
लोपसर्जनेचतुल्यम् । १ । २ । ५७ । अतीतायारत्रेःपञ्चाङ्गेनागामिन्याःपूर्वाङ्गेनचसहितोदिवसोऽव्युत्तनः । विशेष
नमुपसर्जनमित्यादि पूर्वाचार्यैःपरिभाषितं तत्राप्यशिष्यत्वं समानंलोकप्रसिद्धेः ॥ विशेषणानाञ्चाऽजातेः । १ । २ ।
५२ । लुवर्धस्यविशेषणानामपितद्वल्लिङ्गवचनेस्त्रोजातिवर्ज्यित्वा । पञ्चाला र मणीयाः । गोदौर मणीया । अजाते-
किम् । पञ्चालाजनपदः । गोदोयामः ॥ हरीतक्यादिषुव्यक्तिः । ४ । ३ । ९६७ । हरीतक्याः फलानिहरीतक्यः ॥ ख
लतिकादिषुवचनम् । खलतिकस्यपर्वतस्यादूरभवानिखलतिकम्बनानि । मनुष्यलुपिप्रतिषेधः । मनुष्यलक्षणे लवर्थे
विशेषणानान्न । लुबन्तस्यनुभवतीत्यर्थः । चञ्चाञ्चभिरूपः ॥ वरणादिभ्यश्च । ४ । २ । ८२ । अजनपदार्थेञ्चार
म्भः । वरणानामदूरभवन्नगरं वरणाः ॥ शर्करायावा । ४ । २ । ८३ । अस्माच्चातुरर्थिकस्यवालुङ्गात् ॥ ठक्कौच
। ४ । २ । ८४ । शर्करायास्तौस्तःकुमुदादौवराहादौचपाठसामर्थ्यात्पक्षेठक्कौ । वायहणसामर्थ्यात्पक्षेञ्चाङ्गिकोऽण्
स्तस्यलुङ्गिकल्पः घट्टरूपाणि । शर्करा । शर्करं । शर्करिकं । शर्करीयं । शर्करिकम् । शर्करिकं ॥ नद्यांमनुप् । ४ ।

२। ८५। चतुरर्थिकः। इक्षुमती ॥ मध्वादिभ्यश्च। ४। २। ८६। मनुष्याच्चतुरर्थिकः। अनद्यर्थे चारम्भः। म
 धुमान् ॥ कुमुदनडवेतसेभ्योऽङ्गुप्। ४। २। ८७। कुमुद्धान्। नड्वान्। वेतस्वान्। आद्ययोर्जयइति। अन्येभ्यो
 दपधायाइतिवक्ष्यमाणेनवः। महिषाच्चेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ महिष्मान्नामदेशः ॥ नडशादाङ्गुलच्। ४। २। ८८। नड
 लः। शादोजम्बालघासयोः। शाङ्गुलः ॥ शिखायावलच्। ४। २। ८९। शिखावलम् ॥ उल्करादिभ्यश्चः। ४। २।
 ९०। उल्करीयः ॥ नडादीनांकुक्। ४। २। ९१। नडकीयं। कुञ्जाह्रस्वन्च ॥ * ॥ कुञ्जकीः। तक्षन्नलोपश्च। ते
 क्षकीयः ॥ विल्वकादिभ्यश्चस्यलुक्। ६। ४। ९५३। नडाद्यन्तर्गीता विल्वकादयस्तेभ्यश्चस्यलुक् तद्धितेपरे। विल्वाय
 स्यांसन्ति संविल्वकीयातस्याम्भवैल्वकाः। वैत्रकीया। वैत्रकाः। कस्यकिम्। कमात्रस्यलुग्यथास्यालुकोनिवृत्तिर्माभूत्।
 अन्यथासन्नियोगविशिष्टानामितिकुगपितिवर्तेन। लुग्यह्रगंसर्वलोपार्थं लोपोपियमात्रस्यस्यात् ॥ * ॥ इतिचतुरर्थिकाः ॥
 * ॥ शेषे। ४। २। ९२। अपत्यादिचतुरर्थेनादन्योर्थे शेषस्तत्राऽणादयःस्युः। चक्षुषागृह्यते चाक्षुषंरूपम्। आ
 घणशब्दः। औपनिषदःपुरुषः। दृषदिपिष्टा दार्घटाःसक्तवः। उलूखलेक्षुसः औलूखलोयावकः। अश्वैरुह्यते आश्वो
 रथः। चतुर्भिरुह्यते चतुरंशकटं। चतुर्दृश्यांदृश्यते चतुर्दंशंरक्षः। शेषइतिलक्षणञ्चाधिकारश्च। तस्यविकारइ
 त्यतःप्राक्शेषाधिकारः ॥ राष्ट्राऽवारपाराङ्गुलौ। ४। २। ९३। आभ्यांक्रमाङ्गुलौस्तशेषे। राष्ट्रियः। अवारपारीणः
 । अवारपाराङ्गुलीतादपिविपरीताच्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ अवारीणः। पारीणः। पारावारीणः। इहप्रकृतिविशेषाद्वा
 यच्छुट्यलन्ताःप्रत्ययाउच्यन्ते। तेषाञ्जातादयोऽर्थविशेषाः समर्थविभक्तयश्चवक्ष्यन्ते ॥ ग्रामाद्युखजौ। ४। २। ९४।
 ग्राम्यः। ग्रामीणः ॥ कन्त्र्यादिभ्योऽकञ्। ४। २। ९५। कुन्तितास्त्रयः कत्रयः। तेजजातादिः कात्रेयकः। नागरे
 यकः। ग्रामादित्यनुवृत्तेः ग्रामेयकः ॥ कुलकुक्षिणीवाभ्यःश्चास्यलङ्कारेषु। ४। २। ९६। कौलेयकःश्चा। कौलोऽन्यः।

॥सि०कौ०॥

॥त०शै०॥

॥ ७५ ॥

कौक्षेयकोऽसिः । कौक्षोऽन्यः । ग्रैवेयकोऽलङ्कारः । ग्रैवोऽन्यः ॥ नट्टादिभ्योऽठक् । ४ । २ । १०७ । नादेयं । माहेयम् ।
। वाराणसेयं ॥ दक्षिणापञ्चापुरसस्त्यक् । ४ । २ । १०८ । दक्षिणेत्याजन्तमद्यथम् । दक्षिणात्यः । पाञ्चान्यः । पौरस्त्यः
॥ कापिश्याःष्फक् । ४ । २ । १०९ । कापिश्याज्ञातादिकापिशायनंमधु । कापिशायनीद्रिस्ता ॥ रङ्कोरमनुष्योऽण्च । ४ ।
२ । १०० । चात्ष्फक् । रङ्कवोगौः । रङ्कवायणः । अमनुष्येति किं । रङ्कवकोमनुष्यः ॥ शुभ्रागपागुदक्प्रतीचोयत् ।
४ । २ । १०१ । दिव्यम्प्राचम् । अवाचम् । उदीचम् । प्रतीचम् ॥ कम्प्रायासुक् । ४ । २ । १०२ । कान्धिकः ॥ वर्ष्नी
वुक् । ४ । २ । १०३ । वर्ष्नीनदस्तस्य समीपदेशे वर्ष्नुः तद्विषयार्थवाचिकग्याश द्वाद्भुक्स्यात् । यथाहिजातं हिमवत्सुका
न्यकम् ॥ अव्ययान्यप् । ४ । २ । १०४ । अमेहकृतसिन्धेभ्यएव ॥ * ॥ अमान्तिकसहायार्थयोः । अमात्यः । इहत्यः ।
कत्यः । ततस्त्यः । तत्रत्यः । परिगणनङ्किं । उपरिष्ठाद्भवञ्चैपरिष्ठः । अव्ययानाम्भमात्रेऽटिलोपः । अनित्येयं । वहिष
ष्ठिलोपविधानात् तेनेहन । आरतीयः । त्वत्रेर्धुवइतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ नित्यः । निसोगते ॥ * ॥ ह्रस्वात्तादैर्नङ्किने । ८
। ३ । १०१ । ह्रस्वादिणः परस्यसस्यघः स्यात्तादौतङ्किने । निर्गतो वर्ष्नी अमेभ्योनिष्ठश्चाण्डालादिः । अरण्याः ॥ * ॥
अरण्याः सुमनसः । दूरदेत्यः ॥ * ॥ दूरेत्यः ॥ उत्तरादाहञ् ॥ * ॥ औत्तराहः ॥ ऐषमोह्यः श्वसोऽन्यतरस्याम् । ४
। २ । १०५ । एभ्यस्त्यङ्वापक्षेवक्ष्यमाशौत्युत्युलौ । ऐषमस्त्यं । ऐषमस्तनं । ह्यसं । ह्यस्तनं । श्वस्त्यं । श्वस्तनं । पक्षे श्यै
वस्तिकम्बक्ष्यते ॥ तीररूप्योत्तरपदादञ्जौ । ४ । २ । १०६ । यथासंख्येन । काकतीरं । पाल्वलतीरं । शैवरूप्यं । तीर
रूप्यान्तादिति नोक्तं वज्रचूर्णान्माभूत् । वाज्ररूप्यं ॥ दिक्पूर्वपदादसंज्ञायांञः । ४ । २ । १०७ । अज्ञोपवादः । यै
र्विश्वः । असंज्ञायांकिं । संज्ञाभूतायाः प्रकृतेर्माभूत् । पूर्व्युकामशम्याम्भवः पूर्व्युकामशमः । प्राञ्चामन्नगस्यासित्य
सरपदवृद्धिः ॥ मद्भ्योऽञ् । ४ । २ । १०८ । दिक्पूर्वपदादित्येवदिशो मद्राणामिति मद्रपर्युदासादादिवृद्धिः । ४

वमद्रः। आपरमद्रः॥ उदीचयामाचबह्वेऽन्तोदात्तात् । ४ । २ । १०७ । अज्स्यात् । शैवपुरमू॥ प्रस्थोत्तपद्रप
 सद्यादिकोपधादण् । ४ । २ । ११० । मार्हाकप्रस्थः । पालदः । नैलीनकः ॥ कण्वादिभ्योगोत्रे । ४ । २ । १११ ।
 भ्योगोत्रप्रत्ययान्तेभ्योऽणस्यात् । कखोगर्गादिः । काण्वस्यङ्कात्राःकाण्वाः ॥ इज्जञ् । ४ । २ । ११२ । गोत्रियइज्जत्तद
 तादण्स्यात् । दाक्षाः । गोत्रेकिं । सौतङ्गमेरिदंसौतङ्गमीयं । गोत्रमिहशास्त्रीयन्नतुलौकिकंतेनेहन । पणिनीवं ॥ नञ्
 चःप्राच्यभरतेषु । ४ । २ । ११३ । इज्जञ्चैत्यणोपवादः । प्राष्टीयाः । काशीयाः । भरतानाम् । चत्वेपिपृथगुपादानम्
 न्यत्रप्राच्यग्रहणेभरतानामग्रहणस्यलिङ्गम् ॥ वृद्धिर्यस्याच्चामादिस्लृङ्गम् । १ । १ । ७३ । यस्यसमुदायस्याचामघ्ने
 आदिवृद्धिस्लृङ्गिसंज्ञंस्यात् ॥ व्यदादीनिच । १ । १ । ७४ । वृद्धिसंज्ञानिस्युः ॥ वृद्धाच्छः । ४ । २ । ११४ । शालीयः
 । मालीयः । तदीयः ॥ एङ्प्राचान्देशे । १ । १ । ७५ । एङ्यस्याच्चामादिस्लृङ्गसंज्ञंवास्याद्देशाभिधाने । एणीपचनी
 यः । गौनर्हीयः । भोजकटीयः । पक्षेऽणि । एणीपचनः । गौनर्हः । भोजकटः । एङिकिं । आहिच्छत्रः । कान्यकुब्जः ।
 वानामधेयस्यवृद्धसंज्ञावक्तव्या ॥ * ॥ दैवदत्तः । देवदत्तीयः ॥ भवतष्टक्कसौ । ४ । २ । ११५ । वृद्धाद्भवतएतौस्तः
 । भावत्कः । जश्वं । भवदीयः । वृद्धादित्यनुवृत्तेः शत्रन्तादणोव । भावतः ॥ काश्यादिभ्यष्टञ्जिठौ । ४ । २ । ११६ ।
 इकारउच्चारणार्थः । काशिकी । काशिका । वैदिकी । वैदिका । आपदादिपूर्वपदात्कालान्तात् ॥ * ॥ आपदादिगृह्णति
 गणः । आपत्कालिकी । आपत्कालिका ॥ वाहीकग्रामेभ्यश्च । ४ । २ । ११७ । वाहीकग्रामवाचिभ्योवृद्धेभ्यष्टञ्जिठौ
 स्तःकस्यापवादः । कास्तीरनामवाहीकग्रामः । कास्तीरिकी । कास्तीरिका ॥ विभोषोऽन्तरेषु । ४ । २ । ११८ । एषु
 येषामास्तद्वाचिभ्योवृद्धेभ्यष्टञ्जिठौवास्तः । सौदर्शनिकी । सौदर्शनिका । सौदर्शनिकम् । ओर्हेशेठञ् । ४ । २ । ११९
 । उवर्षान्ताद्देशवाचिनष्टञ् । निष्ठादकर्षुः । नैषादकर्षुकः । केनइतिह्रस्वः । देशेकिं । पटोऽन्तात्पादवाः । नठ

॥ सि० कौ० ॥

॥ त० शै० ॥

॥ ७६ ॥

व्यावर्तयितुं गठयद्गुणं । वृद्धाच्छर्परत्वाद्यम्बाधते । दाक्षिक्युक्तः ॥ वृद्धात्प्राचां । ४ । २ । १२० । प्राग्देशवाचिनो
वृद्धादेवेति नियमार्थं सूत्रम् । आठकजम्बुकः । शासजम्बुकः । नेहमह्नवास्तु । मास्त्रकस्तवः ॥ धन्वयोपधाद्बुञ् । ४ ।
२ । १२१ । धन्वनिशेषवाचिनोयकारोपधाच्चदेशवाचिनोवृद्धाद्बुञ्स्यात् । रेगुमतन्धन्व रेगवतकः । साङ्काश्यकापि
व्यशद्वैबुञ्कणादिस्त्रेण गयान्तौ । साङ्काश्यकः । काम्पिल्यकः ॥ प्रस्थपुरवहन्ताच्च । ४ । २ । १२२ । एतदन्ता
द्वृद्धाद्देशवाचिनोबुञ्स्यात् । कस्यापवादः । मालाप्रस्थकः । नान्दीपुरकः । पैलुवहकः । पुगन्तयहणमप्रागर्थे प्राग्देशे
तूत्तरेण सिद्धं ॥ रोपधेतोः प्राचाम् । ४ । २ । १२३ । रोपधादीकारान्ताच्च प्राग्देशवाचिनोवृद्धाद्बुञ्स्यात् । पाटलिपुत्रकः
। ईतः । काकन्दकः ॥ जनपदतदवधोश्च । ४ । २ । १२४ । जनपदवाचिनस्तदवधिवाचिनश्च वृद्धाद्बुञ्स्यात् । आ
दर्शकः । त्रैगर्तकः ॥ अवृद्धादपिवृद्धवचनविधयात् । ४ । २ । १२५ । अवृद्धावृद्धाच्च जनपदतदवधिवाचिनो बङ्गव
चनविधयात्प्रादिपदिकाद्बुञ्स्यादवृद्धादशोवृद्धाच्छस्यापवादः । अवृद्धाज्जनपदात् । आङ्गकः । अवृद्धाजनपदा
वधे आजमीठकः । वृद्धाज्जनपदात् । दार्ढिकः । वृद्धाज्जनपदावधेः कालङ्करकः । विषयग्रहणं किं । एकशेषेण
वृद्धावृद्धाच्च बुञ्स्यात् । दारुकच्छकः । काण्डाग्रकः । सैन्धुवक्त्रकः । वाङ्गवर्तकः ॥ धूमादिभ्यश्च । ४ । २ । १२६ । देशवाचिनोवृ
द्देशवाचिभ्यो बुञ् । धौमकः । तैर्यकः ॥ नगरात्कुम्भनप्रावीण्ययोः । ४ । २ । १२७ । नगरशब्दाद्बुञ्स्यात्कुम्भनेप्रावी
ण्ये च गम्ये । नागरकः । चौरः शिल्पीवा । कुम्भेति किं । नागरः ब्राह्मणाः ॥ अरण्यान्मनुष्ये । ४ । २ । १२८ । बुञ् ।
अरण्यासु इत्यस्यापवादः । पथध्यायप्यायविहारमनुष्यहस्तिष्विति वाच्यम् ॥ * ॥ अरण्यकः पन्थाः । अध्यायिभ्यो वि
अनुष्यो हस्तिवा । वागोमयेषु ॥ * ॥ अरण्यकाः । अरण्याः गोमयाः ॥ विभाषाकुरुयुगन्धराभ्यां बुञ् । ४ । २ ।

कौरवः । यौगन्धरकः । यौगन्धरः ॥ मद्रवृज्योःकन् । ४ । २ । १३१ । जनपदबुजोपवादः । म
 द्वेयुजातोमद्रकः । वृजिकः ॥ कोपधादण् । ४ । २ । १३२ । माहिविकः ॥ कच्छादिभ्यश्च । ४ । २ । १३३ । देशवा
 चिभ्योऽण् बुजादेरपवादः । काच्छः । सैभवः ॥ मनुष्यतत्स्थयोर्बुञ् । ४ । २ । १३४ । कच्छादिभ्यश्चोपवादः क
 च्छोजातादिः । काच्छकोमनुष्यः । काच्छकंहसितम् । मनुष्येति किं । काच्छेगौः ॥ अपदानौसाल्वात् । ४ । २ । १३५
 । साल्वशब्दस्य कच्छादिनाद्बुजिसिद्धौ नियमार्थमिदं । अपदानावेवेति साल्वको ब्राह्मणः । अपटनौकिं । साल्वः पदानिर्ब्र
 जति ॥ गोयवाग्वोश्च । ४ । २ । १३६ । साल्वाद्बुञ् । कच्छाद्यणोपवादः । साल्विकायवागूः । साल्वेगौः । साल्वश्च
 न्यत् ॥ गर्तौत्तरपदाच्छः । ४ । २ । १३७ । देशे । अणोपवादः । वृकगर्तीयं । उत्तरपदग्रहणं वृञ् पूर्वनिगमार्थं ॥ ग
 हादिभ्यश्च । ४ । २ । १३८ । कस्यात् । गहीयः । मुखपार्श्वतसेलौपश्च ॥ * ॥ मुखतीयं । पार्श्वतीयं । अथयानाम्भ
 मात्रेऽटिलोपस्थानित्यताज्ञापयितुमिदं । कुक्जनस्य परस्य च ॥ * ॥ जनकीयं । परकीयं । देवस्य च । देवकीयं । स्वकीयं
 । वेणुकादिभ्यश्च श्वाच्यः ॥ * ॥ वैणुकीयं । वैत्रकीयं । उत्तरपदकीयं ॥ प्राचाङ्कटादेः । ४ । २ । १३९ । प्रादेश्वाचिनः क
 टादेः कस्यात् । अणोपवादः । कटनगरीयं । कटघोषीयं । कटपल्लवीयं ॥ रङ्गः कच । ४ । २ । १४० । वृद्धत्वाच्छेहि
 ज्ञेतत्त्रिनियोगेन कादेश्च मात्रं विधीयते । रङ्गकीयं ॥ वृद्धादकेकान्तखोपधात् । ४ । २ । १४१ । अकङ्कएतदन्तात्खो
 पधाच्च वृद्धादेश्वाचिनः कस्यात् । ब्राह्मणकोनामजनपदोयत्र ब्राह्मणात्रायुधजीविनस्तत्र ज्ञानो ब्राह्मणकीयः । शाल्वनि
 कीयः । अयोमुखीयं ॥ कन्यापलदनगरग्रामहृदोत्तरपदात् । ४ । २ । १४२ । कन्यादिप्रश्नकोत्तरपदादेश्वाचिनो वृद्धा
 च्छस्यात् । ठञ् अठिठादेरपवादः । दाक्षिकन्यीयं । दाक्षिपलदीयं । दाक्षिनगरीयं । दाक्षिग्रामीयं । दाक्षिहृदीयं ॥ प
 र्वताच्च । ४ । २ । १४३ । पर्वतीयः ॥ विभाषाऽमनुष्ये । ४ । २ । १४४ । मनुष्यभिर्मेर्ये पर्वताच्छेवास्यात्पक्षेऽण् । प

॥ सि० कौ० ॥

॥ त० श्रु० ॥

॥ ७७ ॥

निपार्वतानिवाफलानि । अमनुष्योर्किं । पार्वतीयोमनुष्यः ॥ कृकणपर्णाङ्गराजने । ४ । २ । १४५ । भारद्वाजदेश वाचिम्या
माभ्याञ्चः । कृकणीयं । पर्णीयं । भरद्वाजेकिं । काकर्णम् । पार्सं ॥ युष्मदस्मदोरुत्तरस्यांखञ् । ४ । ३ । १९ । चाच्छःप
क्षेऽण । युवयोर्युष्मात्तन्वाञ्चयंयुष्मदीयः । अस्मदीयः ॥ तस्मिन्नणिचयुष्माकाऽस्माकी । ४ । ३ । २ । युष्मदस्मदोरेतावादे
शौस्तः । खञ्जिञ्च । यौष्माकीनः । आस्माकीनः । यौष्माकः । आस्माकः ॥ तवकममकावेकवचने । ४ । ३ । ३ । एक
र्यवाचिनोर्युष्मदस्मदोस्तवकममकौस्तःखञ्जिञ्च । तावकीनः । तावकः । मामकीनः । मामकः । हेतु ॥ प्रत्ययोत्तरपठ्यो
ञ्च । ७ । २ । ७८ । मपर्यन्तयोरेकार्थयोस्त्वमौस्तःप्रत्ययेउत्तरपठेच । त्वदीयः । मदीयः ॥ अर्द्धाद्यत् । ४ । ३ । ४ । अर्द्धः
॥ परावराधमोत्तमपूर्वाच्च । ४ । ३ । ५ । परार्द्धं । अवगार्द्धं । अधमार्द्धं । उत्तमार्द्धं ॥ दिक्पूर्वपदादृञ् । ४ । ३ । ६
। चाद्यत् । पौर्वार्द्धिकं । पूर्वार्द्धं ॥ ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ । ४ । ३ । ७ । ग्रामैकदेशवाचिनोऽमपदैकदेशक
चिनञ्चदिक् पूर्वपदाद्धात्तादञ्ठञौस्तः । इमेस्माकंग्रामस्यजनपदस्यवापौर्वार्द्धाः । पौर्वार्द्धिकः । ग्रामस्यपूर्वस्मिन्न
र्द्धंभवाइति तद्वितार्थे समासः । ठञ्ग्रहणंस्पष्टार्थं । अञ्चेत्युक्तेर्यतोऽप्यनुकर्षस्मभाव्येत् ॥ मध्यान्मः । ४ । ३ । ८ ।
मध्यमः ॥ असाम्प्रतिके । ४ । ३ । ९ । मध्यशब्दादकारप्रत्ययस्यान्साम्प्रतिकेर्थे । उत्कर्षापकर्षहीनोमध्योवैयाकरणः
। मध्यन्दारु । नातिह्रस्वन्नातिदीर्घमित्यर्थः ॥ द्वीपादनुसमुद्रंयञ् । ४ । ३ । १० । समुद्रस्यसमीपेद्वीपस्यद्विषया
द्वीपशब्दाद्यञ्स्यात् । द्वैष्यं । द्वैष्या ॥ कालादुञ् । ४ । ३ । ११ । कालवाचिभ्यश्चञ्स्यात् । मासिकं । स्रवत्सरिकं । सा
यम्प्रतिकः । पौनःपुनिकः । कथन्नार्हिष्णर्वरस्यतमसोनिघ्नयेइतिकालिदासः । अनुदितौ यस्यसर्गोत्तिभारविः । समा
नुकालीनं । प्राक्कालीनमित्यादिच । अपभ्रंशाएवैतदितिप्रामाणिकाः ॥ तत्रजातइतियावत्कालाधिकारः ॥ अक्षिशरदः
। ४ । ३ । १२ । ठञ्स्यात् । ऋत्वणोपवादः । शरदिकं अर्द्धं ॥ विभाषारोगात्तपयोः । ४ । ३ । १३ । शरदिकं । श

रदोवासेगः । शरदोवा । एतयोः किं । शरदन्दधि ॥ निशाप्रदोषाम्याञ्च । ४ । ३ । १४ । वाठन्स्यात् । नैशिकं । नैशं
 । प्रोदोषिकं । प्रदोषं ॥ अस्सुड्ड । ४ । ३ । १५ । अस्सुड्डाठन्स्यात्स्यतुडागमञ्च ॥ द्वादिनाञ्च ॥ ४ । ३ । १६ ।
 । द्वारस्वरवल्कशस्वस्तिस्वरस्वयङ्कात्तुमृदुअस्अन्स्वयान्नवृद्धिरैजागमञ्च । सौवस्तिकं ॥ सन्धिवेलाद्युतुनक्षत्रेभ्यो
 ऽण् । ४ । ३ । १६ । सन्धिवेलादिभ्यश्चतुभ्योनक्षत्रेभ्यश्चकालवृत्तिभ्योऽण्स्यात् । सन्धिवेलायाम्भवंसाभिवर्त्तं । यैष्णं । तै
 यं । सन्धिवेलासंध्याश्चमावस्याचयोदशीचतुर्दशीपौर्णमासीप्रतिपत् । सम्बत्सरत्फलपर्वणोः ॥ * ॥ सम्बत्सरं फलं । पर्वण
 । सम्बत्सरिकमन्यत् ॥ प्रावृषण्यः । ४ । ३ । १७ । प्रावृषण्यः ॥ वर्षाभ्यष्टक् । ४ । ३ । १८ । वर्षासुसाधुवर्षिकम्ब
 सः । कालात्साधुपुष्पत्यचमानेष्वितिसाध्वर्थे ॥ सर्वत्राण्चतलोपञ्च । ४ । ३ । २२ । हेमन्तादण्स्यात्तलोपञ्चवेदलोका
 योः । चकारात्पक्षेचहृत्त्वण् । हैमनं । हैमन्तं ॥ सायञ्चिरम्प्राह्णेप्रागेऽव्ययेभ्यश्च्युत्युलौतुइच । ४ । ३ । २३ । सायमित्यादिभ्य
 अतुर्भ्यरव्ययेभ्यश्चकालवाचिभ्यश्च्युत्युलौस्तस्योस्तुइचतुटः प्रागनादेशः । अनद्यतनइत्यादिनिर्देशात् । सायन्तनं । चि
 रन्तनं । प्राह्णप्रागयोरेदन्तन्निपात्यते । प्राह्णेतनं । प्रागेतनं । दोषातनं । दिवातनं । चिरपरुत्परिभ्यःत्रोवक्तव्यः ॥ *
 ॥ चिरत्वं । परुत्वं । परिभ्यः । अयादिपञ्चाडुमच् ॥ * ॥ अग्रिमं । अदिमं । पाश्चिमं । अन्ताच्च ॥ * ॥ अन्तिमं ॥ विभा
 षापूवाह्लापरह्लाभ्याम् । ४ । ३ । २४ । आभ्यांत्युत्युलौवास्तस्येस्तुइचपक्षेठञ् । पूवाह्लेतनं । अपराह्लेतनं । घकालतने
 ष्वित्यलुक् । पूवाह्लः । सोढोस्येतिवियहेतुपूवाह्लेतनं । अपराह्लेतनं । पौर्वाह्लिकं । अपराह्लिकं ॥ तत्रजातः । ४ । ३ । २५
 । सप्तमीसमर्थाज्जाभ्रइत्यर्थेऽणादयोद्यादयश्चस्युः । सुध्रेजातः । सौभ्रः । औत्सः । राष्ट्रियः । अवारभारीणमित्यादि ॥
 प्रावृषण्यः । ४ । ३ । २६ । एण्यस्यापवादः । प्रावृषिजातः प्रावृषिकः ॥ संहायाप्रदोवुञ् । ४ । ३ । २७ । चहृत्
 णोपवादः । शरदकाः । दर्भविशेषामुद्गविशेषाञ्च ॥ उत्तरपदस्य । ७ । ३ । १० । अधिकारेण । हनस्तइत्यस्मात्प्रा

श्रीयः । आवाहीयः ॥ जेप्रोष्ठपदानाम् । ७ । ३ । १८ । प्रोष्ठपदानामुत्तरपदस्याचामादेरचोवृद्धिस्त्याज्जातार्थेऽिति तिष्ठि
 तिकितिच । प्रोष्ठपदास्तुजातः प्रोष्ठपादोमाणवकः । जेइतिकिं । प्रोष्ठपदास्तुभवः प्रोष्ठपदः । वङ्गवचननिर्देशात्पर्य्य
 योपिगृह्यते । भद्रपादः ॥ स्थानान्तगोशालखरशालाच्च । ४ । ३ । ३५ । एभ्योजातार्थप्रत्ययस्यलुक्स्यात् । गोःस्थान
 गोशालः । खरशालः । विभाषासेनेतिनपुंसकत्वेह्रस्त्वम् ॥ वत्सशालाभिजिदश्वयुक्ततभिषजोवा । ४ । ३ । ३६ । एभ्यो
 जातार्थस्यलुक्स्यात् । वत्सशालेजातः वत्सशालः । वात्सशालः । इत्यादि । जातार्थेप्रतिप्रस्तूतोऽग्राडिद्वक्तव्यः ॥ * ॥ शा
 तभिषजः । शतभिषक् ॥ नक्षत्रेभ्योवङ्गलम् । ४ । ३ । ३७ । जातार्थप्रत्ययस्यवङ्गलंलुक्स्यात् । रोहिणः । रोहिणः ॥ क
 नलब्धकीतकुशलाः । ४ । ३ । ३८ । तत्रेत्येव । सुघ्ने क्तोलब्धः कीतः कुशलोवासौघः ॥ प्रायभवः । ४ । ३ । ३९ । त
 चेत्येव । सुघ्नेप्रायेणवाङ्गल्येनभवतिस्त्रैघ्नः ॥ उपजानूपकर्मापनीवेष्टक् । ४ । ३ । ४० । औपजानुकः । औपकर्षि
 कः । औपनीविकः ॥ सम्भूते । ४ । ३ । ४१ । सुघ्नेसम्भवतिस्त्रैघ्नः ॥ कोशाङ्गुम् । ४ । ३ । ४२ । कौशेयं वस्त्रं ॥ काला
 त्साधुपुष्प्यत्यचमानेयु । ४ । ३ । ४३ । हेमन्तेसाधुः । हेमन्तः प्राकारः । वसन्तेपुष्प्यन्तिवासन्त्यः कुन्दलताः । शर
 दिपचन्तेशरदाः शलयः ॥ उपेच । ४ । ३ । ४४ । हेमन्तेउप्यन्तेहेमन्तायवाः ॥ आश्वयुज्यावुम् । ४ । ३ । ४५
 । ठजोपवादः । आश्वयुज्यामुप्राश्वयुजकामाषाः ॥ ग्रीष्मवसन्तादन्यतरस्याम् । ४ । ३ । ४६ । पक्षेत्रत्तचण् । ग्रीष्मकं
 । वैष्णं । वासन्तकं । वासन्तं ॥ देयमृणे । ४ । ३ । ४७ । कालादित्येव । मासेदेयमृणंमासिकं ॥ कलाप्यश्वत्ययववुसाद्
 न् । ४ । ३ । ४८ । यस्मिन्कालेमयूरः कलापिनोभवन्ति स उपचारत्कलापीतत्रदेयमृणं कलापकं । आश्वत्यस्यफलमश्वत्यस्त
 दुक्तः कालोऽश्वत्यः । यस्मिन्कालेऽश्वत्याः फलन्ति तत्रदेयमश्वत्यकं । यस्मिन्त्यववुसमुत्पद्यन्ते तत्रदेयं यववुसकं ॥ ग्रीष्माव
 रसमाद्गुम् । ४ । ३ । ४९ । ग्रीष्मदेयमृणं ग्रीष्मं । आवरसमकं ॥ संवत्सराग्रहायणीभ्यागठञ्च । ४ । ३ । ५० । चाद्गुम् ।

॥सि०कौ०॥

॥त०श्रै०॥

॥ ७६ ॥

सांवत्सरिकं । सांवत्सरिकं । आग्रहायणिकं । आग्रहायणिकं ॥ व्याहरतिमृगः । ४ । ३ । ५१ । कालवाचिनःसप्तम्यन्ता
च्छदायतद्व्यर्थे अणादयःस्युः । योव्याहरतिसमृगश्चेत् । निशायांव्याहरतिनैशोमृगः । नैशिकः ॥ तदस्यसोढम् । ४ ।
३ । ५२ । कालादियेव । निशासहचरितमध्ययननिशातत्सोढमस्यनैशिकः । नैशः ॥ तत्रभवः । ४ । ३ । ५३ । सुघ्रेभवः
सौघ्रः । राष्ट्रियः ॥ दिगादिभ्योयत् । ४ । ३ । ५४ । दिश्यम् । वर्ग्ये ॥ शरीरावयवार्थाच्च । ४ । ३ । ५५ । दन्त्यं । कर्ण्यं
॥ प्राचान्नगरान्ते । ७ । ३ । २४ । प्राचान्देशेनगरान्तगेपूर्वपदस्योत्तरपदस्याऽचामादेरचोवृद्धिःजितिणितिकित्तिच । सु
हानगरेभवःसौहानागरः । पौर्वनागरः । प्राचाङ्गि । मनगरमुदक्षुतत्रभवः । मानगरः ॥ जङ्गलधेनुवलजान्तस्यविभा
घितमुत्तरम् । ७ । ३ । २५ । जङ्गलाद्यन्तस्याङ्गस्यपूर्वपदस्याचामादेरचोवृद्धिरुत्तरपदस्यवाजितिणितिकित्तिच । कुरु
जङ्गलेभवंकौरुजङ्गलं । कौरुजाङ्गलं । वैश्वधेनवं । वैश्वधेनवं । सौवर्षवलजं । सौवर्षवालजं ॥ दृत्तिकुक्षिकलशिव
स्यस्यहेर्ळञ् । ४ । ३ । ५६ । दार्त्तयंकौक्षेयंकलशिर्घटःतत्रभवंकालशेयं ॥ ग्रीवाभ्योऽण्च । ४ । ३ । ५७ । चात्छञ् । ग्रै
वेयं । ग्रैवं ॥ गम्भीरात्ञ्यः । ४ । ३ । ५८ । गम्भीरेभवंगम्भीर्य्यं ॥ अव्ययीभावाच्च । ४ । ३ । ५९ । परिमुखम्भवंपारिमु
खं । परिमुखादिभ्यएवेघ्यतेनेह । औपकूलः ॥ अन्तःपूर्वपदाङ्गुत् । ४ । ३ । ६० । अव्ययीभावादिभ्येव । वेश्मनिअन्तः ।
अन्तर्वेश्मं । तत्रभवंअन्तर्वेश्मिकम् । अन्तर्गाणिकं । अध्यात्मादेस्तुजिघ्यते ॥ * ॥ अध्यात्मेभवमाध्यात्मिकं ॥ अनुशतिकादी
नाञ्च । ७ । ३ । २० । स्यामुभयपदवृद्धिस्त्यात् । जितिणितिकित्तिच । आधिदैविकम् । आधिभौतिकं । ऐहलौकिकं । पा
रलौकिकं । अध्यात्मादिगृहतिगणः ॥ देविकाशिंशपादित्यवाङ्दोर्घसत्रश्रेयसामात् । ७ । ३ । १ । स्यांपञ्चानांवृद्धि
प्राप्तावादेरचञ्चात्जितिणितिकित्तिच । दाविकं । देविकाकूलेभवादाविकाकूलःशालयः । शिंशपायाविकारःशांशुपञ्चम
सः । पलाशादिभ्योवेत्यञ् । दित्यौहइदंदात्यौहं । दोर्घसत्रेभवंदार्घसत्रं । श्रेयसिभवंश्रायसं ॥ ग्रामात्पर्य्यनुपूर्वात् । ४ ।

३।१६१। ठञ्स्यात् । अव्ययीभावादित्येव । पारिश्रामिकः । आनुश्रामिकः ॥ जिह्वामूलाऽङ्गुलेश्चः । ४।३। ६२। जिह्वा
 मूलीयं । अङ्गुलीयं ॥ वर्गान्ताच्च । ४।३। ६३। कवर्गीयं ॥ अश्वेयत्वावन्यतरस्याम् । ४।३। ६४। पक्षेपूर्वैरण्चः । म
 द्वर्ग्यः । मद्द्वर्गीणः । मद्द्वर्गीयः । अश्वेकिं । कवर्गीयोवर्षः ॥ कर्म्मललाटात्कनलंकारे । ४।३। ६५। कर्म्मिका । लला
 टिका ॥ तस्यव्याख्यानइतिचव्याख्यानव्यनाम्नः । ४।३। ६६। सुपां व्याख्यानः सौपोग्रन्थः । तैडः । कार्तः । सुसुभवंसौपं ॥
 बह्वचोऽन्तोदात्तादृन् । ४।३। ६७। यत्त्वणत्वयोर्विधायकंशस्वत्वणत्वं । तस्यव्याख्यानस्तत्रभोवाघात्वणत्विकः ॥ क
 तुयज्ञेभ्यश्च । ४।३। ६८। सोमसाध्येयुयागेष्वेतौप्रसिद्धौतत्रान्यतरोपादानेनसिद्धेऽभपोरुपादानसामर्थ्यादसोमका
 अपीहगृह्यन्ते । अग्निष्टोमस्यव्याख्यानस्तत्रभवत्त्राग्निष्टोमिकः । वाजपेयिकः । पाकयज्ञिकः । नावयज्ञिकः । बह्व
 चनंस्वरूपविधिनिर्णयार्थं । अनन्तोदात्तार्थञ्चारम्भः ॥ अघ्यायेष्वेवर्षेः । ४।३। ६९। ऋषिश्वेभ्यो लक्षणयाव्याख्ये
 यग्रन्थवृत्तिभ्योभवेव्याख्यानेचाघ्यायेठञ्स्यात् । वसिष्ठेनदृष्टोमन्त्रोवासिष्ठस्तस्यव्याख्यानस्तत्रभावोवावासिष्ठिकोऽध्यायः । अ
 घ्यायेयुकिं । वासिष्ठीऋक् ॥ पौरोडाशपुरोडाशान्ठन् । ४।३। ७०। पुरोडाशसहचरितमन्त्रः पुरोडाशः । सस्वपौरो
 डाशःततश्चन् । पौरोडाशिकः ॥ कन्दसोयदणौ । ४।३। ७१। कन्दस्यःकान्दसः ॥ इजृद्वाह्मणर्क्प्रथमाध्वरपुरश्च
 रणनामाख्यातादृक् । ४।३। ७२। इजृचः । ऐष्टिकः । पाशुकः । ऋत् । चातुर्हीतृकः । ब्राह्मिणिकः । आर्चिकः । इ
 त्यादि ॥ अणुगयनादिभ्यः । ४।३। ७३। ठञादेरपवादः । आर्ग्यनः । औपनिषदः । वैयाकरणः ॥ ततश्चागतः
 । ४।३। ७४। सुघ्रादागतःसौघ्रः ॥ ठगायस्थानेभ्यः । ४।३। ७५। शुक्लशालायाश्चागतश्शौक्लशालिकः ॥ शु
 रिडकादिभ्योऽण् । ४।३। ७६। आयस्थानेठक्कादीनाञ्चापवादः । शुलिडकादागतःशौलिडकः । कार्कणः । तैर्यः
 ॥ विद्यायोनिस्वन्धेभ्योवुञ् । ४।३। ७७। औपाध्यायकः । पैतामहकः ॥ ऋतश्चन् । ४।३। ७८। बुजोपद

॥सि०कौ०॥

॥त०शै०॥

॥ ८० ॥

दः । हौतृकं । भ्रातृकं ॥ पितृव्यं १४ । ३ । ७७ । चाट्टम् । रीडृतः । यस्येतिलोपः । पित्र्यं । पैतृकं ॥ गोत्रादङ्कव
त् । ४ । ३ । ८९ । विदेभ्यश्चागतं वैदं । मार्ग्यं । दाक्षं । औपगवकं ॥ नञःशुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशलनिपुणानाम् । ७ ।
३ । ३० । नञःपरेषांश्चादिपञ्चानामादेरचोवृद्धिःपूर्वपदस्यतुवाजिदादौपरे । आशौचं । अशौचं । अनैश्वर्यं । अ
नैश्वर्यं । आक्षेत्रज्ञं । अक्षेत्रज्ञं । आकौशलं । अकौशलं । अनैपुणं । अनैपुणं ॥ हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यांरूप्यः । ४
। ३ । ८९ । समादागतंसमरूप्यं । विषमरूप्यं । पक्षेगहादिन्वाच्छः । समीयं । विषमीयं । देवदत्तरूप्यं । दैवदत्तं
॥ मयह्व । ४ । ३ । ८० । सममयं । विषममयं । देवदत्तमयं ॥ प्रभवति । ४ । ३ । ८३ । ततइत्येव । हिमव
तःप्रभवतिहैमवतीगङ्गा ॥ विदूगत्त्यः । ४ । ३ । ८४ । विदूगत्प्रभवतिवैदूर्यैर्मणिः ॥ तद्गच्छतिपथिदूतयोः । ४ ।
३ । ८५ । सुघ्नङ्गच्छतिस्त्रैघ्नः । पन्थादूतोवा ॥ अभिनिष्क्रामतिद्वारम् । ४ । ३ । ८६ । तदित्येव । सुघ्नमभिनिष्क्रा
मतिस्त्रैघ्नं । कान्यकुब्जद्वारं ॥ अधिह्वयकृतोयम्ये । ४ । ३ । ८७ । तदित्येव । शरीरकमधिह्वयकृतोयम्यःशरीरको
यः । शरीरकंभाष्यमितिवभेदोपचासत् ॥ शिशुक्रन्दयमसभन्वेन्द्रजननादिभ्यश्छः । ४ । ३ । ८८ । शिशूनांक्र
न्दनंशिशुक्रन्दःतमधिह्वयकृतोयम्यशिशुक्रन्दोयः । यमस्यसभायमसभं । ब्रह्मवत्त्रिपातनात् । यमसभीयः । किरात्
र्जुनीयं । इन्द्रजननादिराहृतिगणः । इन्द्रजननीयं । विरुद्रभोजनीयं ॥ सोऽस्यनिवासः । ४ । ३ । ८९ । सुघ्नोनि
वासेऽस्यसौघ्नः ॥ अभिजनश्च । ४ । ३ । ९० । सुघ्नोभिजनोस्यसौघ्नः । यत्रस्वयम्बसतिसनिवासः । यत्रपूर्वैरुषितंसो
भिजनइतिविवेकः ॥ आयुधजीविभ्यश्छःपर्वते । ४ । ३ । ९१ । पर्वतवाचिनःप्रथमान्तादभिजनश्चादस्येत्यर्थेकस्या
न् । हृद्गोलःपर्वतोभिजनोयेषामायुधजीविनान्तेहृद्गोलीयाः । आयुधेतिकिम् । ऋक्षोदःपर्वतोभिजनोयेषान्तेआक्षोदाः
द्विजाः ॥ शण्डिकादिभ्योऽन्यः । ४ । ३ । ९२ । शण्डिकोभिजनोस्यशण्डिक्यः ॥ सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणञौ । ४ । ३

१ १३ । सिंधादिभ्योऽणतक्षशिलादिभ्योऽञ्स्यादुक्तेर्थे । सैन्धवः । तक्षशिलानगरी । अभिजनोऽस्यताक्षशिलः ॥ तूदी
 शलानुरवर्मातीकूचवाग्ङ्कुक्कण्ठन्यकः । ४ । ३ । १४ । तूदीअभिजनोऽस्यतौदेयः । शालानुरीयः । वार्मतेयः । कौच
 वार्य्यः ॥ भक्तिः । ४ । ३ । १५ । सोस्येत्यनुवर्तते । भज्यतेसेव्यतेइतिभक्तिः । सुघ्नोभक्तिरस्यसौघ्नः ॥ अचिन्तादंदेशका
 लाट्टक् । ४ । ३ । १६ । अपूपाभक्तिरस्यआपूपिकः । पायसिकः । अचिन्ताकिं । दैवदत्तः । अदेशकिं । सौघ्नः । अ
 कालाकिं । यैष्मः ॥ महाराजाट्टक् । ४ । ३ । १७ । माहागजिकः ॥ वासुदेवाज्जुनाभ्याम्बुन् । ४ । ३ । १८ । वासुदे
 वकः । अज्जुनकः ॥ गोत्रक्षत्रियाम्येभ्योवङ्गलम्बुन् । ४ । ३ । १९ । अणोपवादः । परत्वाद्बृद्धाच्छम्बाधते । ग्लुच
 कायनिर्भक्तिरस्यग्लौचुकायनकः । नाकुलकः । बङ्गलयहणान्नेह । पाणिनोभक्तिरस्यपाणिनीयः ॥ जनपदिनाञ्जनप
 दवत्सर्वञ्जनपदेनसमानशब्दानाम्बङ्गवचने । ४ । ३ । १०० । जनपदस्वामिवाचिनाम्बङ्गवचनेजनपदवाचिनांसमा
 नश्रुतीनाञ्जनपदवत्सर्वस्यान्प्रत्ययःप्रकृतिश्च । जनपदतदबध्द्योश्चेतिप्रकरणेयेप्रत्ययाउक्तास्तेऽत्रातिदिश्यन्ते । अङ्ग
 जनपदोभक्तिरस्याङ्गकः । अङ्गाः । क्षत्रियाभक्तिरस्याङ्गकः । जनपदिनाङ्गिं । पञ्चालब्राह्मणाभक्तिरस्यपाञ्चालाः । ज
 नपदेनेतिकिं । पौरवोराजाभक्तिरस्यपौरवीयः ॥ तेनप्रोक्तम् । ४ । ३ । १०१ । पाणिनिनाप्रोक्तम्पाणिनीयं ॥ तित्तिरि
 वरतन्तुरखिण्डकोखाच्छण् । ४ । ३ । १०२ । कन्दोब्राह्मणानीतितद्विषयता । तित्तिरिणाप्रोक्तमधीयतेतैत्तिरीयाः ॥ का
 श्यपकौशिकाभ्यामृषिभ्यांणिनिः । ४ । ३ । १०३ । काश्यपेनप्रोक्तमधीयतेकाश्यपिनः ॥ कलापिवैशम्पायनान्तेवासिभ्य
 ः । ४ । ३ । १०४ । कलाप्यन्तेवासिभ्यः । हरिद्रुणाप्रोक्तमधीयतेहारिद्रविणः । वैशम्पायनान्तेवासिभ्यः । आलम्बि
 नः ॥ पुर्णप्रोक्तेयुब्राह्मणकल्पेयु । ४ । ३ । १०५ । तृतीयान्तात्प्रोक्तेर्थेणिनिस्स्यात् । यत्प्रोक्तम्पुर्णप्रोक्ताश्चेद्ब्राह्मण
 कल्पास्तेभवन्ति । पुर्णेनचिरन्तनेनमुनिनाप्रोक्ताः । भद्गुः । भाल्लविनः । शाट्टायनः । शाट्टायनितः । कल्पेपिङ्गेनप्रोक्तः

॥सि०कौ०॥

॥ त०शै०॥

॥ ८१ ॥

पैङ्गीकल्पः । पुराणेतिकं । याज्ञवल्क्यानिब्राह्मणानि । आश्रमरथःकल्पः । अग्नि । आपव्यस्येतियलोपः ॥ कठचरकास्तु
क् । ४ । ३ । १०७ । आभ्याम्प्रोक्तप्रव्ययस्यलुक्स्यात् । कठेनप्रोक्तमधीयतेकठाः । चरकाः ॥ कलापिनोऽण् । ४ । ३
। १०८ । कलापिनाप्रोक्तमधीयतेकालापाः । नान्तस्यटिलोपे । सब्रह्मचारिपीठसर्पिकलापिकौथुमितैतिलिजाजलिलाङ्ग
लिशिलालिशिखगिडसूकरसद्मसुपर्वणामुपसंख्यानाङ्गिलोपः ॥ ङगलिनोऽङ्गिलुक् । ४ । ३ । १०९ । ङगलिनाप्रोक्त
मधीयतेङ्गागलेयिनः ॥ पागशय्येशिलालिभ्यामिभ्रुनटसूत्रयोः । ४ । ३ । ११० । पागशय्येणप्रोक्तमिभ्रुसूत्रम
धीयतेपागशरिणोभिभ्रवः । शैलालिनोनटाः ॥ कर्मन्दकशाश्वदिनिः । ४ । ३ । १११ । मिभ्रुनटसूत्रयोरित्येव । क
र्मन्देनप्रोक्तमधीयतेकर्मन्दिनोभिभ्रवः । कशाश्विनोनटाः ॥ तेनैकदिक् । ४ । ३ । ११२ । सुदाम्नाङ्गद्विणाएकदि
क् । सौदामनी ॥ तत्तिञ्च । ४ । ३ । ११३ । स्वर्गादिपाठादव्ययत्वं । पीलुमूलेनएकदिक्पीलुमूलतः ॥ उरसोयच्च । ४
। ३ । ११४ । चात्तस्मिन् । अणोपवादः । उरसाएकदिक् उरस्यः । उरस्यः ॥ उपज्ञाते । ४ । ३ । ११५ । तेनेत्येव । पा
णिनिनाउपज्ञातम्पाणिनीयम् ॥ कृतेयन्थे । ४ । ३ । ११६ । वररुचिनःकृतेवाररुचोयन्थः ॥ संज्ञायाम् । ४ । ३ ।
११७ । तेनेत्येव । अग्रन्थार्थमिदं । माक्षिकाभिःकृतंमाक्षिकंमधु ॥ कुलालादिभ्योवुञ् । ४ । ३ । ११८ । तेनकृतेसंज्ञा
या । कुलालेनकृतंकौलालकं । वारुडकं ॥ श्लुद्राभ्रमरवटरपादपादञ् । ४ । ३ । ११९ । तेनकृतेसंज्ञायां । श्लुद्रा
भिःकृतंश्लुद्रं । भ्रामरं । वाटरं । पादपं ॥ तस्येदम् । ४ । ३ । १२० । उपगोरिदंश्रौपमवं । वहेस्तुरणिइच ॥ * ॥
सञ्ज्ञोऽङ्गुःस्व । साम्बहित्रं ॥ अग्नीधःशरणेरण्भञ्च ॥ * ॥ अग्निमन्त्रे अग्नीत् । तस्यस्थानमाग्नीध्रं । तद्व्यानात्सोपिआग्नीध्रः ॥ स
मिधामाधानेघेण्यण् ॥ * ॥ सामिधेन्योमन्त्रः । सामिधेनीञ्चक् ॥ रथाद्युत् । ४ । ३ । १२१ । रथञ्चक्रं ॥ पत्रपूर्वादञ्
। ४ । ३ । १२२ । पत्रंवाहनं । अश्वरथस्येदं । अश्वरथं ॥ पत्राध्वर्युपरियदञ्च । ४ । ३ । १२३ । अञ् । पत्राद्वाह्ये ॥ * ॥

अश्वस्येदम्बहनीयमाश्वं । आध्वर्यवं । पारिषदं ॥ हलसीगृक् । ४ । ३ । १२४ । हालिकं । सैरिकं ॥ द्वन्द्वाद्बुधैर
 मैथुनिकयोः । ४ । ३ । १२५ । काकोलूकिका । कुम्भकुशिकिका । द्वन्द्वेदेवाऽसुरादिभ्यःप्रतिषेधः ॥ * ॥ दैवाऽसुरं ॥
 गोत्रचरणद्बुम् । ४ । ३ । १२६ । औपगवकं । चरणाद्धर्मान्नाययोरितिवक्तव्यं ॥ * ॥ काठकं ॥ सङ्घाङ्कलक्षणेष्वन्य
 त्रिजामण् । ४ । ३ । १२७ । घोषग्रहणमपिकर्त्तव्यं ॥ * ॥ अञ् । वैदःसङ्घोऽङ्घोघोघोवा । वैदंलक्षणं । यञ् । गार्गीः ।
 गार्गी । इञ् । दाक्षः । दाक्षं । परम्परसम्बन्धोऽङ्कः । साक्षात्तुलक्षणं ॥ शकलाद्वा । ४ । ३ । १२८ । अणोक्तेर्यपक्षेचरख
 त्वाद्बुम् । शकलेनप्रोक्तमधीयतेशकलास्तेषांसङ्घोङ्घोघोवा । शकलः । शकलकः । लक्षणेक्लोवता ॥ कन्दोऽपौक्थिक
 याज्ञिकबहुचनटान्यः । ४ । ३ । १२९ । कन्दोगानाभ्यर्म्नाम्नायोवाकान्दोग्यं । औक्थिकं । याज्ञिकं । बाह्वृचं । ना
 द्यं । चरणाद्धर्मान्नाययोरित्युक्तं । तन्साहचर्यान्नटश्चादपितयोरेव ॥ नदगडमाणवान्तेवासिषु । ४ । ३ । १३० । द
 गडप्रधानामाणवाद्दगडमाणवास्तेयुश्च्योषुचबुञ्जन्स्यात् । दाक्षाद्दगडमाणवाः । शिष्यावा ॥ रैवतिकादिभ्यश्चः । ४
 । ३ । १३१ । तस्येदमित्यर्थेबुञ्जोपवाटः । रैवतिकः । वैजवापीयः । कौपिञ्जलहास्तिपटादगवाचः ॥ * ॥ कुपिञ्जल
 स्यापत्यंइहैवनिपातनादण् । तदन्तात्पुनरण् । कौपिञ्जलः । गोत्रबुञ्जोपवाटः । हास्तिपटस्यापत्यंहास्तिपटस्तस्यायंहा
 स्तिपाटः ॥ आथर्वणिकस्येकलोपश्च । ४ । ३ । १३३ । अणस्यात् । आथर्वणिकस्यायमाथर्वणो धर्म्नाम्नायोवाचरणा
 द्बुञ्जोपवाटः ॥ * ॥ समाप्ताश्रैयिकाः ॥ * ॥ तस्यविकारः । ४ । ३ । १३४ । अश्मनोविकारोऽटिलोपोवक्तव्यः ॥ * ॥ अ
 श्मनोविकारः । आश्मः । भास्मनः । मार्त्तिकः ॥ अवयवेचप्राण्योषधिवृक्षेभ्यः । ४ । ३ । १३५ । चाद्विकारे । मयूरस्या
 बयवोविकारोवामायूरः । मौर्वङ्काडम्भस्मवापैप्पलं ॥ विल्वादिभ्योऽण् । ४ । ३ । १३६ । वैल्वः ॥ कोपधाच्च । ४ । ३ ।
 १३७ । अण् । अञ्जोपवाटः । तर्क । तार्कवं । तैन्तिडीकं ॥ त्रपुञ्जतुनोऽयुक् । ४ । ३ । १३८ । आभ्यामणस्याद्विकारे

॥सि०कौ०॥

॥त०प्रा०॥

॥ ८२ ॥

एतयोः युगागमश्च । त्रापुयं । जातुर्थं ॥ ओरञ् । ४ । ३ । १३७ । दैवदारवं । भाद्रदारवं ॥ अनुदानादेश्च । ४ । ३ । १४० । दाधित्यं । कापित्यं ॥ पलाशादिभ्योवा । ४ । ३ । १४१ । पलाशं । कारीरं ॥ शम्याःप्लञ् । ४ । ३ । १४२ । शमीलंभस्म । चित्वात्डीय् । शमीलीसुकु ॥ मयद्वैतयोर्भाषायामभक्षाच्छादनयोः । ४ । ३ । १४३ । प्रकृति मात्रान्मयद्वास्याद्विकारावयवयोः । अश्ममयं । आश्मनं । अभक्षेत्यादिकिम् । मैद्रुःसूपः । कार्पासमाच्छादनं ॥ नित्यं वृद्धशरदिभ्यः । ४ । ३ । १४४ । आम्रमयम् । शरमयम् ॥ स्काचेनित्यम् । त्वद्भयम् । वाद्भयम् । कथन्तर्हि । आप्यममयमिति । तस्येदमित्यणन्तात्त्वार्थेघञ् ॥ गोश्चपुरीषे । ४ । ३ । १४५ । गोःपुरीषं । गोमयं ॥ पिष्टाच्च । ४ । ३ । १४६ । मयद्वैत्याद्विकारेपिष्टमयम्भस्म । कश्मपैष्टीसुरेति सामान्यविवक्षायान्तस्येदमित्यण् ॥ संज्ञायाङ्कन् । ४ । ३ । १४७ । पिष्टादिभ्येव । पिष्टस्यविकारविशेषः । पिष्टकः । पूषोऽपूपःपिष्टकस्त्यात् ॥ व्रीहेःपुरोडांशे । ४ । ३ । १४८ । मयद्वैत्यात् । बिल्वाद्युलोपवादः । व्रीहिमयः पुरोडाशः । व्रीहमन्यत् ॥ असंज्ञायान्तिलयवाभ्याम् । ४ । ३ । १४९ । तिलमयं । यवमयं । संज्ञायान्तुतैलम् । यावकः ॥ तालादिभ्योऽण् । ४ । ३ । १५० । अण् मयटोरपवादः । तालाङ्गनुषि । तालन्धनुः । अन्यन्तालमयं । सेन्द्रायुधं ॥ जातरूपेभ्यःपरिमाणे । ४ । ३ । १५१ । अण् । बद्धवचनात्पर्यायग्रहणं । हाटकः । तापनीयः । सैवर्षीवानिष्कः । परिमाणेकिं । हाटकमयीयष्टिः ॥ प्राणिरजतादिभ्योऽञ् । ४ । ३ । १५२ । शैकं । शुकं । राजतं ॥ अतश्चतत्प्रत्ययात् । ४ । ३ । १५३ । जित्तोविकारावयवप्रत्ययस्तदन्तादञ्स्यात्तयोरेवार्थयोः । मयटोपवादः । शमीलस्यशमीलं । दाधित्यस्यदाधित्यं । कापित्यम् । अतःकिं । वैल्वमयं ॥ क्रीतवत्परिमाणान् । ४ । ३ । १५४ । प्राग्वतेष्टजित्यारभ्यक्रीतार्थेयेप्रत्ययायेनोपाधिनापरिमाणद्विहितास्तेतथैव विकारेतिदिश्यन्ते । अणादीनामपवादः । निष्केणक्रीतनैष्किकं । एवन्निष्कस्यविकारेपिनैष्किकः । शतस्यविकारश्च

शक्तिः ॥ उष्ट्रदुग् ॥ ४ । ३ । १५७ । प्राण्यजोपवादः । औष्ट्रकः ॥ उमोर्लयोर्बा । ४ । ३ । १५८ । औमं
 ॥ औमकं । और्लं । और्लिकं । बुजभावेयथाक्रममणौ ॥ एण्युत् ॥ ४ । ३ । १५९ । ऐण्यं । एण्यस्यतुरेणं । गो
 पयशोर्त्यत् । गव्यं । पयस्यं ॥ द्रोश्च । ४ । ३ । १६० । द्रुवृक्षस्तस्यविकारेऽवयवोवाद्रव्यम् ॥ मानेवयः । ४ । ३ ।
 १६१ । द्रोश्चैव । द्रुवयं । द्रुवयं । द्रुवयं पालामितिमानार्थकं वयं ॥ फलेलुक् । ४ । ३ । १६२ । विकारवयवप्रत्ययस्य
 लुक्स्यात्फले । आमलक्याः फलं । आमलकं ॥ लक्ष्मिभ्योऽण् । ४ । ३ । १६३ । विधानसामर्थ्यान्नलुक् । लक्ष्मं ॥ न्य
 शोधस्यचकेवलस्य । ७ । ३ । ५ । अस्यनृद्धिरैजागमश्च । नैययोधं ॥ जंबावा । ४ । ३ । १६४ । जम्बूशब्दात्फले
 ऽण्वास्यात् । जान्ववं । पक्षेत्रोरञ् । तस्यलुक् । जम्बु ॥ लुक् । ४ । ३ । १६५ । जंबाः फलप्रत्ययस्यलुप्वास्यात् ।
 लुपियुक्त्वत् । जंबाः फलजम्बूः । फलपाकशुषामुपसंख्यानं ॥ * ॥ व्रीहयः । मुद्गाः । पुष्पमूलेषु बज्जलम् ॥ * ॥ मल्लि
 कायाः पुष्पं मल्लिका । जात्याः पुष्पजाती । विदार्यामूलम्विदारी । वज्जलग्रहणाद्नेह । पाटलानिपुष्पाणि । साल्वानि
 मूलानि । वाज्जलकात्कचिद्भुक् । अशोकं । करवीरं ॥ हरीतक्यादिभ्यश्च । ४ । ३ । १६६ । एभ्यः फलप्रत्ययस्यलुप्स्या
 त् । हरीतक्यादीनां लिङ्गमेव प्रकृतिवत् । हरीतक्याः फलानि हरीतक्यः ॥ कंसीयपरश्वयोर्यञ्जौलुक् । ४ । ३ ।
 १६७ । कंसीयपरश्वयश्चद्व्यां यञ्जौलुक् । कंसायहितं कंसीयं । तस्यविकारः कंस्यम् । परश्वेहितम्प
 रश्वयं । तस्यविकारः पारश्वः ॥ * ॥ प्राग्दीव्यतीयाः समाप्ताः ॥ * ॥ प्राग्वहतेष्टुक् । ४ । ४ । १ । तद्वहतीत्यतः प्राक्ठ
 गधिक्रियते । तदाहेतिमाशब्दादिभ्य उपसंख्यानम् ॥ * ॥ माशब्दः कारी इति यञ्चाह समाशब्दिकः ॥ स्वागतादीनाञ्च । ७
 । ३ । ७ । ऐच्नस्वात् । स्वागतमित्याह स्वागतिकः । स्वाध्वरिकः । स्वाङ्गस्याऽपत्यं स्वाङ्गिः । व्यङ्गस्याऽपत्यं व्यङ्गिः । व्यङ्
 स्यापत्यं व्यङ्गिः । व्यतहारेण चरतिव्यावहारिकः । स्वपतौ साधुः स्वापतेयं । आहौ प्रभूतादिभ्यः ॥ * ॥ प्रभूतमाह प्रभूति

॥सि०कौ०॥

॥त०ठ०॥

॥ ८३ ॥

कः । पार्याप्तिकः । पृष्ठतौस्तुस्नातादिभ्यः ॥ * ॥ सुस्नातमृच्छति सौस्नातिकः । सौखशायिनिकः । अनुशतिकादि । ग
च्छतौपरदारदिभ्यः ॥ * ॥ पारदारिकः । गौरुतल्पिकः ॥ तेनदीव्यतिखनतिजयतिजितम् । ४ । ४ । २ । अक्षैर्दी
व्यतिश्चाक्षिकः । अश्याखनतिश्चाभ्रिकः । अक्षैर्जयति । आक्षिकः । अक्षैर्जितमाक्षिकं ॥ संस्कृतम् । ४ । ४ । ३ । दघ्ना
संस्कृतंदाधिकं । मारिचिकं ॥ कुलत्यकोपधाट्ण् । ४ । ४ । ४ । ठकोपवादः । कुलत्यैःसंस्कृतंकोलत्यं । तैन्निडीकं ॥ त
रति । ४ । ४ । ५ । उडुपेनतरति । औडुपिकः ॥ गोपुच्छाट्ण् । ४ । ४ । ६ । गौपुच्छिकः ॥ नौडुचट्ण् । ४ । ४ ।
७ । नाविकः । घटिकः । वाङ्मयान्तरतिवाङ्मयास्त्री ॥ चरति । ४ । ४ । ८ । तृतीयान्ताङ्गच्छतिभक्षयतीत्यर्थयोसृक्स्या
त् । हस्तिनाचरतिहास्तिकः । शाकटिकः । टध्नाभक्षयतिंदाधिकः ॥ आकर्षात्सृल् । ४ । ४ । ९ । आकर्षानिकयोपलः ।
आकषादिनिपठान्तरं । तेनचरतिश्चाकर्षिकः । विचात्डोय् । आकर्षिकी ॥ पर्षादिभ्यःसृन् । ४ । ४ । १० । पर्षाणचरतिप
र्षिकः । पर्षिकी । येनपीठेनपङ्गवश्चरन्तिसपर्षः । अश्विकः । रथिकः ॥ अगणाट्ण् । ४ । ४ । ११ । चात्सृन् ॥
आदेरिञ्जि । ७ । ३ । ८ । सेचन । अमस्त्रस्यापत्यंअमस्त्रिः । आदंष्ट्रिः । तदादिविधौचेटमेवज्ञापकं । इकारा
दावितिवाच्यं ॥ * ॥ अगण्येनचरति । आगणिकः । आगणिकी । अगणिकः । अगणिकी ॥ पदान्तस्याऽन्यतरस्या
म् । ७ । ३ । ९ । आदेरङ्गस्यपटशदान्तस्यैज्वा । आपटस्येदंआपटं । शौवापटं ॥ वेतनादिभ्योजीवति । ४ । ४ ।
१२ । वेतनेनजीवतिवैतनिकः । धानुष्कः ॥ वस्तुक्रयविक्रयाट्ण् । ४ । ४ । १३ । वस्त्रेनमूल्येनजीवतिवस्तिकः । क्रय
विक्रयसंघातविगृहीतार्थं । क्रयविक्रयिकः । क्रयिकः । विक्रयिकः ॥ आयुधाच्छच । ४ । ४ । १४ । चाट्ण् । आयु
धात्सृन् । आयुधीयः । आयुधिकः ॥ हरत्युत्सङ्गादिभ्यः । ४ । ४ । १५ । उत्सङ्गेनहरत्यौत्सङ्गिकः ॥ भस्त्रादिभ्यसृन्
। ४ । ४ । १६ । भस्त्रयाहरतिभस्त्रिकः । घिलान्डीष । भस्त्रिकी ॥ विभाषाविवधात् । ४ । ४ । १७ । विवधेनहरतिवि

धधिकः । पक्षेठक् । वैवधिकः । एकदेशविकृतस्याऽनन्यत्वात् । वीवधादपिष्ठन् ॥ * ॥ वीवधिकः । वीवधिकी । विवधवी
 वधश्चौत्तभयतोवद्धशिक्वेस्तन्धवाह्योकाष्टेवर्तते ॥ अण्कुटिलिकायाः । ४ । ४ । १८ । कुटिलिकाव्याधानाङ्गतिविशेषः
 कर्मणोपकरणभूतलोहञ्च । कुटिलयाहरतिमृगान् अङ्गारन्वा । कौटिलिकोव्याधः कर्म्मरश्च ॥ निर्वृत्तेऽक्षद्वौतादि
 भ्यः । ४ । ४ । १९ । अक्षद्वौतेननिर्वृत्तं । अक्षद्वौतिकंवैरं ॥ त्रेर्मन्त्रियम् । ४ । ४ । २० । त्रिप्रत्ययान्तप्रकृतिकानृतीया
 न्तान्निर्वृत्तेर्थे मस्यान्नित्यं । कृत्यानिर्वृत्तं क्विचिमं । पक्त्रिमं । भावप्रत्ययान्तादिमप्वक्तव्यः ॥ * ॥ पाकेननिर्वृत्तम्पाकिमं । त्य
 गिमं ॥ अपमित्ययाचित्ताभ्यांककनौ । ४ । ४ । २१ । अपमित्येतित्यवन्तम् । अपमित्यनिर्वृत्तं आपमित्यकम् । ताचितेन
 निर्वृत्तं यान्नितकं ॥ संसृष्टे । ४ । ४ । २२ । दध्नासंसृष्टन्दाधिकं ॥ चूर्मादिनिः । ४ । ४ । २३ । चूर्मैस्संसृष्टाः । चू
 र्मिनेऽपूपाः ॥ लवणाल्लुक् । ४ । ४ । २४ । लवणेनसंसृष्टो लवणः स्वरुपः । लवणंशकं ॥ मुद्गादण् । ४ । ४ । २५
 । मैद्गुञ्जैटन ॥ व्यंजनैरुपसिक्ते । ४ । ४ । २६ । ठक् । दध्नाउपसिक्तन्दाधिकं ॥ ओजस्सहोऽम्भसावर्तते । ४ । ४
 । २७ । ओजसावर्तते औजसिकः शृङ्गः । साहसिकश्चैरः । आम्भसिको मत्स्यः ॥ तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलोमकूलम् । ४ । ४ । २८
 । द्वितीयान्तादस्माद्धर्ततद्व्यास्मिद्धर्तथेठक्स्यात् । क्रियाविशेषणत्वाद्वितीया । प्रतीपम्वर्तते प्रातीपिकः । आन्वीपिकः । प्रा
 तिलोमिकः । आनुलोमिकः । प्रातिकूलिकः ॥ परिमुखञ्च । ४ । ४ । २९ । परिमुखम्वर्तते । पारिमुखिकः । चात्पारिपार्श्वि
 कः ॥ प्रयच्छतिगर्ह्यम् । ४ । ४ । ३० । द्विगुणार्थेन्द्रिगुणं तत्प्रयच्छति द्वैगुणिकः । त्रैगुणिकः । वद्धेवृधुपिभावोवक्त
 व्यः ॥ * ॥ वार्द्धयिकः ॥ कुसीददशैकादशात्छन्स्यचौ । ४ । ४ । ३१ । गर्ह्यार्थाभ्यामाभ्याभेतौस्तः प्रयच्छतीत्यर्थे । कु
 सीदम्बद्धिस्तथैद्रव्यं कुसीदन्तत्प्रयच्छतीतिकुसीदिकः । कुसीदिकी । एकादशार्थत्वादेकादशतेचतेवस्तुतोदशचेति
 विग्रहेऽकारः समासात्तद्द्वैवस्तूत्रेनिपात्यते । दशैकादशिकः । दशैकादशिकी । दशैकादशान्प्रयच्छति इत्युत्तमस्यैव

॥सि०कौ०॥
॥ त० ठ० ॥
॥ ८४ ॥

वेहापितद्वितीयः ॥ उच्छति । ४ । ४ । ३२ । वदरगुच्छतिवाटरिकः ॥ रक्षति । ४ । ४ । ३३ । समाजंरक्षतिसा
माजिकः ॥ शृङ्खलैरङ्कुरेति । ४ । ४ । ३४ । शृङ्खलैरङ्कुरेतिशार्दिकः । दार्दुरिकः ॥ पक्षिमन्त्यमृगान्दन्ति । ४ । ४ ।
३५ । स्वरूपस्यपर्यायाणाम्निशेषाणाञ्चग्रहणं मन्त्यपर्यायेषुमीनस्यैव । पक्षिणोहन्तिपाक्षिकः । शाकुनिकः । मायूरिकः
। मास्यिकः । मैनिकः । शाकुलिकः । मार्गिकः । हारिणिकः । सारङ्गिकः ॥ परिपन्थञ्चतिष्ठति । ४ । ४ । ३६ । अ
स्माद्वितीयान्तात्तिष्ठतिहन्तिचेत्यर्थेठक्स्यात् । पन्थानम्बर्जयित्वात्वाप्यदातिष्ठतिपरिपन्थिकश्चैरः । परिपन्थंहन्तिपरि
पन्थिकः ॥ माद्योत्तरपदपदव्यनुपदन्धावति । ४ । ४ । ३७ । दण्डाकरोमाद्यः मन्थाः । दण्डमाद्यः । दण्डमाद्यन्धावति
दण्डमाद्यिकः । पादविकः । आनुपदिकः ॥ आकन्ददुञ्जं । ४ । ४ । ३८ । अस्मादुञ्जस्यात् चाकुक्धावतीत्यर्थे । आकं
दं दुःखिनंशेदनस्थानन्धावति । आकन्दिकः ॥ पदोत्तरपदङ्गुल्लान्ति । ४ । ४ । ३९ । पौर्वपदिकः ॥ प्रतिकण्ठार्थं ल
लामञ्च । ४ । ४ । ४० । एभ्योगृह्णात्यर्थेठक्स्यात् । प्रतिकण्ठंगृह्णाति । प्रातिकण्ठिकः । आर्थिकः । लालामिकः ॥ धर्म
ञ्चरति । ४ । ४ । ४१ । धार्मिकः । अधर्मःचेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ अधर्मिकः ॥ प्रतिषथमेतिठञ्च । ४ । ४ । ४२ । प्र
तिषथमेतिप्रातिपथिकः ॥ समवायान्ममवैति । ४ । ४ । ४३ । सामवायिकः । सामूहिकः ॥ परिषदोद्यः । ४ । ४ ।
४४ । परिषदंसमवैतिपरिषद्यः ॥ सेनायावा । ४ । ४ । ४५ । एयःस्यात्पक्षेठक् । सैन्याः । सैनिकाः ॥ संज्ञायंललाटकु
कुटिकेभ्यश्च । ४ । ४ । ४६ । ललाटम्पश्यतिलालाटिकस्मेवकः । कुकुटीशृङ्खलेनतत्पादार्हःस्वल्पदेशोलक्ष्यते । कौ
कुटिकेभ्यश्च ॥ तस्यधर्म्यम् । ४ । ४ । ४७ । आपणस्यधर्म्यमापणिकम् ॥ अण्महिष्यादिभ्यः । ४ । ४ । ४८ । म
हिष्याधर्म्यमाहिषं । याजमानं ॥ अतोऽन् । ४ । ४ । ४९ । यातुर्धर्म्ययात्रं । नश्चेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ नरस्यधर्म्यानारी । वि
शितरिडोपञ्चाञ्चवक्तव्यः ॥ * ॥ विशितर्धर्म्यं वैशस्त्रं । विभाजयित्त्रिलोपञ्चाञ्चवक्तव्यः ॥ * ॥ विभाजयितुर्धर्म्यं वै

३ ॥ अवक्रयः । ४ । ४ । ५० । घञ्छन्नाट्टकस्यादवक्रयेथे । आपणस्यावक्रयआपणिकः । राजघाह्याद्रव्यभवक्रयः
 संपण्यम् । ४ । ४ । ५१ । अपूपाःपण्यमस्यआपूपिकः ॥ लवणाट्टम् । ४ । ४ । ५२ । लावणिकः ॥ किसर्गदिभ्यःसु
 ४ । ५३ । किसरम्पण्यमस्यकिसरिकः । धित्वाण्डीष् । किसरिकी । किसरउशीरनलदइत्यादिकिसर्गदेवः ।
 शालानुसुगन्धिद्रव्यविशेषवाचिनः ॥ शलालुनोऽन्यतरस्याम् । ४ । ४ । ५४ । घुनस्यात्पक्षेठक् । शलालुकः । शलालुकी ।
 शलालुः । शलालुकी । शलालुसुगन्धिद्रव्यविशेषः ॥ शिल्पम् । ४ । ४ । ५५ । मृदङ्गवादनंशिल्पमस्यमार्दङ्गिकः ॥
 मडुकवादनंशिल्पमस्यमाडुकिकः । माडुकः । मार्जरिकः । मार्जरः ॥ प्रहर
 णम् । ४ । ४ । ५७ । तदस्येत्येव । असिप्रहरणमस्यआसिकः । धानुष्कः ॥ परश्वधाट्टञ्च । ४ । ४ । ५८ । पारश्वधिकः
 ॥ शक्तियष्टोरीकक् । ४ । ४ । ५९ । शक्तीकः । याष्टीकः ॥ अस्तिनास्तिदिष्टंमतिः । ४ । ४ । ६० । तदस्येत्येव । अस्ति
 परलोकइत्येवंमतिर्यस्यसआस्तिकः । नास्तीतिमतिर्यस्यसनास्तिकः । दिष्टमितिमतिर्यस्यसदैष्टिकः ॥ शीलम् । ४ । ४
 । ६१ । अपूपभक्षणंशीलमस्यआपूपिकः ॥ कृत्रादिभ्योणः । ४ । ४ । ६२ । गुणेर्द्वाषाणामावरणं कृत्रन्तच्छीलमस्यकृत्रः
 ॥ कर्मस्तच्छील्ये । ६ । ४ । १७२ । कर्मइतिताच्छील्येणेदिलोपोनिपात्यते । कर्मशीलः । कर्मः । नस्तद्धितइत्येव
 सिद्धेऽणकार्यन्ताच्छीलिकेणेपि । तेनचैरीतापसीत्यादिसिद्धं । ताच्छील्येकिं । कर्मणः ॥ कर्माऽध्ययनेवृत्तम् । ४ । ४
 । ६३ । प्रथमान्तात्वच्छ्येठकस्यादध्ययनेवृत्तायाक्रियासाचेत्प्रथमान्तस्यार्थः । ऐकात्मिकः । यस्याध्ययनेप्रवृत्तस्यपरीक्षा
 कर्मलेविपरीतोच्चारणरूपंस्वलितमेकज्ञानंसः ॥ वल्लचपूर्वपदाट्टम् । ४ । ४ । ६४ । प्राग्विषये । द्वादशन्यानिकर्मा
 ग्यध्ययनेवृत्तान्यस्यद्वादशान्यिकः । द्वादशाऽपपाठास्यजाताइत्यर्थः ॥ हितम्भक्षाः । ४ । ४ । ६५ । अपूपभक्षणंहि
 तमस्यै आपूपिकः ॥ तदस्यैदीयतेनियुक्तम् । ४ । ४ । ६६ । अयभोजनन्नियतन्दीयतेअस्यैआयभोजनिकः ॥ आण

॥सि०कौ॥

॥ त० ठ० ॥

॥ ८५ ॥

मांसौदनाद्विठन् । ४ । ४ । ६७ । आणानियुक्तन्दीयतेऽस्मैऽआणिकः । आणिकी । मांसौदनग्रहसंसङ्घातविगृहीतार्थं
। मांसौदनिकः । मांसिकः । औदनिकः ॥ भक्तादणन्यतरस्याम् । ४ । ४ । ६८ । पक्षेठक् । भक्तमस्मैऽनियुक्तन्दीयतेभा
क्तः । भाक्तिकः ॥ तत्रनियुक्तः । ४ । ४ । ६९ । आकारेनियुक्तः । आकारिकः ॥ अगाशन्ताद्वन् । ४ । ४ । ७० । देवागा
रेनियुक्तोऽद्वैवागारिकः ॥ अध्यायिन्यदेशकालात् । ४ । ४ । ७१ । निषिद्धदेशकालवाचकाद्वक्स्यात् । अध्येतरि । श्मशा
नेऽधीतेऽश्मशानिकः । चतुर्दश्यामधीतेऽचतुर्दशिकः ॥ कठिनान्तप्रसारसंस्थानेषुव्यवहरति । ४ । ४ । ७२ । तत्रेव
। वंशकठिनेव्यवहरति वंशकठिनिकः । वंशः वेणवः कठिनायस्मिन्देशेऽवशकठिनः तस्मिन्देशेऽयाक्रियायथानुष्ठेया
तान्तथैवानुतिष्ठतीत्यर्थः । प्रास्तारिकः । सांस्थानिकः ॥ निंकटेवसति । ४ । ४ । ७३ । नैकटिकोभिधुः ॥ आवसथान्छ
ल् । ४ । ४ । ७४ । आवसथेवसति । आवसथिकः । घित्वान्डीष् । आवसथिकी । आकर्षात्पर्यादेःभस्त्रादिभ्यःकूसीदस्त्र
त्राच्च । आवसथाक्लिसरादेःषितःषडैतेठगधिकारे । षडितिस्त्रवद्धेनविहिताःइत्यर्थः । प्रत्ययास्तुसप्त ॥ * ॥ ठकोवधि
स्समाप्तः ॥ * ॥ प्राग्घिताद्वन् । ४ । ४ । ७५ । तस्मैहितमित्यतःप्राक्यदधिक्रियते ॥ तद्ग्रहतिरथयुगप्रासङ्गम् । ४ ।
४ । ७६ । रथम्बहतिरथः । युग्यः । वत्सानान्दमनकालेस्त्रभ्येकाष्टमासज्यतेसप्रासङ्गः । तम्बहतिप्रासंग्यः ॥ धुरेयडुकौ ।
। ४ । ४ । ७७ । हलचेतिदीर्घप्राप्ते ॥ नभकुर्कुगम् । ८ । २ । ७९ । भस्यकुर्कुगेश्चोपधायादीर्घानस्यात् । धुर्यः । धौरे
यः ॥ खस्सर्वधुरन् । ४ । ४ । ७८ । सर्वधुरम्बहतीतिस्सर्वधुरीणः ॥ एकधुरग्लुक् । ४ । ४ । ७९ । एकधुरम्बहति । स
र्वधुरीणः । एकधुरः ॥ शकटादण् । ४ । ४ । ८० । शकटम्बहतिशकटेःगौः ॥ हलसीराद्वक् । ४ । ४ । ८१ । हस्त्रेम्ब
हतीतिहालिकः । सैरिकः ॥ संज्ञायाञ्जन्या । ४ । ४ । ८२ । जनीवधूःताम्बहतिप्रापयतिजन्या ॥ विध्यत्यधनुया । ४ ।
४ । ८३ । द्वितीयान्ताद्विध्यतीत्यर्थयन्यान्त्रेत्त्रधनुष्कारणं । यादौविध्यन्तिपद्भ्याःशर्कराः ॥ धनगणलभ्या । ४ । ४

॥त०प्रा०॥

४४ । चतुर्नन्तमेतत् । धनं लब्धा धन्यः गणं लब्धा गण्यः ॥ अन्नासः । ४ । ४ । ८५ । अन्नं लब्धा अन्नः ॥ वशङ्गतः । ४ ।
 ४ । ८६ । वश्यः परे कानुचारी ॥ पदमस्मिन्दृश्यम् । ४ । ४ । ८७ । पदुःकर्दमः । नातिशुष्क इत्यर्थः ॥ मूलमस्याऽ
 ४ । ४ । ८८ । आर्वाहिणमावर्हः उत्पाटनन्तदस्यास्तीति आर्वाहिमूलम् । आर्वाहियेषान्ते मूल्यामुद्गाः ॥ संज्ञायां
 ४ । ४ । ८९ । धेनुशब्दस्य युगागमोयत्प्रत्ययश्च स्वार्थे निपात्यते संज्ञायां । धेनुष्यावन्धके स्थिता ॥ गृहपतिना
 संयुक्तः । ४ । ४ । ९० । गृहपतिर्यजमानस्तेन संयुक्तो गार्हपत्येऽग्निः ॥ नौवयो धर्मविषमूलमूलसीना तुलाभ्यस्तार्यन्तु
 ल्यप्राप्यवध्याऽऽनाम्यसमसमितसम्मितेयु । ४ । ४ । ९१ । नावातर्यन्नावां । वयसानुल्यो वयस्यः । धर्म्येण प्राप्यन्धर्म्यं ।
 विषेण वध्ने विष्यः । मूलेन अनाम्यं मूल्यं । मूलेन समो मूल्यः । सीतया समितं सीत्यं क्षेत्रं । तुलया समितन्तुल्यं ॥ धर्मपथ
 र्थन्यायादनपेते । ४ । ४ । ९२ । धर्मादनपेते धर्म्या । पथं । अर्थं । न्याप्यं ॥ इन्दसेनिर्मिते । ४ । ४ । ९३ । इन्द
 सानिर्मितं इन्दस्यं । इच्छया कृतमित्यर्थः ॥ उरसोऽण्च । ४ । ४ । ९४ । चावृत् । उरसानिर्मितः पुत्रः श्रौरसः । उर
 स्यः ॥ हृदयस्य प्रियः । ४ । ४ । ९५ । हृदोदेशः हृदयस्य पद्मे नामसेति हृदादेशः ॥ बन्धने चर्षी । ४ । ४ । ९६ । ह
 दयशब्दात्पञ्चान्ताद्बन्धने यत्प्राप्तेऽभिधेये । हृदयस्य बन्धनं हृदयः । वशीकरणमन्त्रः ॥ मतजनहलात्करणजल्पकर्षेयु ।
 ४ । ४ । ९७ । मतं ज्ञानन्तस्य करणम्भावः साधनम्भामयं । जनस्य जल्पोजन्यः । हलस्य कर्षो हल्यः ॥ तत्र साधुः । ४ । ४ ।
 ९८ । अये साधुः अय्यः । सामसु साधुः सामन्यः । ये चाभावकर्मणोरिति प्रकृतिभावः । कर्मण्यः । शरण्यः ॥ प्रतिजना
 दिभ्यः खञ् । ४ । ४ । ९९ । प्रतिजनं साधुः प्रातिजनीनः । सांयुगीनः । सार्वजानीनः ॥ भक्तासः । ४ । ४ । १०० । भक्ते
 साधवो भक्ताः शालयः ॥ परिघदोण्यः । ४ । ४ । १०१ । परिघद्व्यः । परिघद्व्यतियोगविभागासोऽपि परिघद्व्यः ॥ कथा
 दिभ्यः ष्टक् । ४ । ४ । १०२ । कथायां साधुः काथिकः ॥ गुडादिष्वष्टक् । ४ । ४ । १०३ । गुडे साधुः गौडिक इक्षुः । सात्तुको

॥सि०कौ०॥

॥त०आ०॥

॥ ८७ ॥

मनुवर्तते निष्कादिभ्योऽसमासेठक्त्वादाहोर्ध्वर्थेषु । नैष्किकं । समासेतुठञ् ॥ परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः ॥
* ॥ * ॥ उत्तरपदवृद्धिस्यात्त्रिदशैः । परमनैष्किकः । असमासग्रहणंज्ञापकम्भवतीत्यतःप्राक्तदन्तविधिरिति
नसुगद्यम् । यवापुप्यमिद्यादि । इत ऊर्द्धन्तुसंख्यापूर्वपदानाजुदन्तग्रहणं प्राग्बतेरिच्यतेतचालुकि । पाशयणिकः । द्वै
पाशयणिकः । अलुकीतिकं । द्वाभ्यांश्रुर्ष्याभ्यांकीतंद्विश्रुर्ष्यं । द्विश्रुर्ष्येण कीतंश्रुर्ष्यादञ्स्यात्तन्माभूत् । किंतुठञ् । द्वि
शैर्षिकं ॥ अर्द्धात्परिमाणस्यपूर्वस्यतुवा । ७ । ३ । २६ । अर्द्धात्परिमाणवाचकस्योत्तरपदस्यादेरचोवृद्धिःपूर्वपदं
स्यतुवात्रितिणितिकितिव । अर्द्धद्रोणेनकीतं । अर्द्धद्रैणिकं । अर्द्धद्रैणिकं ॥ नातःपरस्य । ७ । ३ । २७ । अर्द्धात्पर
स्यपरिमाणाऽकारस्यवृद्धिर्नपूर्वपदस्यतुवात्रिदादौ । अर्द्धप्रस्थिकं । अर्द्धप्रस्थिकं । अतःकिं । अर्द्धकौडधिकं । तप
रःकिं । अर्द्धखार्याम्भवा अर्द्धखारी । अर्द्धखारीभार्य्यइत्यत्रवृद्धिनिमित्तस्येतिपुमद्भावनिषेधेनस्यात् ॥ शताच्चठन्यत्त
वशते । ५ । १ । २१ । शतेनकीतं शतिकं । शत्यं । अशतेकिं । शतम्परिमाणमस्यशतकस्सङ्घः । इहप्रत्ययार्थोव
स्तुतःप्रत्ययार्थान्निमित्ततेनठन्यतौनकिन्तुकनेव । असमासइत्येव । द्विशतेनकीतंद्विशतकं ॥ संख्यायाःअतिशदन्तायाः
कन् । ५ । १ । २२ । संख्यायाःकन्स्यादाहोर्ध्वर्थेनतुव्यन्तशदन्तायाः । पञ्चभिःकीतःपञ्चकः । वङ्कः । व्यन्तायास्तु ।
साप्तिकः । शदन्तायाः । चात्वारिंशत्कः ॥ वतेरिङ्वा । ५ । १ । २३ । वत्वन्तात्कनइङ्वास्यात् । तावतिकः । तावत्कः
विंशतित्रिंशद्वाङ्गसंज्ञायाम् । ५ । १ । २४ । योगविभागःकर्तव्यः । आभ्याङ्कन्स्यात् असंज्ञायान्तुङ्कन्स्यात्कनोपवा
त् । विंशकः । त्रिंशकः । संज्ञायान्तुविंशतिकः । त्रिंशतिकः ॥ कंसाद्विठन् । ५ । १ । २५ । टोडोवर्थः । इकारउच्चा
वर्थः । कंसिकः । कंसिकी । अर्द्धाच्चेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ अर्द्धिकः । अर्द्धिकी । कार्यापणाद्विठन्वक्तव्यः ॥ * ॥ प्रतिगदे
* ॥ * ॥ कार्यापणिकः । कार्यापणिकी । प्रतिकः । प्रतिकी ॥ श्रुर्ष्यादञ्चन्यतरस्याम् । ५ । १ । २६ । शैर्ष्यं । शै

शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण् । ५ । १ । २७ । शब्दोण्श्यादृञ्ठक्नामपवादः । शतमानेनकीतंशतमानं
 साहस्रं । वासनं ॥ अर्धपूर्वाद्दिर्गोर्लृङ्गसंज्ञायाम् । ५ । १ । २८ । अर्धपूर्वाद्दिर्गोश्चपरस्यार्हीय
 लुक्स्यात् । अर्धकंसं । द्विकंसं । संज्ञायान्तुषाञ्चकलापिकं ॥ विभाषाकार्वापणसहस्राभ्याम् । ५ । १ । २९ । लु
 क्स्यात् । अर्धकार्वापणं । अर्धकार्वापणिकं । द्विकार्षापणं । द्विकार्षापणिकं । औपसंख्यानिकस्यटिठनोलुक् ।
 मध्येअर्धेपतिकं । द्विप्रतिकं । अर्धसहस्रं । अर्धसाहस्रं । द्विसहस्रं । द्विसाहस्रं ॥ द्वित्रिपूर्वाद्दिर्गोर्लृङ्गसंज्ञायाम् । ५ ।
 १ । ३० । लुक्स्यात् । द्विनिकं । द्विनैष्किकं । त्रिनिकं । त्रिनैष्किकं । वज्रपूर्वाच्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ वज्रनिकं । व
 ज्रनैष्किकं ॥ विस्ताच्च । ५ । १ । ३१ । द्वित्रिवज्रपूर्वाद्दिर्गोर्लृङ्गसंज्ञायाम् । द्विविस्तं । द्विवैस्तिकमित्यादि ॥ वि
 श्तिकात्तः । ५ । १ । ३२ । अर्धपूर्वाद्दिर्गोर्लृङ्गसंज्ञायाम् । अर्धविंशतिकीनं । द्विविंशतिकीनं ॥ खार्थ्याईकन् । ५ । १ ।
 ३३ । अर्धखारीकं । द्विखारीकं । केवलायाच्चेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ खारीकं ॥ पणपादमाषशताद्यत् । ५ । १ । ३४ ।
 अर्धपण्यम् । द्विपण्यं । द्विपाद्यं । अर्धपाद्यं । इहपादःपटितिनयस्येतिलोपस्यस्थानिवद्भावात् पटुत्वेतदर्थेइ
 व्यपिन । प्राण्यङ्गाऽर्थस्यैवतत्रयंहणात् ॥ शणाद्वा । ५ । १ । ३५ । यस्यात्पक्षेठञ् । तस्यलुक् । अर्धशाण्यं । अ
 र्धशाण्यं ॥ द्वित्रिपूर्वाद्दिर्गोर्लृङ्गसंज्ञायाम् । ५ । १ । ३६ । शणादित्येव । चाद्यत् । तेजत्रैरूप्यं । परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाण्योरि
 तिपर्युदासादादिवृद्धिरेव । द्वैशाण्यं । द्विशाण्यं । द्विशाण्यं । इहठञ्पादयस्त्रयोदशप्रत्ययाःप्रकृतास्तेषांसमर्थविभक्त
 योर्थाश्चांश्रिताःतेइदानीमुच्यन्ते ॥ तेनकीतम् । ५ । १ । ३७ । ठञ् । गोपुच्छेनकीतंगौपुच्छिकं । साप्रतिकं । प्रास्थि
 कं । ठक्नैष्किकं ॥ इद्गोण्याः । १ । २ । ५० । गोण्यइत्यात्तद्धितलुक्लुकोपवादः । पञ्चभिर्गोणीभिः कीतःपटःपञ्च
 गोणिः ॥ तस्यनिमित्तंसंयोगोत्पातौ । ५ । १ । ३८ । संयोगसम्बन्धउत्पातःशुभाशुभह् चकः । शतिकः । शत्योधनप

॥सि०कौ०॥

॥त०ञ्ज०॥

॥ ८८ ॥

तिसंयोगः । शन्यं । शनिकं । दक्षिणाक्षिस्यन्दनं शनस्यनिमित्तमित्यर्थः । वातपित्तश्लेष्मभ्यश्मनकोषनयोरूपसंख्या
नं ॥ * ॥ वातस्यश्मनङ्कोपनम्बावातिकं । पैतिकं । श्लैष्मिकं । सन्निपाताच्चेतिवक्तव्यं ॥ * ॥ सान्निपातिकं ॥ गोहृचोऽसं
ख्यापरिमाणाश्चादेर्यत् । ५ । १ । ३७ । गोर्निमित्तसंयोगउत्पातोवागव्यः । ह्यचः । धन्यः । यशस्यः । स्वर्ग्यः । गो
ह्यचःकिकं । विजयस्यवैजयिकः । असंख्येत्यादिकिकं । पञ्चानांपञ्चकं । सप्तकं । प्रास्थिकं । स्वारीकं । अश्वदिश्वश्विकं ।
अश्विकं । ब्रह्मवर्चसाटुपसंख्यानं ॥ * ॥ ब्रह्मवर्चस्यं ॥ पुत्राच्छ्व । ५ । १ । ४० । चाटुत् । पुत्रीयः । पुत्र्यः ॥ सर्वभू
मिपृथिवीभ्यामणजौ । ५ । १ । ४१ । सर्वभूमेर्निमित्तसंयोगउत्पातोवासा सर्वभूमैःपार्थिवः । सर्वभूमिशब्देनशतिका
दिषुपठ्यते ॥ तस्येश्वरः । ५ । १ । ४२ ॥ तत्रविदितइतिच । ५ । १ । ४३ । सर्वभूमेरीश्वरःसर्वभूमैर्विदितोवासा
सर्वभूमैःपार्थिवः ॥ लोकसर्वलोकाटुत् । ५ । १ । ४४ । तत्रविदितइत्यर्थः । लौकिकः । अनुशतिकादिन्वाटुभयपदवृद्धिः ।
सर्वलौकिकः ॥ तस्यवापः । ५ । १ । ४५ । उप्यतेअस्मिन्निवापःक्षेत्रं । प्रस्थस्यवापःप्रास्थिकं । द्रौणिकं । स्वारीकं ॥
यात्रात्छन् । ५ । १ । ४६ । पात्रस्यवापःक्षेत्रम्पात्रिकं । पात्रिकीक्षेत्रभक्तिः ॥ तदस्मिन्वृद्ध्यायलाभश्रुल्कोपदादीयते ।
५ । १ । ४७ । वृद्धिर्दीयतइत्यादिक्रमेणप्रत्येकंसम्बन्धादेकवचनं । पञ्चास्मिन्वृद्धिःत्रायःलाभःश्रुल्कमुपदावादी
यते । पञ्चकः । शनिकः । शन्यः । साहस्रः । उत्तमर्सेनमूलातिरिक्तग्राह्यं वृद्धिः । ग्रामादियुस्वामिग्राह्योभागत्रायः । वि
क्तेर्नामूल्यादधिकग्राह्यंलाभः । रक्षानिर्वेशोराजभागःश्रुल्कः । उक्तोचउपदा । चतुर्थार्थउपसंख्यानं ॥ * ॥ पञ्चास्रैवृ
द्ध्यादिर्दीयतेपञ्चकोदेवदत्तः । सममब्राह्मणेदानमिति वदधिकरणविवक्षायावा ॥ पूरणार्द्धाटुत् । ५ । १ । ४८ । य
थाक्रमणकं । टिठनोरपवादः । द्वितीयोवृद्ध्यादिरस्मिन्दीयतेद्वितीयिकः । तृतीयिकः । अर्द्धिकः । अर्द्धशब्दोरूपक
सार्द्धैरूढः ॥ भागाद्युच्च । ५ । १ । ४९ । चाटुत् । भागशब्दोपिरूपकस्यार्द्धैरूढः । भागोवृद्ध्यादिरस्मिन्भाग्यं । भा

भाग्या । भागिकाविंशतिः ॥ तद्धरतिवहत्यावहतिभागद्वंशादिभ्यः । ५ । १ । ५० । वंशादिभ्यःपरोयोभारंशं
 प्रातिपदिकं तत्प्रकृतिकाद्वितीयान्तादित्यर्थः । वंशभारंहरतिवहत्यावहतिवावंशंभारिकः । ऐशुभारिकः ।
 भासद्वंशादिभ्यइत्यस्यव्याख्यानतरं । भारभूतेभ्योवंशादिभ्यइतिभारभूतान्वंशान्हरतिवांशिकः । ऐशुकः ॥ वस्त्रद्रव्याभ्या
 लठनूकौ । ५ । १ । ५१ । यथासंख्यंस्तः । वस्त्रंहरतिवहत्यावहतिवावस्त्रिकः । द्रव्यकः ॥ सम्भवत्यवहरतिपचति । ५
 । १ । ५२ । प्रस्थंसम्भवतिप्रास्थिकः । कटाहः । प्रस्थंस्वस्मिन्समावेशयतीत्यर्थः । प्रास्थिकीव्राङ्गणी । प्रस्थमवहर
 तिपचतिवेत्यर्थः । तत्पचतीतिद्रोणादण्च ॥ * ॥ चाट्टन् । द्रोणंमपचतीति द्रौणी । द्रौणिकी ॥ आठकाचितपात्रात्वे
 ऽन्यतरस्यम् । ५ । १ । ५३ । पक्षेठम् । आठकंसम्भवतिअवहरतिपचतिवाआठकीना । आठकिकी । आचितीना आ
 चितिकी । पात्रीणा । पात्रिकी ॥ द्विगोःष्ठंश्च । ५ । १ । ५४ । आठकाचितपात्रादित्येव । आठकाद्यन्ताद्विगोःसम्भव
 त्यादिष्वर्थेषुष्ठन्खौवास्तः । पक्षेठम् । तस्यार्धेर्द्धेतिलुक्खित्वाङ्गीष । आठकिकी । आठकीना । द्विगोरितिङीष् आठ
 की । आचितिकी । आचितीना । अपरिमाणेतिङीप् नियेधात् । आचिता । द्विपात्रिकी । द्विपात्रीणा । द्विपात्री ॥ कुलिजा
 ल्लुक्खौच । ५ । १ । ५५ । कुलिजान्ताद्विगोःसम्भवत्यादिष्वर्थेषुलुक्खौवास्तः । चात्ष्ठंश्च । लुगभावेठजःश्रवणं । द्वि
 कुलिजी । द्वैकुलिजिकी । द्विकुलिजीना । द्विकुलिजिकी ॥ सोऽस्यांशवस्तभृतयः । ५ । १ । ५६ । अंशोभागः । वस्त्रंमूल्यं ।
 भृतिर्वितनं । पञ्चअंशोवस्त्रोभृतिर्द्वाऽस्यपञ्चकः ॥ तदस्यपरिमाणम् । ५ । १ । ५७ । प्रस्थम्परिमाणमस्यप्रास्थिकोराशिः
 ॥ संख्यायाःसंज्ञासङ्ख्यसूत्राध्ययनेषु । ५ । १ । ५८ । पूर्वसूत्रमनुवर्तते । तत्रसंज्ञायंस्त्वार्थेप्रत्ययोवाच्यः ॥ * ॥ यद्वाङ्गो क
 योरिति वत्संख्यामात्रवृत्तेःपरिमाणानिप्रत्ययः । पञ्चैवपञ्चकाःशकुनयः । पञ्चपरिमाणमेषामितिवासङ्ख्येपञ्चकः । सूत्रेअ
 ष्टकंपाणिनीयं । सङ्ख्यस्यप्राणिसमूहेरूढत्वात्सूत्रमृथगुपातं । पञ्चकमध्ययनं । सोमेडविधिः ॥ * ॥ पञ्चदशमन्त्राः

॥सि०को०॥

॥त०आ०॥

॥ ८६ ॥

परिमाणमस्यपञ्चदशः । सप्तदशः । एकविंशः । सोमयागेषुहन्देगैः क्रियमाणपृष्ठादिसंज्ञिकास्तुतिः स्तोमः ॥ प
ङ्क्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतम् । ५ । १ । ५७ । एतेरूळिशदानिपात्यन्ते ॥ पञ्चदश
तौबर्गेवा । ५ । १ । ६० । पञ्चपरिमाणमस्यपञ्चद्वर्गः । दशन् । पक्षेपञ्चकः । दशकः ॥ त्रिंशच्चत्वारिंशतोर्ब्राह्मणेसं
ज्ञायारण्यम् । ५ । १ । ६२ । त्रिंशदध्यायाः परिमाणमेवांब्राह्मणानां । त्रैशानि । चत्वारिंशानि ॥ तदर्हति । ५ । १ । ६३ ।
लब्धुयोग्योभवतीत्यर्थे द्वितीयान्नाट्टादयःस्युः । श्वेतकत्रमर्हतिश्वेतकत्रिकः ॥ छेदादिभ्योनित्यम् । ५ । १ । ६४ । नि
त्यमाभीक्ष्ण्यम् । छेदन्नित्यमर्हतिछेदिकोवेतसः । छिन्नप्ररूळत्वात् । विरगविरङ्गच ॥*॥ विरगन्नित्यमर्हतिवैरगिकः । वैर
ङ्गिकः ॥ शीर्षेच्छेदाद्यच्च । ५ । १ । ६५ । शिरश्छेदन्नित्यमर्हतिशीर्षेच्छेद्युः । शीर्षेच्छेदिकः । यदृकोस्त्रिनियोगेनशिरसःशीर्षे
भावेनिपात्यते ॥ दण्डादिभ्योयः । ५ । १ । ६६ । एभ्योयः स्यात् । दण्डमर्हतिदण्ड्युः । अर्घ्यः । वध्यः ॥ पात्रान्तु द्व्यञ्च ।
५ । १ । ६८ । चाद्यत् । तदर्हतीत्यर्थे । पात्रियः । पात्र्यः ॥ कडङ्करदक्षिणाच्छच । ५ । १ । ६९ । चाद्यत् । कडङ्गरे
वीतिविद्यहेतवतएवनिपातनात्खच् । कडङ्करंमाषमुद्गादिकाष्टमर्हतीतिकडङ्करीयोगैः । कडङ्कर्यः । दक्षिणामर्हतीतिद
क्षिणीयः । दक्षिण्यः ॥ स्थालीविलात् । ५ । १ । ७० । स्थालीविलमर्हतिस्थालीविलीयास्तण्डुलाः । स्थालीविल्याः । पाक
योग्याइत्यर्थः ॥ यज्ञत्विग्भ्याङ्गखञौ । ५ । १ । ७१ । यथसंख्यंस्तः । यज्ञंश्चत्विजञ्चार्हतियज्ञियः । अर्चिजीनोयजमानः
। यज्ञत्विग्भ्यान्तत्कर्माहर्हतीत्युपसंख्यानम् ॥*॥ यज्ञियोदेशः । अर्चिजीनोचत्विक् ॥*॥ आर्हीयाणारणगादीनांद्वादश
नाम्पूर्णाबधिः ॥*॥ अन्नःपरणञेव ॥ पाशयणतुरयणचान्द्रायणमर्हयति । ५ । १ । ७२ । पाशयणमर्हयतिपाशयण
कश्चात्रः । तुरयणंयज्ञविशेषः । तमर्हयतिनौरयणिकोयजमानः । चान्द्रायणिकः ॥ संशयमापन्नः । ५ । १ । ७३ ।
संशयविषयीभूनेर्यःसांशयिकः ॥ योजनङ्गच्छति । ५ । १ । ७४ । योजनिकः । कोशशतयोजनशतयोरुपसंख्यानम्

* ॥ शोशशतङ्गच्छतिकौशशतिकः । यौजनशतिकः । ततोभिगमनमर्हतीति च वक्तव्यम् ॥ * ॥ शोशशतादभिगमन
 मर्हतीति शोशशतिकोभिस्तुः । यौजनशतिकश्चाचार्यः ॥ पथःष्कन् । ५ । १ । ७५ । येडीवर्थः । पथानङ्गच्छतिपथि
 का । पथिकी ॥ पथोऽणनित्यम् । ५ । १ । ७६ । पथानन्नित्यङ्गच्छति । पथःपथचङ्त्वेनपथ्यादेशेकतेसः । पा
 थः । पथ्या ॥ उत्तरपथेनाहृतञ्च । ५ । १ । ७७ । उत्तरपथेनाहृतं औत्तरपथिकम् । उत्तरपथेनगच्छति औत्तर
 पथिकः । आहृतप्रकरणेवारिजङ्गवस्थलकान्तारपूर्वाटुपसंख्यानम् ॥ * ॥ वारिपथिकं ॥ कालात् । ५ । १ । ७८ । शु
 ष्टादिभ्योणित्यतःप्रागधिक्रियते ॥ तेननिर्वृत्तं । ५ । १ । ७९ । अहानिर्वृत्तमाह्निकं ॥ तमधीष्टोभूतोभूतोभावो । ५ ।
 १ । ८० । अधीष्टःसक्त्यव्यापारितः । भूतोवेतनेनकीतः । भूतःस्वसन्नायाव्याप्नकालः । भवीतादृशएकानागतकालः । मा
 समधीष्टभासिकोघ्यापकः । मासम्भूतोमासिकःकर्मकरः । मासम्भूतोमासिकोव्याधिः । मासम्भवीमासिकउत्सवः ॥ मा
 साद्वयसियत्वंमौ । ५ । १ । ८१ । मासम्भूतोमास्यः । मासीनः ॥ द्विगोर्यप् । ५ । १ । ८२ । मासाद्वयसिङ्त्वनुवर्त
 ने । द्वौमासौभूतोद्विमास्यः ॥ यरमासास्यच्च । ५ । १ । ८३ । वयसीत्येव । यवप्यनुवर्तते । चाट्टम् । यरमास्यः । यरमा
 स्यः । यरमासिकः ॥ अवयसिष्ठंञ्च । ५ । १ । ८४ । चास्यत् । यरमासिकोव्याधिः । यरमास्यः ॥ समायाःखः । ५ । १
 । ८५ । समा मधीष्टोभूतोभूतोभवीवासमीनः ॥ द्विगोर्वा । ५ । १ । ८६ । समायाःखइत्येव । तेनपरिजय्येव्यतःप्रा
 ङ्निवृत्तादियुपञ्चस्वर्थेयुप्रत्ययाः । द्विसमीनः । द्वैसमीकः ॥ रात्र्यहःसम्बन्धश्च । ५ । १ । ८७ । द्विगोरित्येव । द्विर
 त्रीणः । द्वैरत्रिकः । द्व्यहीनः । द्वैरह्निकः । समासान्तविधेरनित्यत्वात्नटच् । द्विसम्बन्धरीणः ॥ संख्यायाःसम्बन्धसंख्य
 स्यच । ७ । ३ । १५ । संख्यायाउत्तरपदस्यवृद्धिसंख्यात् । जिदादौ । द्विसाम्बन्धरिकः । द्वेषष्टीभूतोद्विषाष्टिकः । संख्या
 याःपरिमाणन्त्येवसिद्धेसम्बन्धरग्रहणम्परिमाणग्रहणेक्यलपरिमाणस्याऽग्रहणार्थं । तेनद्वैसमीकइत्युत्तरपद

॥सि०को॥

॥त०ठ०॥

॥ ७० ॥

वृद्धिर्भू ॥ १११ ॥ ५८८ । वर्षशदान्ताद्विगोर्द्विगोः । पक्षेऽर्धवाचलुक्त्रीणि रूपाणि । द्विवर्षीणोव्याधिः
द्विवर्षिकः । द्विवर्षः ॥ वर्षस्याऽभविष्यति । ७ । ३ । १११ । उत्तरपदस्यवृद्धिस्स्यात् । द्विवर्षिकः । भविष्यतिनुद्वैव
र्विकः । अधीष्टभूतयोरभविष्यतीतिप्रतिषेधेन । गम्यतेहितत्रभविष्यन्नाननुतद्वितार्थः । द्वेवर्षे अधीष्टेभूतोवाकर्मकरिष्य
तीतिद्विवर्षिको मनुष्यः ॥ परिमाणान्नस्याऽसंज्ञाशाणयोः । ७ । ३ । १११ । द्वैकुडवौप्रयोजनमस्यद्विकौडविकः । द्वा
भ्यांस्वर्षाभ्यांकीर्तं द्विसौवर्षिकम् । द्विनैष्किकम् । असंज्ञेतिकम् । पञ्चकपालाःपरिमाणमस्यपाञ्चकपालिकम् । तद्वि
तान्तसंज्ञाद्वैशाणम् । कुलिजशब्दमपिकेचित्यठन्ति । द्वैकुलिजिकः ॥ चित्रवतिनित्यम् । ५ । १ । ५७७ । वर्षशदान्ता
द्विगोःप्रत्ययस्यनित्यंलुक्स्यात्चेतनेप्रत्ययार्थे । द्विवर्षीदारकः ॥ षष्टिकाःषष्टिशत्रेणपच्यन्ते । ५ । १ । ७०० । वङ्गप
चनमतन्त्रं । षष्टिकोधान्यविशेषः । तृतीयान्तात्कन् शत्रुशब्दलोपश्चनिपात्यते ॥ तेनपरिजय्यलभ्यकार्यसुकरम् । ५
। १ । ७३३ । मासेनपरिजय्योजेतुंशक्वोमासिकोव्याधिः । मासेनलभ्यकार्यसुकरम्मासिकम् ॥ तदस्यब्रह्मचर्यम् ।
५ । १ । ७४४ । द्वितीयान्तात्कालवाचिनोस्येत्यर्थेप्रत्ययस्स्यात् । अत्यन्तसंयोगेद्वितीया । मासंब्रह्मचर्यमस्यसमासिकोब्र
ह्मचारी । अर्द्धमासिकः । यद्वा । प्रथमान्तादस्येत्यर्थेप्रत्ययः । मासेस्येतिमासिकं ब्रह्मचर्यम् । महानाम्नादिभ्यःषष्ठ्य
लोपश्चात्पसंज्ञानम् ॥ * ॥ महानाम्नोनामविदामघवन्नित्याद्वाच्यः । नासंब्रह्मचर्यमस्य माहानाम्निकः । हरदत्त
स्तुमस्याऽइतिपुम्ब्रह्मवाग्नाहानामिकइत्याह । चतुर्मासाण्येयज्ञे ॥ * ॥ तत्रभवइत्यर्थे । चतुर्थ्यमासेषुभवन्तिचातुर्मा
साण्येयज्ञे कर्मणि । अण् । चतुर्मासेषुभवन्तिचातुर्मासी । अणन्तवान्डीप् । पौर्णमासीश्चाषाढी ॥ तस्यदक्षिणायज्ञास्ये
५ । १ । ७५५ । द्वादशाहस्यदक्षिणाद्वादशाहिकी । आख्यायहणादकालाटपि । आग्निष्टोमिकी । वाजपेयिकी ॥
५ । १ । ७६६ । प्रावृषिदोयतेकार्यम्प्रावृषेण्यं । शारदं ॥ * ॥ कालाधिकारस्यसम्पूर्णा

॥ ५१ ॥ १०७ ॥ व्युष्टे दीयते कार्ये न्नावेयुष्टे । व्युष्टे तीर्थे संग्रामे प्रवास इत्यादि । तेनैव
 ॥ ५१ ॥ १०८ ॥ यथा कथाचेत्यवयवस्य संघनात्तृतीयान्ताद्गस्त शब्दाच्च यथासंख्यं गणयतीति ॥
 ॥ ५१ ॥ १०९ ॥ यथा कथाच दीयते कार्ये न्नायथा कथाच । अनादरे सदेयमेत्यर्थः । हस्तेन दीयते कार्ये न्ना
 ॥ ५१ ॥ ११० ॥ तेनेत्येव । कर्म्मवेष्टकाभ्यां सम्पादिका र्म्मेवेष्टा किकं मुखं । कर्म्मो लङ्काराभ्यां च व
 ॥ ५१ ॥ १११ ॥ कर्म्मवेष्टाव्युत् । ५१ ॥ १०० ॥ कर्म्मणा सम्पादिकर्म्मणं । शौर्ये । वेवेण सम्पादिकेच्छो न ॥ वे
 ॥ ५१ ॥ १०१ ॥ सन्तापाय प्रभवति सान्तापिकः । संयामिकः । योगी
 ॥ ५१ ॥ १०२ ॥ चादृज् । योगाय प्रभवति योग्यः । यौगिकः ॥ कर्म्मण्डकम् । ५१ ॥ १०३ ॥ कर्म्मणे प्रभवति का
 ॥ ५१ ॥ १०४ ॥ समयः प्राप्नोऽस्य सामयिकं ॥ चतोरण । ५१ ॥ १०५ ॥ चतुः प्राप्नो
 ॥ ५१ ॥ १०६ ॥ कालः प्राप्नोस्य कल्पंशीतं ॥ प्रकृष्टे ठम् । ५१ ॥ १०७ ॥ कालादित्येव तद
 ॥ ५१ ॥ १०८ ॥ प्रयोजनम् । ५१ ॥ १०९ ॥ इन्द्रमहः प्रयोजनमस्य
 ॥ ५१ ॥ ११० ॥ आभ्यामणस्याप्रयोजनमिच्छ
 ॥ ५१ ॥ १११ ॥ विशाखावाढादण्डमन्धदण्डयोः । ५१ ॥ ११२ ॥ आघाढोदण्डः । चूडादिभ्यश्च उपसंख्यानम् ॥ * ॥
 चूडा । चोडं । अडा । आडम् ॥ अनुप्रवचनादिभ्यश्च । ५१ ॥ ११३ ॥ अनुप्रवचनम्प्रयोजनमस्य अनुप्रवचनीयं ॥
 समापनात्पूर्वपदात् । ५१ ॥ ११४ ॥ व्याकरणे समापनम्प्रयोजनमस्य व्याकरणं समापनीयं ॥ श्लेषगणिकद्वारे
 ५१ ॥ ११५ ॥ एकमसहायमगारम्प्रयोजनमस्य मुमुषिषोः सरेकागारिकश्चैव ॥ अकारिककडाद्यन्तवचने । ५१ ॥
 ११६ ॥ समानकालाद्यन्तौयस्येत्याकालिकः । समानकालस्याकालादेशः । आमुनिमाप्रीत्यर्थः । पूर्वदिने मध्याह्नादावु

॥ सि० कै० ॥

॥ त० आ० ॥

॥ ७१ ॥

यद्यदि नान्तरे तत्रैव नञ्चर इति वा । आकालाहुंश्च ॥ * ॥ आकालिकाविद्युत् ॥ * ॥ ठजःपूर्वोवधिः ॥ * ॥ तेन तुल्यं
क्रियाचेद्वृत्तिः । ५ । १ । ११५ । ब्राह्मणेन तुल्यं ब्राह्मणवदधीते । क्रियाचेदितिकिं । गुणतुल्येमाभूत् । पुत्रेण तुल्यः स्त्रू
तः ॥ तंत्रतस्येव । ५ । १ । ११६ । मथुर्यामिव मथुरावत्सु प्रेप्राकारः । चैत्रस्येव चैत्रवन्मैत्रस्य गावः ॥ तद्वर्हम् ।
५ । १ । ११७ । विधिमर्हति विधिवत्पूज्यते । क्रियाय ह्यं मण्डूकस्युत्थानुवर्त्तते । तेनेह नञ् रज्जानमर्हति क्वचं ॥ तस्य
भावस्त्वतलौ । ५ । १ । ११७ । प्रकृतिजन्यबोधे प्रकारोभावः । गोर्भावः गोत्वं । गोता । श्वान्तो ब्रवीन्त श्वान्तं स्त्रियं ॥ श्वान्तं
त्वात् । ५ । १ । १२० । ब्राह्मणस्त्वइत्यतः प्राकृतत्वावधिक्रियेते । अपवादैस्सह समावेशार्थं । गुणवचनादिभ्यः कर्मविध
नार्थञ्चेदं । चकारेणञ्स्त्रन्भ्यामपि समावेशार्थः । स्त्रियाभावः । स्त्रैवं । स्त्रीत्वं । स्त्रीत्वा । पौंसं । पुंसत्वं । पुंसां ॥ मन्त्र
पूर्वात्तत्पुरुषाद् चतुरसङ्गतलवणवटयुधकतरसलसेभ्यः । ५ । १ । १२१ । इतः परं ये भावप्रत्ययास्ते नञ्त्तत्पुरुषान्ति
स्युः । चतुरसदीन्वर्जयित्वा । अपतित्वं । अपटुत्वं । नञ्पूर्वात्किं । बर्हस्यत्वं । तत्पुरुषात्किं । नास्यपटवः सन्तीत्यप
टुस्यभावः अपटवं । अचतुरेति किं । आचतुर्य्यं । आसङ्गर्थं । आलवण्यं । आवट्यं । आयुधं । आकृत्यं । आरस्यं ।
आबस्यं ॥ पृथ्वादिभ्यश्च निञ्जा । ५ । १ । १२२ । वावचनमणादिसमावेशार्थं ॥ रचतो हलादेर्लृयोः । ६ । ५
। १६९ । हलादेर्लृघोश्चकारस्य रख्यात् । इष्टेमेवसु ॥ टेः ॥ भस्यटेर्लृपस्यादिष्टेमेवसु । पृथोर्भावः प्रथिमा ।
पार्थवं । अदिमा । मर्हवं ॥ वर्सदृढादिभ्यः घञ् । ५ । १ । १२३ । चादिमनिच् । शौक्ल्यं । अक्रिमा । दाढ्यं ॥
पृथुमृदुभृशुशुदृढपरिवृढानामेवरत्वं । द्रुहिमा । घोडीवर्थः । औचितो । यथाकामो ॥ गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्म
शिच । ५ । १ । १२४ । चाद्भावे । जडस्य कर्मभावो वाजाड्यं । मूढस्य भावः कर्मवामौढ्यं । ब्राह्मण्यं ॥ अर्हतोर्नुम्च ।
अर्हतोभावः कर्मवा अर्हत्वं । अर्हन्ती । ब्राह्मणादिर्द्विगुणः ॥ यद्यत्तय यस्यायुरयोः पठ्यायेस । ७ । ३ । ३१ । न

अपराधोरेतयोः पूर्वोत्तरपदयोः पर्यायेणादेरचोवृद्धिर्निदादेः । आयथातथाभावः । आयथातथ्यं । अयथातथ्यं । आ
 यथातथ्यं । अयथापुर्थ्यं । आपादसमाप्तेर्भावकर्माधिकारः । चतुर्वर्णादीनां स्वार्थ उपसंख्यानम् ॥ * ॥ चत्वारोवर्णाः चा
 तुर्वर्ण्यं । चानुश्रम्यं । त्रैस्वर्ण्यं । चाङ्गुण्यं । सैन्यं । सान्निध्यं । सामीप्यं । औपम्यं । त्रैलोक्यमित्यादि । सर्व्वे वेदाः सर्व्ववेदा
 धीते सर्व्ववेदः । सर्व्वदेरितिलुक् । स एव सर्व्ववेद्यः । चतुर्व्वेदस्त्रेभ्यपदवृद्धिश्च ॥ * ॥ चतुर्व्वेदेऽन्धीते चतुर्व्वेदः ।
 स एव चतुर्व्वेद्यः । चतुर्व्विद्यस्त्रेतिपाठान्तरं । चतुर्व्विद्य एव चतुर्व्वेद्यः ॥ स्तेनद्वयन्लोपश्च । ५ । १ । १२५ । नेतिसङ्घातश्च
 हस्तं । स्तेनचौर्व्व्यपचाद्यच् । स्तेनस्यभावः कर्मवास्येयम् । स्तेनादिवियोगोविभज्य । स्तेन्यमिति घञन्तमपिकेचिदिच्छन्ति
 ॥ सख्युर्व्व्यः । ५ । १ । १२६ । सख्युर्भावः कर्मवास्यं । दूतवशिग्म्याश्च ॥ * ॥ दूतस्यभावः कर्मवास्यं । वशिग्म्यमिति
 काश्चिका । माधवस्तु वशिग्म्याश्च हः स्वभावात्स्त्रीलिङ्गः । भाव एव चात्र प्रत्ययो ननु कर्मणीत्याह । भावो नु दूतवशिग्म्याश्चेति
 मास्येव । ब्राह्मणादिवशिग्म्याश्च मपि ॥ कपिज्ञाषोर्लुक् । ५ । १ । १२७ । कापेयं । ज्ञानेयं ॥ पयन्तपुरोहितादिभ्योयक्
 । ५ । १ । १२८ । सैनापथ्यं । पौरोहित्यं । राजाऽसे ॥ * ॥ राजशब्दोऽसमासेयकं तदभनइत्यर्थः । राजोभावः कर्मवास्य
 ज्यं । समासेन ब्राह्मणादित्वात्घञ् । आधिरज्ज् ॥ प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् । ५ । १ । १२९ । प्राण
 भृज्जातिश्चाञ् । औष्ठं । वयोवचनं । कौमारं । नैशोरं । औद्गात्रं । औष्त्रं । औष्ठवं । दौष्ठवं ॥ हायनान्तयुवादि
 भ्योऽण् । ५ । १ । १३० । द्वैहायनं । त्रैहायनं । यौवनं । स्थाविरं । ओत्रियस्यवलोपश्च ॥ * ॥ औत्रम् ॥ कुशल्
 चपलनिपुणपिअनकुतूहलक्षेत्रज्ञाः । युवतिषु च ब्राह्मणादिषु च पठ्यन्ते । कौश्र्यं । कौश्र्यमित्यादि ॥ इगन्ताच्च न घृ
 पूर्व्वान् । ५ । १ । १३१ । श्रुचेर्भावः कर्मवास्यं । मौनं । कथंकाव्यम् । कविशब्दस्य ब्राह्मणादित्वात्घञ् ॥ योपधा
 दुरूपोपमाश्च ॥ ५ । १ । १३२ । समशीयकं । आभिधानीयकं । सहायकं ॥ * ॥ साहाय्यं । साहायकं ॥ इन्द्रम

॥सि०कौ०॥

॥त०ठ०॥

॥७२॥

नोहादिभ्यश्च । ५।१। १३३ । शैव्योपाध्यायिका । मानोज्ञकं ॥ गिञ्चरसाच्चाद्याकारतद्वेतेषु । ५।१। १३४
 । अथाकारेऽधिष्ठेपस्तद्वेतसो गोत्रवरणयोर्भावकर्मणी प्राप्तेः । अत्रवाच्चा । गार्गीकयाच्चा धमेगाधीनेन विष्णुनाइ
 श्यर्थः । गार्गीकयात्याकुरुने । गार्गीकामवेतः ॥ होत्राभ्यश्चः । ५।१। १३५ । होत्राभ्यश्चः चत्विवाचीस्त्रिजिह्वः ।
 बहुवचनाद्विशेषग्रहणं । अच्चावाकस्यभावः कर्मवाच्चावाकीयं । मैत्रावरुणीयं ॥ ब्रह्मणस्त्वः । ५।१। ३६ ।
 होत्रावाचिनो ब्रह्मशब्दान्त्वस्यात् । छस्यापवादः । ब्रह्मत्वं । नेतिवाच्येत्ववचनन्तलोवाधनार्थम् । ब्राह्मणपथ्यायाद्वह्म
 णशब्दानुत्पत्तौ । ब्रह्मत्वम् । ब्रह्मता ॥ * ॥ नञ्स्त्वो रधिकारसमाप्तः ॥ * ॥ धान्यानाम्भवनक्षेत्रिखन् । ५।१।
 १९ । भवन्त्यस्मिन्निति भवनम् । मुद्गानाम्भवनक्षेत्रं मैद्वीनम् ॥ ब्रीहिशाल्योर्ठक् । ५।२। २ । ब्रैहेयं । शंसेयं
 ॥ यवयवकयदि ॥ ५।२। ३ । यवानाम्भवनक्षेत्रं यव्यं । यवक्यं । यष्टिक्यं ॥ विभाषानिलमाघोमाभङ्गाण
 भ्यः । ५।२। ४ । यद्वास्यात्यक्षेत्रन् । तिल्यं । तैलीनं । माघ्यं । माघीणं । उम्यं । औमीनं । मंग्यं । भीङ्गीतं । अणव्यं ।
 आणवीनं ॥ सर्वचर्मणः कृतः कर्षणौ । ५।२। ५ । असामर्थ्येपि निपातनात्सामर्थ्यः । सर्वचर्मणा कृतः सर्वचर्मीणः ।
 सर्वचर्मीणः ॥ यथामुखसंमुखस्य दर्शनः स्वः । ५।२। ६ । मुखस्य सदृशं । यथामुखप्रतिबिम्बनिपातनात्सादृश्येव्य
 चीभावः । समंसर्वमुखसंमुखं । समशब्दस्यान्तलोपो निपात्यते । यथामुखदर्शनः यथामुखीनः । सर्वस्यमुखस्य दर्शनः
 संमुखीनः ॥ तत्सर्वादेः पथङ्गकर्मपत्रपात्रं चाप्नोति । ५।२। ७ । सर्वादेः पथाद्युन्तर्द्धनीयान्तीत्यस्यैतन् । सर्वप
 थान्चाप्नोति सर्वपथीनः । सर्वाङ्गीणः । सर्वकर्मिणः । सर्वपत्रीणः । सर्वपात्रीणः ॥ आप्रपदम्प्राप्नोति । ५।२।
 ८ । पादस्याप्रपदन्तन्मार्त्यादीकथं । आप्रपदं । आप्रपदीनः पदः ॥ अनुपदसर्वाङ्गायावयववद्भाभक्षयतिनेषु । ५
 ९ । अनुसयामेसादृश्येव । अनुपदसर्वाङ्गा अनुपदीना उपानत् । सर्वाङ्गानि भक्षयति सर्वङ्गोनेभिर्दुः । अयानयः स्व

अश्विनः । तन्नेयः । अयानयीनश्शारः ॥ परशेवरपरम्परपुत्रपौत्रमनुभवन्ति । ५ । २ । १० । परंश्चावरंश्चाऽनुभवती
 निम्नोवरीणः । अवरस्योत्पन्निपात्यते । परंश्चपरतसंश्चाऽनुभवतिपरम्परीणः । प्रकृतेःपरम्परभावोनिपात्यते । पुत्रपौत्रा
 ननुभवन्तिपुत्रपौत्रीणः । परम्पराशब्दस्तु अव्युत्पन्नंशब्दान्तरंस्वीचिङ्गन्तस्मादेवस्वार्थेषुघञिपरम्पर्य्यं । कथम्पारोवर्ष्यं
 वदितिअसाधुरेव । खप्रत्ययसन्नियोगेनैवपरोवरेनितिपातनात् ॥ अवारपाशऽव्यन्ताऽनुकामङ्गामी । ५ । २ । ११ । अ
 वारपरङ्गामी । अवारपारीणः । अवारीणः । पारीणः । पारवारोणः । अव्यन्तगामीनः । अव्यन्तानः । भृशङ्गन्तेत्यर्थः ।
 अनुकामङ्गामी । अनुकामीनः । यथेष्टंङ्गन्ता ॥ समांसमांविजायते । ५ । २ । १२ । यलोपोऽवशिष्टविभक्तेरनुपूर्व
 पदेनिपात्यते । समांसमीनागौः । समांसमीनासायैवप्रतिवर्षं प्रसूयते । खप्रत्ययानुत्पत्तौयलोपोवावक्तव्यः ॥ * ॥ समांस
 मांविजायते । समायांसमयास्य ॥ अद्यश्चीनावष्टब्धे । ५ । २ । १३ । अद्यश्चीवाविजायतेअद्यश्चीनावडवा । आसन्नप्र
 सवेत्यर्थः । केचिद्वृत्तिजायतइतिनानुवर्तयन्ति । अद्यश्चीनंमरणंआसन्नमित्यर्थः ॥ आगवीनः । ५ । २ । १४ । आङ्
 वाङ्गोःकर्मकरेखप्रत्ययोनिपात्यते । गोःप्रत्यर्पणपर्य्यन्तंयःकर्मकरोतिसंज्ञागवीनः ॥ अनुम्बलङ्गामी । ५ । २ । १५
 । अनुगु । गोःपञ्चात्पर्याप्तंयथागच्छतिसंज्ञानुगवीमोगोपालः ॥ अधनोयत्सौ । ५ । २ । १६ । अध्वानमलङ्गच्छतिअध्व
 न्यः । अध्वनीनः । येचाभावकर्मणोः । आत्माध्वानौखेइतिस्त्रुत्राभ्याम्प्रकृतिभावः ॥ अभ्यमित्राच्छ्व । ५ । २ । १७ । च
 द्यत्सौ । अभ्यमित्रोयः । अभ्यमित्र्यः । अभ्यमित्रोणः । अभ्यमित्राऽभिमुखंसुष्टुगच्छतीत्यर्थः ॥ गोष्ठात्खन्भूतपूर्व । ५ ।
 २ । १८ । गोष्ठाभूतपूर्वःगौष्ठीनोदेशः ॥ अश्वस्यैकाहगमः । ५ । २ । १९ । सकाहेनगम्यतेइत्येकाहगमः । आश्वीनी
 ध्या ॥ शालीनकौपीनेअधृष्टाकार्ययोः । ५ । २ । २० । शालाप्रवेअसर्द्धनिश्वलीनः । अधृष्टः । कूपपतनमर्हतिकौपीनंपा
 पं । तस्माधनव्यात्तद्वृत्तेःपञ्चात्पुरुषलिङ्गमपितत्सम्बन्धात्पुरुषादवमपि ॥ व्रतेनजीवति । ५ । २ । २१ । व्रतेनशरीर

॥सि०कौ०॥
॥त० म०॥
॥ ७३ ॥

यासेन जीवति ननु बुद्धि वैभवेन सः । व्रतानः ॥ साप्तपदीनं सख्यं । ५ । २ । २२ । सप्तभिः पदैरवाप्यते साप्तपदीनं ॥ हैयं
गवीनं संज्ञायाम् । ५ । २ । २३ । ह्योगो दोहस्य हि यंगुग्देशः विकारार्थे खञ्च निपात्यते । टुह्यत इति दोहः क्षीरं । ह्यो
गो दोहस्य विकारः हैयं गवीनं नवनीतं ॥ तस्य पाकमूले पील्व्वादि कर्मादिभ्यः कुण्डाहचौ । ५ । २ । २४ । मूलानाम्याकः
पीलुकुणः । कर्मास्यमूलं कर्माजाहं ॥ पक्षात्तिः । ५ । २ । २५ । मूलग्रहणमात्रमनुवर्तते । पक्षस्य मूलम्पक्षतिः ॥ तेषां
विन्नञ्चुप्चणपौ । ५ । २ । २६ । पकारः प्रत्यययोरादौ लुप्तिर्निर्दिष्टः तेन च स्यनेत्संज्ञा । विद्यया विन्नो विद्याचुञ्चः । वि
द्याचणः ॥ विनञ्भ्यां नानाजैः न सह । ५ । २ । २७ । असहार्थे पृथग्भावे वर्तमानाभ्यां स्वार्थे प्रत्ययौ । विना । नाना ॥ वेश्शाभ
च्छङ्कटचौ । ५ । २ । २८ । क्रियाविशिष्टसाधनवाचकान्त्वार्थे । विस्तृतं । विशालं । विशङ्कटं ॥ सम्प्रोदञ्चकटच् । ५ । २ ।
२९ । सङ्कटं । प्रकटं । डक्तटं । चाद्विकटं । अलावूतिलोमाभङ्गाभ्योरजस्युपसंख्यानं ॥ * ॥ अलावूनां रजः । अलावूकटं ।
गोष्ठजादयः स्थानादिषु पशुनोमभ्यः ॥ * ॥ गवांस्थानं गोगोष्ठं । सङ्घाते कटच् ॥ * ॥ अवीनां सङ्घातः । अविकटः । वि
स्तारेपटच् ॥ * ॥ अविपटः । द्विलेगोयुगच् ॥ * ॥ द्वावुष्टौ । उष्ट्रगोयुगं । षड्लेपङ्गवच् । अष्टषड्गवं । स्नेहेतैलच्
॥ * ॥ तिलतैलं । सूर्यफतैलं । भवनेक्षेत्रेशाकटशाकिनौ ॥ * ॥ इक्षुशाकटम् । इक्षुशाकिनं ॥ अवात्कुटारच् । ५ ।
२ । ३० । चात्कटच् । अवाचीनः । अवकुटारः । अवकटः ॥ नतेनासिकायास्संज्ञायारणोटाटम्नाटचभ्रटचः । ५ । २ ।
३१ । अवादिद्येव । नतन्नमनम् । नासिकायानतं । अवटोटं । अवनोटं । अवभ्रटम् । तद्यौगान्नासिकावटीटा । पु
रुयोऽवटीटः ॥ नेर्विडज्वरीसचौ । ५ । २ । ३२ । निविडं । निविरीसम् ॥ इनच्पिटच्चिकच्चिच । ५ । २ । ३३
नेरित्येव । नासिकायानतेऽभिधेये इनच्पिटचौ प्रत्ययौ प्रकृतेश्चिकच्चिद्व्यादेशौ च । कप्रत्ययचिक्रादेशौ च वक्तव्यौ ॥ * ॥
चिकिनं । चिपिटं । चिकं । क्लिन्नस्य चिल्पिल्लश्चास्य चक्षुषी ॥ * ॥ क्लिन्ने चक्षुषी अस्य चिल्लः । पिल्लः । चुलच् ॥ * ॥

चुन्नः ॥ उपाधिभ्यान्त्यकन्नासन्नारूढयोः । ५ । २ । ३४ । संज्ञायामित्यनुवर्तते । पर्वतस्यासन्नं स्थलमुपत्यका । आरूढस्थ
 वमधिग्यकाः ॥ कर्मणिघटोऽठच् । ५ । २ । ३५ । घटतइतिघटः ॥ पचाद्यच् । कर्मणिघटतेकर्मठःपुरुषः ॥ तद
 स्वसञ्ज्ञामन्तारकादिभ्यइतच् । ५ । २ । ३६ । तारकाःसञ्ज्ञात्तस्यतारकितन्नभः । आकृतिगणोयं ॥ प्रमाणेद्वयसज्दघ्न
 ज्मात्रचः । ५ । २ । ३७ । तदस्येत्यनुवर्तते । ऊरूप्रमाणमस्यऊरुद्वयसम् । ऊरुदघ्नम् । ऊरुमात्रं । प्रमाणेलः
 ॥ * ॥ समः । दिष्टिः । वितस्तिः । द्विगोर्नित्यम् ॥ * ॥ द्वौसमौप्रमाणमस्यद्विसमम् । प्रमाणपरिमाणभ्यांसंख्यायाञ्चा
 पिसंशयेमात्रज्वक्तव्यः ॥ * ॥ सममात्रम् । प्रस्थमात्रम् । पञ्चमात्रः । वत्सन्तात्कार्थेद्वयसञ्ज्ञात्रचौ ॥ * ॥ तावदेवतां
 वद्वयसम् । तावन्मात्रम् ॥ पुरुषहस्तिभ्यामण्च । ५ । २ । ३८ । पुरुषप्रमाणमस्यपौरुषम् । पुरुषद्वयसम् । हा
 स्तिनं । हास्तिद्वयसं ॥ यत्रदेतेभ्यःपरिमाणेवतुप् । ५ । २ । ३९ । यत्परिमाणमस्ययावान् । तावान् । एतावान् ॥ कि
 मिदंभ्याम्बोधः । ५ । २ । ४० । आभ्याम्बतुस्याद्वस्यचघः । कियान् । इयान् ॥ किमस्संख्यापरिमाणेऽतिच । ५ । २
 । ४१ । चाद्वतुप् । तस्यचवस्यघस्य्यात् । कसंख्यायेवान्तेकति । कियन्तः ॥ संख्यायाञ्चवयवेतयप् । ५ । २ । ४२ । प
 ञ्चावयवा अस्यपञ्चतयन्दारु ॥ द्वित्रिभ्यान्तयस्यायजा । ५ । २ । ४३ । द्वयं । द्वितयं । त्रयम् । त्रितयम् ॥ उभाद्
 दात्तेतिद्यम् । ५ । २ । ४४ । उभश्चात्तयपोऽयच्स्यात् । सचाद्युदात्तः । उभयम् ॥ तदस्मिन्नधिकमितिदशान्ताडुः
 । ५ । २ । ४५ । एकादश अधिकास्मिन्नेकादशम् । शतसहस्रयोरेवेच्यते । नेह । एकादश अधिकास्त्रिंशत्तै
 प्रकृतिप्रत्ययार्थयोः समानजातीयत्वमेवेच्यते । नेह । एकादशमाथा अधिकास्त्रिंशत्सुवर्षंशते ॥ शदन्तविंशतेश्च
 । ५ । २ । ४६ । डःस्यादुक्तेर्थे । त्रिंशदधिकस्त्रिंशत्तम् । विशं ॥ संख्यायागुणस्यनिमानेमयइ । ५ । २ ।
 ४७ । भागस्यभूतमानात्प्रथमान्तात्संख्यावाचिनःवर्धयर्थमयइस्यात् । यवन्तन्वैभागौनिमानमस्योदश्चिद्भागस्य

॥सि०कौ०॥

॥त० म०॥

॥ ६४ ॥

द्विमथमुदञ्चिद्यवानां । गुणस्येति किं । द्वैत्रोहियवैनिमानस्योदञ्चितः । निमानेकिम् । द्वैगुणौक्षीरस्य एकस्ति लिख्य
द्विगुणंक्षीरम्यच्यतेनैलेन ॥ तस्यपूरणेडह । ५ । २ । ४८ । एकदशानाम्पूरणंएकादशः ॥ नान्नादसंख्यादेर्मह ।
५ । २ । ४९ । डटोमडागमस्यात् । पञ्चानाम्पूरणःपञ्चमः । नान्ताकिं । विंशः । असंख्यादेर्किं । एकदशः ॥ यद्वैतिकं
तिपयचतुरंथुक् । ५ । २ । ५१ । एवांथुगागमस्याडुटि । षष्ठांपूरणःषष्ठः । कतिथः । कतिषयशदस्यसंख्यात्वेप्यतए
वज्ञापकाडुट् । कतिपयथः । चतुर्थः । चतुरञ्चयतावाद्यक्षरलोपञ्च ॥*॥ तुरीयः । तुर्यः ॥ बहुपूगणसङ्ख्यतिथु
क् । ५ । २ । ५२ । डटीत्येव । पूगसङ्खयोरसंख्यात्वेप्यतएवडट् । बहुतिथःइत्यादि ॥ वतोरिथुक् । ५ । २ । ५३ । ड
टीत्येव । यावतिथः ॥ द्वेस्त्रीयः । ५ । २ । ५४ । डटोपवाटः । द्वयोःपूरणोद्वितीयः ॥ त्रेस्त्रम्यसारणञ्च । ५ । २ । ५५ ।
तृतीयः ॥ विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् । ५ । २ । ५६ । एभ्योडटस्तमडागमोवास्यात् । विंशतितमः । विंशः । एकत्रिं
शतितमः । एकविंशः ॥ निच्यंशतादिमासार्द्धमाससंवत्सरश्च । ५ । २ । ५७ । शतस्यपूरणः । शततमः । एकशततमः ।
मासादेरतएवठट् । मासतमः ॥ षष्ठ्यादेस्त्वाऽसंख्यादेः । ५ । २ । ५८ । षष्ठितमः । संख्यादेस्तुविंशत्यादिभ्यइविविकल्प
एव । एकषष्ठः । एकषष्ठितमः ॥ मतौच्छःसूक्तसाम्नोः । ५ । २ । ५९ । मत्वर्थेच्छत्स्यात् । अच्चावाक्काटोअस्मिन्नस्मि
। अच्चावाकीयंसूक्तं । वारचनीयंसाम ॥ अध्यायानुवाकयोर्लुक् । ५ । २ । ६० । मत्वर्थस्यकस्यञ्चतएवज्ञापकान्नचकः ।
विधानसामर्थ्याच्चविकल्पेनलुक् । गर्हभागुः । गर्हभागडीवः ॥ विमुक्तादिभ्योऽण् । ५ । २ । ६१ । मत्वर्थेऽणस्यादध्या
यानुवाकयोः । विमुक्तशब्दोऽस्मिन्नस्तिवैमुक्तः । दैवास्तुरः ॥ गोषदादिभ्योबुन् । ५ । १ । ६२ । मत्वर्थेऽध्यायानु
वाकयोः । गोषटकः । इषेत्वकः ॥ तत्रकुशलःपथः । ५ । २ । ६३ । बुन्स्यात् । पथिकुशलःपथिकः ॥ आकर्षादिभ्यःकन्
। ५ । २ । ६४ । आकर्षेकुशलआकर्षकः । आकषादिभ्यइतिरेफरहितोमुख्यःपाठः । आकषोनिकषः ॥ धनहिररथात्का

॥ ५॥ ६५॥ कामइच्छा । धनेकामोधनकोदेवदत्तस्य । हिरण्यकः ॥ स्वाङ्गेभ्यःप्रसिते । ५ । २ । ६६ । केशेषुप्र
 क्तिकेशकः । तद्वचनायान्तत्परइत्यर्थः ॥ उदरद्वुगाद्युने । ५ । २ । ६७ । अविजिगोवौठक्स्यात्कनोपवादः ।
 पुत्रुदवाऽचननपीडितउदरेप्रसितत्रैदरिकः । आवुनेकिम् । उदरकः । उदरपरिमाज्जनादौप्रसक्तइत्यर्थः ॥ सस्ये
 र्जातः । ५ । २ । ६८ । कन्स्मर्यतेनतुठक् । सस्यशदोगुणवाचोनतुधान्यवाचोशस्येनेतिपाठान्तरं । सस्येनगु
 णैर्वैरजातःसम्बद्धःसस्यकस्माधुः ॥ अंशंहारी । ५ । २ । ६९ । हारीत्यावश्यकेणितिः । अतएवतद्योगेधस्योन
 । अंशकोदायादः ॥ तन्वादचिरपहृते । ५ । २ । ७० । तन्नकःपठः । प्रत्यग्रइत्यर्थः ॥ ब्राह्मणकोष्ठीकेसंज्ञायाम् । ५ ।
 २ । ७१ । आयुधजीविनोब्राह्मणायस्मिन्देसेसब्राह्मणकः । अल्पमन्नयस्यांसाउष्णिकायवागूः । अन्नशदस्यउष्णादेशो
 न्निपात्यते ॥ शीतोष्णाभ्याङ्कारिणि । ५ । २ । ७२ । शीतङ्करोतीतिशीतकः अलसः । उष्णं करोतीतिउष्णकशीघ्रका
 री ॥ अधिकम् । ५ । २ । ७३ । अध्यारूढशदात्कन्उत्तरपदलोपश्च ॥ अनुकाभिकाभीकःकमिता । ५ । २ । ७४ ।
 अन्वभिभ्योकन् । अभेःपाक्षिकोदीर्घश्च । अनुकामयते । अनुकः । अभिकामयते । अभिकः । अभीकः ॥ पार्श्वेनान्विच्छ
 ति । ५ । २ । ७५ । अन्तजुरुपायःपार्श्वे तेनान्विच्छतिपार्श्वकः ॥ अयःश्रूलदगडाजिनाभ्यांठक्ठञौ । ५ । २ । ७६
 । तीक्ष्णउपायोऽयःश्रूलं तेनान्विच्छति आयःश्रूलिकः साहसिकः । दगडाजिमन्दम्भः तेनान्विच्छतिदागडाजिन
 कः ॥ तावतिथंयहशामितिलुग्वा । ५ । २ । ७७ । कनस्यात्पूरणप्रत्ययस्यचलुग्वा । द्वितीयकम् द्विकम्वाद्यहणंदेवद
 त्तस्यद्वितीयेत्पर्येषहस्यमित्यर्थः । तावतिथेनगृह्णातीतिकन्वक्तव्योनिन्यञ्चलुक् ॥ * ॥ यष्टेनरूपेणगृह्णातिषट्कोदेवद
 त्तः । यष्टुक् । यष्टोयामस्यौः । ५ । २ । ७८ । देवदत्तोमुख्योऽस्यदेवदत्तकाः । त्वक्ताः । मक्ताः ॥ शृङ्खलमन्त्रव
 त्तनङ्कमे । ५ । २ । ७९ । शृङ्खलकः करभः ॥ उक्तउन्मनाः । ५ । २ । ८० । उद्गतमनसः वृत्ते सृच्छेत्कार्ये

॥सि०कौ०॥

॥त० म०॥

॥ ६६ ॥

॥*॥ पिच्छिलः । पिच्छवान् । उरसिलः । उरस्वान् ॥ प्रज्ञाश्रद्धार्चाभ्योः ॥ ५ । २ । १०१ । प्राज्ञोवाकरणम् । प्राज्ञा । आ
ङ् । आर्चः । वृत्तेश्च ॥*॥ वार्त्तः ॥ तपस्सहस्राभ्यांविनीनी । ५ । २ । १०२ । विनीन्योरिकासेनकारपरित्रासार्थः । तपस्वी
। सहस्वी । असन्तत्वाद्दन्तत्वाच्चसिद्धेषुनर्त्तचनमणावाधामाभूदिति । सहस्रात्तुठनोपिवाधनार्थम् ॥ अण्च । ५ । २ ।
१०३ । योगविभागउत्तरार्थः । तापसः । साहसः । ज्योत्स्नादिभ्यउपसंख्यानम् ॥*॥ ज्यौत्स्नः । तामिस्त्रः ॥ सिकताशर्करा
भ्याञ्च । ५ । २ । १०४ । सैकतोघटः । शर्करः ॥ देशेलुविलचौच । ५ । २ । १०५ । चादण् मनुपच । सिकतास्सन्त्यस्मि
न्देशेसिकता । सिकतिलः । सैकतः । सिकतावान् । एवंशर्करेत्यादि ॥ दन्तउन्नतउरच् । ५ । २ । १०६ । उन्नताद्
न्ताःसन्त्यस्यदन्तुरः ॥ ऊघसुधिमुष्कमधोरः । ५ । २ । १०७ । ऊघरः । सुधिरः । मुष्कोरुडः । मुष्करः । मधुमाधुर्य्य
म् । मधुरः । रप्रकरणेखमुखकुञ्जेभ्यउपसंख्यानम् ॥*॥ खरः । मुखरः । कुञ्जोहस्तिहनुः । कुञ्जरः । नगंपांसुपाण्डुभ्य
ञ्च ॥*॥ नगरं । पांसुरः । पाण्डुरः । पाण्डुरशब्दस्तुअव्युत्पन्नएव । कच्छाह्रस्वत्वञ्च ॥*॥ कक्षुरः ॥ द्युदुभ्यामः । ५ ।
२ । १०८ । द्युमः । द्रुमः ॥ केशद्वोऽन्यतरस्याम् । ५ । २ । १०९ । प्रहतेनान्यतरस्याग्रहणेनमनुषिसिद्धेषुनर्त्तहस्यमिनि
ठनोस्समावेशार्थम् । केशवः । केशी । केशिकः । केशवान् । अन्येभ्योपिटृश्यते ॥*॥ मणिवोनागविशेषः । हिरण्यवेनि
धिविशेषः । अर्त्सोलोपञ्च ॥*॥ अर्त्सवः ॥ गगण्डाजगान्ज्ञायाम् । ५ । २ । ११० । ह्रस्वदीर्घयोर्ब्रह्मातन्त्रेणनिर्देशः । गा
ण्डिवं । गण्डीवं । अर्जुनस्यधनुः । अजगंवम्पिनाकः ॥ काण्डाण्डादीरनीरचौ । ५ । २ । १११ । काण्डीरः । आण्डीरः
॥ रजःह्रस्वास्तुतिपरिषदोक्त्वच् । ५ । २ । ११२ । रजस्वलास्त्री । ह्रस्वोबलः । बलइतिदीर्घः । आसुतीबलः शौण्डिकः ।
परिषद्वलः । पर्वदितिपाठान्तरम् । पर्वद्वलम् । अन्येभ्योपिटृश्यते । भ्रातृबलः । पुत्रबलः । शत्रुबलः । बलइत्यत्रसंज्ञाया
मिधनुवृत्तेर्ब्रह्मदीर्घः ॥ दन्तशिखान्ज्ञायाम् । ५ । २ । ११३ । दन्ताबलोहस्ती । शिखाबलःकेकी ॥ ज्योत्स्नातमिस्रा

मृङ्गिणोर्जस्विन्नर्जस्वलगेमिन्मलिनमलीमसाः । ५ । २ । ११४ । मन्वर्थेनिपात्यन्ते । ज्योतिषउपधालोपोनञ्प्रत्ययः
 । ज्योत्स्ना । तमसउपधायाइत्वंरश्च । तमिस्रा । स्त्रीत्वमत्तन्त्रम् । तमिस्रं । शृङ्गादिनच् । शृङ्गिणः । ऊर्जसोवल्च् ।
 नेमवाधामाभूदितिर्विनिरपि । ऊर्जस्वी । ऊर्जस्वलः । ऊर्जाऽसुगागमइतिवृत्तिस्तुचिन्त्या । ऊर्जस्वतीतिवदसुन्नने
 नैवोपपत्तेः । गोशब्दान्निनिः । गोमी । मलशब्दादिनच् । मलिनः । ईमसच्च । मलीमसः ॥ अतइतिठनौ । ५ । २ ।
 ११५ । दण्डी । दण्डिकः ॥ व्रीह्यादिभ्यश्च । ५ । २ । ११६ । व्रीही । व्रीहिकः । नचसर्वेभ्योव्रीह्यादिभ्यइतिठनाविद्ये
 तेकिन्तर्हिशिखामालासंज्ञादिभ्यःइनिः ॥ * ॥ यवखदादिभ्यइकः ॥ * ॥ अन्येभ्यउभयम् ॥ * ॥ तुन्दादिभ्यइलच्च । ५ । २ ।
 । ११७ । चादिनिठनौमनुप्च । तुन्दिलः । तुन्दो । तुन्दिकः । तुन्दवान् । उदरपिचण्डयवव्रीहिः । स्वाङ्गादिवृद्धौ । वि
 षुद्धुपाधिकात्स्वाङ्गाचिनइलजादयःस्युः । विवृद्धौकर्षीयस्यसर्कर्मिलः । कर्षी । कर्षिकः । कर्षवान् ॥ एकगोपूर्वाद्
 ऋन्वित्यम् । ५ । २ । ११८ । एकशतमस्यास्तिरेकशतिकः । एकसहस्रिकः । गौशतिकः । गौसहस्रिकः ॥ शतसहस्रान्ता
 चनिष्कात् । ५ । २ । ११९ । निष्कात्परैयैशतसहस्रंशद्वौतदन्तात्प्रातिपदिकादृन्स्यान्मन्त्वर्थे । नैष्कशतिकः । नैष्कस
 हस्रिकः ॥ रूपादाहतप्रशंसयोर्य्यप् । ५ । २ । १२० । आहतंरूपमस्यास्तोरूप्यःकार्षापणः । प्रशंसंरूपमस्यास्ति
 रूप्योगौः । आहतेतिकिम् । रूपवान् । अन्येभ्योपिदृश्यते । हिम्याःपर्वताः । गुण्याःब्राह्मणाः ॥ अस्मायामेधासजोविनिः
 । ५ । २ । १२१ । यशस्वी । यशस्वान् । मायावी । व्रीह्यादिपाठादिनिठनौ । मायी । यायिकः । किन्नन्तत्वात्कुः । स्वगी । आ
 मयस्योपसंख्यानन्दीर्घश्च ॥ * ॥ आमयावी । शृङ्गवृन्दभ्यामारकन् ॥ * ॥ शृङ्गारकः । वृन्दारकः । फलवर्हाम्यामिनच् ॥ * ॥
 फलिनः । वर्हिणः । हृदयाच्चालुरन्यतरस्याम् ॥ * ॥ इन्ठनौमनुप्च । हृदयालुः । हृदयी । हृदयिकः । हृदयवान् ।
 शीतोष्णतृप्रेभ्यस्तदसहने ॥ * ॥ शीतन्नसहतेशीतालुः । उष्णालुः । स्फायितंचेतिरक् तृप्ःपुरेडाशःतन्नसहतेतृपालुः । तृ

॥सि०को०॥

॥त० म०॥

॥ ९७ ॥

प्रंदुःखमितिमाधक । हिमाचैलुः ॥ * ॥ हिमंतसहतेहिमेलुः । वलादूलः ॥ * ॥ वलन्नसहतेवलूलः । घातात्सर्भूहेच ॥
* ॥ वातन्नसहतेवातस्यसमूहोवावातूलः । तप्यर्वमरुद्भ्याम् । पर्वतः । मरुतः ॥ ऊर्षायायुस् । ५ । २ । १२३ । सिवात्पद
वम् । ऊर्षायुः । अत्रद्वन्द्वसीतिकेचिदनुवर्तयन्ति । युक्तञ्चैतत् । अन्यथाहि । अहंशुभमेरित्यत्रैवोर्षायहणंकुर्यात् ॥
वाचोग्मिनिः । ५ । २ । १२४ । वाग्मी ॥ अलजाटचौबहुभाविणि । ५ । २ । १२५ । कुन्सितइतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ कुन्सितम्बहु
भाषतेवाचालः । वाचाटः । यस्तुसम्यम्बहुभाषतेसवाग्मीत्येव ॥ स्वामिन्नैश्वर्ये । ५ । २ । १२६ । ऐश्वर्यवाचकात्त्वशब्दान्म
न्वर्थेऽस्मिन् । स्वामी ॥ अर्शुः । अदिभ्योऽच् । ५ । २ । १२७ । अर्शुः । अस्यविद्युन्ते अर्शुसः । आकृतिगणोयम् ॥ द्वन्द्वोप
तापगर्ह्यात्प्राणिस्थादिनिः । ५ । २ । १२८ । द्वन्द्व । कटकवलयिनी । शङ्खनूपुरिणी । उपतापोरोगः । कुष्ठो । किलासी
। गर्ह्यन्निन्द्यम् । ककुदावर्ती । काकतालुकी । प्राणिस्थाकिं । पुष्पफलवान्घटः । प्राण्यङ्गान्न । पाणिपादवती । अतइ
त्येव । चित्रकललाटिकावती । सिद्धेप्रत्ययेपुनर्वचनंठनादिवाधनार्थम् ॥ वातातीसारभ्यांकुक्क । ५ । २ । १२९ । चा
दिनिः । वातकी । अतीसारकी । रोगेचायमिच्छते । नेह । वातवतीगुहा । पिशाचाच्च ॥ * ॥ पिशाचकी ॥ वयसिपू
रणात् । ५ । २ । १३० । पूरणप्रत्ययान्तान्मन्वर्थेऽनिःस्थाद्वयसिद्योत्ये । मासःसम्बन्धेरोवापञ्चमोस्यास्तीतिपञ्चमीउष्ट्रः
। ठन्वाधनार्थमिदं । वयसिकिम् । पञ्चमवान्ग्रामः ॥ सुखादिभ्यश्च । ५ । २ । १३१ । इनिर्मन्वर्थे । सुखी । दुःखी ।
मालाक्षेपे । माली ॥ धर्मशीलवर्णान्ताच्च । ५ । २ । १३२ । धर्माद्यन्तादिनिर्मन्वर्थे । ब्राह्मणधर्मी । ब्राह्मणशीली
। ब्राह्मणवर्षी ॥ हस्ताज्जातौ । ५ । २ । १३३ । हस्ती । जातौकिम् । हस्तवान्पुरुषः ॥ वर्णाद्ब्रह्मचारिणि । ५ । २
। १३४ । वर्षी ॥ पुष्करदिभ्योदेशे । ५ । २ । १३५ । पुष्करिणी । पद्मिनी । देशेकिम् । पुष्करवान्करी । वाहूरू
पूर्वपदाद्वात् ॥ * ॥ बाहुवली । ऊरुवली । सर्वादेश्च । सर्वधनी । सर्वबीजी । अर्थाच्चासन्निहिते ॥ * ॥ अर्थी ।

सन्निहिते तु अर्थवान् । तदन्ताच्च ॥ * ॥ धान्यार्थी । हिरण्यार्थी ॥ बलादिभ्यो मनुबन्धतरस्याम् । ५ । २ । १३६ । बल
वान् । बली । उत्साहवान् । उत्साही ॥ संज्ञायां मन्माभ्याम् । ५ । २ । १३७ । मन्नान्मान्नाच्चेनिर्मन्वर्थे । प्रथिमिनी
। दामिनी । होमिनी । सोमिनी । संज्ञायाङ्किम् । सोमवान् ॥ कंशंभ्यां वभयुस्तितुतयसः । ५ । २ । १३८ । कंशमि
त्तिमानौ कमित्युदकसुखयोः शमितिसुखे । आभ्यां सप्तप्रत्ययाःस्युः । युस्यसोसकारःपदत्वर्थः । कम्बः । कम्भः । कँ
य्युः । कन्तिः । कन्तुः । कन्तः । कँय्यः । शम्बः । शम्भः । शँय्युः । शन्तिः । शन्तुः । शन्तः । शँय्यः । अनुस्वारस्यैक
ल्पिकः परसवर्षः । वकारयकारपरस्यानुनासिकैवयौ ॥ तुन्दिबलिवटेर्भः । ५ । २ । १३९ । वृद्धानाभिस्तुन्दिः । मू
र्द्धन्द्योपधायमितिमाधवः । तुन्दिभः । बलिभः । वटिभः । पामादिच्चाद्धलिनोपि ॥ अहंश्रुभमोर्युस् । ५ । २ । १४० ।
अहमितिमान्तमवयमहङ्कारे । श्रुभमितिश्रुभे । अहंयुः । अहङ्कारवान् । श्रुभंयुः श्रुभान्वितः ॥ * ॥ इतिमत्वर्थी
याः ॥ * ॥ प्राग्दिशेविभक्तिः । ५ । ३ । १ । दिक्शब्देभ्य इत्यतः प्राग्वक्ष्यमाणाः प्रत्ययाविभक्तिसंज्ञास्युः । अथस्वार्थिकाः
प्रत्ययाः । समर्थानामितिप्रथमादितिचनिवृत्तम् । वेतिवनुवर्त्ततएव ॥ किंसर्ब्वनामवङ्गभ्योऽङ्गादिभ्यः । ५ । ३ । २ ।
किमस्सर्ब्वनाम्नोवङ्गशब्दाच्चेतिप्राग्दिशोऽधिक्रियते ॥ इदमङ् । ५ । ३ । ३ । प्राग्दिशीयेपरे ॥ एतेतौरयोः । ५ ।
३ । ४ । इदमङ्शब्दस्यएतइतइत्यादेशौस्तोरेफादौथकारादौचप्राग्दिशीयेपरे । इशोपवादः ॥ एतदोऽन् । ५ । ३ ।
५ । योगविभागः कर्त्तव्यः । एतदः । एतेतौस्तोरयोः । अन् । एतदइत्येव । अनेकालत्वात्सर्ब्वदेशः । नलोपः प्रातिपदका
न्तस्य ॥ सर्ब्वस्यसोऽन्यतरस्यान्दि । ५ । ३ । ६ । प्राग्दिशीयेदकारादौप्रत्ययेपरेसर्ब्वस्यसोवास्यात् ॥ पञ्चम्यास्तसिल् । ५ ।
३ । ७ । पञ्चम्यन्तेभ्यः किमादिभ्यस्तसिल्स्याद्वा ॥ कुतिहोः । ७ । २ । १०४ । किमःकुस्त्यात्तादौहादौचविभक्तौपरतः
। कुतः । कस्मात् । यतः । ततः । अतः । इतः । अमुतः । वङ्गतः । ह्यादेस्तुद्वाभ्यां ॥ तसेञ्च । ५ । ३ । ८ । किंसर्ब्वना

॥सि०कौ०॥
॥त० प्रा०॥
॥ ६८ ॥

भवद्भ्यः परस्यतसेस्ससिलादेशस्यात् । स्वार्थञ्चिभक्त्यर्थञ्चैवचनं ॥ पर्यभिभ्याञ्च । ५ । ३ । ६ । आभ्यान्तसिल्या
त् । सर्व्वीभयार्थाभ्यामेव । परितः । सर्व्वतइत्यर्थः । अभितउभयतइत्यर्थः ॥ सप्तम्यास्त्वल् । ५ । ३ । १० । कुत्र । यत्र
। तत्र । वक्त्र ॥ इदमोहः । ५ । ३ । ११ । त्रलोपवादइशादेशः । इह ॥ किमोऽत् । ५ । ३ । १२ । वायहणमपह
द्यते । सप्तम्यन्ताक्किमोऽद्वास्यात्क्षेत्रल् ॥ क्ति । ७ । २ । १०५ । किमःक्तादेशस्यादति । क् । कुत्र ॥ वाहचक्न्दसि
॥ कुहस्थः । कुहजग्मथुः ॥ एतदोश्त्रतसोस्वतसौचानुदात्तौ । २ । ४ । ३३ । अन्वादेशविषयेएतदोऽप्स्यात्सचानुदा
त्तस्वतसोःपरतः तौचानुदात्तौस्त् । एतस्मिन्ग्रामेसुखम्बसामः अथोत्राधीमहे अतो नगन्तास्मः ॥ इतराभ्योऽपिदृश्यन्ते
। ५ । ३ । १४ । पञ्चमीसप्तमीतर विभक्त्यन्तादपितंसिलादयोदृश्यन्ते । दृशिरयहणाङ्गवदादियोगएव । सभवान् ।
ततोभवान् । तत्रभवान् । तम्भवन्तम् । ततोभवन्तम् । तत्रभवन्तम् । एवन्तीर्घायुः । देवानाम्प्रियः । आयुष्मान् ॥ सर्व्वका
न्यकिंयन्तदःकालेदा । ५ । ३ । १५ । सप्तम्यन्तेभ्यःकार्थेभ्यः स्वार्थेदास्यात् । सर्व्वस्मिन्कालेसदा । सर्व्वदा । एकदा
। अन्यदा । कदा । तदा । कालेकिं । सर्व्वत्रदेशे ॥ इदमोर्हिन् । ५ । ३ । १६ । सप्तम्यन्तात्कालेइत्येव । हस्त्रापवादः
। अस्मिन्कालेएतर्हि । कालेकिं । इहदेशे ॥ अधुना । ५ । ३ । १७ । इदमःसप्तम्यन्तात्कालवाचिनःस्वार्थेऽधुनाप्रत्य
यस्यात् । इप् । यस्येतिलोपः । अधुना ॥ दानीञ्च । ५ । ३ । १८ । इदानीम् ॥ तदोदाच । ५ । ३ । १९ । तदा ।
तदानीं । तदोदावचनमनर्थकम्बिहितव्यात् ॥ अनद्यतनेर्हिलन्यतरस्याम् । ५ । ३ । २१ । कर्हि । कदा । यर्हि । य
दा । तर्हि । तदा । एतस्मिन्कालेएतर्हि ॥ सद्यःपरुत्परुत्यैषमःपरेद्यव्यद्यपूर्व्वेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरेद्युरपरेद्यु
रधरेद्युरुभयेद्युरुत्तरेद्युः । ५ । ३ । २२ । एतेनिपाद्यन्ते । समानस्यसभावोद्यस् चाहनि ॥ * ॥ समानेऽहनि सद्यः
। पूर्व्वपूर्व्वतरयोःपरःउदारीचसम्बन्धरे ॥ * ॥ पूर्व्वस्मिन्बन्धरेपरुत् । पूर्व्वतरेवत्तरेपशरि । इदम् इप्समसण् प्र

ययश्च सम्बन्धरे ॥ * ॥ अस्मिन्सम्बन्धरेरेवमः । परस्मादेद्यवहनि ॥ * ॥ परस्मिन्नहनिपरेत्तुवि । इदमोऽय् द्यश्च ॥
 * ॥ अस्मिन्नहनिअद्य । पूर्वादिभ्योष्टभ्योऽहन्येद्युस् ॥ * ॥ पूर्वस्मिन्नहनिपूर्वेद्युः । अन्यस्मिन्नहनिअन्येद्युः । उभयो
 र्होर्भयेद्युः । द्युश्चोभयाद्द्वयः ॥ * ॥ उभयद्युः ॥ प्रकारवचनेषाल् । ५ । ३ । २३ । प्रकारवृत्तिभ्यः किमादि
 भ्यस्थाल्स्थाल्त्वर्थे । नेनप्रकारेणतथा । यथा ॥ इदमस्यमुः । ५ । ३ । २४ । शालोपवादः । एतदोवाचः ॥ * ॥ अ
 नेमएतेनवाप्रकारेणइत्थम् ॥ किमश्च । ५ । ३ । २५ । केनप्रकारेणकथम् ॥ * ॥ प्राग्दिशांयानांविभक्तिसंज्ञादीनां
 पूरणोर्कथः ॥ * ॥ दिक्कृद्भ्यःसप्तमीपञ्चमोप्रथमादिभ्येदिग्देशकालेष्वस्नातिः । ५ । ३ । २७ । सप्तम्याद्यन्तेभ्योदि
 शिरूढेभ्योदिग्देशकालवृत्तिभ्यस्त्वर्थेऽस्नातिप्रत्ययस्त्वान् ॥ पूर्वाधरावशणामसिपुरधवश्चैवाम् । ५ । ३ । ३७ । एभ्यो
 ऽस्नात्त्वर्थेऽसिप्रत्ययस्त्वान्द्वोगेचैयांक्रमात्पुर् अर्ध् अर्ध् इत्यादेशःस्युः ॥ अस्नातिच । ५ । ३ । ४० । अस्नातौपरेपूर्वा
 दीनाम्परादयःस्वः । पूर्वस्याम्पूर्वस्याःपूर्वावादिक् । पुरः । पुरस्नात् । अधः । अधस्नात् । अवः । अवस्नात् ॥ विभाषाऽव
 रस्य । ५ । ३ । ४१ । अवस्यास्नातौपरेऽवस्याद्वा । अवस्नात् । अवस्नात् । एवन्देशेकालेच । दिशिरूढेभ्यःकिम्
 रेन्नाम्बसति । सप्तम्याद्यन्तेभ्यःकिं । पूर्व्यामङ्गतः । दिगादिवृत्तिभ्यःकिम् । पूर्वस्मिन्गुरैवसति । अस्नातिचेतिज्ञाप
 कादसिरस्नातिन्नबाधते ॥ दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् । ५ । ३ । २८ । अस्नातेरपवादः । दक्षिणतः । उत्तरतः ॥ वि
 भाषापराऽवशभ्याम् । ५ । ३ । २९ । परतः । अवरतः । परस्नात् । अवस्नात् ॥ अश्चेर्लुक् । ५ । ३ । ३० । अश्चेत्य
 न्नाद्विक्शद्वास्नातेर्लुक्स्यात् । लुकतद्वितलुकि । प्राच्यांप्राच्याःप्राचीवादिक् । प्राक् । उदक् । एवन्देशेकालेच ॥ उप
 र्युपरिष्ठात् । ५ । ३ । ३१ । अस्मादेर्बिषये । ऊर्द्धशब्दस्योपादेशस्त्वान्द्रिर् रिष्ठातिलौचप्रत्ययौ ॥ * ॥ उपरि । उप
 रिष्ठाद्वावसतिआगतोरमणीयम्बा ॥ पश्चात् । ५ । ३ । ३२ । अपरस्यपञ्चभावःआतिअप्रत्ययोस्त्वेर्बिषये ॥ उर

॥सि०कौ॥

॥त०प्रा०॥

॥ ६६ ॥

धरदक्षिणादातिः । ५ । ३ । ३४ । उत्तरात् । अधरात् । दक्षिणात् ॥ अनवन्यतरस्यामदूरेऽपञ्चम्याः । ५ । ३ । ३५ ।
उत्तरादिभ्यएनव्वास्यादवध्यावधिमतोस्सामीप्येपञ्चम्यन्तम्बिना । उत्तरेण । अधरेण । दक्षिणेन । पक्षेयथास्वम्पु
यथा । इहकेचिदुत्तरादीनननुवर्धदिक्शब्दमात्रादेनपमाङ्गः । पूर्वैणयामम् । अपरेणयामम् ॥ दक्षिणादाच् । ५ । ३ ।
३६ । अस्तार्तेर्द्विषये । दक्षिणावसति । पञ्चम्याइत्येव । दक्षिणादागतः ॥ आहिचदूरे । ५ । ३ । ३७ । दक्षिणादूरे आ
हिचस्यात्चादाच् । दक्षिणाहि । दक्षिणा ॥ उत्तराच्च । ५ । ३ । ३८ । उत्तरहि । उत्तरा ॥ संख्यायाविधार्षेधा । ५ । ३ ।
४२ । क्रियाप्रकारार्थेवर्तमानान्संख्याशब्दात्कार्षेधास्यात् । चतुर्धा । पञ्चधा ॥ अधिकरणविचालेच । ५ । ३ । ४३ । इ
व्यस्यसंख्यानतरपादनेसंख्यायाधास्यात् । एकंशं पञ्चधाकुरु ॥ एकाङ्गेऽधमुन्न्यतरस्याम् । ५ । ३ । ४४ । ऐक्यं । स
कथा ॥ द्वित्रयोश्चधमुञ् । ५ । ३ । ४५ । अभ्यान्धाइत्यस्यधमुञ्स्याद्वा । द्वैधम् । द्विधा । त्रैधम् । त्रिधा । धमुञ्न्तात्कार्षेड
दर्शनम् ॥ * ॥ षथिद्वैधानितृणाति ॥ एधाच्च । ५ । ३ । ४६ । त्रैधा । द्वेधा ॥ याप्येपाशष् । ५ । ३ । ४७ । कुत्सितोभिष
क्भिषक्पशः ॥ पूरणाद्वागेतीयादन् । ५ । ३ । ४८ । द्वितीयोभागोद्वितीयः । तृतीयः । स्वरेविशेषः । तीयादीकक्
स्वार्थेवाच्यः । द्वैतीयीकः । द्वितीयः । तार्तीयीकः । तृतीयः ॥ नविद्यायाः ॥ * ॥ द्वितीया । तृतीया । विद्वेत्तेव ॥ प्रागेकादशे
भ्योऽकन्दसि । ५ । ३ । ४९ । पूरणप्रत्ययान्ताद्वागेऽन् । चतुर्थः । पञ्चमः ॥ षष्ठाष्टमाभ्याञ्च । ५ । ३ । ५० । चादन् ।
षष्ठोभागः । षष्ठः । षष्ठः । अष्टमः । अष्टमः ॥ मानपञ्चङ्गयोःकम्लुकौच । ५ । ३ । ५१ । षष्ठाष्टमशब्दाभ्यांक्रमेणक
न् लुकौस्तोमानेपञ्चङ्गेचवाच्ये । षष्ठकोभागः मानञ्चेत् । अष्टमोभागः पञ्चगञ्चेत् । अस्यअनोकलुक । चकारद्वयथाप्राप्तम् ।
षष्ठः । षष्ठः । अष्टमः । अष्टमः । महाविभाषयासिद्धेऽल्लुग्वचनपूर्वत्रानौनित्यावितिज्ञापयति ॥ एकादाकिनिच्चा
सहाये । ५ । ३ । ५२ । चात्कन् लुकौ । एकः । एकाकी । एककः ॥ भूतपूर्वचरद् । ५ । ३ । ५३ । आढ्योभूतपूर्वः

आढ्यचरः ॥ षष्ठीरूप्यच । ५ । ३ । ५४ । षष्ठीनाद्भूतपूर्वैर्धैरूप्यस्याचरइच । षष्ठीस्वभूतपूर्वैर्गौः षष्ठीरूप्यः । ष
 षचरः । तसिलादियुरूप्यस्यापरिराणित्वात्तन्पुम्बत् । शुभ्रायाभूतपूर्वः शुभ्रारूप्यः ॥ अतिशयनेतमविद्युतौ । ५ । ३
 । ५५ । अतिशयविशिष्टार्थवृत्तेः स्वार्थेणतौस्तः । अयमेवामतिशयेनाढ्यः आढ्यतमः । लघुतमोत्वघिष्ठः ॥ विद्युत् ।
 ५ । ४ । ५६ । तिङन्तादतिशयेद्यौत्येतम्पस्वात् ॥ तरप्पमपौघः । १ । १ । २२ । एतौघसंज्ञौ ॥ किञ्चित्त्वयघो
 ष्मन्त्रयप्रकर्षे । ५ । ४ । ११ । किमस्यदत्तान्तिङोऽययाचयोघस्तदन्तादामुस्स्यान्नतुद्रव्यप्रकर्षे । किन्तसं । अयमेतमं
 । पचतितमं । उचैस्समां । द्रव्यप्रकर्षेतु । उचैस्समस्तरः ॥ द्विवचनविभज्योपपदेतरवीयसुतौ । ५ । ३ । ५० ।
 द्वयोरेकस्यातिशयेविभक्त्येचोपपदेसुप्तिङन्तादेतौस्तः । पूर्वयोरपवादः । अयमनयोःरतिशयेनलघुर्लघुतरः । लघो
 धाम् । उदीच्यः प्राच्येभ्यःपदुत्तरः । पटीयांसः ॥ अजादीगुणवचनादेव । ५ । ३ । ५८ । इष्टनीयसुतौगुणवचना
 देवस्तः । नेह । पाचकतरः । पाचकतमः ॥ तुष्णन्दसि । ५ । ३ । ५७ । तृनृजन्तादिष्टनीयसुतौस्तःतुरिष्टेमेयःसुतृ
 शदस्यलोपःस्यादितिष्टेमेयसुपरेषु । अतिशयेनकर्त्ताकरिष्ठः । दोहीयसीधेनुः ॥ प्रशस्यस्यश्चः । ५ । ३ । ६० । अस्यश्चा
 देशस्यादजाद्योः ॥ प्रकृत्यैकाच् । ६ । ४ । ६३ । इष्टादिष्वेकाच्प्रकृत्यास्यात् । श्रेष्ठः । श्रेयान् ॥ ज्यच । ५ । ३ ।
 ६१ । प्रशस्यस्यज्यादेशस्यादितिष्टेयसोः । ज्येष्ठः ॥ ज्यादादीयसः । ६ । ४ । १६० । आदेःपरस्य । ज्यायान् ॥ वृद्धस्यच
 । ५ । ३ । ६२ । ज्यादेशस्यादजाद्योः । ज्येष्ठः । ज्यायान् ॥ अन्तिकवाढयोर्नैदसधौ । ५ । ३ । ६३ । अजाद्योः । ने
 दिष्ठः । नेदीयान् । साधिष्ठः । साधीयान् ॥ स्थूलदूरयुवह्रस्वक्षिप्रश्चुद्राणांदशादिपरंपूर्वस्यचगुणः । ६ । ४ । १५६
 । एषांयणादिपरंनुष्यतेपूर्वस्यचगुणःइष्टादिषु । स्थविष्ठः । दविष्ठः । यविष्ठः । ह्रसिष्ठः । क्षेदिष्ठः । क्षोदिष्ठः । एष
 मीयस् ह्रस्वक्षिप्रश्चुद्राणांपृथ्वादिच्वात् ह्रसिमा । क्षेपिमा । क्षोदिमा ॥ प्रियस्थिरस्फिरोरुवङ्गलगुरुवृद्धतृभृदीर्घवृत्त

॥सि०कौ०॥

॥त० प्रा०॥

॥ १०० ॥

काणाम्प्रस्थस्फवर्द्धिर्गर्द्धिर्वित्रपद्राघिवृन्दाः । ६ । ४ । १५७ । प्रियादीनां क्रमात्प्रादयः स्युरिष्ठादिषु । प्रेष्ठः । स्थेष्ठः ।
स्फेष्ठः । वरिष्ठः । वंहिष्ठः । गरिष्ठः । वर्धिष्ठः । त्रपिष्ठः । द्राघिष्ठः । वृन्दिष्ठः । एवमीयसुन । प्रेयान । प्रियोरुवङ्ग
लगुरुदीर्घाणां पृथ्वादिर्वादिमनिच । प्रेमेत्यादि ॥ बहोर्ल्लोपो भूचबहोः । ६ । ४ । १५८ । बहोः परयोरिमेवसोर्ल्लो ।
पस्याद्बहोश्चभूगदेशः । भूमा । भूयान् ॥ इष्ठस्ययिष्ट्च । ६ । ४ । १५९ । बहोः परस्यइष्ठस्यलोपस्यात् यिडागम
श्च । भूयिष्ठः ॥ युवाल्पयोः कनन्यतरस्याम् । ५ । ३ । ६४ । एतयोः कनादेशोवास्यादिष्ठेयसोः । कनिष्ठः । कनीयान्
। पक्षेयविष्ठः । अल्पिष्ठइत्यादि ॥ विन्मनोर्ल्लुक् । ५ । ३ । ६५ । विनोमनुपञ्चलुक्स्यादिष्ठेयसोः । अतिशयेनस्त्वस्त्
जिष्ठः । स्वजीयान् । अतिशयेनस्त्वान् । त्वचिष्ठः । त्वचीयान् ॥ प्रशंसायारूपम् । ५ । ३ । ६६ । सुवन्तात्तिङ्माश्च ।
प्रशस्तः पटुः पटुरूपः । प्रशस्तम्पचति । पचतिरूपं ॥ ईषट् समाप्त्रैकल्पदेश्यदेशीयरः । ५ । ३ । ६७ । ईषटूनेवि
द्धान् । विद्भक्तल्पः । यशस्तल्पम् । यजुःकल्पम् । विद्भदेश्यः । विद्भदेशीयः । पचतिकल्पम् ॥ विभावासुपोवङ्गचपुरस्ता
नु । ५ । ३ । ६८ । ईषट् समाप्त्रिविशिष्टेर्थे सुवन्ताद्बहुज्वास्यात्सचप्रागेवमनुपरतः । ईषटूनः पटुः । बहुपटुः । पटुकल्पः
। सुपः किम् । यजतिकल्पं ॥ प्रकारवचनेजालीयर् । ५ । ३ । ६९ । प्रकारवतिचायम् । यालतुप्रकारमात्रे । पटुप्रकारः प
टुजातीयः ॥ प्रागिषात्कः । ५ । ३ । ७० । इवेप्रतिहतावित्यतः प्राक्काऽधिकारः ॥ अव्ययसर्वनाम्नामकच्प्राक्टेः । ५ ।
३ । ७१ । तिङ्श्लेषानुवर्त्तते ॥ कस्यचदः । ५ । ३ । ७२ । कान्ताव्ययस्यदकारेणादेशस्यादकश्च ॥ अज्ञाने । ५ । ३
। ७३ । कस्यायमश्चोऽश्चकः । उच्चकैः । नीचकैः । सर्वकैः । विश्वकैः । ओकारसकारभकारादौसुपिसर्वनाम्नष्टेः प्रामक
च् ॥ * ॥ युवकयोः । आवकयोः । युष्माकासु । अस्माकासु । युष्माकाभिः । अस्माकाभिः । ओकारेत्यादिकिम् । लवका ।
मयका । अकचकरणेतूष्णीमः काम्बन्व्यः ॥ * ॥ मित्वादन्यादचः परः । तूष्णीकामास्ते । शीलेकोमलोपश्च ॥ * ॥ तूष्णी

शीलः । तूष्णीकः । पचतकि । जल्पतकि । धकित् । हिरकुत् ॥ कुत्सिते । ५ । ३ । ७४ । कुत्सितोश्चोऽञ्चकः ॥ संज्ञा
 यांकन् । ५ । ३ । ७५ । कुत्सितेकनस्यात्तदन्तेनचेत्संज्ञागम्यते । श्रूङ्कः । रधकः । स्वरार्थम्वचनम् ॥ अनुकम्पायाम् । ५
 । ३ । ७६ । पुत्रकः । अनुकम्पितःपुत्रइत्यर्थः ॥ नीतौचतञ्जुक्तात् । ५ । ३ । ७७ । सामदानादिरूपानीतिस्याद्गम्य
 मानायामनुकम्पायुक्तात्कप्रत्ययःस्यात् । हन्ततेधानकाः । गुडकाः । एहकि । अङ्कि । पूर्वेणानुकम्पमानात्प्रत्ययः । अने
 ननुपरम्परासम्बन्धेपीतिविशेषः ॥ वह्नोचोमनु यताम्रष्टज्वा । ५ । ४ । ७८ । पूर्वसूत्रद्वयविषये ॥ घनिल ॥ ५
 । ३ । ७९ । तत्रैव ॥ ठाजादावूर्ध्वेन्द्रितीयादचः । ५ । ३ । ८३ । अस्मिन्प्रकरणेयष्टोऽजादिप्रत्ययश्चतस्मिन्प्रत्ययेप
 रेप्रकृतेर्द्वितीयादचऊर्द्धेसर्वलुप्यते । अनुकम्पितोदेवदत्तोदेविकः । देवियः । देविलः । देवदत्तकः । अनुकम्पितोवा
 युदत्तोवायुकः । ठग्रहणमुकोद्वितीयत्वेकविधानार्थम् ॥ * ॥ वायुदत्तः । वायुकः । पितृकः । चतुर्थ्यादचऊर्द्धस्यलोपोवा
 च्यः ॥ * ॥ अनुकम्पितोवृहस्पतिदत्तोवृहस्पतिकः । अनजादौचविभाषालोपोवक्तव्यः ॥ * ॥ देवदत्तकः । देवकः । लोपः
 पूर्वपदस्यच ॥ * ॥ दत्तिकः । दत्तियः । दत्तियः । दत्तकः । बिनापिप्रत्ययम्पूर्वात्तरपदयोर्बिालोपोवाच्यः ॥ * ॥ देवद
 त्तः । दत्तदेवः । सत्यभामा । भामासत्या । उवर्षाल्लइलस्यच ॥ * ॥ भानुदत्तः । भानुलः । चटवर्षादपि ॥ * ॥ सवि
 त्रियः । सवितृलः । चतुर्थ्यादनजादौचलोपःपूर्वपदस्यच । अप्रत्ययेतथैवेष्टउवर्षाल्लइलस्यच ॥ ९ ॥ प्राचामुपादेरड
 ञ्चौच । ५ । ३ । ८० । उपशब्दपूर्वात्प्रातिपदिकात्पूर्वविषये अडचनुच्एतौस्तः । चाङ्गुष्ठाङ्गाम् । प्राचांयहणंपूजा
 र्थं । अनुकम्पितउपेन्द्रदत्तः । उपडः । उपकः । उपिकः । उपियः । उपिलः । उपेन्द्रदत्तकः । षड्रूपाणि ॥ जाति
 नाम्नःकन् । ५ । ३ । ८१ । मनुष्यनाम्नइत्येव । जातिशब्दोमनुष्यनामधेयस्तस्मात्कनस्यादनुकम्पायाम् नीतौच
 । सिहकः । शरकः । रसभकः । द्वितीयसंघक्षरश्चेत्तदादेर्लोपोवक्तव्यः ॥ * ॥ कहोडः । कदिकः । एकाक्षरपूर्व

॥सि०को०॥
॥त०प्रा०॥
॥१०१॥

पदानामुत्तरपदलोपेवक्तव्यः ॥ * ॥ वागाशीर्द्धतः । वाचिकः । कथंयडङ्गुलीदत्तः षडिकइति । षष्ठाज्ञातिवचनान्ति
जम् ॥ * ॥ शेवलसुपरिविशालवरुणार्थ्यमादीनांनृतीयात् । ५ । ३ । ८४ । एषामनुघनाम्नांठाजादौपरेतृतीयादच
ञ्छ्लोपस्यात् । पूर्वस्यापवादः । अनुकम्पितःशेवलदत्तः । शेवलिकः । शेवलियः । शेवलिलः । सुपरिकः । विशालि
कः । वरुणिकः । अर्थ्यमिकः ॥ अजिनान्तस्योत्तरपदलोपश्च । ५ । ३ । ८२ । अजिनान्तानुघनाम्नोऽनुकम्पायां
कन् तस्यचोत्तरपदलोपः । अनुकम्पितोव्याघ्राजिनोव्याघ्रकः । सिंहकः ॥ अख्ये । ५ । ३ । ८५ । अल्पनैलं । तैलिकं
॥ ह्रस्वे । ५ । ३ । ८६ । ह्रस्वोवृक्षोवृक्षकः ॥ संज्ञायाङ्कन् । ५ । ३ । ८७ । ह्रस्वहेतुकायासंज्ञातस्यांगम्यमानायाङ्क
न् । पूर्वस्यापवादः । वंशकः । वेणुकः ॥ कुटीशमीश्रुण्डाभ्योरः । ५ । ३ । ८८ । ह्रस्वाकुटी । कुटीरः । शमीरः । श्रु
ण्डारः ॥ कुत्वाडुपच् । ५ । ३ । ८९ । ह्रस्वाकुतूः । कुतुपः । कुतूः कृत्तेः स्नेहपात्रं । ह्रस्वासाकुतुपः पुमान् ॥ कासूगो
णीभ्यांष्टरच् । ५ । ३ । ९० । आयुधविशेषःकासूः । ह्रस्वासाकासूतरी । गोणीतरी ॥ वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्चतनुभे । ५
। ३ । ९१ । वत्सतरःद्वितीयं वयःप्राप्तः । उक्षतरः । अश्वतरः । ऋषभतरः । प्रवृत्तिनिमित्ततनुत्वेएवायम् ॥ किंयत्त
दोर्निर्द्धारणेद्वयोरैकस्यडतरच् । ५ । ३ । ९२ । अनयोःकतरोवैधवः । यतरः । ततरः । महाविभाषया । कः । यः
। सं ॥ वावहूनांजातिपरिप्रश्नेडतमच् । ५ । ३ । ९३ । वहूनांमध्येएकस्यनिर्द्धारणेडतमचवास्यात् । जातिपरिप्रश्ने
इतिप्रत्याख्यातमाकरे । कतमोभवतांकठः । यतमः । ततमः । वायहखमकजर्यम् । यकः । सकः । महाविभाषया । यः
। सः । किमोऽस्मिन्विषयेडतरजपि । कतरः ॥ एकाच्चप्राचाम् । ५ । ३ । ९४ । डतरच्डतमच्चस्यात् । अनयोरेकत
मेमैचः । एषामेकतमः ॥ अवक्षेपसेकन् । ५ । ३ । ९५ । व्याकरणकेनगर्भितः । व्याकरणकः । येनेतरः कुत्स्यतेतदि
होदाहरणम् । स्वतःकुत्सितनुकुत्सितइत्वस्य ॥ * ॥ प्राग्दिशीयानांपूर्णवधिः ॥ * ॥ इवेप्रतिकृतौ । ५ । ३ । ९६ । कम्

स्यात् । अश्वइवप्रतिहतिः । अश्वकः । प्रतिहतिनैकिम् । गौरिवगवयः ॥ संज्ञायांच । ५ । ३ । १०७ । इवार्थेकनस्या
त्समुदायश्चेत्संज्ञा । अप्रतिहतिवर्धमारंभः । अश्वसदृशस्यसंज्ञा । अश्वकः । उष्ट्रकः ॥ लुम्भनुष्ये । ५ । ३ । १०८ ॥ संज्ञा
यांचविहितस्यकनोलुस्यात्मनुष्येवाचे । चंचानृणमयःपुमान् । चंचेवमनुष्यश्च । वर्धिका ॥ जीविकार्थेचापश्ये । ५ । ३
। १०९ । जीविकार्थेयद्विक्रीयमासंतस्मिन्वाचेकनोलुस्यात् । वासुदेवः । शिवः । स्कंदः । देवलकानांजीविकार्थासुदेवप्रति
हतिष्वदम् । अपश्येकिम् । हस्तिकाविक्रीणीते ॥ देवपथादिभ्यश्च । ५ । ३ । १०० । कनोलुस्यात् । देवपथः । इत्य
थः । आहतिगणोयम् ॥ वस्तेर्कम् । ५ । ३ । १०१ । इवेत्यनुवर्ततएव । प्रतिहतावितिनिवृत्तम् । वस्तिरिववास्तेयं । वस्ते
यो ॥ शिलायाठः । ५ । ३ । १०२ । शिलेवशिलेयम् । शैलेयम् । शिलायाइतियोगविभागाहुन्पीत्वेके । शैलेयं ॥ शाखादि
भ्योयः । ५ । ३ । १०३ । शाखेवशाख्यः । मुख्यः । जघनमिवजघन्यः । अग्र्यः । शरण्यः ॥ इत्यञ्चभ्ये । ५ । ३ । १०४ ।
इत्यमयंब्राह्मणः ॥ कुशायाच्छः । ५ । ३ । १०५ । कुशायमिव कुशायावुद्धिः ॥ समासाच्चतद्विषयात् । ५ । ३ । १०६ ।
इवार्थेविषयात्समासाच्छस्यात् । काकतालीयोदेवदत्तस्यवधः । इहकाकतालसमागमसदृशश्चौरसमागमइतिसमासार्थः
। तत्प्रयुक्तःकाकमरणसदृशस्तुप्रत्ययार्थः । अजाकृपाणीयः । अतर्कितोपमतइतिफलितोर्थः ॥ शर्करादिभ्योऽण् । ५ । ३
। १०७ । शर्करेवशर्करम् ॥ अङ्गुल्यादिभ्यश्चक् । ५ । ३ । १०८ । अङ्गुलोव । अङ्गुलिकः । भरुजेव । भारुजिकः ॥ एक
शालायाष्टजन्यतरस्याम् । ५ । ३ । १०९ । एकशालाशब्दादिवार्थेठज्वापक्षेठक् । एकशालेव । एकशालिकः । एकशा
लिकः ॥ कर्कलोहितादीकक् । ५ । ३ । ११० । कर्कःशुक्लोऽश्वस्सइव । कार्कीकः । लौहितीकः स्फटिकः ॥ पूगान्ज्यो
ऽग्रामणीपूर्वात् । ५ । ३ । १११ । इवार्थेनिवृत्तः । नानाजातीयाञ्चनियतवृत्तयोऽर्थकामप्रधानाः सङ्घाः पूगास्तद्वाच
कान्तेष्वन्यस्यात् । अहितध्वज्यः ॥ व्रातचफभोरस्त्रियाम् । ५ । ३ । ११२ । व्रातःकापोतपाकः । कौञ्च यः

॥सि०कौ०॥

॥त० त०॥

॥ १०२ ॥

१ ब्राध्नायन्यः ॥ आयुधंजीविसङ्घान्ज्यङ्वाहीकेष्वब्राह्मणराजन्यात् । ५ । ३ । ११४ । वाहीकेयुय आयुधजीविसङ्घस्तद्वाचि
नःस्वार्थेज्यङ् । शौद्रक्यः । मालव्यः । टित्वाण्डोष् । शौद्रकी । आयुधेतिकिम् । मल्लाः । सङ्घेतिकिम् । सम्राट् । वाहीके
युकिम् । शबरः । अब्राह्मणेतिकिम् । गोपालवाः । शालङ्कायनाः । ब्राह्मणेतद्विशेषग्रहणम् । राजन्येस्वरूपग्रहणम् ॥ वृका
ङ्गेण्यण् । ५ । ३ । ११५ । आयुधजीविसङ्घवाचकात्स्वार्थे । वार्केण्यः । आयुधेतिकिम् । जाङ्गिश्च दान्माभूत् ॥ दामन्यादि
त्रिगर्तव्यमृच्छः । ५ । ३ । ११६ । दामन्यादिभ्यस्त्रिगर्तव्येभ्यश्चायुधजीविसङ्घवाचिभ्यस्त्वार्थेच्छस्य्यात् । त्रिगर्तःषष्ठो
षण्णोयेवान्ते त्रिगर्तव्यमृच्छः । आङ्गस्त्रिगर्तव्यमृच्छास्तु कौण्डोपरथदाण्डकी । कोष्टुकिर्ज्जालमाणिश्चब्रह्मगुप्तेऽथजाल
किः ॥ १ ॥ दामनीयः । दामनीयौ । दामनयः । औलपिः । औलपीयः । त्रिगर्तः । कौण्डोपरथीयः । दाण्डकीयः ॥
पार्श्वदियौधेयादिभ्योऽण्णौ । ५ । ३ । ११७ । आयुधजीविसङ्घवाचिभ्यश्चक्रमादण्णौस्तःस्वार्थे । पार्श्वः । पार्श्वौ
। पार्शवाः । यौधेयः । यौधेयौ । यौधेयाः ॥ अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखावच्छमीवदूर्सावच्छुमदणोयञ् । ५ । ३ ।
११८ । अभिजिदादिभ्योऽण्णन्तेभ्यःस्वार्थेयञ्स्यात् । अभिजितोऽपत्यं । अभिजित्यः । वैदभृत्यः । शालावत्यः । शैखावत्यः
। शमीवत्यः । और्सावत्यः । औमत्यः ॥ ज्यादयस्तद्राजाः । ५ । ३ । ११९ । पूगात्ज्यङ्त्वारभ्यञ्ज्जाएतत्संज्ञाःस्युः । ते
नास्त्रियाम्बुङ्गुलुक् । लोहितघ्नजाः । कपोतपाकाः । कौञ्जायनाः । ब्राध्नायनाङ्ग्यादि ॥ पादशतस्यसंख्यादेर्दीर्घस्तक
म्बुन्लोपश्च । ५ । ४ । १ । लोपवचनमनैमित्तिकत्वार्थम् । अतो नस्थानिवत् । पादःपत् । तद्धितार्थे इति समासेकते प्र
त्ययः । बुद्धन्तंस्त्रियामेव । द्वैद्वैपादौददाति । द्विपदिकाम् । द्विशतिकाम् । पादशतग्रहणमनर्थकमन्यत्रापिदर्शना
त् । द्विमोदिकिकाम् ॥ दण्डववसर्गयोश्च । ५ । ४ । २ । बुन्स्यात् । अवीप्सार्थमिदं । दौपादौदण्डितः । द्विपदिकां ।
व्यवहृजतिददातीत्यर्थः ॥ स्थूलादिभ्यःप्रकारवचनेकन् । ५ । ४ । ३ । जातीयशेषवादः । स्थूलकः । अणुकः । चञ्

वृहतीरूपसंस्थानम् ॥ * ॥ चञ्चुकः । बृहत्कः । सुरयायाञ्चौ ॥ * ॥ सुरवर्षाहिः सुरकः ॥ अनव्यन्तगतौक्तात् । ५ । ४ ।
 ४ । छिन्नकम् । भिन्नकं । अभिन्नकम् ॥ नसामिवचने । ५ । ४ । ५ । सामिपठ्याये उपपदे कान्तान्नकन् । सामिन्नकम्
 । अर्द्धकम् । अनव्यन्तगतेरिह प्रकृत्यैवाभिधानात्पूर्वैण कन्न प्राप्तः । इदमेवनिषेधसूत्रमथन्तस्वार्थिकमपिकनंज्ञापयति
 । वञ्चतरकम् ॥ बृहत्याञ्चाच्छादने । ५ । ४ । ६ । कन्स्यात् । द्वौ प्रावासेत्तरसंज्ञैः समौ बृहत्तिका तथा । आच्छादने किम् ।
 वृहतीरुन्दः ॥ अषडक्षाशितं गवलङ्कर्मालम्पुसंघाद्युत्तरपदात्कः । ५ । ४ । ७ । स्वार्थे । अषडक्षीणो मन्त्रः । द्वाभ्यामेव
 तमिथर्यः । अशितगावोऽस्मिन्निति आशितङ्गवीनमरणम् । निपातनात्पूर्वस्यमुम् । अलंकर्मणे । अलङ्कर्मणः ।
 लम्पुरुयोः । ईश्वरधीनः । नियोयङ्गुः उत्तरसूत्रे विभाषायहणत् । अन्येपिकेचित्स्वार्थिकाः प्रत्ययानिबन्धमिथ्यने । त
 मवादयः प्राक्कृतः । ज्यादयः प्राग्मुनः । आमादयः प्राङ्गयद् । बृहतीनाथन्तः समासान्ताञ्चेति ॥ विभाषाञ्चेरदिकस्त्रिया
 म् । ५ । ४ । ८ । अदिक् स्त्रीवृत्तेरथ्यन्तात्प्रातिपदिकात्वस्थान्तास्वार्थे । प्राक् । प्राचीनं । प्रव्यक् । प्रतीचीनम् । अ
 वाक् । अवाचीनम् । निहृष्टप्रतिहृष्टार्थरेफयाय्यवमाधमाः । अर्चन्तमञ्जतीति । अर्वाक् । अर्वाचीनम् । अदिक् स्त्रि
 यीकिम् । प्राचीदिक् । उदीचीदिक् । दिग्यहृङ्किम् । प्राचीनावाहृणी । स्त्रीयहृङ्किम् । प्राचीनं यामादाम्नाः ॥ जाय्य
 नाच्छ्वभुनि । ५ । ४ । ९ । ब्राह्मणजातीयः । बभुनिकिम् । ब्राह्मणजातिश्लोभनाः । जातेर्यञ्जकद्रव्यम्बधुः ॥ स्था
 मान्ताद्विभाषासंस्थानेनेतिचेत् । ५ । ४ । १० । संस्थानेननुच्छेदचेत्स्थानान्तमर्थवदित्यर्थः । पितृस्थानीयः । पितृस्था
 नः । संस्थानेनकिम् । गोस्थानम् ॥ अनुगादिनष्टक् । ५ । ४ । १३ । अनुगादतीत्यनुगादी । सखवानुगादिकः ॥ विसारि
 यो मत्स्ये । ५ । ४ । १६ । अणस्यात् । विसारिणः । मत्स्येति किम् । विसारीदेवदत्तः ॥ संस्थायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणनेक
 ५ । ४ । १७ । अभ्यावृत्तिर्जन्मक्रियाजन्मगणनवृत्तेः संस्थाशब्दात्स्वार्थेकत्वमुच्स्यात् । पञ्चकलोभुङ्गेः ।

॥ सि० कौ० ॥ व्याः किम् । भूरिवारान् भुङ्क्ते ॥ द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच् । ५ । ४ । १८ । हत्वसुचोपवादः । द्विर्भुङ्क्ते । त्रिः । सप्तस्य । चतुः ॥ स
 ॥ त० त० ॥ कस्यसकृच्च । ५ । ४ । १९ ॥ सकृदित्यादेशस्स्याच्चात्सुच् । सकृद्भुङ्क्ते । संयोगान्तस्येति सुचेलोपः । ननु हल्ङ्गाविति । अ
 ॥ १०३ ॥ • भैसीदिष्यन्नसिचिइवसुचोपितदयोगात् ॥ विभाषावहोर्धाऽविप्रकृष्टकाले । ५ । ४ । २० । अविप्रकृष्टआसन्नः । बहुधा
 । बहुकृत्वोवादिवसस्यभुङ्क्ते । आसन्नकाले किम् । बहुकृत्वोमासस्यभुङ्क्ते ॥ तत्प्रकृतवचने मयइ ५ । ४ । २१ । प्राचुर्ये
 षंप्रस्तुतम्प्रकृतनस्यवचनम्प्रतिपादनम् । भावेधिकरणेवाव्युह । आद्ये । प्रकृतमन्नं अन्नमयं । अपूपमयम् । यवागूमयी
 । द्वितीये । अन्नमयोयज्ञः । अपूपमयंपर्व ॥ समूहवच्च बहुषु । ५ । ४ । २२ । सामूहिकाः प्रत्ययान्तिदिश्यन्ते चान्मयइ ।
 मोदकाः प्रकृताः । मोदकिकम् । मोदकमयं । शक्कुलिकम् । शक्कुलीमयं । द्वितीयेर्थे । मोदकिकोयज्ञः । मोदकमयः ॥
 अमन्नावस्येति हभेषजाञ्च्यः । ५ । ४ । २३ । अमन्तएवानन्त्यम् । आबसथएषावसथम् ॥ इतिहेतिनिपातसमुदा
 यः । ऐतिह्य । भेषजमेवभैषज्यम् ॥ देवतान्तात्तार्थेयत् । ५ । ४ । २४ । तदर्थएवतार्थम् । स्वार्थेघञ् । अग्निदे
 वतायैइदमग्निदैवत्यम् । पितृदैवत्यम् ॥ पादार्थाभ्यञ्च । ५ । ४ । २५ । पादार्थमुदकम्पाद्यम् । अर्घ्यम् । नवस्यनूआदे
 शः न्नपूनाप्राञ्चप्रत्ययावक्तव्याः ॥ * ॥ नूत्नम् । नूतनम् । नवीनम् । नञ्पूनाप्रात् ॥ * ॥ पुनर्णार्थवर्तमानात्पुनश्चा
 न्नोवक्तव्यः ॥ * ॥ चात्पूर्वाक्ताः । प्रणम् । प्रबन्म् । प्रतनं । प्रीणं । भागरूपनामभ्योघेयः ॥ * ॥ भागधेयः । भागधेयम् ।
 रूपधेयम् । नामधेयम् । आग्नीध्रसाधारणादञ् ॥ * ॥ आग्नीध्रम् । साधारणम् । स्त्रियांडोष् । आग्नीध्री । साधारणी
 ॥ अतिथेर्भ्यः । ५ । ४ । २६ । तादर्थ्येइत्येव । अतिथयेइदमातिथ्यम् ॥ देवान्तल् । ५ । ४ । २७ । देवएवदेवता ॥
 अवैकः । ५ । ४ । २८ । अविरैवाविकः ॥ यावादिभ्यः कन् । ५ । ४ । २९ । यावएवयाविकः । मणिकः ॥ लोहितान्म
 णौ । ५ । ४ । ३० । लोहितमेवमणिर्लोहितकोमणिः ॥ वर्सेचानित्ये । ५ । ४ । ३१ । लोहितकः कोपेन ॥ लोहिता

लिङ्गबाधनम् ॥*॥ लोहितिका । लोहितिकाकोपेन ॥ रक्ते । ५ । ४ । ३२ । लाक्षादिनारक्तेयोलोहितशब्दस्य स्यात्
 न्स्थान् । लिङ्गबाधमेव । लोहितिका । लोहितिकाशब्दी ॥ कालाच्च । ५ । ४ । ३३ । वर्षे चानित्ये रक्ते इति द्वयमनुव
 र्त्तते । कालकंमुखं वै लक्ष्येण । कालकः पटः । कालिकाशब्दी ॥ विनयादिभ्यश्चक् । ५ । ४ । ३४ । विनयस्य ववै नयि
 कः । सामयिकः । उपायाद्भवत्स्य । औपयिकः ॥ वाचोव्याहृतार्थायाम् । ५ । ४ । ३५ । सदिष्टार्थायाम्वाचिविद्युत्स
 मादौ कश्चिद्वाचार्थेठकस्यात् । सन्देशवाचिकं स्यात् ॥ तद्वृत्तात्कर्मणोऽण् । ५ । ४ । ३६ । कर्मैव कर्मणम् । वा
 चिकं । शुक्लाक्रियमाणं कर्मैवार्थः ॥ औषधेरजाते । ५ । ४ । ३७ । स्वार्थेऽण् । औषधमिषति । अजातौक्तिम् । औ
 षध्यश्चेति ॥ प्रज्ञादिभ्यश्च । ५ । ४ । ३८ । प्रज्ञस्य प्राज्ञः । प्राज्ञीस्त्री । दैवतः । वाग्भवः ॥ मृदस्त्रिकन् । ५ ।
 ४ । ३९ । मृदेवमृत्तिका ॥ ससौप्रशंसयाम् । ५ । ४ । ४० । रूपपोपवादः । प्रशस्तामृत् । मृत्सा । मृत्ता । उत्तररूत्रे
 ऽन्यतरस्याग्रहणान्निषेधम् ॥ बहुल्यार्थाच्चस्कारकादन्यतरस्याम् । ५ । ४ । ४१ । बहूनिददाति बहुशः । अल्पानि
 अल्पशः । बहुल्यार्थान्नाङ्गलाऽमङ्गलवचनम् ॥*॥ नेह । बहूनिददात्यनिष्टेषु । अल्पन्ददात्याभ्युदयिकेषु ॥ संख्यै
 कवचनाच्चवीप्सायाम् । ५ । ४ । ४३ । द्वौद्वौददातिद्विशः । मायंमायंमायशः । प्रस्थशः । परिमाणशब्दावृत्तावेकार्थात्
 व । संख्यैकवचनान्क्तिम् । घटंघटंददाति । वीप्सायाङ्गिम् । द्वौददाति । कारकादित्येव । द्वयोर्द्वयोःस्वामी ॥ प्रतियोगे
 पञ्चम्यास्तसिः । ५ । ४ । ४४ । प्रतिनाकर्मप्रवचनीयेनयोगेयापञ्चमीविहितान्तदन्तान्तसिस्थान् । प्रद्युम्नःकृत्तःप्रति
 आद्यादिभ्य उपसंख्यानं ॥ * ॥ आदौ । आदितः । सद्यतः । अन्ततः । वृष्टतः । पार्श्वतः । अङ्गतिगणोयं । स्वरेण
 स्वरतः । वर्षतः ॥ अपादानेचाऽहीयरुहोः । ५ । ४ । ४५ । अपादानेयापञ्चमीतदन्तान्तसिस्थान् । ग्रामादागच्छति
 ग्रामतः । अहीयरुहोः । सर्गपरीचते । अर्षतादकरोच्चति ॥ अतिग्रहाऽवयवक्षेपेष्वकर्तारितुर्वायम् । ५ । ४ । ४६

॥वि०वे०॥

॥त० त०॥

॥ १०४ ॥

अकर्त्तरिनृतीयान्नाद्वातसिस्त्र्यात् । अतिक्रम्यहोतिग्रहः । चारित्रेणातिगृह्यते । चारित्रतोऽतिगृह्यते । चारित्रेणा
न्याननुवर्त्य अतिक्रम्यवर्त्ततइत्यर्थः । अचयनमचलनम् । वृत्तेननव्यथतेवृत्ततो नव्यथते । वृत्तेनचलतीत्यर्थः । क्षेपे । वृत्तेन
क्षिप्तः । वृत्ततःक्षिप्तः । वृत्तेननिन्दितइत्यर्थः । अकर्त्तरीतिकिम् । देवदत्तेनक्षिप्तः ॥ हीयमानपापयोगाच्च । ५ । ४ । ४७
। ह्यिमानपापयुक्तादकर्त्तरिनृतीयान्नाद्वातसिः । वृत्तेनहीयते । वृत्तेनपापः । वृत्ततः । क्षेपस्यऽविवक्षायामिदं । क्षेपेतुपूर्
वैणसिद्धं । अकर्त्तरिकिम् । देवदत्तेनहीयते ॥ वक्ष्याव्याश्रये । ५ । ४ । ४८ । वक्ष्यन्ताद्वातसिस्त्र्यान्नापक्षसमाश्रये । दे
वाश्चर्जुनतोऽभवन् । आदित्याःकर्त्ततोऽभवन् । अर्जुनस्यपक्षेइत्यर्थः । व्याश्रयेकिम् । वृक्षस्यशाखा ॥ रोगाच्चापनयने । ५ । ४
। ४९ । रोगवाचिनःवक्ष्यन्ताद्वातसिस्त्रिकिन्सायां । प्रवाहिकातःकुरु । प्रतीकारमस्याःकुर्वीत्यर्थः । अपनयनेकिम् । प्रवाहि
कायाःप्रकोपनंकरोति ॥ क्वस्त्रियोगेसंपद्यकर्त्तरिचिः । ५ । ४ । ५० । अभूततद्भावइतिवक्तव्यम् ॥*॥ विकारान्तंतांप्राप्नुव
त्यांप्रकृतौवर्त्तमानादिकारशब्दात्कार्यैर्चिर्वास्यात्करोत्वादिभिर्योगे ॥ अस्त्वौ । ७ । ४ । ३२ । अवर्त्तस्यईत्यात्तौ । वेली
पः । अत्रात्तद्व्ययत्वं । अह्वःह्वःसंपद्यतेतद्करोतिह्वीकरोति । ब्रह्मीभवति । गङ्गीस्यात् । अचयस्यचावीत्वंनेतिवाचम्
॥*॥ दोषाभूतमहः । दिवाभूतरात्रिः । एतच्चाययोभावश्चेतिह्वरेभाष्येउक्तम् ॥ क्वच्योच्च । ६ । ४ । १५२ । हलःपरस्याप
थयकारस्यखोषस्य्यात्क्वचौचपरतः । गार्गीभवति ॥ चौच । ७ । ४ । २६ । चौपरेपूर्वस्यदीर्घस्यात् । शुचीभवति । फटूस्यात्
। अचयस्यदीर्घत्वंनेतिकेचित् । तन्निर्मूलम् । स्वस्त्रिस्थादितितुमहाविभाषयाचेरभावात्सिद्धम् । स्वस्त्रीस्थादित्यपिपक्षेस्वा
दितिचेदस्तुयदिनेच्छते तर्ह्यनभिधानात् । चिरेवनोत्पद्यतेइत्यस्तु । रीडृतः । मात्रौकरोति ॥ अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोर्हो
रजसंलोपश्च । ५ । ४ । ५९ । एषांलोपश्चाच्चिश्च । अरूकरोति । उन्मनीस्यात् । उच्चक्षूकरोति । विचेतौकरोति । विरहो
करोति । विरजौकरोति ॥ विभाषासनिकान्त्यैः । ५ । ४ । ५२ । चिविषयेसातिर्वास्यात्साकत्ये ॥ सात्पदाद्वोः । ८ । ३ । ११९ ।

सस्यवत्त्वेस्यात् । दधिसिञ्चति । कृत्तंशस्त्रमग्निःसम्पद्यतेऽग्निसाङ्गवति । अग्नोभवति । महाविभाषयावाक्यमपि । का
र्त्तिकम् । एकदेशेनश्रुतीभवतिपटः ॥ अभिविधौसम्पदाच । ५ । ४ । ५३ । सम्पदाकृत्स्निभिश्चयोगेसातिर्वास्याङ्गा
प्रा । पक्षेकृत्स्नियोगेचिः । सम्पदानुवाक्यमेव । अग्निसात्सम्पद्यतेअग्निसाङ्गवतिशस्त्रं । अग्नोभवति । जलसात्सम्पद्यते
जलीभवतिलवणम् । एकस्याव्यक्तेः सर्वावयवावच्छेदेनाऽन्यथाभावःकार्त्तिकम् । बहूनावयवानीनाङ्गिञ्चिदवयवाऽवच्छेदेनान्य
थात्त्वमिविधिः ॥ तदधीनवचने । ५ । ४ । ५४ । सातिस्स्यात्कृत्स्निभिस्सम्पदाचयोगे । राजसात्करोति । राजसात्सम्प
द्यते । राजाधीनमित्यर्थः ॥ देयेत्राच । ५ । ४ । ५५ । तदधीनेदेयेत्रास्यात्सातिश्चक्रादियोगे । विप्राधीनन्देयङ्करोति ।
विप्रत्राकरोति । विप्रत्रासम्पद्यते । पक्षेविप्रसात्करोति । देयेकिम् । राजसाङ्गवतिराष्ट्रम् ॥ देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्यो
द्वितीयासप्तम्योर्बहुलम् । ५ । ४ । ५६ । एभ्योद्वितीयान्तेभ्यः सप्तम्यन्तेभ्यश्चत्रास्यात् । देवत्रावन्देरमेवा । बहुलोक्ते
रन्यत्रापि । बहुत्राजीवतोमनः ॥ अव्यक्तानुकरणाद्भुजवर्गर्द्धादनितौडाच् । ५ । ४ । ५७ । इच् अवरन्त्यूनंननुत
तोन्न्यूनमनेकाजितियावत्तादृशमर्द्धयस्यतस्माद्वाच्स्यात्कृत्स्निभिर्योगे ॥ डाचिविवक्षितेद्वेवहुलम् ॥ * ॥ नित्यमाम्रेडिते
डाचीतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ डाच्परं यदाम्रेडितन्तस्मिन्परेपूर्वपरयोर्बर्षयोः पररूपंस्यात् । इतितकारपकारयोः प
कारः । पटपटाकरोति । अव्यक्तानुकरणात्किम् । दृषत्करोति । भुजवर्गर्द्धात्किम् । अत्करोति । अवरैतिकिम् । खर
टखरटाकरोति । त्रपटत्रपटाकरोति । अनेकाचइत्येवह्रत्रयितुमुचितम् । एवंहिडाचीतिपरसप्तम्येवद्वित्वेसुवचेत्यव
धेयम् । अनितौकिम् । पटितिकरोति ॥ कृत्तौद्वितीयतृतीयशम्बवोजात्कृषौ । ५ । ४ । ५८ । द्वितीयादिभ्योडाच्स्या
त्कृत्स्नियोगेकर्षणार्थे । बहुलोक्तेरव्यक्तानुकरणादन्यस्यडाचिनद्वित्वम् । द्वितीयं तृतीयंकर्षणंकरोति । द्वितीयाकरो
ति । तृतीयाकरोति । ... दशहःप्रतिज्ञोमे । अनुलोमंकृष्टंक्षेत्रंपुनः प्रतिलोमंकर्षति । शम्बाकरोति । डीजेतसकृत्कथं ।

॥सि०के०॥

वीजाकरोति ॥ संख्यायाश्च गुणान्तायाः । ५ । ४ । ५७ । कृत्रोयोगे क्वौडाच्स्यात् । द्विगुणाकरोति श्लेषम् । क्षेत्रकर्मक

॥त० त०॥

द्विगुणकर्वणं करोतीत्यर्थः ॥ समायाचयापनायाम् । ५ । ४ । ६० । क्वाविति निवृत्तम् । कृत्रोयोगेडाच्स्यात् । समया

॥ १०५ ॥

करोति । कालंयापयतीत्यर्थः ॥ सपत्रनिघ्नत्रादतिव्यथने । ५ । ४ । ६१ । सपत्राकरोति मृगं । सपुङ्खशरप्रवेशेन सपत्रं क

रोतीत्यर्थः । निघ्नत्राकरोति । सपुङ्खशरस्याऽपरपार्श्वे निर्गमनान्निःपत्रं करोतीत्यर्थः । अतिव्यथने किम् । सपत्रनिघ्न

त्रम्वाकरोति भूतलम् ॥ निष्कुलान्निष्कोषणे । ५ । ४ । ६२ । निष्कुलाकरोति दाडिमम् । निर्गतंकुलमन्तरवयवानां समू

होयस्मादिति वज्रवीहेडाच् ॥ सुखप्रियादानुलोम्ये । ५ । ४ । ६३ । सुखाकरोति । प्रियाकरोति गुरुम् । अनुकूलत्वर

णेनानन्दयतीत्यर्थः ॥ दुःखात्प्रतिलोम्ये । ५ । ४ । ६४ । दुःखाकरोति । स्वामिनम्पीडयतीत्यर्थः ॥ श्रूलात्पाके । ५ । ४

। ६५ । श्रूलाकरोति मांसम् । श्रूलेन पचतीत्यर्थः ॥ सत्यादशपथे । ५ । ४ । ६६ । सत्याकरोति भागंडं वणिक् । केतव्यमि

तितथ्यं करोतीत्यर्थः । शपथेतु सत्यं करोति विप्रः ॥ मद्रात्परिवापणे । ५ । ४ । ६७ । मद्रशब्दो मङ्गलार्थः । परिवापनं मु

ण्डनम् । मद्राकरोति । माङ्गल्यं मुण्डनेन संस्कारोतीत्यर्थः । भद्राच्चेति वक्तव्यम् ॥ * ॥ भद्राकरोति । अर्थः प्राग्वत् । परि

॥सु०द्वि०॥

वापणे किम् । मद्रङ्करोति ॥ * ॥ इति तद्धितप्रक्रिया समाप्ता ॥ * ॥ सर्वस्य द्वे । ८ । १ । १ । इत्यधिकृत्य ॥ नित्यवी

प्तयोः ॥ ८ । १ । ४ । आभीक्ष्ण्ये वीप्सायाश्चोत्थेपदस्य द्विर्बचनं स्यात् । आभीक्ष्ण्यनिङन्तेष्वयसंज्ञककृदन्तेषु च

। पचति पचति । भुङ्क्ते भुङ्क्ते । वीप्सायां । वृक्षं वृक्षं सिञ्चति । ग्रामो ग्रामो रमणीयः ॥ परेर्बर्ज्जने । ८ । १ । ५ । परिपरि

वङ्गेभ्यो वृष्टो देवः । वङ्गान्परिहृयेत्यर्थः । परेर्बर्ज्जने वावचनम् ॥ * ॥ परि वङ्गेभ्यः ॥ उपत्य्यध्यधसस्सामीप्ये । ८ ।

१ । ७ । उपत्य्यपरिग्रामम् । ग्रामस्योपरिष्ठान् समीपे देशे इत्यर्थः । अध्याधिसुखम् । सुखस्योपरिष्ठान् समीपकाले दुःख

मित्यर्थः । अधोऽधोलोकं । लोकस्याधस्तत्समीपे देशे इत्यर्थः ॥ वाक्वादेरामन्त्रितस्याऽसूयासम्पतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु ।

८। १। ८। असूयायाम् । सुन्दरसुन्दरवृथातेसौन्दर्यम् । सम्मतौ । देवदेवबंद्योसि । कोपे । दुर्विनीतदुर्विनी
 तद्दानींज्ञास्यसि । कुत्सने । धानुष्कधानुष्कवृथातेधनुः । भर्त्सने । चेरचेरघातयिष्यामिन्वाम् ॥ एकम्बुजब्रीहिवत् ।
 ८। १। ९। द्विरुक्तएकशब्देवज्जब्रीहिवत्स्यात् । तेनसुब्लोपपुम्बुजावौ । एकैकमक्षरम् । दहद्वयोरपिसुपोलुकिङ्क
 तेवज्जब्रीहिवद्वावादेवप्रातिपदिकत्वात्समुदायात्सुप् । एकैकयाज्ज्याइहपूर्वभागेपुम्बुजावाटवयहेविशेषः । नवज्जब्रीहा
 विद्यत्रपुनर्ब्रज्जब्रीहियहणंमुख्यवज्जब्रीहिलाभार्थम् । तेनातिदिष्टवज्जब्रीहौसर्व्वनामतास्येवेतिप्राञ्चः । वस्तुतस्तुभाष्यमते
 प्रत्याख्यातमेतत् । सूत्रमतेपिवज्जब्रीह्यर्थेऽलौकिकेवियहेनिषेधकंनतुवज्जब्रीहावितीहातिदेशेश्चैवनास्ति । एकैकस्मैदे
 हि ॥ आवाधेच । ८। १। १०। पौंड्यांद्योत्यांद्देशोवज्जब्रीहिवच्च । गतगतः । विरहात्पीड्यमानस्येयमुक्तिः । वज्ज-
 ब्रीहिवद्वावात्सुबुक् । गतगता । इहपुम्बुजावः ॥ कर्मधारयवदुत्तरेषु । ८। १। ११। इतउत्तरेषुद्विर्ब्रचनेषुकर्मधा-
 रयवत्कार्य्यं । प्रयोजनंसुब्लोपपुम्बुजावान्नोदात्तत्वानि ॥ प्रकारेगुणवचनस्य । ८। १। १२। सादृश्येद्योत्येगुणवचन-
 स्यद्वेस्तत्त्वकर्मधारयवत्कार्य्यम् । कर्मधारयवदुत्तरेष्वित्यधिकारात् । तेनपूर्व्वभागस्यपुम्बुजावः । समासस्येत्यन्तोदात्तत्व
 च्च । पटुपट्वी । पटुपटुः । पटुसदृशः ईयत्पटुरितियावत् । गुणोपसर्जनद्रव्यवाचिनः केवलगुणवाचिनश्चेहगृह्यान्ते ।
 श्रुक्श्रुक्तरूपं । श्रुक्श्रुक्तरूपः । आनुपूर्व्वेद्वेवाचे ॥ * ॥ मूलेमूलेस्थूलः । संभ्रमेणप्रवृत्तौयथेष्टमनेकधाप्रयोगोन्याय
 सिद्धः ॥ * ॥ सूर्यःसूर्यः बुध्यस्व ॥ २ ॥ सूर्यः ३ बुध्यस्व ॥ ३ ॥ क्रियासमभिहारेच ॥ * ॥ लुनीहिलुनीहीत्येवायं ।
 चुनोति । नित्यवीप्सयोरिति सिद्धेभृशार्थेद्वित्वार्थमिदम् । पौनःपुन्येपिलोटासहसमुच्चित्यद्योतकतांलभ्यम्बा । कर्मव्यति-
 हारेसर्व्वनाम्नोद्वेवाचे ॥ * ॥ समासवच्चवज्जलम् ॥ * ॥ वज्जलयहणादन्यपरयोर्नसमासवत् ॥ * ॥ इतरशब्दस्यतुनि-
 र्णयम् ॥ * ॥ असमासवच्चपूर्व्वपदस्यस्यसुपसुर्ब्वक्तव्यः ॥ * ॥ अन्योऽन्यंविप्रानामन्ति । अन्योन्यैः । अन्योन्यान् । अन्यो

॥सि०कौ०॥

॥सु०द्वि०॥

॥ १०६ ॥

न्येनकृतम् । अन्योऽन्यस्मैदत्तमित्यदि । अन्योन्येषांपुष्करैरमृशन्नइतिमाघः । एवम्परस्परम् । अत्रकस्कादित्याद्वि
सर्गस्यसः । इतरेतरम् । इतरेतरेणेत्यादि । स्त्रीनपुंसकयोरुत्तरपदस्थायविभक्तेरम्भावेवावक्तव्यः ॥*॥ अन्योन्यां ।
अन्योन्यम् । परस्परं । परस्परं । इतरेतरं । इतरेतरम्बा । इमेब्राह्मण्यैकुलेवाभोजयतः । अत्रकेचित् । आमादेशोद्वि
तीयायाएव । भाष्यादौतथैवोदाहृतत्वात् । तेनस्त्रीनपुंसकयोरपितृतीयादियुपुम्बदेवरूपमित्याहुः । अन्येतूदाहरण
स्यदिङ्गात्रत्वात्सर्वविभक्तीनामादेशमाहुः ॥ दलद्वयेटावभावः क्लोवेचाद्विरहःस्वमोः । समासेसोरनुक्तेतिसिद्धम्बाहुलका
त्रयम् ॥ १ ॥ तथाहि । अन्योन्यम्परस्परमित्यत्रदलद्वयेपिटाप्प्राप्तः । नचसर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेइतिपुम्बद्भावः । अन्यप
रयोरसमासवद्भावात् । नचद्विर्बचनमेववृत्तिः । यांयाम्प्रियःप्रैक्षतकात्क्षींसासेत्यादावतिप्रसङ्गात् । अन्योन्यमितरेतर
मित्यत्रचाटुत्तरादिभ्यइत्यदडप्राप्तः । अन्योन्यसंसक्तमहस्त्रियामम् । अन्योन्याश्रयः । परस्परक्षिसादृश्यमदृष्टपरस्परै
रित्यादौसोर्लुक्प्राप्तसर्वम्बाहुलकबलेनसमाधेयम् । प्रकृतवार्तिकभाष्योदाहरणं । स्त्रियामितिस्त्रेऽन्योन्यसंश्रयेत्वेतदि
तिभाष्यञ्चात्रप्रमाणमिति ॥ अकच्छेप्रियसुखयोरऽन्यतरस्याम् । ८ । १ । १३ । प्रियप्रियेणददाति । प्रियेणवा । सु
खसुखेनददाति । सुखेनवा । द्विर्बचनेकर्मधारयवद्भावात्तुपिलुकितदेववचनम् । अतिप्रियमपिवस्त्वतायासेनद
दातीत्यर्थः ॥ यथास्वेयथायथम् । ८ । १ । १४ । यथास्वमितिबीप्सायामव्ययीभावः । योयंआत्मायच्चात्मीयन्तद्व्यासम् ।
नस्मिन्यथाशब्दस्यद्वेक्लीवत्वञ्चनिपात्यते । यथायथंज्ञातायथास्वभावमित्यर्थः । यथात्मीयमितिवा ॥ द्वन्द्वंरहस्यमर्थ्यादाव
चनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाऽभिधत्तियु । ८ । १ । १५ । द्विशब्दस्यद्विर्बचनपूर्वपदस्याऽम्भावेऽत्वञ्चोत्तरपदस्यनपुंसक
त्वञ्चनिपात्यतेएष्वर्थेषु । तत्ररहस्यंद्वन्द्वशब्दस्यवाचं ॥ * ॥ इतरेविषयभूताः । द्वन्द्वमन्वयतेरहस्यमित्यर्थः । मर्थ्यादा
स्थित्यनतिक्रमः । आचतुरंहीमेपश्वोद्वन्द्वमिथुनायन्ते । मातापुत्रेणमिथुनङ्गच्छति । पैत्रेणप्रपैत्रेणापीतिमर्थ्यादार्थः ।

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ १०७ ॥

शान्त्युः ॥ युष्मद्गुपपदेसमानाधिकरणेस्थानिन्यपिमध्यमः । १ । ४ । १०५ । तिङ्ङाचकारकवाचिनियुष्मदिप्रयुज्यमाने
ऽप्रयुज्यमानेचमध्यमः स्यात् ॥ प्रहासेचमन्योपपदेमन्यतेरुत्तमएकवच । १ । ४ । १०६ । मन्यधातुरूपपदंयस्यधातो
स्तस्मिन्प्रकृतिभूतेसतिमध्यमस्यात्परिहासेगम्यमाने । मन्यतेस्तूत्तमस्यात्सचैकार्यस्यवाचकस्यात् ॥ अस्मद्गुत्तमः । १ ।
४ । १०७ । तथाभूतेस्मद्गुत्तमस्यात् ॥ शेवेप्रथमः । १ । ४ । १०८ । मध्यमोत्तमयोरविषयेप्रथमस्यात् । भूसन्नायां
। कर्त्तृविवक्षायाम् । भूतिङ्ङितिस्थिते ॥ तिङ्ङित्सार्वधातुकम् । ३ । ४ । ११३ । तिङ्ङिशतञ्चधात्वधिकारोक्ताएतत्संज्ञाःस्युः
॥ कर्त्तरिश्प् । ३ । १ । ६८ । कर्त्तर्येसार्वधातुकेपरेधातोश्शस्य्यात् । शपावितौ ॥ सार्वधातुकार्द्धधातुकयोः । ७ । ३ ।
८४ । अनयोःपरयोरिगन्ताङ्गस्यगुणस्यात् । अवादेशः । भवति । भवतः ॥ जेऽनः । ७ । १ । ३ । प्रत्ययावयवस्य
रस्यान्तादेशस्यात् । अतोगुणे । भवन्ति । भवसि । भवधः । भवथ ॥ अतोदीर्घायञि । ७ । ३ । १०९ । अतोङ्गस्यदी
र्घस्यात् यत्रादौसार्वधातुकेपरे । भवामि । भवावः । भवामः । सभवति । तौभवतः । तेभवन्ति । त्वम्भवसि । युवाम्भव
थः । युयम्भवथ । अहम्भवामि । आषाम्भवावः । वयम्भवामः । एहिमन्येञ्चोदनम्भोक्ष्यसे । भुक्तस्सोतिथिभिः । एतंएनं
वामन्ये । ओदनम्भोक्ष्येथे । भोक्ष्यध्वे । भोक्ष्ये । भोक्ष्यावहे । भोक्ष्यामहे । इत्यादि । मन्यसे । मन्येथे । मन्यध्वे । इत्यादि
रर्थः । युष्मद्गुपपदेइत्याद्यनुवर्त्तते । तेनेहन । स्तुभवान्मन्यते । ओदनम्भोक्ष्येइति । प्रहासेकिं । यथार्थकथनेमाभूत् ।
एहिमन्यसेञ्चोदनम्भोक्ष्येइति । भुक्तःसोतिथिभिरित्यादि ॥ परोक्षेतिङ् । ३ । २ । ११५ । भूतानद्यतनपरोक्षार्थवृत्तेर्द्धातोर्लि
ङ्स्यात् । लस्यतिवादयः ॥ लिङ् । ३ । ४ । ११५ । लिङादेशस्तिङ्ङाकार्द्धधातुकसंज्ञएवस्थान्तुसार्वधातुकसंज्ञः । तेनशवा
दयोः ॥ परस्मैपदानांणलतुस्तुस्थलथुसणल्लमाः । ३ । ४ । ८२ । लिट्स्तिवादीनांनवानांणलादयोःनवस्युः । भूञ्ङिति
स्थिते ॥ भुवोवुग्बुङ्ङिष्टोः । ६ । ४ । ८८ । भुवोवुगागमस्यात्लुङ्ङितोरचि । नित्यत्वाद्गुणवृद्धीवाधते ॥ एकाचो

द्वेप्रथमस्य । ६ । १ । १ । अजादेर्द्वितीयस्य । ६ । १ । २ । इत्यधिक्य ॥ लिटिधातेरनभ्यासस्य । ६ । १ । ८ । लिटिप
 रेऽनभ्यासधात्ववयवस्यैकाचः प्रथमस्य द्वेस्तः आदिभूतादचः परस्मैतु द्वितीयस्य । भूव्भूव् इति स्थिते ॥ पूर्वाऽभ्यासः । ६
 । १ । ४ । अत्रयेद्वेविहितेतयोः पूर्वाऽभ्याससंज्ञस्यात् ॥ हलादिशेषः । ७ । ४ । ६० । अभ्यासस्यादिर्हलश्चिद्यते
 न्येहलोलुप्यन्ते । इति वलोपः ॥ ह्रस्वः । ७ । ४ । ५७ । अभ्यासस्याचो ह्रस्वस्यात् ॥ भवतेरः । ७ । ४ । ७३ । भ
 वतेरभ्यासोकारस्य अस्यात् लिटि ॥ अभ्यासे चर्च । ८ । ४ । ५४ । अभ्यासे रुलाच्चरः स्युर्ज्जशश्च । रुशञ्जशः । खयां
 चरः । तत्रापि प्रकृतिश्चाम्प्रकृतिजशः । प्रकृतिचरम् प्रकृतिचर इति विवेकः । आन्तरतम्यात् ॥ असिद्धवदत्राभा
 न् । ६ । ४ । २२ । इत ऊर्द्धे अपादपरिसमाप्तेरभीयं । समानाश्रयेतस्मिन् कर्तव्ये तदसिद्धं स्यात् । इति वुकोसिद्धत्वाद्
 वुगुटावुवड्यणोः सिद्धौ वक्तव्यौ ॥ * ॥ वभूव । वभूवतुः । वभूवुः ॥ आर्द्धधातुकस्येड् वलादेः । ७ । २ । ३५
 । आर्द्धधातुकस्येडागमस्यात् । वभूविथ । वभूविभुः । वभूव । वभूव । वभूविव । वभूविम ॥ अनद्यतने लुट् । ३ ।
 १५ । भविष्यत्यनद्यतनेर्थे धातोर्लुट् इत्यात् ॥ स्यतासील्लुटोः । ३ । १ । ३३ । लट् इति लट् लटोर्ग्रहणं । धातोः स्त्र
 तासील्लुटोः परतः । श्वाद्युपवादः ॥ आर्द्धधातुकशेषः । ३ । ४ । ११४ । तिङ्शिद्धोऽन्योधातेरि
 तिविहितप्रत्ययस्य तसंज्ञस्यात् । इह ॥ लुटः प्रथमस्य डारौरसः । २ । ४ । ८५ । डारौरस्य ते कमात्स्युः । डित्त्वसा
 मर्थ्यादस्यापि टे ल्लोपः ॥ पुगन्तलघूपधस्य च । ७ । ३ । ८६ । पुगन्तस्य लघूपधस्य चाङ्गस्येको गुणस्यात्सार्ध
 धातुकयोः । येन नाव्यवधानेन व्यवहितेपिवचनप्रमाणात् । तेन भिनतीत्यादावनेकव्यवहितस्येकोनगु
 णः । भवित् आत्रेको गुणे प्राप्ते ॥ दीधीवेवौटाम् । १ । १ । ६ । दीधीवेवोरिटश्च गुणवृद्धीनरुः । भविता ॥
 कारस्यो ल्लोपः । ७ । ४ । ५० । तासेरस्ते लोपस्यात्सार्धौ प्रत्यये परे ॥ रिच । ७ । ४ । ५२ । सार्धौ प्रत्यये प्राग्ब

॥संको॥

॥संभा॥

॥१०८॥

१०८। भवितरो । भवितारः । भवितारि । भवितारस्यः । भवितारस्य । भवितारिम् । भवितारस्तः । भवितारस्तः ॥ लृट्शेषेष ।
३।३।१३। भविष्यदर्थान्ज्ञानोर्लृट्स्यात्क्रियार्थायांक्रियासामसन्त्यांस्त्यां च । स्या इट् । भविष्यति । भविष्यतः । भवि
ष्यन्ति । भविष्यसि । भविष्यथः । भविष्यथ । भविष्यामि । भविष्यावः । भविष्यामः ॥ लोट् । ३।३।१६२। विष्यां
दिष्वर्थेषुलोड्स्यात् ॥ आशिषिलिङ्लोटौ । ३।३।१७३ ॥ एरुः । ३।४।८६। लोट्इकारस्यउड्स्यात् । भवतु ॥
तुह्योस्लानडाऽऽशिष्यऽन्यतरस्याम् । ७।१।३५। आशिषितुह्योस्लानड्वास्यात् । अनेकाल्त्वान्स्वादेशः । यद्यपिडिच्चे
त्ययमपवादस्तथाप्यनन्याऽर्घ्रिडित्वेष्वनडादिवुचरितार्थइतिगुणवृद्धिप्रतिषेधसम्प्रसारणाऽद्युर्थतयाऽसम्भवत्प्रयोजनड
कारेतातडिमथ्यरम्यवृत्तःपरेणवाध्यते । इहोत्सर्गापवांदयोरपिसमवलत्वात् । भवतात् ॥ लोटौलङ् । ३।४।८५।
लोटौलङ्इवकार्येस्यात् । तेनतामादयःसलोपश्च । तथाहि ॥ तस्थस्थमिपान्तान्तनामः । ३।४।१०१। डितश्चतुर्णां
तामादयःकमात्स्युः ॥ नित्यंङितः । ३।४।१०६। सकारान्तस्यङिटुत्तमसस्यनित्यंलोपस्स्यात् । अलोन्त्वस्येतिस्सलोपः ।
भवतां । भवन्तु ॥ सेर्ह्यपिच । ३।४।८७। लोटस्सेर्हिस्स्यान्तोऽपिच ॥ अतोहेः । ६।४।१०५। अतःपरस्यहेर्लृट्कस्या
त् । भव । भवतात् । भवतं । भवत ॥ मेर्निः । ३।४।८६। लोटोमेर्निःस्यात् ॥ आडुत्तमस्यपिच । ३।४।१०२। लोटुत्त
मस्याडागमस्यात्सपिच । हिन्योरुत्तन्न । इकारोच्चारणसामर्थ्यात् । भवानि । भवाव । भवाम ॥ अनद्युत्तनेवङ् । ३।२।
१११। अनद्युत्तनभूतार्थवृत्तेर्जातोर्लृट्स्यात् ॥ लुङ्लङ्लृट्श्चऽडुदात्तः । ६।४।७१। एषुपरेष्वङ्गस्याऽङ्गमस्यात्स
चोदात्तः ॥ इत्तश्च । ३।४।१००। डितोत्तमस्यपरस्मैपदमिकारान्तंयत्तदन्तस्यलोपस्स्यात् । अभवत् । अभवतां । अभवन् ।
अभवः । अभवतं । अभवत । अभवं । अभवाव । अभवाम ॥ विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसम्प्रसारणेषुलिङ् । ३।३।
१६१। एष्वर्थेषुद्वौष्पोषुवाचेषुवालिङ्स्यात् । विधिःप्रेरणं । भृश्यादेर्निङ्क्षस्वप्रवर्तनं । निमन्त्रणं नियोगकरणं । आं

श्यकेऽङ्गभोजनादौदौहित्रादेः प्रवर्तनं । आमन्त्रणं कामचारानुज्ञा । अर्धोष्टः सत्कारपूर्वको व्यापारः । प्रवर्तनायां लिङ् । च
 बुर्षीष्पृथगुपादानं प्रपञ्चार्थम् ॥ यासुऽपरस्मैपदेषूदानोऽङ्गिच्च । ३ । ४ । १०३ । लिङः परस्मैपदानां यासुडागमः स्यात्सचो
 दानोऽङ्गिच्च । डिञ्चोक्तेर्ज्ञापते क्वचिदनुबन्धकार्येऽप्यनन्विधाविति प्रतिषेधइति श्नादेशस्य शानचः शिन्त्वमपीह लिङ्गम् ॥ सुट्
 तयोः । ३ । ४ । १०७ । लिङ् सत्कारथकारयोः सुट् स्यात् । सुटायासुट् नवाध्यते । लिङोऽयासुट् नकारथकारयोः सुडिति
 विषयभेदान् ॥ लिङ् सलोपोऽनन्त्यस्य । ७ । २ । ७६ । सार्धधातुकलिङोऽनन्त्यस्य संस्यलोपः स्यात् । इति सत्कारद्वयस्या
 पि निवृत्तिः । सुटः अवशांत्वाशीर्लिङि स्फुटतरन्तु तत्रात्मनेपदे ॥ अतोयेयः । ७ । २ । ८० । अतः परस्य सार्धधातुकावयव
 स्य वासुट् न्वस्य इत् स्यात् । गुणः । यलोपः । भवेत् । सार्धधातुकेतिकिम् । चिकीर्ष्यात् । मध्येऽपवाद न्यायेन हि अतोलोप एव वा
 ध्यते । भवेदित्यादौ तु परत्वाद्दीर्घस्य्यात् । भवेतां ॥ जेर्जुम् । ३ । ४ । १०८ । लिङो जेर्जुम् स्यात् । जइत् ॥ उस्यपदा
 न्तात् । ६ । १ । ७६ । अपदान्ताद् वर्षादुसिपररूपमेकादेशः स्यात् इति प्राप्ते । परत्वात्त्रित्यन्वाच्चातोयेय इति प्राञ्चः । यद्वा
 म्यन्तरङ्गत्वात्पररूपं न्याय्यन्तर्थापियासुट् न्वेतस्य इत् इति व्याख्येयं । एवञ्च सलोपस्यापवाद इत् । अतोयेय इन्वत्रनुसंधिरा
 र्त्तः । भवेयुः । भवेः । भवेतं । भवेत । भवेयं । भवेव । भवेम ॥ लिङ् शिषि । ३ । ४ । ११६ । आशिषिलिङ् स्तिङ्गार्द्धधातुक
 संज्ञस्य्यात् ॥ किदाशिषि । ३ । ४ । १०४ । आशिषिलिङोऽयासुट् कित् स्यात् । स्कोरिति सलोपः ॥ क्तिचि । १ । १ । ५ ।
 गिक्लिङ्निमिन्ने इज्वक्षणे गुणवृद्धीनस्तः । भूयात् । भूयास्तां । भूयासुः । भूयाः । भूयास्तं । भूयास्त । भूयासं । भूया
 स्व । भूयास्म ॥ लुङ् । ३ । २ । ११० । भूतार्थे धातोर्लुङ् स्यात् ॥ माङ्गिलुङ् । ३ । ३ । १०५ । सर्वलकारापवादः ॥ स्मो
 त्तरे लङ् । ३ । ३ । १०६ । स्मोत्तरे माङ्गिलङ् स्यात् लुङ् ॥ त्रिलुङि । ३ । १ । ४३ । शवाद्यपवादः ॥ ज्ञेस्तिच् । ३
 । १ । ४४ । इचावितौ ॥ गानिस्थाघुपाभूयस्तिचः परस्मैपदेयु । २ । ४ । ७७ । एभ्यस्तिचो लुक् स्यात् । गापाविहे

॥सि०कौ०॥
॥ति०भा०॥
॥ १०६ ॥

१. आदेशर्षिवतीगृह्येते ॥ भूसुषोस्तिङि । ७ । ३ । ८८ । भूसूएतयोःसार्धधानुकेतिङिपरिगुणोनस्यात् ॥ अस्तिसि
षोऽपृक्ते । ७ । ३ । १६ । सिञ्चअस्वेतिसमाहारद्वन्द्वस्तिच्चदस्यसौत्रम्भत्वमस्तीत्यथयेनकर्मधारयः । ततःपञ्चम्याः
सौत्रोलुक्विद्यमानास्तिचोऽस्तेश्चपरस्यापृक्तस्यहलईडागमःस्यात् । इतिईदनेदसिचोलुप्तत्वात् । अभूत् । हलःकिं ।
ऐधिवि । अपृक्तस्येतिक्त्विम् । ऐधिवि । अभूतां ॥ सिजभ्यस्त्वितिभ्यश्च । ३ । ४ । १०६ । सिचोभ्यस्ताद्विदेश्चपरस्यङित्त्व
भ्यभिनोजेर्जुसस्यात् । इतिप्राप्ते ॥ आतः । ३ । ४ । ११० । सिजलुक्त्वात्मादेवजेर्जुसस्यात् । अभूवन् । अभूः ।
अभूतं । अभूत् । अभूवं । अभूव । अभूम ॥ नमाङ्योगे । ६ । ४ । ७४ । अडाद्यैःनस्तः । माभवान् भूत् । मास्मभवत्
भूद्वा ॥ लिङ्गिमित्तेच्छड् कियानिपत्तौ । ३ । ३ । १३६ । हेतुहेतुमद्भावादिलिङ्गिमित्तन्त्रभविष्यत्यर्थेच्छड्स्यात् कि
यायाश्चनिष्पत्तौगम्यमानायां । अभविष्यत् । अभविष्यतां । अभविष्यन् । अभविष्यः । अभविष्यतं । अभविष्यत । अ
भविष्यं । अभविष्याव । अभविष्याम ॥ तेप्राग्धातोः । १ । ४ । ८० । तेगत्युपसर्गसंज्ञकाधातोःप्रागेवप्रयोक्तव्याः ॥ अ
निवोऽइ । ८ । ४ । १६ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यलोडादेशस्यानीत्यस्यनस्यणःस्यात् । प्रभवाणि । दुरःशब्दशब्दयो
रूपसर्गात्प्रतिषेधोक्तव्यः ॥ * ॥ दुःस्थितिः । दुर्भवानि । अनाशशब्दस्याङ्कित्वविधिशब्देषूपसर्गत्वम्वाच्यं ॥ * ॥ अन्त
र्जुः । अन्तर्जुः । अन्तर्भवाणि ॥ शेषेविभाषाऽकखादावऽकान्तउपदेशे । ८ । ४ । १८ । उपदेशंकादिखादियान्त
वर्जं गहनदादेरन्वस्तिन् धातौपरेऽपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यनेर्नस्यणत्वम्वास्यात् । प्रणिभवति । प्रनिभवति । इहो
पसर्गाणामसमस्तत्वेपिसंहितानिच्य । तदुक्तं । संहितैकपदेनिच्यनिच्यधातूपसर्गयोः । निच्यसमासवाक्येतुसाविवक्ष
मपेक्षतेइति । सत्ताद्यर्थनिर्देशश्चोपलक्षणं । यागात्त्वर्गोभवतीत्यादावुत्पद्यतइत्याद्यर्थम् । उपसर्गास्त्वर्थविशेषस्यद्वो
क्तव्यः । प्रभवति । परभवति । सम्भवति । अनुभवति । अभिभवति । उद्भवति । परिभवतीत्यत्रविलक्षणार्थावगतेः ।

उक्तं । उपसर्गेषु धात्वर्थवत्त्वादन्यत्प्रतीयते । प्रहासहारसंहारविहारपरिहारवदिति । एधवृद्धौ । कथ्यन्ताः वद्विं
 शदनुदात्तेतः ॥ टित आत्मनेपदानांटेरे । ३ । ४ । ७७ । टितोक्तस्यात्मनेपदानांटेरेवंस्यात् । एधते ॥ सार्धधातुकम
 पित् । १ । २ । ४ । अफिसार्धधातुकं द्वित्यात् ॥ आतोडितः । ७ । २ । ८१ । अतः परस्यङितामाकारस्यइयस्यात् । एधे
 ने । एधन्ते ॥ यासस्से । ३ । ४ । ८० । टितोक्तस्य अस्सेस्यात् । एधसे । एधेथे । एधध्वे । अतोगुणे । एधे । एधवहे ।
 इधांमहे ॥ इजादेश्चगुरुमतोऽन्वच्छः । ३ । १ । ३६ । इजादिय्यौ धातुर्गुरुमाह्वयन्यस्ततश्चास्यात् । लिटि । आमोम
 कारस्यमेवंमास्त्वासोसम्विधानात्ज्ञापकत् ॥ आमः । २ । ४ । ८१ । आमः परस्यलुक्स्यात् ॥ हञ्चाऽनुप्रयुज्यते । लिटि । ३ । १
 । ४० । आमन्ताह्निइपरः हञ्चस्त्वित्यनुप्रयुज्यन्ते । आमप्रत्ययवक्तृभ्योऽनुप्रयोगस्येतिह्रस्वेकभ्यह्रस्वसामर्थ्यादनुप्रयोगेन्य
 स्थापीतिज्ञापते । तेन हञ्चस्त्वियोगइत्यतः हञ्चोद्धितीयेतिङ्कारेण प्रत्याह्रस्वप्रत्याह्रस्वत्कृत्वस्त्वित्वाभः । तेषां क्रियासामान्य
 धात्विन्वादात्प्रकृतीनां विशेषणान्निवृत्तदर्थयोरभेदान्वयः । सम्पदिस्तु प्रत्याहारेऽन्तर्भूतोऽप्यनन्वितार्थत्वात्प्रयुज्यते । हञ्च
 स्त्विक्रियाफलेपरगामिनिपरस्मैपदेप्राप्ते ॥ आमप्रत्ययवक्तृभ्योऽनुप्रयोगस्य । १ । ३ । ६३ । आमप्रत्ययोयस्मादिद्यत्तद्गुण
 सन्निहान्नेवऽब्रवीहिः । आमप्रकृत्यानुस्यमनुप्रयुज्यमानात्कृञोऽप्यात्मनेपदंस्यात् । इहपूर्ववदित्यनुवर्त्यवाक्यभेदेनसम्बध्य
 ते । पूर्वपदेवात्मनेपदन्नतुनद्विपरीतमिति । तेनकर्तृगेपिफलेइह्राञ्चकारे व्यादौनतङ् ॥ लिटस्त्वयोरेशिरेच् । ३ । ४
 । ८१ । लिडादेश्योस्त्वयोरेशिरेच्एतौस्तः । एकारेश्वरंज्ञापकत्त्वात्लिडादेशानांटेरेचमेति । तेनङागैरसान्न । ह्य
 इतिस्थिते ॥ असंयोगाह्निङ्कित् । १ । २ । ५ । असंयोगात्परेऽपिह्निङ्कित्यात् । क्वितिचेतिनिषेधात्सार्धधातुकार्धधातुक
 योरितिगुणेन । द्वित्वात्परत्वाद्यणिप्राप्ते ॥ द्विर्वचनेऽचि । १ । १ । ५७ । द्वित्वनिमित्तेऽचिपरेश्चञ्चादेशेनस्यात् द्वित्वे
 कर्तव्ये ॥ उरत् । ७ । ४ । ६६ । अभ्यासश्चवर्षस्यश्चत्वात्प्रत्ययेपरे । रपरत्वं ॥ ह्रस्वादिशेषः । प्रत्ययेकिं । ववश्च

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ ११० ॥

॥ कुहोश्चः । ७ । ४ । ६२ । अभ्यासकवर्गहकारयोश्चवर्गादेशः स्यात् । एधाञ्चके । एधाञ्चकान्ते । एधाञ्चकिरे ॥ ए
काचउपदेशेऽनुदात्तात् । ७ । २ । १० । उपदेशेयोधातुरेकाच् अनुदात्तञ्चतः परस्यार्द्धधातुकस्येडनस्यात् । उपदेशे
इत्युभयान्वयि । एकाचइतिकिम् । यङ्लुभ्यावृत्तिर्यथास्यात् । स्मरन्तिहि । प्रतिपाशपानुषन्धेननिर्दिष्टंयद्गुणेनच । य
त्रैकाग्र्यहणंचैवपञ्चैतानिनयङ्लुकीति । एतच्चेहैवैकाग्र्यहणेनज्ञाप्यते । अचइत्येवैकत्वविवक्षयात्तद्वतोग्रहणेनचसि
द्धेरेकग्रहणसामर्थ्यादनेकाचकोपदेशोव्यावर्तते । तेनवधेर्हच्युपदेशेएकाचोपिननिषेधः । आदेशोपदेशेऽनेकाचत्वा
त् । अनुदात्ताञ्चानुपदमेवसंयहीष्यन्ते । एधाञ्चकवे । एधाञ्चकाये ॥ इणःशीघ्रंलुङ्लिटान्धोऽङ्गात् । ८ । ३ । ७८
। इणन्तादङ्गात्परेयांवीघ्रंलुङ्लिटान्धस्यमूर्द्धन्यः स्यात् । एधाञ्चकवे । एधाञ्चके । एधाञ्चकवहे । एधाञ्चकमहे । ए
धाम्बभूव । अनुप्रयोगसामर्थ्यादस्लेर्भूभावेन । अन्यथाहिकस्चानुप्रयुज्यतइतिहभितिवाब्रूयात् ॥ अतआदेः । ७ । ४
। ७० । अभ्यासस्यदेरतोदीर्घः स्यात् । पररूपापवादः । एधामस । एधामासतुरित्यादि । एधिता । एधितारै । ए
धितारः । एधितासे । एधितासाञ्चै ॥ धिञ् । ८ । २ । २५ । धादौप्रत्ययेपरेसलोपः स्यात् । एधिताध्वे ॥ हएति । ७
। ४ । ५२ । तासस्त्वोःसस्यहः स्यादेतिपरे । एधिताहे । एधितासहे । एधितास्महे । एधिष्यते । एधिष्येते । एधिष्य
न्ते ॥ आमेतः । ३ । ४ । ६० । लोटएकारस्याम्स्यात् । एधतां । एधेतां । एधन्तां ॥ सवाभ्याम्भामौ । ३ । ४ । ६१
सवाभ्यांपंरस्यलोडेतः क्रमाद् अमृएतौस्तः । एधस्व । एधेथां । एधध्वं ॥ एतसे । ३ । ४ । ६३ । लोटुत्तमस्यएतसेस्या
त् । आमोपवादः । एधै । एधावहै । एधामहै ॥ आडऽजादीनां । ६ । ४ । ७२ । अजादीनामाइस्यात्लुङादि
षु । अटोपवादः । आटञ्च । एधत । एधेतां । एधन्त । एधथाः । एधेथां । एधध्वम् । एधे । एधावहि । एधामहि ॥
लिङ्गस्तीयुट् । ३ । ४ । १०२ । लिङ्गान्नेपदस्यसीयुडागमः स्यात् । सलोपः । एधेत । एधेयातां ॥ ऋत्सरन् । ३ ।

४। १०५। लिङीग्रस्यरनस्यात् । एधेरन् । एधेयाः । एधेयाथा । एधेध्वं ॥ इटोऽन् । ३ । ४ । १०६। लिङादेशस्ये
 येऽन्त्यात् । एधेय । एधेवहि । एधेमहि । आशीर्निङि आर्द्धधानुकम्भात् लिङस्सलोपोन । सीयुहसुटोः प्रत्ययावय
 कान्तात्वं । एधिवीष्ठ । एधिवीयास्तां । एधिवीरन् । एधिवीष्ठा । एधिवीयास्थां । एधिवीध्वम् । एधिवीय । एधिवी
 षत्ति । एधिवीमहि । ऐधिष्ट । ऐधिषातां ॥ आत्मनेपदेष्वनतः । ७ । १ । ५ । अनकारान्तरस्यात्मनेपदेषु रस्यञ्चत् इ
 ष्यादेशः स्यात् । ऐधिवत् । ऐधिष्ठाः । ऐधिषाथा । इगाः वीध्वं लुङ्लिटान्धोऽङ्गात् । ऐधिढ्वम् । इङ्गिन्नएवङ्गि हगृ
 ह्यतेइतिमतेत् । ऐधिध्वं । उधयोर्ब्रह्मस्यचद्विन्विकल्पान्धोऽशरूपाणि । ऐधिधि । ऐधिष्वहि । ऐधिष्महि । ऐ
 धिघ्नन् । ऐधिघ्नोतां । ऐधिघ्नन् । ऐधिघ्नयाः । ऐधिघ्नयां । ऐधिघ्नध्वम् । ऐधिघ्नो । ऐधिघ्नावहि । ऐधिघ्नामहि ।
 उदात्तत्वाद्भादेरिड् । प्रसङ्गादनुदात्ताः संगृह्यन्ते । ऊर्द्धनैत्यौतिरुक्ष्याशौस्तुनुशुम्बिडीङ्शिभिः । वृङ् वृञ्भ्याञ्चि
 नैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः ॥ १ ॥ शृङ्पच्मुचिरि च्वच्च्विच्च्विच्प्रच्छ्विजनिजिर्भजः । भञ्जभुजभ्रञ्जमस्जि
 यज्युज्ज्रज्रञ्जविजिर् स्वञ्जिसञ्जसृजः ॥ २ ॥ अर्द्धं दुर्द्धं खिद्धं किद्धं दिनुदः पद्मभिद्धं विद्यतिर्विनद्धं शद्धं सदीसिद्यतिः
 क्कन्दिहदी कुद्धं मुधिवुध्यती ॥ ३ ॥ वन्धिर्युधिरुधी रधिव्यध्मधः साधिसिध्यती । मन्यहन्नपक्षिप् कुपितपतिपत्तुष्य
 तिदृष्यती ॥ ४ ॥ लिप्लुप्वप्शप्स्वप्स्वपियभ्रक्ष्भ्रग्मन्म्यमोरमिः । कुशिर्दंशिदिशीदृष्मृष्प्रिष्त्तृष्लिष्प्रवि
 ष्स्पृशःक्षि ॥ ५ ॥ त्विष्त्तुष्द्विष्दुष्पुष्यपिष्विष्शिष्प्रष्श्लिष्यतयोघसिः । वसतिर्दं हदिहिदुहोनह्मिह्रह्लिह्र
 वहिस्रथा ॥ ६ ॥ अनुदात्ताहलन्तेषु धातवोऽङ्गधिकंशतं । तुदादौमतभेदेनस्थितौचचुशदिवु ॥ ७ ॥ नृप्दृपीतौवारयि
 तुंश्यनानिर्दंश आदृतः । किञ्च । खिद्यपद्यौसिध्यवुद्यौमन्यपुष्यश्लिषःश्यता ॥ ८ ॥ वशिः शपालुकायैतिनिर्दिष्टो न्यनिवृ
 त्तये । निजिर् विजिर् शृङ् इति सानुवभात्रमीतथा ॥ ९ ॥ विन्दतिश्चान्द्रदौर्गादेरिष्टोभाष्योपिदृश्यते । व्याघ्रभूत्यादयस्त्वेनं

॥ सि० कौ० ॥
 ॥ ति० भा० ॥
 ॥ १११ ॥

नेहपेठुरितिस्थितम् ॥१०॥ रञ्जिमसंजी अदिपदीतुद्धुधुष्पुविपुषीशिषिः । भाष्यानुक्तानवेहोक्तार्थाद्यभूत्यादिसम्भूतेः ॥
 ११ ॥ स्पर्द्धसङ्घर्षे । सम्बर्षः पराभिभवेच्छा । धाम्बर्थेनेपसंग्रहादकर्मकः । स्पर्द्धते ॥ शर्पूर्वाः खयः । ७।४।६१ । अभ्यास
 स्थशर्पूर्वाः खयः शिष्यन्ते । हलादिश्लेषइच्च्यापवादः । पस्पर्द्धे । स्पर्द्धिता । स्पर्द्धिष्यते । स्पर्द्धतां । अस्पर्द्धत । स्पर्द्धत ।
 स्पर्द्धिषीष्ट । अस्पर्द्धिष्ट । अस्पर्द्धिष्यतां ॥ ३ ॥ गार्धुप्रतिष्ठालिप्तयोर्धन्वेच । गाधते । जगाधे ॥ ४ ॥ वाधृलोडने । लोडनं प्रतिघा
 तः वाधते ॥ ५ ॥ नाधृनाधृयाञ्जेपत्रापैश्चर्याशीःषु । आशिविनाथइतिवाचं ॥ * ॥ अस्याशिष्येवात्मनेपदं स्यात् । नाथते ॥ ६ ॥ अन्य
 त्र । नाथति । नाधते ॥ ७ ॥ दधधारणे । दधते ॥ अतएकहस्मद्येऽनादेशादेर्ह्रिति । ६ । ४ । १२० । लिङिनामिन्नादेशादिक
 न्नभवतियदङ्गनादवयवस्यासंयुक्तहलमध्यस्थस्याकारस्यकारः स्यादभ्यासलोपश्चकितिलिङि ॥ थलिचसेटि । ६ । ४ ।
 १२१ । प्रागुक्तं स्यात् । आदेशश्चेहवैरूप्यसम्पादक एवाञ्जीयते । शसिदद्योः प्रतिषेधवचनात्ज्ञापकात् । तेनप्रकृतिजश्चसं
 नेषुसत्सुपिःत्वाभ्यासलोपैस्तएव । देधे । देधाते । देधेरे । अतः किम् । दिदिवतुः । तपरः किम् । रगसे । एकोच्यादिकि
 म् । तत्सरतुः । अनादेशादेः किम् । चकनतुः । लिट् आदेशविशेषणादिहस्यादेव । नेमिथ । सेहे ॥ ८ ॥ स्कुदि आप्रवणे । आ
 प्रवणमुत्प्लवनमुद्गरणञ्च ॥ इदितोनुम्धातेः । ७ । १ । ५८ । स्कुन्दते । वुस्कुन्दे ॥ ९ ॥ श्विदिश्चैत्ये । अकर्मकः । श्वि
 न्दते । श्विन्दि ॥ १० ॥ वदि अभिवादनस्सुच्योः । वन्दते । ववन्दे ॥ ११ ॥ भदिकल्याणेसुखेच । भन्दते । वभन्दे ॥ १२ ॥
 मदिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतियु । मन्दते । ममन्दे ॥ १३ ॥ स्यदिकिञ्चिच्चने । स्पन्दते । पस्पन्दे ॥ १४ ॥ क्किदिपरिदे
 वने । शोकेइत्यर्थः । सकर्मकः । क्किन्दतेचैत्रं । चिक्किन्दे ॥ १५ ॥ मुदहर्षे । मोदते ॥ १६ ॥ दददामे । ददते ॥ नशसद
 दबादिगुणानाम् । ६ । ४ । १२६ । शसेर्ददेर्बकाशदीनांगुणशब्देनभावितस्ययोश्चकारस्तस्यएवाभ्यासलोपौन । दददे ।
 दददाते । दददिरे ॥ १७ ॥ अदसर्दत्वात्सादने । अयमनुभवेसकर्मकः । रुचावकर्मकः ॥ धात्वादेः षः । ६ । १

॥सि०कौ०॥
॥ति०भा०॥
॥ ११२ ॥

मन्थविलोडने । विलोडनंप्रतीघातः । मन्थति । ममन्थ । वास्तुः किदाशियीतिकित्वाटनिदितामिति लोभः । मन्थात् ॥ ११॥
कुशियुधियुधिसिंहिसासंज्ञेययोः । इदित्वात्तलोपोन । कुं ध्यात् ॥ ७॥ मन्थात् ॥ १०॥ विधुगन्धः । सेधीत् । सिधेध । से
धिता । असेधीत् । सात्पदाद्योरिति निषेधे प्राप्ते ॥ उपसर्गात्सुबोतिसुवतिस्यत्सित्त्वोभितिस्यासेनयसेधिसिद्धसङ्गस
ङ्गाम् । ८ । ३ । ६५ । उपसर्गोऽस्त्रिमिन्नादेवांसस्यस्यस्य ॥ सदिरप्रतेः । ८ । ३ । ६६ । प्रतिभिन्नादुपसर्गात्सदे
सस्यस्यस्य ॥ सन्धोः । ८ । ३ । ६७ । सौत्रस्यसस्यस्यस्य ॥ योगविभाष्यच्छब्दार्थः । किञ्च । अप्रतेरिति नानुवर्तते ।
बाहुप्रतिष्ठम्भविबृद्धमन्युरितिरद्युवंशे ॥ अवासाऽऽलन्नाऽऽविदूर्ययोः । ८ । ३ । ६८ । अवास्तुभोरितयोरर्थयोः वत्
स्यात् ॥ वेष्टस्वनेभोजने । ८ । ३ । ६९ । अवाभ्यंस्वनेः षः स्याद्भोजने ॥ परिनिविभ्यः सेवसितसर्पसिबुसहसुदस्तुसङ्गाम् ।
८ । ३ । ७० । परिनिविभ्यः परेषामेषांसस्यस्यस्य ॥ निषेधति ॥ प्राक्सितादङ्गवायेपि । ८ । ३ । ७१ । सेवसितेभ्यं
सितशब्दात्प्राक्येसुनोत्वाद्यस्तेषामङ्गवायेपि वत्स्यत् । न्यवेधत् । न्यवेधीत् । न्यवेधिष्यत् ॥ स्यादिष्वऽभ्यासेनचाऽभ्या
सस्य । ८ । ३ । ७४ । प्राक्सितात्स्यादिष्वभ्यासेनङ्गवायेपि वत्स्यत् । एवामेवचाभ्यासस्वन्तुसुनोत्वादीनाम् । निषि
वेध । निषिषिधतुः ॥ सेधतेर्गौ । ८ । ३ । ११३ । गत्यर्थस्य सेधतेः वत्स्यत् । गङ्गाम्निसेधति ॥ ११॥ विधूशास्त्रेमाङ्गल्ये
ष । शास्त्रं शास्त्रम् ॥ सरतिस्त्रित्स्त्रयतिधूजूदित्तेवा । ७ । २ । ४४ । सरत्वादेरुदितश्चपरस्यवलादेराङ्गधातुकस्येङ्गास्या
त् ॥ ऋवस्तथोर्द्धाधः । ८ । २ । ४० । ऋवः परयोस्तथोर्द्धः स्यान्ननुदधातेः । जश्चं । सिधेद्ध । सिधेधिष्य । सेद्धा । सेधिता ।
सेत्स्यति । सेधिष्यति । असेत्सीत् ॥ ऋजोऋलि । ८ । २ । २६ । ऋजः परस्यसस्यलोपः स्यात्ऋलि । असेद्धां । असेत्तु । असे
त्सीः । असेद्धं । असेद्ध । असेत्सम् । असेत्स । असेत्सं । पक्षे असेधीत् । असेधिष्यामिष्यादि ॥ १२ ॥ खादूभक्षणे । चटका
रइत् । खादति । चखाद ॥ १३ ॥ खदस्यैर्यैर्हिंसायाश्चचाङ्गक्षणे । स्यैर्यैः अकर्मकः । खदति ॥ अतच्छपधायाः । ७ । २

११६ । उपधायाञ्चतोवृद्धिः स्यात् त्रितिशित्चप्रत्ययेपरे । चखाद् ॥ श्लुत्तमोवा । ७ । १ । ११ । उत्तमौणत्वाशित्या
 न् । चखाद् । चखद् ॥ अतोहलादेर्लघोः । ७ । २ । ७ । हलादेर्लघोरकारस्यइडादौपरस्मैपदेपरेशिचिवृद्धिर्वास्या
 न् । अखादीन् । अखदीन् ॥ १४ ॥ बद्स्यैर्य्यै । पवर्गीयादिः । बद्ति । बबाद् । बेदनुः । वेदिथ । वबाद् । बबद् ।
 अबादीन् । अबदीन् ॥ १५ ॥ गदयक्तायाम्बाचि । गदति ॥ नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रातिश्यातिवपतिव
 हतिशाम्यतिचिनोतिदेग्घिषुच । ८ । ४ । १७ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यनेर्लस्य्यात्गदादिषु । प्रणिगदति । जगा
 द् ॥ १६ ॥ रदविलेखने । विलेखनभेदनम् । रग्द । रेदनुः ॥ १७ ॥ णद् अथक्तेशब्दे ॥ णो न । ६ । १ । ६५ । धातो
 र्देल्लस्यनः स्यात् । णोपदेशास्त्वनर्द्धादिनाद्याध्नङ्क्कृन्दृन्दतः । नाटेर्दीर्घार्हस्यपर्य्युदासाद्दुटाद्विर्द्धोपदेशस्यव । तवर्गच
 नुर्यान्तमाधतेनन्दृनंद्योश्चकेचिसोपदेशतामाहुः ॥ उपसर्गादंसमासेऽपिणोपदेशस्य । ८ । ४ । १४ । उपसर्गस्थान्निमि
 त्तात्परस्यणोपदेशस्यधातोर्नस्यणः स्यात्समासेऽसमासेपि । प्रणदति । प्रणिनदति ॥ १८ ॥ अर्द्गतायाचनेच । अतञ्जादेः
 ॥ नस्मान्नुद्धिहलः । ७ । ४ । ७१ । द्विहलोधातोर्दीर्घीभूतादकारत्परस्यनुइस्यात् । आनर्द । आर्दीत् ॥ १९ ॥ नर्द्
 गर्द्गशब्दे । णोपदेशत्वाभावान्नणः । प्रनर्दति ॥ २० ॥ गर्दति । जगर्द ॥ २१ ॥ तर्दहिंसायाम् । तर्दति ॥ २२ ॥ कर्द्दकुत्सि
 तेशब्दे । कुत्सितेकौक्षे । कर्दति ॥ २३ ॥ खर्ददन्दम्भूके । दंशहिंसादिरूपायादन्दम्भूकक्रियायामित्यर्थः । खर्दति । चख
 र्द ॥ २४ ॥ अतिअदिवन्धने । अन्तति । आनन्त ॥ २५ ॥ अन्दति । आनन्द ॥ २६ ॥ इदिपरमैश्वर्य्यै । इन्दति । इन्दाञ्च
 कार ॥ २७ ॥ विदिअवयवे । पवर्गतृतीयादिः । विन्दति । अवयवङ्करोतीत्यर्थः । भिदीतिपाठान्तरम् ॥ २८ ॥ गडिवद्
 नैकदेशे । गगडति । अन्तत्यादयः पञ्चैतेनतिङ्घिषयाइतिकाश्यपः । अन्येतुतिङ्मपीच्छन्ति ॥ ३० ॥ णिदिकुत्सायां ।
 निन्दति । प्रणिन्दति ॥ ३० ॥ नुनदिसमृद्धौ ॥ आदिर्निटुडवः । १ । ३ । ५ । उपदेशेधातोर्द्वारात्तेइतःस्युः । न

॥सि०कौ०॥
॥ति०भा०॥
॥ ११३ ॥

न्दति । इदिन्नामलोपोन । नन्द्यात् ॥ ३१ ॥ चदिआह्लादे । चचन्द ॥ ३२ ॥ तदिचेष्टायाम् । तचन्द ॥ ३३ ॥ कदिकदि
कदिआह्लातेनेदनेच । चकन्द ॥ ३४ ॥ चकन्द ॥ ३५ ॥ चकन्द ॥ ३६ ॥ क्दिपरिदेवने । चिकन्द ॥ ३७ ॥ शुभ
शुभौ । शुभुन्ध । नलोपः । शुध्यात् ॥ ३८ ॥ * ॥ अथकवर्गीयान्ताअनुदात्तेतोद्विचत्वारिंशत् । शीकसेचने । तालव्या
दिःदन्त्यादिरित्येके । शीकते । शिशीके ॥ १ ॥ लोहदर्शने । लोकते । लुलोके ॥ २ ॥ श्लोकसङ्घाते । सङ्घातोयन्धः । स
चेहग्रथ्यमानस्यव्यापारोयन्धितुर्वा । आद्येअकर्मकोद्वितीयेसकर्मकः । श्लोकते ॥ ३ ॥ द्रेहध्रेहशदोत्साहयोः । उत्साहोवु
द्धिरौद्धत्यञ्च । दिद्रेके ॥ ४ ॥ दिध्रेके ॥ ५ ॥ रेहशङ्कायाम् । रेकते ॥ ६ ॥ सेहसेहसकिअकिअकिगतौ । तयोदन्त्याद
यः । द्वैतालव्यादी । अघोपदेशत्वात्तन्धः । सिसेके ॥ ११ ॥ शकिशङ्कायाम् । शङ्कते । शशङ्के ॥ १२ ॥ अकिलक्षणे । अङ्कते ।
आनङ्के ॥ १३ ॥ वकिकौटिल्ये । वङ्कते ॥ १४ ॥ मकिमण्डने । मङ्कते ॥ १५ ॥ ककलौल्ये । लौल्यङ्गर्वापत्यञ्च । ककति । च
कके ॥ १६ ॥ कुकवृकआदाने । कोकते । चुकुके ॥ १७ ॥ वर्कते । ववृके ॥ १८ ॥ ऋटुपधेभ्योलिटः कित्वंगुणान्पूर्वविप्रतिषेधे
न ॥ चकतृप्प्रौप्रतिघातेच । चकते । चेके ॥ १९ ॥ ककिवकिअकिअकिठौहत्रौहषष्कवस्कमस्कदिहटौहनिकतीहरधि
लघिगन्धर्थाः । कङ्कते । डुठौके । तुत्रौके । सुधातुष्टिवषष्कातीनांसत्वप्रतिषेधोवक्तव्यः ॥ * ॥ षष्कते । यषष्के । अत्रतृती
यन्दन्त्यादिमेके । लघिभोजननिवृत्तावपि ॥ ३५ ॥ अघिवाघिमघिगन्धाक्षेपे । आक्षेपोनिन्दा । गतौगत्यारम्भेचेत्यन्ये । अ
ङ्कते । आनङ्के । वङ्कते । मङ्कते । मघिकैतवेच ॥ ३८ ॥ रघृलाघृद्राघृसामर्थ्ये । रघते ॥ ३९ ॥ लाघते ॥ ४० ॥ घ्राघृइध्यपिके
चित् । द्राघृआयामेच । आयामोदैर्घ्यः । द्राघते ॥ ४१ ॥ श्लाघृकथने । श्लाघते ॥ ४२ ॥ * ॥ अथपरसौपदिनःपञ्चाशत् ॥
५० ॥ फक्कनीचैर्गतौ । नीचैर्गतिर्मन्दगमनमसङ्घवहारञ्च । फक्कति । पफक्क ॥ १ ॥ तकहसने । तकति ॥ २ ॥ तकिहक्क
जीवने । तङ्कति ॥ ३ ॥ वुक्कभषखे । भषखंश्वरवः । वुक्कति ॥ ४ ॥ कखहसने । प्रनिकखति ॥ ५ ॥ ओखृगखृलाखृद्राखृध्राखृशो

यथाचमर्थयोः । ओखति । ओखञ्चकार ॥ १० ॥ शाखृञ्चाखृञ्चापौ । शाखति ॥ १२ ॥ उखउखिवखवखिमखमखिणखख
 खिरखरखिलखलखिङ्खङ्खिङ्खिवल्खिरगिलगिञ्जिवगिमगितगिखगिञ्जिगिङ्गिरिगिलिगिगत्यर्थाः । कवर्गद्विती
 यान्ताः पञ्चदश । नृतीयान्ताः त्रयोदश । इहखान्तेषुरिखत्रलत्रिखिशिखिङ्खिचतुरः केचित्पठन्ति ॥ अभ्यासस्याऽस
 वर्से । ६ । ४ । ७८ । अभ्यासस्य इवर्से । वर्सयोरियङुवडौसोऽसवर्सेऽचि । उवोख । सन्निपातपरिभाषयाङ्जादे
 रित्याम् । ऊखतुः । ऊखुः । इहसवर्षदीर्घस्याभ्यासग्रहणेनग्रहणाद्भस्वः प्राप्तेन भवति । सकृत्प्रवृत्तत्वात् । आङ्गत्वा
 द्विपर्जन्यवह्नक्षणाप्रवृत्त्याद्भस्वेकतेततोदीर्घः । बास्मादाङ्गम्बलीयङ्तिन्यायात्परत्वाच्च । उङ्गति । ववषतुः । वङ्गति ।
 मैखनुः । खगिकम्पनेच ॥ ४४ ॥ युगिजुगिवुगिवर्ज्जने । युङ्गति ॥ ४७ ॥ घघहसने । घघति । जघाघ ॥ ४८ ॥ म
 धिमण्डने । मङ्गति ॥ ४९ ॥ शिधिञ्चाघ्राणे । शिङ्गति ॥ ५० ॥ * ॥ अथचवर्णीयान्ताः । तत्रानुदात्तेतस्यैकविंशतिः ।
 वर्चदीपौ । वर्चते ॥ १ ॥ षचसेचनेसेवनेच । सचते । सेचे । सचिता ॥ २ ॥ खोचृदर्शने । खोचते । खुलोचे ॥ ३ ॥
 शचव्यक्तायाम्नाचि । शेचे ॥ ४ ॥ श्वचश्चिगतौ । श्वचते । श्वञ्चते ॥ ६ ॥ कचवन्धने । कचते ॥ ७ ॥ कचिकचि
 दीप्तिवन्धनयोः । चकञ्चे । चकाञ्चे ॥ ९ ॥ मचमुचिकल्कने । कल्कनम्भःशाठ्यंच । कथनमिथ्यन्ये । मेचे । मुमुञ्चे ॥
 ११ ॥ मचिधारणेच्छायपूजनेषु । ममञ्चे ॥ १२ ॥ पचिव्यक्तीकरणे । पञ्चते ॥ १३ ॥ ष्टचप्रसादे । स्तोचते । तुष्ट
 चे ॥ १४ ॥ ऋजगतिस्थानार्ज्जनेपाज्जनेषु । अर्ज्जते । नुङ्घिधौऋकारैकदेशेरेफोहलत्वेनगृह्यते । तेनद्विहलत्वाद्मुट्
 । आन्टजे ॥ १५ ॥ ऋजिभृजीभर्ज्जने । ऋञ्जते । उपसर्गादृतीतिवृद्धिः । प्रार्ज्जते । ऋञ्जाञ्चके । आर्ज्जिष्ट ॥ १६ ॥ भ
 र्ज्जते । वभृजे । अभेर्ज्जिष्ट ॥ १७ ॥ एजृभ्रेजृभ्राजृदीपौ । एजाञ्चके ॥ २० ॥ ईजगतिकुत्सनयोः । ईजाञ्चके ॥ २१
 ॥ * ॥ अथद्विसप्ततिर्ब्रज्यन्ताः परस्मैपदिनः ॥ अचशोके । शोचति ॥ १ ॥ कुचशृङ्गारे । कोचति ॥ २ ॥ कुञ्चकुञ्चकौटि

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ ११४ ॥

ल्याल्पीभावयोः । अन्दितामितिर्लोपः । कुच्यात् ॥३॥ कुच्यात् ॥४॥ लुञ्चुत् अपमयने । लुच्यात् ॥५॥ अञ्चुगतिपूजनयोः । अ
च्यात् । गतौ नलोपः । पूजायान्तु । अञ्च्यात् ॥६॥ वञ्चु चञ्चु तञ्चु चञ्चु तञ्चु चञ्चु तञ्चु चञ्चु चञ्चु गद्यर्थाः । वच्यात् । चच्यात् । तच्या
त् । लच्यात् । अमुञ्चीत् । अम्नुञ्चीत् । जृसम्भुमुचुमुचुमुचुमुचुमुचुमुचुश्चिभ्यश्च ॥३॥ १ । ५८ । एभ्यश्चिरेरङ्वास्यात् ।
अमुचत् । अमोचीत् । अम्नुचत् । अम्लोचीत् ॥१४॥ मुचुगुचुकुजुखुजुस्त्रेयकरणे । जुयोच । अमुचत् । अयोचीत् । जु
स्त्रोच । अम्नुचत् । अम्लोचीत् । अम्नोजीत् । अम्त्रोजीत् ॥१५॥ ग्लुञ्चुषस्त्रजगतौ । अङ् । अम्नुचत् । अम्नुञ्चीत् ॥१६॥
सस्यञ्चुत्वेनश्चः जश्चुत्वेनजः । सज्जति । अयमात्मनेपद्युपि । सज्जते ॥२०॥ गुञ्जि अयत्तेश्चे । गुञ्जति । गुञ्ज्यात् ॥२१॥
अर्चपूजायाम् । आनर्च ॥ २२ ॥ स्त्रेच्छ अयत्तेश्चे । अस्फुटेऽपश्चेत्यर्थः । स्त्रेच्छति । मिस्त्रेच्छ ॥ २३ ॥ लच्छला
च्छिलक्षणे । ललच्छ ॥ २४ ॥ ललच्छ ॥ २५ ॥ वाच्छिच्छायां । वाच्छति ॥ २६ ॥ आच्छिञ्चयामे । आच्छति । अत्तञ्चादेरि
त्यत्रतपरकरणंस्वाभाविकह्रस्वपरिग्रहार्थं । तेनदीर्घाभावान्ननुह । आच्छ । तपरकरणं सुखसुखार्थमिति मते तुमुह । अना
च्छ ॥ २७ ॥ ह्रीच्छलज्जायाम् । जिह्रीच्छ ॥ २८ ॥ ऊर्च्छकौटिल्ये । कौटिल्यमपसरणमिति मैत्रेयः । उषधावा
ञ्चेति दीर्घः । हूर्च्छति ॥ २९ ॥ मुर्च्छामोहसमुच्छययोः । मूर्च्छति ॥ ३० ॥ स्फूर्च्छविस्तृतौ । स्फूर्च्छति ॥ ३१ ॥ युच्छ
प्रमादे । युच्छति ॥ ३२ ॥ उच्छिउच्छे । उच्छः कनश्चादानंकाणिशाद्यूर्जनंशिलमितियादवः । उच्छति । उच्छाञ्चका
र ॥ ३३ ॥ उच्छीविवासे । विवासः समाप्तिः । प्रायेणायम्बिपूर्वः । युच्छति ॥ ३४ ॥ ध्रजध्रजिधृजधृजिध्रजध्रजिगत्तौ । ध्र
जति । ध्रजति । ध्रजति । धृजति । ध्रजति । ध्रजति ॥ ४० ॥ कूज अयत्तेश्चे । चुकूज ॥ ४१ ॥ अर्ज्जयर्ज्ज अर्ज्जने । अ
र्जति । अनर्ज्ज ॥ ४२ ॥ सर्जति । ससर्ज ॥ ४३ ॥ गर्जति । गजर्ज ॥ ४४ ॥ तर्जभर्तने । तर्जति । चकर्ज ॥ ४५ ॥ कर्जय
थने । चकर्ज ॥ ४६ ॥ खर्जपूजनेच । चखर्ज ॥ अजगतिक्षेपणयोः । अजति ॥ अजेर्वाद्यन्नपोः । २ । ४ । ५६ । अजेर्वी

अथमादेशः स्यादाङ्गिधातुकविषये घञममञ्चवर्जविन्वा । वलादावाङ्गिधातुके वेद्यते । विवाय । विवतुः । विव्युः । अञ्जे
 कारस्य हल्परत्वाद्दुपघायाच्चेति दीर्घे प्राप्ते ऽचः परस्मिन्निति स्थानिवद्भावेनाच्परत्वं । नचनपदान्तेति निवेधः । स्वरदीर्घ
 यलोपेयुलोपाजादेश एव न स्थानिवदित्युक्तेः थल्लिङ्का च इतीरित्येधे प्राप्ते ॥ कृष्टभृवृस्तुद्रुस्तुश्रुवोलिटि । ७ । २ । १३
 । एभ्योलिटि इत्यनस्यात् । कादीनाञ्चतुर्सीयहणानियमार्थं । प्रकृत्याश्रयः प्रत्ययाश्रयोवाय इत्यनिवेधः सलिटिचेत्तर्हि का
 ष्टिभ्य एव नान्येभ्य इति । ततश्चतुर्सीयलिभारद्वाजनियमप्रापितस्य वमादियुक्तादित्यनियमप्रापितस्य चेटोनिवेधार्थं ॥ अ
 चस्तास्त्वल्यऽनितो नियम् । ७ । २ । ६१ । उपदेशे ऽजन्तो यो धातुस्तस्यै नित्यानि इतः परस्यथल इत्यनस्यात् ॥ उ
 पदेशे ऽन्वतः । ७ । २ । ६२ । उपदेशे अकारवत्स्यै नित्यानि टततः परस्यथल इत्यनस्यात् ॥ चटोभारद्वाजस्य ।
 ७ । २ । ६३ । तस्यै नित्यानि टः चटदन्तस्यै वथलिने इभारद्वाजस्य मतेन । तेनान्यस्य स्यादेव । अयमत्रसंयहः । अजन्तो
 ऽकारवान्वायस्तस्य निदृथलिने इयं । चटदन्त इदृङ्गित्यानि इत्तद्युन्योलिटिसेद्भवेत् । नचस्तुङ्गादीनामपि थलिविकल्पः शं
 क्यः । अचस्तास्त्वदिति । उपदेशेन्वत इति च योगद्वयप्रापितस्यै वहि प्रतिवेधस्य भारद्वाजनियमो निवर्तकः । अनन्तरस्ये
 तिन्यायात् । विवयिथ । विवेथ । आजिथ । विव्युः । विव्य । विवाय । विवय । विव्यिव । विव्यिम । वेता । अजिता । वेद्य
 ति । अजिद्यति । अजतु । अजत् । अजेत् । वीयात् ॥ सिचिवृद्धिः परस्मैपदेषु । ७ । २ । १ । इगन्ताङ्गस्त्वृद्धिः
 स्यात्परस्मैपदेपरेसिचि । अवैथोत् । अजीत् । अवेद्यत् । अजिद्यत् ॥ ४७ ॥ तेजपालने । तेजति ॥ ४८ ॥ खज
 मन्थे । खजति ॥ ४९ ॥ खजिगतिवैकल्ये । खज्जति ॥ ५० ॥ एजुकम्पने । एजाञ्चकार ॥ ५१ ॥ टुञ्जोस्फूर्ज्जावज्ज
 निर्घोषे । स्फूर्ज्जति । पुस्फूर्ज्ज ॥ ५२ ॥ क्षिक्षये । अकर्मकः । अन्तर्भावितरण्यर्थस्तु सकर्मकः । क्षयति । चिक्षाय । चि
 क्षियतुः । चिक्षियुः । चिक्षयिथ । चिक्षेथ । चिक्षियिव । चिक्षियिम । क्षेता ॥ अकृतसार्वधातुकयोर्दीर्घः । ७ । ४ ।

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ ११५ ॥

२५ । अजंतस्यस्यदीर्घःस्याद्वाटौप्रव्ययेपरेतुक्तत्वाद्बोधानुकयोः । क्षीयात् । अक्षैषीत् ॥ ५३ ॥ क्षीजअथक्नेशहे ।
कूजिनासहायम्पाठतुंयुक्तः । चिक्षीज ॥ ५५ ॥ लजलजिभर्जने ॥ ५७ ॥ लाजलाजिभर्जनेच ॥ ५८ ॥ नजजजियुक्ते ॥
६१ ॥ तुजहिंसायाम् । तोजति । तुतोज ॥ ६२ ॥ तुजिपालने ॥ ६३ ॥ गजगजिगृजगृजिमुजमुजिशदार्थाः ॥ ६७ ॥
गदमदनेच ॥ ७० ॥ वजव्रजगतौ । वदव्रजेतिवृद्धिः । अब्राजीत् ॥ ७२ ॥ * ॥ अथटवर्गीयान्ताःशाब्दान्ताअनुदानेतःष
इत्तिंशत् । अह्वअतिक्रमहिंसयोः । दोपधोयम् । तोपधइत्येके । अह्वते । आनह्वे ॥ १ ॥ वेष्टवेष्टने । विवेष्टे ॥ २ ॥ चेष्ट
चेष्टायाम् । अचेष्टिष्ट ॥ ३ ॥ गोष्टलोष्टसङ्घाते । जुगोष्टे ॥ ४ ॥ लुलोष्टे ॥ ५ ॥ यद्वचलने । जघडे ॥ ६ ॥ स्फुटवि
कसने । स्फोटते । पुस्फुटे ॥ ७ ॥ अटिगतौ । अण्टते । आनण्टे ॥ ८ ॥ बटि एकचर्यायां । ववण्टे ॥ ९ ॥ मठिकठि
शोके । शोकइहआघ्यानं । मण्टते ॥ १० ॥ कण्टते ॥ ११ ॥ मुठिपालने । मुण्टते ॥ १२ ॥ हेठविवाधायो । विवाधाशाब्द
म् । जिहेठे ॥ १३ ॥ एठच । एठञ्चके ॥ १४ ॥ हिडिग्यानादरयोः । हिण्डते । जिहिण्डे ॥ १५ ॥ ऊडिसङ्घाते । जु
ऊण्डे ॥ १६ ॥ कुडिदाहे । चुकुण्डे ॥ १७ ॥ वडिविभाजने । मडिच । ववण्डे ॥ १८ ॥ भडिपरिभाषणे । परिहासःसनि
न्दोपालम्भश्चपरिभाषणं । वभण्डे ॥ २० ॥ पिडिसङ्घाते । पिपिण्डे ॥ २१ ॥ मुडिमार्जने । मार्जनंशुद्धिर्न्यग्भावश्च । मु
ण्डते ॥ २२ ॥ तुडितोडने । तोडनंदारणंहिंसनञ्च । तुण्डते ॥ २३ ॥ ऊडिवरणे । वरणंस्वीकारः । हरणंइत्येके ।
ऊण्डते ॥ २४ ॥ चडिकोपे । चण्डते ॥ २५ ॥ शडिरुजायांसङ्घातेच । शण्डते ॥ २६ ॥ तडिताडने । तण्डते ॥ २७
॥ पडिगतौ । पण्डते ॥ २८ ॥ कडिमटे । कण्डते ॥ २९ ॥ खडिमन्थे ॥ ३० ॥ हेडुहोडुअनादरे । जिहेडे ॥ ३१ ॥
मुहोडे ॥ ३२ ॥ वाडुआप्लाव्ये । वशादिः । आप्लाव्यमाप्लवः । कडते ॥ ३३ ॥ द्राडुद्राडुविशरणे । द्राडते ॥ ३४ ॥ धा
डते ॥ ३५ ॥ शाडुसञ्ज्ञायाम् । शाडते ॥ ३६ ॥ * ॥ अथआटवर्गीयसमाप्तेःपरस्मैपदिनः । शौटुगर्भे । शौटति । शु

शैट ॥ १ ॥ पौड्वन्धे । पौटति ॥ २ ॥ श्लेड्वेडुंन्मादे । द्वितीयोऽन्तः । टान्तमध्येपाठस्त्वर्थसाम्यान्नायतिवन् । श्लेड
 ति ॥ ३ ॥ श्लेडति ॥ ४ ॥ कटेवर्धावरणयोः । चटेड्व्येके । चकाठ ॥ सिचि । अतोहलादेर्लघ्वेरिति वृद्धौ प्राप्तायां ॥
 ह्यन्तक्षणश्चसजागृणिश्चेदिताम् । ७ । २ । ५ । ह्रमयान्तस्यक्षणादेर्यन्तस्यश्चयतेरेदिनश्चवृद्धिर्नस्यादिडादौसि
 चि । अकटीत् ॥ ६ ॥ अटपटगतौ । अट । अटनुः । आटुः ॥ ७ ॥ पपाट । पेटनुः । पेडुः ॥ ८ ॥ रटपरिभाषणे । र
 रट ॥ ९ ॥ लटवाच्ये । ललाट ॥ १० ॥ शटहजाविशरणगद्यवसादनेषु । शशाट ॥ ११ ॥ वटवेष्टने । ववाठ । वव
 टनुः । ववटुः । ववटिथ ॥ १२ ॥ किटखिटत्रासे । केटति ॥ १३ ॥ खेटति ॥ १४ ॥ शिटषिटअनादरे । श्रेटति । श्रि
 श्रेट ॥ १५ ॥ सेटति । सिषेट ॥ १६ ॥ जटगटसङ्घाते ॥ १८ ॥ भटभृतौ ॥ १९ ॥ नटउच्चाये ॥ २० ॥ खटकांक्षायं
 ॥ २१ ॥ गटन्तौ ॥ २२ ॥ पिठशट्सङ्घातयोः ॥ २३ ॥ हटदीप्तौ ॥ २४ ॥ घटअवयवे ॥ २५ ॥ लुटविवोडने । अन्नो
 यमित्येके ॥ २७ ॥ लिटपरप्रेष्ये ॥ २८ ॥ विटशट्टे ॥ २९ ॥ विटअकोशे । कण्टिः । हिट्येके ॥ ३१ ॥ इटकिटक
 टोगतौ । सटति ॥ ३२ ॥ केटति ॥ ३३ ॥ कटति ॥ ३४ ॥ ईकारः श्रौद्धितोनिष्ठायामितीणिषेधार्धः । केचित्तुइदितं
 मत्वानुमिहतेकण्टीत्यादिवदन्ति । अन्तेचइईइतिप्रसिध्य । अयति । इयाय । ईयतुः । ईयुः । इययिथ । इयेथ ।
 इयाय । इयय । दीर्घस्यभिजादेरिध्यामिञ्चायाञ्चकारेत्यादिउदाहरन्ति ॥ ३५ ॥ मडिभूषायाम् ॥ ३६ ॥ कुडिवैकल्ये
 । कुण्डति । कुण्डनइतिनुदाहेगतं ॥ ३७ ॥ मुडपुडमर्दने ॥ ३८ ॥ बुडिअल्पीभावे ॥ ३९ ॥ मुडिखण्डने । मुण्डति
 ॥ ४० ॥ पुडिचेष्टेके । पुण्डति ॥ ४१ ॥ रुडिलुडिस्तेये । रुण्टति ॥ ४२ ॥ लुण्टति ॥ ४३ ॥ रुडिलुडिइत्येके ॥ ४५ ॥
 रुडिलुडीव्यपरे ॥ ४७ ॥ स्फुटिर्विशरणे । इरिमादङ्का । अस्फुटोत् । अस्फोटोत् ॥ ४८ ॥ स्फुटीव्यपिकेचित् । इ
 दिव्वाङ्गम् । स्फुण्टति ॥ ४९ ॥ पठव्यक्तयाम्नाच्चि । पेठनुः । पेठिथ । अपठोत् । अपाठोत् ॥ ५० ॥ वठस्थौल्ये । ववठ

॥ सिं० कै० ॥
॥ ति० भ्रा० ॥
॥ ११६ ॥

मुः । ववठिथ ॥ ५१ ॥ मठमदं निवासयोः ॥ ५२ ॥ कठरुच्छ्रजौवने ॥ ५३ ॥ रटपरिभाषणे ॥ ५४ ॥ रठेयेके ॥ ५५
॥ हठलुतिशठत्वयोः । वलात्कारे इत्येके । हठति । जहाठ ॥ ५६ ॥ रुठलुठउठउपघाते । उठति ॥ ५७ ॥ ऊठेये
के । ऊठति । ऊठाञ्चकार ॥ ६० ॥ पिठहिंसासंक्लेशनयोः ॥ ६१ ॥ शठकैतवेच ॥ ६२ ॥ श्रुठप्रतिघाते । शोठति ॥ ६३
॥ श्रुठीतिस्वामी । श्रुठन्ति ॥ ६४ ॥ कुठिच । कुठति ॥ ६५ ॥ लुठिञ्चालस्येप्रतिघातेच ॥ ६६ ॥ श्रुठिशोषणे ॥ ६७ ॥ रु
ठिलुठिगतौ ॥ ६८ ॥ चुडुभावकरणे । भावकरणमभिप्रायस्त्वचनं । चुडुति । चुचुडु ॥ ७० ॥ अडुअभियोगे । अडुति
। आनडु ॥ ७१ ॥ कडुकार्कशूये । कडुति ॥ ७२ ॥ चुडुदयस्त्रयोदोपधाः । तेनक्तिपि । चुत् । अत् । कत् । इत्यादि । क्री
डुविहारे । चिक्रीड ॥ ७३ ॥ तुडुतोडने । तोडति । तुतोड ॥ ७४ ॥ तूडइत्येके ॥ ७५ ॥ हूडुहुडुहोडगतौ । हूड्या
त् । हुड्यात् । होड्यात् ॥ ७६ ॥ रौडुअनादरे ॥ ७७ ॥ रौडुलोडुउन्मादे ॥ ८१ ॥ अडउद्यमे । अडति । अड ।
अडतुः । अडुः ॥ ८२ ॥ लडविलासे । लडति ॥ ८३ ॥ लडललयोश्चैकत्वस्मरणात् लतीतिस्वाम्यादयः ॥ कडमदे ।
कंडति ॥ ८४ ॥ कडिइत्येके । कणडति ॥ ८५ ॥ गडिवदनैकदेशे । गणडति ॥ ८६ ॥ * ॥ इतिटवर्गीयान्ताः ॥ * ॥ अथ
पवर्गीयान्ताः । तत्रानुदानेतः स्तोभव्यन्ताश्चतुस्त्रिंशत् । तिपृतेपृष्टिपृष्टेपृष्टरणार्थाः । आद्योनुदान्तः । क्षीरस्वामीत्वयं
सेडितिवभ्राम । तेपते । तितिपे । कादिनियमादिह । तितिपिषे । तेप्रा । तेप्यते ॥ लिङ्सिचावात्मनेपदेषु । १ । २ ।
११ । इक्षमीपाङ्गलः परैरुलादीलिङ् आत्मनेपदेषु सिचेत्येतैकितैस्तः । कित्वाङ्गुणः । तिप्तीष्ट । तिप्तीयास्तां । ति
क्षीरन् । लुडि । रुलोऽरुलोतिसलोपः । अतिप् । अतिप्तातां । अतिप्सत । तेपते । तितेपे । तिष्टिपे । तिष्टिपाते । तिष्टि
पिरे । तिष्टेपे । तिष्टेपाते । तिष्टेपिरे ॥ तेपृकम्पनेच ॥ ४ ॥ ज्वेपृदैन्ये । ज्वेपते ॥ ५ ॥ टुवेपृकम्पने । वेपते ॥ ६ ॥ के
पृगेपृज्वेपृच । आत्कम्पनेगसौच ॥ ७ ॥ स्तुत्रविभागादितिस्वामी । मैत्रेयस्तुचकारमन्तरेणपठित्वाकम्पनेइत्यपेक्षतइत्य

ह । स्वेपेर्यभेदानुनःपाठः ॥ मेपूरेपूलेपुंगुनौ ॥ १२ ॥ त्रपूधलज्जायां ॥ त्रपते ॥ तृफलमजत्रपञ्च । ६ । ४ । १२२ । ए
 धामतएकारोऽभ्यासलोपश्चस्यात्कितिलिटिसेटिथलिच । त्रेपे । त्रेपाते । त्रेपिरे । ऊदित्वादिङ् । त्रपिता । त्रप्ता । त्रपि
 षीष्ट । त्रप्तीष्ट ॥ १३ ॥ कंपिचलने । कम्पते । चकम्पे ॥ १४ ॥ रविलविञ्चविशद्दे । ररम्बे । ललम्बे । ज्ञानम्बे । लवि
 च्चवसंसनेच ॥ १७ ॥ कवृवर्षे । चकवे ॥ १८ ॥ क्लीवृञ्चार्थ्ये । चिक्लीवे ॥ १९ ॥ क्षीवृमदे । क्षीवते ॥ २० ॥ शीभृक
 यने । शीभते ॥ २१ ॥ वीभृच ॥ २२ ॥ रेभृशद्दे । रिरेभे ॥ २३ ॥ अभिरभीकचित्पठ्येते । अभ्रते ॥ २४ ॥ रम्भते ॥
 २५ ॥ ष्मिक्कभिप्रतिबन्धे । स्मभ्रते । उतम्भते । उदःस्थास्मभ्रोरितिपूर्वसवर्षः । विस्मभ्रते । स्मभ्रेरितिषत्तन्तुनभ
 वत्ति । अनुविधैनिर्दिष्टस्यसौत्रस्यैवतत्रयहणात् । तद्वीजन्तुस्थास्मभ्रोरितिपवर्गीयोपधपाठः । स्मभ्रेरितितवर्षीयोपध
 पाठश्चेतिमाधवः । केचिदस्यटकारश्चौपदेशिकइत्याहुः । तन्मते । ष्मभ्रते । टष्मभ्रे ॥ २७ ॥ जभिजृभिगात्रविनामे ॥
 रधिजभोरधि । ७ । १ । ६९ । एतयोर्नुमागमःस्यादधि । जम्भते । जजम्भे । जम्भित । जजम्भिष्ट । जृम्भते । जजृ
 म्भे ॥ २८ ॥ शल्मकयने । शशल्मे ॥ ३० ॥ वस्त्रभोजने । दन्तोष्वादिः । ववल्मे ॥ ३१ ॥ गल्मधार्थ्ये । गल्मते ॥
 ३२ ॥ अभ्रमुप्रमादे । तालव्यादिर्दन्त्यादिश्च । अभ्रमते । स्मभ्रते ॥ ३३ ॥ ष्टुभ्रुस्मभ्रे । स्मोभ्रते । विष्टोभ्रते । तुष्टुभ्रे ।
 व्यष्टोभिष्ट ॥ ३४ ॥ * ॥ अथपरस्मैपदिनः । गुपूरक्षणे ॥ गुपूधूपविच्छिपस्तिपनिभ्यञ्जायः । ३ । १ । २८ । एभ्यः
 ञ्जायप्रत्ययःस्यान्वार्थे । पुगन्तेतिगुणः ॥ सनाद्यन्ताधातवः । ३ । १ । ३२ । समादयःकमेर्षिडन्ताःप्रत्ययाञ्चन्तेयेषा
 न्नेधातुसंज्ञाःस्यः । धातुत्वाद्वाडादयः । गोपायति ॥ आयादयञ्चार्द्धधातुकेव । ३ । १ । ३१ । आर्द्धधातुकविवक्षायामा
 यादयोवास्युः ॥ कास्प्रत्ययादामन्त्रेलिटि । ३ । १ । ३५ । कासधातोःप्रत्ययान्तेभ्यश्चामस्यात्त्रिटिननुमन्त्रे । कास्यनेकाजय
 हणंकर्तव्यम् । सूत्रेप्रत्ययग्रहणमपनीयतत्स्थानेऽनेकाचङ्तिवाच्यमित्यर्थः ॥ अतोलोपः । ६ । ४ । ४८ । अर्द्धधातु

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥११७॥

कोपदेशकालेयदन्तान्नस्याक्तस्सलोपः स्यादार्द्धधातुकेपरे । गोपायाञ्चकार । गोपायाम्बभूव । गोपयामास । जुगो
प । जुगुपतुः । अदिवाद्देह । जुगोपिथ । जुगोपथ । गोपायिता । गोपिता । गोप्ता । गोपाय्यात् । गोप्यात् । अगोपा
यीत् । अगोपीत् । अगोप्सीत् ॥ १ ॥ धूपसन्नापे । धूपायति । धूपायाञ्चकार । दुधूप । धूपायितासि । धूपितासि ॥ २ ॥
अपजल्पयन्नायाम्नाचि । अपमानसेच ॥ ४ ॥ चषसांत्वने ॥ ५ ॥ षपसमवाये । समवायःसम्बन्धःसम्यगवबोधोवा । ष
पति ॥ ६ ॥ रपवपव्यन्नायाम्नाचि ॥ ८ ॥ चुपमन्दायाङ्गतौ । चोपति । चुचोप । चोपिता ॥ ९ ॥ तुपतुम्पुपुपुम्पुतुक
तुम्फुतुफुतुम्फुहिंसार्थाः । नोपति । तुतोप । तुम्पति । तुतुम्प । तुतुम्पतुः । संयोगात्परस्परलिङ्गः कित्वाभावान्नलोपेन । कि
दाशिषीति कित्वाङ्गलोपः । तुप्यात् । प्रान्तुम्पतौगविकेर्त्तरीतिपरस्करादिगणेपाठान्तुद् । प्रस्तुम्पतिगौः । तिपानिर्द्देशाद्गु
ङ् लुक्त्विन । प्रतोतुम्पति । त्रोपति । तुम्पति । तोफति । तुम्फति । त्रोफति । तुम्फति ॥ १७ ॥ इहाद्यौद्वौपञ्चमष्यौ
चतिरेफाः । अन्येसरेफाः । आद्याञ्चत्वारःप्रथमान्ताः । ततोद्वितीयान्ताः । अष्टावप्युकारवन्तः । पर्परपरफिअर्बपर्बलर्ब
वर्बमर्बकर्बखर्बगर्बशर्बषर्बचर्बगतौ । आद्याःप्रथमान्तःततोद्वौद्वितीयान्तौततएकादशतृतीयान्ताः । द्वितीयतृतीयौमुक्त्वासर्ब
शेषधाः । पर्पति । पपपे । रफति । रम्फति । अर्बति । आनर्ब । पर्बति । लर्बति । वर्बति । पवर्गीयादिरयम् । मर्बति ।
कर्बति । खर्बति । गर्बति । शर्बति । सर्बति । चर्बति ॥ ३१ ॥ कुविआक्कादने । कुम्बति ॥ ३२ ॥ लुवितुविअर्दने । लुम्ब
ति । तुम्बति ॥ ३४ ॥ चुविवक्त्रसंयोगे । चुम्बति ॥ ३५ ॥ घृभुघृम्भुहिंसार्थाः । सर्भति । ससर्भ । सर्भिता । स्हम्पति । स
हम्भ । स्हम्भ्यात् ॥ ३७ ॥ विभुषिभुइत्येके । सेभति । सिम्भति ॥ ३९ ॥ शुभशुम्भभाषणे । भासनेइत्येके । हिंसाया
मित्यन्ये ॥ ४१ ॥ * ॥ अथानुनासिकान्ताः । तत्रकम्पन्ताअनुदात्तेतोदश । घिशिघुणिघृणियहणे । नुम् । घृत्वम् । घि
स्यते । जिघिसे । घुस्यते । जुघुस्ये । घृस्यते । जघृस्ये ॥ ३ ॥ घृणघृर्षभ्रमणे । घोणते । घूर्षते । इमैःतुदादौपरस्वै

पदिनौ ॥ ५ ॥ पण्यव्यवहारेस्तुतौच । पनच । स्तुतावित्येवसम्बन्धेत्पृथङ्ङिर्देशात् । पनिसाहचर्यात्पण्येरापस्तुतावेवौय
 म्यव्ययः । व्यवहारेत् । पणते । पण्ये । पणितेत्यादि । स्तुतावत्पुन्यस्यकेबलेचरितार्थत्वादायप्रत्ययान्तान्नात्मनेपदं । प
 णायति । पणयाञ्चकार । पेणे । पणायितासि । पणितेति । पणाय्यात् । पणिवीष्ट । पनायति । पनावाञ्चकार । पेने ॥
 ७ ॥ भामकोधे । भामते । बभामे ॥ ८ ॥ क्षमूयसहने । क्षमते । चक्षमे । चक्षमिधे । चक्षंसे । चक्षमिधे । चक्षमिवहे
 ॥ मोञ्च । ८ । २ । ६५ । मान्तस्यधातोर्मस्यन्कारदेशःस्यान्कारेवकारेचपरे । शान्तं । चक्षगवहे । चक्षमिमहे । च
 क्षममहे । क्षमिष्यते । क्षम्यते । क्षमेत । आशिषि । क्षमिषीष्ट । क्षंसीष्ट । चक्षमिष्ट । चक्षंस्त ॥ ९ ॥ कमुकान्तौ । का
 न्तिरिच्छा ॥ कर्मोर्शिङ् । ३ । १ । ३० । स्वार्थे । डिङ्नात्तङ् । कामयते ॥ आयामन्ताल्वाय्येत्त्विष्णुषु । ६ । ४ । ५५ । आ
 म् अन्तश्चालुआय्यङ्त्विष्णुषुणेरयादेशःस्यात् । वक्ष्यसाण्स्त्रेषोपवादः । कामयाञ्चके ॥ आयादयञ्चार्द्धधातुकेवा ।
 चकमे । कामयिता । कसिता । कामयिष्यते । कमिष्यते ॥ शिञ्चिद्भुस्तुभ्यःकर्त्तरिचङ् । ३ । १ । ४८ । ग्यन्तात्श्चा
 दिभ्यश्चङ्ङ्यात्कर्त्तर्यैर्लुङिपरे । कामङ् अनेतिस्थिते ॥ णेरनिटि । ६ । ४ । ५९ । अनिञ्जदावार्द्धधातुकेपरेणे
 र्नीपःस्यात् । परत्वादेरनेकाचङ्तियणिघ्राप्ते । ग्यल्लोपवियङ् । यणगुणवृद्धिदीर्घेभ्यःपूर्वविप्रतिषेधेनेतिवार्त्तिकम्
 । णिलोपस्यतुपाचयतेःपात्तिरिद्यादिक्रिजन्तमयकाशङ्तिभावः । वस्तुतस्त्वनिटीतिवचनसमर्थोदार्द्धधातुकमात्रमस्य
 विषयः । तथाचेयडादेरपवादस्वायमियङ् । अततक्षतः । यण् । आटिटत् । गुणःकारणा । वृद्धिःकारकः । दीर्घःका
 र्यते ॥ शौचङ्पुपधायाङ्स्वः । ७ । ४ । १ । चङ्परेणौयदङ्ङनस्योपधायाङ्स्वःस्यात् ॥ चङि । ६ । १ । ११ । चङि
 परेअनभ्यासस्यधात्ववयवस्यैक्यचःप्रथमस्यद्वेसोजादेस्तुद्वितीयस्य ॥ सन्वल्लघुनिचङ्परेऽनम्बोपे । ७ । ४ । १३ ।
 चङ्परे इतिवज्जब्रीहिः । सचाङ्गस्येतिचद्वयमप्यावर्त्तते । अङ्गसंज्ञानिमित्तंयचङ्परंणिरितियावत्तत्परंयल्लघुत्परोयोङ्ग

॥सि० कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ ११८ ॥

स्थाऽभ्यासस्तस्यसुनोवकार्यं स्यात् णावलोपेऽसति । अथवाङ्गस्येतिनावर्त्तते । चङ्परेणौयदङ्गन्तस्ययोऽभ्यासोऽलघुपर
स्तस्येत्यादिप्राग्वत् ॥ सन्यतः । ७ । ४ । ७६ । अभ्यासस्यातङ्कारः स्यात्सति ॥ दीर्घालघोः । ७ । ४ । ७४ । लघोर
भ्यासस्य दीर्घः स्यात्सन्वद्भावविषये । अचोकमत् । णिडभावपक्षे कमेष्जे चङ्कव्यः ॥ * ॥ णेरभावान्नदीर्घसन्वद्भावौ । अ
चकमत् ॥ संज्ञायाः कार्यकालत्वाद्ङ्ङ्यत्रद्विरुच्यतेतत्रैवदीर्घः । सन्वच्चनानेकाश्चित्तिमाधवः । चकास्यर्थापयत्पूर्णात्वा
दौनाङ्गन्द्विरुच्यते । किन्त्वस्यावयवः कश्चित्स्मादेकाश्चित्दन्द्रयम् । घस्तुतोङ्गस्याऽवयवोयोभ्यासइतिवर्त्तनात् । ऊ
र्णादीर्घोर्थापयतौद्वयं स्यादिति मन्महे । चकासौतूभयमिदन्नस्यान्त्याच्चव्यवस्थयाणेर्बिंशेद्यं सन्निहितं लघुनित्यंगमेववाइ
तिव्याख्याविकल्पस्यकैयटेनैववर्त्तनात् । णेरलोपेपिसम्बन्धस्त्वगितामपिसिद्धये ॥ १० ॥ * ॥ अथक्रम्यन्तास्त्रिंशत्परस्मै
पदिनः । अणरणदणभणमणकणकणवणभ्रणध्वणशृणार्थाः । अणति । रणति । वणति । वकणटिच्चादेत्वाभ्यासलो
पान । ववणतुः । ववणथ ॥ १० ॥ धणिरपिकौश्चत्त्वयते । धणति ॥ ओणृञ्पनयने । ओणति । ओणाञ्चकार ॥ ११
॥ ओणृवर्त्सगम्योः । शोणति । श्रुशोण ॥ १२ ॥ ओणृसङ्घाते । ओणति ॥ १३ ॥ ओणृच ॥ १४ ॥ शोणादयस्त्रयोऽमीता
लव्योष्मादयः । पैणृगतिप्रेरणश्लेषणेषु । लैणृइतिक्वचित्त्वयते । पिपैण ॥ १५ ॥ ध्रणशृष्टे । उपदेष्टेनान्तोयंरयाभ्यामिति
णत्वं । ध्रणति । णोपदेशफलंयङ्लुकि । दंघ्रन्ति ॥ १६ ॥ वशोर्त्विपकेचित् । वेणतुः । वेणथ । कनीदीप्तिकान्तिगतिषु
। चकान ॥ १७ ॥ षनवनशृष्टे । स्तनति । वनति ॥ १८ ॥ वनवणसम्भक्तौ । वनेरर्थभेदात्पुनःपाठः । सनति । ससान ।
सेनतुः ॥ येविभाषा । ६ । ४ । ४३ । जनसनखनामात्वंवास्याद्यादौक्लिति । सायात् । सन्यात् ॥ २१ ॥ अमृगव्यादियु । क
नीदीप्तिकान्तिगतीत्यत्रगतेः परयोः शृष्टम् । शोरादि । शोरायहः । अमति । आम ॥ २२ ॥ इमहम्ममीमृगतौ । इम
ति । इमम । ह्यन्तेतिनवृद्धिः । अइमति । हम्मति । जहम्म । मीमति । मिमीम ॥ २५ ॥ अयंशृष्टेच । चमुंश्चमुज

मुक्तमुञ्चने ॥ छिवुक्कमुचमंशिति । ७ । ३ । ७५ । एवामचोदीर्घः स्याच्छिति । आडिचमइतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ आचा
 मति । आडिकिं । चमति । विचमति । अचमोत् ॥ २७ ॥ जिमिङ्गेचित्ठन्ति । जेमति ॥ क्रमुपादविक्षेपे ॥ वाभ्राश्रु
 शभ्रमुक्कमुक्कमुत्रसिनुटिलघः । ३ । १ । ७० । एयःशयन्वास्यात्कर्त्तृर्ध्वेसार्वधानुकेपरे ॥ क्रमःपरस्मैपदेषु । ७ । ३ ।
 ७६ । क्रमेदीर्घः स्यात्परस्मैपदेपरेशिति । काम्यति । कामति । चकाम । काम्यतु । कामतु ॥ सुक्रमोरनात्मनेपदनिमि
 ते । ७ । २ । ३६ । अचैवेइ । अकमोत् ॥ ३० ॥ * ॥ अचरेवत्तन्ता अनुदात्तेतः । अयवयपयमयचयतयणयगतौ
 अयते ॥ दयायासञ्च । ३ । १ । ३७ । दयञ्चयञ्चासृभ्यञ्चामस्याल्लिटि । अयाञ्चके । आयेतां । अयिषीष्ट ॥ विभत्वे
 टः । ८ । ३ । ७७ । इणःपरोयइइततःपरेर्धावीध्वंलुङ्लिटाभ्यस्यवामूर्द्धन्यादेशः स्यात् । अयिषीष्टुम् । आयिष्ट । आ
 यिष्टुम् । आयिष्टम् ॥ उपसर्गस्यावतौ । ८ । २ । १७ । अयतिपरस्मैपसर्गस्ययोरेफस्त्वस्यलत्वस्यात् । प्लायते । प
 लायते । निसदुसोरुत्स्यसिद्धत्वात्त्वलत्वम् । निरयते । दुरयते । निर्दुरेस्तुनिलयते । दुलयते । प्रत्ययइतिचिणोरु
 पम् । अयकश्चमुदयतिविततोर्द्धरश्मिरज्जावितिमाघः । इटकिटकटीइत्यत्रप्रश्चिष्टस्यभविष्यति । यद्वाअनुदात्तेत्वलक्षण
 मात्मनेपदमनित्यम् । चक्षिडंङित्करणान्ज्ञापकात् । वादित्वात् । ववये । पेये । मेये । चेये । तेये । प्रणयते । नेये ॥ ७
 ॥ दयदानगतिरक्षिणहिसादानेषु । आदानग्रहणं । दयाञ्चके ॥ ८ ॥ रयगतौ ॥ ७ ॥ ऊयीतन्तुसन्ताने । ऊयाञ्चके
 ॥ १० ॥ पूयीविशरणेदुर्गन्धेच । पूयते । पूपूये ॥ ११ ॥ क्रूयीशद्वेउन्देच । चुक्रूये ॥ १२ ॥ क्ष्मायीविधूननेच । चक्ष्मा
 ये ॥ १३ ॥ स्फायीश्रोण्यावोवृद्धौ । स्फायते । पस्फाये । प्यायते ॥ लिङ्गङ्गेञ्च । ६ । १ । २७ । लिटियङिचप्यायक
 पोभावः स्यात् । पुनःप्रसङ्गविज्ञानात्पौशद्वस्यद्वित्वं । एरनेकाचइतियण् । पिप्ये । पिप्याते । पिप्यिरे ॥ दीपजनवुधपूरिता
 यिप्यायिभ्योऽन्धतरस्याम् । ३ । १ । ६१ । एभ्यश्ङ्गेश्चिण्वास्यात् । एकवचनेतश्चद्वेपरे ॥ चिणोलुक् । ६ । ४ । १०४

॥सि०कौ०॥

॥ति०भ्रा०॥

॥ ११७ ॥

। चिणःपरस्यलुक्स्यात् । अप्यायि । अप्यायिष्ट ॥ १५ ॥ तायुसन्तानंपालनयोः । सन्तानःप्रबन्धः । तायते । ततायै । अतां
यि । अतायिष्ट ॥ १६ ॥ शलचलनसम्बरणयोः ॥ १७ ॥ वलवल्लसंवरणोसञ्चरणेच । ववले । ववल्ले ॥ १८ ॥ मलमं
ल्लधारणे । मले । ममले ॥ १९ ॥ भलभल्लपरिभाषणहिंसादानेषु । वभले । वभल्ले ॥ २३ ॥ कलश्लृष्टसंस्थिमयोः ।
कलते । चकले ॥ २४ ॥ कल्लअव्यक्तेश्चे । कल्लते ॥ २५ ॥ अश्लृष्टस्त्वर्णीभावइतिच ॥ तैवृदैवृदै
वने । तितेवे । दिदेवे ॥ २७ ॥ वेवृगेवृञ्जेवृपेषुमेवृञ्जेवृसेवने । परिनिविभ्यइतिषत्वम् । परिवेवते । सिषेवे । अयंसौप
देशोपीतिन्यासकारदयः । तद्वाच्यविरुद्धं । गेवते । जिगेवे । जिस्सेवे । पिषेवे । मेवते । स्नेवते ॥ ३३ ॥ शेवृखेवृके
वृद्वत्यथेके ॥ ३६ ॥ रेवृल्लवगतौ । ल्लवगतिःल्लुतगतिः । रेवते ॥ ३७ ॥ * ॥ अथावद्यन्ताःपरस्यैपदिनः । मथवन्धने ।
ममव्य ॥ १ ॥ स्तृर्ध्यर्द्यर्द्यर्द्यर्द्यर्द्यर्द्यः ॥ ४ ॥ ह्यगतौ । अहयोत् । यान्तत्वान्नवृद्धिः ॥ ५ ॥ शुच्यअभिषवे । अथ
वानांशिथिलीकरणंसुगयाःसन्धानम्भाऽभिषवःस्नानञ्च । शुशुच्य ॥ ६ ॥ चुच्यइत्येके ॥ ७ ॥ ह्यर्द्यगतिकाच्योः । जहृर्द्य
॥ ८ ॥ अलभूषणपठ्याप्तिवारणेषु । अलति । आल ॥ अतोऽपान्तस्य । ७ । २ । २ । त्वेतिलुप्तवष्टोकम् । अतःसमीपौ
यौत्वौतदन्तस्योऽङ्गस्यातोवृद्धिःस्यात्परस्यैपदपरेसिचि । नेटीतिनिषेधस्यातोहलादेरितिक्कल्पस्यंचापवादः । माभवा
मालीत् । अयंस्तरितेदित्येके । तन्नतेअलतेइत्याद्यपि ॥ ९ ॥ मिफलाविशरणे । तृफलेत्येत्वम् । फेलतुः । फेलुः । अपा
लीत् ॥ १० ॥ मीलशमीलस्मीलक्ष्मीलनिमेषणे । निमेषणंसंकोचः । द्वीतीयस्लाक्यादिः । तृतीयेदन्त्यादिः ॥ १४ ॥ पी
लप्रतिष्टम्भे । प्रतिष्टम्भोरोधनम् ॥ १५ ॥ नीलवर्णे । निनील ॥ १६ ॥ शीलसमाधौ । शीलति ॥ १७ ॥ नीलबन्धने ॥
१८ ॥ कूलआवरणे ॥ १९ ॥ मूलरुजायासङ्कोचेच ॥ २० ॥ मूलनिष्कर्षे । निष्कर्षेनिष्कोषणं । तस्मान्मार्गस्यवहिर्निः
सारणेन नुतूल ॥ २१ ॥ मूलसङ्घाते ॥ २२ ॥ मूलप्रतिष्ठायाम् ॥ २३ ॥ फलनिष्पत्तौ । फेलतुः । फेलुः ॥ २४ ॥ कुल्लभ

वकरणे । भावकरणमभिप्रायाविष्करः ॥ २५ ॥ फुल्लविकसने ॥ २६ ॥ विल्लशैथिल्ये । भावकरणेच ॥ २७ ॥ तिल
गतौ । नेलति ॥ २८ ॥ तिङ्गोन्धेके । तिङ्गति ॥ २९ ॥ वेल्डवेल्डकेल्डखेल्डक्षेल्डवेल्डचलने । पञ्चदितः षष्ठोलोप
धः ॥ ३५ ॥ पेल्डफेल्डशेल्डगतौ ॥ ३८ ॥ वेल्डइत्येके ॥ ३९ ॥ स्वत्वसञ्चलने । चस्त्वात् । अस्त्वालोत् ॥ ४० ॥ खलस
श्चये ॥ ४१ ॥ गल् अदने । गलति । अगालीत् ॥ ४२ ॥ क्लगत्तौ । सलति ॥ ४३ ॥ दलविशरणे ॥ ४४ ॥ अलम्बल्ल
श्रुगमने । शञ्चाल । अञ्चालीत् । शञ्चल्ल । अञ्चल्लोत् ॥ ४६ ॥ खेल्डखेल्डर्हगतिप्रतिघाते । खोलति । खोरति ॥ ४८ ॥
धोर्हगतिचातुर्ये । धोरति ॥ ४९ ॥ त्सारकम्पगतौ । कम्सार । अत्सारीत् ॥ ५० ॥ क्कारहूर्धने । चक्कार ॥ ५१ ॥ अभव
ममभ्रचरणार्थाः । चरतिर्भक्षणेपि । अभ्रति । आबभ्र । माभवान्भ्रीत् । अङ्गान्तरेपस्थातःसमीपत्वाभावाद्भवृद्धिः ॥ ५५
॥ छिवुनिरसने । छिवुक्कम्बितिदीर्घः । छीवति । अस्यद्वितीयस्यकारस्यकारोवेतिवृत्तिः । तिष्ठेव । तिष्ठिवतुः । तिष्ठि
वुः । तिष्ठेव । तिष्ठिवतुः । तिष्ठिवुः । हलिचेतिदीर्घः । छीव्यात् ॥ ५६ ॥ जिजये । अयमजनेषुपठितुंयुक्तः । जय
उत्कर्षप्राप्तिः । अकर्मकोयम् । जयति ॥ सन्क्षिष्टोर्ज्वः । ७ । ३ । ५७ । जयतेःसन् विशिद्धमित्येयोऽभ्यासस्यतःपर
स्यकुर्वन्स्थात् । जिगाथ । जिग्यतुः । जिग्युः । जिगयिथ । जिगेथ । जिगाय । जिगय । जिग्यिव । जिग्यिम । जेता । जीयात्
। अजीवीत् ॥ ५७ ॥ जीवप्राणधारणे । जिजीव ॥ ५८ ॥ पीवमीवतोवनीवस्थौत्ये । पिपीव । मिमीव । तितीव । निनी
व ॥ ६२ ॥ क्षीवुक्षेवुनिरसने ॥ ६४ ॥ उर्धीनुर्धीधुर्धीदुर्धीथुर्धीहिंसार्थाः । उर्ध्वाञ्चकार । उपधायांचेतिदीर्घः । तुनूर्ध्व
॥ ६६ ॥ गुर्धीउच्चमने । गूर्ध्वति । जुगूर्ध्व ॥ ७० ॥ मुर्धीबन्धने ॥ ७१ ॥ पूर्वपर्वमर्वपूरणे ॥ ७४ ॥ चर्व अदने ॥ ७५
॥ भर्वहिंसायाम् ॥ ७६ ॥ कर्वखर्वगर्वदण्डे ॥ ७८ ॥ अर्वशर्वषर्वहिंसायाम् । आनर्व । शर्वति । सर्वति ॥ ८१ ॥ इ
विद्याप्रा । इन्वति । इन्वाञ्चकार ॥ ८३ ॥ पिविमिबिषिविसेञ्जने । तृतीयेमूर्ध्न्योष्मादिरित्येके । सेवनइतितरङ्गिण्या

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ १२० ॥

म् । पिन्वति । पिपिन्व ॥ ८६ ॥ हि विट् विधि विजि विप्री ष्णार्थाः । हिन्वति । टिन्वति ॥ धिन्विहृत्त्वोरच । ३ । १ ।
८० । अनयोरकारेणादेशः स्यादुप्रत्ययश्च द्विवचने । अनोलोपः । तस्य स्थानिवद्भावात्तद्धूपधगुणोत् । उप्रत्ययस्यपि
स्तुगुणः । धिनेति । धिनुतः । धिन्वति ॥ लोपश्चास्याऽन्यतरस्याम् ॥ ६ । ४ । १०० । असंयोगपूर्वायः प्रत्ययोकार
स्तदन्तस्थाङ्गस्यलोपोवास्यात् स्तोःपरयोः । धिन्क् । धिनुक् । धिनुमः । धिन्मः । मिथिनुपरत्वाङ्गुणः । धिनेमि ॥ उत
अप्रत्ययाद्ऽसंयोगपूर्वात् । ६ । ४ । १०६ । असंयोगपूर्वायः प्रत्ययोकारस्तदन्तादङ्गात्परस्यहेर्लुक्स्यात् । धिनु । नि
यन्तादुकारलोपात्पूर्वमाह । धिनवाव । धिनवाम । जिन्वति । इत्यादि ॥ १०० ॥ रि विर विध विगम्यर्थाः । रिग्वति । रग्व
ति । धन्वति ॥ १०३ ॥ क्विहिंसकरणयोश्च । चकारङ्गुणौ । हणोति । इत्यादिधिनेतिवत् । अयंस्वादौच ॥ १०४ ॥ म
ववभ्धने । मवति । मवतुः । मेवुः । अमवीत् । अमावीत् ॥ १०४ ॥ अवरक्षणगतिकान्तिप्रोतितृप्तिअवगमप्रवेशअवग
स्त्वाम्यर्थयाचनक्रियेवादीप्यवाप्याङ्गुणनहिंसादानभागवृद्धिषु । अवति । आव । माभवानवीत् ॥ १०६ ॥ धावुगतिश्रुधोः
। स्वरितेत् । धावति । धावते । दधाव । दधावे ॥ १०७ ॥ * ॥ अथोष्मान्ताअत्मनेपदिनः । धुक्षधिक्षसन्दीपनक्लेशनर्जो
वनेषु । धुक्षते । दुधुक्षे । धिक्षते । दिधिक्षे ॥ २ ॥ वृक्षवरणे । वृक्षते । ववृक्षे ॥ ३ ॥ शिक्षविद्योपादाने । शिक्षते ॥ ४
॥ भिक्षभिक्षायां अलाभेलाभेच । भिक्षते ॥ ५ ॥ क्लेशअव्यक्तयाम्नाचि । वाधनइतिदुर्गोः । क्लेशते । चिक्लेशे ॥ ६ ॥ दक्षवृद्धौ
शीघ्रर्थेच । दक्षते । ददक्षे ॥ ७ ॥ दीक्षमौख्योपनयननियमव्रतादेशेषु । दीक्षते । दिदीक्षे ॥ ८ ॥ ईक्षदर्शने । ईक्षा
क्षते ॥ ९ ॥ ईषगतिहिंसादर्शनेषु । ईषाक्षते ॥ १० ॥ भाषव्यक्तयाम्नाचि । भाषते ॥ ११ ॥ वर्षस्नेहने । दन्तोच्छ्या
दिः । ववर्षे ॥ १२ ॥ गेषृअन्विच्छायाम् । ज्वेषृइत्येके । अन्विच्छाअन्वेषणं । जिगेषे ॥ १३ ॥ पेषृप्रयत्ने । पेषते ॥ १४ ॥
जेषृणेषृएषृप्रेषृगतौ । जेषते । नेषते । एषाक्षते । पिप्रेषे ॥ १८ ॥ रेषृहेषृहेषृअव्यक्तेश्चे । आद्योवृकश्चे । त

तोद्वौ अश्वशब्दे । रेषते । हेषते । ह्येषते ॥ २१ ॥ काह् शब्दकुत्सायाम् । काहाञ्चके ॥ २२ ॥ भाह् दीपौ । बभासे ॥ २३ ॥
 ॥ ग्राह् ग्राह् शब्दे । नासते । प्रणासते ॥ २५ ॥ ऋसकौटिल्ये । नसते ॥ २६ ॥ भ्यसभये । भ्यसते । बभ्यसे ॥ २७ ॥ आ
 ङःशसिङ्च्छायाम् । आशंसते । आशंससे ॥ २८ ॥ यस्त्वसुञ्जने । जयसे । जग्वसे ॥ ३० ॥ ईहचेष्टायाम् । ईहा
 ञ्चके ॥ ३१ ॥ वहिमहिवृद्धौ । वंहते । वंहते । मंहते ॥ ३३ ॥ अहिगतौ । अंहते । आनंहते ॥ ३४ ॥ गर्हगल्हकुत्सा
 याम् । जगर्हे । जगल्हे ॥ ३६ ॥ वर्हवल्हप्राधान्ये । ओष्वादी ॥ ३८ ॥ वर्हवल्हपरिभाषणहिंसाकादनेषु । दन्तो
 ष्वादी । केचित्तु पूर्वयोर्दन्तोष्वादीतामनयोरोष्वादीतां चाङ् ॥ ४० ॥ लिहगतौ । पिह्यते ॥ ४१ ॥ वेह्वेह्ववाह्वप्रय
 ज्जे । आद्योदन्तोष्वादिः । अन्यःकेवलोष्वादिः । उभावयोष्वादीइत्येके । दन्तोष्वादीइत्यपरे । जेहतिर्गत्यर्थो
 पि । ववाहे ॥ ४४ ॥ द्राह्निद्राक्षये । निक्षेपेइत्येके ॥ ४५ ॥ काश्रुदीपौ । चकाशे ॥ ४६ ॥ ऊहवितर्के । ऊहाञ्चके ॥
 ४७ ॥ गाह्वविलोडने । गाहते । जगाहे । जगाहिये । जघाक्षे । जगाहिद्वे । जगाहिध्वे । जगाद्वे । गाहिता ॥ ङे
 लोपः । ङ । ३ । १३ । ङस्यलोपःस्याद्वेपरे । गाहिता । गाढा । गाहियते । घाक्ष्यते । गाहिषीष्ट । घाक्षीष्ट । अ
 गाहिष्ट । अगाढ । अघाक्षातां । अघाक्षत । अगाढाः । अघाद्वम् । अघाक्षि ॥ ४८ ॥ गृह्गर्हणे । गर्हते । जगृहे ।
 ऋट्टुपधेभ्यो लिटः कित्त्वंगुणात्पूर्वविप्रतिषेधेन । जगृहिये । जघृक्षे । जघृद्वे । गर्हिता । गर्ढा । गर्हियते । घर्क्ष्यते । ग
 र्हिषीष्ट । घृक्षीष्ट । लुङि । अगर्हिष्ट । इडभावे ॥ शलङ्गुपधादितिः क्स् ॥ ३ । १ । ४५ । इगुपधोयः शलन्तस्त्
 स्मादिति श्लेः क्सादेशः स्यात् । अघृक्षत् ॥ क्स्स्याचि । ७ । ३ । ७२ । अजादौ तडिक्स्स्यलोपः स्यात् । अलोन्वस्य । अ
 घृक्षातां । अघृक्षत ॥ ४९ ॥ ग्लहच । ग्लहते ॥ ५० ॥ घुषिकान्तिकरणे । घुड्यते । जुघुड्ये । केचिद्व्येत्यटुपधंप
 ठन्ति ॥ ५१ ॥ * ॥ अथार्हत्यन्तःपरस्मैपदिनः । घुषिर् अविशदने । अविशदन्म्यतिज्ञानन्तौ न्यस्मिन्नर्थे इत्येके । शब्दे

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥ १२१ ॥

इत्यन्तेपेटुः । घोषति । जुघोष । घोषिता । इरिच्चादङ् । अघुषत् । अघोषीत् ॥ १ ॥ अक्षूषाप्ता ॥ अक्षोऽन्यतरस्याम् । ३ । १ । ७५ । अक्षोवाञ्मुप्रत्ययः स्यात्कर्त्रर्थे सार्वधानुकेपरे । पक्षेणप् । अक्षोति । अक्षुतः । अक्षुवन्ति । अक्षन्ति । अक्षतः । अक्षन्ति । अनक्ष । अनक्षिथ । अनक्ष । अक्षिता । अष्टा । अक्षिष्यति । स्फोरितिकलोपः । षष्ठीः कः सि । अक्ष्यति । अक्षोतु । अक्षुण्णि । अक्षुण्वानि । अक्षुणोत् । अक्षुण्वं । अक्षुण्यात् । अक्ष्यात् । उदित्वाद्देव् । नेटि । मा भवानक्षीत् । अक्षिष्टां । अक्षिषुः । इडभावेतुमाभवानाक्षीत् । अक्षिष्टां । अक्षुः ॥ २ ॥ तक्षूत्तक्षूतनूकरणे ॥ तनूकरणे तक्षः । ३ । १ । ७६ । अक्षुः स्याद्वाशब्दिवये । तक्षोति । तक्षनिकाष्ठं । ततक्षिथ । ततक्षु । अतक्षीत् । अतक्षिष्टां । अतक्षीत् । अतक्षिष्टां । तनूकरणे किम् । वाग्भिः सन्तक्षति । भर्त्सयतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ उक्षसेचने । उक्षाञ्कार ॥ ५ ॥ रक्षयात्ने ॥ ६ ॥ शिक्षचुम्बने । प्रणिक्षति ॥ ७ ॥ तृक्षषृक्षणक्षगतौ । तृक्षति । रृक्षति । नक्षति ॥ १० ॥ बक्षंसेये । सङ्घाते इत्येके ॥ ११ ॥ मृक्षसङ्घाते । मृक्षइत्येके ॥ १३ ॥ तक्षत्वचने । त्वचनं संवरणं । त्वचोग्रहणञ्च पक्षपरिग्रहइत्येके ॥ १४ ॥ सूक्ष्मादरे । सूक्ष्मैः । अनादरइति तुक्काचित्कोपपाठः । अवज्ञावहेलनमसूक्ष्मणमित्यमरः ॥ १५ ॥ काक्षिवाक्षिमाक्षिकांक्षायाम् ॥ १८ ॥ द्राक्षिघ्राक्षिध्वाक्षिघोरवासितेच ॥ २१ ॥ चूषपाने । चुचूष ॥ २२ ॥ तूषतुष्टौ ॥ २३ ॥ पूषवृद्धौ ॥ २४ ॥ मूषस्त्रेये ॥ २५ ॥ लूषरूषभूषायाम् ॥ २७ ॥ शूषप्रसवे । तालव्योष्मादिः ॥ २८ ॥ पूषहिंसायाम् । जूषच ॥ ३० ॥ भूषञ्जलङ्कारे । भूषति ॥ ३१ ॥ ऊषरुजायाम् । ऊषाञ्कार ॥ ३२ ॥ ईषउच्छे ॥ ३३ ॥ कषस्वषशिवजष । कषश्वषवमघरुषरिषहिंसार्थाः । तृतीयषष्ठौ तालव्योष्मादी । सप्तमोदन्तोष्मादिः । चकाष । चखाष । शिशेष । शिशेषिथ । शेष्टां । कसः । अशिक्षत् । अशेक्षत् । जेषतुः । जरुषतुः । शेषतुः । ववषतुः । मेषतुः ॥ तीषसहलुभरुषरिषः । ७ । २ । ४८ । इच्छयादेः परस्यतादेर्द्धधानुकस्येडास्यात् । रेषिता । रेष्टा । रेधिष्यते । रेषिता । रेष्टा । रेधिष्यति ॥

॥ ४३ ॥ भवभर्त्सने । इहभर्त्सनेश्वरवः । भवति । वभाष ॥ ४४ ॥ उवदाहे । ओषति ॥ उवविद्जागृभ्योऽन्यात् ।
 ३ । १ । ३८ । एभ्योलिङ्याम्नास्यात् । ओषाञ्चकार । उवेष । ऊवतुः । उवोषिथ ॥ ४५ ॥ जिषुविषुमिषुसेचने । जि
 जेष । कादिनियमादिह । विवेषिथ । विवेषिव । वेष्टा । वेष्ट्यति । अविक्षत् ॥ ४६ ॥ पुषपुष्टौ । पोषति । पोषितां ।
 पोषिष्यति । अपोषीत् । अनिङ्क्षेपुष्येतिश्यनानिर्देशादयंसेह । अतो नक्सः । अङ्घ्रिधौदैवादि कस्यग्रहणाद्भाङ् ॥ ४७
 ॥ अिषुञ्जिषुपुषुञ्जुषुदाहे । अेषति । शिष्येव । अेषिता । अेषति । शिष्येव । अेषिता । अयमपिसेह । अनिङ्क्षुदैवा
 द्विकस्यैवग्रहणमितिकैयटादयः । यत्ननिङ्कारिकान्यासेद्वयोर्यहणमित्युक्तम् । तत्त्वोक्तिविरोधाद्ग्रन्थान्तरविरोधाच्चोपेक्ष्य
 म् । पुषोष । पुषोष ॥ ५३ ॥ पृषुवृषुमृषुसेचने । मृषुसहनेच । इतरौहिंसासंज्ञेयनयोश्च । पर्यति । पर्येष । पृष्या
 त् ॥ ५६ ॥ घृषुसंघर्षे ॥ ५७ ॥ हृषुञ्जलोके ॥ ५८ ॥ तुसहसहसरसशदे । तुनोस । जह्रास । जह्लास । ररास
 ॥ ६२ ॥ लसश्लेषणकीडनयोः ॥ ६३ ॥ घसृञ्जदने । अयमसार्धचिकः । लिङ्यन्यतरस्यामित्यदेर्घसल्तादेशविधानात् ।
 ततश्चयत्रलिङ्गवचनंवास्तिनचैवास्यप्रयोगः । अत्रैवपाठःशपिपरस्मैपदेलिङ्गम् । लटित्करणमडि । अनिङ्कारिकास्तु
 पाठोबलाद्वाङ्घ्रिधातुके । क्वरचितुविशिष्योपादानं । घसति । घसत् ॥ संःस्याऽऽङ्घ्रिधातुके । ७ । ४ । ४७ । सस्यतःस्या
 न्सादावाङ्घ्रिधातुके । घस्यति । घसतु । अघसत् । घसेत् । लिङ्गाद्वाभावादाशिष्यस्याप्रयोगः ॥ पुषादिद्युतादिलटितः
 परस्मैपदेषु । ३ । १ । ५५ । श्यन्विकरणपुषादेर्द्युतादेर्लटितश्चपरस्यञ्जेरङ्स्यात्परस्मैपदेषु । अघसत् ॥ ६४ ॥
 जर्जचर्चर्जपरिभाषणहिंसातर्जनेयु ॥ ६७ ॥ पिष्टुपेष्टुगतौ । पिपिस्तुः । पिपेस्तुः ॥ ६७ ॥ हसेहसने । एदि
 न्नान्नवृद्धिः । अहसीत् ॥ ७० ॥ शिशसमाधौ । तालव्योष्मान्तः । प्रक्षेपति ॥ ७१ ॥ मिशमशशदेरोषकतेच । तालव्यो
 ष्मान्तौ ॥ ७३ ॥ शवगतौ । दन्तोष्मान्तः । तालव्योष्मादिः । शवति । अशावीत् । अशवीत् ॥ ७४ ॥ शशञ्जुतरातौ

॥सि०कौ०॥

॥नि०भा०॥

॥१२२॥

। तालबोष्पाद्यन्तः । शशाश । शेशतुः । शेषुः । शेषिय ॥ ७५ ॥ शसुहिंसायाम् । दन्तोष्पान्तः । नशसदं देव्येके
। शशसतुः । शशसुः । शशसिय ॥ ७६ ॥ शंसुस्तुतौ । अयन्दुर्गतावपीतिदुर्गः । नशंसोघातुकः कूरइत्यमरः । श
शंस । आशिघिनलोपः । शस्यात् ॥ ७७ ॥ चहपरिकल्कने । कल्कनंशाठ्यं । अचहीत् ॥ ७८ ॥ महपूजायाम् । अमंही
म् ॥ ७९ ॥ रहत्यागे ॥ ८० ॥ रहिगतौ । रंहति । रंह्यात् ॥ ८१ ॥ दृहदृहिवृहवृहिवृद्धौ । दर्हति । ददर्ह । द
दृहतुः । दृंहति । वर्हति । वृंहति । वृहिशदेच । वृहितङ्करिगर्जितम् ॥ ८५ ॥ वृहिरइत्येके । अवृहत् । अवर्ही
त् ॥ ८६ ॥ तुहिरदुहिरउहिर अर्दने । तोहति । तुतोह । अतुहत् । अतोहीत् । दोहति । अदुहत् । अदोहीत् ।
अनिङ्कारिकास्वस्यदुहेर्यहणनेकन्ति । ओहति । उवोह । ऊहतुः । ओहिता । माभावानुहत् । औहीत् ॥ ८९ ॥ अ
र्हपूजायाम् । अनर्ह ॥ ९० ॥ * ॥ अथकूपपर्यन्ताअनुदानेतः ॥ द्युतादीपौ । द्योतते ॥ द्युतिस्वार्योःसम्प्रसारण
म् । ७ । ४ । ६७ । अनयोरभ्यासस्यसम्प्रसारणंस्यात् । दिद्युते । दिद्युताते । द्योतिता ॥ द्युद्भोलुडि । १ । ३ । ९१ ।
द्युत्तादिभ्योलुडःपरस्मैपदम्बास्यात् । पुषादीतिस्त्रेणपरस्मैपदेऽङ् । अद्युतत् । अद्योतिष्ट ॥ १ ॥ अश्वितावर्षे । अश्वेतते
। शिश्विते । अश्वितत् । अश्वेतिष्ट ॥ २ ॥ त्रिमिदास्त्रेहने । मेदते ॥ मिदेर्गुणः । ७ । ३ । ८२ । मिदेरिकोगुणःस्य
दित्संज्ञकशकासदौ । एष् आदिशिषाभावान्दानेनगुणः । मिमिदे । अमिदत् । अमेदिष्ट ॥ ३ ॥ त्रिष्विदास्त्रेहनमोचन
योः । मोहनयोरित्येके । स्वेदते । सिष्विदे । अस्विदत् । अस्वेदिष्ट ॥ ४ ॥ त्रिष्विदाचेत्येके । अश्विदत् । अश्वेदिष्ट
॥ ५ ॥ रुचदीप्रावभिप्रीतौच । रोचतेस्त्र्यः । हरयेरोचतेभक्तिः । अरुचत् । अरोचिष्ट ॥ ६ ॥ घुटपरिवर्तने । घोऽट
ते । जुघुटे । अघुटत् । अघोटिष्ट ॥ ७ ॥ रुटलुटलुठप्रतिघाते । अरुटत् । अरोटिष्ट ॥ १० ॥ शुभदीपौ ॥ ११ ॥
क्षुभसञ्चलने ॥ १२ ॥ णभतुभहिंसायां । आद्योऽभावेपि । नभन्तामन्यकेसमे । माभूवन्नन्यकेसर्वेइतिनिरुक्तम् । अनभ

न् । अनभिष्ट । अतुभत् । अतोभिष्ट । इमैदिवादीन्वादीच ॥ १४ ॥ संसुंभं सुभ्रं सुअवसंसने । संसुगताच । अकि
 नलोपः । अससत् । असंसिष्ट । नाससत्करिखं त्रैवमिति रघुकाव्ये ॥ १७ ॥ भ्रंशुइषपिकेचित्पेठुः । अत्रनुतीवएवता
 कथान्तइत्यव्ये । भ्रशुभ्रंशुअधःपतनइतिदिवादौ ॥ सधुविश्वावे । असभत् । असभिष्ट । दन्यादिरयम् । नासथादि
 स्तुप्रमादेगतः ॥ २० ॥ वृनुवर्त्तने । वर्त्तते । ववृते ॥ वृद्ध्यःस्यसनेः । १ । ३ । ६२ । वृतादिभ्यःपरस्यैपदन्वास्यात्त्येष
 निच ॥ नवृद्ध्यश्चतुर्भ्यः । ७ । २ । ५७ । एभ्यःसकारादेरर्द्धधातुकस्येणस्यान्तङानयोरभावे । वर्त्त्यति । वर्त्तयते ।
 अवृत्तत् । अवर्त्तिष्ट । अवर्त्त्यत् । अवर्त्तयत् ॥ २१ ॥ वृधुवृद्धौ ॥ २२ ॥ शृधुशृद्धकुत्सायाम् । इमौवृत्तिवत् ॥ २३ ॥
 स्यन्दूस्ववणे । स्यन्दते । सस्यन्दे । सस्यन्दिषे । सस्यन्त्ये । सस्यन्दिध्वे । सस्यन्ध्वे । स्यन्दिता । स्यन्ता । वृद्ध्यःस्यसनेरितिप
 रस्यैपदेकतेऽदिह्लक्षणा मन्तरङ्गमपिविकल्पंवाधित्वाचतुर्ग्रहणसामर्थ्यान्नवृद्ध्यइतिनिषेधः । स्यन्त्यति । स्यन्दिष्यते । स्य
 ष्यते । स्यन्दिषीष्ट । स्यन्दीष्ट । इङ्गोऽनुडीतिपरस्यैपदपक्षे चङ । नलोपः । अस्यदत् । अस्यन्दिष्ट । अस्यन्त । अ
 स्यन्साताम् । अस्यन्त्यत् । अस्यन्दिष्यत् । अस्यन्त्यत् ॥ अनुषिपट्यभिनिभ्यःस्यन्दतेरप्राणिषु । ८ । ३ । ७२ । एभ्यःप
 रस्याप्राणिकर्तृकस्यस्यन्दतेःसस्यन्धोवास्यात् । अनुष्यन्दते । अनुष्यन्दतेषाजलम् । अप्राणिषुक्तिम् । अनुष्यन्दतेचस्त्री ।
 अप्राणिष्वितिपट्युदासान्प्रत्ययोदके अनुष्यन्दतेइत्यत्रापिपक्षेधर्मभावत्वेव । प्राणियुनेत्युत्तैतुनस्यात् ॥ २४ ॥ कपूसाप
 र्थे ॥ कपोलेलः । ८ । २ । १८७ कपःउइतिच्छेदः । कपेतिचुप्रषष्ठीकम् तच्चावर्त्तते । कपेत्योरेफस्त्वस्यःस्यत् ।
 कपेर्चकारस्यावयवोयोरःरेफसदृशस्तस्यचलकारसवृशःस्यात् । कल्पते । चक्ल्पे । चक्ल्पपिषे । चक्ल्पी । इत्यादि
 स्यन्दिवत् ॥ लुटिचकपः । १ । ३ । ६३ । लुटिस्यसनेऽचकपेःपरस्यैपदन्वास्यात् ॥ नासिचकपः । ७ । २ । ६१ । कपे
 परस्यतासेःसकारादेरर्द्धधातुकस्येणस्यान्तङानयोरभावे । कल्प्राप्ति । कल्प्रास्यः । कल्पितासे । कल्प्रासे । इव

वीर्यवति ॥ ३॥ बटभटपरिभाषणे । बटवेष्टतेभटभूतवितिपठितयोःपरिभाषणेभिवार्थानुवादः ॥ ५ ॥ नटवृत्ते ।
 भूतवितिपठितम् । तत्रार्थविवेकः । पूर्वपठितस्यनात्प्रथमपदम् । नटवृत्ते । नटवृत्ते । नटवृत्ते । नटवृत्ते ।
 नटवृत्तं चार्थः । यत्कारिपुनर्नकथपदेशः । पदार्थाभिनयोन्वयम् । मात्रविशेषमात्रं नटम् । केचित्तुघटादौ नटमत्तवि
 तिपठन्ति । गतावित्यन्ये । श्लोपदेशघट्युदासवाक्येभाष्यकृतानाटोतिदीर्घफठान्घटादिर्लौपदेशश्च ॥ ६ ॥ षट्कप्रती
 घाते । स्तकति ॥ ७ ॥ चकतृप्पौ । तृप्तिप्रतीघातयोःपूर्वपठितस्यतृप्तिमत्तेभिवार्थानुवादः । आत्मनेपदियुपठितस्यपर
 स्तैपदिष्वनुवादात्परस्तैपदम् ॥ ८ ॥ कखेहसने । एदित्वात्प्रवृद्धिः । अकलीत् ॥ ९ ॥ रगेण्ङ्काये ॥ १० ॥ कृनेसङ्गे
 ॥ ११ ॥ ह्रगेह्रगेघरोष्टरोसम्बरणे । कगेनोच्यते । अस्वायमर्थइतिविशिष्टोच्यते । त्रिवासासामर्थ्यात् । अनेकार्थ
 वादित्यन्ये ॥ १५ ॥ अक्रअगकुटिलावाङ्गौ ॥ १७ ॥ कणरणगतौ । अकसु । ररण ॥ १८ ॥ चणशणअणदानेच
 । शणगतावित्यन्ये ॥ २२ ॥ अथकथकथद्वयार्थहिसार्थः । आसितिप्रहणेतिस्त्वच्चेत्कार्येतिमित्वेपिवृद्धिर्द्विपठ्यते । काथयति ।
 मित्वन्तुनिपातमात्परत्वा चिसुमुलोरितिदीर्घेचरितार्थम् । अकथि । अकाथि । कथंकथं । काथंकाथं ॥ २६ ॥ चनच
 हिसायासामितिशेषः ॥ २७ ॥ वनुचनोच्यते । वनुइत्यपूर्वैवावन्धातुर्ननुत्तनादिकस्यानुवादः । उदित्करणेसामर्थ्यात् ।
 नेनक्रियासामान्येवनतीत्यादि । प्रवनयति । अनुपसृष्टस्यनुमित्वविकल्पोवक्ष्यते ॥ २८ ॥ ज्वलदीप्ते । सप्रथयार्थेम्पठि
 यमाण्स्वायं । मित्वार्थमनूद्यते । प्रज्वलयति ॥ २९ ॥ ह्रलह्रलचलने । प्रह्रलयति । प्रह्रलयति ॥ ३१ ॥ सृ
 आध्याने । चिन्तावाम्पठिघ्याणस्यआध्यानेमित्वार्थानुवादः । आध्यानमुक्तांठापूर्वकस्मरणं ॥ ३२ ॥ दृभये । दृवि
 दारणे । इतिक्वादेरयमित्वार्थानुवादः । दृणन्तम्येरयति । दरयति । भवादन्यत्र । दारयति । धात्वन्तरमेवेदमित्ति
 नेतुदरतीत्यादि । केचिद्घटादौअस्मृदृत्वरेतिस्त्वच्चेत्तृप्तिदीर्घस्यानेहसुम्पठन्ति । तत्रेतिमाधवः ॥ ३३ ॥ नये ।

॥सि०कौ०॥

॥नि०भा०॥

॥ १२४ ॥

क्यादिषुपठिष्यमाहस्यानुवादः । नयादन्यत्र । नास्यति ॥ ३४ ॥ आपाके । अइतिहतात्स्यआइत्यादादिकस्यसामेभ्ये
नानुकरणं । लुग्विकरालुग्विकरस्योरलुग्विकरणस्य । लक्षणेप्रतिपदोक्तयोःप्रतिपदोक्तस्यैवग्रहणमितिपरिभाषाभ्या
म् । अपयति । विज्ञेदयतीत्यर्थः । पाकादन्यत्र । आपयति । स्वेदयतीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ मारणतोयणनिशामनेयुक्ता । नि
शामनश्चाक्षुषज्ञानमितिमाधवः । ज्ञापनमात्रमित्यन्ये । निशानेष्वितिपाठान्तरम् । निशानन्तीर्णाकरणम् । एष्वेकार्थेयुक्ता
नानिर्मित् । ज्ञपमिचेतिचुरदौ । ज्ञापनेमारणादिकञ्चतस्यार्थः । कथम्विज्ञापनाभनृषुसिद्धिमेतीति तज्ज्ञापयत्योचाट्य
इतिच । शृणु । माधवमतेऽचाक्षुषज्ञानेमिन्नाभावात् । ज्ञापनमात्रेमित्त्वितिमतेतुज्ञानियोगवृत्तिवैरादिकस्यधातूना
मनेकार्थत्वात् । निशानेष्वितिपठतांहरदत्तादीनाम्यतेतुनकाय्यनुपपत्तिः ॥ ३६ ॥ कम्पनेचलिः । चलकम्पनेइतिउच्य
त्वादिः । चलयतिशाखाम् । कम्पनादन्यत्रतु । शीलञ्चालयति । अन्यथाकरोतीत्यर्थः । हरतीत्यर्थेइतिस्वामी । स्तन
ञ्चालयति । क्षिपतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ छदिरुर्ज्जने । छदश्चकारस्यइतिवैमर्दि कस्यस्वार्थे शिञ्जभावेमिन्कार्थेयमनुवादः
। अनेकार्थत्वाटूर्ज्जैरर्थेवृत्तिः । छदनम्ययुक्तेछदयति । बलवन्तम्याणवर्तकीकरोतीत्यर्थः । अन्यत्रछादयति । अपवारय
न्तम्ययुक्तेइत्यर्थः । स्वार्थेणचितु । छादयति । बलीभवति । प्राणीभवति । अपचारयतिवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ जिह्वोन्मथनेक
डिः । लडविलासइतिपठितस्यमिन्कार्थेयानुवादः । उन्मथनंज्ञापनम् । जिह्वाशब्देनयद्युक्तपुरुषः । लडयतिजिह्वां । तृते
यातपुरुषोवा । लडयतिजिह्वया । अन्येतुजिह्वाशब्देनतज्ज्ञापनोक्तस्येते । समोहारद्वन्द्वोयम् । लडयतिशत्रुम् । लडय
तिदधि । अन्यत्रलाडयतिपुत्रम् ॥ ३९ ॥ मदीहर्षज्वेपनयोः । ज्वेपनन्दैन्ये । देवादि कस्यमिन्कार्थेयमनुवादः । नत्थ
ति । हर्षयति । ज्वेपयतिवेत्यर्थः । अन्यत्र । मादयति । चित्रविकारमुधादयतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ध्वनशब्दे । भवत्येतिन्कार्थ
मनुद्यते । ध्वनयतिघण्टाम् । अन्यत्रध्वानयति । अस्पष्टाक्षरमुच्चारयतीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ अचभोजः । दक्षिणविसर्जित्वादि

धनित्रपिष्टपयश्चेतिपपाठ । तत्रधनरसोऽंदाहृतौ । दलविशरणे । वलसम्बरणे । स्वलसञ्चने । त्रपयवञ्चयति
 तिगताः । तेवांगौ । दलयति । वलयति । स्वलयति । त्रपयति । क्षेत्रे इति वक्ष्यमाणस्य कृतात्त्वस्य पुकारिर्देहः । त्रपय
 ति ॥ ४८ ॥ स्वनञ्चवतंसने । श्चे इति पठित्वाणस्यानुवादः । स्वनयति । अञ्चयति । स्वनयति ॥ ४९ ॥ घट्टयति ।
 मित्तज्ञा इत्यर्थः ॥ ५० ॥ जनो जृषक्रसुरज्जोऽमन्ताश्च । मित्तद्वयनुवर्तने । जृषितिषिच निर्देशाज्जीर्त्यतेर्ग्रहणम् । जृषा
 नेस्तुजारयति । केचिन्नुजनो जृषसु इति पठित्वाणसु निरसने इति दैवादि कमुदाहरति ॥ ५१ ॥ ज्वल ह्यल्लक्षणमा
 अनुपसर्गाद्वा । एषामित्वम्वा । प्राप्तिविभाषेयम् । ज्वलयति । ज्वालयति । उपसृष्टे तु निर्वमित्वम् प्रज्वलयति । अक्षन्त
 हि प्रज्वालयति । अन्नामयतीति । घन्नान्तकसेतीति शौ । कथं संकामवतीति । मित्तं ह्यस्वइति सूत्रे वाचित्तद्विसंग्रहणतोषे
 अनुवर्त्यव्यवस्थितविभाषाश्रयणादिति वृत्तिहत् । एतेन रजोविश्रामयन्सङ्गम् । धुर्त्यान्विश्रामयेति सङ्घादिकारणम्
 ॥ ५२ ॥ ज्वालावनुवमाश्च । अनुपसर्गादेर्धामित्वम्वास्थात् । आद्यैरप्राप्ते इतरयोः प्राप्तेविभाषा ॥ ५३ ॥ नकाम्यमिचमा
 म् । अमन्तात्प्राप्तं मित्वमेवाज्ञस्यात् । कामयते । आमयति । आमयति ॥ ५४ ॥ शमोऽर्शने । शाम्यतिर्शनेमिन्नस्यात् ।
 निशामयतिरूपम् । अन्यत्र तु प्रस्थयित्वा निशामयत्यवधूः कथाः । कथन्तर्हि विश्रामयतदुत्पत्तिविश्रामयतुममेति । शम
 चालोचनइति चैसदिकल्प । धानूनामनेकार्ध्याच्छाधशेवृत्तिः शाम्यतिवत् ॥ ५५ ॥ शमोऽपरिवेषणे । यच्छतिर्भोजनतोन्व
 त्रमिन्नस्यात् । आयामयति । द्राघयति । आषादयतिष्येयर्थः । परिवेषणे तु । शमयतिवत्प्राप्तम् । भोजयतीत्यर्थः । पठ्यं
 वसितं नियमयन्निष्ठादितुनियमवच्छदान्तकसेतीति शौषोध्यम् ॥ ५६ ॥ स्तब्धस्त्वपरिम्याश्च । मित्रेणैव । अस्तब्दादयति
 । परिस्तादयति । अथावपरिभ्यइति न्यासकारः । स्तामीतुन कर्मात्तत्रानुत्तरनिष्ठाया मनतुवर्त्य शमः अर्शने इति विच्छे
 दः । यमस्त्वपरिवेषणे मित्वमाह । तन्मते पठ्यं वसितं नियमयन्निष्ठादिसम्बन्धे । उपसृष्टस्य स्वदेवेदवादि पूर्वस्येति

॥सिंको०॥

॥तिंभा०॥

॥१२५॥

मान् । प्रसवादयतीत्याह । तस्मात्स्त्रद्वयेऽदाहरणप्रत्युदाहरेऽयोर्व्यासः फलितः । इन्द्रसुतं वृत्तिः ।
धाटुपेक्षम् ॥ ६७ ॥ फणगतौ । नेतिनिवृत्तमसम्भवान् । निषेधामूर्ध्वमसौनपक्रियः । फणदिकार्थानुरोधात् ।
सप्तमाम् । ६ । ४ । १२५ । एवांवाण्वाभ्यासलोपौसः किति लिटिसेटिश्चिच्च । फेणुः । फेणुः । फेरिः । फणुः ।
फणुः । पफणुः । फणयति । वृत् । घटादिः समाप्तः । फणोः प्रागेव वृद्धिद्येके । तन्मतेऽफाणयतीत्येव ॥ ६९ ॥
स्वरितेत् । रजति । रजते । रजतुः । रजजतुः । रेजे । रसजे । अतइत्यनुवृत्तावपि विधानसामर्थ्यादात्तत्वं ॥ ६९ ॥
॥ दुभ्राजूटुभ्राश्रूटुभ्राश्रुदौघ्रौ । अनुदात्तेतः । भ्राजतेरिहपाठः फणादिकार्थार्थः । पूर्वम्पाठस्तु प्रश्नादिकत्वाभावात् ।
। तत्रहिंराजिसाहचर्यात्फणादेरेवग्रहणम् । भ्रजे । बभ्राजे । बभ्राशे विश्यन् । भ्राशयति । भ्राशते ॥ ७० ॥
शे । भ्राशयते । भ्रशे । बभ्राशे । द्रावपीमैतालघ्यान्तौ ॥ ६४ ॥ स्यमुस्वनङ्गत्वे । स्यमादयः क्षरत्यन्तात्पर्यस्यैव
नः । स्यमतुः । सस्यमतुः । अस्यमीत् । स्वेनतुः । सस्वनतुः । सस्वनुः । अस्वमीन् । अस्वमीत् । विष्यति ।
। सशब्दंभुङ्क्ते इत्यर्थः । वेश्वस्वनङ्गतिवत्त्वं । फणादयोगताः । दधनतुः ॥ ७१ ॥ वमत्स्यत्वे ।
५ ॥ ज्वसदीघ्रौ । अज्वालीत् ॥ ६ ॥ चक्रकम्पने ॥ ७ ॥ जलघटने । जलघटति ॥ ८ ॥ जलघटने ।
स्थलस्थाने ॥ ११ ॥ हलविलेखने ॥ १२ ॥ गल्लगन्धे । वन्धनङ्गत्वेके ॥ १३ ॥ पलति ॥ १४ ॥ बलप्राणनिधायक्य
सरोधनेच । बलति । बलतुः । बलुः ॥ १५ ॥ पुत्रमहत्वे । फेलति ॥ १६ ॥ सुषुप्तं संस्कारं प्रकृतं । सुषुप्तं । सुषुप्तं । सुषुप्तं । सुषुप्तं । सुषुप्तं । सुषुप्तं ।
शब्देनतञ्जापासेगृह्यते । कोलति । चुकोल ॥ १७ ॥ श्लङ्खलपत्तुगमौ । शशाक । अशोल । पर्यत । पेततुः । पतिता ॥
पतःपुम् । ७ । ४ । १६ ॥ अडिपरे । अपपत् । नेर्गादेतिणत्वं । प्रणयपत् ॥ २० ॥ कथेनिष्पत्ते । कथति । चकाथ ।
अकथीत् ॥ २१ ॥ पथेति । अपथीत् ॥ २२ ॥ मथेविलीङ्गने । मथतुः । मथयति ॥ २३ ॥ मथयति । मथयति । मथयति । मथयति । मथयति । मथयति ।

वादिन्वादेत्वाभ्यासलोपेन । भागवृत्तौनुवेमनुरित्वाद्युप्यदाहृतम् । व
 झाघादौनवृष्टं ॥ २४ ॥ भ्रमुचलने । वाभ्राशेतिशय्वा । भ्रम्यति । भ्रमति । भ्राम्यतीतिनुदिकादेर्ब्रह्मवे ॥ वाङ्भ्रमुचस
 म् । ६ । ४ । १२४ । एषामेत्वाभ्यासलोपौवास्तःकितिलिटिसेटिथलिच । भ्रेमनुः । अभ्रमीत् ॥ २५ ॥ क्षरसञ्चलने । अ
 क्षारोत् ॥ २६ ॥ * ॥ अथद्वाक्नुदानेनौ । वहर्मयणे । परिनिविभ्यङ्गित्यत्वं । परिवहते । सेहे । सहित् । तीषसहे
 निकाद् । इडभावेत्त्वधत्वष्ट्वत्त्वलोपाः ॥ सहिवहोरेट्त्वस्य । ६ । ३ । ११२ । अनयोर्वर्षस्यत्रोत्थात्त्वलोपेस
 ति ॥ होळः । ८ । ३ । ११५ । होळरूपस्यसहैःसस्यत्वंनस्यात् । परिसोळ ॥ सिवादीनांवाड्द्व्यवायेपि । ८ । ३ ।
 ७१ । परिनिविभ्यःपरयोसिवादीनांसस्यघोवास्याद्द्व्यवायेपि । पर्यसहत् ॥ ९ ॥ रमुक्तेडायाम् । रेमे । रेमिषे ।
 रन्ना । रंस्यते । रंसौष्ट । अरंस्त ॥ २ ॥ * ॥ अथकसन्ताःपरस्मैपदिनः । षड्विंशत्तुगन्तवसादनेषु ॥ षाष्ठाध्यास्या
 न्नादाण्दृश्यान्निर्वाणशदसदाम्पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयहपश्यर्कधौशीयसीदाः । ७ । ३ । ७८ । पादोनाम्पिर्वादयःस्यु
 रित्संज्ञकशक्तादौप्रत्ययेपरे । सीदति । ससाद । सेदतुः । सेदिय । ससथ । सत्ता । सत्त्यति । स्तदित्वाट् । अस
 दत् ॥ सदिरप्रतेः । निषीदति । न्यषीदत् ॥ सदेःपरस्यलिटि । ८ । ३ । ११८ । सदेरभ्यासात्परस्यत्वंनस्यात् ।
 लिटि । निवसाद । निषेदतुः ॥ १ ॥ शडृशतने । विशीर्षतायामयम् । शाननन्तुविषयतयानिर्दिश्यते ॥ शदेःशित्
 । १ । ३ । ६० । शिद्धाविनोऽस्मादात्मनेपदंस्यात् । शीयते । शशद । शेदतुः । शेदिय । शशथ । शत्ता । अशद
 त् ॥ २ ॥ कुशञ्चानेरोदनेच । कोशति । कोष्टा । ज्ञेभसः । अकुक्षत् ॥ ३ ॥ कुचसम्पर्कनकौटिल्यप्रतिष्ठम्भक्तेषु
 नेषु । कोचति । चुकोच ॥ ४ ॥ बुधञ्चवगमने । बोधति । बोधिता । बोधिष्यति ॥ ५ ॥ रुहवीजजन्मनिप्रादुर्भावेच
 । रोहति । रुरोह । रुरेहिय । रुरेव । रोह्यति । अरुक्षत् ॥ ६ ॥ कसगतौ । अकासीत् । अकसीत् ॥ ७ ॥ वृत् । क्वच

इतिज्वलादि

॥ सि० कौ० ॥
॥ ति० भा० ॥
॥ १२६ ॥

दिगणः समाप्तः ॥ * ॥ अथगूह्यनाः स्वरितेतः ॥ हिक्क अचनेशये ॥ हिक्कति ॥ हिक्कते ॥ १ ॥ अचुमनौपावनेषु ॥ अचु
ति ॥ अचते ॥ २ ॥ अचुइत्येके ॥ ३ ॥ अचिइत्यपरे ॥ ४ ॥ टुयाचुयाञ्जायाम् ॥ आचति ॥ आचते ॥ ५ ॥ रेडुपरिभाषणे
॥ रेडति ॥ रेडते ॥ ६ ॥ चतेचदेयाचने ॥ चचात् ॥ चेते ॥ अचतीत् ॥ चचाद् ॥ चेदे ॥ अचदोत् ॥ ८ ॥ प्रोथुपथ्याप्रौ
॥ पुप्रोथ ॥ पुप्रोथे ॥ ९ ॥ मिदृमेदृमेधाहिंसनयोः ॥ मिमेद ॥ मिमेदे ॥ धान्ताविमावितिस्वामी ॥ नमामिमेथ ॥ धातवितिन्या
सः ॥ ११ ॥ मेधुसङ्गमेच ॥ मेधति ॥ मिमेधे ॥ १२ ॥ सिदृणेदृकुत्सासन्निकर्षयोः ॥ निनेद ॥ निनिदतुः ॥ निनिदे ॥ १४
॥ अथुमृधुउन्दने ॥ उन्दनंज्ञेदनम् ॥ शर्द्धति ॥ शर्द्धते ॥ शर्द्धिता ॥ मर्द्धति ॥ मर्द्धते ॥ १६ ॥ बुधिरवोधने ॥ बोधति ॥
बोधते ॥ इरिन्वाद्ङ्वा ॥ अबुधत् ॥ अबोधोत् ॥ अबोधिष्ट ॥ दीपजनेतिचिण्तुमभवति ॥ पूर्वोत्तरसाहचर्येणैतदेवादि क
स्यैवतत्रयहणान् ॥ १७ ॥ उबुन्दिरनिशामने ॥ बुबुन्दे ॥ अबुदत् ॥ अबुन्दीत् ॥ १८ ॥ वेणुगतिज्ञानचिन्तानिश्चामनवादि
अयहणेषु ॥ वेणति ॥ वेणते ॥ नान्नोप्ययम् ॥ १९ ॥ खनुअवदारणे ॥ खनति ॥ खनते ॥ गमहनजनखनुघसंश्लोपः क्ति
त्यङ्नाडि ॥ ६ ॥ ४ ॥ १८ ॥ एवामुपधावाचोपः स्याद्जादौष्ठितिनचडि ॥ चत्तुः ॥ येविभाषा ॥ ६ ॥ ४ ॥ ४३ ॥ खायान् ॥
खन्यात् ॥ २० ॥ शीवृञ्जादानसंवरणयोः ॥ चिचीव ॥ चिचीवे ॥ २१ ॥ चायृपूजानिश्चामनयोः ॥ २२ ॥ व्ययगतौ ॥ अच
यीत् ॥ २३ ॥ दाशृदाने ॥ ददाश ॥ ददाशे ॥ २४ ॥ भेषुभवे ॥ मताकित्येके ॥ भेषति ॥ भेषते ॥ २५ ॥ भेषुभवेपुग
तौ ॥ २६ ॥ असर्गादिश्रीदानेषु ॥ असति ॥ असते ॥ आस ॥ आसे ॥ अयंघान्नोपि ॥ २७ ॥ स्पशवाधनस्पर्शमयोः ॥ स्प
र्शनंयथमम् ॥ स्पशति ॥ स्पशते ॥ २८ ॥ लघक्यनौ ॥ वाभ्राज्ञेतिश्यन्वा ॥ लघ्यति ॥ लघति ॥ लेवे ॥ २९ ॥ लघभक्षणे
॥ ३० ॥ लघहिंसायां ॥ लघ्यतुः ॥ लघ्ये ॥ ३१ ॥ अंघञ्जादानसंवरणयोः ॥ ३२ ॥ श्लक्ष्मश्रुदने ॥ ३३ ॥ भक्षइति
भेषेयः ॥ ३५ ॥ दाशृदाने ॥ ३६ ॥ माहूमाने ॥ ३७ ॥ गुह्रसंवरणे ॥ अदुपधायागोहः ॥ ६ ॥ ४ ॥ ८६ ॥ गुह्रसं

धायाकृत्याद्गुणहेतावजादौप्रथये । गूहति । गूहते । ऊदित्वादिङ् । गूहिता । गोढा । गूहिष्यति । घोष्यति । गूहे
 न् । गूह्यात् । अगूहीत् । इडभावेक्स् । अघुक्षत् ॥ लुग्वाटुहदिहलिहगुहामात्मनेपदेदन्त्ये । ७ । ३ । ७३ । एयां
 कस्यलुग्वास्याइन्त्येतडि । ळत्वधत्वष्टुत्वठलोपदीर्घाः । अगूढ । अघुक्षत । कस्यस्याचोत्यन्तलोपः । अघुक्षाताम् । अघुक्ष
 न्त । अगूह्वहि । अघुक्षावहि । अघुक्षामहि ॥ ३८ ॥ * ॥ अथाजन्ताऽभयपदिनः । अत्रिन्सेवायाम् । अयति । अयते
 । शिअियतुः । अयिता । शिअीतिचड् । अशिअियत् ॥ ९ ॥ भृज्भरणे । भरति । वभार । वभ्रतुः । वभर्थ । वभृव । वभृ
 ये । भर्त्सा ॥ चट्जनोःस्त्रे । ७ । २ । ७० । चटोहन्तेश्चस्यस्यइइस्यात् । भरिष्यति ॥ रिङ्शयग्लिङ्क्षु । ७ । ४२८
 । श्रेयकियादावार्द्धधातुकेलिङिचचटोरिङादेशःस्यात् । रिङिप्रकृतेरिङ्विधिसामर्थ्याद्दीर्घान् । भ्रियात् ॥ उच्च । १ । २
 । १२ । चटवर्त्सात्परैरुलाटुलिङ्त्तड्परःसिचेत्येतौकितौस्तुः । भृषीष्ट । भृषीयास्तां । अभर्षीत् । अभर्षीत् । अभर्षुः ॥
 ह्रस्वाटङ्गात् । ८ । २ । २७ । सिचेलोपःस्यात् रुलि । अभृत । अभृवाताम् । अभरिष्यत् ॥ २ ॥ हृज्हरणे । हर
 णम्प्रापणंस्त्रीकारःस्त्रेयंताश्नंच । जहर्थ । जह्रिव । जह्रिवे । हर्ता । हरिष्यति ॥ ३ ॥ धृज्धारणे । धरति । अधा
 र्शीत् । अधृत् ॥ ४ ॥ णीभप्रापणे । निनयिथ । निन्यिये ॥ ५ ॥ * ॥ अथाजन्ताःपरस्मैपदिनः । धेइपाने । धयति ॥ आदेच
 उपदेशेऽशिति । ६ । १ । ४५ । उपदेशेऽजन्तस्यधातोरात्वंस्यान्नतुशिति ॥ आतञ्चौखलः । ७ । १ । ३४ । आदन्ताद्भातो
 र्खलञ्चौकादेशःस्यात् । दधौ ॥ आतोलोपइटिच । ६ । ४ । ६४ । अजाद्योर्द्धधातुकयोःङ्दिटोःपरयोरातेलोपःस्या
 न् । द्विचत्परत्वाङ्गोपेप्राप्तेद्विर्बचनेचोतिनिषेधः । द्विचकृतेञ्चलोपः । दधतुः । दधुः । दधिथ । दधाथ । दधिव । द
 धिम । धाता ॥ दाधाध्वदाप् । ९ । १ । २० । दारूपाधारूपाश्चधातवोघुसंज्ञाःस्युर्दापदैपैविना ॥ एर्लिङि । ६ । ४ ।
 ६७ । घुसंज्ञानामास्यादीनांचएत्वंस्यादाद्धधातुकेकितिलिङि । धेयात् । धेयास्ताम् । धेयास्तुः । विभाषाधेइश्चोः । ३

॥सि०को०॥
॥ति०भा०॥
॥१२७॥

। १। ४७। आभ्यांञ्जेञ्जुंङ्वास्यात्कर्त्तृवाचिनिलुङिपरे । चङीतिद्वित्वं । अदधत् । अदधतां ॥ विभाषाघ्राधेऽशाकासः । २
। ४। ७८। एभ्यःसिचेलुगवास्यात्परस्मैपदेषु । अधात् । अधाताम् । अधुः ॥ यमरमनमाऽऽतांसङ्क । ७। २। ७३
। एषांसक्स्यादेभ्यःसिचइडस्यात्परस्मैपदेषु । अधासीत् । अधासिष्टाम् । अधासिषुः ॥ १॥ ग्लैस्त्रैहर्षक्षये । हर्षक्ष
योधातुक्षयः । ग्लायति । जग्लौ । जग्लिथ ॥ बाऽन्यस्यसंयोगादेः । ६। ४। ६८। घुमास्थादेरन्यस्यसंयोगादेर्द्धातो
रुतएत्वंवास्यादाद्धातुकेकितिलिङि । ग्लायत् । ग्लेयात् । अग्लासीत् । ग्लायति ॥ ३॥ द्यौन्यकरणे । न्यकरणन्तिरक्ता
रः ॥ ४॥ द्वैस्वप्ने ॥ ५॥ ध्रैतृप्नौ ॥ ६॥ ध्यैचिन्तायाम् ॥ ७॥ रैशद्ये ॥ ८॥ स्त्रैष्यैशद्यसङ्घातयोः । स्थायति । घोष
देशस्यापिसन्वेकतेरूपंतुल्यम् । घोषदेशफलन्तुतिष्ठासंति । अतिष्ठपदित्यत्रघत्वम् ॥ १०॥ खैखटने ॥ ११॥ क्षैजैवै
क्षये । क्षायति । जजौ । ससौ । साता । घुमास्थेन्यत्रविभाषाघ्राधेडित्यत्रचस्यतेरेवग्रहणंनत्वस्य । तेनएत्वंसिज्जुलुकौन
। सायात् । असासीत् ॥ १४॥ कैगैशद्ये । गयात् । अगासीत् ॥ १६॥ शैश्रैपाके ॥ १८॥ पैश्रैवैशोधने । पायात् । अ
पात् । अपासीत् । घुमास्थेतीवन्तदंपवादएलिङीत्येवङ्गातिस्थेतिंसिज्जुक्त्वन । पारूपस्यलाक्षणिकत्वात् ॥ २०॥ छैवे
ष्टने । स्थायति ॥ २१॥ छैवेष्टने । शोभायाञ्चेत्येके । स्थायति ॥ २२॥ दैपशोधने । दायति । अघुत्वादेत्वंसिज्जुलुकौन
। दायत् । अदासीत् ॥ २३॥ पापाने । पाघ्राधेतिपिवादेशः । तस्यादन्तत्वान्नोपधागुणः । पिबति । पेयात् । अपात् ॥
२४॥ घ्रागन्धोपादाने । जिघ्रति । घ्रायात् । घ्रेयात् । अघ्रासीत् । अघ्रात् ॥ २५॥ घ्राशद्यसि संयोगयोः । धमति ॥ २६
॥ छागतिनिवृत्तौ । तिष्ठति । स्थादिष्वभ्यासेनेतिघत्वं । अधितष्ठौ । उपसर्गादितिघत्वम् । अधिष्ठाता । स्थेयात् ॥ २७
॥ म्नाभ्यासे । मनति ॥ २८॥ दाण्दाणे । प्रणियच्छंति । देयात् । अदात् ॥ २९॥ ह्वकौटिल्ये । ह्वरति ॥ अदतश्च
संयोगादेर्गुणः । ७। ४। १०। अदन्तस्यसंयोगादेरङ्गस्यगुणःस्याल्लिटि । किदर्थमपीदम्परत्वास्यपिभवति । र

परत्वं । उपधावृद्धिः । जह्वार । जह्वरनुः । जह्वरुः । जह्वर्य । जह्वर्ता । जह्वनोःस्ये । जह्वरिष्यति ॥ गुणोर्त्तिसंयोगाद्गोः
। ७ । ४ । २७ । अर्त्तैःसंयोगादेर्त्तदन्तस्यचगुणःस्याद्युक्तियादाकर्द्धधानुकेलिडिच । ह्वर्यान् । अह्वर्यान् । अह्वर्यम् ॥
३० ॥ स्वृशद्योपतापयोः । स्वरतिस्वृतीतिवेड् । सस्वरिथ । सस्वर्य । वमयोस्तु ॥ अयुक्तिकिति । ७ । २ । १९१ । अस्वराजुगन्ता
अपरयोर्गित्कितोरिणस्य्यात् । परमपिस्वरद्यादिविकल्पन्वाधित्वापुरस्तात्प्रतिषेधकारणारम्भस्यस्योदनेनानिचोपाने ।
कादिनियमान्नित्यमिड् । सस्वरिव । सस्वरिम । परत्वाद्द्वनोरिति नित्यमिड् । स्वरिष्यति । सस्वर्यान् । अस्वरीन् । अ
स्वास्मिष्टाम् । अस्वार्थीन् । अस्वार्थाम् ॥ ३१ ॥ स्मृचिन्तायाम् ॥ ३२ ॥ ह्रस्वगते ॥ ३३ ॥ ह्रस्वगते । कादिनियमे
ड् । सस्वर्य । सस्वव । रिड् स्त्रियात् । अस्वार्थीन् । अस्वार्थाम् ॥ सर्त्तिशस्यर्त्तिभ्यश्च । ३ । १ । ५६ । अस्वस्वरिड्
स्यात्कर्त्तरि लुङि । इहलुप्तशपाशासिनासाहचर्यात्सर्त्तर्त्तीजौहोत्यादिकावेवगृह्येते । तेनभाद्योर्त्ताड् । शीघ्रगतेनुपाध्याधो
तिशित्तिधैरादेशः । धावति ॥ ३४ ॥ अह्रस्वगतिप्रापणयोः । अह्रस्वति ॥ अह्रस्वत्ताम् । ७ । ४ । १९१ । नौदादिकचह्रस्वैर्त्तधात्ते
वर्त्तताच्चगुणःस्याल्लिटि । अलिप्राग्वदुपधावृद्धिः । अर । अरनुः । अरुः ॥ इडन्त्यर्त्तिययनीनाम् । ७ । २ । ६६ । अ
ह्रस्वव्येञ्प्रभ्यस्थलो नित्यमिड्स्यात् । अरिथ । अर्त्ता । अरिष्यति । अर्यान् । अर्यान् । अर्याम् ॥ ३५ ॥ गृधृसेचने
। गरति । जगर्थ । जगिव । रिड् । घियात् । अगार्थीन् ॥ ३७ ॥ धृहृर्कने ॥ ३८ ॥ सुगते । सुसोथ । सुसुव । सू
यान् । शिञ्श्रीतिचड् । लघूपधगुणादन्तरङ्गत्वादुवड् । असुसुवत् ॥ ३९ ॥ वुप्रसवैश्चर्ययोः । प्रसवोभ्यनुज्ञानम् । सु
योथ । सुषविथ । सुयुविव । सोता ॥ सुसुधून्भ्यःपरस्मैपदेषु । ७ । २ । ७२ । सभ्यःसिचड्स्यात्परस्मैपदेषु
। असावीन् । पूर्वोत्तराभ्यांजिज्ञांसाहचर्यात्सुनोतेरेवग्रहसमितिपक्षे । असौवीन् ॥ ४० ॥ अश्रवणे ॥ अश्रवःश्रुच । ३
। १ । ७४ । अश्रवःश्रुत्यादेशःस्यात्प्रत्ययश्च । शपोपवादः । श्रोर्द्विन्वाद्वातोर्गुणोः । श्रुणोति । श्रुणुतः ॥ ऊश्रुवो

॥सि०कौ०॥

॥ति०भा०॥

॥१२८॥

सर्द्धधातुके । ६ । ४ । ८७ । जुहेतेःशुप्रययान्तस्थानेकाचेङ्गस्यत्रासंयोगपूर्ववर्षस्ययणस्यादजादौसर्द्धधातुके ।
उवडेपवादः । शृखन्ति । शृणोमि । शृखः । शृणुवः । शृणुमः । शृणुमः । शृणुमः । शृणुमः । शृणुमः । शृणुमः । शृणुमः । शृणुमः ।
यात् । श्रूयात् । श्रौषीत् ॥ ४१ ॥ ध्रुस्यैर्य्यै । ध्रुवन्ति । अयंकुटादौगत्यर्थोपि ॥ ४२ ॥ दुद्रुगतौ । दुदोथ । दुदविथ ।
दुदुविव । दुदोघ । दुद्रुव । शिञ्चीतिचङ् । अदुद्रुवत् ॥ ४३ ॥ जिञ्जिञ्जिभिभवे । अभिभवोन्वूनीकरणंन्वूनीभवनञ्च ।
। आद्येसकर्मकः । शत्रून्जयति । द्वितीयेत्वकर्मकः । अघ्ययनात्परजयते । अघ्येतुं ग्वायतीत्यर्थः । विपरभ्याञ्जेरिति त ।
ङ् । परजेरसोढङ्ग्यपादानत्वं ॥ ४५ ॥ * ॥ अथडोडन्ताडितः ॥ शिङ्ङ्घञ् सने । स्मयते । सिष्णिये । सिष्णियिद्धे ।
सिष्णियिधे ॥ १ ॥ गुङ् अथक्तेश्दे । गवते । जुगुवे ॥ २ ॥ गाङ्गतौ । गाते । गाते । गाते । इङ्गत्वेकतेवृद्धिः । गै ।
चङ्ङिटि । अगे । गेत । गेयातां । गेरन् । गासीष्ट । गाङ्कुटादिस्त्रुनेड्डादेशस्यैवगाडोयहणंनत्वस्य । तेनाडित्वा ।
दुमास्येतीत्तन्न । अगास्त । आदादिकोयमितिहरदत्तादयः । फलेतुनभेदः ॥ ३ ॥ कुङ्घुङ् उङ्ङुङ्शदे । अन्येतुउङ् ।
कुङ्खुङ्गुङ्घुङ्द्रुङ् इत्याङ्ङः । कवते । चुकुवे । घवते । अवते । ऊवे । वाखादाङ्गमबीयइत्युवङ् । ततःसवर्षदी ।
र्यः । ओता । ओघ्यते । ओषीष्ट । ओष्ट । उवते । जुडुवे । डोता ॥ ७ ॥ श्रुङ् श्रुङ् प्रुङ् सुङ्गतौ ॥ ११ ॥ कुङ्ङित्ये ।
के ॥ १२ ॥ रुङ्गतिरेषणयोः । रेषणांहिंसा । ररुवे । रवितासे ॥ १३ ॥ धृङ् अवध्वंसने । धरते । दधे ॥ १४ ॥ मे ।
ङ्प्रणिदाने । प्रणिदानन्विनिमयःप्रत्यर्पणञ्च । प्रणिमथते । नेर्गादेतिश्लत्वं । तत्रघुप्रकृतिमाङ्गितिपठित्वाङ्ङितोमप्रिहतेर ।
पियहणस्येष्टत्वात् ॥ १५ ॥ देङ्ङक्षणे । दयते ॥ दयतेर्द्दिगिति । ७ । ४ । ६ । दिग्यादेशेनद्विष्ववाधनमिथ्यतङ् ।
तिवृत्तिः । दिग्ये ॥ स्थाघोरिच्च । १ । २ । १७ । अनयोरिदादेशःस्यात् । सिङ्ङिकित्यात् । अदित । अदित्यः । अदिवि ।
॥ १६ ॥ श्यैङ्गतौ । श्यायते । शश्ये ॥ १७ ॥ प्यैङ् वृद्धौ । प्यायते । प्ये । प्याता ॥ १८ ॥ त्रैङ्पालने । त्रायते ।

मन्त्रे ॥ १७ ॥ पूष्पवने । पवने । पुपुवे । प्रविता ॥ २० ॥ मूङ्बन्धने । मवते ॥ २१ ॥ डीङ् विहायसाङ्गता । डयते ।
 डिङ्घे । डयिता ॥ २२ ॥ वृक्षवनतरणयोः ॥ चतुदङ्घानोः । ७ । १ । १०० । चतुदन्तस्यधातोरङ्गस्यइत्यात् । इत्वात्वा
 भ्यांगुणवृद्धीविप्रतिषेधेन । तरति । च्छ्वत्तृतामितिगुणः । तृफलेत्येत्वम् । नेरतुः । नेरुः ॥ वृतोवा । ७ । २ । ३८ ।
 वृङ् वृङ्भ्यामृदन्वाचेटोदीर्घावास्यान्नतुलिटि । तरिता । तरिता । अलिटीतिकिम् । नेरिथ । हलिचेतिदीर्घः । तीर्यात्
 ॥ सिचिचपरस्मैपदेषु । ७ । २ । ४० । अत्रवृत्तइटोदीर्घान् । अतारिष्टाम् ॥ २३ ॥ * ॥ अथाष्टावनुदात्तेतः । गुपगो
 पन्ते ॥ १ ॥ तिजनिशने ॥ २ ॥ मानपूजायां ॥ ३ ॥ बधवन्धने ॥ गुप्तिङ्किङ्घ्रःसन् । ४ । १ । ५ ॥ मान्वधदानशान्भ्योदीर्घ
 स्वाभ्यासस्य । ३ । १ । ६ । सूत्रद्वयोक्तेभ्यःसन्स्यात्मानादीनामभ्यासस्येकारस्यदीर्घश्च । गुपेर्निन्दायां । तिजेःशमायाम् ।
 किजेर्वाधिप्रतीकारेनियहे अपनयनेनाशनेसंशयेच । मानेर्जिज्ञासायाम् । बधेच्चित्रविकारे । दानेर्गर्जवे । शनेर्निशने
 । सनाद्यन्ताइतिधातुत्वम् ॥ सन्धोः । ६ । १ । ७ । सन्नन्तस्ययङन्तस्यचप्रथमैकाचोद्वेसोजादेस्तुद्वितीयस्य । अभ्या
 सकार्यम् । गुपिप्रभृतयःकिङ्घ्रिनाःनिन्दाद्यर्थकारणवानुदात्तेतोदानशानौचस्वरिनेतौ । एतेनित्यंसन्नन्ताः । अर्थान्तरेत्वन
 नुबन्धकाश्चुदयः । अनुबन्धकस्यकेवलेऽचरितार्थत्वात्सन्नन्तात् । धातोरित्यविहितत्वात्समोत्रनार्द्धधातुकत्वम् । तेनेङ्
 सौप्त । जुगुप्सुते । जुगुप्साच्चके । वितिक्षते । मीमांसते । भर्षभावः । चूर्त्स । वीभत्सते ॥ ४ ॥ रभशमस्ये । आरभते ।
 आरेभे । रभ्या । रभ्यते ॥ ५ ॥ डुबभषप्राप्तौ । लभते ॥ ६ ॥ षञ्जपरिषङ्गे ॥ दंशसञ्जस्वञ्जांशपि । ६ । ४ । २५ ।
 रञ्जेच्च । ६ । ४ । २६ । एर्थासपिन्लोपः । स्वजते । परिष्वजते । अश्रियन्थिदम्भिस्वञ्जीनांलिटःकिन्त्वनेतिव्याकर
 णान्तरम् । देभतुः । सस्वजइतिभाष्योदाहरणादेकदेशानुमत्याइहाद्याश्रीयते । सदेःपरस्यलिटीतिस्वनेस्वञ्जेरुप
 संस्थानम् ॥ * ॥ अतोभ्यासात्परस्यक्त्वत्तु । परिसस्वजे । परिष्वज्जे । सस्वजिषे । सस्वजिषे । स्वङ्क्ता । स्वङ्क्ष्यते । स्व

॥सि०कौ०॥
॥ति०भा०॥
॥१२७॥

जेत । स्वङ्क्षीष्ट । प्रत्यष्वङ्क्त । प्राक्सितादितिषत्वम् । परिनिविभस्तुसिवादीनाम्नेतिविकल्पः । एतदर्थमेवोपसर्गात्सु
नोतीयेवसिद्धेस्तुसंज्ञोःपरिनिवीत्यत्रपुनरुपादानम् । पत्यष्वङ्क्त । पत्यस्वङ्क्त ॥ ७ ॥ हृदपुरीषोत्सर्गो । हृदने ।
जहृदे । हृत्ता । हृत्यते । हृदेत । हृत्सीष्ट । अहृत्त ॥ ८ ॥ * ॥ अथपरस्मैपदिनः ॥ भिष्विदाअथक्नेशष्टे ॥ ९ ॥
स्कन्दिरगतिशेषणयोः । चस्कन्दिथ । चस्कन्थ । स्कन्ता । स्कन्त्यति । नलोपः । स्कृत्वात् । इरित्वाद्ङ्वा । अस्कृदत् ।
अस्कांसीत् । अस्कान्ताम् । अस्कांस्तुः ॥ वेःस्कन्देरनिष्ठायाम् । ८ । ३ । ७३ । वत्त्वम्प्रायात् । कृत्येवेदम् । अनिष्ठा
यामितिपत्युदासात् । विष्कन्ता । विस्कन्ता । निष्ठायान्तु । विस्कन्नः ॥ परेच्च । ८ । ३ । ७४ । अस्मात्परस्यस्कन्देःस
स्यथेवा । योगविभागादनिष्ठायामितिनसम्बन्धते । परिष्कन्दति । परिस्कन्दति । परिस्कन्नः । परिष्कस्तुः । कषपक्षेणत्व
म् । नचपदद्वयाश्रयतयावहिरङ्गत्वात्त्वस्याऽसिद्धत्वम् । धातूपसर्गयोःकार्थ्यमन्तरङ्गमित्यभ्युपगमात् । पूर्व्वन्धातुरु
पसर्गोणयुज्यते । ततःसाधनेनेतिभाष्यं । पूर्व्वसाधनेनेतिमतान्तरेतुनणत्वं ॥ २ ॥ यभमैद्युने । येमिथ । ययथ । यथा ।
यस्यति । अयाप्सीत् ॥ ३ ॥ णमप्रह्वन्वेषष्टेच । नेमिथ । ननथ । नन्ता । अनंसीत् । अनंसिष्टाम् ॥ ४ ॥ गन्तृहृत्तृग
तौ ॥ इषुगमियमांछः । ७ । ३ । ७७ । एषाञ्चःस्याच्छितिपरे । गच्छति । जगाम । जग्मतुः । जुग्मुः । जगमिथ । ज
गन्थ । गन्ता ॥ गमेरिदपरस्मैपदेषु । ७ । २ । ५८ । गमेःपरस्यसकारादेरिदस्यात् । गमिष्यति । कृदिच्चाद्ङ् । अनङी
तिपत्युदासान्नोपधालोपः । अगमत् । सर्पति । ससर्प ॥ अनुदान्तस्यचर्दुपधस्याऽन्यतरस्याम् । ६ । १ । ५७ । उपदेशे
ऽनुदान्तोयच्चटुपधस्तस्याम्नास्याज्भलादावकितिपरे । सप्ता । सर्पा । सस्यति । सस्यति । अहृत्पत् ॥ ६ ॥ यमउप
रमे । यच्छति । येमिथ । ययथ । यन्ता । अयंसीत् । अयंसिष्टाम् ॥ ७ ॥ तपसन्तापे । तप्ता । अताप्सीत् ॥ निसस्तप
त्तवनासेवने । ८ । ३ । १०२ । षःस्यात् । आसेवनस्यैवःपुन्यन्ततोन्वस्मिन्विद्यते । निष्टपति ॥ ८ ॥ त्यजहानौ । तथ

जिय । नयक्य । यक्ता । अय्याक्षीत् ॥ ९६ ॥ घञ्जसङ्गे । दंशसङ्गसङ्गांशपीतिनलोपः । सजति । सङ्क्ता ॥ १० ॥ दृशिरूपेक्ष
णे । पश्यति ॥ विभाषासृजिदृशोः । ७ । २ । ६५ । आभ्यान्वजइडा ॥ सृजिदृशोर्न्यमकिति । ६ । १ । ५८ । अनयोर
मागमः स्याज्भलादावकिति । दद्रष्ट । ददर्शिय । द्रष्टा । द्रक्ष्यति । दृश्यात् । इरित्वादङ्वा ॥ ऋदृशोऽङ्गिगुणः । ७
। ४ । १६ । ऋवर्षान्तानां दृशेच्चगुणः स्यादङ्गि । अदर्शत् । अङ्भावे ॥ नदृशः । ३ । १ । ४७ । दृशश्चेः क्सेन । अ
द्राक्षीत् ॥ ११ ॥ दंशदंशने । दंशनन्दंष्टाव्यापारः । पृषोदरादित्वादननुनासिकलोपः । अतएवनिपातनादित्येके । न
स्वाप्यत्रैवतात्पर्यम् । अर्थनिर्देशस्याधुनिकत्वात् । दंशसङ्गेतिनलोपः । दशति । ददंशिय । ददंष्ट । दंष्टा । दङ्
क्ष्यति । दश्यात् । अदाङ्क्षीत् ॥ १२ ॥ कृषविलेखने । विलेखनमाकर्षणम् । कृष्टा । कर्षी । कृक्ष्यति । कर्ष्यति ।
स्पृशमृशं कृषतृपटृपांश्चेः सिज्जावाचः ॥ * ॥ अक्ताक्षीत् । अक्ताष्टाम् । अकाक्षीत् । अकार्षाम् । अकार्षुः । पक्षेक्सः ।
अकृक्षत् । अकृक्षताम् । अकृक्षन् ॥ १३ ॥ द्रहभस्मीकरणे । देहिथ । ददग्ध । दग्धा । दक्ष्यति । अधाक्षीत् । अ
दाग्धाम् । अधाक्षुः ॥ १४ ॥ मिहसेचने । मिमेह । मिमेहिथ । मेढ । मेक्ष्यति । अमिधन् ॥ १५ ॥ कितनिवासेरेगा
पनयनेच । चिकित्सति । संशयेप्रायेणविपूर्वः । विचिकित्सानुसंशयइत्यमरः । अस्यानुदानेत्वमाश्रित्यचिकित्सतेइत्यादि
कश्चिदुदाजहार । निवासेतु । केतयति ॥ १६ ॥ दामखसडने । शानतेज्जने ॥ * ॥ इतोवहृत्यनाभस्वरितेतः । दीदांस
ति । दीदांसते । शीशांसति । शीशांसते । अर्थविशेषेसत् । अन्यत्रदानयति । शानयति ॥ २ ॥ डुपचषपाके । पच
ति । पचते । पेषिय । पपक्य । पेषे । पक्ता । पक्षीष्ट ॥ ३ ॥ यचसंवाये । सचति । सचते ॥ ४ ॥ भजसेवायाम्
। वभाज् । भेजतुः । भेजुः । भेजिय । वभक्य । भक्ता । भक्ष्यति । भक्ष्यते । अभक्षीत् । अभक्त ॥ ५ ॥ रञ्जरागे । न्
लोपः । रजति । रजते । असङ्क्षीत् । अरङ्ग ॥ ६ ॥ शपञ्ज्जोशे । आकोशोविरुद्धानुध्यानम् । शशाप । शेषे । अ

॥सि०केश॥

॥ति०भा०॥

॥ १३० ॥

शशीत् । अशप् ॥ ७ ॥ निवदीप्ति । नेवति । नेवते । तिनिचे । नेष्यति । निक्षीष्ट । अविक्षत । अविक्षाताम् ॥ ८
॥ यजदेवपूजासङ्गतिकरणदानेषु । यजति । यजते ॥ लिट्यभ्यासस्योभयेवाम् । ६ । १ । १७ । वचादीनांयहादी
नाञ्चाभ्यासस्यसम्प्रसारणंस्त्रिभिः । इयाज ॥ वचिस्वपियजादीनांकिति । ६ । १ । १५ । वचिस्वपोर्यजादीनाञ्चस
म्प्रसारणंस्त्रिभिः । पुनःप्रसङ्गविज्ञानाद्द्वित्वम् । ईजतुः । ईजुः । इयजिथ । इयष्ट । ईजे । यष्टा । यध्यति । इ
ड्यात् । यक्षीष्ट । अयाक्षीत् । अयष्ट ॥ ९ ॥ टुवपवीजसन्ताने । बीजसन्तानक्षेत्रेविकरुणं गर्भाधानञ्च । अयंकेदने
पि । केशान्वपति । उवाप । उपे । वप्ता । उष्यात् । वप्सीष्ट । प्रणवाप्सीत् । अवप् ॥ १० ॥ वहप्रापणे । उवाह ।
उवहिथ ॥ सहिवहोरोदवर्षस्य । उवोढ । वोढा । वध्यति । अवाक्षीत् । अवोढाम् । अवाधुः । अवोढ । अवक्षाता
म् । अवोढम् ॥ ११ ॥ वसनिवासे । परस्मैपदी । वसति । उवास ॥ शासिवसिधसीनाञ्च । ८ । ३ । ६० । इङ्कु
भ्याम्परस्मैवांसस्ययस्यात् । ऊवतुः । ऊधुः । ऊवसिथ । ऊवस्य । वस्सा ॥ सःस्याऽऽर्द्धधातुके । सस्यतःस्यात्सादावा
र्द्धधातुके । वस्यति । उष्यात् । अवाप्सीत् । अवाप्ताम् ॥ १२ ॥ वेज्जन्तुसन्ताने । वयति । वयते ॥ वेज्जोवयिः ।
२ । ४ । ४१ । वास्याल्लिटि । इकारउच्चारणार्थः । उवाय ॥ अहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जती
नाङितिच । ६ । १ । १६ । एङांकितिङितिचसम्प्रसारणंस्यात् । वकारस्यप्राप्ते ॥ लिटिवयेयः । ६ । १ । ३८ । व
योयस्यसम्प्रसारणंस्याल्लिटि । ऊयतुः । ऊयुः ॥ वञ्चास्याऽन्यतरस्यांकिति । ६ । १ । ३९ । वयोयस्यवोवास्यत्कि
तिलिटि । ऊवतुः । ऊवुः । वयस्सासाक्भावात्तलिनिचमिड् । उवयिथ । स्थानिवद्भावेनमिवात्तड् । ऊये । ऊवे । व
यादेशाभावे ॥ वेष् । ६ । १ । ४० । वेज्जेनसम्प्रसारणंस्याल्लिटि । ववौ । ववतुः । ववुः । वविथ । ववाय । ववे । वा
ना । ऊयात् । वासीष्ट । अवासीत् ॥ १३ ॥ वेज्जसन्तरणे । वयति ॥ नव्योलिटि । ६ । १ । ४६ । वेज्जान्नस्यत्

लिटि । वृद्धिः । परमपिहलादिः शेषंवाधिनायस्यसम्प्रसारणम् । उभयेषांयहणसामर्थ्यात् । अन्यथावचादीनांयह्या
 दीनांवानुवृत्तैवसिद्धेकिन्नेन । विद्याय । विद्यतुः । विद्युः । इडत्यर्तीतिनिव्यमिह । विद्ययिथ । विद्याय । विद्ये । व्याता
 । वीयात् । व्यासीष्ट । अब्यासीत् । अब्यास्त ॥ १४ ॥ ह्येज्स्पर्द्धायांशब्देच ॥ अभ्यस्तस्यच । ६ । १ । ३३ । अभ्यस्ती
 भविष्यतोह्येजःसम्प्रसारणंस्यात् । ततोद्वित्वं । जुहाव । जुहुवतुः । जुहुवुः । जुहोथ । जुहविथ । जुहुवे । ह्याता
 । ह्यात् । ह्यासीष्ट ॥ लिपिसिचिह्वश्च । ३ । १ । ५३ । एभ्यश्चैरेडस्यात् ॥ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । ३ । १ ।
 ५५ । आतोलेपः । अह्वत् । अह्वत । अह्वस्त ॥ १५ ॥ * ॥ अर्थद्वौपरस्मैपदिनौ ॥ वदव्यक्तायांवाचि । अह्वंवदति
 । उवाद । ऊदतुः । उवदिय । वदिता । उद्वीत् । वदव्रजेतिवृद्धिः । अवादीत् ॥ १ ॥ टुञ्चेश्विगतिवृद्ध्योः । अयति
 ॥ विभाषाश्चैः । ६ । १ । ३० । अयतेःसम्प्रसारणंवास्याल्लिटियडिच । अशव । अशुवतुः । अयतेर्ल्लित्यभ्यासलक्षण
 प्रतिषेधः । तेनलित्यभ्यासस्येतिप्रसारणं । शिञ्चाय । शिञ्चयतुः । अयिता । अयेत् । अयात् । जृस्तभिव्यङ्गा ॥ अ
 यतेरः । ७ । ४ । १८ । अयतेरिकारस्यअकरःस्यादडि । पररूपम् । अश्वत् । अश्वताम् । अश्वन् । विभाषाधेह्यो
 रितिचड् । इयड् । अशिञ्चियत् । ह्यन्तेतिनवृद्धिः । अश्वयोत् । वृत् । यजादयोवृत्ताः । भादिस्त्वाकृतिगणः । तेन
 चुलुम्पतीत्यादिसंग्रहः ॥ २ ॥ * ॥ इतिभादयः ॥ * ॥ ऋतेरीयड् । ३ । १ । २६ । ऋतिःसौत्रस्तस्मादीयड्स्यात्त्वा
 र्थे । जुगुप्तायामयभातुरितिबहवः । हपायाञ्चैत्येके । सनाद्यन्ताइतिधातुत्वं । ऋतोयते । ऋतीयाञ्चके । आर्द्धधातु
 कविवक्षायान्तु । आयादयआर्द्धधातुकेवेतीयड्भावेशेवाकर्त्तरीतिपरस्मैपदम् । आनर्त्त । अर्त्तिष्यति । अर्त्तीत् ॥ १ ॥
 अदभक्षणे । द्वौपरस्मैपदिनौ ॥ अदिप्रभृतिभ्यःशपः । २ । ४ । ७२ । लुक्स्यात् । अति । अतः । अदन्ति ॥ लित्य
 न्यतरस्याम् । २ । ४ । ४० । अद्येघञ्चुवास्याल्लिटि । जघास । गमहनेतिउपधालोपः । तस्यचर्द्धिभ्यन्तिस्थानिव

॥सि०कौ०॥

॥ ति०अ०॥

॥ १३१॥

द्वावनिषेधाद्दुस्य चर्त्वेम् । शासिवसंभितिवचम् । अक्षतुः । जक्षुः । घसस्सासावभावान्यत्तित्यमिह । जघसिथ । आद
। आदतुः । इडत्यर्त्तितित्यमिह । आदिथ । अत्ता । अत्यति ॥ ऊरुल्भ्योहेर्द्धिः । ६ । ४ । १०१ । होर्भलनीभ्यश्च
हेर्धिःस्यात् । अद्धि । अत्तात् । अदानि ॥ अदःसर्वेषाम् । ७ । ३ । १०० । अदःपरस्यापृक्तसार्द्धधातुकस्याडागमःस्यत्त्व
र्वमतेन । आदत् । आत्ताम् । आदन् । आदः । आत्तम् । आत्त । आदम् । आद्ध । आद्म । अद्यात् । अद्याताम् । अद्युः
। अद्यात्ताम् । अद्यासुः ॥ लुङ्सनोर्घञ्ङि । २ । ४ । ३७ । अदोघस्युस्यात् । लुङ्सनिच । लृटित्वाडङ् । अघसत्
॥ २ ॥ हनहिंसागयोः । प्रणिहन्ति ॥ अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपोऽलिङ्गिति । ६ । ४ । ३७
। अनुनासिकेतिलुप्रघञ्ङीकम् ॥ वनतीतरेषां विशेषणम् । अनुनासिकान्तानामेषां वनतेऽलोपःस्याज्जलादौङ्गितिपरे । य
मिरमिनमिगमिहनिमन्यत्योनुदात्तोपदेशः । तनुक्षणुक्षिणुञ्चणुतृणुघृणुवनुमनुतनोत्यादयः । हतः । घ्नन्ति ॥ वमोर्वा
। ८ । ४ । २३ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यहन्तेर्नस्यणोवास्याद्दमयोःपरतः । प्रहण्मि । प्रहन्मि । प्रहण्वः । प्रह
न्वः । होहन्तेरितिकुत्वं । जघान । जघ्नतुः । जुघुः ॥ अभ्यासाच्च । ७ । ३ । ५५ । अभ्यासात्परस्यहन्तेर्हस्यकुत्वंस्या
त् । जगनिथ । जघश्च । हन्ता । षट्ठनोरितीह । हनिष्यति । हन्तु । हतात् । घ्नन्तु ॥ हन्तेर्ज्जः । ६ । ४ । ३६ । हो
परे । आभीयत याजस्यासिद्धत्वाद्धेर्नलुक् । जहि । हनानि । हनाव । हनाम । अहन् । अहताम् । अघ्नन् । अहन
म् । आर्द्धधातुकइत्यधिक्य ॥ हनोवधलिङ्गि । २ । ४ । ४२ ॥ लुङ्गिच । २ । ४ । ४३ । वधादेशोऽटन्तः । आर्द्धधातुक
इतिविषयसंप्रमी । तेनार्द्धधातुकोपदेशेऽकारान्तात्त्वात्तोलोपः । वध्यात् । वध्यास्ताम् । आर्द्धधातुकेकिम् । विध्यादौह
न्यात् । हन्तेरितिखत्वम् । प्रहण्यात् । अवधीत् ॥ ३ ॥ * ॥ अथचत्वारःस्वरितेतः ॥ द्विषअप्रीतौ । द्वेषि । द्विष्टे । द्वेषा
। द्वेष्यति । द्वेष्यते । द्वेषु । द्विष्टात् । द्विष्टि । द्वेषाणि । द्वेषै । द्वेषावहै । अद्वेह ॥ द्विषश्च । ३ । ४ । ११२ । लङोते

ङुस्वास्यात् । अद्वियुः । अद्विषन् । अद्वेषम् । द्विषीत् । द्विषीष्ट । अद्विषन् ॥ १ ॥ दुहप्रपूर्णे । दोग्धि । दुधः । धो
 क्षि । दुग्धे । धुक्षे । धुग्ध्वे । दोग्धु । दुग्धि । दोहानि । धुक्ष्व । धुग्ध्वं । दोहै । अधेक् । अद्रोहम् । अदुग्धम् । अधुक्ष
 त् । अधुक्षत । लुग्वादुहेतिलुक्पक्षेतयासुध्वं वहिषुलङ्घदपि ॥ २ ॥ दिहउपचये । प्रणिदेग्धि ॥ ३ ॥ लिहआस्वादने ।
 लेढि । लीढः । लिहन्ति । लेक्षि । लीढे । लिक्षे । लीढ्वे । लेढु । लीढि । लेहानि । अलेढ ॥ अलिक्षत । अलीढ । अलि
 क्षावहि ॥ ४ ॥ चक्षिङ् व्यक्तायाम्बाचि । अयं दर्शनेपि । इकारेऽनुदानोयुजर्यः । विचक्षणः प्रथयन् । नुमनुन । अनोदि
 तद्वृत्तिव्याख्यानान् । डकारस्तु अनुदानेत्वप्रयुक्तमात्मनेपदमनित्यमितिज्ञापनार्थः । तेनस्फायन्निर्मीकसन्धीत्यादिसिध्यति
 । चष्टे । चक्षते । आर्द्धधातुके ॥ चक्षिङ्ः स्यात् ॥ २ । ४ । ५४ । बालिटि । २ । ४ । ५५ । अत्रभाष्येष्वादि रयमादे
 शः । असिङ्काण्डेशस्ययोषेतिस्थितम् । जित्वात्पदद्वयम् । चक्षौ । चक्ष्ये । चक्षौ । चक्षे । च्यौ द्वितीयाद् वितुनत्रर्त्तस्या
 सिद्धत्वात् । चक्षे । स्यात् । क्वात् । स्यास्यति । स्यास्यते । क्वास्यति । क्वास्यते । अचष्ट । अचक्षीत् । स्यायात् । क्वा
 यात् । क्वायात् ॥ अस्यतिवक्तिस्थानिभ्योऽङ् । ३ । १ । ५२ । एभ्यःञ्जे रङ् । अच्यत् । अच्यत । अच्यसीत् । अच्यस्त
 । वर्जनेक्वाञ्नेष्टः ॥ * ॥ समचक्षिष्टेत्यादि ॥ ५ ॥ * ॥ अथपृच्यन्ता अनुदानेतः ॥ ईरगतौकम्पनेच । ईर्त्ते । ईरञ्चने । ई
 रिता । ईरिद्यते । ईर्त्ते । ईर्ष्व । ईर्ध्वम् । ऐरिष्ट ॥ १ ॥ ईडसूतौ । ईडे ॥ ईशःसे । ७ । २ । ७७ । ॥ ईडजनो
 र्ध्वं च । ७ । २ । ७८ । ईशीडजनांसेध्वेशद्वयोःसार्द्धधातुकयोरिडस्यात् । योगविभागोवैचित्र्यार्थः । ईडिये । ईडिध्वे
 । एकदेशविहृतस्यानन्यत्वात् । ईडिष्व । ईडिध्वं । विकृतिग्रहणेनप्रकृतेरग्रहणात् । ऐडध्वम् ॥ २ ॥ ईशश्रेष्ठ्यै । ई
 ष्टे । ईशिष्वे । ईशिध्वे ॥ ३ ॥ आसउपवेशने । आस्ते । दयायासञ्च । आसाञ्चके । आस्त्व । आध्वम् । आसिष्ट । आड्
 शासुइच्छायां । आशास्ते । आशास्यते । आड्पूर्व्वं प्रायिकम् । तेनतमेवाकंप्रशास्यहइतिसिद्धम् ॥ ४ ॥ असञ्चाद

॥सि०कौ॥
॥ति० अ०॥
॥ १३२ ॥

नि । वस्ते । वस्ते । वस्ते । वस्ते । वसिता ॥ ५ ॥ कसिगतिशस्यनयोः । कंस्ते । कंसते । कंसते । अथमविद्विद्येके ।
कस्ते । तालव्यान्तोप्यनिदित् । कष्टे । कशते । कक्षे । कङ्क्षे ॥ ६ ॥ णिसिधुम्बने । निस्ते । दन्त्यन्तोवम् । अभरण
कारस्तुतालथान्तइतिवभ्राम ॥ ७ ॥ णिजिष्णुञ्चै । निक्ते । निक्षे । निञ्जिता ॥ ८ ॥ णिजिअव्यक्तेश्चे । णिङ्के ॥ ९ ॥
पिजिवर्से । सम्पर्वनेवृत्त्येके । उभयनेत्यन्ये । अवयवेइत्यपरे । अव्यक्तेश्चेइतीतरे । पिङ्के ॥ १० ॥ पूजोत्येके । पूङ्के
॥ ११ ॥ वृजीवर्जने । दन्त्योष्वादिः । ईदित् । वृक्ते । वृजाते । वृक्षे । इदित्दित्यन्ये । वृङ्के ॥ १२ ॥ पूचोसम्पर्वने । पू
क्ते ॥ १३ ॥ घूङ्प्राणिगर्भविमोचने । सूते । सुषुवे । सोता । सविता । भूसुवोरितिगुणनियेधः । सुवै । सुविवीष्ट । अ
सविष्ट । असोष्ट ॥ १४ ॥ शोङ्स्वप्ने । शीङःसार्वधातुकेगुणः । क्तिन्वेत्यस्यापवादः । शेते । शयाते ॥ शीङोरुङ् । ७
। १ । ६ । शीङःपरस्यमादेशस्यामोरुडागमःस्यात् । शेरते । शेवे । शेधे । शेये । शेवहे । शिश्ये । शयिता । अश्रथि
ष्ट ॥ १५ ॥ * ॥ अथस्त्रौत्यन्ताःपरस्त्रौपदिनःत्रिङ्निनाः । अमिश्रणे । अमिश्रणेच ॥ उतोवृद्धिर्लुकिहलि । ७ । ३ ।
८६ । लुम्बिषयेउकारस्यवृद्धिःस्थान्तिहलादौसार्वधातुकेनत्वम्भ्रस्तस्य । यैति । युतः । युवन्ति । युयाव । यविता ।
युयात् । इहउतोवृद्धिर्न । भाष्येपिचडिङ्निडिचपिन्नेतिव्याख्यानात् । विशेषविहितेनडिन्वेनपित्वस्यवाधात् । यूयात् ।
अयावीत् ॥ १ ॥ रुशदे ॥ नुरुस्तुशम्यमःसार्वधातुके । ७ । ३ । ६५ । रम्यःपरस्यसार्वधातुकस्यहलादेशिङ्ईङ्वास्या
त् । नाभ्यस्तस्येत्यनोनुवृत्तिसम्भवेपुनःसार्वधातुकग्रहणमपिदर्थम् । रवीति । रैति । रवीमः । रतः । हलादेःकिं । रू
वन्ति । तिङःकिं । शाम्यति । सार्वधातुकेकिं । आशिषि । रूयात् । विधादौतु । रूयात् । रूवीयात् । अरवीत् । अरविष्य
त् ॥ २ ॥ नुङ्तिसौत्रोधातुः । धातुत्वेइदमेवसूत्रंज्ञापकं । गतिवृद्धिर्हिंसासु । अथञ्चलुम्बिकरणइतिस्मरन्ति । तवी
ति । तैति । तुवीतः । तुतः । तोता । तोद्यति ॥ ३ ॥ णुस्तुतौ । नौति । नविता ॥ ४ ॥ दुशुशदे । क्षैति । क्षविता ॥ ५

॥ क्षुण्णनेजने । क्षुण्णिति । क्षुण्णविता ॥ ६ ॥ अुप्रसवणे । क्षुण्णिति । सुष्णाव । क्षुण्णविता । क्षुण्णयात् ॥ ७ ॥ ऊर्णुनेर्वाच्छादेने ॥
 ऊर्णुनेर्वाभावा । ७ । ३ । ७० । वावृद्धिः स्याद्गलादौपितिसार्धधातुके । ऊर्णुति । ऊर्णुति । ऊर्णुतः । ऊर्णुवन्ति ।
 ऊर्णुते । ऊर्णुवाते । ऊर्णुवते । ऊर्णुतेसमनेतिवाच्यम् ॥ नद्भ्राःसंयोगादयः । ६ । १ । ३ । अत्रःपरःसंयोगादयोऽनदसं
 द्विर्नभवन्ति । नुशब्दस्यद्वित्वम् । एतत्स्यासिद्धत्वात्पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्बचनइतिचनित्यम् । उभौसाभ्यासस्येति लिङ्गात् ।
 ऊर्णुनाव । ऊर्णुमुवतुः । ऊर्णुनुवुः ॥ विभाषेर्णेः । १ । २ । ३ । इडादिप्रत्ययोवाङित्स्यात् । ऊर्णुनविथ । ऊर्णुनवि
 थ । ऊर्णुविता । ऊर्णुविता । ऊर्णुतु । ऊर्णुतु । ऊर्णुवानि । ऊर्णुवै ॥ गुणोऽपृक्ते । ७ । ३ । ७१ । ऊर्णेतेर्गुणः स्या
 दपृक्तेहलादौपितिसार्धधातुके । वृद्धापवादः । ऊर्णेत् । ऊर्णेः । ऊर्णुयात् । ऊर्णुयाः । इहवृद्धिर्न । डिच्चषिन्नेतिभा
 श्यात् । ऊर्णुयात् । ऊर्णुविषीष्ट । ऊर्णुविषीष्ट । ऊर्णुवीत् । ऊर्णुविष्टाम् ॥ ऊर्णुतेर्वाभावा । ७ । २ । ६ । इ
 डादौपरस्मैपदेपरेसिचिवावृद्धिः स्यात् । पक्षेगुणः । ऊर्णुवीत् । ऊर्णुविष्टाम् । ऊर्णुविषुः । ऊर्णुवीत् ॥ ८ ॥ अु
 भिगमने । अुति । अुता ॥ ७ ॥ अुप्रसवैश्वर्ययोः । प्रसवोऽभ्यनुज्ञानम् । सोता । अुसौवीत् ॥ १० ॥ अुशब्दे । कोता ॥
 ११ ॥ अुत्सुतौ । अुति । अुवति । अुतः । अुवीतः । अुते । अुवीते । अुसुधून्भ्यइतीह । अुस्तावीत् । प्राक्सिता
 दितियत्वं । अुभ्यष्टौत् । सिवादीनाम्ना । अुत्यष्टौत् । अुत्यस्तौत् ॥ १२ ॥ अुव्यक्त्यायाम्नाचि ॥ अुवःपञ्चानामादित्तत्राहो
 अुवः । ३ । ४ । ८४ । अुवोलटःपरस्मैपदानामादितःपञ्चानांणलादयः पञ्चवास्युर्व्वश्चाहादेशः । अुकारउच्चारणार्थः
 । अुह । अुहतुः । अुहः ॥ अुहस्यः । ८ । २ । ३५ । अुलिपरे । अुर्वम् । अुत्य । अुहयुः ॥ अुवईह । ७ । ३ ।
 ७३ । अुवःपरस्यहलादेःपितईहस्यात् । अुत्येवत्रस्थानिवद्भावात्प्राप्नोयम् । अुलीतियत्त्वविधानान्नभवति । अुवीति । अु
 तः । अुवन्ति । अुते । अुर्द्धधातुकाधिकारे ॥ अुवोवचिः । २ । ४ । ५३ । उवाच । अुचतुः । अुचुः । उवचिथ । उव

॥सि०कौ०॥
॥ति० अ०॥
॥ १३३ ॥

कथ । ऊचे । वक्ता । ब्रवीतु । ब्रूतात् । डिचपिनेत्यपित्वादीण । ब्रवाणि । ब्रवै । ब्रूयात् । उचात् । अस्यतिवक्तोत्यङ् ॥ व
चउम् । ७ । ४ । २० । अडिपरे । अबोचत् । अबोचत ॥ १३ ॥ * ॥ अथशास्यन्ताः परस्मैपदिनः । इङ्त्वात्मनेपदी
। इणगतौ । एति । इतः ॥ इणोयण् । ६ । ४ । ८१ । अजादौप्रत्यये । इयङोपवादः । यन्ति । इयाय ॥ दीर्घइं
णःकिति । ७ । ४ । ६७ । इणोभ्यासस्यदीर्घः स्यात्कितिलिटि । ईयतुः । ईयुः । इययिथ । इयेथ । ऐत् । ऐताम् ।
आयन् । इयात् । ईयात् ॥ एतेर्लिङि । ७ । ४ । २४ । उपसर्गात्परस्यइणोऽणो ह्रस्वः स्यादाद्धानुकेकितिलिङि ।
निरियात् । उभयतश्चाश्रयेनान्तादिवत् । अभूयात् । अणःकिम् । समेयात् । समीयादितिप्रयोगस्तुभेवादिकस्य ॥
इणोगालुङि । २ । ४ । ४५ । गातिस्येतिसिचेलुक् । अगात् । अगाताम् । अगुः ॥ १ ॥ इङ्अध्यपने । नियमधि
पूर्वः । अधीते । आधीयाते ॥ गाङ्लिटि । २ । ४ । ४७ । इङोगाङ्स्याल्लिटिलावस्थायाम्निवक्षितेर्वा । अधिजगे । अ
धिजगते । अधिजगिरे । अध्येता । अध्येद्यते । अध्ययै । गुणयादेशयोः कृतयोरुपसर्गस्यथण् । पूर्वभानुरूपसर्गोयेति
दर्शनेनरङ्गत्वाद्गुणत्पूर्वसवर्षदीर्घः प्राप्नः । गेरध्ययवृत्तमितिनिर्देशान्नभवति । अध्येत । परत्वादिङ् । ततश्चाङ्
। वृद्धिः । अध्येयाताम् । अध्यैयि । अध्यैवहि । अधीयत । अधीयीयाताम् । अधीयीष्यम् । अधीयीय । अध्येयीष्ट ॥
विभाषालुङ्लटोः । २ । ४ । ५० । इङोवास्यात् ॥ गाङ्गुटादिभ्योऽङ्गिण्डित् । १ । २ । १ । गाङादेशात्कुटादिभ्यश्च
परेऽङ्गितः प्रत्ययाङ्गितःस्युः ॥ घुमास्थागापाजहातिसांहलि । ६ । ४ । ६६ । एवामातईत्यात्हलादौक्वित्याद्धानु
के । अध्यगीष्ट । अध्यैष्ट । अध्यगीष्यत् । अध्यैष्यत् ॥ २ ॥ इक्स्मरणे । अयमप्यधिपूर्वः । अधीगर्थदयेशमितिलि
ङ्गात् । अन्यथाहीगर्थेत्येवब्रूयात् । इखदिक्इतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ अधियन्ति । अध्यगात् । केचित्तुअर्द्धधानुकाधिकासेक
स्यैवातिदेशमाहुः । तन्मतेयण । तथाचभट्टिः । ससीतयोराद्यवयोरधीयन्निति ॥ ३ ॥ वीगतिव्याप्तिप्रजक्कान्यसनरस्य

दनेषु । प्रजनोगर्भग्रहणम् । असनक्षेपणम् । वेति । वीतः । वियन्ति । वेषि । वेमि । वोहि । अवेत् । अवीताम् । अवि
 यन् । अडागमेसद्यनेकाचत्वाद्युणितिकेचित् । अव्यन् ॥ ४ ॥ अत्र ईकारेपिधात्वन्तरम्यञ्चिद्यते । एति । ईतः । इयन्ति
 । ईयात् । ऐवीत् ॥ ५ ॥ याप्रापणे । प्रापणमिहगतिः । प्रणियाति । यातः । यान्ति ॥ लङ्ः शकटायनस्यैव । ३ । ४
 । १११ । आदन्तात्परस्य लङो जेर्जुसंवास्यात् । अयुः । अयान् । यायात् । यायाताम् । यायास्ताम् ॥ ६ ॥ वागतिगन्ध
 नयोः । गन्धनं सूचनम् ॥ ७ ॥ भादोपौ ॥ ८ ॥ छाशौचे ॥ ९ ॥ आपाके ॥ १० ॥ द्राकुन्सायाङ्गौ ॥ ११ ॥ आभक्ष
 णे ॥ १२ ॥ पारक्षणे । पायास्ताम् । अपासीत् ॥ १३ ॥ गदाने ॥ १४ ॥ लाआदाने । द्रावपिदाने इति चन्द्रः ॥ १५ ॥ दा
 ल्वने । प्रणिदाति । प्रनिदाति । दायास्ताम् । अदासीत् ॥ १६ ॥ स्थाप्रकथने । अयं सार्वधानुकमात्रविषयः । सस्था
 नत्वं नमः स्थात्रे इति वार्तिकन्तद्वाच्यं चेहलिङ्गम् । सस्थाने जिह्वामूलीयः । सनेति क्शात्रादेशे स्यक्शादित्वेप्योजनमित्य
 र्थः । सम्पूर्वेस्य ख्यातेः प्रयोगेनेति न्यासकारः ॥ १७ ॥ मामाने । अकर्मकः । तनौ ममुस्तत्र न कौटभद्वि व इति माघः । उ
 पसर्गवशेनार्थान्तरे सकर्मकः । उदरम्परिमातिमुष्टिता । निर्गदेत्यत्र नास्यग्रहणम् । प्रणिमाति । प्रनिमाति ॥ १८
 ॥ वचपरिभाषणे । वक्ति । वक्तुः । अयमन्तिपरोनप्रयुज्यते । वङ्गवचनपर इत्यन्ये । रिपर इत्यपरे ष्विति । वद्यात्
 । उद्यात् । अवोचत् ॥ १९ ॥ विदज्ञाने ॥ विदोलटोवा । ३ । ४ । ८३ । वेत्तेर्ल्लोटः परस्मैपदानां णलादयो वास्युः । वे
 द । विदतुः । विदुः । विद्य । विद्युः । विद । वेद । विद् । विद्म । पक्षे । वेत्ति । वित्तः । इत्यादि । विवेद । विविद
 तुः । उषविदेत्यामपक्षे विदेत्यकारान्तनिपातनात्तलघूपधगुणः । विदाञ्चकार । वेदिता ॥ विदाङ्कुर्वन्वित्यन्यतरस्या
 म् । ३ । १ । ४१ । वेत्तेर्ल्लोट्यामगुणाभावोलोटोलुक्लोडनकरोत्यनुप्रयोगश्चानिपात्यते । पुरुषवचनेन विवक्षिते इति
 श्छात् ॥ तनादिक्ञभ्यउः । ३ । १ । ७९ । तनादेः क्ञञ्चउप्रत्ययः स्यात् । शपोपवादः । तनादिन्वादेव सिद्धे क्ञ

॥ सि० को० ॥

॥ ति० ३० ॥

॥ १३४ ॥

यह गंगणकार्यस्याऽनित्यत्वे लिङ्गनेन न विश्वसेद विश्वस्वमित्यादिसिद्धं । विदाङ्करोतु ॥ अतउत्सार्धधातुके । ६ । ४ ।
११० । उपत्ययान्तकत्रोकारस्य उत्सार्धधातुके कृति । उदितितपरसामर्थ्यान्नगुणः । विदाङ्कुरुताम् । उतञ्चेतिहे
र्मुक् । आभीयत्नेन लुकोऽसिद्धत्वादुत्वम् । विदाङ्कुरु । विदाङ्कुराणि । अवेत् । अविताम् । सिजभ्यस्तेतिरोर्जुम् । अ
विदुः ॥ दञ्च । ८ । २ । ७५ । धातोर्दस्यपदान्तस्यसिपिपरेरुस्स्याद्वा । अवेः । अवेत् ॥ २० ॥ असभुवि । अस्ति ॥ अ
सोरऽल्लोपः । ६ । ४ । १११ । अस्याऽस्तेञ्चाकारस्यलोपः स्यात्सार्धधातुके कृति । स्तः । सन्ति । तासस्त्वोरिति सलोपः । अ
सि । स्थः । स्थः । अस्मि । स्वः । स्मः । आर्द्धधातुकइत्यधिकृत्य ॥ अस्तेभूः । २ । ४ । ५२ । वभुव । भविता । अस्तु ।
स्तात् । स्ताम् । सन्तु ॥ घसोरेद्वावभ्यासलोपश्च । ६ । ४ । ११७ । घोरस्तेञ्चएत्वंस्याजौपरे अभासलोपश्च । आभी
यत्नेनएत्वस्यासिद्धत्वाद्देर्द्धिः । असोरित्यलोपः । एधि । तातङ्पक्षेएत्वं । परेणतातडावाधाने सधत्तावित्तिन्वीया
त् । स्तात् । स्ताम् । स्त । अस्तानि । असाव । असाम । अस्तिसिचइतीद् । आसीत् । असेरित्वल्लोपस्वाभीयत्नेनासि
द्धत्वादाइ । आस्तां । आसन् । स्यात् । भूयात् । अभूत् । सिचोस्तेञ्चविद्यमानत्वेन विशेषणादिगण ॥ उपसर्गप्रादुर्भ्याम
स्तिर्य्यचरः । ८ । ३ । ८७ । उपसर्गैभ्यः प्रादुसञ्चपरस्यास्तेःसस्यथःस्वात् यकारेऽचिचपरे । निघ्यात् । प्रादुःघ्या
त् । मिषन्ति । प्रादुःषन्ति । यच्षरः किम् । अभिस्तः ॥ २१ ॥ मृजूशुद्धौ ॥ मृजेवृद्धिः । ७ । २ । ११४ । मृजोरि
कोवृद्धिः स्याद्धानुप्रत्ययेपरे । क्लियजादौवेद्यते । वञ्चेतिषः । मार्ष्टि । मृष्टः । मृजन्ति । मार्जन्ति । ममाज्जि । म
माज्जितुः । ममृजतुः । ममाज्जिष्य । ममार्ष्टि । मार्जिता । मार्ष्टी । मृद्धि । अमार्ष्टि । अमार्ज्जिम् । अमार्ज्जीत् । अमा
र्शीत् ॥ २२ ॥ रुदिरञ्चश्रुविमोचने ॥ रुदादिभ्यःसार्धधातुके । ७ । २ । ७६ । रुत्सपञ्चसञ्चमञ्चसञ्चभ्योवलादेः
सार्धधातुकस्येडस्यात् । रोदिति । रुदितः । हौपरत्वादिटिधिवन्न । रुदिहि ॥ रुदञ्चपञ्चभ्यः । ७ । ३ । ९८ । रु

॥सि०को०॥

॥ति० अ०॥

॥ १३५ ॥

निनिविधते । नदोङ् । गुणोवृद्धिर्गुणोवृद्धिः प्रविधेधोविकल्पनम् । पुनर्वृद्धिर्निवेधोतोयणपूर्वाः प्राप्नोन्वेति ॥ १ ॥ द
रिद्रादुर्गतौ । दरिद्रति ॥ इदरिद्रस्य । ६ । ४ । ११४ । दरिद्रानेरिकारः स्याद्ब्रह्मादौ कृत्तिसार्धधातुके । दरिद्रितः
॥ आऽभ्यस्तयोस्तः । ६ । ४ । ११२ । अनयोगतोलोपः स्यात्कृत्तिसार्धधातुके । दरिद्रति । अनेकचत्वादात् । दरिद्रा
ञ्कार । आतञ्चैण लङ् न्यञ्चो इत्येव सिद्धेञ्चकारविधानन्दरिद्रानेगलोपेकृतेश्चवर्णार्थम् । अतएवज्ञापकादान्नेत्येके ।
ददरिद्रौ । ददरिद्रनुरित्यादि । यन्नुच्चिददरिद्रेनितन्निर्मूलमेव । दरिद्रानेर्द्धधातुकेविवक्षिते आलोपोवाचः ॥ *
॥ लुङ्निवासनिगुलिख्युटिचन । दरिद्रिता । अदरिद्रात् । अदरिद्रिताम् । अदरिद्रुः । दरिद्रियात् । दरिद्रान् ।
अदरिद्रौ । इदृक्त्सौ । अदरिद्रासीत् ॥ २ ॥ चकास्त्दीप्ता । रुस्यञ्चत् । चकासति । चकासाञ्कार । धिचेतिसलो
पः सिचएवेत्येके । चकाद्धि । चकाधोत्येवभाष्यम् ॥ तिप्यनस्तेः । ८ । २ । ७३ । पिदानेर्द्धसस्यदः स्यात्तिपिनत्सुः । अ
चकात् । अचकाट् । अचकासुः ॥ सिपिधानोरुर्वा । ८ । २ । ७४ । पदान्तस्यधातोः सस्येर्द्धस्यदः । पक्षेदः । अचका
। अचकात् ॥ ३ ॥ शासु अनुशिष्टौ । शासि ॥ शासद्दङ्ङ्हलोः । ६ । ४ । ३४ । शासञ्चपधायाद्दङ्ङ्हलादौ कृ
त्तित्च । शासिवसीतिक् । शिष्टः । शासति । शशास । शशासतुः । शास्तु । शिष्टान् । शिष्टाम् । शासतुः ॥ शाहौ । ६ ।
४ । ३५ । शास्तेःशादेशः स्याद्धौपरे । तस्याभीयत्वेनासिद्धत्वाद्देर्द्धिः । शाधि । अशात् । अशिष्टाम् । अशासुः । अशात्
। अशाः । शिष्टान् । शर्त्तिशास्तीत्यङ् । अशिवत् । अशाशिष्टान् ॥ ४ ॥ दीधीङ्दीप्तिदेवनयोः । एतदादयः पञ्चधातवः
अहान्दसाः । दीधीते । सरनेकाचङ्मित्यण् । दीध्याते ॥ यीवर्षयोदीधीवेद्योः ॥ * ॥ एतयोरन्यस्यलोपः स्याद्गुकारेइव
र्द्धेचपरे । इतिलोपंवाधिकात्तिल्यात्वेरेषम् । दीध्ये । दीधीवेवीटामितिगुणनिषेधः । दीध्याञ्चर्त्ते । दीधिता । दीधि
ष्यते ॥ १ ॥ वेविङ्वेतिनानुष्ये । वीगतीत्यनेनतुल्येर्द्धेवर्त्ततेइत्यर्थः ॥ २ ॥ * ॥ अथत्रयःपरस्मैर्पादनः । वससस्तिखष्टे

। सस्ति । सस्तः । ससति । ससास । सेसतुः । सस्तु । सधि । पूर्वत्रासिद्धमिति सचोपस्थासिद्धत्वात् नो हेरितिलुक् । अस
 न् । असस्तम् । असः । असव । सस्यात् । अससीत् । अससीत् । सन्ति । सन्तः । संसन्ति । बहुवांसमवाये द्वयोः सं
 योगसंज्ञानेव्याश्रित्यस्कोरिति चोपभावात् । संसि । संस्तः । इत्येके ॥ १ ॥ वशकान्तौ । कान्तिरिच्छा । वशि । उष्टः । उश
 न्ति । वशि । उष्टः । उवाश । उशतुः । वशिता । वष्टु । उष्टात् । उड्डि । अवह । औष्टाम् । औशन् । अवशम् । उ
 श्याताम् । उश्यास्ताम् । चर्करीतश्च । यद्भुगनामदादौ बोध्यम् ॥ २ ॥ ह्रुड् अपनयने । ह्रुते । जुहुवे । ह्रुवीत् । ह्रो
 यीष्ट । अह्रोष्ट ॥ ३ ॥ * ॥ इत्यदादयः ॥ * ॥ ऊदानादानयोः ॥ आदाने च्येके । प्रोक्तानेपीति भाष्यम् । दानश्चेह
 प्रक्षेपः । सचवेधे आधारे हविषश्चेति स्वभावाद्भ्यते । इतश्चकारः परस्मैपदिनः ॥ जुहोत्यादिभ्यस्तुः । २ । ४ । ७५
 । शपः सुः स्यात् ॥ औ । ६ । १ । १० । धतोर्द्वैस्तः । जुहोति । जुजतः । अदभ्यस्तादिभ्यन् । उश्रुवेरितियण् । जु
 हति ॥ भो ह्री भू उवांश्चुवश्च । ३ । १ । ३७ । एभ्यो लिट्काम्नास्यादामिष्ठा विवकार्ये ॥ जुहवाश्चकार । जुहाव ।
 होता । होयति । जुहोतु । जुहुतात् । हेर्द्विः । जुह्वि । अटिपरत्वाद्गुणः । जुह्वानि । परेभ्यस्तु जुसिञ्चेति गुणः
 । अजुहवुः । जुहुयात् । जुह्वाम् । जुहोवौत् ॥ १ ॥ जिभीभये ॥ विभेति ॥ भियोर्द्वयतरस्याम् । ६ । ४ । ११५ । इकार
 स्याद्धलादौ कृत्तिसार्वधानुषे । विमितः । विभीतः । विभ्यति । विभयाश्चकार । विभाय । भेता ॥ ह्री लज्जायाम् ॥ २ ॥ जि
 ह्नेति । जिह्वीतः । जिह्वि । जिह्वियाश्चकार । जिह्वाय ॥ ३ ॥ पूपालनपूरणयोः ॥ अत्रिपिपयीञ्च । ७ । ४ । ७७
 । अभ्यासस्य इकारेणादेः स्यात् औ ॥ उदोष्यपूर्वस्य । ७ । १ । १०२ । अङ्गावयवौच्यपूर्वायोचचत्तदनस्याङ्गस्य उ
 स्यात् । गुणवृद्धीपञ्चमिदमन्नाधेते । पिपर्त्ति । उज्वम् । रपरत्वम् । हलिचेति दीर्घः । पिपूत्तः । पिपुरति । पपार ।
 कितिसिदि नष्टत्वात् नानिगुणोप्राप्ते ॥ श्रुदृ प्राङ्खोवा ॥ * ॥ एवं किति जिह्वि ह्रसोवास्यात् । पक्षे गुणः । पप्रतुः । प

नेनिजति । नेक्त । नेक्षति । नेनेक्तु । नेनिग्धि ॥ नाभ्यस्तस्याऽचिपितिसार्धधातुके । ७ । ३ । ८७ । लघूपधसुलोप
 स्यात् । नेनिजानि । अनेनेग् । अनेनिक्ताम् । अनेनिजुः । नेनिज्यात् । निज्यात् । अनिजत् । अनैक्षीत् । अनिक्त् । वि
 जिरपृथग्भावे । वेवेक्ति । वेवेक्ते । विवेजय । अत्रविजड्डितिडिन्वन्न । ओविजीङ् न्यस्यैवतत्रयहणात् ॥ णिजिविजीरु
 धादावापि ॥ विव्लव्यापौ । वेवेष्टि । वेवेष्टे । लृटित्वाडङ् । अविषत् । तडिक्स् । अजादौक्सस्याचीतिअलोपः ।
 अविक्षत । अविक्षाताम् । अविक्षन्त ॥ अतत्रागणान्तात्परस्मैपदिनश्चान्दसाश्च । घृक्षरणदीप्तोः । जिघ्र्म्यग्रिंहवि
 षाघृतेन । भृजामित् । वज्जलंछन्दसीतिडत्वम् । हृप्रसह्यकरणे । अयंसुवोऽभिजिहर्तिहोमात् । ऋहृगतौ । वज्ज
 लच्छन्दसीत्येवसिद्धे अर्त्तिपिपर्त्तीञ्चेतीत्वविधानादयम्भाषायामपि । अभ्यासस्यासर्वर्षइतीयङ् । इयर्त्ति । इयृतः ।
 इयति । अर । अरतुः । इडच्यर्त्तीतिनिव्यमिड् । अरिथ । अर्त्ता । अरिष्यति । इयस्यि । ऐयः । ऐयताम् । ऐय
 रः । इयूयात् । अयूयात् । आरत् । ससर्त्ति । भसभर्त्सनदीप्तोः । वभस्ति । यविभसर्त्तौचौपधाचोपः । ऋरोरुचीति
 सलोपः । वथ्यः । वथ्यति । किज्ञाने । चिकेति । नुरत्वरणे । नुतोर्त्ति । नुतूर्त्तः । नुदुरति । धिक्वृद्धे । दिवेष्टि । दि
 धिष्टः । धनधान्ये । दधन्ति । दधन्तः । दधन्ति । जनजनने । जजन्ति ॥ जनस्यजनंजनंनलोः । ६ । ४ । ४२
 । एषामाकारेणादेशःस्याज्ज्वादीसनिमलादौक्वितिच । जजातः । जजति । जजसि । जजान । जजन्यात् । जज्य
 यात् । अन्यात् । जायात् । गास्तुतौ । देवान् जिगाति सुद्युम्नः । जिगीतः । जिगति ॥ * ॥ इतिजुहोव्यादयः ॥ *
 ॥ दिवुक्तीडात्रिजिगीषव्यवहारद्वुतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतियु । कृषन्ताःपरस्मैपदिनः ॥ दिवादिभ्योयुक् । ३
 । १ । ६९ । शप्पेपवाद् । हलिचेतिदीर्घः । दीव्यति । दिदेव । देविता । देविष्यति । दीव्यतु । अदीव्यत् । दीव्येत् ।
 दीव्यात् । अदीव्यत् । अदीव्यत् । धिवुतनुसन्ताने । परिषीव्यति । परिषिवेव । न्यवेवीत् । न्यसेवीत् ॥ निमुत्तिशोषण

॥सि०को०॥
॥ति०दि०॥
॥१३७॥

योः । ष्टिबुनिरिति । केचिदिहेमन्नपठन्ति । छुसु अदने । आदानइत्येके । अदर्शनइत्यपरे । सुष्णोस । अस्तुनिर
सने । स्वस्यति । मस्यस । क्रसु ह्वरखदीयोः । ह्वरसंकौटिल्यम् । चक्रास । व्युषदाहे । पुष्योष । प्लुषच । नृते
गात्रविक्षेपे । नृथति । ननर्त्त ॥ सेऽसिचिह्नतचृतकृदृदन्तः । ७ । २ । ५७ । सभ्यःपरस्यसिज्जिन्नस्यसदेसर्ज
धानुकस्यइद्वास्यात् । नृथति । नर्त्थति । नृथेत् । नृत्यात् । अनर्त्तीत् । तसोऽद्वेगे । वाभ्राशेतिशयन्वा । चस्य
ति । चसति । चेतनुः । तस्यतः । कथपूतीभावे । पूतीभावोदौर्गन्ध्यम् । पुथहिंसायाम् । गुधपरिवेष्टने । क्षिपप्रे
रणे । क्षिप्यति । क्षेप्ता । मुष्णसने । युष्यति । पुपुष्य । तिमष्टिमष्टीमश्वाश्चिम्भकतिम्भति । स्तिम्भति । स्ती
म्यति । व्रीडचोदनेलज्जायाच्च । व्रीड्यति । इषगतौ । इष्यति । षहयुहचकथये । चकथयस्वति । सह्यति । सुह्य
ति । जूषजूष्वयोहानौ । जीर्यति । जजरतुः । जेरतुः । जरिता । जरीता । जीर्यति । जीर्यात् । जूषांभिव्यङ्गा
। ऋदृशोऽङ्गुणः । अजरत् । अजारीत् । अजारिष्टाम् । जीर्यति । जरतरतुः । अकारिम् । षूड्प्राणिप्रसवे । स्व
थंते । सुयुवे । स्वरतिस्वतीतिविकल्पन्नाधित्वाश्च्युकर्भक्तीतिनिषेधेप्राप्ते कादिनियमान्नित्यमिह । सुयुविवे । सुयु
विवहे । सोता । सविता । दूड्परितापे । दूथते । दीडक्षये । दीयते ॥ दीडेयुड्ऽचिह्निति । ६ । ४ । ६३ । दी
डःपरस्याजादेःक्वित् अर्द्धधानुकस्ययुड्स्यात् । बुग्यटावुवड्यशौसिद्धौ । दिदीये ॥ मीनातिमिनोतिदीडंल्यपिच ।
६ । १ । ५० । एषामात्वंस्यात्त्यपि । चकारदशित्येज्जनिमित्ते । दाता । दास्यते । अदास्त । अदास्थाः । डीडविहा
यसाङ्गता । डीयते ॥ धीडआधारे ॥ धीयते । दिद्ये । ध्येता । मीडहिंसायाम् । हिंसात्रप्राणवियोगः । मीयते । री
डअवणे । रीयते । लीडश्लेषणे ॥ विभाषालीयतेः । ६ । १ । ५१ । लीयतेरित्यकानिर्द्वैशेननुशयना । जीलीडे
रान्वास्यादेज्जिषयेत्यपिच । लेता । लेद्यते । लास्यते । एज्जिषयेकिम् । लीयते । लित्ये । व्रीडवृणोत्यर्थे । व्रीयते । वि

त्रिये । स्वादयञ्चोदिताः । तत्फलमुनिष्ठानत्वम् । पीड्पाने । पीयते । माङ्माने । मायते । ममे । ईड्गौ । ई
 यते । अयाञ्चके । प्रीड्प्रीनौ । सकर्मकः । प्रीयते । पिप्रिये ॥ * ॥ अथपरस्मैपदिनञ्चत्वारः । शेतनूकरखे ॥ ओ
 तःशयनि । ७ । ३ । ७१ । लोपःस्यात् शयनि । शयति । शयतः । शयन्ति । शशौ । शशतुः । शाता । शाशयति । विभाया
 घ्राधेडितिसिचोवासुक् । लुगभावेयमरमेतोऽसकौ । अशात् । अशाताम् । अशुः । अशासीत् । अशासिष्टाम् । कोळे
 दने । क्यति । योन्नकर्मणि । स्यति । ससौ । अभिघ्यति । अभ्यघ्यत् । अभिससौ । दोऽवखण्डने । द्यति । ददौ ।
 प्रणिदाता । देयात् । अदात् । अथात्मनेपदिनःपञ्चदश । जनीप्रादुर्भावे ॥ ज्ञाजनोर्ज्ञा । ७ । ३ । ७६ । अनयो
 र्ज्ञादेशःस्याच्छिति । जायते । जज्ञे । जज्ञाते । जज्ञिरे । जनिता । अनिच्यते । दीपजनेत्वाच्चिण् ॥ जनिवधोश्च ।
 ७ । ३ । ३५ । अनयोस्तपथायावृद्धिर्नस्याच्चिणिञ्जितिकृतिच । अजनि । अजमिष्ट । दीपीदीपौ । दीप्यते । दि
 दीपे । अदीपि । अदीपिष्ट । पूरीञ्चाप्यायने । पूर्यते । अपूरि । अपूरिष्ट । तूरीगतिवरसहिंसनयोः । तूर्यते । तु
 तूरे । धूरीगूरीहिंसागयोः । धूर्यते । दुधूरे । गूर्यते । जुगूरे । घूरीजूरीहिंसावैहान्योः । प्रूरीहिंसास्तम्भनयोः
 । चूरीदाहे । तपरेऽव्यर्थात् । अन्वातुरैऽव्यर्थात्तड्श्यनौलभते । अन्यदातुश्चिकरुणःपरस्मैपदीत्यर्थः । केचित्तुवाय
 ह्णवृत्तुधातोश्चवयवमिच्छति । तप्यते । तप्ता । तप्यते । पतेतिव्यव्यासेनपाठान्तर । द्युतच्छामानियुतःपत्युतः ।
 वृत्तुवरणे । वृच्यते । पक्षान्तरे । धावृच्यते । ततोवावृच्यमानासारामशालान्यविध्यतेतिभट्टिः । क्लिश उपतापे । क्लिश्यते ।
 क्लेशिता । काश्रुदीपौ । काश्यते । वाश्रुशद्ये । वाश्यते । ववाशे ॥ अथपञ्चस्वरितेतः । मृवतितिक्षायाम् । मृच्यति । मृ
 च्यते । ममर्धे । ममृचे । मृचिरपूतीभावे । पूतीभावःक्लोदः । मृचति । मृचते । मृशोच । मृशुचे । अमृचत् । अ
 शोचीत् । अशोचिष्ट । सहवन्धने । नह्यति । नह्यते । ननाह । मनह्य । नेहिय । नेहे । नह्या । नह्यति । अना

शक्तिनेत्रिषु शक्तिनेत्रिषु शक्तिनेत्रिषु शक्तिनेत्रिषु । योगविभगसामर्थ्याच्चत्तु गुपेधादिव्यस्याप्ययन्नियमः । आश्लि
 क्षन्तन्यान्देवदत्तः । आलिङ्गनस्यैतिकम् । समश्चिषज्जतुकाष्ठम् । आङ् प्रत्यासत्ताविहस्यिविः कर्मणि । अनालिङ्ग
 नेसिजेवनतुक्त्सः । एकवचनेचिण् । अश्चेचि । अश्लिक्षाताम् । अश्लिक्षत् । अश्लिष्ठाः । अश्लिष्टुम् । शकविभाषितोमर्ष
 णे । विभाषितइत्युभयपदीत्यर्थः । शक्यतिशक्यते हरिन्द्रष्टुम्भक्तः । शशक । शोकिथ । शशकथ । शके । शक्ता । श
 क्ष्यति । शक्ष्यते । अशकत् । अशक्त । सेद्वेयमित्येके । तन्मतेनानिङ्कारिकासुल्लदित्यठितः । शकिता । शकिष्यति । श्वि
 ट्वागात्रप्रक्षरणे । घर्म्मस्वितावित्यर्थः । अयंजोदितिन्यासकारादयः । नेतिहरदत्तादयः । सिद्धति । सिध्वेत् । सिध्वेदि
 थ । स्वत्ता । अस्विदत् । क्रुधक्रोधे । क्रोद्धा । क्रोत्स्यति । क्षुधवुभक्षायाम् । क्षोद्धा । कबंक्षुधितइति । सम्पदादिक्रिब
 नान्तरकादित्वादि तच्ङ्तिमाधवः । वस्तुतस्तुवसतिक्षुधेरितीह । शुधशौचे । शुध्यति । शुशोध । शोद्धा । विधुसंसर्द्धौ
 । ऊर्द्धित्पाठः प्रामादिकः । सिध्यति । सेद्धा । सेत्स्यति । असिधत् । रधहिंसासंसर्द्धोः । संसर्द्धिमिष्यति । रध्यति । रधि
 जभोरचीतिनुम् । ररन्ध । ररन्धतुः ॥ रधादिभ्यश्च । ७ । २ । ४५ । रधन्शतुम् दृपद्दुहमुहल्लुहल्लिहएभ्योवलात्त्वा
 र्द्धधातुकस्यवेदस्यात् । ररन्धित् । ररन्धव । रध्व ॥ नेत्यलितिरधेः । ७ । १ । ६२ । चिद्वर्द्धित् । रधेर्नु
 न्नस्यात् । रधिता । रध्वा । रधिष्यति । रत्स्यति । अडिनुम् । अनिदितामिति नलोपः । अरधत् । अशश्चदर्शने । नश्च
 ति । ननाश । नेशतुः । नेशिष ॥ असंजिनशोर्द्धलि । ७ । १ । ६० । नुम्स्यात् । ननंष्ट । नेशिव । नेश्व । नेशिम । ने
 श्म । नशिता । नंष्टा । नशिष्यति । नश्च्यति । नश्येत् । नश्यात् । अनशत् । प्रणश्यति ॥ नशेषान्तस्य । ८ । ४ । ३६ ।
 शात्वंनस्यात् । प्रनंष्ट । अन्तग्रहणंभूतपूर्वप्रतिपत्त्यर्थम् । प्रनश्च्यति । नशिष्यति । तृपप्रीणने । प्रीणनंतृप्तिस्तर्पिणश्च ।
 तार्पिण्यप्यविकाष्टानाम् । पितृनतार्पीदितिभट्टिः । इत्युभयत्रदर्शनात् । तर्पिथ । तत्रप्य । ततर्प्यथ । तर्पिता । तर्पिता । त्र

॥सि०के०॥

॥ति०दि०॥

॥ १३७ ॥

अतर्हीत् । अतर्पीत् । अत्राप्सीत् । अतृपत् । दृपहर्षमोहनयोः । मोहनङ्गर्वः । दृष्यती
त्यादिरधादिभ्योऽद्दिमौब्रकावमर्थमनुदात्तता । द्रुहजिघांसायाम् । वाद्दुहमुहेतिवाघः । पक्षेठः । दुद्रोघ । दुद्रोष् । दुद्रो
हिय । द्रोहिता । द्रोषा । द्रोठा । द्रोहिष्यति । द्रोश्र्यति । ङत्वघत्वयोस्तुल्यंरूपम् । अद्दुहत् । मुहवैचिये । वैचिये मंवि
वेकः । मुह्यति । मुमोहिथ । मुमोघ । मुमोट । मुमोघा । मुटा । मोहिता । मोहिष्यति । मोक्ष्यति । अमुहत् । अमुह
द्गिरणे । सुह्यति । सुष्ठा । सुषोहिथ । सुष्मोघ । सुष्मोट । सुष्महिव । सुष्मह । स्रोहिता । स्रोघा । स्रोटा । स्रो
हिष्यति । स्रोक्ष्यति । असुहत् । अस्त्रिहप्रोत् । अस्त्रिह्यति । सिष्तेह ॥ वृत् रधादयः समाप्ताः ॥ पुषाट् यस्तु अगम्यन्
नादितिसिद्धान्तः । शमु उपशये ॥ शमुकंक्षायाम् । ताम्यति । तमिता । अतमत् । दमु उपशये । उपशमे इतिगम्यन्त
स्य । तेनसकर्मकोयम् । ननुशमिवट्कर्मिकः । अदमत् । अमुतपसिखेटेच । आम्यति । अअमत् । अमनुअनवस्थाने
। वाभ्राशेतिशयन्वा । तत्रकृतेशमामष्टानामितिदीर्घः । भ्राम्यति । लुड्युङ् । अम्रमत् । शेषभ्रादिवत् । क्षमूसहने । क्षा
म्यति । चक्षमिथ । चक्षम्य । चक्षमिव । चक्षणव । चक्षमिथ । चक्षणम । क्षमिता । क्षन्ता । अयमवित् । भ्रादिस्तुवित् ।
अवितःक्षाम्यतेःक्षान्तिःक्षमूषःक्षमतेःक्षमा । क्लामुग्नानौ । क्लाम्यति । क्लामति । शपीवश्यन्यपिष्टिवुक्लमित्येवदीर्घसिद्धेश
मादिपाठोघिनुरणार्थः । अङ् । अक्लामत् । मदीहर्वे । माद्वति । अमदत् । शमादयोऽष्टौगताः । असुक्षेपणे । अस्यति ।
आस । असिता ॥ अस्यतेस्यक् । ७ । ४ । १७ । अडिपरे । आस्थत् । अस्यपुषादित्वाद्डिसिद्धे अस्यतिवक्तीतिवचन
न्तडर्थम् । तडतूपसर्गादस्यत्पूहोरिति वक्ष्यते । पर्यास्यत् । यत्सुप्रयत्ने ॥ यसोऽनुपसर्गात् । ३ । १ । ७१ ॥ संय
स्यत् । ३ । १ । ७२ । यन्वासात् । यस्यति । यसति । संयस्यति । संयसति । अनुपसर्गापिक्रिस् । प्रयस्यति । जसु

वस्यति । तस्युत्पक्ष्ये । दस्युच । तस्यति । अनसत् । दस्यति । अस्यत् । वसुसम्भे । वस्यति । ववास । वव
 सतुः । नशसददेतिनिषेधः । वशादिरयमितिमतेतु । वेसतुः । वेसुः । व्युषविभागे । अयन्दाहेपठितः । अर्थभेदेनत्वडर्थ
 म्युनःपठ्यते । अयुषत् । ओष्ठ्यादिर्दन्त्यान्वोयम् । व्युसतीत्यन्ये । अयकारं वुसइत्वपरे । लुसदाहे । अलुषत् । पूर्वत्र
 पाठःसिजर्यइत्याङ्गः । तद्भादिपाठेनगतार्थमिति सुवचम् । विसप्रेरणे । विस्यति । अविषत् । कुससंश्लेषणे । अकुसत्
 । वुसउत्सर्गे । मुसखण्डने । मसीपरिणामे । परिणामोविकारः । समीइत्येके । लुठविलोडने । उचसमवाये । उचति
 । उवेच । ऊचतुः । माभवानुचत् । भृशुभ्रंशुअधःपतने । वभर्श । अभृशत् । अनिदितामितिलोपः । भ्रश्यति । अभ्रश
 त् । वृशवरणे । वृश्यति । अवृशत् । कृशतनूकरणे । कृष्यति । अितृषपिपासायाम् । हृषतुष्टौ । श्यन्नडौभैषादिकादि
 शेषः । रूषरिषहिंसायाम् । तीषसहेतिवेद् । रेषिता । रेष्टा । रेक्ता । रेष्टा । डिपक्षेपे । कुपक्षेपे । गुप्याकुप्ये । पु
 पुरुपुलुपुविमोहने । पुष्यति । रूष्यति । लुष्यति । लोपिता । लुष्यतिःसेङ्गः । अनिद्धारिकासुलिपिसंहचर्यात्तौदादिनासौव
 हणात् । लुभगार्थं । गार्थमाकांक्ष । तीषसहेतिवेद् । लोभिता । लोब्धा । लोभिष्यति । लुभ्येत् । लुभ्यत् । अलुभत् । मू
 वादेरवृकृतत्वात्लोभतोत्यपीत्याङ्गः । श्लुभसञ्चलने । श्लुभ्यति । णभतुभहिंसायाम् । श्लुभिनभितूभयोद्युतादौकवदोपपठ्य
 न्ते । तेषांद्युतादिष्वाडङ्सिद्धः । क्वादिक्वात्पक्षेसिद्धभवत्येव । इहपाठस्तुश्यनर्थः । क्लिदूआर्दीभावे । क्लिद्यति । चिक्लिदि
 य । चिक्लेत्य । चिक्लिदिव । चिक्लिद्ध । चिक्लिद्वा । चिक्लिम । क्लेदिता । क्लेत्ता । त्रिमिदास्त्रेहने । मिदेर्गुणः । मेद्यति । अमि
 दत् । द्युतादिपाठादेवाभिमिदत् । अमेदिष्टेति सिद्धे इहपाठोमेदीदितिमाभूदिति । द्युतादिभ्योवहिरेवात्मनेपदिक्वात्
 स्रष्टचितः । त्रिष्टिक्वात्स्रहनमोचनयोः । चृधुवृद्धौ । आनर्द्ध । आर्द्धत् । गृधुअभिकंक्षायाम् । अगृधत् । वृत्पवादयो
 दिवाद्यस्यपृथाः । अचिन्तुपुषादि समाप्रथमेववृत्तरणं । दिवादिस्तुभादिवदाकृतिगणः । तेनक्षीयतेमृग्यतीत्यादिसि

॥सि०कै०॥
॥सि०स्वा०॥
॥ १४० ॥

इरित्याहुः ॥ * इतिदिवाद्यः ॥ * ॥ शुञ्चभिषवे । अभिषवः सपनम्योडनंस्नानंसुसधानञ्च । तत्रस्नानेऽकर्म
कः ॥ स्वादिभ्यः शुः ॥ ३ । २ । ७३ । सुनोति । सुनुतः । ऊञ्चोरेरितियण् । सुन्वन्ति । सुन्वः । सुनुवः । सुन्वहे ।
सुनुवहे । सुषाव । सुषवे । सेती । सुनु । सुनवानि । सुनवे । सुनुयात् । सूयात् । सुसुधूञ्भ्यङ्तीह । असार्वात् । अ
सोष्ट । अभिषुणोति । असुणोत् । अभिसुषाव ॥ सुनोतेःस्यसनेः । ८ । ३ । १९७ । स्येसनिचपरेसुञ्चोःनस्यात् । वि
सोद्यति । विञ्चन्धने । विनोति । विसिनोति । सिषाय । सिष्ये । सेता । शिञ्चनिशाने । नालयादिः । शेता । डुमिञ्प्रक्षेप
णे । मीनातिमिनोतीत्यात्वम् । ममी । ममिष । ममाथ । मिम्ये । माता । मीयात् । मासीष्ट । अमासीत् । अमासिष्टां । अ
मास्त । चिञ्चयने । प्रणिचिनोति ॥ विभाषाचैः । ७ । ३ । ५८ । अभ्यासात्परस्यचिञ्चःकुत्वन्मास्त्रानिलिटिच । प्र
णिचिकाय । चिषाय । चिक्ये । चिच्ये । अचैषीत् । अचेष्ट । स्तृञ्श्चाच्छादने । स्तृणोति । स्तृणुते । गुणोतीतिगुणः ।
स्तृर्यात् ॥ ऋतश्चसंयोगादेः । ७ । २ । ४३ । ऋदन्तासंयोगादेःपरयोर्लिङ्सिचोरिङ्गास्यात्तडि । तरिषीष्ट । स्तृषी
ष्ट । अस्तरिष्ट । अस्तृत । हञ्हिंसायाम् । हणोति । हणुते । चकार । चकर्थ । चक्रे । क्रियात् । हथीष्ट । अकार्षीत्
। अहत् । वृञ्वरणे ॥ वभूधाततम्यजगृम्भववर्थेतिनिगमे । ७ । २ । ६४ । एषाम्बेदेङ्ङभावोनिपात्यते । तेनभाषाया
म्यलीङ् । ववरिथ । ववृव । ववृवहे । वरितां । वरीता ॥ लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु । ७ । २ । ४२ । वृङ् वृञ्भ्यामृदन्ताच्च
परयोर्लिङ्सिचोरिङ्गास्यात्तडि ॥ नलिङि । ७ । २ । ३९ । वृतेलिङ्ङटोदीर्घानस्यात् । वरिषीष्ट । वृषीष्ट । अवा
रीत् । अवरिष्ट । अवरीष्ट । अवृता । धुञ्कम्पने । धुनोति । धुनुते । अधौषीत् । अधोष्यत् । दीर्घान्तोप्ययम् । धू
नोति । धूनुते । स्वरतिस्वृतीतिवेङ् । दुधविथ । दुधोथ । कितिलिटितुञ्च्युक्ङितिनिषेधन्वाधित्वाकादिनियमान्नित्यमि
ङ् । दुधुषिव । सुसुधूञ्भ्यङ्तिनित्यमिङ् । अधावीत् । अधविष्ट । अधोष्ट । अथपरस्मैपदिनः । टुटुङपतापे । दुने

ति ॥ हिगतौ वृद्धौ च ॥ हिनुमीना । ८ । ४ । १५ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य एतयोर्नस्यणः स्यात् । प्रक्षिणेति ॥ हे
 रचडि । ७ । ३ । ५६ । अभ्यासात्परस्य हिनोतेर्हस्यकुत्वं स्यान्नतुचडि । जिघाय ॥ पृषीतौ ॥ पृषोति । पृषी ॥ स्पृषीति
 धालनयोः ॥ प्रीतिचलनञोरित्यन्ते । चलनञ्जीवनमितिस्वामी । स्पृशोति । पप्सार ॥ स्पृशत्येके ॥ स्पृशोति । पृशोत्यादय
 स्वबोपिब्रह्मसाङ्ग्याहुः ॥ आसृष्यापौ ॥ आसृषोति । आसृषुतः । आसृषुवन्ति । आसृषुवः । आसृषा । आसृषि । अदिनाद
 इ । आपत् ॥ अकृशतौ ॥ अकृशत् ॥ शधसाधसंसिद्धौ ॥ शधोति ॥ शधोहिंसायाम् । ६ । ४ । १२३ । एवाभ्यासलो
 पौस्तः कितिर्निटिषोटीयलिच । अपरेधतुः । रेधुः । रेधिथ । सडा । साधोति । साडा । असात्सीत् । असाडात् ॥ अक
 दावनुदात्तौ ॥ असृष्यापौसङ्घातेच ॥ असृषुते ॥ असृषोतेच । ७ । ४ । ७२ । दीर्घादभ्यासादवर्षात्परस्यमुहंसात् ।
 आनधे । अशित । अष्टा । अशियते । अश्यते । अश्रुवोत् । अशीष्ट । अश्वीष्ट । अश्रिष्ट । अश्रिष्ट । अश्रिताम् ।
 श्रिधअस्यन्दने ॥ सिघ्रुते । तिष्ठिषे । श्लेथिष ॥ अत्रागणान्तात्परस्यैपदिनः ॥ तिकतिगगतौच ॥ चादास्त्वन्दने । वि
 क्रोति । तिद्येति ॥ वषहिंसायाम् ॥ सप्रोति ॥ जिधृषप्रोगल्ये ॥ धृषोति । दधर्ष । धर्विता ॥ दम्भुदम्भने ॥ दम्भनन्
 यः । दम्भोति । ददम्भ । अदिशमिदसि सप्तमीतन्विठकिवन्तेतिव्याकरणात्तरम् । इहाप्याश्रीयतइत्तुङ्गम् । अ
 त्तिदिसामितिनवोपः । तस्याभीयनादविङ्गनेन एवाभ्यासलोपयोरप्राप्नौ ॥ दम्भेच्च एवाभ्यासलोपैवत्वौ ॥ * ॥ दे
 मतुः । ददम्भतु । इत्तुङ्गम् । अदिशमिदसि सप्तमीतन्विठकिवन्तेतिव्याकरणात्तरम् । इहाप्याश्रीयतइत्तुङ्गम् । अ
 न्तरचोद्यम् । अपिदिशमिदसि सप्तमीतन्विठकिवन्तेतिव्याकरणात्तरम् । इहाप्याश्रीयतइत्तुङ्गम् । अ
 प्रीष्टनइत्येके । अश्रुवोतिवाम् । वृषोति ॥ अन्दसि । आगणान्तादधिसारोयम् ॥ असृष्यापौ ॥ असृषोति ॥ अश्रुवतेने
 पचनेच ॥ असृषोति । असृषुवन्ते । असृषोति ॥ रिक्षिरिजिरिदाशदृहिंसायां ॥ रिशोति । शिष्योति । अयंभावायासौ

॥सि०को॥

॥ ति०नु० ॥

॥ १४१ ॥

येके । नतद्युशःशस्त्रभृतांक्षिणेति । ऋक्षोयेकेएवाजादिरित्यन्ये । ऋक्षणेति । चिरियोति । जिरियोति । दाप्नोति ।
दृष्टोति । वृत् ॥ * ॥ इतिस्वादयः ॥ * ॥ तुद्वयने ॥ इतःवहस्वरितेतः ॥ तुदादिभ्यःशः । ३ । १ । ७७ । तुदति । तुद
ते । तुतोद । तुतोदिय । तुनुदे । तोत्ता । अतौत्सीत् । अनुत्त ॥ णुदप्रेरणे ॥ तुदति । तुदते । तुतोद । तुमुदे । तोत्ता ॥ दि
शञ्चतिसर्जते । अतिसर्जनन्दानम् । देष्टा । दिक्षीष्ट । अदिक्षत् । अदिक्षत ॥ भ्रसजपाके ॥ ग्रहियेतिसंप्रसारणं ।
सस्यञ्चुत्वेनशः । शस्यजश्वेनेजः । भृञ्जति । भृञ्जते ॥ भ्रसजोपधयोरमन्यतरस्याम् । ६ । ४ । ४७ । भ्रसजरेफस्योप
धायाञ्चस्थानेरमागमोवास्यादाद्धातुके । मित्रादन्यादचःपरःस्थानवहोनिर्देशाद्रेपधयोर्निवृत्तिः । वभर्ज्ज । वभर्ज्जतुः
। वभर्ज्जथ । वभर्ष्ट । वभर्ज्ज । रमभावे । वभर्ज्ज । वभर्ज्जतुः । वभर्ज्जथ । स्त्रीरितिसलोपः । वभर्ष्टेतिवः । वभर्ष्ट । व
भर्ज्जे । भर्ष्टा । भर्ष्टा । भर्ष्ट्यति । भर्ष्ट्यति । कृतिरमागमन्नाधित्वासम्प्रसारणपूर्वविप्रतिषेधेन । भृञ्ज्यात् । भृञ्ज्यास्ता
म् । भर्क्षीष्ट । भर्क्षीष्ट । अभर्क्षीत् । अभर्क्षीत् । अभर्ष्ट । अभर्ष्ट ॥ क्षिपप्रेरणे ॥ क्षिपति । क्षिपते । क्षेप्ता । अक्षैप्ती
त् । अक्षिप्त् ॥ कृषविलेखने ॥ कृषति । कृषते । कृष्टा । कृष्टा । कृष्ट्यात् । कृक्षीष्ट । स्पृशस्मृशकृषेतिस्त्रिज्वा । पक्षे
कसः । सिचिञ्चन्वा । अकाक्षीत् । अकाक्षीत् । अकक्षत् । तडिडिड्सिचावितिकित्वात् । अकृष्ट । अकृष्टताम् । अकृ
क्षत् । अकृक्षत । अकृक्षताम् । अकृक्षन्त ॥ ऋषीगतौ ॥ परस्मैपदी । ऋषति । आनर्ष ॥ जुषीप्तीतिसेवनयोः ॥ आत्त
नेपदिनञ्चत्वारः । जुषते ॥ ओविजीभयचलनयोः ॥ प्रायेणायमुत्पूर्वः । उद्विजते ॥ विजइइ । १ । २ । २ । विजेःपरश्
छादिःप्रत्ययोडिद्धत् । उद्विजिता । उद्विजिष्यते ॥ ओलजीओलस्जीवोडायं ॥ लजते । लजे । लज्जते । लज्जते ॥ अ
थपरस्मैपदिनः ॥ ओव्रञ्चूढेदने । ग्रहियेति । वृञ्चति । वव्रञ्च । वव्रञ्चतुः । वव्रञ्चथ । वव्रञ्च । वित्यभ्यासस्येतिस्सम्प्रसारणं
। रेफस्यऋकारः । उरत् । तस्याचःपरस्मिन्नितिस्थानिवद्वावात्सम्प्रसारणंइतिवस्योत्पन्न । व्रञ्चिता । व्रष्टा । व्रञ्चिष्य

ति । वृक्ष्यति । वृक्ष्यात् । अवृक्षीत् । अवृक्षीत् ॥ व्यचयाजीकरणे ॥ विचति । विद्याच । विविचतुः । व्यचिता । व्यचिष्य
 ति । विद्यात् । अव्याचीत् । अव्याचीत् । व्यचेःकुटादिचमनसीतितुनेहप्रवर्तते । अनसीतिपर्युदासेनकन्मात्रविषयत्वा
 त् । उच्छि । उच्छे । उच्छति ॥ उच्छीविवासे ॥ उच्छति ॥ उच्छगतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभावेऽपि ॥ उच्छतृतामितिगुणः
 । द्विहलयहणस्थानैकहलुपलक्षणत्वानुद् । आनर्च्छ । आनर्च्छतुः । उच्छिता ॥ मिच्छउल्लोशे ॥ उल्लोशःपीडा । मि
 मिच्छ । अमिच्छीत् ॥ जर्जर्चर्चर्जर्जपरिभाषणभर्त्सनयोः ॥ त्वचसम्बरणे ॥ तन्वच ॥ उच्छस्तुतौ ॥ आनर्च ॥ उज्ज
 उज्जवे ॥ उज्जउत्सर्गे ॥ लुभविमोहने ॥ विमोहनमाकुलीकरणम् । लुभति । लोभिता । लोभा । लोभिष्यति ॥ रिफ क
 ल्यनयुद्धनिन्दाहिंसादानेषु ॥ रिफति । रिरेफ । रिहेत्येके । शिशुन्नविप्रामतिभौरिहन्ति ॥ तृपतृम्फतृप्नौ ॥ आद्युःप्रथमा
 न्तः । द्वितीयोद्वितीयान्तः । द्वावपिद्वितीयान्तावित्यन्ये । तृपति । तर्पे । तर्पिता । स्पृशमृशेतिस्त्रिज्विकल्पः । पौषादि
 कस्यैव । अडपवादत्वात् । तेनात्रनित्यंसिच् । अतर्पीत् । तृम्फति । शस्यडिन्वादिनिदितामिति नलोपे । शेतृम्फादीनां
 नुम्वाच्यः ॥ * ॥ आदिशब्दः प्रकारे । तेनयेत्रनकाप्रानुवक्तास्तेतृम्फादयः । तृम्फन्ति । तृम्फ । तृप्यात् ॥ तुपतुम्पतुफतुम्फ
 हिंसायाम् ॥ तुपति । तुम्पति । तुफति । तुम्फति ॥ दृपदृम्फउल्लोशे ॥ प्रथमःप्रथमान्तःद्वितीयान्तइत्येके । दृपति । दृ
 फति । दृम्फति ॥ उदृफउदृम्फरहिंसायाम् ॥ उदृफति । आनर्फ । उदृम्फति । उदृम्फाञ्कार ॥ गुफगुम्फयन्ये ॥ गुफति ।
 गुम्फति । जुगोफ । जुगुम्फ ॥ उभउम्भपूरणे ॥ उभति । उवोभ । उम्भति । उम्भाञ्कार ॥ शुभशुम्भशेभार्थे ॥
 शुभति । शुम्भति । दृभीयन्ये । दृभति ॥ चृतीहिंसायन्यनयोः ॥ चर्त्तिता । सेसिचोतिवेद् । चर्त्तिष्यति । चर्त्त्यति ॥ अ
 चर्त्तीत् ॥ विधविधाने ॥ विधति । वेधिता ॥ जुडगतौ ॥ तवर्गपञ्चमान्तमेके । जुडति । मरुतो जुनन्ति ॥ मृडसुखने ॥ मृड
 ति । मर्द्धिता ॥ पृडच ॥ पृडति ॥ मृणप्रीणने ॥ पृणति । पपर्ण ॥ वृणच ॥ वृणति ॥ मृणहिंसायाम् ॥ नृणकौटिल्ये ॥ नृ

॥सि०कौ०॥
॥ ति०तु० ॥
॥ १४२ ॥

तोण ॥ पुष्यकर्माणिभुमे ॥ पुणति ॥ मुणप्रतिज्ञाने ॥ कुणशब्दोपकरणयोः ॥ भुनगतौ ॥ कुणहिसागविकैडिल्येषु ॥ पु
शघूर्सभ्रमणे ॥ सुरते कुर्यादीप्रोः । सुरति । सुधोर । आशिषि । कुर्यात् ॥ कुरणदे ॥ कुरति । कुर्यात् । अत्रन
भकुर्कुशमितिनिघेडे ॥ कुरतेरेवतत्रयहणादित्याङ्गः ॥ खुरकेदने ॥ मुरसम्भेष्टने ॥ क्षुरविलेखने ॥ घुरभीमार्थशब्द
योः ॥ पुरअयगमने ॥ वृहउद्युमने ॥ दन्वोष्वादिः । पवर्गीत्यादिरित्यन्ते ॥ तृहृस्वहृत्तृहृत्सार्धाः ॥ तृहति । तर्ह ।
स्वहति । तस्वर्ह । तर्हिता । तर्हा । स्तर्हिता । स्तर्हा । अतृहीत् । अतार्डक्षीत् । अतार्हाम् ॥ इषइच्छायाम् ॥ इष
गमीतिच्छः । इच्छति । एषिता । एष्या । एषिष्यति । इष्यात् । सेषीत् ॥ मिषस्पृष्टायाम् ॥ मिषति । मेषिता ॥ किल
श्वैवकीडनयोः ॥ मिलस्नेहे ॥ विलवसने ॥ विलसने ॥ इलसप्रक्षेपणयोः ॥ विलसम्बरणे ॥ दन्वोष्वादिः ॥ विल
भेदने ॥ श्रोष्वादिः ॥ णिलगहने ॥ हिलभावकरणे ॥ शिलषिलउच्छे ॥ मिलस्नेषणे ॥ लिखअक्षरविन्यासे ॥ लिलेख
॥ कुटकौटिल्ये ॥ गाडकुटादिभ्यइतिडित्त्वम् । चुकुटिथ । चुकोट । चुकुट । कुटिता ॥ पुटसंश्लेषणे ॥ कुचसङ्कोचने ॥
गुजंशब्दे ॥ गुडरक्षायाम् ॥ डिपक्षेपे ॥ कुरकेदने ॥ मभकुर्कुशमितिनिघेडे ॥ कुर्यात् ॥ स्फुटविकसने ॥ स्फुटति ।
पुस्फोट ॥ मुटआक्षेपप्रमर्दनयोः ॥ मुटकेदने ॥ वाभ्राशेतिशयन्वा । मुट्यति । मुटति । मुत्रोट । मुटिता ॥ मुटकलहक
र्माणि ॥ मुटति । मुत्रोट । मुटिता ॥ चुटकुटकेदने ॥ जुटवन्धने ॥ कडमदे ॥ लुटसंश्लेषणे ॥ कडधनत्वे ॥ घनत्वंसान्द्र
ता । चकड । कडिता ॥ कडवाच्ये ॥ पुडउत्सर्गे ॥ घुटप्रतिघाते ॥ तुडनोडने ॥ नोडनमोदः ॥ थुडस्थुडसम्बरणे ॥ थुड
ति । तुथोड । तुस्योड ॥ थुडकुडइत्येके ॥ स्फुरफलसञ्चलने ॥ स्फुरस्फुरणे ॥ स्फुलसञ्चलनेइत्येके ॥ स्फुरतिस्फुलव्योर्नि
निविभ्यः । ८ । ३ । ७६ । षत्वस्यात् । निष्फुरति । निःस्फुरति । स्फुरइत्यकारोपधङ्क्षेचित्पठन्ति । षस्फार ॥ स्फुडचु
डपुडसम्बरणे ॥ कुडभुडनिमञ्चनइत्येके ॥ गुरीउद्युमने ॥ अद्भुदानेत् । गुरवे । सुगुरे । गुरिता ॥ गुरवने ॥ दीर्घान्त

इव सुत्वरः परस्मैपदिनः ॥ भुवति । अनुवीत् ॥ ध्रुविधूनते ॥ ध्रुवति ॥ गुपरीषेत्सर्त्तम् ॥ अनुगुथि
 ॥ अनुगुथ । गुता । गुथति । अगुथीत् । ह्रस्वाद्ङात् । अगुताम् । अगुथुः ॥ ध्रुगतिस्थैर्ययोः ॥ ध्रुवइतिपाठान्तरम् । आद्य
 स्थध्रुवतीष्वादिगुवतिवत् । द्वितीयस्तुसेड् । दुधुविथ । ध्रुविता । ध्रुविष्यति । ध्रुव्यात् । अध्रुवीत् । अध्रुविष्ठां ॥ कुड्श
 हे ॥ दीर्घान्तइत्तिकैयटादयः । कुविता । अकुविष्ट । ह्रस्वान्तइतिन्यासकारः । कुता । अकुत् । वृत् कुटादयोवृत्ताः ॥
 मृड्ब्यायामे ॥ प्रायेणव्याङ्पूर्वः । रिङ् । इयङ् । व्याप्रियते । व्यापप्रे । व्यापप्रान्ते । व्यापरिष्यते । व्यापृत् । व्यापृषाता
 म् ॥ मृड्प्राणव्यागे ॥ म्रियतेर्नुङ् लिङोश्च । १ । ३ । ६९ । लुङ्लिङोःशितश्चप्रकृतिभूतान्मृड् लुङ्नान्यत्र । डित्वं
 स्वर्षम् । म्रियते । मम्रार । ममर्थ । मम्रिव । मर्त्तसि । मरिष्यति । मृषीष्ट । अमृत ॥ अथपरस्मैपदिनःसप्त ॥ रि
 विगर्तौ । लघुपधगुणात् अन्तरंगत्वादियङ् । रियति । पियति । रेता । पेता ॥ धिधारणे ॥ क्षि विवासगत्योः ॥ यूपे
 रणे ॥ सुवति । सुविता ॥ ह्रुविक्षेपे । किरति । किरवः । चकार । चकरनुः । करिता । करीता । कीर्ष्यात् । अका
 रीत् ॥ किरतौचवने । ६ । १ । १४० । उपस्किरतेःसुडागमःस्याच्चेदेर्थे । उपस्किरति । अडभ्यासव्यवायेपिसुट
 कात्पूर्वइतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ उपस्किरत् । उपस्किरत्कार ॥ हिंसायाम्प्रतेश्च । ६ । १ । १४१ । उपात्प्रतेश्चकिरतेःसुड
 स्यात्हिंसायाम् । उपस्किरति । प्रस्किरति ॥ गृतिगरुणे ॥ अचिविभाषा । ८ । २ । २९ । गिरतेरेफस्यलत्वंबा
 स्याद्ङादौ । गिरति । गित्ति । जगार । जगात् । जगरिथ । जगलिथ । गरिता । गतिता ॥ दृड्आदरे ॥ आ
 द्वियते । आद्वियेते । आदद्रे । आदद्विये । आदर्त्ता । आदरिष्यते । आद्वीष्ट । आदृत । आदृषाताम् ॥ धृङ्अत्र
 स्थाने ॥ ध्रियते ॥ अथपरस्मैपदिनःषोडश ॥ प्रच्छ्नीशायाम् ॥ पृच्छति । पप्रच्छ । पप्रच्छनुः । पप्रच्छिथ । पप्रच्छं
 । प्रष्टा । प्रष्ट्यति । अप्राक्षीत् ॥ वृत् । किरदयोवृत्ताः ॥ सृजविसर्गे ॥ विभाषासृजिदृशोः । ससर्जिथ । ससृष्ट ।

॥ सि० कौ० ॥

॥ ति० तु० ॥

॥ १४३ ॥

स्वष्टा । स्वक्ष्यति । स्वजिदृशोर्जास्त्वमकिमीत्यमागमः । स्वजेत् । स्वज्यात् । अस्ताक्षीत् ॥ कुमस्कोमुदो ॥ मज्जति ।
ममज्ज । मसृजिनशोर्जास्त्वमीतिनुम् । मसृजेरन्यात्पूर्वानुम्वाचः ॥ * ॥ संयोगादिलोपः । ममङ्क्थ । ममज्जिथ । म
ङ्गा । मङ्क्ष्यति । अमाङ्क्षीत् । अमाङ्गाम् । अमाङ्क्षुः ॥ रुजोभङ्गे ॥ रोक्ता । रोक्ष्यति । अरौक्षीत् । अरौक्ताम् ॥ मुजो
कौटिल्ये ॥ रुजिवत् ॥ कुपसंशे ॥ बोप्ता । अबौप्सीत् ॥ रुशरिशहिंसायाम् ॥ तालव्यान्तौ । रोष्टा । रोक्ष्यति । रोष्टा
। रोक्ष्यति ॥ लिशगतौ ॥ अलिक्षत् ॥ स्पृशसंस्पर्शने ॥ स्पष्टा । स्पष्टा । स्पष्ट्यति । स्पष्ट्यति । अस्पष्टीत् । अस्पष्टी
त् । अस्पष्टत् ॥ विच्छगतौ ॥ गुपूधूपेत्यायः । आर्द्धधातुकेवा । विच्छायति । विच्छयाञ्चकार । विविच्छ ॥ विशप्रवेश
ने ॥ विशति । वेष्टा ॥ मुशआमर्शने ॥ आमर्शनस्यर्शः । अमाक्षीत् । अमाक्षीत् । अमृक्षत् ॥ णुदप्रेरणे ॥ कर्त्रभिप्रा
येपिफलेपरस्मैपदार्थःपुनःपाठः ॥ षड्विशरणगत्यवसादनेषु ॥ सीदतीत्यादिभौवादिकवत् । इहपाठानुम्विकल्पार्
थः । सीदती । सीदन्ती । ज्वलादौपाठस्तुणार्थः । सादः । श्वरार्थश्चशवनुदात्तः । शस्त्वदात्तः ॥ शड्विशानने ॥ स्वर्
थएवपुनःपाठःशतानुनास्ति । शदेःशतआत्मनेपदोक्तेः ॥ अथषट्स्वरितेतः ॥ मिलसङ्गमे ॥ मिलसंश्लेषणोऽतिप
ठितस्यपुनःपाठःकर्त्रभिप्रायेतडर्थः । मिलति । मिलते । मिमेल । मिमिले ॥ मुञ्चमोक्षणे ॥ शेमुचादीनाम् । ७ । १
। ५७ । नुमस्यात् ॥ मुञ्चति । मुञ्चते । मुक्ता । मुच्यात् । मुक्षीष्ट । अमुचत् । अमुक्त । अमुक्षाताम् ॥ लुञ्जकेदने ॥ लुम्प
ति । लुम्पते । अलुपत् । अलुप् ॥ विद्धलाभे ॥ विन्दति । विन्दते । विवेद । विविदे । बाघभूत्यादिमतेसेद्धेयम् । वेदि
ता । भाष्यादिमतेऽनिङ्कः । वेत्ता । परिवेत्ता । परिवर्वर्जने । ज्येष्ठंपरिव्यज्यदारग्नशीं अलब्धवानित्यर्थः । तृन्तृचौ ॥ लि
प्टपदेहे ॥ उपदेहोवृद्धिः । लिम्पति । लिम्पते । लेप्ता । लिपिसिचीत्यङ् । तडितुवा । अलिपत् । अलिपत । अलिप्
॥ विश्वरसे ॥ सिञ्चति । सिञ्चते । असिचत् । असिचत । असिक्त । अभिविञ्चति । अभ्यविञ्चत् । अभिविषेच ॥ अथत्र

यः परस्मैपदिनः ॥ कृती क्तेने ॥ कृन्ति । चकर्त्त । कर्त्तिता । कर्त्तियति । कर्त्स्यति । अकर्त्तीत् ॥ खिद परिघाते ॥ खि
 न्ति । खिखेट । खेत्ता । अयन्दैन्येदिवादौरुधादौच ॥ पिशुञ्चवयवे ॥ पिंशति । पेशिता । अयन्दोपनायामपि । लृष्टारु
 पाणिपिंशतु ॥ * ॥ इतिमुचादयस्तुदादयञ्च ॥ * ॥ रुधिरञ्चावरणे ॥ नवस्वरितेत् इरितञ्च ॥ रुधादिभ्यः अम् । ३ । १
 । ७८ । शपोऽपवादः । मित्वाद्यन्त्यादचः परः नित्यत्वाद्गुणम्बाधते । रुणद्धि ॥ असेरऽल्लोपः । णत्वस्यासिद्धत्वादनुस्वा
 रः परसवर्णः । तस्यासिद्धत्वात्सन्त्वन । नपदानोत्सूत्रेणाऽनुस्वारपरसवर्णयोरल्लोपोनस्थानिनत् । रुन्धः । रुन्धन्ति ।
 रुन्धे । रोद्धा । रोत्स्यति । रोत्स्यते । रुणद्धु । रुन्द्ध्यात् । रुंद्धि । रुणधानि । रुण्धै । अरुणत् । अरुन्धा । अरु
 णत् । अरुणः । अरुणधम् । अरुधत् । अरुत्सीत् । अरुद्ध ॥ भिदिरविदारणे ॥ भिनत्ति । भिन्ते । भेत्ता । भेत्स्यति ।
 अभिनत् । अभिनः । अभिनदम् । अभिन्त । अभिदत् । अभैत्सीत् । अभिन्त ॥ छिदरद्वैधीकरणे ॥ अछिदत् । अछैत्सी
 त् । अछित्त ॥ रिचिरविरेचने ॥ रिणक्ति । रिङ्के । रिरेच । रिरिचे । रेक्ता । अरिणक् । अरिचत् । अरैत्सीत् । अरिक्त
 ॥ विचिरपृथग्भावे । विनक्ति । विङ्के ॥ क्षुदिरसम्प्रेषणे ॥ क्षुणक्ति । क्षुन्ते । क्षेत्ता । अक्षुदत् । अक्षैत्सीत् । अक्षुत्त
 ॥ युजिर्योगे ॥ योक्ता ॥ अकृदिरदीप्तिदेवनयोः ॥ कृणक्ति । कृन्ते । चकृद् । सेसिचीतिवेद । चकृदिये । चकृत्से
 । कर्हिता । कर्दिष्यति । कर्त्स्यति । अकृदत् । अकृद्दीत् । अकर्दिष्ट ॥ अतृदिरहिंसानादरयोः ॥ तृणन्तीत्यादि ॥
 कृतीवेष्टने । परस्मैपदी । कृणक्ति । अर्द्धधातुकेतौदादिकवत् ॥ जोङ्भोदीपौ ॥ त्रयञ्चात्मनेपदिनः ॥ आनलोपः ।
 ६ । ४ । २३ । अमः परस्यनस्यलोपः स्यात् ॥ असेरऽल्लोपः । इन्धे । इन्से । इन्धिता । इन्धै । सेन्ध । सेन्धाः ॥ खिद
 दैन्ये । खिन्ते । खेत्ता ॥ विदविचारणे ॥ विन्ते । वेत्ता ॥ अयपरस्मैपदिनः ॥ शिष्त्वविशेषणे । शिनष्टि । शिंष्टः ।
 शिंषन्ति । शिशेषिथ । श्रेष्ठा । शीष्यति । हेर्द्धिः । जश्त्वम् । ऋरोरुतीतिवाडलोपः । अनुस्वारपरसवर्णा । शिशिड ।

॥सि०कौ०॥

॥नि०रू०॥

॥ १४४ ॥

॥ति०त०॥

शिशिड् । शिनयासि । अशिनद् । लडित्वा दड् । अशिवत् ॥ पिष्ट् ससूर्मने ॥ शिविवत् । शिविवि ॥ शिवोपामर्दने ॥
भनक्ति । वभञ्जिष । वभङ्क्व । भङ्गा ॥ भुजपालनाऽभ्यवहारयोः ॥ भुनक्ति । भोक्ता । भोक्ष्यति । अभुनक् ॥ तृहृदिसि
हिंसायाम् ॥ तृणहृम् । ७ । ३ । ६२ । तृहःअमिहतेद् मागमःस्याद्भलादौपिति । तृण्टि । तृण्टः । तत्रर्ह । तर्हिर्त् ।
अतृण्ट । हिनस्ति । जिहिंस । हिंसिता ॥ उन्दीक्रेदने ॥ उन्ति । उन्तः । उन्दति । उदाञ्चकार । औनत् । औ
ज्ञाम् । औन्दन् । औनः । औनत् । औनदम् ॥ अङ्गव्यक्तिमर्षणकान्तिगतियु ॥ अन्ति । अन्तः । अङ्गन्ति । आन
ञ्ज । आनञ्जिथ । आनङ्क्व । अङ्गा । अङ्गिता । अङ्ग्धि । अबजाति । आनक् ॥ अङ्गेस्सिचि । ७ । २ । ७९ । अङ्गे
सिचोनित्यमिदस्यात् । आङ्गीत् ॥ तञ्चुसङ्कोचने ॥ तङ्गा । तञ्जिता ॥ ओवीजीभयचलनयोः ॥ विनक्ति । विङ्क । विज
ङ्ङितिङ्ङि । विविजिष । विजिता । अविनक् । अविजीत् ॥ वृजोवर्ज्जने ॥ वृणक्ति । वर्ज्जिता ॥ पृचीसम्पर्के । पृण
क्ति । पपर्च ॥ * ॥ इतिरुधादयः ॥ * ॥ अथसप्तस्वरितेतः ॥ तनुविस्तारे ॥ तनादिकम्भ्यञः । तनोति । तन्वः । त
नुवः । तनुते । ततान । तेने । तनु । अतनीत् । अतानीत् ॥ तनादिभ्यस्तथासोः । २ । ४ । ७६ । तनादेःसिचोवा
लुकस्त्रातथासोः । थासासाहचर्यादेकवचननाशदोगृह्याते । तेनेह्वन । यूयमतनिष्ट । अतानिष्ट । अनुदात्तोपदेशे
न्यनुनासिकलोपःतडि । अतत । अतनिष्ट । अतथाः । अतनिष्ठाः ॥ षणुदाने ॥ सनोति । सनुते । येविभाषा । साया
त् । सन्यात् । जनसनेत्यात्वं । असातः । असनिष्ट । असाथाः । असनिष्ठाः ॥ क्षणुहिंसायां ॥ क्षणोति । क्षणुते । ह्य
न्तेतिनवृद्धिः । अक्षणीत् । अक्षत । अक्षणिष्ट । अक्षथाः । अक्षणिष्ठाः । अक्षणिष्ट ॥ क्षिणुच ॥ उप्रत्ययनिमित्तौ लघू
पधगूः । संज्ञापूर्वकोविधिरनिष्ठात्नभवतीत्याच्चेयादयः । भवचेवेत्यन्ये । क्षिणोति । क्षिणोति । क्षिणोति । क्षिणोति । क्षिणोति ।
क्षिणोति । अक्षिणोति । अक्षिणोति ॥ अक्षिणोति ॥ अक्षिणोति ॥ अक्षिणोति ॥ अक्षिणोति ॥ अक्षिणोति ॥ अक्षिणोति ॥

कश्चि । चासीत् । कश्चित् । अस्मिन् । अस्मिन् । अस्मिन् । अस्मिन् । अस्मिन् । अस्मिन् । अस्मिन् । अस्मिन् ।
 नौ ॥ जघर्ष । जघृणो ॥ अथद्वावनुदानेतौ ॥ वदुयाचने ॥ वनुते । ववने । चान्द्रमतेपरस्मैपदौ । वनोति । ववान
 ॥ मनुञ्चवोधने ॥ मनुते । मेने ॥ डुकृञ्करणे ॥ कश्चेति ॥ अतउत्सार्धधातुके । कुरुतः । यण् । नभकुर्कुसमितिन
 दीर्घः । कुर्वन्ति ॥ नित्यङ्करोतेः । ६ । ४ । १०८ । प्रथमोकारस्यनित्यलोपःस्याद्वमोःपरयोः । कुर्वः । चरुर्थ । च
 क्वव । कर्त्ता । करिष्यति ॥ येच । ६ । ४ । १०९ । कृञ्उलोपःस्याद्यादौप्रथयेपरे । कुर्यात् । आशिवि । क्रियात् । कृषीष्ट
 । अकार्षीत् । तनादिभ्यङ् तिलुकोभावेह्रस्वादङ्गादितिचित्त्वलोपः । अकृत । अकृथाः ॥ सम्पत्युपेभ्यःकरोवैभूषणे । ६ । १
 । १३७ । समवायेच । ६ । १ । १३८ । सम्परिपूर्वस्यकरोतेःसुहस्याङ्गुणोसङ्घातेचार्थे । संस्करेति । अलङ्करोतीत्यर्थः ।
 संस्कुर्वन्ति । सङ्गीभवन्तीत्यर्थः । सम्पूर्वस्यकचिदभूषणेपिसुह । संस्कृतम्भक्षादितिज्ञापकात् । परिनिविभ्यङ् तिवः । प
 रिष्करेति ॥ सिवादीनाम्बा । पर्यष्कार्षीत् । पर्यस्कार्षीत् ॥ उपात्प्रतियत्त्वैकतवाक्वाध्याहारेषुच । ६ । १ । १३९ ।
 उपात्कृञ् सुहस्यादेष्वर्थेषु । चात्प्रागुक्तयोरर्थयोः । प्रतियत्त्वो गुणधानम् । विहृतमेववैकतं विकारः । वाक्यस्याध्याहारः ।
 आकांक्षितैकदेशपूरणम् । उपस्कृताकन्या । अलङ्करोतीत्यर्थः । उपस्कृताब्राह्मणाः । समुदिताङ्गित्यर्थः । एधोदकस्योप
 स्कुरुते । गुणाधानङ्करोतीत्यर्थः । उपस्कृतम्भुङ्गे । विहृतमित्यर्थः । उपस्कृतं ब्रूते । वाक्याध्याहारेण ब्रूतेङ्गित्यर्थः ॥ सुह्वा
 त्पूर्वः । ६ । १ । १४५ । अडभ्यासखवावेपीत्युक्तम् । सञ्चस्कारः । क्त्पूर्वङ्ग्यादिभाष्येप्रत्याख्यातम् । तथाहिपूर्वधातुरूपस
 र्गैण्युच्यते । अन्तरङ्गत्वात्सुह । ततोह्रितम् । एवञ्च । अन्तश्चसंयोगादेर्गुणः । सञ्चस्कारतुः । कृष्णभृष्णत्रेचवतोभारद्वाज
 स्येतिस्त्रेचकर्मोसुहङ्गितिवक्तव्यम् ॥ * ॥ तेनसहसुहृत्परस्येह । सञ्चस्कारिथ । सञ्चस्कारिव । गुणोर्त्तीतिस्त्रेनि
 त्यञ्चन्दसीतिस्त्रान्नित्यमित्यनुवर्त्तते । नित्यंयःसंयोगादिसुस्येत्थस्त्रेणुठिगुणोम । संस्क्रियात् । अतश्चसंयोगादेरितिञ्चि

॥सि०कौ०॥

॥ति०ब्रया०॥

॥ १४५ ॥

इसिचेनेह । एकाचउपदेशेइतिस्त्राटुपदेशइत्यनुवर्त्यउपदेशेयःसंयोगादिरितिद्याख्यानाह । संस्रुवीष्ट । समस्रु
त । समस्रुषाताम् ॥ * ॥ इतितनादयः ॥ * ॥ डुक्तीञ्ङ्व्यविनिमये ॥ ब्र्यादिभ्यःआ । ३ । १ । ८१ । क्रीणाति ॥
ईहस्यघोः । क्रीणाति । ईत्वात्पूर्वजेरन्तादेशःपरत्वाद्भिद्यत्वादनंतरङ्गत्वाच्च । एवंमस्याङ्गावः । ततःआभ्यस्तुर्यो
रित्याह्लोपः । क्रीणन्ति । क्रीणीते । क्रीणाते । क्रीणते । चिक्राय । चिक्रियतुः । चिक्रियथ । चिक्रेथ । चिक्रियि
थ । चिक्रियिषे । केता । केष्यति । क्रीयात् । केवीष्ट । अक्रीषीत् । अक्रीष्ट ॥ प्रीञ्त्तर्पणेकान्तौच ॥ कान्तिःकामना
। प्रीणाति । प्रीणीते ॥ श्रीञ्पाके ॥ मीञ्हिंसायाम् ॥ हिनुमीना । प्रमीणाति । प्रमीणीतः । मीनातिमिनोतीत्येज्विषये
आह्लम् । ममौ । मिम्यतुः । ममिथ । ममाथ । मिम्ये । माता । मास्यति । मीयात् । मासीष्ट । अमासीत् । अमासिष्टाम् ।
अमासु ॥ धिञ्बन्धने ॥ सिनाति । सिनीते । सिषाय । सिष्ये । सेता ॥ स्कुञ्चाप्रवणे ॥ संभुस्तुम्भुस्तुम्भुस्तु
ञ्भ्यश्च । ३ । १ । ८२ । चान्त्रा । स्कुनेति । स्कुनुते । स्कुनाति । स्कुनीते । चुस्काव । चुस्कुवे । स्कोता । अस्को
षीत् । अस्कोष्ट । संभ्रादयश्चत्वारःसौत्राः । सर्वेरेधनार्थाइत्येके । माधवस्तुप्रथमतृतीयौस्तुभ्यर्थौ । द्वितीयोनिष्कोव
णार्थः । चतुर्थोधारणार्थइत्याह । सर्वेपरस्मैपदिनः । नलोपः । विष्टभ्नोति । विष्टभ्नान्ति । अवष्टभ्नोति । अवष्टभ्न
ति । अवतष्टभ्न । जृस्त्भिद्यड्वा । व्यष्टभत् । व्यष्टभ्नीत् । स्तुभ्नोति । स्तुभ्नान्ति ॥ वेःस्तुभ्नानेर्निव्यम् । ८ । ३ । ७७
। वेःपरस्यस्तुभ्नानेःसस्यवःस्यात् । विष्कभ्नोति । विष्कभ्नान्ति । स्कुभ्नोति । स्कुभ्नान्ति ॥ हलःअःशान्तौ । ३ । १ । ८३
। हलःपरस्यअःशान्तौदेशःस्याद्द्वौपरि । स्तुभान् । स्तुभान् । स्कुभान् । स्कुभान् । पक्षेस्तुभुहीत्यादि ॥ युञ्बन्धने ॥ यु
नान्ति । युनीते । योता ॥ कूञ्शब्दे ॥ कूणाति । कूणीते । क्विता ॥ डूञ्हिंसायाम् ॥ डूणाति । डूणीते ॥ पूञ्पवने ॥
घादीनां ह्रस्वः । ३ । ८० । शितिपरि । पुनामि । पुनीते । पविता ॥ लूञ्छेदने ॥ लुमाति । लुनीते ॥ लूञ्छेदने

दने ॥ कृणाति ॥ कृणीते । तस्वार । तस्वरतुः । स्वरिता । स्वरिता । कृणोयात् । कृणीत । आशिषि । सीर्यत् ।
लिङ्सिचोरितिबेट ॥ नलिङि । वृत्इटेलिङिदीर्घानस्यात् । स्वरिषीष्ट । उञ्चेतिक्त्विम् । स्वीर्षीष्ट । सिचिच
परस्मैपदेष्वितिदीर्घः । अस्वारीत् । अस्वारिष्टाम् । अस्वारिष्ट । अस्वीर्ष ॥ कृण्विंसायं ॥ कृणाति । कृणी
ते । चकार । चकरे ॥ वृञ्वरणे ॥ वृणाति । वृणीते । ववार । ववरे । वरिता । वरीता । आशिषि । उदोष्यपूर्व
स्य । वूर्यात् । वरिषीष्ट । वूर्षीष्ट । अवारीत् । अवारिष्टाम् । अवारिष्ट । अवरीष्ट । अवर्ष ॥ धुञ्कम्पने ॥ धु
नीति । धुनीते । दुधविथ । दुधोथ । दुधुविव । धोता । धविता । स्तुसुधुञ्भ्यइतीट् । अधावीत् । अधविष्ट । अधे
ष्ट ॥ अथवध्नात्यन्ताःपरस्मैपदिनः ॥ शृङ्गिंसायाम् ॥ शृङ्गिंसायाम् ॥ शृङ्गिंसायाम् ॥ शृङ्गिंसायाम् ॥ अन्यदाचक्षुक्त्वात्तमित्तिगुणः ।
शश्रतुः । शशरतुः । शुकःकित्तीतिनिषेधस्यक्त्वादिनियमेनबाधः । शशरिव । शश्रिव । शरिता । शरीता । शृणीहि ।
शीर्य्यात् । अशरिष्टाम् ॥ पृषालनपूरणयोः ॥ पप्रतुः । पपरतुः । आशिषि । पूर्यात् ॥ वृवरणे ॥ भरणइत्येके । भृ
भर्त्सने ॥ भरणेप्येके ॥ मृङ्गिंसायाम् ॥ मृणाति । ममार ॥ मृविदारणे ॥ मृदरतुः । मृदः ॥ मृबयोहानौ ॥ मृदत्येके
॥ धृदत्यन्ते ॥ मृनये ॥ कृङ्गिंसायाम् ॥ कृङ्गतौ ॥ कृङ्गति । अस्ञकार । अरिता । अरितीत् । अरितीत् । ईर्य्या
त् । अरीत् । अरिष्टाम् ॥ गृश्टे ॥ ज्यावयोहानौ ॥ ग्रहिज्या ॥ हलः ॥ * ॥ अङ्गावबवाङ्गलःपरंयत्प्रसारण
न्तदन्ताङ्गस्यदीर्घःस्यात् । इतिदीर्घेक्षते । पादोनाङ्गस्वः । जिनाति । जिञ्चौ । जिञ्चतुः ॥ रीगतिरेषस्ययोः ॥ रेषसं
वृकश्टः ॥ लीञ्चेषणे ॥ विभाषालीयतेरित्येज्विषयेत्रात्वम् ॥ ललौ । लिलाय । लाता । लेता ॥ लीवरणे ॥ लीनाति ॥
लीगतौ ॥ वृत् । ल्वाद्योवृत्ताः । पाद्योपीत्येके ॥ व्रीवरणे ॥ व्रीभये ॥ भरइत्येके ॥ क्षीष्ङ्गिंसायाम् ॥ स्यान्त्रयाणां
ह्रस्वः । केचिन्मतेतुन ॥ ज्ञाडवबोधने ॥ ज्ञाजनोर्जा । जानाति । दीर्घनिर्देशसामर्थ्यान्नह्रस्वः ॥ बन्धवन्धने ॥ ब

॥सि०कौ०॥

॥ति०ब्रा०॥

॥ १४६ ॥

ध्नाति । ववन्धिय । ववन्ध । वन्धा । वन्धारौ । भन्त्यति । वधान । अभात्सीत् । पूर्व्वत्रासिद्धमितिभयभावात्पूर्व्वरुली
तिसिज्लोपः । प्रत्ययलक्षणेनसादिप्रत्ययमाश्रित्यभवभावेन । प्रत्ययलक्षणम्यतिसिज्लोपस्यासिद्धत्वात् । अवन्डाम्
। अमान्तुः ॥ वृड्सम्भक्तौ । वृणीते । वव्रे । ववृषे । ववृद्धे । वरिता । वरीता । अवरिष्ट । अवरिष्टः ॥ वृत्त ॥
अन्यविमोचनप्रतिहर्षयोः ॥ इतःपरस्मैपदिनः ॥ अघ्नाति । अन्ययन्तीत्यादिनाकित्त्वपक्षेणत्वाभ्यासलोपावधेयवक्त
व्यौ । इतिहरदत्तादयः । अघतुः । अघुः । इदङ्कित्त्वम्पितामपीतिसुधाकरमते । अघियथ ॥ अस्मिन्नपिपक्षेणलि ।
शश्राथ । उत्तमेतुशश्राथ । शश्रथेतिमाधवः । तत्रमूलंमृग्यम् ॥ मन्थविलोडने ॥ अन्थयन्थसन्दर्भे ॥ अर्थभेदान्अन्थेः
पुनःपाठः । रूपंतूक्तम् ॥ कुन्थसंश्लेषणे ॥ संज्ञेशेइत्येके । कुन्थति । कुन्थ । कुन्थेतिदुर्गः । कुन्थोथ ॥ मृदक्षोदे ॥
मृद्नाति । मृदान ॥ मृडच ॥ अयंसुखेपिष्टत्वम् । मृड्णाति ॥ गुधरोषे ॥ गुध्नाति ॥ कुवनिष्कर्षे ॥ कुष्णाति । को
षिता ॥ निरःकुषः । ७ । २ । ४६ । निरःपरान्तुयोवलादेर्जधातुकस्यइडास्यात् । निष्कोषिता । निष्कोषिता । नि
रकोषीत् ॥ निरकुक्षम् ॥ क्षुभसञ्चलने ॥ क्षुम्नादियुच । ८ । ४ । ३७ । क्षुम्नाति । क्षुम्नीतः । क्षोभिता । क्षुभा
ण ॥ क्षभतुभहिंसायां ॥ नम्नाति । तुम्नाति । नभते । तेभते । इतिशपि । नम्यति । तुभ्यतीतिशयनि ॥ क्लिप्पूर्वाविवाध
ने ॥ शादितिञ्चुत्तनियेधः । क्लिप्नाति । क्लेशिता । क्लेषिता । अक्लेशीम् । अक्लिष्टत् ॥ अशभोजने ॥ अम्नाति । अम्श ॥ उध्र
सउच्चे ॥ उकारइत् । ध्रस्नाति । उकारधात्ववयवइत्येके । उध्रसञ्चकार ॥ इध्रआभीक्ष्ण्ये ॥ पौनःपुन्यमृशार्थीवा
आभीक्ष्ण्यम् । इष्णाति । तीथसहेत्यत्रसहित्वासाहचट्याद्कारविकरसंस्वतैद्रादिकस्यैवइत्येयहसन्ननुइत्यतीष्णाव्ये
रिष्णात् ॥ एषिता । वस्तुतस्तुइष्णातेरपिइङ्कित्युचितः । तद्याजकार्त्तिकम् । इवेसंज्ञेयन्याययात्प्रतिषेधइति ॥
॥ विषविप्रयोगे ॥ विष्णाति । वेष्ठा ॥ पुष्यसुवसेहमसेवनपूरणेभ्यु ॥ पुष्पति । पुष्पाति ॥ पुषपुष्ठी । पोषिता ॥ शुभ्रलेये

१ मीयता ॥ खभूतप्रादुर्भाते ॥ भूतप्रादुर्भावोऽतिक्रमोऽपि ॥ खङ्गति ॥ वन्मोयमित्येके ॥ खोम्पुडनुनासिके ॥
 ६ । ४ । १७ । सतुकस्यवस्यवस्यचक्रमात्शऊठ्णावादेशोऽनुनासिकेकौमलादौचक्रिति । खौनाति । चखाव ।
 खविता । शानचःपरन्वाटूठ्ठतेहलन्तत्वाभावान्नशानच् । खौनीहि ॥ हेठच ॥ छुत्वम् । हेळ्णाति ॥ यहउपादाने ॥
 स्वरितेत् । यहिज्या । गृह्णीते ॥ यहोऽलितिदीर्घः । ७ । २ । ३७ । एकाचोग्रहेर्विहितस्येदोदीर्घःस्यान्नुलिति । य
 हीता । लितितुजघहिथ । गृह्यात् । यहीधीष्ट । ह्यन्तेतितवृद्धिः । अयहीष्टाम् । अयहीष्ट । अयहीषाताम् । अयही
 यत ॥ * ॥ इतिक्रादयः ॥ * ॥ चुरस्तेये ॥ सत्वापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्म्मवर्म्मचूर्म्मचुर्म्मचुर्म्मिभ्योणि
 च् । ३ । १ । २५ । एभ्योणिचस्यात् । चूर्म्मन्तेभ्यः प्रातिपदिकाद्वाच्येवसिद्धन्तेषांइहग्रहणम्पञ्चार्थम् । चु
 र्म्मिभ्यस्तुं । स्वार्थे । पुगन्तेतिगुणः । सनाद्यन्ताइतिधातुत्वम् । निष्वादिगुणायदेशौ । चोरयति ॥ णिचञ्च । १ ।
 ३ । ७४ । णिजन्तादात्मनेपदंस्यात्कर्त्तृगामिनिष्क्रियाफले । चोरयते । चोरयामास । चोरयिता । चोर्यात् । चोरयि
 धीष्ट । णिञ्चोतिचङ् । शौचडीतिह्रस्वः । द्वित्वम् । हलादिःशेषः । दीर्घोऽलघोरित्यभ्यासदीर्घः । अचचुरत् । अचचु
 रत् ॥ चितिस्मृत्याम् ॥ चिन्तयति । अचिचिन्तत् । चिन्तेतिपठितवेइदित्करणांण्यःपाक्षिकत्वेलिङ्गम् । तेनचिन्त्या
 त् । चिन्त्यतेइत्यदौनलोपोन । चिन्तति । चिन्तेत् । एतच्चज्ञापकंसामान्यापेक्षमित्येके । अतएकहलइत्यत्रवृत्तिरुक्ताजग
 णजगनतुरित्युदाहृतत्वात् । विशेषापेक्षमित्यपरे । अतएवाधृषाद्धेत्यस्यनवैयर्थ्यम् ॥ यत्रिसङ्कोचे ॥ यन्नयति । यन्ने
 तिपठितुंशक्यम् । यनुइदित्करणाद्यन्तीतिमाधवेनोक्तन्तचिन्त्यम् । एवंकुडितत्रिमत्रिषु ॥ स्फुडिपरिहासे ॥ स्फुण्डय
 ति । इदित्करणात् । स्फुण्डति । स्फुटीतिपाठान्तरम् । स्फुण्टयति ॥ लक्षदर्शनाङ्कनयोः ॥ कुडिअन्तभाषणे ॥ कुन्द्रय
 ति ॥ जडउपसेवायाम् ॥ लाडयति ॥ मिदिस्रेहने ॥ मिन्दयति । मिन्दति ॥ ओलडिउक्षेपणे ॥ ओलण्डयति । ओल

॥सि०कौ०॥
॥ ति०चु०॥
॥ १४७ ॥

गडति । ओकारइदित्येके । लगडयति । लगडति । उकारदिरयमित्यन्ये । उलगडयति ॥ जलअपवारणे ॥ लजइ
त्येके ॥ पीडअवगाहने ॥ पीडयति ॥ भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपोडामन्यतरस्याम् । ७ । ४ । ३ । एषामुपधाया
ह्रस्वोवास्याच्चडपरेणौ । अपीपिडत् । अपिपीडत् ॥ नटअवस्पन्दने ॥ अवस्पन्दनंताव्यम् ॥ अथप्रयत्ने । प्रस्थानेइत्ये
के ॥ बधसंयमने ॥ बाधयति । बन्धेतिचान्द्रः ॥ पूपूर्णे ॥ पारयति । दीर्घाच्चारुण्णिचःपाक्षिकत्वेलिङ्गंतद्धिसेङ्गत्वा
य । एवम्पृणतिपिपत्तिभ्याम्परितेत्यादिसिद्धावपिपरतिपरतइत्यादिसिद्धिःफलम् ॥ ऊर्ज्वलप्राणनयोः ॥ पक्ष
परिग्रहे ॥ वर्सचूर्सप्रेरखे ॥ वर्सवर्सनइत्येके ॥ प्रथप्रस्थाने ॥ प्राथयति । नान्येमितोऽहेतावितिवक्ष्यमाणत्वात्प्रास्य
मित्वम् ॥ अक्षुष्टृत्वरप्रथमदसृस्यशाम् । ७ । ४ । ६५ । एषामभ्यासस्यञ्कारेन्तादेशःस्याच्चडपरेणौ । इत्नापकादः
। अपप्रथत् ॥ पृथप्रक्षेपे ॥ उर्चत् । ७ । ४ । ७ । उपधायाच्चवर्षस्यस्थानेच्चत्वाच्चाच्चडपरेणौ । इररंगमपका
दः । अपीपृथत् । अपपर्यत् । पथइत्येके । पाथयति ॥ सम्वसम्बन्धने ॥ सम्वयति । अससम्बत् ॥ शम्बच ॥ अशशम्बत्
। साम्बइत्येके ॥ भक्षअदने ॥ कुड्केदनभर्त्सनयोः । पूरुणइत्येके । कुड्कयति ॥ पुड्चुड्अल्पीभावे ॥ अड्पुड्अनाद
रे ॥ अड्कयति । अयंदोपधः । एत्वस्यासिद्धत्वात्प्राइतिनिषेधः । अड्कटत् ॥ लुण्ठस्तेये ॥ लुण्ठयति । लुण्ठतीति । लु
ठस्तेये ॥ इतिभौवादिकस्य ॥ शठअठअसंस्कारगत्योः ॥ अठइत्येके ॥ तुजिपिजिहिंसावलादाननिकेतनेषु ॥ तुज्ज
यति । पिज्जयति । इदित्करणात् । तुज्जति । पिज्जति । तुजपिजेतिकेचित् ॥ लजिलुजिइत्येके ॥ पिसुगतौ ॥ फेसयति । चे
सतीतिनुशपिगतम् ॥ घात्वसामप्रयोगे ॥ अक्कवक्कपरिभाषणे ॥ अहस्तेहने ॥ स्फिटइत्येके ॥ स्फिटअनादरे ॥ अ
घोपदेशत्वान्नघः । असिस्फिटत् ॥ अिड्अनादरइत्येके । डित्त्वस्यावयवेऽचरितार्थत्वात्सिजन्तात्तड् । स्माययते ॥ सि
घश्चेवखे ॥ पथिगतौ ॥ पन्थयति । पन्थति ॥ पिक्कुड्कते ॥ क्कदिसम्भरणे ॥ क्कन्दयति । क्कन्दति ॥ अक्कदते ॥ अक्क

शायंविपूर्वः । विश्राणयति ॥ तडञ्जाघाते ॥ माडयति ॥ खडखडिकडिभेदने ॥ खाडयति । खण्डयति । कण्डयति ॥
 डिरक्षणे ॥ गुडिवेष्टने ॥ रक्षणइत्येके ॥ कुठिइत्यन्ये ॥ अवकुण्ठयति । अवकुण्ठति ॥ गुठिइत्यपरे ॥ खुडि खण्डन ॥
 बटिविभाजने ॥ वडिइत्येके ॥ मडिभूषायांहर्येच ॥ भडिकल्याणे ॥ कर्हवमने ॥ पुस्तवुस्तञ्जादरनादरयोः ॥ चुटस
 ज्ञेदने ॥ नक्कधकनाशने ॥ णोपदेशलक्षणेपर्युदस्तोयम् । प्रनक्तयति ॥ चक्कचक्कयथने ॥ क्षलशौचकर्मणि ॥ तैलप्र
 तिष्ठायाम् ॥ तुलउन्माने ॥ तोलयति । अतूतुलत् । कथन्तुलयतितुलनाइत्यादि । अतुलोपमाभ्यामितिनिष्पतनादड
 न्तस्यतुलाशब्दस्यसिद्धौतलोणिच् ॥ टुलउक्षेपे ॥ पुलमहत्वे ॥ चुलसमुच्छाये ॥ मूलरोहणे ॥ कलविलक्षेपे ॥ विल
 भेदने ॥ तिलस्नेहने ॥ चलभृतौ ॥ यालरक्षणे ॥ लूषहिंसायाम् ॥ श्रुत्वमाने ॥ श्रूर्पच ॥ चूटकेदने ॥ मुटसञ्चूर्ण
 ने ॥ पडिंपसिनाशने ॥ पण्डयति । पण्डति । पंसयति । पंसति ॥ वजमार्गसंस्कारगत्योः ॥ श्रुक्कअतिस्पर्शने ॥ चपि
 यत्वां ॥ चम्पयति । चम्पति ॥ क्षपिक्षान्त्यां ॥ क्षम्पयति । क्षम्पति ॥ क्जिक्कञ्जीवने ॥ अर्त्तगत्याम् ॥ अर्त्तच ॥ ज्ञपज्ञा
 नेज्ञापनेच ॥ ज्ञापमिच्च ॥ * ॥ अयंज्ञानेज्ञापनेचवर्त्तते ॥ मितं ह्रस्वः ॥ मितामुपधायाह्रस्वःस्यासौपरे । ज्ञपयति ॥ य
 मचपरिवेषणे । चान्मित् । परिवेषणमिहवेष्टनम् । नतुभोजनापिवेष्टना । यमयतिचन्द्रं । परिवेष्टतइत्यर्थः ॥ च
 हपरिकल्कने ॥ चहयति । अचोचहत् । कथादौवध्यमाणस्यतुअदन्तत्वेनाग्लोपित्वादीर्घसन्वद्भावैर्न । अचचहत् ॥
 चपइत्येके ॥ चपयति । रहत्यागइत्येके । अरीरहत् । कथादेस्तु । अररहत् ॥ वलप्राणने ॥ वलयति ॥ चित्रचयने
 ॥ चिस्फुरेणौ । ६ । १ । ५४ ॥ आत्वंवास्यात् ॥ अर्त्तिह्रीबीरीक्रूयोश्चाट्यातांपुग्णौ । ७ । ३ । ३६ । चपयति । चययति ।
 जित्करणसामर्थ्यादस्याणिज्विकल्पः । चयते । प्रणिचयति । प्रनिचयति ॥ नान्येमितोऽहेतौ ॥ * ॥ अहेतौस्वार्थेणिवि
 ज्ञपादिभ्योऽन्येमितोनस्युः । तेनसमादीनाममन्तत्वप्रयुक्तमिच्छन् ॥ घट्टचलने ॥ मुस्तसङ्घाते ॥ खट्टसम्बरणे ॥ घट्टस्फि

॥सि०कौ०॥

॥ति०चु०॥

॥१४८॥

द्वुचुविहिंसायाम् ॥ पूलसङ्घाते ॥ पूर्वइत्येके । पुणेत्यन्ये ॥ पुंसञ्चभिवर्द्धने ॥ टक्विवधने ॥ टङ्कयति ॥ टङ्कति ॥ धूस
कान्तिकरणे ॥ धूसयपि । दन्धान्तः । मूर्जान्तइत्येके । तालव्यान्तइत्यपरे ॥ कीटवर्षे ॥ चूर्णसङ्कोचने ॥ पूजपूजा
याम् ॥ अर्कस्रवने ॥ तपनइत्येके ॥ श्रुठञ्चालस्ये ॥ श्रुठिशोषणे ॥ श्रुठयति । श्रुठति ॥ जुडप्रेरणे ॥ गजमार्जशब्द
र्थौ ॥ गाजयति । मार्जयति ॥ मर्चच ॥ मर्चयति ॥ घृप्रस्रवणे ॥ स्वावणइत्येके ॥ पचिविस्तारवचने ॥ पचयति । पच
नेइतिव्यक्तार्थस्यशीपगतम् ॥ तिजनिशने ॥ तेजयति ॥ कृतसंशब्दने ॥ उपधायाञ्च । ७ । १ । १०१ । धातेरुपधाभू
तस्यचतुतइत्यात् । रपरन्तम् । उपधायाञ्चेतिदीर्घः । कीर्तयति ॥ उर्चत् । अचीकृतत् । अचिकीर्तत् । वर्द्धहेद
नपूरणयोः ॥ कुविञ्चाच्छादने ॥ कुम्बयति ॥ कुभिइत्येके ॥ लुवितुविञ्चदर्शने ॥ अर्दनेइत्येके ॥ ह्लपयक्तायाम्वाचि ॥ क्
वेत्येके ॥ चुटिहेदने ॥ इलप्रेरणे ॥ एलयति । ऐलितत् ॥ मक्षन्नेच्छणे ॥ स्नेच्छव्यक्तायाम्वाचि ॥ वृसंवर्द्धहिंसां
याम् ॥ केचिदिहगर्जगर्दशब्दे ॥ गर्धञ्चभिकाक्षायामितिपठन्ति ॥ गुर्दपूर्वनिकेतने ॥ जसिरक्षणे ॥ मोक्षणइतिकेचित्
। जंसयति । जंसति । ईडस्तुतौ ॥ जसुहिंसायाम् ॥ पिडिसङ्घाते ॥ रुधरोषे ॥ रुटइत्येके ॥ डिपक्षेपे ॥ छुपसमुच्छाये
॥ अकुस्मादात्मनेपदिनः । कुस्मनाम्नोवेतिवक्ष्यतेतमभिव्याप्येत्यर्थः । अकर्तृगामिफलार्थमिदम् ॥ चितसञ्चेतने ॥ चेतय
ते । अचीचितत् ॥ दशिदंशने ॥ दंशयते । अददंशत् । इदित्वास्मिन्नभावे । दंशति ॥ अकुस्मीयमात्मनेपदस्मिन्सन्नियोगे
नैवेतिव्याख्यातारः । नलोपेसञ्जिसाहचर्याद्वादेरेवग्रहणम् ॥ दसिदर्शनदंशनयोः ॥ दंसयते ॥ दंसति ॥ दसेत्येके ॥
डपडिपसङ्घाते ॥ तत्रिकुटुम्बधारणे । तत्रयते । चान्द्राधानुद्वयमिति मत्वाकुटुम्बयतेइत्युदाहरन्ति ॥ मत्रिगुप्तपरिभाषणे
॥ स्पशग्रहसंश्लेषयोः ॥ तर्जभर्त्सतर्जने ॥ वस्तुगन्धञ्चर्दने । वस्तयते । गन्धयते ॥ विष्वाहिंसायाम् ॥ हिष्कीत्येके
॥ निष्कपरिभाषणे ॥ लब्धइत्यायाम् ॥ कश्चसंश्लेषे ॥ ह्यपूरणे ॥ श्रुञ्चञ्चविशङ्कयोः ॥ शब्दसाधायाम् ॥ यद्गुञ्जे

कृत् ॥ स्वभित्तौ ॥ गूरुत्तुम्ने ॥ अमलदशयोचने ॥ नान्येमितदन्तिनिवेधः । आमयते ॥ कुट्टप्रतापने ॥
 ॥ चुटकेदने ॥ कुट्टइत्येके ॥ गलस्रवणे ॥ भलत्राभगडने ॥ कूटत्राप्रदामे ॥ अवसादनेइत्येके ॥ कुट्टप्रतापने ॥ वधु
 प्रलम्भने ॥ वृषशक्तिवन्धने ॥ शक्तिवन्धनम्पजननसामर्थ्यशक्तिवन्धश्च । वर्धयते ॥ मदतृप्पियोगे ॥ मदयते ॥ दिवुपरि
 कूजने ॥ गृविज्ञाने ॥ गारयते ॥ विदचेतनास्थानविवासेयु । वेदयते । सत्तायांविद्युते ज्ञानेवेति विन्ते विचारणे । विन्द
 नेविन्दति प्राप्नोश्यन्लुक्प्रमृशेष्विदंक्रमात् ॥ मनस्रम्भे ॥ मानयते ॥ धुजुगुप्तायाम् ॥ यावयते । कुस्मनाम्नोवा ।
 कुस्मेतिधातुःकुन्तिस्मयनेवर्त्तते । कुस्मयते । अचुकुस्मत् । अश्वाकुस्मेतिप्रातिपदिकं । ततोधात्वर्त्रिंशच् ॥ इव्याकुस्मी
 चाः ॥ चर्चअध्ययने ॥ बुक्कभावणे ॥ शब्दउपसर्गादाविष्कारेच ॥ चाङ्गायणे । प्रतिशब्दयति । प्रतिश्रुतमाविष्कारे
 तीर्थः । अनुपसर्गाच्च । आविष्कारेइत्येव । शब्दयति ॥ कलनिमीलने ॥ कानयति ॥ सौचञ्जुपधायाह्रस्वः । कारणा
 दीनाम्नेतिविकल्पयते । अचीकखत् । अचकाखत् ॥ जभिनाशने ॥ जम्भयति । जम्भति ॥ वूदक्षरणे ॥ सूदयति । अ
 सूवुदत् ॥ जसुताडने ॥ जासयति । जसति ॥ पशुवन्धने ॥ पाशयति ॥ आमरेगे ॥ आमयति । नान्येमितदन्तिनि
 वेधः । अमगन्धादौशफिगतः । तस्माद्धेतुमसौ । आमयति ॥ चटस्फुटभेदने ॥ विकासेशशपोःस्फुटति । स्फोटने
 इच्छुत् ॥ घटसङ्घाते ॥ घाटयति ॥ हृष्यर्थश्च ॥ नवगस्थामुक्ताअपिहन्यर्थःस्वार्थेऽत्रिचंलभन्तइत्यर्थः ॥ दिवुअर्द्ध
 ने ॥ उदिष्वादेवतीर्थपि ॥ अर्द्धप्रतियत्ने ॥ अचमधीन्तरेपि । इव्यमर्द्धयति ॥ धुविर्विशदने ॥ घोषयति । धुवि
 रविशदनइतिस्त्रुचेऽविशदनइतिनिषेधाद्धिङ्गादनियोऽस्यणिच् । घोषति । इरिन्वादङ्गा । अधुवत् । अधौधी
 न् । एवन्तस्यनु । अजुधुवत् ॥ आङःकन्दसाजन्ते ॥ भौवादिकः । कन्दधातुसङ्घानाद्यर्थेऽङ्कः । सएवाङपूर्वेऽत्रिचंलभ
 नेसातये । आकन्दयति । अन्येनुआङपूर्वेऽधुविःकन्दसातयेइत्याङ्कः । आघोषयति ॥ लसशिल्पयोगे ॥ तसिभूषञ्ज

॥सि०कौ०॥

॥ ति०चु०॥

॥ १४९ ॥

ङ्करणे ॥ अवतंसयति । अवतंसति । भूषयति ॥ अर्हपूजायाम् ॥ ज्ञानियोगे ॥ आज्ञापयति ॥ भजविश्राणने ॥ श्रु-
धुप्रहसने ॥ अशशर्द्धत् । अशीश्रुधत् ॥ यतनिकारोपस्कारयोः ॥ एकलगञ्जास्वादाने ॥ रघइत्येके ॥ रगेत्यन्धे ॥ अ-
श्रुविशेषणे ॥ अश्रयति । उदित्वमिद्विकल्पार्थम् । अतएवविभाषितोऽणिच् । अश्रयति । एवंश्रुधुजसुप्रभृतीनामपिबोध-
म् ॥ लिगिचित्रीकरणे ॥ लिङ्गयति । लिङ्गति ॥ मुद्संसर्गम् ॥ मोदयति सङ्गुन्घृतेन ॥ चसधारणे ॥ ग्रहखइत्येके । वा-
रणेइत्यन्धे ॥ उध्रसउञ्चे ॥ उकारेधात्ववयवइत्येके । नेत्यन्धे । ध्रासयति । उध्रासयति ॥ मुचप्रमोचने । मोदनेच ॥
वसस्नेहकेदापहरणेषु ॥ चरसंशये ॥ चुसहने ॥ हसनेचेत्येके । चावयति ॥ चुसेत्येके ॥ चोसयति ॥ भुवोअक्कल्कने ॥
अवकल्कमंमिश्रीकरणमित्येके । चिन्तनमित्यन्धे । भावयति ॥ कृपेच्च ॥ कल्पयति ॥ आस्वदःसकर्मकात् ॥ * ॥ स्व-
दिमभिव्याप्यसंभवकर्मभ्यएवशिञ्च् ॥ असयहणे ॥ यासयतिफलम् ॥ पुषधारणे ॥ पोषयत्याभरणम् ॥ दलविदा-
रणे ॥ दालयति ॥ पटपुटलुटनुजिमिजिपिजिलुजिभजिलघित्रिसिपिसिकुसिदशिकुशिघटघटिवृहिवर्हक्ल्हगुपधूपवि-
ह्वचीवपुथलोक्तलोचृण्टकुपनर्कवृनुवृधुभाषार्थाः ॥ पाठयति । पोठयति । लोटयति । तुञ्जयति । तुञ्जति । एवम्परेषा-
म् । घाटयति । घण्टयति ॥ नाम्बोपिशासृदिताम् । ७ । ४ । २ । शिच्यग्नोपिनःशास्तेर्दृदिताश्च उपधयाह्रस्वोत्स्रा-
ञ्चड्परेणौ । अलुलोक्तत् । अलुलोचत् । वर्त्तयति । वर्द्धयति । उदित्वाद्दर्त्तति । कर्द्धति ॥ हठलजिअजिदसिभृ-
शिरुशिशीकनटपुटिजिविरघिलघिञ्चिरहिमहिच् ॥ लडित्तडनलच ॥ पूरीआप्पयने ॥ ईदित्वनिष्ठायामिशिन-
वेधाय । अतएवशिञ्जा । पूरयति । पूरति ॥ रुजहिंसायाम् ॥ ष्वदञ्जास्वादाने ॥ स्वादइत्येके ॥ असिष्वदत् । दीर्घस्य-
नयोपदेशान्नात् । असिष्वदत् ॥ आधुवाद्वा ॥ इवक्त्वात् । अविभाषितोऽणिच् । अविभाषितोऽणिच् ॥ युजपृचसंयमने ॥ योजय-
ति । योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥ योजयति ॥

यन्नागः सहितकथमिदं परमं नृणां इत्येव ॥ पादोत्करणे ॥ लपयति । लपति । लेति ॥ वृज्जीवज्जने ॥ वेज्जयति । वज्जति ॥ वृज्जावरणे ॥ वारयति । वरति । वरते । वरित्ता । वरीत्ता ॥ जृवयोहानौ ॥ जारयति । जरति । जरिता । जरीता ॥ जिञ्च ॥ ज्ञापयति । ज्ञपति । ज्ञेता ॥ रिचक्योजनसम्पर्चनयोः ॥ रेचयति । रेचति । रेक्त ॥ शिष्यसर्वोपयोगे ॥ शेषयति । शेषति । शेष्या । अशिक्षत् । अयम्बिपूर्वोऽतिशये ॥ तपदाहे ॥ तपयति ॥ तपति । तप्ता ॥ नूपनूपौ ॥ सन्दीपनेऽत्येके । तर्पयति । तर्पति । तर्पिता ॥ कृदोसन्दोपने ॥ कर्दयति । कर्दति । कर्दिता । कर्दियति । सेसिचीतिविकल्पोन । साहचर्यात्तत्रसैधादिकस्यैवग्रहणात् ॥ चृपकृपदृपसन्दोपनइत्येके ॥ चर्पयति । कर्पयति ॥ दृभीभये ॥ दर्भयति । दर्भति । दर्भिता ॥ दृभसन्दर्भे ॥ अयन्नुदादावोदित् ॥ अयमोक्षणे ॥ हिंसायामित्येके ॥ मीगतौ ॥ माययति । मयति । मेता ॥ ग्रन्थबन्धने ॥ ग्रन्थयति । ग्रन्थति ॥ शीकञ्जामर्षणे ॥ चीकच ॥ अर्द्धहिंसायाम् ॥ स्खरितेत् ॥ अर्द्धयति । अर्द्धति । अर्द्धते ॥ हिंसिहिंसायाम् ॥ हिंसयति । हिंसति । हिनस्तीतिअभिगतम् ॥ अर्द्धपूजायाम् ॥ आङःबट्पद्यर्थे ॥ आसादयति । आसीदति । पाघ्रेतिसीदादेशः । आसत्ता । आसन्तीत् ॥ अशुभशौचकर्मणि ॥ अशुभिता । अशुभीत् । अशुभिष्टाम् ॥ कृदप्रवारणे ॥ स्खरितेत् ॥ जुषपरितर्कणे ॥ परितर्कणमूहोहिंसाया ॥ परितर्पणइत्यन्ये ॥ परितर्पणम्परितृप्त्रिक्रिया । जोषयति । जोषति । प्रीतिसेवनयेज्जुवतेइतिनुदादौ ॥ धूञ्कम्पने ॥ णावित्यधिकृत्य ॥ धूञ्प्रीजेर्नुग्वक्तव्यः ॥ * ॥ धूनयति । धवति । धवते । केचित्तुधूञ्प्रीणोरितिपठित्वाप्रिणातिसाहचर्याङ्नातेरेवनुकमाङ्गः । धावयति । अयंस्वादौक्रयादौनुदादौच । स्वादौह्रस्वञ्च । तथाचकविरहस्ये ॥ धूनेतिचम्पकवनानिधुनोत्यणोकञ्चूतन्धुनानिधुवतिस्फुटितानिसुक्तम् । वायुर्बिधूनयतिचम्पकपुष्परेणून्यत्काननेधवति । अन्दनमङ्गरीञ्च ॥ १ ॥ प्रीञ्जर्पणे ॥ प्रीणयति । धूञ्प्रीणोरितिहरदत्तोक्तपाठेनु । प्रापयति । प्रपति । प्रपते । अन्यञ्

॥सि०को०॥

॥ति०बु०॥

॥ १५० ॥

असन्दर्भे ॥ आप्तुलम्भने ॥ आपयति । आपति । आपत् । आप्ना । स्वरितेदयमित्येके । आपते ॥ तनुश्रद्धोपकरण
योः ॥ उपसर्गाच्चदैर्घ्ये । तामयति । वितानयति । तनति । वितनति ॥ चनश्रद्धोपहननयोरित्येके ॥ चनयति । चनति ।
॥ वदसन्देशवचने ॥ वादयति । स्वरितेत् । वदति । वदते । अनुदात्तेदित्येके । ववन्दतुः । ववदिय । ववदे । वद्यात्
॥ वचपरिभावणे ॥ वाचयति । वचति । वक्ता । अवाक्षीत् ॥ मानपूजायाम् ॥ मानयति । मानति । मानिता । विचारयितुः
भावदिकोनिष्ठसन्नतः । स्तम्भेमानयते ॥ इत्याकुस्मीयाः ॥ मन्यतेइतिदिवादे । मनुतेइतितनादैश्च ॥ भूप्राप्तावात्मने
पदी ॥ भावयते । भवते । सिद्धिसिद्धियोगेनैवात्मनेपदमित्येके । भवति ॥ गर्हयित्तिन्दमे ॥ मार्गान्वेषणे ॥ कठिशो
के ॥ अर्घ्यायुक्तसंख्यायाम् ॥ कण्ठतेइत्यात्मनेपदीगतः ॥ मृजूशौचालङ्कारयोः ॥ मार्जयति । मार्जति । मार्जिता । मा
र्ज्ये ॥ मृष्यतिविश्रयाम् । स्वरितेत् । मर्षयति । मर्षति । मर्षते । मृष्यति । मृष्यतेइतिदिवादे । मृचनेऽपि । मर्षति
॥ धृषपसहने ॥ धर्षयति । धर्षति ॥ इत्याधृषीयाः ॥ अघादन्ताः ॥ कथवाक्प्रबन्धे ॥ अद्धोपस्वस्थानिबद्धावान्नपृङ्गि
कथयति । अग्नोपित्वात्तदीर्घसम्बद्धौ । अचकथत् ॥ वरईप्तायाम् ॥ वरयति । वारयतीतिगतम् ॥ गणसंस्थाने ॥
गणयति ॥ ईचगणाः । ७ । ४ । ६७ । गणेरभ्यासंस्वईत्याच्चङ्परेशौचादत् । अजगत् । अजीगत् ॥ शठश्च
ठस्यगवभाषणे ॥ पठपवग्रन्थे ॥ रहत्यागे ॥ अररहत् ॥ स्तनमदीदेवशब्दे ॥ स्तनयति । गदयति । अजगदत् ॥ प
त्तगतौवा ॥ वाशिजन्तः । वादन्तइत्येके । आद्ये । पतयति । पतति । पत्ताञ्चकार । अपतीत् । द्वितीये । पातयति । अपीप
त्तत् ॥ पथअनुपसर्गात् । गतावित्येव । पथयति ॥ स्वरश्चाक्षेपे ॥ स्वरयति ॥ रचप्रतिघने । रचयति ॥ कलगतौसंस्थानेच ॥
महपरिकल्पने ॥ वरिक्कल्पनदभ्यासायाम् ॥ महपूजायाम् ॥ महयति । महतीतिऽपिगतं ॥ सारकप्रथमदोर्वशे
॥ सरयति । सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥ सरयति ॥

कुमारकीडायाम् ॥ अचुकुमारन् ॥ शीलउपधारणे ॥ उपधारणमभ्यासः ॥ सामसांत्वप्रयोगे ॥ अससामत् । सांत्वने
 इत्यस्यनु । असीधमत् ॥ बेलकालोपदेशे ॥ बेलयति । कालइतिपृथग्धातुरित्येके । कालयति ॥ पल्लूललवनपवन
 योः ॥ वातसुखसेवनयोः ॥ गतिसुखसेवनयोरित्येके । वातयति । अववातत् ॥ गवेधमार्ग्ये ॥ अजगवेधत् ॥ वासउप
 सेवायाम् ॥ निवासआच्छादने ॥ अनिनिवासत् ॥ भाजपृथक्कर्मणि ॥ सभाजप्रीतिदर्शनयोः ॥ प्रीतिसेवनयोरित्यन्ये
 । सभाजयति ॥ जनपरिहाणे ॥ जनयति । ओःपुयण्जिइतिस्त्रोत्रेपययोरिति वक्तव्येवर्गप्रत्याहारजकारयद्देशलिङ्गं
 सिपिचचआदेशेनस्याद्वित्वेकार्येइतियत्रद्विरुक्तौअभ्यासोत्तरखण्डस्यआद्योऽच्प्रक्रियायाम्परिनिष्ठितेरूपेवाऽवसौल
 ङ्गतेतन्वायमिषेधः । आपकस्यसजातीयापेक्षत्वात्तेनाचिकीर्तयितिसिद्धम् । प्रकृतेनुनशब्दस्यद्वित्वन्ततउत्तरखण्डेऽ
 धनशब्दे ॥ अदधनत् ॥ कूटपरितापे ॥ परिद्राहेइत्यन्ये ॥ सङ्केतग्रामकुण्णगु
 णयति । सङ्केतयति । ग्रामयति । कुणयति । गुणयति । पाठान्तरम् ॥ केतश्रावणेनिमद्य
 के ॥ केतर्यति । निकेतयति ॥ कुण्णयति । अकारत्केतने ॥ कूणसङ्कोचनेइति ॥ स्तेनचौर्ये ॥ अतिस्तेनत् ।
 आर्गवीश्रावणेपदिक् ॥ पदमत् ॥ पदयते । अपपदत् ॥ गृहग्रहणे ॥ गृहयते ॥ मृगअन्वेषणे ॥ मृगयते । मृग्यती
 तिकंङ्गादिः ॥ कहविस्मापने ॥ मूर्खीश्रिकान्तौ ॥ स्थूलपरिवृंहणे ॥ स्थूलयते । अनुस्थूलत् ॥ अर्थउपयाज्जायाम् ॥
 अर्थयते । अर्थयत् ॥ स्वसन्तानक्रियायाम् ॥ अससत्रत् । अनेकात्त्वान्नघोपदेशः । सिसत्रयिषते ॥ गर्भमाने ॥ गर्भय
 ते । अदन्तः सामर्थ्यात्सिद्धिफलम् । धातोर्न्तउदात्तलित्याम्फलम् । एवमग्रेपि ॥ इत्यागर्भ्याः ॥ सूत्रवेष्टने ॥ सू
 त्रयति । असुत् ॥ मूत्रप्रसवणे ॥ मूत्रयति । मूत्रति ॥ रूक्षपाक्ये ॥ पारतीरकर्मसमाप्तौ ॥ अपपारत् । अति

॥ सि० कौ० ॥

॥ ति० चु० ॥

॥ १५९ ॥

नीरत् ॥ पुटसंसर्गं ॥ पुटयति ॥ धेकदर्शनेइत्येके ॥ अदिधेकत् ॥ कचशैथिल्ये ॥ कत्रयति । कत्रति ॥ कर्त्तव्येके ॥
कर्त्तयति । कर्त्तति ॥ प्रातिपदिकाद्धान्वर्थे बहुलमिष्टवच्च ॥ * ॥ प्रातिपदिकाद्धान्वर्थे णिच्स्यादिष्टे यथा प्रातिपदिकं
स्यपुम्बद्भावरभाषटिलोपविन्मनुब्लोपटणादिलोपप्रस्थस्फाद्यादेशभसंज्ञास्तद्वस्मावपिस्युः । पटुमाचष्टेपटयति । परत्
दृढौसत्याटिलोपः । अपीपटत् । गौचडीव्यत्रभाष्येतुवृद्धेर्लोपोवलीयानितिस्थितम् । अपपटत् ॥ तत्करोतितदाचष्टे ॥
* ॥ पूर्वस्यप्रपञ्चःकरोत्याचष्टइतिधान्वर्थमात्रमिजर्थः । लडर्थेस्त्वविवक्षितः ॥ तेनातिक्रामति । अश्वेनातिक्रामति । अश्व
यति । हस्तिनातिक्रामति । हस्तयति । धातुरूप्रश्च । णिच्प्रकृतिर्द्धातुरूपम्यतिपद्यते । षश्टोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । त
थाचकर्त्तिकम् ॥ अस्थिनातिक्रामति । अस्थिनातिक्रामति । अस्थिनातिक्रामति । अस्थिनातिक्रामति । अस्थिनातिक्रामति ।
नथति । इहकंसहनइतिस्थिते ॥ हनस्तोऽचिस्रलोः । ७ । ३ । ३२ । हनेस्तकासेनादेशःस्याचिस्रस्त्वर्ज्जितिणि
ति । नन्वत्राऽङ्गसंज्ञाधातुसंज्ञाचकंसविशिष्टस्यप्राप्ता । ततश्चाहद्वित्वयोर्दीवः । किञ्च । कुन्वत्त्वेनस्यातांघातोःस्वरूपमत्र
णोतत्प्रत्ययेकार्यविज्ञानात् । सत्यम् । प्रकृतिवच्चेतिचकारोभिन्नक्रमःकारकञ्चचात्कार्यम् । हेतुमस्तिचःप्रकृतेर्हन्यादेर्हेतु
मस्यौयादृशङ्कारकन्धातावनन्तरभूतंद्वितीयान्तंयादृशञ्चकार्यकुन्वत्त्वादितदिहापीत्यर्थः । कंसमजीयतत् ॥ कर्त्तृकरणा
द्धान्वर्थे । कर्त्तव्यापारार्थेयत्करणंतुचक्षुरादिमात्रमित्यर्थः । असिनाहन्ति । असयति ॥ वक्कदर्शने ॥ चित्रचित्रीकद
शे ॥ आलेख्यकरणादित्यर्थः ॥ कदाचिद्दर्शने । चित्रेत्ययमद्भुतदर्शनेणचलभते । चित्रयति ॥ अंससमाधाने ॥ वटवि
भाजने ॥ लजप्रकाशने ॥ वटिलजिइत्येके ॥ षण्टयति । षण्टयति । अदन्तेषुपाठवलाद्दन्तत्वेवृद्धिरित्यन्ये । ष
ण्टापयति । लज्जापयति । शाकटायनस्तुकथादीनांसर्वेषांपुकमस्य । तन्मतेकथापयति । गणापयतीत्यादि ॥ मिश्रस
स्ये ॥ अंससमाधाने ॥ अंससमाधाने ॥ अंससमाधाने ॥ अंससमाधाने ॥ अंससमाधाने ॥ अंससमाधाने ॥

श्वेतेदने ॥ करणमेदमइव्यन्ते ॥ कर्षित्वाप्यन्तरमित्यन्ते ॥ अथदृश्युपधाते ॥ अपसंहारइव्यन्ते । आन्दवारः । द
 हृदस्थिनिपातने ॥ अङ्गपदेलक्षणेषु ॥ आञ्चकम् ॥ अङ्गच ॥ आङ्गगत् ॥ सुखदुःखतक्रियायाम् ॥ रसभ्रंशदम
 स्नेहनयोः ॥ व्ययवित्तसमुत्सर्गो ॥ अवव्यवत् ॥ रूपरूपक्रियायाम् ॥ रूपस्यदर्शनंकरंवारूपक्रिया ॥ छेदवैधीक
 रणे ॥ अचिच्छेदत् ॥ छदअपवारणइत्येके ॥ छदयति ॥ लाभप्रेरसे ॥ ब्रह्मगात्रविचूर्सने ॥ वर्सवर्सक्रियाविस्तार
 रमुखवचनेषु ॥ वर्सक्रियावर्सकरणम् । सुवर्सवर्सयति । कथाम्बर्णयति विस्तृणानीत्यर्थः । हरिवर्सकृति सौतीत्य
 र्थः । वङ्गलमेतन्निदर्शनम् । अदन्तधातुनिदर्शनमित्यर्थः । वाङ्गलकादन्येषिवोधाः ॥ तद्व्या ॥ पर्यहृत्तिभावे ॥ अप
 पर्यत् ॥ विद्वृत्तने ॥ क्षपप्रेरसे ॥ वसनिवासे ॥ तुल्यञ्जानरणे ॥ एवमान्दोषवति । प्रेङ्गो लवति । विडम्बयति । अ
 वधीरसतीत्यर्थः । अन्तेतुदशगणीपाठोवङ्गलमित्याहुः । तेनापठिताअपिसौत्रलौकिकवैदिकावोधाः । अपरेतुनव
 गणीपाठोवङ्गलमित्याहुः । तेनापठितेभ्योपि कश्चित्कार्येण च । रामोराज्यमचीकरदितियथेत्याहुः । चुरदित्येव
 अङ्गलिङ्गान्तरान्ते । सौत्रेणाप्राप्तं सौत्रित्यन्तः ॥ शिङ्गान्निरसने ॥ * ॥ अङ्गवाचिनः प्रातिपदिकान्निरसनेर्थे
 शिङ्गान्तः । सौत्रेणिरसति हस्तके । प्रयति ॥ श्वेताश्वत्तरगात्रोडिताह्वरकाणामश्वतरेतकलोपश्च ॥ श्वेताश्व
 दौमाश्वतरेणानुपान्तेनिरसति ॥ श्वेताश्वमाचष्टेतेनातिक्रामतिवा श्वेतयते । अश्वतरमाचष्टेऽश्वयते ।
 लोडितंवाचांदिभर्षः । तत्करेति गात्रोडयते । आह्वरयते । केचिन्नुशिचमेवानुवर्तयन्तितन्मतेपरस्मैपदमि
 च्छादियुधान्वर्थे एव इत्येवसिद्धम् । शिञ्जनादेववङ्गलवचनादात्मनेपदमस्तु । मास्तुपुच्छभागडेतिशिङ्गिधिः । सिद्ध
 द्योग्यान्तेमः । लार्थः ॥ * ॥ इतिचुरदिः ॥ * ॥ तत्प्रयोजकोहेतुश्च । १ । ४ । ५५ । कर्तुःप्रयोजकोहेतुसंज्ञः कर्मज
 ह्येति ॥ हेतुमिति च । ३ । १ । २६ । प्रयोजकव्यापारेप्रेषणादौवाच्येधातोर्णिच्स्यात् । भवन्तम्प्रेरयति । भावव

॥सि०कौ॥
॥ति०णि०॥
॥ १५२ ॥

ति । णिचञ्चेतिकर्तृगेफलेऽत्मनेपदम् । भावयते । भावयाम्भूव ॥ ओःपुयण्यपरि ॥ ७ । ४ । ८० । सनिपरेयद
ङ्गन्तदवयवाभ्यासोकारस्येत्स्यात्पवर्णयण्जकारेष्ववर्णपरेषुपरतः । अवीभवत् । अपीपवत् । मूङ् । अमीमवत् । अ
यीयवत् । अरीरवत् । अलीलवत् । अजीजवत् ॥ स्वतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनांवा । ७ । ४ । ८१ । अ
यामभ्यासोकारस्यङ्त्वन्स्यात्सन्धवर्णपरिधानक्षरेपरे । असिस्ववत् । अस्तुस्ववत् । नाग्वोपीतिह्रस्वनिषेधः । अ
न् । अडुठैकत् । अचीचकासत् । मतानारे । अचचकासत् । अग्वोपीतिसुधातुप्रकरणेऽदाहरिष्यते । एषनाशि
च । पूर्वविप्रतियेधादपवादत्वाद्वावृद्धिर्मात्रासिलोपः । चोरयति । गौचडीतिह्रस्वः । दीर्घौलघोः । नचाग्वोपित्वाह
योःपक्षम्भः । स्यात्कतिनिर्देशात् । अचचुरत् ॥ गौचसँश्चडोः । २ । ४ । ५९ । सन्परेचङ्परिचणौश्चयतेःसम्प्रसार
णंकासत् । सम्प्रसारणन्तदाश्रयञ्चकार्यवत्वदिति वचनान्त्वम्प्रसारणम्पूर्वरूपम् । अश्रूशवत् । अलघुत्वान्नदीर्घः । अ
शिश्चयत् ॥ स्रम्भुसिबुसहाञ्चडि । ८ । ३ । ११६ । उपसर्गनिमित्तस्यस्येनस्याच्चडि । अवातस्रम्भत् । पर्य्य
सौषिवत् । न्यसौषहत् । आटिटत् । आशिशत् । वहिरङ्गोप्युपधाह्रस्वेद्वित्वात्प्रागेव । ओणोर्चदिक्करणाद्भिद्वात् ।
माभवानिदिधत् । एजादावेधतौविधानान्नष्टृद्धिः । माभवान्प्रेदिधत् । नन्द्राङ्तिनदराणांनद्वित् । और्दिदत् । अडि
डत् । आर्चिचत् ॥ उञ्जञ्जवे । उपदेशेदकारेपधः । भुजन्पृञ्जौपाण्युपत्तापयोरितिस्त्रेनिपातनाहस्यवःसचा
न्तरङ्गोपिद्वित्वविषयेनन्द्राङ्तिनिषेधाज्जिश्दस्यद्वित्वेकतेप्रवर्तते । ननुततःप्राक्दकारेच्चारणसामर्थ्यात् । औञ्जिज
त् । अजादेरित्येवनेह । अदिद्रपत् ॥ रभेरशब्दितोः । ७ । १ । ६३ । रभेर्नुम्स्यादचिनतुशब्दितोः । लभेश्च । ७
। १ । ६४ । अररम्भत् । अललम्भत् । हेरचडीतिस्त्रेऽचिडीत्युक्तेःकुत्वन् । अजीहयत् ॥ अत्सृट्त्वरप्रथमदसृ
त्सृत् । असंसारत् । अपरत्संसारत् । अत्सृट्त्वरप्रथमदसृत् । अत्सृट्त्वरप्रथमदसृत् । अत्सृट्त्वरप्रथमदसृत् । अत्सृट्त्वरप्रथमदसृत् ।

॥सि०कौ०॥
॥ति०णि०॥
॥ १५३ ॥

। ३। ३५ ६८ । आभ्यामात्मनेपदं स्याद्देतोश्चेद्भयस्मयौ । सूत्रेभयग्रहणभ्यान्वर्थोपलक्षणम् । मृगडोभापयते ॥ भि
योहेतुभयेयुक् । ७ । ३ । ४० । भीईइतीकारः प्रश्निघ्यते । ईकारान्तस्यभियःषुक्स्थान्तौहेतुभये । भीषयते ॥ नि
यंस्मयतेः । ६ । १ । ५७ । स्मयतेरेत्तो नित्यमात्मं स्यात्सौहेतोःस्मये । जटिलोविस्मययते । हेतोश्चेद्भयस्मय
क्रैर्नेह । कुञ्चिकथैतन्भापयति । विस्मापयति । कथन्तर्हि विस्मापयन् विस्मितमात्मवृत्ताविति मनुष्यवाचेति क
देवहितत्रस्मयः । अन्यथाशानजपिस्यात् । सत्वम् । विस्मापयन्नियेवपठइतिसाम्प्रदायिकाः । यद्वा । मनुष्यो
कप्रयोज्यकर्त्री विस्मापयतेतयासिंहोविस्मापयन्निति स्थितासौशतेति व्याख्येयम् ॥ स्फायोवः । ७ । ३ । ४१ । शौ । स्फा
वयति ॥ श्देर्गत्तैत् ७ । ३ । ४२ । श्देर्गोत्तोनादेशः स्यान्नमुगतौ । शानयति । गतौतु । गाःशाटयति गोविन्दः
। ममयतीत्यर्थः ॥ रुहःपोऽन्यतरस्याम् । ७ । ३ । ४३ । शौ । रोपयति । रोहयति ॥ क्रीड्जीनांशौ । ६ । १ । ४८
। एषामेचञ्चान्वंस्यासौ । कापयति । अध्यापयति । जापयति ॥ शौचसंश्रुडोः । ६ । १ । ३९ । सन्परेचङ्परेचणौ
इडोगाङ्गास्यात् । अध्यजीगपत् । अध्यापिपत् ॥ सिध्यतेरभ्यारलौकिके । ६ । १ । ४७ । रोहलौकिकेर्धेविद्यमानस्य
सिध्यतेरेचञ्चान्वंस्यासौ । अन्नंसाधयति । निष्पाटयतीत्यर्थः । अपारलौकिकेकिम् । तापसःसिध्यति । तन्वन्नश्चिनोति ।
तम्पेरयति । सेधयतितापसन्तपः ॥ प्रजनेवीयतेः । ६ । १ । ५५ । अस्यैचञ्चान्वंवास्यासौप्रजनेर्थे । वापयति । वायय
तिवागाःपुरेवातः । गर्भेग्राहयतीत्यर्थः ॥ ऊटुपधायागोहः । ६ । ४ । ८७ । गूहयति ॥ दोषोणौ । ६ । ४ । ७० । दुषइ
तिसुवचम् । दुष्यतेरुपधायाऊत्स्यासौ । दूषयति ॥ वाचिन्नविस्मगे । ६ । ४ । ७९ । विस्मगोऽप्रीतता । चिन्नदूषयति । दो
षयतिवाकामः । मितं ह्रस्वः । भ्रादौदुर्गदौचमितञ्चक्ताः । घटयति । जनीजूष् । जनयति । जरयति । जृणोतेस्तु । ज
रयति । रञ्जेर्णामृगरमणेनलोपोवक्तव्यः ॥ * ॥ मृगरमणमाखेटकम् । रजयतिमृगान् । मृगेतिकम् । रञ्जयतिप्रधि

२१। रमणादन्यत्रत् । रञ्जयतिमृगान्तृणदानेन । च्छादियुञ्जपादिश्चिञ् ॥ चिस्फुरेर्लौ । चपयति । चवयतीत्युत्तम् ।
 चिनोतेस्तु । चापयति । चाययति । स्फारयति । स्फोरयति । अपुस्फरत् । अपुस्फुरत् ॥ उभौसाभ्यासस्य । ८ । ४ ।
 २१ । साभ्यासस्थानितेरुभौनकारैणत्वंप्राप्तुतोनिमित्तेक्षति । प्राणिणत् ॥ लौगमिरबोधने । २ । ४ । ४६ । इक्षीगमिः
 स्यासौ । गमयति । बोधनेतु । प्रत्याययति । इक्ष्वदिकः । अधिगमयति । हनस्तेऽचिस्तेनोः । होहन्तेरितिकृत्वम् । घा
 तयद्भि । ईर्ष्यतेस्तृतीयस्येतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ तृतीयव्यञ्जनस्यतृतीयैकाचइतिवार्थः । आद्योषकारस्यद्वित्वंवारयितुमिदम्
 । द्वितीयेत्वजाटेर्द्वितीयस्येत्यस्यापवादतयासन्नन्तेप्रवर्तते । ऐर्ष्ययत् । ऐर्ष्य्यत् । द्वितीयव्याख्यायांणिजन्ताच्चडिषका
 रस्वाभ्यासेऽभ्युयते । हलादिःशेषान् । द्वित्वन्तुद्वितीयस्यैव । तृतीयाभावेनप्रकृतवार्त्तिकाप्रवृत्तेः । निवृत्तेऽप्येषणाद्भानोर्द्वै
 मुमसौऽद्भेनतुल्योर्थः । तेनप्रार्थयन्तिशयनोत्थितप्रियाईत्यादिसिद्धम् । एवंसकर्मकेषुसर्वेषूह्यम् ॥ * ॥ इतिगण्यन्त
 प्रक्रियो ॥ * ॥ धातोःकर्मणःसमानकर्मकादिङ्कायाम्ना । ३ । १ । ७ । इषिकर्मणइषिणैककर्मकाद्भानोःसन्प्रत्ययो
 वास्यादिच्छायाम् । धातोर्विहितत्वादिहसन्त्वाद्धातुकत्वम् । इडद्वित्वम् ॥ सन्धतः । पठितुमिच्छतिपिपठिषति । क
 र्मणःकिम् । गमनेनेक्षतीतिकरणान्नाभूत् । समानकर्मकात्किम् । शिष्याःपठन्तितीक्ष्णतिगुरुः । वाग्रहणात्पक्षेवाक्यमपि ।
 लुङ्सनोर्घञ् । एकाचउपदेशइतिनेह । सस्यतत्वम् । अतुमिच्छति । जिघत्सति । ईर्ष्यतेस्तृतीयस्येतियिसनोर्द्वि
 त्वम् । ईर्ष्ययिषति । ईर्ष्ययिषति ॥ इदविट्मुषग्रहिस्वपिप्रच्छसंश्च । १ । २ । ८ । सभ्यःसंश्चत्वाचकितौसंश्च
 रुदियति । विविदियति । मुमुदियति ॥ सनियहगुहोश्च । ७ । २ । १२ । यहेर्गृहेहगन्ताच्चसनइणस्य । यत्ति
 व्येतिसम्प्रसारणम् । सनःवत्त्वस्यासिद्धत्वाद्भवभावः । जिघृक्षति । सुयुप्तति ॥ किरञ्चपञ्चभ्यः । ७ । २ । ७५ । *
 गृह्णन्त्वात् । पिपुच्छति । चिकरिषति । जिगरिषति । जिगलिषति । अत्रेटोवृत्तोवागीर्त्तौने

सं० कौ०॥

॥ ति०स०॥

॥ १५४ ॥

ष्टः । दिदीरिषते । दिदीरिषते । कथमुद्दिधीर्षुरिति । भौवादिकयोर्धृङ्धृजोरितिगृहाण ॥ इकोऽल् १ । २ । ६
। इगन्ताज्जलादिःसन्किन्त्यात् । वुभूषति । दीङ् । दातुमिच्छतिदिदीषते । एज्विषयत्वाभावान्मीनातिमिनोतीत्यात्व
न्न । अतएवसनिमीमेतिहूत्रेमाधानोःपृथग्मीयहणंकृतम् ॥ हलन्ताच्च । १ । २ । १० । इकसमीपाङ्गलःपरोऽर्त्तादिः
सन्किन्त्यात् ॥ गुहू ॥ जुघृक्षति । विभित्सति । इकःकिम् । यियक्षते । जल्किम् । विवर्द्धिषते । हल्यहणंजातिर्
तृन्हू । तितृक्षति । तितृहियति ॥ अज्जनगमांसनि । ६ । ४ । १६ । अजन्तानांहनेरजादेशगमेश्चदीर्घःस्याज्जला
दौसनि ॥ सन्लिटोर्जेः । जिगोषति । विभोषते । चिकीषति । चिकीषति । जिघांसति ॥ सनिच । २ । ४ । ४७ ।
इणोगमिःस्यात्सनिननुबोधने । जिगमिषति । बोधनेषतीषिषति । इण्वटिकः । अधिजिगमियति । कर्मणिङ । पर
स्वैपदेश्ययुक्तेर्दे । जलादौसनीतिदीर्घः । जिगांसते । अधिजिगांसते । अजादेशस्येत्युक्तेर्गच्छतेर्दीर्घः । जिगं
सते । सुजिगंसते ॥ इङश्च । २ । ४ । ४८ । इङोगमिःस्यात्सनि । अधिजिगांसते ॥ रलोव्युपधाङ्गलादेशसंश्च । १ ।
२ । २६ । उञ्चइञ्चधीतेउपधेयस्यतस्माङ्गलादेशरलनात्परैक्वासनौसेटौवाकितौस्तः । तुतिस्वाप्योःसम्प्रसारणम् ।
दिद्युतिषते । दिद्युतिषते । रुरुचिषते । रुरेचिषते । लिलिखिषति । लिलेखिषति । रलःकिं । दिदेविषति । व्युपधा
त्किम् । विवर्द्धिषते । हलादेःकिम् । एषिषिषति । इहनित्यमपिद्वित्वंगुणेनवाध्यते । उपधाकार्येहिद्वित्वात्प्रवलम् ।
ओणोर्द्विदिक्करणस्यसामान्यापेक्षज्ञापकात् ॥ सनीवन्तर्द्ध्रस्जटम्भुश्चिस्वृयुर्णभरज्ञपिसनाम् । ७ । २ । ४६ । इव
न्नेभ्यश्चधादिभ्यश्चसन्इङ्वास्यात् । इङभावे । हलन्ताच्चेतिक्त्तम् । च्छोरतिवस्यञ्कृत् । यण् । द्वित्वं । टुडुषति । दि
देविषति । स्तौतिण्योरेवेतिबध्यमाणानियमान्नयः । सुस्यूसति । सिसेविषति ॥ आप्ज्ञपृधामीत् । ७ । ४ । ५५ । स
वप्रचईत्यात्सादौसनि ॥ अत्रलोपोऽभ्यासस्य । ७ । ४ । ५८ । सनिमीमेद्यारभ्ययटुक्त्तन्वाभ्यासस्यक्तेपःस्यात् ॥ अ

शुभिमिच्छति । ईक्षति । अर्द्धितुमिच्छति । रपरत्वम् । चर्वम्- । ईर्त्सति । अर्द्धिधिसति । विभ्रज्जिषति । विभ्रज्जिष
 मि । विभ्रक्षति । विभ्रर्क्षति ॥ दम्भइच्च । ७ । ४ । ५६ । दम्भेरचइत्यादीचसादौसति । अभ्यासलोपः । हलन्ताच्चे
 यत्रहल्ग्रहणज्ञातिपरमित्युक्तम् । तेनसनःकित्त्वान्नलोपः । धिसति । धोसति । दिदम्भिवति । शिञ्चति । शिञ्चियिषति
 ॥ उदोष्यपूर्वस्य ॥ सुस्वूर्धति । सिस्वरिषति । युयूषति । यियविषति । ऊर्णुनूषति । ऊर्णुनुविषति । ऊर्णुनविषति ।
 नचपरत्वाद्गुणावादेशयोःसतेरभ्यासेउकारेणश्रूयेतेतिवाच्यम् । द्विर्ब्रूचनेचोतिस्त्रेणद्वित्वेकर्तृब्येत्यानिरूपातिदेशादा
 देशनिषेधाद्वा । नचसन्नन्तस्यद्वित्वम्यतिकार्यित्त्वान्निमित्तताकथमितिवाच्यम् । कार्त्थमनुभवन्हिकाट्यीनिमित्ततया
 नाश्रीयतेनत्वननुभवन्नपि । नचेहसन्द्वित्वमनुभवति । बुभूर्धति । विभ्रिषति । हपिःपुगन्तोमित्संज्ञःपकारान्तश्चौरदि
 कश्च । इडभावे । इकोरुलितिकित्त्वान्नगुणः । अज्कर्त्तेतिदोर्घः परत्वास्त्रिलोपेनवाध्यते । आज्जपोतिईत् । झीप्स
 ति । जिज्ञंषिषति । अमितस्तु । जिज्ञापयिषति । जनसनेत्यात्वं । सिषासति । सिंसनिषति । तनिपतिदरिद्रातिभ्यःस
 नेवाइड्वाच्यः ॥ * ॥ तनोर्तेर्विभाषा । ६ । ४ । १० । अस्त्रोपधायादीर्घोवास्याज्भलादौसति । तितांसति । तितंसति ।
 तितनिषति ॥ आशङ्गायांसन्वक्तव्यः ॥ * ॥ आमुमूर्धति । कूलम्पिपतिषति ॥ सनिमोमाघुरभलभशकपतपदामचइस् ।
 ७ । ४ । ५४ । एषामचइस्यात्सादौसति । अभ्यासलोपः । स्कोरितिस्लोपः । पिप्सति । दिदरिद्रिषति । दिदरिद्रा
 सति । डुमिञ्मोञ्अभ्यांसन्कृतदोर्घस्यमिनेतेरपिमोरूपाऽविशेषादिस् । सःसीतितः । मित्सति । मित्सते । मोषति । मि
 त्सति । माड्मेडोः । मित्सते । दोट्याणोः । दित्सति । देड् । दित्सते । दाञ् । दित्सति । दित्सते । धेड् । धित्सति । धेत् ।
 धित्सति । धित्सते । रिप्सते । चिप्सते । शेङ् । शिषति । शकमर्षणइतिदिवादिः । स्वरितेत् । शिषति । शिषते । पिप्स
 ते ॥ एधोहिंसायांसनीमवाच्यः ॥ * ॥ रिप्सति । हिंसायांकिम् । आरिरात्सति ॥ मुचेऽकर्मकस्यगुणोवा । ७ । ४ । ५७

॥सि०कौ०॥

॥ ति०स०॥

॥ १५५ ॥

। सादौसति । अभ्यासलोपः । मोक्षते । मुमुक्षतेवत्सः स्वयमेव । अकर्मकस्यकिम् । मुमुक्षतिवत्संरुहः ॥ नवृद्ध्यश्चतुर्भ्यः ॥
विवृत्सति । तडिनु । विवर्त्तिक्षते । सेसिचीतिवेड् । निनर्त्तिषति । निन्दत्सति ॥ इड्सनिवा । ७। २। ४१। वृद्ध्याभ्यामृद
नाच्चसनइड्वास्यात् । तितरिषति । तितरीषति । तितीर्यति । विवरिषति । विवरीषति । बुवूर्यति । वृड् । बुवूर्यते ॥
दुधूर्यति ॥ स्मिपूङ्ज्वशांसति । ७। २। ७४। स्मिपूङ्ज्वशांस्यभ्यः सनइड्वास्यात् । सिस्मयिषते । सिस्मयिषते ॥
। अरिषति । इहरिस्सदृस्यद्वित्वं । इस्इतिसनोऽवयवः कार्यभागितिकार्य्यिणोनिमित्तत्वायोगाद्विचनेचितिनप्र
वर्त्तते । अङ्गिषति । अशिषति ॥ उभौसाभ्यासस्य । प्राणिषति । उच्छेत्सुक् । चुत्वं । पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्वं
तिचक्षाभ्यांसहितस्येटोद्वित्वंहलादिः शेषः । उचिच्छिषति । निमित्तापायेनैमित्तिकापायइतित्वनित्यं । च्छोरितिसुतुक्
यहणाङ्गापकात् । प्रकृतिप्रत्यापत्तवचनाद्वा । शौचसंश्रुडोरितिस्त्रुत्राभ्यामिडोगाड्श्रयतेः सम्प्रसारणञ्चवा । अंधि
जिगापयिषति । अध्यापयिषति । शिञ्चापयिषति । शुशावयिषति ॥ ह्रस्वसम्प्रसारणं ॥ जुहावयिषति । शौद्विचत्प्राग
चञ्चादेशेनेत्युक्तत्वादुकारस्यद्वित्वम् । पुस्फारयिषति । चुक्षावयिषति । ओःपुयण्ज्यपरे । पिपावयिषति । यियावयिष
ति । विभावयिषति । रिशवयिषति । लिलावयिषति । जिजावयिषति । पुयण्जिकिम् । नुनावयिषति । अपरेकिम् । बुभू
षति । स्ववतीतीत्वंवा । सिस्त्रावयिषति । सुस्त्रावयिषतीत्यादि । अपरइत्येव । शुश्रूषते ॥ स्त्रौतिण्योरेवषण्यभ्यासात् । ८
। ३। ६१। अभ्यासेणः परस्यस्त्रौतिण्यन्तयोरेवसस्यषः स्यात्त्वभूतेसनिनान्यस्य । तुष्टूयति । द्युतिस्त्राप्योरित्युत्त्वम् । सुष्ठा
पयिषति । सिष्ठापयिषति । स्त्रौतिण्योः किम् । सिस्तिषति । उपसर्गान्तुस्यादिष्वभ्यासेनचेतिषत्वम् । परिधिषति । धिषि
म् । तिष्ठासति । सुषुप्सति । अभ्यासादित्युक्तेर्नेहनिषेधः । इण् । प्रतीषति । इक् । अधीषति ॥ सःस्विदिस्विदिसहीना
म् । ८। ३। ६२। अभ्यासेणः परस्यण्यन्तानामेषां सस्यसण्वनषः षण्णिपरे । सिस्वेदयिषति । सिस्त्रादयिषति । सिस्त्राह

विधति । स्यादिष्वेवाभ्यासस्येति नियमान्नेह । अभिसुसूषति ॥ शैधिकान्मनुवर्थायाच्चैधिकोमनुवर्थाः । सरूपप्रेष्येने
 ष्टःसन्नन्तान्नसनिष्यते ॥ शैधिकाच्चैधिकःसरूपेन । तेनशालीयेभवइतिवाक्यमेवनतुक्कान्ताच्छः । सरूपःकिम् । अहिच्छने
 भवअहिच्छः । अहिच्छनेभवअहिच्छत्रीयः । अणन्ताच्छः । तथामत्वर्थात्सरूपःसुन । धनवानस्यास्ति । इहमनुवन्तान्म
 नुप् । विरूपस्तुस्यादेव । दगिडमतीशाला । सरूपइत्यनुषज्यते । अर्थतद्वागसादृश्यन्तस्यार्थः । तेनइच्छासन्नन्तात्सनस्वा
 र्थसुन्नन्तानुस्यादेव । जुगुप्सिषते । मोमांसिषते ॥ * ॥ इतिसन्प्रक्रिया ॥ * ॥ धातोरेकाचेहलादेःक्यासमभिहारेथङ् ।
 ३ । १ । २२ । पौनःपुन्यभृशार्थञ्चक्रियासमभिहारस्तस्मिन्द्वाक्येयङ्स्यात् ॥ गुणोयङ्लुकोः । ७ । ४ । ८२ । अ
 भ्यासस्यगुणःस्याद्विड्यङ्लुकिच । सनाद्वन्ताइतिधनुत्वात्तडादयः । डिदन्तत्वादात्मनेपदम् । पुनःपुनरतिशयेन
 वाभ्रैतिवोभूयते । बोभूयाञ्चके । अबोभूयिष्ये । धातोःकिम् । अर्द्धधातुकत्वयथास्यात् । तेतब्रूवोवचिरित्यादि । एकाचः
 किम् । पुनःपुनर्जागर्ति । हलादेःकिम् । भृशभीक्ष्णते । भृशंशोभते । रोचतेइत्यत्रयङ्गेतिभाष्यम् । पौनःपुन्येनुस्यादेव ।
 रोच्यते । शोश्रुभ्यते ॥ सूक्ष्मत्रिमूत्र्यघर्त्यशूर्णीतिभ्योयङ्वाचः ॥ * ॥ आद्यास्त्रयश्चुरादावदन्ताः । सोसूच्यते । सो
 सूच्यते । मोमूत्र्यते । अनेकाच्चेनायोपदेशत्वत्त्वन्न । यस्यहलः । यस्येति सङ्घातग्रहणम् । हलःपरस्ययश्वस्यलो
 पःस्यादार्धधातुके ॥ आदेःपरस्य ॥ अतोलोपः । सोसूचाञ्चके । सोसूचिता । सोसूत्रिता । मोमूत्रिता ॥ दीर्घाऽकितः ।
 ७ । ४ । ८३ । अकितोभ्यासस्यदीर्घःस्याद्विड्यङ्लुकिच । अटाव्यते ॥ यङिच । ७ । ४ । ३० । अनेःशोभागादे
 अचहतेगुणःस्याद्विडि । यकारपररेफस्यनद्वित्वनिषेधः । अगर्त्यतेइतिभाष्योदाहरणात् । अरारिता । अशशिता । अ
 र्णीनूयते । वेभिवृते । अल्लोपस्यस्थानिवत्त्वन्नोपधागुणः । वेभिदिता ॥ नित्यङ्कैटिल्येगता । ३ । १ । २३ । गत्वर्थात्
 कैटिल्यएवयङ्स्यान्ननुक्रियासमभिहारे । कुटिलंब्रजति । वाब्रज्यते ॥ लुपसदचरोजपजभदहदशगृभ्योभावगर्हाया

॥ सि० कौ० ॥

॥ ति० य० ॥

॥ १५६ ॥

म् । ३ । १ । २४ । एयोधात्वर्धगर्हायामेवयङ्स्यात् । गर्हितं लुम्पति । लोलुप्यते वासव्यते ॥ चरफलोच्च । ७ । ४ ।
। ८७ । अनयोरभ्यासस्यातोनुक्स्याद्यङ्यङ्लुकोः । नुगित्वनेनानुस्कारे लक्ष्यते । सचपदान्तवद्वाचः । वापदान्तस्येति
यथास्यात् ॥ उत्तरस्याऽन् । ७ । ४ । ८८ । चरफलेरभ्यासात्परस्यात् उक्त्याद्यङ्यङ्लुकोः । हलिचेति दीर्घः ।
चञ्चूर्यते । पम्फु ल्यते । पंफु ल्यते ॥ जपजभदहदशभञ्जपशाञ्च । ७ । ४ । ८९ । एवामभ्यासस्यनुक्स्याद्यङ्यङ्लुकोः
। गर्हितञ्जपति । जञ्जप्यने इत्यादि ॥ योयङि । ८ । २ । २० । गिरतेरेफस्यलन्स्याद्यङि । गर्हितञ्जिति । जेगि
ल्यते । घुमास्येतीत्वम् । गुणः । देदीयन्ते । पेपीयते । सेषीयते । विभाषाञ्चः । शोष्मूयते । शोष्वीयते ॥ थाङिच ॥ सा
स्मर्यते ॥ रीङञ्कृतः ॥ चेकीयते । सुट् । सञ्जेस्त्रीयते ॥ सिचोयङि । ८ । ३ । ११२ । सिचःसस्यचोनस्याद्यङि । नि
सेसिच्यते ॥ नकवतेर्यङि । ७ । ४ । ९३ । कवतेरभ्यासस्यचुच्चन्नस्याद्यङि । कोकूयते । कौतिकुवत्योस्तु । चोकोयते ॥
नीगेञ्चुसंसुध्वंसुभ्रंसुकसपतपदस्कन्दाम् । ७ । ४ । ८४ । एवामभ्यासस्यनीमागमःस्याद्यङ्यङ्लुकोः । अकितइत्युक्तेर्न
दीर्घः । नलोपः । वनीवच्यते । समीस्वस्यतइत्यादि ॥ नुगतेऽनुनासिकान्तस्य । ७ । ४ । ८५ । अनुनासिकान्तस्याङ्गस्व
योऽभ्यासोऽदन्तस्यनुक्स्यात् । नुकानुस्कारे लक्ष्यतइत्युक्तम् । यंयम्यते । यंयम्यते । तपरन्वसामर्थ्याङ्गतपूर्वदीर्घस्या
पिन । भामक्रोधे । वाभाम्यते ॥ येविभाषा । जाजायते । जङ्गन्यते ॥ हन्तेर्हिसायांयङिघ्नोभावोवाचः ॥ * ॥ जेघ्नीयते । हिं
सायांकिं । जङ्गन्यते ॥ रीगृट्पधस्यच । ७ । ४ । १०० । ऋट्पधस्यधातोर्भ्यासस्यरीगागमःस्याद्यङ्यङ्लुकोः । वरीवृ
ल्यते । क्षुभ्रादित्वान्नणः । नरीन्व्यते । जरीगृह्यते । उभयत्रलत्वम् । चलीकृष्यते ॥ रीगृत्वतइतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ वरीवृ
ल्यते । परीपृक्यते ॥ स्वपिस्यमिब्येजांयङि । ६ । १ । १०६ । सम्प्रसारणंस्यात्यङि । सोयुष्यते । सेसिम्यते । वेकीयते ॥
नवशः । ६ । १ । २० । वावश्यते ॥ चायःकी । ६ । १ । २१ । चेकीयते ॥ ईघ्राघ्नोः । ७ । ४ । ३१ । जेघ्नीयते । दे

धीयते ॥ अयङ्ङिति । ७ । ४ । २२ । शीडाऽयडादेशःस्याद्यादौङ्ङितिपरि । शाशय्यते । अभ्यासस्य ह्रस्वः । ततो
 गुणः । डोढौक्यते । तोचौक्यते ॥ * ॥ इति यङन्तप्रक्रिया ॥ * ॥ यङोऽचिच । २ । ४ । ७४ । यङोऽचप्रत्यये लुक्
 स्याच्चकारान्विनापि बहुलं लुक् स्यात् । अनैमित्तिको यम् । अन्तरङ्गत्वादादौ भवति । ततः प्रत्ययलक्षणेन यङन्तत्वाद्द्विच
 म् । अभ्यासकार्यम् । धातुत्वाद्द्विडादयः । शेषात्कर्त्तरीतिपरस्मैपदम् । अनुदात्तङित इति तु न । द्विचस्य प्रत्ययाऽप्र
 च्ययसाधारणत्वेन प्रत्ययलक्षणाप्रवृत्तेः । यत्र हि प्रत्ययस्यासाधारणं रूपमाश्रीयते तत्रैव तत् । अतएव सुदृषत्प्रासादइ
 त्यत्राऽन्वसन्तस्येति दीर्घान् । येषि स्पर्द्धशीडादयोऽनुदात्तङितस्तेभ्योऽपि न । अनुदात्तङित इत्यनुबन्धनिर्देशात् । तत्र च धित
 पाशपेतिनिषेधात् । अतएव श्यन्नादयोऽन । गणेन निर्देशात् । किन्तु श्वेव । चर्करीतञ्चेत्यदादौ पाठाच्छपोऽङ्क् ॥ य
 डोवाः । ७ । ३ । ७४ । यङन्तात्परस्य हलादेः पितः सार्वधातुकस्य ईडास्यात् । भूसुबोरिति गुणनिषेधो यङ्लुकिभा
 वात् । बोभूतेति क्ते इति छन्दसि निपातनात् । अतएव यङ्लुग्भावायामपि सिद्धः । न च यङ्लुक् प्राप्तावगुणाभावे
 निपात्यतामिति वाच्यं । प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणात् । द्विः प्रयोगो द्विर्बचनं घाष्ठमिति सिद्धान्तात् । बोभवीति
 । बोभेति । बोभूतः । बोभुवति । बोभवाञ्चकार । बोभविता । अबोभवीत् । अबोभेत् । अबोभूताम् । अबोभवुः । बोभू
 यात् । बोभूयानाम् । बोभूयास्ताम् । गीतिस्थेति सिचोलुक् । यङोवेतीदृपक्षे गुणान्वाधित्वानित्यत्वाद्दुक् । अबोभवीत् । अब
 वोभेत् । अबोभूताम् । अभ्यस्ताश्रयोऽङ्क् । नित्यत्वाद्दुक् । अबोभवुः । अबोभविष्यदित्यादि । पास्यर्ङ्गिति । पास्यर्ङ्गि ।
 पास्यर्ङ्गः । पास्यर्ङ्गिति । पास्यर्ङ्गि ॥ ऊरुभ्यो हेर्ङ्गिः । पास्यर्ङ्गि । लङ् । अपास्पति । अपास्पति । सिपि । दञ्चेति र्ङ्क्
 क्षेरेरि । अपास्याः । जागाद्धि । जाघान्ति । अजाघात् । सिपि । रुचपक्षे । अजाघाः । नाथृ । नानाति । नानातः । द
 ध । दादद्धि । दादद्धः । दाधन्ति । अदाधत् । अदाधुः । अदाधः । अदाधत् । लुङि । अदादाधीत् । अदादधीत् ।

॥सि०को०॥
 ॥ ति०यं०॥
 ॥ १५७ ॥

चोस्कृतीति । चोस्कृतिः । अचोस्कृत् । अचोस्कृताम् । अचोस्कृद् । मोमुदीति । मोमोति । मोमोद्याश्चकार । मोमोदि
 ता । अमोमुदीत् । अमोमोत् । अमोमुताम् । अमोमुदुः । अमोमुदीः । अमोमोः । अमोमोत् । लङ्ङिगुणः । अमोमोदीत्
 । चोकूर्त्ति । चोकूर्त्तीति । लङ्ङिप् । अचोकूर्त्त । अचोकूर्त्तीत् । सिप् । अचोकूः । अचोक्वैः । अजोगूः । वनीवर्त्ति ।
 वनीवर्त्ति । वनीवर्त्तः । वनीवर्त्तः । अवनीवर्त्तीत् । अवनीवर्त्त् । जङ्गमीति । जङ्गन्ति । अनुदात्तोपदेशेत्वं । सिक्
 लोपः । जङ्गतः । जङ्गमति ॥ म्वोश्च ॥ जङ्गन्ति । जङ्गन्वः । एकाज्यहणोक्तत्वाद्नेरिनधेधः । जङ्गमिता । अनुनासिक
 लोपस्याभीयत्वेनासिद्धत्वाद्गर्हेर्लुक् । जङ्गहि । मोनोधातोः । अजङ्गन् । अनुवन्निर्द्देशान्नञ्जेरड् । ह्यनेविनवृद्धिः । अ
 जङ्गमीत् । अजङ्गमिष्टाम् । हनेत्यङ्लुक् । अभ्यासाच्चेतिकुत्वं । यद्यपिहोहनेरित्यतोहनेरित्यनुवर्त्यविहितं । तथा
 पिङ्लुकिभवत्येवेतिन्यासकारः । शितपाशपेतिनिघेधस्त्वन्वित्यः । गुणोयङ्लुकोरितिसामान्यापेक्षज्ञापकादितिभावः । जङ्घ
 नीति । जङ्घन्ति । जङ्घतः । जङ्घति । जङ्घनिता । शितपानिर्द्देशान्नञ्जेरङ् । जङ्घहि । अजङ्घनीत् । अजङ्घन् । जङ्घ्या
 त् । आशिक्षितु । वध्यात् । अवधीत् । अवधिष्टामित्यादि । वधादेशस्यद्वित्वन्नभवति । स्थानिवत्त्वेनातभ्यासस्त्वितिनिघे
 धात् । तद्धिसमानाधिकरणभातोर्विशेषणम् । वङ्घ्रीहिवजात् । आङ्पूर्व्वात्तुआङोयमहनङ्त्यात्मनेपदम् । आङ्
 कृतेड्त्वादिति । उत्तरस्येतिपरत्वाद्गुणः । हलिचेतिदीर्घस्तुस्यादेव । तस्यासिद्धत्वेनतपरत्वनिवर्त्यत्वायोगात् ।
 चञ्चुरीति । चञ्चूर्ति । चञ्चूर्तः । चञ्चुरति । अचञ्चुरीत् । अचञ्चूः । चञ्चूनीति । चञ्चन्ति । जनसनेत्यत्वं । चञ्चा
 तः । अमहनेत्युपधालोपः । चञ्चति । चञ्चाहि । चञ्चनानि । अचञ्चनीत् । अचञ्चन् । अचञ्चाताम् । अचञ्चुः । येति
 भवेति । चञ्चुणात् । चञ्चुन्वाम् । अचञ्चुनीत् । अचञ्चुनाम् । अतोवृद्धिरित्यमन्मध्यस्त्वितिचञ्चुत्तेरतोवृद्धिर्लुक् । ये
 वेति । योयवीति । अयेवलोम् । अयेवलोम् । अयेवलोम् । अयेवलोम् । अयेवलोम् । अयेवलोम् । अयेवलोम् । अयेवलोम् ।

॥ सि० कौ० ॥

॥ ति० यं० ॥

॥ १५८ ॥

जर्गृठः ३ ॥ जर्गृहति ३ ॥ अजर्घट् ३ ॥ गृह्णातेस्तु । जायहीति । जाय्वाठि । तसादौडिन्निमित्तसम्प्रसारणम् । त
स्यवहिरङ्गत्वेनासिद्धत्वाद्गगादयः । जागृठः । जागृहति । जायहीषि । जाय्वाधि । लुटि । जायहिता । ग्रहोऽन्विटी
तिदीर्घस्तुन । तत्रैकाचइत्यनुवृत्तेः । माधवस्तुदीर्घमाहत्तद्भाष्यविरुद्धम् । जर्गृधीति ३ ॥ जर्गृद्धि ३ ॥ अजर्गृद्धि ३
॥ जर्गृधति ३ ॥ जर्गृधीषि ३ ॥ जर्गृध्नि ३ ॥ अजर्गृधीत् ३ ॥ इडभावेगुणः हलङ्गादिलोपः । भयभावः । जर्गृधत्वे
। अजर्घत् ३ ॥ अजर्गृद्धाम् ३ ॥ शिपि । दञ्चेतिपक्षेत्त्वम् । अजर्घाः ३ ॥ अजर्गृधीत् ३ ॥ अजर्गृधिष्टाम् ३ ॥
पाप्रह्नीति ॥ पाप्रष्टि । तसादौग्रहियेति सम्प्रसारणन्नभवतिशितपानिर्देशात् । क्लोः प्रूडिति शः । वञ्चेतिषः । पाप्रष्टः ।
पाप्रच्छति । पाप्रश्मि । पाप्रच्छुः । पाप्रश्मः ॥ यकारवकारान्तानां तु ऊठ भाविनां यङ्लुङ्गास्तीति च्छोरिति सूत्रेभाष्ये ध्व
निबं । कैयटेनस्पष्टीकृतम् । इदं च्छोरितियचोठत्तद्विययकम् । ज्वरत्वेत्त्वूठभाविनोः सविमव्योस्तु यङ्लुगस्येवेति न्या
य्यम् । माधवादि सम्प्रतञ्च । मध्यवन्धने । अयं यान्त ऊठभावी । तेवृटेवृटेवने इत्यादयो वान्ताः । हयगतौ । जाहयी
ति । जाहति । जाहतः । जाहयति । जाहयीषि । जाहसि । वलिलोपेयञ्जादौ दीर्घः । जाहामि । जाहावः । जाहा
मः ॥ ह्यर्ग्यगतिकान्योः ॥ जाह्यर्गीति । जाहर्ति । जाहर्तः । जाह्यर्ग्यति । लोटि । जाहर्हि । अजाहः । अजाहर्त्ता
म् । अजाह्यर्ग्यः । मववन्धने ॥ ज्वरत्वरस्त्रिव्यऽविमवामुपधायाञ्च । ६ । ४ । २० । ज्वरदीनामुपधावकारयोरूठस्या
त्क्वौजलादावनुनासिकादौ चप्रथये । अत्रक्लिमीतिनांनुवर्तते । अवतेस्तुनिञ्जेतुरितिदर्शनात् । अनुनासिकग्रहणञ्चानु
वर्तते । अवतेर्मर्तनीन्प्रथयेतस्यटिलोपेञ्जेमितिदर्शनात् । ईडभावेऊठिपितिगुणः । मामोति । ममितीति । मामूषुः । मा
मवति । मामोषि । मामोमि । मामावः । मामूषुः । मामेनु । मामूनात् । मामूहि । मामवानि । अमामोत् । अमामो
स्यवम् । अमामाव । अमामम । नदीति

क्रौञ्चवादिबनुनासिकादाचप्रथय । इतिबलापः । लघूपधगुणः ॥ नधानुलापञ्चधातुके ॥ १ । १ । ४ । धान्वशला
 यन्मिन्नेञ्चार्द्धधातुकेपरेइकोगुणवृद्धीनस्तः । इतिनेहनिषेधः । तिवादीनामनार्द्धधातुकत्वात् । तोतोर्त्ति । हलिचेति
 दीर्घः । तोर्त्तः । तोतूर्त्ति । तोथोर्त्ति । दोदोर्त्ति । दोधोर्त्ति ॥ मूर्च्छा ॥ मोमोर्त्ति । मोमूर्त्तः । मोमूर्च्छतोत्यादि । आर्द्धधा
 तुकइतिविषयसप्तमी । तेमयडिविधक्षिते ॥ अजेर्द्धी ॥ वेदीयते । अस्ययङ्लुग्रास्ति लुकाअपहारेणविषयत्वासम्भवेनवीभा
 वस्याप्रवृत्तेः ॥ * ॥ इतिपङ्गुगन्तप्रक्रिया ॥ * ॥ सुपञ्चात्मनःक्यच् । ३ । १ । ८ ॥ इविकर्मणःएवितृसम्बन्धिनः
 सुवन्तादिशायामर्थेक्यच्प्रत्ययोवास्यात् । धान्ववयवत्वात्सुब्रुक् ॥ क्यच्चिच । ७ । ४ । ३३ । अस्यईत्यात् । आत्मनःपुत्र
 मिच्छतिपुत्रीयति ॥ वान्तोयिप्रत्यये ॥ गव्यति । नाव्यति । लोपःशाकल्पस्येतितुन । अपदान्तत्वात् । तथाहि ॥ नःक्ये
 १ । १ । ४ । १५ । क्यच्चिच्छिचनान्तमेवपदंस्यान्नान्यत् । सन्निपातपरिभाषयाक्यचोयस्यलोपोन । गव्याञ्चकार । गव्यि
 ता । नाव्याञ्चकार । नाव्यिता । नलोपः । रज्जीयति ॥ प्रत्ययोत्तरपदयोश्च । लवृति । मवृति । एकार्थयोरित्येव । युष्म
 द्यति । अस्मद्यति ॥ हलिच ॥ गौर्यति । पूर्यति । धातेरित्येव । नेह । दिक्मिच्छतिदिच्यति । इहपुरमिच्छतिपुय्यतीति
 माधवोक्तम्प्रत्युदाहरणञ्चिन्त्यम् । पूर्णिशेःसाम्यात् । दीव्यतीतिदीर्घस्तुप्राचःप्रामादिकएव । अदस्यति ॥ रीडृतः ॥ कृ
 त्तीयति ॥ क्वञ्चोश्च । ६ । ४ । १५२ । गार्गीयति । वाच्यति । अकन्साद्वैतिदीर्घः । कवीयति । समिध्यति ॥ क्वस्यवि
 भाषा । ६ । ४ । ५० । हलःपरयोःक्यच्क्वडोर्लोपोवास्यादार्द्धधातुके ॥ अदेःपरस्व ॥ अलोपोः ॥ तस्यैधानिवन्ता
 लघूपधगुणोः । समिधिता । समिध्यिता । मान्तप्रकृतिकसुवन्तादव्ययाश्चक्वत् । किमिच्छति । इदमिच्छति । स्वरि
 च्छति ॥ अशनायोदन्यधनायावुभुक्षापिपासागर्द्धेषु । ७ । ४ । ३४ । क्वजन्तानिपात्यन्ते । अशनायति । उदन्य
 ति । धनायति । वुभुक्षादौकिम् । अशनीयति । उदकीयति । धनीयति ॥ अश्वक्षोरवृषत्तनामाऽऽत्मप्रीतौक्यचि

॥ सि० कौ० ॥
॥ ति० ना० ॥
॥ १५७ ॥

[७ । १ । ५१ । एधां क्वचि सुगागमः स्यात् । अश्ववृषयोर्मैथुनेकायाम् ॥ * ॥ अश्वस्यति वडवा । वृषस्यति गौः । क्षीरलवणयोर्लोलसायां ॥ * ॥ क्षीरस्यति बालः । लवणस्यति उष्ट्रः ॥ सर्वप्रतिपदिकानां क्वचिलोलसायां सुगसुकौ ॥ * ॥ दधिस्यति । दध्यस्यति । मधुस्यति । मध्वस्यति ॥ काम्यच्च । ३ । १ । ७७ । उक्तविषये काम्यस्यत् । पुत्रमात्मन्द्च्छतिपुत्रकाम्यति । पुत्रकाम्यतां । इहयस्य ह्यल्लइतिलोपेन । अनर्थकत्वात् । ग्रस्येति सङ्घातग्रहणमित्युक्तम् । यशस्का म्यति । सर्पिष्काम्यति । मान्ताव्यभयोप्यंस्यादेव । किं काम्यति । स्वः काम्यति ॥ उपमानादाचारि । ३ । १ । १० । उपमानात्कर्मणः सुवन्तादाचारि क्वचस्यत् । पुत्रमिवाचरतिपुत्रीयति कात्रम् । विष्णूयति द्विजम् । अधिकरणाच्चेति वक्तव्यम् ॥ * ॥ प्रासादीयति कुट्याम्भिश्चुः । कुटीयति प्रासादे ॥ कर्तुः क्वड्सलोपश्च । ३ । १ । ११ । उपमानात्कर्तुः सुवन्तादाचारि क्वड्वास्यात् । सान्तस्य तु कर्तृवाचकस्य लोपो वा स्यात् । क्वड् वेत्युक्तेः पक्षे वा क्वम् । सान्तस्य लोपस्तु क्वड्सन्नियो गेषिष्टः । सच व्यवस्थितः । ओजसोप्सरसो नित्यमितरेधां विभाषया । क्वड्वाचरति ह्यजायते । ओजः शब्दे वृत्तिविषयेतद्धति । ओजायते । अफ्गयते । यशायते । यशस्यते । विद्वायते । विद्वस्यते । वद्वयते । मद्यते । अनेकार्थत्वे तु । युष्मद्यते । अस्मद्यते ॥ क्वड्प्रानिनेश्च । कुमारीवाचरति कुमायते । हरिणीवाचरति हरितायते । गुर्वीवगुरूयते । सपत्नीवसपत्नायते । सपतीयते । सपत्नीयते । युवतिरिवयुवायते । पट्वीमृड्याविवपट्वीमृडूयते ॥ नकोपधायाः ॥ पाचिकायते ॥ आचारेऽवगल्भञ्जीवहोडेभ्यः क्विवा ॥ * ॥ वाग्रहणात्क्वड्पि । अवगल्भादयः पचाद्यजन्ताः क्विस्त्रिनियोगेनानुदात्तत्वमनुनासिकत्वञ्च प्रव्ययस्य प्रतिज्ञायते तेन तड् । अवगल्भते । ज्जीवते । होडते । भूतपूर्वाट्प्यनेकाचञाम् ॥ * ॥ एतद्दार्त्तिकारम्भसामर्थ्यात् । नच अवगल्भते इत्यादिसिद्धिस्तत्फलं । केवलानामेवाचारेपि वृत्तिसम्भवात् । धातूनामनेभ्योऽन्तात् । एतद्दार्त्तिकारम्भसामर्थ्यात् । नच अवगल्भते इत्यादिसिद्धिस्तत्फलं । केवलानामेवाचारेपि वृत्तिसम्भवात् ।

र्यन्तत्रक्विवमुद्यते । प्रातिपदिकग्रहणादिभ्योपइतिनसम्बध्यते । तेनपदकार्येन्न । ह्रस्वइवाचरति । ह्रस्वति । अतो
 गुणइतिपासहपररूपम् । अइवाचरति । अति । अतः । अन्ति । प्रत्ययग्रहणमपनीयअनेकाचइत्युक्तेर्नाम् । औ
 । अनुः । उः । द्वित्वम् । अतोगुणे । अतआदेरितिदीर्घः । णल । औ । वृद्धिः । अनुसादिषुत्वातेलोपइटिचेत्यालो
 पः । मालेवाचरतिमालाति । लिङ्गविशिष्टपरिभाषयाएकादेशस्यपूर्वान्त्वद्वाक्किप् । मालाङ्कार । लङि । अमाला
 त् । अत्रहलङ्गादिलोपोन । डीसाहचर्यादापोपिसोरेवलोपविधानात् । इहसकौ । अमालासोत् । कविरिबकवयति
 । आशीर्लिङि । कवीयात् । सिचिवृद्धिरिव्यत्रधातेरित्यनुवर्त्यधातुरेवयोधातुरिति व्याख्यानान्नामधातोर्नवृद्धिरितिकैय
 टादयः । अकवयीत् । माधवस्तु । नामधातेरपिवृद्धिमिच्छति । अकवायीत् । विरिववयति । विवाय । विव्यतुः । अव
 यीत् । अवायीत् । श्रीरिवश्रयति । शिश्राय । शिश्रियतुः । पितेवपितरति । आशिविरिङ् । पित्रियात् । भूरिवभवति
 । अत्रगातिस्थेतिभुवोदुगितिभवतेरितिचनभवति । अभिव्यक्तत्वेनधातुपाठस्थस्यैवतत्रग्रहणात् । अभावीत् । वुभाव ।
 घुरिवद्रवति । णिओतिचङ । अद्रावीत् ॥ अनुनासिकस्यक्विर्जलोःक्लिति । ६ । ४ । १५ । अनुनासिकान्तस्योपधा
 यादीर्घःस्यात्कौजलादौचक्लिति । इदमिवाचरति । इदामति । राजेवराजानति । पश्याइवपथीनति । मथीनति ।
 च्चभुक्षीणति । द्यौरिवदेवतीतिमाधवः । अत्रऊठिद्युवतीत्युचितम् । कइवकति । चकावितिहरदत्तः । माधवस्तुण्यङ्गो
 पार्वितिवचनात्णलिङ्गंवाधित्वाऽतेलोपाच्चकइतिरूपमाह । स्वइवससौ । सस्व । यत्तु । स्वामास । स्वाञ्चकारेतिदना
 करमेव ॥ भृशादिभ्योभुव्यचेर्लोपश्चहलः । ३ । १ । १२ । अभूततद्भावविषयेभ्योभृशादिभ्योभवत्यर्थेक्यङ्स्यात् । हल
 न्तानामेषालोपश्च । अभृशोभृशोभवतिभृशायते । अचेरितिपर्युदासवलादभूततद्भावइतिलक्ष्यम् । तेनेहन । क्कदिवाभु

शस्त्रिकौ॥
॥ति० ना०॥
॥ १६० ॥

शभवन्ति । येरत्रैभृशाःनक्षत्रादयस्तेदिवाकभवन्तीत्यर्थः । सुमनस् । अस्यसलोपः । सुमनायते । चुरदौसंयामयुद्ध
इतिपठ्यतेतत्रसंयामेतिप्रानिपदिकम् । तस्मान्नक्त्रोतीतिणिच्सिद्धः । तस्त्रिनियोगेनानुबन्धश्चामज्यते । युद्धेयोयंयामश
इत्युक्तेपिसामर्थ्यात्संयामशब्दे लब्धेविंशष्टपाठोज्ञापयति । उपसर्गसमानाकारम्पूर्वपदन्धातुसंज्ञाप्रयोजकेप्रत्ययेच्चीकी
र्वितेपृथक्क्रियतेइति । तेनमनश्शब्दात्प्रागङ् । स्वमनायत् । उन्मनायते । उदमनायत् । एवञ्चावागल्भत्वावागल्भि
ष्टेत्यादावप्यवेत्यस्यपृथक्करणम्बोधम् । ज्ञापकञ्चसजातीयविषयम् । तेनयत्रोपसर्गसरूपंसकलंश्रूयतेनर्त्वादेशेनापहृ
तन्तत्रैवपृथक्कृतिः । एवञ्च । आऊठःश्रोठः । सङ्वाचर्यश्रोठायित्वा । अत्रउन्मनाय्यञ्चवगल्भतेतिवन्नल्यप् । ज्ञापकस्य
विशेषविषयत्वेषामुवार्त्तिकन्तद्वाच्यञ्चप्रमाणम् । तथाहि । उस्योमाङ्क्षाटःप्रतिषेधः । उसिञ्चोमाडोश्चपरयोराटःप
ररूपत्वेत्यर्थः । उस्वामैकत् । औसीयत् । औङ्कारीयत् । औटीयत् । आटश्चेतिचशब्देनपुनर्वृद्धिविधानादिदंसिद्धमि
तिषाष्टेस्थितम् ॥ लोहितादिडाज्भ्यःक्यष् । ३ । १ । १३ । लोहितादिभ्योडाजन्ताच्चभवत्यर्थेक्यष्स्यात् ॥ वाक्यवः । १ । ३
। ६० । क्यवन्तात्परस्यैपदम्नास्यात् । लोहितायति । लोहितायते । अत्राचेरित्यनुवृत्त्याऽभूततद्भावविषयत्वंलघ्वन्तच्चलोहित
शब्दस्यैवविशेषणम् । ननुडाचोऽसम्भवात् । नाप्यादिशब्दाह्याणान्तस्यप्रत्याख्यानात् । तथाचवार्त्तिकम् । लोहितडाज्
भ्यःक्यव्वचनंभृशादिष्वितरणीति ॥*॥ नचैवङ्गाम्यचङ् वक्येोपिककारःश्रूयेतउच्चारणसामर्थ्यादितिवाच्यम् । तस्यापि
भाष्येप्रत्याख्यानात् । पटपटायति । पटपटायते । कश्चिन्नियोगम्बिनापीहडाच् । डाजन्तात्क्येोविधानसामर्थ्यात् । य
न्तु । लोहितश्यामटुःखानिहर्षगर्वसुखानिच । मूर्खानिद्राकृपाधूमाःकरुणानित्यचर्मणीतिपठित्वाश्यामादिभ्योपिक्यधि
पदद्वयमुदाहरन्तितद्वाच्यवार्त्तिकविरुद्धम् । तस्मान्नेभ्यःक्यडेव । श्यामायते । टुःखाद्येवृत्तिविषयेतद्वतिवर्तन्ते । लि
ङ्गविंशष्टपरिभाषयाचोदिनी

॥ १६५ ॥ चतुर्थे

कखचिकीर्यायामिति वक्तव्यम् ॥ * ॥ कखम्पापं । सत्राद्योवृत्तिविषयेषां चार्थाः तेभ्यो द्वितीयान्तेभ्यश्चिकीर्यायाङ् ।
 पापञ्चिकीर्यतीत्यस्य पश्चिमः । सत्रादने । कश्चायते इत्यादि ॥ कर्मणो रोमन्यतपोभ्याम्बर्त्तिचरोः । ३ । १ । १५ । रोम
 न्यतपोभ्याङ्कर्मभ्याङ्कमेणवर्त्तनायाञ्चरगेवर्थेक्यङ्स्यात् । रोमन्यम्बर्त्तयति रोमन्यायते ॥ हनुचलनइति वक्तव्यम् ॥ *
 ॥ चर्त्तितस्याह्यपुनश्चर्त्तणइत्यर्थः । नेह । कीटो रोमन्यम्बर्त्तयति । अपानप्रदेशान्निःसृतद्रव्यमहरोमन्यः तदस्मातीत्य
 र्थइतिकैयटः । वर्त्तलङ्करोतीत्यर्थइति न्यासभारहरदत्तौ ॥ तपसःपरस्मैपदञ्च ॥ * ॥ तपश्चरतितपस्यति ॥ वाष्पोष्म
 भ्यामुद्गमुने । ३ । १ । १६ । आभ्याङ्कर्मभ्याङ्काङ्स्यात् । वाष्पमुद्गमतिवाष्पायते । उष्मायते । फेनाच्चेति वाच्यम् ॥ *
 ॥ फेनायते ॥ श्द्वैरकलहाभ्रकखमेघेभ्यःकारणे । ३ । १ । १७ । एभ्यःकर्मभ्यःकरोत्यर्थेक्यङ्स्यात् । श्द्वङ्करोति । श
 द्वायते । पक्षेतत्करोतीति शिजपीघातइति न्यासः । श्द्वयति । सुदिनदुर्दिननीहारेभ्यश्च ॥ * ॥ सुदिनायते ॥ सुखा
 दिभ्यःकर्त्तृवेदनायाम् । ३ । १ । १८ । सुखादिभ्यःकर्मभ्योवेदनायामर्थेक्यङ्स्याद्वेदनाकर्त्तुरेवचेत्सुखादीनि स्युः । सु
 खंवेदयतेसुखायते । कर्त्तृग्रहणङ्किम् । परस्यसुखंवेदयते ॥ नमोवरिवश्चित्रङःक्यच् । ३ । १ । १९ । करणेइत्यनुवृ
 त्तेः क्रियाविशेषेपूजायाम्परिचर्यायामाश्चर्येच । नमस्यतिदेवान् । पूजयतीत्यर्थः । वरिवस्यतिगुरुन् । श्रुश्रूषतेइत्यर्थः ।
 चित्रीयते । विस्मयतेइत्यर्थः । विस्मापयतइत्यन्ते ॥ पुच्छभागडचीवराङ् । ३ । १ । २० । पुच्छादुदसनेव्यसनेपर्यसने
 च । विविधं विरुद्धं बोधेपणं व्यसनम् । उत्पुच्छयते । विपुच्छयते । परिपुच्छयते । भाण्डात्समाचयते ॥ * ॥ सम्भाण्डय
 ते । भाण्डानिसमाचिनोतिगशीकरोतीत्यर्थः । समवभाण्डत् । चीवरादज्जनेपरिधानेच ॥ * ॥ सञ्जीवरयतेभिश्चुः । ची
 वराण्यज्जयतिपरिधनेवेत्यर्थः ॥ मुण्डमिश्रश्चक्ष्मालवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूलेभ्योणिच् । ३ । १ । २१ । कर्त्तर्ये । मु

॥सि०कौ०॥

॥ति०ना०॥

॥१६९॥

गडङ्करोतिमुगडयति । व्रताङ्गेजनतन्निवृत्त्योः । पयःश्रूद्रान्नंवाव्रतयति । वस्त्रात्ममाच्छादने । सम्बस्त्रयति । हल्यादिभ्योय
हणे । हलिकल्योरदन्तत्वञ्चनिपात्यते । हलिकलिव्मागृह्णाति । हलयति । कलयति । महद्बलंहलिः । परत्वाद्वृद्धौ
सत्यामपीष्टवद्भावेप्रागेवलुप्यते । अतःसन्वद्भावदीर्घान् । अजहलत् । अचकलत् । कृतं गृह्णाति कृतयति । तूस्तानिषि
हन्तिवितूस्तयति । तूस्तङ्केश्ङ्येके । जटोभूताःकेशाङ्यन्ये । पापमित्यपरे । मुगडादयःसत्यापपाशेत्यत्रैवपठितुयुक्ताः
। प्रातिपदिकाद्भावार्थङ्येवसिद्धेकेयांचिद्गृह्णंसापेक्षेभ्योपिणिजर्थम् । मुगडयतिमाणवकम् । मिश्रयत्यन्नम् । श्लक्ष्ण
यतिवस्त्रम् । लवणयतिवज्जनमिति । हलकल्योरदन्तत्वार्थम् । सत्यस्यञ्चापुगर्थम् । केषाञ्चित्तुप्रपञ्चार्थम् । सत्यङ्क
रोत्याचष्टेवासत्यापयति ॥ अर्थवेदयोरप्यापुग्वक्तव्यः ॥ * ॥ अर्थापयति । वेदापयति । पाशम्बिमुञ्चतिविपाशयति । रू
पम्पश्यतिरूपयति । वीणभोपगायत्युपवीणयति । तूलेनानुकुष्णात्यनुतूलयति । तृणाग्रन्तूलेनानुघट्टयतीत्यर्थः । श्लो
कैरूपसौतिउपश्लोकयति । सेनयाञ्चभियातिअभिधेणयति । उपसर्गात्तुनोतीतिघः । अभ्यधेणयत् । प्राक्सितादि
तियः । अभिधेणयिषति । स्थादिष्वभ्यासेनचेतिघः । लोमान्यनुमार्ष्टि अनुलोमयति । त्वचसम्बरणे । घः । त्वचं
गृह्णातित्वचयति । चर्मणासन्नह्यति । सञ्चर्मयति । वर्णगृह्णाति । वर्णयति । चूर्णैरवध्वंसतेअवचूर्णयति । इष्टव
दित्यतिदेशान्त्वद्भावादयः । एनीमाचष्टेणतथति । दरदमाचष्टेदारदयति । पृथुम्यथयति । वृद्धौसत्यापूर्वम्वाटिलो
पः । अपिप्रथत् । अपप्रथत् । मृटुम् । मृदयति । अमिमृदत् । अममृदत् । भृशंरुशंढूढम् । भृशयति । ऋशयति । ऋ
ठयति । अवभृशत् । अवऋशत् । अटद्रठत् । परिव्रठयति । पर्यवव्रठत् । ऊठिमाख्यत् । औजिठत् । ठन्वादीनामसि
द्धत्वात् हतिशब्दस्यद्वित्वम् । पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्वेङ्गित्वनित्यमित्युक्तम् । ङित्यस्यद्वित्वमित्यन्ये । औडिठत् । ऊढ
माख्यत् । औजठत् । औडठत् । औःपुयणितिवर्णप्रत्याहारजयहोलिङ्गम् । द्वित्वेकार्येणानचञ्चादेशेनेतिऊनयता

वृत्तम् ॥ प्रकृत्यैकाच् । वृद्धिपुक् । स्वापयति । त्वांमांवाचष्टेत्वापयति । मापयति । मपर्यन्तस्यत्वमौ । पररूपात्पू
 र्बन्निन्यत्वाङ्गिलोपः । वृद्धिःपुक् । त्वादयति । मादयतितीतुन्याय्यम् । अन्तरङ्गत्वात्पररूपेकतेप्रकृत्यैकाजितिप्रकृति
 भावात् । नचप्रकृतिभावोभाष्येप्रत्याख्यानइतिभ्रमितव्यम् । भाष्यस्यप्रेष्ठाद्युदाहरणविशेषेऽन्यथासिद्धिपरत्वात् । यु
 वामावाम्वा । युष्मयति । अस्मयति । आनमाचष्टेशावयति । नस्तद्धितइतिटिलोपः । प्रकृतिभावस्तुनयेननाप्राप्तिन्याये
 नटेरित्यस्यैववाधकोहिसः । भत्वात्सम्प्रसारणं । अन्येतु । नस्तद्धितइतिनेहातिदिश्यते । इष्टनितस्यादृष्टत्वात् । ब्र
 ह्मिष्टइत्यादौपरत्वाङ्गेरित्यस्यैवप्रवृत्तेः तेनभ्रुनयतीतिरूपमाङ्गः । विद्वांसमाचष्टेविद्वयति । अङ्गवृत्तपरिभाष्यास
 म्प्रसारणनेत्येके । सम्प्रसारणेवृद्धावादेशेचविदावयतीत्यन्ये । निन्यत्वाङ्गिलोपात्प्रसंसारणम् । अन्तरङ्गत्वात्पूर्वरू
 पश्लोपः । विदयति । इत्यपरे । उदञ्चमाचष्टेउदीचयति । उदैचिचत् । प्रथञ्चम् । प्रतीचयति । प्रथचिचत् ।
 इकोसवर्णइतिप्रकृतिभावपक्षे । प्रतिञ्चिचत् । सम्यञ्चमाचष्टेसमीचयति । सम्यचिचत् । समिञ्चिचत् । तित्यञ्च
 माचष्टेतिगपयति । अञ्चेष्टिलोपेनापहारेपि वहिरङ्गत्वेनासिद्धत्वात्तिरस्तिरिः असिद्धवदत्रेतिचिणोलुङ्ग्यायेन
 प्रथमटिलोपोऽसिद्धः अतःपुनष्टिलोपोन । अङ्गवृत्तपरिभाषयावाचञ्जलोपित्वाटुपधाह्रस्वोत् । अतितिगयत् । सथ
 ञ्चमाचष्टेसध्रापयति । अससध्रायत् । विष्वञ्चम् । अविविष्वद्रायत् । देवञ्चम् । अदिदेवद्रायत् । अदञ्चम् । अ
 ददद्रायत् । अदमुयञ्चम् । अदमुञ्चापयति । आददमुञ्चायत् । अमुमुयचम् । अमुमुञ्चापयति । चङ् । आमुमुञ्चापय
 त् । भुवम्भावयति । अवीभवत् । भुवम् । अवुभवत् । अयं । अशिअयत् । गाम् । अजगवत् । गयम् । अरीरयत् ।
 नावम् । अनूनवत् । स्वञ्चम् । स्वाशञ्चत् । स्वः । अवयानांभमात्रेऽटिलोपः । स्वयति । असस्वत् । अस्तिस्वत् । बहून्भाव
 यति । वह्यतीत्यन्ये । सग्विणम् । सजयति । संज्ञापूर्वकत्वान्नवृद्धिः । श्रीमतींश्रीमन्तम्वा । अययति । अशिअयत्

शसि०के०॥

॥ति०ना०॥

॥१६२॥

॥ि०क०॥

। पयस्विनीम् । पयस्यति । इहटिलोपोन । तदपवादस्यलुकःप्रवृत्तत्वात् । स्थूलं । स्थवयति । दूरं । दवयति । कथ
नार्हिदूरथत्पवनतेविवस्वतीति । दूरमयति अयतेवादूगत् । दूरन्तङ्कुर्वतीत्यर्थः । युवानं । यवयति । कनयति । युवाल्पयो
रितिवाकन् । अन्तिकं । नेदयति । बाळं । साधयति । प्रशस्यं । प्रशस्यति । इहअज्यौन । उपसर्गस्यपृथक्कृतेः । वृ
जं । ज्यापयति । वर्धयति । प्रियं । प्रापयति । स्थिरं । स्थापयति । स्फिरं । स्फापयति । उरुं । वरयति । वारयति
। वज्रं । वंहयति । गुरुं । गरयति । नृपं । त्रपयति । दीर्घं । द्राघयति । वृन्दारकं । वृन्दयति ॥ * ॥ इतिनामधा
नुप्रक्रिया ॥ * ॥ कंडादिभ्योयक् । ३ । १ । २७ । एभ्योधातुभ्योनिव्यंयक्स्यात्स्वार्थे । धातुभ्यःकिम् । प्रातिपदिकेभ्यो
माभूत् । द्विधाहिकंडादयः । धातवःप्रातिपदिकानिच । कण्डूङ्गात्रविघर्षणे । कण्डूयति । कण्डूयते ॥ मन्तुअपरार्धे
॥ रोषइत्येके । मन्तूयति । चन्द्रस्तुजितमाह । मन्तूयते ॥ बल्लुपूजामाधुर्ययोः ॥ बाल्लूयति ॥ असुउपतापे ॥ असु
। असुइत्येके । असूयति । असूयति । असूयते ॥ लेडोइधैर्त्येपूर्वभावेस्वप्नेच । दीप्तावित्येके । लेट्यति । लेटिता ।
लोट्यति । लेटिता ॥ लेलादीप्ता ॥ इरसइरजइरर्इर्यायाम् । इरस्यति । इरज्यति । हलिचेतिदीर्घः । ईर्यति ।
ईर्यते ॥ उवस्प्रभातीभावे ॥ मेधाअशुबहसे ॥ मेधाअति ॥ कुयुभक्षेपे ॥ कुयुभ्यति ॥ मगधपरिवेष्ट
ने ॥ नीचदास्यइत्यन्ये ॥ तन्तस्पर्मसटुःखे ॥ सुखटुःखतन्त्रिवायाम् ॥ सुख्यति । दुःख्यति । सुखंदुःखञ्चानुभवतीत्य
र्थःसपरपूजायाम् ॥ अररअरकर्मणि ॥ भिवञ्चिकिस्त्रायां ॥ भिष्मज्उपसेवायाम् ॥ इयुधशरधारणे ॥ चरशव
रशगतौ ॥ चुरणचैर्ये ॥ तुरणत्वग्याम् ॥ भुगणधारणपोषणयोः ॥ गद्रदवाक्स्वलने ॥ एलाकेलाखेलाविलासे ॥ इ
लेत्यन्ये ॥ लेखास्वलनेच ॥ अदन्तोऽथमित्यन्ये । लेख्यति ॥ लिटअल्पकुत्सनयोः ॥ लिट्यति ॥ लाटजीवने ॥ हृणीङ्गो
षकेलज्जायाञ्च ॥ महीङ्पूजायाम् ॥ महीङ्गणे ॥ मज्जामभक्त्यर्थे ॥ देवाशासासुतयोः ॥ दवसपरितापपरिचर

लयोः ॥ निरस्यन्तर्द्धः ॥ अगदनीरोगने ॥ अकार्यः ॥ उरस्यति । रत्नान्मवतः ॥ नरस्यगते ॥ पयस्यप
 ने ॥ सम्भूयस्प्रभूतभावे ॥ अन्वयस्यरस्यम् ॥ अरुतिगलोऽयम् ॥ * ॥ इत्तिकड्वादयः ॥ * ॥ कण्डूयतेऽन् ।
 सन्धोरितिप्रथमस्यैकाचोद्धितेप्राप्ते ॥ कंडूदेस्तस्यैतिवाच्यम् ॥ * ॥ कंडूयियिषति ॥ क्वजन्तात्सन् । यथेष्टनाम
 धातुषु । आद्यानाम्नयाणामन्यतमस्यद्विन्मिष्यः ॥ अजादेस्वाद्योतरस्य । पुपुत्रीयिषति । पुतित्रीयिषति । पुत्रीयि
 यिषति । अशिञ्चीयिषति । अञ्चीयिषति । नदरास्यंयुक्तानामचःपरस्यैवद्विन्निषेधः ॥ इन्द्रोयतेऽन् । द्रीश्
 द्यिषति । इन्द्रोयतेऽन् । इन्द्रोयिषति । इन्द्रोयिषति । चिचन्द्रोयिषति । चन्द्रोयिषति । चन्द्रोयिषति
 ति । प्रियमाख्यानुमाचक्षाणंप्रेरयितुन्वेहति । पिप्रयिषति । प्रापियिषति । प्रापियिषति । उरम् । विवारयिषति
 । वारियिषति । वारियिषति । वाळं । सिसाधयिषतीत्यादिरूपयत् । अन्नुनास्ति । यङ्सन्त्यन्तात्सन् । बोभूयि
 षयिषति । यङ्शिच्सन्ननास्ति । बोभूयिषतीत्यादि ॥ * ॥ इत्तिकड्वादयः ॥ * ॥ अनुदात्तङित आत्मनेपदम्
 । आस्ते । शेते ॥ भावकर्मणोः । १ । ३ । १३ । कभूवे । अनुकभूवे ॥ कर्त्तरिण्यन्दिहारे । १ । ३ । १४ । क्रियावि
 निमयेद्योत्येकर्त्तर्यात्मनेपदंस्यात् । व्यतिलुनीते । अन्यस्ययोग्यं लवनं कहेतीत्यर्थः ॥ असोरल्लोपः ॥ व्यतिसे । व्यतिषा
 ने । व्यतिषते । नासस्त्वोरितिसलोपः । व्यतिसे ॥ धिच ॥ व्यतिभे ॥ इहति ॥ व्यतिहे । व्यत्यसै । व्यतिषीत । व्यत्यास्त ।
 व्यतिगते ३ ॥ व्यतिभाते ३ ॥ व्यतिभे ॥ नगतिहिंसार्थेभ्यः । १ । ३ । १५ । व्यतिगच्छन्ति । व्यतिघ्नन्ति ॥ प्रतिषेधेह
 सादीनामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ हशादयोहसप्रकारः शृङ्क्रियाः । व्यतिहसन्ति । व्यतिजल्पन्ति ॥ हरतेरप्रतिषेधः ॥ * ॥
 सम्प्रहरतेरज्ञानः ॥ इतरेतगऽन्योऽन्योपपदाच्च । १ । ३ । १६ । परस्परपपदाच्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ इतरेतरस्यान्योन्य
 स्यपरस्परस्यवाच्यतिलुनन्ति ॥ नेर्विशः १ । ३ । १७ ॥ निविशते ॥ परिव्यवेभ्यः क्रियः । १ । ३ । १८ । अकर्त्तृभिप्रायार्थमि

॥सि०कौ॥

॥ति०आ॥

॥ १६३ ॥

॥ १६३ ॥

दम् । परिक्लीणीते । विक्लीणीते । अत्रक्लीणीते ॥ विपरगम्याङ्गेः । १।२।१७ । विजयते । पशजयते ॥ आङोदोऽनास्यवि
हरणे । १। ३। २० । आङ्पूर्वाद्ददातेर्मुखविकसनादन्यत्रार्थवर्तमानादात्मनेपदं स्यात् । विद्यामादत्ते । अनास्येतिकिम्
। मुखं व्याददाति । आस्यग्रहणमविवक्षितम् । विपादिकां व्याददाति । पादस्फोटो विपादिका । नदीकूलं व्याददाति । प
रङ्गकर्मकात्तनिषेधः । व्यादहतेपिपोलिकाः पतङ्गस्यमुखम् ॥ क्रीडोऽनुसम्परिभ्यश्च । १। ३। २१ । चादाङः । अनु
क्रीडते । संक्रीडते । परिक्रीडते । आक्रीडते । अनोः कर्मप्रवचनीयान्न । उपसर्गेण समासाहचर्यात् । माणवकमनु
क्रीडति । तेन सहेत्यर्थः । तृतीयार्थइत्यनोः कर्मप्रवचनीयत्वं ॥ समोऽकूजने । संक्रीडते । कूजनेतु । संक्रीडतिचक्रम् । आ
गमेः क्षमायाम् । ग्यन्तस्येदं ग्रहणम् । आगमयस्वतावत् । मात्वरिष्ठाइत्यर्थः ॥ शिक्षेर्जिज्ञासायाम् ॥ धनुषिशिक्षते । ध
नुर्विषयेज्ञानेशक्तो भवितुमिच्छतीत्यर्थः ॥ आशिषिनाथः ॥ आशिष्येवेति नियमार्थे वार्तिकमित्युक्तं । सर्पिषो नाथते । सर्पि
र्मस्यादित्याशांस्तइत्यर्थः । कथन्नाथसेकिमुपनिन्नभूभृतामिति नाधसइति पाठ्याम् । हरतेर्गतताच्छील्ये । गतम्प्रकारः पैतृ
कमश्चात्रनुहरन्ते । मानृकङ्गावःपितुर्मानुश्चागतम्प्रकारं सततम्परिशीलयन्तीत्यर्थः । ताच्छील्येकिं । मयतुरनुहरति ॥ कि
रतेर्हर्षजीविकाकुलायकरणेषुवाच्यम् ॥ * ॥ हर्षादयोविषयाः । तत्रहर्षोविक्षेपस्यकारणम् । इतरेफले ॥ अपाच्च
नुष्याच्छकुनिष्पालेखने । ६। १। १४२ । अपस्किरतेः सुइत्यात् । सुडपिहर्षादिष्वेववक्तव्यः ॥ * ॥ अपस्किरतेवृषो
हृष्टः कुकुटोभक्षार्थी । आश्चाश्रयार्थी च । हर्षादिष्वितिकिं । अपस्किरतिकुसुमम् । इहतङ्सुटौन । हर्षादिमात्र
विवक्षायां यद्यपि तङ्प्राप्तस्तथापि सुडभावेनेत्यनेइत्याहुः । गजोपस्किरति ॥ आङिनुप्रच्छोः । आनुते । आपृच्छते ॥ श
प्रउपालम्भे ॥ आङोशार्थात्स्वरितेनेकर्तृगेपिफलेशपथरूपेर्थात् आत्मनेपदं वक्तव्यमित्यर्थः । कृष्णायशपते ॥ समवप्रवि
भ्यःस्यः । १। ३। २२ । सन्तिष्ठते ॥ स्याच्चोरिश्च ॥ समस्थित । समस्थिषाताम् । समस्थिषत । अवन्तिष्ठते । प्रति

षुते । वितिष्ठते ॥ आङःप्रतिज्ञायामुपसंस्थानम् ॥ * ॥ गृह्णन्तिव्यमातिष्ठते । नित्यत्वेनप्रतिजानीतेइत्यर्थः ॥ प्रकाशनस्ये
 शाखयोश्च । १ । ३ । २३ । गोपीकृष्णायतिष्ठते । आह्वयम्प्रकाशयतीत्यर्थः । संश्लेष्यकर्षादिषुतिष्ठतेयः । कर्षादी
 निर्वृत्तेनाश्रयतीत्यर्थः ॥ उदोऽनूर्ध्वकर्मणि । १ । ३ । २४ । मुक्तावुतिष्ठते । अनूर्ध्वैतिकम् । पीठदुतिष्ठति । ईहा
 यामेव । नेह । यामाच्छतमुतिष्ठति ॥ उपान्मन्त्रकरणे । १ । ३ । २५ । आग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठते । मन्त्रकरणेकिं । भ
 त्तरमुपतिष्ठतियौवनेन ॥ उपाद्देवपूजासङ्गतिकरमन्त्रकरणपरिधिघटितवाच्यम् ॥ * ॥ आदित्यमुपतिष्ठते । कथन्त
 हिस्तुत्यस्तुतिभिरर्थाभिरुपतस्येसरस्वतीति । देवताशोपात् नृपस्यदेवतांशत्वाद्वा । गङ्गायमुनामुपतिष्ठते । उ
 पतिष्ठतेत्यर्थः । रथिकानुपतिष्ठते । मित्रीकरोतीत्यर्थः । पद्म्याःसुभ्रमुपतिष्ठते । प्राप्नोतीत्यर्थः । वालिष्ठायामितिबन्ध
 व्यम् ॥ * ॥ भिक्षुकःप्रभुमुपतिष्ठते । उपतिष्ठतिवा । लिप्तुयात्पगच्छतीत्यर्थः ॥ अकर्मकाच्च । १ । ३ । २६ । उ
 पातिष्ठतेरकर्मकादात्मनेपदंस्यात् । भोजनकालेउपतिष्ठते । सन्निहितोभक्तीत्यर्थः ॥ उद्विभ्यांतपः । १ । ३ । २७ ।
 अकर्मकादित्येव । उन्नपते । वितपते । दीप्यतइत्यर्थः । स्वाङ्गकर्मकाच्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ स्वमङ्गंस्वाङ्गन्नतु अद्रवमिति
 परिभाषितम् । उन्नपते । वितपतेपाणिम् । नेह । सुवर्णमुन्नपति । सन्तापयति । विलापयविवेत्यर्थः । चैत्रोमैत्रस्यपाणि
 मुन्नपति । सन्तापयतीत्यर्थः ॥ आङोयमहनः । १ । ३ । २८ । आयच्छते । आहते । अकर्मकात्स्वाङ्गकर्मकादित्येव ।
 नेह । परस्यशिरआहन्ति । कथन्तर्हिआजघ्रेविषमविलोचनस्यवक्षइतिभारविः । आहध्वंमारघूत्तममितिभट्टिश्च ।
 प्रमादस्वायमितिभागवृत्तिः । प्राप्येवध्याहारोवा । ल्यङ्गोपेपञ्चमीतिनुल्यवन्तन्मिनैवतदर्थवगतिर्यत्रतद्विषयम् । भेत्तु
 मित्यादितुमुन्नन्ताध्याहारोवास्तु । समीपमेत्येतिवा ॥ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । २ । ४ । ४४ । हनोवधादेशोवालुङि
 आत्मनेपदेषुपरेषु । आवधिष्ट । आवधिघाताम् ॥ हनःसिच् । १ । २ । १४ । कित्यात् । अनुनासिकलोपः । आहत । आ

प्रसि०कौ०॥
॥ति०शा०॥
॥१६४॥

हसनाम् । आहसत ॥ यमोगन्धने १ । २ । १५ । सिक्कित्यात् । गन्धनं सूचनं परदोषाविष्करणं । उदायत ।
गन्धनेकिम् । उदायंस्तपादम् । आहृष्टवानित्यर्थः ॥ समोगमृच्छिभ्याम् । १ । ३ । २० । अकर्मकाभ्यामित्येव । स
ङ्गच्छते ॥ वागमः । १ । २ । १३ । गमः परशैललादीलिङ्सिचैवाकितौस्तः । सङ्गसीष्ट । सङ्गंसीष्ट । समगत् । सम
गंस्त । समृच्छिद्यते । अकर्मकाभ्यांकिं । ग्रामंसङ्गच्छति । विदिपृच्छिस्वरतीनामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ वेत्तेरेवग्रहणं । स
म्बित्ते । सम्बिताते ॥ वेत्तेर्विभाषा । ७ । १ । ७ । वेत्तेः परस्य गादेशस्यातो रुडागमेवास्यात् । संविद्रते । सम्बिद्रते । स
म्पृच्छते । संस्वरते । अर्त्तिश्रुदृश्चिभ्यश्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ अर्त्तीतिद्वयोर्यहणम् । अर्द्धिधौत्वियर्त्तेरेवेत्युक्तम् । मासमृत
। मासमृधाताम् । मासमृधतेति । समार्त्त । समार्त्ताताम् । समार्त्तेतिचभादेः । इत्यर्त्तेस्तुमासमरत् । मासमरेताम् । मा
समरन्ते । समारत्त । समारेताम् । समारन्तेतिच । संश्रृणुते । सम्पश्यते । अकर्मकादित्येव । अतएवरक्षांसीतिपुर्णपि
संश्रृणुमहेइतिमुरारिप्रयोगः प्रामादिकइत्याहुः । अध्याहारेवाइतिकथयन्तइति । अथास्मिन्नकर्मकाधिकारेहनिग
म्यादीनांकर्मकर्मकतेतिचेत् । श्रृणु । धातेरर्थान्तरेवृत्तेर्द्धान्तिर्धनेपसंग्रहान् । प्रसिद्धेरविवक्षानः कर्मणोऽकर्मिका
क्रिया ॥ १ ॥ वहतिभारम् । नदीवहतिस्थन्दतइत्यर्थः । जीर्वात् । नृत्यति । प्रसिद्धेर्यथा । मेघोवर्षति । कर्मणोऽ
विवक्षानोयथा । हितान्नयः संश्रृणुतेसकिंप्रभुः । उपसर्गादस्यत्पूह्योर्वैतिवाच्यम् ॥ * ॥ अकर्मकादितिनिवृत्तम् । बन्धनि
रस्थति । निरस्थते । समूहति । समूहते ॥ उपसर्गाद्ध्रस्वऊहतेः । ७ । ४ । २३ । यादौक्लिति । ब्रह्मसमुह्यात् । अग्निंस
मुह्यात् ॥ निसमुपविभ्योह्व । १ । ३ । ३० । तिङ्ङ्यते ॥ स्र्जायामाडः । १ । ३ । ३१ । कृष्णश्चाणूरमाह्वयते । स्र्जायाङ्कि
र्त्त । पुत्रमाह्वयति ॥ गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्वप्रतियत्प्रकथनेपयोगेषुह्रजः । १ । ३ । ३२ । गन्धनंहिंसा । उ
त्कुरुते । सूचयतीत्यर्थः । सूचनं हि प्राणवियोगान्कलन्नाङ्गिमेव । अवक्षेपणमूर्त्तनं । श्येनोवर्त्तिकामटाकुरुते । भर्त्स

यतइत्यर्थः । हरिमुपकुरुते । सेवते । परदारान्प्रकुरुतइत्यर्थः । तेषुसहस्राप्रवर्तते । एधोदकस्योपस्कुरुते । गुणमा
 धत्ते । गाथाःप्रकुरुते । प्रकथयतीत्यर्थः । शतम्प्रकुरुते । धर्मार्थम्विनियुङ्के । एधुकिं । कटङ्करोति ॥ अधेःप्रसहने । १।
 ३३ । प्रसहनंधमाऽभिभवञ्च । यह मयैलेऽभिभवेचेतिपाठात् । शत्रुमधिकुरुते । क्षमतइत्यर्थः । अभिभवतीतिवा ॥
 वेःशङ्कर्मणः । १। ३। ३४ । स्वगन्धिकुरुते । उच्चारयतीत्यर्थः । शङ्कर्मणःकिम् । चित्तम्विकरोतिकामः ॥ अक
 र्मकाञ्च । १। ३। ३५ । वेःकञ्इत्येव । छात्रविकुर्वते । विकारंलभन्ते ॥ सम्माननोत्सङ्गनाचार्य्यकरणज्ञानभृतिविग
 णनव्ययेऽनियः । १। ३। ३६ । अत्रोत्सङ्गज्ञानविगणनव्ययानयतेर्वाच्याः । इतरेप्रयोगोपाधयः । तथाहि । शास्त्रे
 नयते । शास्त्रस्यंसिद्धान्तंशिष्येभ्यःप्रापयतीत्यर्थः । तेनचशिष्यसम्माननम्फलितं । उत्सङ्गने । दण्डमुन्नयते । उद्धिप
 तीत्यर्थः । माणवकमुपनयते । विधिना आत्मसमीपम्प्रापयतीत्यर्थः । उपनयनपूर्वकेणाध्यापनेनहि उपनेतरि आचार्य्यत्वं
 कियते । ज्ञानेतत्वंनयते । निश्चिनोतीत्यर्थः । कर्मकरनुपनयते । भृतिदानेनस्वसमीपम्प्रापयतीत्यर्थः । विगणनमृणादे
 र्निर्त्यातनम् । करंविनयते । रक्षेदेयंभागम्परिशोधयतीत्यर्थः । शतंविनयते । धर्मार्थम्विनियुङ्कइत्यर्थः ॥ कर्तृस्येवा
 ऽशरीरेकर्मणि । १। ३। ३७ । नियःकर्तृस्येकर्मणियदात्मनेपदम्प्राप्तन्तच्छरीरावयवभिन्नेएवस्यात् । सूत्रेशरीर
 शब्देनतदवयवोलक्ष्यते । क्रोधम्विनयते । अपगमयति । तत्फलस्यचित्तप्रसादस्यकर्तृगत्वात्स्वरितजितइत्येवसिद्धे
 नियमार्थमिदम् । तेनेहन । गडुम्विनयति । कथन्तर्हि विगणयत्यनयन्तिपौरुषमिति । कर्तृगामित्वाविवक्षायाम्भविष्यति
 ॥ वृत्तिसर्गतायनेषुक्रमः । १। ३। ३८ । वृत्तिरप्रतिबन्धः । चच्चिक्रमतेवुद्धिर्नप्रतिहन्यतइत्यर्थः । सर्गोत्साहः । अ
 ध्ययनायक्रमते । उत्सहते । क्रमन्तेऽस्मिन्शास्त्राणि । स्फीतानिभवन्तीत्यर्थः ॥ उपपराभ्याम् । १। ३। ३९ । वृत्त्यादि
 ध्याभ्यामेवक्रमेनेतूपसर्गान्तरपूर्वात् । उपक्रमते । पराक्रमते । नेह । संक्रामति ॥ आङ्उद्गमने । १। ३। ४० । आ

॥सि०कौ॥
॥ति०श्री॥
॥१६५॥

कमतेसूर्यः । उदयतेइत्यर्थः । ज्योतिरुद्गमनइतिवाच्यम् ॥ * ॥ नेह । अकामतिधूमोहर्म्यतलात् ॥ वेःपांढविह
रणे । १ । ३ । ४१ । साधुविक्रमतेवाजी । पाटविहरणेकिं । विक्रामतिसन्धिः । द्विधाभवतिस्फुटतीत्यर्थः ॥ प्रोपाभ्यांस
मर्थाभ्याम् । १ । ३ । ४२ । समर्थैतुल्यार्थैः । शकंधादित्वात्पररूपम् । प्रारम्भेऽनयोस्तुल्यार्थता । प्रक्रमते । उ
पक्रमते । समर्थाभ्यांकिम् । प्रकामति । गच्छतीत्यर्थः । उपकामति । आगच्छतीत्यर्थः ॥ अनुपसर्गाद्वा । १ । ३ । ४३
। कामति । क्रमते । अप्राप्तविभाषेयम् । वृत्त्यादौतुनित्यमेव ॥ अपह्ववेशः । १ । ३ । ४४ । शतमपजानीते । अपलपतीत्यर्थः
॥ अकर्मकाच्च । १ । ३ । ४५ । सर्पिषोजानीते । सर्पिषाउपायेनप्रवर्ततइत्यर्थः ॥ सम्प्रतिभ्यामनाधाने । १ । ३ ।
४६ । शतंसजानीते । अवेक्षतइतीत्यर्थः । शतंप्रतिजानीते । अङ्गीकरोत्यर्थः । अनाद्यानइतियोगोविभज्यते । तन्नामर्थ्या
दकर्मकाच्चेतिप्राप्तिरपिवाच्यते । मातरंमातुर्वासज्जानाति । कर्मणःशेषत्वविवक्षायांघृष्टी ॥ भासनोपसम्भाषाज्ञानयत्न
विमत्युपमन्त्रणेषुवदः । १ । ३ । ४७ । उपसम्भाषोपमन्त्रणधानोर्वाच्चेइतरेप्रयोगोपाधयः । शास्त्रेवदते । भासमा
नेव्रवीतीत्यर्थः । उपसम्भाषोपसंखनम् । भृत्यानुपवदते । सान्त्वयतीत्यर्थः । ज्ञाने । शास्त्रेवदते । यत्ने । क्षेत्रेवदते । वि
मतौ । क्षेत्रेविवदन्ते । उपमन्त्रणमुपकन्दनम् । उपवदते । प्रार्थयतइत्यर्थः ॥ व्यक्तवाचांसमुच्चारणे । १ । ३ । ४८ ।
मनुष्यादीनांसम्भूयोच्चारणेवदेरात्मनेपदंस्यात् । सम्प्रवदन्तेब्राह्मणाः । नेह । सम्प्रवदन्तिखगाः ॥ अनोरकर्मकात् ।
१ । ३ । ४९ । व्यक्तवाग्विषयादनुपूर्वाद्कर्मकाद्देरात्मनेपदंस्यात् । अनुवदतेकठःकलापस्य । अकर्मकात्किं । उ
क्रमनुवदति । व्यक्तवाचांकिम् । अनुवदतिवीणा ॥ विभाषाविप्रलापे । १ । ३ । ५० । विरुद्धोक्तिरूपेव्यक्तवाचांसमुच्चा
रणेउक्तवास्यात् । विप्रवदन्ते विप्रवदन्तिवाबैद्याः ॥ आवाङ्मूः । १ । ३ । ५१ । अवगिरते । गृणातिस्त्वपूर्वात्प्रयु
ष्यतएवेतिभाष्यम् ॥ समःप्रतिज्ञाने । १ । ३ । ५२ । इन्द्रिषंसङ्गिरते । प्रतिजानीतइत्यर्थः । प्रतिज्ञानेकिम् । सङ्गि

रतित्रासं ॥ उदञ्चरः सकर्मकात् । १। ३। ५३। धर्ममुच्चरते । उल्लंघ्यगच्छतीत्यर्थः । सकर्मकात्किम् । वाघ्यउच्च
 रति । उपरिष्ठाद्गच्छतीत्यर्थः ॥ समस्तृतीयायुक्तात् । १। ३। ५४। रथेनसञ्चरते ॥ दाणञ्चसाचेच्चतुर्थ्यर्थे । १। ३
 । ५५। सम्पूर्वाद्दाणस्तृतीयान्तेनयुक्ताटुकंस्यात् । तृतीयाचेच्चतुर्थ्यर्थे । दास्यासंयच्छते । पूर्वसूत्रेसमइतिषष्ठी । तेन
 सूत्रद्वयमिदं व्यवहितेपिप्रवर्तते । रथेनसमुदाचरते । दास्यासम्प्रयच्छते ॥ उपाद्यमःस्वकरणे । १। ३। ५६। स्वक
 रणंस्वोकारः । भार्य्यःमुपयच्छते ॥ विभायोपयमने । १। २। १६। यमःसिच्किद्दास्याद्विवाहे । रामःसोतामुपायत् । उ
 पायंस्तवा । उद्वोढेत्यर्थः । गन्धनाङ्गेउपयमेतु । पूर्वविप्रतिषेधन्नित्यङ्गत्वम् ॥ ज्ञाश्रुसृष्टृशंसनः । १। ३। ५७।
 सनन्तानामेषांप्राग्वत् । धर्मञ्जिज्ञासते । श्रुश्रूषते । सुस्मूर्यते । दिदृक्षते ॥ नाऽनोर्ज्ञः । १। ३। ५८। पुत्रमनुजि
 ज्ञासति । पूर्वसूत्रस्यैवायन्निषेधः । अनन्तरस्येतिन्यायात् । तेनेहन । सर्पियोनुजिज्ञासते । सर्पिषाप्रवर्तितुमिच्छतीत्य
 र्थः । पूर्ववत्संनङ्गिततङ् । अकर्मकाच्चेतिकेवलाद्विधानात् ॥ प्रत्याङ्भ्याश्रुवः । १। ३। ५९। आभ्यांसनन्ताच्छुवउक्तन्न
 स्यात् । प्रतिश्रुश्रूषति । आश्रुश्रूषति । कर्मप्रवचनीयात्स्यादेव । देवदत्तंप्रतिश्रुश्रूषते ॥ शदेःशितः ॥ म्रियतेर्कुड्वि
 डोश्च । व्याख्यातम् ॥ पूर्ववत्सनः । १। ३। ६२। सनःपूर्वायोधानुस्तेनतुल्यंसनन्तादप्यात्मनेपदंस्यात् । एदिधिवते ।
 शिशयिषते । निविबिधते । पूर्ववत्किम् । वुभूषति । शदेरित्यादिसूत्रद्वयेसनोनेत्यनुवर्त्यवाक्यभेदेनव्याख्येयम् । तेनेह
 न । शिशत्सति । मुमूर्षति ॥ आम्रत्ययवक्त्रोनुप्रयोगस्य । एधाञ्चके ॥ प्रोपाभ्यांयुजेरयज्ञपात्रेषु । १। ३। ६४। प्रयु
 ज्जे । उपयुज्जे । स्वराद्यन्तोपसर्गादितिबक्तव्यम् ॥ * ॥ उद्युज्जे । नियुज्जे । अयज्ञपात्रेषुकिं । इन्द्रंन्यञ्चिपात्राणिप्रयुन
 क्ति ॥ समःक्ष्णावः । १। ३। ६५। संक्ष्णुतेशस्त्रं ॥ भुजोऽनवने । १। ३। ६६। ओदनम्भुज्जे । अभ्यवहरतीत्यर्थः ।
 वुभुजेपृथिवीपालःपृथिवीमेवकेवलाम् । वृद्धो जनोदुःखशतानिभुज्जे । इहोपभोगोभुजेरर्थः । अद्रवनेकिम् । महीभुन

॥सि०कौ०॥

॥ति०त्रा०॥

॥१६६॥

क्ति ॥ शेरौयत्कर्मणौचेत्कर्त्ताऽनाध्याने । १। ३। ६७। एयन्तादात्मनेपदं स्यादशौयाक्रियास्यैवचेत्यन्तेनेच्यतेऽशौ
यत्कर्मकारकंसचेसौकर्त्तास्यान्नान्नाध्याने । एचञ्चेति सिद्धेऽकर्त्तृभिप्रायार्थमिदम् । कर्त्तृभिप्रायेतुविभावोपपदेनेतिविक
ल्पेऽणावकर्मकादितिपरस्मैपदेचपरत्वात्प्राप्तेपूर्वविप्रतिषेधेनेदमेवेद्यते । कर्त्तृस्थभावकाःकर्त्तृस्थक्रियाञ्चोदाहरण
म् । तथाहि । पश्यन्तिभवम्भक्ताः । चाक्षुषज्ञानविषयं कुर्वन्तीत्यर्थः । प्रेरणांशत्यागेपश्यतिभवः । विषयोभवतीत्यर्थः । त
तोहेतुमसिच् । दर्शयन्तिभवम्भक्ताः । पश्यन्तीत्यर्थः । पुनरर्थस्यैवविधायाम् । दर्शयतेभवः । इहप्रथमतृतीययो
एवस्थयोर्द्वितीयचतुर्थीश्चतुल्येः । तत्रतृतीयकक्षायान्नतङ्क्रियासाम्येपिणौकर्मकारकस्यैककर्त्तृत्वाभावात् । चतुर्थीः
न्तुतङ्द्वितीयामादायक्रियासाम्यात् । प्रथमायाङ्कर्मणोभवस्येहकर्त्तृत्वाच्च । एवमारोहयतेहस्तीत्युदाहरणम् । आ
रोहन्तिहस्तिनंहस्त्रिकाः । न्यग्भावयन्तीत्यर्थः । तत्रआरोहतिहस्ती । न्यग्भावतीत्यर्थः । ततोणिच् । आरोहयन्ति । आरो
हन्तीत्यर्थः । तत्रआरोहयते । न्यग्भवतीत्यर्थः । यद्वा । पश्यन्त्वारोहन्तीतिप्रथमकक्षाप्राग्वत् । ततःकर्मणएवहेतुत्वा
पासिच् । दर्शयतिभवः । आरोहयतिहस्ती । पश्यतंआरोहतञ्चप्रेरयतीत्यर्थः । ततोणिज्ऽभ्यान्तत्प्रकृतिभ्याञ्चउपात्तयो
र्द्वयोरपिप्रेषणयोस्त्वामेदर्शयते आरोहयतेइत्युदाहरणम् । अर्थःप्राग्वत् । अस्मिन्पक्षेद्वितीयकक्षायान्नतङ् । समानक्रि
यात्वाभावास्मिन्नर्थस्याधिक्यात् । अनाध्यानेकिम् । स्मरतिवनगुल्मंकोकिलः । स्मरतिवनगुल्मः । उक्तराणांपूर्वकस्मृतौविष
योभवतीत्यर्थः ॥ भीस्योर्हेतुभवे । व्याख्यातम् ॥ गृध्रिवञ्चोःप्रलम्भने । १। ३। ६८। प्रतारणैर्धैर्ययन्ताभ्यामाभ्याम्प्राग्व
त् । माणवकंगर्जयते । वञ्चयतेवा । प्रलम्भनेकिम् । आनङ्गर्जयति । अभिकाङ्क्षामस्योत्पादयतीत्यर्थः । अहिवञ्चयति
। वर्जयतीत्यर्थः ॥ लियःसस्माननशालीनीकरणयोश्च । व्याख्यातम् ॥ मिथोपपदात्कृजेऽभ्यासे । १। ३। ७१। शेरित्वे
च । मद्मिथ्याकारयते । स्वरादिदुष्टमसकृदुच्चारयतीत्यर्थः । मिथोपपदात्किं । पदंसृष्टुकारयति । अभ्यासेकिं । स्व

कृष्यं दंमिथाकारयति ॥ स्वरितञितःकर्त्रेभिप्रायेक्रियाफले । यजते । सुनुते । कर्त्रेभिप्रायेकिम् । चट्विजोयजति । सु
 न्वन्ति ॥ अपाद्वदः । १ । ३ । ७३ । न्यायमपवदते । कर्त्रेभिप्रायइत्येव । अपवदति ॥ णिचञ्च । कारयते ॥ समु
 दाड्भ्योयमोऽयन्ते । १ । ३ । ७५ । अयन्तेइतिच्छेदः । व्रीहीन्संयच्छते । भारमुद्यच्छते । वस्त्रमायच्छते । अयन्तेकि
 म् । उद्यच्छतिवेदम् । अधिगन्तुमुद्यमङ्करोतीत्यर्थः । कर्त्रेभिप्रायेइत्येव ॥ अनुपसर्गाञ्जः । १ । ३ । ७६ । गाञ्जानी
 ते । अनुपसर्गात्किम् । स्वर्गलोकन्नप्रजानाति । कथन्तर्हिभट्टिः । इत्थंनटपःपूर्वमवालुलोचेततोनुपसर्गेगमनंसुतस्येति ।
 कर्मणिजिह् । नटपेणेतिविपरिणामः ॥ विभायोर्पपदेनप्रतीयमाने । १ । ३ । ७७ । स्वरितञितइत्यादिपञ्चसूत्र्याय
 दात्मनेपदम्बिहितन्कश्मोपोच्चारितेनपदेनक्रियाफलस्यकर्त्रेणामिच्छेत्तितेवास्यात् । संयज्ञंयजति । यजतेवा । स्वङ्क
 टङ्करोति । कुरुतेवा । स्वम्पुत्रमपवदति । अपवदतेवा । संयज्ञङ्कारयति । कारयतेवा । संव्रीहि संयच्छति । संयच्छ
 तेवा । स्वाङ्गाञ्जानाति । जानीतेवा ॥ * ॥ इत्यात्मनेपदम् ॥ * ॥ शेषात्कर्त्रेपरस्मैपदम् । इति ॥ अनुपसर्गाङ्कञ्
 । १ । ३ । ७८ । कर्त्रेणोपफलेगभनादौचपरस्मैपदार्थमिदम् । अनुकरोति । पशकरोति । कर्त्रेणेत्येव । भावकर्मणो
 र्माभूत् । नचैवमपिकर्मकर्त्रेपरस्मैपदार्थः । कार्यातिदेशपक्षस्यमुच्यतयातत्रकर्मवत्कर्मणेत्यात्मनेपदेनपरेणास्यवाधात् ।
 शास्त्रातिदेशपक्षेतुकर्त्रेणकर्मणेत्यतःशेषादित्यतश्चकर्त्रेणहणद्वयमनुवर्त्यकर्त्रेणवयःकर्त्रेणानुपसर्गाङ्कानुवर्त्येतिव्याख्येयम् ॥ अमि
 प्रत्यतिभ्यःशिवः । १ । ३ । ८० । क्षिपप्रेरणेस्वरितेत् । अभिक्षिपति ॥ प्राद्वहः । १ । ३ । ८१ । प्रवहति ॥ परेर्मु
 यः । १ । ३ । ८२ । परिमृच्छति । भौवादिकस्यनु । परिमर्षति । इहपरेरितियोगम्बिभज्यवहेरपीतिकेचित् ॥ व्याङ्
 परिभ्योरमः । १ । ३ । ८३ । विरमति ॥ उपाच्च । १ । ३ । ८४ । यज्ञदत्तमुपरमति । उपरमयतीत्यर्थः । अन्तर्भा
 वितस्यर्थीयम् ॥ विभाषाऽकर्मकात् । १ । ३ । ८५ । उपाद्मेरकर्मकात्परस्मैपदंवा । उपरमति । उपरमतेवा ।

॥सि०कौ०॥

॥ ति०प०॥

॥ १६७ ॥

निवर्त्ततइत्यर्थः ॥ बुधयुधनशजनेड्पुदुसुभ्योणेः । १ । ३ । ८६ । एभ्योण्यन्तेभ्यःपरस्मैपदंस्यात् । णिचञ्जेव्यस्या
पवादः । बोधयतिपद्मम् । योधयतिकाम्पानि । नाशयतिदुःखम् । जनयतिमुखम् । अध्यापयति । प्रावयति । प्रापयती
त्यर्थः । द्रावयति । विलापयतीत्यर्थः । स्वावयति । स्थन्दयतीत्यर्थः ॥ निगरणचलनार्थेभ्यश्च । १ । ३ । ८७ । निगा
रयति । आशयति । भोजयति । चलयति । कम्पयति । अदेःप्रतिषेधः । आदयतेदेवदत्तेन । गतिवुद्धीतिकर्मत्वम
दिखाद्योर्नैतिप्रतिषिद्धंनिगरणचलनेतिस्त्रेणप्राप्तस्यैवायन्निषेधः । शेषादित्यकर्त्रभिप्रायेपरस्मैपदंस्यादेव । आ
दयत्यन्नंवटुना ॥ अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्त्तृकात् । १ । ३ । ८८ । एयन्तात्परस्मैपदंस्यात् । शेतेकृष्णस्तङ्गोपीशययति
॥ नपादम्याङ्गमाङ्गसपरिमुहर्चिन्दतिवदवसः । १ । ३ । ८९ । एभ्योण्यन्तेभ्यःपरस्मैपदम् । पिवतिर्निगरणार्थः
। इतरेच्चित्तवत्कर्त्तृकाकर्मकाः । न्दतिश्चलनार्थेपि । तेनस्त्रद्वयेनप्राप्तिः । पाययते । दमयते । आयाययते । आयं
स्यते । परिमोहयते । रोचयते । नर्त्तयते । वादयते । वासयते । धेडुपसंख्यानम् ॥ * ॥ धापयेतेशिप्रुमेकंसमीची
। अकर्त्रभिप्रायेशेषादितिपरस्मैपदंस्यादेव । वत्सान्प्राययतिपद्मः । दमयन्तीकमनीयतामदम् । भिक्षावासयति ॥ वा
क्यवः । लोहितायति । लोहितायते ॥ दृङ्गोलुङि । अङ्कृतत् । अङ्कोतिष्ठ ॥ वृङ्गःस्यसनोः । वर्त्त्यति । वर्त्तिष्यते । वि
वृत्सति । विवर्त्तिषते ॥ लुटिचकृपः । कल्प्ना । कल्प्नासि । कल्पितासे । कल्पस्यति । कल्पिष्यते । कल्पस्यते । चिक्रस्यति
। चिकल्पिषते । चिक्रस्यते ॥ * ॥ समाप्तापदव्यवस्था ॥ * ॥ अथभावकर्मणोर्लडादयः । भावकर्मणोरितितड् ॥ सार्धं
धातुकेयक् । ३ । १ । ६७ । धातेर्यक्प्रत्ययःस्याद्भावकर्मवाचिसार्धधातुकेपरे । भावोभावना । उत्पादनाक्रिया
साचधातुत्वेनसकलधातुवाच्या । भावार्थकलकारेणानूद्यते । युष्मदस्मद्भ्यांसामानाधिकरण्याभावात्प्रथमपुरुषः । तिङ्वा
च्यभवनायाञ्चसत्त्वरूपत्वेनद्वित्वाद्युप्रतीतेर्नद्विवचनादिकित्त्वेकवचनमेव । तस्यैर्त्सार्गिकत्वेनसंख्यानपेक्षत्वादनभिहिते

॥ति०भा०॥

॥ सि० कौ० ॥
॥ ति० भा० ॥
॥ १६८ ॥

३।१। ६५। तपज्ञेऽश्नस्यात्कर्मकर्तव्यनुतापेच । अन्वतप्रपापेन । पापङ्कूर्त्वेनाभ्याहतइत्यर्थः । कर्मणिलुङ् । व्यक्तात्
पेनपुंसाकर्त्वा अशोचीत्यर्थः । घुमास्थेतीत्वम् । दीयते । धीयते । आदेचइत्यत्राशितीतिकर्मधेरयादित्संज्ञकशकारा
दौनिषेधः । एशश्चाटिशित्वाभावान्स्मिन्नात्वम् । जग्मे ॥ आतोयुक्चिण्कृतोः । ७ । ३ । ३३ । आदृन्तानांयुगागमःस्या
च्चिण्त्रितिणित्कृतिच । षायितां । दाता । दायिषीष्ट । दासीष्ट । अदायि । अदायिघाताम् । अटियाताम् । अधायिघा
ताम् । अधिघाताम् । अग्नायिघाताम् । अग्नासाताम् । हन्यते । अविस्सलोरित्युक्तेर्हनस्तेन । होहन्नेरितिकुत्वं । घार्जिता ।
हन्ता । घानिघ्यते । हनिघ्यते । आशीर्लिङि । वधादेशस्यापवादश्चिखवद्भावः । आर्द्धधातुकेसीयुटीतिविशेषविहितत्वा
त् । घानिषीष्ट । पक्षे । वधिषीष्ट । अघानि । अघानिघाताम् । अहसाताम् । पक्षेवधादेशः । अवधि । अवधिघाताम् ।
अघानिघ्यत् । अहनिघ्यत् । नच आदियुच्चिखवदित्यतिदेशद्वधादेशः स्यादितिवाच्यम् । अङ्गस्येत्यधिकारादाङ्गस्यैवातिदेशात्
गृह्यते । चिखवदिटो नदीर्घत्वं । प्रकृतस्यवलादिलक्षणस्यैवेदोयहोलिटोत्यनेनदीर्घविधानात् । ग्राहिता । ग्रहीता । ग्रा
हिष्यते । ग्रहीष्यते । ग्राहियोष्ट । ग्रहीषीष्ट । अग्राहि । अग्राहिघाताम् । अग्रहीघाताम् । दृश्यते । अदर्शि । अदर्शि
घाताम् । सिचःकित्वाटम् । अदृक्षाताम् । गिरतेर्लिङिध्वमिचतुर्धिकंशतम् । तथाहि । चिखवदिटोदीर्घानेत्युक्तम् । अगा
रिध्वं । द्वितीयेत्विटिवृत्तेवेतिवादीर्घः । अगरीध्वम् । अगारिध्वम् । एयान्त्रयाणांलत्वखत्वंद्वित्वत्रयञ्चेतिपञ्चवैकल्पिकानि ।
इत्थंयस्यवतिः । लिङ्सिचेरिति विकल्पत्वादिडभावेऽञ्चेतिकित्त्वम् । रपरत्वंहलित्चेतिदीर्घः । इत्थंयोध्वमिति नित्यखत्वं ।
अगाद्ध्वम् । उवमानान्द्वित्वविकल्पेऽष्टौ उक्तयस्यवत्यासहसङ्कल्पने उक्तासंख्येति । इड्दीर्घश्चिखवदित्त्वत्वेद्वित्वत्रिक
न्तथा । इत्यष्टानां विकल्पेनचतुर्भिरधिकंशतम् । हेतुमस्यन्तात्कर्मणिलःथर्कणिलोपः । शस्यतेमोहोमुकुन्देन ॥ चिखमु
त्वेर्दीर्घाऽन्यतरस्याम् । ६ । ४ । ७३ । चिण्परेणमुल्परेचणौमितामुपधायादीर्घावास्यात् । प्रकृतोमितां ह्रस्वस्यवतुन

किञ्चिद्विद्यमानस्यैव स्वविकल्पसिद्धेः । दीर्घमिदं विदित्वेनोपेन स्तानि वदित्वा दीर्घसिद्धति । इत्स्वविधेनु स्यान्निव
 त्तुर्वा इत् । भाष्येनपूर्वोक्तवद्वेत् । दीर्घस्यैव स्वविकल्पसिद्धेः । दीर्घमिदं विदित्वेनोपेन स्तानि वदित्वा दीर्घसिद्धति । इत्स्वविधेनु स्यान्निव
 रोनिर्देशः । दीर्घस्यैव स्वविकल्पसिद्धेः । दीर्घमिदं विदित्वेनोपेन स्तानि वदित्वा दीर्घसिद्धति । इत्स्वविधेनु स्यान्निव
 यङन्तास्मिच् । शंशम्यते । शंशमिता । शंशमित्त । शंशमयिता । यङ्लुगन्तास्मिच्चयेवम् । भाष्यमतेनु । यङन्तास्मिच्च
 दिति दीर्घानास्तीति विशेषः । ग्यन्तत्वाभावे । श्यन्ते मुनिना ॥ नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्याऽनाचमेः । ७ । ३ । ३४ । उ
 पधाया वृद्धिर्न स्याच्चिणिति तिक्कति च । अश्मि । अदमि । उदात्तोपदेशस्येति किम् । अगामि । मान्तस्य किम् । अवा
 दि । अनाचमेः किं । अचामि । अनाचमिकमिव मीनामिति वक्तव्यम् ॥ * ॥ चिणि आयादयद् इति णिङभावे । अकामि । णिङ्णि
 चोरप्येवं । अचामि । वधहिंसायाम् । हलन्तः । जनिबध्योरिति वृद्धिः । अवधि । जायोऽविचिस्सुल्डित्वित्युक्तेर्न गुणः ।
 अजागारि ॥ भङ्गे चिणि । ६ । ४ । ३३ । नलोपोवास्यात् । अभाजि । अभञ्जि ॥ विभाषाचिस्समुलोः । ७ । १ । ६९ । ल
 भेर्नुमागमोवास्यात् । अलम्भि । अलाभि । व्यवस्थितविकल्पत्वात्प्रादेर्नित्यंनुम् । प्रालम्भि । द्विकर्मकाणान्तु । गौणेकर्म
 णिदुह्यादेः प्रधानेनोहृक्ष्वहाम् ॥ बुद्धिभक्षार्थयोः श्च कर्मणाञ्च निजेच्छया । प्रयोज्यकर्मण्यन्येषां ग्यन्तानां लादयोम
 ताः ॥ गौर्दुह्यते घयः । अजायामन्नीयते । ह्रियते । ह्यते । ऊह्यते । बोध्यते माणवकधर्मः । माणवको धर्म इति वा ।
 देवदत्तोऽग्रामङ्गम्यते । अकर्मकाणां कालादिकर्मकाणां कर्मणिभावे च लकार इच्छते । मासोमासंवाच्यस्यते देवदत्तम् ।
 णिजन्तानुप्रयोज्ये प्रत्ययः । मासमास्यते माणवकः ॥ * ॥ इति भावकर्म प्रक्रिया ॥ * ॥ यदासौकार्यं निश्चयेन तथितु इच्छेत्
 पारो न विवक्ष्यते तदाकारकान्तराण्यपि कर्तृसंज्ञां लभन्ते । स्वव्यापारे स्वतन्त्रत्वात् । तेन पूर्वोद्भूतस्यैव सन्नेपि सम्प्रतिकर्तृ
 त्वात्कर्तृरि लकारः । साध्वसिञ्चिनन्ति । काष्ठानि पचन्ति । स्थाली पचति । कर्मणस्तु कर्तृत्ववशात्प्राक्सप्तभूत्वात्प्रपि

॥ सि० कै० ॥

॥ सि० कै० ॥

॥ १६७ ॥

प्रायेणाकर्मकास्तेभ्योभावेकर्त्तरिचलकारः । पच्यतेञ्चोदनेन । भिद्यतेकाष्टेन । कर्त्तरितु ॥ कर्मवत्कर्मणांतुल्यक्रियः । ३
। १। ८७ । कर्मस्थयाक्रिययांतुल्यक्रियःकर्त्ताकर्मवत्यात् । कार्यातिदेशोऽयम् । तेनयगोपनेपदत्रिणचिखदिटः
स्युः । कर्त्तरभिहितत्वान्प्रथमा । पच्यतेञ्चोदनः । भिद्यतेकाष्टम् । अपाचि । अभेदि । ननुभावेलेकारेकर्त्तुर्द्वितीया
दस्मादतिदेशादिनिचेन्न । लकारवाच्यएवकर्त्ताकर्मवत् । लिङ्यांशिष्याडितिद्विलकारकाल्पइत्यनुवृत्तेः । भावेप्रत्यये
चकर्त्तुर्लकारेणानुपस्थितेः । अतएवह्यत्तखलर्याःकर्मकर्त्तरिनभवन्तिकिन्नुभावेएव । भेत्तव्यंकुसूलेन । अत्रेपचि
भिद्योःकर्मस्थयाक्रियाविक्रितिर्द्विधाभवनञ्च । सैवेदानीङ्कर्त्तुस्थानतुतनुत्या । सत्यं । कर्मत्वकर्त्तृत्वावस्थाभेदोपाधिकन्तस्य
मानाधिकरणक्रियायाभेदमाश्रित्यव्यवहारः । कर्मणेतिकिम् । करणाधिकरणाभ्यान्तुल्यक्रियेपूर्वाक्तेसाध्वसिरित्यादौमा
भूत् । किञ्च । कर्त्तृस्थक्रियेभ्योमाभूत् । गच्छनियामः । आशेहतिहस्ती । अधिगच्छतिशास्त्रार्थः । स्मरतिश्रद्धधातिवा । य
त्रकर्मणिक्रियाकृतोविशेषोदृश्यतेयथापक्वेयुतण्डलेयुयथावाच्छिन्नेयुकाष्ठेयुतत्रकर्मस्थक्रियानेतरत्र । नहिपक्वापक्वतण्डु
लेष्ववंगतागतयामेषुवैलक्षण्यमुपलभ्यते । करोषिरुत्यादनार्थः । उत्पत्तिश्चकर्मस्था । तेनकारिष्यतेघटइत्यादि । यत्क
र्थत्वेतुनैतन्निश्च्योत् । ज्ञानेकादिवद्वानस्यकर्त्तृस्थत्वात् । एतेन अनुव्यञ्ज्यमानेर्धेइतिव्याख्यातम् । कर्त्तृस्थत्वेनयगभावाक्यनि
हतेञ्चोलोपेचरूपसिद्धेः । तास्तीत्यादावयञ्जानश्चत्वात्मनेपदं । सकर्मकाणांप्रतिषेधोवक्तव्यः ॥*॥ अन्योन्यंसृशतः । अ
जायामन्नयति । दुहिपच्येर्द्वञ्जलंसकर्मकयोरितिवाच्यं ॥*॥ नदुहसुनमायक्चिणौ । ३ । १ । ८७ । एषाङ्कर्मकर्त्तरियक्
चिणौनस्तः । दुहेनेनयकएवनिषेधः । चिण्तुविकल्पिष्यते । शप्लुक् । गौःपयोदुग्धे ॥ अचकर्मकर्त्तरि । ३ । १ ।
६२ । अजन्तात्त्रेञ्चिण्वास्यात्कर्मकर्त्तरितशदपरे । अकारि । अकृत ॥ दुहञ्च । ३ । १ । ६३ । अदोहि । पक्षेकः
। लगेतिपक्षेचक । अदग्धि । अधक्षत । उदम्बरःफलम्यच्यते ॥ अजियुजोःशुभ्र ॥ * ॥ अतयोःसकर्मकयोःकर्त्तावत्

कृत्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् । कर्त्तव्यम् ।
 निष्पादयतीत्यर्थः । अर्थात् । पुण्यतेष्वङ्गारियोगम् ॥ भूयाकर्म्मकिरादिसमाश्चिन्त्यभामनेपदान् ॥ * ॥ भूयावाचिनीकिर
 दीनांसनन्तानाञ्चयक्विणौचिस्वदिद्वेनेतिवाच्यमित्यर्थः । अलङ्कुरुतेकन्या । अलमङ्कृत । अवकिरतेहस्ती । अवाकीर्ष ।
 गिरतेञ्चगीर्ष । अद्रियते । आदृत । किरदिस्तुटाद्वन्तर्गणः । चिकीर्षतेकटः । अचिकीर्षिष्ट । इच्छायाःकर्तृस्व
 वेपिकरोतिक्रियापेक्षमिह कर्म्मस्थक्रियात्वम् ॥ नरुधः । ३ । १ । ६४ । अस्माञ्चेष्टिण । अवाहङ्गौः । कर्म्मकर्त्तरी
 व्येव । अवारेधिगौर्गोपेन ॥ तपस्तपःकर्म्मकस्यैव । ३ । १ । ८८ । कर्त्ताकर्म्मवत्यात् । विध्यर्थमिदं । एवकारस्तु
 व्यर्थएवेतिवृच्यनुसृष्टिः । तप्यतेतपस्तापसः । अर्जयतीत्यर्थः । तपोनुतापेचेतिचिश्चिन्नेधेधात्सिच् । अतप्त । तपःकर्म्म
 कस्येर्त्तिकं । उन्नपतिसुवर्णसुवर्णकारः ॥ नदुहस्तुनमांयक्विणौ । प्रस्तुते । प्रास्त्राविष्ट । प्रास्त्रोष्ट । नमतेदण्डः । अ
 नस्त । अन्तर्भावितण्यर्थोचनमिः । यक्विणोःप्रतिषेधेहेतुमस्मिश्चिष्वामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ कारयते । अचीकरत् । अ
 छयतेदण्डः । उदशिश्चियत् । चिखदिद्वस्तुस्यादेव । कारिष्यते । उच्छयिष्यते । वृतेकथा । अबोचत् । भारद्वाजी
 याःपठन्तिणिश्चिन्त्यव्यवृत्तात्मनेपदाकर्म्मकाणामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ पुच्छमुदस्यति । उत्पुच्छयतेगौः । अन्तर्भावितण्य
 र्थतायाम् । उत्पुच्छयतेगाम् । पुनःकर्त्तृत्वविवक्षायाम् । उत्पुच्छयतेगौः । उदपुपुष्टत् । यक्विणोःप्रतिषेधाच्छपुच्यौ ।
 अश्चिन्त्यंशोर्धृधीयत्वास्मिजभावपक्षेयहणं । यम्यतिमम्यम् । अम्यतिमेखलान्देवदत्तः । मम्यतेमम्यः । अम्यतिष्ये । अ
 म्यते । अम्यतिष्ये । क्रैयादिकयोस्तु । अम्यते । म्यतेस्वयमेवात्तिकुर्वतेसैभवाः । वल्लानीत्यर्थः । प्रेषणम्यः । प्रेषण
 काचेतितड् । अन्तर्भावितण्यर्थस्यपुनः प्रेषणम्यागे । विकुर्वतेसैभवाः । व्यकारिष्यत् । व्यकारिष्यत् । व्यकारिष्यत् । व्यकारिष्यत्
 कृत । व्यरुधाताम् । व्यरुषत ॥ कुधिरङ्गोःप्रांचांशुन्यरस्यैपदञ्च । ३ । १ । ९० । अनयोःकर्म्मकर्त्तरिनयकं किन्तुस्य

॥ सि० कौ० ॥

॥ ति० ल० ॥

॥ १७० ॥

॥ १७१ ॥

अपरस्मैपदञ्च । आत्मनेपदापवादः । कुच्यति । कुच्यतेपादः । रज्यति । रज्यतेवस्व । यमविषयेतुनास्वप्रवृत्तिः । को
विषीष्ट । रंक्षीष्ट ॥ * ॥ इतिकर्मकर्तृप्रक्रिया ॥ * ॥ अभिज्ञावचनेल्लट् । ३ । २ । ११२ । स्मृतिबोधिन्युपपत्तिः
नानद्युतनेधातोर्लट् इत्यात् । लडोपवादः । स्मरसिद्धल्लगोकुत्सेवत्यामः । एवंबुध्यसेचेतसेइत्यादियोगेपि । तेषामपि
प्रकरणादिवशेनस्मृतौवृत्तिसम्भवात् ॥ नयदि । ३ । २ । ११३ । यद्योगेउक्तम् । अभिजानासिद्धल्लयदनेअभुज्म
हि ॥ विभाषासाकाङ्क्षे । ३ । २ । ११४ । उक्तविषयेल्लट् इत्यात् । लक्ष्यलक्षणभावेनसाकाङ्क्षेऽङ्गात्पर्यः । स्मरसिद्धल्ल
वनेवत्यामस्तत्रगाश्चारयिष्यामः । वासोलक्षणञ्चारणंलक्ष्यम् । पक्षेलङ् । यच्छब्दयोगेपिनयदीतिवाधित्वापरत्वाद्विक
ल्पः ॥ परोक्षेलिङ् । चकार । उत्तमपुरुषेचित्तविक्षेपादिनापारोक्ष्यं । सुप्तेऽहंकिलविललाप । बद्धजगदपुरस्तात्तस्य
मत्तकिलाहम् । अत्यन्तापह्नवेलिङ्कृतव्यः ॥ * ॥ कलिङ्गेष्ववात्सीः । नाहङ्कलिङ्गान्जगाम ॥ हशश्चतेर्लिङ् । ३ । २ ।
११६ । अनयोरुपपदयोर्लिङ् विषयेलङ् इत्यात् । चास्मिन् । इतिहाकरेचकारवा । शश्चदकरेचकारवा ॥ प्रश्नेचासन्न
काले । ३ । २ । ११७ । प्रष्टयःप्रश्नः । आसन्नकालेपृच्छमानेऽर्थेलिङ् विषयेलङ् लिटौस्तः । अगच्छत्किम् । जगामकिं ।
अनासन्नेतु । कंसञ्जघानकिम् ॥ लट्स्मे । ३ । २ । ११८ । लिटोपवादः । यजतिस्मयुधिष्ठिरः ॥ अपरोक्षेच । ३ ।
२ । ११९ । भूतानद्युतनेलट् इत्यात्स्मयोगे । एवंस्मपिताब्रवीति ॥ ननौपृष्टप्रतिवचने । ३ । २ । १२० । अनद्युतनपरो
क्षइतिनिवृत्तम् । भूतेलट् इत्यात् । अकार्षीःकिम् । नमुकरोमिभोः ॥ नन्वोर्विभाषा । ३ । २ । १२१ । अकार्षीःकिम् । न
करोमिनाकार्षम् । अहन्नुकरोमि । अहन्वकार्षम् ॥ पुरिलुङ्चास्मे । ३ । २ । १२२ । अनद्युतनयहणंमण्डूकप्लुत्या
नुवर्तते । पुमशब्दयोगेभूतानद्युतनेविभाषालुङ्चास्मिन्तुस्मयोगेपक्षेयथाप्राप्तम् । वसन्तीहपुराशात्राः । अषाब्दुः । अ
पिन् । कर्तुः । कर्तुमिन् । कर्तुमिन् । कर्तुमिन् । कर्तुमिन् ॥ भविष्यतीयनुवर्तते । कर्तुमिन् । कर्तुमिन् । कर्तुमिन् ॥ ३ । ४ । यत्तु

निपातयोगिकम् । यावदासत्तमो विद्यते । करहभूतियापुत्रास्यति ॥ वि
 भाषाकदाकह्यौः । ३ । ३ । ५ । भविष्यतिलङ्स्यात् । कदाकर्हिवाभुङ्के । भोक्ष्यते । भोक्तावा ॥ किंवृत्तेलिप्सायाम् । ३ । ३
 । ६ । भविष्यतिलङ्स्यात् । कङ्कतरङ्कतमंवाभोजयसि । भोजयिष्यसि । भोजयितासिवा । लिप्सायाङ्किं । कःपाटलिपुत्रङ्ग
 मिष्यति ॥ लिप्स्यमानसिद्धौच । ३ । ३ । ७ । लिप्स्यमानेनान्नादिनास्वर्गादेःसिद्धौगम्यमानायाम्भविष्यतिलङ्स्यात् । यो
 ऽन्नन्ददाति । दास्यति । दातावा । सस्वर्गयाति । यास्यति । यातावा ॥ लोडर्थलक्षणेच । ३ । ३ । ८ । लोडर्थःप्रैयादिर्ल
 क्ष्यतेयनतस्मिन्नर्थेवर्तमानाद्वातोर्भविष्यतिलङ्स्यात् । कृष्णश्चेद्दुङ्केत्वङ्गाश्चारय । पक्षे लङ्लटौ ॥ लिङ्चोर्द्धमौहूर्तिके
 के । ३ । ३ । ९ । ऊर्द्धमुहूर्ताङ्गवःऊर्द्धमौहूर्तिकः निपातनात्समासः उत्तरपदवृद्धिश्च ऊर्द्धमौहूर्तिकेभविष्य
 ति । लोडर्थलक्षणेवर्तमानाद्वातोर्लिङ्लटौवासुः । मुहूर्ताङ्गपरिउपाध्यायश्चेदागच्छेत् । आगच्छति । आगमिष्यति ।
 आगन्तावा । अथत्वच्छन्दोधीष्व ॥ वर्तमानसमीप्येवर्तमानवद्वा । ३ । ३ । १३१ । समीपमेवसमीप्यम् स्तार्थेच्यश्च
 वर्तमाने लडित्यारभ्यउणादयोवहुजमितियावत्येनोपाधिनाप्रत्ययाउक्तास्तेतथैववर्तमानसमीपेभूतेभविष्यतिचवास्युः ।
 कदाआगतेसि । अयमागच्छामि । अयमागमं । कदागमिष्यसि । एषगच्छामि । गमिष्यामिवा ॥ आशंसायांभूतवच्च । ३ ।
 ३ । १३२ । वर्तमानसमीप्यइतिनानुवर्तते । भविष्यतिकालेभूतवद्द्वर्तमानवच्चप्रत्ययावास्युर्गंसायाम् । देवश्चेदवधीत् ।
 वर्षति । वर्षिष्यतिवा । धान्यमवाप्सुम् । वपामः । वप्स्यामोवा । समान्यातिदेशेविशेषानतिदेशस्तेनलङ्लिटौन ॥ क्षिप्रंक्व
 नेल्लङ् । ३ । ३ । १३३ । क्षिप्रपर्यायेउपपदेपूर्वविषयेल्लङ्स्यात् । वृष्टिश्चेक्षिप्रमाश्रुत्वरितम्नायास्यति । वीच्यस्यामः
 । नेतिवक्तव्ये लङ्ग्रहणंलुटोपिविषयेयथास्यात् । अःशीघ्रम्बस्यामः ॥ आशंसावचनेलिङ् । ३ । ३ । १३४ । आशंसे
 चिन्युपपदेभविष्यतिलिङ्स्यान्ननुभूतवन् । गुरुश्चेदुपेयादाशंसेऽधीयीय । आशंसेक्षिप्रमधीयीव ॥ नानद्वातनवक्तिनाप्र

॥ सि० कै० ॥

॥ ति० ल० ॥

॥ १७९ ॥

बन्धसामीप्ययोः । ३ । ३ । १३५ । ज्ञियायाः सातत्ये सामीप्ये च लङ्लुटौ न । यावज्जीवमन्नमदाहीस्यति वा । सामीप्यन्तु ल्य
जातीयेनावबधानम् । येयंपौर्णमास्यतिक्रान्ता तस्यामग्रीनाधित । सोमेनायष्ट । येयं अमावस्यागामिनी तस्यामग्रीनाधाम
ते । सोमेनयध्यते ॥ भविष्यति मर्त्यादावचनेऽवरस्मिन् । ३ । ३ । १३६ । भविष्यतिकाले मर्त्यादेः क्त्वावरस्मिन्प्रविभा
गेऽनद्युतनवन्न । योयमध्वागन्तव्यश्चापाटलिपुत्रात्तस्ययदवरं कौशाम्यास्तत्रसक्तून्यास्यामः ॥ कालविभागे चानहोरात्राणा
म् । ३ । ३ । १३७ । पूर्वसूत्राणां पूर्वसूत्रं सर्वमनुवर्तते । अहोरात्रसम्बन्धिनिविभागे प्रतिषेधार्थमिदम् । योगविभाग
उत्तरार्थः । योयं वत्सरश्चागामी तस्ययदवरमायहायण्यास्तत्रयुक्ता अध्येष्यामहे । अनहोरात्राणाङ्कम् । योयं मासश्चागामी त
स्ययोऽवरः पञ्चदशरात्रः तत्राध्येतास्महे ॥ परस्मिन्विभागा । ३ । ३ । १३८ । अवरस्मिन्वर्ज्यम्पूर्वसूत्रद्वयमनुवर्तते
अप्राप्तविभाषेयम् । योयं सम्बत्सरश्चागामी तस्ययत्परमायहायण्यास्तत्राध्येष्यामहे । अध्येतास्महे ॥ लिङ्निमित्ते लट्कि
यातिपत्तौ । ३ । ३ । १३९ । भविष्यतीत्येव । सुवृष्टिश्चेदभविष्यत्तदा सुभिक्षमभविष्यत् ॥ भूते च । ३ । ३ । १४० ।
पूर्वसूत्रं सम्पूर्णमनुवर्तते ॥ वेताप्योः । ३ । ३ । १४१ । वाञ्छा उताप्योः । उताप्योरित्यतः प्राग्भूते लिङ्निमित्ते लट्ङ्ङेत्यधिक्रि
यते । पूर्वसूत्रन्तु उताप्योरित्यादौ प्रवर्तत इति विवेकः ॥ गर्हायां लउपिजात्वेः । ३ । ३ । १४२ । आभ्यांयोगे लट्स्यात् ।
कालत्रये गर्हायाम् । लुडादीन्परत्वाद्यम्बाधते । अपिजायान्यजसि । जानुगणिकामाधत्से । गर्हितमेतत् ॥ विभाषाक
यमिलिङ् । ३ । ३ । १४३ । गर्हायामित्येव । कालत्रये लिङ्ङाङ्ङत् । कथन्धर्मन्त्यजेस्यजसिवा । पक्षे कालत्रयलकारः
। अत्र भविष्यतिनिघं लट्भूते वा । कथन्नामतत्र भवान्धर्ममत्यक्ष्यत् ॥ किंवृत्ते लिङ्लुटौ । ३ । ३ । १४४ । गर्हायामित्ये
व । विभाषानुनानुवर्तते । कः कतरः कतमो कहरिं निन्देत् । निन्दिष्यति वा । लट्प्राग्वत् ॥ अनवृत्तप्रमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि ।
कः कतरः कतमो कहरिं निन्देत् । अनवृत्तप्रमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि । अनवृत्तप्रमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि । अनवृत्तप्रमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि ।

निर्दिष्टतिवा । कः कतरः कर्तृमोवाहरिं निन्देत् । निर्दिष्टतिवा । लट्प्रसृत् ॥ निर्दिष्टतिवा । ३ । ३ । १४६ ॥
नवकृष्णमर्षयोरित्येतद्गर्हायाञ्चेति यावदनुवर्तते । किङ्कलेति समुदायः क्रोधद्योतक उपपदम् । अस्ति भवति
विद्यतयः । लिङोऽपवादः । नश्च ह धेनमर्षयेवाकिंकिलत्वं शूद्रान्मोक्ष्यसे । अस्ति भवति विद्यते वा शूद्रोऽङ्गमिष्यसि । अत्र लृ
ङ् ॥ जानुयदोर्लिङ् । ३ । ३ । १४७ । यदायद्योरुपसंख्यानम् ॥ * ॥ लृटोऽपवादः । जानुयद्यदायदिवात्वाद्दृशो हरिं
निन्देन्नावकल्पयामिनमर्षयामि । लृट्प्रसृत् ॥ यच्चयत्रयोः । ३ । ३ । १४८ । यच्चयत्रवात्त्वमेवंकुर्याः नश्च ह धेनमर्ष
यामि ॥ गर्हायाञ्च । ३ । ३ । १४९ ॥ अनवकृष्णमर्षयोरिति निवृत्तम् । यच्चयत्रयोर्योगे गर्हायां लिङे वस्यात् । यच्चयत्रवात्त्वं
शूद्रं याजयेऽन्यात्यक्तत् ॥ चित्रीकरणे च । ३ । ३ । १५० । यच्चयत्रवात्त्वं शूद्रं याजयेऽन्यात्यक्तत् ॥ शेषे लृट् उयदौ । ३
। ३ । १५१ । यच्चयत्राभ्यामन्यस्मिन्नुपपदे चित्रीकरं श्लोगम्येधातोर्लृट्स्यात् । आश्चर्यमन्धेनामकृष्णमिष्यति । अयदौ किं
। आश्चर्यं यदिसोऽधीयोत् ॥ उताप्योः समर्थयोर्लिङ् । ३ । ३ । १५२ । वाटमित्यर्थेऽनयोस्तु ल्यार्थता । उत अपि वाट
न्यादघं हरिः । समर्थयोः किम् । उत दण्डः पतिष्यति । अपिधास्यति द्वारम् । प्रश्नः प्रच्छादनञ्च गम्यते । इतः प्रभृति लिङ्गि
ने क्रियातिपत्तौ भूतेपि निष्पद्यते ॥ कामप्रवेदनेऽकच्चिति । ३ । ३ । १५३ । स्वाभिप्रायाविष्कारं श्लोगम्यमाने लिङ्स्यात्तु
कच्चिति । कामो मे भुञ्जीत भवान् । अकच्चितीति किं । कच्चिज्जीवति ॥ सम्भावनोऽलमिति चेत्सिद्धाप्रयोगे । ३ । ३ । १५४ ।
अलमर्थोऽत्र प्रैलिः । सम्भावनमित्यलमीति च प्रथमया सप्तम्या च विपरिणम्यते । सम्भावनोर्लिङ्स्यात्तत्रेत्सम्भावामलपि
व्यलमिति सिद्धाप्रयोगे सति । अपि गिरिं शिरसाभिन्द्यात् । सिद्धाप्रयोगे किं । अलं कृष्णो हस्तिनं हनिष्यति ॥ विभाषा धातौ
सम्भावनवचनेऽयदि । ३ । ३ । १५५ । पूर्वस्त्वचमनुवर्तते । सम्भावनार्थे धातावुपपदे उक्तेर्लिङ्वासात् । ननु यच्छे ।
पूर्वेषु नित्ये प्राप्ते वचनं । सम्भावयामि भुञ्जीत भोक्ष्यते वा भवान् । अयदिकिं । सम्भावयामि यद्दृष्टीयास्त्वम् ॥ हेतुहेतुम

• ॥सि०कौ०॥
 ॥ति०ल०॥
 ॥१७२॥

मोर्द्धिङ् । ३ । ३ । १५६ । वास्यात् । ह्यनमेचेत्पुखंयायात् । ह्यन्नं स्यतिचेत्पुखंयास्यति । भविष्यन्वेवेद्यते । नेह ।
 हन्तीतिपलायते ॥ इच्छार्थेषुलिङ्लोटे । ३ । ३ । १५७ । इच्छामिभुञ्जीतभुङ्क्वाभवान् । एवङ्कमयेप्रार्थयेद्ब्यादियो
 गेवोधम् । कामप्रवेदनइतिवक्तव्यं ॥*॥ नेह । इङ्ङकरोति ॥ लिङ् । ३ । ३ । १५८ । समानकर्तृरेषुइच्छार्थेषूपपदेषु
 लिङ्स्यात् । भुञ्जीयेतीच्छति ॥ इच्छार्थेभ्योविभाषावर्तमाने । ३ । ३ । १६० । लिङ्स्यात्पक्षे लट् । इच्छेत् । इच्छति । का
 मयेत् । कामयते । विधनिमन्त्रणेतिलिङ्विधौ । यजेत् । निमन्त्रणे । इहभुञ्जीतभवान् । आमन्त्रणे । इहासीत् । अधी
 ष्टे । पुत्रमध्यापयेद्भवान् । सम्प्रश्ने । किम्भोवेदमधीयीयउततर्कं । प्रार्थने । भोभोजनंलभेय । एवंलोड् ॥ प्रैवातिसर्गो
 प्राप्त्रकालेषुहत्याश्च । ३ । ३ । १६३ । प्रैषोविधिः । अतिसर्गः । कामचारनुज्ञा । भवतायष्टव्यं । भवान्यजताम् । चकारे
 णलोटेनुकर्षणंप्राप्त्रकार्थम् ॥ लिङ्ङोर्ध्वमौहूर्तिके । ३ । ३ । १६४ । प्रैषादयोऽनुवर्तन्ते । मुहूर्त्नादूर्ध्वंयजेत् । यजेत
 म् । यष्टव्यं ॥ स्मेलोड् । ३ । ३ । १६५ । पूर्वसूत्रस्यविषये लिङ्ङुत्वात्पवादः । ऊर्द्धंमुहूर्त्नात्यजतांस्म ॥ अधीष्टे
 च । ३ । ३ । १६६ । स्मोउपपदेधीष्टेलोड्स्यात् । लंसुअध्यापय ॥ लिङ्ङुदि । ३ । ३ । १६८ । यद्यदेउपपदेकालसमयवे
 चासुचलिङ्स्यात् । कालःसमयोवेलावायद्भुञ्जीतभवान् ॥ अर्हंकृत्यतृचश्च । ३ । ३ । १६९ । चाल्लिङ् । लंकन्यां वहेः ॥ शकि
 लिङ् । ३ । ३ । १७२ । शक्तौलिङ्स्यात् । चाकृत्याः । भारंल्वंवहेः । माडिलुङ् । माकार्धीः । कथंमाभवतुमाभविष्यतीति ।
 नायंमाङ्किन्तुमाशब्दः ॥ धातुसम्बन्धेप्रत्ययाः । ३ । ४ । १ । धात्वर्थानांसम्बन्धेयत्रकालेप्रत्ययाउक्तास्ततोऽन्वत्रापिस्युः । ति
 ङ्वाचक्रियायाः प्राधान्यात्तदनुरोधेनगुणभूतक्रियावाचिभ्यःप्रत्ययाः । वसन्द्दर्श । भूनेलट् । अतीतवासकर्तृकर्तृकन्द
 र्शनमर्थः । सोमयाज्यस्यपुत्रोभविता । सोमेनयष्ट्यमाणोयःपुत्रस्तत्कर्तृकम्यवनम् ॥ क्रियासम्बन्धेऽलोड्लोडोदिसौ
 चतध्रमोः । ३ । ४ । २ । पैनःपुन्यंभूशोचदुःखेयतिनिर्गुणत्वात्तस्यदितिनाम् । तिङ्ङमपवादः । लोड्ङोःसु

परस्मिपदात्मनेपदसंज्ञौस्तिस्रिंश्चेत्संज्ञौ चतध्वमोर्विषयेतुहिस्रौवास्तुः । पुरुषैकवचनसंज्ञेतुनानयोरतिदिश्येते । हिस्रैर्वि
 धानसामर्थ्यात् । तेनसकलपुरुषवचनविषयेपरस्मैपदिभ्योहिकर्त्तरि । आत्मनेपदिभ्यःस्वोभावकर्म कर्तृषु ॥ * ॥ समुच्च
 येऽन्यतरस्याम् । ३ । ४ । ३ । अनेकक्रियासमुच्चयेद्वोत्थे प्रागुक्तंवास्यात् ॥ यथाविध्यनुप्रयोगःपूर्वस्मिन् । ३ । ४ । ४ ।
 आद्यैल्लोड्विधानेलोड्वप्रकृतिभूतएवधातुरनुप्रयोज्यः ॥ समुच्चयेसामान्यवचनस्य । ३ । ४ । ५ । समुच्चयेलोड्विधौसामा
 न्यार्थस्यधातोरेमुप्रयोगःस्यात् । अनुप्रयोगाद्यथायथंलडादयस्तिवादयश्च । ततःसंख्याकालयोःपुरुषविशेषार्थस्यचभि
 व्यक्तिः । क्रियासमभिव्यक्तौद्वेवाचे । याहियाहीतियाति । पुनःपुनरतिशयेनवायानं ह्यत्र । तस्यार्थःएककर्तृकंवर्तमानंयानं
 । यातीत्यस्यइतिशब्दस्त्वभेदान्वयेतात्पर्यंयाहदाति । एवंयातः । यान्ति । यासि । याथः । याथ । यातयातेतिययंयाथ
 । याहियहीन्वयासीत् । यास्यतिवा । अधीष्वाधीष्नेत्यधीते । ध्वंविषयेपक्षेऽधोध्वमधीध्वमितियूयमधीध्वे । समुच्चयेतु
 सकृन्निबधानांःखादेव्यभ्यवहरति । अन्नंभुञ्जदाधिकमास्वादयस्वेव्यभ्यवहरते । तध्वमोस्तुपिवतस्वादतेव्यभ्यवहर
 थ । भुञ्जन्त्रास्वादयध्वमित्यभ्यवहरध्वे । पक्षेहिस्रौ । अत्रसमुचीयमानविशेषाणामनुप्रयोगार्थेनसामान्येनाभेदान्व
 यः । पक्षेसकृन्पिवतिधानाःखादतिअन्नभुञ्जेदाधिकमास्वादते । एतेनपुरीमवस्कन्दलुनीहिनन्दनंमुषाण रत्नानिहस्र
 मरुङ्गनाः । विगृह्यचक्रेनमुचिद्विधावलीयइत्यमस्वास्थ्यमहर्द्धिवंदिवमितिवाख्यातम् । अवस्कन्दनलवनादिरूपाभूता
 नद्युत्तनपरोक्षाएककर्तृकास्वास्थ्यक्रियेत्यर्थात् । इहपुनःपुनश्चस्कन्देत्यादिरर्थइतिवाख्यानंभ्रममूलकमेवद्वितीयसू
 त्रेक्रियासमभिव्यक्तौद्वयस्याननुवृत्तेःलोडन्त्यद्वित्वापत्तेश्च । पुरीमवस्कन्देत्यादिमध्यमपुरुषैकवचनमित्यपिकेषांचिद्भ्रमए
 व । पुरुषवचनसंज्ञेइहनेत्युक्तत्वात् ॥ * ॥ इतिलकार्थेप्रक्रिया ॥ * ॥ इतिभट्टेजिदीक्षितविरचितायांसिद्धान्तकौमुद्या
 मुत्रगर्जेतिङन्तंसमाप्तम् ॥ * ॥

॥सि०कौ०॥
॥ क० ॥
॥ १७३ ॥

॥ ७७ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ धातोः । ३ । १ । ७१ । ज्ञानृतीयसमाप्तेरधिकारेऽयं ॥ तत्रोपपदसप्तमीस्थम् ॥ कृत्तिङ् । ३ । १ । ७३ ॥ वाऽसरूपेऽस्त्रियाम् । ३ । १ । ७४ । परिभाषेयं । अस्मिन्धात्वधिकारेऽसरूपेऽपवाट् प्रत्ययः उन्सर्गस्यवाधकोषास्यान्वधिकारेऽन्विना ॥ कृत्याः । ३ । १ । ७५ । अधिकारेऽयं । शबुलः प्राक् ॥ कर्त्तरि कृत् । कृत्प्रत्ययः कर्त्तरि स्यादिति प्राप्ते ॥ तयोरेव कृत्यत्तखलर्याः । ३ । ४ । ७० । एतेभावकर्मणोरेवस्युः ॥ तव्यत्तव्यानीयरः । ३ । १ । ७६ । धातोरेते प्रत्ययाः स्युः । तकाररेफौस्वरथौ । एधितव्यम् । एधनीयन्त्वया । भावेऽत्रौत्सर्गिकमेकचचनंक्लीबन्वुञ्च । चेतव्यश्चयनीयोवाधर्मस्थथा ॥ वसेस्तव्यत्कर्त्तरिणिच्च ॥ * ॥ वसतीतिवास्तव्यः । केलिमरउपसंख्यानम् ॥ * ॥ पचेलिमामाघापक्तव्याः । भिदेलिमाः संरलाः । भेत्तव्याः । कर्मणि प्रत्ययः । वृत्तिकारस्तु कर्मकर्त्तरि चायमिच्छतइत्याह । तद्वाघ्यविरुद्धम् ॥ कृत्यचः । ८ । ४ । २७ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्याच्च उतरस्यकृत्स्थस्यनस्यणत्वंस्यात् । प्रपाणीयम् । अचः किम्प्रमयः । निर्विसृस्योपसंख्यातेम् ॥ * ॥ अचः परन्वाभावान्नकारेणव्यवधानाच्चाप्राप्तेवचनम् । परस्यणत्वं । पूर्वस्यष्टुत्वं । निर्विसृः ॥ णोर्विभाषा । ८ । ४ । ३० । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यण्यन्ताद्विहितोऽः कृत्तत्स्थस्यनस्यणोवास्यात् । प्रयापणीयं । प्रयापनीयं । विहितविशेषखंकिं । यकाव्यवधानेयथास्यात् । प्रयाप्यमाणम्पश्य । णत्वेदुरउपसर्गत्वन्नेत्युक्तम् । दुर्यानं । दुर्यापनं ॥ हलश्चेजुपधात् । ८ । ४ । ३१ । हलादेरिजुपधात्कृत्प्रत्याचः परस्यणोवास्यात् । प्रकोपणीयं । प्रकोपनीयम् । हलः किम् । प्रोहणीयम् । इजुपधात्किम् । प्रवपणीयम् ॥ इजादेः सनुमः । ८ । ४ । ३२ । सनुमश्चेद्भवति इजादेर्हन्ताद्विहितोयः कृत्तत्स्थस्यैव । प्रेङ्गणीयम् । इजादेः किम् । मगिसमर्पणे । प्रमङ्गनीयम् । नुम्यहन्तमनुस्वारेपलक्षणम् । अङ्कुषाडितिस्रश्चेप्येवं । तेननेह । प्रेन्वनं । इहतुस्यादेव । प्रोम्भणम् ॥ वानिसनिङ्गुनिन्दाम् । ८ । ४ । ३३ । एवंनस्यणोवास्यात् कृत्प्ररे । प्रणिंसितव्यं । प्रनिंसितव्यं ॥ नभाभूपूकमिगमिप्यायीवेपाम् । ८ । ४ । ३४ । एभ्यः कृत्प्रस्यणोत् । प्रभानीयं ।

प्रभवनीयम् । पूज्यवेह्यहणमिष्यते ॥ * ॥ पूज्यप्रवणीयःसोमः । रथन्तभादीनामुपसंख्यानम् ॥*॥ प्रभापनीयं ।
 कशाजःशस्ययोवेत्युक्तंणत्वप्रकरणोपरितद्वोधं । यत्त्वस्यासिद्धत्वेनशकारव्यवधानान्नणत्वं । प्रखानीयं ॥ छन्द्युटेवङ्ग
 लम् । ३ । ३ । ११३ । स्नान्यनेनस्नानीयंचूर्णम् । टीयतेऽस्मैदानीयोविप्रः ॥ अचोयत् । ३ । १ । ६७ । अजन्ता
 द्वातोऽर्थ्यात् । चयं । जेयं । अज्यहसंशक्यमकर्तुम् । योगविभागोऽप्येवम् । तद्यदादिष्वेवयतोपिसुपठत्वात् । इद्व
 ति । युतिपरेऽनइत्यात् । गुणः । देयं । ज्येयं । तकिशसिचतियतिजनिभ्योयद्वाच्यः ॥*॥ तक्यं । शस्यं । चयं । यत्यम् ।
 जन्यम् । जनेऽर्थ्याद्विधिःस्वर्गर्थःरथतापिरूपसिद्धेः । नचवृद्धिप्रसङ्गः । जनिवधोऽञ्चेतिनिषेधात् । हनोवायद्धधश्चबन्तयः
 ॥*॥ वध्यः । पक्षेवध्यमाणोरथत् । घात्यः ॥ फेरदुपधात् । ३ । १ । ६८ । पवर्गान्ताददुपधाद्व्यत्यात् । रथतोऽपवादः
 । शव्यम् । लभ्यम् । नानुबन्धकतसमारूप्यं । अतोऽनरथत् । तद्यदादयस्तुस्युरेव ॥ आडोयि । ७ । १ । ६५ । आडःपर
 स्यलभेर्नुमस्याद्वादौप्रत्ययेविवक्षिते । नुमिक्तेऽदुपधत्वाभावाण्यदेव । आलंभ्यागौः ॥ उपात्प्रशंसायाम् । ७ । १ । ६६
 । उपलंभ्यःसाधुः । स्तुतौकिम् । उपलभ्यंशक्यउपलभ्यः ॥ शकिसहोश्च । ३ । १ । ६७ । शक्यं । सङ्घं ॥ गदमदच
 रयमञ्चानुपसर्गौ । ३ । १ । १०० । गद्यम् । मद्यं । चर्त्यं । चरेरडिचागुणौ ॥*॥ आचर्त्यादेशः । गन्तव्यइत्यर्थः । अङ्ग
 रौकिम् । आचर्त्यागुरुः । यमेर्नियमार्थम् । सोपसर्गान्नाभूदिति । प्रयाम्यम् । निपूर्वात्स्यादेव । तेनतत्रनवेद्विनियम्य
 मितिषार्त्तिकप्रयोगात् । एतेनानियम्यस्यनायुक्तिः । त्वयानियम्याननुदिव्यचक्षुषेत्यादित्याख्यातम् । नियमेसाधुरितिवा ॥
 अवज्ञापण्यवर्त्यागर्ह्यपणितव्यानिरेधेषु । ३ । १ । १०१ । वदेर्नञिउपपदेवदःसुपीतियत्क्यपोःप्राप्प्रयोऽर्थ्यदेवसो
 पिगर्हायामेवेत्युभयार्थनिपातनम् । अवद्यम्पापम् । गर्ह्यैकिम् । अनूद्यंगुरुनाम । तद्धिनगर्ह्यैवचनानर्हञ्च । आत्मना
 मगुरेर्नामनामातिहपणस्यच । श्रेयस्कामोऽनगृह्णीयाज्ज्येष्टापत्यकलत्रयोरितिस्मृतेः । पण्यगौः । बवहर्त्तयेत्यर्थः ।

॥सि०कौ०॥
॥ ह० ॥
॥ १७४ ॥

पाण्यमन्यत् । स्तुत्यर्हमित्यर्थः । अनिरोधोऽप्रतिबन्धस्तस्मिन्विषयेवृडोयत् । शूत्रेन बर्ष्या कन्या । वृत्तान्या ॥ बह्यं कर
शं । ३ । १ । १०२ । वहन्येनेनेतिवह्यं शकटं । करणङ्गिम् । बाह्यं । वोढुषं ॥ अर्थ्यः स्वामिवैश्ययोः । ३ । १ । १०३
। ऋगतौ । अस्माद्यत् । ग्यतोऽपवादः । अर्थ्यः स्वामीवैश्योवा । अनयोः किं । आर्थ्या ब्राह्मणः प्राप्नवद्यर्थः ॥ उपसर्त्या
काल्याप्रजने । ३ । १ । १०४ । गर्भग्रहणे प्राप्नकालाचेदित्यर्थः । उपसर्त्यागौः । गर्भाधानार्थं वृषभेणोपगन्तुं यो म्येव
र्थः । प्रजने काल्येति किम् । उपसर्त्याकाशी प्राप्नवद्यर्थः ॥ अजर्त्यं सङ्गतम् । ३ । १ । १०५ । नत्पूर्वाज्जीर्त्यतेः कर्तृदि
यत्सङ्गतञ्चेद्विशेष्यं । नजीर्त्यतीत्यजर्त्यन्तेन सङ्गतमार्थ्यं समाजर्त्यं कुरुद्रुतमिति भट्टिः । मृगैरजर्त्यं चरसोपदिष्टमि
देहबन्धाय पुनर्बन्धेव्यत्रनुसङ्गतमिति विशेष्यमध्याहार्यं । सङ्गतङ्गिम् । अजरिताकम्बलः । भावे तु सङ्गत कर्तृकेऽपि ष्यदेव
। अजात्यं सङ्गतेन ॥ वदः सुपिक्यप् । ३ । १ । १०६ । उत्तरसूत्रादिहभावइत्याह्वयते । वदेर्भावे क्वश्याच्चात्वात् अमु
पसर्गोऽसुप्युपपदे । ब्रह्मोद्यं । ब्रह्मवद्यं । ब्रह्मवेदः । तस्य वदनमित्यर्थः । कर्मणि प्रत्यया कियेके । उपसर्गोऽसुप्युपपदे । अ
नुवाद्यं । अपवाद्यं ॥ भुवोभावे । ३ । १ । १०७ । क्वश्यात् । ब्रह्मलोभावे ब्रह्मभूयं । सुपीत्येव । भव्यं । अनुपसर्गोऽसुप्युपपदे ।
प्रभव्यं ॥ हनस्तुच । ३ । १ । १०८ । अनुपसर्गोऽसुप्युपपदे हनेर्भावे क्वश्यात्कारश्चान्तादेशः । ब्रह्मलोहननं । ब्रह्महव्य
स्वीत्वं लोकात् ॥ एतिस्तु शास्वदृजुषः क्वप् । ३ । १ । १०९ । एभ्यः क्वश्यात् । ह्रस्वस्यपितृकतितुक् । इत्यः । स्तुत्यः । शास
इदङ्हलोः । शिष्यः । वृड्तिवृत्तेर्ग्रहसंनवृडः । वृत्तः । वृड्स्तुवार्याच्चेत्विजः । आदृत्यः । जुष्यः । पुनः क्वबुक्तिः परस्यापि
ग्यतोवाधनार्था । अवश्यस्तुत्यः । शंसिदृहिगुहिभ्योवेतिकाशिका । शस्यं । शंस्यं । दुह्यं । दोह्यं । गुह्यं । गोह्यं । प्रशस्यस्य
अः । ईडवन्दृशंसुदुहांस्यतइतिस्तुत्रद्वयबलाहंसेः सिद्धम् । इतरयोस्तु मूलं मृग्यम् । आङ्पूर्वादङ्गेः संज्ञायामुपसंस्थानम्
॥ * ॥ अङ्गुव्यक्तिप्रक्षणादिषु । बाङ्गलकात्करणे क्वप् । अनिदितामिति नलोपः । आज्यं ॥ ऋदुपधाच्चाङ्गुपिवृतेः । ३ । १ । ११०

वृत्तवृत्तं । वृध्वृध्वम् । कृपिचृथोस्तु । कल्प्यं । चर्च्यं । तपकरणङ्गिं । कृत् । कीर्त्यम् । अनित्यण्यनाञ्चुरादयइतिखि
 जभावेण्यत् । णिजन्तात्तुयदेव ॥ ईचखनः । ३ । १ । १११ । चात्क्यप् । आङ्गुणः । खेयं । इचेतिह्रस्वःसुपठः ॥ भृ
 ज्ञोऽसंज्ञायाम् । ३ । १ । ११२ । भृत्याःकर्मकरः । भर्तव्याइत्यर्थः । क्रियाशब्दोयन्ननुसंज्ञा । समञ्चबहुलं ॥ * ॥ सं
 भृत्याः । संभार्याः । असंज्ञायामेवविकल्पार्थमिदंवार्तिकं । असंज्ञायाम् । भार्यानामक्षत्रियाः । अथकथम्भार्या
 चधूर्त्तिइहिसंज्ञायांसमजेतिक्यपाभाव्यम् । संज्ञापत्युदासस्तुपुंसिचरितार्थःसत्यं । विभर्तैःभृइतिदीर्घान्तात्क्या
 देर्द्वाण्यत् । क्यप्भरतेरेवतदनुबन्धग्रहणेइतिपरिभाषया ॥ मृजेर्बिभाषा । ३ । १ । ११३ । मृजेःक्यत्वास्यात्यक्षेण्य
 त् । मृज्यः ॥ चजोःकुघिस्यतो ॥ ७ । ३ । ५२ । चस्यजस्यचकुत्वंस्यात् घितिरण्यतिचपरे । निष्ठाया मनिटइतिवक्तव्यम्
 तेनेहनं । गर्ज्यं ॥ मृजेर्वृद्धिः । मार्ग्यः ॥ न्यंकादीनाञ्च । ७ । ३ । ५३ । कुत्वंस्यात् । न्यंकुःनावञ्चेरित्युप्रत्ययः ॥ र
 जसूयसूय्यमृषोद्युर्च्यकृष्यकृष्टपचावयथाः । ३ । १ । ११४ । एतेसप्तक्यवन्तानिपात्यन्ते । राज्ञासेतव्योऽभियवद्भार
 निष्ठादयितव्यः । यद्वा । लतात्मकःसोमोराजाससूयतेकंङ्घ्रतेऽत्रेतिअधिकरणेक्यप्निपातनादीर्घःराजसूयं । अर्द्ध
 चादिः । सरत्याकाशेसूय्यःकर्त्तरिक्यप्निपातनादूर्ध्वं । यद्वायूप्रेरणेतुदादिः । सुवतिकर्मणि लोकोकंप्रेरयतिक्यपोरु
 ह । मृषोपपदाद्देष्कर्मणिनित्यंक्यप् । मृषोद्युम् । विशेष्यनिघ्नोऽयं । उच्चायसैन्दर्यगुणामृषोद्याः । रोचतेरुच्यः
 । गुपेरादेष्कत्वञ्चसंज्ञायां । सुवर्णरजतभिन्नन्धनंकुप्यं । गोप्यमन्यत् । कृष्टेस्वयमेवपचन्तेकृष्टपचाः । कर्मकर्त्तरि ।
 शुद्धेतुकर्मणि कृष्टपाक्याः । नव्यथतेऽव्ययः ॥ भिद्योद्धौनदे । ३ । १ । ११५ । भिदेरुज्जोश्चक्यप् । उज्जोर्द्ध्वञ्च ।
 भिनत्तिकूलम्भिद्युः । उज्जत्पुटकमुद्ध्यः । नदेकिं । भेत्ता । उज्जिता ॥ पुष्यसिद्धौनक्षत्रे । ३ । १ । ११६ । अधिक
 रणेक्यप्निपात्यन्ते । पुष्यन्त्यस्मिन्नर्थीःपुष्यः । सिद्धन्त्यस्मिन्निध्यः ॥ विपूयविनीयजित्यामुञ्जकल्कहलिषु । ३ । १ ।

॥सि०कौ०॥
॥ क० ॥
॥ १७५ ॥

११७ । पुङ्नीन्निभ्यःक्वप् । विपूयोमुङ्गः । रज्वादि करणायशोधयितव्यइत्यर्थः । विनीयः । कल्कः । पिष्टञ्चौघधविशेष
इत्यर्थः । पापमितिवा । जित्योहलिः । बलेनकृष्टव्यइत्यर्थः । कृष्टसमीकरणार्थंस्थूलकाष्ठम् । अन्यत्रुविपव्यं । विनेय
म् । जेयम् ॥ प्रत्यपिभ्यांग्रहेः । ३ । १ । ११८ । इन्दसीतिवक्तव्यं ॥ * ॥ प्रतिगृह्यम् । अपिगृह्यम् । लोकेतुप्रतिग्रा
ह्यम् । अपियाह्यम् ॥ पदास्वैरिवाह्यापश्येषुच । ३ । १ । ११९ । अवगृह्यम् । प्रगृह्यम्पदम् । अस्वैरीपरतन्त्रः । गृ
ह्यकाःश्रुकाः । पञ्जरदिवन्धनेनपरतन्त्रीकृताइत्यर्थः । वाह्यायांयामगृह्यासेना । यामवहिर्भूनेत्यर्थः । स्वोलिङ्गनिर्देश
त्युन्नपुंसकयोर्न । पक्षेभवःपक्ष्यः दिगादिन्वाद्यत् । आर्य्यैर्गृह्यतेआर्य्यगृह्यः । तत्पक्षेत्रितइत्यर्थः ॥ विभाषाहवृषोः ।
३ । १ । १२० । क्यस्यात् । क्वयं । वृष्यं । पक्षे ॥ ऋहलोर्णत् । ३ । १ । १२४ । ऋवर्णान्ताद्धलन्ताच्चधातोर्णत्त्या
त् । कार्य्यम् । वर्घ्यं ॥ युग्यञ्चपत्रे । ३ । १ । १२१ । पत्रम्बाहनं । युग्येगौः । अत्रक्वप्कुत्वञ्चनिपात्यते ॥ अमावस्यद
न्यतरस्याम् । ३ । १ । १२२ । अमोपपदाद्दसेरधिकरणेण्यत् । वृद्धौसत्यांपाक्षिकोह्रस्वञ्चनिपात्यते । अमासहवसतो
ऽस्याञ्चन्द्रार्कौअमावस्या । अमावस्या ॥ ऋहलोर्णत् । चजोरितिकुत्वं । पाक्यं । पाणौःस्त्वजेर्णद्वाच्यः । ऋटुपधलक्षण
स्यक्वपोपवादः । पाणिभ्यांस्त्वज्यतेपाणिसर्ग्यारजेः ॥ समवपूर्वाच्च । समंवसर्ग्याः ॥ नकाटेः । ७ । ३ । ५९ । काटेर्द्धा
तोःकुत्वं । गर्ज्यम् । वार्त्तिककारस्तु । चजोरितिस्त्वनेनिष्ठायामनिटडतिपूरयित्वा नकाटेरित्यादिप्रत्याचख्यौ । तेनञ्च
जितर्ज्जिप्रभृतीनान्नकुत्वंनिष्ठायांसेद्वत्वात् । युचुग्लुञ्चुप्रभृतीनान्तुक्काटित्वेपिकुत्वंस्यादेव । स्त्वत्रमतेतुयद्यपिविपरोत्स्यप्राप्तं
तथापियथोत्तरंमुनीनाम्प्रमाण्यं ॥ अजिब्रज्योञ्च । ७ । ३ । ६० । नकुत्वं । समाजः । परिब्राजः ॥ भुजन्युञ्जौपाण्युपता
पयोः । ७ । ३ । ६१ । एतयोरेतौनिपात्यौ । भुज्यन्तेनेतिभुजःपाणिः । हलञ्चेतिघञ् । न्युञ्जन्त्यस्मिन्नितिन्युञ्जः । उ
पतापोरोगः । पाण्युपतापयोःकिं । भोगःसमुद्गः ॥ प्रयाजाऽनुयाजौयज्ञाङ्गे । ७ । ३ । ६२ । एतौनिपातौयज्ञाङ्गे । प

सुप्रयाजाः । त्रयोनुयाजाः । यज्ञाङ्गेकिम् । प्रयागः । अनुयागः ॥ वञ्चेर्गतौ । ७ । ३ । ६३ । कुत्वन् । वञ्चम् । गतौ
 किं । वाक्यंकाष्ठं । कुटिलीकृतमित्यर्थः ॥ ओकउचञ्जे । ७ । ३ । ६४ । उचेर्गुण कुत्वनिपात्यतेकेपरे । ओकःशकुन्तवृ
 यलौ । इगुपधलक्षणः कःघनासिद्धे अन्तोदात्तार्थमिदं ॥ ग्यञ्चावश्यके । ७ । ३ । ६५ । कुत्वन् । अच्यपाचं ॥ यजया
 चरुचप्रवचर्चश्च । ७ । ३ । ६६ । ग्येकुत्वन् । याञ्च । याचं । गेचं । प्रवाचं । ग्रन्थविशेषः । ऋच् । अर्चं । ऋट्
 पत्वेपि अतएवज्ञापकाग्यत् ॥ त्यजेच्च ॥ * ॥ त्याज्यं । त्याज्जोञ्जेतिकाशिका । तत्रपूजेर्हसंविच्यम्भाघ्यानुक्तत्वात्
 । ग्यत्प्रकरणेत्यजेरूपसंख्यानमितिहिभाष्यं ॥ व्रचेऽशद्वसंज्ञायाम् । ७ । ३ । ६७ । वाचं । शदाख्यायान्तुंवाक्यं ॥ प्र
 योज्यनियोज्यौशकार्थं । ७ । ३ । ६८ । प्रयोक्तुंशक्यः । प्रयोज्योनियोज्योभृत्यः ॥ भोज्यंभक्ष्ये । ७ । ३ । ६९ । भोग्य
 मन्यत् । ग्यत्प्रकरणेऽपिदभिभ्याञ्जेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ लाप्यं । दभिर्धातुष्वपठितोपिवात्किं कबलात्कीकार्यः । दाभ्यः ॥
 ओशवश्यके । ३ । २ । १२५ । उवर्णान्ताङ्गातोर्ण्यस्यादवश्यम्भावेद्योत्ये । लाप्यं । पाप्यं ॥ आसुयुवपिरपिलपित्रमिच
 मश्च । ३ । १ । १२६ । युञ् । आसाप्यं । युमिश्रणे । याव्यम् । वाप्यं । गप्यं । लाप्यं । त्राप्यं । चाम्यं ॥ आनाय्योऽनित्ये ।
 ३ । १ । १२७ । आङ्पूर्वान्नयतेर्ण्यदायादेशश्चनिपात्यते । दक्षिणाग्निविशेषएवेदम् । सहिगार्हपत्यादानीयतेऽनित्यश्च
 सततमप्रज्वलनात् । आनेयोऽन्यः । घटादिः । वैश्यकुलादेशनीतोदक्षिणाग्निश्च ॥ प्रणाय्योऽसम्मत्तौ । ३ । १ । १२८
 । सम्मतिः प्रीतिविषयीभवनङ्कर्मव्यापारः । तथाभोगेऽपिदरेपिसम्मतिः । प्रणाय्यश्चैरः । प्रीत्यनर्हद्व्यर्थः । प्रणाय्योऽने
 वासी । विरक्तद्व्यर्थः । प्रणयोऽन्यः ॥ पाय्यसान्नाय्यनिकाय्यधाय्यामानहविर्निवाससामिधेनीषु । ३ । १ । १२९ । मी
 यतेऽनेनपाय्यन्मानं । ग्यत्धात्वादेःपत्वञ्च । आतोयुगितियुक् । सम्यङ्नीयतेहोमार्थमग्निम्यतोतिसान्नाय्यंहविर्विशेषः ।
 ग्यदायादेशःसमोदीर्घश्चनिपात्यते । निवीयतेऽस्मिन्धान्यादिकंनिकार्यनिवासः । अधिकरणेण्यत् । आप् । धात्वादेःक

॥ सि० कौ० ॥
॥ क० ॥
॥ १७६ ॥

स्वञ्च निपात्यते । धीयतेऽनया समिष्टि ति धाय्या चटक् ॥ क्रतौ कुण्डपाय्यसञ्चाय्यौ । ३ । १ । १३० । कुण्डेन पीयतेऽस्मि
न्मोमः कुण्डपाय्यः क्रतुः । सञ्चीयतेऽसौ सञ्चाय्यः ॥ अग्नौ परिचाय्योपचाय्यसमूह्याः । ३ । १ । १३१ । अग्निधारणार्थं
स्थलविशेषेण तेसाधवः । अन्यत्र तु परिचेयं । उपचेयम् । सम्नाह्यं ॥ चित्याग्निचित्ये च । ३ । १ । १३२ । चीयतेसै
चित्योग्निः । अग्नेश्च यनमग्निचित्या ॥ प्रैषाति सर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च । त्वया गन्तव्यम् । गमनीयम् । गम्यम् । इह लो
टावाधामाभूदिति पुनः कृत्यविधिः । स्वधिकारदुर्ध्वं वासरूपविधिः क्वचिन्नेति ज्ञापयति ॥ तेन कृत्युत्तुमुन्खलर्थे युनेति सि
द्धं ॥ अर्हे कृत्यतृचश्च । स्तोतुमर्हः स्तुत्यः । स्तुतिकर्म स्तोता । स्तुतिकर्ता लिडावाधामाभूदिति कृत्यतृचोर्विधिः ॥ भव्यगेयप्र
वचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्यावा । ३ । ४ । ६८ । एते कृत्यन्ताः कर्त्तरि वा निपात्यन्ते पक्षे तयोरेवेति सकर्मकात्कर्म
णि । अकर्मकान्तुभावे ज्ञेयाः । भवति इति भव्यः । भव्यमनेन वा । गायतीति गेयः साम्नामयं । गेयं सामानेन वा इत्यादि ॥ शकि
लिङ् । चां कृत्याः । वोटुं शक्यो वोढव्यः । वहनीयो वाह्यः । लिडावाधामाभूदिति कृत्योक्तिः । लाघवात्नेनैव ज्ञापनसंभवे प्रैषा
दिस्त्रे कृत्याश्चेति स्तुत्यजं । अर्हे कृत्यतृचोर्ग्रहणञ्च ॥ * ॥ इति कृत्यप्रक्रिया ॥ * ॥ खुल्लुचौ । ३ । १ । १३३ । धातेरेतौ स्तः
। कर्त्तरि कृदिति कर्त्तर्ये ॥ युवोरनाकौ । कारकः । कर्त्ता । वोढुमर्हे वोढा । कारिका । कर्त्री । गाड्कुटेति डित्वं । कुटिता । अ
ग्निद्वित्युक्तेर्न डित्वं । कोटकः ॥ विजड् । विजिता ॥ हनस्तोचिणलोः । घातकः ॥ अतोयुक् । दायकः । नोदात्तोपदेशस्ये
ति नवृद्धिः । शमकः । टमकः । अनिटस्तुनियामकः ॥ जनिवधोश्च । जनकः । वधहिंसायां । वधकः ॥ रधिजभोरचि । र
न्धकः । जम्भकः ॥ नेत्यन्तिटिरधेः । रधिता । रद्धा । मस्जिनशोरिति नुम् । मङ्गा । नष्टा । नशिता ॥ रभेरशक्लिटेः । रम्भकः
। रब्धा ॥ लभेश्च । लम्भकः । लब्धा । तीघसह । सृष्टिः । सृष्टा । सहिता । सोढा । दरिद्रातेरलोपः । दरिद्रिता । खुलि
न । दरिद्रायकः । कृत्यन्त्युट् इत्येव सूत्रमस्तु । यत्र विहितास्तनोऽन्यत्रापि स्थिरित्यर्थात् । एवञ्च वङ्गलयहणयोगं विभागेन

कृन्नात्रस्यार्थव्यभिचारार्थं । पादाभ्यांह्रियतेपादहारकः । कर्मणिगुल् । क्रमेःकर्त्तर्यात्मनेपदविषयाकृतङ्गिनषेधोवाच्यः ॥
 *॥ प्रकृन्ता । कर्त्तरीतिकिं । प्रकृमितयं । आत्मनेपदेतिकिं । संकृमिता । अनन्यभावोविषयशब्दः । तेनानुपसर्गाद्वेतिविकल्पा
 र्हेस्यननिषेधः । क्रमिता । तदृह्वमेवतद्विषयत्वम् । तेनकृन्तेत्यपीतिकेचित् । गमेरिडित्यत्रपरस्मैपदग्रहणान्तडानयो
 रभावंलक्षयति । सञ्जिगमिषिता । एवन्नवृद्ध्यञ्चतुर्भ्यः । विवृन्तिता । यङन्तात्गुल् । अल्लोपस्यस्थानिवत्तान्नवृद्धिः ।
 पापचकः । यङ्लुगन्तात्तु । पापाचकः ॥ नन्दयहिपचादिभ्योऽल्युण्यचः । ३ । १ । १३४ । नंदादेत्युर्ग्रह्यादेर्स्त्रिनिःपचादे
 रचस्यात् । नन्दयतीतिनदनः । जनमर्हयतीतिजनार्दनः । मधुसूदनः । विशेषेणभोषयतीतिविभोषणः । लवणः ।
 नंदादिगणेनिपातनास्त्वन् । ग्राही । स्थायी । मन्त्री । विशयी । वृध्यभावोनिपातनात् । विषयी । इहवत्वमपि । परिभा
 वी । परिभवी । पाश्चिकोवृद्ध्यभावेनिपात्यते । पचादिरकृतिगणः ॥ शिवशमरिष्टस्यकरे । ४ । ४ । १४३ । कर्मणिघ
 टोऽच् । इतिस्त्रयोःकरोतेर्घटश्च अचयोगात् । अचत्ययेपरेयङ्लुग्विधानाच्च । केयाञ्चित्पाठस्त्वनुबन्धासञ्जनार्थः । के
 याञ्चित्प्रपञ्चार्थः । केयाञ्चिद्वाधकवाधनार्थः । पचतीतिपचः । नदद् । चोरद् । देवद् । इत्यादयष्टितः । नदी । चोरी ।
 देवी । दीव्यतेरिगुपधेतिकःप्राप्तः । जारभर । अपचा । अनयोःकर्मण्यण्प्राप्तः । न्यंकादिषुपाठात्श्वपाकेपि । यङो
 चिचेतिलुक् । नधातुलोपइतिगुणवृद्धिनिषेधः । चेक्रियः । नेन्यः । लोलुवः । पोपुवः । मरीमृजः । चरिचलिपतिवदीनांवा
 द्वित्वमच्चाक्काभ्यासस्येतिवक्तव्यम् ॥ *॥ आगमस्यदीर्घत्वसामर्थ्यादभ्यासह्रस्वोह्लादिशेषश्चन । चराचरः । चलाचलः ।
 पतापतः । वदावदः । हन्तेर्घत्वञ्च । घत्वमभ्यासस्यउत्तरस्यत्वभ्यासाच्चेतिकुत्वं । घनाघनः । पाटेर्णिलुक्कोक्कदीर्घश्चाभ्या
 सस्य । पाटूपटः । पक्षेचरः । चलः । पतः । वदः । हनः । पाटः । रत्नेःकृतीतिवानुम् । रत्निञ्चरोरत्निचरः ॥ इगुपधज्ञा
 प्रीकिरःकः । ३ । १ । १३५ । एभ्यःकंस्यात् । क्षिपः । लिखः । बुधः । कृशः । ज्ञः । प्रीणातीतिप्रियः । किरतीतिकिरः ।

सि०कौ०
॥ १७७ ॥

वासरूपविधिनागुल्लुचावपि । श्लेषकः । श्लेषा ॥ आतञ्चोपसर्गं । ३ । १ । १३६ । कःस्यात् । श्याद्भुधेतिणस्यापवादः । सु
ग्लः । प्रज्ञः ॥ पाघ्राध्माधेद्दृशःशः । ३ । १ । १३७ । पिवतीतिपिवः । जिघ्रः । धमः । धयः । धयाकन्या । घेटष्टित्वात्सु
नन्धयीतिखशीवडीप्प्राप्तः । खशोन्यत्रनेघ्यतइतिहरदत्तः । पश्यतीतिपश्यः । घ्नःसंज्ञायान्नयाघ्राटिभिरितिनिर्देशात् ॥
अनुपसर्गाह्लिम्पविन्दधारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिहाहिभ्यश्च । ३ । १ । १३८ । शःस्यात् । लिम्पः । विन्दः । धार
यः । पारयः । वेदयः । उदेजयः । चेतयः । सातिःसुखार्थः । सौत्रेहेतुमण्यन्तः । सातयः । वासरूपन्यायेनक्तिपि
। सात् । परमात्मा । सात्वन्तोभक्ताः । सहमर्थणेचुर्गदिः । हेतुमान्ग्यन्तेवा । साहयः । अनुपसर्गात्किम् । प्रलिपः । नौ
लिम्पेर्वाच्यः ॥ * ॥ निलिम्पादेवाः ॥ गवादियुविन्देःसंज्ञायाम् ॥ * ॥ गोविन्दः । अरविन्दः ॥ ददातिदधात्योर्बिभाषा
। ३ । १ । १३९ । शःस्यात् । ददः । दधः । पक्षेवक्ष्यमाणोणः । अनुपसर्गादित्येव । प्रदः । प्रंधः ॥ ज्वलितिकसु
न्नेभ्योणः । ३ । १ । १४० । इतिशब्दःआद्यर्थः । ज्वलादिभ्यःकसन्नेभ्योणःस्याद्वा । पक्षेऽच् । ज्वालः । ज्वलः । चालः ।
चलः । अनुपसर्गादित्येव । उज्वलः । तनेतेरूपसंख्यानम् ॥ * ॥ इहानुपसर्गादिति विभाषेतिचनसम्बध्यते । अवतनोतीत्य
वतानः ॥ श्याद्भुधासुसंसृतीणवसावह्लिहस्त्रियश्चसञ्च । ३ । १ । १४१ । श्यैडप्रभृतिभ्योनित्यंणःस्यात् । श्यैडेऽवस्यतेश्चा
दन्तत्वात्सिद्धेपृथक्प्रहणंउपसर्गकंवाधितुम् । अवश्यायः । प्रतिश्यायः । आत् । दायः । धायः । व्याधः । सुगतौ ।
आङ्पूर्वःसम्पूर्वश्च । आसावः । संसावः । अत्यायः । अवसायः । अवहारः । लेहः । श्लेषः । आसः ॥ टुन्योरनुपसर्गं ।
३ । १ । १४२ । णःस्यात् । टुनोतीतिदावः । नोसाहचर्यात्सानुबन्धकाहुनोतेरेवणः । दवतेस्तु । पचाद्यच् । दवः । न
यतीतिनायः । उपसर्गंतुप्रदवः । प्रणयः ॥ विभाषायहः । ३ । १ । १४३ । णोवा । पक्षेऽच् । व्यवस्थितविभाषेयम् । तेन
जलचरेग्राहः । ज्योतिषियहः । भवतेश्चेतिकाशिका । भवोदेवः । संसारश्च । भावाःपदार्थाःभाष्यमतेतुप्राप्त्यर्थेचुर्गदिग्य

नाष्टच् । भावः ॥ गेहेकः । ३ । १ । १४४ । गेहेकर्त्तरियहेःकःस्यात् । गृह्णातिधान्यादिकमितिगृहम् । तात्स्थ्याद्गृहाःदा
राः ॥ शिल्पिनिष्पुन् । ३ । १ । १४५ । क्रियाकौशलंशिल्पंनद्वत्कर्त्तरिष्पुन्स्यात् । नृत्तिखनिरञ्जिभ्यएव ॥*॥ नर्त्तकः । न
र्त्तकी । खनकः । खनकी । असिञ्चकेऽनेचरञ्जेर्लोपोबाच्यः ॥*॥ रजकः । रजकी । भाष्यमतेतुनृत्तिखनिभ्यामेवष्पुन् । र
ञ्जेस्तुक्कुन् । शिल्पिसंज्ञयोरितिक्कुन् । टाप् । रजिका । पुंयोगेत् । रजकी ॥ गस्थकन् । ३ । १ । १४६ । गायतेस्थकन्स्यात् ।
शिल्पिनिकर्त्तरि । गायकाः ॥ ण्युद् । ३ । १ । १४७ । गायनः । टित्वाद्गायनी ॥ हञ्चब्रीहिकालयोः । ३ । १ । १४८ ।
हाकोहाड्श्चण्युट्स्यात्ब्रीहौकालेचकर्त्तरि । जहात्पुट्कर्मिहायनोब्रीहिः । जहातिभावानितिहायनोवर्षे । जिहीतेप्रा
प्नोतीतिवाः ॥ प्रुहृल्वैःसमभिहारेवुन् । ३ । १ । १४९ । समभिहारग्रहणेनसाधुकारित्वंलक्ष्यते । प्रवकः । सरकः ।
लवकः ॥ अशिषिच । ३ । १ । १५० । आशीर्विषयार्थवृत्तेर्द्धीतोर्वुन्स्यात्कर्त्तरि । जीवतात् । जीवकः । नन्दतात् । नन्दकः ।
आशीःप्रयोक्तुधर्मः । आशासिंतुःपित्रादेरियमुक्तिः ॥ कर्मण्यण् । ३ । २ । १ । कर्मण्युपपदेधातोरण्प्रत्ययःस्यात् । उ
पपदसमासः । कुम्भङ्क्रेतीतिकुम्भकारः । आदित्यंपश्यतेत्यादावनभिधानान्न ॥ शीलिकामिभक्ष्याचरिभ्योः ॥*॥ अणो
पवादार्यैवार्त्तिकं । मांसशीला । मांसकामा । मांसभक्षा । कल्याणचार ॥ ईक्षिक्षमिभ्याञ्च ॥*॥ सुखप्रतीक्षा । वङ्क्षमा
। कथन्तर्हिगङ्गाधरभूधरादयः कर्मणःशेषत्वविवक्षायाम्भविष्यन्ति ॥ ह्वावामञ्च । ३ । २ । २ । अणस्यात्कापवादः ।
स्वर्गह्वायः । तन्तुवायः । धान्यमायः ॥ आतोऽनुपसर्गेकः । ३ । २ । ३ । आदन्ताद्धातोरेनुपसर्गात्कर्मण्युपपदेकःस्य
नाऽण् ॥ आतोऽलोपः । गोदःपार्श्विन् । अनुपसर्गेकिम् । गोसन्दायः । कविधौसर्वत्रप्रसारणिभ्योऽः ॥ ब्रह्मजिनातिब्र
ह्मज्यः ॥*॥ सर्वत्रग्रहणात् ॥ आतञ्चोपसर्गे । ३ । ३ । १०६ । आह्वः । प्रह्वः ॥ सुपिस्थः । ३ । २ । ४ । सुपीतियोगोविभञ्जते
। सुपिउपपदेआदन्तात्कःस्यात् । द्वाभ्याम्पिबतीतिद्विपः । समस्थः । विधमस्थः । ततःस्थः । सुपितिष्ठतेःकःस्यादारम्भ

सि०कौ०॥
॥ १७८ ॥

सामर्थ्याद्भावे । आखूनामुत्थानमाखूयः ॥ प्रष्टोयगामिति । ८ । ३ । ७२ । प्रतिष्ठतइतिप्रष्टोः । अयतो गच्छतीत्यर्थः ।
। अयेतिकं । प्रस्थः ॥ अम्बाऽऽम्बगोभूमिसव्यापद्धिः त्रिकुशेकुशंकङ्कु मञ्जिपुञ्जिपरमेवर्हिर्दिव्यग्निभ्यःस्थः । ८ । ३ । ७७ ।
। स्थइतिकप्रत्ययान्तस्यानुकरणं । यञ्चर्थेप्रथमसिंभ्यःस्थस्यसस्यषःस्यात् । द्विष्ठः । त्रिष्ठः । इत ऊर्द्धङ्कर्मणि सुपीति द्व
यमप्यनुवर्तते । तत्राकर्मकेपुस्तुपीत्यस्यसम्बन्धः ॥ तुन्दशोकयोःपरिमृजापनुदोः । ३ । २ । ५ । तुन्दशोकयोःकर्मणो
रूपपदयोगभ्यां कः स्यात् । आलस्यसुखाहरणयोरितिवक्तव्यं ॥ * ॥ तुन्दम्परिमार्ष्टीतितुन्दपरिमृजोलसः । शोकापनोदः
। सुखस्याहर्ता । अलसादन्यत्रतुन्दपरिमार्ज्ज्स्व । यञ्चसंसारसारत्वोपदेशेनशोकमपनुदतिसशोकापनोदः । कप्रकर
णेमूलविभुजादिभ्यउपसंख्यानम् ॥ * ॥ मूलानि विभुजतिमूलविभुजोरथः । आकृतिगणोयं । महीध्रः । कुध्रः । गिलति
गिलः ॥ प्रेदाज्ञः । ३ । २ । ६ । दारूपाज्ज्ञानातेऽप्रोपस्त्वष्टात्कर्मण्युपपदेकः स्यादणोपवादः । सर्वप्रदः । पथि
प्रज्ञः । अनुपसर्गइत्युक्तेः प्रादन्यस्मिन्सतिनकः । गोसम्प्रदायः ॥ समिख्यः । ३ । २ । ७ । गोसंख्यः ॥ गापोष्टक । ३ ।
२ । ८ । अनुपस्त्वष्टाभ्यामाभ्यां ट्कस्यात्कर्मण्युपपदे । सामगः । सामगो । उपसर्गेतुसामसङ्गायः । पिबतेःसुगशीध्वो
रितिवाच्यम् ॥ * ॥ सुगपी । शीधुपी । अन्यत्रक्षीरपात्राह्मणी । सुगम्पातिरक्षतीति सुगपा ॥ हरतेरनुद्यमनेऽच् । ३
२ । ७ । अंशहरः । अनुद्यमनेकिम् । भारहारः । शक्तिलाङ्गलाङ्कुशतोमरयष्टिघटघटीधनुष्युग्रहेरूपसंख्यानम् ॥ * ॥
शक्तिग्रहः । लाङ्गलग्रहः । सूत्रेचधार्यर्थे । सूत्रग्रहः । यस्तुसूत्रंकेवलमुपादत्तेनतुधारयतितत्राणोव । सूत्रग्राहः ॥
वयसिक् । ३ । २ । १० । उद्यमनार्थेसूत्रं । कवचहरः । कुमारः ॥ आङ्किताच्छील्ये । ३ । २ । ११ । पुष्पाण्याहर
तितच्छीलः । पुष्पाहरः । ताच्छील्येकिं । भारहारः ॥ अर्हः । ३ । २ । १२ । अर्हतेरच्स्यात्कर्मण्युपपदेऽणोपवादः
। पूजार्हाब्राह्मणी ॥ सम्बकर्षयोरमिजपोः । ३ । २ । १३ । हस्तिस्त्रचकयोरितिवक्तव्यं ॥ * ॥ स्तम्भेरमतेस्तम्भेरमोह

स्त्री । तत्पुरुषेकतोतिहलदन्तादितिवाडेरलुक् । कर्णेजपः सूचकः ॥ शमिधातोः संज्ञायाम् । ३ । २ । १४ । शम्भवः ।
 शम्भटः । पुनर्द्धातुग्रहणम्याधकविषयेपिप्रवृत्त्यर्थे । कृत्रोहेतुत्वादियुटेःमाभूत् । शङ्करनामपरिव्राजिकातच्छीला ॥
 अधिकरणेशेतेः । ३ । २ । १५ । खेनेतेखशयः । पार्श्वदियूपसंख्यानम् ॥ * ॥ पार्श्वभ्यांशेतेपार्श्वशयः । पृष्ठशयः
 । उदरेणशेतेउदरशयः ॥ उत्तानादियुक्तेषु ॥ * ॥ उत्तानःशेतेउत्तानशयः । अवमूर्द्धशयः । अवततोमूर्द्धाय
 स्थित्वावमूर्द्धा । अधोमुखःशेतइत्यर्थः ॥ गिरौडच्छदसि ॥ * ॥ गिरौशेतेगिरिशः । कथन्तर्हिगिरिशमुपचचारप्र
 त्यहंसासुकेशीतिगिरिरस्यास्तिइतिविग्रहेलोमादित्वाच्छः ॥ चरेष्टः । ३ । २ । १६ । अधिकरणेउपपदे । कुरुच
 रः । कुरुवती ॥ भिक्षासेनादायेयुच । ३ । २ । १७ । भिक्षाचरतीतिभिक्षाचरः । सेनाचरः । आदायेतित्यवन्तम् ।
 आदायचरः । कथम्येभ्यस्त्विनांसहचरीमिति । पचादियुचरडितिपाठात् ॥ पुणेऽग्रतोऽयेयुसर्तेः । ३ । २ । १८ । पु
 रस्सरः । अग्रतस्सरः । अग्रमयेणाग्रेवासरतीत्यग्रेसरः । सूत्रेऽग्रइतिसदन्तत्वमपिनिपात्यते । कथन्तर्हियुथन्तदयस
 रगर्भितकृष्णसारमिति । वाङ्मलकादितिहरदत्तः ॥ पूर्वकर्त्तरि । ३ । २ । १९ । कर्त्तृवाचिनिपूर्वशब्देउपपदेसर्तेष्टः
 स्यात् । पूर्वःसरतीतिपूर्वसरः । कर्त्तरिक्रिम् । पूर्वन्देशंसरतीतिपूर्वसारः ॥ कृत्रोहेतुताच्छील्यानुलोम्येयु । ३ । २ । २०
 । ग्युद्धोत्थेयुकृतेष्टः स्यात् । अतःकृकसोतिसः । यशस्करीविद्या । श्रद्धिकरः । वचनकरः ॥ दिवाविभानिशाप्रभाभा
 र्करान्तानन्तादिवङ्गान्दीकिंलिपिलिविलिभक्तिकर्त्तृचित्रक्षेत्रसंख्याजङ्घावाह्वहर्त्यतद्जनुररुघ्यु । ३ । २ । २१ ।
 स्युक्तमष्टः स्यात् । अहेत्वादावपि । दिवाकरः । विभाकरः । निशाकरः । कस्कादित्वात्सः । भास्करः । वङ्गकरः । वङ्ग
 शब्दस्यवैपुल्यार्थेसंख्यापेक्षयापृथग्रहणम् । लिङ्गिनिविशदौपर्यायौ । संख्या । एककरः । द्विकरः । कस्कादित्वात् ।
 अहस्करः । नित्यंसमासेनुत्तरपदस्थस्येतिषत्वम् । धनुष्करः । अरुष्करः ॥ किंयत्तद्द्वयुक्तोऽज्विधानमितिवाचिर्क

॥सि०कौ॥

॥ ६० ॥

॥ १७६ ॥

म् ॥ * ॥ किंकर । यत्कर । तत्कर । हेत्वादौट्मार्धित्वापरत्वादच् । पुञ्योगेडीय् । किङ्करी ॥ कर्मणिभृतौ । ३ ।
२ । २२ । कर्मशब्दे उपपदेकरोनेष्टः स्यात् । कर्मकरोभृतकः । कर्मकारोऽन्यः ॥ नशब्दस्योक्कलहगाथावैरचाटुसूत्रं
मन्त्रपदेषु । ३ । २ । २३ । स्युक्तजष्टेनहेत्वादिषुप्राप्तः प्रतिविध्यते । शब्दकारइत्यादि ॥ सम्भशक्तोरिन् । ३ । २
। २४ । व्रीहिवत्सयोरिति वक्तव्यं ॥ * ॥ सम्भकरिव्रीहिः । शक्तकरिवत्सः । व्रीहिवत्सयोः किं । सम्भकारः । शक्तका
रः ॥ हरतेदृतिनाथयोः पशौ । ३ । २ । २५ । दृतिनाथयोरुपपदयोर्दृत्तः इन् स्यात् पशौकर्त्तरि । दृतिंहरतीति दृति
हरिः । नाथनासारज्जुंहरतीति नाथहरिः । पशौकिं । दृतिहारः । नाथहारः ॥ फलेयहिरात्मम्भरिश्च । ३ । २ ।
२६ । फलानिगृह्णातिफलेयहिः । उपपदस्यएदन्तत्वंयहेरिन्प्रत्ययश्चनिपात्यते । आत्मानंम्बिभर्तीति आत्मम्भरिः । आ
त्मनोमुमागमः । भृशइन् । चाकुक्षिम्भरिः । चन्द्रास्तु आत्मनोदरकुक्षिष्वितिपेठुः । ज्योत्स्नाकरम्भंमुदरम्भरयश्चकेश
इतिमुम्भरिः ॥ एजैःखम् । ३ । २ । २८ । एण्नादेजेःखम्स्यात् ॥ अरुर्द्विषदऽजनास्यमुम् । ६ । ३ । ६७ । अरुषो
विषोः अन्तस्त्वमुमागमः स्यात् । खिटन्ते उत्तरपदेनत्वययम् । शित्वाच्छ्वादिः । जनंएजयतीतिजनमेजयः । वात
श्रुतीनिर्गर्जंस्वजधेदुदजहातिभ्यःखश्उपसंख्यानम् ॥ * ॥ वातमजाः मृगाः ॥ खित्यऽनययस्य । ६ । ३ । ६६ । खिट
न्तेपरेपूर्वपदस्यह्रस्वः स्यात् । ततोमुम् । श्रुतिन्धयः । तिलन्तुदः । शर्द्धंजहामाघाः । शर्द्धीपानशब्दःतद्भ्रह्मितिइतिविग्रहः
। जहातिरन्तर्भावित्तरणर्थः ॥ नासिकास्तनयोर्ध्नाधेटोः । ३ । २ । २९ । अत्रवार्तिकम् । स्तनेधेटोनासिकायांघ्नश्चेतिवा
च्यम् ॥ * ॥ स्तनन्धयतीतिस्तनन्धयः । घटष्टित्वात्स्तनन्धयी । नासिकन्धमः । नासिकन्धयः ॥ नाडीमुष्योश्च । ३ । २ ।
३० । एतयोरुपपदयोः कर्मणोर्ध्नाधेटोःखम्स्यात् । यथासंख्यन्नेष्यते । नाडिन्धमः । नाडिन्धयः । मुष्टिन्धमः । मुष्टि
न्धयः । घटोखारीखरीधूपसंख्यानं ॥ * ॥ घटिन्धमः । घटिन्धयः । इत्यादि । खारीपरिमाणविशेषः । खरीगर्दभी ॥ इति

कूलैरुजिवहोः । ३ । २ । ३१ । उत्पूर्वाभ्यांरुजिवहिभ्यांकूलेकर्मण्युपपदेखम्पस्यात् । कूलमुद्रुजतोतिकूलमुद्रजः
 । कूलमुद्रहः ॥ वहाभ्रेलिहः । ३ । २ । ३२ । वहःस्तुभ्यस्तंलेठीतिवहंलिहोगैः । अदादित्वाहपोलुक् । खशोडित्वान्न
 गुणः । अभ्रंलिहोवायुः ॥ परिमाणेपचः ३ । २ । ३३ । प्रस्थम्पचास्फली । खारिम्पचःकटाहः ॥ मितनखेच । ३ ।
 २ । ३४ । मितम्पचाब्राह्मणी । नखम्पचायवागूः । यचिरत्रतापवाची ॥ विध्वरुयोस्तुदः । ३ । २ । ३५ । विधुन्तुदः
 । मुमिकृतेसंयोगान्तस्यलोपः । अरुन्तुदः ॥ असूर्य्यललाटयोर्दृशतपोः । ३ । २ । ३६ । असूर्य्यमित्यसमर्थसमा
 र्थः । दृशिनानत्रःसम्बन्धात् । सूर्य्यन्नपश्यन्तीत्यसूर्य्यपश्याराजदारः । ललाटनपःसूर्य्यः ॥ उग्रम्पश्ये रम्पदपाणि
 न्धमाश्च । ३ । २ । ३७ । एतेनिपात्यन्ते । उग्रमितिक्रियाविशेषणन्तस्मिन्नुपपदेदृशेःखम् । उग्रम्पश्यतीत्युग्रम्पश्यः
 । इगुउर्कन्तेनमाद्युतिदीप्यतेऽविन्धनत्वादि तिङ् रम्पदोमेघज्योतिः । इहनिपातनात्पश्यन्न । पाणयोध्मायन्तेऽस्मिन्नि
 तिपाणिन्धमोध्वा । अन्धकाराद्यावृतइत्यर्थः । तत्रहिसर्पाद्यापनोदनायपाणयःशब्दन्ते ॥ प्रियवशेवदःखच् । ३ । २
 । ३८ । प्रियम्बटः । वशम्बटः । गमेस्तुपिवाच्यः ॥ * ॥ असंज्ञार्थमिदम् । मितङ्गमोहस्ती । विहायसोविहइतिवाच्यं ॥
 * ॥ खच्चडिद्वावाच्यः ॥ * ॥ विहङ्गमः । विहङ्गः । भुजङ्गमः । भुजङ्गः ॥ द्विघत्परयोस्लापेः । ३ । २ । ३९ । खच्स्यात् ॥
 खचिह्रस्वः । ६ । ४ । ९४ । खच्परेशौ उपधायाह्रस्वःस्यात् । द्विघन्तम्परम्वातापयतीतिद्विघन्तपः । परन्तपः । घटघटीय
 ह्रस्वात्स्त्रिङ्गविशष्टपरिभाषाअनित्या । तेनेहन । द्विघतीन्तापयतीतिद्विघतीतापः ॥ वाच्यमोब्रते । ३ । २ । ४० । वाक्पु
 षे उपपदेऽयमेःखच्स्याद्धतेगम्ये ॥ वाचंयमपुरन्दरौच । ६ । ३ । ६९ । वाक्पुशेरमन्तवन्निपात्यते । वाचंयमोमौनवती । व
 तेकिं । अशक्त्यादिनावाचंयच्छतीतिवाग्यामः ॥ पूःस्योर्द्वारिसहोः । ३ । २ । ४१ । पुरन्दारयतीतिपुरन्दरः । सर्वस
 हः । सहिग्रहणमसंज्ञार्थम् । भगेचदारेरितिकाशिक्ष । बाहुलकेनलभ्यमिदमित्याहुः । भगद्भारयतीतिभगन्दरः ॥ सर्व

॥ सि० कै० ॥
॥ छ० ॥
॥ १८० ॥

कूलाभ्रकरीषेयुक्त्वः । ३ । २ । ४२ । सर्वकयःखलः । कूलङ्कयानदी । अम्रङ्कयोबायुः । करीषङ्कयावात्या ॥ मेघर्त्तिभये
युक्तजः । ३ । २ । ४३ । मेघङ्करः । च्छतिङ्करः । अमयङ्करः । भयशब्देनतत्तन्निर्वाधिः । अमयङ्करः ॥ क्षेमप्रियमद्रेऽण्वं
। ३ । २ । ४४ । स्युक्तजेऽण्व्यात् । चात्खच् । क्षेमंकरः । क्षेमकारः । प्रियङ्करः । प्रियकारः । मद्रङ्करः । मद्रका
रः । वेतिवाच्चेऽण्यहणंहेत्वाट्टियुटोमाभूदिति । कथन्तर्हि । अल्पारम्भाःक्षेमकराङ्कितिकर्मणःशेषत्वाविवक्षायाम्पचाद्य
च् ॥ आशितेभुवःकरणभावयोः । ३ । २ । ४५ । आशितशब्देऽपपदेभवतोःखच् । आशितोभवत्यनेनाशितम्भवःश्रो
टनः । आशितस्यभवन्नं । आशितम्भवः ॥ संज्ञायाम्भृत्वृजिधारिसहितपदमः । ३ । २ । ४६ । विश्वंविभर्तीतिवि
श्वम्भरः । विश्वम्भरः । अथन्तरंमाम । इहरथेनतरतीतिव्युत्पत्तिमात्रं । नत्ववयवार्थानुगमः । पतिम्भरकन्या । शत्रुञ्ज
येहस्तौ । युगम्भरःपर्वतः । शत्रुंसहः । शत्रुन्तपः । अरिन्दमः । दमिःशमनाथान्तेनसकर्मकंइत्युक्तम् । मत्तान्तरे
नु । अन्तर्भावितस्यर्थोत्रदमिः ॥ गमश्च । ३ । २ । ४७ । सुतङ्गमः ॥ अन्तायन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेयुडः । ३ । २ ।
४८ । संज्ञायामितिनिवृत्तम् । स्युगमेडःस्यात् । डित्वसामर्थ्यादभस्यापिटेऽपः । अन्तेगच्छतीत्यन्तगद्व्यादि । सर्वत्रप
योरुपसंख्यानं ॥*॥ सर्वत्रगः । पन्नस्पतितङ्कच्छतीतिपन्नगः । पन्नमितिपद्युतेःकान्तंक्रियाविशेषणं । उरसोलोपश्च ॥*॥
उरसागच्छतीत्युरगः । सुदुगेरधिकरणे ॥*॥ सुखेनगच्छतीत्यत्रसुगः । दुर्गः । अन्वत्रापिदृश्यतेइतिवक्तव्यम् ॥*॥ ग्राम
गः । डेचविहायसोविहादेऽणोवक्तव्यः ॥*॥ विहगः ॥ आशिविहनः । ३ । २ । ४९ । शत्रुञ्जयाच्छत्रुहः । आशिविकिम् ।
शत्रुजातः । दाशवाहनोऽणन्तस्यचटःसंज्ञायाम् ॥*॥ दाशुशब्देऽपपदेऽङ्पूर्वाङ्गन्तेरण्टकारश्चान्तादेशोवक्तव्यइत्य
र्थः । दार्वाघाटः । चारौवा ॥*॥ चार्वाघाटः । चार्वाघातः ॥ कर्मणिसमिच ॥*॥ कर्मण्युपपदेसम्पूर्वाङ्गन्तेरुक्तंवेत्यर्थः
। वर्णान्मंहन्तीतिवर्णसङ्घाटः । वर्णसङ्घातः । पदसङ्घाटः । पदसङ्घातः ॥ अपेक्षेशतमसेः । ३ । २ । ५० । अपपूर्वः

हन्नेर्हः स्यात् । अनाशीरर्थमिदं । क्लेशपहः पुत्रः । तमोपहः सूर्यः ॥ कुमारशीर्षयोर्हिनिः । ३ । २ । ५१ । कुमारघा
 नी । शिरसः शीर्षभावेर्निपाद्यते । शीर्षघातो ॥ लक्षणे जायापत्योष्टक् । ३ । २ । ५२ । हन्नेष्टकस्याह्नक्षणावतिकर्त्त
 रि । जायाघोना । पतिघ्नोस्त्री ॥ अमनुष्यकर्त्तृकेच । ३ । २ । ५३ । जायाघ्नस्त्रिलकालकः । पतिघ्नोपाणिरेखा । पि
 त्तघ्नघृतम् । अमनुष्योत्तिकम् । आखुघातः श्रूङ् । अथकथम्बलभद्रः प्रलम्बघ्नः । शत्रुघ्नः । कृतघ्नइत्यादि । मूलवि
 भूजादिन्वसिद्धं । चोरघातेनगरघातोहस्तीतिनुवाङ्गुलकादणि ॥ शतौहस्तिकवाटयोः । ३ । २ । ५४ । हन्नेष्ट
 कस्यात् शतौद्योत्यायाम् । मनुष्यकर्त्तृकार्थमिदम् । हस्तिघोना । कवाटघ्नश्चोरः । कपाटेतिपाठान्तरम् ॥ पाणिघता
 डघौश्लिपिनि । ३ । २ । ५५ । हन्नेष्टक्टिलोपोद्यत्तञ्चनिपात्यतेपाणिताडयोरूपपदयोः । पाणिघः । ताडघः । शि
 लिपिनिकम् । पाणिघातः । ताडघातः । राजघउपसंख्यानं ॥ * ॥ सजानंहन्तिराजघः ॥ आढ्यसुभगस्थूलपलितन
 ग्रान्धप्रियेयुच्चैर्धेष्वचैकजः करणोख्यन् । ३ । २ । ५६ । एषुच्चैर्धेष्वच्यन्तेयु कर्मसूपपदेषुकजः ख्यन्स्यात् । अनाढ्य
 माढ्यकुर्वन्त्यनेन आढ्यङ्करणं । अचैकिं । आढ्यो कुर्वन्त्यनेन । इह प्रतिषेधसामर्थ्यात् ल्युडपिनेतिकाशिका । भाष्यमते
 तुल्युटस्यादेव । अचावित्युत्तरार्थम् ॥ कर्त्तरिभुवः खिष्णुक्खुकजौ । ३ । २ । ५७ । आढ्यादियुच्चैर्धेष्वच्यन्तेयुभवते
 रेतौस्तः । अनाढ्य आढ्योभवतीति । आढ्यम्भविष्णुः । आढ्यम्भावुकः ॥ स्पृशोऽनुदकेकिन् । घृतस्पृक् । कर्मणीतिनि
 वृत्तम् । मन्त्रेणस्पृशतीति मन्त्रस्पृक् । चट्विग्दधृक् । व्याख्यातं ॥ त्वदादियुद्दृशोऽनालोचनेकञ्च । समानान्ययोश्चेतिवा
 च्यम् ॥ * ॥ सदृक् । अन्यादृक् । अन्यादृशः । कशोपिवाच्यः । तादृशः । सदृशः । अन्यादृशः ॥ सत्सूद्विषदुहदुहयुज
 विदभिद्विदजिनीराजामुपसर्गेऽपिक्लिप् । ३ । २ । ६१ । एभ्यःक्लिप्यादुपसर्गे सत्यसतिचसुप्युपपदे । द्युसन्
 । उपनिषत् । अण्डस्तः । प्रस्तुः । मित्रद्विद् । प्रद्विद् । मित्रधुक् । प्रधुक् । गोधुक् । प्रधुक् । अश्वयुक् । प्रयुक् । वे

॥सि०कौ०॥
॥ ह० ॥
॥ १८१ ॥

दवित् । निविदित्यादि । अग्रग्रामाभ्यान्नयतेर्णोवाच्यः ॥ * ॥ अग्रणीः । ग्रामणीः ॥ भजेर्णिवः । ३ । २ । ६२ । सुषु
पसर्गोचोपपदेभजेर्णिवस्यात् । अंशभाक् । प्रभाक् ॥ अदोऽनन्ने । ३ । २ । ६८ । विद्वस्यात् । आममत्ति । आमात् ।
सस्यात् । अनन्नेकिं । अनादः ॥ ऋच्येच । ३ । २ । ६९ । अदेर्विद्व । पूर्वैणसिद्धेवंचनमण्वाधनार्थम् । ऋव्यात् आ
ममांसभक्षकः । कथन्तर्हिःकव्यादेःसंप आशरइतिपक्तमांसशब्दउपपदेऽण् । उपपदस्यकव्यादेशःपृषोदसदित्वा
त् ॥ टुहःकप्यश्च । ३ । २ । ७० । कामदुघा ॥ अन्येभ्योऽपिदृश्यन्ते । ३ । २ । ७५ । इन्दीतिनिवृत्तंमनिन्क्
निप्वनिप्विचस्तेप्रत्ययाधारेणः ॥ नेड्शिक्कति । ७ । २ । ८ । वशादेःकृतइत्यस्यात् । श्रु । सुशर्मा । प्रातरि
त्वा ॥ विड्वनोरनुनासिकस्याऽत् । ६ । ४ । ४९ । अनुनासिकस्यआत्यात् । विजायतइतिविजावा । औण् । अवावा ।
विच् । रोइ । रेइ । सुगण् ॥ क्विप्च । ३ । २ । ७६ । अयमपिदृश्यते । सत्सूद्विधेतिवस्यैवप्रपञ्चः । उरुत्सत् ।
पर्यधत् । कर्हभ्रइ ॥ अन्तः । ८ । ४ । २० । पदान्तस्यानितेर्नस्यणत्वंस्यादुपसर्गस्यान्निमित्तात्परश्चेत् । हेप्राण् ।
शासइतितीर्णं । मिचाणिशास्तिमित्रशीः । आशासःकौउपधायाइत्त्वमाव्यम् ॥ * ॥ आशीःइत्वेत्वे । गीः । पूः ॥ इत्
अनर्कियुच । ६ । ४ । ७७ । एषुषादेर्ह्रस्वःस्यात् । तनुक्त् । अनुनासिकस्यक्तीतिदीर्घः । मोनोधातोः । प्रतान् । प्रश्च
म् । हेरिक्ठ । अक्षधूः । ज्वरत्वरैत्यूठ । जूः । जूरै । जूरः । तूः । सूः । ऊः । वृद्धिः । जनानवतीतिजनैः । जना
औ । जनावः । मूः । मुवै । मुवः । सुमूः । सुम्वै । सुम्वः ॥ रल्लोपः । मूर्च्छा । मूः । मूरै । मुरः । धूर्वीधूः ॥ गमःकौ । ६
। ४ । ४० । अनुनासिकलोपःस्यात् । अङ्गतत् । गमादीनामितिवक्तव्यम् ॥ * ॥ परीतत् । संयत् । सुनत् । ऊङ्गमादीना
मितिवक्तव्यलोपश्च ॥ * ॥ अयेगूः । अयेभुः ॥ स्थःकच । ३ । २ । ७७ । चात्क्विप् । शंस्थः । शंस्थाः । श्मिघातेरित्यच
माधिमुंसूत्रम् ॥ सुप्यजातौणिनिस्त्राच्छीत्ये । ३ । २ । ७८ । अजात्यर्थेसुपिधातोर्णिनिःस्यात्ताच्छीत्येद्वौत्वे । उल्लभे

जी । शीतभोजी । अजातौकिम् । ब्राह्मणानामन्नयिता । ताच्छील्येकिं । उष्णभुङ्क्तेकदाचित् । इहवृत्तिकारणोपसर्गभिन्न
 एवंसुपिण्डिनिरितिव्याख्यायउत्प्रतिभ्यामाडिसर्त्तैरूपसंख्यानमितिपठितम् । हरदत्तमाधवादिभिश्चतदेवानुसृतम् । एत
 चभाष्यविशेषादुपेक्ष्यं । प्रसिद्धश्चोपसर्गोपिण्डिनः । सबभूवोपजीविनां । अनुयायिवर्गः । पतत्यधोधामविसारिनवञ्चनी
 योःप्रभवोनुजीविभिरिष्यादौ । साधुकारिण्युपसंख्यानं ॥ * ॥ ब्रह्मणिवदः ॥ * ॥ अताच्छील्यार्थवार्तिकद्वयं । साधुदायी । ब्र
 ह्मवादी ॥ कर्त्तव्युपमाने । ३ । २ । ७७ । णिनिःस्यात् । उपपदार्थःकर्त्ताप्रत्ययार्थस्यकर्त्तुरूपमानम् । उष्ट्रइवकोशति
 उष्ट्रकेशी । ध्वंक्षरवी । अताच्छील्यार्थमजात्यर्थचसूत्रम् । कर्त्तरिकिम् । अपूपानिवभक्षयतिमाघान् । उपमानेकिं ।
 उष्ट्रःकोशति ॥ वृत्ते । ३ । २ । ८० । णिनिःस्यात् । स्थण्डिलशायी ॥ बङ्गलमाभीक्ष्ण्ये । ३ । २ । ८१ । पौनःपु
 न्येद्वौत्येसुप्येपदेऽणिनिः । क्षीरपायिणोऽशीनराः ॥ मनः । ३ । २ । ८२ । सुपिमन्यतेऽणिनिःस्यात् । दर्शनीय
 मानी ॥ आत्ममानेखञ्च । ३ । २ । ८३ । स्वकर्मकेमननेवर्त्तमानान्मन्यतेःसुपिखप्स्यात् । चास्मिनिः । पण्डितमात्मा
 नंमन्यतेपण्डितमन्यः । पण्डितमानी ॥ खित्यऽनव्ययस्य । कालिमन्या । अनव्ययस्यकिम् । दिवामन्या ॥ इचएकाचोऽ
 म्यत्ययवच्च । ६ । ३ । ६८ । इजन्तादेकाचोऽमस्यात्सचस्वाद्यम्बत्विदन्तेपरे ॥ त्रैतोमृशसोः । गाम्मन्यः ॥ वामृशसोः
 । त्रियाम्मन्यः । स्त्रीम्मन्यः । नट । नरम्मन्यः । भुवम्मन्यः । अत्रयमात्मानम्मन्यतेऽत्रिमन्यंकुलं । भाष्यकारवचनात् । श्री
 शदस्यह्रस्वःमुममोरभावश्च ॥ भूते । ३ । २ । ८४ । अधिकारोयम् । वर्त्तमाने लडितियावत् ॥ करणेयजः । ३ । २
 । ८५ । करणेऽपपदेभूतार्थाद्युजेऽणिनिःस्यात्कर्त्तरि । सोमेनेष्टवान्सोमयाजी । अग्निष्टोमयाजी ॥ कर्मणिहनः । ३ ।
 २ । ८६ । पितृव्यघातो । कर्मणोत्येतत्सहेचेतियावत् अधिक्रियते ॥ ब्रह्मभृणवृत्त्रेषुकिप् । ३ । २ । ८७ । एयुकर्म
 रूपपदेऽपुहन्तेभूतेकिस्यात् । ब्रह्महा । भृणहा । वृत्रहा । किप्चेत्येवसिद्धेनियमार्थमिदम् । ब्रह्मादिष्वेवहन्तेरेव

॥सि०कौ०॥
॥ क० ॥
॥ १८२ ॥

भूतेएवक्विवेवेति । चतुर्विधोत्रनियमइतिकाशिका । ब्रह्मादिष्वेवक्विवेवेतिद्विविधोनियमइतिभाष्यं ॥ सुकर्मपापम
चपुण्येषुकृत्तः । ३ । २ । ८६ । सौकर्म्यादिषुचकृत्तःक्विस्यात् । त्रिविधोत्रनियमइतिकाशिका । सुकृत् । कर्मकृत् ।
पापकृत् । मन्त्रकृत् । पुण्यकृत् । क्विवेवेतिनियमात्कर्मकृतवानित्यत्राऽएत् । कृत्तएवेतिनियमान्मन्त्रमधीतवान्मन्त्राध्यायः
। अत्रनक्विप् । भूतएवेतिनियमात् । मन्त्रङ्कसेतिकरिष्यतिवेतिविवक्षायान्नक्विप् । स्वादिष्वेवेतिनियमाभावादन्यस्मिन्नप्युप
पदेक्विप् । शास्त्रकृत् । भाष्यकृत् ॥ सोमेसुत्रः । ३ । २ । ९० । सोमसुत् । चतुर्विधोत्रनियमइतिकाशिका । एवमुत्र
रसूत्रेपि ॥ अग्नौचेः । ३ । २ । ९१ । अग्निचित् ॥ कर्मण्यग्न्याख्यायाम् । ३ । २ । ९२ । कर्मण्युपपदेकर्मण्येवकारले
चिनेतेःक्विस्यात् अग्न्याधारस्थलविशेषस्याख्यायाम् । श्येनइवचितःश्येनचित् ॥ कर्मणीनिर्विक्रियः । ३ । २ । ९३ ।
कर्मण्युपपदेविपूर्वात्क्रीणातेऽग्निःस्यात् । कुत्सितश्चहृत्कर्तव्यम् ॥*॥ सोमविक्रयो । घृतविक्रयी ॥ दृंशेःकनिप् । ३ । २
। ९४ । कर्मणिभूतइत्येव । पारंदृष्टवान्पारदृष्ट्वा ॥ राजनियुधिकृत्तः । ३ । २ । ९५ । कनिष्यात् । युधिरन्तर्भावित
स्यर्थः । राजानंयोश्चितवान् राजयुध्वा । राजकृत्वा ॥ सहेच । ३ । २ । ९६ । कर्मणीतिनिवृत्तं । सहयुध्वा । सहकृत्वा
॥ सप्तर्षीजनेऽः । ३ । २ । ९७ । सरसिजं । मन्दुरयाज्जातोमन्दुरजः । इपोरितिह्रस्वः ॥ पञ्चम्यामजातौ । ३ ।
२ । ९८ । अविशद्वर्जितेपञ्चम्यन्तउपपदेजनेऽःस्यात् । संस्कारजः । अदृष्टजः ॥ उपसर्गोच्चसंज्ञायाम् । ३ ।
२ । ९९ । प्रजास्यात्सन्ततौजने ॥ अनैकर्मणि । ३ । २ । १०० । अनुपूर्वाज्जनेःकर्मण्युपपदेऽःस्यात् । पुमांसम
निर्घृत्तातापुमनुजा ॥ अन्येष्वपिदृश्यते । ३ । २ । १०१ । अन्येष्वप्युपपदेयुजनेऽःस्यात् । अजः । द्विजः । ब्राह्मण
जः । अपिशद्वः । सर्वोपाधिव्यभिचारर्थः । तेनधात्वन्तरादपिकारकान्तरेष्वपिकृत्तचित् । परितःखातापरिखा ॥ कृत्तवत्
निष्ठा । १ । १ । २६ । एतौनिष्ठासंगौस्तः ॥ निष्ठा । ३ । २ । १०२ । भूतार्थवृत्तेर्धातोर्निष्ठास्यात् । तत्रतयोरेवेतिभाव

कर्मणोःक्तः । कर्त्तरि कृदितिकर्त्तरि क्तवतुः । उकावितौ । स्नातम्भया । स्नुतस्त्वया विष्णुः । विष्णुर्द्विभ्रं क्तवाम् ॥ निष्ठाया मण्ड
 दर्थे । ६ । ४ । ६० । एयदर्थे भावकर्मततोऽन्यत्र निष्ठायां क्षियो दीर्घः स्यात् ॥ क्षियो दीर्घात् । ८ । २ । ४६ । दीर्घात्
 क्षियो निष्ठातस्य नः स्यात् । क्षीणवान् । भावकर्मणोस्तु क्षितः कामो मया ॥ श्रुकः किति । श्रितः । श्रितवान् । भूतः । भू
 तवान् । श्रुतः । कर्मोर्णवद्भावो वाच्यः ॥ * ॥ तेन एकाचत्वान्नेह । ऊर्णतः । नुतः । वृतः ॥ रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः
 । ८ । २ । ४२ । रिफटकारभ्यां परस्य निष्ठातस्य नः स्यात् । निष्ठापेक्षया पूर्वस्य धातोर्दकारस्य च । श्रु । चतृत् इत् । र
 परश्चत्वं । शीर्णः । वहिरङ्गत्वेन वृद्धेरसिद्धत्वान्नेह । क्तस्याप्यर्थे कर्त्तः । भिन्नः । द्विन्नः ॥ संयोगादेरतो धातोर्द्विभ्रतः
 । ८ । २ । ४३ । निष्ठातस्य नः स्यात् । द्राणः । स्नानः । ग्लानः ॥ ल्वादिभ्यः । ८ । २ । ४४ । एकविंशतेर्लूमादिभ्यः
 प्राग्वत् । डुतः । ज्यायहिज्या । जीनः ॥ दुग्दोर्दीर्घश्च ॥ * ॥ दुगतौ । दूनः । दूदु उपताप इत्ययन्तु न गृह्यते सानुबन्ध
 त्वात् । मृदुतया टुत्तयेति मघः । पूमः ॥ पूजो विनाशे ॥ * ॥ पूनायवाः । विनष्टा इत्यर्थः । पूतमन्यत् ॥ सिनोतेर्यास कर्म
 कर्त्तृकस्य ॥ * ॥ सिनोयासः । यासेतिकिम् । सिन्तपाशेन सूकरी । कर्मकर्त्तृकेतिकिम् । सिनोयासो देवदत्तेन ॥ उदि
 तश्च । ८ । २ । ४५ । मुजो । मुग्रः । दुञ्जोश्च । उबूनः । ओहाक् । प्रहीणः । स्वादयञ्जोदित इत्युक्तम् । सूनः ।
 सूनवान् । दूनः । दूनवान् । ओदिन्मध्ये डोडः पाठसामर्थ्यान्नेह । उडुीनः ॥ द्रवमूर्त्तिस्पर्शयोः श्यः । ६ । १ । २४ । द्र
 वस्य मूर्त्ताकाठिन्ये स्पर्शे चार्थे श्यैडः सम्प्रसारणं स्यान्निष्ठायाम् ॥ श्योऽस्पर्शे । ८ । २ । ४७ । श्यैडो निष्ठातस्य नः स्यादस्पर्शे
 । हल इति दीर्घः । शीनं घृतम् । अस्पर्शे किम् । शीतञ्जलम् । द्रवमूर्त्तिस्पर्शयोः किम् । संश्यानो वृश्चिकः । शीतात्संकुचित इ
 त्यर्थः ॥ प्रतेञ्च । ६ । १ । २५ । प्रतिपूर्वस्य श्यः सम्प्रसारणं स्यान्निष्ठायाम् । प्रतिशीनः ॥ विभाषाभ्यवपूर्वस्य । ६ । १ । २६ ।
 श्यः सम्प्रसारणं वा स्यात् । अभिश्यानं घृतम् । अभिशीनम् । अवश्यानोऽवशीनो वृश्चिकः । व्यवस्थितविभाषेयम् । तेनेहन

॥ सि० कौ० ॥

॥ क० ॥

॥ १८३ ॥

। समवश्यातः ॥ अञ्चोऽनपादाने । ८ । २ । ४८ । अञ्चोनिष्ठातस्यनःस्यान्नत्वपादाने ॥ यस्यविभावा । यस्यकचिद्धि
भाषयेद्विहितस्ततोनिष्ठायाइ एनस्यात् । उदितोवेतिक्वायांवेल्वादिहनेइ । समक्रः । अनपादानेकिम् । उदक्रमुदकं
पात् । नत्वस्यासिद्धत्वाद्धञ्चेतिषत्वेप्राप्तेनिष्ठादेशःषत्वस्वरःप्रत्ययेइविधिसिद्धोवाच्यः ॥ * ॥ वृक्णाः । वृक्खवान् ॥ परि
स्कन्दःप्राच्यभरतेषु । ८ । ३ । ७५ । पूर्वेणमूर्द्धन्येप्राप्तेतदभावेनिपात्यते । परिस्कन्दः । प्राचेतिकिम् । परिष्कन्दः ।
परिस्कन्दः । परेञ्चेतिविकल्पः । स्तम्भेरितिषत्वेप्राप्ते ॥ प्रतिस्तम्भनिस्तम्भौच । अत्रयत्नस्यात् ॥ दिवोऽविजिगीषायाम् ।
८ । २ । ४७ । दिवोनिष्ठातस्यनःस्यादविजिगीषायाम् । द्यूनः । विजिगीषायान्तु । द्यूतम् ॥ निर्वाणोऽवाते । ८ । २
। ५० । अवातेइतिक्केटः । निपूर्वाद्वातेनिष्ठातस्यनत्वंस्याद्वातञ्चेत्कर्त्तान् । निर्वाणोऽग्निर्मुनिर्वा । वातेतुनिर्वातोवातः ॥ शुक्लः
। ८ । २ । ५१ । निष्ठातइत्येक । शुक्लः ॥ पचोवः । ८ । २ । ५२ । पक्कः ॥ क्षायोमः । ८ । २ । ५३ । क्षायः ॥
स्यःप्रपूर्वस्य । ६ । १ । २३ । प्रात्स्यःसम्प्रसारणंस्यान्निष्ठायाम् ॥ प्रस्योन्यतरस्याम् । ८ । २ । ५४ । निष्ठातस्य
मेवास्यात् । प्रस्तीमः । प्रस्तीतः । प्राक्किं । स्त्यानः ॥ अनुपसर्गात्फुल्लक्षीवकशोल्लाघाः । ८ । २ । ५५ । जिफलाः
। निष्ठातस्य लत्वंनिपात्यतेकवत्वेकदेशस्यापीदन्निपातनमिच्छते । फुल्लवान् । क्षीवादियुक्तप्रत्ययस्यैवत्वोपःत्
स्यसिद्धत्वात्प्रस्येऽभावश्चनिपात्यते । क्षीवोमत्तः । लशःस्तनुः । उल्लाघोनीरोगः । अनुपसर्गात्किम् । अदितश्च
७ । २ । १६ । आकारेतोनिष्ठायाइ एनस्यात् ॥ तिच । ७ । ४ । ८७ । चरफलेरतउत्थात्तदौकिति । प्रफुल्लतः
प्रक्षीवितः । प्रकशितः । प्रोल्लाघितः । कथन्तर्हि लोध्रद्रुमंसानुमतःप्रफुल्लमिति । फुल्लविकसने । पचाद्यच् । स्तनु
फुल्लतादिनिवृत्त्यर्थम् । उन्फुल्लसंफुल्लयोरुपसंख्यानम् ॥ * ॥ मुदविदोन्त्राघ्राहीभ्योऽन्यतरस्याम् । ८ । २ । ५६
। सभ्योनिष्ठातस्यमेवा । नुन्नः । नुत्तः । विदविचारणे । रौधादिकण्वगृह्याते । उन्दिनापरेणसाहचर्यात् । विद्वः । वि

नः । वेत्तेस्तुविदितः । विद्यतेर्विन्नः । उन्दी ॥ श्रीदितोनिष्ठायाम् । ७ । २ । १४ । अयतेरीदितश्चनिष्ठायाइण । उन्नः
 । उन्नः । त्राणाः । त्रातः । घ्राणः । घ्रातः । ह्रीणः । ह्रीतः ॥ नध्यास्यापूमूर्च्छिमदाम् । ८ । २ । ५७ । एभ्योनिष्ठात्स्य
 मन्वन्ने । ध्यातः । ख्यातः । पूर्तः ॥ रल्लोपः । मूर्तः । मत्तः ॥ विन्नेभोगप्रत्यययोः । ८ । २ । ५८ । विन्दतेर्निष्ठान्तस्यन्
 पातोयमोग्नेप्रतीतेचार्थे । विन्नन्धनम् । विन्नःपुरुषः । अनयोःकिम् । विन्नः । विभाषागमहनेतिकसैवेदत्वादिहनेइ ॥ मि
 त्तशक्त्वम् । ८ । २ । ५९ । भिन्नमन्यत् ॥ ऋणमाऽऽधमार्थे । ८ । २ । ६० । ऋधातोःऋत्कारस्येत्वंनिपात्यतेऽधमार्थे
 यक्कारे । ऋतमन्यत् ॥ स्फायःस्फीनिष्ठायाम् । ६ । १ । २२ । स्फीतः ॥ इग्निष्ठायाम् । ७ । २ । ४७ । निरःकुषो
 निष्ठायाइइस्यात् । यस्यविभाषेतिनिषेधेप्राप्तेपुनर्विधिः । निष्कुषितः ॥ वसतिष्णुधोरिइ । ७ । २ । ५२ । आभ्यांक्त्वा
 निष्ठयोर्नित्यमिइस्यात् । उषितः । श्रुधितः ॥ अच्चेःपूजायाम् । ७ । २ । ५३ । पूजार्थादच्चेःक्त्वानिष्ठयोरिइस्यात् ।
 अञ्चितः । गतौतुञ्क्तः ॥ लुभोदिभोहने । ७ । २ । ५४ । लुभःक्त्वानिष्ठयोरिइस्यान्ननुगाञ्ची । लुभितः । गार्ध्यंतु । लुभः
 ॥ क्लिशःक्त्वानिष्ठयोः । ७ । २ । ५० । इडाभ्यात् । क्लिशउपतापेनित्यम्प्राप्ते । क्लिशूविवाधने । अस्यक्त्वायांविकल्पेसिद्धे
 पिनिष्ठायांनिषेधेप्राप्तेविकल्पः । क्लिशिनः । क्लिष्टः ॥ पूङ्गश्च । ७ । २ । ५१ । पूङ्गःक्त्वानिष्ठयोरिइस्यात् । पूङ्गःक्त्वाच ।
 पूङ्गःक्त्वानिष्ठाचसेइकिन्नस्यात् । पवितः । पूतः । क्त्वाग्रहणमुत्तरार्थम् । नोपधादित्यत्रहिक्त्वैवसम्बध्यते ॥ निष्ठाशीङ्स्तिदि
 मिदिश्चिदिधृयः । १ । २ । १९ । एभ्यःसेग्निष्ठाकिन्नस्यात् । शयितः । शयितवान् । अनुबन्धनिर्देशोयङ्लुङ्गिवृत्त्यर्थः ।
 शेषियतः । शेषियतवान् । आदिकर्मणिनिष्ठावक्तव्या ॥ आदिकर्मणिक्तःकर्त्तरिच । ३ । ४ । ७१ । आदिकर्मणियः
 क्तःसकर्त्तरिस्यात् । चाङ्गावकर्मणोः ॥ विभाषाभावादिकर्मणोः । ७ । २ । १७ । भावेऽदिकर्मणिनादितोनिष्ठाया
 इडास्यात् । प्रस्वेदितश्चैत्रः । प्रस्वेदितन्तेन । त्रिष्विदेतिभ्वादिरत्रगृह्यान्तेत्रिङ्गिःसाहचर्यात् । खिद्यतेस्तुखिदितइत्ये

॥ सि०को० ॥
॥ ह० ॥
॥ १८४ ॥

व । जिमिदा । जिश्चिदा । दिवादीभादीच । प्रमेदितः । प्रमेदितवान् । प्रक्षेदितः । प्रक्षेदितवान् । धर्वितः । प्रध
र्वितवान् । धर्वितन्नेन । सेङ्कम् । प्रस्त्रिन्नः । प्रस्त्रिन्ननेनेत्यादि ॥ मृषस्त्रिन्क्षायकन् । १ । २ । २० । सेस्त्रिन्क्षायकन् ।
मर्वितः । मर्वितवान् । क्षमायाङ्कम् । अपमृषितंवाक्वम् । अविस्पष्टमित्यर्थः ॥ उटुपधाद्वावादि कर्मणोरन्यतरस्याम्
। १ । २ । २१ । उटुपधात्परभांवादि कर्मणोः सेस्त्रिन्क्षायकन् । द्युतितम् । द्योतितम् । मुदितम् । मोदितंसा
धुना । प्रद्युतितः । प्रद्योतितः । प्रमुदितः । प्रमोदितःसाधुः । उटुपधात्किं । विदितम् । भावेत्यादिकम् । रचितंका
र्यापणं । सेटकिम् । कुष्ठम् । शब्दिकरणेभ्यश्चेत्यनेह । गुध्यतेर्गुधितम् ॥ निष्ठायांसेटि । ६ । ४ । ५२ । शो
लीपःस्यात् । भावितः । भावितवान् । श्वीदिङ्तिनेह । सम्प्रसारणं । शूनः । दीप्तः । गुहू । गूढः । वनु । वतः । वनु
। ततः । पतेःसनिवेङ्क्त्वादिङभावेप्राप्ते । द्वितीयाश्रितेतिस्त्रेनिपातनादिह । पतितः । सेसिचीतिवेङ्क्त्वात्स्त्रेण्य
दीनामोदिचेनानिष्ठायापनाद्वा । तेनधावितमिभर्जधिवेत्यादि । यस्यविभाषेयवैकाचइत्येव । दरिद्रितः ॥ ध्रुव
स्यान्धावित्वात्स्त्रिनिपातनात् । समुदायेनमत्यादिवुवाचेषु । इवद्रव्यसंपृक्काःसक्तवोमग्नोमग्ननदण्डश्च । ध्रुवोमि
नतयेत् । ध्यानमग्नः । ध्यानन्तमः । लयंसक्तं । निष्ठायांस्त्रिनिपातनात् । स्त्रिनिपातनात् । विरिक्तसरः । से
करेभूअनयोत्पधायाङ्कमपिनिपात्यते । फाण्डमनायाससाध्यःकषायविशेषः । माधवस्तुनवनीतिभावात्प्रागवस्थापनं
मग्नमग्नमिति वेदभाष्ये आह । वाळंभृशम् । अन्यत्रतुष्णमितम् । ध्रुवोराजेतिवागमशास्त्रस्यानित्यत्वात् । स्वमितम् ।
ध्वनितम् । लगितम् । स्त्रिच्छितम् । विरेभितम् । फणितम् । बाहितम् ॥ धृषिश्सीधैयात्वे । ७ । २ । १७ । एतौनिष्ठा
यामवितयेएवान्तिटौस्तः । धृष्टोविशस्तः । अन्यत्रधर्वितः । विशसितः । भाषादि कर्मणोस्तुवैयात्वेधृषिर्नास्ति । अत

एवंनियमार्थमिदं सूत्रमिति वृत्तिः । धृषेणदित्वेफलञ्चिन्त्यमिति हरदत्तः । माधवस्तुभावादिकर्मणोरवैयाचेषिकल्पमाह
 । धृष्टम् । धर्षितम् । प्रधृष्टः । प्रधर्षितः ॥ दृढः स्थूलबलयोः । ७ । २ । २० । स्थूलेबलवति च निपात्यते दृहदृहिवृ
 द्भौ । ऋस्येडभावः । तस्य ङत्वम् । हस्यलोपः । इदितो नलोपश्च । वृहितः । वृंहितो न्यः ॥ प्रभौपरिवृत्तः ॥ १ । २ ।
 २१ । वृहिवृद्धौ निपातनम्प्राग्वत् । परिवृहितः । परिवृंहितो न्यः ॥ कृच्छ्रगहनयोः कश्च ॥ ७ । २ । २२ । कषोणि
 वाइत्स्येदेतयोरर्थयोः । कष्टं दुःखनूत्कारश्च । स्यात्कष्टं कश्चमाभौलम् । कष्टो मोहः । कष्टं शास्त्रं । दुरवगाहमित्य
 र्थः । क्वचित्मन्यत् ॥ घुविरद्विशदने । ७ । २ । २३ । घुविर्निष्ठायाइत्स्यत् । घुष्टारज्जुः । अविशदने किम् ।
 घुषितम्याक्वम् । शदने प्रकटोक्तताभिप्रायमित्यर्थः ॥ अर्धेऽभिभिः । ७ । २ । २४ । एतत्पूर्वादर्हेर्निष्ठायाइत्स्य
 लोमः । समर्षः । न्यर्षः । व्यर्षः । अर्हितो न्यः ॥ अभ्यर्षाविदूर्ये । ७ । २ । २५ । अभ्यर्षम् । नातिदूरम् । आसन्न
 म्वा । अभ्यर्हितमन्यत् ॥ शिरं ध्ययने वृत्तम् । ७ । २ । २६ । एयनादृतेः ऋस्येडभावोऽणिचुक्वाधीयमाने र्थे । वृत्तं द
 ष्छान्त्रेण सम्पादितं । अधीतमितियावत् । अन्यत्रतुवर्तितारज्जुः ॥ श्रुतम्पाके । ६ । १ । २७ । आतिअपयत्योः केषु
 भावो निपात्यते क्षीरहविषोः पाके ॥ * ॥ श्रुतं क्षीरं स्वयमेव । विक्रिन्नं पक्वमेत्यर्थः । क्षीरहविर्भ्यामन्यत् । आणं । अपितम्वा
 ॥ वादान्तशान्तपूर्णादस्तस्पष्टकृन्नशप्ताः । ७ । २ । २७ । एतेऽणिचिनिष्ठान्तावानिपात्यन्ते । पक्षे । दमितः । शमितः ।
 पूरितः । दासितः । स्पाशितः । कादितः । ज्ञपितः ॥ रुघ्यऽमन्वरसंघुषाऽऽखनाम् । ७ । २ । २८ । एभ्योनिष्ठायाइ
 द्वा । रुषितः । रुष्टः । ज्ञान्तः । अमितः । तूर्णः । त्वरितः । अस्यादित्वे फलमन्न्दम् । संघुष्टः । संघुषितः । आस्रान्तः ।
 आस्रानितः ॥ हृषेर्लोमसु । ७ । २ । २९ । हृषेर्निष्ठायाइत्स्यत्लोमसु विषये । हृष्टं । हृषितं लोमं ॥ विस्मितप्र
 तिघातयोश्च ॥ * ॥ हृष्टो हृषितो मैत्रः । विस्मितः प्रतिहतो वेत्यर्थः । अन्यत्रतु । हृद्युञ्जलीके । उदिच्छान्निष्ठायांनेदहवतु

॥ सि० ॥

॥ क० ॥

॥ १८५ ॥

शौइइ ॥ अपचितञ्च । ७ । २ । ३० । चायतेर्निपानोयंवा । अपचितः । अपचायितः ॥ प्यायः ॥ ६ । १ । २८ ।
वास्यानिष्ठायाम् । व्यवस्थितविभाषेयम् । तेनस्वाङ्गेनित्यं । पीनंमुखम् । अन्यत्रप्यानः । पीनःस्वेदः । सोपसर्गस्थान ।
प्रप्यानः । आङ्पूर्वस्यांधूसोःस्यादेव । आपीनोन्मुः । आपीनमूधः ॥ ह्लादोनिष्ठायाम् । ६ । ४ । ६५ । ह्रस्वस्यात् ।
प्रह्लन्नः ॥ द्युतिस्यतिमास्थामितिकिति । ७ । ४ । ४० । एयाङ्कारेणादेशः स्यात्तदौकिति । ईत्वदङ्गावयोरपवादः ।
दितः । सितः । मामाङ्मेङ् । मितः । स्थितः ॥ शाक्तेरऽन्यतरस्याम् । ७ । ४ । ४९ । शितः । शान्तः । छितः । छातः ।
व्यवस्थितविभाषात्वाच्च नविषयेष्यतेर्नित्यम् ॥ * ॥ संशितं व्रतं । सम्यक्संपादितमित्यर्थः । संशितो ब्राह्मणः । व्रतविषयक
यत्नवानित्यर्थः ॥ दधातेर्हिः । ७ । ४ । ४२ । तादौकिति । अभिहितं । निहितम् ॥ दोदद्वोः । ७ । ४ । ४६ । घुसं
ञ्कस्यदाइत्यस्यदथस्यात्तदौकिति । चर्त्तं । दत्तः । घोःकिम् । दातः । तान्तोवायमादेशः । नचैवंविदत्तमित्वात्सुपस
र्गस्यदस्तीन्दिदीर्घापत्तिः । तंकारदौतद्विधानात् । दान्तोवा । धान्तोवा । नचदान्तत्वेनिष्ठानत्वम् । धान्तत्वेरुवस्तथोरिति
अचञ्चङ्ङां वन्निपातपरिभाषाविशेषात् ॥ अचउपसर्गात्तः । ७ । ४ । ४७ । अजन्तादुपसर्गात्परस्यदाइत्यस्यघोः अचस्तः
स्यात्तदौकिति । चर्त्तं । प्रत्तः । अवदत्तः । अवदत्तंविदत्तस्यप्रदत्तञ्चाट्टिकर्मणि । सुदत्तमनुदत्तञ्चिदत्तमितिवेद्यते ।
चशदाकृथाप्राप्तम् ॥ दस्तिङ्गन्तोपसर्गस्यदीर्घः स्यादादेशोयस्तकारस्तदादावुत्तरपदेखरिचेतिचर्त्तमाश्रयान्निष्ठं ।
जम् । सूत्तम् । घुमास्येतीत्वम् । धेइ । धीतम् । गीतम् । पीतम् । जनसनेत्यात्वम् । जातम् । सातम् । खातम् ॥ अट्टे
धिर्त्यप्रिकिति । २ । ४ । ४६ । व्यबितिलुप्तसप्तमीकं । अट्टेजग्धिः स्यात्त्यपितादौकितिच । इकार उच्चारणार्थः । ध
त्वं । ऋगेऋणि । जग्धः ॥ आट्टिकर्मणिक्तःकर्त्तरिच । ३ । ४ । ७९ । प्रहृतःकटंसः । प्रहृतःकटस्तेन । निष्ठायाम
शयदर्थइतिदीर्घः । क्षिपोदीर्घादितिणत्वम् । प्रक्षीणःसः ॥ वाक्तेश्चदैन्ययोः । ६ । ४ । ६९ । क्षियोनिष्ठायान्दीर्घो

बास्यादाक्रोशेदैन्ये च । क्षीणायुर्भव । क्षितायुर्भव । क्षीणोयन्तपस्वी । क्षितोवा ॥ निनदीभ्यांस्नातेःकौशले । ८।३। ८७
 । आभ्यांस्नातेःसस्यवःस्यात्कौशलेगम्ये । निष्पतःशास्त्रेषु । नद्यांस्नातोति नदीष्वः । सुपीतिकः ॥ सूत्रम्यतिष्ठानं । ८
 । ३। १० । प्रतेःस्नातेःयन्वम् । प्रतिष्ठानंस्त्रुचं । श्रुद्धमिच्यर्थः । अन्यत्रप्रतिस्नातम् ॥ कपिष्ठभोगोत्रे । ८। ३। ११
 । कपिष्ठलेनामयस्यकापिष्ठलिःपुत्रः । गोचेकिं । कपीनांस्थलंकपिस्थलम् ॥ विकुष्ठमिपरिभःस्थलम् । ८। ३। १२
 १६ । एभ्यःस्थलस्यसस्यवःस्यात् । विष्ठलम् । वृष्ठलम् । शमिष्ठलम् । परिष्ठलम् ॥ गव्यर्थेकर्मकश्चिवशीङ्श्या
 सवसुक्तनरुहजीव्यतिभ्यश्च । ३। ४। ७२ । एभ्यःकर्त्तरिक्तःस्यात् भावकर्मण्येच । गङ्गाङ्गतः । यङ्गाम्याप्तः ।
 ज्ञानःस । लक्ष्मीमाञ्छिष्टोहरिः । शेषमधिगयितः । चैकुरणमधिष्ठितः । शिवमुपासितः । हरिदिनमुपोधितः । रामम्
 मुजातः । गण्डमारूढः । विश्वममुजीर्णः । पक्षेप्राप्तागङ्गातेनेत्यादि ॥ क्रोऽधिकरणेचध्रौव्यगतिप्रव्यवसानार्थेभ्यः । ३
 । ४। ७६ । एभ्योऽधिकरणेक्तःस्यात् । चाद्यथाप्राप्तं । ध्रौव्यंस्थैर्यम् । मुकुन्दस्यासितमिदमिदंयातरंभापतेः । भुक्तमेत
 दनन्तस्येच्युर्गोप्योऽट्टदृक्षवः । पक्षेआसेरकर्मकत्वात्कर्त्तरिभावेच । आसितोमुकुन्दः । आसितन्नेन । गव्यर्थेभ्यःकर्त्तरि
 कर्मणिच । रमापतिरिदंयातः । तेनेदंयातम् । भुजेःकर्मणि । अनन्तेनेदम्भुक्तम् । कथम्भुक्ताब्राह्मणाइतिभुक्तम्
 स्तिर्यमितिमत्वर्थीयोऽच् । वर्त्तमानेइत्यधिकृत्य ॥ ज्ञीतःक्तः । ३। २। १८७ । निश्चिदा । श्विषः । जिद्भी । इ
 ङ्गः ॥ मतिवुद्धिपूजार्थेभ्यश्च । ३। २। १८८ । मतिरिहेच्छावुद्धेःपृथगुपादानात् । गङ्गाम्मतइष्टः । तैरिद्यमाण
 इत्यर्थः । बुद्धः । विदितः । पूजितः । अर्चितः । चकारेऽनुक्तसमुच्चयार्थः । शलितोरक्षितः । क्षान्तः । आकुष्ठोजुष्टइत्या
 दि ॥ नपुंसकेभावेक्तः । ३। ३। ११४ । क्लीवत्वविशेषेभावेकालसामान्येक्तःस्यात् । जल्पितम् । शयितम् । हसितम्
 ॥ सुयजोर्द्धनिप् । ३। २। १०३ । सुनेतेर्यजेञ्चङ्निश्याङ्गते । सुत्वा । सुत्वानौ । यज्वा । वज्जानौ ॥ जीव्यतेर

॥सि०कौ॥

॥ ६० ॥

॥ १८६ ॥

वृत् ॥ ३ ॥ २ ॥ १०४ ॥ भूतइत्येव । जरन् । जरन्तौ । जरन्तः । वासरूपन्यायेननिष्ठापि । जीर्णो जीर्णवान् ॥ छन्दसिलिङ्
॥ ३ ॥ २ ॥ १०५ ॥ लिटः कानज्वा ॥ ३ ॥ २ ॥ १०६ ॥ कसुञ्च ॥ ३ ॥ २ ॥ १०७ ॥ इहभूतसामान्ये छन्दसिलिङ्गतस्यविधीयमानौ क
सुकानचावपिछान्दसावितित्रिमुनिमतम् । कवयस्तुवङ्गलम्प्रयुञ्जते । तन्तस्थिवासंनग्नोपकण्ठे । श्रेयांसिसर्वाण्यधिजग्मु
षस्तइत्यादि ॥ वस्त्रेकाजाङ्गसां । ७ । २ । ६७ । कतद्विर्वचनानामेकाचामादन्तानांघसेश्चवसोरिङ्गान्येयां । एकाच ।
आरिवान् । आत् । ददिवान् । जक्षिवान् । एषाङ्गिम् । वभूवान् ॥ भाषायांसदवसश्रुवः ॥ ३ ॥ २ ॥ १०८ ॥ सदादिभ्योभू
तसामान्येभाषायांलिङ्गास्यात् । तस्यचनित्यं कसुः । निषेदुयीमासनवन्धधीरः । अर्ध्युषस्तामभवज्जनस्य । श्रुश्रुवान् ॥ उ
पेयिवाननाश्वाननूचानश्च ॥ ३ ॥ २ ॥ १०९ ॥ एतेनिपात्यन्ते । उपपूर्वादिणोभाषायामपिभूतमात्रेलिङ्गात्तस्यनित्यं कसुः । इङ्
। उपेयिवान् । उपेयुषःस्वामपिमूर्त्तिमग्र्यां । उपदुयी । उपेत्यविवक्षितम् । ईयिवान् । समीयिवान् । नृजपूर्वादिश्रान्तेः क
सुरिडभावंश्च । धृतजयधृतेरेनाश्रुवइत्तिभारविः । अनुपूर्वाद्द्वचेःकर्त्तरिकानच् । वेदस्यानुवचनं कृतवाननूचानः ॥ विभाषा
सहनविटविशाम् ॥ ७ ॥ २ ॥ ६८ ॥ एभ्योवसौरिङ्गा । जग्मिवान् । जगन्वान् । जघ्मिवान् । जघन्वान् । विविदिवान् । विवं
द्वान् । विविशिवान् । विविश्वान् । विसिनासाहचर्याद्विन्दतेर्घहणम् । वेत्तेस्तुबिबिद्वान् । नेद्विशिङ्गतीतिङ्ङिनिषेधः । वृ
शेश्च । दृदृशिवान् । दृदृश्वान् ॥ लटःशतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे ॥ ३ ॥ २ ॥ ११० ॥ अप्रथमान्तेनसामानाधिकरण्ये
नोत्यर्थः । श्वादि । पचन्तश्चैत्रम्पश्य ॥ आनेमुक् । ७ । २ । ८२ । अङ्गस्यातोमुगागमःस्वादानेपरे । पचमानश्चैत्रम्पश्य
। लडित्यनुवर्त्तमानेपुनर्लङ्घ्यहणं अधिकविधानार्थम् । तेनप्रथमासमानाधिकरण्येपिक्वचित् । सवब्राह्मणे । सवब्राह्मणे । सवब्राह्मणे
इतिवाच्यं ॥ * ॥ माजीवन् यः परवज्ञाटुःखदग्धोपिजीवति । माङ्गिलुङ्गितिप्राप्ते । एतद्वचनसामर्थ्यात्त्वद् ॥ सम्बोधनेच
। ३ ॥ २ ॥ ११५ ॥ हेपचन् । हेपचमान ॥ रक्षणहेत्वोःक्रियायाः । ३ ॥ २ ॥ ११६ ॥ क्रियायाःपरिचायकेहेतौचार्थेव

नैमानाङ्गतोर्लटः शतृशानचौस्तः । शयानाभुञ्जतेयवनाः । अर्जयन्वसति । हरिम्पश्यन्मुच्यते । हेतुः फलङ्कारणञ्च
 ॥ ह्यवः । ८ । ४ । २७ । प्रपीयमाणः सोमः ॥ ईदासः । ७ । २ । ८३ । आसः परस्यानस्य ईत्यात् । आदेः पर
 स्य । आसीनः ॥ विदेः शतुर्बसुः । ७ । १ । ३६ । वेत्तेः परस्य शतुर्बसुशदेशो वास्यात् । विदन् । विदन् । विदुषो ॥
 तौसत् । ३ । २ । १२७ । तौशतृशानचौसत्संज्ञौस्तः ॥ लटः सदा । ३ । ३ । १४ । यवस्थितविभाषेयं । तेनाप्रथमं
 सीमानाधिकरणे प्रत्ययोत्तरपदयोः । सम्बोधने लक्षणहेतोश्च नित्यं । करिष्यन्तं करिष्यमाणम्पश्य करिष्यमाणम्पश्य ।
 करिष्यतोपपद्यङ्कारिष्यतः करिष्यङ्क्तिः । हे करिष्यन् । अर्जयिष्यन्वसति । प्रथमासमानाधिकरणेपिक्वचत् । करिष्य
 ति करिष्यन् ॥ पूङ्गुजोः शानन् । ३ । २ । १२८ । वर्तमाने । पवमानः । यजमानः ॥ ताच्छील्यदयोवचनशक्तियु
 चानम् । ३ । २ । १२९ । स्युद्योत्येयुकर्त्तरिचानम् । भोगम्भुञ्जानः । कवचंविभ्राणः । शत्रुनिघ्नानः ॥ इङ्धाट्यैः श
 च्छिणि । ३ । २ । १३० । आभ्यांशतृस्यादृच्छिणिकर्त्तरि । अधोयन् । धारयन् । अक्षिणिकिम् । कच्छेणाधीते
 । धारयति ॥ द्विवेऽमित्रे । ३ । २ । १३१ । द्विवन्शत्रुः ॥ सुजोयज्ञसंयोगे । ३ । २ । १३२ । सर्वसुन्वन्तः । सर्वयज
 मानाः सत्रिणः ॥ अर्हः प्रशंसायाम् । ३ । २ । १३३ । अर्हन् ॥ आक्तेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारियु । ३ । २ । १३४ । कि
 पमभिव्याप्यवश्यमाणाः प्रत्ययास्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारियुकर्त्तृषुवोधाः ॥ तृन् । ३ । २ । १३५ । कर्त्ताकटम् ॥ अलङ्कारिणः
 क्त्वाप्रजनेत्यचोत्पतोन्मदरुच्यपत्रपवृत्तुवृधुसहचरइच्छुच । ३ । २ । १३६ । अलङ्कारिणः । निराकरिणः । प्रजनिष्णुः
 । उत्पचिष्णुः । उन्मदिष्णुः । रोचिष्णुः । अपत्रपिष्णुः । वर्तिष्णुः । वर्द्धिष्णुः । सहिष्णुः । चरिष्णुः ॥ श्लेच्छन्दसि । ३ । २ ।
 १३७ । वीरुधंपारयिष्णवः ॥ भुवञ्च । ३ । २ । १३८ । बन्दसीत्येव । भविष्णुः । कथन्तर्हिजगत्प्रभोरप्रभविष्णुवैष्णवमि
 ति । निरंकुशाः कवयः । चकारेनुक्तसंमुच्चयार्थः । भ्राजिष्णुरिति वृत्तिः । एवंक्षयिष्णुः । नैतद्भाष्योदृष्टम् ॥ ग्लाजिस्थश्चग्लुः

॥सि०कौ०॥

॥ ह० ॥

॥१८७॥

।३।२।१३६। इन्दसीतिनिवृत्तम्। गिदयन्नतुक्ति। तेनस्थईत्वंन। ग्वासुःगित्वाङ्गुणः। जिष्णुः। स्थासुः। चाङ्गुवः
। शुकःकितीत्यत्रगकारप्रश्नेयान्नेड। भूष्णुः। दंशेःइन्दस्युपसंख्यानम्॥*॥ दंशुःपशवः॥ त्रसिगृधिधृषिधिपेःकृः।३।
२।१४५। वस्तुः। गृधुः। धृष्णुः। क्षिप्नुः॥ शमित्यष्टाभ्योघिनुण्।३।२।१४९। उकारउच्चारणार्थइतिकाशिका। अ
नुवन्धइतिभाष्यम्। तेनशमिनितेशमिनीतरेत्यत्रउगितश्चेतिह्रस्वविकल्पः। नचैवंशमीशमिनावित्यादौनुमप्रसङ्गःकल्
ग्रहणमपह्यफलन्तानामेवतद्विधानात्। नोदात्तेभ्यदेशस्येतिवृद्धिनिषेधः। शमीदमीतमीशमीभ्रमीक्षमीलक्ष्मीप्रमा
दीउत्पूर्वान्मादेः। अलंकारादिस्त्रेणेषुजुक्तोवासरूपविधिनाघिनुणपि। उन्मादी। ताङ्गीलिकेषुवासरूपविधिर्नास्ति
इतितुप्रायिकं॥ सम्पृचानुत्थाङ्गुमाङ्गुसपरिहृसंस्तुजपरिदेविसंज्वरपरिक्षिपपरिरटपरिवटपरिदहपरिमुहटुयद्वि
पटुहटुहयुजाङ्गीडविविचयजरजभजातिचरणचरणमुषाभ्याहनश्च।३।२।१४२। घिनुणस्यात्। सम्पर्की। अंनु
शेधी। ज्ञायामी। अम्यासी। परिसारी। संसर्गी। परिदेवी। संज्वारी। परिक्षेपो। परिशटी। परिवादी। परिदा
ही। परिमोही। दोषी। द्वेषी। द्रोही। दोही। वीगी। आङ्गीडी। विवेकी। त्यागी। रगी। भागी। अतिचारी। अ
पचारी। अंशोषी। अभ्याघाती॥ वौकषलसंकथसम्भः।३।२।१४३। विकाषी। विलासी। विकल्पी। निर्वन्धी
॥ अपेचलवः-३।२।१४४। चाङ्गी। अपलाषी। विलाषी॥ प्रेलपहृद्रुमथवदवसः।३।२।१४५। प्रचापी।
प्रसारी। प्रद्रावी। प्रमाथी। प्रवादी। प्रवासी॥ निन्दहंसकृशखादविनाशपरिक्षिपपरिरटपरिवादिभ्योमाङ्गु
बुञ्।३।२।१४६। पञ्चम्यर्थेप्रथमा। एभ्योबुञ्स्यात्। निन्दकः। हिंसकइत्यादि। खुलासिद्धेबुञ्चनभाषि
कम्। तच्छीलादिषुवासरूपन्यायेनतृजादयोनेति॥ देविकुशोश्चोपसर्गो।३।२।१४७। आदेवकः। आकोशकः।
उपसर्गोकिम्। देवयिता। कोष्ठा॥ चननशदार्थादकर्मकाबुच्।३।२।१४८। चलनार्थाच्छदार्थाच्चयुच्स्यात्। च

कनः । चोपनः । कम्पनः । शहनः । रवणः । अकर्मकात्किम् । पठिताविद्याम् ॥ अनुदात्तैतःश्च हलादेः । ३ । २ । १४७
 । अकर्मकाद्युच्यन्ते । वर्त्तनः । वर्द्धनः । अनुदात्तैतःकिम् । भविता । हलादेःकिम् । एधिता । अकर्मकात्किम् । वसिता
 वस्त्वम् ॥ जुचंक्रम्यदन्द्रम्यसृष्टिगृधिज्वलशुचलषपतपदः । ३ । २ । १५० । जुङ्ति सौत्रोधातुर्गीतौवेगेज् । जवनः । चं
 क्रमणः । दन्द्रमणः । सरणः । पूर्वैणसिद्धेपद्यहंलघपतपदेत्युक्त्वावाधामाभूदिति । तेनताच्छीलिकेषुपरस्यरम्भः
 सरूपविधिर्नास्तीति तेनालंकारस्तन्न ॥ क्रुधमण्डार्थेभ्यश्च । ३ । २ । १५१ । क्रोधनः । रोषणः । मण्डनः । भूषणः ॥
 नयः । ३ । २ । १५२ । यकाशन्ताद्युच्यन्ते । क्रीयता । क्ष्मायिता ॥ सूददीपदीक्षश्च । ३ । २ । १५३ । युञ्जन्त्यात्
 । सूदृता । दीपिता । दीक्षिता । नमिकम्पोतिरेणयुचोषाधेसिद्धेदीपेर्ग्रहणंज्ञापयति । ताच्छीलिकेषुवासरूपविधिर्नास्ती
 तिप्रायिकमिति । तेनकम्पनायुवतिः । कम्पाकम्पनाशाखा । यदिसूदेत्युक्त्वा । कथम्मधुसूदनःनंदादिः ॥ लघपतपद
 स्थाभूवृयहनकमगमभृभ्यञ्जकम् । ३ । २ । १५४ । लाघुकः । पातुकइत्यादि ॥ जल्पभिक्षकुङ्कुलुण्टवृडःषक्तिन् । ३ । २
 । १५५ । जल्पाकः । भिक्षाकः । कुङ्काकः । लुण्टाकः । वसकः । वरुकी ॥ प्रजेरितिः । ३ । २ । १५६ । प्रजवी । प्रज
 विनौ । प्रजविनः ॥ जिदृक्षिविश्नीखमाव्यथाभ्यमपरिभूप्रस्तभ्यश्च । ३ । २ । १५७ । जयी । दरी । क्षयी । विश्रयी ।
 अक्षयी । वमी । अक्षयी । अभ्यमी । परिभवी । प्रसवी ॥ स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाभ्यञ्जालुच् । ३ । २ ।
 १५८ । आद्यास्त्रयञ्चुरदावदन्ताः । स्पृहयालुः । गृहयालुः । पतयालुः । दयालुः । निद्रालुः । तत्पूर्वाद्वा । तदोना
 न्तत्त्विपाव्यते । तन्द्रालुः । शीङोवाच्यः । शयालुः ॥ दाधेइसिश्कसदोरुः । ३ । २ । १५९ । दारुः । धारुः । सेरुः
 । शङ्कुः । सङ्कुः ॥ सृष्टस्यदःकरच् । ३ । २ । १६० । स्मरः । घस्मरः । अस्मरः ॥ भञ्जभासमिदोयुरच् । ३ । २ ।
 १६१ । भङ्गुरः । भासुरः । मेदुरः ॥ विदिभिदिदिदेःकुरच् । ३ । २ । १६२ । विदुरः । भिदुरम् । विदुरम् ॥

॥सि०कौ॥

॥ क० ॥

॥१८८॥

इणशजिसर्त्रिभ्यःकरप् । ३ । २ । १६३ । इत्वरः । इत्वरी । नम्बरः । जित्वरः । हृत्वरः ॥ गत्वरश्च । ३ । २ ।
१६४ । गमेरनुनासिकलोपोपिनिपात्यते । गत्वरी ॥ जागरूकः । ३ । २ । १६५ । जागर्त्तरूकःस्यात् । जागरूकः ॥
यजजपदशायडः । ३ । २ । १६६ । एभ्योयङन्तेभ्यरूकःस्यात् । दशमितिभाविनानलोपेननिर्द्देशः । यायजूकः ।
जञ्जपूकः । दन्दश्रूकः ॥ नमिकम्पिस्यजंसकमहिंसदीपोरः । ३ । २ । ६७ । नम्रः । कम्पः । स्मेरः । जसिर्नञ्पूर्वः ।
क्रियासातयेवर्तते । अजसंसन्तमिथ्यर्थः । कम्पः । हिंसः । दीप्रः ॥ सनाशंसभिक्षुः । ३ । २ । १६८ । चिकीर्षुः
। आशंसुः । भिक्षुः ॥ विन्दुरिच्छुः । ३ । २ । १६९ । वेत्तेर्नुम्इयेश्चत्वञ्चनिपात्यते । वेत्तितच्छीलोविन्दुः । इच्छतिइ
च्छुः ॥ क्याच्छन्दसि । ३ । २ । १७० । देवाञ्जिगाति सुम्नयुः ॥ आदृगमहनजनःकिकिनौलिङ् । ३ । २ । १७१ ।
आदृन्नादृदृन्नाद्गमादिभ्यश्चकिकिनौस्तश्चन्दसितौचलिङ् । वभिर्ब्रुवञ् । पपिःसोमम् । ददिर्गाः । जग्मिथ्युवा । ज
घ्रिर्वृत्रं । अमित्रियंजहिः । भाषायाभ्याञ्छृगमिजनिनमिभ्यः ॥*॥ दधिः । चक्रिः । सस्त्रिः । जग्मिः । जहिः । नेमिः
॥ सासहिवावहिचाचलिपापतोनामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ यङन्तेभ्यःसहेत्यादिभ्यःकिकिनौपतेर्नीगभावश्चनिपात्यते ॥ स्वपितृ
येर्नजिङ् । ३ । २ । १७२ । स्वप्नक् । तृष्णक् । तृष्णजौ । तृष्णजः । धृयेश्चेतिवाच्यमितिकाशिकादौ । धृष्णक् ॥ श्रुवन्त्योश्च
रुः । ३ । २ । १७३ । शरुः । वन्दारुः ॥ भियःकुक्कुकनौ । ३ । २ । १७४ । भीरुः । भीलुकः । कुक्कुपिवाक् ॥*॥
भीरुकः ॥ स्थेशभासपिसकसोवरच् । ३ । २ । १७५ । स्थावरः । ईश्वरः । भास्वरः । पेस्वरः । कस्वरः ॥ यथयङ्
३ । २ । १७६ । यातेर्यङन्ताद्वरच्स्यात् । अतोलोपः । तस्याचःपरस्मिन्नितिस्थानिवद्भावेप्राप्ते । पदस्यपरमावयवेद्वि
चनादौचकर्त्तव्येपरनिमित्तेजादेशेनस्थानिवत् । तस्यथलोपम्यतिस्थानिवद्भावनिषेधाद्धोपोव्योरितियलोपः । अतोपस्य
स्थानिवत्त्वमाश्रित्यातोलोपेप्राप्तेवरेषुपन्नस्थानिवत् । यायावरः ॥ भ्राजभासधुर्विद्युतेर्जिपृजुयावस्तुवःकिप् । ३ । २ ।

१७७। किम्प्राड्। भाः। भासौ। धूः। धुरै। विद्युत्। ऊर्कः। पूः। पुरै। दृशियहणस्यापकर्षाज्जवतेर्दीर्घः। जूः। जुवै। जु
 वः। यावश्दस्यधातुनासमासःसूत्रेनिपायते। ततःकिप्। यावस्तुत्॥ अन्येभ्योऽपिदृश्यते। ३। २। १७८। किप्।
 हित्। भिद्। दृशियहणमिध्यन्तरोपसंयहार्यम्। क्वचिद्दीर्घःक्वचिदसम्प्रसारणंक्वचिद्वेक्वचिद्भ्रस्वः। तथाचवार्तिकम्॥
 किञ्चिप्रख्यायतस्तुकटपुजुश्रीशांतीर्घोऽसम्प्रसारणञ्च॥ *॥ किञ्चिचीत्यादिनाउणादिसूत्रेणकेषाञ्चित्सिद्धे तच्चीला
 दीनृमावाधाभाभूदिति वार्तिकेयहणं। वक्तीतिवाक्। पृच्छतीतिप्राड्। आयतस्यैतिआयतस्तुः। कटम्प्रवतेकटपूः। जरु
 कः। अयतिहरिंश्रीः। द्युतिगमिजुहोतीनांद्वेच॥ *॥ दृशियहणादभ्याससंज्ञा। दिद्युत्। जगत्। जुहोतेर्दीर्घश्च
 ॥ *॥ जुहूः। दृभये। अस्यह्रस्वश्च। दीर्यति। ददृत्। ध्यायतेःसम्प्रसारणञ्च॥ *॥ धीः॥ भुवःसंज्ञान्तरयोः।
 ३। २। १७९। मिचभूर्नामकश्चित्। धनिकाधमर्णयोरन्तरेयस्तिष्ठतिधिश्वासार्ये सप्रतिभूः॥ विप्रसंभ्योड्वसंज्ञाया
 म्। ३। २। १८०। एभ्योभुवेडुःस्यान्ननुसंज्ञायां। विभुर्व्यापकः। प्रभुःस्वामी। सम्भुर्जनिता। संज्ञायान्तुविभूर्ना
 मकश्चित्। मितद्वादिभ्यउपसंख्यानम्॥ *॥ मितद्भवतीतिमितडुः। शतडुः। शम्भुः। अन्तर्भावितण्यर्थोत्रभवतिः
 ॥ धःकर्मणिष्टन्। ३। २। १८१। धेटोधाजश्चकर्मण्यर्थेष्टन्स्यात्। धात्रीजनन्यामलकीवस्तुमप्युपमानृषु॥ दा
 व्रीशसयुजस्तुनुदसिसिचमिहपतदशनहःकरणे। ३। २। १८२। दावादेःष्टनस्यात्करणेऽर्थे। दान्यनेनदा
 त्रम्। नेत्रम्॥ तितुत्रतथसिस्तुसरकसेषुच। ७। २। ९। एषान्दशानांकृत्प्रत्ययानामिग्नस्यात्। शस्त्रं। योत्रम्।
 योक्तं। स्तोत्रम्। तोत्रम्। सेत्रम्। सेक्त्रम्। मेढ्रम्। पत्रम्। दंष्ट्रा। नद्नी॥ हलसूकरयोःपुवः। ३। २। १८३
 । पूङ् पूजोःकरणेष्टन्स्यात्। तच्चेत्करणंहलसूकरयोरवयवःहलस्यसूकरस्थवा। पोत्रम्। मुखमित्यर्थः॥ अर्त्ति
 लूधूसूखनसहचरइत्रः। ३। २। १८४। अरित्रम्। लवित्रम्। धवित्रम्। सवित्रम्। खनित्रम्। सहित्रम्। चरि

सि०कौ०॥
॥ क० ॥
॥१८७॥

त्रम् ॥ पुंवःसंज्ञायाम् । ३ । २ । १८५ । पवित्रम् । येनाज्यमुत्पूयते यच्चानामिकावेष्टनम् ॥ कर्त्तरिचर्षिदेवतयोः ।
३ । २ । १८६ । पुवइत्रःस्यात् । ऋथौकरंणेदेवतायाङ्कर्त्तरि । ऋथिर्वैट्मन्त्रम् । तदुक्तमृषिणेतिदर्शनात् । पूयते
ऽनेनेतिपवित्रम् । देवतायान्तुःप्रिःपवित्रंसमापुनातु ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥ अथोणादयः ॥ क्वापाजिमिस्वदिसाध्य
श्रुभ्यउण् ॥ ० ॥ कर्त्तेतीतिकारुः शिल्पीकारकश्च ॥ आतोयुक् । ३ । ३ । १२८ । वातीतिवायुः । पायुर्गुट्म् । जयत्य
भिभवतिरोगान् । जायुर्गैषधम् । मिनोतिप्रक्षिपतिदेहेऽप्राणमितिमायुः पित्तम् । स्वाटुः । साधोतिपरकार्यसाधुः । अ
श्रुतेऽश्राशुशीघ्रम् । आश्रुर्वीहिःपाटलःस्यात् ॥ कन्दसीणः ॥ ० ॥ मानञ्जायौ ॥ वृसनिजनिचरिचटिभ्योऽनुण् ॥ ० ॥ दी
र्यतइतिदारु । सुप्रस्थःसानुरस्त्रियाम् । जानु । जानुती । इहजनिवधोऽश्वेतिननिवेधः । अनुवन्धद्वयसामर्थ्यात् । चा
रुर्म्यं । चाटुप्रियस्त्राकं । मृगत्वादिन्वाक्त्प्रत्ययेचटुइत्यपि ॥ किञ्जरयोःश्रिणः ॥ ० ॥ किंशृणोतीतिकिंशारुः सस्यश्रुं
कम् । वाणुश्च । जम्भेतिजगयुः । गर्भाशयोजगयुस्यात् । चोरश्चलः । तरन्त्यनेनवर्णाःइतितालुः ॥ क्केवचःकश्च ॥ ० ॥
क्केनगलेनेवक्तीतिक्कवाकुः । क्कवाकुर्म्यूरेचसरटेचरणायुधेइतिविश्वः ॥ भृमृशीतृट्टृचरित्सरितनिधनिमिमस्जिभ्य
उः ॥ ० ॥ भरतिविभर्त्तिवाभरुःहरिर्हरश्च । म्रियन्तेऽस्मिन् भूतानिमरुर्निर्ज्जलदेशः । शेतेशयुःअजगरः । तरुर्वृक्षैः
। चरन्तिभक्षयन्तिदेवताइममितिचरुः । तरुःषड्जादिमुष्टिः । तनुःखल्पम् । स्त्रियामूर्त्तिस्तनुस्तनूः । धनुःशस्त्रविशेषः
। धनुर्नाचधनुर्विदुः । धनुरिबाजनिवक्त्रइतिश्रीहर्षः । मयुःकिन्नरः । मद्गुःपानीयकाकिकेतिरभसःन्यंकादिन्वाक्त्त्वंज
श्वेनसस्यटः ॥ अणश्च ॥ ० ॥ लवलेशकणाणवः । चाक्कटिवटिभ्यां । कटुः । वटतिवदतीतिवटुः ॥ धान्येनित् ॥ ०
॥ धान्येवाच्चेऽणउप्रत्ययःस्यात् । सचनिम् । निन्वादाद्युदात्तः । प्रियङ्गवश्चाणवःश्वब्रीहिभेदस्त्वणुःपुमान् । निङ्ग्रहणं
फलिपाटोत्यादिसूत्रमभिव्याप्यसम्बध्यते ॥ शृस्त्वितिद्वित्रयसिबसिहनिक्लिदिवन्धिमनिभ्यश्च ॥ ० ॥ शृणातीति । श्

हरयुधकोपयोः । सरुर्वज्रम् । खेडुर्धाधिः । चन्द्रइत्यन्ये । त्रपुसीसम् । पुंसिभूम्यसवः प्राणाः । वसुर्हृदेऽग्नौयोक्ते
 शौवसुतोयेधनेमणौ । हनुर्वक्त्रैकदेशः । क्लेदुश्चन्द्रः । वन्धुः । मनुः ॥ चात्विदिश्चवयवे । विन्दुः ॥ स्यन्देः सम्प्रसारण
 न्यञ्च ॥ ० ॥ देशेनदविशेषेऽधौ सिन्धुर्वासरितिस्त्रियामित्यमरः ॥ उन्देरिच्चादेः ॥ ० ॥ उनत्तिइन्दुः ॥ ईषेः किञ्च
 ॥ ० ॥ ईषेरुः स्यात्सचकित् आदेरिकागदेशञ्च । ईषतेहिनस्तिइषुः शरः । इषुर्द्वयोः ॥ स्यन्देः सलोपञ्च ॥ ० ॥ क
 न्तुः ॥ खजेरसुञ्च ॥ ० ॥ चात्सलोपउप्रत्ययञ्च । रज्जुः ॥ कतेसद्यन्तविपर्ययञ्च ॥ ० ॥ ककारतकारयोर्विनिमयः ।
 चर्कुश्चवेष्टनम् ॥ नावञ्चेः ॥ ० ॥ न्यंकादिन्वाक्कुत्वं । नियतमञ्चतिन्यंकुर्मृगः ॥ फलिपाटिर्नामनिजनाङ्गुक्पटि
 नाकिधतञ्च ॥ ० ॥ फलेर्गुक्फल्गुः । पाटेः पटिः पाटयतीतिपटुः । मन्यतेऽनेननाकुर्वन्मीकम् । मन्यतेइतिमधु । जम
 यतेइतिजमु ॥ वलेर्गुक् ॥ ० ॥ वलसम्बरणे । वल्गुः ॥ शः कित्सन्वञ्च ॥ ० ॥ श्यतेरुः स्यात्सचकित्सन्वञ्च । शिश्रुर्वालः
 ॥ योद्धेच ॥ ० ॥ ययुरञ्चोञ्चमेधीयः । सन्वदितिप्रकृतेद्वेयहणमित्वनिवृत्त्यर्थम् ॥ कुर्भञ्च ॥ ० ॥ बभ्रुर्मुन्यन्तरेविष्णौ
 बभ्रूनकुलपिङ्गलौ । चादन्यतोपि । चक्रुःकर्त्ता । जघुर्हन्ता । पपुःपालकः ॥ वृभिदिद्यधिगृधिधृधिभ्यः ॥ ० ॥ कुः स्यात्
 । पुरुः । भिनत्तिभिदुर्वज्रम् । ग्रहज्येति सम्प्रसारणं । विरहिणंविध्यतिविधुः । विधुः शशङ्केकर्पूरेहृषीकेशेचराक्षसे । गृ
 धुः कामः । धृषुर्दक्षः ॥ कृयोरुञ्च ॥ ० ॥ करोतीतिकुरुः । गृणातिगुरुः ॥ अपदुसुषुस्थः ॥ ० ॥ सुषामादिषुचेतिषत्व
 म् । अपष्टुप्रतिकूलम् । टुष्टु । सुष्टु ॥ रपेरिव्योपधायाः ॥ ० ॥ अनिष्टंरपतीतिरिपुः ॥ अर्जिर्दृशि कर्म्यमिपशिवा
 धामृजिपंशितुक्टीर्घहकाराञ्च ॥ ० ॥ अर्जयतिगुणान्चट्जुः । सर्वानविशेषेणपश्यतीतिपशुः । कन्तुः । अन्धुः कूपः ।
 पांशुर्नानद्वयोरजः । तालव्या अपिदन्याश्चसम्बन्धकरपांसवः । बाधतेइतिबाहुः स्त्रीपुंसयोर्भुजः ॥ प्रथिर्द्विभ्रसजांसम्प्र
 सारणंसलोपञ्च ॥ ० ॥ त्रयाणांकुः सम्प्रसारणंभ्रसजेः सलोपञ्च । पृथुः । मृदुः । न्यंकादिन्वाक्कुत्वं । भृज्जतितपसाभृगुः ॥

॥सि०कौ०॥

॥ छ० ॥

॥ १६० ॥

लङ्घिवं ह्यौर्नलोपश्च ॥ ● ॥ लघुः ॥ बालमूलबध्वलमङ्गुलीनां बालोरत्वमापवृते ॥ ● ॥ रघुर्नपमेदः । वङ्गः ॥ ऊर्षी
नेर्नुलोपश्च ॥ ● ॥ ऊर्षसक्वि ॥ महतिह्रस्वश्च ॥ ● ॥ ऊर्षमहत् ॥ श्लिषेःकश्च ॥ ● ॥ श्लिष्यतीतिश्लिकुःभृव्यः ॥ उ
द्यतेज्योतिश्च ॥ आङ्परयोःखनिश्रुभ्याण्डिच्च ॥ ● ॥ आखनतीत्याखुः । परंश्रुणातीतिपरश्रुः । पृषोदसदित्वाटकारलो
पात्परश्रुरपि ॥ हरिमितधोद्रुवः ॥ ● ॥ द्रुगतौ । अस्मात् हरिमितयोरुपपद्योः कुसचडित् । हरिभिर्द्रुयतेहरिद्रुवृक्षः
। मितन्द्रवतिमितद्रुः ॥ समद्रुःशतेच ॥ ● ॥ शतधाद्रवतिशतद्रुः । वाङ्गलकात्केवलाटपि । द्रवतीत्यूर्ध्वमितिद्रुवृक्षः श
खाच । तद्दान्द्रुमः ॥ खरुशङ्कुपीयुनीलङ्गुलिगु ॥ ● ॥ पञ्चैतेकुप्रत्ययान्तानिपात्यन्ते । खनतेरेफञ्चान्नादेशः । खरुःका
मः । क्रूरोमूर्खः । अश्चश्च । शंक्रुर्नाकीलशब्दयोः ॥ पिवतेरित्वंयुगागमंश्च ॥ ● ॥ पीयुर्वायसःकालंसुवर्षश्च । निपूर्वा
ह्यगिगतावस्मात्कुर्नेर्दीर्घश्च । नीलङ्गुःकिमिविशेषःरुगालश्च । नीलाङ्गुरितिपाठान्तरन्तत्रधातेरपिदीर्घः । लगेसङ्गेअ
स्यअतइत्वश्च । लङ्गुर्मेतिलिगुचित्तं । लिगुर्मेर्खः ॥ मृगव्यादयश्च ॥ ● ॥ एतेकुप्रत्ययान्तानिपात्यन्ते । मृगम्पातीतिमृग
युर्वाधः । देवयुर्धार्मिकः । मिचयुर्लोकयात्राभिज्ञः । आकृतिगणेशोयम् ॥ मन्दिवाशिमधिचतिचङ्गाकिभ्यउरच् ॥ ● ॥
मन्दुग्वाजिशोला । वाश्रुगरात्रिः । मधुरा । चतुरं । चङ्कुरेरथ । अंकुरः । खर्जूसदित्वाटंकुरोपि ॥ यथेःसम्प्रसारणंकि
च ॥ ● ॥ विथुरश्चौररक्षसोः ॥ मकुरदर्दुरौ ॥ ● ॥ मकुरेदर्पणः । वाङ्गलकान्मुकुरोपि । टूविदारसे । धातेर्द्विर्ब
चनमभ्यासस्यरुक्टिलोपश्च । दर्दुरस्त्रोयदेभेकेबाद्यभागडाद्रिभेदयोः । दर्दुराचण्डिकायांस्याद्गामजालेचदर्दुरमितिबि
श्वः ॥ मद्गुरादयश्च ॥ ● ॥ उरजन्तानिपात्यन्ते । माद्यतेर्गुक् । मद्गुरेमत्यभेदः ॥ कवृवर्षे ॥ ● ॥ रुगागमः । क
वृरश्चेतरक्षसोः । वध्नातेः । खर्जूसदित्वाटूरोपि । बध्नीरबध्नीरोस्यातान्नमसुन्दरयोस्त्रिषुइतिरन्तिदेवः ॥ कोकतेर्वाकु
क् ॥ ● ॥ कुकरः । कुकुरः ॥ असेरुरन् ॥ ● ॥ असुरः ॥ प्रज्ञाद्यण् ॥ ● ॥ आसुरः ॥ मसेश्च ॥ ● ॥ पञ्चमेपादेम

सेरुत्तनिवक्ष्यते । मसूरामसुरावोहिप्रभेदेपण्ययोगिति । मसूरामसुरावानावेश्यावोहिप्रभेदयोः । मसूरीपादरोहोः
 दुपधानेपुनःपुमान् । मसूरामसुरैचद्वावितविश्वः ॥ शवशेरान्नौ ॥०॥ शुङ्तिञ्चाश्वर्ये । अश्वुरः । पतिपत्न्योः प्रसूः अश्वुः
 अश्वुरस्तुपितातयोरित्यमरः ॥ अविमह्योऽष्टिषच् ॥ ० ॥ अविषः । महिषः ॥ अमेर्दीर्घश्च ॥ ० ॥ अमिषन्त्वस्त्रियामांसेत
 अमेर्दीर्घश्च ॥ ० ॥ रुहेर्वृद्धिश्च ॥ ० ॥ रंकुशंवरगैहिषाः । रैहिषोमृगभेदेस्याद्रौहिषं चतृष्णंमत्मिति संसारवर्तः ॥
 ॥ ० ॥ तवेतिसौत्रोधातुः । तविषताविषावधौस्वर्गश्च । स्त्रियांतविषीताविषीनदीदेवकन्याभूमिश्च । तविषीव
 विषितादिभाष्यम् ॥ नञिचयेः ॥ ० ॥ अव्ययिषोधिस्वर्ययोः । अव्ययिषोधराश्वयोः ॥ किलेर्वुक्त् ॥ ० ॥ किल्विषम्
 ॥ इषिरेः । इषिदिखिदिछिदिभिदि । मन्दिचन्दि । मिमिहिमुहिमुचि । रुचिरुधिवन्धिशुषिभ्यः किरच् ॥ ० ॥ इषिरेः शिः ।
 इषिरेः । मुदिरः कामुकाभयोरिति विश्वमेदिन्यौ । खिदिरश्चन्द्रः । छिदिरेऽसिकुठारयोः । भिदिरं वज्रं । मन्दिरं
 गृहं । स्त्रियामपि । मन्दिरमन्दिरपिस्यादिति विश्वः । चन्दिरौ चन्द्रहस्तिनौ । तिमिरान्तमोक्षिरेगश्च । मिहिरः सूर्यः ।
 मुहिरः काम्यसभ्ययोः । मुचिरेदाता । रुचिरं । रुधिरं । वधिरः । शुषशेषणे । शुषिरश्छिद्रं । शुष्कमित्यन्ये ॥ अशे
 रिण् ॥०॥ अशिरेवह्निरक्षसोः ॥ अजिरशिशिरशिशिलस्थिरस्फिरस्थविरखदिराः ॥०॥ अजेर्वाभावाभावः । अजिर
 मङ्गणम् । शशेरुपधायाइत्वम् । शिशिरं स्यादृतेर्भेदेतुषारेशीतलेन्यवन् । अथमोचनेउपाधायाइत्वरेफलोपः । प्रत्ययरे
 फस्यलत्वं । शिशिलं । स्यास्फायोऽष्टिलोपः । स्थिरन्निश्चलम् । स्फिरं प्रभूतं । स्थितेर्वुक्त् ह्रस्वत्वञ्च । स्थविरः । खदिरः ।
 वाङ्मलकात् । शीडोवुक्त् ह्रस्वत्वञ्च । शिविरं ॥ अशिकुल्यानिमहिभडिभण्डिशण्डिपण्डितुण्डिकुकिभूभ्यङ् लच् ॥०॥ सन्
 तिगच्छतिनमामितिसुलिलं । कलिलम् । अनिलः । महिला । पृथोदरादित्वान्महेलापि । भडङ्तिसौत्रोधातुः । भडङ्लौश्रू
 रसेवकौ । भण्डिलोटूतः कल्याणञ्च । शण्डिलो मुनिः । पिण्डिलोगणकः । तुण्डिलो मुखरः । कोकिलः । भविलो भवेः ।

॥ सि० कौ० ॥
॥ क० ॥
॥ १७१ ॥

वाङ्मलकात्कुटिलः । कमेःपञ्च ॥ * ॥ कपिलः ॥ गुपादिभ्यःकित् ॥ ० ॥ गुपिलोराजा । तिङ्गिलोनिशाकरः । गुडिच
म्बनं ॥ मिथिलादयश्च ॥ ० ॥ मथ्यन्तेत्ररिंपवेमिथिलानगरी । पथिलः पथिकः ॥ पतिकटिकुटिगडिगुडिदंशिभ्य
एरक् ॥ ० ॥ पतेरःपक्षीगन्ताच । कटेरःकटिकावी । कुटेरःपणीशः । वाङ्मलकानुम्न । गडेरेमेघः । गुडेरेगुडकः ।
दंशेरेहिंस्रः ॥ कुम्बेर्नलोपञ्च ॥ ० ॥ कुवेरः ॥ मूदेस्तच ॥ ० ॥ शनेरःशत्रुः ॥ मूलेरदयः ॥ ० ॥ एरगन्तानिपात्थ
न्ते । मूलेरेजटा । गुधेरेगोप्रा । मुहेरेलोहघातकः । मुहेरेमूर्खः ॥ कवेरेतचपञ्च ॥ ० ॥ कपोतःपक्षी ॥ भातेर्डवतुप्
॥ ० ॥ भातीतिभवान् ॥ कठिचकिभ्यामोरन् ॥ ० ॥ कठेरःचकोरः ॥ किशोरदयश्च ॥ ० ॥ किम्पूर्वस्यश्रुणातेष्टिलो
पः । किमोऽन्यलोपः । किशोरः शश्रुशावः । सहोरःसाधुः ॥ कपिगडिगुडिगुडिकटिपटिभ्यञ्चोत्तच् ॥ ० ॥ कपीतिनिर्द्वे
शान्नलोपः । कपोलः । गडोलगडोलौगुडकपर्यायो । कटोलःकटुः । गडोलः ॥ मीनातेरूरन् ॥ ० ॥ मयूरः ॥ स्पंदे
संप्रसारणञ्च ॥ ० ॥ सिन्दूरं ॥ सिन्निगमिमसिसर्चाविधान्कुशिभ्यस्तुन् ॥ ० ॥ सिनोतीतिसेतुः । तितुत्रेतिनेह । त
न्तुः । सिन्निः । मस्तुदधिमण्डं । सचतइतिसक्तुः । इर्द्धर्चादिः । ज्वरत्तरेयूठ । तत्रकुितीत्यनुवर्ततइतिमतेतुवाङ्मलका
त् । अर्द्धिर्विडालः । धातुः । कोष्ठा ॥ पःकिञ्च ॥ ० ॥ पिवतीतिप्रोतुर्वह्वैदिवाकरे । अर्त्तेश्वतुः ॥ ० ॥ अर्त्तस्तुःस्यात्सच
कित् । अर्त्तुःस्त्रीपुष्पकालयोः ॥ कमिमनिजनिगाभायाहिभ्यश्च ॥ ० ॥ एभ्यस्तुःस्यात् । कन्तुःकन्दर्पचित्तयोः । मन्तुरप
राधः । जन्तुःप्राणी । गातुःपुंस्कोकिलेभृङ्गेगन्धर्वेगायनेपिच । भानुरदित्यः । यातुरध्वगकालयोः । रक्षसिङ्गीवे । हेतुःका
रणं ॥ चायःकः ॥ ० ॥ केतुर्यहपतांकयोः ॥ आप्तेतेर्ह्रस्वश्च ॥ ० ॥ अणुःशरीरम् ॥ वसेस्तुन् ॥ ० ॥ वस्तु ॥ अगा
रेणश्च ॥ ० ॥ वेश्मभूर्वास्तुरस्त्रियाम् ॥ कञ्कतुः ॥ ० ॥ क्तुर्त्यज्ञः ॥ एधिवह्योश्चतुः ॥ ० ॥ एधतुःपुरुषः । व
हतुरनङ्गान् ॥ जीवेशतुः ॥ ० ॥ जीवातुरस्त्रियाम्भक्तेजीवितेजीवनौषधे ॥ आतृकनबृद्धिश्च ॥ ० ॥ जीवेरित्येव । जी

वातृकस्त्रिन्दु भिषगायुष्मन्सुहृषीवले ॥ कृषिचमिननिधनिसर्ज्जिखर्ज्जिभ्यऊः ॥ ० ॥ कर्षूःपुंसिकरीषाग्नौकर्षूर्नृणांस्त्रिया
 म्मता । चमूः । तनूः । धनूःशस्त्रं । सर्ज्जञ्जने । सर्ज्जूर्वाणिक् । खर्ज्जव्यथने । खर्जूःपामा ॥ मृजेर्णश्च ॥ ० ॥ मर्जूःशु
 द्विहत् ॥ वहोधश्च ॥ ० ॥ वधूर्जायानुषास्त्रीयु ॥ कघेःछश्च ॥ ० ॥ कङ्कूःपामा ॥ शिक्तसिपद्युर्तेः ॥ ० ॥ कासूःश
 क्तिः । पादूश्चरणधारणी । आरूःपिङ्गलः ॥ अणोडश्च ॥ ० ॥ आडूर्जल्लवद्रव्यं ॥ नञ्त्वन्वेर्नलोपश्च ॥ ० ॥ तुन्ध
 आवूरुभेसमेइत्यमरः ॥ केश्रणरङ्गास्य ॥ ० ॥ कश्टेउपपदेश्मृणातेरुःस्यादरेडआदेशः । कशेरुस्तृणकन्देस्त्री । वा
 लकाटुप्रत्ययेकशेरुःक्वीवेपुंसिच ॥ त्रोटुड् ॥ ० ॥ तरतेरुःस्यात्तस्यदुड् । तर्दूःस्यात्दारुहस्तकः ॥ दरिद्रातेर्य्यलो
 पश्च ॥ ० ॥ इश्चश्चयौतयोर्लोपः । दर्दूःकुष्ठप्रभेदः ॥ न्दतिभृद्भ्योःकूः ॥ ० ॥ न्दतूर्नर्त्तकः । शृधूरपानम् ॥ चहते
 रम्च ॥ ० ॥ चेट्दितिसौत्रोधातुः । ततःकूःअमागमश्च । रतूर्द्वेवनदीसन्धवाक् ॥ अन्दूदृम्भूजम्भूकफेलूकर्कन्धूदिधिषूः
 ॥ ० ॥ एतेकूप्रत्ययान्तानिपात्यन्ते । अन्दूर्बन्धनम् । दृभीयन्ते । निपातनानुम् । दृम्भूः । अनुस्वारभावोपिनिपातनादि
 व्येके । दृम्भूः ॥ जनेर्वुक् ॥ ० ॥ जम्भूः । जम्भदनस्येत्येके । वाङ्गलकाङ्गस्वपिजम्भुः । कफंलांतिकफेलूः श्लेष्मातकः । नि
 पातनादेत्वं । कर्कन्दधातिकर्कन्धूर्वदरी । निपातनानुम् । दिधिन्धैर्य्यस्यतिम्यज्जीतिदिधिषूः । पुनर्भूः । केचित्तु । अन्दू
 दृम्फूजम्भूकम्भूहतिपठन्ति । दृम्फूउत्क्रेशे । दृम्फूःसर्पजातिः ॥ कमेर्वुक् ॥ ० ॥ कम्भूःपरद्रव्यापहारी ॥ मृयोरुतिः
 ॥ ० ॥ मरुत् । गरुत्यक्षः ॥ योमुड्च ॥ ० ॥ गिरतेरुतिस्यचमुड् । गर्मुन्नुवर्णन्तृणविशेषश्च ॥ हृयेरुलच् ॥ ० ॥
 हृयुलोमृगकामिनोः । वाङ्गलकाञ्चटतेः । चकुलभेभुनं ॥ हृष्टरुहियुधिभ्यइतिः ॥ ० ॥ हरिक्तकुन्निवर्णेचतृणवाञ्चि
 शेषयोः । सरिन्नदी । रोहित्मृगविशेषस्यस्त्री । युषइतिसौत्रोधातुः । मत्स्यस्सरोहित् । पुरुषस्ययोषित्इतिभाष्यम् ॥
 ताडेर्णिलुक् ॥ ० ॥ ताडयतीतितडिन् ॥ शूमेठः ॥ ० ॥ वाङ्गलकादित्सांज्ञाण्यादेशइडचन । शूखःस्यात्सिगोपतौ ।

॥सि०कौ०॥

॥ क० ॥

॥ १६२ ॥

ज्जीवः ॥ कमेरठ ॥ ● ॥ कमठः । कमठकच्छेपुंस्तिभाण्डभेदेनपुंसकमितिमेदिनी । बाहुल्येऽङ्गिरठः ॥ रमेवृजिञ्च
॥ ● ॥ रामठंहिङ्गु ॥ शमेःखः ॥ ● ॥ शङ्गुः ॥ कखेष्टः ॥ ● ॥ कखः ॥ कलस्तपञ्च ॥ ● ॥ तृपतेःकलप्रत्ययः ॥ तृप
तेः । तृपलाजता । तृपलानिपासद्विके ॥ शपेरञ्च ॥ ● ॥ शवलः ॥ शूषादिभ्यश्चिन् ॥ ● ॥ वृषलः ॥ पललम् । बाहुल्ये
काद्गुणः । सरलः । तरलः ॥ कमेरठ ॥ ● ॥ कमेरठः । मुसल्लण्डने । मुसलम् ॥ लङ्गेवृजिञ्च ॥ ● ॥ लाङ्गलम् ॥ कु
टिकशिकौतिभ्यःप्रत्ययस्यमुट् ॥ ● ॥ कुट्टमलः । कुडेरपि । कुट्टमलः । कश्मलम् । बाहुल्यकाद्गुणः । कोमलम् ॥ मृजे
ष्टिलोपञ्च ॥ ● ॥ मलम् ॥ चुपेरचोपधायाः ॥ ● ॥ चपलम् ॥ शकिशम्योर्निम् ॥ ● ॥ शकलम् । शमलम् ॥ छोगुड
खञ्च ॥ ● ॥ खगलः । प्रज्ञादिन्वाच्छागलः ॥ जमनाडुः ॥ ● ॥ खगडः । खगडा । खगडः । खगडः । खगडश्चिन्नहस्तः ।
खगडः । बाहुल्यकात्सत्वाभावः । घण्डः । सङ्घातः । तालव्यादिरित्यपरे । शण्डः । शण्डः । चण्डः । पण्डः । क्लीवः । पण्डावु
ज्जिः ॥ कर्णिकुत् ॥ ● ॥ कवंगीदिभ्योऽकित्स्यात् । कुण्डङ्काण्डं । गुड् । गुडः । घुणभ्रमणे । घुण्डोभ्रमरः ॥ स्याच
तिमृजेरावृषालज्जालीयचः ॥ ● ॥ तिष्ठतेगलच् । स्थालं । स्थाली ॥ चनेर्वालन् ॥ ● ॥ चान्तालः ॥ मृजेरालीयच् ॥ ●
॥ चान्तालीयेनिडासः ॥ पुतिचण्डिभ्यामालन् ॥ ● ॥ पातालं । चण्डालः । प्रज्ञादिन्वादिणिचाण्डालोपीत्येके ॥ तमिविशिवि
तिमृजेरावृषालकपिपलिपञ्चिभ्यःकालन् ॥ ● ॥ तमालः । विशालः । विडालः । मृणालम् । कुलालः । कपालम् । पलाल
म् । पञ्चालाः ॥ पनेरङ्गचपक्षिणि ॥ ● ॥ पतङ्गः ॥ तरत्यादिभ्यश्च ॥ ● ॥ तरङ्गः । लवङ्गम् ॥ धिडादिभ्यःकित् ॥ ●
॥ विडङ्गः । मृदङ्गः । कुरङ्गः । बाहुल्यकाटुषञ्च ॥ खवृजेवृजिञ्च ॥ ● ॥ सारङ्गः । वारङ्गः खङ्गादिमुष्टिः ॥ गन्ग
म्यद्वोः ॥ ● ॥ गङ्गा । अङ्गः पुणेडाशः ॥ कापूस्त्रिभ्यःकित् ॥ ● ॥ कागः । पूगः । खङ्गः । बाहुल्यकात् । विहङ्गना
दरे । गन्मत्वाभावश्च । धिङ्गः तरलः । धिङ्गैरगद्यतससंभ्रममेवमेकेतिमाद्यः ॥ भृजःकित्नुट् ॥ ● ॥ भृजेगन्कित्स्यात्

खनुद् । भृङ्गाः विङ्गालिधूम्याटाः ॥ शृणुतेर्ह्रस्वश्च ॥ ● ॥ शृङ्गम् ॥ गणशकुनौ ॥ ● ॥ नुद्चेत्यनुवर्तते । शङ्गः ॥ भु
 दियेर्गौ ॥ ● ॥ मुद्गः । गर्गः ॥ अण्डन्कृष्टभृवृजः ॥ ● ॥ करण्डः । सरण्डः पक्षी । भरण्डः स्वामी । वरण्डो मुखे-
 गः ॥ शृद्भसोदिः ॥ ● ॥ शरत् । दरद्दृदयकूलयोः । भस्त्रघनम् । दृणतेः युग् ह्रस्वश्च । दृषत् ॥ व्यजितनियजि
 भ्योडित् ॥ ● ॥ व्यद् । तद् । यद् । सर्वादयः ॥ एतेस्तु इ च ॥ ● ॥ एतद् ॥ सन्तैरटिः ॥ ● ॥ सण्डस्याद्वातमेघयोः
 । वेदभाष्येतुयाभिः कृशानुमिति मन्त्रे सरहभ्यो मधुमक्षिकाभ्य इति व्याख्यातम् ॥ लङ्घेर्नलोपश्च ॥ ● ॥ लघद्वायुः ॥ धार
 योत्सुजिः ॥ ● ॥ पारक्सुवर्णम् ॥ ● ॥ पृथक् कित्सम्प्रसारणश्च ॥ ● ॥ पृथक् । स्वर्गादिपाठादव्ययत्वम् ॥ भियः युक्
 ह्रस्वश्च ॥ ● ॥ भियक् ॥ युष्यसिभ्याम्मदिक् ॥ ● ॥ युष्सैत्रोधातुः । युष्पद् । अस्मद् । त्वं । अहं ॥ अर्त्तिस्तु सुङ्ख
 धृक्षिष्णुभायावापदि यक्षिनीभ्यो मत् ॥ ● ॥ एभ्यश्चतुर्दशेभ्यो मत् । अर्म्मश्चक्षुर्मेगः । सोमः सङ्घातः । सोमः । होमः ।
 सर्म्मैगननं । धर्म्मः । क्षेमंकुशलं । क्षेमंप्रज्ञान्दृग्णिक्षौमश्च । भामश्चादित्तेः । यामः । वामः शोभनदुष्टयोः । पद्मम् । यक्ष
 पूजायां । यक्ष्मोरेगणजः । नेमः ॥ जहाने सन्वदालोपश्च ॥ ● ॥ जिह्वाः कुटिलमन्दयोः ॥ अवतेष्टिलोपश्च ॥ ● ॥ म
 न्प्रत्ययस्यायसिन्लोपः न प्रकृतेः अन्यथाडिदित्येव वृथात् । ज्वरत्वरतिक्ठौ । तयोर्दीर्घेकतेगुणः । चादिपाठादव्ययत्वमि
 त्युज्जलदत्तसूत्रम् । तेषां असन्वार्थत्वात् । वस्तुतस्तु स्वर्गादिपाठादव्ययत्वं । अवतीति ॥ ११ ॥ असेश्च ॥ ● ॥ ग्रामः ॥ अविस्वि
 सिष्णुभिः कित् ॥ ● ॥ अमन्नुप्रां । स्यमोरश्या । त्विमः सर्वे । शुभ्राः सप्तस्रीपयोः ॥ इवियुधीन्धिदसिष्याधूसूभ्यो ॥
 मक् ॥ ● ॥ इष्मः कामवसन्तयोः । इद्योतिपाठेऽपि ॥ इष्मः । युष्मः इहेवेकाच । इष्मः सविह । दस्योऽथ जमानः । श्याम
 । धूमः । सूमोऽन्तरिक्षम् । वाङ्मलकादौर्मन्त्रसुः ॥ युजिरपितिः ॥ १२ ॥ युष्मैः । युष्मैः । तिग्मम् ॥ हतेर्हि च ॥ ●
 ॥ हिमम् ॥ भियः युग्वा ॥ ● ॥ श्रीमः । भीष्मः । धर्म्मः । घृधानोर्मैगुणश्चदिपाठ्यते ॥ श्रीष्मः ॥ यस्तेर्निपातोऽवम् ॥

॥सि०कौ०॥

॥ क० ॥

॥ १७४ ॥

नादनाम् ॥ ● ॥ रेफपरस्यकारेणैव पाठेनास्येनानामिदं न्योनस्थान् । पदेपदादिनिर्गमः प्रविधिध्वनिति
वृत्तिर्भूयोभिप्राया । तेनशासिधसीतिप्राप्तिका । कसोरमिः । उस्तामैः । वाञ्छेतिवत् । वाञ्छमन्दिरम् । शीरोऽय
रः । हसोन्मूर्खः । सिध्नःसाधुः । शुधम् ॥ मुसेरुः ॥ मुसेरुः ॥ कञ्जलकात् । अथ ॥ विकरम्योख्योपधायाः ॥ ● ॥
चुक्कमन्त्रद्रव्यम् । रूमोरुणः ॥ वैकुण्ठे ॥ ● ॥ विकृतिचन्द्रेः ॥ अस्तिम्योर्दीर्घश्च ॥ ● ॥ आम् । नाम् ॥ निन्देर्न
लोपश्च ॥ ● ॥ निद्रा ॥ अर्द्धदीर्घश्च ॥ ● ॥ धा ॥ शुचेर्दश्च ॥ ● ॥ प्रूद्रः ॥ दुरीणोलोपश्च ॥ ● ॥ दुःखेनेयते
प्राप्यतइतिदूरम् ॥ कृतेश्चकूच ॥ ● ॥ कृच्छं । नूरः ॥ रोदेर्णिलुक् ॥ ● ॥ रोदयतीतिरुद्रः । वङ्गलमन्यत्रापिसं
ज्ञाकन्दसोः । णिलुगिव्येव । वान्तिपर्णमुधेवानास्तत्रःपर्णमुचोपरि ॥ जोरीर्ष ॥ ● ॥ जीरोऽणुः । ज्वञ्चयेके ॥ सुसू
धागृधिभ्यःकन ॥ सुरः । खुरः । धीरः । गृद्धः ॥ शुसिचिमीनन्दोर्घश्च ॥ ● ॥ शुःसौत्रः । प्रूरः । सीरुं । ची
रम् । मीरःसर्पद्रः ॥ वाविन्धेः ॥ ● ॥ वीधम् । विमलम् ॥ वृधिरपिभ्योरन् ॥ ● ॥ वर्धचर्म । वप्रःप्राकारः ॥ ऋजि
न्धयेऽप्रविप्रकुब्रचुवश्चुरसुरभद्रोयभेरभेलशुकप्रुक्कगौरषद्वेरामालाः ॥ ● ॥ रन्नन्ताऊनविंशतिः । निपातनाद्गुणाभा
वाञ्छेनायकः । इदिइन्द्रः । अङ्गेर्नलोपः । अयं । वञ्छोऽस्त्रीहीरकेपवौ । डुवप् । उपधायाइत्वम् । विप्रः ॥ कु
ञ्चिचुन्धोर्नलोपः ॥ ● ॥ कुब्रमरणं । चब्रंमुखम् । क्षुरविलेखने । रेफलोपः । अगुणः । क्षुरः । खुरच्छेदने । रलोपो
गुणाभावश्च । खुरः । भन्देर्नलोपः । भद्रं । उचसमवाये । अस्यगः । उयः । जिभी । भेरी ॥ पक्षेलः । भेलोजलतर
णद्रव्यम् । शुचेश्चस्यकः । शुकः । पक्षेलः । शुकः । गुड्वृद्धिः । गौरोरुणेसितेपीते । वनसम्भ्रतौ । वन्नोविभागी । इ
शोगुणाभावः । इरामन्त्रेचवारिणि । मामाने । माला ॥ समिकसउकन् ॥ ● ॥ कसगतौ । सम्यक्कसन्निफलयन्तेजनः
अस्मादिनिसङ्गसुकोदुर्जनः । अस्थिरश्च । पचिनशोर्षुककनुमौच । पचेःकः । पाकुकःस्वपकारः ॥ नशेर्नुम् ॥ ● ॥

नंप्रुकः । भियः कुकन् ॥ ७ ॥ भोरुकः ॥ कुन्शिल्पिसंज्ञयोरपूर्वस्यापि ॥ ७ ॥ रजकः । इक्षुकुडकः । चरकः । चवभक्षणे
 । चवकः । श्रुनकः । भवकः ॥ रमेरञ्चलोवा ॥ ७ ॥ रमकोविलासी । लमकः ॥ जहातेर्द्वैच ॥ ७ ॥ जहकस्यागीकाल
 च ॥ धोधमच ॥ ७ ॥ धमकः कर्मकारः ॥ हनोवधच ॥ ७ ॥ वधकः । वज्जलमन्यत्रापि । कुहविस्त्रापने । कुहकः ।
 कुनकं ॥ कृषेर्वृद्धिश्चोदीचाम् ॥ ७ ॥ कार्यकः । कृषकः । उदकञ्च प्रपञ्चार्थम् ॥ वृष्टिकृष्योः किकन् ॥ ७ ॥ वृष्टिकः
 कृषकः । अडिपणिकथः ॥ प्रापणिकः पण्यविक्रयी । प्राकषिकः परटारोपजीवो ॥ मुषेर्दीर्घञ्च ॥ ७ ॥ मूषिकश्चाखुः
 कृषकः । अयसारणञ्च ॥ ७ ॥ चादीर्घः । सीमिकोवृक्षभेदः ॥ क्रियङ्कन् ॥ ७ ॥ क्रियकः केता ॥ अडिपणिपनिप
 णिकः ॥ ७ ॥ आपणिकः । आपणिकः इन्द्रनीलः किणतञ्च । आपणिकः श्येनोदैवायतञ्च । आखनिकोमूषिकोव
 कृषकः ॥ अयसारणञ्च ॥ ७ ॥ श्येनः । स्थेनः । हरिणः । अविनोध्वर्युः ॥ वृजेः क्विच ॥ ७ ॥ वृजिनम् । अजे
 रज्जचपीभवाधनार्थं । अजिनं । वज्जलमन्यत्रापि । कठिनं । नलिनं । मलिनं । कुण्डिनं । व्युतेः ॥ यत्परुषिदिनम्
 । दिवसेपिदिनं ॥ द्रुदक्षिभ्यामिनन् ॥ ७ ॥ द्रविणं । दक्षिणः । दक्षिणा ॥ अर्त्तः क्विदिच ॥ ७ ॥ इरिणं प्रून्यं ॥ वे
 पितुह्योर्ह्रस्वञ्च ॥ ७ ॥ विपिनं । तुहिनम् ॥ तलिपुलिभ्याञ्च ॥ ७ ॥ तलिनं विरलेस्त्रोकेस्वच्छेपितलिनन्त्रिषु । पुलि
 नं ॥ गर्भैरतञ्च ॥ ७ ॥ गौसदित्वात्डीय् । गर्विणी गर्भिणी ॥ रूहेश्च ॥ ७ ॥ रोहिणः ॥ महेरिनण् ॥ ७ ॥ चादिनन्
 माहिनम् । महिनंसञ्च ॥ क्विचिप्रक्षिप्रिसुद्रुपुज्जार्थीर्घोऽसम्प्रसारणञ्च ॥ ७ ॥ वाक् । प्राड् । श्रीः । स्वव्यतोघृता
 दिकामिति सूः यज्ञोपकरणं । दूर्हिरण्यं । कटपूः । मरूपीकोठञ्च । जूगकाशे सरस्वत्याम्पशाचाञ्जवनेस्त्रियां ॥ आ
 मोतेर्ह्रस्वञ्च ॥ ७ ॥ आपः । अपः । अद्रिः । अद्भ्यः ॥ परैव्रजेयश्चप्रदाने ॥ ७ ॥ अजेर्क्षिपदीर्घोऽसः पदान्तेतुयञ्च ।
 परिव्राड् । परिव्राजौ ॥ ऊवः श्रुवञ्च ॥ ७ ॥ जूहः ॥ सुवः कः सुवः चिक्व ॥ ७ ॥ इकारं उच्चारणार्थः । कड्कुत्वं । सु

॥ सि० कौ० ॥ + क् । सुपेसुचञ्चसंमृष्टि ॥ तनेतेर्गन्ञ्चवः ॥ ● ॥ तनेतेर्ञ्चिक्प्रत्ययः । अनोवशहादेशश्च । लक् ॥ ग्लानुदिभ्याशङ् ।
 ॥ ६० ॥ ॥ ● ॥ ग्लौः । नौः ॥ चिरव्ययं । डैरित्येव । ग्लौकरोति । हन्नेजेनहतिस्त्रिजेनियमार्थमिदम् । उणादिप्रत्ययान्तिः
 ॥ १९५ ॥ ॥ गतेर्डेः ॥ ● ॥ रः । रयौ । रयः ॥ र्मिडेः ॥ ● ॥ गौर्ग्लौवलीवर्हेकिरखञ्चभेदयोः । स्त्रानुस्यः
 द्विशिभारद्याम्भूमौचसुरभावपि । न्वस्त्रियोःस्वर्गवज्राम्बुरसिद्धखाशलोमसु । बाङ्गलकान् द्युतेरपि । डोः । द्यौःस्त्री
 स्वर्गान्तरिक्षयोः ॥ भ्रमेञ्चडूः ॥ ● ॥ भ्रूः । चाद्रमेः । अयेगूः ॥ दमेडेःसिः ॥ ● ॥ द्रीः । दोषौ । पणेरिज्यादेश्चवः ॥
 ● ॥ वणिक् । स्वार्थेऽण् । नैगमेवाणिजोवणिक् ॥ वशःफित् ॥ ● ॥ उशिगमैर्घृतेपिच ॥ भृञ्जच ॥ ● ॥ भूरिक्
 । भूमिः ॥ जसिसहेफ्रिम् ॥ ● ॥ जसुरिर्वज्रं । सङ्गरिरादित्यःपृथीवीच ॥ सुयुरुवृजोयुच् ॥ ● ॥ सवनञ्चन्द्रमाः
 । यवनः । रवणः । वरणः ॥ अशेरश्च ॥ ● ॥ अशेतेर्युचर्यात् रशदेशश्च । रशनाकाञ्ची । जिह्वाव
 चीतदन्यसंकारान्ना । उन्देर्ब्रलोपश्च । ओदनः ॥ गमेर्गञ्च ॥ ● ॥ गमेर्युचस्याद्गश्चादेशः । गगनं । बाङ्गलमन्यत्रा
 युचर्याम् । स्वन्दनः । रञ्चना ॥ रञ्जेःक्युन् ॥ ● ॥ रजनम् ॥ भूसूधूमसजिभ्यश्चन्दसि ॥ ● ॥ भुवनं । सुवनञ्च
 धुवनोवञ्चिः । निधुवनं सुरतं । भृञ्जनमम्बरीषं ॥ कृपृवृजिमन्दिनिधात्रःक्युः ॥ ● ॥ किरणः । पुरणः स
 वृजनमन्तरिक्षं । मन्दमं स्तोत्रम् । मिधनं ॥ धृषेर्धिष्चसंज्ञायं ॥ ● ॥ धिषणोगुरुः । धिषणाधीः ॥ वर्तमाने
 पृषद्दृहन्महत्तृवत् ॥ ● ॥ अतिप्रत्ययान्ताः । पृषुसेचने । गुणाभावः । पृषन्ति । वृहत् । महान् । गमेर्ज्जगदेश्
 शः । जगत् ॥ संञ्चतृपद्देहत् ॥ ● ॥ एतेनिपात्यन्ते । पृथक्करसंशतृवद्भावनिवृत्त्यर्थं । सञ्चितेतेःसुह । इकारलोपः
 । सञ्चत् कुहकः । तृपच्छेत्रम् । विपूर्वाङ्गन्नेष्टिलोपः । इतएच । वेहतृर्भापघातिनी ॥ छन्दस्यसानच्ञुञ्जुभ्यां ॥ ● ॥
 श्वसानः पम्याः । जरसानः पुरुषः ॥ चटंजिवृधिमन्दिसहिभ्यःकित् ॥ ● ॥ चटञ्जसानोमेघः । वृधसानः पुरुषः । स

ऋसानोग्रिर्जीवश्च । सहसानोयशोमयूरश्च ॥ अर्नेर्गुणःशुद्ध ॥ ० ॥ अर्शसानोग्रिः ॥ सम्यानचस्तुवः ॥ ० ॥ संस्तुवनो
 वामी ॥ युधिवुधिवृशिभ्यंकिच्च ॥ ० ॥ युधानः । वुधानः । वृशनोलोकपालकः । ऊर्चैःसनोलुक्कलोपश्च ॥ ० ॥ सु
 ऊरणश्चन्द्रमाः ॥ श्वितेर्दश्च ॥ ० ॥ शिश्चिदानःपुण्यकर्मा । तृन्तृचौशंसिक्षदादिभ्यः ॥ ० ॥ संज्ञायाञ्चानिटौशंसे
 क्षदादिभ्यश्चक्रमात्तृन्तृचौस्तः । तौचानिटौ । शंस्लास्तोता । शंस्तरौ । शंस्तरः । क्षदिःसौचोधातुः । शकलीकरणेभक्ष
 शेच । अनुदात्तेत् । वृक्येक्षदानमितिमन्त्रात् । उक्षाण्मावेहतमाक्षदन्नेइतिब्राह्मणाच्च । क्षत्तास्यात्सारथौद्वास्थे
 वैश्रम्यामपिश्रूजे । वङ्गलमन्यत्रापि । मन् । मन्ता । हन् । हन्ता । इत्यादि ॥ नप्तृनेष्टृत्वष्टृहोतृपोतृभ्रातृजामातृमा
 तृपितृदुहितृ ॥ ० ॥ नपतन्त्यनेननप्तापौत्रोदौहित्रश्च ॥ नयतेःयुगुणश्च ॥ नेष्टा । विधेरितोऽन् । त्वष्टा । होता । पो
 ताचहृत्विभेदः । भ्राजतेर्ज्जलोपः । भ्राता । जायाम्भातिजामाता । मानपूजायांनलोपः । माता । पातेरकारस्यइत्वं । पिता ।
 टुहेस्तृचइद्गुणाभावश्च । दुहिता ॥ स्वसेर्त्तत् ॥ ० ॥ स्वसा ॥ यतेर्वृद्धिश्च ॥ याता । भार्यास्तुभ्रातृवर्गस्ययातरःस्युः
 परस्परम् ॥ नत्रिचनदैः ॥ ० ॥ ननन्दतिननान्दा । इहवृद्धिर्नानुवर्त्ततइत्येके । ननान्दानुस्वसापत्युर्ननन्दानन्दिनीच
 सेतिशृङ्गारवः ॥ दिवेर्त्तः ॥ ० ॥ देवा । देवरः । स्वामिनोदेवुदेवगै ॥ नयतेर्डिच्च ॥ ० ॥ ना । नरौ । नरः ॥ सव्येस्थ
 ऋन्दसि ॥ अम्बाम्बेयत्रस्थास्थिन् स्थृणाभुपसंख्यानं । सेव्येष्ठासारथिः । सव्येष्ठरौ । सव्येष्ठरः ॥ अर्त्तिहृधृधम्यम्यश्य
 विद्वभ्योनिः ॥ ० ॥ अष्टभ्योऽनिप्रथयःस्यात् । अरणिर्भ्योनिः । सरणिः । धरणिः । धमनिः । अमनिर्गतिः । अ
 शनिः । अवनिः । तरणिः । वाङ्गलकात्तरजनिः ॥ आडिश्रुधेःसनश्चन्दसि ॥ ० ॥ आश्रुश्रुक्षणिरग्निर्वातश्च ॥ क्वे
 रादेश्चचः ॥ ० ॥ चषनिर्जरः ॥ अदेर्मुद् ॥ ० ॥ अद्वानिरग्निः ॥ वृतेश्च ॥ ० ॥ वर्त्तनिः । गोवर्द्धनस्तुचकारान्मुटू व
 र्त्तनिरिन्वाह ॥ क्षिपेःकिच्च ॥ ० ॥ क्षिपंणिरायुधं ॥ अर्चिश्रुचिङ्गहृपिक्वादिर्दार्दिभ्यइसिः ॥ ० ॥ अर्चिर्ज्वाला । इद

॥ सि० कौ० ॥

॥ क० ॥

॥ १६६ ॥

नोप्ययं । अग्नेर्भ्राजन्ते चर्चयः । शं चिर्दीप्तिः । हविः सर्पिः । इस्मन् इति ह्रस्वः । छदिः प्रटलं । छदिर्वमने व्याधिः ।
इदन्तोपि चर्चतीसारश्चूलवान् ॥ वृहेर्नखोपश्च ॥ ॥ वर्हिर्नाकुशश्चुष्मणोः ॥ शुभेरिसिन्नादेश्च जः ॥ ज्योतिः ॥ वसै
रुचेः संज्ञायां ॥ ॥ वसुशोचिर्व्यज्ञः ॥ भुवः कित् ॥ ॥ भुविः समुद्रः ॥ सहो धश्च ॥ ॥ सर्धिरनङ्गान् ॥ पिवते स्थुक् ॥
॥ पाथिश्चक्षुः समुद्रयोः ॥ जनेरुसिः ॥ ॥ अनुर्जनवं ॥ मनेर्कश्चन्दसि ॥ ॥ मधुः ॥ अर्निपूवपियजित् नो न धान्त
पिभ्योनित् ॥ ॥ अरुः । पर्युग्मिः । वपुः । यजुः । तनुः । तनुषी । तनुषि । धनुरस्त्रियं । धमुर्वेशविश्रुद्धोपि निर्गुणः
किङ्करिष्यति । सान्तस्य उदन्तस्य वारूपं । तपुः सूर्याग्निशुभु ॥ एतेर्णिच ॥ ॥ आयुः आपुषी ॥ चक्षेः शिच ॥ ॥ च
क्षुः ॥ मुहेः किच ॥ ॥ मुङ्गरव्ययं । वङ्गश्च मन्यत्रापि । आचक्षुः । परिचक्षुः ॥ कृगृश्रुवृच्चतिभ्यः ष्वरच् ॥ ॥ कर्वरो
याघरक्षसोः । गर्वरो हंकारी । शर्वरीशत्री । वर्वरः प्राक्ततोऽम्बन् । चवरम् ॥ नौसदेः ॥ ॥ निघ्नरस्तुजम्बालः । नि
घ्नरीरत्तिः ॥ ॥ इद्युणादियुद्धितीयः पादः ॥ ॥ ॥ छिन्वरश्च धीवरपीवरमीवरचीवरनीवरगह्वरकद्वरसंय
द्वरः ॥ ॥ एकादशष्वरच्प्रत्ययान्तानि पात्यन्ते । छिदिर् छद् अनयोस्तकारेन्तादेशः छिदेर्गुणाभावश्च । छिन्वरोधु
म् । छिन्वरो गृहकृत्तयोः । धीवरः कैवर्तः । पीवरः स्थूलः । मीवरो हंसकः । चिनोतेर्हीर्घश्च । चीवरम्भिश्चुकप्राव
रुणं । तीवरो जातिविशेषः । निवरः परिव्राट् । गाहतेर्ह्रस्वत्वं । गह्वरं । कृटेवर्धादौ । कद्वरं व्यजनम् । यमेर्दका
रः । संयद्वरोऽन्ताः । पदे सम्पद्वर इत्येके ॥ इणसिन्जिंटी उघ्यविभ्योऽनक् ॥ ॥ इनः सूर्येऽन्तेपेपयो । सिनः का
णः । जिनोश्चर्हन् । दीनः । उल्लः । जनः ॥ फेनमीनौ ॥ ॥ एतौ निपात्येते । स्फायतेः । फेनः । मीनः ॥ ह्येर्वर्त्स्य
॥ ॥ कल्लः ॥ बन्धेर्वेधिवुधोच ॥ ॥ वृध्नः । बुध्नः ॥ धापृवस्यज्योतिभ्योऽनः ॥ ॥ धानाभृष्टयवेस्त्रियः । पर्त्स्यम्पत्रं । पर्त्स्यः
किंश्रुकः । वसोमूल्येवेतनेच । अजेर्वी । वेनः । अन्नश्चादित्यः । वाङ्मलकात् श्रुणोतेः । श्रोणः पङ्गुः ॥ लक्षेरङ्ग ॥ ॥

लक्ष्मेश्वरदिरयन्तान्नः स्यात्तस्याडागमश्च । चान्मुडियेके । लक्षणं लक्ष्मणं नाम्निचिह्नैश्च । लक्षणो लक्ष्मणश्च रामभ्राता
 । लक्षणाहंसयोषायांसारसस्यचलक्ष्मणा ॥ वनेरिचोपधायाः ॥ ० ॥ वेदानदी ॥ सिवेष्टेर्यूच ॥ ० ॥ दीर्घाच्चरणासा
 मर्थान्नगुणः । स्यूनञ्चादित्यः । बाङ्गलकात्केवलोनः । ऊठ् । अन्तरङ्गत्वाद्युणगुणः । स्योनः ॥ क्वृजृसिद्रुपन्यतिस्व
 पिभ्येनित् ॥ ० ॥ कर्षः । वर्षः । जर्षश्चन्द्रेचवृक्षेच । सेना । द्रोणः । पम्पेनीचैर्गतिः । अन्नमोदनः । स्वप्नोनिद्रा ॥ धेदू
 इच ॥ ० ॥ धेनःसिन्धुर्नदीधेना ॥ नृषिभुविरसिभ्यःकित् ॥ ० ॥ नृष्णा । शुल्लःसूर्योवह्निश्च । रसद्रव्यं ॥ सुजेदीर्घ
 च ॥ ० ॥ सूनावधस्थानम् ॥ रमेस्त्वच् ॥ ० ॥ रमयतीतिरत्नम् ॥ रास्त्रासास्त्रास्थूणावीणाः ॥ ० ॥ रास्त्रागन्धद्रव्यं ।
 सास्त्रागोगलकम्बलः । स्थूणागृहस्तम्भः । वीणावह्नी ॥ गादाभ्यामिष्णुच् ॥ ० ॥ मेष्णुर्गायनः । देष्णुर्दीता ॥ ह्य
 शूर्भ्याक्स्त्रः ॥ ० ॥ ह्यत्नम् । अक्ष्णामसखण्डम् ॥ तिजेदीर्घश्च ॥ ० ॥ तीष्णं ॥ श्लिधेरचोपधायाः ॥ ० ॥ श्लिष्णम् ॥
 वजिमनिभुम्भिदसिर्जनिभ्योयुच् ॥ ० ॥ यज्युरध्वर्युः । मन्युर्दैन्येक्तैक्कुधि । शुंध्युरग्निः । दस्युस्सस्करः । जंन्यःशरी
 री ॥ भुजिमृड्भ्यामुक्त्युक्ते ॥ ० ॥ भुज्युर्भजनं । मृयुः ॥ सत्तैरयुः ॥ ० ॥ सरयुर्नदी । अवूरितिपाठान्तरम् । स
 रयूः ॥ पानीर्विभ्यःफः ॥ ० ॥ पान्तिरक्ष्यस्मात्तन्मानमितिपापम् । तद्योगात्पापः । नेपःपुरोहितः । बाङ्गलकाद्गुणाभा
 वे । नांपोवृक्षविशेषः । वेष्पः पानीयं ॥ चुषःकित् ॥ ० ॥ चुपोवक्तं ॥ सुवोदीर्घश्च ॥ ० ॥ स्तूपःसमुच्छ्रायः ॥ सुश्रु
 भ्यांनित् ॥ ० ॥ चान्किन् । स्तूपः । बाङ्गलकाटूलं । शूर्भम् ॥ जुयूभ्याश्च ॥ ० ॥ कुवंतिमण्डूकाश्चिन्कूपः । युवन्तिव
 ध्नन्त्यस्मिन्प्रमिनियूषोयज्ञस्तम्भः ॥ खष्पश्चिन्त्यश्चवाष्परूपपर्पतल्पाः ॥ ० ॥ खप्त्रैरेपपूययान्तानिपात्यन्ते । खमते
 नकारस्यत्वं । खष्पौकोधवलात्कारौ । शाल्लतेर्ह्रस्वः । शिल्पङ्कौशलम् । शसुहिंसायाम् । निपातनात्त्वं । शष्पश्चान्तृ
 णं । प्रतिभाक्षयश्चवाधतेःषः । वाष्पोनेत्रजलोष्णणोः । वाष्पश्च । रौतेर्दीर्घः । रूपंस्वभावेसौन्दर्ये । पू । पर्षेगृह्माल

॥ ३० ॥

॥ ३० ॥

॥ १९७ ॥

मूणम्पङ्गुपीठञ्च । तलप्रतिष्ठाकरणेचुरादिशिचोनुक् । तल्पंशब्दावृत्तारेषु ॥ स्निग्धविपुविगदिमदिभ्योऽरेरिनुच् ॥
● ॥ अयामन्तेतिशेरयादेशः । स्तनयित्नुः । हर्षयित्नुः । पोषयित्नुः । गदयित्नुर्वावदूकः । मदयित्नुर्मदिरी ॥ कृह
निभ्यांक्नुः ॥ ● ॥ हन्तुःशिल्पी । हनुर्व्याधिःशस्त्रञ्च ॥ गमेःसन्वच ॥ ● ॥ जिगन्तुः ॥ देभिभ्यान्तुः ॥ ● ॥ दानुर्हता
। भानुः ॥ वचेर्गञ्च ॥ ● ॥ वयुः ॥ घेइइञ्च ॥ ● ॥ धयन्तितामितिधेनुः ॥ सुवःकित् ॥ ● ॥ सूनुःपुत्रेऽनुजेरवौ ॥ अ
हातेर्द्वेनलोपञ्च ॥ ● ॥ जह्नुः ॥ स्योणुः ॥ ● ॥ स्याणुः कीलेस्थिरेहरे ॥ अङ्गिवृरीभ्योनिच ॥ ● ॥ अजेर्वी । वेणुः । वर्षु
र्नददेशभेदयोः । रेणुर्द्वयोस्त्रियान्धूलिः ॥ विषेःकित् ॥ ● ॥ विष्णुः ॥ कृदाधारार्चिकलिभ्यःकः ॥ ● ॥ वाङ्म
कान्नकस्येत्संज्ञा । कर्कोधवलघोटकः । दाकोदाता । धाकोऽनङ्गानाधारञ्च । राकापौरुमासी । अर्कः । कल्कःपापाश
येपापेदम्भेविइकिङ्कयोरपि ॥ स्तृभूभ्रुविभ्यःकक् ॥ ● ॥ स्तृकउत्पलघातयोः । वृकःस्वापदकाकयोः । भूकन्दि
द्रम् । श्रुक्कः । मुष्कोऽगडम् ॥ श्रुकवल्कोल्काः ॥ ● ॥ श्रुभेरन्त्यलोपः । श्रुकः । वल्कल्लल्लमस्त्रियाम् । उवदाहे ।
वस्यलः । उल्का ॥ इण्भीकापाशस्यतिमर्चिभ्यःकन् ॥ ● ॥ एकेमुखान्यकेवलाः । भेकोमगडुकमेययोरिति विश्वमेदिन्यौ
। काकः । पाकः शिश्रुः । शल्कं शकलम् । अल्कःपर्यिकः शरीरवयवञ्च । मर्कःशरीरवायुः ॥ नौहः ॥ ● ॥ अ
हातेःकन्स्थान्नौ । निहाकागोधिका ॥ नौसदेर्दिच ॥ ● ॥ निष्कोऽस्त्रोहेन्निन्त्यले ॥ स्यमेरीङ् ॥ ● ॥ स्यमीकोवास्त्री
कःकृत्भेदञ्च । इइह्रस्इतिकेचित् । स्यमिकः ॥ अजियुधुनीभ्योदीर्घञ्च ॥ ● ॥ वोकःस्याद्वातपक्षिणोः । यूक्ता । यू
कोवायुः । नीकोवृषविशेषः ॥ ह्रियोरञ्चलोवा ॥ ● ॥ ह्रीकाह्लीकात्रपामता ॥ शकेरुनोन्तोन्त्यनयः ॥ ● ॥ उमउमउ
निउनिएतेचत्वारःस्युः । शकुनः । शकुन्तः । शङ्कुन्तिः । शकुनिः ॥ भुषोक्तिश्च ॥ ● ॥ भवन्तिर्बर्त्तमानकालः । वाङ्म
लकादवेञ्च । अवन्तिः । वदेर्बर्दन्तिः । किम्बदन्तीजनःश्रुतिः ॥ कन्युचक्षिपेञ्च ॥ ● ॥ चाङ्गुवः । क्षिपण्युर्बसन्तः

इत्युज्वलदत्तः । भुवन्युःस्वामिहृद्ययोः ॥ अनुड्नदेश्च ॥ ० ॥ चाक्षिपेः । नदनुर्मोघः । क्षिपणुर्वातः ॥ कृवृदादि
 भ्यउनन् ॥ ० ॥ कर्होवृक्षभेदस्यात्कर्हणाचक्रपामता । वरुणः । दारुणं ॥ त्रोरञ्चलोवा ॥ ० ॥ तरुणस्तलुनोद्युवा
 ॥ क्षुधिपिशिमिथिभ्यःकित् ॥ ० ॥ क्षुधुनोन्नेहजातिः । पिशुनः । मिथुनं ॥ फलेर्गुह् ॥ ० ॥ फल्गुनःपार्थः । प्रज्ञाघण्
 । फल्गुनः ॥ अशैर्लेशश्च ॥ ० ॥ लशुनं ॥ अर्जेर्षिलुक् ॥ ० ॥ अर्जुनः ॥ तृणाख्यायाञ्चित् ॥ ० ॥ चित्नादन्तोदात्तः । अ
 र्जुनंतृणं ॥ अर्नेश्च ॥ ० ॥ अरुणः ॥ अजियमिशीड्भ्यश्च ॥ ० ॥ वयुनन्देवमन्दिरम् । यमुना । शयुनोऽजगरः
 ॥ वृहवदिह्निकमिकषिभ्यःसः ॥ ० ॥ वर्षे । तर्घःप्लवसमुद्रयोः । वत्सः । वत्सम्बन्धः । हंसः । कंसोऽस्त्रीपानभाजन
 म् । कक्षन्नक्षत्रम् ॥ लुघेरघोपधायाः ॥ ० ॥ लुक्षः ॥ मनेदीर्घश्च ॥ ० ॥ मांसं ॥ अशेर्देवने ॥ ० ॥ अक्षः ॥ सुब्रञ्चिकव्युधि
 भ्यःकित् ॥ ० ॥ सुषा । वृक्षः । हत्समुदकम् । ऋक्षन्नक्षत्रम् । ऋषेर्जातौ । ऋक्षोऽद्रिभेदेभल्लूकेइतिच ॥ उद्दिगु
 थिकुषिभ्यश्च ॥ ० ॥ उत्सःप्रसवणं । गुत्सःस्तवकः । कुक्षोजठरम् ॥ गृधिपण्योर्हकौच ॥ ० ॥ गृत्सःकामदेवः । पक्षः
 ॥ अशेःसरः ॥ ० ॥ अक्षरम् ॥ वसेश्च ॥ ० ॥ वत्सरः ॥ सम्पूर्वाञ्चित् ॥ ० ॥ सम्बत्सरः ॥ कृधूमादिभ्यःकित् ॥ ० ॥
 बाहुलकान्नंयन्वम् । हसरःस्यात्तिलौदनम् । धूसरः । मत्सरः । मत्सरमक्षिकाज्ञेयाभम्भृगुलीचसामता ॥ पतेरञ्चलः ॥ ०
 ॥ पत्सलःपन्थाः ॥ तन्युषिभ्यांक्सरन् ॥ ० ॥ तसरःरूत्रवेष्टने । ऋक्षरःऋत्विक् ॥ पीयुक्कणिभ्याङ्कालन् ॥ ० ॥ ह्रस्वः
 सम्प्रसारणश्च । पीयुःसौत्रः । पियालोवृक्षभेदः । कुण्डलोदेश्भेदः ॥ कट्टिकुषिभ्याङ्काकुः ॥ ० ॥ कटाकुःपक्षी । कुषाकु
 रग्निःहृद्यश्च ॥ सर्नेर्दुक् ॥ ० ॥ हृदाकुर्वातसरित्त्रेः ॥ वृतेर्वृजिश्च ॥ ० ॥ वार्ताकुः । बाहुलकट्टकारस्य अन्वम् । वार्ता
 कम् ॥ पर्देर्निस्प्रसारणमल्लोपश्च ॥ ० ॥ पृदाकुर्वृश्चिकेव्याष्टेचित्रकेचसरोरुपे ॥ ह्युवचिभ्योन्त्युजागूजकुषः ॥ ० ॥
 अन्युच् आगूच् अकुच् एतेकमात्युः । सरण्युर्मोघवातयोः । यवागूः । वचकुर्विप्रवाग्मिनोः ॥ आनकःशीड्भियः ॥ ० ॥ श

॥सि०कौ०॥
॥ क० ॥
॥ १७८ ॥

यानकोऽजगरः । भयानकः ॥ आणकोलूधूशिविधात्रभ्यः ॥ ० ॥ लवाणकन्दात्रम् । धवाणकोषातः । सिन्धुणांकःञ्चे
 आ । पृषोदरादिनात्पक्षेकलोपः । सिन्धुणांनसिकामले । धाणकोदीनारभागः ॥ उल्मुकदर्विहोमिनः ॥ ० ॥ उ
 यदाहे । घस्यलभुकप्रव्ययश्च । उल्मुकज्वलदङ्गेरम् । दृणातेर्विः । दर्विः । जुहोतेर्मिनिः । होमी ॥ ह्रियःकुक्
 रञ्चलोवा ॥ ० ॥ ह्रीकुः । ह्लीकुः ^{अस्}र्ज्ज्जावान् ॥ ^{अस्}ह्रिमृगिणवःऽमिदमिलूपूर्ध्विभ्यस्तन् ॥ ० ॥ दशभ्यस्तन्स्यात् । ति
 तुत्रेतिनेड् । हस्तः । मर्त्तः । गर्त्तः । एतः कर्त्तुरः । वातः । अन्तः । दन्तः । लोतेःस्यादश्रुचिह्नयोः । पोतोवालवहित्रयोः
 । धूर्त्तः । बाहुलकानुसेर्दीर्घश्च । तूस्तम्पापभू लिर्ज्जटाच ॥ नञ्यापइड् ॥ ० ॥ नापितः ॥ तनिमृड्भ्याङ्किच ॥ ० ॥ त
 तमृतम् ॥ अञ्जिघृसिभ्यःक्त् ॥ ० ॥ अक्तम् । घृतम् । सितम् ॥ दुतनिभ्यान्दीर्घश्च ॥ ० ॥ टूत्तः । तातः ॥ जेर्मूडोदात्तः
 ॥ ० ॥ जीमूतः ॥ लेष्टपलितौ ॥ ० ॥ लुनातेःक्त्तस्यसुद्धातेर्मुणः । लोष्टम् । पलितम् ॥ ह्रश्याभ्यामितन् ॥ ० ॥ ह
 रित । श्येनौवर्त्तभेदौ ॥ रूहेरञ्चलोवा ॥ ० ॥ रोहिणोमृगमत्स्येः । लोहितंरक्तम् ॥ पिशेःकिच ॥ ० ॥ पिशितमंत्सम्
 ॥ श्रुदक्षिस्पृह्निगृहिभ्यश्चाप्यः ॥ ० ॥ अवाप्योत्यज्ञपशुः । दक्षाप्योगरुडोर्गृध्रश्च । स्पृह्याप्यः । गृह्याप्योगृहस्वामी ।
 दिधिषायाः ॥ दधतेर्द्विन्वमित्त्वुक्त् ॥ ० ॥ मित्रइवयोदिधिषाप्यः ॥ वृज्जरण्यः ॥ ० ॥ वरेण्यः । सुवःकसेप्यश्चन्दसि । सु
 वेप्यम्पुरुवर्त्यसं । राजेरन्यः । राजन्योवह्निः ॥ शूरन्योश्च ॥ ० ॥ शरण्यं । रमण्यं ॥ अर्त्तर्त्तिश्च ॥ ० ॥ अरण्यं । पर्जन्यः
 । पृथुसेचने । घस्यजः । पर्जन्यःशक्रमेघयोः ॥ वदेरान्यः ॥ ० ॥ वदान्वस्त्यागिवागिमनोः ॥ अमिनक्षियजिवधिपतिभ्योऽ
 चन् ॥ ० ॥ अमत्रम्भाजनं । नक्षत्रम् ॥ यजत्रः । बधत्रमायुधम् । पत्रत्रन्तनूरुहम् ॥ गडेगदेश्चकः ॥ ० ॥ कडत्रंङ
 लयोरेकत्रस्मरणात् । कलत्रम् । वृत्रश्चित् । वरत्राचर्ममयीरज्जुः ॥ सुविदेकत्रन् ॥ ० ॥ सुविदत्रंकुटुम्बकम् ॥ क
 तेर्नुम्च ॥ ० ॥ कन्त्रंलाङ्गलम् ॥ भृमृदृशियजिपर्विपचमिबमिनामिहर्त्येभ्योतच् ॥ ० ॥ दशभ्योऽतच्स्यात् । भ

रतः । मरतोमृत्युः । दर्शतः सोमसूर्ययोः । यजतः ऋत्विक् । पर्वतः । पचतोग्निः । अमतोरेगः । तमतस्तृष्णापरः ।
 ममतः प्रह्वः । हृत्यतोऽश्वः ॥ पृषिरञ्जिभ्याङ्कित् ॥ ॐ ॥ पृषतोमृगोविन्दुश्च । रजंतम् ॥ खलतिस्खलतेःसलोपः ॥ ॐ
 ॥ अतच्प्रत्ययान्तस्यङ्त्वञ्च । खलतिर्निष्केशशिगः ॥ शीङ्शपिरुगमिवञ्जिजीविप्राणिभ्योऽथः ॥ ॐ ॥ सप्तन्योऽथःस्या
 त् । शयथोऽजगरः । शपथः । रवथः कोकिलः । गमथः पथिकःपन्थाश्च । वञ्चथो धूर्तः । वन्दीतिपाठेवंदुतेवाव
 न्दथः स्तोतास्तुत्यश्च । जीवथञ्चायुष्मान् । प्राणथोवलवान् । वाङ्मलकाच्छमिदभिभ्याम् । शमथस्तुशमः शान्तिर्दान्ति
 स्तुदमथोदमः ॥ भृञ्श्चित् ॥ ॐ ॥ भरथोलोकपालः ॥ रुदिविदिभ्याङ्कित् ॥ ॐ ॥ रोदितीतिरुदथःशिप्रुः । वेत्तीतिवि
 द्रथः ॥ उपसर्गैवसेः ॥ ॐ ॥ आवसथोगृहम् । सम्बसथोग्रामः ॥ अत्यविचमितमिनमिरभिलभिनभितपिपतिपनिप
 णिमहिभ्योऽसच् ॥ ॐ ॥ त्रयोदशभ्योऽसच्स्यात् । अततीत्यतसुःवायुगत्माच । अवतीत्यवसोरजाभानुश्च । चमत्य
 स्मिन्चमसःसोमपानपात्रं । ताम्यत्यस्मिन्तमसोऽन्धकारः । नमसञ्चनुकूलम् । रभसोवेगहर्षयोः । लभसोधनंयाचक
 श्च । नभतिनभ्यतिवानभसञ्चाकाशः । तपसःपक्षीचन्द्रश्च । पतसुःपक्षी । पनसः कण्ठकफलं । पणसःपण्यद्रव्यं । मह
 संज्ञानं ॥ वेञ्स्तुङ्ग ॥ ॐ ॥ वाङ्मलकादात्वाभावः । वेतसः ॥ वहियुभ्याङ्कित् ॥ ॐ ॥ वाहसोऽजगरः । यावसस्तृष्णास
 ज्ञातः ॥ वयश्च ॥ ॐ ॥ वयगतौ । वायसुःकाकः ॥ दिवःकित् ॥ ॐ ॥ दिवसं । दिवसुः ॥ हृश्रुशलिकलिगर्दिभ्योऽभच् ॥ ॐ
 ॥ करभः । शरभः । शलभः । कलभः । गर्दभः ॥ ऋषिवृषिभ्याङ्कित् ॥ ॐ ॥ ऋषभः । वृषभः ॥ रुषेर्निष्पुष्यच ॥ ॐ ॥ रुष
 हिसायां । अस्मादभच् निक्कित्यात्पुषादेशश्च । लुषभोमत्तदन्तिनि ॥ रसिर्वाङ्मिभ्याश्च ॥ ॐ ॥ रसभः । वल्लभः ॥ जृवि
 शिभ्याञ्भच् ॥ ॐ ॥ जरन्तोमहिषः । वेशन्तःपल्ललम् ॥ रुहिनन्दिजीविप्राणिभ्यःषिदाशिधि ॥ ॐ ॥ रोहनोवृक्षभेदः
 । नन्दन्तःपुत्रः । जीवन्तञ्चौषधं । प्राणन्तोवायुः । घित्वाङ्गीय् । रोहन्ती ॥ ऋभूर्वाह्वरसिभासिसाधिगडिमण्डजिनन्दि

॥सि०कौ०॥

॥ क० ॥

॥ १७७ ॥

म्यञ्च ॥०॥ दशभ्योऋचस्यात्सचयित् । तरन्तःसमुद्रः । तरन्तोऽनौका । भवन्तःकालः । हन्तोवायुः । वसन्तच्छतुः । भास
न्तःसूर्यः । साधन्तोभिक्षुः । गडेर्यटादित्र्यम्बिह्रस्वः । अयामन्तेतिणेरयः । गडयन्तोऽजलदः । मण्डयन्तोभूषणं । ज
यन्तःशक्रपुत्रः । नन्दयन्तोऽनन्दकः ॥ हन्तेर्मुहृहिच ॥०॥ हेमन्तः ॥ भन्देर्नलोपञ्च ॥०॥ भदन्तः प्रब्रजितः ॥ ऋच्छे
रः ॥०॥ ऋच्छेरावेश्या । बाङ्गलकाज्जर्जरुर्गदयः ॥ अर्तिकमिभ्रमिचमिदैक्विसिभ्यश्चित् ॥०॥ षड्भ्योऽरश्चित्स्यात्
। अररङ्कपाटं । कमरःकामुकः । भ्रमरः । चमरः । देवरः । वासरः ॥ कुवःकरन् ॥०॥ कुररःपश्चिभेदः ॥ अङ्गिमदिम
न्दिभ्यश्चारन् ॥०॥ अङ्गारः । मदारोवराहः । मदारोऽसुरः ॥ गडेःकडच ॥०॥ कडारःशृङ्गारभृङ्गारौ ॥ शृभृज्भ्यामा
रन्नुमगुक्ह्रस्वञ्च ॥०॥ शृङ्गारोऽसः । भृङ्गारःकनकालुकाः ॥ कञ्जिमृजिभ्याश्चित् ॥०॥ कञ्जिःसौत्रः । कञ्जारोऽमयूरोमा
जोरः ॥ कमेःकिटुचोपधायाः ॥०॥ चिदित्यनुवृत्तेरन्तोदात्तः । कुमारः ॥ तुषारदयश्च ॥०॥ तुषारःकासारश्च । मर्ह
रश्चाभेदः ॥ दीडोऽनुवृत्तञ्च ॥०॥ दीनारःसुवर्णाभरणं ॥ सर्त्तैरपःषुक्त् ॥०॥ सर्धपः ॥ उषिकुटिर्दालिकचिखिजि
भ्यःकपन् ॥०॥ उषपोवह्निस्त्वर्थयोः । कुटपोऽमानभाण्डम् । दलपःप्रहरणं । कचपंशाकपत्रम् । खजपंघृतम् ॥ क
णोःसम्प्रसारणञ्च ॥०॥ कुणपं । कपञ्चाङ्गवर्मणस्यस्वरेभेदः ॥ विटपपिष्टपविशिपोलपाः ॥०॥ चत्वारोऽमीकपन्
प्रत्ययान्ताः । विटशब्दे । विटपः ॥ विशतेःगदेःपः । प्रत्ययस्यनुद् । यत्वं । पिष्टपम्भुवनम् । विशतेः प्रत्ययादेरित्वं ।
विशिपंमन्दिरम् ॥ वरतेःसम्प्रसारणं ॥०॥ उलपंकोमलंतृणं ॥ वृतेःतिकन् ॥०॥ वर्तिका ॥ कृतिभिदिलतिभ्यः
कित् ॥०॥ कृत्तिका । भित्तिकाभित्तिः । लत्तिकागोधा ॥ इच्छिशिभ्यान्तकन् ॥०॥ इष्टका । अष्टका ॥ इणस्त्वशन्तश्च
सुनौ ॥०॥ एतशोब्राह्मणः । सएवएतशाः ॥ वीपतिभ्यान्तनन् ॥०॥ वीगत्यादौ । वेतनं । पत्तनं ॥ दृदलिभ्याम्भ
॥०॥ दर्भः । दल्भःस्यादृषिचक्रयोः ॥ अर्त्तिगृभ्याम्भन् ॥०॥ अर्भः । गर्भः ॥ इणःकित् ॥०॥ इभः ॥ असिसञ्जि

भ्यांक्विन् ॥ ● ॥ अस्थि । सक्थि ॥ लुक्विक्विंशुक्विभ्यःक्विः ॥ ● ॥ लुक्विर्वह्निः । कुक्षिः । शुक्षिर्वातः ॥ अशेर्निन् ॥ ● ॥
 अक्षि ॥ इषेःक्सुः ॥ ● ॥ इक्षुः ॥ अविनृस्ततद्धिभ्यर्इः ॥ ● ॥ अवीर्नारीरजसला । तरीर्नाः । स्तरीर्धूमः । तन्त्रीर्वी
 णादेर्गुणः ॥ यापोःकिङ्केच ॥ ● ॥ ययीरश्चः । पपीःस्यात्सोमस्त्व्य्ययोः ॥ लक्षेर्मुद्ग ॥ ● ॥ लक्ष्मीः ॥ ● ॥ इत्युणादौ
 नृतीयःपाटः ॥ ● ● ● ॥ वातप्रमीः ॥ ● ॥ वातश्चेत्पपटेमाधातेरीप्पृथयः सचकित् । वातप्रमीः । अयंस्त्रीपुंस
 योः ॥ अतन्यञ्जिवन्यञ्ज्यार्पिमद्युन्यङ्गिकुयुक्ताशभ्यःकन्निच्यनुजलिजिष्टुजिष्टजिसन्स्यनिथिनुत्यसासानुकः ॥ ● ॥ द्वा
 दशभ्यःकमात्स्युः । अर्तेःकन्निच् । यण् । वङ्गमुष्टिः कशरन्निः सोरन्निः प्रहृताङ्गुलिः । तनोतेत्यनुच् । तन्यतुर्वायुःस
 त्रिश्च । अङ्गेरलिच् । अङ्गलिः । वनेरिष्टुच् । वनिष्टुःस्थविशत्रम् । अङ्गेरिष्टुच् । अङ्गिष्टोभानुः । अर्पयतेरिस
 न् । अर्पिसोऽग्रमांसं । मदेःस्यन् । मत्स्यः । अतेरिथिन् । अतिथिः । अङ्गेरुलिः । अङ्गुलिः ॥ कौतेरसः । कवसः ।
 अचङ्क्येके । कवचम् । यौतेरसः । यवासोदुगलभा । कशेरानुक् । कशानुः ॥ अःकरन् ॥ ● ॥ उत्तरसूत्रेकिङ्कहिणे
 टिहककारस्यनेत्वं । शर्करा ॥ पुषःकित् ॥ ● ॥ पुष्करम् ॥ कलश्च ॥ ● ॥ पुष्कलं ॥ गमेरितिः ॥ ● ॥ गमीघ्यतीतिग
 मी ॥ आङ्गिणत् ॥ आगामी ॥ भुवश्च ॥ ● ॥ भावी ॥ प्रेस्थः ॥ ● ॥ प्रस्थायी ॥ परमेकित् ॥ ● ॥ परमेष्टी ॥ मन्थः
 ॥ ● ॥ मन्थतेरितिःकित्यात् । कित्त्वान्नकारलोपः । मन्थाः । मन्थानि । मन्थानः ॥ पतस्त्वच ॥ ● ॥ पन्थाः । पन्थानौ
 ॥ खजेरकः ॥ ● ॥ खजाकःपक्षी ॥ वलाकादयश्च ॥ ● ॥ वलाका । शलाका । पताका ॥ पिनाकादयश्च ॥ ● ॥ पा
 तेरित्वंनुम्च । क्लीवपुंसोःपिनाकःस्यात् शूलशङ्करधन्वनेः । तडआघाते । तडाकः ॥ कविद्विभ्यामीकन् ॥ ● ॥ कधी
 कापक्षिजातिः । टूधीकानेत्रयोर्मूलं ॥ अनिहृषिभ्यांकिच ॥ ● ॥ अनीकं । हृषीकं ॥ चङ्कणःकङ्कणच् ॥ ● ॥ अणश्
 चेत्स्माद्गुङ् लुगन्तादीकन्धातोःकङ्कणादेशश्च । घण्टिकायांकङ्कणीकासैवप्रतिसुराभिच ॥ श्रुपृवृञ्जिह्वेत्वाभ्यासस्य ॥

॥सि०कौ०॥

॥ ६० ॥

॥ २०० ॥

● ॥ शर्शरीकोहिंस्रः । पर्परीकोटिवाकरः । वर्वरीकः कुटिलकेशः ॥ पर्फरीकादयश्च ॥ ● ॥ स्फुरस्फुरणे । अस्मा
दीकन्धातोःपर्फरदेशः । पर्फरीकङ्किसलयं । दर्दरीकंवादित्रम् । ऊर्जरीकंशरीरं । त्रिन्त्रिडिकोबृक्षमेदः । चरेर्नुम्च ।
पञ्चरीकोभ्रमरः । मर्मरीकोहीनजनः । कर्करीकागलनिका । पुणतेः । पुण्डरीकं वादित्रं । पुण्डरीकोव्याघ्रोभिर्दिग्
जश्च ॥ ईधेःकिङ्कसश्च ॥ ● ॥ इयोकाशलाका ॥ ऋजेश्च ॥ ● ॥ ऋजिकउपहृतः ॥ सर्तेर्नुम्च ॥ ● ॥ सृखीकाला
ला ॥ मृडःकीकन्कङ्कणौ ॥ ● ॥ मृडीकोमृगः । मृडङ्कणः शिशुः ॥ अलीकादयश्च ॥ ● ॥ कीकजनानिपात्यन्ते । अ
लभूषणादौ । अलीकंमिथ्या । विपूर्वाद्यलीकंविप्रियङ्गेदश्च । वलीकम्पटलप्रान्तेइत्यादि ॥ कृत्तृभ्यामीषन् ॥ ● ॥ क
रीषोऽस्त्रीश्रुष्कगोमये । तरीषः । तरीता ॥ श्रुपृष्कंकिञ्च ॥ ● ॥ शिरीषः । पुरीषम् ॥ अर्जेर्चर्जच ॥ ● ॥ ऋजी
षं पिष्टपचनं ॥ अम्वरीषः ॥ ● ॥ अयन्निपात्यन्ते । अविशहे । अम्वरीषःपुमान् भ्राष्ट्रम् । अम्वरस्तुक्तीवेऽम्वरीषंभ्राष्ट्रे
ना ॥ कृष्पृष्कंकिञ्च ॥ ● ॥ करीरेवंशाङ्कुरः । शरीरम् । परीरम्फलम् । कटीरः कन्दरोजघनेप्रदेश
श्च । पटीरश्चन्दनः कण्टकःकामश्च । शैटीरस्त्यागिवीरयोः । ब्राह्मणादित्वात्घञ् । शैटीर्य्यं ॥ वशःकित् ॥ ● ॥
उशीरम् ॥ कशेर्मुद्ग ॥ ● ॥ कस्मीरेदेशः ॥ कृजउच्च ॥ ● ॥ कुरीरंमैथुनं ॥ घसेःकिञ्च ॥ ● ॥ क्षीरम् । गभीरग
म्भीरौ ॥ गभेर्भः ॥ ● ॥ पक्षेनुम्च ॥ विषाविहा ॥ ● ॥ स्यतेर्जहातेश्चविपूर्वाभ्यामाप्रत्ययः । विषावुद्धिः । विहास्वर्गः ।
अव्ययेइमे ॥ पचर्णलिमच् ॥ ● ॥ पचेलिमोवह्निरव्योः ॥ शीडोधुक्लक्वलम्बालनः ॥ ● ॥ चत्वारःप्रत्ययाःस्युः । शी
धुमद्यं । शीलंस्वभावः । शैवलः शैवालम् । वाडलकात् वस्यपोपि । शेवालंशैवलोनस्त्रीशेपालोजलनीलिका ॥ मृकण्णिभ्या
मूकोकणौ ॥ ● ॥ मरूकोमृगः । काणूकः काकः ॥ वलेरूकः ॥ ● ॥ वलूकःपक्षीउत्पलमूलश्च ॥ उलूकादयश्च ॥ ●
॥ वलेसम्प्रसारणमूकश्च ॥ ● ॥ उलूकाविन्द्रपेचकौ । वावटूकोवक्त्रा । भल्लूकः ॥ शमेर्बुक्क ॥ ● ॥ शम्बूकोजलश्रुक्तिः ॥

शनिमहिडभ्यामूकण् ॥ ● ॥ शालूकङ्कन्दविशेषः । मण्डूकः ॥ नियोमिः ॥ ● ॥ नेमिः ॥ अर्नरूच ॥ ● ॥ ऊर्मिः
 ॥ भुवःकिन् ॥ ● ॥ भूमिः ॥ अन्नेतिरशच ॥ ● ॥ रश्मिःकिरशोरज्जुश्च ॥ दल्मिः ॥ ● ॥ दलविशरणे । दल्मिरिन्द्रायुं
 धं ॥ व्रीज्वाज्वरिभ्योनिः ॥ ● ॥ बाहुलकास्त्वन् । वेणिःस्यात्केशत्रिन्यासःप्रवेणीचस्त्रियामुभे । ज्यानिः । जूर्णिः ॥ स्तृवृधि
 भ्याङ्किन् ॥ ● ॥ स्त्रिणिरङ्कुशः । वृष्णिःक्षत्रियमेघयोः ॥ अङ्गेर्नलोपश्च ॥ ● ॥ अग्निः ॥ वहिश्चिश्रुयद्रुग्नाहात्वरिभ्योनि
 ष् ॥ ● ॥ वद्धिः । श्रेणिः । श्रेणिः । योनिः । द्रेणिः । ग्वानिः । हानिः । तूर्णिः । बाहुलकात्स्नानिः ॥ घृणिपृष्निपाष्णि
 शूर्णिभूर्णिः ॥ ● ॥ एतेपञ्चनिपाद्यन्ते । घृणिःकिरणः । स्पृशतेःसलोपः । पृष्णिरल्पशरीरः । पृषेर्वृद्धिश्च । पाष्णिःपाद
 मलं । चरेरुघधायाङ्कन् । चूर्णिःऋपर्दकशतं । विभर्त्तैरुत्वं । भूर्णिर्द्धरणो ॥ वृद्ध्यांविन् ॥ ● ॥ वर्विर्घस्मरः । दर्विः ॥
 जृष्णस्त्वृजामृभ्यःकिन् ॥ ● ॥ जीर्विःपर्शुः । शीर्विहंसः । स्त्रीर्विरध्वेर्युः । जागृविर्नृपः ॥ दिवोद्वेदीर्घश्चाभ्यास्स्य ॥ ●
 ॥ दौदिविःस्वर्गमोक्षयोः ॥ ऋविघृष्णिविस्थविकिकीदिवि ॥ ● ॥ ऋविस्तन्नुवायद्रव्यम् । घृष्णिवराहः । ऋस्थोर्हृस्त्वि
 च्च । ऋविर्दीप्तिः । स्थविस्तन्नुवायः । दीव्यतेःकिकीपूर्वात् । किकीदिविश्चायः । बाहुलकात् ह्रस्वदोर्घयोर्विनिमयः
 चायेणकिकिदीविना ॥ पातेर्दतिः ॥ ● ॥ यतिः ॥ शकेर्दतिन् ॥ ● ॥ शकृत् ॥ आमरतिः ॥ ● ॥ अमतिःकालः ॥ वहिवस्य
 त्तिभ्यश्चित् ॥ ॥ वहतिःपवनः । वसतिर्गृह्यामिन्योः । अरतिःक्रोधः ॥ अञ्जेःकोवा ॥ ● ॥ अङ्कतिः । अञ्जतिर्वातः ॥ हन्नेरं
 हच ॥ ● ॥ हन्नेरतिःस्यादंहादेशश्चधातोः । हन्तिदुरितसमयाञ्चहतिर्दानं । प्रादेशनन्निर्वपणमपवर्जनमंहतिः ॥ रमेर्नि
 न् ॥ ● ॥ रमतिःकालकामयोः ॥ स्तृङ्कःकिः ॥ ● ॥ स्तूरिः ॥ अदिशदिभूशुभिभ्यःकिन् ॥ ● ॥ अद्रिः । शद्रिःशर्करा ।
 भूरिप्रचुरम् । शुभ्रिर्वह्या ॥ वंक्र्यादयश्च ॥ ● ॥ क्रिन्नन्तान्निपाद्यन्ते । वंक्रिर्वाद्युभेदोगृहदारुपाश्चास्थिव । वधिःक्षेत्रं ।
 अंद्दिरंघ्रिश्चचरणः । तदिःसौत्रोधातुः । तन्द्रिर्मेहः । बाहुलकाद्गुणः । भेरिः ॥ राशदिभ्यान्त्रिप् ॥ ● ॥ रात्रिः । शत्रिः

॥सिकौ॥

॥ ह० ॥

॥ २०१ ॥

कुञ्जरः ॥ अदेस्त्रिनिश्च ॥ ० ॥ चात्रिप् । अत्री । अत्रिणौ । अत्रिणः । अत्रिः । अत्रीः । अत्रयः ॥ पतेरत्रिन् ॥ ० ॥
पतत्रिःपक्षी ॥ मृकणिभ्यामीचिः ॥ ० ॥ मरीचिः । कणीचिः । पल्लवीनिनादश्च ॥ अयनेश्चिन् ॥ ० ॥ अयीचिर्वाधिः ।
वेजोडिच्च ॥ ० ॥ वीचिस्तरङ्गः । नम्समासेअवीचिर्नरकभेदः ॥ अहनिभ्यामूयन् ॥ ० ॥ अरूषःसूर्यः । हनूयोगश्च
सः ॥ पुरःकुषन् ॥ ० ॥ पुरअयगमने । पुरुषः । अन्येषामपीतिदीर्घः । पूरुषः ॥ पूनहिकलिभ्यउघन् ॥ ० ॥ परुष
म् । नऊषः । कलुषम् ॥ पीयेरूषन् ॥ ० ॥ पीयइतिसौत्रोधातुः । पीयूषम् । वाडिलकद्रुणे । पेयूयोभिनवम्पयः ॥ म
सजेर्नुम्च ॥ ० ॥ मञ्जूषा ॥ गडेश्च ॥ ० ॥ गरडूषः । गरडूषा ॥ अर्नेररू ॥ ० ॥ अररूः शत्रुः । अररू । अररवः ॥
कुटःकिच्च ॥ ० ॥ कुटर्ब्रह्मस्वगृहं । कित्वप्रयोजनञ्चिन्त्यम् ॥ शकटिभ्योऽटन् ॥ ० ॥ शकटोऽस्त्रियां । ककिर्गात्यर्थः ।
कङ्कटः सन्नाहः । देवटःशिल्पी । करटइत्यादि ॥ कर्काटकडिकटिभ्योऽवच् ॥ ० ॥ कर्मन्वाभिश्चम् ॥ कटिकडीस्यै
चौ ॥ ० ॥ कटम्बोवृक्षभेदः । कडम्बोऽग्रभागः । कटम्बोवादित्रं ॥ कटर्णिपक्षिणि ॥ ० ॥ काटम्बःकवहंसः ॥ कलि
कट्टीरमः ॥ ० ॥ कलमः । कर्हमः ॥ कुणिपुल्योःकिन्दच् ॥ ० ॥ कुणश्चोपकरणयोः । कुणिन्दःशट्टः । पुलिन्दोजाति
विशेषः ॥ कुपेर्वावश्च ॥ ० ॥ कुपिन्दकुविन्दैतन्तुवाये ॥ नौयञ्जेर्घथिन् ॥ ० ॥ निघङ्गथिरलिङ्गकः ॥ उट्टर्नेश्चिन् ॥
० ॥ उटरथिःसमुद्रः ॥ सर्नेर्स्त्रिच्च ॥ ० ॥ सारथिः ॥ खर्ज्जिपिञ्जादिभ्यऊरोलचौ ॥ ० ॥ खर्जरूः । कर्पूरः । वल्लूरंश्रु
ष्कमांसम् । पिङ्गूलंकुशवर्तिः ॥ लङ्गेर्वृद्धिश्च ॥ ० ॥ लांगूलंकुस्तूलः ॥ कुवश्चट्टदीर्घश्च ॥ ० ॥ कूचोचित्रलेखनिका ॥ स
मीणः ॥ ० ॥ समीचः समुद्रः । समीचीहरिणी ॥ सिवेष्टेरूच ॥ ० ॥ सूचोदर्भाङ्कुरः । सूचो ॥ शमेर्वन् ॥ ० ॥ श
म्बोमुसलम् ॥ उल्वादयश्च ॥ ० ॥ वन्नन्तानिपाठ्यन्ते । उचसुमवाये । चस्यलत्वं । गुणाभावश्च । उल्लःगर्भाशयः । श्रु
ल्लन्ताम्रं । विम्बम् ॥ स्यासोऽम्बजवकौ ॥ ० ॥ तिष्ठतेरम्बच् अकएतौस्तुलादेशश्च । स्तम्बोऽगुच्छस्तुणादिनः । स्तव

कःपुष्पगुच्छः ॥ शाशपिभ्यान्ददनौ ॥ ॐ ॥ शार्दो जम्बालशब्दयोः । शृङ्गः ॥ अद्वाटयश्च ॥ ॐ ॥ अवतीत्यद्वाः ॥ कौतेर्नु
 म् ॥ ॐ ॥ कुन्दः ॥ वलिमलितनिभ्यःकयन् ॥ ॐ ॥ वलयम् । भ्रमलयः । तनयः ॥ वृहोःयुग्दुकैच ॥ ॐ ॥ वृषवश्चाश्रयः
 । हृदयम् ॥ मिपीभ्यांरुः ॥ ॐ ॥ मेरुः । पेरुः । सूर्य्यः । बाङ्गलकात् पिवतेरपि । सम्बत्सरवपुः पारुः । पेरुर्वा सीर्दि
 नप्रणीः ॥ जत्त्रादयश्च ॥ जत्रु । जत्रुणी । अश्रु । अश्रुणी ॥ रशतिभ्यांक्रुन् ॥ ॐ ॥ रूर्मृगभेदः । शतयतीतिश
 त्रुः । प्रज्ञादौपाठाद्भ्रस्वत्वं ॥ जनिदाच्युह्वृमदिघमिनमिभृम्भ्यःइत्वनत्वनत्तणक्लिन्शक्स्यठडटाटचः ॥ ॐ ॥ जनि
 नौमानापितरौ । दात्वःदाता । चोत्रःगन्ता अशडजःक्षीणपुरणश्च । स्त्रिणिःअङ्कुशःचन्द्रः सूर्य्योवायुश्च । वृशः अर्द्धकंमू
 लकश्च । मत्स्यः । षण्डः । डिन्वाट्टिलोपः । नमतीतिनटःशैलूषः । विभर्तिभरटःकुलालोभृतकश्च । अन्येभ्योपिटृश्यन्ते
 येत्वममृतम्भ्रशम् ॥ कुसेरुम्भोमेदेताः ॥ ॐ ॥ कुसुम्भम् । कुसुभम् । कुसीदम् । कुसितोजनपदः ॥ सानसिवर्णसि
 पर्णसितण्डुलाङ्कुशचघालेत्त्वलपल्ललधिह्यशल्याः ॥ ॐ ॥ सनोतेरसिप्रव्ययउपधावृद्धिः । सानसिर्हिरण्यम् ॥ वृजोभु
 ष्क । वर्णसिर्ज्जलम् । पृ । पर्णसिर्जलगृहम् । तडश्चाघाते । तण्डुलाः । अकिलक्षणे । उशच् । अङ्कुशः । चयेरलच् ।
 चघालोयूपकटकः । इत्त्वलोदैत्यभेदः । पल्ललम् । त्रिधृषा । चदकारस्यइकारः । धिह्यम् । शलेत्य्यः । शल्पम्मापुंसि
 शंकुनी ॥ मूशक्यविभ्यःक्लः ॥ ॐ ॥ मूलं । शक्लःप्रियम्बदे । अञ्जोरसः । बाङ्गलकादमेः । अस्लः ॥ माकाससिभ्योयः ॥
 ॐ ॥ माया । छाया । सस्यं । बाङ्गलकात्सुनोतेः । सव्यन्दक्षिणवामयोः ॥ जनेत्य्यक् ॥ ॐ ॥ येविभाषा । जन्यंयुद्धं । जा
 याभार्या ॥ अघ्यादयश्च ॥ ॐ ॥ यगन्तानिपात्यन्ते । हनेत्य्यक् । अडागमः । उपधालोपश्च । अघ्यामाहेयी । अघ्यःप्र
 जापतिः । कनीदीप्तौ । कन्या । ववयोरैक्यम् । बंध्या ॥ स्नामदिपट्टिर्निपृशक्तिभ्योवनिप् ॥ ॐ ॥ स्नावारसिकः । सद्वाशि
 वः । पद्वापन्याः । अर्धानुरङ्गगर्ह्ययोः । पर्वीयन्त्रिःप्रस्तावश्च । शक्वाहस्त्री । डीव्रौ । श्करी अङ्कुलिः ॥ शीङ्कुशिरुहि

॥सि०कौ०॥

॥ क० ॥

॥ २०२ ॥

जिश्चिद्धृम्यः कनिप् ॥ ० ॥ शीवाञ्जगरः । कुम्भाहृगालः । रत्नवृक्षः । जिन्वाजेता । शिन्वाभापुः । शृत्वाप्रज्जपतिः ।
धृत्वाविष्णुः ॥ ध्याप्योःसंप्रसारणञ्च ॥ ० ॥ धीवाकर्मकरः । पीवास्त्रूचः ॥ अदर्धञ्च ॥ ० ॥ अद्वा ॥ प्रईरशदेःसुद्ध ॥ ० ॥
॥ प्रेर्वाप्रश्नत्वाचसागरः । प्रेर्वाप्रीप्रश्नत्वाचीचनदी ॥ सर्वधानुभ्यइन् ॥ ० ॥ पत्तिरग्निः । तुडिः । तुण्डिः । बलिः । वाटः । य
निः । देवयजिः । काशतइतिकाशिः । यतिः । मल्लिः । मल्ली । केलिः । मृशपरिणामे । मसिः । बाहुलकाद्गुणः । कोटिः । हे
लिः । बोधिः । नन्दिः । कलिः ॥ हृपिधिहृद्वृतिविदिच्छिदिकीर्त्तिभ्यश्च ॥ ० ॥ हरिर्विष्णोवहाविन्द्रेभेकेसिहेह्येवै ।
चन्द्रेकीलेल्लवङ्गेचयमेवातेचकीर्त्तितः । पेषिर्वेज्रं । रोहिर्व्रती । वर्त्तिः । वेदिः । छदिः छेत्ता । कीर्त्तिः ॥ इगुपधाक्त्ति ॥ ० ॥
कथिः । चवथिः । श्रुत्तिः । लिपिः । बाहुलकाद्द्वेषेलिविः । तूलनिष्कर्षे । तूलिः । तूलीकूर्चिका ॥ भ्रमेःसम्प्रसारणञ्च ॥ ० ॥
भूमिर्घातः । बाहुलकाद्भूमिः ॥ कृमिनिमित्तमिश्रितसुम्भामतइच्च ॥ ० ॥ किमिः । सम्प्रसारणानुवृत्तेः । कृमिरपि । तिमिर्मस्य
भेदः । शिमिर्मचकश्रुक्तयोः । सुम्भिःसमुद्रः ॥ मनेरुच्च ॥ ० ॥ मुनिः ॥ वर्त्तिर्वलिश्चाहिरण्ये ॥ ० ॥ वर्त्तिःसौत्रः । अ
स्यवलिशदेशः । क्लेशहारयोःपुंसिवलिःप्राण्यङ्गजेस्त्रियाम् । हिरण्येतु । वर्त्तिःसुवर्णं ॥ वसिर्वपियजिरजिब्रजिस
दिहनिवाशिवादिवाशिभ्यइम् ॥ ० ॥ वासिःछेदनवस्तुनि । वापिःवापी । याजिर्यष्टा । रजिःरजी । बाजिर्वातालिः । सा
दिः सारथिः । निघातिर्बाह्वघातिनी । वाशिरग्निः । वादिर्विद्वान् । वारिर्गजवन्धनी । जलेतुक्कोवम् । बाहुलकाद्धारिः
पथिकसंहतौ ॥ नहोभश्च ॥ ० ॥ नाभिःस्याक्षत्रियेपुंसिप्राण्यङ्गेतुस्त्रियांपुंस्यपीतिकेचित् ॥ कवेर्वृद्धिःछन्दसि ॥ ० ॥ का
र्विः ॥ अःशकुनौ ॥ ० ॥ शारिः । शारिका ॥ कृजःउदीचाङ्कारुषु ॥ ० ॥ कारिः शिल्पी ॥ जनिघसिभ्यामिण् ॥ ० ॥ ज
निर्जननं । घासिर्भक्ष्यमग्निश्च ॥ अज्यतिभ्याञ्च ॥ ० ॥ अजिः संयामः । अतिः पक्षी ॥ पादेच ॥ ० ॥ पदाजिः । प
दातिः ॥ अशिपणाट्योरुडायलुकौच ॥ ० ॥ अशेरुड । रशिःपुञ्जः । पणायतेगयलुक् । पाणिः करः ॥ वातेर्द्विच ॥

१ ● ॥ विःपक्षीस्त्रियांवीत्यपि ॥ प्रेहरतेःकूपे ॥ ● ॥ प्रहिःकूपः ॥ नौव्योयलोपः ॥ ● ॥ पूर्वस्यचदीर्घः । व्येङ्ङ्णस्यां
 न् यलोपश्चनेदीर्घः । नौविः । नौवीवस्त्रयम्यौमूलधनेव ॥ समानेख्यः ॥ ● ॥ सचोदात्तः । समानशब्देउपपदेत्याङ्
 यस्मादिण्स्यात्सचडिचयलोपश्चसमानस्यतूदात्तःसङ्ख्यादेशश्च । समानंख्यायतेजनैरितिसखा ॥ आडिश्चिहनिभ्यांह्र
 स्वश्च ॥ ● ॥ इण्स्यात्सचडित् ॥ आडोह्रस्वश्च ॥ ● ॥ स्त्रियःपाल्यश्चिकोटयः । सर्पेवृत्रासुरेप्यहिः ॥ अचङ् ॥ ●
 ॥ रविः । पविः । तरिः । कविः । अरिः । अलिः ॥ खनिकघ्यज्यसिवसिवनिस्निध्वनिग्रथिवलिभ्यश्च ॥ ● ॥ खनिः ।
 कविर्हिंस्रः । अजिः । असिः । वमिर्वस्त्रं । वनिरग्निः । सनिर्भक्तिर्दानश्च । ध्वनिः । ग्रन्थिः । वलिःपशुः ॥ वृतेःछन्द
 सि ॥ ● ॥ वर्तिः ॥ भुजेःकिञ्च ॥ ● ॥ भुजिः ॥ कृगृश्रृपृकुटिभिदिङ्दिभ्यश्च ॥ ● ॥ इःकिञ्च्यात् । किरिर्वरहः ।
 गिरिर्गौत्राक्षिरेगयोः । गिरिष्ठाकाणःगिरिकाणः । शिरिःशलभःहन्ताश्च । पुरिर्नगरंरजानदीच । कुटिःशालाशरी
 रश्च । भिदिर्वज्रं । ङ्दिःपरशुः ॥ कुडिकंष्योर्नलोपश्च ॥ ● ॥ कुडिदाहे । कुडिर्देहः । कपिः ॥ सर्वधातुभ्योमनिन् ॥
 ● ॥ क्रियतइतिकर्म । चर्म । भस्म । जन्म । शर्म । स्यामवलम् । इस्मन्निहिह्रस्वः । इद्म । सुत्रामा ॥ वृहेर्नीच
 ॥ ● ॥ नकारस्थाकारः । ब्रह्मतत्त्वन्तपोवेदोब्रह्माविप्रः प्रजापतिः ॥ अशिश्चकिभ्यांछन्दसि ॥ ● ॥ अश्मा । शक्ना ॥
 ह्रभृधृष्टृभृभ्यइमनिच् ॥ ● ॥ हरिमाकालः । भरिमाकुटुम्बं । धरिमारूपम् । सरिमावायुः । स्तरिमातल्पम् । श
 रिमाप्रसवः ॥ जनिमृङ्भ्यामिमनिन् ॥ ● ॥ जनिमाजन्म । मरिमामृत्युः ॥ वेज्रःसर्वत्र ॥ ● ॥ छन्दसिभाषायाञ्चेत्यर्थः
 । वेमातन्नुवायदण्डः । अर्द्धर्चादिः । सामनी । वेमनीइतिवृत्तिः ॥ नामन्सीमन्व्योमन्गोमन्लोमन्पाप्मन्धामन् ॥
 ● ॥ सप्तत्रयोनिपात्यन्ते । म्नायतेऽनेनेतिनाम । सिनेतेर्दीर्घः । सीमा । सीमानौ । सीमानः । पक्षेडाप् । सीमै । सीमाः ।
 व्येज्रन्त्यस्त्रोवङ्गुणः । योम । रौतेः । रोमं । लोम । पाप्मापापं । धामापरिमाणो जश्च ॥ मिथुनेमनिः ॥ ● ॥ उपसर्गक्रिये

॥सकौ॥

॥ ह० ॥

॥ २०३ ॥

संबंधेमिथुनं । स्वर्गार्थमिदं । सुशर्मा ॥ सातिभ्याम्भनिन्मनिणौ ॥ ० ॥ स्थिति । साम । सामनी । आत्मा ॥ हनिमशिभ्यांसि
कन् ॥ ० ॥ हंसिकाहंसयोषिति । मक्षिका ॥ कोररन् ॥ ० ॥ कवरः ॥ गिरउडच् ॥ ० ॥ गरुडः ॥ इन्द्रेः कर्मिन्नलोषि
श्च ॥ ० ॥ इदं ॥ कायतेर्डिमिः ॥ ० ॥ किम् ॥ सर्वधातुभ्यः ष्टन् ॥ वस्त्रं । अस्त्रं । शस्त्रं । इस्त्रन्नितिह्रस्त्रं । क्कं दनां
च्छत्रम् ॥ भ्रस्त्रिगमिभिमहनिविशयशां वृद्धिश्च ॥ ० ॥ भ्राष्ट्रः । गात्रं शकटम् । नात्रं स्तोत्रम् । हात्रम्भरणं । वैष्ट्रं
। आष्ट्रमाकाशं ॥ दिवेर्दुच ॥ ० ॥ द्यौत्रं ज्योतिः ॥ उंघिखनिम्यांकित् ॥ ० ॥ उंष्ट्रः । खात्रं । खनित्रञ्जलाधारश्च
॥ सिचिमुचोष्टेरुच् ॥ ० ॥ सूत्रं । मूत्रं ॥ अमिचिर्मिदिशसिभ्यः त्रः ॥ ० ॥ अन्त्रम् । चित्रं । मित्रं । शस्त्रं ॥ पुत्रो
ह्रस्वश्च ॥ ० ॥ पुत्रः ॥ स्त्रायतेर्इट् ॥ ० ॥ स्त्री ॥ गुधृतीपचिवचियमिसदिक्षदिभ्यस्त्रः ॥ ० ॥ गोत्रं स्त्रान्नीमवंशयोः
। गोत्रापृथिवी । धर्त्रेगृहं । वेत्रं । पत्रं । वक्त्रं । यन्त्रम् । सत्रं । क्षत्रं ॥ ऊयामाशुभसिभ्यः त्रन् ॥ ० ॥ होत्रं । यात्रा
। मात्रा । श्रोत्रं । भस्त्रा ॥ गमेश्च ॥ ० ॥ गात्रं ॥ दादिभ्यश्चन्दसि ॥ ० ॥ दाचं । पात्रं ॥ भूवादिगृभ्येगिन्त्रन् ॥ ० ॥
भाषित्रं । वादित्रं । गारित्रमोदनं ॥ चरेर्वृत्ते ॥ ० ॥ चारित्रं ॥ अशित्रादिभ्यश्चोत्रौ ॥ ० ॥ अशित्रं । वहित्रं । धरि
त्रीमही ॥ त्रैश्चैवमादिभ्यश्चोत्रः ॥ ० ॥ त्रौत्रम्प्रहरणं । वृत्रं । वरुत्रंप्रावरणं ॥ अमेर्द्विषतिचिन् ॥ ० ॥ अमित्रोश्च
त्रुः ॥ आःसमिण्णिकविभ्यां ॥ ० ॥ सम्पूर्वादिशःनिपूर्वात्कषेश्चास्यात् । स्वर्गदित्वाद्ययत्वं । समया । निकषा ॥ चित्तेः
कणःकश्च ॥ ० ॥ बाहुलकादगुणः । चिकणं मसृणंस्त्रिधं ॥ सूचेःस्मन् ॥ ० ॥ सूक्ष्मम् ॥ पतेर्दुम्भुन् ॥ ० ॥ पुमी
न् ॥ रुचिभुजिभ्याङ्घ्रिन् ॥ ० ॥ रुचिघ्यमिष्टम् । भुजिघ्योदासः ॥ वसेस्तिः ॥ ० ॥ वस्तिर्नभेरघोहयोः । वस्त
यःस्युर्हशासूत्रे । बाहुलकात् । शासः । शास्तिःरजदरुडः । विंध्याख्यमगमस्यतीतिअगस्तिःशकंधादिः ॥ सावसेः ॥ ०
॥ स्वस्तिस्वर्गदिपाठाद्ययत्वं ॥ वैतसेः ॥ ० ॥ वितस्तिः ॥ पदिप्रधिभ्यान्नित् ॥ ० ॥ पत्तिः । प्रथितिः । तितुत्रेष्व्य

हादीनामितीह ॥ दृष्टानेर्हसश्च ॥ ० ॥ दृतिः ॥ कृद्वृत्तपिभ्यः क्रीटन् ॥ ० ॥ किरीटं । तिरीटं सुवर्णेशिरोवेष्टनं । कृपी
 टंकुक्षिवारिणौः ॥ रुचिर्वाचिकुचिकुटिभ्यः कितच् ॥ ० ॥ रुचितंमिष्टं । उचितं । कुचितं परिमितं । कुटितं कुटिलं ॥
 कुटिकुधिभ्यां कलन् ॥ ० ॥ कुट्टमलम् । कुष्मलम् ॥ कुयेर्लृञ्च ॥ ० ॥ कुल्लनम्पापम् ॥ सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥ ० ॥ चे
 तः । सरः । पयः । सदः ॥ रपेरतएच ॥ ० ॥ रेपोवप्यं ॥ अशेर्देवनेयुङ् ॥ ० ॥ देवनेस्तुतौवशः ॥ उज्जेर्वलेवलिपश्च ॥
 ० ॥ श्रोजः ॥ श्रैः सम्प्रसारणश्च ॥ ० ॥ शवः । शवसौ । वलपर्यायोयम् ॥ अयतेः स्वाङ्गेशिरः कितच् ॥ ० ॥ अयतेः शिर
 आदेशोऽसुन् कितच् । शिरः । शिरसी ॥ अर्नेरुच ॥ ० ॥ उरः ॥ व्याधौशुङ् ॥ ० ॥ अर्शागुद्व्याधिः ॥ उदकेनुङ्
 ॥ ० ॥ अर्नेरसुन्स्यात्तस्यचनुङ् । अर्णः । अर्णसी ॥ इणञ्जागसि ॥ ० ॥ एनः ॥ रिचेर्दनेघिच ॥ ० ॥ चात्प्रत्ययस्य
 नुङ् । घिष्वात्कुत्वं । रेक्णः सुवर्णं ॥ आयतेरनेहसश्च ॥ ० ॥ चनोभक्तम् ॥ वृङ्शीङ्भ्यां रूपस्वाङ्गयोः पुङ् ॥ ० ॥ ४
 षौरूपं । शेषोगुह्यं ॥ सुरीभ्यान्तुङ् ॥ ० ॥ स्रोतः । रेतः ॥ पातेर्वलेजुङ्च ॥ ० ॥ पाजः । पाजसी ॥ उदकेयुङ्च
 ॥ ० ॥ पायः ॥ अनेच ॥ ० ॥ पायोभक्तम् ॥ अदेर्नुम्धौच ॥ ० ॥ अदेर्भक्तेवाचोऽसुन्नुमागमोधादेशश्च । अन्धोऽन्न
 म् ॥ स्कन्देऽस्वाङ्गे ॥ ० ॥ स्कन्धः । स्कन्धसी ॥ आपः कर्माख्यायाम् ॥ ० ॥ कर्माख्यायां ह्रस्वोनुङ्चवा । अप्नः । अप
 । वाङ्गलकात् । आपः । आपसी । रूपेजुङ् ॥ अङ्गोर्ह्रस्वं । उदकेनुम्भौच ॥ अम्भः ॥ नहेर्दिविभश्च ॥ ० ॥ नभः ॥
 इणञ्जागअपरधेच ॥ ० ॥ जागः पापापरधयोः ॥ अमेर्जङ् ॥ ० ॥ अंहः ॥ रमेश्च ॥ ० ॥ रंहः ॥ देशेऽहच ॥ रि
 मन्तेस्त्रिन् । रहः ॥ अञ्जिजुजिभृजिभ्यः कुञ्च ॥ ० ॥ एभ्योऽसुन्कवर्गश्चान्तादेशः । अङ्गश्चिह्नशरीरयोः । अङ्गः प
 क्षी । योगः समाधिः । भर्गस्तेजः ॥ भूर्गञ्जिभ्याङ्कित् ॥ ० ॥ भुवः । रजः ॥ वसेर्णिन् ॥ ० ॥ वासोवस्त्रं ॥ चष्टेऽष्टेऽष्टकः
 ॥ ० ॥ वक्षः ॥ पचिर्वाचिभ्यां सुङ् ॥ ० ॥ पक्षसीनुस्मृतौपक्षौ । वक्षोहृदयं ॥ वहिहाथाभ्यश्चन्दसि ॥ ० ॥ वक्षः

॥सि०कौ०॥
॥ ६० ॥
॥ २०४ ॥

अनङ्गान् । हासाश्चन्द्रः । धासाःपर्वतइतिप्राञ्चः । कस्तुतस्तुशिदिद्यनुवर्त्तनेनतुसुइ । तेनवर्त्तेरुपधावृद्धिः । इतरयोग
नेयुगितियुक् । शोणाधृष्णून्टवाहसा । ओताहवंगृणवस्तोमवाहाः । विश्वेविहायाः । वाजम्भरेविहायाः ॥ देवेनयःपृ
थिवींविश्वधायाः । आधारयत् पृथिवींविश्वधायसं । धर्षसम्भूरिधायसमित्यादि ॥ इणञ्चासिः ॥ ॥ अयाःवह्निः । स्व
रादिपाठादव्ययं ॥ मिथुनेऽसिःपूर्ववच्चसर्वम् ॥ ॥ उपसर्गविशिष्टोधातुर्भिथुनन्त्वासुनोपवाटोऽसिःस्वार्थः ॥ न
जिहनएहच ॥ ॥ अनेहाः । अनेहसौ ॥ विधानोवेधच ॥ ॥ विदधात्तितिवेधाः ॥ नुवोधुइ ॥ ॥ नोधाः ॥ गति
कारकोपपदयोःपूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वञ्च ॥ ॥ असिःस्यात् । सुतपाः । जातवेदाः । गतिकारकोपपदान्कृदित्युत्तरप
दप्रकृतिस्वरत्वेसतिशेषस्यानुंदात्तत्वेप्राप्तेतदपवादार्थमिदम् ॥ चन्द्रेमोडित् ॥ ॥ चन्द्रोपपदान्माडोऽसिःस्यात्सचडि
त् । चन्द्रमाः ॥ वयसिधात्रः ॥ ॥ वयोधास्तरुणः ॥ पयसिच ॥ ॥ पयोधाःसमुद्रोमेघञ्च ॥ पुरसिच ॥ ॥ पुरेधाः
॥ पुरुरवाः ॥ ॥ पुरुशदस्यदीर्घौरैतेरसिञ्चनिपात्यते ॥ चक्षेर्वज्जलंशिच ॥ ॥ नृचक्षाः ॥ उषःकित् ॥ ॥ उ
षः ॥ दमेरुनसिः ॥ ॥ सप्तार्चिर्दमुनाः ॥ अङ्गतेरसिः ॥ ॥ इरुडागमञ्च । अङ्गिरः ॥ सर्त्तैरप्पूर्वादसिः ॥ ॥ अ
प्सरः । प्रायेणार्थभूम्नि । अप्सरसः ॥ विदिभुजिभ्याम्बिश्चे ॥ ॥ विश्ववेदाः । विश्वभोज्ञाः ॥ वशेःकनसिः ॥ ॥ स
म्प्रसारणं । उशनाः ॥ ॥ इत्युणादियुचतुर्थःपाटः ॥ ॥ ॥ अदिभुवोडुतच् ॥ ॥ अद्भुतम् ॥ गुधेरूमः ॥ ॥
गोधूमः ॥ मसेरुरन् ॥ ॥ मसूरः । प्रथमेपादेअसेरुरन्मसेश्चेत्यत्रव्याख्यातः ॥ स्थःकिच ॥ ॥ स्थूरोमनुष्यः ॥ पा
तेरक्ति ॥ ॥ पाक्तिः स्वामी । सम्पातिःपक्षिगजः ॥ वानेर्नित् ॥ ॥ वानिर्गदित्यसोमयोः ॥ अर्त्तेश्च ॥ ॥ अरति
रुद्रेगः ॥ नृहेःक्रोहलोपञ्च ॥ ॥ नृणं ॥ वृज्जुटितनिताडिभ्यउलन्तरञ्च ॥ ॥ वियन्तेलुट्यन्तेतन्यन्तेताड्यन्त
इतिवात्सङ्कुलाः ॥ दंसेटटनौञ्चाच ॥ ॥ दासःसेरकम्पूद्रयोः ॥ दंशेश्च ॥ ॥ दाशोधीवरः ॥ अदिचेर्दसिः ॥

• ॥ स्वर्गादिपाठादव्ययत्वम् । उच्चैः ॥ नौदीर्घश्च ॥ • ॥ नीचैः ॥ सौरमेःकोट्टुमेपूर्वपदस्यचदीर्घः ॥ • ॥ रमेःसु
 पूर्वाद्दमेवाचेत्तःस्यात् । किञ्चादनुनासिकलोपः । सूरतउपशान्तोदयालुश्च ॥ पूत्रोयसुक्हस्वश्च ॥ • ॥ यत्प्रत्ययः
 । पुण्यम् ॥ संसेःशिकुट्टिकिञ्च ॥ • ॥ संसन्तेः शिर्देशःयत्प्रत्ययःकिञ्चस्यकुडागमश्च । शिक्यं ॥ अर्त्तेःक्युरुच्च ॥ • ॥
 उरगोमेषः ॥ हिंसेरीरन्नोरचौ ॥ • ॥ हिंसीरेवाघट्टुष्टयोः ॥ उदिदृष्टान्तेरजलौपूर्वपदान्त्यलोपश्च ॥ • ॥ उद
 रम् ॥ डित्खनेर्मुट्टसचोदात्तः ॥ • ॥ अच्अल्चडित्याद्जातोर्मुट्टसचोदात्तः । मुखं ॥ अमेःसन् ॥ • ॥ अंसः ॥ मुहेः
 खोमूर्च ॥ • ॥ मूर्खः ॥ नहेर्हलोपश्च ॥ • ॥ नखः ॥ शोडोह्रस्वश्च ॥ • ॥ शिखा ॥ माङ्ऊखोमयच् ॥ • ॥ मयू
 खः ॥ कलिगलिभ्याम्फगस्योच्च ॥ • ॥ कुल्फःशरीरावयवोरोगश्च । गुल्फःपादयन्त्रिः ॥ स्पृशेःश्वण्श्रुनौपृच ॥ •
 ॥ श्वण्श्रुनौप्रत्ययौपृङ्त्वादेशः । पार्श्वेऽस्त्रीकक्षयोरधः । पर्शुरायुधं ॥ श्मनिश्रयतेर्डुन् ॥ • ॥ श्मन्शब्दोमुखवाची । मु
 खमाश्रयतइतिश्मश्रु ॥ अश्वाद्यश्च ॥ • ॥ अश्रुनयनजलम् ॥ जनेष्टन्लोपश्च ॥ • ॥ जटा ॥ अच्तस्यजङ्घच् ॥ • ॥
 तस्यजनेःजंघादेशःस्यादच्च । जङ्घा ॥ हन्तेःशरीरावयववेद्वेच ॥ • ॥ जघनं । पञ्चान्नितम्बःस्त्रीकक्षाःक्लीवेतुजघनम्यु
 रः ॥ क्लिशेरन्लोपश्च ॥ • ॥ लकारस्यलोपः । केशः ॥ फलेरितजादेश्चपः ॥ • ॥ पलितम् ॥ कृत्त्रादिभ्यःसंज्ञायावुन्
 ॥ • ॥ करकः । करका । कटकः । नरकम् । नरकः । नारकोपिचेतिद्विरूपकोशः । सरकं गगनं । कोरकः । कोरक
 च्च ॥ चीकयतेराद्यन्तविपर्ययश्च ॥ • ॥ कीचकोवंशभेदः ॥ पचिमचोरिचोपधायाः ॥ • ॥ पेचकः । मेचकः ॥ जनेरर
 षच् ॥ • ॥ जठरं ॥ वचिमनिभ्याञ्चिच्च ॥ • ॥ वठरोमूर्खः । मठरोमुनिशैराडयोः । विदादित्वान्माठरः । गर्गीदित्वान्मा
 ठर्यः ॥ ऊर्ज्जिदृष्टान्तेरलचौपूर्वपदान्तलोपश्च ॥ • ॥ ऊर्जरःश्रूररक्षसोः ॥ कृदरादयश्च ॥ • ॥ कृदरःकूपूलः । मू
 दरम्बिलसत् । सृदरःसर्पः ॥ हन्तेर्युनाद्यन्तयोर्घञत्वत्वे ॥ • ॥ घातनोमारकः ॥ क्रमिगमिर्क्षमिभ्यस्तुन्वृद्धिश्च ॥ • ॥ कान्तः

सिके.०
॥ ३० ॥
॥ ३१ ॥

पक्षी । गान्तुःपथिकः । धान्तुर्मशकः ॥ ह्यतेःकन्यन्हिरच् ॥ ३० ॥ कन्यन्प्रत्ययः । हिरण्यं ॥ कृजःपासः ॥ ३१ ॥ कर्पासुः
। विल्वादिवाक्कार्पासंस्वस्व ॥ जनेस्तुरश्च ॥ ३२ ॥ जर्तुःर्हस्तीयोनिश्च ॥ ऊर्णोतेर्डः ॥ ३३ ॥ उर्णा ॥ दधातेर्यत्नुङ् ॥ ३४ ॥ धा
न्यं ॥ जीर्यतेः ॥ ३५ ॥ किन्श्चवः । जिब्रिःस्यात्कालपक्षिणेः । बाङ्गलकाङ्गलिचेतिदीर्घान् ॥ मद्यतेर्यलोपोमञ्चापतुङ्गालः
॥ ३६ ॥ मद्यतेरालप्रत्ययःस्युत्तस्यापतुङ्गामोधातेर्यलोपोमकारश्चान्यस्य । ममापतालोविषये ॥ चृजेःकीकन् ॥ ३७ ॥ चृजी
कइन्द्रोधूमश्च ॥ तनेतेर्डडःसन्वच्च ॥ ३८ ॥ तितडःपुंसिक्लीवेच ॥ अर्भकपृथुकपाकावयसि ॥ ३९ ॥ चृधुवृद्धौ । अतोवु
न् । भकारश्चान्नादेशः । प्रथेःकुक्कुम्प्रसारणश्च । पिबतेःकन् । अवद्यावमाधमार्वरेफाः ॥ ४० ॥ कुत्सितेवदेर्नञियत् ॥
अवद्यं ॥ अवतेरमः ॥ वस्यपक्षेधः । अवमः । अधमः ॥ अर्त्तैर्वैन् ॥ अर्त्तैर्वा । रिफतेस्त्रौदादिकादेः । रेफः ॥ लीरीडो
र्ह्रस्वःपुङ्गतौश्चेषणकुत्सनयोः ॥ ४१ ॥ तर्गैप्रत्ययौकमात्स्लोधातोर्ह्रस्वःप्रत्ययस्यपुङ् । लिप्तिंश्चिष्टं । रिप्रंकुत्सितं ॥ क्लि
शेरीचोपधायाःकन्लोपश्चलोनामच ॥ ४२ ॥ क्लिशेःकन्स्यात् । उपधायाईत्वंलस्यलोपोनामागमश्च । कीनाशःयमः ।
कित्त्वफलञ्चिन्यम् ॥ अञ्जेतेरश्रुकर्मणिवरङ् ॥ ४३ ॥ चकारटुपधायांईत्वम् । ईश्वरः ॥ चतेरुरन् ॥ ४४ ॥ चवारः ॥
प्रातनेररन् ॥ ४५ ॥ प्रातः ॥ अमेस्तुङ् ॥ ४६ ॥ अन्तर्मध्यम् ॥ दहेर्गौलोपोदश्चतः ॥ ४७ ॥ गप्रत्ययोधातेरन्यस्यलोपो
दकारस्यनकारः । नगः ॥ सिचेःसंज्ञायांहनुमौकश्च ॥ ४८ ॥ सिञ्चतेःकप्रत्ययोहकारदेशेनुमचस्यात् । सिंहः ॥ व्याङ्घ्रि
तेश्चजातौ ॥ ४९ ॥ कप्रत्ययःस्यात् । व्याघ्रः ॥ हन्तेरच्घुरच ॥ ५० ॥ घोरम् ॥ क्षमेरुपधालोपश्च ॥ ५१ ॥ चादच् । क्ष्मा
॥ तरनेर्द्रिः ॥ ५२ ॥ त्रयः । त्रीन् ॥ ग्रहेरनिः ॥ ५३ ॥ ग्रहणिः । डीष् । ग्रहणीव्याधिभेदः ॥ प्रथेरमच् ॥ ५४ ॥ प्रथमः
॥ चरेश्च ॥ ५५ ॥ चरमः ॥ मङ्गेरलच् ॥ ५६ ॥ मङ्गलं ॥ ५७ ॥ इत्युणादौपञ्चमःपादः ॥ ५८ ॥ उणादयोवङ्गलम् ।
३।३।१। एतेवर्तमानेसंज्ञायाञ्चबङ्गलंस्युः । केचिदविहिताःप्युह्याः ॥ संज्ञासुधातुरूपाणि प्रत्ययाश्चततःपरे । क

र्याविद्यादनूबन्धमेतच्छास्त्रमुणादिषु ॥ भूतेऽपिदृश्यन्ते । ३ । ३ । २ ॥ भविष्यतिगम्यादयः । ३ । ३ । ३ । दाशगोघ्नैसम्प्र
 दाने । ३ । ४ । ७३ । एतौसम्प्रदानेकारकेनिपात्येते । दाशन्तितस्मैदाशः । गांहन्तितस्मैगोघ्नोऽतिथिः ॥ भीमादयोपादा
 ने । ३ । ४ । ७४ । भीमः । भीष्मः । प्रस्कन्दनः । प्ररक्षः । मूर्खः । खलतिः ॥ ताभ्यामन्यत्रोणादयः । ३ । ४ । ७५ । स
 म्प्रदानपरमर्शार्थन्ताभ्यामिति । ततोसौभवतितन्तुः । वृत्तन्तदितिर्वर्म । चरितन्तदितिचर्म ॥ तुमुन्गुलौकियायाङ्कियार्था
 याम् । ३ । ३ । १० । क्रियार्थायांक्रियायामुपपदेभविष्यत्यर्थेधातोरेतौस्तः । मान्तत्वादव्ययत्वम् । कृष्णंद्रष्टुंयाति । कृष्ण
 न्दर्शकोयाति । अत्रवासरूपेणतृजादयोऽन पुनर्गुलुक्तेः ॥ समानंकर्तृकेषुतुमुन् । ३ । ३ । १५८ । अक्रियार्थोपप
 दार्थमेतत् । इच्छार्थेष्वेककर्तृकेषूपपदेषुधातोस्तुमुन्स्यात् । इच्छतिभोक्तुम् । वष्टिवाञ्छतिवा ॥ शकधृयज्ञाज्जाघटर
 भलभक्तमसहार्हास्त्वर्थेषुतुमुन् । ३ । ४ । ६५ । एषूपपदेषुधातोस्तुमुन्स्यात् । शक्नोतिभोक्तुम् । एवन्धृञ्जोत्यादौ । अ
 र्थग्रहणमस्तिनैवसम्बध्यते । अनन्तरत्वात् । अस्तिभवतिविद्यतेवाभोक्तुम् । पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु । ३ । ४ । ६६
 । पर्याप्तिःपूर्णा । तद्वाचियुसामर्थ्यवचनेषूपपदेषुतुमुन्स्यात् । पर्याप्तेभोक्तुं प्रवीणःकुशलःपटुरित्यादि । प
 र्याप्तिवचनेयुक्तिम् । अलंभुक्त्वा । अलमर्थेषुक्तिम् । पर्याप्तभुङ्क्ते । प्रभूततेहगम्यतेनतुभोक्तुःसामर्थ्यम् ॥ कालसम
 यवेलास्तुतुमुन् । ३ । ३ । १६७ । पर्यायोपादानमर्थोपलक्षणार्थे । कालार्थेषूपपदेषुतुमुन्स्यात् । कालःसमयोवेला
 अनेहावाभोक्तुम् । प्रैषादियहणमिहानुवर्ततेनेह । भूतानिकालःपचतीतिवार्त्ता ॥ भाववचनाञ्च । ३ । ३ । १९ ।
 भावइत्यधिकृत्यवक्ष्यमाणघञादयःक्रियार्थायांक्रियायाम्भविष्यतिस्युः । यागाययाति ॥ अण्कर्मणिच । ३ । ३ । १२
 । कर्मण्युपपदेक्रियार्थायांक्रियायाञ्चाणस्यात् । गुलोपवादः । काण्डलावोव्रजति । परत्वादयंकादीन्वाधते । कम्बला
 दायोव्रजति ॥ पदरुजविशसृशोधत् । ३ । ३ । १६ । भविष्यतीतिनिवृत्तम् । पद्यतेऽसौपादः । रुजतीतिरोगः । वि

॥ सि० कौ० ॥
॥ क० ॥
॥ २०६ ॥

शतीतिवेशः । स्पृशतीतिस्पर्शः ॥ स्थिरे । ३ । ३ । १७ । स्थितिलुप्तविभक्तिकंसर्तः स्थिरेकर्त्तरिघञ्स्यात् । सरतिका
लान्तरमितिसारः ॥ व्याधिमत्स्यवलेषुचेतिवाचं ॥ ० ॥ अतीसारेव्याधिः । अन्तर्भावितग्यर्थोत्रसरतिः । रुधिरादिकमति
शयेनसारयतीत्यर्थः । विसारेमत्स्यः । सारेवलेदृढंशेच ॥ भावे । ३ । ३ । १८ । सिद्धावस्थापन्नेधात्वर्थेवाच्चेधातोर्घञ्
स्यात् । पाकः । पाकौ ॥ स्फुरतिस्फुल्लयोर्घञि । ६ । १ । ४७ । अनयोरेचञ्चात्वंस्याद्वुञ्जि । स्फारः । स्फालः । उपसर्ग
स्यघञीतिदोर्घः । परीहारः ॥ इकःकाशे ॥ काशेउत्तरपदेइगन्तस्यैवप्रादेर्दीर्घः । नीकाशः । अनूकाशः । इकः
किं । प्रकाशः । नेदात्तोपदेशेतिनवृद्धिः । शमः । आचमादेस्तु । आचामः । कामः । वामः । विश्रामइतिवपाणिनी
यं ॥ स्यदोजवे । ६ । ४ । २८ । सन्देर्घञिनलोपोवृद्धिभावश्चनिपात्यते । स्यदोवेगः । अन्यत्रस्यन्तः ॥ अवोदैधौद्म
प्रश्नथहिमश्नथाः । ६ । ४ । २९ । अवोदः । अवक्लेदनम् । एधइन्धनम् । ओद्मः । उन्दनम् । अन्येर्नलोपोवृद्धिभा
वश्च ॥ अकर्त्तरिचकारकेसंज्ञायाम् । ३ । ३ । १९ । कर्त्तृभिन्नेकारकेघञ्स्यात् । घञिचभावकरणयोः । रञ्जेर्नलोपः स्या
त् । रगः । अनयोःकिम् । रज्यत्यस्मिन् रङ्गः । प्रास्यतेइतिप्रासः । संज्ञायामिति प्रायिकम् । कोभवतालाभोलब्धः । इ
तउत्तरभावेअकर्त्तरिकारकइतिह्यल्युटोवङ्गलमितियावद्वयमप्यनुवर्तते ॥ परिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः । ३ । ३ । २०
। घञ्अजपोर्वाधनार्थमिदम् । एकस्तगडुलनिचायः । द्वौशूर्पनिष्पावौ । द्वौकारौ ॥ दारजारौकर्त्तरिणिनुक् ॥ ० ॥
दारयन्तीतिदारः । जरन्तीतिजारः ॥ इडश्च । ३ । ३ । २१ । घञोपवादः । उपेत्यअस्मादधीयतेउपाध्यायः
॥ अपादानेस्त्रियामुपसंग्यानन्तदन्ताच्चवाडीय् ॥ ० ॥ उपाध्याया । उपाध्यायी ॥ श्रूवाद्युवर्षनिवृत्तेषु ॥ ० ॥ श्रूइत्य
विभक्तिकोर्निर्देशः । शारेवायुः । करणेघञ् । शारेवर्षेः । चित्रीकरणमिहधात्वर्थः । निव्रियतेआवृयतेऽनेनेतिनिवृत्त
मावर्णं । वाङ्गलकात्करणेत्तः । गौरिवाक्यतनीशारः प्रायेणशिशिरेकशः । अकृतप्रावरणइत्यर्थः ॥ उपसर्गोरुवः । ३ ।

३। २२। घञ्। संस्रवः। उपसर्गैकिम्। रवः॥ अभिनिसस्तनःशृङ्गसंज्ञायाम्। ८। ३। ८६। अस्मात्स्तनःसस्य
 मूर्द्धन्यः। अभिनिष्ठानोवर्णः। शृङ्गसंज्ञायाम्। अभिनःस्तनतिमृदङ्गः॥ समियुद्गुदुवः। ३। ३। २३। सम्ययतेमि
 श्रीक्रियतेगुडादिभिरितिसंयावः। पिष्टविकारेऽपूपविशेषः। सन्द्रावः। सन्दावः॥ अग्नीभुवोऽनुपसर्गै। ३। ३। २४
 । आयः। नायः। भावः। अनुपसर्गैकिम्। प्रश्रयः। प्रणयः। प्रभवः। कथम्प्रभावेणज्ञइतिप्रकृष्टोभावइतिप्रादिस
 मासः। कथंज्ञोनयइतिवाङ्मूलकात्॥ वैश्वश्रुवः। ३। ३। २५। विक्षावः। विश्रावः। वैकिं। क्षवः। अवः॥ अवे
 दोर्नियः। ३। ३। २६। अवनायः अधोनयनम्। उन्नायः उर्द्धनयनं। कथमुन्नयः उत्प्रेक्षेतिवाङ्मूलकात्॥ प्रे
 दुस्तुसुवः। ३। ३। २७। प्रद्रावः। प्रस्तावः। प्रस्तावः। प्रेइतिकिम्। द्रवः। स्तवः। स्रवः॥ निरभ्योःपूर्वोः। ३। ३।
 २८। निष्पूयतेश्रूय्यादिभिरितिनिष्पावोधान्यविशेषः। अभिलावः। निरभ्योःकिम्। पवः। लवः॥ उन्न्योर्घः। ३।
 ३। २९। उद्गारः। निगारः। उन्न्योःकिम्। गरः॥ कृधान्ये। ३। ३। ३०। कृइत्यस्माद्धान्यविषयकादुन्न्योर्घ
 ङ्स्यात्। उक्कारेनिकारेधान्यस्यविक्षेपइत्यर्थः। धान्येकिं। भिक्षोत्तरः पुष्पनिकरः॥ यज्ञेसमिस्तुवः। ३। ३।
 ३१। समेत्यस्तुवन्तियस्मिन्देशेकन्दोगाःसदेशःसंस्तावः। यज्ञेकिम्। संस्तवः परिचयः॥ प्रेस्त्रोऽयज्ञे। ३। ३।
 ३२। अयज्ञेइतिकेदः। यज्ञेइतिप्रकृतत्वात्। प्रस्तारः। अयज्ञेकिम्। वर्हिषः प्रस्तरोमुष्टिविशेषः॥ प्रथनेवावश
 दे। ३। ३। ३३। विपूर्वात्स्त्वृणातेर्घञ्स्यादशृङ्गविषयेप्रथने। पटस्यविस्तारः। प्रथनेकिम्। तृणविस्तरः। अ
 शृङ्गेकिम्। अश्रुविस्तरः॥ कन्दोनाम्निच। ३। ३। ३४। खड्ग्यनुवर्तते। विष्टारःपङ्क्तिश्चन्दः। विस्तीर्यन्तेस्मिन्नक्ष
 राणीत्यधिकरणेघञ्। ततःकर्मधारयः॥ कन्दोनाम्निच। ८। ३। ९४। विपूर्वात्स्त्वृणातेर्घञ्जन्तस्यसस्यघञ्स्याच्छ
 न्दोनाम्नि॥ उदियहः। ३। ३। ३५। उद्गाहः॥ समिमुष्टौ। ३। ३। ३६। मल्लस्यसंयाहः। मुष्टौकिम्। द्रव्य

॥ सि० कौ० ॥

॥ ६० ॥

॥ २०७ ॥

स्यसंयहः ॥ परिच्योर्नीणोर्द्वीताभ्रेषयोः । ३ । ३ । ३७ । परिपूर्वान्नयतेर्निपूर्वादिणश्चघञ्स्यात् क्रमेणद्वीतेऽभ्रेषेच
विषये । परिणायेनशागन्हन्ति । समन्तान्नयनेनेत्यर्थः । एषोत्रन्यायः । उचितमित्यर्थः । द्रुताभ्रेषयोःकिम् । परिण
योविवाहः । न्ययोनाशः ॥ परवनुपात्ययङ्णः । ३ । ३ । ३८ । क्रमप्राप्तस्यञ्जनतिपातोऽनुपात्ययस्तवपठ्यायः । अ
नुपात्ययेकिम् । कालस्यपर्ययः । अतिपातइत्यर्थः ॥ व्युपयोःशेतेःपर्याये । ३ । ३ । ३९ । तवविशयः । तवराजोपश
यः । पर्यायेकिम् । विशयः संशयः । उपशयः । शमीपशयनम् ॥ हस्तादानेचेरस्तेये । ३ । ३ । ४० । हस्तादानइ
त्यनेनप्रत्यासन्निगदेयस्यलक्ष्यते । पुष्पप्रचायः । हस्तादानेकिम् । वृक्षाग्रस्थानोफलानांयष्ट्याप्रचयङ्करोति । अस्तेयेकिम्
। पुष्पप्रचयश्चैत्येण ॥ निवासचितिशरीरेपसमाधानेष्वादेश्चकः । ३ । ३ । ४१ । एषुचिनेतेर्घञ्श्चादेश्चकारः । उ
पसमाधानंराशीकरणं तच्चधान्यर्थः । अन्त्येप्रत्ययार्थस्यकारकस्योपाधिभूत्वात् । निवासे । काशीनिकायः । चितौ । आकाशमग्नि
ञ्चिन्वीत । शरीरे । चीयतेऽस्मिन्नर्थेऽर्कमितिकायः । समूहे । गोमयनिकायः । एषुकिं । चयः । चःकइतिवक्त
व्येऽदेरिन्त्युक्तेयङ्लुक्पादेरेवयथास्यादिति । गोमयानान्निकेचायः पुनःपुनःराशीकरणमित्यर्थः ॥ सङ्घेचानौत्तराधर्त्ये ।
३ । ३ । ४२ । चेर्घञ्श्चादेश्चकः । भिक्षुनिकायः । प्राणिनांसमूहःसङ्घः । अनौत्तराधर्त्येकिम् । सूकरनिचयः ।
सङ्घेकिम् । ज्ञानकर्मसमुच्चयः ॥ कर्मव्यतिहारेणर्चस्त्रियाम् । ३ । ३ । ४३ । स्त्रीलिङ्गेभावेणर्चस्त्रियामः ॥ न
कर्मव्यतिहारे । ७ । ३ । ६ । अत्रयेचनस्यात् । व्यावकोशी । व्यावहासी ॥ अभिविधौभावइनुण् । ३ । ३ । ४४ ।
अणिनुणः । इनरणनपत्ये । सांख्यविणम्बर्तते ॥ आक्रोशेऽवन्योर्यहः । ३ । ३ । ४५ । अवनिस्तयोर्यहेर्घञ्स्यात्शापे
। अवयाहस्तेभूयात् । अभिभवइत्यर्थः । नियाहस्तेभूयात् । बाधइत्यर्थः । आक्रोशेकिम् । अवयहःपदस्य । नियहश्चे
रस्य ॥ प्रेलिप्सायाम् । ३ । ३ । ४६ । पात्रप्रयाहेणचरतिभिक्षुः ॥ परैयज्ञे । ३ । ३ । ४७ । उत्तरःपरियाहः ।

स्थेनवेदेःस्वीकरणं ॥ नौवृधान्ये । ३ । ३ । ४८ । वृद्धितिलुप्रपञ्चमीकम् । नीवारः । धान्येकिम् । निवारकन्या । कि
 न्विषयेपिवाङ्गलकाटप् । प्रवसूसेतिवत् ॥ उदिश्रयतियौतिपूडुवः । ३ । ३ । ४९ । उच्छायः । उद्यावः । उत्पावः । उ
 द्रावः । कथम्पतनान्ताःसमुच्छयाइतिवाङ्गलकात् ॥ विभाषाङ्गिरुल्लुवोः । ३ । ३ । ५० । आणवः । आरवः । आल्लवः ।
 आल्लवः ॥ अवेयहोवर्षप्रतिबन्धे । ३ । ३ । ५१ । विभाषेतिवर्तते । अवयहः । अवयाहः । वर्षप्रतिबन्धेकिम् । अवयहः
 पदस्य ॥ प्रेवणिजाम् ३ । ३ । ५२ । प्रेयहेर्धन्वावणिजां सम्बन्धिचेत्प्रत्ययार्थः । तुलासूत्रमितियावत् । तुलाप्रय
 हेणचरति । तुलाप्रयहेण ॥ रश्मौच । ३ । ३ । ५३ । प्रयहः । प्रयाहः ॥ वृणोतेरच्छादने । ३ । ३ । ५४ । विभाषा
 प्रइत्येव । प्रवारः । प्रवरः ॥ यगैभुवोऽवज्ञाने । ३ । ३ । ५५ । परिभावः । परिभवः । अवज्ञानेकिम् । सर्व्वेतेभवन्त
 रिभवः ॥ एरच् । ३ । ३ । ५६ । चयः । जयः । भयादीनामुपसंख्यानम् ॥ नपुंसकेत्तादिनिवृत्त्यर्थम् ॥ ॥ भयं । वर्षे ॥
 कटोरप् । ३ । ३ । ५७ । ऋवर्णान्तादुक्र्णान्तादप् । करः । गरः । शरः । यवः । लवः । स्रवः । पवः ॥ वृक्षासनये
 द्विष्टरः । ८ । ३ । ५८ । अनयोर्विपूर्वस्वत्त्वःष्वन्निष्पद्यते । विष्टरोषृक्षआसनञ्च । वृक्षेनिकिम् । वाक्वस्यविस्तारः ॥ अह
 वृद्धनिश्चिगमञ्च । ३ । ३ । ५९ । अस्यात् । घञचोरपवादः । ग्रहः । वरः । दरः । निश्चयः । गमः । कशिरण्योहपसंख्या
 नम् ॥ ॥ वणः । रणः ॥ घञर्थेकविधानम् ॥ ॥ प्रस्थः । विघ्नः । द्वित्वप्रकरणेकेहजादीनामितिवक्तव्यम् । चञ् । चिञ्जिटं
 । चक्रसः । उपसर्गोऽटः । ३ । ३ । ६० । अस्यात् ॥ घञपोञ्च ॥ अदेर्घृल्लुस्यात् घञिअपिच । प्रघसः । विघसः । उप
 सर्गोकिं । घासः ॥ नौणच । ३ । ३ । ६० । नौउपपदेअदेर्घःस्त्रादपच । न्याटः । निघसः ॥ व्यधजपोरनुपसर्गो । ३ । ३
 । ६१ । अस्यात् । व्यधः । जपः । उपसर्गोतु । आव्याधः । उपजापः ॥ स्वनहसेर्घा । ३ । ३ । ६२ । अह । पक्षेघञ् । स्व
 नः । स्वानः । हसः । हासः । अनुपसर्गोइत्येव । प्रस्नानः । प्रहासः ॥ यमःसमुपनिवियुच । ३ । ३ । ६३ । एषुअनुपसर्गोच

॥ सि० कौ० ॥

॥ क० ॥

॥ २०८ ॥

यमेरवा । संयमः । संयामः । उपयमः । उपयामः । नियमः । नियामः । वियमः । वियामः । यमः । यामः ॥ नौगदन
दपठस्वनः । ३ । ३ । ६४ । अवास्यात् । निगदः । निगादः । निनदः । निनादः । निपठः । निपाठः । निस्वनः । निस्वा
नः ॥ कणो वीणायाञ्च । ३ । ३ । ६५ । नावनुपसर्गे च वीणाविषयाच्च कणतेरवास्यात् । वीणाग्रहणं प्राङ्निर्घम् । निकणः
। निकणः । कणः । काणः । वीणांयानु । प्रकणः । प्रकाणः ॥ नित्यम्पणः परिमाणे । ३ । ३ । ६६ । अस्यात् । मूल
कपणः । शाकपणः । व्यवहारार्थं मूलकादीनाम्परिमितो मुष्टिर्वेद्यने सोस्यविषयः । परिमाणे किं । पाणः ॥ मदोऽनुपस
र्गे । ३ । ३ । ६७ । धनमदः । उपसर्गे तु । उन्नादः ॥ प्रमदसम्मदौ हर्षे । ३ । ३ । ६८ । हर्षे किं । प्रमादः ।
सम्मादः ॥ समुदोरजःपशुषु । ३ । ३ । ६९ । सम्पूर्वाऽजिः समुदाये उत्पूर्वश्च प्रेरणे तस्मात्पशुविषयका दस्यात् ।
अघजपोरित्युक्तेर्वीभावो न । समजःपशूनांसङ्घः । उदजःपशूनाम्प्रेरणं । पशुयुक्तिम् । सभाजो ब्राह्मणानां । उदाजः क्ष
त्रियाणां ॥ अक्षेयुग्वहः । ३ । ३ । ७० । अक्षशब्देन देवनं बध्यते तत्र यत्पणरूपेण याह्यन्तत्र ग्वह इति निपात्यते । अ
क्षस्य ग्वहः । वात्यक्षीमभिसरणग्वहामदीव्यन् । अक्षेयुक्तिम् । पादस्य ग्वहः ॥ प्रजनेसर्तेः । ३ । ३ । ७१ । प्रजनम्प्र
थमगर्भग्रहणं । गवामुपसरः । कथमवसरः प्रसर इति अधिकरणे पुंसि संज्ञायामिति घः ॥ ह्वः सम्प्रसारणञ्चन्यभ्युपवि
यु । ३ । ३ । ७२ । विहवः । अभिहवः । उपहवः । विहवः । एयुक्तिम् । प्रह्वायः ॥ आडियुद्धे । ३ । ३ । ७३
। आह्वयनेऽस्मिन्नित्याहवः । युद्धे किम् । आह्वायः ॥ निपानमाहावः । ३ । ३ । ७४ । आङ्पूर्वस्य ह्वयतेः सम्प्रसारणं
। अप्वृद्धिश्च । उदकाधारश्चेद्वाचः । आहावस्तु निपानं स्यादूपकूपजलाशये ॥ भावेऽनुपसर्गस्य । ३ । ३ । ७५ ।
अनुपसर्गस्य ह्वयतेः सम्प्रसारणमप्यस्यात्भावे । हवः ॥ हनञ्चवधः । ३ । ३ । ७६ । अनुपसर्गाद्भन्तेर्भावेऽप्यस्यात् ।
बधादेश्चान्तोदात्तः । वधेन दस्युम् । चाद्वुम् । घातः ॥ मूर्त्तौ घनः । ३ । ३ । ७७ । मूर्त्तिः काठिन्यन्तस्मिन्नभिधेये

हीनेरस्यात् घनञ्चादेशः । अभ्रघनः । कथं सैभ्वं घनमानयेति धर्मं शब्देन धर्मो लक्ष्यते ॥ अन्तर्घनोदेशे । ३ । ३ ।
 । ७८ । अक्षीक्यामविशेषस्य संज्ञेयम् । अन्तर्घणइति पाठान्तरम् ॥ अगारैकदेशे प्रघणः प्रघाणश्च । ३ । ३ । ७९ ।
 द्वारदेशे द्वौ प्रकोष्ठावलिनौ । आभ्यन्तरोवाह्यश्च । तत्र वाह्ये प्रकोष्ठे निपातनमिदम् । प्रविशद्भिर्जनैः पादैः प्रकर्षेण
 हन्यते इति प्रघणः । प्रघाणः । कर्मण्यप् । पक्षे वृद्धिः ॥ उद्धनोऽन्याधानम् । ३ । ३ । ८० । अन्त्याधानमुपरिस्थापनं ।
 यस्मिन्काष्ठे अन्यानिकाष्ठानि स्थापयित्वा तक्षन्ते तदुद्धनः । अधिकरणेऽपि ॥ अपघनोऽङ्गम् । ३ । ३ । ८१ । अङ्गं शरीरं
 षयवः । सचेहनसर्वैः किन्तु पाणिः पादश्चेत्याहुः । करणेऽपि । अपघातोऽन्यः ॥ करणेऽयोविद्युत् । ३ । ३ । ८२ । ए
 घुहन्तेः करणेऽस्याद्धनादेशश्च । अथो हन्यतेऽनेनेत्ययो घनः । विघनः । दुघनः । दुघणइत्येके । पूर्वपदात्संज्ञायामि
 ति णच् । संज्ञेयाकुठारस्य । दुर्वृक्षः ॥ स्तम्बेकच् । ३ । ३ । ८३ । स्तम्बे उपपदे हन्तेः करणेकः स्यात्पृचश्चपक्षे घनादेशश्च
 । स्तम्बघ्नः । स्तम्बघनः । करणइत्येव । स्तम्बघातः ॥ परैघः । ३ । ३ । ८४ । परैहन्ते रस्थे करणे घशब्दश्चादेशः
 । परिहन्यतेऽनेनेति परिघः ॥ परेऽघाङ्कयोः । ८ । २ । २२ । परेः रेफस्य लोवास्याद्गुशब्दे अङ्कशब्दे च । पलिघः । परिघः
 । पर्यङ्कः । पल्यङ्कः । इहतरप्रमपौघइति क्वत्रिमस्य नग्रहणं व्याख्यानात् ॥ उपघ्नश्चाश्रये । ३ । ३ । ८५ । उपपूर्वाङ्गने
 रस्यात्पधालोपश्च । आश्रयशब्देन सामीप्यं लक्ष्यते । पर्वतेनोपहन्यते सामोप्येन गम्यते इति पर्वतोपघ्नः ॥ सङ्घो द्वौ गणप्र
 शंशयोः । ३ । ३ । ८६ । संहननं सङ्घः भावेऽपि । उद्धन्यते उक्कृष्टे ज्ञायते इत्युद्धः । कर्मण्यप् । गत्यर्थानां बुद्धार्थत्वाद्धन्ति
 ज्ञाने ॥ तिघो निमित्तम् । ३ । ३ । ८७ । समन्तान्मि तन्निमित्तं । निर्विशेषं हन्यन्ते ज्ञायन्ते इति तिघाः वृक्षाः । समारेहपरिणा
 हा इत्यर्थः ॥ द्वितः क्तिः । ३ । ३ । ८८ । अयम्भावस्य स्वभावात् ॥ त्नेर्मन्त्रित्यं ॥ ॥ त्तिप्रत्ययान्तात्मन्निर्वृत्तेर्ये नित्यग्रहणा
 त् त्तिर्मन्त्रिषयः । अतएव क्च्यन्ते न नविग्रहः । उपचष् । पाकेन निर्वृत्तम् । पत्त्रिमम् । डुवप् । उप्रिमम् ॥ द्वितोऽयुच्

॥ सि० कौ० ॥
॥ ६० ॥
॥ २०६ ॥

॥ ३।३। ८६ ॥ अयमपि स्वभावात्भावस्य । टुवेपृ । वेपथुः । अयथुः ॥ यजयाचयतविहप्रहरक्षोनड् । ३।३। ९०
। यज्ञः । याज्ञा । यन्नः । विन्नः । प्रन्नः । प्रन्नेवासन्नेतिज्ञापकान्नसम्प्रसारणं । डित्वन्तुविअइत्यत्रगुणनिघेधाय । र
क्षणः ॥ स्वपोनन् । ३।३। ९१ । स्वप्नः ॥ उपसर्गेघोःक्वि । ३।३। ९२ । प्रधिः । अन्तर्द्धिः । उपाधीयतेऽनेनेत्यु
पाधिः ॥ कर्मण्यधिकरणेच । ३।३। ९३ । कर्मण्युपपदेघोःक्विः स्यादधिकरणेथे । जलानिधीयन्तेऽस्मिन्नितिज
लधिः ॥ स्त्रियांक्तिन् । ३।३। ९४ । स्त्रीलिङ्गेभावादौक्तिन्स्यादुपवाद् । अजपौतुपरष्वद्धाधते । कतिः । चितिः ।
स्तुतिः । स्फायी । स्फातिः । स्फातिकामइतितुप्रामादिकम् । क्तात्ताद्धात्वर्थेणचिच्चइरितिबासमाधेयम् ॥ श्रूयजीवि
स्तुभ्यःकरणे ॥ ॥ श्रूयतेऽनयाश्रुतिः ॥ यजेरिषेच्च ॥ ॥ इष्टिः । स्तुतिः । ऋत्वादिभ्यःक्तिन्निष्ठावद्वाच्यः ॥ * ॥ तेननत्वं
। कीर्त्तिः । गीर्त्तिः । लूनिः । धूनिः । यूनिः । ह्लादइतियोगविभागाक्तिनिह्रस्वः । प्रह्लन्निः । तिच । शूर्त्तिः । फुल्तिः ॥ चाय
तेःक्तिनिचिभावोर्वाच्यः ॥ * ॥ अपचितिः ॥ सम्पदादिभ्यःक्विप् ॥ ॥ सम्पत् । विपत् । क्तिन्नपीद्यते । सम्पत्तिः । विपत्तिः ॥
स्थागापापचोभावे । ३।३। ९५ । क्तिन्स्यादडोपवाद् । प्रस्थितिः । उपस्थितिः । सङ्गीतिः । सम्पीतिः । पक्तिः । कथम
वस्थासंस्थेति । व्यवस्थायामितिज्ञापकात् ॥ ऊतियूतिजूतिसातिह्वेतिकीर्त्तयच्च । ३।३। ९७ । अवतेर्ज्वरत्वरैव्यूठ । ऊ
तिः । स्वरार्थवचनं । उदात्तइतिहिवर्त्तते । यूतिः । जूतिः । अनयोर्दीर्घत्वञ्चनिपात्यते । स्यतेः । सातिः । घतिस्यतिमास्थे
तीन्वम्याप्तं । इत्वाभावोनिपात्यते । सनेनेर्वाजनसनेत्यात्वेकतेस्वरार्थनिपातनं । हन्तेर्हिनेतेर्वाहेतिः । कीर्त्तिः ॥ ब्रजयजो
भावेक्यप् । ३।३। ९८ । ब्रज्या । इज्या ॥ संज्ञायांसमजनिषदनिपतमनविदयुञ्जशीड्भृञ्जिणः । ३।३। ९९ । समजा
दिभ्यःस्त्रियाम्भावादौक्यस्यात्सचोदात्तः संज्ञायां ॥ अजेःक्यपिवीभावेनेतिवाच्यं ॥ * ॥ समजन्तितस्यामिति समज्या । समानिकी
दन्त्यस्यान्निषद्वाञ्छापणः । निपतन्त्यस्यामितिनिपत्यापिद्धिलाभूमिः । मन्यतेऽनयेतिमन्या गलपार्श्वसिरा । विदन्त्यनय

विद्या । सुखाश्च भिषवः । शय्या । भृश्या । ईयतेऽनया इत्याशिविका ॥ कृञःश्च ॥ ३ । ३ । १०० । कृञ् इति योगविभा
गः । कृञः क्यस्यात् । कृश्याःश्च । चात्कृन् । प्रकरणं प्रक्रिया । कृतिः ॥ इच्छा ॥ ३ । ३ । १०१ । इषेर्भवेशः । य
गभावश्च निपाद्यते । इच्छा । परिचर्यापरिसर्यामृगयाटात्यानासुपसंख्यानम् ॥ * ॥ शोयश्च निपाद्यते । परिचर्यापू
जा । परिचर्यापरिसरणं । अत्रगुणोऽपि । मृगश्च न्वेषणेचुरदावदनः अतो लोपाभावोपि शोयकिणिलोपः । मृगया । अट
तेः शेषकित्यश्च इत्यद्वित्वं पूर्वभागेयकारनिवृत्तिर्दीर्घश्च । अटात्या । जागर्त्तैरकारेबा ॥ * ॥ पक्षेशः जागश् । जाग
र्या ॥ अप्रत्ययात् । ३ । ३ । १०२ । प्रत्ययान्तेभ्यो धातुभ्यः स्त्रियामकारप्रत्ययः स्यात् । चिकीर्षा । पुत्रकाम्या ॥ गुरोश्च
हलः । ३ । ३ । १०३ । गुरुमते हलन्तात्स्त्रियामकारः स्यात् । ईहा । ऊहा । गुरोः किम् । भक्तिः । हलः किम् । नी
तिः । निष्ठायां सेट इति वक्तव्यं ॥ * ॥ नेह । आप्तिः । तितुत्रेति नेह । दीप्तिः । तितुत्रेष्वहादीनामिति वाच्यं ॥ * ॥ नि
गृहीतिः । निपठितिः ॥ षिद्धिदादिभ्योऽड् । ३ । ३ । १०४ । षिद्धोभिदादिभ्यश्च स्त्रियामड् । जूष् । अट्टुशोडिगुणः । ज
रा । त्रपूष् । त्रपा । भिदा । विदारणमेवायम् । भित्तिरन्या । छिदा । भृजा ॥ कपेः सम्प्रसारणञ्च ॥ * ॥ कृपा ॥ चिन्तिपू
जिकथिकुम्बिचर्चश्च । ३ । ३ । १०५ । अड्स्याद्युकोपवादः । चिन्ता । पूजा । कथा । कुम्बा । चर्चा ॥ आतश्चोपसर्गौ ।
३ । ३ । १०६ । अड्स्यात् । क्तिनोपवादः । प्रदा । उपदा । अदनरोरुपसर्गवद्धृत्तिः । अद्वा । अन्तर्द्धा । उपसर्गौघोः कि
रित्यनेन किः अन्तर्द्धिः ॥ ण्यासश्चोयुच् । ३ । ३ । १०७ । अकारस्यापवादः । कारणा । हारणा । आसना । अन्यना ॥ घ
द्विवन्दिदिभ्यश्चेति वाच्यं ॥ * ॥ घड्डना । वन्दना । वेदना ॥ इषेरनिच्छार्थस्य ॥ * ॥ अन्वेषणा ॥ परेर्द्धा ॥ ७ ॥ पर्येष
णा । परीष्टिः ॥ रोगाख्यायां खल्वज्जलम् । ३ । ३ । १०८ । अर्द्धिका । प्रवाहिका । विचर्षिका । कचिन्न । शिरोर्त्तिः ॥ धा
त्यर्थनिर्देशेण खल्वक्तव्यः ॥ * ॥ आसिका । शायिका ॥ इक्षितपौधातुनिर्देशे ॥ * ॥ पचिः । पचतिः ॥ वर्णात्कारः ॥ * ॥ नि

॥सि०कौ०॥

॥ ६० ॥

॥ २१० ॥

ह्रैशेइत्येव । अकारः । ककारः ॥ रटिफः ॥ * ॥ रेफः ॥ मत्वर्थाच्छः ॥ * ॥ वङ्गलवचनादकारलोपः । मत्वर्थीयः ॥ इण
जादिभ्यः ॥ * ॥ अजिः । अतिः ॥ इञ्चपादिभ्यः ॥ * ॥ वापिः । वासिः । स्वरेभेदः ॥ इक्यादिभ्यः ॥ * ॥ क्विः ।
गिरिः ॥ * ॥ संज्ञायाम् । ३ । ३ । १०७ । अत्रधातोर्बुल् । उद्दालकपुष्पभञ्जिका ॥ विभाषाग्यानपरिप्रश्नयोरिच्च ।
३ । ३ । ११० । परिप्रश्नेत्राग्यानेचगम्येइञ्स्याच्चागुल् । विभाषेत्तेर्यथाप्राप्तमन्येपि । कांत्वंकारिंकारिकांक्रियांकृत्यां
कृतिंवाऽकार्यैः । सर्व्वीकारिंकारिकांक्रियांकृत्यांकृतिंवाऽकार्यैः । एवंगणिंगणिकांगणानां । पाचिंपाचिकांपाचांपक्तिम् ॥ प
ट्यायार्हसौत्यत्तियुगुच् । ३ । ३ । १११ । पर्यायःपरिपाटीक्रमः । अर्हणमर्हःयोग्यता । पर्यायादिषुद्योत्येषुगुच्वास्यात्
। भवतञ्चासिका । शायिका । अयगामिका । भवानिधुभक्षिकामर्हति । ऋणे । इधुभक्षिकामेधारयति । उत्पत्तौ । इ
धुभक्षिकाउटपादि ॥ अक्रोशेनञ्चनिः । ३ । ३ । ११२ । विभाषेतिनिवृत्तं । नञिउपपदेऽनिःस्यादाक्रोशे । अजीव
निसेशठभूयात् । अप्रयासिः ॥ कृत्यल्युटोवङ्गलं । ३ । ३ । ११३ । भावेऽकर्त्तरिचकारकेसंज्ञायामितिचनिवृत्तं । राज्ञाभुज्यन्ते
सजभोजनाःशालयः ॥ नपुंसकेभावेक्तः । ३ । ३ । ११४ ॥ ल्युट् । ३ । ३ । ११५ । हसितं । हसनं । योगविभागउत्तर
र्थः ॥ कर्मणिचयेनसंस्पर्शात्कर्त्तुःशरीरसुखम् । ३ । ३ । ११६ । येनस्पृश्यमानस्यकर्त्तुःशरीरसुखमुत्पद्यतेतस्मिन्क
र्मण्युपपदेत्युत्स्यात् । पूर्व्वेणसिद्धेनित्यसमासार्थवचनम् । पयःपानं । सुखम् । कर्त्तरीतिकम् । गुरोः स्नापनंसुखम्
। नेहगुरुः कर्त्ताकिन्तुकर्म ॥ वायौ ॥ * ॥ अजेर्वीवास्यात्यौ । प्रवयणं । प्राजनं ॥ करणाधिकरणयोश्च । ३ । ३ ।
११७ । ल्युत्स्यात् । इधुप्रश्नश्चनःकुठारः । गोदोहनीस्थाली । खलःप्राक्करणाधिकरणयोरित्यधिकारः । अन्तरदेशे
। अन्तःशब्दाद्धतेर्नस्यणःस्यात् । अन्तर्हणनं । देशेतुअन्तर्हननादेशः । अत्पूर्वस्येदेव । अन्तर्धनि । तपरःकिम् । अ
न्तरघानि ॥ अयनञ्च ॥ * ॥ अयननखोऽन्तःशब्दात्परस्य । अन्तरयणम् । अदेशइत्येव । अन्तरयनोदेशः ॥ पुंसिसंज्ञा

घाङ्गः प्रायेण । ३ । ३ । ११८ । छादेर्घेऽङ्गुपसर्गस्यद्विप्रभृत्युपसर्गहीनस्यछादेर्ह्रस्वः स्याद्द्वेपरे । दन्ताश्चाङ्गुनेऽने
 नदन्तकदः । आकुर्वन्त्यस्मिन् आकरः ॥ गोचरसञ्चरवहव्रजव्यजापणनिगमाश्च । ३ । ३ । ११९ । घान्तानिपाय
 न्नेहलञ्चेतिवक्ष्यमास्यघञोपवादः । गावश्चरन्त्यस्मिन्नितिगोचरोदेशः । सञ्चरन्तेऽनेनसञ्चरोमार्गः । वहन्त्यनेन
 ब्रह्मः स्तब्धः । व्रजः । यजस्तालवृन्तं । निपातनाद्धीभावेन । आपणः पणस्थानं । निगच्छन्त्यनेननिगमश्चन्दः । चात्क
 षः । निकषः ॥ अबेहृस्वोर्घञ् । ३ । ३ । १२० । अवतारः कूपादेः । अवस्तीरेजवनिका ॥ हलश्च । ३ । ३ । १२१ ।
 हलन्ताद्घञ्स्यात् । आपवादः । रमन्तेयोगिनोऽस्मिन्नितिगमः । अपमृज्यतेऽनेनद्याध्यादिरित्यपामार्गः । विमार्गः समूह
 नी ॥ अध्यावन्यायोद्भावसंहारश्च । ३ । ३ । १२२ । अधीयतेस्मिन् अध्यायः । नियन्तिउद्भुवन्तिसंहरन्त्यनेनेति
 वियहः । अवहागधासवायानामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ उदङ्कोऽनुदके । ३ । ३ । १२३ । उत्पूर्वादञ्चतेर्घञ्स्यात् । न
 नूदके । घृतमुदच्यतेउद्ध्रियतेऽस्मिन्नितिघृतोदङ्कः चर्ममयम्भाण्डम् । अनुदकेकिं । उदकोद्भवः ॥ जालमानायः
 । ३ । ३ । १२४ । आनीयन्तेमत्स्यादयोऽनेनेत्यानायः । जालमितिक्तिम् । आनयनः ॥ खनोघच । ३ । ३ । १२५ । चा
 द्घञ् । आखनः । आखानः । घित्करणमन्यतोद्ययमितिज्ञापनार्थम् । तेनभगः पदमित्यादि ॥ खनेर्डडरङ्कङ्कवका
 वाच्चा ॥ * ॥ आखः । आखरः । आखनिकः । आखनिकवकः । एतेखनित्रवचनाः ॥ ईषद्दुःसुयुक्तच्छाक्तच्छार्थेषुखल् ।
 ३ । ३ । १२६ । करणाधिकरणयोरितिनिवृत्तम् । एषुदुःखसुखार्थेषूपपदेषुखल्स्यात् । तयोरेवेतिभावेकर्मणिच ।
 कच्छे । दुष्करः कटोभवता । अकच्छे । इषत्करः । सुकरः । निमिमीलियांखलचोरात्त्वेतिवाच्यम् ॥ * ॥ ईषन्निमयः
 । दुष्प्रमयः । सुचिलयः । निमयः । मयः । लयः ॥ उपसर्गात्खल्घञोः । ७ । १ । ६७ । उपसर्गादेवलभेर्नुम्स्यात् । ई
 षत्प्रलम्भः । दुःप्रलम्भः । सुप्रलम्भः । उपालम्भः । उपसर्गात्किम् । ईषल्लम्भः । लाभः ॥ नसुदुर्भ्यांकेवलाभ्याम् । ७

सि०कौ०॥

॥ क० ॥

॥ २११ ॥

॥ १॥ ६८ ॥ उपसर्गान्तररहिताभ्यां सुदुर्भ्यां लभेर्नुन्नस्यात् । खलघञोः । सुलभं । दुर्लभम् । केवलाभ्याङ्गिम् । सुप्र
लभः । अतिदुर्लभः । कथन्तर्हि अतिसुलभम् अतिदुर्लभमिति । यदा स्वती कर्मप्रवचनी यौ तदा भविष्यति ॥ कर्तृक
र्मणोश्च भूकञोः । ३ । ३ । १२७ । कर्तृकर्मणोरीषदादिषु च उपपदेषु भूकञोः खल्स्यात् । यथा संख्यनेघ्यते । कर्तृक
र्मणीचधातोरेव धानेन प्रयोज्ये ईषदादयस्तु ततः प्राक् ॥ कर्तृकर्मणोश्चार्थयोरिति वाच्यम् ॥ * ॥ खित्वाङ्गम् । अना
द्येनाद्येनटुः खेन भूयते टुराढ्यम्भवम् । ईषदाढ्यम्भवम् । स्वाढ्यम्भवम् । ईषदाढ्यङ्करः । टुराढ्यङ्करः । स्वाढ्यङ्क
रः । चार्थयोः किम् । आढ्येन सुभूयते ॥ आतोयुच् । ३ । ३ । १२८ । खलोपवादः । ईषत्यानः सेमे भवता । टुः पा
मः । सुपानः ॥ भाषायां शासियुधिदृशिधृषिमृषिभ्यो युज्वाच्यः ॥ * ॥ टुः शासनः । टुर्यो धनइत्यादि ॥ घात्पदान्तात् ।
क । ४ । ३५ । नस्यणेन । निघ्नानं । सर्पिघ्नानं । यात्किं । निरुयः । पदान्तात्किं । पुष्पात्किं ॥ पदे अन्तः ॥ ० ॥ प
दान्तोयमिति सप्तमी समासोयम् । तेनेह न । सुसर्पिष्केण ॥ आवश्यककाधमर्त्ययोर्लितिः । ३ । ३ । १७० । अवश्यङ्कारी
। शतन्दायी ॥ क्त्याश्च । ३ । ३ । १७१ । आवश्यककाधमर्त्ययोरित्येव । अवश्यं हरिः सेव्यः । शतन्देयं ॥ क्तिचत्तौ च संज्ञायं
। ३ । ३ । १७४ । धातोः क्तिचत्तौ च संज्ञायं । तित्त्वेतिनेह । भवतात् । भूतिः ॥ नक्तिचिदीर्घश्च । ६ । ४ । ३७ ।
अनिटां वनति तनेत्यादीनां च दीर्घानुनासिकलेः पौनसुः क्तिचिपरे । यन्तिः । रन्तिः । वन्तिः । तन्तिः ॥ सनः क्तिचिलोपश्च
स्यऽन्यतरस्याम् । ६ । ४ । ४५ । सनोतेः क्तिचिच्चात्पश्चात्स्योपश्च वा । सनुतात् । सातिः । सतिः । सन्तिः । देवाएनन्देया
सुः । देवदत्तः ॥ अलेङ्गुल्लोः प्रतिषेधयोः प्राचाङ्गा । ३ । ४ । १८ । प्रतिषेधार्थयोरलङ्गुल्लोरुपपदयोः प्राचाङ्गा । प्राचांयच्
णम्पूजार्थम् । अमैवाव्ययेनेति नियमान्नोपपदसमासः । दोदद्वोः । अलन्दत्वा । घुमस्या । पीत्वात्कु । अलङ्गुल्लोः किम् ।
माकाधीत् । प्रतिषेधयोः किम् । अलङ्कारः ॥ उदीचाम्माडो व्यतीहारे । ३ । ४ । १९ । व्यतीहारे र्थमाङ्गात् । अपूर्व

॥सि०कौ॥

॥ ६० ॥

॥ २१२ ॥

मिन्वा । अनुनासिकस्यकीर्तिदीर्घः । शंत्वा । द्यूत्वा । देविन्वा ॥ क्रमश्चक्ति ॥ ७ ॥ क्रमउपधायावादीर्घः स्यात् रुचादौ
क्लिपरे । ज्ञात्वा । ज्ञात्वा । रुलिकिं । क्रमिन्वा । पूङ्क्षेतिषेड् । पविन्वा । पूत्वा ॥ जन्तनशंविभाषा । ६ । ४ । ३२ । जा
न्तानान्नशेचनलोपोवास्यात्क्वापरे । भक्त्वा । भंक्त्वा । रक्त्वा । रंक्त्वा । मसृजिनशोरितिनुम् । तस्यपक्षेलोपः । नष्टा । नं
ष्टा । रधादिभ्यश्चेतीडपक्षे । नशित्वा । रुजादावितिवाचनेह । अङ्गित्वा । ऊदित्वाद्देड् । पक्षे । अङ्क्त्वा । अंक्त्वा । जनसमे
त्यात्वं । ख्यात्वा । खनिन्वा । द्युतिस्यतीड् । दिन्वा । सिन्वा । मिन्वा । स्थिन्वा ॥ दधातेर्हिः । हिन्वा ॥ जहानेश्चक्त्वा । ७ ।
४ । ४३ । हिन्वा । हाङ्स्तु । हात्वा । अदोजग्धिः । जग्ध्वा ॥ समासेऽनञ्पूर्वोक्तौल्यप् । ७ । १ । ३७ । अचयपूर्वप
देऽनञ्समासेक्तौल्यद्वादेशः स्यात् । तुक् । प्रहृत्य । अनञ्किम् । अहत्वा । पर्युदासाञ्चयणान्नेह । परमहत्वा । घत्वनु
कोरसिद्धः । घत्वंतुकिचकर्त्तव्येणकादेशशास्त्रमसिद्धं स्यात्कोसिचत्त्वं ह्यन्वन् । अधीत्य । प्रेत्य । इत्स्वस्येतिनुक् ॥ वाल्यपि
। ६ । ४ । ३८ । अनुदात्तोपदेशानां वननितनेत्यादीनामनुनासिकलोपोवास्यात्ल्यपि । यवस्थितविभाषेयं । तेनमान्तानिटांत्वा
नान्तामिटांत्वादीनाञ्चनित्यं । आगत्य । आगम्य । प्रणय्य । प्रणम्य । प्रहृत्य । प्रमत्य । प्रवत्य । वितत्य ॥ अदोजग्धिः ।
अन्तरङ्गानपि विधीन्वहिरङ्गोपित्यद्वाधते । जग्धिविधौल्यप्ग्रहणात् । तेनहिन्वदन्वात्वेन्दीर्घत्वमूड्ढटौल्यपिन । विधा
य । प्रधाय । प्रखन्य । प्रस्थाय । प्रक्रम्य । आपृक्य । प्रदीव्य ॥ नल्यपि । ६ । ४ । ६९ । ल्यपिपरेघुमास्यादेरीत्वं
घेड् । प्रधाय । प्रमाय । प्रमाय । प्रपाय । प्रहाय । प्रसाय । मीनाति मीनोतीत्यात्वं । प्रमाय । निमाय । उपहाय । वि
भाषालीयतेः । विलीये । विलीय । णिलोपः । उन्नार्य । विचार्य ॥ ल्यपिलघुपूर्वात् । ६ । ४ । ५६ । लघुपूर्वात्परस्य
रयादेशः स्यात्ल्यपि । किण्वत्य्य । प्रणमत्य्य । प्रवेभिरत्य्य । लघुपूर्वात्किं । सम्प्रधार्य ॥ विभाषायः । ६ । ४ । ५७ ।
आप्तेर्घेर्घादेशोवास्यात्ल्यपि । प्रापत्य्य । प्राप्य ॥ क्षियः । ६ । ४ । ५९ । क्षियोल्यपिदीर्घः स्यात् । प्रक्षीय ॥

पिच । ६ । १ । ४९ । वेत्तिस्त्वपिसम्प्रसारणं स्यात् । प्रवाय ॥ ज्यञ्च । ६ । १ । ४२ । प्रज्याय ॥ वञ्च । ६ । १ ।
 विभाषापरे । ६ । १ । ४४ । परेर्व्यञ्जेवासम्प्रसारणं स्यात् । तुकम्बाधित्वापरत्वात् । तुकम्बाधित्वापरत्वात् । तुकम्बाधित्वापरत्वात् ।
 परिचय । परिचय । कथंमुखं व्यादाय स्वपिति नेत्रे निमील्य हसतीति । व्यादानसम्मीलनोत्तरकालेपित्वापहा
 स्योरनुवृत्तेः । अत्रापि श्रियाभविष्यति ॥ आभीक्ष्ण्येणमुल्च । ३ । ४ । २२ । पौनःपुन्येद्योत्येपूर्वविषयेणमुल्स्यात्
 ज्ञान् । द्वित्वं । स्मारं स्मारं नमन्ति शिवं । स्मृत्वा स्मृत्वा । पायं पायं । भोजं भोजं । आवं आवं । चिस्समुल्लोरितिणमुल्परे
 शोवादीर्घः । गामं गामं । गमं गमं । विभाषाचिस्समुल्लोरितिणमुल् । लभं लभं । लाभं लाभं । व्यवस्थितविभाषयाउपसृ
 ष्टस्यनित्यंनुम् । प्रलभं प्रलभम् । जायोविचिस्सितिगुणः । जागरं जागरम् । ग्यन्तस्याप्येवम् ॥ नयद्युनाकांश्चे । ३
 । ४ । २३ । यद्यदेउपपदेपूर्वकालेयत्प्राप्तन्न । यत्रपूर्वात्तरेक्थितेत्त्वाक्यमपरन्नाकांक्षतेचेत् । यद्यम्भुक्तेततःपठति ।
 इहह्लाणमुल्लेन । अनाकांक्ष्येकिम् । यद्यम्भुक्त्वाव्रजतिततोधीते ॥ विभाषायेप्रथमपूर्वेषु । ३ । ४ । २४ । आभीक्ष्ण्ये
 इतिनानुवर्तते । एषूपपदेषुसमानकर्तृकयोःपूर्वकालेह्लाणमुल्लेवास्तः । अयेभोजंव्रजति । अयेभुक्त्वा । प्रथमम्भोजम्
 । प्रथमम्भुक्त्वा । पूर्वम्भोजम् । पूर्वम्भुक्त्वा । पक्षे लडाटयः । अयेभुक्तेततोव्रजति । आभीक्ष्ण्येतुपूर्वविप्रतिषेधेननित्यमेव
 विधिः । अयेभोजम्भोजंव्रजति । भुक्त्वाभुक्त्वा ॥ कर्मण्यकोशेऽक्षःखमुञ् । ३ । ४ । २५ । कर्मण्यपदेऽकोशेगम्ये । चौरङ्का
 रमाकोशति । कोशेतिरुत्वारणेचौरशब्दमुच्चार्य्यैत्यर्थः ॥ स्वाटुमिणमुल् । ३ । ४ । २६ । स्वाटुर्थेषुह्लाणमुल्स्यादेककर्तृ
 कयोःपूर्वकाले । पूर्वपदस्यमान्तवन्निपात्यते । अस्वाटुस्वाटुत्वाभुक्ते । स्वाटुङ्कारभुक्ते । सम्पन्नङ्कारं । लवणंकारं । सस्य-
 न्नलवणशब्देऽस्वाटुपठ्ययौ । वासरूपेणक्वापि । स्वाटुत्वाभुक्ते ॥ अन्यथैवङ्कथमित्यंमुसिद्धाप्रयोगश्चेत् । ३ । ४ ।
 २७ । एषुह्लाणमुल्स्यात् सिद्धःअप्रयोगोऽस्यैवंभूतश्चेत्तज्जर्थत्वात्प्रयोगानर्हइत्यर्थः । अन्यथाकारम् । एषङ्का

॥सि०कौ०॥

॥ ह० ॥

॥ २१३ ॥

रं । कघङ्कारम् । इत्यङ्कारमुङ्के । इत्यङ्मुङ्के इत्यर्थः । सिद्धेति किम् । शिरोन्यथाकृत्वा मुङ्के ॥ यथातथयोरसूयाप्रतिवच
ने । ३ । ४ । २८ । कजसिद्धाप्रयोगइत्येव । असूययोप्रतिवचने । यथाकारमहंभोक्ष्ये । तथाकरम्भोक्ष्ये किन्तवातेन
॥ कर्मणिदृशिविदोः साकल्ये । ३ । ४ । २९ । कर्मण्युपपदेणमुल्स्यात् । कन्यादशैवरयति । सर्वैः कन्याइत्यर्थः ।
ब्राह्मणवेदभोजयति । यंयंब्राह्मणज्ञानातिलभतेविचारयतिवातंसर्वभोजयतीत्यर्थः ॥ यावतिविन्दजीवोः । ३ । ४ ।
३० । यावद्वेदमुङ्के यावल्लभतेतावदित्यर्थः । यावज्जीवमधीते ॥ चर्मोदरयोः पूरेः । ३ । ४ । ३१ । कर्मणीत्येव ।
चर्मपूरंस्तृणाति । उदरपूरंमुङ्के ॥ वर्षप्रमाणऊलोपश्चास्याऽन्यतरस्याम् । ३ । ४ । ३२ । कर्मण्युपपदेपूरैर्मुल्
स्यादूकारलोपश्चवासमुदभ्येनवर्षप्रमाणेगम्ये । गोघटंपूरंवृष्टोदेवः । गोघटंप्रंवृष्टोदेवः । अस्येति किम् । उपपदस्यस्य
भूत् । मूषिकाक्लिप्तप्रम् ॥ चेलेक्रोपेः । ३ । ४ । ३३ । चेलार्थेषुकर्मसूपपदेषुक्रोपैर्मुल्स्याद्वर्षप्रमाणे । चेलक्रोपंवृष्टो
देवः । वस्त्रक्रोपं । कसनक्रोपं ॥ निमूलसमूलयोः कथः । ३ । ४ । ३४ । कर्मणीत्येव । कथादिष्वनुप्रयोगमर्थ्यति । अत्रप्र
करणेपूर्वकालइतिनसम्बध्यते । निमूलकाघङ्कयति । समूलकाघं कथति । निमूलंसमूलंकथतीत्यर्थः । एकस्यापिधात्वर्थस्य
निमूलादिविशेषणसम्बन्धाद्देदः । तेनसामान्यविशेषणभावेनविशेषणविशेष्यभावः ॥ शुष्कचूर्णरूक्षेषुपिवः । ३ । ४ ।
३५ । एतुकर्मसुपिषेर्मुल् । शुष्कपेषम्पिनष्टि । शुष्कम्पिनष्टीत्यर्थः । चूर्णपेषं । रूक्षपेषम् ॥ समूलाकृतजीवेषुहन
कृत्यहः । ३ । ४ । कर्मणीत्येव । समूलघातंहन्ति । अकृतकारङ्करोति । जीव्याहंगुह्णति । जीवतिइतिजीवः । इगु
पधलक्षणः । जीवतंगुह्णतीत्यर्थः ॥ करणेहनः । ३ । ४ । ३७ । पादघातंहन्ति । पादेनहन्तीत्यर्थः । यथाविधानुप्रयोग
सन्निव्यसमासार्थेययोगः । भिन्नधानुसम्बन्धेतुहिंसार्थानाच्चेतिवक्ष्यते ॥ स्नेहनेपिवः । ३ । ४ । ३८ । स्निह्यतेयेनतस्मिन्क
रणेषुपिषेर्मुल् । उदपेषम्पिनष्टि । उदकेनपिनष्टीत्यर्थः ॥ हस्तेवर्तियहोः । ३ । ४ । ३९ । हस्तार्थेकरणे । हस्तवर्ते

वर्तयति । करवर्तम् । हस्तेनाङ्गुलिकां करोतीत्यर्थः । हस्त्याहंगुल्लिति । करग्रहं । पाणियाहं ॥ स्वपुषः । ३ । ४ । ४० ।
 करग्रह इत्येवस्व इत्यर्थग्रहणान्तेनस्वरूपेपर्यायेविशेषेचणमुल् । स्वपोषंपुष्वाति । धनपोषं । गोपोषं ॥ अधिकरणेवन्धः
 ३ । ४ । ४१ । चक्रवन्धवध्नाति । चक्रेवध्नातीत्यर्थः ॥ संज्ञायाम् । ३ । ४ । ४२ । वध्नातेर्लुमुल्संज्ञायाम् । जौञ्चवन्धवन्धः
 । मयूरिकावन्धं । इंद्रालिकावन्धं । वन्धविशेषाणांसंज्ञाएताः ॥ कर्त्तृजीवपुरुषयोर्द्विशिवहोः । ३ । ४ । ४३ । जीवनाशन
 शक्ति । जीवोनाशयतीत्यर्थः । पुरुषवाहम्बहति । पुरुषोवहतीत्यर्थः ॥ ऊर्द्धश्रुषिपूगेः । ३ । ४ । ४४ । ऊर्द्धकर्त्तरि । ऊर्द्धशो
 यंश्रुष्यति । वृक्षादिरूर्द्धएवतिष्ठन्श्रुष्यतीत्यर्थः । ऊर्द्धपूरम्पूर्यते । ऊर्द्धमुखएवघटादिःवर्षादंकादिनापूर्णोभवती
 त्यर्थः ॥ उपमाणेकर्मणिच । ३ । ४ । ४५ । चात्कर्त्तरि । घृतनिधायनिहितञ्जलम् । घृतमिवसुरक्षितमित्यर्थः । अ
 जकनाशन्नष्टः । अजकइवनष्टइत्यर्थः ॥ कषादिषुयथाविध्यनुप्रयोगः । ३ । ४ । ४६ । यस्मात्समुक्तःसएवानुप्रयोक्त
 व्यइत्यर्थः । तथैषोदाहृतम् ॥ उपदंशस्त्वृतीयायाम् । ३ । ४ । ४७ । इतःप्रभृतिपूर्वकालइतिसम्बध्यते । तृतीयाप्रभृती
 न्यन्यतरस्यामितिवासमासः । मूलकोपदंशंभुङ्क्ते । मूलकेनोपदंशं । दृश्यमानस्यमूलकस्यभुजिम्प्रतिकरणत्वात्तृतीया
 प्युपदंशनासहंनशाद्ःसम्बन्धः । तथाप्यर्थोऽस्यैवकर्मत्वात् । एतावतैवसामर्थ्येनप्रत्ययःसमासश्चतृतीयायामितिच
 सामर्थ्यात् ॥ हिंसार्थानाञ्चसमानकर्मकाणाम् । ३ । ४ । ४८ । तृतीयान्तेउपपदेऽनुप्रयोगधानुनासमानकर्मकाङ्गिं
 सार्थायाणमुल्स्यात् । दण्डोपघातङ्गाःकालयति । दण्डेनोपघातम् । दण्डताडम् । समानकर्मकाणामितिक्रिम् । दण्डे
 नचोरमाहृत्यगःकालयति ॥ सप्तम्याञ्चोपपीडरुधकर्षः । ३ । ४ । ४९ । उपपूर्वभ्यःपीडादिभ्यः सप्तम्यान्तेतृतीयान्तेचोप
 पदेणमुल्स्यात् । पार्श्वोपपीडंशेते । पार्श्वयोरुपपीडम् । पार्श्वभ्यामुपपीडं । ब्रजोपरोधंगाःस्थापयति । ब्रजेनब्रजे । उप
 रोधम्बा । पाण्युपकर्षन्धानाःसंगुल्लिति । पाण्युपकर्षं । पाणिनोपकर्षं ॥ समासतौ । ३ । ४ । ५० । तृतीयासप्तम्योर्धातोर्णमुल्

॥ सि० कौ० ॥

॥ क० ॥

॥ २१४ ॥

स्यात्सन्निकर्षे गम्यमाने । केश्याहंयुध्यन्ते । केशेषु गृहीत्वा । हस्त्याहं । हस्तेन गृहीत्वा ॥ प्रमाणे च । ३ । ४ । ५१ । नृयासु
म्योरित्येव । ह्यङ्गुलोत्कर्षङ्गुलिडकाम्बिनति । ह्यङ्गुलेन ह्यङ्गुलेनोत्कर्षम् ॥ अषादाने परीप्सायाम् । ३ । ४ । ५२ । परीप्सात्वसं ।
शय्योत्थायंश्चावति ॥ द्वितीयायाञ्च । ३ । ४ । ५३ । परीप्सायामित्येव । यष्टियाहंयुध्यन्ते । लोष्ट्याहं ॥ अपगुरेणमुलि ।
६ । १ । ५३ । गुरीउद्यमने इत्यस्यै चोवा आत्त्यासुमुलि । अस्यपगोरंयुध्यन्ते । अस्यपगारं ॥ स्वाङ्गेऽध्रुवे । ३ । ४ । ५४ । द्विती
यायामित्येव । अध्रुवे स्वाङ्गे द्वितीयान्ते धातोर्क्षमुल् । भ्रुविक्षेपंकथयति । भ्रुविक्षेपं । अध्रुवे किम् । शिरउक्षिप्य । येन विना
नजीवननक्षुवं ॥ परिक्लेश्यमाने च । ३ । ४ । ५५ । सर्वतो विवाध्यमाने स्वाङ्गे द्वितीयान्तेण मुल् स्यात् । उरः प्रतिषेधं युध्य
न्ते । कृत्तमुरः पीडयन्त इत्यर्थः । उरविदारम्पतिचंस्करेन लैः । ध्रुवार्थमिदम् ॥ विशिपतिपदि स्तब्दां व्याप्य मन्त्रासेष्व
मानयोः । ३ । ४ । ५६ । द्वितीयायामित्येव । द्वितीयान्ते उपपदे विश्वादिभ्योणमुल् स्याद्वाप्यमाने आसेव्यमाने चार्थे गम्ये । गे
हादिद्रव्याणां विश्वादि क्रियाभिः साकल्येन सम्बन्धो व्याप्तिः । क्रियायाः पौनःपुन्यमासेवा । नित्यकीप्तयोरिति द्वित्वं तु भव
ति । समासेनैव स्वभावतस्तयोरुक्तत्वात् । यद्यप्याभीक्ष्ण्येण मुक्तएव तथापि उपपदसंज्ञार्थमासेवायामिह पुनर्विधिः । गे
हानुप्रवेशमास्ते । गेहङ्गेहमनुप्रवेशं । गेहमनुप्रवेशमनुप्रवेशं । एवङ्गेहानुप्रपातं । गेहानुप्रपादं । गेहानुस्कदं । अ
समासे तु गेहस्थणमुलन्तस्य च पर्यायेण द्वित्वं ॥ अस्य जितृयोः क्रियान्तरे कालेषु । ३ । ४ । ५७ । क्रियामन्तरयति व्यवधत्त
इति क्रियान्तरः तस्मिन्धात्वर्थे वर्तमानादस्य ते स्तृष्यते अकालवाचि युद्धितीयान्तेषु उपपदेषुणमुलस्यात् । ह्यहात्यासंगाः पा
ययति ह्यहमन्तं । ह्यहन्तं । अत्यसनेन तर्षणेन च गवाम्पानक्रियाश्च वधीयते । अद्यपाययित्वा ह्यहमन्तिकम्यपु
नःपाययतीत्यर्थः ॥ नाम्नादिशियहोः । ३ । ४ । ५८ । द्वितीयायामित्येव । नामोदेशमाचष्टे । नामग्राहमह्वियति ॥ अ
व्ययेऽयथाभिप्रेताख्याने कृजः ज्ञाणमुलौ । ३ । ४ । ५९ । अयथाभिप्रेताख्याननाम अप्रियस्योच्चैः प्रियस्य नीचैः कथनं । उ

चैःकृत्य । उचैःकृत्वा । उचैःकारमप्रियमाचष्टे । नीचैःकृत्य । नीचैःकृत्वा । नीचैःकारं प्रियंब्रूते ॥ तिर्य्यचपवर्गे । ३ ।
 ४ । ६० । तिर्य्यकश्चे उपपदेकजःक्लाणमुलौस्तःसमाप्नौगम्यायुम् । तिर्य्यकृत्यगजः । तिर्य्यकारंसमाप्यगतइत्यर्थः ।
 पवर्गेकिं । तिर्य्यकृत्वाकाष्ठङ्गतः ॥ स्वाङ्गेतस्पत्ययेकभोः । ३ । ४ । ६१ । मुखतःकृत्यगतः । मुखतःकृत्वा । मुखतःकारम्
 । मुखतोभूय । मुखतोभूत्वा । मुखतोभावम् ॥ नाधार्थप्रत्ययेच्यर्थे । ३ । ४ । ६२ । नाधार्थप्रत्ययान्तेच्यर्थविषयेकपप
 देकभुवोःक्लाणमुलौस्तः । अनानानानाकृत्वा । नानाकृत्य । नानाकारं । विनाकृत्य । विनाकृत्वा । विनाकारं । नानाभूय ।
 नानाभूत्वा । नानाभावं । अनेकंद्रव्यमेकंभूत्वा । एकधाभूय । एकधाभूत्वा । एकधाभावं । एकधाकृत्य । एकधाकृत्वा ।
 एकधाकारं । प्रत्ययग्रहणङ्किं । हिरुकृत्वा । पृथग्भूत्वा ॥ तूष्णीमिभुवः । ३ । ४ । ६३ । तूष्णींशब्देभुवःक्लाणमुलौस्तः ।
 तूष्णींभूय । तूष्णींभूत्वा । तूष्णींभावं ॥ अन्वचानुलोम्ये । ३ । ४ । ६४ । अन्वचश्चे उपपदेभुवःक्लाणमुलौस्तःअनिकृत्ये
 गम्यमाने । अन्वग्भूयञ्चास्ते । अन्वग्भूत्वा । अन्वग्भावं । अग्रतःपार्श्वतःपृष्ठतोवाऽनुकूलोभूत्वाञ्चास्तइत्यर्थः । 'अनुलोम्येकिं
 अन्वग्भूत्वातिष्ठति । पृष्ठतोभूत्वेत्यर्थः । इत्थंलौकिकशब्दानान्दिङ्मात्रमिहदर्शितं । विस्तरस्तु यथाशास्त्रन्दर्शितःशब्दोस्तु
 मे । भट्टोजिदीक्षितकृतिःसैषासिद्धान्तकौमुदी । प्रीत्यैभूयाद्गवतोर्भवानीविश्वनाथयोः ॥ श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचित
 यांसिद्धान्तकौमुद्यामुत्तरार्द्धसमाप्तं ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥ ● ॥

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २१५ ॥

॥ ३७ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ छन्दसिपुनर्वसोरेकवचनम् । १ । २ । ६१ । द्वयोरेकवचनंवास्यात् । पुनर्वसुर्नक्षत्रम् ।
पुनर्वसूवा । लोकेतुद्विवचनमेव ॥ विशाखयोश्च । १ । २ । ६२ । प्राग्वत् । विशाखानक्षत्रं । विशाखे ॥ वक्षीयुक्तश्च
न्दसिवा । १ । ३ । ७ । षष्ठ्यन्तेनयुक्तःपतिशब्दश्चदंसिघिसंज्ञोवास्यात् । क्षेत्रस्यपतिनावयम् । इहवेतियोगंविभज्यछन्द-
सीत्यनुवर्तते । तेनसर्वविधयश्छन्दसिवैकल्पिकाः । बङ्गलश्छन्दसीत्यादिरस्यैवप्रपञ्चः । यच्चिभम् ॥ नभोगिरेमनुयाम्ब
न्युपसंख्यानम् ॥ ७ ॥ नभसातुल्यन्नभसत् । भत्वात्कृत्वाभावः । अङ्गिरस्वदङ्गिरः । मनुष्यदग्रे । जनेरुसीतिविहितञ्च
सिप्रत्ययामनेरपिवाङ्गलकात् ॥ वृषन्वस्वश्रयोः । वृषवर्षकंवसुयस्यसःवृषणवसुः । वृषाश्चोयस्यवृषणश्च । इहान्त
र्वर्त्तिनीविभक्तिमाश्रित्यपदत्वेसनिनलोपःप्राप्नोभत्वाद्द्वयर्थेते । अतएवपदान्तस्येतिणत्वनिषेधोपिन । अलोपोनइत्यलोपो
नञनङ्गत्वात् ॥ अयस्मयादीनिच्छन्दसि । १ । ४ । २० । एतानिछन्दसिसाधूनि । भपदसंज्ञाधिकारद्वयायोगंस्वाद्
यंवेध्यं । तथाचवार्त्तिकम् ॥ उभयसंज्ञान्यपीतिवक्तव्यमिति ॥ * ॥ ससुष्टुभासच्चक्रतागणेन । पदत्वात्कृत्वाभावः
स्वाभा ॥ जश्वविधानार्थायाःपदसंज्ञायाभत्वसामर्थ्येनवाधात् । नैर्नहिन्वन्त्यपिवाजिनेयु । अत्रपदत्वात्जस्त्वम् । भत्वा
त्कृत्वाभावः ॥ तेषाग्धातोः ॥ छन्दसिपरेऽपि । १ । ४ । ८१ ॥ व्यवहिताश्च । १ । ४ । ८२ । हरिभ्यांयाहो कश्चा । अ
मन्दैरिन्द्रहरिभिर्याहि ॥ इन्धिभवतिभ्याश्च । आभ्याम्परेलिङ्कित् । समोधेदस्युहन्तमम् । पुत्रर्द्धेअथर्वणः । वम्
व । इदम्प्रत्याख्यानम् । इन्धेश्छन्दोविषयत्वाद्भुवोवुकोनित्यत्वात्ताभ्यांलिटःकिद्वचनानर्थक्यमिति ॥ * ॥ इतिप्रथमोऽध्या-
यः ॥ * * * ॥ तृतीयाचहोश्छन्दसि । २ । ३ । ३ । जुहोतेःकर्मणि तृतीयास्याद्वितीयाच । यवाग्वाऽग्निहोत्रंजु-
होति । अग्निहोत्रशब्दोऽत्रहविसिर्वर्तते । यस्याग्निहोत्रमर्थीअतममेध्यमापदोन्नेत्यादिप्रयोगदर्शनात् । अग्नयेहूयत
इतिव्युत्पन्नेश्च । यवाग्वाख्यंहविर्देवतोद्देशेनयत्नाप्रक्षिपतीत्यर्थः ॥ द्वितीयाब्राह्मणे । २ । ३ । ६० । ब्राह्मणविषयेप्रयोगे

दिवस्तदर्थस्यकर्माणिद्वितीयास्यात् । षष्ठ्यपवादः । गामस्यतदहःसभायांदीव्येयुः ॥ चतुर्थ्यर्थेवङ्गलंछन्दसि । २ । ३ ।
 । ६२ । षष्ठीस्यात् । पुरुषमृगश्चन्द्रमसे । गोधाकालकादावाघाटस्तेवनस्पतीनाम् । वनस्पतिभ्यइत्यर्थः । षष्ठ्यर्थेच
 तुर्यीतिवाच्यम् ॥ याखर्वेणपिवतितस्यैखर्वः ॥ यजेञ्चकरणे । २ । ३ । ६३ । इहच्छन्दसिवङ्गलंषष्ठी । घृतस्यघृतेन
 वायजते ॥ वङ्गलच्छन्दसि । २ । ४ । ३७ । अदोघस्त्रादेशःस्यात् । घस्तानूनम् । लुङिमन्त्रेघसेतिञ्जेर्लुक् । अडभावः ।
 सग्धिश्चमे ॥ हेमन्तशिशिरवहोरत्रेचच्छन्दसि । २ । ४ । २८ । इन्द्रःपूर्ववह्निङ्गः । हेमन्तश्चशिशिरश्चहेमन्तशिशिरै ।
 अहोरत्रे । अदिप्रभृतिभ्यःशपः ॥ वङ्गलच्छन्दसि । २ । ४ । ७३ । वृत्रंहनतिवृत्रहा । अहिःशयतउपपृक् । अत्रलुङन ।
 अदादिभिन्नेऽपिक्चिह्नक् । त्राध्वंनोदेवाः । जुहोत्यादिभ्यःशुः ॥ वङ्गलच्छन्दसि । २ । ४ । ७६ । दातिप्रियाणिचिह्नसु ।
 अन्यत्रापि । पूर्णाविंशष्टि ॥ मन्त्रेघसेह्वरणशवृदहादृक्कृगमिजनिभ्योलेः । २ । ४ । ८० । रभ्योर्लेर्लुक्स्यान्मन्त्रे । अक्ष
 न्नीमदन्तहि । घस्त्रादेशस्यगमहनेत्युपधालोपेशसिवसीतिषः । माह्वर्म्मित्रस्य । धूर्त्निःप्रणङ्गार्थस्य । नशेर्वेतिकुत्वं । सि
 रुचोवेनञ्चावः । मानञ्चाधक् । आदित्याकारन्तयहणं । अप्राद्यावापृथिवी । परवर्भारभृद्यथा । अकन्तुवासः । त्वेरपिञ्जी
 गृवांसोऽनुग्मन् । मन्त्रयहणंवाह्मणस्याप्युपलक्षणं । अज्ञतवा अस्यदन्ताः । विभाषानुवृत्तेर्नेह । नताअगृभन्नजनिष्टहि
 यः ॥ * ॥ इतिद्वितीयोध्यायः ॥ * * * * ॥ अभ्युत्सादयाम्प्रजनयाञ्चिकयारमयामकःपावयांक्रियाद्विदामकन्नितिच्छन्दसि ।
 ३ । १ । ४२ । आद्येषुचतुर्थ्युलुङिञ्चाम् अकइत्यनुप्रयोगश्च । अभ्युत्सादयामकः । अभ्युदसीषददितिलोके । प्रजनयामकः
 । प्राजीजनदित्यर्थः । चिकयामकः । अचैयोदित्यर्थेचिनोतेराम्द्विर्वचनंकुत्वंच । रमयामकः । अरीरमत् । पावयांक्रियात्
 । पाव्यादितिलोके । विदामकन् । अवेदियुः ॥ गुपेच्छन्दसि । ३ । १ । ५० । ज्ञेञ्चङ् । गृहानजगुपतंयुवं । अगौप्रमित्यर्थः
 ॥ नोनयंतिध्वनयत्येजयत्यर्दयतिभ्यः । ३ । १ । ५१ । ज्ञेञ्चङ् । मात्वायतोजरितुः काममूनयोः । मात्वाग्निध्वनयीत् ॥ इमृ

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २१६ ॥

दूरहिभ्यश्चन्दसि । ३ । १ । ५७ । ज्ञेरङ्वा । इदन्तेभ्योकरन्नमः । अमरत् । अदरत् । यत्नानोःसानुमारुहत् ॥ क
न्दसिनिष्टर्क्यदेवहूयप्रणीयोनीयोच्छिद्यमर्त्यस्तर्त्याध्वर्य्यखन्यखान्यदेवयज्यापृच्छ्यप्रतिधीव्यब्रह्मवाद्यभाव्यस्त्रायोपचाय्य
पृडानि । ३ । १ । १२३ । कृत्तेर्निःसपूर्वात्कपिप्रणिगणत् । आद्यन्तयोर्विपर्यासःनिसःसत्त्वञ्च । निष्टर्क्यञ्चिन्वीतपशुकामः
। देवशब्देऽपपदेहूयतेर्जुहोतेर्वाक्यपदीर्घञ्च । सङ्कन्तेवाऽदेवहूये । प्रउत् आभ्यान्नयतेःकवप् । प्रणीयः । उनी
यः । उत्पूर्वाच्छियेःकवप् । उच्छिद्यः । मृड्स्मृज्ध्वृणभ्योयत् । मर्त्यः । स्तर्त्या । स्त्रियामेवायं । ध्वर्य्यः । खनेर्य्यत्तण्य
नौ । खन्यः । खान्यः । यजेर्य्यः । शुभध्वन्दैवापकर्मणो । देवयज्यायै । आङ्पूर्वात्पृच्छेःकवप् । आपृच्छ्यंध्रुगांवाज्यर्थेति ।
सीव्यतेःकवप्खन्च । प्रतिधीव्यः । ब्रह्मणिवदेर्य्यत् । ब्रह्मवाद्यम् । लोकेतुवदः । सुपिकवप्चेतिकवप्यतौ । भवतेःस्तौतेःखण्य
त् । भाव्यः । स्त्रावः । उपपूर्वाच्चिनोतेर्य्यत् आयादेशश्चपृडेऽत्तरपदे । उपचाय्यपृडम् ॥ हिरण्यइतिवक्तव्यं ॥ * ॥ उ
पचेयपृडमेवान्यत् । मृडसुखनेपृडचेत्यस्मादिगुपधलक्षणःकः ॥ कन्दसिवनसनरक्षिमथाम् । ३ । २ । २७ । एभ्यकर्मण्यु
पपदेइत्स्यात् । ब्रह्मवनिन्त्वा । क्षत्रवनिं । उत्तनोगोषणिन्धियम् । येषथाम्पथिरक्षयः । चतुरक्षौपथिरक्षी । हविर्मर्षीना
मभि ॥ कन्दसिसहः । ३ । २ । ६३ । शिवःस्यात् । पृतनावाह ॥ वहश्च । ३ । २ । ६४ । प्राग्वत् । दिव्यवाह । योगविभागउत्त
र्य्यः ॥ कव्यपुरीषपुरीष्येषुच्युत् । ३ । २ । ६५ । एषुवहेर्न्युत्स्याच्छन्दसि । कव्यवाहनः । पुरीषवाहनः । पुरीष्यवाहनः
॥ हव्येऽनन्तःपादं । ३ । २ । ६६ । अग्निश्चहव्यवाहनः । पादमध्येतुवहश्चेतिशिवरेव । हव्यवालग्निरजरःपितानः ॥ जनस
नखनक्रमगमोषिव । ३ । २ । ६७ । विडूनोरित्यान्वम् । अञ्जाः । गोजाः । गोषाङ्द्रोन्टघाञ्चसि । सनोतेरनइतिषत्वं । इयंशु
षोभिर्विसखाइवारुजत् । आदधिकाःशवसायञ्चकृष्टीः । अग्नेगाः ॥ मन्त्रेश्वेतवहोक्वशस्पुगेडाशेशिवन् । ३ । २ । ७१ । श्वे
तवाहादीनाण्डस्पदस्येतिवक्तव्यं ॥ * ॥ यत्रपदत्वम्भावितत्रशिवनोपवादोऽस्वक्तव्यइत्यर्थः । श्वेतवाः । श्वेतवाहै । श्वेतवाहः

१. उक्थानि उक्थैर्वाश्रयति । उक्थशायजमानः । उक्थशासौ । उक्थशासः । पुरेदाश्रयते दीयते पुरेडाः ॥ अवेयजः । ३ । ३ ।
 १०२ । अवयाः । अवयाञौ । अवयाजः ॥ अवयाः श्वेतवाः पुरेडाश्च । ८ । २ । ६७ । एते समुद्धौकतदीर्घानि पाच्यन्ते । चा
 दुक्थशाः ॥ विङ्गुलच्छन्दसि । ३ । २ । ७३ । उपे उपपदेयजेर्विच् । उपयद् ॥ आतोमनिन् कनिब्वनिषच् । ३ । २ । ७४ ।
 सुपुपसर्गोचोपपदे आद नो म्थी धातुभ्यश्चन्दसि विषये मनिनादयस्त्रयः प्रत्ययाः स्युः । चाद्रिच् । सुदाम्ना । सुधीवा । सुपीवा
 । भूरिदावा । घृतपावा । विच् । कीलालपाः ॥ वङ्गलच्छन्दसि । ३ । २ । ८८ । उपपदान्तरे पिहन्तेर्वङ्गलं क्किप्स्यन्ति ।
 मानृहा । पितृहा ॥ कन्दसि लिट् । ३ । २ । १०५ । भूतसामान्ये । अहंद्वावापृथिवी आततान ॥ लिटः कानज्वा । ३ । २
 । १०६ । कसुच्च । ३ । २ । १०७ । कन्दसि लिटः कानच् कसूवासः । चक्राणावृष्णिं । कन्दसि परिष्वायामपिक्वच् चक्रव्यः ॥
 * ॥ योनो अग्ने अरिवां अघायुः ॥ क्वाच्छन्दसि । ३ । २ । १०९ । उप्रत्ययः स्यात् । अघायुः । एरजधिकारे जवसवौ कन्द
 सिवाचौ ॥ * ॥ ऊविवाभिर्यूनः । ऊर्वैमेजवः । देवस्य सवितुः सवे ॥ मन्त्रे वृषे धपचमनविदभूवीरा उदात्तः । ३ । ३ । १६ । वृ
 षादिभ्यः कित्स्यात्सचोदात्तः । वृष्टिन्दिवः । सुम्नमिष्टये । पचात्पत्तीरुत् । इयन्ते नयसीमतिः । वित्तिः । भूतिः । अग्नेश्चा
 याहि वीतये । रतौस्थामेभयासः ॥ कन्दसि बुङ् लङ् लिटः । ३ । ४ । ६ । धात्वर्थानां सम्बन्धे सर्वकालेष्वेते वास्युः । पक्षे यथास्व
 म्प्रत्ययाः । लुङि । देवो देवेभिर्गमन् । लोडर्थे लुङ् । इदन्तेभ्यो करन्नमः । लङ् । अग्निमद्यु होतारु मवृणोतायं यजमानः ।
 लिङ् । अद्युममार । अद्युमियत इत्यर्थः ॥ लिङ्र्थे लोङ् । ३ । ४ । ७ । विध्यादौ हेतुमद्भावाद्यौ च धातेर्लेङ्स्याच्छन्दसि ॥ सिब्व
 ऊलं लेटि । ३ । १ । ३४ ॥ इत्तश्चलोपः परस्मैपदेषु । ३ । ४ । १७ । लेटस्तिङामितोलोपो वा स्यात्परस्मैपदेषु ॥ लेटो ऽडाटौ
 । ३ । ४ । १४ । लेटः अद् अद् एतवागमौ स्तसौ चरितौ ॥ सिब्व ऊलं लिङ् क्तव्यः ॥ * ॥ वृद्धिः । प्रण आयं धितारिषत् । सुपेशस
 स्वरतिजोषिषद्भि । आसाविषद र्शसानाय । सिपङ् लोपस्य चाभावे । पताति दिङ्गुत् । प्रियस्मूर्यै प्रियो अग्ना भवति ॥ सुउत्

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २१७ ॥

मस्य । ३ । ४ । ६८ । लेडुत्तमसकारस्यवालोपः स्यात् । करवाव । करवावः । टेरेत्वं ॥ आतसे । लेटञ्जाकारस्यसेः स्यात् । सुनेभिः
सुप्रथसामादयैते । आतामित्याकारस्यसेकारः । विधिसामर्थ्यादाटसेत्वं । अन्यथाहिसेटमेवविट्ध्यात् । योयजातिये
जातइति ॥ वैतोऽन्यत्र । ३ । ४ । ६९ । लेटएकारस्यसेः स्याद्वा । आतसेइत्यस्यविषयम्बिना । पशूनामीशै । यहागृह्यान्तै
। अन्यत्रकिम् । सुप्रथसामादयैते ॥ उपसम्नादाशङ्कयोश्च । ३ । ४ । ७० । पणवन्धेआशङ्कायाञ्चलेइस्यात् । अहमेवप
शूनामिशै । नेज्जिह्वायन्तो नरकम्पताम ॥ हलःशानज्जौ ॥ छन्दसि शायजपि । ३ । १ । ८४ । अपिशदाच्छानच् ।
ह्यहोर्भेच्छन्दसीतिहस्यभः । गृभ्यायजिह्वयामधु । बधानदेवसवितः । अनिदितामितिबध्नातेर्नलोपः । गृभ्णामिते । म
ध्वाजभार ॥ व्यत्ययोबहुलम् । ३ । १ । ८५ । विकरणानांबहुलं व्यत्ययः स्यात् छन्दसि । आगडाशुभ्रस्यभेदति । मि
नतीतिप्राप्ते । अरसामरतेपतिः । म्रियतइतिप्राप्ते । इन्द्रेवस्तेननेषतु । नयतेर्लाट्शसिपैद्वैविकरणौ । इन्द्रेणयु
जातरुषे मवृत्तं । तरेमेत्यर्थः । तरतेर्विध्यादौलिङ् । उःसिप्श्पचेतित्रयोविकरणाः ॥ सुप्तिडुपग्रहलिङ्गनराणां कालह
लचस्वरकर्तृयडाश्च । व्यत्ययमिच्छति शास्त्रकृतेषां सोपिचसिध्यति वाहुलकेन ॥ १ ॥ धुरिदक्षिणायाः । दक्षिणस्यामि
तिप्राप्ते । चषालंयेञ्चयूपायतक्षति । तक्षन्तीतिप्राप्ते । उपग्रहः परस्मैपदात्मनेपदे । ब्रह्मचारिणमिच्छते । इच्छती
तिप्राप्ते । प्रतीपमन्यऊर्मिर्युध्यति । युध्यतइतिप्राप्ते । मधोस्तृप्ताइवासते । मधुनइतिप्राप्ते । नरः पुरुषः । अधासवी
रैर्दशभिर्वियूयाः । वियूमर्दितिप्राप्ते । कालः कालवाचीप्रत्ययः । ओऽग्नीनाधास्यमानेन । लुटोविषयेल्ह । तमसोगाञ्च
दुक्षत् । अक्षदितिप्राप्ते । मित्रवयञ्चस्वरयः । मित्रावयमितिप्राप्ते । स्वरव्यत्ययस्तुवक्ष्यते । कर्तृशब्दः कारकमात्रपरः
। तथाचतद्वाचिनां कृत्तद्धितानां व्यत्ययः । अनादाय । अखिषयेञ्च । अवग्रहेविशेषः । यडोयशब्दादारभ्यलिङ्गाशि
घ्यङितिङ्कारेणप्रत्याहारः । तेषां व्यत्ययोभेदतीत्यादिरुक्तएव ॥ लिङ्गाशिघ्यङ । ३ । १ । ८६ । आशिङ्घिङिपरेधातो

इड्स्याच्छन्दसि । वचउम् । मन्त्रम्बोचेमाग्रये ॥ दृशेरग्वक्तव्यः ॥ * ॥ पितरञ्चदृशेयम्मातरञ्च । अडितु । चदृशोडीतिगुणा
 स्यात् ॥ छन्दस्युभयथा । ३ । ४ । ११७ । धात्वधिकारेऽक्तः प्रत्ययः सार्धधातुकार्द्धधातुकोभयसंज्ञः स्यात् । वर्द्धन्तुत्वास्तुष्टुत
 यः । वर्द्धयंविद्यर्थः । अर्द्धधातुकत्वाशिवलोपः । विश्रृण्वरे । सार्धधातुकत्वात्श्रुःश्रुभावश्च । ऊश्रुवेरितियण् ॥ आदृगम्
 हनजनभकिकिनौलिङ् । ३ । ४ । ११७ । आदन्नादृवर्णान्ताद्गमादेऽकिकिनौस्तसौचलिङ् । वः । पपिःसेमं । द
 दिगोः । जगिमर्युवा । जघ्रिवृत्रममित्रियं । जज्ञिः । लिङ्ङ्रावादेवसिद्धेचहृत्कृत्यामितिगुणावाधनार्थं कित्त्वं वृद्धं छन्दसी
 त्युच्यं । तनुरिः । जगुरिः ॥ तुमर्थेसेसेनसेऽसेनक्सेसेनघ्यैः अघ्यैः नकघ्यैः कघ्यैः नशघ्यैः शघ्यैः न्तवैतवेङ्त्वेनः । ३ । ४ । ११८ ।
 से । वक्षेरायः । सेन् । तावामेवे । असे । शरदोऽवसेधाः । असेनित्याद्युदात्तः । क्से । प्रये । कसेन् । गवामिवश्रियसे ॥ अघ्यै
 । अघ्यैन् । जठरम्पृण्णघ्यै । प्रक्षेऽद्युदात्तं । कघ्यै । कघ्यैन् । आऊवधै । पक्षेऽनित्त्वरः । शघ्यै । राधसः सहमादयघ्यै ॥ शघ्यै
 न् । वायवेपिवघ्यै ॥ तवै । दातवात् । तवेङ् । कर्तवे ॥ प्रयैरोहिष्यैः अथथिष्यै । ३ । ४ । ११९ । एतेतुमर्थेनि
 पात्यन्ते । प्रयातुंरोऽङ् अथथितुमित्यर्थः ॥ दृशेविस्वेच । ३ । ४ । ११९ । दृष्टुंविख्यातुमित्यर्थः ॥ शकिणमुल्कमुलौ । ३ । ४ । १२०
 । शक्रोतावुपपदेतुमर्थेऽतौस्तः । विभाजनाशकत् । अपनुपनाशकत् । विभक्तमपलोप्तुमित्यर्थः ॥ ईश्वरेतेसुन्केसुनौ । ३
 । ४ । १२१ । ईश्वरेविचरितोः । ईश्वरेविलिखः । विचरितुं विलेखितुमित्यर्थः ॥ कृत्यार्थे तवैकेन्केन्यत्वनः । ३ । ४ । १२२ । न
 स्तेऽब्रितवै । अषगाहे । दिदृक्षेण्यः । भूर्यस्पष्टवर्त्म ॥ अवचक्षेच । ३ । ४ । १२३ । रिपुणानावचक्षे । अवख्यातव्यमित्यर्थः ॥
 भावलक्षणेऽप्येण्ङ्वदिचरिङ्गतमिजनिभ्यस्तोऽसुन् । ३ । ४ । १२४ । आसंस्यातोःसीदन्ति । आसमाप्तेःसीदन्तीत्यर्थः । उदे
 तोः । अपकर्तोः । प्रवदितोः । प्रचरितोः । हेतोः । अमितोः । काममाविजनितोः सम्भवामः ॥ स्तृपितृदोःकसुन् । ३ । ४ ।
 १२५ । भावलक्षणेऽत्येव । पुगकूरस्यविहपोविरपृग्निन् । पुगजन्तृभ्यञ्जातृदः ॥ * ॥ इति तृतीयेऽध्यायः ॥ * * * * ॥ रात्रेऽञ्चाऽ

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २१८ ॥

जसौ । ४ । १ । ३१ । रनिशह्वाङ्गीस्यात् । अजसिषयेऽन्वसि । रत्रीव्यख्यदायती । लोकेऽनुकृष्टिकारदितिङीघ्यन्तोदान् ॥ नि
यन्वन्वसि । ४ । १ । ४६ । वह्वादिभ्यश्चन्दसि विषयेऽनिधंङीष् । वह्नीयुह्वित्वा । निव्यग्रहणमुत्तरार्थम् ॥ भुवञ्च । ४ । १ ।
४७ । ङीष्स्यात् । चन्दसि । विभो । प्रभो । विप्रसंभ्यइतिडुप्रत्ययान्तंरूत्रेऽनुक्रियते । उतइत्यनुवृतेः । उवडादेशस्तुसौ
नः । मुद्गलाच्चन्दसिलिङ् ॥ * ॥ ङीघोऽलित्तमानुक्तागमः । लिखरः । रथोरमून्मुद्गलानी ॥ दीर्घजिह्वीचचन्दसि । ४ । १ ।
५७ । संयोगोपधत्वाद्प्राप्नोङीबिधीयते । आसुशीवैदीर्घजीह्वीदेवानांयज्ञवाद् ॥ कडुकमण्डलोश्चन्दसि । ४ । १ । ७९ ।
ऊङ्स्यात् । कडूश्चवै । कमण्डलूः । गुग्गुलुमथुजमुपतयालूनामितिवक्तव्यं ॥ * ॥ गुग्गुलूः । मधूः । जतूः । पतयालूः ॥ अ
द्ययाच्यप् । आविष्कृतस्योपसंख्यानश्चन्दसि ॥ * ॥ आविष्कृतोवर्द्धते ॥ चन्दसिठञ् । ४ । ३ । १७ । वर्षाभ्यःठकोपवादः । स्वरेभेदः
। वार्षिकं ॥ वसन्ताच्च । ४ । ३ । २० । ठञ्स्यात् । चन्दसि । वासन्निकं ॥ हेमन्ताच्च । ४ । ३ । २१ । चन्दसिठञ् । हेमन्निकम् ।
योगविभागउत्तरार्थः ॥ शौनकादिभ्यश्चन्दसि । ४ । ३ । १०६ । णिनिःप्रोक्तेःकाणोरपवादः । शौनकेनप्रोक्तमधीयते
शौनकितः । वाजसनेयिनः । चन्दसिकिम् । शौनकीयाशिक्षा ॥ ङुचश्चन्दसि । ४ । ३ । १५० । विकारेवामयइस्यात् ।
शरमषमर्हिः । यस्वपर्शमयोजुहूः ॥ नोत्तर्द्धवित्वात् । ४ । ३ । १५१ । उत्वान् । उकारवान् । मौञ्जंशिकं । वर्द्धं चर्मत्
स्यविकारेवार्द्धीरज्जुः । वैल्लोपूपः । सभायायः ॥ ङश्चन्दसि । ४ । ४ । १०६ । सभेयोयुवा ॥ भवेचन्दसि । ४ । ४ । ११०
। सप्तम्यन्तान्त्वार्थेयत् । मेत्यायचविद्युत्यायच । यथायथंशैघिकाणामणादीनाञ्चघादीनामपवादोयंयत् । पक्षेतेऽपिभव
त्ति । सर्वविधोश्चन्दसिवैकल्पिकत्वात् । तद्यथा । मुंजवान्नामपर्वतः । तत्रभवः । मौंजवतः । सोमस्येवमौंजवतस्यभक्षः
। आचतुर्थस्यप्राप्तेऽधिकारः ॥ पाथोनदीभ्यांङ्गण् । ४ । ४ । १११ । तमुच्चापाथोवृषा । चनोदधीतनाडोगिरोमे ।
। अचिभवःपाथः । नद्याम्भवेनाच्चाः ॥ वेशन्तहिमवद्गामण् । ४ । ४ । ११२ । भवे । वैशन्तीभ्यःस्वाहा । हैमवतीभ्यः

स्नाहा ॥ स्रोतसोविभाषाङ्गुलौ । ४ । ४ । ११३ । पक्षेयत् । ह्यन्ङ्योस्तुसरेभेदः । स्रोतसिभवः स्रोतः । स्रोतस्यः
 ॥ सर्गभस्वयसनुताङ्गुत् । ४ । ४ । ११४ । अनुभ्रातासुगर्भ्यः । अनुसखासयूथः । योनःसनुद्यः उतवाजि घञ् । नु
 तिर्नतं । मयुसुकेभावेतः । सर्गभादवस्त्रयोपिकर्म्मधारयाः समानस्वरुन्दस्रोतिसः ततोभवार्येयन् । यतोपवादः ॥ नुयाङ्
 न् । ४ । ४ । ११५ । भवेऽर्थे । पक्षेयदपि । आकशमंवृषभंतुग्यास्त्रितिवह्वृचाः । नुधियास्त्रिशाखान्तरे । धमाकश
 वेहवरिष्ठेषुतुयशष्टितिवृत्तिः ॥ अयाङ् । ४ । ४ । ११६ ॥ घञौच । ४ । ४ । ११७ । चाङ् । अयेमवोऽय्यः ।
 अघियः । अघीयः ॥ समुद्राभ्राद्गुः । ४ । ४ । ११८ । समुद्रियाअप्सरसोमनीघिणं । नानद्वोअभियस्येवघोवाः ॥ व
 र्हिचिद्वत्तं । ४ । ४ । ११९ । अग्निर्विद्वत्त्वेव । वर्हिष्ठेषुनिधियु प्रियेषु ॥ दूतस्यभागकर्मणी । ४ । ४ ।
 १२० । भागोऽङ्गु । वृष्णं ॥ स्थीयातनोरुनो । ४ । ४ । १२१ । यातेअयेरक्षस्यातनूः ॥ रेवतीजगतीहविष्ठाभ्यः प्र
 शस्ये । ४ । ४ । १२२ । अर्चसनेकत्यात् । रेवतीवाम्यशंसनरेवयं । जगद्यं । हविष्यं ॥ असुरस्यस्वम् । ४ । ४ । २३
 असुर्यन्देवैभिर्धायिविच्वं ॥ जवावामणः । ४ । ४ । १२४ । अतुरीमाया ॥ तद्दानासामुपधानोमन्त्रइतीष्टकासुलुक्कम
 तोः । ४ । ४ । १२५ । वर्चसामुपधानेसुवर्चसामिष्टकानां । वर्चस्याचवतयाः ॥ अश्विमानण् । ४ । ४ । १२६ । आ
 श्विनोरुपदधाति ॥ अयस्यासुवर्चसामुप । ४ । ४ । १२७ । नद्वानासामितिह्रस्वसर्वमनुवर्त्तते । मतोरितिपदमाकर्त्यफ
 श्व्यन्तवोध्यम् । मतुवन्तोयोमूर्द्ध्व इत्सतोसनुत्याध्वमसामनोर्लुक् ॥ अयश्वद्वन्मन्त्रोपधेयास्त्रिष्टंकासु । यस्मिन्म
 न्त्रेमूर्द्ध्वयःशदौस्तस्तेनोपधेयासु । मूर्द्ध्वन्तोसुवदधातीतिप्रयोगः ॥ मन्त्रार्थमसतन्वोः । ४ । ४ । १२८ । नभोभ्रं । तद
 स्मिन्नस्तीतिनभस्योमासः । ओजस्यानूः ॥ मधेः । ४ । ४ । १२९ । माधवः । मधवः ॥ ओजसोऽहनियत्सौ । ४ ।
 ४ । ३० । ओजस्यमहः । ओजसीनं । ४ । ४ । १३१ । १३२ । यथासंख्येनेध्यते । वे

॥ सि० कै० ॥
॥ दे० ॥
॥ २१६ ॥

शोभन्तदेवभगइतिकर्माधारयः । वेशोभयः । यशोभयः । यशोभगीनः ॥ पूर्वोक्तमिनिर्देशः ॥
४ । १३३ । गम्भीरेभिः पथिभिः पूर्वोभिः येन ॥ सवितः पूर्वोसः ॥ अद्भिः संकृतम् । ४ । ४ । १३४ । यस्येदं
यंहविः ॥ सहस्रेण सम्मितौघः । ४ । ४ । १३५ । सहस्रियासोऽपान्नेर्मासः सहस्रेण तुल्याद् व्यर्थः ॥ मतौ च । ४ । ४
१३६ । सहस्रशृङ्गान्मत्वर्थे घः स्यात् । सहस्रमस्यासीत्सहस्रियः ॥ सोममर्हति यः । ४ । ४ । १३७ । सोम्यो ब्राह्मणः ।
यज्ञार्ह इत्यर्थः ॥ मधे च । ४ । ४ । १३८ । सोमशृङ्गाद्यः स्यान्मय उर्थे । सोम्यं मधु । सोममयमित्यर्थः ॥ मधोः । ४ ।
४ । १३९ । मधुशृङ्गान्मय उर्थे यत्कृतम् । मधुषः । मधुमय इत्यर्थः ॥ वसोः समूहे च । ४ । ४ । १४० । चान्नाः स उर्थे यत् ।
वसव्यः । अक्षरसमूहे कन्दस्य उपसंस्थानम् ॥ * ॥ कन्दः शृङ्गाक्षरसमूहे वर्तमानात्कार्ये यदित्यर्थः । आश्रावयेति चतुर-
क्षरं अस्तु श्रीवडिति चतुरक्षरं ये यजामह इति चतुरक्षरं यजेति द्व्यक्षरं द्व्यक्षरे वयद्धारः एव वै सप्तदशक्षरं च्छन्दस्यः ॥ नक्षत्र-
द्वयः । ४ । ४ । १४१ । स्वार्थे । नक्षत्रियेभ्यः स्यात् ॥ सर्वदेवतात्तित् । ४ । ४ । १४२ । स्वार्थे । सवितानः सुवतु सर्वतानि । प्र-
दक्षिणि देवतानि मुखाः ॥ शिवशमरिष्टस्य च । ४ । ४ । १४३ । करोतीति करः । पचाद्यच् । शिवङ्करोतीति शिवतानि । या-
भिः शन्तातीभवयोद्ददाभ्युये । अथोऽपरिष्टतात्तित् ॥ भावे च । ४ । ४ । १४४ । शिवादिभ्यो भावे तात्तित् स्याच्छन्दसि । शि-
वस्य भावः शिवतात्तित् । शन्तात्तित् । अरिष्टतात्तित् ॥ * ॥ इति चतुर्थोऽध्यायः ॥ * * * * ॥ सप्तमोऽच्छन्दसि ॥ ५ । १
। ६९ । तदस्य परिमाणं स्थिति वर्ण इति च । सप्तसाप्तानि अष्टजत् । शन्शतोर्डिति च्छन्दसि । तदस्य परिमाणं स्थित्यर्थे वा-
च्यः ॥ * ॥ पञ्चदशिनोऽर्द्धमासाः । विङ्गिनोमासाः । विङ्गनेऽतिवाच्यं ॥ * ॥ विङ्गिनोऽङ्गिरसः । युष्मदस्मदोऽस्यै-
श्वेवतुवाच्यः ॥ * ॥ त्वावतः पुरुरवसो । नत्वाकञ्चन्यः । यज्ञविप्रस्ये भावतः ॥ कन्दसि च । ५ । १ । ६७ । प्रतिपदि कमा-
त्तात्तदर्थेतीति यत् । सादन्यं विदथम् ॥ वत्सरात्ताच्छन्दसि । ५ । १ । ७१ । निर्वृत्तादिष्वर्थेषु । इद्वत्सरीयः ॥ सम्भ

रिपूर्वत्वच । ५ । १ । ६२ । चाच्छः । सम्बन्धरोणः । सम्बन्धरीणः । परिवन्धरीणः । परीवन्धरीणः ॥ कन्दसिधसु । ५ ।
 १ । १०६ । चतुश्चत्तदस्यप्राप्तमित्यर्थे । भागवत्त्वयः ॥ उपसर्गाच्छन्दसिधात्वर्थे । ५ । १ । ११८ । धात्वर्थेविशिष्टे
 साधनेवर्तमानात्कार्येवतिःस्यात् । यदुद्धतोनिवतः । उद्धतान्निगतानित्यर्थः ॥ यद्वचकन्दसि । ५ । २ । ५० । नान्त्वय
 देःपरस्यडटःयदस्यान्मद् । पञ्चथम् । पञ्चमम् ॥ कन्दसिपरिपन्थिपरिपरिगौप्यवस्थातरि । ५ । २ । ८६ । परिपन्थि
 म्परिपन्थिनम् । मात्वायरिपरिगोविदम् ॥ वज्रलकन्दसि । ५ । २ । १२२ । मत्वर्थेविनिःस्यात् । कन्दोविन्प्रकरणेञ्चोष्ठा
 मेखलाद्वयोभयरुजाहृदयानां दीर्घश्चेन्निकृष्यमिति दीर्घः । मंहिष्ठमुभयाविनंश्रुनमोष्ठाव्यचरत् ॥ कन्दसिवनिपैच
 वक्तव्यौ ॥ * ॥ ई । रथोरभूत् । सुमङ्गलौचित्यप्रधः । मघवानमीमहे ॥ तयोर्दाहिर्लौचकन्दसि । ५ । ३ । २० । इदने
 दोष्यथोसंख्यंस्तः । इदाहिबडपस्तुतिम् । तद्विः । थाहेतौचकन्दसि । ५ । ३ । २६ । किमस्यास्याद्धेतौप्रकारेच । कथा
 यामंनपृच्छसि । कथादाशेम ॥ पञ्चपञ्चाचकन्दसि । ५ । ३ । ३३ । अवरस्य अस्तात्वर्थेनिपातौ । पञ्चहिसः । नेतेपञ्चा
 ॥ तुश्चकन्दसि । ५ । ३ । ५७ । तृजनांनृपेनाचइदृश्रीयसुनौस्तः । आसुतिङ्करिष्ठः । दोहीयसीधेनुः ॥ प्रत्नपूर्वविश्वेमा
 न्यालकन्दसि । ५ । ३ । १११ । इकारे । तंप्रत्नयापूर्वथाविश्वथेमथा ॥ अमुचकन्दसि । ५ । ४ । १२१ । किमेतिङ्ङव्य
 धादित्येव । प्रतमपपत्रम् ॥ वृत्तान्तेभ्यामितलतनिनौचकन्दसि । ५ । ४ । ४१ । स्वार्थे । योनोदूरेवोवृकतिः । ज्येष्ठ
 तातिम्बर्हिषदम् ॥ अनसन्नाम्पुंसककन्दसि । ५ । ४ । १०३ । तत्पुरोपाह्वयस्यात्समासौन्तः । ब्रह्मसामम्भवतिदेवकन्द
 सानि ॥ वज्रप्रजाश्चकन्दसि । ५ । ४ । १२३ । वज्रप्रजामित्येतिमाविवेश ॥ कन्दसिच । ५ । १ । ६७ । दन्तस्यदन्तु
 स्याद्वज्रव्रीहौ । उभयतोदन्तःप्रतिगृह्णाति ॥ चतुश्चकन्दसि । ५ । ४ । १५८ । वेदनाद्वज्रव्रीहेर्नकप् । हतामाताय
 स्यहन्माता ॥ * ॥ इतिपञ्चमोऽध्यायः ॥ * * * * ॥ एकाचोद्धेकन्दसिवेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ योजागारदातिप्रकारिणा ॥

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २२० ॥

तुजोहीनान्दीर्घोऽभ्यासस्व । ६ । १ । ७ । प्रभसतुतुजानः । मूर्त्येमामहानं दाधारकपृथिने
। सतूताव ॥ वडलम्बन्दसि । ६ । १ । ३४ ॥ इन्द्रमाडुवहृतये ॥ च्चचिचैरुत्तरपदादिलोप
च्चन्दसि ॥ * ॥ च्चचशहेगरेने । सम्यसारमुत्तरपदादेर्लोपश्चेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ तृचंसा । उं दसि किम् । च्चचानि
॥ रयेर्मौतैवडलम् ॥ * ॥ रेकेयुः । इन्द्रपुष्टिर्बर्त्तनः ॥ चायःकौ । ६ । १ । ३५ । नाभ्याञ्चिकुः । निचिकवरन्त्य ।
लिटिडसिरुम् । वडलेग्रहयानुवृत्तेह । इन्द्रिज्योतिर्निचाय्य ॥ अप्सृधेयामान्टचुरान्टडश्चिचयेतित्याजआताश्रितं
माशीरशीर्त्तः । ६ । १ । ३६ । एतेर्त्तसिनिपातने । इन्द्रश्चिचोयदयसृधेयाम् । स्पर्द्धेर्त्तडिञ्चाङ्गम् । अर्कमान्ट
चुः । वडन्याण्टडः । अर्चैरर्हश्चिचिचुषि । चिचुषे । च्युडोलिठियासि । यस्तित्याज । त्यजेर्त्तलि । आतासइन्द्रसोमा
। अतानोग्रहाः । श्रीजपाके । निष्ठायाम् । मध्यतञ्जुह्वे । मध्यतञ्जुश्रीर्त्तः ॥ श्रीजएवकिपिनिष्ठायाञ्च ॥ खिदेश्चेदसि
। ६ । १ । ५२ । खिददैत्ये । अखैवञ्चास्यात् । चिचकद । चिखेदेत्यर्थः ॥ श्रीर्वेश्चं दसि । ६ । १ । ६० । शिरःशदस्व
श्रीर्वेन्स्यात् । श्रीर्त्तोजगतः ॥ शीर्त्तसि । ६ । १ । १०६ । दीर्घाञ्जसिइचिचपूर्वसर्वर्त्तदीर्घावास्यात् । वारही । वारह्यौ
। मानुवीरीर्त्तकिशः । उत्तररुच्येऽपीदंवाक्कभेदेनसम्बध्यते । जेनामिपूर्वत्वंवास्यात् । शमीञ्च । शम्यञ्च । सूर्म्बेख
भिच । सम्यसारणाच्चेतिपूर्वरूपमपिवा । इज्यमानः । यज्यमानः ॥ शेश्चं दसि वडलम् । ६ । १ । ७० । लोपःश्यात् । य
तेगाकसाम् । तानापिण्डानाम् ॥ एमन्नादिषुचं दसिपररूपं वक्तव्यम् ॥ * ॥ अपांत्वेमन् । अपांत्वेद्वान् ॥ भय्यपिपते
चन्दसि । ६ । १ । ८३ । विभेद्यस्मादितिभय्यः । वेतेःप्रवय्याइतिस्त्रियामेवनिपातनम् । प्रवेयमित्यन्यत्र । इति
किम् । भेयम् । प्रवेयम् ॥ हृदय्याउपसंख्यानम् ॥ * ॥ हृदेभवाहृदय्याञ्चापः ॥ भवेच्छन्दसियत् ॥ प्रह्वान्तःपा
दमथपरे । ६ । १ । ११५ । च्चकपादमध्यस्त्रएङ्प्रह्वान्यास्यात्अतिपरेनतुवकारयकारेऽति । उयप्रयत्नोच्चरम् ।

सुप्रसिद्धं च नृते । अन्तःपादं किम् । एतासं एते चैवन्ति । अव्यपरे किम् । तेऽवदन् ॥ अथादवद्वादवकमुरव्रतम् ॥
 वसुपुत्रः । ६ । १ । ११६ । एषु व्यपरोप्यति एङ्प्रकृत्या । वसुभिर्ना अथात् । मित्रमहो अवद्वात् । माशिवसो अवकम् ॥
 मो अत्रान् । शतधरो अयं मन्त्रिः । तेनो अ वत्तु । कुशिकासो अवस्यवः । यद्वपि वक्तु चैस्तेनोऽवन्नुरयतूः सोऽयमा ॥
 लेभिरित्यादौ प्रकृतिभाषेन क्रियते तथापि वाङ्मूलकात्समाधेयम् । प्रातिशाख्ये तु वाचनिक एवायमर्थः ॥ यजुष्युरे ॥
 १ । ११७ । उरः शृङ्गोऽतिप्रकृत्या यजुषि । उरो अन्तरिक्षम् । यजुषि पादाभावादनन्तःपादार्थम्वचनम् ॥ आपो
 जुषाणो वृषो वर्धये अम्बे अम्बालेऽम्बिके पूर्वे । ६ । १ । ११८ । यजुषि अतिप्रकृत्या । आपो अस्मान्मातरः । जुषाणो अग्निः
 व्यस्य । वृषो अंशुभ्याम् । वर्धये अधिनाके । अम्बे । अम्बाले । अम्बिके । अस्मादेव वचनादम्बार्थेति ह्रस्वो न ॥ अङ्ग इत्या
 दौ च । ६ । १ । ११९ । अङ्गं शृङ्गे य एङ्पूर्वः सोऽतिप्रकृत्या यजुषि । प्राणो अङ्गे अङ्गे अदीद्यत् ॥ अनु
 दाने च कुधपरे । ६ । १ । १२० । कवर्गधकारमरे अन्तःपादेऽतिपरे एङ्प्रकृत्या यजुषि । अयं सोऽग्निः । अयं सो अध्वरः । अनुदा
 ने किम् । अधोऽये रुद्रे । अयं शृङ्गाद्युदात्तः । कुधपरे किम् । सोऽयमग्निमन्तः ॥ अवपथासि च । ६ । १ । १२१ । अनुदाने
 अकासदौ अवपथाः शृङ्गे परे यजुषि एङ्प्रकृत्या । चीरुद्रेभ्यो अवपथाः । वपे स्यासिलङितिङ्ङितिङ्ङित्यनदात्तत्वम् । अनुदा
 ने किम् । यदुद्रेभ्योऽकेपथाः । निपातेर्यदुतिनिघातो न ॥ आङोऽनुनासिकश्चन्दसि । ६ । १ । १२२ । आङोऽचिपरेऽनु
 नासिकः स्यात् सच प्रकृत्या । अत्र अत्रापः । गभीरं अत्र उयपुत्रे ॥ ईषा अक्षादीनाञ्चन्दसि प्रकृतिभावो वक्तव्यः ॥ * ॥ ईषा अ
 क्षोहिरण्ययः । ज्याइ यम् । पूषा अविष्ट ॥ स्यञ्चन्दसि वङ्मूलम् । ६ । १ । १२३ । स्यइत्यस्यसोर्लोपः स्यादङ्गलि । एवस्यभा
 नुः ॥ ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे । ६ । १ । १५१ । ह्रस्वात्तरस्य चन्द्रशब्दस्योत्तरपदस्य सुडागमः स्यान्मन्त्रे । हरिश्चन्द्रो मरुद्ग
 णः । सुञ्चन्द्रस्य ॥ पितृसमात्तरा च चन्दसि । ६ । १ । १५२ । चन्द्रे निपातः । आमागन्तां प्रपितृसमात्तरा च । चाद्विपरीतमपि मा

जन्मिन् ॥ श्रमितायज्ञे । ६ । ४ । ५४ । श्रमवित्तेवर्थः ॥ पुत्रुवोर्हीर्घञ्चन्दसि । ६ । ४ । ५८ । त्वपीषनुवनि । वि
 श्व । विश्वस्य ॥ आडजादीनाम् ॥ कन्दस्यऽपिदृश्यते । ६ । ४ । ७३ । अनजादीनामिवार्थः । आनद । आन
 योगे ॥ अण्वकन्दस्यऽमाद्योगेऽपि । ६ । ४ । ७५ । अनिष्टाऽणसहसेतुरूप । भावक्षेत्रेपरबीजान्वाक
 ६ । ४ । ७६ । प्रथमं दध्वापः । रेभाक्याभीयन्तेसिद्ध्यादालोपः । अनरेश्चस्येष्टिकृतेपुनरपि
 वचनान्तस्त्रिर्हिष्टंर्यारिति ॥ कन्दसुभ्रमया । ६ । ४ । ८६ । भूसुधियोर्यगस्यादियडुवर्षेण वि
 विभुवंवा । सुधोतव्यमये । सुधिबोवा ॥ तन्वादीनांकन्दसिबज्जलम् ॥ * ॥ तन्वपुषम । तनुवंवा । त्व
 म्बकं । वियम्बकम् ॥ ततिपद्योश्चन्दसि । ६ । ४ । ९० । अतथोहपद्याद्योपाङ्कितिप्रत्यये । वितन्निरेकवयः । शकुना
 हर्षाप्रिमं ॥ वृत्तिर्गोर्द्वि । ६ । ४ । ९०५ । सुधियेवमे । वभ्रान्तेहरीधताः ॥ उड्वभ्योहेर्द्विः ॥ शुश्रूणपृक्कृम्भ
 च्चन्दसि । ६ । ४ । ९०६ । सुधीश्चन्द्रः । सुधीगिरः । सद्यसूर्द्विः । अरखस्तुधिः । अप्रावृधिः ॥ वाच्यन्दसि ॥ हिर
 पिद्वा ॥ अडित्तञ्च । ६ । ४ । ९०७ । वेर्धिस्तान् । रमन्धि । रमेर्ध्यायेनपरस्यैप्रदम् । अग्रःशुरभ्यासदीर्घञ्च । अ
 स्त्रेप्रयन्धि । युधोधिस्तवेदः । यमेन्शयेतुर्द्विः । धैतेःशपःसु ॥ मन्वेष्वाङ्गादेरत्तनः । ६ । ४ । ९४९ । आत्मन्शब्
 स्यादेर्ल्लौपःस्यादाङ् । अनादेवेव ॥ अनापञ्चान्दसि । ६ । ४ । ९६२ । ऋतुशब्दस्यऽतःस्थानेरःस्वादाइष्टमेय
 सु । त्वरजिष्टमनुनेपि । अजिष्टम् ॥ अतन्वासात्तान्वास्वसाधोहिरण्यकानिकन्दसि । ६ । ४ । ९७५ । अतौभवंच
 त्वम् । वास्तुनिभवंवास्त्वम् । वास्तुञ्च । मधुशब्दस्यास्त्रिभ्यांशब्दादेशेनिपाद्यते । साधोर्भिःसंलोषणीः । विरख्यशब्द
 द्विहितस्यमयटोमशब्दस्योपनिपाद्यते । हिरण्यधेतस्यविताहयेन ॥ * ॥ इतिव्युष्ट्यायः ॥ * * * * ॥ शीङ्गे
 ह ॥ वड्वञ्चन्दसि । ७ । ५ । ८ । रुडागमश्चात् । अपसंज्ञाननेपदेशितपक्षेतलोपः । धेतबोदुहे । चोपिष्टवे

॥सि०कौ०॥
॥ वै० ॥
॥ २२२ ॥

घृतन्दुहते। अदृशमस्य ॥ अतोभिससे ॥ बडलच्छन्दसि । ७।१।१० । अग्निर्देवेभिः ॥ नेतरच्छन्दसि । ७।१।२६ ।
 स्वमेरदत्त । बार्धमित्रम् । छन्दसिकम् । इत्तकाठम् ॥ समासेऽनन्पूर्वे लोच्यप् । क्वपिच्छन्दसि । यजमानम्परि
 धायपित्वा ॥ सुपांसुलुकपूर्वसवर्णाच्छेयाडायाजाऽऽत् । ७।१।३७ । अर्जवःसन्तुपन्थाः । पन्थानइतिप्राप्ते । सुः
 ॥ परमेधोमन् । व्योमनिइतिप्राप्ते । डेलुक् । धीती । अर्तः । सुष्टुती । धीत्यामयासुष्टुयेतिप्राप्ते । पूर्वसवर्णादीर्घः । या
 सुरधारयीतमा । द्विकिसुशाश्चिनायैसुर यौद्विकिसुशावित्वादौप्राप्ते । आ । नताद्वाह्यणम् । नतमितिप्राप्ते । आत्
 । यादोवविद्वान्त्वा । यमितिप्राप्ते । आत् । यादेवविद्वान्त्वा । तयुष्मेवाजबन्धवः । अस्मेइन्द्रावृहस्पती । युष्मासुअस्म
 भ्यइतिप्राप्ते । अ । उरुयाः । धृष्नुया । उरुणाधृष्नुमेतिप्राप्ते । या । नभापृथिव्याः । बाभक्तिप्राप्ते । डा । तत्रनुष्ठो
 च्यावयतात् । अनुष्ठामनुष्ठा । व्यवस्थाप्रदत् । आडोड्या । माधुया । साध्वितिप्राप्ते । याच । वसन्तायजेत । वसन्तेइति
 प्राप्ते । आत् । इत्तयाजीकारणमुपसंख्यानम् ॥ * ॥ उर्विया । दार्विया । उरुणादारुणेतिप्राप्ते । इया । सुधेत्रिया ।
 सुधेत्रियेतिप्राप्ते । डियाच । दृतिन्नशुष्कंसरसीशयानम् । डिरीकारइत्याङ् । तत्राद्वादात्तेपदेप्राप्ते । व्यचयेनान्तोदा
 तता । वस्तुतस्तुडीयन्तात्केलुक् । ईकारदेशस्यतूदाहरणान्तरंमृग्यम् । अडऽयाजऽयारामुपसंख्यानम् ॥ * ॥ प्रवाह्व
 मिन्नम् । आङनेतिप्राप्ते । आडादेशः । घेडिनीतिगुणः । स्वप्नया । स्वप्नेनेतिप्राप्ते । अवाच । सनःसिन्धुमित्रनावया
 मिन्नम्प्राप्ते । अयार् । रिक्वरः ॥ इमोमश् । ७।१।४० । मिन्नादेशस्यामोमश्स्यात् । अकारउच्चारणार्थः । पिन्ना
 मिन्नम्प्राप्ते । अयार् । वधीवृत्रम् । अबधिप्रमितिप्राप्ते ॥ लोपस्तुआत्मनेपदेषु । ७।१।४१ ॥ छन्दसि । दे
 इ । अदृहतेतिप्राप्ते । दक्षिणतःशये । शतेइतिप्राप्ते । आत्तेतिकिम् । उत्सन्दुहन्ति ॥ ध्वमोध्यात् । ७।१।४२ ।
 रेवोष्णाशंवारयध्यात् । वारयध्वमितिप्राप्ते ॥ यजध्वैनमितिच । ७।१।४३ । एनमित्यस्मिन्ध्वरेध्वमोऽन्तलेपिनिष्यते ।

वकारस्ययकारेनिपात्यतइतिवृत्तिकारोक्तिःप्रामादिकी ॥ तस्यतान् । ७ । १ । ४४ । मध्वमपुत्रवत्
 गात्रमस्यनूनकणतात् । कणुतेतिप्राप्ते । सूर्य्यञ्चुर्गमयतात् । गमयतेतिप्राप्ते ॥ तप्तन
 तस्येत्येव । शृणोतश्वाणः । शृणुतेतिप्राप्ते । तप् । सुनोतन । पचतनब्रह्मवाहसे । तप्त
 मस्ये । तनप् । मरुतस्त्रज्जुजुष्टन । जुषध्वमितिप्राप्ते । व्यययेनपरस्वैपदं । शुच्य । विश्वेदेवासेमि
 यच्छेत्स्यथनादेशः ॥ इदन्तोमसि । ७ । १ । ४६ । मसीध्विव
 भक्तिवर्त्तनदेशः । इकारउच्चारणार्थः । मसइत्ययमिकाररूपचरम्भवयवविशिष्टःस्यात् । मसइगागमःस्यादितियावत् ॥
 नमोभरन्तैर्मसि । त्वमस्माकन्तवस्मसि । इमस्मइतिप्राप्ते ॥ क्लोयक् । ७ । १ । ४७ । दिवंसुपर्णेगन्वाय ॥ इष्ट्वीनमि
 तिच । ७ । १ । ४८ । क्वाप्रययस्यईनमन्नादेशेनिपात्यते । इष्ट्वीनंदेवान् । इष्ट्वाइतिप्राप्ते ॥ स्नात्थादयश्च । ७
 । १ । ४९ । आदिशब्दःप्रकारार्थः । आकारस्यईकारेनिपात्यते । खिन्नस्नात्वीमलादिव । पीत्वीसोमस्यबाबुधे । स्नात्वापीत्वे
 तिप्राप्ते ॥ आङ्गसेरसुक् । ७ । १ । ५० । अवसिन्नादङ्गात्परस्यजसोऽसुक्स्यात् । देवासः । ब्राह्मणासः ॥ श्रीयामण्यो
 ष्छंदसि । ७ । १ । ५६ । आमोनुइ । श्रीणाईदारेधरुणोरयोणाम् । स्तनयामणीनाम् ॥ गोःपादान्ते । ७ । १ । ५७ ।
 विद्वाहित्वागोपतिंशूरुणेनाम् । पादान्तोकिम् । गवांशतापृक्षयामेषु । पादान्तेऽपिक्चिन्न । छंदसिसर्वेषाम्मैकल्पिकत्वात्
 । विराजङ्गोपतिङ्गवाम् ॥ कन्दस्यपिदृश्यते । ७ । १ । ७६ ॥ अस्रथादीनामनड् । इन्द्रोदधीचोऽस्रभिः ॥ ईचद्विवचने
 । ७ । १ । ७७ । अस्रथादीनामिथेव । अक्षीभ्यान्तेनासिकाभ्याम् ॥ दृक्स्ववस्वुतवसाच्छन्दसि । ७ । १ । ८३ । एषानुं
 मस्यात्सौ । कोदृङ्ङिन्द्रः । खवान् । खतवान् ॥ इदोश्चपूर्वस्य ॥ वङ्गलच्छंदसि । ७ । १ । १०३ । ततुरिः ॥ ऊर्द्धोश्च
 सि । ७ । २ । ३१ । ह्येनिष्ठायांऊआदेशःस्यात् । अङ्गुतमसिहविर्धनम् ॥ अपरिङ्गुताश्च । ७ । २ । ३२ । पूर्वस्यप्राप्त

॥ घोलौपेलिटिवा । ७ । ३ । ७० । दधद्रन्ननिदाश्रुषे । सोमोददङ्गन्धर्वाय । यदग्निरग्नयेददात् ॥ सीनातेर्निगमे ।
 ७ । ३ । ८१ । शितिह्रस्वः । प्रमिणन्तिव्रतानि । लोकेप्रमीणाति ॥ अस्तिसिचोऽपृक्ते ॥ वङ्गलच्छन्दसि । ७ । ३ । ८४
 ७० । सर्वमाइ दम् । ह्रस्वस्यगुणः । जसिच । जसादिषु छन्दसिवावचनम्प्राङ्गौचङ्गुपधायाः ॥ ७० ॥ अधाशत
 पशवे । पश्वे । नाम्यस्तस्याचीतिनिषेधेवङ्गलच्छन्दसंतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ अजुष
 नित्यं छन्दसि । ७ । ४ । ८५ । छन्दसिविषयेचङ्गुपधायाञ्चवर्णस्यञ्चद्विच्यम् । अवीवृधत् ॥ न छन्दस्यपु
 त्रस्य । ७ । ४ । ३५ । पुत्रभिन्नस्यादन्त्येक्यचिर्द्विर्दीर्घान् । मित्रयुः । क्वाच्छंदसीतिउः । अपुत्रस्यकिम् । पुत्रीय
 नःसुदानवः ॥ अपुत्रादीनामितिवाच्यम् ॥ * ॥ जनीयन्तोन्वयवः । जनमिच्छन्तइत्यर्थः ॥ दुरस्युर्द्विणस्युर्वृषण्यति
 रिषण्यति । ७ । ४ । ३६ । एतेक्यचिनिपात्यन्ते । भक्षयान्तुउप्रत्ययाभावात् । दुष्टीयति । द्रविणीयति । वृषीयति
 रिष्टीयति ॥ अश्वाघस्यात् । ७ । ४ । ३७ । अश्वाघएतयोःक्यचिञ्जात्याच्छंदसि । अश्वायन्तोमघवन् । मात्वावृकाश्च
 घायवः । नच्छंदसीतिनिषेधेनईत्वमात्रस्यकिन्मुदीर्घस्यापीति । अत्रेदमेवसूत्रंज्ञापकम् ॥ देवसुम्नयोर्त्यजुषिकाठके ।
 ७ । ४ । ३८ । अनयोःक्यचिञ्जात्याद्यजुषिकठशाखायाम् । देवायन्तोयजमानाः । सुम्नायन्तोहवामहे । इहयजुः
 शब्देन मन्त्रमात्रपरकिन्नुवेदोपलक्षकः । तेनचहगात्मकेऽपिमन्त्रेयजुर्वेदस्येभवति । किञ्च । चह्वेदेपिभवति । सचे
 न्मन्त्रोयजुषिकठशाखायांदृष्टः । यजुषीतिकिम् । देवाञ्जिगातिसुम्नयुः । चह्वेचादामप्यस्तिकठशाखान्तोभवतिप्रत्युदाह
 रणमितिहरदत्तः ॥ कव्यऽध्वरपृतनस्यर्चिलोपः । ७ । ४ । ३९ । सपूर्व्यानिविदाकथतायोः । अध्वर्युवोमधुप्राणिम्
 । दमयन्तंपृतन्यम् ॥ दधातेर्हिः ॥ जहातेश्चक्षि ॥ विभाषाछन्दसि । ७ । ४ । ४४ । हीन्वाशरीरम् । हिन्वा ॥ सु
 धितवसुधितनेमधितधिष्धिलीयत् । ७ । ४ । ४५ । सुवसुनेमधत्तपूर्वस्यदधातेःकेप्रत्ययेइत्तन्निपात्यते । गर्भमाता

॥सि० कौ०॥

॥ वे० ॥

॥ २२४ ॥

सुधितं वक्षणासु । वसुधितमग्निः । नेमधितान् । उतश्चेत्तवसुधितिनिरेके । धिष्ववञ्च दक्षिण
इन्द्रहस्ते । धन्वेति प्राप्ते । सुरेत्तरेनोधिषीय । इह । इटोऽत् । धासीयेति प्राप्ते ॥ अपेभिः ॥ धासिञ्
न्दसीति वक्तव्यम् ॥ * ॥ माङ्गिः । शरङ्गिः ॥ स्ववसुधिते ह्यसश्चेद्यते । स्ववङ्गिः । अवतेगसुन् । शोभवसिवावेवा
न्तेस्ववसस्यैः नुदिति सौत्रो धातुस्तस्मादसुन् । स्वन्तवोयेषान्तैः स्वतवङ्गिः । समुघङ्गिरजायथाः ॥ मिथुनेऽसिः । वसेः कि
ञ्चेत्यसिप्रत्ययइत्विहसदत्तः । पञ्चपादोरीत्यानु उच्यते किदिति प्राग्व्याख्यातम् ॥ नक्वतेर्यङि ॥ क्वयेऽङ्कन्दसि । ७ । ४ । ६४
। यङिऽभ्यासस्य चुत्वात् । कसीक्यते ॥ दार्धर्त्तदूर्द्धर्त्तदूर्द्धर्त्तवोभूततेतिक्तेऽलर्घ्याऽऽपनीफणत्संनिध्यदत्करिक्क
निक्रदत्तसिक्कदन्तिभतोदविद्युत्तरित्रतःसरीहृपतंवरीदृजन्मृज्याऽऽगनीगनीतिच । ७ । ४ । ६५ । एतेऽष्टाद
शतिपाठनः । अन्वास्वयःधृङोधारयत्वेर्वा । भवतेर्यङ्लुगन्तस्यगुणाभावः । तेनभाषायांगुणो लभ्यते । तिजेर्यङ्लुग
न्तात्तङ् । इत्येतेऽङ्कन्दसिः शेषापवादोरेफस्यत्वम् । इत्याभावश्च निपात्यते । अर्त्तव्युध्वाखजहत्पुरन्दर । सिपानिर्द्दे
शोनतत्त्वम् । अर्त्तदक्षउत । फणतेरङ्पूर्वस्यङ्लुगन्तस्यशतरिऽभ्यासस्यनीगागमोनिपात्यते । अन्वापनीफणत् । स्प
न्देः सम्पूर्वस्यङ्लुकिशतरिऽभ्यासस्यनिक्र । धातुसकारस्यत्वम् । करोतेर्यङ्लुगन्तस्याभ्यासस्यचुत्वाभावः । कन्देर्बुङि
मन्वति । अन्वभ्यासस्यचुत्वाभावोनिगागमश्च । कनिक्रदज्जनुषम् । अक्कन्दोदित्यर्थः । विभर्त्तेरभ्यासस्यजश्लाभावः ।
दोषधीषु । ध्वरतेर्यङ्लुगन्तस्यशतरिऽभ्यासस्यविगागमः । धातोर्त्तकारलोपश्च । द्रविध्वतेरश्मयत्वेऽङ्क
द्वुर्भ्यासस्यसम्प्रसारणाभावोऽन्विगागमश्च । दविद्युत्तद्दीद्युच्छेभ्रुचानः । तरतेऽशतरिऽभ्यासस्य
सहोर्जात्तरित्रतः । हृपेःशतरिऽभ्यासस्यद्वितीयैकवचनेरीगागमोऽभ्यासस्य । वृजेःशतरिऽभ्यासस्यस्यरीक् । मृजिषिदि
भ्यासस्यरुक् । धातोश्चयुक् । गमेरङ्पूर्वस्यलटिऽभ्यासस्यचुत्वाभावोनीगागमश्च । वक्ष्यन्तीवेद्गनीगन्तिकस्यै

॥ ह्रस्ववेतिनिगमे । ७ । ४ । ७४ । ह्रस्वेर्लिटिपरस्मैपदं वुगागमोऽभ्यासस्य चात्त्रिपात्यते । गृष्टिः सेह्रवस्थविरम् ।
 । सुषुवइतिभाषायाम् ॥ वङ्गलं छन्दसि । ७ । ४ । ७८ । अभ्यासस्य इकारः स्याच्छन्दसि । पूर्णम्बिषष्टि । वशेरेतद्रूपम्
 ॥ * ॥ इति सप्तमोऽध्यायः ॥ * * * * ॥ प्रसमुपोदः पादपूरणे । ८ । १ । ६ । एषां द्वे सः पादपूरणे । प्रप्रायमिति
 संसेमिव्युवसे । उपोपमेपशमृश । किन्नोदुदुहर्षसे ॥ छन्दसीरः । ८ । २ । १५ । इवर्षान्नाद्रेफान्ताच्चपरस्येति
 स्यवः स्यात् । हरिबतेहर्ष्यञ्चाय । गोर्वान् ॥ अनेनुइ । ८ । २ । १६ । अन्नान्नात्तेर्नुइस्यात् । अक्षरवन्तः कर्षवन्तः
 । अस्थवन्तं यदनस्था ॥ मद्रुस्य । ८ । २ । १७ । नान्तात्परस्यधस्यनुइ । सुपथिन्तरः । भूरिटाप्रस्तुङ्गाचः । भूरि
 दावत्तरोजुनः ॥ ईद्रथिनः ॥ * ॥ रथीतरः । रथीतमं रथीनाम् ॥ नसत्तनिषत्ताऽनुत्तप्रतूर्त्तस्वर्त्तगूर्त्तानिछन्दसि । ८ ।
 २ । ६१ । सदेर्नञ्पूर्वात्त्रिपूर्वाच्चनिष्ठाया नत्वाभावोत्त्रिपात्यते । नसत्तमञ्जसा । निषत्तमस्यचरतः । असन्ननिषण्णमितिप्राप्ते ।
 उदेर्नञ्पूर्वस्यानुत्तम् । प्रतूर्त्तमित्त्वरते । तुर्वीन्वस्यवा । स्वर्त्तमितिह्रइत्यस्य । गूर्त्तमितिगुरीइत्यस्य ॥ अन्नरूधरवरि
 त्पुभयथाछन्दसि । ८ । २ । ७० । रूर्धारेफोवा । अन्नएव । अन्नरेवा । ऊधरेव । ऊधरेव । अवएव । अवरेव ॥ भुवश्चम
 हाव्याहृतेः । ८ । २ । ७१ । भुवइति । भुवरिति ॥ ओमभ्यादाने । ८ । २ । ८० । ओंशदस्यल्लुतः स्यात् आरम्भे । ओम् इ
 अग्निमीलेपुर्गोहतम् । अभ्यादानेकिम् । ओमित्येकाक्षरम् ॥ येयज्ञकर्मणि । ८ । २ । ८८ । ये इ यजामहे । यज्ञेति कि
 म् । येयजामहे ॥ प्रणवष्टेः । ८ । २ । ८९ । यज्ञकर्मणिटेरेमित्यादेशः स्यात् । अपारेतांसिजिन्वडेम् इ । टेः किम् ।
 हलन्तेअन्वस्यमाभूत् ॥ याज्यान्तः । ८ । २ । ९० । येयाज्यान्तामन्त्रास्त्वामन्वस्यटेः लुतोयज्ञकर्मणि । जिह्वास्येचक
 षेहव्यवाहाम् इ । अन्तः किम् । याज्यानामृचांवाक्यसमुदायरूपाणां प्रतिषाक्यंटेः स्यात् । सर्वान्तस्यचेष्यते ॥ ब्रूहिप्रेष्यथौ
 यद्वैषडाऽऽवहानामाटेः । ८ । २ । ९१ । एषामाटेः लुतोयज्ञकर्मणि । अग्नयेऽनुद् इ हि । अग्नयेगोमयानिप्रे इ ष्य ।

॥सि०कौ०॥
॥ वै० ॥
॥ २२५ ॥

अस्तु औ ३ षट् । सोमस्याग्नेत्रीहीवौ ३ षट् । अग्निमा ३ वह ॥ अग्नीत्प्रेरुणपरस्य च । ८ । २ । १०२ । अग्नीधः प्रेषणे आदेः
लुतसोस्मात्परस्य च । ओ ३ आ ३ वय ॥ विभाषापृष्ठप्रतिवचने हेः । ८ । २ । १०३ । लुतः । अकार्षीः कटं अकार्षीहि ३ ।
अकार्षीहि । पृष्ठेति किम् । कटं करिष्यति हि । हेः किम् । करोमि ननु ॥ निगृह्यानुयोगे च । ८ । २ । १०४ । अत्र यद्वा
क्यन्तस्य टेः लुतो वा । अष्टामावास्येत्याद्य ३ अमावास्येत्येवं वादिनं युक्त्या स्वमनात्प्रत्याय एव मनुयुज्यते ॥ अत्रेडितभर्षने ।
८ । २ । १०५ । दस्येदस्यो ३ घातयिष्यामि त्वाम् । अत्रेडितयद्दस्यं द्विरुक्तेः पलक्षणात् । चौर ३ चौर ॥ अङ्गयुक्तनिङ्
ऽऽकांक्षम् । ८ । २ । १०६ । अङ्गेयनेन युक्तनिङ्कांक्षवते । अङ्गबूज ३ इदानीं शास्यसि जास्यम् । तिङ्किम् । अङ्गदेव
दत्तमिथावदति । आकांक्षं किम् । अङ्गपच नैतदपरमाकांक्षति । भर्षनइत्येव । अङ्गाधीश्वभक्तन्तवदास्यामि ॥ विचा
र्यमाणानाम् । ८ । २ । १०७ । वाक्यानास्तेः लुतः ॥ होतव्यं दीक्षितस्य गृहा ३ इ । न होतव्य ३ मिति । होतव्यन्न होतव्यमिति
विचार्यते । प्रमाणांस्तु तत्परिक्षणं विचारः ॥ पूर्वस्तु भाषायाम् । ८ । २ । १०८ । विचार्यमाणानां पूर्वमेव लुवते । अहिर्नु
३ रज्जुनी । प्रयोगापेक्षत्वं पूर्वत्वम् । इह भाषायद्दस्यत्पूर्वयोगश्चन्दसीति ज्ञायते ॥ प्रतिश्रवणे च । ८ । २ । १०९ । वाक्यस्य
टेः लुतो ऽभ्युपगमे प्रतिज्ञाने अवगाभिमुख्ये च गामेदेहिभोः ३ । हन्तते ददामि ३ । नित्यः शब्दे भवितुमर्हति ३ । दत्तकि
जास्य ३ ॥ अनुदात्तप्रश्नान्ताभिपूजितयोः । ८ । २ । ११० । अनुदात्तः लुतः स्यात् । दूगडूतादिषु सिद्धस्य लुतस्यानुदात्तत्वमा
नन्तमेव विधीयते ॥ ७० ॥ अग्निभूत ३ इ । पट ३ उ । अग्निभूतेपटोऽतयोः प्रश्नाग्नेटेरनुदात्तः लुतः । शोभनः खल्वसिर्भूतः
क ३ इ ॥ चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने । ८ । २ । १११ । वाक्यस्य टेः अनुदात्तः लुतः । अग्निचिद्वाया ३ इत् । अग्निचिदिवभाष्ये
३ इत् । उपमार्थे किम् । कथञ्चिदाहुः । प्रयुज्यमाने किम् । अग्निर्माणवकोभायात् ॥ उपरिस्विदासीदिति च । ८ । २ ।
११२ । टेः लुतो ऽनुदात्तः स्यात् । उपरिस्विदासी ३ इत् । अधःस्विदासी ३ इत्यत्र नुविचार्यमाणानामित्यनुदात्तः लुतः ॥ स्वरिसमा

मेडितेऽसूयासम्पतिकोपकुत्सनेषु । ८ । २ । १०३ । स्वरितःप्लुतःस्यादामेडितेपरेऽसूयादौगम्ये । असूयाशं । अभिरूपक
 ३ । अभिरूपकरिक्तन्तुअभिरूप्यम् । सम्पत्तौ । अभिरूपक ३ । अभिरूपकशोभनोऽसि । कोपे । अविनीतक ३ । अविनी
 तकइदानींज्ञास्यसिजाल्म । कुत्सने । शाक्तीक ३ । शाक्तीकरिक्तातेशक्तिः ॥ क्षियाशोःप्रैषेषुतिङाऽऽकाङ्क्षम् । ८ । २ ।
 १०४ । आकांक्षस्यतिङन्तस्यटेःस्वरितःप्लुतःस्यात् । आचारभेदे । स्वयंहरथेनयार्ति ३ । उपाध्यायम्पदातिङ्गमयति । य
 मायाम् । पुत्राञ्चलप्सोष्ट ३ । धनञ्चतात । व्यापारणे । कटंकुरु ३ । ग्रामङ्गच्छ । आकांक्षंकिम् । दीर्घायुरसि अग्नीदग्नी
 न्विहर ॥ अनन्यस्यापिप्रश्नाख्यानयोः । ८ । २ । १०५ । अनन्यस्यान्यस्यापिपदस्यटेःस्वरितःप्लुतएतयोः । अगमः ३
 पूर्वाङ्गन् । ग्रामाङ्गन् । सर्वपदानामयम् । आख्याने । अगमङ्गम् । पूर्वान् । ग्रामान् ॥ प्लुतावैचइदुतौ । ८ । २ । १०६ ।
 दूगङ्गतादियुप्लुतोविहितस्तत्रैवसैवःप्लुतप्रसङ्गेतद्वयवाविदुतौप्लुते । ऐ ३ तिकायन । औ ३ पगव । चतुर्मात्रावत्र
 ऐचौसम्पद्येते ॥ ऐचोऽप्रगृह्यस्याऽदूगङ्गतेपूर्वस्याऽर्द्धस्याऽऽट्तरस्येदुतौ । ८ । २ । १०७ । अप्रगृह्यस्यऐचोऽदू
 गङ्गतेप्लुतविषयेपूर्वस्यार्द्धस्याकारःप्लुतःस्यादुत्तरस्यर्द्धस्यइदुतौस्तः । प्रश्नान्ताभिपूजितविचार्यमाणप्रत्यभिवादया
 ज्यान्तेष्वेव ॥ ० ॥ प्रश्नान्ते । अगमः ३ । पूर्वाङ्गन् । ग्रामाङ्गन् । अग्निभूत ३ इ । अभिपूजिते । भद्रंकरेयिपट ३ उ । विचार्यमा
 णे । होतव्यन्दीक्षितस्यगृहा ३ इ । प्रत्यभिवादे । आयुष्मानेधिअग्निभूत ३ इ । याज्यान्ते । स्तोमैर्विधेमाग्रय ३ इ । परिग
 णनंकिम् । विष्णुभूते ३ घातयिष्यामित्त्वम् । इदूगङ्गतेइतिनवक्तव्यम् ॥ * ॥ पदान्तग्रहणान्तुकर्त्तव्यम् ॥ * ॥ इहमभूत्
 । भद्रंकरेयिगौ ३ रिति । अप्रगृह्यस्यकिम् । शोभनेमाले ३ ॥ आमन्त्रितेकन्दसिप्लुतविकारेऽयंवक्तव्यः ॥ * ॥ अग्र ३ इ प
 त्नीव ॥ तयोर्व्यावचिंहितायाम् । ८ । २ । १०८ । इदूतोर्त्यकारवकारौस्तोऽचिंहितायां । अग्र ३ याशा । पट ३ वा
 शा । अग्र ३ यिन्द्रम् । पट ३ बुदकम् । अचिन्किम् । अग्रा ३ वरुणौ । संहितायाङ्किम् । अग्रा ३ इन्द्रः ॥ संहितायामि

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २२६ ॥

व्यधायसमाप्तेरधिकारः ॥०॥ इदुतेरसिद्धत्वात्कारम्भः । सर्वस्य दीर्घत्वस्य शक्यत्वात् । यत्र योरसिद्धत्वात् । उदात्तस्वरितयोर्व्यङ्गः स्वरितोऽनुदात्तस्येव वाधनार्थो वा ॥ मनुवसेरुसंबुद्धौ कन्दसि । ८ । ३ । १ । रुडित्यविभक्तिको निर्देशः । मत्वन्तस्य वस्वन्तस्य चरुः स्यात् । अलोऽन्यस्येति परिभाषया तकारस्य । इन्द्रमरुत्वइहपाहिस्त्रेमम् । हरिबोमेदिनंत्वा । कन्दसीरइति वचनम् ॥ दाश्वान्साह्वान्मीढ्वाँश्च । ६ । १ । १२ । एते कसन्तानि पात्यन्ते । मोढ्वाँस्त्रेकायतनथाय ॥ वनउपसंख्यानम् ॥ * ॥ कनिवनिपोः सामान्यग्रहणम् । अनुबन्धपरिभाषातु नोपतिष्ठते । अनुबन्धस्येहानिर्देशात् । यस्त्रायतं वसुना प्रातरित्वः ॥ इणः कनिप् ॥ उभयथर्तु । ८ । ३ । ८ । अम्परे क्विनकारस्य रूर्वा । पञ्चस्रंश्चक्रे ॥ दीर्घादटिसंप्रानपादे । ८ । ३ । ९ । दीर्घान्नकारस्य रूर्वा स्यादटि । तैचेन्नाटौ एकपादस्यै स्याताम् । देवाँश्चच्छासुमती । महँइन्द्रेऽयश्रो जसा । उभयथेत्यनुवृत्तेर्नेह । आदित्यान्याचिषामहे ॥ आतोऽटिनित्यम् । ८ । ३ । ३ । अटिपरतःरोः पूर्वस्यातः स्थानेनित्यमनुनासिकः । महँइन्द्रः । तैत्ररीयास्तु अनुस्वारमधीयते । तत्रकान्दसोव्ययइति प्राञ्चः । एवञ्चस्त्रस्य फलञ्चिन्त्यम् ॥ स्वतवान्प्रायौ । ८ । ३ । ११ । रूर्वा । भुवस्तस्य स्वतवाँः पायुरग्रे ॥ कन्दसिवाऽप्राञ्चैडितयोः । ८ । ३ । ४९ । विसर्गस्य सोवास्यात् । कुषोः प्रशदमाम्रेडितञ्चवर्जयित्वा । अग्रेत्रातर्चतस्कविः । गिरिर्नैविश्वतस्पृथुः । नेह । वसुनः पूर्यः पतिः । अप्रेत्यादिकिम् । अग्निः प्रविद्वान् । पुरुषः पुरुषः ॥ कः करत्करति क्वधि क्वतेष्वनदितेः । ८ । ३ । ५० । विसर्गस्य सः स्यात् । प्रदिवो अयस्कः । यथानोवस्य सस्करत् । सुपेश सस्करत् । उरुनस्कधि । सोमन्नचारुम्मघवस्तुनस्कतम् । अनदितेरिति किम् । यथानो अदितिः करत् ॥ पञ्चम्याः परवध्यये ८ । ३ । ५१ । पञ्चमी विसर्गस्य सः स्यादुपरिभावार्ये परिशद्वेपरतः । दिवस्परिप्रथमं जहो । अर्धार्थे किम् । दिवस्पृथिष्यः पर्येजः ॥ पातौ चवङ्गलम् । ८ । ३ । ५२ । पञ्चम्या इत्येव । सूर्य्येनोदिवस्यात् ॥ वक्ष्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदप

यस्पोषेषु । ८ । ३ । ५३ । वाचस्पतिं विश्वकर्माणम् । दिवस्पुत्राय सूर्याय । दिवस्पृष्टं मन्दमानः । तमसस्वारमस्य
 । परिवीत इलस्पदे । दिवस्पयोदिधिषाणाः । रायस्योषं यजमानेषु ॥ इडायावा । ८ । ३ । ५४ । पतिपुत्रादिषु परेषु
 । इलायास्पुत्रः । इलायाःपुत्रः । इलायास्पदे । इलायाःपदे ॥ निसस्तपतावऽमासेवने । निसःसकारस्यमूर्द्धन्यः स्यात् ।
 निष्टप्रंरक्षोनिष्टप्राञ्जरातयः । अनासेवनेकिं । निसस्तपति । पुनःपुनस्तपतीत्यर्थः ॥ युष्मत्तत्तक्षुषन्तःपादम् । ८ ।
 ३ । १०३ । पादमध्यस्थस्यस्यमूर्द्धन्यः स्यात्तकारादिष्वेषु परेषु । युष्मदादिशाःत्वंत्वातेतवाः । त्रिभिष्ट्वन्देवसवितः । तेभि
 ष्ट्वा । अत्रिष्टे । अप्स्वग्रेसधिष्टव । अत्रिष्टद्विष्वम् । द्वावापृथिवीनिष्टतक्षुः । अन्तःपादंकिम् । तदत्रिस्तदर्थ्यमा ।
 यन्मन्त्रमीनिन्दाभूदत्रिस्तत्पुनराहजातवेदाविचर्षणिः । अत्रिष्टिरिति पूर्वपादस्थान्तो ननु मध्यः ॥ यजुष्येकेषाम् ।
 ८ । ३ । १०४ । युष्मत्तत्तक्षुषुपरतःस्यमूर्द्धन्योवा । अर्चिभिष्ट्वम् । अत्रिष्टेऽग्रम् । अर्चिभिष्टतक्षुः । पक्षे अर्चिस्त्व
 मिष्यादि ॥ स्तुतस्तोमयोऽकन्दसि । ८ । ३ । १०५ । न्भिष्टुतस्य । न्भिस्तुतस्य । गोष्टोमम् । गोस्तोमम् । पूर्वपदा
 दित्येवसिद्धेप्रपञ्चार्थमिदम् ॥ पूर्वपदात् । ८ । ३ । १०६ । पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्यस्ययोवा । यदिन्द्राग्रीदिवि
 ष्टः । युवां हिस्वःस्वर्षती ॥ सुजः । ८ । ३ । १०७ । पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्यसुत्रोनिपातस्यस्ययः । ऊर्द्धऊयु
 णः । अभीषुणः ॥ सनेतेरनः । ८ । ३ । १०८ । गोषाइन्द्रेण्टवा असि । अन्तःकिम् । गोसनिः ॥ सहेःपृतनर्ताभ्याञ्च
 । ८ । ३ । १०९ । पृतनाषाहम् । ऋताषाहम् । चात् । ऋतीषाहम् ॥ निव्यभिभ्योऽङ्गवायेवाकन्दसि । ८ । ३ । ११०
 । स्यमूर्द्धन्यः । न्यवीदत् । न्यसीदत् । व्यवीदत् । व्यसीदत् । अभ्यष्टौत् । अभ्यसौत् ॥ कन्दस्युदवग्रहात् । ८ । ४
 । २६ । ऋकारान्तादवग्रहात्परस्यनस्यणः । न्मणाः । पितृपाणम् ॥ नञ्धातुस्थोरुयुभ्यः । ८ । ४ । २७ । धातुस्था
 त् । अयेरक्षाणः । शिक्षाणोस्मिन् । ऊरणस्त्वधि । अभीषुणः । मोषुणः ॥ * ॥ इत्यष्टमोऽध्यायः ॥ * * * * ॥ अथ

।सि०कौ०।
॥ वै० ॥
॥२२७॥

स्वरप्रकरणम् ॥*॥ अनुदात्तम्पदमेकवर्जम् । ६ । १ । १५८ । परिभाषयंस्वरविधिबिषया । यस्मिन्पदेयस्योदात्तःस्व
रितोवाविधीयतेतमेकमचंवर्जयित्वाशेषन्तत्पदमनुदात्ताचकंस्यात् । गोपायतन्नः । अत्रसनाद्युन्ताइतिधातुन्बेधातुस्वरेण
यंकिंशकार उदात्तःशिष्टमनुदात्तं ॥ सतिशिष्टस्वरवलीयस्त्वमन्यत्रविकरणेभ्यइतिवाच्यम् । तेनोक्तोदाहरणोपेधातुस्व
रः । आयस्यप्रत्ययस्वरश्चनशिष्यते । अन्यत्रेति किम् । यज्ञंयज्ञमभिवृधेगृणीतः । अत्रसतिशिष्टोऽपिभ्राइत्यस्यस्वरोनशि
ष्यतेकिन्तुतसएव ॥ अनुदात्तस्यचयत्रोदात्तलोपः । ६ । १ । १६१ । यस्मिन्ननुदात्तेपरेउदात्तोलुप्यतेतस्योदात्तःस्यात् । दे
वीवाचम् । अत्रह्रीवुदात्तः ॥ चौ । ६ । १ । २२२ । लुप्ताकारेऽञ्चतौपरेपूर्वस्यानोदात्तःस्यात् । उदात्तनिवृत्तिस्वरपवा
दः । देवद्रीचींत्तयतदेवयन्तः ॥ अतद्धितइतिवाच्यम् ॥ * ॥ दाधीचः । माधूचः । प्रत्ययस्वरएवात्र ॥ आमन्त्रितस्यच
। ६ । १ । १७८ । आमन्त्रितविभक्तयन्तस्यादिरुदात्तःस्यात् । अग्रइन्द्रवरुणमित्रदेवाः ॥ आमन्त्रितस्यच । ८ । १ ।
१७७ । पदात्परस्यपादादिस्थितस्यामन्त्रितस्यसर्वस्यानुदात्तःस्यात् । प्रागुक्तस्यषाष्ठस्यापवादोऽयमाष्टमिकः । इमम्येग
ङ्गेयमुनेसस्वति । अपादादौकिम् । श्रुद्रिसोमम् ॥ आमन्त्रितम्पूर्वमविद्यमानवत् ॥ अग्रइन्द्र । अचेन्द्रादीनान्निघा
तेन । पूर्वस्यविद्यमानत्वेनपदात्परत्वाभावात् ॥ नामन्त्रितेसमानाधिकरणेसामान्यवचनम् ॥ समानाधिकरणेआमन्त्रि
तेपरेविशेष्यंपूर्वमविद्यमानवत् । अग्रेतेजस्विन् । अग्रेत्रातः । सामान्यवचनंकिम् । पर्यायेषुमाभूत् । अग्रेदेविसरस्व
ति ॥ सामान्यवचनंविभाषितंविशेषवचने । ८ । १ । ७४ । अत्रभाष्यकृतावङ्गवचनमितिपूरितम् । सामान्यवचनमिति
चपूर्वसूत्रेयोजितम् । आमन्त्रितान्तेविशेषणोपरेपूर्वम्वङ्गवचनान्तमविद्यमानवद्वा । देवीःषडुर्वीरुनःकस्योत् । अत्रदे
वीन्वंविशेषणंघडिति । देवाःशरणाः । इहद्वितीयस्यनिघातेवैकल्पिकः ॥ सुवामन्त्रितेपराङ्गवत्त्वरे । २ । १ । २ । सु
वन्तमामन्त्रितेपरेपरस्याङ्गवत्स्यात्त्वरेकर्तव्ये । द्रवत्पाणीशुभस्पती । शुभइतिशुभेःक्विन्नात्त्वन्तस्यपरशरीसनुप्रवेशे

षष्ठिकामा मन्त्रिताद्नुदात्तत्वम् । न चाष्टमिको निघातः शङ्काः । पूर्वामन्त्रितस्याविद्यमानत्वेन पादादिष्वात् । यत्तेदिबोदुहि
 र्घर्तभोजनम् । इह दिवःश दस्याष्टमिको निघातः । परश्रुनावृश्चन् । षष्ठीमन्त्रितकारकवचनम् ॥ * ॥ षष्ठीन्तम्
 मन्त्रितान्तं प्रतियत्कारकन्तद्वाचकञ्चेति परिगणनं कर्तव्यमित्यर्थः । तेनेहन । अयमग्नेजरिता । एतेनाग्नेब्रह्मणा । समर्थं
 अनुधावा सिद्धम् । पूर्वाङ्गवच्चेति वक्तव्यम् ॥ * ॥ आतेपितर्मरुताम् । प्रतित्वादुहितर्दिवः । अव्ययानान्न ॥ * ॥ उच्चै
 रधीयन् । अव्ययीभावस्य त्विद्यते ॥ * ॥ उपाग्न्यधीयान् ॥ उदात्तस्वरित्तयोर्द्वयः स्वरितोऽनुदात्तस्य । ८ । २ । ४ ।
 उदात्तस्थाने स्वरितस्थाने च यो यणतः परस्यानुदात्तस्य स्वरितः स्यात् । अभ्यभिहि । स्वरितस्य यणः । खलप्याशा । अस्य
 स्वरितोऽनुदात्तस्योपादि कर्त्तव्येनासिद्धत्वाच्चेव निघातोत्त ॥ एकादेश उदात्तेनोदात्तः । ८ । २ । ५ । उदात्तेन सहैकादेश उदा
 त्तस्यात् । बोध्याः । काव रम्मरुतः ॥ स्वरितो वाऽनुदात्तेपदादौ । ८ । २ । ६ । अनुदात्तेपदादौ परे उदात्तेन सहैका
 देशः स्वरितो वा स्यात् । पक्षे पूर्वसूत्रेणोदात्तः । वी ३ दंज्योतिर्हृदये । अस्य श्लोको दिवीयते । व्यवस्थितविभाषात्वादिका
 रयोः स्वरितः । दीर्घप्रवेशेनूदात्तः । किञ्च एङः पदान्तादिति पूर्वसूत्रेण स्वरितस्यैव । तेऽवदन् । सो ३ यमागात् । उक्त
 च प्रतिशाख्ये । इकारयोश्च प्रश्नेष्वेक्षै प्राभिनिहते युच्चेति ॥ उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः । ८ । ४ । ६६ । उदात्तात्पर
 स्थानुदात्तस्य स्वरितः स्यात् । अग्निमीले । अस्याप्यसिद्धत्वाच्चेव निघातोत्त । तमोशानासः ॥ नोदात्तस्वरितोऽयमगार्थ
 काश्यपगालवानाम् । ८ । ४ । ६७ । उदात्तपरः स्वरितपरश्चानुदात्तः स्वरितो न स्यात् । गार्थ्यादि मते तु स्यादेव । प्रय
 अम् । वोऽश्वाः ३ । का ३ भीशवः ॥ एकश्रुतिदूग्त्सम्बुद्धौ । १ । २ । ३२ । दूग्त्सम्बोधने वाक्यमेकश्रुतिः स्यात् । चै
 स्वर्त्यापवाद्दः । आगच्छभोमाणवक ॥ यज्ञकर्मण्यजपन्तूङ्गसमासु । १ । २ । ३४ । यज्ञक्रियायां मन्त्र एकश्रुतिः स्या
 ज्जपादीस्वर्ज्जयित्वा । अग्निर्मूर्द्धादि वः ककुत् । यज्ञेति किम् । स्वाध्यायकाले नैस्वर्यमेव । अङ्गेषु किम् । ममाग्नेवर्चो विह्व

सि०कौ०
॥ वै० ॥
॥ २२८ ॥

वेषस्तु । जपोनामउपंशुप्रयोगः । यथाजलेनिमग्नस्य । न्यूङ्क्षानामघोडशत्रोकारः । गीतिषुसमाख्या ॥ उच्चैस्तरांवाव
वङ्कारः । १। २। ३५। यज्ञकर्मणिवौघट्टशब्दुच्चैस्तरांवास्यादेकश्रुतिर्वा ॥ विभाषाकन्दसि । १। २। ३६। कन्द
सिविभाषाएकश्रुतिःस्यात् । व्यवस्थितविभाषेयम् । संहितायाच्चैस्वर्यम् । ब्राह्मणेकश्रुतिर्वहृचानाम् । अन्येषामपिय
थासम्प्रदायं व्यवस्था ॥ नसुब्रह्मण्यायांस्वरितस्यतूदात्तः । १। २। ३७। सुब्रह्मण्याख्येनिगदेयज्ञकर्मणीतिविभाषा
कन्दसीतिचप्राप्ताएकश्रुतिर्नस्यात्स्वरितस्योदात्तश्चस्यात् । सुब्रह्मण्यायम् । सुब्रह्मण्यासाधुरितियत् ॥ असावित्यन्तः ॥ ●
॥ तस्मिन्नेवनिगदेप्रथमान्तस्यान्तउदात्तःस्यात् । गर्गीयजते । त्रित्वात्प्राप्तञ्चाद्युदात्तोऽनेनवाध्यते ॥ अमुद्येत्यन्तः ॥ ●
॥ यच्छ्यन्तस्यापिप्राम्बत् । दाक्षेःपितायजते ॥ स्यान्तस्योपोत्तमञ्च ॥ ● ॥ चादन्तस्तेनद्वावुदात्तौ । गर्ग्यस्यपितायजते ॥
वानामधेयस्य ॥ ● ॥ स्यान्तस्यनामधेयस्यउपोत्तममुदात्तंवास्यात् । देवदत्तस्यपितायजते ॥ देवब्रह्मणोरनुदात्तः । १।
२। ३८। अनयोःस्वरितस्यानुदात्तःस्यात्सुब्रह्मण्यायाम् । देवब्रह्मणश्चागच्छत ॥ स्वरितात्संहितायामनुदात्तानाम् । १।
२। ३९। स्वरितात्परेषामनुदात्तानांसंहितायामेकश्रुतिःस्यात् । इमंमेगङ्गेयमुनेसरस्वति ॥ उदात्तस्वरितपरस्यसन्नत
रः । १। ४०। उदात्तस्वरितौपरौयस्मान्तस्यानुदात्तस्यानुदात्ततरःस्यात् । सरस्वतिश्रुतिर्द्रि । यचक्षयत्सः ॥ तस्य
परमश्रुतिर्द्रि । अनुदात्तञ्च । ८। १। ३। द्विरुक्तस्यपररूपमनुदात्तंस्यात् । दिवेदिवे ॥ * ॥ इति साधारणस्व
रः ॥ * * * * ॥ धातोः । ६। १। १६२। अन्तेःदात्तःस्यात् । गोपायतेन्नः । असिसव्यः ॥ स्वपादिहिंसामच्यतिटि
। ६। १। १८८। स्वपादीनां हिंसेच्चानित्यजादौलसार्धधातुकेपरे आदिरुदात्तोवास्यात् । स्वपादिरदाद्यन्तगोणः ।
स्वपन्ति २। अस्वन्ति २। हिंसन्ति २। पक्षेप्रथयस्वरेण मध्योदात्तता । क्विच्यैर्वैद्यते । नेह । स्वपानि । हिनस्वन्ति ॥
अभ्यस्तानामादिः । ६। १। १८९। अनित्यजादौलसार्धधातुकेपरे अभ्यस्तानामादिरुदात्तः । एददतिप्रियावसु । प

अविद्यमानोदात्ते लसार्धधातुके परेऽभ्यस्तानामादि
 दधासिरन्त्रविणञ्चदाश्रुये ॥ भीह्रीभृङ्मदजनधनदरिद्राजाग्रां प्रव्ययात्पूर्वम्पिति । ६।१।१७२।
 प्रभृतीनामभ्यस्तानांपितिलसार्धधातुके परे प्रव्ययात्पूर्वमुदात्तं स्यात् । योऽग्निहोत्रं जुहोति । ममतुनःपरिज्मा । मातोयवी
 रदधनत् । आगार्थिन्वम् ॥ लिति । ६।१।१७३। प्रव्ययात्पूर्वमुदात्तम् । चिकीर्षकः ॥ आदिर्षुमुल्यन्यतरस्याम् । ६।१।१७४।
 अभ्यस्तानामादिरुदात्तोवाणमुलिपरे । लोलूयंलोलूयं । पक्षेलित्तरः ॥ अचःकर्तृयकि । ६।१।१७५।
 उपदेशेऽभ्यस्तानां कर्तृयकिपरे आदिरुदात्तोवा । लूयतेकेदारः स्वयमेव ॥ चङ्गन्यतरस्याम् । ६।१।१७६। चङ्
 णित्तममुदात्तवा । माहिचीकरताम् । धान्कारउदात्तः । पक्षान्तरेचङुदात्तः ॥ * ॥ इति धातुस्वराः ॥ * * *
 कर्षोऽन्तोद्यत्तः । ६।१।१५७। कर्षतेर्धातोर्कारवत्तश्च घञन्तस्यान्तउदात्तः स्यात् । कर्षः
 शपानिर्देशान्तुदादेरुदात्तएव । कार्यः । पाकः ॥ उच्छादीनाञ्च । ६।१।१६०। अन्तउदात्तः स्यादुच्छादिषुयुग
 शद्योघञन्तोऽगुणोनिपात्यते ॥ कालविशेषेरथाद्येवयवेच । वैश्वानरः कुशिकेभिर्द्युगेयुगे । अन्यत्रयोगेयोगे तवस्तरम् ।
 भक्षशद्योघञन्तः । गावःसोमस्यप्रथमस्यभक्षः ॥ उन्नमशश्चत्तमावपि । उदुत्तमंवरुण । शश्चत्तममीलते ॥ चतुरःशसिं ।
 ६।१।१६७। चतुरोऽन्तउदात्तःशसिपरे । चतुरःकल्पयन्तः । अचिरइतिसदेशस्यपूर्वविधौस्थानिवत्त्रात्रेह । चत
 स्तःपश्य ॥ चतेरुत्तरन् । निन्नादाद्युदात्तता ॥ ऋल्युपोत्तमम् । ६।१।१८०। यद्विचतुर्भ्यांया रुचादिर्विभक्तिसंदन्तेप
 देउपोत्तममुदात्तं स्यात् । अर्ध्र्युभिःपञ्चभिः । नवभिर्वाजैर्नवतीच । सप्तभ्योजायमानः । आदशभिर्विवस्वतः । उयो
 त्तमंकिम् । आयङ्गिर्ह्यमानः । विश्वैर्देवैस्त्रिभिः । ऋलिकिम् । नवनांनवतीनाम् ॥ विभाषाभाषायाम् । ६।१।१८१।
 उक्तविषये ॥ सर्वस्यसुपि । ६।१।१७१। सुपिपरे सर्वशब्दादिरुदात्तः स्यात् । सर्वे नन्दन्ति यशसा ॥ त्रिन्वादि

।सि०कौ०।

॥ वै० ॥

॥ २२७ ॥

निव्यम् । ६ । १ । १७७ । अिदन्तस्यनिदन्तस्यचादिहृदात्तः स्यात् । यस्मिन्विश्वानिपैस्या । पुंसः कर्माणि ब्राह्मणादि
न्नात्थ्यन् । सुतेदधिष्वनञ्चनः । चायतेरसुन् । चायेरन्नेह्रस्वश्चेतिचकारादसुनोनुडागमञ्च ॥ पद्यिमथोः सर्वनामस्थाने
। ६ । १ । १७७ । आदिहृदात्तः स्यात् । अयम्पत्याः । सर्वनामस्थानेकिम् । ज्योतिष्मतः पथोरक्ष । उदात्तनिवृत्तिस्सरे
शान्तोदात्तपदम् ॥ अन्तश्चतवैयुगपत् । ६ । १ । २०० । तच्चैप्रत्ययान्तस्याद्युनौयुगपदाद्युदात्तौस्तः । हर्षसेदात्तबाउं ॥
क्षयोनिवासे । ६ । १ । २०१ । आद्युदात्तः स्यात् । स्तेश्येषुचिवत् । एरजन्तः ॥ जयः करणम् । ६ । १ । २०२ । करण
वाचीजयशर्षाद्युदात्तः स्यात् । जयव्यनेनजयोऽञ्च ॥ वृषादीनाञ्च । ६ । १ । २०३ । आदिहृदात्तः । आकृतिगणो
ऽयम् । वाजेभिर्वाजिनीवती । इन्द्रवाणीः ॥ संज्ञायामुपमानम् । ६ । १ । २०४ । उपमानः शब्दः संज्ञायामाद्युदात्तः । च
ञ्चैवचञ्चा । कनोऽत्रलुप् । एतदेवज्ञापयतिक्वचित्परविधौप्रत्ययलक्षणंनेति । संज्ञायांकिम् । अग्निर्माणवकः । उपमानं
किम् । चैत्रः ॥ तिष्ठावत्तुजनात् । ६ । १ । २०५ । तिष्ठान्तस्यङ्चः संज्ञायामादिहृदात्तेनत्वाकारः । दत्तः । ह्यर्कम्
। चिन्तिः । अनात्किम् । शतः । संज्ञायामित्यनुवृत्तेर्नैह । कृतम् । हृतं ॥ शुक्लधृष्टौ । ६ । १ । २०६ । एतावाद्युदा
त्तौस्तः । असंज्ञार्थमिदम् । अतःसन्नशुक्लम् ॥ आशितःकर्त्ता । ६ । १ । २०७ । कर्त्तृवाची आशितशब्दाद्युदात्तः । क
षन्निर्फाल आशितम् ॥ रिक्तेविभाषा । ६ । १ । २०८ । रिक्तशब्देवादिहृदात्तः । रिक्तः । संज्ञायामुनिष्ठावत्तुजनादि
तिनिव्यमाद्युदात्तत्वम्पूर्वविप्रतिषेधेन ॥ जुष्टार्पितेचच्छन्दसि । ६ । १ । २०९ । आद्युदात्तेवास्तुः ॥ निव्यम्पत्वे । ६ । १
। २१० । एतन्मूत्रंशक्यमकर्त्तुम् । जुष्टोदमूनाः । वलरञ्चाङ्गरपित्तमिव्यादेःपूर्वेषुषसिद्धेः । छन्दसिपाठस्यव्यवस्थित
नयाविपरीतापादनायोगात् । अर्पिताः षष्ठिर्नचलाचलासङ्ख्यत्रान्तोदात्तदर्शनाच्च ॥ युष्मदस्मदोर्दसि । ६ । १ । २११
आदिहृदात्तः स्यात् । नद्वियस्तवनोमम ॥ डयिच । ६ । १ । २१२ । तुभ्यंहित्वातः मङ्गात्तःपचताम् ॥ यतोऽनादौ

२१३ । यत्प्रथयान्तस्यङ्गुचः आदिरुदात्तोनावन्विना । युञ्जन्यस्यकाम्या । कर्मेर्णिङन्तादचोयत् ॥ ईड्यङ्गु
 दुर्भङ्गुहाण्यतः । ६ । १ । २१४ । एवाण्यदन्तानामादिरुदात्तः । ईड्यो नूतनैरुत । आजुह्वानईड्योवन्शुच । श्रेष्ठ
 तेषु विद्यमानम् । उक्त्वमिन्द्रायशंस्यम् ॥ विभाषावेखिन्धानयोः । ६ । १ । २१५ । आदिरुदात्तोदा । इन्धानो अग्रिमम् ॥ व्या
 २१६ । आदिरुदात्तोदा । आद्यास्त्रयो घञन्ताः । त्रयः पचाद्युजन्ताः ॥ मतोः पूर्व
 २१७ । मतोः पूर्वमाकार उदात्तः स्त्रीनाम्नि । उटुम्बरवती । शरवती ॥ अन्तोऽवद्याः । ६ । १
 २१८ । उटुम्बरवती । डीपः पित्वाटनुदात्तत्वं प्राप्नोति ॥ ईवद्याः । ६ । १ । २१९ । ईवद्यन्तस्या
 २२० । मुनीवती ॥ अथपि इह सूत्राणि ॥ ० ॥ क्विषोऽन्त उदात्तः ॥ ० ॥ प्रातिपदिकम्पिदन्तस्यान्त उ
 दात्तः स्त्री ॥ पाटलापालङ्कावासागर्थानाम् ॥ ० ॥ एतदर्थानामन्त उदात्तः । पाटलाफलेरुहासुरूपपाकवे
 तिपर्यायाः । अन्तवन्त इति प्राप्ते । अपालङ्क्याधिघातञ्जारेवतञ्जारेवधेतिपर्यायाः । अन्वार्थः । माता । उतर्वनन्ताना
 माद्युदात्ते प्राप्ते । सागरः । समुद्रः ॥ गेहार्थानामस्त्रियाम् ॥ ० ॥ गेहम् । नद्विवयस्येति प्राप्ते । अस्त्रियंकिम् । शला
 । आद्युदात्तोऽयम् । इहैवपर्युदासाज्ज्ञापकात् ॥ गुदस्य च ॥ ० ॥ अन्त उदात्तः स्यान्ननुस्त्रियाम् । गुदम् । अस्त्रि
 यंकिम् । अन्वेभ्यस्ते गुदाभ्यः । स्वाङ्गशिष्टामदन्तानामित्यन्तरङ्गमाद्युदात्तत्वम् । ततष्टाप ॥ ध्यपूर्वस्यस्त्रीविवयस्य ॥ ० ॥
 धकारयकारपूर्वायोऽन्वोऽच्स उदात्तः । अन्तर्धा । स्त्रीविवयवर्षनाम्नामिति प्राप्ते । छाया । माया । जाया । यान्तस्या
 न्यात्पूर्वमित्याद्युदात्तत्वे प्राप्ते । स्त्रीति किम् । बाह्यम् । यजन्तत्वादाद्युदात्तम् । विषयग्रहणं किम् । इभ्या । क्षत्रिया । य
 तोनावइत्याद्युदात्तइभ्यश्चः । क्षत्रियश्चस्तु यान्तस्यान्यात्पूर्वमिति मध्योदात्तः ॥ खान्तस्याश्मादेः ॥ ० ॥ नखम् । उ
 खा । सुखम् । दुःखम् । नखस्यस्वाङ्गशिष्टामित्याद्युदात्ते प्राप्ते । उखानामभाण्डविशेषः । तस्य हन्त्रिमत्वात्प्युवर्णं क

॥ हि० कौ० ॥

॥ वै० ॥

॥ २३० ॥

त्रिमाख्याचे दिव्यवर्णस्योदात्तत्वे प्राप्ते । सुखदुःखयोर्न द्विषयस्येति प्राप्ते । अश्मादेः किम् । शिखा । मुखम् । मुखस्य स्वाङ्ग
शिष्टामिति न द्विषयस्येति वाञ्छाद्युदात्तत्वम् । शिखायास्तु शीङ्खोनिङ्खस्त्रश्चेति उणादियुनिच्चेत्तेः । अन्तरङ्गत्वाद्वापि प्रा
मेव स्वाङ्गशिष्टामिति वा बोध्यम् ॥ हिष्ठवत्सरतिशब्दान्तानाम् ॥ ० ॥ स्यामन्त उदात्तः स्यात् । अतिशयेन वङ्गलो वं हिष्ठः
। निच्चादाद्युदात्तेः प्राप्ते । वं हिष्ठैरश्वैः सुवृत्तारथेन । यद्द हिष्ठन्नातिविधेसुदारुइत्यादौ व्यत्ययादाद्युदात्तः । सम्बत्सरः ।
अव्ययपूर्वपदप्रकृतिस्वरोऽत्र वाध्यते इत्याहुः । सप्ततिः । अशीतिः । लट्यावन्त इति प्राप्ते । चत्वारिंशत् । इहापि प्राग्वत् ।
अभ्यूर्वाणाप्रभृत्स्योः ॥ ० ॥ अव्ययपूर्वपदप्रकृतिस्वरोऽत्र वाध्यते इत्याहुः । याथादिस्त्रेण गतार्थमेतत् ॥ दक्षिणस्य
साधौ ॥ ० ॥ अन्त उदात्तः स्यात् । साधुवाचिन्वाभावे तु व्यवस्थान्तर्गतानामतया स्वाङ्गशिष्टामित्याद्युदात्तः । अर्थान्तरे तु लट्या
वन्त इति गुरुरुदात्तः । दक्षिणः सरलोदारपरच्छन्दानुवर्तिष्वतिकोशः ॥ स्वाङ्गाख्यायामादिर्वा ॥ ० ॥ इह दक्षिणस्याद्यु
नौ पर्यायेणोदात्तौ स्तः । दक्षिणोवाहुः । आख्याग्रहणं किम् । प्रत्यङ्मुखमासीनस्य वामपाणिर्दक्षिणो भवति ॥ छन्दसि च
॥ ० ॥ अस्वाङ्गार्थमिदम् । दक्षिणः । इह पर्यायेणाद्युन्नावुदात्तौ ॥ कृष्णस्यामृगाख्याचेत् ॥ ० ॥ अन्त उदात्तः । वर्णाना
न्तरेणेत्युदात्ते प्राप्ते । अन्तोदात्तो विधीयते । कृष्णानां प्रीहीणाम् । कृष्णो नो नाववृषभः । मृगाख्यायान्तु । कृष्णे रथे ॥
वानामधेयस्य ॥ ० ॥ कृष्णस्येव । अयं कृष्णोऽश्विना । कृष्णवृषिः ॥ शुक्लगौरयोरादिः ॥ ० ॥ नित्यमुदात्तः स्यादित्येके ।
वेत्यनुवर्तत इति युक्तम् । सरो गौरेयथापि वेत्यन्तोदात्तदर्शनात् ॥ अङ्गुष्ठोदकवक्त्रवशानां छन्दस्यन्तः ॥ ० ॥ अङ्गुष्ठस्य स्वा
ङ्गानामकुर्वादीनामिति द्वितीयस्योदात्तत्वे प्राप्तेऽन्तोदात्तार्थ आरम्भः । वशाग्रहणं नियमार्थं छन्दस्येवेति । तेन लोके वाद्युदात्त
तेत्याहुः ॥ पृष्ठस्य च ॥ ० ॥ छन्दस्यन्त उदात्तः स्याद्वाभाषायाम् । पृष्ठम् । अर्जुनस्य तृणाख्याचेत् ॥ ० ॥ उन्वन्नानामि
त्याद्युदात्तस्यापवादः ॥ अर्थस्य स्वाख्याचेत् ॥ ० ॥ यान्तस्यान्त्यात्पूर्वमिति यतो नावइति वाद्युदात्ते प्राप्तेऽचनम् ॥ ० ॥

॥ इति गणितस्य ॥ १ ॥ इति गणितस्य ॥ १ ॥ इति गणितस्य ॥ १ ॥ इति गणितस्य ॥ १ ॥
 ॥ नक्षत्राणामावृषयाणाम् ॥ १ ॥ अन्त उदात्तः स्यात् । अश्लेषाऽनुसंधादीनां लघावन्त इति प्राप्ते । ज्येष्ठाश्रविष्ठाधनिष्ठा
 ममिष्ठमन्तत्वेनाद्युदात्ते प्राप्तेव च नम् ॥ नकुपूर्वस्य कृत्तिकाख्याचेत् ॥ १ ॥ अन्त उदात्तेन । कृत्तिका नक्षत्रम् । केचिन्नु
 कुपूर्वाय आप्तद्विवयाणामिति व्याख्याय आर्यिकावङ्गुलिका इत्यत्राप्यनोदात्तेनेत्याहुः ॥ घृतादीनाञ्च ॥ १ ॥ अन्त उदा
 त्तः । घृतं मिमिक्षे । आकृतिगणोऽयम् ॥ अश्लेषा कृत्तिका योर्ध्वयसि ॥ १ ॥ अन्त उदात्तः स्यात् । अश्लेषाहचमसा । कृत्तिका
 आहचतुः । वयसिकम् । अश्लेषाः अश्लेषाः । कृत्तिकाऽल्पिकः । इह नित्वादाद्युदात्त एव ॥ विल्वतिष्ठयोः स्वरितो वा ॥ १ ॥ अ
 मयोरन्तस्वरितो वा स्यात् । पक्षे उदात्तः ॥ * ॥ इति फिदसूत्रेषु प्रथमः पादः ॥ * * * * ॥ अथादिः प्राक्शकटेः ॥ १ ॥
 अधिकारेऽयम् । शकटिशकटोरिति यावत् ॥ ह्रस्वान्तस्य स्त्रीविषयस्य ॥ १ ॥ आदिरुदात्तः स्यात् । वलिः । तनुः ॥ नञ्चि
 वयस्वामिसन्तस्य ॥ १ ॥ धमेनवायः । इ सन्तस्य तु सर्पिः । नपुंसकम् ॥ नृणधान्यानां चञ्चाम् ॥ १ ॥ इचामित्यर्थः ।
 कुशाः । काशाः । माषाः । तिलाः । वह्नुचानुगोधूमाः ॥ नः संख्यायाः ॥ १ ॥ पञ्च । चतस्रः ॥ स्वाङ्गशिष्टामदन्तानाम् ॥ १ ॥
 ॥ शिष्टसर्वनाम् । कर्माभ्यामुचुकादधि । ओष्ठाविवमधु । विश्वेविहायाः ॥ प्राणिनां कुपूर्वम् ॥ १ ॥ कवर्गात्पूर्व आदिरु
 दात्तः । काकः । वृकः । शुक्रेषुमे । प्राणिनां किं । क्षिरः सर्पिर्मधूदकम् ॥ खय्यवर्षे कृत्तिका स्याचेत् ॥ १ ॥ खयिपरे उव
 र्णमुदात्तस्य । कन्दुकः ॥ उनर्वनन्तानाम् ॥ १ ॥ उन । वरुणं वेरिशादसम् । ऋ । स्वसारन्वाहणवै । वन् । पी
 वानं मेघम् ॥ वर्सानान्तर्गतानि नान्तानाम् ॥ १ ॥ आदिरुदात्तः । एतः । हरिणः । शक्तिः । पृश्निः । हरित् ॥ ह्रस्वान्तस्य
 ह्रस्वमन्तत्वेनाच्छील्ये ॥ १ ॥ ऋद्दुर्ज्य ह्रस्वान्तस्यादिभूतं ह्रस्वमुदात्तस्य । मुनिः ॥ अक्षस्यादेवनस्य ॥ १ ॥ आदिरुदा
 त्तः । तस्य नाक्षः । देवनेतु । अक्षैर्मादीव्यः ॥ अर्द्धस्यासमद्योतने ॥ १ ॥ अर्द्धाग्रामस्य । समेऽङ्गुकेतु । अर्द्धेऽपि पत्न्याः

॥ सि० कौ० ॥

॥ वै० ॥

॥ २३१ ॥

॥ पीतद्वयानाम् ॥ • ॥ अटिरुदात्तः । पीतडुः । सरलः ॥ ग्रामादीनाञ्च ॥ • ॥ ग्रामः । सोमः । यामः ॥ लुबन्तस्योप
मेयनामधेयस्य ॥ • ॥ चञ्चेवचञ्चा । स्फिगन्तस्येतिपाठान्तरम् । स्फिगितिलुपः प्राचांसंज्ञा ॥ नवृक्षपर्वतविशेषव्याघ्र
सिंहमहिषाणाम् ॥ • ॥ एषामुपमेयनाम्नामाटिरुदात्तेन । तालइवतालः । मेरुरिवमेरुः । व्याघ्रः । सिंहः । महिषः ॥
राजविशेषस्ययमन्वाचेत् ॥ • ॥ यमन्वावृद्धः । अङ्ग उदाहरणम् । अङ्गाः प्रत्युदाहरणम् ॥ लघावन्तेद्वयोश्चवह्वयो
गुरुः ॥ • ॥ अन्तेनघौद्वयोश्चलघ्वोःसतोर्वह्वचकस्यगुरुरुदात्तः । कल्याणः । कोलाहलः ॥ स्त्रीविषयवर्षाशुपूर्वाणां
म् ॥ • ॥ एषान्द्रयाणामाद्युदात्तः । स्त्रीविषयः । अल्लिका । वर्षः । श्येनी । हरिणी । अशुशब्दात्पूर्वाऽस्येयान्तेअशुपूर्वाः
। तरशुः ॥ शकुनीनाञ्चलघुपूर्वम् ॥ • ॥ पूर्वलघु उदात्तम् । कुकुटः । तित्तिरिः ॥ नर्तुप्राण्याख्यायाम् ॥ • ॥ य
थालक्षणं प्राप्नुमुदात्तत्वम् । वसन्तः । ककलासः ॥ धान्यानाम् अष्टवृद्धक्षान्तानाम् ॥ • ॥ अटिरुदात्तः । कान्तानाम् । श्या
माकाः । यान्तानाम् । माकाः ॥ जनपदशब्दानामघान्तानाम् ॥ • ॥ केकयः ॥ हयादीनामसंयुक्तान्तानामन्तःपूर्ववा ॥ •
॥ हयित्तिहलसंज्ञा । पललम् । शललम् । हयादीनां किम् । एकलः । असंयुक्तेतिकिम् । मल्लः ॥ इगन्तानाञ्चद्वयाम्
॥ • ॥ अटिरुदात्तः । कविः ॥ * ॥ इतिद्वितीयः पाठः ॥ * * * * ॥ अथद्वितीयप्रागीघात् ॥ • ॥ ईयान्तस्यह
सादेरित्यतः प्राक्द्वितीयाधिकारः ॥ अर्थाप्राङ्प्रकारत् ॥ • ॥ मकरवरूढे इत्यतः प्राक्त्र्यचामित्यधिकारः ॥ स्वाङ्गानामकुर्वा
दीनाम् ॥ • ॥ कवर्गरेफवकारादीनिवर्ज्जयित्वा अचांस्वाङ्गानां द्वितीयमुदात्तं । ललाटम् । कुर्वादीनान्तु । कपोलः । र
सना । वदनम् ॥ मादीनाञ्च ॥ • ॥ मलयः । मकरः ॥ शादीनांशकानाम् ॥ • ॥ शीतन्या । शतपुष्पा ॥ पान्तानांगुर्वी
दीनाम् ॥ • ॥ पाटपः । आतपः ॥ लघ्वादीनान्तु । अनूपम् । झुचांतु । नीपम् ॥ युतान्यण्यन्तानाम् ॥ • ॥ युत । अ
युतम् । अग्निः । धमनिः । अग्निः । त्रिपणिः ॥ नकरवरूढपारेवतवितस्तेश्चान्निर्जद्राक्षाकलोमाकाम्रापेष्टाकाशीनामादिर्ष

॥ १ ॥ एषामादिर्द्वितीयोवोदात्तः । मकरः । वरूढइत्यादि ॥ कन्दसिच ॥ १ ॥ अमकगवृर्ध आरम्भः । लघ्यानुसारंदा
 दिर्द्वितीयोवोदात्तज्ञेयम् ॥ कर्द्दमादीनाञ्च ॥ १ ॥ आदिर्द्वितीयोवोदात्तम् ॥ सुगन्धितेजनस्यतेवा ॥ १ ॥ आदिर्द्वितीय
 नोश्चैतित्रयःपर्यायेणोदात्ताः । सुगन्धितेजनाः ॥ नपःफलान्तानाम् ॥ १ ॥ आदिर्द्वितीयोवोदात्तम् । राजादनफ
 लम् ॥ यान्तस्यान्यात्पूर्वम् ॥ १ ॥ कुलायः ॥ यान्तस्यचनालघुनी ॥ १ ॥ नाशहेलघुचउदात्तेस्तः । सनाथासभा ॥ शि
 शुमेरेदुम्बरवलीवर्दीष्टारपूरुवरसेञ्ज ॥ १ ॥ अन्यात्पूर्वमुदात्तद्वितीयम्वा ॥ साङ्काश्यकाम्पिल्लपनासिक्वदाङ्घ्रिघाटाना
 म् ॥ १ ॥ द्वितीयमुदात्तंवा ॥ ईघान्तस्यहयादेरदिर्वा ॥ १ ॥ हलीषा । लाङ्गलीषा ॥ उशीरदाशेरकपालपल्ललशै
 बालश्यामाकशरीरशगवहृदयहिरण्यारस्यापत्यदेवराणाम् ॥ १ ॥ एषामादिरुदात्तःस्यात् ॥ महिष्ययाढयोर्जाये
 ष्टकास्थाचेत् ॥ १ ॥ आदिरुदात्तः । महिषीजाया । अघाढउपदधाति ॥ * ॥ इतितृतीयःपादः ॥ * * * * ॥ श
 कटिशकट्योरक्षरमक्षरपर्यायेण ॥ १ ॥ उदात्तं । शकटिः ३ । शकटी ३ ॥ गोष्ठजस्यब्राह्मणनामधेयस्य ॥ १ ॥
 ॥ अक्षरमक्षरम्पर्यायेणोदात्तं । गोष्ठजः । ब्राह्मणः । अन्यत्रगोष्ठजःपशुः । कदुत्तरपदप्रकृतिस्वरेणान्तोदात्तः ॥ पा
 रावतस्योपोत्तम्वर्जम् ॥ १ ॥ शेषंक्रमेणोदात्तं । पारावतः ॥ धूम्रजानुमुञ्जकेशकालवालस्थालीपाकानामधूजलस्थानां
 ॥ १ ॥ एषाञ्चतुर्सान्धप्रभृतीञ्चतुरेवर्जयित्वाशिष्टानिक्रमेणोदात्तानि । धूम्रजानुः । मुञ्जकेशः । कालवालः । स्थालीपाकः
 ॥ कपिकेशहरिकेशयोश्चकन्दसि ॥ १ ॥ कपिकेशः । हरिकेशः ॥ ४ ॥ न्यङ्स्वरैस्वरितौ ॥ १ ॥ स्पष्टम् । न्यङुःतानः
 व्यचक्षयत्सः ॥ न्यर्वुदव्यल्कशयोरदिः ॥ १ ॥ स्वरितःस्यात् ॥ तिल्यशिक्षकास्मृत्यधान्यकन्यारजन्यमनुद्याणामन्तः ॥
 १ ॥ स्वरितःस्यात् । तिलानाम्भवन्क्षेत्रंतिल्यम् । यतोनावइतिप्राप्ते ॥ विल्वभश्यवीर्याणिक्न्दसि ॥ १ ॥ अन्तस्वरिता
 नि ॥ त्वन्वसमसिमेत्यनुच्चानि ॥ १ ॥ स्तरीत्वत् । उत्तवःपश्यन् । नमन्तामन्यकेसमेसिमस्यै ॥ सिमस्यार्ध्वणेऽन्तउदा

॥सि०कौ०॥
॥ वै० ॥
॥ २३२ ॥

नः ॥ * ॥ आयर्वेण इति प्रथमम् । तत्र दृष्टस्येवम्परंवा । तेन वासस्तुनेसिमस्यै इत्युभेदेऽपि भवत्येव ॥ निपातात्
दुदात्तः ॥ * ॥ स्वाहा ॥ उपसर्गोच्चाभिर्ज्ज ॥ एवादीनामन्तः ॥ * ॥ एवमादीनामिति पाठान्तरम् । एव । एवम् । नृ
नम् । सह । तेपुत्रसूरिभिः सह । वसुस्यतृतीये सहस्यस इति प्रकरसे सह शब्द आद्युदात्त इति तु प्राञ्चः । तच्चिन्त्यम् ॥
वाचादीनामुभाबुदात्तौ ॥ * ॥ उभौयहस्यमनुदात्तं पदमेकवर्जमित्यस्य बाधाय ॥ चादयोऽनुदात्तः ॥ * ॥ स्पष्टम् ॥
यथेति पादान्ते ॥ तन्नेमिभूभवोयथा । पादान्ते किम् । यथानोच्चादिति करत् ॥ प्रकारादिद्विरुक्तौ परस्यान्त उदात्तः ॥ *
॥ पटुपटुः ॥ शेषं सर्वमनुदात्तम् ॥ * ॥ शेषं नित्यादिद्विरुक्तस्य परमित्यर्थः । प्रप्रायम् । दिवेदिवे ॥ * ॥ इति शान्त
नाचार्य्यप्रणीतेषु फिष्टसूत्रेषु तुरीयः पादः ॥ * * * * ॥ आद्युदात्तञ्च । ३ । १ । ३ । प्रत्यय आद्युदात्तः स्यात् । आग्नि
कर्तव्यम् ॥ अनुदात्तौ सुप्पितौ । ३ । १ । ४ । पूर्वस्थापवादः । यज्ञस्य । नयोयुच्छति । शपति फेरनुदात्तत्वे स्वरितप्रच
यो ॥ चितः । ६ । १ । १६३ । अन्त उदात्तः स्यात् । चितः सप्रकृतेर्वह्वकजर्थे चितिप्रत्यये सति प्रकृतिप्रत्ययसंमुदायस्थान्त
उदात्तत्वे वाच्य इत्यर्थः । नमन्तामन्यकेसमे । यकेसरस्वति । तक्तमुने ॥ तद्धितस्य । ६ । १ । १६४ । चितस्तद्धितस्थान्त
उदात्तः । पूर्वेण सिद्धे जित्त्वरवाधनार्थमिदम् । कौञ्जायनाः ॥ कितः । ६ । १ । १६५ । कितस्तद्धितस्थान्त उदात्तः । यदा
श्रेयः ॥ तिसृभ्योजसः । ६ । १ । १६६ । अन्त उदात्तः । तिस्रोऽत्रावः संवितुः ॥ सावेकाचस्तृतीयादिर्विभक्तिः । ६ । १ ।
१६८ । साविति सप्रमीवञ्जवचनम् । तत्रयएकचततः परतृतीयादिर्विभक्तिरुदात्ता । वाचाविरूपः । सौकिम् । शङ्खे
दौ एकाचोऽपि जशदात्तस्थमाभूत् ॥ एजोनते । विघने जनिन्ते । मृतीयादिः किम् । नृदृशवाचम् ॥ अन्तोदात्तादु
त्तरपदादिर्न्यतरस्थामनिथसमासे । ६ । १ । १६७ । नित्याधिकारविहितसमासादन्यत्रयदुत्तरपदमन्तोदात्तमेकाच
न्तः परतृतीयाविभक्तिरन्तोदात्तावस्थान् । परमवाचा ॥ अच्चेच्छन्दस्य सर्वनामस्थानम् । ६ । १ । १७० । अच्चेः परमवि

भक्तिरुदात्ता । इन्द्रोदधीचः । चावितिपूर्वपदान्तोदात्तत्वं प्राप्तं । तृतीयादिरित्यनुवर्तमानेऽसर्वनामस्थानग्रहणं शस्यरि
 पक्षार्थम् । प्रतीचोवाहून् ॥ ऊडिदम्पदाद्युष्मैद्युभ्यः । ६ । १ । १७१ । एभ्योऽसर्वनामस्थानम्बिभक्तिरुदात्ता । प्रष्टौ
 हः । प्रष्टौहा । ऊळ्युपधायहणं कर्तव्यम् । इहमाभूत् । अक्षद्युवा । अक्षद्युवे । इदम् । एभिर्न्दिभिर्न्दिमः । अन्वादे
 शेन अन्तोदात्तादित्यनुवृत्तेः । नचतत्रान्तोदात्तताप्यस्तीतिवाच्यम् । इदमोन्वादेशैशनुदात्तसूतीयादाविति सूत्रेणानु
 दात्तस्य अशोविधानात् । प्रतेवभू । माभ्याङ्गाञ्जनु । पदन्तोमासहृन्निशइतिषःपदादयः । पङ्गाभूमिः । दद्विर्नि
 ह्वा जायतेमासिमासि मनश्चिन्मेहृदञ्च । अप् । अपांफेनेन । पुम् । अभ्रानेवपुंसः । रै । रयावयम् । रयोधर्ता । दि
 व । दिर्वेदिवे ॥ अष्टनोदीर्घात् । ६ । १ । १७२ । शसादिर्विभक्तिरुदात्ता । अष्टाभिर्दशभिः ॥ शतुरनुमोनद्युजादी
 ६ । १ । १७३ । अनुम्यंशतृप्रत्ययसूदन्तादन्तोदात्तात्परानदीञ्जादिश्चशसादिर्विभक्तिरुदात्तास्यात् । अच्चारवंप्रथमा
 जानती क्खवते । अन्तोदात्तात्किम् । दधती । अभ्यस्नानामादिरित्याद्युदात्तः । अनुमःकिम् । तुदन्ती । एकादेशोऽत्रउ
 दात्तः । अदुपदेशात्परत्वाच्चतुर्लसार्धधातुकइतिनिघातः ॥ उदात्तयणो हल्पूर्वात् । ६ । १ । १७४ । उदात्तस्थानेयोयणह
 ल्पूर्वसुस्मात्परानदीशसादिर्विभक्तिश्चउदात्तास्यात् । चोदयित्रीसून्तानाम् । एषानेत्री । अतेदेवायक्खवतेसवित्रे ॥
 नेङ्धात्वोः । ६ । १ । १७५ । अनयोर्त्यणःपरेशसादयउदात्तानस्युः । ब्रह्मबन्धा । सेतृभिःसुभे ॥ ह्रस्वनुङ्गामनुप् ।
 ६ । १ । १७६ । ह्रस्वान्तादन्तोदात्तानुटश्चपरेमनुबुदातः । योऽद्विमानुदनिमान्इर्यत्ति । नुटः । अक्षखन्नः । कर्ष
 वन्तःसखायः । अन्तोदात्तात्किम् । मात्वाविददियुमान् । स्वरविधौव्यञ्जनमविद्यमानवदित्येतदत्रन । मरुत्वास्वागहि
 ॥ रेशद्याच्च ॥ ० ॥ रेवाङ्द्रेवतः ॥ नामन्यतरस्याम् । ६ । १ । १७७ । मनुपियोह्रस्वसूदन्तादन्तोदात्तात्परानामुदा
 त्तोवा । चेतन्तीसुमतीनाम ॥ ङ्याश्चन्दसि । ६ । १ । १७८ । ङ्याःपरानामुदात्तोवा । देवसेनानामभिभञ्जतीनाम् । वे

॥ २३३ ॥

त्युक्तेर्नेह । जपतीनामरुतोयन्तु ॥ षट्त्रिचतुर्भ्यांहलादिः । ६ । १ । १७६ । एभ्योहलादिर्विभक्तिरुदात्ता । आषड्भि
र्ह्यमानः । त्रिभिष्टुन्देव ॥ नगोश्वन्सां ववर्षाण्डङ्कुङ्कुङ्गाः । ६ । १ । १८२ । एभ्यः प्रागुक्तन्न । गवांशता । गोभ्योगो
तुं ॥ शुनश्चिच्छेपम् । सौप्रथमैकवचनेश्वर्षान्तात् । तेभ्योद्युन्नन्तेवाम्पाहिश्रुधीहवम् ॥ दिवोऋल् । ६ । १ । १८३
। दिवःपराऋलादिर्विभक्तिर्नोदात्ता । द्युभिरक्तुभिः । ऋलितिकिम् । उपत्वाग्रेदिवेदिवे ॥ न्वचान्यतरस्याम् । ६ । १ ।
१८४ । नुःपराऋलादिर्वोदात्ता । न्वभिर्य्यमानः ॥ तित्त्वरितम् । ६ । १ । १८५ । निगदव्याख्यातम् । कनूनम् ॥ तास्य
नुदानेन्डिटुपदेशान्नसार्वधानुकमनुदानमहन्विडोः । ६ । १ । १८६ । अस्यात्परंलसार्वधानुकमनुदानंस्यात् ।
तासि । कर्ता । कर्त्तारै । कर्त्तारः । प्रत्ययस्वरपवादोऽयम् । अनुदानेत् । अयास्ते । डितः । अभिचष्टेअन्तेभिः । अटु
पदेशात् । पुरुभुजाचनस्यन्तम् । चित्त्सरेऽप्यनेनवाद्यते । वर्द्धमानंस्वेदमे । तास्यादिभ्यःकिम् । अभिवृधेगृणीतः । उ
पदेशग्रहणात् । नेह । हतोवृत्राय्यर्था । लग्रहणंकिम् । कतीहनिघ्नानाः । सार्वेतिकिम् । शिश्ये । अहन्विडोःकिम्
हृते । यद्घोर्ते ॥ विन्दीधिखिदिभ्योनेतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ इन्धेरजा । एतच्चानुदानस्यचयत्रेतिस्त्रेभाष्येस्थितम् ॥ आ
दिःसिचेऽन्यतरस्याम् । ६ । १ । १८७ । सिजन्तस्यादिरुदानोवा । यासिष्ठम्वर्त्तिरश्विनौ ॥ थलिचसेटीडनो
वा । ६ । १ । १८६ । सेटिथलन्तेपदेऽनुदानःअनोवाआदिर्वास्यात् । यदानैतेत्रयःतदालितीतिप्रत्ययात्पूर्वमुदा
नंस्यात् । लुलविथ । अत्रचत्वासेपिपर्यायेणोदात्ताः ॥ उपोत्तमंरिति । ६ । १ । २१७ । रिप्रत्ययान्तस्योपोत्तममुदानंस्या
त् । यदाहवनीये ॥ * ॥ इतिप्रत्ययस्वराः ॥ * * * * ॥ समासस्य । ६ । १ । २२३ । अन्तउदात्तःस्यात् । यज्ञश्चि
यम् ॥ वङ्गब्रीहौप्रकृत्यापूर्वपदम् । ६ । २ । १ । उदात्तस्वरितयोगिपूर्वपदप्रकृत्यास्यात् । सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । उ
दान्तेत्यादिकिम् । सर्वानुदानेपूर्वपदेसमासान्तोदात्तत्वमेवयथास्यात् । समश्चियः ॥ तत्पुरुषेत्तुल्यार्थतृतीयासप्तम्युप

मान्तेययद्वितीयाकृत्याः । ६ । २ । २ । सप्तैते पूर्वपदभूतास्तत्पुरुषे प्रकृत्या । तुल्यश्वेतः । कृत्यतुल्याख्याञ्जात्येति तत्पुरु-
 षः । किरिणाकाणः किरिकाणः । पतयन्मदयत्सखम् । मदयतिमादके । इन्द्रे सखेति सप्तमी तत्पुरुषः । शस्त्रीश्यामा ॥
 अद्ययेनञ्कुनिपातानाम् । अयज्ञोवाएषः । परिगणनङ्किम् । स्नात्वाकालकः । मुहूर्त्तसुखम् । भोज्योन्नम् ॥ वस्त्रीव-
 स्त्रीष्वनेते । ६ । २ । ३ । वर्णवाचिन्युत्तरपदे एतवर्जिते वर्णवाचि पूर्वपदम्प्रकृत्या तत्पुरुषे । कृष्णसारङ्गः । लोहितक-
 ल्माद्यः । कृष्णशब्देनक्प्रत्ययान्तः । लोहितशब्दइतन्नन्तः । वर्णः किम् । परमकृष्णः । वर्णेषु किम् । कृष्णतिलाः । अनेते
 किम् । कृष्णैतः ॥ गाधलवणयोः प्रमाणे । ६ । २ । ४ । एतयोरुत्तरपदयोः प्रमाणवाचिनितत्पुरुषे पूर्वपदम्प्रकृत्या स्यात् ।
 अरित्रगाधमुदकम् । तत्प्रमाणमित्यर्थः । गोलवणम् । यावद्गवेदीयते तावदित्यर्थः । अरित्रशब्दत्रान्तो मध्योदात्तः ।
 प्रमाणमित्यत्र परिच्छेदमात्रं । नपुनरायामएव । प्रमाणे किम् । परमगाधम् ॥ दायाद्यन्दायादे । ६ । २ । ५ । तत्पुरुषे
 प्रकृत्या । धनदायादः । धनशब्दः क्युप्रत्ययान्तः प्रत्ययस्वरेणाद्युदात्तः । दायाद्यङ्किम् । परमदायादः ॥ प्रतिवन्धिचिर-
 कृच्छयोः । ६ । २ । ६ । प्रतिवन्धवाचि पूर्वपदम्प्रकृत्या एतयोः परतस्तत्पुरुषे । गमनञ्चिरम् । बाहुरणकृच्छं । गमन-
 झारणविकलतयाचिरकालभावि कृच्छयोगिचाप्रतिवन्धिजायते । प्रतिवन्धिकिम् । मूत्रकृच्छम् ॥ पदेऽपदेशे । ६ । २ । ७
 । व्याजवाचिनिपदशब्दोत्तरपदे पूर्वपदम्प्रकृत्या तत्पुरुषे । मूत्रपदेन प्रस्थितः । उच्चारपदेन मूत्रशब्दो घञन्तः उच्चारश-
 ब्दो घञन्तस्याथादिस्वरेणान्तोदात्तः । अपदेशे किम् । विष्णुपदं ॥ निवाते वातत्राणे । ६ । २ । ८ । निवातशब्दे परे वातत्रा-
 णवाचिनितत्पुरुषे पूर्वपदम्प्रकृत्या । कुटीनिवातम् । कुड्यनिवातम् । कुटीशब्दो गौरादिङीघन्तः । कुड्यशब्दो ड्यगन्तः । य-
 दन्तइत्यन्ये । वातत्राणे किम् । राजनिवाते वसति । निवातशब्दोरूढः पार्श्वे ॥ शरदेऽनार्त्तवे । ६ । २ । ९ । चतौ भ-
 वमार्त्तवम् । तदन्यत्र शरदशब्दे परे तत्पुरुषे पूर्वपदम्प्रकृतिस्वरं स्यात् । रज्जुशरदमुदकम् । शरदशब्दो नूतना

॥ सि० कौ० ॥
॥ वै० ॥
॥ २३४ ॥

र्थः । तस्यास्वपदविग्रहः । रज्जोःसद्य उद्धतम् । रज्जुशब्दःस्वजेरसुम्चेत्याद्युदात्तोव्युत्पादितः । ज्ञानार्तवेकिम् । उ
त्तमशारदम् ॥ अध्वर्युकषाययोर्जातौ । ६ । २ । १० । एतयोःपरतोजातिवाचिनितत्पुरुषेपूर्वपदम्प्रकृतिस्वरम् । क
ठाध्वर्युः । दैवारिककषायम् । कठशब्दःपचाद्यजन्तः । तस्माद्देशम्यायनाऽन्तेवासिभ्यश्चेतिणिनेःकठचरकाह्लुगिति
लुक् । द्वारेनियुक्तइतिठक्यन्तोदात्तः । जातौकिम् । परमाध्वर्युः ॥ सदृशप्रतिरूपयोःसादृश्ये । ६ । २ । ११ । अन
योःपूर्वम्प्रकृत्या । पितृसदृशः । सादृश्येकिम् । परमसदृशः । समासार्थोऽत्रपूज्यमानतानशादृश्यम् ॥ द्विगोप्रमाणे । ६
। २ । १२ । द्विगावुत्तरपदेप्रमाणवाचिनितत्पुरुषेपूर्वपदम्प्रकृतिस्वरम् । प्राचसप्तसमः । सप्तसमाःप्रमाणमस्य । प्रमाणे
द्विगोर्नित्यमितिमाचचेलुक । प्राचशब्दश्चाद्युदात्तः । प्राचश्चासौसप्तसमश्चप्राचसप्तसमः । द्विगौकिम् । ब्रौहिप्रस्थः
। प्रमाणेकिम् । परमसप्तसमः ॥ गन्तव्यपण्यवाणिजे । ६ । २ । १३ । वाणिजशब्देपरेतत्पुरुषेगन्तव्यवाचिपण्यवाचि
चपूर्वपदम्प्रकृतिस्वरम् । मद्रवाणिजः । गोवाणिजः । सप्तमीसमासः । मद्रशब्देरक्प्रत्ययान्तः । गन्तव्येतिकिम् । परम
वाणिजः ॥ मात्रोपज्ञोपक्रमहायेनपुंसके । ६ । २ । १४ । मात्रादिषुपरतेनपुंसकवाचिनितत्पुयेतथा । भिक्षायास्तुल्यं
प्रमाणंभिक्षामात्रं । भिक्षाशब्दोगुरोश्चहलइत्यप्रत्ययान्तः । पाणिन्युपज्ञम् । पाणिनिशब्दोऽन्तोदात्तः । नन्दोपक्रमम्
। नन्दशब्दःपचाद्यजन्तः । इयुच्छायम् । इयुशब्दश्चाद्युदात्तःनित्वात् । नपुंसकेकिम् । कुड्यच्छाया ॥ सुखप्रिययोर्हिते ।
६ । २ । १५ । एतयोःपरयोर्हितवाचिनितत्पुरुषेतथा । गमनप्रियम् । गमनसुखम् । गमनशब्देनित्स्वरः । हितेकिम् ।
परमसुखम् ॥ प्रीतौच । ६ । २ । १६ । प्रीतौगम्यायाम्प्रागुक्तम् । ब्राह्मणसुखंपायसम् । कात्रप्रियोऽनघ्यायः । ब्राह्मण
कात्रशब्दौप्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तौ । प्रीतौकिम् । राजसुखम् ॥ स्वस्वामिनि । ६ । २ । १७ । स्वामिशब्देपरस्ववाचिनिपू
र्वपदन्तथा । गोस्वामी । स्वङ्किम् । परमस्वामी ॥ पत्यावैश्वर्ये । ६ । २ । १८ । दमूनागृहपतिर्दमे ॥ नभूवाक्किद्विधि

१०१. १०१. १०१. पतिशब्दे परे ऐश्वर्यवाचिनितत्पुरुषेनैतानि प्रकृत्या । भुवःपतिः भूपतिः । वाक्पतिः । चित्पतिः । द्वि
 विधुपतिः ॥ वाभुवनम् । ६ । २ । २० । उक्तविषये । भुवनपतिः । भूस्वधूमस्त्रिभ्यङ् इति क्युन्नो भुवनशब्दः ॥ आशङ्का
 ऽऽवाधनेऽप्यसुसम्भावने । ६ । २ । २१ । अस्मिन्वाध्यवसायः सम्भावनम् । गमनाशङ्कमस्ति । गमनावाधम् । गमन
 नेदीयः । गमनमाशङ्क्यते आवाध्यते निकटतरमिति वा सम्भाव्यते । सम्भावनैकम् । परमनेदीयः ॥ पूर्वभूतपूर्वम् । ६
 । २ । २२ । आढ्यो भूतपूर्वः । आढ्यपूर्वः । पूर्वशब्दो वृत्तिविषये भूतपूर्ववर्तते । भूतपूर्वैकम् । परमपूर्वः ॥ सविधसनीड
 समर्थ्यादसवेशसदेशेषु समीप्ये । ६ । २ । २३ । एषुपूर्वप्रकृत्या । मद्रसविधं । गाभारसनीडम् । काश्मीरसम
 र्थ्यादम् । मद्रसवेशम् । मद्रसदेशम् । सामीप्येकम् । सहमर्थ्यादथासमर्थ्यादंक्षेत्रम् । चैवसमर्थ्यादम् ॥ विस्पष्टा
 दोनिगुणवचनेषु । ६ । २ । २४ । विस्पष्टकटुकम् । विस्पष्टशब्दो गतिरनन्तरइत्याद्युदात्तः । विस्पष्टैतिकम् । पर
 मलवणम् । गुणैतिकम् । विस्पष्टब्राह्मणः । विस्पष्टः । विचित्रः । व्यक्तः । सम्पन्नः । पण्डितः । कुशलः । चपलः । निपुण
 ॥ अज्याऽवमकन्यापवत्सुभावे कर्मधारये । ६ । २ । २५ । अज्यञ्चवमकन्यादेशवतिपापवाचिनिचोत्तरपदेभाववा
 चिपूर्वपदप्रकृत्या । गमनश्रेष्ठम् । गमनज्यायः । गमनावमम् । गमनकनिष्ठम् । गमनपापिष्ठम् । श्रेत्यादितिकम् । गम
 नशोभनम् । भावेकम् । गम्यतेऽनेनेति गमनं श्रेयो गमनश्रेयः । केतिकम् । षष्ठीसमासेमाभूत् ॥ कुमारञ्च । ६ । २ । २६ ।
 कर्मधारये । कुमारश्रमणा । कुमारशब्दोऽन्तोदात्तः ॥ आदिः प्रत्येनसि । ६ । २ । २७ । कुमारस्यादिरुदात्तः प्रत्येनसिप
 रे कर्मधारये । प्रतिगतमेनोऽस्य प्रत्येनाः । कुमारप्रत्येनाः ॥ पूगेष्वन्यतरस्याम् । ६ । २ । २८ । पूगागणस्तेयूक्तम्वा । कु
 मारवातकाः । कुमारजीमूताः । आद्युदात्तत्वाभावे कुमारश्चेत्येव भवति ॥ इगन्तकालकपालभगालिशगवेषु द्विगौ । ६ । २ ।
 २९ । एषु परेषु पूर्वप्रकृत्या । पञ्चारत्रयः प्रमाणमस्य पञ्चारत्रिः । पञ्चमासान्भूतः पञ्चमास्यः । तमधीष्टइत्यधिकारे द्विगोऽर्थ्य

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २३५ ॥

त् । पञ्चकमालः । पञ्चभगालः । पञ्चशशवः । नःसंख्यायाइतिपञ्चशष्टश्चाद्युदात्तः । इगन्तादियुकिम् । पञ्चांश्वः ।
द्विगौकिं । परमारत्निः ॥ वह्न्यतरस्याम् । ६ । २ । ३० । वङ्गशष्टस्तथावा । वह्नरत्निः २ । वङ्गमास्यः २ । वङ्गकर्पा
लः २ । वङ्गशष्टोऽनोदात्तः । तस्ययणिसत्युदात्तस्वरितयोरितिभवति ॥ दिष्टिवितस्योश्च । ६ । २ । ३१ । एतयोः
परतःपूर्वपदंप्रकृत्यावाद्द्विगौ । पञ्चदिष्टिः २ । पञ्चवितस्तिः २ ॥ सप्तमीसिद्धशुष्कपक्ववन्धेष्वकालात् । ६ । २ । ३२ । अ
कालवाचिसप्तम्यन्तम्यकृत्यासिद्धादियु । शांकाश्यसिद्धः । शाङ्काशयेतिग्यन्तः । आतपशुष्कः । भ्राष्ट्रपकः । भ्राष्ट्रेतिष्ट
न्नन्तः । चक्रवन्धः । चक्रशष्टोऽनोदात्तः । अकालात्किम् । पूर्वाह्लासिद्धः । ह्रस्वरेणवाधितःसप्तमीस्वरःप्रतिप्रसूयते ॥ प
रिप्रत्युपाऽपावर्ज्यमानाऽहोरात्रावयवेषु । ६ । २ । ३३ । एतेप्रकृत्यावर्ज्यमानवाचिनिअहोरात्रावयववाचिनिचोत्तरपदे
। परित्रिगर्त्नेवृष्टोदेवः । प्रतिपूर्वाह्लात् । प्रथपररात्रम् । उपपूर्वरात्रं । अपत्रिगर्त्नम् । उपसर्गाश्चाद्युदात्ताः । वङ्गब्रीहिन
मुरुषयोःसिद्धत्वाद्ययीभावार्थमिदम् । अपपठ्यौरेववर्ज्यमानोत्तरपदम् । तयोरेववर्ज्यमानार्थत्वात् । अहोरात्रावयवाअ
पिवर्ज्यमानाएवतयोर्भवन्ति । वर्ज्यतिकिम् । अग्निमृति ॥ राजन्यवङ्गवचनद्वन्द्वेऽन्धकवृश्चिषु । ६ । २ । ३४ । राजन्य
वाचिनांबङ्गवचनान्तानामन्धकवृश्चिषुवर्त्तमानेद्वन्द्वेपूर्वपदंप्रकृत्या । अफल्कचैत्रकाः । शिनिवासुदेवाः । शिनिगव्यु
दात्तोक्षणायातदपद्येवर्त्तते । राजन्येतिकिम् । द्वैष्यभैमायनाः । द्वीपेभवाद्वैष्याः । भैमेरपद्यंयुवाभैमायनः । अन्धकवृश्च
यएतेनतुराअन्याः । राजन्यग्रहणमिहाभिधित्तवंश्यानांक्षक्षियाणांग्रहणार्थम् । नैतेतथा । वङ्गवचनङ्किम् । सङ्कर्षण
वासुदेवौ । द्वन्द्वेकिम् । वृष्णीनांकुमारःवृश्चिकुमारः । अन्धकवृश्चिषुकिम् । कुरूपञ्जालाः ॥ संख्या । ६ । २ । ३५ । सं
ख्यावाचिपूर्वपदम्यकृत्याद्वन्द्वे । द्वादश । त्रयोदश । त्रैस्त्रयसादेशेनोदात्तोनिपाद्यते ॥ आचाट्यौपसर्जनञ्चान्तेवासी
। ६ । २ । ३६ । आचाट्यौपसर्जनान्तेवासिनांद्वन्द्वेपूर्वपदंप्रकृत्या । पाणिनीयसौखीयाः । च्ःस्वरेमध्येदात्तावेतौ । अ

चार्थ्योपसर्जनग्रहणं द्वन्द्वविशेषणम् । सकलो द्वन्द्वश्चाचार्थ्योपसर्जनो यथाविज्ञायेत । तेनेहन । पाणिनीयदेवदत्तैः ।
 आचार्थ्यैतिकिम् । छान्दसवैयाकरणः । अन्तेवासीकिम् । आपिशलपाणिनीयेशस्त्रे ॥ कार्तिकौजपादयश्च । ६ । २ । ३७
 । एषां द्वन्द्वे पूर्वपदं प्रकृत्या । कार्तिकौजपौ । कृतस्येदं कुजपस्येदमित्यणन्तावेतौ । सावर्णिमाण्डकपौ ॥ महान्ब्रीह्यपण
 ल्लगृष्टीष्वासजावालभारभारतहैलिहिलगैरवप्रवृद्धेषु । ६ । २ । ३८ । महच्छदप्रकृत्या ब्रीह्यादियुदशसु । महाब्रोहिः
 । महापणंल्लः । महागृष्टिः । महेष्वासः । महाहैलिहिलः । महच्छदोन्नोदात्तः । सन्महदिति प्रतिपदोक्तसमास एवायं स्वरः
 । नेहमहतो ब्रीहिर्महद्व्रीहिः ॥ श्रुल्लकश्च वैश्वदेवे । ६ । २ । ३९ । चान्महान् । श्रुल्लकश्च वैश्वदेवं । महावैश्वदेवं । श्रु
 धंलातीति श्रुल्लः । तस्मादज्ञानादियुकेऽन्नोदात्तः ॥ उष्ट्रस्सादिवाभ्योः । ६ । २ । ४० । उष्ट्रसादिः । उष्ट्रवामिः । उघेः
 ष्टनि उष्ट्रशब्दश्चाद्युदात्तः ॥ गौःसादसादिसारथिषु । ६ । २ । ४१ । गोसादः । गोसादिः । गोसारथिः ॥ कुरुगार्हप
 तरिक्तगुर्ध्वस्तजरात्यश्लीलदृढरूपापारेवडवातैतिलकद्रूः पण्यकम्बलोदासीभारणाञ्च । ६ । २ । ४२ । एषां सप्तानां समा
 सानान्दासीभारदेश्च पूर्वपदं प्रकृत्या । कुरुणाङ्गार्हपतंकुरुगार्हपतं । उपत्ययान्तः कुरुः । वृजेरिति वाच्यम् ॥ * ॥ वृजि
 गार्हपतम् । वृजिगद्युदात्तः । रिक्तोगुरुः रिक्तगुरुः । रिक्तेविभाषेति रिक्तशब्दश्चाद्युदात्तः । अस्तूनाजरती अस्तूतजरती ।
 अश्लीलादृढरूपा अश्लीलदृढरूपा । अश्लीलशब्देन अस्मात्त्वादाद्युदात्तः । श्लीर्यम्यास्तितन्श्लीलं । सिध्मादिवाल्म्व
 । कपिलकादिवाल्म्वं । पारेवडवेवपारेवडवा । निपातनादिवार्थे समासो विभक्त्यनेपश्च । पारशब्दो घृतादित्वात् नोदा
 तः । तैतिलकद्रूः तैतिलकद्रूः । नितिलिनोऽपत्यं छात्रे वा इत्यणन्तः । पण्यशब्दे यदन्तत्वादाद्युदात्तः । पण्यकम्बलः । सं
 ज्ञायामिति वक्तव्यम् । अन्यत्र समासान्नोदात्तत्वमेव । प्रतिपदोक्ते समासे कृत्या इत्येष्वरे विहितः । दास्याभारे दासीभारः
 । देवहृतिः । यस्य तत्पुरुषस्य पूर्वपदं प्रकृतिस्वरत्वमिच्छतेन विशिष्यवचनं विहितं स सर्वोपि दासीभारदियुद्द्रष्टव्यः ॥ स

॥ सि० कौ० ॥
॥ वै० ॥
॥ २३६ ॥

एषपुरन्थांपुरंशरीरन्ध्रयतेऽस्यामिति कर्मण्यधिकरणेचेतिकिप्रत्ययः । अलुक्छान्दसः । नन्ध्रियस्येत्याद्युदात्तःपुर
शब्दः ॥ चतुर्थीतदर्थे । ६ । २ । ४३ । चतुर्थ्यन्तार्थाययत्तद्वाचिन्युत्तरपदेचतुर्थ्यन्तम्प्रकृत्या । यूपायदारूपदारु ॥
अर्थे । ६ । २ । ४४ । अर्थेपरेचतुर्थ्यन्तम्प्रकृत्या । देवार्थम् ॥ क्तेच । ६ । २ । ४५ । क्तान्तेपरेचतुर्थ्यन्तम्प्रकृत्या । गो
हितम् ॥ कर्मधारयेऽनिष्ठा । ६ । २ । ४६ । क्तान्तेपरेपूर्वमनिष्ठान्तम्प्रकृत्या । श्रेणिकृताः । श्रेणिशब्दाद्युदात्तः ।
पूगकृताः । पूगशब्देऽन्तोदात्तः । कर्मधारयेकिम् । श्रेण्याकृतंश्रेणिकृतम् । अनिष्ठाकिम् । कृताकृतम् ॥ अहीनेद्विती
या । ६ । २ । ४७ । अहीनवाचिनिसमासेक्तान्तेपरेद्वितीयान्तं प्रकृत्या । कष्टश्रितः । ग्रामगतः । कष्टशब्देऽन्तोदा
त्तः । ग्रामशब्देनिष्करेण । अहीनेकिम् । कान्तागतीतः ॥ अनुपसर्गइतिवक्तव्यम् ॥ * ॥ नेह । सुखप्राप्तः । थाथेत्यस्या
पवादेऽयम् ॥ तृतीयाकर्मणि । ६ । २ । ४८ । कर्मवाचकेक्तान्तेपरेतृतीयान्तम्प्रकृत्या । रुद्रहतः । महाराजहतः ।
रुद्रोरुगतः । कर्मणिकिम् । रथेनायातो रथयातः ॥ गतिरनन्तरः । ६ । २ । ४९ । कर्मार्थेक्तान्तेपरेऽव्यर्वाहितोग
तिः प्रकृत्या । पुणेहितम् । अनन्तरः किम् । अभ्युद्धृतः ॥ कारकपूर्वपदस्यतुसतिशिष्टस्थायादिस्वरएव । टूगदागतः ।
थाथेत्यस्यापवादः ॥ तादौचनितिह्यऽतौ । ६ । २ । ५० । तकारादौनितितुशब्दवर्जितेकतिपरेऽनन्तरेगतिः प्रकृत्या । अ
श्रेयोन्वतमस्यप्रभूतौ । सङ्गतिगौः । हत्वरपवादः । तादौकिम् । प्रजल्पाकः । नितिकिम् । प्रकर्ता । नृजन्तः । अतौ
किम् । आगन्तुः ॥ तवैचान्तश्चयुगपत् । ६ । २ । ५१ । तवैप्रत्ययान्तस्यान्तउदात्तोगतिश्चानन्तरः प्रकृत्यायुगपच्चैतदुभ
यंस्थात् । अन्वेतवाउ । हत्वरपवादः ॥ अनिगन्तोऽञ्चतौवप्रत्यये । ६ । २ । ५२ । अनिगन्तगतिर्वप्रत्ययान्तेऽञ्चतौप
रेप्रकृत्या । येपराञ्चस्तान् । अनिगन्तइतिकिम् । प्रत्यञ्चोयंतु । चुत्वरत्परत्वादयमेव । जहिवृष्णानिष्कणुहीपसचः । वप्र
त्ययेकिम् । उदञ्चनम् ॥ न्यऽधीच । ६ । २ । ५३ । वप्रत्ययान्तेऽञ्चताविगन्तावपिन्यधीप्रकृत्या । नडुत्तानः । उदात्त

स्वरित्योर्त्येण इतिञ्चत्वेरकारःस्वरितः । अघ्यङ् ॥ ईषदन्यतरस्याम् । ६ । २ । ५४ । ईषत्कारः २ । ईषदित्य
 धमनोदात्तः । ईषद्वेदइत्यादौकत्वरएव ॥ हिरण्यपरिमाणधने । ६ । २ । ५५ । सुवर्षपरिमाणवाचिपूर्वम्पदंवा
 प्रकृत्याधने । द्वेसुवर्षपरिमाणमर्थेतिद्विसुवर्षम् । तदेवधनंद्विसुवर्षधनं २ । वज्रब्रीहावपिपरत्वाद्विकल्पएव । हि
 रण्यकिम् । प्रस्थधनम् । परिमाणकिम् । काञ्चनधनम् । धनेकिम् । निष्कमाला ॥ प्रथमोऽचिरेपसम्पत्तौ । ६ । २ ।
 ५६ । प्रथमशब्दोवाप्रकृत्याऽभिनवत्वे । प्रथमवैयाकरणः २ । सम्प्रतिव्याकरणमध्येतुंप्रवृत्तइत्यर्थः । प्रथमशब्दःप्रथेरम
 उक्तः । अचिरेतिकिम् । प्रथमोवैयाकरणः ॥ कतरकतमौकर्मधारये । ६ । २ । ५७ । वाप्रकृत्या । कतरकठः २ । क
 र्मधारयग्रहणमुत्तरार्थम् । इहतुप्रतिपदोक्तत्वादेवसिद्धम् ॥ आर्त्यब्राह्मणकुमारयोः । ६ । २ । ५८ । आर्त्यकुमा
 रः २ । आर्त्यब्राह्मणः २ । आर्त्यैर्यदन्तत्वादनस्वरितः । आर्त्यैःकिम् । परमब्राह्मणः । ब्राह्मणादीतिकिम् । आर्त्य
 शत्रियः ॥ कर्मधारयइत्येव ॥ राजाच । ६ । २ । ५९ । ब्राह्मणकुमारयोःपरतोवाप्रकृत्याकर्मधारये । राजब्राह्मणः २ ।
 राजकुमारः २ । योगविभागउत्तरार्थः ॥ वष्टीप्रत्येनसि । ६ । २ । ६० । वक्ष्यन्तोराजाप्रत्येनसिपरेवाप्रकृत्या । राजप्रत्येनाः
 २ । वष्टीकिम् । अन्यत्रन ॥ क्तेनित्यार्थे । ६ । २ । ६१ । क्तान्तेपरेनित्यार्थेसमासेपूर्ववाप्रकृत्या । नित्यप्रहसितः २ । का
 लाइतिद्वितीयासमासोऽयम् । नित्यशब्दस्यवन्तञ्चाद्युदात्तः । हसितइतिधायादिस्वरेणान्तोदात्तः । नित्याऽर्थेकिम् । मु
 हूर्त्प्रहसितः ॥ ग्रामःशिल्पिनि । ६ । २ । ६२ । वाप्रकृत्या । ग्रामनापितः २ । ग्रामशब्दञ्चाद्युदात्तः । ग्रामःकिम् । प
 रमनापितः । शिल्पिनिकिम् । ग्रामरथा ॥ राजाचप्रशंसायाम् । ६ । २ । ६३ । शिल्पिवाचिनिपरेप्रशंसार्थेराजपदंवा
 प्रकृत्या । राजनापितः २ । राजकुलालः २ । प्रशंसायाङ्किम् । राजनापितः । शिल्पिनिकिम् । राजहस्ती ॥ आदिरुदा
 त्तः । ६ । २ । ६४ । अधिकारेऽयम् ॥ सप्तमीहारिगौधर्म्येऽहरणे । ६ । २ । ६५ । सप्तम्यन्तंहारिवाचिञ्चाद्युदा

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥२३७॥

अंधर्म्येपरे । देयंयःस्त्रीकरोतिसहारीत्युच्यते । धर्म्यमित्याचारनियतं देयम् । मुकुटेकार्षापणम् । हलेद्विपटिका । संज्ञा
यामितिसप्तमीसमासः । कारनाम्निचेत्यलुक् । याज्ञिकाश्च । वैयाकरणहस्ती । क्वचिदयमाचारः । मुकुटादियुकार्षाप
णादिदानत्वं । याज्ञिकादीनांत्वश्चादिरिति । धर्म्यतिक्रिम् । स्तम्भेरमः । अहरणेकिम् । वाडवहरणम् । वडवायाश्चयं
वाडवः । तस्यबीजनिषेकादुत्तरकालंशरीरपुष्ट्यर्थयद्दीयतेतद्भरणमित्युच्यते । परोऽपिहृत्त्वरोहारिस्वरेणवाध्यतइत्यह
रणइतिनिषेधेनज्ञाप्यते । तेनवाडवहार्यमितिहारिस्वरःसिद्धति ॥ युक्तेच । ६ । २ । ६६ । युक्तवाचिनिसमासेपूर्वमा
द्युदात्तम् । गोवह्नवः । कर्तव्येत्तत्परोयुक्तः ॥ विभाषाऽध्यक्षे । ६ । २ । ६७ । गवाध्यक्षः २ ॥ पापञ्चशिल्पिनि । ६ ।
२ । ६८ । पापनापितः । पापाणकेइतिप्रतिपदोक्तस्यैवग्रहणात्षष्ठीसमासेन ॥ गोत्राऽन्तेवासिमाणवब्राह्मणेषुक्षेपे ।
६ । २ । ६९ । भार्य्यासौश्रुतः । सुश्रुतापत्यस्यभार्य्याप्रधानतयाक्षेपः । अन्तेवासी । कुमारीदाक्षाः । औदनपाणिनीयाः
। कुमार्यादिलाभकामायदाष्ट्यादिभिःप्रोक्तानिशास्त्राण्यधीयन्तेतस्वक्षिप्यन्ते । भिक्षामाणवः । भिक्षालप्सेहमितिमाण
वः । भयब्राह्मणः । भयेनब्राह्मणःसम्पद्यते । गोत्रादियुक्तिम् । दासीश्रोत्रियः । श्लेषेकिम् । परमब्राह्मणः ॥ अङ्गानि
मैरेये । ६ । २ । ७० । मद्यविशेषोमैरेयः । मधुमैरेयः । मधुविकारस्यतस्यमध्वङ्गम् । अङ्गानिकिम् । परममैरेयः ।
मैरेयेकिम् । पुष्यासवः ॥ भक्ताख्यास्तदर्थेषु । ६ । २ । ७१ । भिक्षाकंसः । भाजीकंसः । भिक्षादयोऽन्नविशेषाः । भ
क्ताख्याकिम् । समाशशालयः । समशनंसमाशइतिक्रियामात्रमुच्यते । तदर्थेषुकिम् । भिक्षाप्रियः । वज्रब्रह्मिहिरयमत्रपू
र्वपदमनोदात्तम् ॥ गोविडालसिंहसैन्धवेषूपमाने । ६ । २ । ७२ । धान्यगवः । गोविडालः । नृणसिंहः । सक्तुसैन्ध
वः । धान्यंगौरिवेतिविग्रहः । व्याघ्रादिः । गवाक्षत्यासन्निवेशितन्धान्यन्धान्यगवश्चेनेत्यने । उपमानेकिम् । परमसिंहः
॥ अकेजीविकार्थे । ६ । २ । ७३ । दन्तलेखकः । यस्यदन्तलेखनेनजीविका । नित्यकीडेतिसमासः । अकेकिम् । रस

ण्येयकर्त्ता । जीविकार्थैकिकम् । इक्षुभक्षिकाभारयसि ॥ प्राचंकीडायाम् । ६ । २ । ७४ । प्राग्देशवर्तिनियान्कीडान्तं
 द्वाचिनिसमासेऽकप्रत्ययान्तेपरेपूर्वमाद्युदात्तंस्यात् । उद्दालकपुष्पभञ्जिका । संज्ञायामितिगुल् । प्राचंकिम् । जीवपुत्रप्र
 चायिका । इयमुदीचंकीडा । कीडायंकिम् । तवपुष्पप्रचायिका । पठ्यायेगुल् ॥ अणिनियुक्ते । ६ । २ । ७५ । अ
 णन्तेपरेनियुक्तवाचिनिसमासेपूर्वमाद्युदात्तम् । छत्रधारः । नियुक्तेकिम् । काण्डलावः ॥ शिल्पिनिचाऽकृत्रः । ६ । २ ।
 ७६ । शिल्पिवाचिनिसमासेऽणन्तेपरेपूर्वमाद्युदात्तंसचेदण्कृत्रपरोनभवति । तन्तुवायः । शिल्पिनिकिम् । काण्डलावः
 । अकृत्रःकिम् । कुम्भकारः ॥ संज्ञायाम् । ६ । २ । ७७ । अणन्तेपरे । तन्तुवायोनामकर्मिः । अकृत्रइत्येव । रथ
 कारेणाम्ब्राह्मणः ॥ गोतन्तियवम्पाले । ६ । २ । ७८ । गोपालः । तन्तिपालः । यवपालः । अनियुक्तार्थयोगः । गोइ
 तिकिम् । वन्स्पालः । पालेतिकिम् । गोरक्षः ॥ णिनि । ६ । २ । ७९ । पुष्पहारी ॥ उपमानंशब्दार्थप्रकृतावेव ।
 ६ । २ । ८० । उपमानवाचिपूर्वैणिन्यन्तेपरेऽद्याद्युदात्तम् । उष्ट्रकोशी । ध्वांक्षरवी । उपमानग्रहणमस्यपूर्वयो
 गस्यचविषयविभागार्थम् । शब्दार्थप्रकृतौकिम् । वृकवञ्ची । प्रकृतिग्रहणंकिम् । प्रकृतिरेवयत्रोपसर्गनिरपेक्षाशब्दा
 र्थात्तत्रैवयथास्यात् । इहमाभूत् । गर्द्भोच्चारी ॥ युक्तारोह्यादयश्च । ६ । २ । ८१ । आद्युदात्तः । युक्तारोही । आगत
 योधी । क्षीरहोता । दीर्घकाशतुषभ्राष्ट्रवटञ्जे । ६ । २ । ८२ । कुटीजः । काशजः । तुषजः । भ्राष्ट्रजः । वटजः
 ॥ अन्यात्पूर्ववह्वचः । ६ । २ । ८३ । वह्वचःपूर्वस्थान्यात्पूर्वपदमुदात्तञ्जेउत्तरपदे । उपसरजः । आमलकीजः ।
 वह्वचःकिम् । दग्धजानितृणानि ॥ ग्रामेऽनिवसन्तः । ६ । २ । ८४ । ग्रामेपरेपूर्वपदमुदात्तम् । तच्चेन्निसद्वाचिन ।
 मल्लग्रामः । ग्रामशब्देऽत्रसमूहवाची । देवग्रामः । देवस्वामिकः । अनिवसन्तःकिम् । दाक्षिग्रामः । दाक्षिनिवासः ॥
 घोषादिषुच । ६ । २ । ८५ । दाक्षिघोषः । दाक्षिकटः । दाक्षिहृदः ॥ छात्र्यादयःशालायाम् । ६ । २ । ८६ ।

॥सि०कै०॥
॥ वै० ॥
॥२३८॥

कात्रिशाला । व्याडिशाला । यदापिशालान्तःसमासेनपुंसकलिङ्गो भवति तदापितत्पुरुषेशालायाम्पुंसकइत्येतस्मात्पूर्वविप्र
तिषेधेनायमेवस्वरः । कात्रिशालम् ॥ प्रस्थेऽवृद्धमकर्क्यादीनाम् । ६ । २ । ८७ । प्रस्थशब्देऽन्तरपदेकर्क्यादिवर्जितम्
वृद्धम्पूर्वपदमाद्युदात्तं स्यात् । इन्द्रप्रस्थः । अवृद्धं किम् । दाक्षिप्रस्थः । अकर्क्यादीनामितिकिम् । कर्कीप्रस्थः । मकरीप्र
स्थः ॥ मालादीनाञ्च । ६ । २ । ८८ । वृद्धार्थमिदम् । मालाप्रस्थः । शोणाप्रस्थः ॥ अमहन्नवनगरेऽनुदीचाम् । ६ ।
२ । ८९ । नगरेपरेमहन्नवन्वर्जितं पूर्वमाद्युदात्तं स्यात् । तच्चेदुदीचान्न । ब्रह्मनगरम् । अमेतिकिम् । महानगरम् । न
वनगरम् । अनुदीचं किम् । कार्तिकनगरम् ॥ अर्मोचाऽवर्षं ह्यच्यच् । ६ । २ । ९० । अर्मोपरे ह्यच्यच् पूर्वमवर्षान्त
माद्युदात्तम् । गुप्तार्मम् । कुक्कुटार्मम् । अवर्षं किम् । वृहदर्मम् । ह्यच्यच् किम् । कपिञ्जलार्मम् । अमहन्नित्येव । म
हार्मम् । नवर्मम् ॥ नभूताधिकसञ्जीवमद्राशमकज्जलम् । ६ । २ । ९१ । अर्मोपरेनैतान्याद्युदात्तानि । भूतार्मम् । अधिका
र्मम् । सञ्जीवार्मम् । मद्राशमग्रहसंज्ञातविगृहीतार्थम् । मद्रार्मम् । अशमार्मम् । मद्राशमार्मम् । कञ्जलार्मम् ॥ आ
द्युदात्तप्रकरणेदिवोदासादीनां छन्दस्युपसंख्यानम् ॥ * ॥ दिवोदासायदाश्रुषे ॥ अन्तः । ६ । २ । ९२ । अधिकारेऽयम् ।
प्रागुत्तरपदादियहणात् ॥ सर्वगुणकात्स्न्ये । ६ । २ । ९३ । सर्वशब्दः पूर्वपदमन्तोदात्तम् । सर्वश्वेतः । सर्वमहान् ।
सर्वकिम् । परमश्वेतः । आश्रयव्याप्यापरमत्वं श्वेतस्येति गुणकात्स्न्ये वर्तते । गुणं किम् । सर्वसौवर्णः । कात्स्न्यं किम् । सर्वेषां
श्वेततरः सर्वश्वेतः ॥ संज्ञायाङ्गिरनिकाययोः । ६ । २ । ९४ । एतयोः परतः पूर्वमन्तोदात्तं । अञ्जनागिरिः । मैडिनिकायः
। संज्ञायं किम् । परमगिरिः । ब्राह्मणनिकायः ॥ कुमार्थ्यावयसि । ६ । २ । ९५ । पूर्वपदमन्तोदात्तम् । वृद्धकुमारी
। कुमारीशब्दः पुंसासहासम्प्रयोगमात्रप्रवृत्तिनिमित्तमुपादायप्रयुक्तो वृद्धादिभिः समानाधिकरणः तच्च वयइहगृह्यतेनकु
मारस्यमेव । वयसिकिम् । परमकुमारी ॥ उदकेऽकेवले । ६ । २ । ९६ । अकेवलं मिश्रं तद्वाचिनिसमासे उदकेपरे पूर्वम

नोदात्तम् । गुडोदकम् । स्वरेकतेऽत्रएकादेशः । खरिनोवाऽनुदात्तेपदादावितिपक्षेस्वरितः । अकेवलेकिम् । शीतो
 दकम् ॥ द्विगौक्तौ । ६ । २ । ७७ । द्विगावुत्तरपदेकनुवाचिनिसमासेपूर्वमनोदात्तम् । गर्गात्रिगत्रः । द्विगौकिम् ।
 अतिरात्रः । कतौकिम् । विल्वहोमस्यसप्तरात्रोविल्वसप्तरात्रः ॥ सभायान्नपुंसके । ६ । २ । ७८ । सभायाम्परतो नपुं
 सकलिङ्गसमासेपूर्वमनोदात्तम् । गोपालसभम् । स्त्रीसभम् । सभायांकिम् । ब्राह्मणसेनम् । नपुंसकोकिम् । राजस
 भा । प्रतिपदोक्तनपुंसकग्रहणान्नेह । रमणीयसभम् ब्राह्मणकुलम् ॥ पुरेप्राचाम् । ६ । २ । ७९ । देवदत्तपुर
 म् । नान्दीपुरम् । प्राचांकिम् शिवपुरम् ॥ अरिष्टगौडपूर्वैच । ६ । २ । १०० । पुरेपरेअरिष्टगौडपूर्वसमासेपूर्व
 मनोदात्तम् । अरिष्टपुरम् । गौडपुरम् । पूर्वग्रहणंकिम् । इहापियथास्यात् । अरिष्टाश्रितपुरम् । गौडभृत्वपुरम्
 ॥ नहास्तिनफलकर्माह्वयाः । ६ । २ । १०१ । पुरेपरेनैतान्यन्तोदात्तानि । हास्तिनपुरम् । फलकपुरम् । माह्वैयपुर
 म् । मृदेरपत्यमितिभ्रुवादिन्नाट्टक् ॥ कुहूलकूपकुम्भशालम्विले । ६ । २ । १०२ । एतान्यन्तोदात्तानिविलेपरे । कु
 हूलविलं । कूपविलम् । कुम्भविलम् । शालविलम् । कुहूलादिकिम् । सर्पविलम् । विलेतिकिम् । कुहूलस्वामी ॥
 दिक्छद्यामजनपदाख्यानचानश्टेयु । ६ । २ । १०३ । दिक्छद्याअन्तोदात्ताभवन्त्येयु । पूर्वैयुक्तामशमी । अपरछ
 द्यमृत्तिका । जनपदः । पूर्वपञ्चालाः । आख्यान । पूर्वयायातम् । पूर्वचानश्टम् । शद्यग्रहणं कालवाचिनोऽपिदिक्छ
 द्यस्यपरिग्रहार्थम् ॥ आचार्य्योपसर्जनञ्चाऽन्तेवासिनि । ६ । २ । १०४ । आचार्य्योपसर्जनान्तेवासिनिपरेदिक्छ
 द्याअन्तोदात्ताभवन्ति । पूर्वपाणिनीयाः । आचार्य्येतिकिम् । पूर्वाऽन्तेवासी । अन्तेवासिनिकिम् । पूर्वपाणिनीयशास्त्रम्
 ॥ उत्तरपदवृद्धौसर्वञ्च । ६ । २ । १०५ । उत्तरपदस्येत्यधिकृत्ययावृद्धिर्विहितातद्वन्युत्तरपदेपरेसर्वशब्दोदिक्छ
 द्याअन्तोदात्ताभवन्ति । सर्वपाञ्चालकः । अपरपाञ्चालकः । अधिकारग्रहणंकिम् । सर्वभासः । सर्वकारकः ॥ वज्रवीहौ

॥सि०कौ०॥
॥ वै० ॥
॥२३६॥

विश्वसंज्ञायाम् । ६ । २ । १०६ । ब्रह्मब्रीहौ विश्वशब्दः पूर्वपदभूतः संज्ञायामन्तोदात्तः स्यात् । पूर्वपदप्रकृतिस्वरेण प्राप्त
स्याद्ब्रह्मन्तोदात्तस्यापवादः । विश्वकर्मा । विश्वदेवः । आदिश्वदेवंसत्यतिम् । ब्रह्मब्रीहौकिम् । विश्वेचतेदेवाश्च विश्वदेवाः । सं
ज्ञायांकिम् । विश्वेदेवः । प्रागव्ययीभावाद्ब्रह्मब्रीह्यधिकारः ॥ उदरऽश्वेषु । ६ । २ । १०७ । वृषोदरः । ह्य्यश्च ।
महेषु ॥ क्षेपे । ६ । २ । १०८ । उदरऽश्वेषु पूर्वमन्तोदात्तं ब्रह्मब्रीहौ निन्दायाम् । घटोदरः । कटुकाश्च । चलाच
लेषु । अनुदर इत्यत्र नञ् सुभ्यामिति भवति विप्रतिषेधेन ॥ नदीबन्धुनि । ६ । २ । १०९ । बन्धुशब्दे परे नद्वन्तम्पूर्वम
न्तोदात्तं ब्रह्मब्रीहौ । गर्गीबन्धुः । नदीकिम् । ब्रह्मबन्धुः । ब्रह्मशब्दाद्ब्रह्मन्तोदात्तः । बन्धुनि किम् । गौरीपुत्रः ॥ निष्ठोपस
र्गपूर्वाऽन्यतरस्याम् । ६ । २ । ११० । निष्ठान्तम्पूर्वपदमन्तोदात्तं । प्रधौतपादः २ । निष्ठाकिम् । प्रसवैकमुखः । उप
सर्गपूर्वाकिम् । शुष्कमुखः ॥ उत्तरपदाऽऽदिः । ६ । २ । १११ । उत्तरपदाधिकारः आपदान्तं आद्यधिकारस्तु प्रकृत्या । भ
गालमित्यवधिकः ॥ कर्म्मवर्म्मलक्षणान् । ६ । २ । ११२ । वर्म्मवाचिनो लक्षणवाचिनश्च परः कर्म्मशब्दाद्ब्रह्मन्तोदात्तं ब्रह्मब्रीहौ
। शुक्लकर्म्मः । शङ्कुकर्म्मः । कर्म्मः किम् । श्वेतपादः । वर्म्मलक्षणान्किम् । शोभनकर्म्मः ॥ संज्ञौपम्ययोश्च । ६ । २ । ११३ ।
कर्म्म आद्युदात्तः । मणिकर्म्मः । औपम्ये । गोकर्म्मः ॥ कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घश्च । ६ । २ । ११४ । संज्ञौपम्ययोर्ब्रह्मब्रीहौ । शि
तिकण्ठः । काण्ठपृष्ठः । सुग्रीवः । नाडीजङ्घः । औपम्ये । खरकण्ठः । गोपृष्ठः । अश्वयोवः । गोजङ्घः ॥ शृङ्गमवस्थाया
श्च । ६ । २ । ११५ । शृङ्गशब्दे वस्थायां संज्ञौपम्ययोश्चाद्युदात्तं ब्रह्मब्रीहौ । उद्गतशृङ्गः । ह्युल्लशृङ्गः । अत्र शृङ्गेरु
मनादि कृतो गवादेर्वयो विशेषोऽवस्था । संज्ञायाम् । ऋष्यशृङ्गः । उपमायाम् । मेषशृङ्गः । अवस्थेति किम् । स्थूलशृ
ङ्गः ॥ नजेजरमरमित्रमृताः । ६ । २ । ११६ । नजः पराएने आद्युदात्तं ब्रह्मब्रीहौ । नमेजरश्च जरम् । अमरम् ।
अमित्रमर्हय । अयोदेवेष्वमृतम् । नजः किम् । ब्राह्मणमित्रः । जेतिकिम् । अशत्रुः ॥ सोर्मनऽसौ अलोमोघसौ । ६ ।

२। ११७। सोःपरंलोमोषसीवर्जयित्वा मन्नन्तमसन्तश्चाद्युदात्तं स्यात् । नञ्सुभ्यामित्यस्यापवादः । सुकर्मणः । सु
 युजः ॥ सनोवक्षनिमानः सुब्रह्माशिवापशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः सुपेशसस्करति । सोःकिम् । कृतकर्मणः । मनसीकि
 म् । सुरजा । अलोमोषसीकिम् । सुलोमा । सूया । कपितुपरत्वात्कपिपूर्वमिति भवति । सुकर्मकः । सुसोतस्कः ॥
 क्त्वाऽऽदयश्च । ६। २। ११८। सोःपरेऽद्यादात्ताः स्युः । सुक्तुः । सुप्रतीका । सुहयः । सुप्रतूर्तिमनेहसम् ॥
 आद्युदात्तं ह्यच्छन्दसि । ६। २। ११९। यदाद्युदात्तं ह्यचत्सोरुत्तरम्ब्रुव्रीहावाद्युदात्तं । अधास्त्रिः । सुरथाश्चाति
 थिग्वेनिस्त्ररेणाश्वरथावाद्युदात्तौ । आद्युदात्तं किम् । यासुवाङ्गः । ह्यचकिम् । सुगुरसन्तुहिरण्यः । हिरण्यशब्दश्च
 च् ॥ वीरवीर्यौ च । ६। २। १२०। सोःपरैव ब्रुव्रीहौ छन्दस्याद्युदात्तौ । सुवीरेणरयिणा । सुवीर्यस्यगोमत्तः । वी
 र्यशब्दोयत्प्रत्ययान्तः । तत्रयतोनावड्याद्युदात्तत्वेनेति वीर्यग्रहणंज्ञापकम् । तत्रहिसतिपूर्वैर्णैवसिद्धं स्यात् ॥ कूली
 रतूलमूलशालाऽक्षसममऽव्ययीभावे । ६। २। १२१। उपकूलम् । परितोरम् । उपतूलम् । उपमूलम् । उप
 शालम् । उपाक्षम् । सुयमम् । निःषेमम् । तिष्ठद्गुप्रभृतिष्वेते । कूलादिग्रहणं किम् । उपकुम्भम् । अव्ययीभावे किम्
 । परमकूलम् ॥ कंसमन्यश्रूर्पपाय्यकाण्डं द्विगौ । ६। २। १२२। द्विकंसः । द्विमन्यः । द्विश्रूर्पः । द्विपाय्यम् । द्वि
 काण्डम् । द्विगौ किम् । परमकंसः ॥ तत्पुरुषेशालायां नपुंसके । ६। २। १२३। शालाशब्दान्ते तत्पुरुषे नपुंसकलिङ्गे
 उत्तरपदमाद्युदात्तम् । ब्राह्मणशालम् । तत्पुरुषे किम् । दृढशालम् । ब्राह्मणकुलम् । शालायां किम् । ब्राह्मणसेनं । न
 पुंसके किम् । ब्राह्मणशाला ॥ कन्या च । ६। २। १२४। तत्पुरुषे नपुंसकलिङ्गे कन्याशब्द उत्तरपदमाद्युदात्तम् । सौ
 शमिकन्यम् । आह्वरकन्यम् । नपुंसके किम् । दाक्षिकन्या ॥ आदिश्चिहणादीनाम् । ६। २। १२५। कन्यान्ते तत्पुरु
 षे नपुंसकलिङ्गे चिहणादीनामादिरुदात्तः । चिहणकन्यम् । मन्दरकन्यम् । आदिरिति वर्तमाने पुनर्ग्रहणं पूर्वपदस्या

सि०कौ०
॥ वै० ॥
॥ २४० ॥

द्वुदात्तार्थम् ॥ चेलखेटकटुककाण्डं गर्हायाम् । ६ । २ । १२६ । चेलादीन्युत्तरपदान्याद्वुदात्तानि । पुत्रचेलम् । नगर
खेटम् । दधिकटुकम् । प्रजाकाण्डम् । चेलादि सादृश्येन पुत्रादीनाङ्गर्हायाघादित्वात्समासः । गर्हायांकिम् । परमचे
लम् ॥ चीरमुपमानम् । ६ । २ । १२७ । वस्त्रचीरमिव वस्त्रचीरम् । कम्बलचीरम् । उपमानंकिम् । परमचीरम् ॥ प
ललसूपशाकमिश्रे । ६ । २ । १२८ । घृतपललम् । घृतसूपम् । घृतशाकम् । भक्ष्येणमिश्रीकरणमितिसमासः ।
मिश्रेकिम् । परमपललम् ॥ कूलसूदस्थलकर्षाः संज्ञायाम् । ६ । २ । १२९ । आद्वुदात्तास्तत्पुरुषे । दाक्षिकूलभ । शा
ण्डिसूदम् । दाण्डायनस्थली । दाक्षिकर्षः । ग्रामसंज्ञाएताः । संज्ञायांकिम् । परमकूलम् ॥ अकर्मधारयेराज्यम् । ६
। २ । १३० । कर्मधारयवर्जिते तत्पुरुषेराज्यमुत्तरपदमाद्वुदात्तं । ब्राह्मणराज्यम् । अकेतिकं । परमराज्यं । चेलराज्या
दिस्वरादव्ययस्वरः पूर्वविप्रतिषेधेन । कुचेलं । कुराज्यं ॥ वर्ग्यादयश्च । ६ । २ । १३१ । अर्जुनवर्ग्यः । वासुदेवपक्ष्यः
। अकर्मधारयइत्येव । परमवर्ग्यः । वर्ग्यादिदिगाद्वुत्तराणां ॥ पुत्रः पुंभ्यः । ६ । २ । १३२ । पुङ्गवेभ्यः परः पुत्रश्च
द्वुदात्तस्तत्पुरुषे । दाशकिपुत्रः । माहिषपुत्रः । पुत्रः किं । कौनटिमातुलः । पुंभ्यः किं । दाक्षीपुत्रः ॥ नाचार्य्यराजर्त्विक्संयु
क्तज्ञान्याख्येभ्यः । ६ । २ । १३३ । एभ्यः पुत्रेनाद्वुदात्तः । आख्यायहणात्पर्यायाणान्तद्विशेषाणाञ्चयहणं । आचार्य्यपुत्रः ।
उपाध्यायपुत्रः । शाकटायनपुत्रः । राजपुत्रः । ईश्वरपुत्रः । नन्दपुत्रः । चत्त्विकपुत्रः । याजकपुत्रः । होतृपुत्रः । संयु
क्ताः सम्बन्धिनः । श्यालपुत्रः । ज्ञातयोमातापितृसम्बन्धेन बन्धवाः । ज्ञातिपुत्रः । भ्रातृपुत्रः ॥ चूर्णादीन्यप्राणिवक्ष्याः । ६
। २ । १३४ । एतानि प्राणिभिन्नवक्ष्यन्तान्यराण्याद्वुदात्तानितत्पुरुषे । मुद्गचूर्णम् । अप्रेतिकम् । मस्यचूर्णम् ॥ घट्टकाण्डा
दीनि । ६ । २ । १३५ । अप्राणिवक्ष्या आद्वुदात्तानि । दर्भकाण्डं । दर्भचौरं । तिलपललम् । मुद्गसूपः । मूलकशाकम्
। नदीकूलम् । घट्टिकं । राजसूदः । अप्रेतिकं । दत्तकाण्डं ॥ कुण्डम्बनम् । ६ । २ । १३६ । कुण्डमाद्वुदात्तं वनवाचिनि

तत्पुरुषे । दर्भकुण्डं । कुण्डशदोत्रसादृश्ये । वनंकिं । मृत्कुण्डं ॥ प्रकृत्याभगालम् । ६ । २ । १३७ । भगालवाचुत्तरपद
 नात्पुरुषेप्रकृत्या । कुम्भीभगालम् । कुम्भीनदालम् । कुम्भीपालं । मध्योदात्ताएते । प्रकृत्येत्यधिकृतमन्तइतियावत् ॥ शिते
 न्नित्याऽवह्वज्ज्वङ्ग्रीहावऽभसत् । ६ । २ । १३८ । शितेःपरंनित्यावह्वचकम्प्रकृत्या । शितिपादः । शित्यंसः । पादशदोवृषा-
 दिन्वादाद्युदात्तः । असशब्दःप्रत्ययस्थनिन्वात् । शितेःकिम् । दर्शनोयपादः । अभसक्तिम् । शितिभसत् । शितिगद्युदा-
 त्तः ॥ पूर्वपदप्रकृतिस्वरपवादेयोगः ॥ गतिकारकोपपदाकृत् । ६ । २ । १३९ । एभ्यःकृदन्तम्प्रकृतिस्वरंस्यात्तत्पुरुषे ।
 प्रकारकः । प्रहरणम् । इध्प्रवञ्चनः । उपपेदात् । ईषत्करः । गेतिकिम् । देवस्यकारकः । शेषेषष्ठी । कृद्गृहणंस्व-
 ष्टार्थम् । प्रपचतितरामित्यत्रतरवाद्यन्तेनसमासेकृतेआम् । तत्रसतिशिष्टत्वादात्मस्वरेभवतीत्येके । प्रपचतिदेश्यार्थतुकृद्गृह-
 णमित्यन्ये ॥ उभेवनस्वत्यादियुगपत् । ६ । २ । १४० । एधुपूर्वात्तरपदेयुगपत्प्रकृत्या । वनस्पतिंवनआवृहस्पतियः ।
 वृहच्छदोऽत्राद्युदात्तोनिपात्यते । हर्षयाशचीपतिम् । शङ्करवादिन्वादाद्युदात्तः । शचीशब्दःशचीभिर्नइतिदर्शनात् । तनू-
 नपात् । नगशंसंवाजिनम् । निपातनाद्दीर्घः । अतःशेफम् ॥ देवताद्वन्द्वेच । ६ । २ । १४१ । उभेयुगपत्प्रकृत्यास्तः ।
 आपइन्द्रावरुणौ । इन्द्रावृहस्पतीवयम् । देवताकिम् । लक्षन्ययोधौ । द्वन्द्वेकिम् । अग्निष्टोमः ॥ नेत्तरपदेऽनुदात्तादा-
 वऽपृथिवीरुद्रपूयमन्थियु । ६ । २ । १४२ । पृथिव्यादिवर्ज्जितेऽनुदात्तादावुत्तरपदेप्रागुक्तम् । इन्द्राग्निभ्यांकंवृषणः ।
 अपृथिव्यादौकिम् । द्यावापृथिवीजनयन् । आद्युदात्तोद्याव्रानिपात्यते । पृथिवीत्यन्तोदात्तः । रुद्रसेमौ । रोदेर्षिलुक्कोति-
 रगन्तोर्रुद्रः । इन्द्रापूयणौ । अन्नक्षन्पूषन्नितिपूषाअन्तोदात्तोनिपात्यते । उत्तरपदग्रहणमनुदात्तादावित्युत्तरपदविशे-
 यणंयथास्यात् द्वन्द्वविशेषणंमाभूत् । अनुदात्तादावितिविधिप्रतिषेधयोर्विषयविभागार्थम् ॥ अन्तः । ६ । २ । १४३ ।
 अधिकारेऽयम् ॥ थाऽयघञ्क्ताऽजऽबिचकाणाम् । ६ । २ । १४४ । यञ्चयघञ्क्ताञ्चपूञ्चकएतदन्तात्ताङ्गितिका

॥ सि० कौ० ॥
॥ वै० ॥
॥ २४९ ॥

रकोपपदात्परेषामन्तउदात्तः । प्रभृथस्यायोः । आवसथः । घञ् । प्रभेदः । ऋ । धर्तावज्जीपुरुष्टुतः । पुरुषुवङ्ङप्रदेशेषु
स्तुतइतिविग्रहः । अच् । प्रक्षयः । अप् । प्रलवः । इत्र । प्रलवित्रं । कगोवृषः । मूलविभुजादिन्वात्कः । गतिकारकोपपदा
दित्येव । सुस्तुतम्भवता ॥ रूपमानात्कः । ६ । २ । १४५ । सोरूपमानाच्चपरंक्तान्तमन्तोदात्तम् । चतस्यथोनौसुहृतस्य
शश्लुतः ॥ संज्ञायामऽनाचितादीनाम् । ६ । २ । १४६ । गतिकारकोपपदात्क्तान्तमन्तोदात्तमाचितादीन्वर्जयित्वा । उपहू
तः । शकल्यः । परिजग्धः । अनेतिकिम् । आचितं । आस्थापितम् ॥ प्रवृद्धादीनाञ्च । ६ । २ । १४७ । स्यात्क्तान्तमुत्तर
पदमन्तोदात्तं । प्रवृद्धः । प्रयुक्तः । असंज्ञार्थोऽयमारभः । आकृतिगणोऽयं ॥ कारकादृत्तश्रुतयोरेवाशिधि । ६ । २ ।
१४८ । संज्ञायामन्तउदात्तः । देवद्रुतः । विष्णुश्रुतः । कारकात्किं । संश्रुतोऽण्मायणः । दत्तश्रुतयोः किम् । देवपालितः
। अस्मान्नियमादत्रसंज्ञायामनेतिनतृतीयाकर्मणीति तु भवति । एवं किम् । कारकावधारणं यथा स्यात् । दत्तश्रुतावधार
णं माभूत् । अकारकादपि दत्तश्रुतयोरेवन्तउदात्तो भवति । संश्रुतः । आशिधिकं । देवैः स्वातादेवस्वाता । आशिधेवेत्येवमत्रे
ष्टोनियमः । तेनानाहतेन दत्तिदेवदत्तइत्यत्रन । शङ्खविशेषस्य संज्ञेयं । तृतीयाकर्मणीति पूर्वप्रकृतिस्वरत्नमेव भवति ॥
इत्यभूतेन कृतमिति च । ६ । २ । १४९ । इत्यभूतेन कृतमित्ये तस्मिन्नर्थेयः समासः तत्रक्तान्तमुत्तरपदमन्तोदात्तं स्यात् । सु
प्रप्रलपितं । प्रमत्तगीतम् । कृतमितिक्रियासामान्येऽकरोतिर्नाभूत् प्रादुर्भावेऽव । तेन प्रलपिताद्यपि कृतम्भवति । तृतीयाक
र्मणीत्यस्यापवादः ॥ अनेभावकर्मवचनः । ६ । २ । १५० । कारकात्परमनप्रत्ययान्तम्भाववचनं कर्मवचनञ्चान्तोदात्त
म् । पयःपानं सुखम् । राजभोजनाः शलयः । अनः किम् । हस्तादायः । भेतिकिम् । दन्तधावनं । करणेल्युट् । कारका
त्किं । निदर्शनं ॥ मन्क्तिन्व्याख्यानशयनासनस्थानयाजकादिक्तीतः । ६ । २ । १५१ । कारकात्परगणितान्युत्तरपदा
न्यन्तोदात्तानित्युत्तरे । कृत्वरपवादः । रथवर्त्त । पाणिनिष्ठतिः । कन्दो व्याख्यानं । राजशयनं । राजासनं । अश्वस्थ

नं । ब्राह्मणयाजकः । गोकीतः । कारकात्किं । प्रभूतौसङ्गतिं । अत्रतादौचनीतीतिस्वरः ॥ सप्तम्याःपुण्यम् । ६ । २ ।
 १५२ । अन्तोदात्तं । अध्ययनपुण्यं । तत्पुरुषेतुल्यार्थेइतिप्राप्तं । सप्तम्याःकिं । वेदेनपुण्यं । वेदपुण्यम् ॥ जनार्थकलहं
 तृतीयायाः । ६ । २ । १५३ । माघेनं । माघविकलम् । वाक्कलहः । तृतीयापूर्वपदप्रकृतिस्वरपवादोऽयम् । अत्रकेचिद
 र्थेतिस्वरूपग्रहणमिच्छन्ति । धान्यार्थः । जनशब्देनत्वर्थनिर्देशार्थेनतदर्थानांग्रहणमितिप्रतिपदोक्तत्वादेवसिद्धेतृतीया
 ग्रहणस्यष्टार्थं ॥ मिश्रञ्चाऽनुपसर्गमसन्धौ । ६ । २ । १५४ । पणबन्धेनैकार्थ्येसन्धिः । तिलमिश्रः । सर्पिमिश्रः । मि
 श्रङ्कं । गुडधानाः । अनुपसर्गीकिं । तिलसंमिश्राः । मिश्रग्रहणेसोपसर्गग्रहणस्येदमेवज्ञापकं । असन्धैकिं । ब्राह्मणमि
 श्राज्जा । ब्राह्मणैःसहसंहितरेकार्थ्यमापन्नः ॥ नजोगुणप्रतिषेधेसम्पाद्युऽर्हहिताऽलमर्थास्तद्धिताः । ६ । २ । १५५
 । सम्पाद्याद्यर्थेतद्धितान्तानेजोगुणप्रतिषेधेवर्तमानात्परेऽन्तोदात्ताः । कर्षवेष्टकाभ्यांसम्पादितंकार्षवेष्टकिकं । नका
 र्षवेष्टकिकमकार्षवेष्टकिकं । छेदमर्हतिक्षैटिकः । नक्षैटिकोऽक्षैटिकः । नवन्धेभ्योहितोऽवात्सीयः । नसन्तापायप्र
 भवतिअसन्तापिकः । नजःकिं । गर्हभरथमर्हतिगार्हभरथिकः । बिगार्हभरथिकः । गुणप्रतिषेधेकिं । गार्हभरथिक
 दन्त्योऽगार्हभरथिकः । गुणोहितद्धितार्थेप्रवृत्तिनिमित्तंसम्पादितत्वाद्युच्यते । तत्प्रतिषेधेयत्रोच्यतेतत्रायंविधिः । कर्षवे
 ष्टकाभ्यान्नसम्पादितंमुखमिति । संपेतिकिं । पाणिनीयमधीतेपाणिनीयः । नपाणिनीयत्रयाणिनीयः । तद्धितःकिं । वो
 दुमर्हतिवोढ । नवोढाऽवोढा ॥ ययतोश्चाऽतदर्थे । ६ । २ । १५६ । ययतौयौतद्धितौतदन्तस्योत्तरपदस्यनजोगुण
 प्रतिषेधप्रविषयात्परस्यान्तुदात्तःस्यात् । पाशानांसमूहःपाश्या । नपाश्याअपाश्या । अदन्त्यं । अतदर्थेकिं । अपाद्यं ।
 तद्धितःकिं । अदेयं । गुणप्रतिषेधेकिं । दन्त्यादन्त्यददन्त्यं । तदनुबन्धग्रहणेनातदनुबन्धकस्येति । नेह । अवामदेवम्
 ॥ अच्कावऽशतौ । ६ । २ । १५७ । अजन्तङ्कान्तञ्चतनःपरमन्तोदात्तमशतौगम्यायां । अपचः । पक्तुन्नशतः । अत्रि

॥सि०कौ०॥
॥ वै० ॥
॥ २४२ ॥

लिखः । अशकौकिं । अपचोदीक्षितः । गुणप्रतिषेधेइत्येव । अन्योऽयंपचादपचः ॥ आकोशेच । ६ । २ । १५८ । न
जःपरावच्कावन्तोदात्तावाकोशे । अपंचोजाल्मः । पक्तुन्नशकौतीत्येवमाकोशयते । अविक्षिपः ॥ संज्ञायाम् । ६ । २ । १५९ ।
नञःपरमन्तोदात्तंसंज्ञायामाकोशे । अदेवदत्तः ॥ कृत्योकेष्नुच्चाव्वाद्यश्च । ६ । २ । १६० । नञःपरेऽन्तोदात्ताःस्युः । अकर्त्त
व्यः । उक् । अनागामुकः । इष्नुच् । अनलङ्करिष्नुः । इष्नुज्यहणेखिष्नुचोद्भुनुवन्धकस्यापिग्रहणमिकारगटेर्द्विधानसाम
र्थ्यात् । अनाद्युम्भविष्नुः । चार्द्धादिः । अचारः । असाधुः ॥ राजाहोश्चन्दसि ॥ * ॥ अराजा । अनहः । भाषायान्नजः
स्वरएव ॥ विभाषातृन्ऽन्नतीक्ष्णाशुचिषु । ६ । २ । १६१ । तृन् । अकर्त्ता २ । अन्न । अनन्नम् । अतीक्ष्णाम् । अशुचि ।
पक्षेअद्ययस्वरः ॥ बङ्गब्रीहाविटमेतत्तद्भ्यःप्रथमपूरणयोःक्रियागणने । ६ । २ । १६२ । एभ्योऽनयोरन्तउदात्तः । इ
दम्प्रथमंयस्यसइदंप्रथमः । एतद्वितीयः । तत्पञ्चमः । बङ्गब्रीहौकिं । अनेनप्रथमइदंप्रथमः । तृतीयेतियोगविभागा
त्समासः । इदमेतत्तद्भ्यःकिम् । यत्प्रथमः । प्रथमपूरणयोःकिम् । तानिवहून्यस्यतद्बङ्गः । क्रियागणनेकिं । अयम्प्रथमःप्रधा
नंयेषान्तेइदम्प्रथमाः । द्रव्यागणनमिदम् । गणनंकिं । अयंप्रथमोयेषान्तेइदम्प्रथमाः । इदम्प्रधानाइत्यर्थः । उत्तरपद
स्यकार्यत्वात्कपिपूर्वमन्तोदात्तं । इदम्प्रथमकः ॥ बङ्गब्रीहावित्यधिकारः ॥ संख्यायास्तनः । ६ । २ । १६३ । बङ्गब्रीहाव
न्तोदात्तः । द्विस्तना । चतुस्तना । संख्यायाःकिं । दर्शनीयस्तना । स्तनःकिम् । द्विशिगः ॥ विभाषाचन्दसि । ६ । २ । १६४
। द्विस्तनंकरोति ॥ संज्ञायामित्राजिनयोः । ६ । २ । १६५ । देवमित्रः । हृष्णाजिनम् । संज्ञायाम्किं । प्रियमित्रः ॥ ऋषि
प्रतिषेधोमित्रे ॥ * ॥ विश्वामित्रऋषिः ॥ व्यवयिनोऽन्तरम् । ६ । २ । १६६ । व्यवधानवाचकात्परमन्तोदात्तम् । वस्त्रम
न्तरंयवधायिकंयस्यसवस्त्रान्तरम् । व्यवधायिनःकिम् । आत्मान्तरम् । स्वभावान्यइत्यर्थः ॥ मुखंस्वाङ्गम् । ६ । २ । १६७
। गौरमुखः । स्वाङ्गङ्गिम् । दीर्घमुखाशाला ॥ नाऽव्ययदिक्कृद्गोमहत्स्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः । ६ । २ । १६८ ।

उच्चैर्मुखः । प्राङ्मुखः । गोमुखः । महामुखः । स्थूलमुखः । मुष्टिमुखः । पृथुमुखः । बन्धमुखः । पूर्वपदप्रकृतिस्वरोत्र ।
 गोमुष्टिबन्धपूर्वपदस्योपमानलक्ष्यणोपिविकल्पोऽनेनवाध्यते ॥ निष्ठोपमानादऽन्यतरस्याम् । ६ । २ । १६७ । निष्ठा
 न्नाटुपमानवाचिनश्चपरम्मुखंस्वाङ्गंवाऽन्तोदात्तं वज्रवीहै । प्रक्षालितमुखः । पक्षेनिष्ठोपसर्गेतिपूर्वपदान्तोदात्तत्वम् । पूर्व
 पदप्रकृतिस्वरत्वेनगतिस्वरोपिभवंति । उपमानं । सिंहमुखः ॥ जातिकालसुखादिभ्योऽनाक्षादनात्कोऽकृतमितप्रतिपन्नाः
 । ६ । २ । १७० । शरङ्गजग्धः । मासजातः । सुखजातः । दुःखजातः । जातिकालेतिकिम् । पुरजातः । अनाक्षादना
 त्किम् । वस्त्रकृत् । अकृतेतिकिम् । कुण्डकृतः । कुण्डमितः । कुण्डप्रतिपन्नः । अस्माज्जापकान्निष्ठान्तस्यपरनिपातः ॥ वाजा
 तेः । ६ । २ । १७१ । जातिकालसुखादिभ्यःपरोजातशब्दान्तोदात्तः । दन्तजातः । मासजातः ॥ नञ्सुभ्याम् । ६ । २ ।
 १७२ । वज्रवीहावुत्तरपदमन्तोदात्तं । अवीहिः । सुमाधः ॥ कपिपूर्वम् । ६ । २ । १७३ । नञ्सुभ्यामुत्तरम्पूर्वमुदात्तङ्क
 पिपरे । अब्रह्मवन्धुकः । सुकुमारीकः ॥ ह्रस्वान्तेऽन्त्यात्पूर्वम् । ६ । २ । १७४ । ह्रस्वान्तेऽन्तरपदेसमासेचान्त्यात्पूर्वमुदा
 त्तंनञ्सुभ्यांवज्रवीहै । अवीहिकः । सुमाधकः । पूर्वमित्यनुवर्त्तते । पुनःपूर्वग्रहणप्रवृत्तिभेदेननियमार्थं । ह्रस्वान्तेत्यादे
 वपूर्वमुदात्तेनकपिपूर्वमिति । अज्ञकः । कवन्तस्यैवान्तोदात्तम् ॥ वहोर्नञ्वदुत्तरपदभूम्नि । ६ । २ । १७५ । उत्तरपदा
 र्थवज्रत्ववाचिनोवहोःपरस्यपदस्यनञःपरस्येवस्वरःस्यात् । वज्रवीहिकः । वज्रमित्रः । उत्तरपदेतिकिम् । वज्रधुमानोस्यस
 वज्रमानः ॥ नगुणादयोवयवाः । ६ । २ । १७६ । अवयववाचिनोवहोःपरेगुणादयोनान्तोदात्ताः । वज्रवीहै । वज्रगुणार
 ज्जुः । वक्ष्शरंपदं । वक्ष्ध्याथैः । गुणादिगकृतिगणः । अवयवाःकिं । वज्रगुणोद्विजः । अध्ययनश्रुतसदाचारदयोगु
 णाः ॥ उपसर्गात्स्वाङ्गंधुवमऽपर्शु । ६ । २ । १७७ । प्रपृष्टः । प्रललाटः । धुवमेकरूपं । उपसर्गात्किम् । दर्शनीयपृष्टः
 । स्वाङ्गङ्किं । प्रशाखोवृक्षः । धुवङ्किं । उहाङ्गः । अपर्शुकिं । विपर्शुः ॥ वनंसमासे । ६ । २ । १७८ । समासमात्रेऽपस

॥सि०कौ०॥

॥ वै० ॥

॥ २४३ ॥

गीःदुत्तरपदंवनमनोदात्तं । तस्येदिमेप्रवणे ॥ अन्तः । ६ । २ । १७७ । अस्मात्परम्वनमनोदात्तं । अन्तर्द्धोदेशः । अ
नुपसर्गाथमिदम् ॥ अन्तश्च । ६ । २ । १८० । उपसर्गादन्तःशब्देनोदात्तः । पर्यन्तः । समन्तः ॥ ननिविभ्याम् । ६ ।
२ । १८१ । न्यन्तः । वन्तः । पूर्वपदप्रकृतिस्वरेयणचकृतेउदात्तस्वरितयोर्त्यणइतिस्वरितः ॥ परेरऽभितोभाविमण्डलम्
। ६ । २ । १८२ । परेःपरमभितउभयतोभावोयस्यास्मितकूलादिमण्डलंचानोदात्तं । परिकूलं । परिमण्डलं ॥ प्रादऽस्वा
ङ्गसंज्ञायाम् । ६ । २ । १८३ । प्रगृहं । अस्वाङ्गङ्गिं । प्रपदं ॥ निरुदकादीनिच । ६ । २ । १८४ । अन्तोदात्तानि । नि
रुदकम् । निरुपलम् ॥ अभेर्मुखम् । ६ । २ । १८५ । अभिमुखम् । उपसर्गात्स्वाङ्गमितिसिद्धेवङ्गब्रीह्यर्थमधुवार्थमस्वा
ङ्गार्थञ्च । अभिमुखाशाला ॥ अपाञ्च । ६ । २ । १८६ । अपमुखं । योगविभागउत्तरार्थः ॥ स्फिगपूतवीणाऽञ्जोऽध्वकुक्षि
सीरनामनामच । ६ । २ । १८७ । अपादिमान्यनोदात्तानि । अपस्फिगम् । अपपूतं । अपवीणम् । अञ्जस् । अपा
ञ्जः । अध्वन् । अपाध्वा । उपसर्गादध्वनइत्यस्याभावेइदं । एतदेवचज्ञापकंसमासान्नाअनित्यत्वे । अपकुक्षिः । सीरना
म । अपसीरम् । अपहलं । अपनामस्फिगपूतवीणाकुक्षिग्रहणमवङ्गब्रीह्यर्थमधुवार्थमस्वाङ्गार्थञ्च ॥ अधेरूपरिस्थम् ।
६ । २ । १८८ । अध्यारूढोदन्तोऽधिदन्तः । दन्तस्योपरिजातेदन्तः । उपरिस्थिङ्कं । अधिकरणं ॥ अनेरऽप्रधान
कनीयसी । ६ । २ । १८९ । अनेःपरमप्रधानवाचिकनीयञ्चानोदात्तं । अनुगतोज्येष्ठमनुज्येष्ठं । पूर्वपदार्थप्रधानःप्रादि
समासः । अनुगतःकनीयाननुकनीयान् । उत्तरपदार्थप्रधानः । प्रधानार्थञ्चकनीयोग्रहणं । अप्रेतिकिम् । अनुगतोज्ये
ष्ठेनुज्येष्ठः ॥ पुरुषञ्चाऽन्वादिष्टः । ६ । २ । १९० । अनेःपरेऽन्वादिष्टवाचीपुरुषोऽन्तोदात्तः । अन्वादिष्टःपुरुषो
ऽनुपुरुषः । अन्वादिष्टःकिं । अनुगतःपुरुषोऽनुपुरुषः ॥ अनेरऽकृत्यदे । ६ । २ । १९१ । अनेःपरमकृत्यदन्तम्पद
शब्दञ्चानोदात्तः । अत्यङ्कुशोनागः । अतिपदागायत्री । अकृत्यदेकिं । अतिकारः । अनेर्द्धानुलोपइतिवाच्यम् ॥ * ॥ इ

हमभुत् । शोभनो गार्ग्योऽतिगार्ग्यः । इह च स्यात् अतिक्रान्तः कारु कमतिकारुकः ॥ नेरऽनिधाने । ६ । २ । १०२ । निधां
नमप्रक्षिता । ततो न्यद निधानम्यकाशनमित्यर्थः । निमूलं । न्यक्षम् । अनिधाने किम् । निहितोदखोनिदखः ॥ प्रतेरंऽ
श्वाद्यस्त्युरुषे । ६ । २ । १०३ । प्रतेःपूर्तिश्वाद्योऽनोदात्ताः । प्रतिगतेःश्रुःप्रत्यंशुः । प्रतिजनः । प्रतिराजा । समा
सान्तस्यानित्यत्वात् । उपाङ्गजऽजनमऽगौराद्यः । ६ । २ । १०४ । उपात्परंयत्ञ्चकमजिनञ्चानोदात्तन्त्युरुषे
गौरादीन्वर्जयित्वा । उपदेवः । उपेन्द्रः । उपाजिनं । अगौराद्यः किम् । उपगौरः । उपतैषः । तत्युरुषे किम् । उ
पगतः सोमोस्यस उपसोमः ॥ सोरऽवक्षेपणे । ६ । २ । १०५ । सुप्रत्यवसितः । सुरत्रपूजायामेव । वाक्यार्थस्त्वत्रनि
न्दा अस्त्रयया तथाभिधानात् । सोः किम् । कुब्राह्मणः । अवक्षेपणे किम् । सुवृथणम् ॥ विभायोत्युक्ते । ६ । २ । १०६ ।
उत्क्रान्तः पुच्छात् उत्पुच्छः २ । यदा तु पुच्छमुदस्यति उत्पुच्छयते । एरच । उत्पुच्छस्तदाथाथादिस्वरेण नित्यमनोदा
त्तत्वे प्राप्ते विकल्पोऽयम् । सेयमुभयत्र विभाषा । तत्युरुषे किम् । उदस्तमुच्छंयेन स उत्पुच्छः ॥ द्वित्रिभ्यां पादन्मूर्द्धं सुवङ्ग
व्रीहौ । ६ । २ । १०७ । आभ्यां षरेष्वेणोदात्तो वा । द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय । त्रिपाटूर्ध्वः । द्विदन् । त्रिमूर्द्धानं सप्तरश्मि मू
र्द्धं नित्यकृत समासान्त एव मूर्द्धं शब्दः । तस्यैतद्वयोजनमसत्यपि समासान्ते अनोदात्तत्वं यथा स्यात् । एतदेवज्ञापकमनित्यः स
मासान्तो भवतीति । यद्यपि च समासान्तः कियते तथापि वङ्गव्रीहिकार्यत्वात्तदेकदेशत्वाच्च समासान्तोदात्तत्वं पक्षे भवत्येव । द्वि
मूर्द्धः २ । त्रिमूर्द्धः २ । द्वित्रिभ्यां किम् । कल्याणमूर्द्धा । वङ्गव्रीहौ किं । द्वयोर्मूर्द्धा द्विमूर्द्धा ॥ सक्थञ्चाऽक्रान्तात् । ६ । २ ।
१०८ । गौरसक्थः । अश्वासक्थः । अक्रान्तात्किम् । चक्रसक्थः । समासान्तस्य यच्चिच्चान्नित्यमेवानोदात्तत्वमभवति ॥ प
रादिश्चन्दसिवङ्गलम् । ६ । २ । १०९ । चन्दसिपरस्य सक्थशब्दस्यादिरुदात्तो वा । अञ्जिसक्थमालभेत । अत्रवार्तिकम् ।
परादिश्चपुंनश्चपूर्वान्तश्चापि दृश्यते । पूर्वादयश्च दृश्यन्ते व्यत्ययो वङ्गलन्तइति तु विजाता उरुक्षपा । पशुन्तः नित्ये

॥सि०कौ०॥
॥ वै० ॥
॥ २४४ ॥

नमुष्टिहृद्यया । यस्त्रिचक्रः । पूर्वान्तः । विश्वायुर्देहि ॥ * ॥ इतिसमासस्वरः ॥ * * * * ॥ तिडेगोत्रादीमिक्तुसना
भोक्षाग्रयोः । ८ । १ । २७ । तिडन्तात्पदाद्गोत्रादीन्नुदानान्येतयोः । पचतिगोत्रं । पचतिपचतिगोत्रं । एवंप्रवचन
प्रहसनप्रकथनप्रत्यापनादयः । कुत्सनाभीक्ष्ण्यग्रहणम्पाठविशेषणम् । तेनान्यत्रापिगोत्रादिग्रहणेकुत्समादावेवकार्यं
ज्ञेयं । गोत्रादीनिकिम् । पचतिपापम् । कुत्सेतिकिम् । खर्नातिगोत्रं समेत्यकूपं ॥ तिडऽतिडः । ८ । १ । २८ । अतिडन्तात्प
दात्परन्तिडन्तानिहन्यते । अग्निमीले ॥ ननुद् । ८ । १ । २९ । लुडन्तन्ननिहन्यते । अःकर्त्ता ॥ निपातैर्यद्यदिहन्तकुवि
न्नेचेचणकच्चिद्व्ययुक्तम् । ८ । १ । ३० । एतैर्निपातैर्युक्तन्ननिहन्यते । यदग्रेस्यामहंसत्तम् । युवायदिद्वयः । कुविदङ्ग आस
न् । अचित्तिभिश्चकमाकचित् । पुत्रार्येयत्रपितरोभर्त्सन्ति ॥ नहप्रत्यारम्भे । ८ । १ । ३१ । नहेत्यनेनयुक्तन्तिडन्तानुदानम्
। प्रतिषेधयुक्तञ्चारम्भः प्रत्यारम्भः । नहभोध्यसे । प्रत्यारम्भेकिं । नहवैतस्मिन्लोकेदक्षिणमिच्छति ॥ सत्यम्पन्ने । ८ ।
१ । ३२ । सत्ययुक्तन्तिडन्तानुदानंपन्ने ॥ सत्यंभोध्यसे । पन्नेकिम् । सत्यमद्वाउतवयमिन्द्रंस्त्वाम ॥ अङ्गाऽप्रातिलो
म्ये । ८ । १ । ३३ । अङ्गेत्यनेनयुक्तन्तिडन्तानुदानं । अङ्गकुरु । अप्रातिलोम्येकिं । अङ्गकूजतिवृषलः । अनभिप्रे
तमसौकुर्वन्प्रातिलोमोभवति ॥ हिच । ८ । १ । ३४ । हियुक्तन्तिडन्तानुदानम् । आहिधायति । आहिरुहन्तम् ॥ ह
न्दस्यऽनेकमपिसाकाङ्क्षम् । ८ । १ । ३५ । हीत्यनेनयुक्तंसाकाक्षमनेकमपिनानुदानं । अन्तंहिमन्नेवदति । पापानञ्चैत्रं
युनाति । तिडन्तद्वयमपिननिहन्यते ॥ यावद्व्यथाभ्याम् । ८ । १ । ३६ । आभ्यायोगेतिडन्तानुदानं । यथावित्कण्वमा
हृतं ॥ पूजायान्नानन्तरम् । ८ । १ । ३७ । आवद्व्यथाभ्यांयुक्तन्तिडन्तम्पूजायान्नानुदानं । यावत्पचतिशोभनम् । यथाप
चतिशोभनं । पूजायांकिं । यावद्दुङ्गे । अनन्तरङ्गिं । यावद्देवदत्तःपचतिशोभनं । पूर्वेणात्रनिघातःप्रतिषिध्यते ॥ उपस
र्गव्यर्षितञ्च । ८ । १ । ३८ । पूर्वेणानन्तरमित्युक्तंउपसर्गव्यवधानार्थम्वचनम् । यावत्प्रपचतिशोभनम् । अनन्तरमित्ये

॥ १ ॥ अहो देवदत्तः प्रपचति शोभनम् ॥ तुपश्यपश्यताऽहैः पूजायाम् । ८ । १ । ३७ । अभिर्युक्तन्ति डन्तन्ननिहन्यतेपु
 ष्याम् । आदहस्वधामनुपुनर्गर्भत्वमेतिरे ॥ अहो च । ८ । १ । ४० । एतद्योगेनानुदात्तं पूजायाम् । अहो देवदत्तः
 प्रपचति शोभनम् ॥ शोभे विभाषा । ८ । १ । ४१ । अहो इत्यनेन युक्तन्ति डन्तं वानुदात्तमपूजायाम् । अहो कटङ्करिष्यति
 ॥ पुरा च परीक्षायाम् । ८ । १ । ४२ । पुरेत्वनेन युक्तं चानुदात्तं त्वसयाम् । अधीष्वमाश्वकपुराविद्योतते विद्युत् । निक
 टागामिन्यत्र पुरा शब्दः । नतेन स्मपुरा शीघ्रते । चिरन्तीनेत्रपुरा ॥ नन्वित्यनुज्ञेयणायाम् । ८ । १ । ४३ । ननु इत्यनेन यु
 क्तन्ति डन्तानुदात्तमनुप्रार्थनायां । ननु गच्छामिभोः । अनुजानीहिमाङ्गकन्तमित्यर्थः । अन्वितिकिं । अकार्षीः कटन्त्वं ।
 ननु कसेमि । पृष्टप्रतिवचनमेतत् ॥ किङ्किया प्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिविद्धम् । ८ । १ । ४४ । क्रिया प्रश्ने वर्तमानेन किं
 शब्देन युक्तन्ति डन्तानुदात्तम् । किं द्विजः पञ्चम्याहोस्विद्गच्छति । क्रियेतिकिम् । साधनप्रश्नेमाभूत् । किम्भक्तंपच्यपूपा
 न्वा । प्रश्नेकिं । किमधीतेष्वेपोयम् । अनुपसर्गङ्किम् । किंप्रपचति उतप्रकरोति । अप्रतिविद्धङ्किम् । किं किं द्विजो नपच
 ति ॥ लोपे विभाषा । ८ । १ । ४५ । किमोपयेगी उक्तंवा । देवदत्तः पचत्याहोस्वित्पठति ॥ एहिमन्ये प्रहासेल्लट । ८ । १
 । ४६ । एहिमन्ये इत्यनेन युक्तं लट् डन्तानुदात्तं कीडायाम् । एहिमन्ये भक्तमोक्षसे नहि भोक्ष्यसे भुक्तन्त्वऽतिथिभिः । प्र
 हासेकिम् । एहिमन्यसे ओदनमोक्ष्ये सुष्ठु मन्यसे । गत्यलोटा लट् डित्यनेनैव सिद्धे नियमार्थं यमारम्भः । एहिमन्ये
 युक्ते प्रहास एवतान्यत्र । एहिमन्यसे ओदनमोक्ष्ये ॥ जान्त्वपूर्व । ८ । १ । ४७ । अविद्यमानम्पूर्वैयज्जातुतेन युक्तन्ति
 डन्तानुदात्तं । जानुभोक्ष्यसे । अपूर्वङ्किम् । कटञ्जातुकरिष्यसि ॥ किंवृत्तञ्चिदुत्तरम् । ८ । १ । ४८ । अविद्युमां
 नेपूर्वचिदुत्तरं यत्किंवृत्ततेन युक्तन्ति डन्तानुदात्तम् । विभक्त्यनंततरडतमानङ्किमोरूपङ्किंवृत्तम् । कश्चिद्भुङ्के । कत
 रश्चिर् । कतमश्चिद्वा । चिदुत्तरङ्किम् । कोभुङ्के । अपूर्वमित्येव । समः किञ्चित्पठति ॥ आहो उताहोचाऽनस्तिरिम् । ८

॥सि०कौ०॥ ॥१॥ ४६ ॥ आहोउताहोइत्याभ्यामपूर्वाभ्यांयुक्तन्तिडन्तानुदात्तम् । आहोउताहोवाभुङ्क्ते । इत्यन्तरङ्गिण्यम् ॥
 ॥ वै० ॥ विभाषां वक्ष्यति । अपूर्वतन्तिकम् । देव आहोभुङ्क्ते ॥ शेषे विभाषा । ८ । १ । ५० । आभ्यांयुक्तव्यवहितन्तिडन्तानुदात्तम् ।
 ॥ २४५ ॥ आहोदेवः पचति ॥ गत्यर्थलोटात्तरणचेत्कारकं सर्वान्यत् । ८ । १ । ५१ । गत्यर्थानां लोटायुक्तन्तिडन्तानुदात्तम् । यत्र
 वकारकेलोत्तत्रैव लुटपिचेत् । आगच्छदेवग्रामं द्रष्टुं सिं । उह्यन्तान्देवदत्तेन शालयोगेण भोक्ष्यन्ते । गत्यर्थे किम् । प
 चदेवो दानं भोक्ष्यसेऽन्नं । लोटाकिम् । आगच्छेद्देवग्रामं द्रष्टुं स्थेनम् । लुटकिम् । आगच्छदेवग्रामं पश्य स्थेनम् । नचेदि
 तिकिम् । आगच्छदेवग्रामं पित्रातेषोऽन्नं भोग्यते । सर्वकिम् । आगच्छदेवग्रामं त्वञ्चाहञ्च द्रष्टुं वरुणमिदमन्वापि निघात
 निषेधो यथा स्यात् । येषु इति संस्कारेण च लुटन्तेनेोच्यते ॥ लोड् । ८ । १ । ५२ । लोडन्तङ्गत्वर्थलोटायुक्तानु
 दात्तम् । आगच्छदेवग्रामं पश्य । गत्यर्थे तिकिम् । पचदेवो दानं भुञ्क्ष्वेनम् । लोड्किम् । आगच्छदेवग्रामं पश्यसि । न
 चेत्कारकं सर्वान्यदित्येव । आगच्छदेवग्रामं पश्य स्थेनम् । सर्वग्रहणात्त्रिहस्यादेव । आगच्छदेवग्रामं त्वञ्चाहञ्च पश्या
 वः । योगविभागउत्तरार्थः ॥ विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम् । ८ । १ । ५३ । लोडन्तङ्गत्वर्थलोटायुक्तानुदात्तम् । आ
 गच्छदेवग्रामं पश्य । सोपसर्गमिति । आगच्छदेवग्रामं पश्य । अनुत्तमं किम् । आगच्छानि देवग्रामं पश्यसि ॥ हन्तच
 । ८ । १ । ५४ । हन्तेत्यनेन पुनश्च मनुत्तमं लोडन्तङ्गत्वर्थलोटायुक्तानुदात्तम् । हन्तप्रविश २ । सोपसर्गमित्येव । हन्तकुह । निपातैर्य
 दिति निघातप्रतिषेधः ॥ अनुत्तमं किम् । हन्तप्रमुञ्चाचहे ॥ आमृत्कान्तरमामन्वितमऽनन्तिके । ८ । १ । ५५ । आ
 मृत्परमेकपदान्तरितमामन्वितानुदात्तम् । आमृत्पचसिदत्ता ३ । एकान्तरङ्गिण्यम् । आमृत्पचसिदत्ता ३ । आमन्वित
 किम् । आमृत्पचतिदत्तः । अनन्तिके किम् । आमृत्पचसिदत्तः ॥ यद्वितुपरच्छन्दसि । ८ । १ । ५६ । तिडन्तानुदात्तम् ।
 उह्यन्तान्देवदत्तेन शालयोगेण भोक्ष्यन्ते । निपातैर्यदिति हिचेतितुपश्येति च सिद्धे नियमार्थमिदं । एतैरेव पर

तैर्योगेनान्यैरिति । जायस्वारेहोवैहि । एहोतिगन्धर्थलोटायुक्तस्यलोडन्तस्यनिघातोभवति ॥ चनचिदिवगोत्रादितद्वित्त
 ऽऽमेडितेष्वगतेः । ८ । १ । ५७ । एषुषड्सुपरतस्त्रिडन्तानुदात्तं । देवःपचतिचन । देवःपचतिचित् । देवःपचतीव
 देवःपचतिगोत्रम् । देवःपचतिकल्पम् । देवःपचतिपचति । अगतेःकिं । देवःप्रपचतिचन ॥ चादियुच । ८ । १ । ५८ । च
 वाहाहैवेषुपरेषुतिडन्तानुदात्तं । देवःपचतिच । खादतिच । अगतेरित्येव । देवःप्रपचतिच । प्रग्यादतिच । प्रथमस्य
 चवायोगइतिनिघातःप्रतिषिध्यतेद्वितीयन्निहन्यतएव ॥ चवायोगेप्रथमा । ८ । १ । ५९ । चवेत्याभ्यांयोगेप्रथमाति
 द्विभक्तिर्नानुदात्ता । गाञ्चावारयतिविष्णांवावादयति । इतोषसंतिमीमहे । उत्तरवाक्ययोरनुषङ्गनीयन्तिडन्ताप्रेक्षये
 यंप्राश्निकी । योगेकिं । पूर्वभूतयोरपियोगोनिघातार्थम्यथसाग्रहणंद्वितीयादेश्चिडन्तस्यमाभूत् ॥ हेतिक्षियायाम् । ८ ।
 १ । ६० । हयुक्ताप्रथमातिडविभक्तिर्नानुदात्ताधर्मव्यतिक्रमे । स्वयंहरथेनयाति ३ । उपाध्यायम्पदातिङ्गमयति । क्षियाशी
 रितिप्तुतः ॥ अहेतिविनियोगेच । ८ । १ । ६१ । अहयुक्ताप्रथमातिड्विभक्तिर्नानुदात्तानानाप्रयोजनेनियोगेक्षियायाञ्च ।
 न्वमहयामङ्गच्छत्वमहरथेनारण्यङ्गम् । क्षियांस्वयमहरथेनयाति ३ । उपाध्यायम्पदातिङ्गयति ॥ अहलोपएवेत्यव
 धारणम् । ८ । १ । ६२ । चअहएतयोर्लोपेप्रथमातिड्विभक्तिर्नानुदात्ता । देवएवग्रामङ्गङ्कतु । देवएववारण्यङ्गङ्कतु ।
 ग्राममरण्यङ्गङ्कत्वित्यर्थः । देवएवग्रामङ्गङ्कतु । रामएवमरण्यङ्गङ्कतु । ग्रामङ्केवलमरण्यङ्केवलङ्गङ्कत्वित्यर्थः । इहाह
 लोपःसचकेवलार्थः । अवधारणद्विम् । देवकोवभोष्ट्यसे । नक्चिदित्यर्थः । अनवकृप्तावेव ॥ चादिलोपेवित्यर्थः । ८ ।
 १ । ६३ । चवाहाहैवानांलोपेप्रथमातिड्विभक्तिर्नानुदात्ता । चलोपे । शुक्लाब्रीहयोभवन्ति । अतोऽप्यहनि ।
 चलोपे । ब्रीहिभिर्यजेत । यवैर्यजेत ॥ वैवावेतिचन्दसि । ८ । १ । ६४ । अहर्वैदेवानामासीत् । अयंवावहस्तआसीत् ॥
 सेकान्वाभ्यांसमर्थाभ्याम् । ८ । १ । ६५ । आभ्यांयुक्तम्यथमातिड्विभक्तिर्नानुदात्ताचन्दसि । अजामेकाङ्गि । अतोऽप्यहनि ।

॥सि०को०॥
॥ वे० ॥
॥ २४६ ॥

॥ रक्षति ॥ तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्ति । समर्थाभ्यां किं । एके देवानुपातिष्ठत् । एकइति संख्यापरस्त्रान्यार्थे ॥
॥ ५८ ॥ १ ॥ ६६ ॥ यत्र पदे यच्छ्रुत् परन्तिङ्गन्तानुदात्तं । यो भुङ्क्ते । यच्चङ्वायुर्वीति । अत्र व्यक्तेरिति वाच्यमिति ॥
पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः । ८ । १ । ६७ । पूजनेभ्यः काष्ठादिभ्यः पूजितवचनमनुदात्तम् । काष्ठाद्यापकः ।
दारुणाद्यापकः । अज्ञाताद्यापकः । समासान्नोदात्तत्वापवाद एतत्समासे इच्छते । नेह । दारुणमध्यापकइति वृत्तिमतम् ।
पूजनादित्येव पूजितग्रहसोसिद्धे पूजितग्रहमनन्तरपूजितत्वाभावे । एतदेवज्ञापकमत्रप्रकरणे पञ्चमीतिरेपिना
नन्तर्यमाश्रीयतइति ॥ सगतिरपितिङ् । ८ । १ । ६८ । पूजनेभ्यः काष्ठादिभ्यस्त्रिङन्तम्पूजितमनुदात्तं । यत्काष्ठम्
पचति । तिङ्गुविङ्इतिनिघातस्य निपातैर्यदितिनिवेधे प्राप्तेविधिरयम् । सगतिग्रहणाच्चगतिरपितिर्हिन्यते । गतिग्रह
णेऽपसर्गग्रहणमिच्छते ॥ * ॥ नेह । यत्काष्ठाद्युक्तेरिति ॥ कुत्सनेऽसुप्यगोत्रादौ । ८ । १ । ६९ । कुत्सनेचसुव
न्नेपरेसगतिरगितिरेपितिङ्नुदात्तः । पचतिपूति । प्रपचतिपूति । पचतिमिथ्या । कुत्सनेकिम् । प्रपचतिशोभनं । सुपि
किप् । पचतिक्लिञ्जाति । अगोत्रादौकिम् । पचतिगोत्रम् । किथाकुत्सनइतिवाच्यम् ॥ * ॥ कर्तुःकुत्सनेमाभूत् । पचतिपू
तिर्हेवदत्तः ॥ पूतिश्चानुबन्धइतिवाच्यम् ॥ * ॥ वेनायञ्चकारुत्सनेबन्धत्वादनोदात्तः ॥ वावह्वर्थमनुदात्तमितिवाच्यम्
॥ * ॥ पचन्तिपूति ॥ गतिर्गौ । ८ । १ । ७० । अनुदात्तः । अयुद्धरति । गतिःकिम् । दत्तःपंचति । गतौकिम् ।
आमंदैरिन्द्रहरिभिर्योहिर्मयूरैर्मभिः ॥ तिङ्गुविङ्इतिवाच्यम् । ८ । १ । ७१ । गतिरुदात्तः । यत्प्रपचति । तिङ्ग्रह
णमुदात्तवतःपरिमाणार्थम् । अत्यथाहियंपूतिगतिस्तत्रघातविबोदात्तवतिस्यात् । प्रथयेनस्यात् । उदात्तवर्तिकं । प्रप
चति ॥ * ॥ इतितिङन्तस्वराः ॥ * * * * ॥ अथवेदिकवाक्येषुस्वरसञ्चारप्रकारःकथ्यते । अग्निमीलंइतिप्रथमाचह
त् । तत्राग्निशब्देऽव्युत्पत्तिपक्षेपिङ्ग्रहणोदात्तः । व्युत्पत्तौतुनिप्रथयस्वरेण । अम्सुप्तादनुदात्तः । अमिपूर्वइत्येकादे

॥सि०कौ०॥

॥ वे० ॥

॥ २४७ ॥

॥०॥ पूर्वस्यापवादः ॥ ओशियोन्यूर्मयःपुंसिच ॥ इयमयंवाओणिः ॥ क्तिन्नन्तः ॥०॥ स्पष्टम् । क्तिरित्यादि
नाञ्च ॥०॥ ईप्रत्ययान्तःस्त्रीस्यात् । लक्ष्मीः ॥ ऊडावन्तञ्च ॥०॥ कुरुः । विद्या ॥ व्यन्तमेकाक्षरम् ॥०॥ आ
एकाक्षरंकिम् । पृथुश्रीः ॥ विंशत्यादिशनवतेः ॥०॥ इयंविंशतिः । विंशत् । चत्वारिंशत् । पञ्चाशत् । षष्टिः । सप्ततिः ।
अशीतिः । नवतिः ॥ दुन्दुभिरक्षेपु ॥०॥ इयंदुन्दुभिः । अक्षेपुकिम् । अयंदुन्दुभिर्वाद्युविशेषोऽसुमेवेत्यर्थः ॥ नाभिर
क्षत्रिये ॥०॥ इयन्नाभिः ॥ उभावन्त्यत्रपुंसि ॥०॥ दुन्दुभिर्नाभिश्चेत्तत्रविषयादन्यत्रपुंसिस्तु । नाभिःक्षत्रियः । कथन्त
र्हिसमुल्लसत्पङ्कजपत्रकोमलैरुपाहितश्रीण्यपनीविताभिभिरितिभारविः । उच्यते । दृढाभक्तिरित्याद्याविज्जकोमलैरितिसा
मान्येनपुंसकंवाधम् । वस्तुतस्तु । लिङ्गमशिव्यलोकाश्रयत्वात्त्रिङ्गस्येविभाष्यात्पुंस्त्वमपोहसाधुः । अतएव । नाभिर्मुग्य
दृष्टिपेचक्रमध्यक्षत्रिययोःपुमान् । द्वयोःप्राणिप्रतीकेस्यात्स्त्रियाङ्कस्त्वुरिकामदइतिमेदिनिः । रभसोप्याह । मुख्यशब्दक्षत्रिये
नाभिःपुंसिप्राण्यङ्गकेद्वयोः । चक्रमध्येप्रधानेचस्त्रियाङ्कस्त्वुरिकामदइति । एवमेवंविधेन्यन्त्रापिवोध्यं ॥ तलन्तः ॥०॥ अ
धंस्त्रियास्यात् । शुक्लस्यभावःशुक्लता । ब्राह्मणस्यकर्मब्राह्मणता । ग्रामस्यसमूहोग्रामता । देवएवदेवता ॥ भूमिविद्युत्स
रिल्लतावनिताभिधान्मनि ॥०॥ भूमिर्भूः । विद्युत्सौदामनी । सरिन्निम्नगा । लतावल्ली । वनितायोधित् ॥ यादोनपुंसकम् ॥०
॥ यादःशब्दःसरिद्वाचकोपिब्रवीदंस्यात् ॥ भाःसुकस्वर्गादिगुण्युपानहः ॥०॥ एतेस्त्रियांस्युः । इयंभाःइत्यादि ॥ स्थूणो
र्णेनपुंसकेच ॥०॥ एतेस्त्रीयांङ्गीवेचस्तः । स्थूणा । स्थूणं । ऊर्णा । ऊर्णं । तत्रस्थूणाकाष्ठमयीद्विकर्णिका । ऊर्णातु
मेघादिलोम ॥ गृहशशाभ्यांङ्गीवे ॥०॥ नियमार्थमिदम् ॥ गृहशशापूर्वेस्थूणोर्णेयथासंख्यत्पुंसकेस्तु । गृहस्थूणं । श
शोर्णं । शशलोमनीत्यमरः ॥ प्रावृट्प्रिप्रुट्प्रुट्प्रुट्प्रिष्वः ॥०॥ एतेस्त्रियांस्युः ॥ दर्वाविदि वेदिखनिशान्यासिबेशिक्त
द्योषधिकठ्यङ्गलयः ॥०॥ एतेस्त्रीयांस्युः । पक्षेडीष् । दर्वी । दर्वरित्यादि ॥ तिथिनाडिरुचिवीचिनर्त्तलिधूलिकिकिकेलि

॥ इति श्रुत्यादयः ॥ ० ॥ एते प्राग्वत् । इयन्तिथिरित्यादि । अमरस्त्वाह । तिथयो द्वयोरिति । तथाच भ्रूविः । तस्य भुवि
 बद्धतिथास्तिथय इति स्त्रीत्वे हि बद्धतिथ्य इति स्यात् । ग्रीहर्षश्च । निखिलान्निशिपैर्णिमानिथीनिति ॥ शकुलिराजिकुल्यश्च
 षर्त्तिभुकुटिबुटिवलिपङ्कयः ॥ ० ॥ एतेपिस्त्रियं स्युः । इयं शकुलिः ॥ प्रतिपदापद्विपत्स्यच्छरत्संस्वरिषट्ठयः सम्बतश्चतु
 न्मुत्समिधः ॥ ० ॥ इयम्प्रतिपदित्यादि । उवा उच्चन्ती । उवाः प्रातरधिष्ठात्रीदेवता ॥ आशीर्धूः पूर्णीद्वारः ॥ ० ॥ इयमांशो
 रित्यादि ॥ असुमनस्समासिकतावर्षाणां बद्धत्वञ्च ॥ ० ॥ अवादीनाम्यज्ञानां स्त्रीत्वं स्याद्बद्धत्वञ्च । आपइमाः स्त्रियः । सु
 नसः पुष्यं । सुमनामालेतीजातिः । देववाचीतुपुंस्येव । सुपर्वाः सुमनसः । बद्धत्वम्यायिकम् । एकाचसिकतातैलदाने
 समर्थेति अर्थवत्सूत्रेभाष्यप्रयोगात् । समांसमाविजायत इत्यत्र समांसां समयामिति भाष्याच्च । विभाषाघ्राधेडिति सूत्रे आघ्रा
 सातां सुमनसाविति वृत्तिव्याख्यायां हरदत्तोप्येवम् ॥ सक्त्वक्ज्योग्वाग्ववागूनैस्फिजः ॥ ० ॥ इयंसक्त्वक्ज्योक्वाक्यवागूं
 शैः स्फिक् ॥ तटिसीमासम्बध्याः ॥ ० ॥ इयंतटिः सीमासम्बध्या ॥ चुह्लि वेणिखार्य्यञ्च ॥ ० ॥ स्पष्टम् ॥ ताराधारज्यात्नाद
 यश्च ॥ ० ॥ शलाकास्त्रियान्नित्यन् ॥ नित्यग्रहणमन्येषां क्वचिद्भुभिचारं ज्ञापयति ॥ * ॥ इतिस्त्र्यधिकारः ॥ * * * * ॥
 पुमान् ॥ ० ॥ अधिकारेयं । घञ्जाद्वन्तः ॥ ० ॥ पाकः । त्यागः । कुरः । गरः । भावार्थे एवेदं । नपुंसकत्वविशिष्टेभावेत्तस्य
 ज्ञांस्त्रीत्वविशिष्टे तु क्तिन्नादिभिर्वाधेन परिशेषात् । कर्मादौ तु घञ्जाद्वन्तमपि विशेष्यलिङ्गं । तथाच भाष्यं । सवन्धमनुवर्त्ति
 यत इति ॥ घाजन्तश्च ॥ ० ॥ विस्तरः । गोचरः । चयः । जपः । इत्यादि ॥ भयलिङ्गभगपदानिर्नपुंसके ॥ ० ॥ एतामि
 नपुंसकेस्युः । भयं । लिङ्गं । भगं । पदम् ॥ नडन्तः ॥ ० ॥ नड्प्रत्ययान्तः पुंसि स्यात् । यज्ञः । यत्नः ॥ याञ्चिस्त्रियाम् ॥ ० ॥
 पूर्वस्यापवादः ॥ क्यन्तोघुः ॥ ० ॥ क्प्रत्ययान्तोघुः पुंसि स्यात् । आधिः । निधिः । उदधिः । क्यन्तः किम् । दानं । घुः किम् ।
 जज्ञिर्बीर्जम् ॥ इयुधिः स्त्रीच ॥ ० ॥ इयुधिश्चः स्त्रियं पुंसि च ॥ देवासुरात्मसर्गागिरिसमुद्रनखकेशदन्तसूतंभुजकण्ठ

सि०कौ०
॥ वै० ॥
॥ २४८ ॥

खड्गशरपुङ्गाभिधानानि ॥ ● ॥ एतानिपुंसिस्तुः । देवाःसुराः । असुराःदैत्याः २ । आत्माक्षेत्रज्ञः । स्वर्गानाकः २ । मि
रिःपर्वतः २ । समुद्रोऽधिः २ । नखःकररुहः २ । केशःशिशोरुहः २ । दन्तोदशनः २ । स्तनःकुचः २ । भुजोदोः २
। कण्ठोगलः २ । खड्गःकरवालः २ । शरोमार्गणः २ । पङ्कःकर्हमइत्यादि ॥ त्रिविष्टपत्रिभुवनेनपुंसके ॥ ● ॥ स्पष्टं
। तृतीयंविष्टपत्रिविष्टपं । स्वर्गाभिधानतयापुंस्त्वेप्राप्तेअयमारम्भः ॥ द्यौःस्त्रियां ॥ ● ॥ द्यौर्दिवोस्तन्त्रेणोपादानमिदम्
॥ इषुवाहूस्त्रियाञ्च ॥ ● ॥ चात्पुंसि ॥ वाणकारुण्डौनपुंसकेच ॥ ● ॥ चात्पुंसि । त्रिविष्टपेत्यादिचतुःसूत्रीदेवासुरेण्यस्या
पवादः ॥ नान्तः ॥ ● ॥ अयंपुंसि । रजा । वक्षा । नचचर्मवर्मादिष्वतिव्याप्तिः । मन्हुचकोकर्त्रेरीतिनपुंसकप्रकरणेवध्य
माणात् ॥ क्रतुपुरुषकपोलगुल्फमेघाभिधानानि ॥ ● ॥ क्रतुरध्वरः २ । पुरुषोनरः २ । कपोलो गण्डः २ । गुल्फः
शर्मदः २ । मेघोनीरदः २ ॥ अम्रन्नपुंसकम् ॥ ● ॥ पूर्वस्योपवादः ॥ उकारान्तः ॥ ● ॥ अयंपुंसिस्थात् । प्रभुः । इन्द्रुः
। हनुर्हृद्विद्यासिन्ध्यामृत्वारभोगदेस्त्रियां । द्वयोःकपोलावयवइतिमेदिनिः । करेणुरिभ्यांस्त्रीनेभेइव्यमरः । एवन्तार्ती
यकविशेषवचनानाक्रान्तस्तुप्रकृतंस्त्रयविषयः । उक्तञ्च । लिङ्गशेषविधिव्यापीविशेषैर्यद्युवाधितइति । एवमन्यत्रा
पि ॥ धेनुरञ्जुकुङ्कुसूरयुतनुरेणुप्रियङ्गवःस्त्रियाम् ॥ ● ॥ समासेरञ्जुःपुंसिच । कर्कटरज्ज्वा । कर्कटरज्जुना ॥ श्मश्रु
जानुवस्तुस्त्राश्चश्रुजतुत्रपुनालूनिनपुंसके ॥ ● ॥ वस्तुचार्थवाचि । अर्थवाचीतिकिम् । वस्तुर्मयूखाग्निधनाधिपेषु ॥ मद्रमे
धुशीधुंसानुकमण्डलूनिनपुंसकेच ॥ ● ॥ चात्पुंसि । अयंमद्रुः । इदममद्रु ॥ रुचन्तः ॥ ● ॥ मेरुः । सेतुः ॥ दारुकसेरुजं
तुवस्तुमस्तूनिनपुंसके ॥ ● ॥ रुचन्तइतिपुंस्त्वस्यापवादः । इदममद्रु ॥ सकुर्त्तपुंसकेच ॥ ● ॥ चात्पुंसि । सकुः । सकुः । प्रा
यश्चेरकारान्तः । रश्मिदिवसामिधानमितिबध्यति । प्रागेतस्मादकारान्तइत्यधिक्रियते ॥ कोपधः ॥ ● ॥ कोपधोऽकार
कोपुंसिस्थात् । सवकः । कल्कः ॥ चिषुकशालूकप्रातिपदिकांशुकोल्मुकानिनपुंसके ॥ ● ॥ पूर्वसूत्रापवादः ॥ कण्टकानी

कसंर कमोदकचधकमस्तकपुस्तकतडाकनिष्कश्रुष्कवचैस्कापिनाकभाराडकपिराडककटकदराडकपिदकतालकफलकपला
 कानिनपुंसकेच ॥०॥ चात्पुंसि । अयङ्कण्टकः । इदङ्कण्टकमित्यादि ॥ टोपधः ॥०॥ टोपधोऽकारन्तःपुंसिस्त्वान् । घटः ।
 पटः ॥ किरीटमुकुटसलाटवटवीटशृङ्गाटकराटलोष्टानिनपुंसके । किरीटमित्यादि ॥ कूटकूटकपटकवाटककर्प्यटनठनि
 कटक्रीटकटानिनपुंसकेच ॥ ० ॥ चात्पुंसि । कुटः । कुटमित्यादि ॥ शोपधः ॥०॥ शोपधोऽकारन्तःपुंसिस्त्वान् । गुणः ।
 गणः । पाषाणः ॥ चतुरण्वलवणपर्सनोरशरणोष्णानिनपुंसके ॥०॥ पूर्वस्थापवादः ॥ कार्थपणस्वर्णसुवर्णव्रणचरुण
 यणवियाणचूर्णनृणानिनपुंसकेच ॥०॥ चात्पुंसि ॥ शोपधः ॥०॥ रयः ॥ काष्ठपृष्ठरिक्खोक्थानिनपुंसके ॥०॥ इदङ्काष्ठमित्या
 दि ॥ काष्ठादिगर्थास्त्रियां ॥०॥ इमाःकाष्ठाः ॥ तीर्थप्रेथयूथगाथानिनपुंसकेच ॥०॥ चात्पुंसि । अयन्तीर्थः । इदन्तीर्थे
 ॥ नोपधः ॥०॥ अदन्तःपुंसि । इनः । फेनः ॥ जघनाजिनतुहिनकाननवनवृजिनविपिनवेतनशासनसोपानमिथुनश्मशी
 नरुचनिन्नचिह्नानिनपुंसके ॥०॥ पूर्वस्थापवादः ॥ मानथानमिधानमलिनपुलिनोद्धानशयानासनस्थानचन्दनालानसम्मा
 नभवनवसनसम्भावनविभावनविमानानिनपुंसकेच ॥ ० ॥ चात्पुंसि । अयंमानः । इदंमानं ॥ पोपधः ॥ ० ॥ अदन्तःपुंसि
 । यूपः । दीपः । सर्पः ॥ पापरूपोडुप्रतल्पंशिल्पपुष्यंशब्धसमीपान्तरीपाणिनपुसके ॥०॥ इदम्पापमित्यादि ॥ श्रूर्पकु
 तपकुणपद्मीपविटपानिनपुसकेच ॥ ० ॥ अयंश्रूर्पः । इदंश्रूर्पमित्यादि ॥ भोपधः ॥ ० ॥ जृम्भः । कुम्भः ॥ तलभंन
 पुंसकं ॥ ० ॥ पूर्वस्थापवादः ॥ जृम्भंनपुसकेच ॥०॥ जृम्भं । जृम्भः ॥ भोपधः ॥ ० ॥ सोमः । भीमः ॥ रुक्मसिधयुग्मी
 ध्रुगुल्माध्यात्मकुङ्कुमानिनपुंसके ॥ ० ॥ इदंरुक्ममित्यादि ॥ संयामदाडिमकुसुमाश्रमक्षेमक्षैमहोमोद्दामानिनपुंसकेच
 ॥ ० ॥ चात्पुंसि । अयंसंयामः । इदंसंयामं ॥ योपधः ॥ ० ॥ समयः । हयः ॥ किसलयहृदयेन्द्रियोत्तरीयाणिनपुंसके ॥
 ०॥ स्पष्टं ॥ गोमयकषायमलयान्वयाचयानिनपुंसकेच ॥०॥ गोमयः । गोमयं ॥ शेपधः ॥ ० ॥ धुरः । अङ्कुरः ॥ श्रीराय

॥सि०कौ॥

॥ वै० ॥

॥ २४६ ॥

स्फारतकवकवप्रक्षिप्रक्षुद्रनारतीरटूरकूरंध्राश्रभ्रभीरगभीरूकूरविचित्रकेयूरकेदारोदरशरीरकन्दरमन्दरपञ्ज
राजरजठरोजिरवैरचामरपुष्करगह्वरकुटीरकुलीरचत्वरकाशमीरनीराम्बरशिशिरतन्त्रयन्त्रक्षत्रक्षेत्रमित्रकलत्रचित्रसू
त्रवक्त्रनेत्रगोत्राङ्गलित्रभलत्रास्त्रशस्त्रवस्त्रपत्रपत्रकत्राणिनपुंसके ॥ ० ॥ इदं द्वारमित्यादि ॥ श्रुक्रमदेवतायाम् ॥ ० ॥ इ
दंश्रुकरेतः ॥ चक्रवज्राश्वकारसागरवारपारक्षीरतोमरशृङ्गारभृङ्गारमन्दारोशीरतिमिरशिशिराणिनपुंसकेच ॥ ० ॥ चा
त्पुंसि । चक्रः । चक्रमित्यादि ॥ सोपधः ॥ ० ॥ वृषः । वृक्षः ॥ शिरीषार्जीषाम्बरीषपीयूषपुरीषकिल्बिषकल्माषाणिनपुंस
के ॥ ० ॥ यूषकरीषमिषविषवर्षाणिनपुंसकेच ॥ ० ॥ चात्पुंसि । अयंयूषः । इदंयूषमित्यादि ॥ सोपधः ॥ ० ॥ वसः । वा
यसः । महानसः ॥ पनसविसदुससाहसानिनपुंसके ॥ ० ॥ चमससरसनिर्त्यासोपवासकर्षासवासमासकासकांसमांस
निमपुंसकेच ॥ ० ॥ अयंचमसः इत्यादि ॥ कंसञ्जाप्राणिनि ॥ ० ॥ कंसोस्त्रीपानभाजनम् । प्राणिनितु । कंसोनामक
श्चिद्राजा ॥ रश्मिदिवसाभिधानानि ॥ ० ॥ एतानिपुंसिस्युः । रश्मिर्मयूखः । दिवसोद्यसः ॥ दीर्घतिःस्त्रियाम् ॥ ० ॥
पूर्वस्यापवादः ॥ दिनाहनीनपुंसके ॥ ० ॥ अयमप्यपवादः ॥ मानाभिधानानि ॥ ० ॥ एतानिपुंसिस्युः । कुडवःप्रस्थः
द्रोणाकौनपुंसकेच ॥ ० ॥ इदंद्रोणम् । अयंद्रोणः ॥ खारीमानिकेस्त्रियाम् ॥ ० ॥ इयंखारी । इयंमानिका ॥ दासकुत
लाजासूनावड्वचंच ॥ ० ॥ इमेदारः ॥ नाड्यपजनोपपदानिब्रह्मणाङ्गपदानि ॥ ० ॥ यथासंख्यंनाड्याद्युपपदानिब्रह्म
दीनिपुंसिस्युः । अयन्नाडीव्रणः । अपाङ्गः । जनपदः । ब्रह्मादीनामुभयलिङ्गत्वेपिक्लीबन्निवृत्त्यर्थेसूत्रं ॥ मरुद्गरत
न्विजः ॥ ० ॥ अयममरुत् ॥ ऋषिंशिशिदृत्तियन्त्रिकिमिध्वनिवलिक्वैलिमौलिरविकविकपिमुनयः ॥ ० ॥ एतंपुंसिस्युः । अ
यंचतविः ॥ ध्वजगतमुञ्जपुञ्जाः ॥ ० ॥ एतेपुंसि ॥ हस्तकुन्तान्नात्रातवातदूतधूर्तसूतवृत्तमुहूर्ताः ॥ ० ॥ एतेपुंसि । अ
रस्तुमुहूर्तास्त्रियामित्याह ॥ षण्डमण्डकरण्डभरण्डवरण्डतुण्डगण्डमुण्डपाषण्डशिखण्डाः ॥ ० ॥ अयंषण्डः ॥ वं

शपुरेडाशाः ॥०॥ अयंवंशः । पुरेडाशयतेपुरेडाशः । कर्मणिघञ् । भवत्याख्यानयोः प्रकरणेपौरोडाशपुरेडाशाच्छ्रुतिवि
 कारप्रकरणेव्रीहेःपुरेडाशइतिचनिपातनात्प्रकृतसूत्रस्यनिपातमाह्रादस्यडत्वम् । पुरेडाशभुजाभिष्टमितिमाघः ॥ ह्रद
 कन्टकुन्दबुद्बुदशब्दाः ॥०॥ अयंह्रदः ॥ अर्धपथिमथ्यभुक्तिस्तंवनितम्बपूगाः ॥०॥ अयमर्धः ॥ पल्लवपल्लवकफरेफ
 टाहनिर्व्यूहमठमणितरङ्गतुरङ्गगन्धस्कन्धमृदङ्गसङ्गसमुद्रपुङ्गाः ॥ ० ॥ अयम्पल्लवइत्यादि ॥ सारथ्यति ॥ अयं
 पाण्डिज्जलयः ॥०॥ एतेपुंसि । अयंसारथिः ॥ * ॥ इतिपुल्लिङ्गाधिकारः ॥ * * * * ॥ नपुंसकम् ॥०॥ अयं
 । भावेव्युडन्तः । हसन । भावेकिम् । पचनेग्निः । इध्रवश्चनःकुठारः ॥ निष्ठा च ॥ ० ॥ भावेयानिष्ठातदन्तंक्वीदं ली
 हसितं । गीतं ॥ लघ्यजैतद्वितौ ॥०॥ शुक्लत्वं । शौक्ल्यं । घञःपिचसामर्थ्यात्पक्षेस्त्रीत्वम् । चातुर्यम् । चातुरी । साम
 यम् । सामथी । औचित्यम् । औचिती ॥ कर्मणिचब्राह्मणादिगुणवचनेभ्यः ॥०॥ ब्राह्मणस्यकर्मब्राह्मण्यं ॥ यद्युट्ग
 गजगवुञ्छाश्चाभावकर्मणि ॥०॥ एतदन्तानिक्वीवानि ॥ सेनाद्युन्नलोपश्च ॥०॥ स्तेयम् ॥ सख्युर्यः ॥ ० ॥ सख्यम् ।
 कपिज्ञाद्योर्टक् ॥ ० ॥ कापेयम् ॥ पत्यन्तपुरेहितादिभ्योयक् ॥ ० ॥ अधिपत्यं ॥ प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योम्
 ॥ ० ॥ औष्ठं ॥ हायनान्तयुवादिभ्योण् ॥ ० ॥ द्वैहायनम् ॥ द्वंद्वमनोज्ञादिभ्योवुञ् ॥ ० ॥ पितापुत्रकम् ॥ होत्राभ्यः
 षः ॥ ० ॥ अह्वावागीयं ॥ अव्ययीभावः ॥ ० ॥ अधिस्त्रि ॥ द्वैकत्वं ॥ ० ॥ पाणिपादम् ॥ अभाषायांहेमन्तशिशिरवहो
 रत्रेच ॥ ० ॥ स्पष्टं ॥ अनञ्कर्मधारयस्तत्पुरुषः ॥ ० ॥ अधिकारोयम् ॥ अनल्लोच्छाया ॥ ० ॥ शरच्छायं ॥ राजामन्
 यपूर्वासभा ॥०॥ इनसभमित्यादि ॥ सुरसेनाच्छायाशालानिशस्त्रियाञ्चपरवत् ॥०॥ अन्यस्तत्पुरुषःपरवल्लिङ्गःस्या
 त् ॥ रात्राञ्जहाःपुंसि ॥०॥ अपथपुण्याहेनपुंसके ॥ संख्यापूर्वगत्रिः ॥०॥ त्रिगत्रं । संख्यापूर्वेतिकिम् । सर्वगत्रः ॥ द्विगु
 त्रियाञ्च ॥ ० ॥ व्यवस्थया । पञ्चपूली । त्रिभुवनम् ॥ इत्सुसन्तः ॥ ० ॥ हविः । धनुः ॥ अर्चिस्त्रियाञ्च ॥ ० ॥ इत्सन्तवे

॥ सि० कौ० ॥

॥ वै० ॥

॥ २५० ॥

पिञ्चिस्त्रियान्नपुंसकेचस्यात् ॥ इयमिदम्याञ्चिः ॥ छदिःस्त्रियामेव ॥ ० ॥ इयंछदिः । छाद्यतेऽनेनेति छदेऽङ्गुलिस्थ
नादार्चिश्चोत्थितादिनाइस् । इस्मन्नित्यादिनाह्रस् । पटलच्छदिरित्यमरः । तत्रपटलसाहचर्याच्छदियः क्लीवताश्चद
नोऽमरव्याख्यातारउपेक्षाः ॥ मुखनयनलोहवंतमं सरुधिरकार्मुकविवरजलहलधनान्नाभिधानानि ॥ ० ॥ एतेषाम
भिधायकानि क्लीवेस्युः । मुखमाननम् २ । नयनलोचने २ । लोहंकालं । वनंगहनं २ । मांसमामियं २ । रुधिरंरक्तं २ ।
कार्मुकंशरसनं २ । विवरं विलं २ । जलम्बारि । हलंलाङ्गलं २ । धनंद्रविणं २ । अन्नभक्षणं २ । अस्थापवाटानाह्रि
सूत्र्या ॥ सीरथैदनाःपुंसि ॥ ० ॥ खक्त्रनेत्रारण्यगाण्डीवानिपुंसिच ॥ ० ॥ वक्त्रोवक्त्रम् । नेत्रेनेत्रम् । अरण्योरण्यं ।
गाण्डीवोगाण्डीवम् ॥ अटवीस्त्रियां ॥ ० ॥ लोपधः ॥ ० ॥ कुलं । कूलं । स्थलं ॥ तूलोपलतालकुसूलतरलकम्बुलट्टेव
लवृषलाःपुंसि ॥ ० ॥ अयंतूलः ॥ शीलमूलमङ्गलसालकमलतन्तमुसलकुण्डलपललमृणालवालनिगलपलालविडाल
खिलश्रूलाःपुंसिच ॥ ० ॥ चात्क्लोवे । शीलंशीलइत्यादि ॥ शतादिःसंख्या ॥ ० ॥ शतं । सहस्रं । शतादिरितिकिम् । स
कोटौवहवः । संख्येति किं । शतश्रृङ्गेनामपर्वतः ॥ शतायुतप्रयुताःपुंसिच ॥ ० ॥ अयंशतः । इदंशतमित्यादि ॥ लक्षा
कोटीस्त्रियां ॥ ० ॥ इयंलक्षा । इयंकोटिः । बालक्षानियुतश्चतदित्यंमरात्क्लोवेपिलक्षे ॥ सहस्रःपुंसि ॥ ० ॥ सहस्रः । इ
दंसहस्रं ॥ मन्हुक्कोकर्त्तरि ॥ ० ॥ मन्प्रथयान्तोद्वाचक्क्लोवःस्यात् । चात्क्लोवेनतुकर्त्तरि । वर्मा । वर्म । द्वाचक्किं । अ
णिमा । महिमा । अकर्त्तरि किं । ददातिइतिटामा ॥ ब्रह्मनपुंसिच ॥ ० ॥ अयंब्रह्मा । इदंब्रह्म ॥ नामशे मणीतपुंसि
॥ ० ॥ मन्हुक्कइत्यस्यायम्प्रवक्षः ॥ असन्तोद्वाचक्कः ॥ ० ॥ यशः । मनः । तपः । द्वाचक्किं । चंद्रमाः ॥ अप्सरास्त्रियां ॥ ०
॥ एताअप्सरसः । प्रायेणायम्बुवचनान्तः ॥ शत्रन्तः ॥ ० ॥ पत्रं । च्चत्रं ॥ याचामात्राभस्त्वाटंष्ट्रावरत्राःस्त्रियामेव ॥ ० ॥
भृनाऽमित्रहानपुत्रमवृत्रमैत्राःपुंसि ॥ ० ॥ अयंभृत्रः । नमिन्नंअमित्रः । तस्यमित्राण्यमित्रास्तेइतिभाघः । स्याताममि

त्रौमित्रेचेति च । यत्तु द्विषामित्र इति सूत्रे हरदत्तेनोक्तम् । अत्र द्विषदित्यौणादिक इत्र च । अत्रैरष्टि त्रिमित्रस्य वष्ट दि
 त्यादौ मध्यादांस्तु चिन्त्यः । नत्रसमासेष्वेवं । परवल्लिङ्गतापियादिति तु तत्र दोषान्तरमिति तत्प्रकृतसूत्रापठ
 नमूलकम् । स्वरदोषोद्भावनापिनत्रो ज र म र मित्रमृता इति सूत्रे स्मरणमूलकमिति टिक् ॥ पत्रपात्रप
 क्त्राः पुंसि च ॥ बलकुसुमयुद्धपत्तनरणाभिधानानि ॥ ० ॥ बलवीर्य्य ॥ पद्मकमलोत्पलानि पुंसि च ॥ ० ॥
 शट् कुसुमाभिधायित्वापि लिङ्गाः स्युः । अत्र शेष्याहवापुंसि पद्ममलिनमिति । एवं च अर्द्धर्चादि सूत्रे तु पद्म
 वेति वृत्तियग्योमतान्तरेण नेयः ॥ आहवसंश्रमौ पुंसि ॥ ० ॥ अजिः स्रियामेव ॥ फलजातिः ॥ ० ॥ फलजातिवाचीश
 ह्येनपुंसकं स्यात् । आमलकम् । आम्रम् ॥ वृक्षजातिः ॥ ० ॥ स्रियामेव क्वचिदेवेदम् । हरीतकी ॥ विपज्जगत्सकृत्कथत्
 पृयत्शकृद्युक्तदञ्चितः ॥ ० ॥ एते क्लीबाः स्युः ॥ नवनीतावतन्वतामृतनिमित्तवित्तपित्तवतरजतवृत्तपल्लवानि ॥ ० ॥ आ
 ङ्कुलिशद्वैवपीठकुण्डाङ्गदधिसक्थ्यथ्यास्यास्पटाकाशकशववीजामि ॥ ० ॥ एतानि क्लीवे स्युः ॥ दैवंपुंसि च ॥ ० ॥ दैवम् ।
 दैवः ॥ धान्याज्यसंस्कारूपपगयवर्ग्यधृष्ट्यहथकथकाव्यस्य्यापत्यमूल्यशिक्यकुड्याहर्म्यतूर्य्यसैन्यानि ॥ ० ॥ इदन्धान्यमित्या
 दि ॥ द्वंद्ववर्हटुः खवडिशपिक्कुटुम्भरशरवृन्दारकाणि ॥ ० ॥ अक्षमिन्द्रिये ॥ ० ॥ इन्द्रिये किम् । रथाङ्गादौमाभूत् ॥
 * ॥ इति नपुंसकाधिकारः ॥ * * * * ॥ स्त्रीपुंसयोः । अधिकारोयं ॥ गोमणियाष्टिमुष्टिपाटलिवस्तिशाल्मलितुटिंमसिम
 रोचयः ॥ ० ॥ इयमयंवागैः ॥ मन्युसीधुकर्केधुकिष्कु कर्गुरणवः ॥ ० ॥ इयमयंवासिन्युः ॥ गुणवचनमुकारान्तन्नपुंसक
 च ॥ ० ॥ त्रिनिङ्गमित्यथेः । पटुः । पटुः । पट्टी ॥ अपथार्थनञ्जिते ॥ ० ॥ औपगवः । औपगवी ॥ * ॥ इति स्त्रीपुंसाधिकारः
 ॥ * * * * ॥ पुंनपुंसकयोः ॥ ० ॥ अधिकारोयं ॥ घृतभूतमुस्तश्चेलिनैरुवतपुस्तकवुस्तलोहिताः ॥ ० ॥ अयंघृतः । इदंघृतम्
 ॥ शृङ्गार्धनिदाघोद्यमश्लक्ष्णदृढाः ॥ ० ॥ अयंशृङ्गः । इदंशृङ्गम् ॥ वजकुञ्जकुथकूर्चप्रस्यदप्पार्मार्धर्चदर्मापुच्छेः ॥ ० ॥

॥ अथसिद्धान्तकौमुदीपत्रं ॥

पत्र	पृष्ठ	श्रुद्धि	श्रुद्धि	पत्र	पृष्ठ	पङ्क्ति	श्रुद्धि	श्रुद्धि
४	१	सवर्णम्	सवर्णम्	४२	२	६	वसुर्यस्य	वसुर्यस्य
४	२	एतेधव्युत्	एतेधव्युत्	४३	२	६	ममौसौ इवि	ममौसौ इवि
५	१	वास्यान्	वास्यान्	४६	२	६	सुपीष्यु	सुपीष्यु
५	२	वर्भणस्य	वर्भणस्य	४७	२	१३	सुनिति	सुनिति
५	३	इददेद्वि	इददेद्वि	४८	२	१०	भनुर्भ्या	भनुर्भ्या
५	४	दधिं	दधिं	४९	२	९	सुष्टु	सुष्टु
५	५	अधष्यटं	अधष्यटं	५०	२	१०	स्यादेत	स्यादेव
५	६	प्रत्ययादौ	प्रत्ययादौ	५१	२	१३	तदन्तान्तोच्च	तदन्ताच्च
५	७	साढस	साढस	५२	२	१४	स्त्रीयां	स्त्रियाम्
५	८	विगतमह	विगतमहः	५३	२	१५	एतयोः	एतयोः
५	९	ख्यत्वारत्यस्य	ख्यत्वारत्यस्य	५४	२	३	गिङ्गास्तु	लिङ्गास्तु
५	१०	स्तुलुपः	स्तुलुपः	५५	२	५	भाकिञ्चित्	भातिकिञ्चित्
५	११	वह्यश्च्रेय	वह्यश्च्रेय	५६	२	१	पर्य्यनु	पर्य्यनु
५	१२	दित्यनेन	दित्यनेन	५७	२	१६	वाली	वाली
५	१३			५८	२	११	कृणाय	कृणाय
५	१४			५९	२	१२	तानादि	तानादि
५	१५			६०	२	६	भाभावान्	भाभावान्

॥ सि० ॥
॥ सु० ॥
॥ २५२ ॥

पत्र	पृष्ठ	पङ्क्ति	शुद्ध	शुद्ध
५२	३	३	शुद्ध	शुद्ध
५२	२	१	श्रवला	श्रवला
५२	२	१	कुक्कुट्या	कुक्कुट्या
५२	२	१	कुक्कुटाण्डं	कुक्कुटाण्डं
५२	२	४	पुम्पवत्	पुम्पवत्
५३	२	१	ख्यश्चः	ख्यश्च
५४	२	१६	दुर्हमिदत्रः	दुर्हमिदत्रः
५६	१	९	अर्काश्च	अर्काश्च
५८	१	१३	बहुकस्तुतं	बहुकस्तुतं
५८	२	११	सत्रिदिवं	सत्रिदिवं
६०	२	५	बद्यादेश	बद्यादेश
६१	१	२	पादम्पाद	पादम्पाद
६४	२	८	सुदन्तलोपश्च	सुदन्तलोपश्च
६८	१	४	कडवा	कडवा
६९	१	१४	नापितापिनः	नापितापिनः
७०	१	३	तेनैव	तेनैव
७०	२	१५	उशनसं	उशनसं
७२	२	५	मातुर्दुलच	मातुर्दुलच
७४	२	८	विशेषण	विशेषण

पत्र	पृष्ठ	पङ्क्ति	शुद्ध	शुद्ध
७४	२	१२	व्यक्तिः	व्यक्तिः
७६	२	५	प्याय	प्याय
७८	१	१२	तयोस्तु	तयोस्तु
७८	२	५	तदन्निवधिः	तदन्निवधिः
७८	२	९	प्रदोषः	प्रदोषः
७८	२	१४	श्रविष्ठासु	श्रविष्ठासु
७८	२	१५	पुनडीय	पुनडीय
८०	१	६	उभयो	उभयो
८१	१	१६	शाद्यायनः	शाद्यायनः
८१	१	१६	शाद्यायनिनः	शाद्यायनिनः
८२	१	१५	मौर्वङ्काड	मौर्वङ्काड
८५	१	१३	सकापिकः	सकापिकः
८५	१	१५	भक्षणा	भक्षणा
८६	२	५	उवर्मानागवा	उवर्मानागवा
८७	२	३	यकापुष्यं	यकापुष्यं
८८	२	४	स्वारीकं	स्वारीकं
८९	२	८	पत्रातुं	पत्रातुं
९०	२	९	कडङ्करोतीति	कडङ्करोतीति

१०२	११४	पिञ्जन	पिञ्जन
१०४	११०	उद्	उद्
१०५	११३	पटकान्तस्य	पटकान्तस्य
१०६	११५	असादे	असादे
१०७	११५	लुग्बचनं	लुग्बचनं
१०८	११९	यद्वत्ता	यद्वत्ता
१०९	११९	एदत्ता	एदत्ता
११०	११९	वधुः	वधुः
१११	१२०	छान्त्या	छान्त्या
११२	११२	भावध्वेति	भावध्वेति
११३	११५	भतलं	भतलं
११४	११३	उद्	उद्
११५	११३	ज्ञापते	ज्ञापते
११६	११४	विदेष्य	विदेष्य
११७	११५	अथमानस्य	अथमानस्य
११८	११७	कणश्	कणश्
११९	११७	जघो	जघो
१२०	११७	दासगती	दासगती

१२०	१२३	पत्र	पत्र
१२२	१२७	तरस्या	तरस्या
१२५	१२७	माभावानुक्त	माभावानुक्त
१२७	१२७	अन्वानीन्	अन्वानीन्
१२९	१२७	वैदेवै	वैदेवै
१३१	१२७	अभ्यस्तयो	अभ्यस्तयो
१३३	१२७	पुस्तकदय	पुस्तकदय
१३५	१२७	काष्ठानां	काष्ठानां
१३७	१२७	अगर्भस्य	अगर्भस्य
१३९	१२७	उद्वृत्तार	उद्वृत्तार
१४१	१२७	श्रीवीथी	श्रीवीथी
१४३	१२७	अथदौ	अथदौ
१४५	१२७	अथदौ	अथदौ
१४७	१२७	अथदौ	अथदौ
१४९	१२७	अथदौ	अथदौ
१५१	१२७	अथदौ	अथदौ
१५३	१२७	अथदौ	अथदौ
१५५	१२७	अथदौ	अथदौ
१५७	१२७	अथदौ	अथदौ
१५९	१२७	अथदौ	अथदौ
१६१	१२७	अथदौ	अथदौ

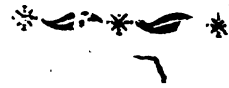
॥ सि० कौ० ॥
॥ सु० प० ॥
॥ २५३ ॥

पत्र	पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१६६	१	१५	भङ्गे	भङ्गे
१६६	२	६	तुल्योर्थः	तुल्योर्थः
१६७	२	१०	रुत्याद	रुत्याद
१७८	१	६	हाडश्च	हाडश्च
१७८	१	१४	पार्श्विजं	पार्श्विजं
१८४	१	२	त्राणाः	त्राणाः
१७४	१	७	तिजेर्जलोपः	तिजेर्जलोपः
२०३	१	२	वारिणौ	वारिणौ
२०८	२	१६	भूमिधये	भूमिधये
२१८	२	११	शरमपम्वर्हिः	शरयम्वर्हिः
२१८	२	१२	यूपः	यूपः
२१७	१	८	अये	अये
२२०	१	३	निर्गतानि	निर्गतानि
२२०	१	५	मात्वायारि	मात्वापरि

पत्र	पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२२४	१	१३	शरवायां	शरवायां
२२५	१	५	हयश्च	हयश्च
२२७	१	७	अभना	अभना
२२७	१	१	अपिदा	अपिदा
२३३	१	१३	उदातः	उदातः
२३५	२	१३	अक्षियाणां	अक्षियाणां
२४०	२	१०	अद्युदात	अद्युदात
२४१	२	६	मारभः	मारभः
२४२	१	१२	आयाणिनीयः	आयाणिनीयः
२४३	१	२	लक्ष्यणोपि	लक्ष्यणोपि
२४६	२	११	अनुवन्ध	अनुवन्ध
२४६	२	१६	अभिपूर्व	अभिपूर्व
२४७	२	११	द्वाराणः	द्वाराणः

॥ इति शोधपत्र सूचि तासमाप्ता ॥

अष्टवर्षसुधाकरप्रवलितेसंशोभितेसम्भतेमार्गेमासिशिवातिथौदिनकरेवारेऽद्यपक्षेऽसिते । श्रीमखेलपतिप्रधीगुणिव
रैःसंशोध्यमुद्राक्षरैर्वावूगमसमाख्यकेनसुधियाविन्यासिराकौमुदी ॥ १ ॥ अनलानलशैलेन्दुशोभितेशकवत्सरे ।
जान्ताकौमुदीमेतांवावूगमोव्यचिह्नयत् ॥ २ ॥ ॥ १८६८ ॥ ॥ श.के. १७७३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नं० ४८१

विद्यालयाधिकारी

विद्यालयाधिकारी	महोपाधीकृतः	”	Bombay, Saka 1773
-----------------	-------------	---	----------------------

